Seq. C/WOL

56, 183/C

3383.b.

THE
CHARLES MYERS
LIBRARY

Reference
Section

NATIONAL INSTITUTE
OF
INDUSTRIAL
PSYCHOLOGY

AAA

P.24

Ex Libb. P.V. P. Fulgentij S.P.

PHILOSOPHIAE WOLFIANAE CONTRACTAE

TOMVS II.

PSYCHOLOGIAS, EMPIRICAM

Biblioth.ae Coll. Lewenburg.

ATQVE

RATIONALEM,

NEC NON

THEOLOGIAM NATVRALEM

COMPLECTENS.

Schol. Piarum Vien.

IN

LVCEM EDITVS

A

IOANNE FRIDERICO STIEBRITZ,

PHILOS. IN ACAD. HALENSI PROF. ORDIN.

1765

HALAE MAGDEBVRGICAE

PROSTAT IN OFFICINA LIBRARIA RENGERIANA,

MDCCXLV.

ILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO

VIRO,

DOMINO

DOMINO

CAROLO STEPHANO JORDANO,

POTENTISSIMO PORVSSORVM REGI

A CONSILIIS SANCTIORIBVS,

ACADEMIAE SCIENTIARVM BEROLINENSIS

PRAESIDI VICARIO,

ACADEMIARVM RELIQVARVM,

QVAE IN TERRIS PORVSSICIS FLORENT,

VT ET

RERVM GALLICARVM CVRATORI

ETC.

HVNC

PHILOSOPHIAE WOLFIANAE CONTRACTAE

TOMVM SECVNDVM

EA,

QVA PAR EST,

ANIMI OBSERVANTIA

OFFERT

AVCTOR.

VIR ILLVSTRIS
ATQVE
EXCELLENTISSIME,

DUbius ſub initium hærebam, an ego, VIR ILLVSTRIS, vix ac ne vix quidem nomine notus, auderem ILLVSTRI TVO NOMINI præſentem librum inſcribere. Videbar enim paullo inhumanior eſſe, ſi grauiſſimorum negotiorum, auctoritate regia expe-

expediendorum, catenam interrumperem. Sumſi tamen animum, apud me perpendens ſingularem TVVM fauorem, quo non ſolum omnis generis ſcientias, quas IPSE vaſta, qua polles, mente complexus es, verum etiam earum cultores proſequeris. Atque inde eſt, quod muſæ TE iam dudum tanquam ſuum Mæcenatem & Promotorem ſuſpexerint & in oculis tulerint. Accedebat, quod POTENTISSIMVS PORVSSORVM REX, DOMINVS NOSTER LONGE CLEMENTISSIMVS, iis inprimis, qui in academiis regiis docendi munere funguntur, peculiare plane ac proprium ius, quam gratioſiſſime, conceſſerit, TE com-

pellandi, ſe in TVAM notitiam perducendi, TVVM fauorem quærendi, TEque auſpice ad altiora pergendi, quando TIBI, VIR ILLVSTRIS, fauſtiſſimo in ſtudia omine, academiarum Poruſſicarum curam demandavit. Optime enim perſpexit REX SAPIENTISSIMVS, quam bene cum litteris earumque cultoribus ageretur, ſi illi demum viri iis proſpicerent, qui ipſi in iis toti ſunt. Quæ cum ita ſe habeant, VIR EXCELLENTISSIME, utor nunc iure meo; offero, rationem acti hucusque laboris academici redditurus, & me meaque ſtudia TVAE protectioni commendaturus, *Philoſophiæ Wolfianæ contractæ Tomum ſecundum*, EXCELLEN-

TISSI-

TISSIMO TVO NOMINI omni cum animi ſubmiſſione inſcriptum, ſperans, immo plane confiſus, fore, vt ea, qua ſoles, beneuolentia, auſum meum bonam in partem ſis interpretaturus. Equidem quod TVIS oculis, VIR EXCELLENTISSIME, ſubiicitur ſcriptum non me, ſed ILLVSTREM FRIDERICIANÆ CANCELLARIVM, CHRISTIANVM WOLFIVM, Philoſophum noſtri ævi facile principem, auctorem habet; nihil feci, niſi quod fuſius dicta contraxerim, & compendioſius exhibuerim: Sed eam ipſam ob cauſſam eo magis placiturum credo, quia Viri, de illis diſciplinis, quas complectitur, immortaliter meriti, cogitata exhibet. Reſpice igitur

gratioſe

gratioſe conatum meum, inque numerum cultorum TVORVM indulgenter me recipe. Deum vero immortalem precor, TE quam diutiſſime ſupereſſe iubeat, Regis in delitium, Reipublicæ columen, orbis litterati decus atque ornamentum, academiarum Poruſſicarum præſidium ac meum palladium. Ita vouet

VIR ILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME,
ILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIMI
NOMINIS TVI

devotiſſimus cliens
IOANNES FRIDERICVS STIEBRITZ.

LECTORI BENEVOLO
S. P. D.
IOANNES FRIDERICVS STIEBRITZ.

Sic per Dei gratiam prodit, quem nundinis vernalibus huius anni promiſeram, PHILOSOPHIAE WOLFIANAE CONTRACTAE *tomus ſecundus*, *pſychologiam empiricam*, *rationalem* ac *Theologiam naturalem* complectens. Ita verſatus eſt *Illuſtris* huius Philoſophiæ *conditor* in hisce diſciplinis, vt haud definire poſſim, vtrum magis perſpicuitatem, vbiuis obuiam; an ſoliditatem, *Philoſopho* propriam; an materia-

rum vbertatem, qua lectores ſuos delectat, admirari debeam. Id ſane certum exploratumque habeo, hæc de palma obtinenda mirifice atque amice inter ſe decertare. Vnde porro id conſequitur, nihil magis optandum eſſe, quam vt omnes ſingulique ipſa *Wolfiana* omni cum ardore legerent relegerentque. Mihi plane nullum reſtat dubium, quin, ſi veritatis ſint cupidi, præiudicatis vero opinionibus non in anteceſſum occupati, animum voluptate repletum, grauisſimis doctrinis imbutum, de veritatibus compluribus conuictum, atque ad Deum colendum proniorem ſint reportaturi. Cum vero non datum ſit quibusuis hanc Corinthum adire: contractiore hoc labore eorum vſibus inſeruire conatus ſum, quemadmodum in præfatione, primo tomo præmiſſa, me copioſius memini expoſuiſſe. Plura erant, quæ me ad ſuſcipiendum hunc laborem mouerunt, quorum

in præſenti mentionem de nouo non facio; cum facile ex loco citato repeti queant. Simul etiam ex dictis intelligitur, qua methodo vſus ſim, & qua ratione ad finem, quem mihi præfixeram, contenderim. Cum heic nullam deprehenderem propoſitionem demonſtratam, quæ ſaluo ſyſtemate abeſſe poterat, a qua in ſequentibus aliæ non penderent: neque vllam omittere debui. Quo factum, vt numerus paragraphorum mei laboris numero *Illuſtris Auctoris* vbiuis reſpondeat: quod ſecus ſe habuit in *Logica* atque in *diſcurſu præliminari*. Quia nemini obſcurum eſſe poteſt, qui diſcurſum præliminarem ea, qua par eſt, animi attentione perlegit, partes philoſophicas, hoc tomo ſecundo comprehenſas, a principiis in priori ſtabilitis deriuari; facile eſt ad colligendum, WOLFIVM quoque ſuas demonſtrationes ex iis compoſuiſſe. Cum itaque *contractiores* has partes dare voluerim;

nemo mihi vitio vertet, quod propoſitiones illas, quæ eiusmodi demonſtrationes ingrediebantur, ſiue ex Logica, ſiue ex Ontologia, ſiue ex Coſmologia petitas, non totidem verbis tranſcripſerim, ſed paragraphorum allegatione fuerim contentus. Hinc etiam mirum non eſſe debet, quod, quando demonſtratio alicuius theorematis in longum excreuit, ingentem aliquando citatorum numerum offendat. Nihil hic magis a lectore poſtulo, iure autem poſtulare poſſe mihi videor, quam vt, in demonſtrationibus nondum verſatus, librum a capite ad calcem legat, cunctaque debita ratione ponderet. Quo facto, anterioribus rite perpenſis, paragraphos citatos reuoluens omnia plana habebit atque aperta, demonſtrationemque nullo negotio concinnare poterit. Sin vero caſu quodam & ſine nexu in aliquod theorema inuolans vellet citatos paragraphos conſulere: fateor, irritum fore

cona-

conatum, ipſumque demonſtrationem non inueſtigaturum. Sed tunc culpa non in me, verum in eiusmodi lectorem redundabit, qui veritates, nexu perpetuo traditas, ſine nexu cum aliis, intelligere ac de iis conuictus eſſe geſtit. Fuerunt olim non pauci, immo adhuc ſunt, qui graues querelas aduerſus *Philoſophum* effuderunt, aſſerentes ſe in ſcriptis ipſius ſæpiſſime quidem citatorum numerum reperire; euolutis vero paragraphis, nihil deprehendere, quod animo ſciendi ac certitudinis cupido faceret ſatis. In cauſſa ſane fuit, quod eodem modo legerint, quem proxime tetigi, mihique inimiciſſimum atque maxime infeſtum fore ſentio. Conferri merentur, quæ *Illuſtris* WOLFIVS eam in rem ſcripſit *Logicæ*, germanico idiomate conſcriptæ, *cap. 13. §. 6.* ſub finem. Quodſi vero aliquis, methodo demonſtratiua ac principiis innutritum iam habuerit animum: is, ſi vel maxime in hoc vel illud

theorema extra nexum incideret, adſpectis citationibus, ſtatim in mentem reuocabit, quam olim ſibi repræſentauit, cum in nexu apud *auctorem* ipſum legeret, demonſtrationem. Sic vero locum habet ille mei laboris vſus, quem nuper commemoraui, in repetitione poſitus. Ceterum nunc ego ad finem perduxi *philoſophiam Viri Excellentiſſimi theoreticam*, in quantum ea luci publicæ expoſita eſt; reſtant enim, vti notum, opera phyſicam omnem exhibentia. Id vero definire in præſenti non poſſum, quandonam pars prima philoſophiæ practicæ in conſpectum orbis litterati ſit proditura: quia eam continere volo philoſophiam practicam vniuerſalem, & integrum Ius naturæ & gentium; in quo vero exaſciando *Philoſophus* adhuc deſudat. Interea temporis, Deo volente, operam dabo, vt fautorum quorundam voluntati ſatisfaciam, qui *Lexicon* aliquod *Philoſophicum*, ex ſola philoſophia Wolfiana concinnatum, a me aliquoties deſiderarunt. Exhibebo in eo præcipuos philoſophiæ Wolfianæ

fianæ terminos, ſecundum ordinem alphabeticum ſibi inuicem ſuccedentes; adiiciam eorundem definitiones; proponam propoſitiones ab iis pendentes; enarrabo demonſtrationes, quibus nituntur; afferam obiectiones, quibus viri docti eas oppugnarunt; reſponſiones commemorabo, quæ ad obiectiones dantur, nec ſilentio præteribo libros, qui in vtramque partem editi ſunt. Hiſtoricum agam; non iudicem atque arbitrum, ne noua bella, prioribus vix vtcumque finitis, oriantur. Breuitati, quoad fieri poterit, ſtudebo; non tamen patiar perſpicuitati aliquid decedere. Sed vt ad *Wolfium* redeam, quem in *iure naturali* verſari ſuperius monui; parat *Vir Summus* immortale opus, fruſtra hucusque quæſitum ac deſideratum, omni iuri maxime inſeruiturum, vitæque accommodatiſſimum. Tranſibit deinceps ad *philoſophiam moralem*, pluribus partibus abſoluendam, ex qua non vulgares fructus in Theologiam omnem, præſertim reuelatam, redundabunt; ſi quidem naturæ atque gratiæ

diſcri-

diſcrimina, aliaque maximi momenti capita, ab aliis vel non ſufficienter, vel plane non explicata & demonſtrata, largiſſima manu proferentur. Faxit ſummum, quod in cœlis veneror, Numen, vt tum huic, tum aliis dudum promisſis laboribus, coronidem imponere *Vir Illuſtris* queat. Faxit Deus, vt, ſexagenario maior, viribus animi & corporis, quas hucusque expertus eſt, quam diutiſſime perfruatur! Hac enim ratione habebit genus humanum, de quo gaudeat; Germania, de quo ſibi gratuletur; exteri habebunt, quem æmulentur; ſcientiæ habebunt ſui promotorem & ſtatorem; Philoſophia habebit ſui vindicem; Academia denique ſidus habebit & fulcrum. Vale, *Lector Beneuole*, Tuaque vota pro ſalute *Philoſophi* cum meis coniunge! Scripſi d. 1. Sept. MDCCXLIV.

PSYCHOLOGIA
EMPIRICA,
METHODO SCIENTIFICA PERTRACTATA,

QUA EA, QUÆ

DE ANIMA HUMANA

INDUBIA EXPERIENTIÆ FIDE

CONSTANT, CONTINENTUR

ET

AD SOLIDAM UNIVERSÆ

PHILOSOPHIÆ PRACTICÆ

AC THEOLOGIÆ NATURALIS TRACTATIONEM

VIA STERNITUR.

PSYCHOLOGIÆ EMPIRICÆ PROLEGOMENA.

§. 1.

PSychologia empirica eſt ſcientia ſtabiliendi principia per experientiam, unde ratio redditur eorum, quæ in anima humana fiunt (*Diſc. prælim.* §. 104 ſq.). Pſychologiæ empiricæ definitio.

§. 2.

Quæ ad Pſychologiam empiricam ſpectant attentione ad ea facta, quæ nobis conſciis in anima noſtra fiunt, innoteſcunt (§. 1. *Pſych.* 634. *Log.*). Quomodo hæc doctrina innoteſcat.

Hinc primo liquet, quomodo ad cognitionem eorum perveniatur, quæ in Pſychologia empirica docentur: id quod inventoribus prodeſt. Secundo autem ex eo intelligitur, quomodo ea, quæ in Pſychologia empirica traduntur, & rite intelligi, & ad examen revocari poſſint: id quod eos juvat, qui certam rerum pſychologicarum notitiam ſibi comparare ſtudent.

§. 3.

Dogmata Pſychologiæ empiricæ inventurus pollere debet habitu ea, quæ experimur, ad definitiones accuratas & ad propo- Habitus ad Pſychologicas notiones inve-

niendas requiſitus. *ſitiones determinatas revocandi* (§. 1. *Pſych.* 635. *Log.* 104. 109. 114. *Diſc. prælim.*): qualem habitum poſſibilem eſſe conſtat (§. 678. *Log.*).

§. 4.

Uſus Pſychologiæ empiricæ in rationali. *Pſychologia empirica principia ſuppeditat rationali* (§. 51. 25. *Diſc. præl.* §. 1. *Pſychol.*).

§. 5.

Uſus alter. *Pſychologia empirica inſervit examinandis & confirmandis iis, quæ de anima humana a priori eruuntur* (§. 2.). Quodſi enim cum iisdem eadem ſunt vel conſentiunt, ea veritati conſentanea eſſe dubitari nequit: ſin vero eidem repugnant, ea a veritate abhorrere palam eſt (§. 538. *Log.*).

Pſychologia rationalis tradit ea, quæ a priori de anima innoteſcunt (§. 51. *Diſc. prælim.*). Quamobrem patet, Pſychologiam rationalem promovere incrementum empiricæ, etſi ex ea principia mutuetur: cum fœnore enim reddit, quod ab ea mutuatum fuerat. Equidem non impoſſibile videtur, ut ea absque Pſychologiæ rationalis auxilio a poſteriori ex obſervationibus deriventur; enimvero id commode fieri non poſſe ipſo facto docemur. Deficit attentio ad obſervationes, ſine qua advertere non datur, quæ in anima fiunt. Veritates a priori deductæ nos commonefaciunt eorum, quæ obſervari debent, & alias cogitationem noſtram effugiunt. Eædem modum inſinuant, ſine quo eorum, quæ in nobis contingunt, conſcii eſſe non poſſumus.

§. 6.

Uſus Pſychologiæ empiricæ in jure naturali. *Pſychologia empirica principia tradit juri naturali* (§. 61. *Diſc. præl.*). Conſtat vero ex Horis ſubſecivis A. 1729. Trim. Brum. n. II. §. 6. 15. ac Philoſophia practica univerſali, atque ex ipſo Juris naturalis ſyſtemate, rationem actionum, cur bonæ atque malæ ſint, a natura humana deſumi, conſequenter etiam ab iis, quæ menti humanæ inſunt. Jam vid. §. 2. *Pſych.* 866. *Ont.*

Obtinet id inprimis in officiis hominis erga animam ſuam.

§. 7.

Pſychologia empirica inſervit Theologiæ naturali eique principia tradit (§. 50. *Diſc. præl.*). Oſtendemus in Theologia naturali, nos ad notiones attributorum divinorum pervenire, quatenus notiones eorum, quæ menti humanæ inſunt ab imperfectionibus ſeu limitationibus liberamus. Jam lege §. 2. Uſus ejusdem in Theologia naturali.

§. 8.

Pſychologia empirica philoſophiæ practicæ principia tradit (§. 85. *Diſc. præl.*). Uſus in philoſophia practica.

Quæcunque de praxi virtutum colendarum & vitiorum fugiendorum dici poſſunt, ad appetitum determinandum redeunt: in appetitus autem determinationem omnes omnino perceptiones influunt. Quamobrem quæ in Pſychologia de appetitus determinatione ſtabiliuntur principia, ea in Ethica ad caſus ſpeciales transferuntur. Aliam longe faciem induit omnis morum philoſophia, ubi luce Pſychologiæ collu-ſtratur, tumque demum judicium certum fieri poteſt, quousque virtutes in poteſtate ſint & quænam nos ab earum cultura arceant. Immo quæ de philoſophia morali evicimus, ad ipſam quoque Theologiam moralem applicari poſſunt ac debent.

§. 9.

Pſychologia empirica principia tradit Logicæ (§. 82. *Diſc. præl.*). Uſus in Logica.

Nimirum ſi rationem a priori reddere velis regularum logicarum, ad ea recurrendum, quæ de facultate cognoſcendi in Pſychologia traduntur.

§. 10.

Studium Pſychologiæ empiricæ animum ſciendi cupidum multa voluptate perfundit & voluptatis capacem reddit, quæ alias in ipſum non caderet (§. 2.). Cum animus ſciendi cupidus ex cognitione acquiſita voluptatem percipiat; ex ſui inprimis cognitione certa voluptatem percipere debet, conſequenter cum animæ cognitio ex Pſychologia empirica acquiſita certa ſit (§. 538. *Log.*), ex ſtudio pſychologico voluptatem percipere debet. Voluptas ſtudii pſychologici.

Qui porro novit ea, quæ menti humanæ inſunt (§. 1.), multo rectius de perfectione mentis judicare valet quam alter, qui eadem ignorat. Quare cum ex ſenſu perfectionis percipiatur voluptas eaque ſit tanto major, quanto profundius perfectionem rimeris: per ſtudium pſychologicum animus hominis capax redditur voluptatis, quæ alias in eum minime caderet.

Vide ex Horis ſubſecivis A. 1729. Trimeſtr. Æſt. n. I. & Trim. Autumn. n. I. & A. 1730. Trim. Brum. n. I. & Trim. Vern. n. I.

FINIS PROLEGOMENORUM.

PSYCHOLOGIÆ EMPIRICÆ

PARS I.

DE ANIMA HUMANA IN GENERE ET FACULTATE COGNOSCENDI IN SPECIE.

SECTIO I. DE ANIMA IN GENERE.

CAPUT I. DE EXISTENTIA ANIMÆ HUMANÆ.

§. 11.

NOs eſſe noſtri rerumque aliarum extra nos conſtitutarum conſcios quovis momento experimur (*ſ. 634. Log.*). Fundamentum cognitionis exiſtentiæ animæ.

§. 12.

§. 12.

Certitudo illius fundamenti.

Nos eſſe noſtri conſcios ipſa dubitatione confirmatur. Non enim negare potes, te dubitare, cum ipſemet hoc affirmes (§. 28. *Ontol.* & §. 202. *Log.*). Unde vero noſti te dubitare, niſi ex eo, quod dubitationis tuæ tibi conſcius ſis.

§. 13.

Principium cognoſcendi exiſtentiam ſui.

Qui ſui aliarumque rerum actu conſcius eſt, ille etiam actu eſt ſive exiſtit. Quodſi hoc negas; ponendum eſt, poſſe ens quoddam ſui aliarumque rerum actu conſcium eſſe, etiamſi ipſum actu non ſit. Ergo eidem actu quædam inerunt, antequam exiſtit.

§. 14.

Quomodo nobis innoteſcat nos exiſtere.

Nos exiſtimus (§. 11. 13.).

§. 15.

Gradus certitudinis cognitionis exiſtentiæ noſtræ.

Cognitio exiſtentiæ noſtræ ipſa dubitatione confirmatur, ſeu, *ex eo, quod dubitamus, utrum exiſtamus, nec ne, colligitur, nos exiſtere* (§. 12.). Idem patet ex §. 11.

Hinc patet gradus certitudinis, qui cognitioni exiſtentiæ noſtræ convenit. Tantus nimirum eſt, ut eo majorem concipere non liceat. Quid enim certius exiſtimari debet eo, quod ipſa dubitatione confirmatur, ſeu, quod hinc eſſe colligis, quod dubites, num ſit.

§. 16.

Quidnam eadem evidentia cognoſcatur, qua exiſtentiam noſtram cognoſcimus.

Si quid per ſyllogiſmos infertur, quorum præmiſſæ ſunt propoſitiones indemonſtrabiles, vel judicia intuitiva experientiis claris ſuperſtructa; id eadem evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus. Exiſtentiæ enim noſtræ cognitio nititur hoc ſyllogiſmo (§. 14.).

Quodcunque ens ſui ipſius aliarumque rerum extra ſe ſibi actu conſcium eſt, illud exiſtit.

Atqui *Nos noſtri aliarumque rerum extra nos actu nobis conſcii ſumus.*

Ergo *Nos exiſtimus.*

In hoc ſyllogiſmo propoſitio major eſt principium rationis, in quo notio confuſa ſubjecti atque prædicati ita indivulſo nexu cohæret,

hæret, ut producta notione ſubjecti in eodem quoque compareat notio prædicati, adeoque propoſitio indemonſtrabilis (§. 260. *Log.*). Quare cum præterea theoretica ſit (§. 263. *Log.*); ex axiomatum numero eſt (§. 264. *Log.*). In minore ſyllogiſmi nobis tribuimus prædicatum, quod in notione noſtri comprehenſum intuemur, adeoque minor propoſitio judicium intuitivum eſt (§. 50. *Log.*). Nititur autem idem experientia (§. 11.) tam clara, ut dubitando confirmetur (§. 12.). Eadem igitur evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus, ſi quid per ſyllogiſmos inferatur, quorum præmiſſæ ſunt propoſitiones indemonſtrabiles, vel judicia intuitiva experientiis claris ſuperſtructa.

§. 17.

Quicquid demonſtratur, id eadem evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus (*§. 533. 211. 267. 264 522 ſqq. Log. 16. Pſych.*). Gradus certitudinis in iis, quæ demonſtrantur.

§. 18.

Veritates geometricæ eadem evidentia cognoſcuntur, qua exiſtentia noſtra nobis innoteſcit (*§. 522 ſqq Log. 17. Pſych.*). Evidentia veritatum geometricarum qualis ſit.

§. 19.

Ideo *non mirum, quod nemo iſtis aſſenſum denegare poſſit, qui vim demonſtrationum percipit* (*§. 18.*). Ratio aſſenſus quem prompte veritatibus geometricis præbemus.

§. 20.

Ens iſtud, quod in nobis ſibi ſui & aliarum rerum extra nos conſcium eſt, *Anima* dicitur. Vocatur etiam ſubinde *Anima humana*, item *Mens* vel *Mens humana*. Animæ definitio.

§. 21.

Anima humana exiſtit (*§. 14. 20.*). Animæ exiſtentia.

§. 22.

Animæ exiſtentiam ante cognoſcimus, quam corporis. Etenim animæ noſtræ exiſtentiam ex eo cognoſcimus, quod nobis noſtri rerumque aliarum extra nos conſcii ſimus (§. 20. *Pſychol.* & §. 344. *Log.*). Enimvero ſi de exiſtentia reali corporum du- Cujusnam rei exiſtentia primum agnoſcatur.

bitamus, hujus dubitationis nobis conſcii ſumus, conſequenter nobis noſtri conſcii ſumus, quatenus dubitamus (§. 14.).

Reſpexit huc *Carteſius* Meditat. 2. de prima philoſophia, dum adſtruere conatur mentem humanam eſſe notiorem corpore.

CAPUT II.

DE MODO COGNOSCENDI ANIMAM.

§. 23.

Cogitatio quid ſit.

Cogitare dicimur, quando nobis conſcii ſumus eorum, quæ in nobis contingunt, & quæ nobis tanquam extra nos repræſentantur. *Cogitatio* igitur eſt actus animæ, quo ſibi ſui rerumque aliarum extra ſe conſcia eſt.

Definitio hæc nominalis ab uſu loquendi minime recedit: id quod per exempla eunti patet. Enimvero quando nobis nihili conſcii ſumus, veluti in ſomnio, tum nos non cogitare pronunciamus.

§. 24.

Perceptionis definitio.

Mens *percipere* dicitur, quando ſibi objectum aliquod repræſentat: ut adeo *Perceptio* ſit actus mentis, quo objectum quodcunque ſibi repræſentat.

§. 25.

Apperceptio quid ſit.

Menti tribuitur *Apperceptio*, quatenus perceptionis ſuæ ſibi conſcia eſt.

Apperceptionis nomine utitur *Leibnitius*: coincidit autem cum conſcientia, quem terminum in præſenti negotio *Carteſius* adhibet.

§. 26.

Quænam in cogitatione a ſe invicem diſtinguenda.

Omnis cogitatio & perceptionem (§. 24.), & *apperceptionem involvit* (§. 25.). Add. §. 23.

§. 27.

Quænam menti ob ea, quæ in ipſa

Quæ ex iis, quæ menti ineſſe obſervamus, legitimo ratiocinio colliguntur & quæ porro ex his inferuntur; eadem quoque menti

menti conveniunt. Idem valet de omni ente alio. Ea enim de mente humana demonſtrantur (§. 522. & ſeqq. *Log.*). Quare cum vera ſit propoſitio, quæ demonſtrari poteſt (§. 515. *Log.*), conſequenter prædicatum ſubjecto ſuo conveniat propter ea, ex quibus idem colligitur (§. 476. *Log.*); menti quoque convenire debet, quod colligitur ex iis, quæ menti ineſſe obſervamus & quod porro ex his infertur legitimo ratiocinio, quod ex illis colligitur. obſervamus tribuenda.

Idem valere de omni ente ex ipſa demonſtratione apparet, quæ talis omnino eſt, ut ad omne ens promiſcue applicari poſſit.

§. 28.

Ad cognitionem mentis pervenitur, ſi ad cogitationes noſtras attendimus eidemque porro tribuimus, quæ legitimo ratiocinio ex iis colliguntur. Quoniam enim cogitationes perceptiones & apperceptiones involvunt (§. 26.); dum cogitamus, aliquid vel ad nos ſpectans, vel a nobis diverſum repræſentamus (§. 24.), ejusque repræſentationis nobis conſcii ſumus (§. 25.). Quare ſi ad cogitationes noſtras attendimus, hoc ipſo nobis inoteſcit, non tantum quomodo objectum repræſentetur, ſed etiam qualis tunc in anima mutatio accidat. Atque ita ad animæ cognitionem pervenitur. Modus perveniendi ad cognitionem mentis.

Quoniam porro menti tribuenda veniunt, quæ ex aliis, eidem inexiſtentibus legitimo ratiocinio colliguntur (§. 27.), atque ea menti convenire certum eſt, quæ in ea obſervamus (§. 488. *Log.*); ea quoque menti convenire debent, quæ ex iis legitimo ratiocinio colliguntur, quæ in mente obſervantur. Atque ita denuo ad animæ cognitionem pervenitur.

SECTIO II.
DE
FACULTATIS COGNOSCENDI PARTE INFERIORI.

CAPUT I.
DE DIFFERENTIA PERCEPTIONUM FORMALI.

§. 29.

Facultas animæ quid dicatur.

Quemadmodum potentia activa in genere *Facultas* dici ſolet (§. 716. *Ontol.*); ita etiam potentiæ activæ animæ *Facultates* ipſius appellantur.

§. 30.

Fundamentum perceptionum clararum & obſcurarum.

Si quid percipimus, aut id ab aliis perceptibilibus ſatis diſtinguimus, aut idem a nobis fieri minime poſſe deprehendimus. Vid. §. 76. *Log.*

§. 31.

Perceptio clara quænam.

Si quod percipimus agnoſcere, vel a perceptibilibus ceteris diſtinguere valemus, *perceptio*, quam habemus, *clara* eſt.

§. 32.

Perceptio obſcura quænam.

Si quod percipimus non agnoſcere, vel a ceteris perceptibilibus non diſtinguere valemus, *perceptio*, quam habemus, *obſcura* eſt.

§. 33.

Rei obſcure perceptæ num inſint clare percepta.

Rei obſcure perceptæ ineſſe poſſunt, quæ clare percipiuntur. Neque enim repugnat rei quædam ineſſe, quæ clare percipiuntur, & præterea ineſſe alia, quæ prorſus non percipiuntur, veluti cum vel defectu luminis, vel ob parvitatem ſuam, vel ob nimiam

nimiam diſtantiam oculis ſeſe ſubducunt. Enimvero ſi quædam rei inexiſtentia clare percipiuntur, nobis ejusdem conſcii ſumus, hoc eſt, conſcii nobis ſumus nos videre objectum aliquod, cui inſunt ea, quæ clare percipimus. Quoniam vero præterea inſunt alia, quæ prorſus percipi nequeunt, alia vero clare percipi poſſunt: rem agnoſcere minime valemus, nec eam a ceteris perceptibilibus diſtinguere novimus, quemadmodum in clare perceptis obtinet. Res igitur ipſa obſcure percipitur (§. 32.).

Idem patet a poſteriori. Ponamus, nive dudum colliquata, alicubi adhuc in campo partem quandam terræ nive tectam eſſe. Quodſi eam e longinquo in luce præſertim crepuſculari videas, colorem album ſatis clare percipis, nec minus figuram & magnitudinem percipis, qualis e longinquo apparet: non tamen ea clare percipis, per quæ nivem ab aliis objectis albis diſtinguis. Inſunt itaque rei obſcure perceptæ, quæ clare percipiuntur. Et vi eorum, quæ clare percipiuntur, rem iſtam agnoſcere potes, quod eadem adhuc ſit, quando poſt aliquod temporis intervallum rediens eam in loco iſto adhuc poſitam ex eadem diſtantia contueris.

§. 34.

Perceptio clara perceptionis obſcuræ.

Si mens ſibi conſcia eſt, ſe objectum aliquod obſcure percipere; perceptionem ſuam obſcuram clare percipit. Etenim agnoſcit perceptionem ſuam eſſe obſcuram eamque a clara diſtinguit (§. 31.).

§. 35.

Lumen animæ.

Claritas perceptionum eſt id, quod *Lumen animæ* appellare ſolemus. Et hinc anima dicitur *illuminari*, quatenus acquirit facultatem res clare percipiendi, ut ſibi conſcia ſit ejus, quod percipit, atque ea, quæ percipit, probe a ſe invicem diſtinguat.

Non hic ſumimus terminos in ſenſu theologico, ſed philoſophico. Transferuntur autem termini a rebus materialibus ad animam propter ſimilitudinem. Quemadmodum enim in mundo materiali lumen efficit, ut res materiales videamus; ita claritati perceptionum tribuendum, ut earum nobis conſcii ſimus, atque perceptionem unam ab altera diſtin-

 guere

guere valeamus. Et quemadmodum oculus abſque lumine nihil videre poteſt; ita etiam mens abſque claritate perceptionum non conſcia ſibi eſſe poteſt ejus, quod percipitur.

§. 36.

Tenebræ in anima.

Ex adverſo obſcuritas atque defectus perceptionum eſt id, quod *Tenebrarum* nomine in anima venit.

Quemadmodum enim in mundo materiali tenebræ ſunt defectus luminis, ſeu ejusdem privatio; ita etiam in anima tenebræ eſſe debent defectus claritatis perceptionum. Sed perceptiones, quæ claræ non ſunt, obſcuræ ſunt (§. 31. 32.). Ergo tenebrarum nomine in anima appellari debet obſcuritas perceptionum, vel earum defectus.

§. 37.

Fundamentum perceptionum diſtinctarum & confuſarum.

Si rem clare percipimus aut ea, quæ eidem inſunt, a ſe invicem diſtinguere & alteri ſigillatim enunciare valemus, aut id in poteſtate noſtra minime poſitum deprehendimus.

§. 38.

Perceptio diſtincta quænam ſit.

Si in re percepta plura ſigillatim enunciabilia diſtinguimus, *Perceptio* clara dicitur *diſtincta.*

§. 39.

Perceptio confuſa quid ſit.

Si in re clare percepta plura ſeparatim enunciabilia non diſtinguimus, *Perceptio* dicitur *confuſa.* Eſt ſcilicet perceptio confuſa clara quidem, ſed non diſtincta.

Exempli loco ſunt flavedo auri, viriditas foliorum, & in genere colores omnes. Pertinent huc etiam ſapores & odores, in quibus nihil diſtinguimus, quod ſit ſeparatim enunciabile. Perceptionem confuſam negative definire licet, quia jam poſitive definivimus diſtinctam, cui opponitur.

§. 40.

Perceptionis partialis & compoſitæ differentia.

Perceptio partialis eſt, quæ in perceptione rei alterius contenta. Aſt *compoſita* dicitur, quæ ex pluribus partialibus conſtat.

E. gr. Dum arborem percipimus, truncum, ramos, ſurculos, folia, gemmas percipimus. Arboris igitur perceptio compoſita eſt, perceptiones

ceptiones trunci, ramorum, ſurculorum, foliorum, gemmarum partiales ſunt. Similiter perceptiones flavedinis ac gravitatis auri ſunt partiales; ipſa vero auri perceptio compoſita eſt. Ex his exemplis liquet, perceptiones partiales eſſe non modo perceptiones partium, ex quibus componitur res percepta; verum etiam determinationum, quæ eam ingrediuntur, ſeu qualitatum & quantitatis ipſius. Quoniam vero determinationes intrinſecæ omnes ſimul uti unum ſpectantur cum re percepta; res percepta per modum totius & determinationes intrinſecæ ad eam ſpectantes inſtar partium conſiderantur (§. 341. *Ontol.*).

§. 41.

Origo claritatis in perceptionibus.

Si perceptiones partiales fuerint claræ, compoſita diſtincta eſt. Tunc enim plura ſigillatim enunciabilia in re percepta a ſe invicem diſtinguimus (§. 31. 40.). Jam conf. §. 38.

§. 42.

Gradus diſtinctæ perceptionis.

Qui plura ſigillatim enunciabilia in eodem perceptibili clare percipit; is magis diſtincte idem percipit altero, qui pauciora in eodem clare percipit (§. 40 ſq.). Conſequenter quo plures perceptiones particulares claræ fuerint, eo magis diſtincta eſſe debet compoſita.

Per hoc principium æſtimatur gradus diſtinctæ perceptionis, qui in eodem ſubjecto diverſo tempore, & in diverſis ſubjectis eodem tempore diverſus deprehenditur.

§. 43.

Perceptio totalis.

Perceptionem totalem appello eam, quæ complectitur eas omnes, quas dato aliquo momento ſimul habemus. Quamobrem cum perceptionem totalem ut unum quid conſideremus, perceptiones rerum, ex quibus conſtant, ejus reſpectu tanquam partiales conſiderantur, ac ideo a nobis quoque partiales dicentur (§. 40.).

E. gr. Si in campo integrum exercitum contueor, uno obtutu præter eum ſimul campum, ſylvam e longinquo ſpectatam, cœli ac terræ confinia & objecta alia complector. Immo eodem momento, abſentia quoque objecta mihi repræſento, veluti templum, in quo ſæpe vidi militum præfectum. Subeunt quoque mentem meam cogitationes

nes variæ pro diverſitate objectorum mihi repræſentatorum. Omnes iſtæ perceptiones ſimul abſolvunt perceptionem totalem, quæ cum pro una habeatur ratione temporis, quo omnes eam ingredientes conjunguntur, aut vi ſimultaneitatis & continuitatis eam ingredientium, perceptiones ſingulorum objectorum una exhibitorum partiales appellantur.

§. 44.

Perceptio totalis quando diſtincta.

Si perceptiones partiales, quæ totalem ingrediuntur, claræ ſint; perceptio totalis diſtincta eſt (§. 31. 43. 38.).

Adeſt hic quid fictitii, quatenus nempe ſimul percepta conſideramus inſtar entis unius & res ſingulas, quæ una percipiuntur, tanquam partes unum totum conſtituentes, ſeu tanquam determinationes enti iſti intrinſecas: ſed hanc fictionem fert uſus loquendi (*not.* §. 43.).

§. 45.

Status perceptionum diſtinctarum animæ.

Si perceptiones totales diſtinctæ ſunt, anima eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum. Etenim quotidie in nobis experimur, perceptionem totalem unam in anima continuo ſubſtitui alteri, aut partiales, quæ eidem inſunt, alias abire, alias ſuperaccedere, ita ut perceptio totalis non maneat eadem (§. 181. *Ontol.*). Perceptiones adeo totales continuo mutantur (§. 290. *Ontol.*), adeoque ſtatum ejus conſtituunt (§. 705. *Ontol.*).

§. 46.

Perceptio totalis quando ſit obſcura.

Si perceptiones partiales, quæ totalem ingrediuntur, fuerint obſcuræ; perceptio totalis obſcura eſt (§. 43. 32.).

§. 47.

Status perceptionum obſcurarum.

Si perceptiones partiales obſcuræ ſunt, anima eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum. Eodem, quo ſupra (§. 45.), modo id oſtenditur.

§. 48.

Idea quid ſit.

Repræſentatio rei dicitur *Idea*, quatenus rem quandam refert, ſeu quatenus objective conſideratur.

Si objectum aliquod in mente repræſentatur, diſtingui debet actus mentis, quo fit repræſentatio; repræſentatio ipſa, quatenus objectum quoddam menti exhibet; & denique actus, quo mens repræſentationis iſtius,

iſtius, conſequenter rei, qualis repræſentatur, conſcia ſibi eſt. Actus prior, quo fit repræſentatio, eſt perceptio (§. 24.); actus poſterior, quo mens ſibi conſcia eſt repræſentationis, vocatur apperceptio (§. 25.); ipſa vero repræſentatio materialiter ſumta aut in relatione ad objectum, quod repræſentatur, dicitur idea.

§. 49.

Notio quid ſit.

Repræſentatio rerum in univerſali ſeu generum & ſpecierum *Notio* a nobis appellabitur.

§. 50.

Notionum differentiæ.

Notionum differentia eadem eſt, quæ perceptionum: ſunt nimirum & *notiones* vel *claræ*, vel *obſcuræ*; claræ vel *diſtinctæ*, vel *confuſæ*. Vid. *Log.* §. 76 ſqq.

§. 51.

Cognoſcere quid ſit.

Rem cognoſcere idem eſt ac ejus notionem, vel ideam ſibi acquirere.

§. 52.

Cognitio quid ſit.

Cognitio eſt actio animæ, qua notionem vel ideam rei ſibi acquirit.

Animam nobis concipimus tanquam cauſam efficientem idearum atque notionum, quæ virtute ſua ideas producit & inde porro notiones format. Hic igitur diſtinguimus ideam a notione, actionem animæ, qua ideam & notionem producit atque format, ab utraque, productionem ideæ a notionis formatione. Idea eſt rei ſingularis imago (§. 48.), quæ entis in univerſali imaginem ſeu notionem in ſe continet (§. 49.). Actio, qua idea producitur, eſt perceptio (§. 24.), cui apperceptio ſuperaccedit (§. 25.). Actiones, quibus notiones rerum præſertim diſtinctæ formantur, complures ſunt, de quibus poſtea agemus operationes intellectus explicaturi: hoc enim nomine appellantur. Perceptio & operationes intellectus ſimul communi nomine cognitio dicuntur.

§. 53.

Facultas cognoſcendi quid ſit.

Quatenus cognitio in mente poſſibilis eſt, hoc eſt, quatenus fieri poteſt, ut rem cognoſcamus, menti facultatem cognoſcendi tribuimus (§. 29.): ut adeo *Facultas cognoſcendi* ea ſit, qua ideas ac notiones rerum nobis acquirimus.

§. 54.

Facultatis cognoſcendi pars inferior.

Facultatis cognoſcendi pars inferior dicitur, qua ideas & notiones obſcuras atque confuſas nobis comparamus.

§. 55.

Facultatis cognoſcendi pars ſuperior.

Facultatis cognoſcendi pars ſuperior eſt, qua ideas & notiones diſtinctas acquirimus.

Nemo offendatur partis appellatione, inde inferens nos menti humanæ contra ejus ſimplicitatem tribuere partes, ac inde materialiſmum exſculpere conetur. Pars enim facultatis cognoſcendi inferior & ſuperior terminus philoſophicus eſt, cui nulla ineſt veritas. Ex terminorum adeo ſimplicium notionibus non derivanda eſt notio eidem reſpondens; ſed diſpiciendum, utrum ea, quæ eidem tribuitur, in anima contineatur, nec ne.

CAPUT II.

DE SENSU.

§. 56.

Principium cognoſcendi corpus ſuum.

Obſervamus aliquod corpus & in eo mutationes, quibus contingentibus, corpora iſtarum mutationum cauſas percipimus. Immo quæ ſunt in mundo adſpectabili, non aliter percipimus, niſi quatenus mutationes quasdam corpori huic inducunt. Etenim ſi corpora lumen in oculum, quæ corporis iſtius pars eſt, immittunt & mutationem quandam corpori inducunt, in Phyſica diſtincte explicandam; illorum nobis tanquam extra nos nobis conſcii ſumus, adeoque ea percipimus (§. 24.). Similiter ſi corpus aliquod corpus iſtud tangit, contactus hujus nobis conſcii ſumus, eumque adeo percipimus. Quodſi impediatur, ne iſtæ mutationes in hoc corpore contingant, v. gr. ſi oculos claudimus, vel corpus a contactu arcemus; omnis quoque ſtatim ceſſat perceptio.

§. 57.

Dependentia perceptionum a corpore.

Quoniam per mutationes, quæ in corpore iſto accidunt, intelli-

intelligimus, cur res materiales in mundo adſpectabili percipiamus, & cur tales potius percipiamus, quam aliter; ratio perceptionum rerum materialium in mutationibus, quæ in corpore iſto contingunt, continetur (§. 56. *Ontol.*), adeoque *perceptiones rerum materialium in mundo adſpectabili a mutationibus in corpore* iſto *contingentibus dependent* (§. 851. *Ontol.*).

§. 58.

Corpus iſtud dicimus *noſtrum*, a quo dependent perceptiones rerum materialium in mundo adſpectabili, quas habemus. Corporis noſtri notio.

§. 59.

Corpora in mundo adſpectabili *nobis præſentia* dicuntur, quæ mutationem corpori noſtro inducere valent, niſi ſcilicet ullum ſuperaccedat obſtaculum accidentale. Corporum præſentia.

§. 60.

Corpora ergo *iſta nobis præſentia ſunt, quæ eum ad corpus noſtrum habent ſitum, ut percipi a nobis poſſint, niſi accidentale aliquod obſtaculum adſit* (§. 59. 56. 58.). Corporum præſentia a ſitu quomodo pendeat.

Si tempore nocturno in hypocauſto noſtris oculis directe opponatur aliquod objectum, candela accenſa, idem videmus, adeoque nobis præſens eſt (§. 59.). Quodſi candela extinguatur, accidentale quoddam impedimentum ſuperaccedit, ne videri amplius poſſit. Non tamen ideo præſens eſſe deſinit, ſufficit enim objectum eum ad oculum retinere ſitum, ut videri poſſit, niſi ex accidente ceſſet viſionis actus, veluti in caſu noſtro ob defectum luminis.

§. 61.

Corpus aliquod dicitur *præſens aliquo in loco*, ſi intra terminos conſiſtit, quibus locum iſtum definimus. Præſentia corporis in dato loco.

E. gr. Hypocauſtum terminatur parietibus: quamobrem quicquid intra horum ambitum continetur, in hypocauſto præſens eſt. Non confundenda eſt præſentia in dato aliquo loco cum ea, quæ corpori alicui tribuitur reſpectu noſtri. Præſentia terminus relativus eſt, qui objecti unius exiſtentis ad coëxiſtens aliud relationem involvit. Ideo objectum in eodem loco conſtitutum diverſo reſpectu & præſens dici

 poteſt,

poteſt, & abſens. Ita campana, cujus ſonum percipio, præſens mihi eſt; non autem præſens eſt in eo loco, ubi ego ſum, niſi quando turrim conſcendens ibidem commoror, ubi campana ſuſpenſa conſpicitur. Viſus cum ſit ſenſus potior, & cum tactus objectum ſupponat propinquiſſimum; in præſentia corporum dijudicanda vulgo viſus magis atque tactus, quam aliorum ſenſuum habetur ratio.

§. 62.

Præſentia corporis noſtri. *Corpus noſtrum* (*§. 58.*) *nobis ſemper præſens eſt.* Enimvero continuo experimur, ipſum hoc corpus a nobis percipi: partes enim ipſius tangere licet propriis manibus & videre propriis oculis partim viſione directa, partim reflexa, ſeu mediante ſpeculo. Quare cum partes corporis noſtri iſtiusmodi mutationes in ipſo corpore noſtro producere valeant, ut easdem percipiamus, idque nullo non tempore accidat; corpus noſtrum nobis continuo præſens eſt (§. 59.).

§. 63.

Abſens quid ſit a nobis. *Abſens* dicitur, quod præſens non eſt. *Corpora* igitur *abſentia a nobis ſunt, quæ iſtiusmodi mutationem corpori noſtro inducere minime valent, a qua perceptio aliqua pendet* (*§. 59.*), aut *quæ talem ad corpus noſtrum ſitum habent, ut a nobis percipi non poſſint, etiamſi accidentale obſtaculum nullum adſit* (*§. 60.*).

§. 64.

Abſentia in dato loco. *In dato loco abſens eſt, ſi intra terminos iſtos non conſiſtit, quibus locum iſtum definimus* (*§. 61. 63.*).

§. 65.

Senſatio quid ſit. Perceptiones, quarum ratio continetur in mutationibus, in organis corporis noſtri qua talibus contingentibus, dicuntur *Senſationes.* Definiri etiam poſſet *Senſatio*, quod ſit perceptio per mutationem, quæ fit in organo aliquo corporis noſtri qua tali, intelligibili modo explicabilis.

§. 66.

Organi ſenſorii deſcriptio. *Organum ſenſorium* appellatur organum ſeu pars organica

ea corporis, in cujus mutationibus continentur rationes perceptionum rerum materialium in mundo adſpectabili.

Ita organum ſenſorium eſt oculus: ex mutationibus enim, quæ eidem ab objectis externis inducuntur, per organicam ipſius ſtructuram poſſibiles, intelligitur, cur jam hoc potius videamus objectum, quam aliud, & cur tale hoc appareat objectum.

§. 67.

Facultas ſentiendi, ſive *Senſus* eſt facultas percipiendi objecta externa mutationem organis ſenſoriis qua talibus inducentia, convenienter mutationi in organo factæ. Senſus definitio.

Facile perſpiciunt attentiores, cur addamus reſtrictionem. Poſſunt accidere organo ſenſorio a cauſis extrinſecis mutationes, quæ a ſtructura organica minime pendent, veluti ſi oculo vulnus infligitur, vel ſi idem contunditur. Neque enim vulnus vel contuſio eſt mutatio, quæ oculo vi ſtructuræ ſuæ organicæ, ſeu quatenus eſt organon ad videndum aptum, accidit. Ceterum hic ſenſum concipimus, quatenus in anima eſt, quemadmodum & ſenſationem (§. 65.).

§. 68.

Quoniam quinque dantur in corpore humano organa, quorum qua talium mutationibus ſuæ in anima perceptiones reſpondent, quemadmodum unusquisque in ſe experitur, *ſenſus* quoque *quinque numerantur*, ſcilicet *viſus*, *auditus*, *olfactus*, *guſtus*, *tactus*. Senſuum numerus.

Scilicet aut corpora alia noſtrum immediate contingunt, aut mediate. Si immediatus eſt contactus, tactui locus eſt. Quodſi corpus immediate noſtrum tangere nequit, aut in ipſum agit, mediante lumine, aut mediante ſono, aut mediantibus effluviis, aut mediantibus quibusdam corpuſculis, quæ ejusdem maſſæ permixta ſunt. In primo caſu viſui, in ſecundo auditui, in tertio odoratui, in quarto guſtui locus eſt.

§. 69.

Facultas videndi, ſive *Viſus* eſt facultas percipiendi objecta, convenienter mutationi vi luminis in oculo factæ. Viſus quid ſit.

§. 70.

Auditus quid ſit. *Facultas audiendi*, ſive *Auditus* eſt facultas percipiendi ſonum, convenienter mutationi per eundem in aure factæ.

§. 71.

Odoratus quid ſit. *Facultas olfaciendi*, ſive *Olfactus* eſt facultas percipiendi odores rerum, convenienter mutationi, vi effluviorum a corporibus odoriferis exhalatorum in naribus factæ.

§. 72.

Guſtus quid ſit. *Facultas guſtandi*, ſive *Guſtus* eſt facultas percipiendi ſapores, convenienter mutationi, quam objecta ſapida dentibus comminuta in lingua producunt.

§. 73.

Tactus quid ſit. *Facultas tangendi*, ſive *Tactus* eſt facultas percipiendi qualitates & quantitatem corporum, convenienter mutationi, quam per contactum corporis noſtri in eodem producunt.

Iſtiusmodi qualitates ſunt aſperitas, lævitas, durities, mollities, gravitas.

§. 74.

Senſatio quænam fortior. *Senſatio* una *fortior* dicitur altera, quæ majorem claritatis gradum habet, ſeu cujus nobis magis conſcii ſumus quam alterius. Idem intellige de perceptione quacunque.

E. gr. Major eſt claritas in perceptione luminis ſolaris, quam lunaris, eademque in priori caſu ſenſatio fortior, quam in poſteriori.

§. 75.

Senſatio quænam debilior. *Senſatio* una *debilior* eſt altera, quæ minorem claritatis gradum habet, ſeu cujus nobis minus conſcii ſumus quam alterius. Idem intelligitur de perceptione quacunque.

§. 76.

Obſcuratio ſenſationis unius per alteram. *Senſatio fortior obſcurat debiliorem, ita ut ſubinde debiliorem prorſus non appercipiamus.* Lumen Solis atque Lunæ quando ſimul percipimus, Luna inſtar tenuis cujusdam nubeculæ pallet (§. 74 ſq.). Similiter lumen ſtellarum noctu ſatis clare percipitur;

pitur, aſt interdiu lumine ſolari vel luce diurna oculos occupante adeo obſcure percipitur, ut ejus nobis prorſus non ſimus conſcii, conſequenter omnis ceſſet apperceptio (§. 25.). Idem obtinet in ſenſationibus aliis.

Magnum principium experientiæ eſt propoſitio præſens, quam ideo ad majorem univerſalitatis gradum evehemus. Uſus in moralibus ampliſſimus eſt. In arte quoque inveniendi non poſtremum ſibi locum vindicat. In Phyſicis patebit ratio a priori, quatenus ſenſationes per mutationes in organis ſenſoriis ſunt explicabiles.

§. 77.

Senſibilis definitio.

Objectum ſenſibile, vel etiam *Senſibile* ſimpliciter dicitur, quod ſenſu percipi poteſt, ſeu, quod in organo ſenſorio aliquo efficere poteſt mutationem, per quam eidem in mente reſpondens perceptio explicari poteſt (§. 67.). Unde porro liquet, quid in ſpecie dicatur *viſibile*, *audibile*, *odorabile*, *guſtabile*, *tactile*.

§. 78.

Forma perceptionum ab arbitrio animæ independens.

Anima in ſenſationibus ſuis nihil immutare poteſt, nec unam alteri pro arbitrio ſubſtituere valet, dum objectum ſenſibile in organum ſenſorium agit (ſ. 65. Pſychol. 118. 189. 290. Ontol.).

Idem etiam patet a poſteriori.

Ceterum propoſitio hæc ſuum habet in praxi morali uſum. Etenim cum actiones noſtras ſecundum rationem dirigere jubeamur, obſtacula nobis objiciunt ſenſus. Quamobrem impedimenta iſta remoturi probe noſſe debemus, quantum ſenſationes ab arbitrio noſtro pendeant, & quousque anima nullam prorſus in easdem poteſtatem habeat. In præſente igitur propoſitione docemus, quod forma ſenſationum ſit ab arbitrio animæ prorſus independens, nec eidem competat poteſtas in ea quidpiam immutandi.

§. 79.

Coëxiſtentiæ mutationum in organo & ſenſationum neceſſitas.

Si objectum ſenſibile in organum ſenſorium rite conſtitutum agit; neceſſario ſentimus, ſeu in animæ poteſtate poſitum non eſt, utrum velit ſentire, nec ne. Id patet unicuivis ad obviam quovis momento experientiam attendenti.

Idem

Idem tamen a priori quoque oſtenditur ex §. 65. *Pſychol.* & 298. *Ont.*

Qualis ſit iſta coëxiſtentiæ mutationum in organo ſenſorio & perceptionum in anima neceſſitas, an abſoluta, an hypothetica, in præſenti definiri minime poteſt. Quæſtio altioris indaginis eſt, utpote a commercio inter mentem & corpus intercedente tota pendens. Parum autem refert reſpectu libertatis animæ, utrum abſoluta ſit, an hypothetica: id quod ex inferioribus patebit, ubi in notionem libertatis inquiſiverimus. Abſonum igitur eſt ex neceſſitate coëxiſtentiæ mutationum in organo & perceptionum in mente exſculpere fatalem neceſſitatem libertati interitum minaturam, cum libertas ſalva ſit, ſi vel maxime neceſſitas illa ſit abſoluta.

§. 80.

Modus primus impediendi ſenſationem.

Si organum ſenſorium ab objecto avertimus, ſenſatio impeditur (§. 65. *Pſychol.* 70. 726. *Ont.*).

A poſteriori obvia experientia idem innoteſcit.

§. 81.

Modus alter impediendi ſenſationem.

Si actio objecti ſenſibilis in organum ſenſorium quocunque modo impeditur; in anima quoque ſenſatio impeditur (§. 56. 886. 898. 726. *Ont.* 65. *Pſych.* 70. *Ont.*).

A poſteriori idem adeo obvium eſt, ut notio propoſitioni præſenti reſpondens inter communes referri mereatur. E. c. Si oculos claudimus; aures & nares obturemus.

§. 82.

Modus debilitandi ſenſationem.

Si ſenſationem ea, quam habemus, fortiorem in nobis excitamus; hanc ægre, immo prorſus non appercipimus (§. 76.).

Principium hoc maximi momenti eſt in mente a ſenſu abducenda, qui eidem periculoſus. Confirmatur a poſteriori.

§. 83.

Regulæ perceptionum & ſenſationum quænam dicantur.

Regulæ perceptionum dicuntur, quas anima obſervat in percipiendo, ſeu juxta quas perceptiones ipſius explicari poſſunt. Unde in ſpecie *Regulæ ſenſationum* ſunt, juxta quas ſenſationes in anima explicari poſſunt.

Exem-

Exempla regularum ſenſationum ſunt propoſitiones proxime præcedentes (§. 78. & ſeqq.).

§. 84.

Leges perceptionum ſunt principia generalia regularum perceptionum. Et hinc in ſpecie *Lex ſenſationum* dicitur principium generale regularum ſenſationum. Leges perceptionum & ſenſationum.

Denominatio fit ad imitationem regularum & legum motus (§. 302. 303. *Coſm.*). Noſtrum vero inprimis eſt in Pſychologia empirica ſtabilire leges & regulas inde pendentes generales perceptionum ac cogitationum, quod iis utamur in moralibus ad regimen actionum liberarum rite inſtituendum. Quemadmodum enim in philoſophia naturali absque regulis motus explicari nequit, quomodo corpora pro arbitrio noſtro movere valeamus; ita quoque in philoſophia practica absque regulis perceptionum doceri non poteſt, quomodo actiones noſtras liberas pro arbitratu noſtro dirigamus.

§. 85.

Lex ſenſationum hæc eſt propoſitio: Si in organo aliquo ſenſorio ab objecto aliquo ſenſibili quædam producitur mutatio; in mente eidem coëxiſtit ſenſatio per illam intelligibili modo explicabilis, ſeu rationem ſufficientem, cur ſit & cur talis ſit, in illa agnoſcens. Veritas propoſitionis abunde patet ex antecedentibus. Lex ſenſationum.

§. 86.

Si mutatio in eodem organo ſenſorio eadem eſt; ſenſatio quoque in anima eadem eſſe debet (§. 85. *Pſych.* 189. *Ont.*). Identitatis perceptionis ratio.

Uſum ampliſſimum hujus principii loquitur Optica, cum per immediatam conſequentiam inde fluant principia viſionis generalia phænomenis viſus demonſtrandis inſervientia, veluti quod duo objecta videantur ejusdem magnitudinis, ſi imagines in oculo eandem magnitudinem habent, conſequenter ſi ſub eodem angulo videntur. Non minus autem ad alias quoque ſenſationes applicari poteſt.

§. 87.

Quodſi ergo contingat a diverſis objectis ſenſibilibus eandem Diverſa quando ſenſui ea-

dem apparere debeant. *dem in eodem organo ſenſorio produci mutationem; eadem appare-re debent* (§. 86. 65. 24.).

Hoc principium continet rationem generalem, cur ſenſus ſubinde diverſa repræſentet tanquam eadem, adeoque fallat, ſeu apparere quid faciat, quod non eſt. In omni Optica plurima occurrunt exempla, quæ ſub hac lege continentur: eſt enim fons plurium deceptionum opticarum.

§. 88.

Diverſitatis ſenſationis ratio. *Si mutatio in organo ſenſorio eodem diverſa eſt, ſenſatio quoque in anima diverſa eſt* (§. 65. *Pſychol.* 56. 181. 183. *Ont.*).

Hoc confirmatur experientia. Etenim ſi beneficio ſpeculorum vel vitrorum politorum efficiamus, ut alia objecti in oculo delineetur imago, quam delineari ſolet, ubi nudo oculo idem contuemur; objectum quoque aliter videri manifeſtum eſt.

§. 89.

Idem quando appareat diverſum. *Quodſi* ergo *contingat, idem objectum diverſam efficere mutationem in eodem organo; diverſum quoque apparere debet* (§. 88. 65. 24.).

Hoc principium continet rationem generalem, cur ſenſus ſubinde idem repræſentet tanquam diverſum, adeoque fallat, ſeu apparere quid faciat, quod non eſt. In Optica plurima occurrunt exempla ſpecialia, cum propoſitio præſens ſit fons alter deceptionum opticarum. Senſus enim fallit, tum quatenus diverſa tanquam eadem, tum quatenus eadem tanquam diverſa repræſentat.

§. 90.

Ideæ mutationibus organorum ſenſoriorum reſpondentes. *Unicuique mutationi in organo poſſibili ſenſatio quædam & idea peculiaris in anima reſpondet* (§. 85. 86. 87. 88. 89. 65. 24. 48.).

CAPUT

CAPUT III.
DE
IMAGINATIONE.

§. 91.

Objectorum ſenſibilium abſentium ideas mens reproducere valet, ſeu, quod perinde eſt, *Si qua ſenſu percipit anima, eorum perceptiones reproducere poteſt, objectis licet abſentibus.* Obvia experientia idem confirmatur, cum nullum ſit momentum, quo juxta ea, quæ ſenſu percipimus, non ſimul abſentia nobis repræſentemus.

Reproductio idearum objectorum ſenſibilium.

§. 92.

Facultas producendi perceptiones rerum ſenſibilium abſentium *Facultas imaginandi* ſeu *Imaginatio* appellatur. Quoniam itaque anima rerum abſentium ideas reproducere valet (§. 91.); *Animæ competit facultas imaginandi*, ſive *Imaginatio.*

Imaginationis definitio.

§. 93.

Ideam ab imaginatione productam *Phantaſma* dicimus.

Phantaſmatis definitio.

§. 94.

Si quid ſenſu diſtincte percipimus, id facilius & clarius nobis imaginamur, quam quod confuſe percipimus: immo ſi quid imaginamur, id minus clare imaginamur, quam ſi idem ſenſu percipitur.

Quænam facilius imaginemur.

Utrum quid facile, an difficile imaginemur, id nobis innoteſcit, quatenus nobis conſcii ſumus conatus, quem ad imaginandum aliquid adhibemus. In exemplo phantaſmatis ſolaris apparet, quod figura & magnitudo veluti vocata ſtatim ſe ſiſtat; aſt ubi lumen imaginari conamur, conatum ſucceſſu ſruſtraneo repetitum appercipimus, ut adeo hinc impotentiæ poſitivam notionem conſequamur.

§. 95.

Quaenam ideæ ſenſuales dicantur.

Ideas ſenſuales appello, quæ vi ſenſationis in anima exiſtunt, ſeu, quæ in anima actu inſunt, quod jam iſta in organo ſenſorio mutatio accidit. Dici etiam poteſt, quod ſint eæ, quæ a ſenſu in anima producuntur.

E. gr. Dum ſolem intuemur, idea ſolis, vi cujus nobis ejusdem ſumus conſcii, a viſu pendet, atque ideo in nobis exiſtit, quia radii a ſole in oculum illapſi organo viſus mutationem quandam inducunt; dicitur itaque idea iſta ſenſualis.

§. 96.

Differentia phantaſmatum & idearum ſenſualium.

Phantaſmata minus clara ſunt ideis ſenſualibus. Si quid enim ſenſu confuſe percipitur, id claritati minime obſtat (§. 39.), exemplo luminis atque colorum: ſi vero idem imaginamur, id minus clare imaginamur, quam ſi idem ſenſu percipitur (§. 94.). Quare cum objectis ſenſibilibus ſemper inſint confuſe percipienda, veluti viſibilibus colores; ſi quod objectum ſenſibile imaginamur, minus claritatis adeſſe debet, quam ſi idem ſenſu percipimus. Jam vide §. 95. 93.

Exemplo eſt idea ſenſualis ſolis & phantaſma ejusdem, quas duas perceptiones gradu claritatis a ſe invicem differre nemo non in ſeipſo experitur.

§. 97.

Modus diſtinguendi phantaſmata ab ideis ſenſualibus.

Quoniam phantaſmata & ideæ ſenſuales gradu claritatis a ſe invicem differunt (§. 96.), per eandem a ſe invicem diſtingui poſſunt, conſequenter *Si phantaſmata & ideæ ſenſuales in anima coexiſtunt, illa ab his diſtinguimus.*

§. 98.

Actuum imaginationis & ſenſationum debiliorum æquipollentia.

Actus imaginationis æquipollent ſenſationibus debilioribus (§. 75. 96.).

Confirmatur idem experientia. Etenim ſi nocturnis tenebris ingruentibus equitem ex intervallo videmus; ideæ ſenſuales non majorem, immo ſæpius minorem claritatis gradum habent, quam ſi eundem imaginamur.

§. 99.

§. 99.

Senſationes obſcurant actus imaginationis, ita ut hos ſubinde prorſus non appercipiamus (§. 98. 76.). Obſcuratio imaginationis per ſenſus.

§. 100.

Senſationes debiliores clariores fiunt, abſentibus fortioribus. Obvia idem confirmatur experientia. Si luna nocturno tempore fulget, objecta ejus lumine colluſtrata reſplendent, & ipſum lumen Lunæ multo clarius percipitur, quam interdiu, dum inſtar nubeculæ pallet (§. 74 ſq.). Senſationes debiliores quando fiant clariores.

Nimirum ceſſat jam obſcurationis cauſa (§. 76.), adeoque debilior non obſcuratur. Retinet igitur ſuam, quam habet, claritatem.

§. 101.

Si actus imaginationis ſoli ſunt, clariores ſunt, quam ſenſationibus coëxiſtentes (§. 98. 100.). Actus imaginationis quando clariores.

In ſomnio ceſſant ſenſationes & ſoli actus imaginationis in anima dantur. Tum vero poſteriores utique clariores ſunt, quam dum vigilamus, cum phantaſmata pro ideis ſenſualibus habeamus, exiſtimantes nos vigilare, cum dormimus, & in rei veritate contingere, quod tantummodo apparet.

§. 102.

E. *Actus imaginationis clariores ſunt in tenebris & quando oculos claudimus, aliisque objectis abſentibus, quæ cetera organa ſenſoria feriunt* (§. 101.). Caſus ſpeciales.

§. 103.

Viſibilia objecta, itemque verba facilius & clarius imaginamur, quam ſonos inarticulatos, odores, ſapores & qualitates tactiles, ſeu, quæ tactu ſolo percipiuntur. In objectis enim viſibilibus multa inſunt, quæ diſtincte percipimus, veluti figuræ & magnitudines, ſitus atque motus. In verbis ſingulas ſyllabas a ſe invicem diſtinguimus tanquam ſigillatim enunciabiles, adeoque eadem diſtincte percipimus (§. 38.). Enimvero in ſonis inarticulatis, odoribus, ſaporibus & qualitatibus tactilibus, ſeu iis, quæ ſolo tactu percipiuntur, plura ſigillatim enunciabilia diſtinguere non licet, adeoque eadem tantummodo confuſe per- Quænam ſenſibilia ceteris clarius imaginemur.

cipimus (§. 39.). Enimvero ſi quid ſenſu diſtincte percipimus, id facilius & clarius nobis imaginamur, quam quod confuſe percipimus (§. 94.). Ergo.

Veritas propoſitionis præſentis obvia admodum experientia confirmatur, ut eam nemo in dubium vocare poſſit, quoniam experimentum ſtatim in ſe capere poteſt, quamprimum dubitatio animum invadit.

§. 104.

Quænam actu imaginemur. *Si quæ ſimul percepimus & unius perceptio denuo producatur, ſive ſenſuum, ſive imaginationis vi; imaginatio producit & perceptionem alterius*, ſeu, quod perinde eſt, *perceptio præterita integra recurrit, cujus præſens continet partem.* Patet id a poſteriori, ſi in quocunque caſu ſingulari comparemus ideam ſenſualem præſentem cum phantaſmate, quod actu imaginationis præſens ſiſtitur.

Propoſitio præſens maximæ utilitatis eſt in ſerie perceptionum explicanda: id quod non modo in moralibus, verum etiam in Logica & Pſychologia indiſpenſabilis neceſſitatis eſt.

§. 105.

Idem porro expenditur. *Si quod nunc percipitur ſpecie vel genere idem eſt cum eo, quod alias una cum aliis perceptum fuerat, imaginatio etiam horum perceptionem producere debet (§. 233 ſq. 195. Ont. 104. Pſych.).*

Idem confirmatur a poſteriori. Ponamus enim nos in convivio ſimul vidiſſe hoſpites & vitra vino plena. Quodſi domi die ſequente oculos in vitra convertis, quibus vinum infundi ſolet; extemplo tibi occurrit phantaſma hoſpitum ac vitrorum vino plenorum rerumque ceterarum in convivio præſentium. Vitra vero, quæ domi conſpicis, ſpecie ſaltem eadem ſunt cum vitris, quæ videras in convivio. Ergo.

§. 106.

Phantaſmatis cum ſenſatione nexus. *Sine prævia ſenſatione nullum in anima phantaſma oriri poteſt (§. 85. Pſych. 70. Ont.).*

Nullum quoque allegare licet exemplum phantaſmatis absque prævia ſenſatione in anima exorti, modo attentione atque acumine ſufficiente utaris.

§. 107.

§. 107.

Si imaginatio reproducere debet perceptiones aliarum rerum antea ſimul perceptarum cum ea, quam nunc percipimus; res iſtæ vel ſæpius, vel diu ſimul percipiantur neceſſe eſt (§. 70. Ont. 104 ſq. Pſych.). Quænam perceptiones ab imaginatione producantur.

Idem patet a poſteriori.

§. 108.

Quoniam res percipiuntur tum ſenſu, tum imaginatione (§. 67. 92.), *facilitas reproducendi perceptiones rerum antea perceptarum cum iis, quæ nunc percipiuntur, acquiritur, ſive res ſæpius ac diu ſenſu, ſive imaginatione ſimul percipiantur.* Modus acquirendi facilitatem reproducendi perceptiones.

§. 109.

Si res plures ſimul percipiuntur, & mentis acies in unam earum intenditur; imaginatio reproducit perceptionem rerum cum hac antea ſimul perceptarum. Tunc enim hujus tibi magis conſcius es, quam ceterarum, & in ea quid diſtinguis, quod tibi tanquam in ea repræſentas. Quare cum aliqua adeſſe debeat ratio, cur imaginationi potius occurrat perceptio rerum cum hac, quam alia in perceptione præſente contenta ſimul perceptarum (§. 70. *Ontol.*), talis vero quidem adſit in eo caſu, quo imaginatio producit perceptionem rerum antea ſimul cum ea perceptarum, in quam mentis aciem intendis, nulla vero adſit in altero caſu, quo produceret perceptionem rerum antea ſimul cum una ceterarum conjunctarum, in quam mentis aciem minime intendis; ſi res plures ſimul percipiuntur & mentis acies in unam earum intenditur, imaginatio reproducit perceptionem rerum cum hac antea ſimul perceptarum. Quomodo perceptiones producendæ a præſente pendeant.

Idem etiam a poſteriori confirmatur.

§. 110.

Si mentis aciem continuo in id intendis, quod phantaſma cum perceptione, ex qua naſcitur, commune habet; ſucceſſio phantaſmatum in eodem genere vel eadem ſpecie entium continuatur (§. 104. 93. 48. Pſych. 195. 233 ſq. Ont.): ſi vero in phantaſmate ad alia eandem dirigis, ſucceſſio phantaſmatum in alio genere, vel alia ſpecie entium continuatur (§. 109.). Phantaſmatum ſucceſſio qualis.

Idem etiam a poſteriori oſtenditur.

Caſus

Caſus poſterior frequentior eſt priori, & prior quidem magis pendet ab arbitrio noſtro, ſi exiſtere debet.

§. 111.

Phantaſmata actionum præteritarum unde naſcantur, & quænam ex iis naſcantur alia.

Si vi imaginationis producitur phantaſma alicujus loci, ex eo porro enaſcitur phantaſma actionum a nobis, vel aliis in iſto loco perpetratarum, & ex his porro phantaſma aliarum rerum olim poſt ipſas perceptarum (§. 104.).

Idem probatur a poſteriori.

§. 112.

Phantaſma ex actione præmeditata veniens.

Si in mentem venit phantaſma actionis præmeditatæ; ex eo oritur phantaſma loci, in quo eam præmeditatus es, una cum rebus ibi præſentibus, quando de eadem meditatus, vel etiam ibidem alias ſæpe viſis (§. 104. 108.).

§. 113.

Nexus perceptionum cauſæ.

Si res plures ſæpius vel diu ſimul percipiantur, perceptiones earum inter ſe connectuntur. Etenim ſic anima facilitatem acquirit ex perceptione unius reproducendi perceptionem alterius (§. 108.). Quoniam vero ex perceptione una intelligitur, cur reproducatur altera; in perceptione una continetur ratio alterius, nimirum ex eo, quod ſæpius vel diu ſimul perceptæ fuerint, cur anima perceptionem alteram reproducat, & in eo, quod commune habent duæ perceptiones, cur hanc reproducat, ratio continetur (§. 56. *Ontol.*). Perceptiones igitur earum rerum inter ſe connectuntur (§. 10. *Coſmol.*).

§. 114.

Nexus perceptionum a nexu rerum, quæ percipiuntur, independens.

Quoniam perceptiones rerum, quarum una ex altera producenda eſt, ideo connectuntur, quod res ſæpius, vel diu ſimul fuerint perceptæ (§. 108. 113.); non vero ex eo intelligitur, cur res perceptæ vel ſimul exiſtant, vel ſe invicem ſequantur, conſequenter in re una non continetur ratio coëxiſtentiæ, vel ſucceſſionis alterius (§. 56. *Ontol.*); *res ideo inter ſe non connectuntur, quia perceptiones earum in anima connectuntur* (§. 10. *Coſmol.*).

E. gr. Si hominem quendam aliquamdiu in templo vidiſti; perceptio hominis cum perceptione templi connectitur. Enimvero ex perce-

perceptione hominis non intelligis, cur ſit etiam templum; neque etiam ex perceptione templi intelligis, cur ſit etiam homo. Templum igitur & homo in exiſtentia ſua a ſe invicem minime pendent. Nullus adeo intercedit nexus inter templum & hominem, qui in id intravit, utut inter perceptiones templi ac hominis nexus intercedat.

§. 115.

Regulæ imaginandi, vel imaginationis, item *Phantaſmatum* dicuntur, per quas phantaſmata explicari poſſunt, ſeu, quas anima in imaginando obſervat, aut, quod perinde eſt, juxta quas phantasmata oriuntur. Regulæ imaginationis quænam dicantur.

Regularum phantaſmatum ſeu imaginandi exempla habes in præcedentibus (§. 105. & ſeqq.).

§. 116.

Lex imaginationis, ſive *Phantaſmatum* dicitur principium generale regularum phantaſmatum. Vid. §. 84. Lex imaginationis quænam dicatur.

§. 117.

Lex imaginationis ſive Phantaſmatum hæc eſt propoſitio: Si qua ſemel percepimus & unius perceptio denuo producatur; imaginatio producit & perceptionem alterius (§. 104 ſqq. 116.). Lex imaginationis.

§. 118.

Sæpius ſenſationes omnes & phantaſmata omnia ſimul prorſus ceſſare videntur, ut nihil prorſus appercipiamus. Abſentia ſenſationum & phantaſmatum.

§. 119.

Si ſenſationes omnes claræ ceſſant, nec ullius, quod præſens eſt, nobis conſcii ſumus, *dormire* dicimur. Et ſtatus iſte mentis, quo omnes ſenſationes claræ prorſus ceſſant, ſeu, quo nihil eorum, quæ præſentia nobis ſunt, nobis conſcii ſumus, *Somnus* appellatur. Dicitur autem *Somnus profundior*, quando cum ſenſationibus claris una phantasmata clara ceſſant, ita ut nihil prorſus appercipiamus. Et quando redeunt ſenſationes claræ, *evigilare* dicimur. Dormire & evigilare quando dicamur.

§. 120.

Interdum res abſentes clare percipimus, perceptionibus aliis Quando ſomniemus.

aliis per tractum aliquem temporis aliis ſuccedentibus, donec vel evigilemus, vel profundiori ſomno immergamur.

§. 121.

Somniare quando dicamur.

Si per tractum aliquem temporis nonniſi res abſentes percipientes, nullius præſentis nobis conſcii ſumus, ſeu, quando res in ſomno appercipimus, *Somniare* dicimur. Et ſtatus iſte mentis, quo nonniſi res abſentes clare percipimus, ſeu earum nobis conſcii ſumus, *Somnium* appellatur.

Somnium hic accipitur ſubjective, quatenus modificationem quandam animæ denotat: ſumi vero etiam ſolet objective, quatenus eſt rerum ſibi mutuo ſuccedentium repræſentatio. Sed nos ſignificatui priori ſtrictius inhærebimus.

§. 122.

Somnium imaginationis opus.

Dum ſomniamus, res, quas percipimus, imaginamur. (*ſ.* 121. 92.).

Principium hoc fœcundiſſimum eſt: fungitur enim vice notionis directricis, quando de ſomniis meditandum.

§. 123.

Somnii ratio.

Omne ſomnium initium capit a ſenſatione (*ſ.* 122. 93. 106.) *& per phantaſmatum ſucceſſionem continuatur* (*ſ.* 122. 93.).

Poſterius nemo in dubium vocat. Quando enim evigilamus, nihil ejus præſens fuiſſe, quod per ſomnium nobis repræſentavimus, abunde convincimur. Senſationem vero aliquam ſomnio initium præbere non cuilibet manifeſtum eſt. Quamvis autem a priori ſatis evidenter pateat, a poſteriori tamen ut confirmetur conſultum eſt. Etſi enim difficile ſit ſenſationem iſtam, quæ ſomnio ortum largitur, a phantaſmatis diſtinguere ob rationem non unam; non tamen prorſus impoſſibile eſt, modo initii ſomnii recorderis & ad ſtatum corporis tui reſpicias. Subinde accidit, ut ſenſatio debilior, quæ ſomnio inchoando ſufficit, durante ſomnio fiat fortior, ut idem finiat, veluti ſi tormina ventris dormiens percipere incipis, tumque ſomnii rationem perpendens facile initii cauſam animadvertis. Dantur caſus alii, in quibus idem eadem facilitate contingit, veluti cum a ſiti ſomnium ortum trahit, quam eodem finito evigilans adhuc percipis.

§. 124.

§. 124.

Si interea temporis, dum ſomniamus, novam quandam ſenſationem non appercipimus, vel in eam mentis aciem non dirigimus; ſucceſſio phantaſmatum in eadem ſerie continuatur (§. 123. 104. 109. 113.). Quodſi vero ſenſationem quandam interea appercipimus & in eam mentis aciem dirigimus; ſomnium in diverſis phantaſmatum ſeriebus continuatur (§. 109.). Somniorum diverſitas.

Propoſitio præſens eſt principium generale, per quod ſomnia explicari poſſunt, modo non ignores, quæ in applicanda ea præſupponuntur. Non immerito itaque lex ſomniorum dici poterat, quemadmodum legem ſenſationum appellamus, per quam ſenſationes ſunt explicabiles, & legem phantaſmatum, per quam phantaſmata explicanda veniunt.

§. 125.

Somnium ſimplex dicemus, quod in eadem ſerie phantasmatum continuatur. *Somnium* vero *compoſitum* appellabimus, quod in diverſis ſeriebus phansmatum continuatur. Somnii ſimplicis & compoſiti differentia.

§. 126.

Senſationes, a quibus ſomnium initium ſumit & quæ phantaſmatis in eodem interdum interponuntur, debiles ſunt. Etenim ſenſationes, a quibus ſomnium initium capit (§. 123.) & quæ phantasmatis in eodem ſubinde interponuntur (§. 124.), a phantasmatis non diſtinguuntur, ita ut vulgo ignoretur, quod adſint. Quare cum alias phantasmata ab ideis ſenſualibus gradu claritatis diſtinguantur, quo a ſe invicem differunt (§. 97.); in præſenti caſu gradu claritatis differre minime debent, adeoque actioni imaginationis æquipollent. Enimvero actibus imaginationis non æquipollent niſi ſenſationes debiles (§. 98.). Senſationes ſomnium ingredientes quales.

§. 127.

In ſomnio res abſentes nobis videntur præſentes (§. 123 ſq. 126. 75. 97. 93. 95. 92. 65. 48.). Cur in ſomnio præſentia nobis videantur, quæ non ſunt.

§. 128.

In ſomnio mutationes, quas phantaſmata referunt, contingunt absque ratione ſufficiente (§. 493. not. Ont.). Idem patet ex §. 122. 117. *Pſych.* & §. 56. *Ont.* Somnium quale ſit.

§. 129.

Diverſitas ſomniorum ab eadem ſenſatione ortorum.

Si in duabus perſonis ſomnium initium capit ab eadem ſenſatione debili, ſomnia tamen diverſa ſunt. Etenim ſomnium in utraque perſona per phantasmatum ſucceſſionem continuatur (§. 123.), conſequenter phantasma primum ideo ſuccedit in locum ſenſationis debilis, vel eidem ſuperaccedit, quod res, quam ipſum repræſentat, ſimul fuerit percepta cum re altera, quam exhibet ſenſatio debilis. Enimvero quoniam res illæ ſimul perceptæ non ſunt prorſus eædem in utroque ſubjecto, id quod obvia experientia manifeſtum eſt; nec phantasmata, quæ easdem referunt, prorſus eadem eſſe poſſunt. Quare cum idem valeat de phantasmatis, quæ prioribus ſuccedunt; phantasmata prioribus ſuccedentia multo magis diverſa eſſe debent.

Ponamus in duabus perſonis dormientibus fragorem tormenti exploſi excitare ſenſationem debilem. Ponamus in utraque eam adhuc ſupereſſe perceptioni claritatem, ut fragorem tormenti agnoſcat. Ponamus tertio unam perſonam fragorem tormenti ſæpius percepiſſe, dum in feſtivitatibus ſolennibus cives ac milites in foro catervatim congregati bombardas exploderent. Recurret igitur phantaſma fori cum militibus & civibus ibidem cum bombardis congregatis. Quodſi jam in locum quendam fori particularem mentis aciem dirigis, ubi poma aliosque fructus arborum vendi frequentiſſime vidiſti: civium cum bambardis ibidem conſtitutorum in locum ſuccedunt mulieres poma vendentes & currus pomis onuſti una cum plebis multitudine, qualem adeſſe vidiſti, cum poma venderentur. In poma, qualia in horto aliquo, ad urbem procul diſſitam ſito comediſti, reſpiciens te mox in horto illo deambulantem conſpicis cum perſona, cum qua in eodem deambulaſti ſæpius. Et quia cum eadem perſona ſæpius una fuiſti in templo, te in templo congregata multitudine ſedentem conſpicis. Quoniam vero ibidem ingentem vidiſti multitudinem, quoties tubarum & tympanorum ſtrepitus perſonuit; in frequentiam hominum mentis aciem dirigens hic quoque in mentem venit phantaſma, quod te præſentem ſiſtit in templo monachorum diſputantium, quorum ſolennitatem augent tubarum & tympanorum ſonitus. Enimvero ponamus jam perſonam alteram fragorem tormenti percepiſſe in adventu ſolenni Principis alicujus: mox imaginatio eidem ſuggeret multitudinem confluentem,

qualem

qualem cum ſæpius viderit maleficis ad ſupplicium ductis, recurret ipſi latronis phantaſma, qui cruce prælata duobus Eccleſiæ miniſtris comitibus in curiam ducitur ibidem a ſcabinis condemnandus. In crucem intuens ſe videt in cœmeterio conſtitutum, in quo cruce plælata funus ducitur. In eadem cruce attentionem defigens videt ſe in templo, in quo imago Salvatoris cruci affixi erecta conſpicitur. Ad ſuggeſtum reſpicienti recurrit phantaſma templi, in quo aliquando verba e ſuggeſtu ad populum fecit, ſeque ad eundem ejusdem finis gratia contendentem percipit & ita porro. Vides itaque ſomnia, quæ ex eadem ſenſatione initium capiunt, eſſe prorſus diverſa pro diverſitate ſubjectorum. Immo ſi vel centum ponas perſonas, ex eadem tamen ſenſatione in ſingulis diverſa ortum trahent ſomnia. Neque enim in una perceptiones rerum ſimultaneæ eodem modo ſeſe habuerunt, quemadmodum in altera, neque in una eædem inter ſe connexæ ſunt, quæ connectuntur in altera.

§. 130.

Quoniam etiam in vigilantibus ex ſenſationibus oriuntur phantasmata, & ex his porro alia (§. 104. & ſeqq.); eodem prorſus, quo ante (§. 129.), modo oſtenditur, *ſi in diverſis ſubjectis ex eadem ſenſatione continuantur phantaſmata, ſeriem phantaſmatum in uno non fore eandem, quæ eſt in altera.* Diverſorum phantaſmatum ex eadem ſenſatione continuatio.

§. 131.

In eodem ſubjecto diverſo tempore ex eadem ſenſatione ſeries phantaſmatum diverſæ ortum trahunt, ſive vigilet, ſive dormiat, ſi vel interea temporis facilitatem alterius phantasmatis vi illius ſenſationis reproducendi ſibi contraxit, vel uno tempore aliud in ſenſatione reſpicit, quam altero. Etenim ſi interea temporis, quo phantaſma aliquod ex perceptione quadam oriri ſolebat, facilitatem contraxiſti phantaſma aliud vi ejusdem ſenſationis producendi (§. 108.); ubi ſenſatio iſta in poſterum præſens fuerit, ex eadem poſterius hoc phantaſma oriri debere patet. Enimvero cum ex hoc phantaſmate prodire debeant phantaſmata rerum antea ſimul cum aliqua earum perceptarum, quas ipſum nobis tanquam præſentes exhibet (§. 104.), diverſa autem phantaſmata non easdem res exhibeant; ideo porro in hoc altero caſu non eadem ex phantaſmate primo oriri poſſunt Diverſitas phantaſmatum ex eadem ſenſatione diverſo tempore propagatorum.

 phan-

phantaſmata, quæ in priori oriuntur. Quare cum idem dicendum ſit de phantasmatis ulterioribus, evidens eſt, ſeriem phantaſmatum fore diverſam, ubi anima contraxit facilitatem phantaſma aliud ex ſenſatione data producendi, quam alias ex eadem oriri ſolebat.

Similiter ſi uno tempore in aliud, quod ſenſatio data repræſentat, mentis aciem dirigis, quam altero, vi imaginationis quoque uno tempore aliud producitur phantaſma, quam altero (§. 109.). Unde porro ut ante oſtenditur, ſeriem phantaſmatum uno tempore ex data ſenſatione ortum trahentium eſſe diverſam a ſerie phantasmatum alio tempore ex eadem hac ſenſatione propagatorum.

Quoniam utraque ratiocinatio ſubſiſtit, ſive te vigilantem ſupponas (§. 117), ſive ſomnies (§. 122.); utrumque tam in ſomniis, quam quando vigilas, evenire debet.

§. 132.

Debilitatæ ſenſationis effectus.

Si diverſo tempore ſenſatio debilis, a qua ſomnium oritur, diverſæ fuerit debilitatis, quamvis alias eadem; eandem tamen rem tibi percipere non videris. Etenim ſi ſenſatio fuerit debilis, minorem claritatis gradum habet, quam alias habere ſolet, ubi debilitata minime fuerit (§. 75.), conſequenter pro diverſo debilitatis gradu diverſus quoque eſt claritatis gradus. Quare cum vi claritatis res perceptæ agnoſcantur (§. 31.), deficiente magis magisque claritate minus quoque agnoſcuntur & ab aliis perceptibilibus diſtinguuntur, conſequenter cum aliis confundis, quæ per debilitatam perceptionem repræſentantur. Quare cum perceptionis tibi conſcius ſis, quatenus clara eſt, eandem rem tibi percipere in quolibet debilitatis gradu non videris.

Propoſitionem præſentem experientia confirmare licet, ſi probe notes, quomodo ſenſus fallat, ſi in luce crepera contueris aliquod objectum, vel etiam idem e longinquo viſum obſcurius evadit.

§. 133.

Diverſitas phantasmatum a diverſa

Quoniam imaginatio non producit niſi perceptionem rei antea ſimul perceptæ cum ea, quæ nunc percipitur (§. 104.); ſen-

ſenſatio autem, a qua phantaſma ortum trahit, pro diverſitate debilitatis non eandem rem exhibet (§.132.); *phantaſma* quoque *diverſo tempore ex eadem ſenſatione debili diverſum oriri debet, ſi debilitas variat.* Unde porro oſtenditur, quemadmodum ſupra (§.129.) *ex eadem ſenſatione debili diverſa ſomnia ortum trahere debere pro diverſo debilitatis gradu.* debilitate ſenſationis pendens.

§. 134.

Si phantaſmatum claritas ſucceſſive debilitetur, ſomnium tandem per ſomnum profundum extinguitur. Si continuo claritas debilitatur, nobis continuo minus ejusdem conſcii ſumus, quod repræſentant (§.35.). Quamobrem cum claritas tandem omnis evaneſcere debeat, ita ut nihil prorſus appercipiamus, ſeu nihili prorſus nobis conſcii ſimus (§.25.), ſomno profundo opprimimur (§.119. add. §.93. 121.). Quando ſomnium per ſomnum extinguatur.

§. 135.

Si evigilamus, ſomnium extinguitur (§. 119. 67. 60. 121.). Finis ſomniorum in evigilantibus.

§. 136.

Si actum imaginandi clare percipimus, ſed phantaſmata non multum claritatis habent, aut, ſi mavis, obſcura fuerint, quid ſomniemus, non agnoſcimus (§.32. 93.31.121.). Somnia obſcura quando ſint.

Dari iſtiusmodi ſtatum animæ experientia obvia loquitur, nec quisquam illorum ignorat, quibus ſomnia ſunt frequentia.

§. 137.

Somnia igitur perinde ac perceptiones ſingulæ diſtinguenda veniunt in clara & obſcura. *Clarum* ſcilicet *ſomnium* eſt, quando agnoſcimus, quid ſomniemus: *obſcurum* vero *ſomnium* eſt, quando, quid ſomniemus, non ſatis agnoſcimus, etſi actus percipiendi nobis conſcii ſimus. Somniorum obſcurorum & clarorum differentia.

CAPUT

CAPUT IV.

DE FACULTATE FINGENDI.

§. 138.

Phantaſmatum diviſio.

Partem entis compoſiti unam absque altera, ſubjectum item absque modo, non tamen absque attributo, imaginari poſſumus. Quoniam in ſe non repugnat partem entis compoſiti unam absque ceteris ſenſu percipi; quæ autem ſenſu percipimus, ea etiam imaginari valemus (§. 91. 92.); partem etiam compoſiti unam absque altera imaginari poſſumus.

Quoniam modi ineſſe & non ineſſe poſſunt (§. 150. *Ont.*); ideo non repugnat, ut ſubjectum modo inſtructum, eodemque etiam deſtitutum ſenſu percipias. Quamobrem cum imaginari valeamus, quæ ſenſu percipimus (§. 91. 92.); ſubjectum quoque absque modo imaginari licet.

Denique quia attributa enti conſtanter inſunt (§. 150. *Ont.*) ab eodem quippe inſeparabilia (§. 304. *Ont.*); impoſſibile eſt, ut ſine attributo ſenſibili unquam ſenſu percipias ſubjectum. Quamobrem cum imaginatio reproducat ſenſu perceptibilia (§. 91.); non minus impoſſibile eſt, ſubjectum aliquod imaginari absque attributo perceptibili.

Idem confirmatur a poſteriori. Ternarius numerus angulorum eſt attributum trianguli. Quodſi triangulum imagineris, impoſſibile eſt ut idem absque tribus angulis tibi repræſentes.

§. 139.

Phantaſmatum diviſio quid dicatur.

Diviſio phantaſmatum eſt ſeparatio perceptionum partialium a compoſita.

Ita phantasmata dividimus, dum perceptionem trunci a perceptione compoſita arboris ſeparamus; dum florem cœruleum absque colore cœruleo imaginamur.

§. 140.

§. 140.

Phantaſmata dividere valemus (§. 139. 38.). Ejus realitas evicta.

§. 141.

Perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum pro arbitrio combinare valemus, ſubjecto quoque imaginatio tribuere poteſt modos in eo ſenſu nondum a nobis perceptos, perceptos tamen antea in aliis ſubjectis, modo eidem non repugnent, ut prodeat phantaſma entis ſenſu antea nondum percepti. Potentia perceptiones combinandi. Perceptiones enim partiales diverſorum entium compoſitorum repræſentant partes entium compoſitorum diverſorum (§. 40.). Quare cum partem unam absque altera imaginari poſſumus (§. 138.), ut autem quædam ſimul imaginemur ſufficiat ea ſimul ſenſu percepta fuiſſe (§. 104); nil ſane obſtat, quominus partes diverſorum entium compoſitorum ſimul imaginemur. Et quoniam in perceptione cujuslibet entis compoſiti idea nexus partium & continuitatis, indeque reſultantis unitatis continetur, id quod unicuilibet ad eam, quæ ipſi primum obvia eſt, attendenti palam fit, conſequenter idea nexus partium, continuitatis & unitatis recurrere nobis debet, quoties ens quoddam compoſitum imaginari conamur (§. 109.); quando partes diverſorum entium compoſitorum tanquam in uno coëxiſtentes ſubjecto imaginari intendimus, ideæ nexus partium & continuitatis ſimul recurrere debent. His igitur ad ideas partium accedentibus, prodit idea compoſita (§. 40.), adeoque phantaſma (§. 93.) entis compoſiti antea ſenſu nunquam percepti.

Idem confirmatur a poſteriori. Trunco corporis humani imaginatio jungit caput cervinum, pedes equinos, geminata brachia humana cum manibus: id quod unusquisque, dum hæc legit, in ſemetipſo experitur (§. 531. *Ont.*).

Quodſi modus aliquis, minimum genere idem, enti alicui non repugnat; poſſibile utique eſt, enti inexiſtere modum iſtiusmodi, minimum genere talem, v. gr. ens præditum eſſe colore aliquo (§. 85. *Ontol.*), conſequenter ens iſtiusmodi modo inſtructum exiſtere valet (§. 133. *Ontol.*). Quoniam igitur ſubjectum ipſum antea ſenſu percepimus, nec minus mo-

dum in altero ſubjecto ab eo diverſo deprehendimus *per hypotheſ.* conſequenter inexiſtentiæ iſtiusmodi in aliquo ſubjecto ideam habemus; dum ſubjecto imaginatio modum iſtiusmodi tribuere conatur, idea quoque inexiſtentiæ recurrit (§. 109.): qua ideis ſubjecti & modi ſociata prodit phantaſma ſubjecti modo quodam inſtructi, qualem antea in ipſo ſenſu nondum percepiſti.

Idem confirmatur a poſteriori. Lilia iſta, quæ natura candida producit, nunquam niſi candida vidimus. Hoc tamen non obſtante imaginatio iisdem colorem luteum, cœruleum, viridem, rubrum, nigrum & alium quemcunque tribuere valet.

§. 142.

Phantasmatum compoſitio quid dicatur.

Compoſitio phantaſmatum eſt combinatio perceptionum partialium ad conſtituendam unam compoſitam.

§. 143.

Realitas iſtius compoſitionis adſtructa.

Phantaſmata componere valemus (§. 141 ſq.).

§. 144.

Facultas fingendi quid ſit.

Facultas phantasmatum diviſione ac compoſitione producendi phantasma rei ſenſu nunquam perceptæ dicitur *Facultas fingendi.*

Phantaſmatum diviſio ac compoſitio ſunt operationes imaginationis (§. 139. 142.). Quare cum facultas fingendi non ſupponat niſi poſſibilitatem phantasmata dividendi & componendi; ejus exercitium operationibus imaginationis totum abſolvitur, conſequenter facultas fingendi ipſa facultate imaginandi continetur & quandam ejus veluti partem conſtituit.

§. 145.

Quod animæ competat.

Anima habet facultatem fingendi (§. 140. 143. 29. 139. 142. 144.). Idem patet ex §. 141. 139. 142. 144. atque a poſteriori.

§. 146.

Entia ficta quando imaginatio producat.

Si ea componimus, quæ ſibi mutuo repugnant, vel naturæ vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt, phantaſma ens fictum re-

præ-

præſentat. Vide §. 83. 132. *Ont.* 307. *Log.* 140. *Ont.* de compoſitione eorum, quæ ſibi mutuo repugnant; & §. 507. 48. *Coſm.* 881. *Ont.* 97. *Coſm.* 307. *Log.* 140. *Ont.* de compoſitione eorum, quæ naturæ vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt.

Difficile ſubinde eſt demonſtratu, utrum ea, quæ imaginatio conjungit, ſibi mutuo repugnent, nec ne. Trunco humano jungimus caput cervinum, pedesque equinos: ecquis vero demonſtret, vel in ſe repugnare, ut truncus humanus continuus ſit capiti cervino & pedibus equinis, vel tale quid minimum vi naturæ exiſtere non poſſe, etſi in ſe non impoſſibile per miraculum ut exiſtat minime repugnet? Multus ſane requireretur apparatus, antequam demonſtrationem abſolvere liceret, utut per ſe incautis manifeſtum videatur, ens iſtiusmodi naturæ viribus exiſtere non poſſe, quod idem nec exiſtere unquam viderimus, nec alibi exiſtere, aut extitiſſe acceperimus. Accidit ex hac ratione, ut in numerum entium fictorum referamus, quicquid imaginatio antea nobis non viſum producit, etſi nondum inquiſiverimus, utrum vel abſolute, vel in ordine ad præſentem ſeriem rerum contradictionem involvat.

§. 147.

Si imaginatio phantasma quoddam producit, quod repræſentat in numerum entium referendum non eſt, antequam demonſtratum fuerit, id contradictionem non involvere (§. 79. 132. 134. *Ont.*), *nec in mundo hoc adſpectabili exiſtere poſſe ſumendum, antequam evictum fuerit, cauſam ejus in ſerie rerum præſente contineri* (§. 97. 55 *Coſm.* 134. *Ont.*). Adde §. 146. *Pſychol.* Confuſio entis ficti cum reali quomodo evitanda.

E. gr. Vidimus aves, vidimus piſces, Imaginationi nihil obſtat, quo minus alas apponat piſci & ſic producat phantaſma piſcis volantis. Enimvero piſcis volans in numerum entium vel ſimpliciter, vel ad hunc mundum adſpectabilem pertinentium referri nequit, antequam oſtenderis, non repugnare ut piſcis habeat alas, vel naturæ vi piſces volantes produci poſſe. Jam cum ex relatione illorum conſtet, qui per maria navigarunt, dari piſces volantes: phantaſma piſcis volantis ſi in genere conſideretur, ens fictum equidem non refert: quatenus tamen ei, quem refert, piſci eas apponit alas, quas phantaſma exprimit, in numerum entium verorum ideo nondum referri poteſt piſcis ille volans, quem tibi imaginaris. Videmus itaque, quam parum ſit fiden-

dum imaginationi, & quam caute ſit procedendum, ne nobis ab eadem imponi patiamur.

§. 148.

Ars phantaſmatum repræſentatrix.

Si imaginatio per arbitrariam compoſitionem phantaſma quoddam producit; ars objectum eidem ſimile producere valet. Tunc enim imaginatio perceptiones partiales ad conſtituendam unam compoſitam combinat pro arbitrio (§. 142.). Quare cum perceptiones iſtæ partiales repræſentent res corporeas antea ſenſu perceptas (§. 91.); minime repugnat materiæ iſtiusmodi induci figuras, quales eædem habent (§. 88. *Ontol.*). Quoniam præterea partes ita figuratæ continuum exhibent in phantasmate *per hypoth.* nec impoſſibile eſt, ut partes ita figuratæ ſibi mutuo fiant continuæ. Nihil igitur obſtat, quo minus materiæ figuræ inducantur iſtiusmodi in ſuperficie continua, conſequenter ars objectum phantaſmati ſimile producere valet (§. 195. *Ontol.*).

Idem etiam confirmatur a poſteriori.

Nimirum quæ imaginatio in objecto clare repræſentat, ea non repugnant materiæ, ſed eidem ineſſe poſſunt. Quamobrem nil obſtat, quo minus arte materiæ talia inducantur. Enimvero ſi deinde tacite ſuperaddit, quæ vi naturæ exiſtere nequeunt, non dantur cauſæ naturales, quæ ex materia exiſtente ens iſtiusmodi producere valent. Atque ita ens iſtud, quod phantasma repræſentat, ex claſſe rerum naturalium exulat. Ita ſi caput cervinum jungimus corpori humano, minime repugnat, ut utraque figura eidem ligno, vel lapidi inducatur, vel diverſis lignis aut lapidis fruſtis inductæ figuræ eo modo jungantur, quo continuitatem mentiantur, cum ſola ſuperficies externa, qua terminatur materia, & color eidem illitus in ſenſum & imaginationem incurrat. Enimvero ſi tacite ſuperaddimus, caput cervinum ſtructuram habere debere internam, qualem in natura rerum habet, & ſimiliter trunco corporis humani eam tribuimus ſtructuram internam, quam noſtrum habet; illæ ſtructuræ internæ naturæ vi coëxiſtere nequeunt in eodem ſubjecto. Quodſi ex anatomia cervi & corporis humani ſtructura interna ſatis perſpecta foret omnisque ratio in utraque pateret; oſtendi forſan poterat, cur repugnet trunco corporis humani adhærere caput cervinum: aut, ſi concedamus, non ſimpliciter

repugnare,

repugnate; ut corpus humanum vivum inſtructum ſit capite cervino; nullas tamen dari in natura rerum cauſas iſtiusmodi entis productrices monſtrari poterat, ſiquidem cauſarum naturalium ſeries nobis ſufficienter foret perſpecta. Cavendum igitur, ne phantasmati judicando tacite ſuperaddamus, quæ in eodem non continentur, quatenus idem ſimpliciter apprehendimus. Ita imaginatio repræſentare poteſt in phantasmate motum capitis cervini trunco humano cohærentis: neque hoc repugnat ſimpliciter, cum idem quoque reipſa afficere liceat, ſi caput cervinum arte effictum imponatur trunco corporis hominis viventis, ut caput ejus intra ipſum abſcondatur. Enimvero ſi tacite ſuperaddimus, motum fieri a principio capiti cervino interno eodem modo, quo in natura rerum cervum caput ſuum movere obſervamus; ſubreptionis quodam vitio phantasmati ingerimus, quod in eodem non continetur.

§. 149.

Quoniam partes ædificii diverſæ pro arbitrio a nobis fieri poſſunt; *imaginatio ex iis, quæ in pluribus ædificiis diverſis vidit, ideam novi ædificii componere valet. Idem* eodem modo *fit in aliis operibus artis.* Ars inveniendi architectorum aliorumque artificum.

Nititur hoc principio ars inveniendi architectorum communis, qua & utuntur artifices alii. Obtinet idem in arte pictoria, ſculptoria & re hortenſi, aut, ſi mavis, architectura hortenſi.

§. 150.

Si architectus ex iis, quæ in pluribus ædificiis diverſis vidit, ideam ædificii componit vi principii rationis ſufficientis; ædificium juxta eam extructum eſt regulis architecturæ conforme. Et in genere *ſi artifex ex iis, quæ in pluribus diverſis corporibus artificialibus ad artem ſuam ſpectantibus vidit, ideam corporis cujusdam artificialis ejusdem artis vi principii rationis ſufficientis componit; corpus iſtud regulis artis conforme (§. 70. Ont. 5. 2. Arch. civ. 475. 503. 524. 477. Ont.).* Quando ars communis inveniendi artificum non fallat.

Idem eodem prorſus modo oſtenditur de corpore quocunque alio artificiali ad quamcunque artem ſpectante: neque enim alia re opus eſt, quam ut pro ædificio ſubſtituatur corpus artificiale in genere, & pro regulis architecturæ ſubſtituantur in

genere regulæ artis in demonſtratione anteriore (§. 509. 503. *Ontol.*).

Patet adeo uſum imaginationis rectificari per connubium imaginationis cum ratione, ut adeo ars communis inveniendi, quæ vulgo ſeducit, ut opus artis defectu laboret, fiat proba opusque producat perfectum, non ſecus ac ſi ſine imaginationis ſubſidio fuiſſet inventum.

§. 151.

Significatus hieroglyphicus quinam ſit.

Significatum hieroglyphicum appello, quo res quædam ad denotandam aliam transfertur.

Ita ſignificatus hieroglyphicus eſt trianguli, ſi eodem ad denotandum Deum trinunum utamur. *Hieroglyphice* dicta fuit veteribus ars ſignificandi aliquid per ſculptas rerum animaliumque figuras: quibus adeo utebantur loco literarum. Imaginationi multus locus eſt in conſtituendo ſignificatu hieroglyphico, non tamen ſoli; ſed accedere quoque debet ratio, quæ illam in componendis phantasmatis dirigit. Quamobrem hic locus eſt, quo modum conſtituendi ſignificatum hieroglyphicum diſtinctius explicare debemus.

§. 152.

Figuræ hieroglyphicæ quomodo inveniantur.

Si phantasma quoddam ita componitur, ut per ſimilitudinem partium conſtitutivarum cum determinationibus rei cuidam intrinſecis hæ ex iſtis colligi poſſint; phantasma ſignificatum hieroglyphicum habet ac vi principii rationis ſufficientis componitur. Tunc enim ſingulæ partes, ex quibus phantasma componitur, ſunt ſigna determinationum in re iſta contentarum (§. 952. *Ontol.*) & phantasma integrum eſt ſignum rei ipſius (§. *cit.*). Res igitur, quam phantasma repræſentat (§. 48. 93.), ad denotandam rem aliam transfertur, conſequenter phantasma ſignificatum hieroglyphicum habet (§. 151.).

Enimvero quoniam partes hæ ſimilitudinem quandam habent cum determinationibus rei cuidam intrinſecis, per *hypotheſ.* ex ſimilitudine iſta intelligitur, cur hæ potius partes, quam aliæ in compoſitione phantasmatis admittantur, & cur eædem ſimul jungantur. Similitudo igitur iſta continet rationem ſufficientem compoſitionis (§. 56. *Ontol.*), conſequenter

phan-

phantasma vi principii rationis ſufficientis componitur (§. 71. *Ontol.*).

Habemus hic principium genuinum idemque fœcundiſſimum conſtituendi ſignificatus hieroglyphicos. *Comenius*, cum in orbe picto animam pingere non poſſet, ad artem hieroglyphicam confugiens phantasma condidit, cui ſignificatum hieroglyphicum indidit. Animam enim repræſentat per puncta in iſtiusmodi figuram diſpoſita, qualem exhibet umbra corporis humani in planum ad horizontem perpendiculare & corpori atque lumini directe oppoſitum projecta. Puncta enim vi definitionis Geometrarum indiviſibilia ſunt, etſi talia pingi non posſint, adeoque ſimplicitatem animæ denotant, vi cujus omni prorſus parte caret. Figura corporis humani, per quam puncta iſta diſponuntur, cum per ipſa iſta puncta abſque ullo linearum ductu conſtituatur, denotat ſubſtantialitatem animæ, vi cujus abſque corpore ſubſiſtere poteſt. Quatenus tamen puncta iſta per figuram corporis diſponuntur atque ita diſpoſita eandem figuram neceſſario exprimunt; animæ cum corpore unio a voluntate ipſius independens denotatur. Denique cum puncta iſta per totam corporis humani figuram diſpergantur; hoc ipſo indigitatur animam eſſe totam in toto corpore & totam in qualibet ejus parte, juxta doctrinam Scholaſticorum tunc temporis in ſcholis receptam. Ceterum notatu dignum, antiquiſſimis temporibus non modo dogmata, ſed & hiſtorica per figuras hieroglyphicas tradita fuisſe, ne quivis promiſcue ad hæc arcana cognoſcenda admitteretur. Iſtud de Ægyptiis notiſſimum eſt; hoc vero de Sinenſibus commemorat *Philippus Couplet*, Soc. Jeſu, Sinenſis Miſſionis in urbem Procurator, in præfatione ad Tabulam Chronologicam Monarchiæ Sinicæ Pariſiis 1686. editam f. 11.

§. 153.

Si non modo partes ſingulæ, ex quibus phantaſma componitur, denotent diverſas determinationes rei intrinſecas, verum etiam ſingula, quæ in iſtis partibus diſtingui poſſunt, denotent ea, quæ in determinationibus rei diſcernuntur; phantasma totum ſignificativum eſt & in genere hieroglyphicorum perfectum (§. 151. Pſych. 503. Ontol.). Perfectio hieroglyphicorum.

Phantasma *Comenii* de anima (§. 152. *not.*) totum ſignificativum eſt &, quatenus ſignificatum hieroglyphicum habet, perfectum eſt.

§. 154.

§. 154.

Gradus perfectionis in figuris hieroglyphicis.

Si duo fuerint phantaſmata eundem ſignificatum hieroglyphicum habentia & ſingula in ſe conſiderata fuerint perfecta; id quidem perfectius eſt altero, quod ampliorem habet ſignificatum ſeu per quod plura ſignificantur. Etenim quoad ſignificatum hierologlyphicum a ſe invicem differre nequeunt, niſi quatenus unum plura ſignificat in ſubjecto, ad quod denotandum phantasmata illa deſtinantur (§. 151.), quam alterum. Jam conf. §. 520. *Ontol.*

§. 155.

Definitionis hieroglyphicæ repræſentatio.

Si phantaſma hieroglyphicum repræſentet ſingulas notas, quæ definitionem rei alicujus ingrediuntur; loco definitionis ſervit (*ſ. 150. Log.*). Perinde vero eſt, ſive notæ iſtæ verbis tanquam ſignis (*not. ſ. 958. Ontol.*), ſive ſignis aliis, quales ſunt res in hieroglyphicis (§. 151.), indigitentur. E.

Phantasma *Comenianum* de anima, quod ſupra (*not.* §. 152.) explicavimus, definitionis loco inſervire poterat. Etenim anima definiri poteſt per ſubſtantiam ſimplicem corpori humano independenter a voluntate ſua ita unitam, ut ſit una in toto & tota in qualibet ejus parte.

§. 156.

Propoſitionum repræſentatio hieroglyphica.

Si phantaſma hieroglyphicum repræſentet ſubjectum confuſe perceptum ſive abſolute, ſive ſub certis determinationibus accidentalibus una cum prædicatis eidem vel abſolute, vel ſub iisdem determinationibus competentibus; propoſitionis in caſu priori categoricæ, in poſteriori hypotheticæ loco ſervit (*ſ. 151. Pſych. 197. 491 ſq. Log.*).

Exempli loco eſt phantasma, quo juſtitiam nobis repræſentamus inſtar virginis velatis oculis libram manu una, gladium altera tenentis. Etenim hic virgo repræſentat juſtitiam confuſe ſaltem perceptam. Libra indicat, quod ſuum tribuat cuique. Gladius ſignificat, quod pœnis afficiat delinquentes. Velati denique oculi indigitant, quod non habeat reſpectum perſonarum, vel generalius, quod nullis rationibus extrinſecis ſe permoveri patiatur. Libra ergo, gladius & velati oculi denotant tria prædicata juſtitiæ tribuenda. Eſt adeo phantasma hieroglyphicum loco trium propoſitionum, quæ idem habent ſubjectum,

vel

vel loco propoſitionis, cui triplex eſt prædicatum (§. 311. *Log.*). Propoſitio nimirum copulativa eſt (§. 312. *Log.*) eaque hujus tenoris: Juſtitia jus ſuum tribuit cuique, pœnis debitis afficit delinquentes, nec ullis rationibus extrinſecis ſe permoveri patitur ad quicquam faciendum. Quodſi velati oculi trahantur ad conſtantem ac perpetuam voluntatem, quæ rationibus intrinſecis tota nititur, ab extrinſecis prorſus independens, & libra referatur ad modum, quo jus ſuum tribuit privatis, gladius vero ad modum, quo idem tribuit publico ſeu Reip. quam hic inſtar perſonæ conſiderare licet, prout in Trim. Vern. A. 1729. n. II. §. 7. obſervavimus; phantasma iſtud hieroglyphicum *Ulpiani* quoque definitionem repræſentare poteſt, quod ſit conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi.

§. 157.

Figuras hieroglyphicas appello, quas phantasmata ſignificatum hieroglyphicum habentia repræſentant. Figuræ hieroglyphicæ definitio.

Phantasma hieroglyphicum, de quo in antecedentibus locuti ſumus, eſt idea, quæ imaginem quandam repræſentat, cui ſignificatus hieroglyphicus tribuitur. Ita ſi anima repræſentatur per puncta ita diſpoſita in plano, ut eadem perimetro circumſcribantur, qua umbra corporis humani in planum projecta comprehenditur (*not.* §. 152.); phantasma hieroglyphicum eſt, quatenus in mente exiſtit idea; figura autem hieroglyphica, quatenus imago delineatur, per quam puncta iſto pacto diſponuntur. Phantasma in mente exiſtit; imago eidem ſimilis, quæ figura hic appellatur, extra eandem, ſive picta, ſive ſculpta, ſive æri inciſa ſeu arte quacunque expreſſa fuerit.

§. 158.

Diſciplinæ per figuras hieroglyphicas tradi poſſunt (§. 1182. *Log.* 155 ſq. *Pſych.*). Uſus figurarum hieroglyphicarum in diſciplinis.

Facile apparet, tradi debere propoſitiones absque demonſtratione: prolixum enim nimis foret, etſi non prorſus impoſſibile, demonſtrationem quoque, utpote ex meris propoſitionibus ac definitionibus contextam (§. 522 & ſeqq. *Log.*), ſub involucro hieroglyphico exhibere. Etſi autem non omnino conſultum ſit veritates generi humano utiles hieroglyphico velamine tegi; uſum tamen adhuc habere poſſunt, ut veritates arduæ atque utiles hoc ſubſidio memoriæ tenacius

inſigantur ac felicius in eandem revocentur. Unde figuræ hieroglyphicæ in moralibus plurimum utilitatis afferunt: id quod ſuo loco abunde patebit. Alchymiſtæ modum docendi & ſcribendi hieroglyphicum retinuere ex eadem ratione: id quod vel ex unius *Baſilii Valentini* ſcriptis colligitur. *Caſpar Neumannus*, literis hebraicis ſignificatum hieroglyphicum tribuit, per quem aliquid ab eſſentiali trahit.

§. 159.

Vis ſignificandi figurarum hieroglyphicarum.

Figuræ hieroglyphicæ ſigna artificialia ſunt (§. 158. 153. *Pſych.* 952. *Ont.* 151. *Pſych.* 958. *Ont.*).

§. 160.

Figurarum hieroglyphicarum differentia.

Figuræ hieroglyphicæ vel primitivæ ſunt, vel derivativæ (§. 159. *Pſych.* 964. *Ont.*).

§. 161.

In quo ea conſiſtit.

Figuræ hieroglyphicæ primitivæ ſunt, quæ ab aliis ſe prioribus ortum non trahunt; derivativæ autem ſunt, quæ ab aliis oriuntur (§. 159 ſq. *Pſych.* 964. *Ont.*).

§. 162.

Notarum reſolubilium & irreſolubilium diverſitas.

Notas irreſolubiles hic appello eas, quæ a cognoſcente in alias ſimpliciores non amplius reſolvuntur, ſive quod in ſe tales ſint, ſive quod cognoſcens eas amplius reſolvere non poſſit, aut nolit. Ex adverſo *Notas reſolubiles* dico, quæ a cognoſcente ulterius reſolvi poſſunt, aut debent.

Ita flavedo auri eſt nota in ſe reſolubilis, quoniam ex mixtione oritur, adeoque cauſas ſuas habet; immo in genere quoque coloris flavi notio ſuas habet notas, per quas differt ab aliis coloribus. Nos tamen hactenus nec notionem flavedinis auri, nec coloris flavi in genere ulterius reſolvere valemus. In Ontologia notiones totius, partis, æqualitatis, majoris, minoris in ſuas notas reſolvimus, quæ eas ingrediuntur, ut adeo ipſo facto oſtenderimus eas eſſe reſolubiles. Hoc tamen non obſtante *Euclides* in Elementis notionibus iſtis utitur tanquam notis irreſolubilibus, cum eas diſtincte non explicet.

§. 163.

Figurarum hieroglyphi-

Notæ irreſolubiles, quæ notiones rerum diſtinctas ingrediuntur,

diuntur, repræſentandæ ſunt per figuras primitivas (§. 162. 151. 157. 161.). carum primitivarum uſus.

§. 164.

Notiones diſtinctæ repræſentandæ ſunt per figuras hieroglyphicas derivativas (§. 87. Log. 151. 157. 161. Pſych.). Notionum diſtinctarum hieroglyphica repræſentatio.

§. 165.

In diſciplinis definitiones (§. 149. 91. 87. Log.) & propoſitiones (§. 491 ſq. 196 ſq. 87. Log.) per figuras hieroglyphicas derivativas repræſentandæ ſunt (§. 164.). Definitionum & propoſitionum in diſciplinis hieroglyphica repræſentatio.

§. 166.

Notæ reſolubiles, quæ notionem rei diſtinctam ingrediuntur, in diſciplinis repræſentandæ ſunt per figuras hieroglyphicas derivativas (§. 162. Pſych. 87. Log. 164. Pſych.). Notarum reſolubilium repræſentatio hieroglyphica.

§. 167.

Notiones adæquatæ repræſentandæ ſunt per figuras hieroglyphicas derivativas (§. 94. 87. Log. 162. 166. 161. Pſych.). Notionum adæquatarum hieroglyphica repræſentatio.

§. 168.

Figuras hieroglyphicas vicarias appello figuras hieroglyphicas primitivas, quæ in locum derivativarum in compoſitione derivativarum aliarum aſſumuntur. Figuræ hieroglyphicæ vicariæ quænam dicantur.

Reſpondent figuræ iſtæ vicariæ terminis philoſophicis & mathematicis jam ante explicatis, quos in definitionibus ac propoſitionibus aſſumimus loco eorum, quæ in ipſorum definitionibus continentur.

§. 169.

Si figura hieroglyphica ex aliis derivativis & hæ viciſſim ex aliis derivativis ſint componendæ; ad evitandam confuſionem a vicariis ordiendum. Si figura hieroglyphica ex aliis derivativis & hæ viciſſim ex aliis derivativis ſint componendæ ac ita porro; figurarum primitivarum, quæ ultimas derivativas ingrediuntur, tantus reſultare poteſt numerus, qui figuram compoſitam contemplantes confundit, vel etiam ut figuræ primitivæ ſingulæ exhiberi non amplius poſſint. Neceſſe igitur eſt, ut evitandæ confuſionis gratia a figuris primitivis abſtineamus, quæ in derivativam compoſitam introduci debebant. Quoniam tamen Vicariarum figurarum uſus.

 notæ

notæ reſolubiles, quibus iſtæ figuræ derivativæ ex primitivis conſtantes conveniunt, per derivativas ſunt exprimendæ (§. 166.); exceptio quidem ab hac regula (§. 510. *Ontol.*), ſed ita tamen fieri debet, ut ſalva maneat perfectio figuræ compoſitæ (§. 514. *Ontol.*). Enimvero ſi in locum derivativarum, quæ vel ex primitivis, vel ex aliis minus compoſitis conſtant, aſſumas primitivas derivativis æquipollentes, quas figuram compoſitam contemplatus pro arbitrio ſibi invicem ſubſtituere poteſt; figura compoſita non pauciora indigitat, ſi primitivis utaris, quam ſi derivativis locum concedas, adeoque perfectio figuræ hieroglyphicæ non mutatur (§. 154.); in figuram autem compoſitam evitandæ confuſionis gratia vicariæ introducuntur (§. 168.). E.

Patet vicarias figuras hieroglyphicas referri poſſe ad derivativas vel immediate ex primitivis, vel mediate ex vicariis aliis minus compoſitis; ut adeo figurarum vicariarum naſcantur gradus diverſi, quos jam accuratius perſequi non vacat.

§. 170.

Figmentum quid ſit & quomodo producatur.

Phantasma, quod ens fictum repræſentat, dicitur *Figmentum*. Quare cum phantasma ens fictum repræſentet, ſi ea componimus, quæ ſibi mutuo repugnant, vel naturæ vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt (§. 146.); *Figmentum producitur, ſi ea componimus, quæ ſibi mutuo repugnant, vel naturæ vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt.*

Exemplum adeo figmenti præbet homo cum capite cervino & pedibus equinis.

§. 171.

Quo reſpectu figmentum poſſit eſſe ens verum.

Si quod figmento reſpondet figura hieroglyphica fuerit; quatenus ſignificativum eſt veri cujusdam entis ſpeciem conſtutuit. Si enim quod figmento reſpondet fuerit figura hieroglyphica, ſignificatum hieroglyphicum habet (§. 157.), adeoque ens iſtud fictum (§. 170.) ad denotandam rem aliam, ſeu ens verum transfertur (§. 151.). Aſt cum in figuris primitivis ſignificatus non pendeat a ſignificatu figurarum aliarum ſimpliciorum (§. 161.), adeoque tanquam ſigni artificialis (§. 159.) arbitrarius

trarius ſit (§. 958. *Ontol.*); nihil ſane obſtat ex parte figuræ, quo minus ipſi ejusmodi ſignificatus ſimul tribuatur, atque adeo ſignificatus totus a contradictione liber (§. 48. *Ontol.*). Quatenus vero per figuras iſtas denotantur ea, quæ enti cuidam vero ſimul inſunt *per demonſtr.* ſignificatus quoque ex parte rei ſignificatæ a contradictione liber (§. 48. *Ontol.*) & per ea, quæ enti inſunt, datur ratio, cur hæc ſimul ineſſe debeant (§. 56. *Ontol.*). Figmento igitur reſpondens figura hieroglyphica, quatenus ex aliis primitivis componitur, non continet niſi talia, quæ per principium contradictionis & rationis ſufficientis (§. 29. 71. *Ontol.*) determinatur (§. 113. *Ontol.*). Quodſi figuræ ſimpliciores, ex quibus figura hieroglyphica figmento reſpondens componitur, fuerint derivativæ; ſignificatus earum a ſignificatu aliarum ex quibus componuntur, pendet (§. 161.), adeoque partim ex iis, quæ rei ſignificandæ inſunt, partim ex ipſis figuris combinandis intelligitur, cur hæ potius, quam aliæ compoſitionem figuræ hieroglyphicæ, quæ figmento reſpondet, ingredi debeant, conſequenter tam in figuris compoſitionem ingredientibus, quam in re ſignificata continetur ratio, cur hæ potius, quam aliæ eſſe debeant figuræ hieroglyphicæ partes (§. 56. *Ontol.*). Et quatenus non denotant niſi ea, quæ enti cuidam vero inſunt, *per demonſtrata;* ſignificatus nullam contradictionem involvit (§. 47. *Ontol.*). Patet igitur denuo figuræ hieroglyphicæ non ineſſe, niſi quæ per principium contradictionis & rationis ſufficientis determinantur. Enimvero datur in ente veritas, quatenus ea, quæ inſunt, per principium contradictionis & rationis ſufficientis determinantur (§. 498. *Ontol.*). Quare etiam in figuris hieroglyphicis veritas ineſt, conſequenter figuræ hieroglyphicæ, quatenus ſignificativæ ſunt, veri cujusdam entis ſpeciem conſtituunt (§. 496. *Ontol.*).

Diſtinguenda eſt veritas, quæ rei ſignificatæ ineſt, a veritate, quæ figuræ hieroglyphicæ ineſt, quatenus ſignificativa. Ego valde ſuſpicor, idolorum figuras fuiſſe primum hieroglyphicas & ſignificaſſe attributa Nummi tribuenda; ſed ſignificatum hieroglyphicum ſucceſſu temporis obliteratum fuiſſe, ut, quamdiu is ignoretur,

miremur, quomodo homines tam abſurdos ſibi fingere potuerint Deos.

§. 172.

Imaginatio arbitrio noſtro ſeſe ſubducens.

Si quod figmentum producere conamur; ſæpius prodit figmentum ab eo, quod intenderamus, diverſum. Vel in genere: *Si quid imaginari intendimus, ſæpius phantaſma prodit diverſum ab eo, quod intenderamus.* Ponamus e. gr. te imaginari velle equitem ſeu virum equo inſidentem: præſto tibi erit phantasma exhibens fœminam equo inſidentem, vel prorſus phantasma cameli, cui onus impoſitum eſt, cui porro inſidet fœmina quædam. Etenim ſi videns fœminam alio, quam maribus ſolenne eſt, more equo inſidentem in actum equitandi attentionem tuam direxiſti & in eo eandem diu defixam detinuiſti; imaginatio acquiſivit facilitatem ex actu equitationis reproducendi ideam fœminæ equo inſidentis (§. 108.). Quodſi jam phantasma equitis producturus in equitationem inprimis attentionem dirigis; loco equitis tibi occurret fœmina equo inſidens. Immo dum in eadem defigis attentionem, quamprimum phantaſma naſcitur, ut equi vix ac ne vix quidem tibi conſcius fueris, ad hunc cogitationem tuam promoturus camelum loco equi vides, ex eadem prorſus ratione.

Quoniam figmenta ſunt phantasmata (§. 170.), adeoque ideæ ab imaginatione productæ (§. 93.); accidit autem ut imaginari quid intendenti prodeat phantasma diverſum ab eo, quod intenderat, *per demonſtrata:* fieri etiam debet, ut, dum figmentum quoddam producere conaris, prodeat ſæpius diverſum ab eo, quod intenderas.

Apparet hinc, imaginationem non ita ſubeſſe arbitrio noſtro, quin eidem ſeſe nobis vel invitis ſubducat.

CAPUT

CAPUT V.
DE
MEMORIA, OBLIVIONE ET REMINISCENTIA.

§. 173.

Ideam reproductam recognoſcere dicimur, quando nobis conſcii ſumus, nos eam jam anteahabuiſſe. Idearum recognitio quid ſit.

§. 174.

Si idea reproducta in alia perceptionum ſerie continetur, quam ante percepta continebatur & utriusque ſeriei nobis conſcii ſumus; illam recognoſcimus. Ponamus te vidiſſe Mevium in templo, nunc vero denuo videre in ædibus Titii. Dico te recognoſcere Mevium, hoc eſt, tibi conſcium eſſe, quod eum jam ante videris, quod nunc eum ſenſu percipis una cum ædibus Titii, imaginatio vero phantaſma ejus producit una cum phantaſmate templi & actuum mentis ſuper Mevio in templo reflectentis. Ita nimirum idea Mevii, quæ ſenſu reproducitur, in alia perceptionum ſerie continetur, quam antea continebatur, & in hac differentia recognitionis ratio conſiſtit. Etenim dum Mevium vides altera vice & imaginatio reproducit ideam ejusdem; anima utriusque ſibi conſcia idearum identitatem agnoſcit. Enimvero quoniam nunc Mevium vides in ædibus Titii, imaginatio vero eum ſiſtit in templo, atque conſcium te reddit actuum mentis, quos videns in templo Mevium in te expertus fuiſti; hoc ipſo conſcius tibi es, te Mevium jam anteà vidiſſe, adeoque eum recognoſcis (§. 173.). Recognoſcis autem ex eo, quod idea Mevii nunc in alia perceptionum ſerie continetur, quam ante, cum eum primum videres. Quando id fiat.

Propoſitio præſens propemodum ad notiones communes referri poterat.

§. 175.

§. 175.

Memoria quid ſit.

Facultatem ideas reproductas (conſequenter & res per eas repræſentatas) recognoſcendi *Memoriam* dicimus. Quoniam itaque ideas reproductas recognoſcere valemus (§. 173.); *memoriam habemus.*

§. 176.

Reproductio idearum cur non pertineat ad memoriam.

Facultas ideas, quas antea habuimus, reproducendi, non pertinet ad memoriam (§. 104. 92.).

Et fieri ſane poteſt, ut idea aliqua in nobis reproducatur, non tamen recognoſcatur: quo in caſu nemo effectum iſtum memoriæ tribuerit. Ponamus te quid legiſſe in libro quodam, & alio tempore vi imaginationis ideam iſtam in mente tua reproduci, ſed ita ut tibi non ſis conſcius ea, quæ jam mentem tuam ſubeunt, te jam in libro iſto legiſſe. Memoriæ non tribues hunc effectum, quamdiu conſcientia ejus rei abeſt. Unde colligitur, quod notio memoriæ, nec ab uſu loquendi communi abhorreat.

§. 177.

Notio imaginaria memoriæ, ſed minus exacta.

Notio memoriæ, quod ſit receptaculum idearum, in quo conduntur & unde rerum uſu exigente denuo promuntur, imaginaria eſt eademque minus exacta. Quoniam enim ideas, quas habuimus, reproducere (§. 104.) & reproductas recognoſcere valemus (§. 174.); id quandam ſimilitudinem habet cum rebus, quas in receptaculo quodam recondimus, & uſu exigente iterum inde depromimus. Nimirum ideæ, quas habemus, ante non habueramus, reſpondent rebus, quas recondimus, & earum reproductio actui, quo eas depromimus, quando iisdem opus habemus. Fingimus igitur ob hanc ſimilitudinem, quod non eſt, ſcilicet receptaculum quoddam, in quo ideæ acquiſitæ conduntur & ex quo iterum depromi poſſunt, quando iisdem opus habemus, ut facultatem animæ, quæ in oculos non incurrit, veluti quidpiam iisdem præſens per imaginem ſiſtere valeamus. Quare hæc notio memoriæ, imaginaria eſt (§. 110. *Ont.*). Quod vero etiam minus exacta ſit, conſtat ex §. 175. 176. *Pſych.* 150. *Log.*

§. 178.

§. 178.

Memoriæ mandare dicimur illud, cujus ideam reprodu- cendi facilitatem nobis comparamus. Memoriæ mandari quid dicatur.

Supponit phraſis notionem memoriæ imaginariam: quam etſi non probemus (§. 177.); multo minus autem admittamus, ſi quis ea uti velit ad memoriam veluti a priori per cauſas ſuas explicandum, cum ſic in notionem deceptricem degeneret (§. 37. *Log.*), conſultum tamen eſt communes loquendi formulas ad ſignificatum naturæ mentis humanæ conformem reduci, ut iisdem citra veritatis diſpendium uti liceat.

§. 179.

Quoniam itaque facilitas reproducendi ideas acquiritur, ſi res ſæpius ac diu ſenſu, ſive imaginatione ſimul percipiantur (§. 108.); *memoriæ mandamus ea, quæ ſæpius vel diu ſimul percipiuntur, ſive id fiat ſenſuum, ſive imaginationis ope (§. 178.).* Quomodo id fiat.

§. 180.

Memoria retinere dicimur id, cujus ideam reproducendi & reproductam recognoſcendi facilitatem conſervamus. Memoria quid retineri dicatur.

§. 181.

Memoria igitur *retinemus ea, quorum ideam ſæpius in nobis reproducimus, ſive id fiat ſenſuum, ſive imaginationis ope* (§. 108. 174.). Quomodo id fiat.

§. 182.

Alii diuturniore objecti contemplatione, vel pluribus actibus iteratis facilitatem ideas reproducendi & reproductas recognoſcendi ſibi comparant; alii minus diuturna contemplatione & paucioribus actibus iteratis ad id opus habent. Experientia obvia idem loquitur, ad quam hic provocare ſufficit (§. 636. *Log.*). Differentia memoriæ in diverſis ſubjectis.

Continetur in his ratio, cur in memoria gradus admittamus, & unum altero memoria præſtare affirmemus, etſi ea non ſit unica.

§. 183.

Alia differentia.

Alii plures ideas reproductas recognoſcere valent, alii pauciores.

In his quoque continetur ratio, cur in memoria gradus admittantur & uni majorem, alteri minorem memoriam tribuamus.

§. 184.

Ulterior differentia.

Alii frequentius iterata idearum reproductione memoria retinent, quod eidem demandarunt; alii minus frequenter iterata idearum reproductione memoriæ ſemel infixa retinent.

En rationem ulteriorem graduum memoriæ in diverſis ſubjectis diverſorum.

§. 185.

Alia memoriæ differentia.

Alii ideam memoriæ demandatam reproducere & recognoſcere valent, etſi multo tempore eandem non reproduxerint: alii eam non amplius reproducere; nec reproductam recognoſcere valent, ſi aliquo tempore eandem non reproduxerint.

Gradus hinc memoriæ tribuuntur ob diverſitatem temporis, quo eadem idea a duobus ſubjectis memoriæ demandata fuit: ſed in comparatione ſubinde quoque habenda ratio modi, quo quid memoriæ infixum fuit.

§. 186.

Cito quinam memoriæ quid mandet.

Cito memoriæ quid mandare dicitur, qui minus diuturna contemplatione objecti paucioribusque actibus iteratis id facit, quatenus actus pauciores ceteris paribus minus temporis ſpatium exigunt. Unde ex adverſo colligitur, quinam *tardius memoriæ quid demandare* dicendus ſit.

§. 187.

Facile quinam memoriæ quid mandet.

Abſque multo labore ſeu *facile quid memoriæ mandare* dicitur, qui paucioribus iteratis actibus id facit, vel etiam minus diuturna objecti contemplatione, quatenus ea pauciores operationes mentis continet. Unde ex adverſo colligitur, quinam *difficulter quid memoriæ mandare* dicendus ſit.

§. 188.

§. 188.

Diu memoria quid retinere dicitur, qui ideam ejus reproducere & reproductam adhuc recognoſcere valet, etiamſi longo tempore eandem non reproduxerit. Diu memoria quinam quid retineat.

§. 189.

Bonam memoriam habere dicitur, qui cito & facile quid eidem mandat, diuque retinet. Bona memoria quænam.

§. 190.

Bonitas memoriæ diverſos admittit gradus, tum quatenus quid memoriæ cito, tum quatenus facile mandatur, tum quatenus diu retinetur (§. 189.). Hæc memoriæ bonitas eſt qualitas (§. 122. 112. 545. 452. *Ont.*), qualitas illa animæ in diverſis ſubjectis differt (§. 186 - 188. 178. 182. 184 ſq. *Pſych.*), conſequenter cum id, quo qualitates eædem ſalva identitate differre poſſunt in diverſis ſubjectis, ſit gradus (§. 746. *Ontol.*); bonitas memoriæ gradus admittit, tum quatenus quid memoriæ cito, tum quatenus facile mandatur, tum denique quatenus diu retinetur. Gradus bonitatis memoriæ.

§. 191.

Gradus bonitatis memoriæ æſtimantur ex tempore impendendo, ut quid memoriæ mandetur; ex numero actuum, quibus ideæ reproductæ memoriæ demandantur; ex numero denique actuum, quibus infixæ retinentur (§. 190. 186. 187. 188.). Menſura graduum bonitatis memoriæ.

Etſi ope propoſitionis præſentis gradus bonitatis memoriæ inter ſe diſtingui poſſint in diverſis ſubjectis; in applicatione tamen circumſpectione opus eſt, ne fallamur. Seponimus enim impedimenta, quæ ſeſe offerre ſolent atque mentem ab attentione avocant, quam ad res memoriæ mandandas afferre debet. Hac certe abſente & tarde, & difficulter memoriæ mandatur, quod alias cito ac facile mandari poterat. Unde accidit, quædam ab eodem ſubjecto tarde ac difficulter memoriæ mandari, cum alia cito atque facile eidem infigantur, prout ſcilicet vel voluptatem, vel tædium quis percipit ex iis, quæ memoria retineri debent. Sed hæc ex inferius dicendis partim de attentione, partim de voluptate ac tædio patebunt.

§. 192.

Magna memoria quæ-nam dicatur. *Magnam memoriam habere* dicitur, qui multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoſcere, longam quoque rerum ſeriem memoria retinere valet.

Ita memoriam magnam eis tribuimus, qui integra loca, ne ſyllaba quidem immutata, ex Autoribus recitare valent. Magnam quoque memoriam tribuimus, qui multarum rerum notitiam ita animo comprehenſam tenent, ut data occaſione ideas in ſe reproducere & reproductas recognoſcere valeant.

§. 193.

Gradus memoriæ & imaginationis. *Memoria & imaginatio admittunt gradus, quatenus rerum multarum ideas reproducere & reproductas recognoſcere valemus* (§. 92.175. *Pſych.* 122.112.545.152. *Ont.* 183. *Pſych.* 746. *Ont.*).

Gradus memoriæ ipſius diſtinguendi ſunt a gradibus bonitatis ipſius. Quemadmodum enim in iſtis memoriæ magnitudo conſiſtit (§. 192.); ita hi bonitatis magnitudinem conſtituunt (§. 190.).

§. 194.

Magnitudo memoriæ unde æſtimetur. *Magnitudo memoriæ æſtimatur ex numero rerum, quarum ideas reproducere & reproductas recognoſcere valemus, tum diverſo tempore ſigillatim perceptarum, tum eodem tempore in continua ſerie ſimul perceptarum* (§. 192. *Pſych.* 340. *Ont.*).

Duplicem magnitudinis memoriæ menſuram offert propoſitio præſens, ſcilicet numerum rerum ſigillatim antea perceptarum, & numerum rerum in continua ſerie eodem tempore perceptarum.

§. 195.

Exercitium quid dicatur. Actuum ſpecie vel genere eorundem iteratio dicitur *Exercitium:* quod adeo *gradus admittit pro numero actuum partim eodem, partim diverſo tempore repetitorum.*

§. 196.

Exercitia, quibus quid memoriæ mandatur & retinetur. Quoniam actibus eodem tempore, vel etiam diverſo iteratis memoriæ mandamus, quod retinere volumus (§. 176.); *ut quid memoriæ mandetur & eadem retineatur, exercitio opus eſt* (§. 195.).

§. 197.

Exercitio obtinetur, ut imaginatio ideas plures ſimul re-producat & per longius temporis ſpatium immutatas conſervet. Illuſtre exemplum nobis præbet *Joannes Walliſius*, qui Algebræ C. 103. f. 449. Vol. II. Oper. narrat, ſe nocte mera peregiſſe operationes arithmeticas in numeris multo majoribus, quam quis ſperet clara luce fieri poſſe. Adde f. 550. Ipſe autem ingenue fatetur, f. 449. quod eam vim imaginationis atque memoriæ exercitio fuerit confecutus. Ad domeſticam quoque provocare poſſum experientiam. Etenim initio ſtudii mathematici ac inprimis algebraici in lecto decumbens meris tenebris problemata algebraica ſolvi & calculo ad finem perducto formulas geometrice conſtruxi ſola imaginationis ac memoriæ vi, cumque interdiu ſolutionem ac conſtructionem repeterem, me nihil a vero aberraſſe deprehendi. Satis autem ſuperque recordor, me nonniſi prævio exercitio id obtinuiſſe.

Modus extendendi imaginationem & memoriam.

§. 198.

Imaginatio dicitur extendi, ſi plures ideas ſimul producere & per longum temporis ſpatium productas conſervare apta redditur. Et *Memoria* extendi dicitur, quatenus ideas iſtas continuo recognoſcit. *Imaginationem & memoriam exercitio extendere valemus* (§. 197. 173.).

Extenſio imaginationis & memoriæ quid ſit.

Extenſio imaginationis & memoriæ adeo firmiter cohærent, ut hæc una cum illa obtineatur.

§. 199.

Si quis imaginationem & memoriam extendere velit; a gradu minori extenſionis continuo progrediendum ad majorem. Probat idem exemplum *Walliſii* & quilibet experimentum in ſemetipſo capere poteſt. Si enim exercitia per ſingulos dies continuentur, & ſingulis diebus inſenſibiliter difficiliora inſtituantur; nulla eſt ratio, cur his imaginatio & memoria ſufficere non debeat, cum anterioribus ſeu proxime præcedenti ſufficerent. Per inſenſibilia autem incrementa cum differentia quantumvis magna ſucceſſu temporis inter exercitia prima & ultima enaſcatur;

Initium & progreſſus extenſionis memoriæ.

tur; imaginatio quoque & memoria continuo magis magisque extenditur.

§. 200.

Diſtincta perceptio cur juvet memoriam.

Quæ diſtincte percipiuntur, memoriæ facilius mandantur diutiusque ea retinentur (§. 38. 108 ſq. 178.), quam quæ confuſe percipiuntur (§. 39.).

Propoſitionem præſentem experientia adhuc confirmare lubet. Ponamus te legere hiſtoriam quandam præſertim prolixiorem multisque circumſtantiis perplexis involutam. Quodſi lectionem ita inſtituas, ut textum autoris diſtincte reſolvas, ſingula facta, ſingulas circumſtantias a ſe invicem ſeparans ac ordinem, quo ſe invicem excipiunt, perpendens; te quæ legiſti exactiſſime enarrare poſſe intelliges, cum idem a te fieri nondum poſſe animadvertas, etſi eodem tempore conſumto textum autoris aliquoties relegeris. In caſu priori hiſtoriam diſtincte percipis (§. 38.); in poſteriori confuſe (§. 39.). Quoniam hiſtoriam in caſu primo accurate enarrare vales; in poſteriori non item; ideam ejus reproducendi & reproductam recognoſcendi facultatem in caſu priori tibi comparaſti, quam in caſu altero nondum acquiſiviſti, adeoque in priori memoriæ eandem mandaſti (§. 178.), eandemque eadem retinuiſti (§. 180.), cum in priori eandem memoriæ nondum mandaveris, nedum retinueris. Idem vero lectioni impendiſti tempus, adeoque æque diuturna fuit objecti contemplatio. Quamobrem in caſu priori facilius memoriæ hiſtoriam mandaſti & retinuiſti, quam in altero. Idem experiri licet in demonſtrationibus præſertim prolixis, quæ diſtincte reſolutæ & ſenſui ac imaginationi objectæ multo facilius memoriæ mandantur diutiusque eadem retinentur, quam ubi in confuſe percepta acquieſcis. Immo idem experiri licet in lectione librorum quorumcunque.

Maximæ utilitatis eſt propoſitio præſens, cum oſtendat modum multa memoriæ facile mandandi ac firmiter eadem retinendi. Et huic ſane conſentanea eſt praxis omnis, qua memoria juvatur, qualiacunque tandem ſint artificia, quibus eidem ſuccurritur. Inter illa artificia occurrit dogmatum in tabulas relatio, in quibus uno quaſi conſpectu exhibentur, quæ de eodem ſubjecto tenenda ſunt, ac præterea in claſ-

ſes

ſes quasdam generales revocantur numeriſque diſtinguuntur, ut & diſtincte percipi poſſint, ſi ſingula ſigillatim perluſtrantur & quo ordine ſe invicem excipiant perpenditur, & confuſe quoque percipiantur, ſi uno obtutu totam tabulam comprehendis. Ita enim obtinetur, ut & integram tabulam ſolius imaginationis ac memoriæ vi tibi repræſentare ac eadem ſingulas in eadem claſſes deſignare, & in ſingulis deſcribere valeas, quæ iisdem conveniunt. Quodſi diſtincta perceptione juves imaginationem atque memoriam, ut tabulam, quam conſtructam perluſtraſti, tanquam præſentem tibi repræſentare & ſingula in eadem collocanda tanquam in iisdem deſcripta exhibere valeas; eo ipſo imaginatio & memoria haud parum extenditur (§. 198.). Quamobrem etſi diſciplinis conveniat methodus ſcientifica; non tamen ideo contemnendæ ſunt tabulæ mnemonicæ, quæ doctrinis, quibus imbutus eſt animus & quarum evidentiam ex demonſtrationibus, ſicuti claritatem ex definitionum legitima concatenatione per ſubordinationem decentem facta (§. 112. *Diſc. prælim.*) hauſit, facile retinendis inſerviunt. De tabulis iſtis mnemonicis plura diximus in Horis ſubſecivis A. 1730. Trim. æſtiv. num. III.

§. 201.

Si ideas rerum vel verborum reproducendas ad objecta quædam viſibilia referimus, veluti ſi verba in iis deſcripta imaginamur; conſpectu objectorum ideæ in nobis reproducuntur & recognoſcuntur (§. 79. 104. 174.). Artificioſa idearum reproductio & recognitio.

Propoſitio præſens eſt fundamentum artificiorum, quibus ad juvandam imaginationem & memoriam utimur (§. 117.).

§. 202.

Artificium memoriæ dicimus actionem, qua quid aptum efficitur ad idearum reproductionem & recognitionem juvandam, quod per ſe eandem juvare non poterat. Artificium memoriæ.

Ita ſi nobis imaginemur, verba quædam parieti adſcripta; hoc ipſo efficimus, ut conſpecto pariete verborum iſtorum idea in nobis reproducatur & producta recognoſcatur (§. 201.): conſiſtit igitur in hac actione, qua parietem aptum efficimus ad ideam verborum reproducendam & eorum recognitionem juvandam, artificium memoriæ. Scilicet memoriæ artificium eſt, quod diu vel ſæpius verba iſta veluti parieti

inſcripta

inſcripta nobis imaginemur, & parietem intuamur, quando verborum illorum meminiſſe voluerimus.

§. 203.

Artificiorum iſtorum uſus.

Quoniam per artificium memoriæ aptum quid redditur ad idearum reproductionem & recognitionem juvandam, quod per ſe ad eandem nil quicquam conferre poterat (§. 202.); imaginationis vero eſt ideas reproducere (§. 104.), memoriæ reproductas recognoſcere (§. 175.); *per artificia memoriæ imaginatio & memoria arbitrio noſtro ſubjicitur.*

§. 204.

Artis mnemonicæ definitio.

Ars mnemonica ſeu *Ars memoriæ* dicitur ars memoriam extendendi artificiisque juvandi. *Mnemonicorum* nomine veniunt præcepta illius artis.

§. 205.

Memoriæ naturalis & acquiſitæ atque artificialis differentia.

Memoria naturalis dicitur, quæ homini abſque ulla exercitatione prævia & ullis artificiis ineſt. *Acquiſita* appellatur, quæ prævia exercitatione & artificiorum ope comparatur. Ejus adeo ſpecies eſt *artificioſa*, quæ nonniſi artificiorum ope in nobis datur.

§. 206.

Memoria acquiſita quomodo obtineatur.

Memoria acquiſita ac in ſpecie artificioſa arte mnemonica obtinetur (§. 205. 204. 198.).

§. 207.

Memoria quando labatur, nosque fallat.

Memoria dicitur *labi*, ſi ideam reproductam habemus pro eadem, quam ante nos habuiſſe conſcii nobis ſumus, etſi immutata fuerit, ſeu corrupta. Memoria in hoc caſu etiam *nos fallere* dicitur, quatenus in cauſa eſt, ut diverſa habeamus pro iisdem.

E. gr. Vidimus Sempronium veſte viridi indutum. Recurrit nobis idea Sempronii vi imaginationis producta, ſed quæ cum veſte rubra indutum ſiſtit. Quodſi nobis perſuadeamus nos vidiſſe Sempronium veſte rubra indutum, memoria labi nosque fallere dicitur.

§. 208.

Quod memoria labi poſſit.

Memoriam labi poſſe manifeſtum eſt (§. 207.).

Lapſus

Lapſus memoriæ nemo non in ſe experiri poteſt, modo attendere velit.

§. 209.

Memoria dicitur *labilis*, quatenus fieri poteſt, ut labatur, ſeu lapſus eidem non repugnat. Quare cum manifeſtum ſit memoriam labi poſſe (§. 208.); *memoria* utique *labilis*. Labilitas memoriæ.

§. 210.

Si imaginatio ad rerum olim perceptarum ideas diverſas ſpectantia in unam confundit, nec anima ſibi conſcia eſt ideæ rei unius, quam reproductam cognoſcit, quidpiam ex idea rei alterius admiſceri; memoria labitur (§. 173. 174. 172. 207.). Lapſus memoriæ cauſa.

§. 211.

Si res nec diu, nec ſæpius ſive ſenſu, ſive imaginatione percipiantur; ideas earum vi imaginationis reproducere non poſſumus, nec reproductas ſenſu recognoſcere valemus (§. 107. 117. 173.). Ideas reproducendi & reproductas recognoſcendi impotentia.

Utrumque confirmatur a poſteriori.

§. 212.

Si ideam ſenſuum ope reproductam non recognoſcere valemus, nec eam vi imaginationis reproducere valemus (§. 173 ſq.). Idem patet ex §. 104. 174. indirecte. Nexus recognitionis & reproductionis idearum.

§. 213.

Si res aliqua ſæpius ſenſu vel vi imaginationis percepta & in iteratis perceptionibus recognita fuit; eandem poſtea reproductam anima recognoſcit ex eo, quod eam jam ante recognoverit (§. 117. 107. 173. *Pſych.* 56. 118. *Ont.*). Recognitionis iteratæ ratio.

§. 214.

Si res aliqua ſæpius cum aliis aliisque percepta & in iteratis perceptionibus recognita fuit; ideæ poſtea reproductæ adhæret perceptio quædam confuſa, unde recognoſcitur (§. 174. 107. 117. 39. *Pſych.* 70. *Ont.* 173. *Pſych.* 118. *Ont.*). Recognitionis iteratæ ratio alia.

§. 215.

Memoriæ opponitur *Oblivio*, quæ adeo eſt impotentia ideas Oblivionis definitio.

ideas reproductas (conſequenter res per eas repræſentatas) recognoſcendi (§. 175.).

§. 216.

Impotentia reproducendi ideas ad oblivionem pertinens.

Quoniam ideam vi imaginationis reproducere nequit, qui eandem opeſenſuum reproductam recognoſcere non valet (§. 212.); qui vero rei cujusdam oblitus eſt, eam recognoſcere non poteſt, dum ſenſu eandem percipit (§.215.): *Qui rei cujusdam oblitus eſt, ideam ejus vi imaginationis reproducere nequit.* Hinc & *ad oblivionem ſpectat impotentia reproducendi ideas rerum antea perceptarum.*

§. 217.

Quorumnam obliviſcamur.

Si quas ideas longo tempore non reproducimus; rerum per illas repræſentatarum obliviſcimur (§. 181. *Pſych.* 118. *Ont.* 180. 215 ſq. *Pſych.*). Idem patet ex §. 211. 215 ſq.

§. 218.

Quomodo oblivio a poteſtate noſtra pendeat.

Si rei cujusdam ideam pro arbitrio noſtro reproducere & non reproducere poſſumus; eamdem oblivioni tradere valemus. Si enim arbitrii noſtri eſt ideam rei cujusdam reproducere; ab eadem reproducenda tanto tempore abſtinere poſſumus, quanto libet. Quare cum rei illius obliviſcamur, cujus ideam longo tempore non reproducimus (§. 217.); rem iſtam oblivioni tradere valemus, cujus ideam pro arbitrio noſtro vel reproducere, vel non reproducere poſſumus.

Utilitatem non exiguam habet præſens propoſitio in moralibus, ubi ſæpius intereſt, ut norimus, utrum in poteſtate noſtra poſitum ſit, nec ne, ut quid oblivioni tradamus, ne præcipiamus, quæ fieri nequeunt. Ceterum dari talia, quorum ideas num reproducere velimus in poteſtate noſtra poſitum eſt, obvia experientia confirmat.

§. 219.

Quando in re recognoſcenda hæreamus.

Si rem antea perceptam ſenſu denuo percipiamus, & vi imaginationis reproducta ejus & rerum aliarum idea fuerit obſcura; in ea recognoſcenda hæremus ſeu certo eam recognoſcere non valemus (§.32. *Pſych.* 181. *Ont.* 174. *Pſych.*). Quoniam tamen idea illa obſcura vi imaginationis reproducta ideæ rei ſenſu denuo perceptæ adhæret *per hypoth.* eique ſubinde, quæ clare percipiuntur, ineſſe

ineſſe poſſunt (§. 33.); anima ex idea confuſa, quæ ſenſu perceptæ vi imaginationis adjungitur, rem recognoſcere adſueta (§. 214.), aliquid adeſſe videt, unde res recognoſcitur, quatenus nempe rei perceptæ imaginationis vi quædam reproducta idea adhæret, præſertim ſi ex iis, quæ obſcuræ perceptioni clare percepta inſunt, aliquid identitatis rei ſenſu perceptæ ac vi imaginationis repræſentatæ ſimul percipit. Ponitur igitur aliquid rationis, ſed non ſufficiens ad rem recognoſcendam (§. 56. *Ontol.*), quatenus ſcilicet notio obſcura & confuſa in genere notionum conveniunt, a ſe invicem tamen differunt (§. 31. 39.), neque diverſitas ſerierum, in quibus res nunc percepta & antea percepta continetur, clare percipitur. Quamobrem non prorſus impoſſibile nobis videtur, nos ideam ejus rei jam antea habuiſſe, immo ſubinde probabile videtur, nos eam jam ante habuiſſe (§. 549. *Log.*), certo tamen id nobis conſtare nequit (§. 545. *Log.*). Rem igitur ſenſu nunc perceptam certo recognoſcere non valemus (§. 173.), ſeu in ea recognoſcenda hæremus.

§. 220.

Si rei antea clare perceptæ idea vi imaginationis reproducta fuerit obſcura; anima nonnullorum oblita eſt, quæ in eadem clare perceperat (§. 48. 32. 31. 216. 215.). Idea rei reproducta vi imaginationis quando ſit obſcura.

§. 221.

Idea rei, quæ percipitur, ſocia dicitur, idea tota compoſita, quæ vi ideæ rei, quæ jam percipitur, ab imaginatione producitur. Idea rei in præſenti perceptæ ſocia.

Ponamus te videre Titium in foro, quem ante videras in templo & ab imaginatione (§. 104.) produci ideam Titii tanquam ſedentis in templo una cum partialibus aliis templi & rerum in eodem præſentium. Dicimus ideam totam compoſitam ex ideis templi, Titii, perſonarum ac rerum aliarum in templo præſentium ideam ſociam Titii, quatenus eum jam in foro videmus, aut, ſi mavis, ideam ſociam ideæ ſenſualis Titii, quam jam habes.

§. 222.

Si rem ante ſenſu perceptam ſenſu denuo percipias & in idea ſocia obſcura aliquid tantummodo claritatis fuerit ideæ par- Quando nobis videamur rem antea perceptam jam

 tiali

vidiſſe, ſed ignorantes quando & ubi.

tiali ejusdem rei; videris tibi rem antea percepiſſe, ſed ubi vel quando perceperis, ignoras (§. 32. 221. 40. 104. 31. 214.).

Idem confirmatur a poſteriori. Etenim caſus hic frequentiſſimus eſt, quo perſonam, quam videmus, ita alloqui ſolemus: Videor me te alicubi vidiſſe, ſed recordari nequeo, ubi & quando te viderim. Quodſi vero tunc temporis, quando aliquem ita alloquimur, ad nosmetipſos attendimus & ad interiora mentis rimanda ſatis acuti ſumus; in id incidemus, quod in perſona, quæ oculis noſtris præſens ſiſtitur, obſervatum nobis probabile reddit, quod eam jam alias viderimus. Mentis vero aciem in ipſam magis adhuc intendentes, ea intentione, num ſuccurrat forſan locus vel tempus, quo perſonam iſtam vidimus; nonniſi obſcuram quandam ideam animo obverſari animadvertemus, quæ præter locum in genere, vel tempus ſeu ſucceſſionem quandam, aut multitudinem in genere nil repræſentat, ut impoſſibile ſit vel locum in ſpecie, vel res, quarum ſucceſſione notionem temporis habemus, vel res multitudinem conſtituentes agnoſci ac a ſe invicem diſtingui.

§. 223.

Quando hæreamus in eo, quid alicubi perceperimus.

Si rem ante ſenſu perceptam ſenſu denuo percipias & in idea ſocia obſcura aliquid tantummodo claritatis fuerit ideæ partiali rei alicujus antea cum præſente ſimul perceptæ; videris tibi rem, quam nunc percipis, quodam in loco, vel aliquo tempore, vel cum re quadam alia percepiſſe, etſi parum certus ſis, num eadem præciſe res fuerit, quam nunc percipis (§. 221. 104. 32. 214.).

Idem etiam oſtenditur a poſteriori. Caſus enim propoſitioni præſenti reſpondens is eſt, quo rem quandam, veluti plantam exoticam, videntes in hæc verba erumpimus: videri nobis nos plantam iſtiusmodi jam vidiſſe in horto Titii; pro certo tamen id affeverare minime poſſe. Reſpondet etiam eidem caſus alter agnatus, quo affirmamus, nos aliquid vidiſſe in horto Titii, ſed quid fuerit non recordari. Prior nimirum caſus obtinet, quando idea plantæ vi imaginationis producta vegetabile quodpiam in genere exhibet; caſui autem poſteriori

locus

locus eſt, quando objecti in horto viſi idea nonniſi ens in genere refert.

§. 224.

Si rem ante ſenſu perceptam ſenſu denuo percipis, & in idea ſocia obſcura aliquid claritatis eſt ideæ partiali ejusdem rei, nec non ideæ partiali rei cujusdam alterius antea cum præſente ſimul perceptæ; videris tibi rem, quam nunc ſenſu percipis, antea percepiſſe quodam in loco, vel aliquo tempore, vel etiam cum re quadam, an tamen præciſe hanc rem perceperis, & num hoc præciſe in loco, vel hoc præciſe tempore, vel cum hac præciſe re eandem perceperis, pro certo aſſeverare non potes (ſ. 222 ſq.). Quando utrumque contingat.

Confirmatur propoſitio præſens etiam a poſteriori. Etenim eidem reſpondet caſus, quo rem intuentes, quam percipimus, in hæc tandem verba erumpimus: videri nobis nos perſonam hanc vel rem præſentem vidiſſe in horto Titii, etſi id pro certo aſſeverare non poſſimus, ſcilicet quod hanc præciſe perſonam, vel rem in horto præciſe Titii viderimus; ſed fieri poſſe, ut in utroque fallamur.

Atque ita caſus ſingulos ſpeciales contemplati ſumus, in quibus anima in objectis denuo perceptis recognoſcendis hæret (§. 219.).

§. 225.

Quoniam ideis particularibus, ex quibus ſocia conſtat (§. 221. 40.), diverſi convenire poſſunt obſcuritatis gradus, prout plus vel minus claritatis iisdem ineſt, ſeu in rebus obſcure perceptis plura vel pauciora inſunt, quæ clare percipiuntur (§. 33.); hæſitatio autem animæ in objectis recognoſcendis ab idearum iſtarum obſcuritate pendet (§. 222. & ſeqq.); *hæſitationis animæ in rebus recognoſcendis pro diverſo obſcuritatis ideæ ſociæ gradu diverſi ſunt gradus.* Diverſi gradus hæſitationis animæ in recognoſcendis rebus.

Experientia corollarium hoc generale propoſitionum præcedentium abunde confirmat.

§. 226.

Rei meminiſſe dicimur, quando ideam ejus reproductam reco- Rei quando meminerimus.

recognoſcere valemus, conſequenter nobis conſcii ſumus, nos eam jam antea habuiſſe (§. 173.).

E. gr. Narrat tibi Titius, qui peregre iter faciens te inviſit, quod tecum in Academia aliquoties converſatus fuerit, provocans ad circumſtantias ſingulares. Quodſi horum omnium tibi probe conſcius fueris, quod ita facta olim fuerint; reſpondes: te omnium probe meminiſſe. Reproducit Titius tibi ideas rerum antea factarum; quas tum, cum fierent, percepiſti, aut, ſi mavis, anſam earum reproducendarum tibi ſuppeditat. Dum tibi conſcius es, te illa olim percepiſſe, ideas reproductas recognoſcis (§. 173.). Dicis igitur te eorum meminiſſe, quia ideam eorum reproductam adhuc recognoſcis. Tamdiu adeo rei cujusdam meminimus, quamdiu ideam ejus reproductam recognoſcere valemus. Facultas ideam reproductam recognoſcendi memoria dicitur (§. 175.). Actum igitur memoriæ exprimimus dicentes, nos rei meminiſſe. Abſentia hujus actus non ſemper oblivionem in caſu dato denotat (§. 215.), adeoque nec quaſi ejus actum exprimimus dicentes, nos rei non meminiſſe.

§. 227.

Quando rei non meminiſſe & oblivisci dicamur.

Rei non meminiſſe dicimur, quando nobis videmur eam ante hac nondum percepiſſe. Aſt *rei obliti* dicimur, quando nobis conſcii ſumus nos ideam ejus percepiſſe, eam vero nunc reproducere non poſſumus.

§. 228.

Quid ſit in memoriam revocare.

Res illa, quæ jam percepta perceptioni alterius reproducendæ inſervit, eam nobis *in memoriam revocare* dicitur. Atque hinc affirmamus, quod *alter nobis in memoriam quid revocet, ſi in nobis producit ideam, cujus ope altera reproducitur.*

§. 229.

Difficultas ideæ reproducendi & reproductæ recognoſcendi.

Subinde ideam rei una cum re præſente perceptæ reproducere non poſſumus, vel etiam ideam rei antea perceptæ reproductam recognoſcere non valemus; ſed ejus ope reproducimus ideas rerum aliarum ſimul perceptarum & harum demum ſubſidio ideam illam, quam reproducere non poteramus, reproducimus, vel, quam recognoſcere non poteramus, recognoſcimus. Ponamus te vidiſſe

Titium

Titium in templo & poſthac de eodem ſermonem incidere, quod in templo præſens fuerit. Vi autem ideæ templi, quæ audito nomine ab imaginatione producitur, ideam Titii reproducere nequis, quemadmodum per legem imaginationis fieri debere videbatur (§. 117.). Dum vero aciem mentis in ideam templi intendis; recurrunt ideæ perſonarum aliarum in templo viſarum, in mentem veniunt cogitationes, quas easdem reſpiciens foviſti, & tandem eandem quoque ſubit idea Titii, in quem oculos te convertiſſe jam meminiſti, ubi cogitationes iſtas fovebas. Hic igitur templum & perſonam Titii ſimul percepiſti: ſed, dum templum denuo percipis, idea ejus vi imaginationis reproducta, non tamen ſimul reproducitur idea Titii, etſi eam reproducere intendas. Enimvero vi ideæ templi reproducuntur ſucceſſive ideæ rerum aliarum, ſcilicet aliarum perſonarum viſarum & cogitationum mentis, quas habuiſti, donec tandem ſuccedat Titii quoque idea, quam initio reproducere non poteras immediate ope ideæ templi.

§. 230.

Perceptionum præteritarum mediata reproductio & recognitio, aut, ſi mavis, facultas perceptiones præteritas mediate reproducendi & recognoſcendi *Reminiſcentia* dicitur. Vocatur etiam *Recordatio.* Reminiſcentiæ definitio.

§. 231.

Dum rei cujusdam reminiſci volumus, ad circumſtantias loci & temporis aliasque res tum præſentes, quando eam percepimus, vel alias eidem ſimiles, affines aut contrarias attendimus (§. 229.). Reminiſcentiæ medium.

Eodem modo etiam utimur locis in tabulis mnemonicis, quoties non ſatis fidelem experimur memoriam in iis, quæ per tabulas mnemonicas diſpoſita ſunt, quemadmodum intelligitur ex iis, quæ de iisdem propoſuimus in Horis ſubſecivis A. 1730. Trim. æſtiv. num. III.

§. 232.

Quoniam eorum, quæ reminiſcimur, ideam reproducere vel reproductas recognoſcere non valemus, ſicuti ceterorum, quorum meminimus (§. 229. 230.), eorum obliti nobis videmur (§. 215.). Quia tamen mediantibus perceptionibus præteritis aliis ideas Recognitio rei oblivioni traditæ.

ideas iſtas tandem reproducimus & recognoſcimus (§. 230.); *dum rei reminiſcimur, eam recognoſcere nobis videmur, quam obliti fueramus.*

§. 233.

Scholion generale.

Sufficiant hæc de facultatis cognoſcitivæ parte inferiori, quatenus eam a poſteriori agnoſcimus. Progrediendum nunc ad partem ſuperiorem, quatenus eadem experientia magiſtra cognoſcitur. A parte inferiori ad ſuperiorem non progreſſus fit per ſaltum, ſed per gradus intermedios.

SECTIO III.
DE
FACULTATIS COGNOSCENDI PARTE SUPERIORI.

CAPUT I.
DE
ATTENTIONE ET REFLEXIONE.

§. 234.

Apperceptionis dependentia a noſtro arbitrio.

EFficere poſſumus, ut in perceptione compoſita partialem unam magis appercipiamus, quam ceteras (§. 40. 25.). Hoc unusquisque quovis momento in ſe experiri poteſt.

§. 235.

Diverſitas claritatis in ſimul perceptis.

Dum perceptionem partialem magis appercipimus quam ceteras, quæ in eadem totali continentur; ea nobis ceteris clarior eſt. (§. 25. 24. 31.).

§. 236.

§. 236.

Efficere ergo poſſumus, ut in perceptione compoſita partialis una majorem claritatem ceteris habeat (§. 234 ſq.). Animæ poteſtas in claritatem perceptionum.

§. 237.

Facultas efficiendi, ut in perceptione compoſita partialis una majorem claritatem ceteris habeat, dicitur *Attentio.* Attentionis definitio.

§. 238.

Senſatio impedit, quo minus ad phantaſma ſimus attenti, (§. 99. 25.), *& ſenſatio fortior impedit, quo minus ad debiliorem ſimus attenti* (§. 76.). Impedimenta attentionis a ſenſu objecta.

Propoſitioni huic notio communis reſpondet: unde audias vulgo omnes conqueri, ſeſe non poſſe ad rem præſentem eſſe attentos, ſi organa ſenſoria ab objectis ſenſibilibus feriuntur.

§. 239.

Quare ſi ad phantaſmata attenti eſſe velimus; ne objecta externa in organa ſenſoria agant, impedimus. Quomodo tollantur.

Videmus ſubinde oratores & concionatores clauſis oculis orationem recitare, ne objecta viſibilia impediant attentionem ad ea, quæ verbis proferunt. Alii oculos ab auditoribus avertunt, ne eorum conſpectu ab attentione avocentur.

§. 240.

Attentio facilius conſervatur, quando pauca in ſenſus externos agunt; difficilius vero, quando multa ſimul, præſertim fortiter, in organa ſenſoria agunt (§. 238.). Attentio quando facilius, quando difficilius conſervetur.

Inde eſt, quod aurora dicatur Muſis amica, quoniam matutino tempore pauca ſunt objecta, quæ in organa ſenſoria agunt, cum nondum ferveat ſolis æſtus, aër ſtrepitu hominum non reſonet, nec corpus ſit ſibimetipſi moleſtum, quemadmodum a prandio præſertim fieri ſolet. Accedunt rationes aliæ ab imaginatione, quæ ex ſequentibus patent. Ex eadem ratione multi eruditorum lucubrationes amant, quæ tamen aliis incommodis premuntur.

§. 241.

Si multa phantaſmata in imaginatione continuo ſibi invicem ſuccedunt; attentio difficulter conſervatur. Nova enim continuo Attentio ab imaginatione impedita.

tinuo nobis objiciuntur objecta, quorum nobis conſcii ſumus. Quare ubi ad ea attendimus, ceſſat attentio ad objectum, ad quod eandem conſervare conſtitueramus.

Patet idem a poſteriori.

Imaginatio ſane non minus turbat attentionem, quam ſenſus: quod enim ſenſus efficit claritate, id imaginatio variatione ac novitate idearum.

§. 242.

Concurſus ſenſuum atque imaginationis in impedienda attentione & imaginationis ea in re a ſenſu dependentia.

Senſus atque imaginatio in impedienda attentione vires mutuas conjungunt & imaginatio a ſenſu excitatur (§. 106. 117. 104.).

§. 243.

Gradus attentionis.

Aliorum attentio tanta eſt, ut vix ac ne vix quidem appercipiant objecta, quæ organa ſenſoria feriunt; aliorum attentio minor eſt, ut ſtatim appercipiant objectum, quod vel leviter organum ſenſorium ferit. Prius autem non experiuntur in ſe niſi illi, qui longis, perplexis atque abſtruſis meditationibus ſunt adſueti. Vide de *Petro Remundo de Monmort Fontenellium* in hiſtoria acad. Reg. ſcient. A. 1719. p. 115. edit. Bat. Tanta attentione utentes ad objectum præſens, non ſunt ſibi conſcii eorum, quæ ſenſu percipiunt, & ſeſe excuſant, quod hoc vel iſtud non audiverint, ſeu non viderint, quod non attenderint.

Gradus hic in aliis major eſt, in aliis minor: in omnibus haud quaquam idem. Cavendum vero, ne ex uno exemplo judicemus de eo, quod in omni caſu obtinet, aut obtinere debet.

§. 244.

Alius attentionis gradus.

Alii attentionem ad idem objectum diu conſervare poſſunt; aliorum attentio ſtatim exſpirat. Quanta fuerit attentio *Clavii*, ex ſolo Mathematici hujus opere de Aſtrolabio intelligitur, quod Operum Tomo tertio legitur: etenim ſchemata tam implexa ſunt ac intricata, demonſtrationes tam prolixæ, ut *Tacquetus* Opticæ lib. 3. f. 178. ſibi perſuadere minime poſſit, quod ullus unquam mortalium volumen iſtud totum perlegerit. Teſtatur idem opus ejus Gnomonicum, quod Tomo quarto Operum continetur: in eo enim demonſtrationes non minus ſunt

pro-

prolixæ, ſchemata non minus implexa ac intricata, ut adeo exercendæ patientiæ in conſervanda attentione inſervire poſſit. Quamdiu *Wallifius* attentionem ſuam conſervare potuerit, ex Mechanicorum ſive Tractatus de motu parte ſecunda, quæ eſt de centro gravitatis ejusque calculo & Operum Vol. II. f. 643. & ſqq. legitur, ſatis intelligitur.

Habemus hic alteram attentionis menſuram, tempus ſcilicet, per quod ea continuatur.

§. 245.

Alii ad plura ſimul attenti eſſe poſſunt; alii nonniſi ad unum. Exemplo hic nobis eſt *Julius Cæſar*, quem eodem tempore, quo ipſe epiſtolam ſcripſit, quatuor quoque aliis epiſtolas dictare potuiſſe conſtat, immo, qui ſeptem epiſtolas diverſas eodem tempore dictare potuit, ſi ipſemet nullam ſcriberet. Gradus attentionis alius.

§. 246.

Alii eandem attentionem afferre poſſunt ad objectum quodcunque; alii ad quædam nullam prorſus, ad alia vix levem quandam afferunt attentionem. Prout enim unumquemque ſua trahit voluptas, attentione quoque ſua utitur. Alius attentionis gradus.

§. 247.

Alii ad rem præſentem, quæcunque tandem fuerit, omnem afferre poſſunt atque ſolent attentionem: alii animum ſemper habent abſentem, niſi objectum fuerit præſens, ad quod attentionem adhibere adſueti ſunt. Alius attentionis gradus.

Plurimum utilitatis habet animus ad omnia præſens: plurimum vero obeſt, ſi quis animo conſtanter abſens fuerit. Ex defectu attentionis ad rem quamlibet præſentem conſtanter afferendæ culpa oritur, quam Moraliſtæ & JCti in actionibus humanis dolo opponunt, & qua plurimum damni datur aliis, plurimum quoque damni arceſſunt ſibimetipſi agentes.

§. 248.

Gradus attentionis exercitatione comparantur. Infantes recens nati ad nihil prorſus attenti ſunt, ſed ſucceſſive illorum ad objecta nonnulla excitanda attentio eſt, atque ita demum Gradus attentionis comparandi modus.

 ad

ad aliqua attendere adſueſcunt. Etſi autem ſucceſſu temporis ad objecta nonnulla attendere diſcant; levis tamen tantummodo eorum attentio eſt, nec provectiore ætate ad eximium quendam gradum promovetur, niſi actus ad eum ſpectantes ſæpius iterentur, adeoque exercitia præcedant (§. 195.).

§. 249.

Modus acquirendi potentiam attentionis inter impedimenta ſenſuum conſervandæ.

Si quis potentiam attentionem inter multos ſtrepitus, ſeu in genere inter vehementes objectorum in organa ſenſoria actiones conſervandi ſibi comparare voluerit; ſæpius omnem adhibere debet conatum eandem inter ſtrepius ſenſim ſenſimque majores, vel actiones objectorum in organa ſenſoria ſenſim ſenſimque vehementiores ad objectum aliquod pro arbitrio conſervandi. Cum attentiones duorum ſubjectorum in hoc caſu ſint inæquales (§. 243. *Pſych.* 341. 352. 354. *Ontol.*); erunt quantitate diverſæ (§. 350. *Ontol.*), conſequenter attentio quantitatem habet. Enimvero quia attentio eſt animæ quædam facultas (§. 237.), in numero determinationum intrinſecarum animæ (§. 122. 545. *Ontol.*), adeoque qualitas animæ eſt (§. 455. *Ontol.*). Ergo potentia conſervandi attentionem inter multos ſtrepitus, ſeu vehementes actiones objectorum in organa ſenſoria eſt qualitatis cujusdam quantitas, conſequenter gradus quidam (§. 747. *Ontol.*). Jam vero gradus attentionis exercitio comparantur (§. 248.). Ergo exercitio quoque comparatur potentia conſervandi attentionem inter multos ſtrepitus, ſeu vehementes quascunque objectorum externorum actiones in ſenſoria organa. Jam vid. §. 195.

§. 250.

Diuturna attentio quomodo acquiratur.

Si quis attentionem diu ad idem objectum conſervandi potentiam ſibi comparare voluerit; is omnem conatum adhibere debet, ut ſenſim ſenſimque per temporis ſpatium longius conſervet (§. 248.).

Influit in hunc attentionis gradum appetitus multiplici modo ac plurimæ ipſius in hoc negotio ſunt partes. Ceterum ſi quis in diſciplinis diu conſervandæ attentionis potentiam ſibi comparare voluerit, ei nil quicquam magis ad donum hoc eximium conſequendum prodeſt demonſtrationum continuo longiorum evolutione & calculorum continuo

prolixio-

prolixiorum ac intricatiorum tractatione. Vide de *Varignonio Fontenellium* in hiſt. acad. Reg. ſcient. A. 1722. p. 192. ed. Bat.

§. 251.

Si quis ad plura ſimul attentionem adhibendi potentiam ſibi comparare velit; is ſibi primum acquirit potentiam attentionem tamdiu ad idem objectum conſervandi, quamdiu voluerit, immo etiam inter quascunque objectorum in ſenſus externos actiones; deinde attentionem partiatur inter objecta duo, felicique progreſſu potitus inter plura, quamdiu ipſi progredi datum fuerit. (§. 248 ſq. 195. 250.).

Modus acquirendi potentiam partiendi inter objecta plura attentionem.

§. 252.

Si quis animum indifferentem ad quodlibet objectum efficere velit, ut eandem ad quodvis attentionem afferre poſſit; is omnem adhibere debet conatum, ut ad objecta non modo quævis obvia, ſed ſtudio etiam quæſita, inprimis ad ea, quæ attentione ſua indigna judicat, & a quibus quaſi retrahitur animus, attendat (§. 249. 248. 195.).

Indifferentia attentionis.

§. 253.

Qui indifferentiam attentionis ad objecta quælibet ſibi comparat, eadem induſtria acquirere poteſt potentiam ad rem præſentem, quæcunque tandem fuerit, omnem afferendi attentionem (§. 252. 195. 248.). Idem patet ex §. 249. 248. 195.

Præſentia animi quomodo acquiratur.

Sunt multa motiva particularia, quibus determinamur ad animum rebus præſentibus continuo præſentem, ſed hæc ad philoſophiam potius moralem, quam ad Pſychologiam ſpectant.

§. 254.

Gradus quilibet attentionis diu intermiſſo ejus uſu iterum amittitur (§. 248.).

Quomodo attentionis gradus ſemel acquiſitus amittatur.

§. 255.

Gradus quilibet attentionis continuo uſu & conſervatur, & perficitur (§. 248. 195.).

Quomodo attentionis gradus conſervetur & perficiatur.

§. 256.

Attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliasque partes perceptionis totalis promovere valemus, prouti viſum nobis fuerit.

Attentionis directio pro

 Videmus

arbitrio variabilis.

Videmus adeo attentionis directionem pendere ab arbitrio noſtro, etſi hic exercitio opus ſit, ut magis eidem ſubjiciatur.

§. 257.

Reflexionis definitio.

Attentionis ſucceſſiva directio ad ea, quæ in re percepta inſunt, dicitur *Reflexio*. Unde ſimul liquet, quid ſit *Facultas reflectendi*, ſcilicet quod ſit facultas attentionem ſuam ſucceſſive ad ea, quæ in re percepta inſunt, pro arbitrio dirigendi. Quare cum conſtet, quod attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliasque partes perceptionis totalis promovere valeamus, prouti nobis viſum fuerit (§. 256.); *anima habet facultatem ſuper rebus perceptis reflectendi.*

§. 258.

Quænam per actus reflexos diſtinguamus in re percepta.

Si ſuper re percepta reflectimus, eorum, quæ eidem inſunt diverſa, vel ad eandem quomodocunque pertinent, nobis conſcii ſumus & ea a re, cui inſunt, diverſa eſſe agnoſcimus (§. 257. 237. 235. 25. 226. *Pſych.* 183. *Ont.*).

Si ſuper arbore reflectimus ſucceſſive attentionem noſtram dirigimus ad folia, ſurculos, ramos, truncum. Dum attentionem noſtram ad folia dirigimus, magis nobis conſcii ſumus, quod jam percipiamus folia, quam quod ſimul ſurculos, ramos & truncum percipiamus. Similiter dum attentionem noſtram ad ſurculos dirigimus, magis nobis conſcii ſumus, quod jam ſurculos percipiamus, quam quod ſimul folia, ramos & truncum percipiamus, ac ita porro. Sigillatim igitur nobis conſcii ſumus foliorum, ſurculorum, ramorum, trunci, hoc eſt, eorum, ex quibus arbor conſtat, ſimulque nobis conſcii ſumus, quod eorundem ſigillatim nobis conſcii ſimus. Enimvero dum attentionem ad integram arborem iterum dirigimus, memoria nobis ſuggerit, nos folia ſigillatim modo percepiſſe & eadem eſt ſurculorum, ramorum atque trunci memoria. Atque inde colligimus folia eſſe ab integra arbore diverſa, eodemque modo agnoſcimus ſurculorum, ramorum atque trunci ab eodem diverſitatem (§. 183. *Ont.*).

§. 259.

Collatio rerum perceptarum.

Si attentionem noſtram primum in A, deinde in B ſigillatim, mox in A & B ſimul dirigimus; A & B *inter ſe conferre* dicimur. Eſt adeo *Rerum perceptarum collatio* attentionis primum in

in ſingulas, mox in duas vel plures ſimul facta directio. Quoniam attentionem noſtram ſucceſſive ad alia aliaque, prout nobis commodum viſum fuerit, dirigere valemus (§. 256.); *res quoque perceptas inter ſe conferre valemus.*

Ponamus te attentionem tuam dirigere ad arborem integram, mox ſigillatim ad folia, ſurculos, ramos & truncum. Deprehendes in poteſtate tua poſitum eſſe, ut attentionem ad folia & ſurculum ſimul dirigas, atque tibi eorum ſimul, ſed tanquam a ſe invicem diverſorum ſis conſcius. Dum hoc facis, folia & ſurculum inter ſe conferre diceris. Inſunt huic collationi plures animæ operationes, & dum attentio huc illucque ſeu a re percepta una ad alteram continuo retrahitur, memoria quoque cum imaginatione ſeſe immiſcet.

§. 260.

Dum ſuper rebus perceptis reflectimus, eas quoque inter ſe conferimus (§. 257.). Quoniam itaque directio attentionis ab arbitrio noſtro pendet; ad bina quoque ſimul eandem dirigere valemus, ad quæ eandem ſigillatim direxeramus. E. (§. 259.). Quod pertineat ad reflexionem.

Eſt nempe rerum perceptarum collatio actus quidam ſpecialis reflexionis, etſi non ſimplex, ſed in varios alios reſolubilis (*not.* §. 259.). Hic ſane actus ſeſe exerit, dum quæ in re percepta diverſa inſunt tanquam diverſa agnoſcimus (§. 258.).

§. 261.

Anima quoque ſuper ſeipſa & actibus ſuis reflectere poteſt (§. 20. 24 ſq. 234 ſq. 237. 257.). Reflexio animæ ſuper ſeipſa.

Quicquid in Pſychologia empirica traditur, illud cognoſcimus, quatenus ſuper iis, quæ in ſeipſa mens obſervat, reflectimus. Hæc tamen reflexio ſingulare quoddam acumen præſupponit.

§. 262.

Actus reflexi dicuntur omnes animæ actiones, quæ reflexionem ingrediuntur. Actus reflexi.

Iſtiusmodi actus nulli ſeſe exerunt in infantibus recens natis. Immo nec adulti ſuper rebus omnibus ac actionibus ſuis reflectere ſolent.

§. 263.

§. 263.

Reflexio ſuper re quacunque obvia quomodo acquiratur.

Continuo exercitio ſuper re quacunque obvia ſingulisque noſtris actionibus reflectere adſueſcimus (§. 195. 262. 237. 104. 174. 173.).

§. 264.

Impedimenta reflexionis.

Quæ attentioni obſtant, ea quoque impedimento ſunt reflexioni (§. 257.). Vide §. 238. 241.

Inferius patebit, quæ obſtacula attentioni appetitus objiciat. Non igitur opus eſt, ut de impedimentis reflexionis ſpecialiora proferamus. Equidem eſt quædam etiam ad reflectendum ſuper re percepta aptitudo, quæ ubi deficit, parum hac in re profeceris: ſed ejus defectum non commode inter impedimenta referre potes. Impedimentum enim ſupponit in agente aptitudinem ad agendum.

§. 265.

Medium reflexionis.

Quoniam igitur potentiam conſervandi attentionem nobis exercitio acquirere valemus (§. 248.), ad reflexionem vero conſervatione attentionis opus habemus (§. 264.); *ſi quis absque obſtaculo ſuper rebus perceptis reflectere velit, is attentionis conſervandæ potentiam ſibi comparare debet.* Vid. §. 249 ſqq.

CAPUT II.

DE

INTELLECTU IN GENERE ET DIFFERENTIA COGNITIONIS.

§. 266.

Quando rem diſtincte percipiamus.

Dum ſuper re percepta reflectimus, diſtincte eam percipimus (§. 258. 38.).

§. 267.

Modus perveniendi ad perceptionem diſtinctam.

Multarum ergo *rerum perceptiones diſtinctas conſecuturi ſuper iis reflectere debemus* (§. 266.).

Patet

Patet adeo modus perveniendi ad perceptiones rerum diſtinctas. Plurima tamen adhuc ſubſidia ſuperſunt, quæ ex ſequentibus manifeſta evadent.

§. 268.

Dum ſuper re percepta reflectimus & eam vel cum aliis ſimul perceptis, vel cum aliis, quarum meminimus, conferimus; perceptiones ſpecierum ac generum acquirimus (§. 258. *Pſych.* 195. 211. 233 ſq. *Ont.*). Quomodo ad perceptiones univerſales perveniatur.

§. 269.

Rerum genera & ſpecies a ſe invicem diſcreturi per ſonos quosdam articulatos ea indicare ſolemus. Res facti non aliter quam a poſteriori probari poteſt. Quomodo genera & ſpecies rerum indigitentur.

§. 270.

Soni ergo articulati, quibus genera & ſpecies rerum, vel etiam individua indigitantur, ſunt ſigna generum & ſpecierum, vel etiam individuorum (§. 269.). Signa generum, ſpecierum & individuorum.

§. 271.

Voces articulatæ, quibus res perceptas aut perceptiones noſtras indigitamus, dicuntur *Vocabula*, ut adeo *Vocabula* ſint ſigna noſtrarum perceptionum, vel rerum per eas repræſentatarum. Vocabula quid ſint.

§. 272.

Quoniam vis ſignificandi vocabulorum ab arbitrio hominum pendet, quod per ſe patet; *Vocabula ſigna artificialia ſunt* (*§. 958. Ont.*), conſequenter *nil quicquam obſtat, quo minus iisdem tribuatur ſignificatus prorſus contrarius, velut eidem vocabulo tribuantur diverſi ſimul ſignificatus, vel eadem res diverſis indigitetur vocabulis* (*§. 959. Ont.*). Qualia ſigna ſint vocabula.

§. 273.

Si quis vocabulum & rem eodem denotatam ſæpius una percepit; vocabulo audito rei quoque, quam denotat, meminit (§. 117. 213. 226.), & contra *idea rei ſive ſenſus, ſive vi imaginationis reſuſcitata, vocabuli ejusque ſignificatus meminit* (*§. 117. 213. 226.*). Quomodo vocabula ideam rei in memoriam revocent & contra.

Atque ita apparet, quomodo linguam vernaculam, vel etiam ipſo uſu quamcunque aliam diſcamus, & cur infantes ſucceſſu demum temporis vocabula intelligere diſcant. Quod vero eadem ante intelligant, quam eloqui valeant, id quidem inde eſt, quod voces formentur variis organorum loquelæ motibus, motus vero iſtos prompte producendi potentia nonniſi multo exercitio acquiratur.

§. 274.

Modus addiſcendi linguas exoticas.

Si quis vocabula diverſarum linguarum ſæpius ſimul percipit, audito uno meminit etiam alterius ac communis utriusque ſignificatus (§. 117. 213. 226.).

Nos non alio uti modo linguas exoticas addiſcendi, quam ut ideas vocabulorum in utraque lingua idem ſignificantium ſæpius una excitemus & ſuper iis reflectentes communis utriusque ſignificatus ideam ſuperaddamus, quatenus utrumque ad eandem rem referimus; nemo eſt qui ignorat.

§. 275.

Intellectus quid dicatur.

Facultas res diſtincte repræſentandi dicitur *Intellectus*.

Quodſi ergo facultatem cognoſcendi excutias; cognoſces res repræſentari vel confuſe per imagines, vel diſtincte diſtinguendo a ſe invicem, quæ in imaginibus inſunt, eademque ab imaginibus ſeparando. Dum confuſe res percipimus, ea vel præſentia, vel abſentia ſunt. Triplex adeo in repræſentatione rerum diſcrimen occurrit. Quamobrem tribus opus habemus vocabulis. Habemus tria vulgo vocabula, quæ de facultate cognoſcendi uſurpantur, ſenſum, imaginationem & intellectum. Diximus in ſuperioribus (§. 55.) facultatem cognoſcendi ſuperiorem, qua ideas & notiones diſtinctas acquirimus, Intellectus adeo & facultas ſuperior cognoſcendi ſynonyma videntur. Quodſi tamen acumine profundiori in differentiam penetrare volueris, facultatem cognoſcendi ſuperiorem latius patere deprehendes, quam intellectum. Etenim ad acquirendas ideas ac notiones diſtinctas plura requiruntur, quam repræſentatio rerum diſtincta in univerſali, ſeu ipſe repræſentandi actus proximus, etſi remote in eundem influant.

§. 276.

§. 276.

Quo plura igitur *diſtincte quis ſibi repræſentare poteſt; eo major eſt intellectus (§. 275.).*

Habemus adeo primum gradum intellectus, qui ab objecto deſumitur, ac ideo *gradus objectivus* appellari poteſt.

Gradus intellectus objectivus.

§. 277.

Quo plura quis in eodem ſubjecto diſtinguit; eo major eſt intellectus (§. 275.).

Habemus adeo alterum intellectus gradum, qui cum a forma ſeu modo repræſentationis petatur, *gradus formalis* vocari poteſt.

Gradus intellectus formalis.

§. 278.

Intellectus major concipi nequit, quam qui omnia poſſibilia diſtincte ſibi repræſentare valet, conſequenter *intellectus omnia poſſibilia diſtincte repræſentans erit omnium maximus,* ſeu *abſolute ſummus* (§. 275-77.).

Intellectus quinam maximus.

§. 279.

Intellectus noſter limitatus eſt tum quoad objectum, tum quoad modum repræſentandi objecta (§. 468. *Ont.*).

Duplex datur, uti graduum (§. 276. 277.), ita etiam limitationis fundamentum, objectum ſcilicet ac modus repræſentandi objectum.

Limitatio intellectus humani.

§. 280.

Si quid vocabulis indigitare valemus, id *enunciare* dicimur: ut adeo *enunciabile* dicatur, quod verbis indigitari poteſt.

Enunciabile quid ſit.

§. 281.

Quicquid in idea rei diſtingui ab alio poteſt, id etiam enunciabile eſt (§. 272. *Pſych.* 958. *Ont.* 280. *Pſych.*)

Quædam enunciabilia ſint.

Non licet excipere, quod tot vocabula inveniri nequeant, quot diverſa perceptibilia deprehenduntur. Etſi enim difficile, ſi non prorſus impoſſibile ſit, ut numerus perceptibilium cum numero vocabulorum vi combinationum literarum utilium ac ſcopo præſenti convenientium poſſibilium conferamus; conſtat tamen eidem vocabulo diverſos attribui

 poſſe

poſſe ſignificatus, ſi vel maxime concedas, tot vocabula apta excogitari non poſſe, quot perceptibilia a nobis diſtingui poſſunt (§. 272.), atque idem fieri absque ulla confuſione ipſo facto experimur. Exempli loco eſſe posſunt, quæ in Horis ſubſecivis A. 1730. Trim. æſt. n. IV. de notione naturalis, præternaturalis & non naturalis dicta ſunt.

§. 282.

Facultas abſtrahendi quid ſit.

Si ea, quæ in perceptione diſtinguuntur, tanquam a re percepta ſejuncta intuemur; ea *abſtrahere* dicimur. Eatenus igitur menti tribuitur *facultas abſtrahendi*, quatenus ea, quæ rei perceptæ inſunt, tanquam ab eadem ſejuncta ſpectamus.

Temperantiam conſiderare poſſumus, nulla habita attentione ad ſubjectum, cui habitus iſte ineſt, tumque dicimur temperantiam conſiderare in abſtracto. Et quando videmus hominem temperantem &, quæ ex actibus illius colligimus, tanquam ab eodem ſejuncta ſpectamus; ea ab eodem abſtrahere dicimur, quæ ad notionem temperantiæ ſpectant.

§. 283.

Notiones generum & ſpecierum per abſtractionem formatæ.

Si ea, quæ in individuis eadem ſunt, atque conſtanter inſunt vel ineſſe intelliguntur, tanquam ab iisdem ſejuncta ſpectamus, notiones ſpecierum atque generum conſequimur, conſequenter *notiones ſpecierum atque generum per abſtractionem formamus* (§. 233 ſq. 195. Ont.).

Concurrit adeo in formandis notionibus generum & ſpecierum ſenſu duce attentio, reflexio, abſtractio præter imaginationem atque memoriam.

§. 284.

Quomodo abſtractiones fiant claræ ac diſtinctæ.

Si, quæ ab alio abſtrahimus, ea vocabulis peculiaribus deſignamus & hoc modo abſtractiones fiunt magis claræ ac diſtinctæ (§. 282. 271. 235. 237. 258. 280. 273. 226. 31. 38.).

Quantum vocabulorum uſus huc conferat, ut abſtractiones fiant claræ atque diſtinctæ, ipſo facto experimur. Sane vocabulis adſueti iisdem ita inhæremus, ut absque iis non cogitemus de rebus, præſertim ubi ſuper iisdem reflectere velimus: quæ ſane ratio eſt, cur pluri-

mi

mi ſibi perſuaſerint, nos absque vocabulorum uſu de rebus cogitare non poſſe, animadvertentes ſcilicet nos tacite nobismetipſis loqui, quando de rebus cogitare intendimus.

§. 285.

Si, quæ ab aliis abſtrahimus, ea vocabulis peculiaribus deſignamus; abſtracta facilius memoriæ mandantur & diutius retinentur (§. 284. 200.). Subſidium memoriæ in retinendis abſtractis.

§. 286.

Cognitio, quæ ipſo idearum intuitu abſolvitur, dicitur *intuitiva*, ſeu, *rem intuitive cognoſcere* dicimur, quatenus ideæ ejus, quam habemus, nobis ſumus conſcii. Cognitionis intuitivæ definitio.

E. gr. Dum arborem præſentem intueor, mihique conſcius ſum eorum, quæ in eadem obtutu comprehendo; intuitivam arboris habeo cognitionem.

§. 287.

Si in cognitione intuitiva ideæ rei tantummodo mihi conſcius ſum, ſeu attentionem in tota ſimul defigo; cognitio confuſa eſt (§. 237. 281. 286. 39.): ſi vero ſuper eadem reflecto, diſtincta (§. 258. 281. 38.). Cognitio intuitiva quando confuſa, quando diſtincta.

E. gr. Quando arborem intuitive cognoſco & attentionem in tota ſimul defigo, mihi tantummodo conſcius ſum me jam arborem videre, vel imaginari, & magis quidem mihi conſcius ſum me jam ideam arboris habere, quam quod ſimul videam vel imaginer objecta alia. Quare cum intuitiva cognitio non egrediatur terminos confuſæ perceptionis, & tota hac abſolvatur, confuſa utique eſt. Enimvero ponamus nos jam ſuper arbore reflectere; ab ea folia, ſurculos, ramos, truncum, tum etiam ſingula hæc a ſe invicem diſtinguimus. Noſtra igitur intuitiva arboris cognitio diſtincta eſt.

§. 288.

Cognitio intuitiva diſtincta eſt, quatenus attentionem noſtram ſucceſſive ad ſingula dirigimus, mox ad plura ſimul retrahimus (§. 259. 257. 258. 260.). Actus cognitionis intuitivæ diſtinctæ.

Qui verbis conſtanter uti adſuevere, dum ſuper rebus reflectunt; illi ægre experimentum propoſitionis præſentis in ſe capere poſſunt.

Supponimus nimirum, ubi de cognitione rerum intuitiva nobis ſermo eſt, nulla nobis eſſe vocabula, quibus tum ea, quæ in re percepta diſcernuntur, tum res percepta ipſa indigitari poſſunt.

§. 289.

Cognitio ſymbolica quænam dicatur.

Quodſi cognitio noſtra terminatur actu, quo verbis tantum enunciamus, quæ in ideis continentur, vel aliis ſignis eadem repræſentamus, ideas vero ipſas verbis aut ſignis aliis indigitatas non intuemur; *cognitio ſymbolica* eſt.

Ita cognitionem ſymbolicam habeo trianguli, ſi cogito ipſum eſſe figuram tribus lineis terminatam, trianguli vero ideam nullam, multo minus linearum, quibus terminatur, ac numeri ternarii earundem ideas intueor.

§. 290.

Signorum uſus in compendioſa ſcriptione.

Si ad res quasdam denotandas utamur loco vocabulorum ſignis primitivis; ea nonniſi compendioſæ ſcriptioni inſerviunt. Etenim ſi ſigna ſunt primitiva, ab aliis ſignis ſe prioribus ortum non trahunt (§. 964. *Ontol.*), adeoque ſimplicia ſunt (§. 673. *Ont.*). Enimvero vocabula, etſi ſignificatus eorum primitivus ſit, ex pluribus tamen literis componuntur, adeoque materialiter conſideratæ, ex ſignis aliis ſimplicioribus conſtant. Signa igitur primitiva a vocabulis diverſa compendioſius ſcribi poſſunt, quam vocabula iisdem æquipollentia. E.

Iſtiusmodi ſigna in Aſtronomia occurrunt. Sunt enim talia ſigna planetarum & ſigna ſignorum eclipticæ. Signum Saturni e. gr. eſt ♄, Jovis ♃, Veneris ♀. Vocabulum *Saturnus* octo, *Jupiter* ſeptem, *Venus* quinque literis conſtat; ſigna autem, quibus utuntur Aſtronomi, ſunt ſimplicia, ex aliis ſimplicioribus minime compoſita.

§. 291.

Signa occulta.

Si loco vocabulorum utamur ſignis, quorum ſignificatus occultatur; rebus occulte ſignificandis inſerviunt (§. 117.).

Exempli loco nobis eſſe poſſunt ſigna cryptographica, quibus epiſtolas occulte ſcribimus, ut eas videns legere non poſſit, niſi clavem habuerit, aut, ſi fieri poſſit, eruere noverit. Dicitur autem clavis ſignificatus ſignorum primitivorum, quorum combinatione reſultat ſignum ſcripturæ. Vulgo utuntur notis numericis loco literarum & hiſce

ſignifica-

ſignificatum arbitrarium tribuunt, quatenus eædem in literarum locum ſurrogantur. Clavem habet, qui novit, quænam notis numericis reſpondeant literæ. Pertinet huc etiam mos ſcribendi veterum hieroglyphicus, & ſub præſente etiam propoſitione continentur icones Alchymiſtarum, quibus proceſſus occultare ſolent.

§. 292.

Signa notionibus rerum diſtinctis exhibendis apta.

Si quæ notionem rei ingrediuntur, ſignis denotantur a vocabulis diverſis; eorum combinatione diſtinctam rei notionem velu ti ſpectandam exhibere licet (§. 117.).

Exemplo nobis eſt Algebra. Solutiones enim problematum, hoc eſt, notiones diſtinctas conſtructionis problematum, vel regularum ex datis numeris inveſtigandi quæſitos, exprimimus formulis, in quibus quantitatum ſeu numerorum datorum ſigna mediantibus ſignis operationum arithmeticarum combinamus. Habemus quoque hodie ſigna artis ſaltatoriæ a *Fevilleto* in Choregraphia expoſita. Ope eorundem ſaltationes noviter inventæ abſenti communicari facilius ac multo brevius poſſunt, quam ſi verbis deſcribendæ forent. In eundem cenſum veniunt notæ muſicæ, nec a præſente foro aliena ſunt ſigna, quibus utimur ad notiones modorum ſyllogiſmorum diſtinctas exhibendas (§. 370. *Log.*).

§. 293.

Signa ad inveniendum apta.

Si notæ ſeu notiones irreſolubiles ſignis primitivis exprimuntur & inde ſigna derivativa notionum diſtinctarum, hoc eſt, tam definitionum, quam propoſitionum diſtinctarum formantur; ſigna vocabulorum vicaria ſunt ad inveniendum utilia (§. 348 ſq. 695. *Log.*). De poſſibilitate hujus hypotheſeos vide §. 965 ſqq. *Ont.* ad illuſtrationem vid. §. 163 ſqq. *Pſych.*

Ceterum exemplum iſtiusmodi ſignorum dedi in Arithmetica, quæ in numero Elementorum Matheſeos Latino idiomate evulgatorum continetur, ubi charactere derivativo proportionis utor ad demonſtrandum theoremata de magnitudinum ac numerorum ratione. In Algebra tot occurrunt exempla, quot dantur problemata per regulas Algebræ ſolvenda.

§. 294.

§. 294.

Artis characteriſticæ definitio.

Ars characteriſtica appellatur ea, quæ explicat ſignorum in rebus aut eorundem perceptionibus denotandis uſum.

Ars hæc adhuc in deſideratis eſt, quemadmodum jam alias monuimus (*not.* §. 965. *Ontol.*). Quoniam vocabula ipſa, quibus ad perceptiones vel res iisdem repræſentatas exprimendas utimur, in horum ſignorum numero ſunt (§. 271.); principia Grammaticæ univerſalis ex arte characteriſtica petenda. Ceterum cum exempla in notis numericis earumque in Arithmetica uſu atque inprimis in calculo ſpecioſo Algebræ habeamus; inde generalia quædam principia hujus artis abſtrahi poſſunt, quibus deinde via ad ulteriora ſternitur. Immo non inutile eſt notiones generales abſtrahere a ſignis quibusvis vocabulorum vicariis, quæ in iisdem latent.

§. 295.

Illius potiſſimum objectum.

Quoniam inter ſigna vocabulorum vicaria eminent ea, quæ ad inveniendum apta ſunt; *In arte characteriſtica ſignorum ad inveniendum utilium ratio inprimis explicari debet.*

In Algebra iſtiusmodi ſigna habemus pro quantitatibus; ſed deſiderantur talia in philoſophia pro rerum qualitatibus.

§. 296.

Quando ſigna ad inveniendum apta adhiberi poſſint.

Si ope ſignorum ad inveniendum utilium ex cognitis incognita inveſtigari debent; modus combinandi ſigna & combinationem variandi perſpectus eſſe debet (§. 695. 522 ſqq. *Log.*).

His uberior lux affundetur olim in Arte inveniendi. Quodſi tamen quis probe attenderit ad analyſin demonſtrationum, quam dedimus in Logica (§. 522. & ſeqq.) eandemque juxta iſtud exemplar in aliis demonſtrationibus inſtituerit, ac præterea in Algebra tum ad æquationes ex datis erutas, tum ad formulas per illarum reductiones repertas eam attentionem attulit, quæ ad reflexiones logicas ſufficit; ei profecto nihil in tota demonſtratione occurret, quod non ſit evidens.

§. 297.

Artis characteriſticæ combinatoriæ definitio.

Ars illa, quæ docet ſigna ad inveniendum utilia & modum eadem combinandi eorundemque combinationem certa lege variandi, dicitur *Ars characteriſtica combinatoria.* Vocatur a *Leibnitio* etiam *ſpecioſa generalis.*

§. 298.

§. 298.

Calculus in genere eſt inventio alicujus ſigni ſeu characteris derivativi ex aliis ſive primitivis, ſive derivativis per continuam æquivalentium ſubſtitutionem. Calculi generalis definitio.

Non alia eſt notio calculi in genere, quæ a calculo vulgari arithmetico abſtrahitur, eademque calculo communi arithmetico ac algebraico communis eſt.

§. 299.

In arte combinatoria characteriſtica veritates inveniuntur per ſpeciem quandam calculi (§. 297 ſq.). Modus inveniendi veritatem in arte combinatoria characteriſtica.

§. 300.

Si per artem characteriſticam combinatoriam quædam invenienda, notiones irreſolubiles ſeu primitivæ in ſuo genere determinandæ, modique combinationum & variationum iſtarum poſſibiles ante determinandi (§. 297.). Quæ ars combinatoria characteriſtica præſupponat.

Primum ſpecimen artis combinatoriæ characteriſticæ habuimus in Arithmetica, ubi notio irreſolubilis eſt unitas, quæ ideo tanquam indiviſibilis ſpectatur. Ex unitate derivantur numeri per ejus iteratam poſitionem, atque inde conſtituuntur notiones aliæ, quæ tanquam irreſolubiles, ſubinde etiam tanquam reſolubiles ſpectantur, prout commodum viſum fuerit. Reducuntur modi numeros variandi ad numerum determinatum & axiomata ſeu regulæ generales utendi iſtis variationibus præmittuntur. Hiſce demum præmiſſis de characteribus commodis, modoque eos combinandi ac combinatos variandi cogitare licuit. Sunt nimirum characteres primitivi 1, 2, 3 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. Combinantur iidem per valorem localem ad denotandum numerum quemvis asſignabilem, variantur per ſubſtitutiones characterum æquivalentium, quos exhibent tabulæ algorithmi, quarum vulgo tantummodo conſtruitur ea, quæ in uſum multiplicationis ac diviſionis ſervit, etſi etiam pro additione atque ſubtractione tales conſtrui poſſint, utut facilitatis gratia, & quod iis carere poſſimus, omittantur. Extra Matheſin hactenus non occurrit in philoſophia artis characteriſticæ exemplum, quam in doctrina ſyllogiſtica de modis ſyllogiſmorum.

§. 301.

Difficultas artis combinatoriæ characteriſticæ inveniendæ.

Quoniam notæ irreſolubiles in ſuo genere determinari nequeunt, niſi dentur rerum notiones adæquatæ (§. 94. 95. *Log.*), notionum vero adæquatarum inveſtigatio ſeu notionum in notas irreſolubiles reſolutio non adeo facilis, in tanta præſertim diſciplinarum imperfectione, neque commoda ſignorum ſeu characterum inventio unicuique ſtatim obvia; *Artis combinatoriæ characteriſticæ generalis inventio difficillima eſt, nec ante in poteſtate erit, quam diſciplinæ magis fuerint excultæ.*

§. 302.

Linguæ & Scripturæ univerſalis definitio.

Lingua univerſalis dicitur, quam omnes omnium linguarum gentes intelligere poſſunt. Similiter *Scriptura univerſalis* dicitur, quam omnes omnium linguarum gentes intelligere poſſunt.

§. 303.

Linguæ philoſophicæ definitio.

Lingua philoſophica dicitur, in qua vocabula ſignificatum eſſentialem habent. Sunt autem *vocabula eſſentialiter ſignificantia*, quæ ſunt ſigna derivativa notionum diſtinctarum, minimum definitionum.

In lingua philoſophica vocabula diſtincte repræſentare debent determinationes rei intrinſecas, minimum tot, quot definitioni ſufficiunt.

§. 304.

Signorum derivativorum in arte characteriſtica ſignificatus eſſentialis.

In arte characteriſtica combinatoria ſigna derivativa ſignificatum eſſentialem habent (§. 297. 293. 303.).

§. 305.

Lingua & ſcriptura univerſalis unde pendeat.

In arte combinatoria characteriſtica ſigna derivativa ſeu characteres derivativi linguam quandam ſeu ſcripturam univerſalem conſtituunt (§. 304. 303. 302.).

Probant id exempla artis combinatoriæ characteriſticæ, quæ proſtant. Pertinent huc notæ numericæ in Arithmetica vulgari, quæ ab omnibus gentibus intelligi queunt. Huc etiam faciunt ſigna & characteres in formula algebraica, nec non vocabula, quibus modi ſyllogiſmorum denotantur.

§. 306.

§. 306.

Signa derivativa in arte combinatoria characteriſtica linguam quandam philoſophicam conſtituunt (§. 304. 303.). Lingua philoſophica unde pendeat.

Patet hoc ex nominibus modorum ſyllogiſmorum in qualibet figura.

§. 307.

Quoniam ars combinatoria characteriſtica non modo ſpeciem quandam ſcripturæ ſeu linguæ univerſalis (§. 305.); verum etiam ſpeciem quandam linguæ philoſophicæ exhibet (§. 306.); *Ars combinatoria characteriſtica ſpeciem ſcripturæ philoſophicæ offert ab ea, quam cogitarunt alii, prorſus diverſam* (§. 302.). Lingua univerſalis præſtantiſſima.

Nimirum alii non intendunt niſi characteres communes, quibus unusquisque in ſua lingua ſcribit & quos unusquisque in ſua explicat, cum unusquisque characterum ſignificatum in ſua lingua explicet. Atque adeo nihil intenditur, niſi ut omnes intelligant in ſua lingua, quod nos ſcripſimus in noſtra (§. 302). Neque enim qui de lingua univerſali cogitant, eandem ſimul philoſophicam eſſe debere volunt.

§. 308.

Quoniam in illa ſpecie linguæ univerſalis, quam Ars combinatoria characteriſtica offert, vocabulorum vicem tuentur characteres ſeu ſigna derivativa (§. 293. 297.); pauca vero primitiva, ex quibus componuntur, absque Lexici alicujus uſu in unaquaque lingua addiſci poſſunt; *Iſta linguæ univerſalis ſpecies, quam ars combinatoria characteriſtica promittit, absque omni Lexici ſubſidio addiſci poteſt.* Lingua univerſalis absque Lexico addiſcenda.

Ceterum veritatem propoſitionis præſentis firmat modus ſcribendi numeros, confirmant etiam nomina modorum ſyllogiſmorum in qualibet figura. Etenim notarum numericarum primitivarum ſignificatum unusquisque in ſua lingua addiſcit, & absque Lexici alicujus ſubſidio deinde intelligit numeros a quocunque ſcriptos, quacunque lingua is eosdem pronunciare ſoleat.

§. 309.

Signa derivativa artis combinatoriæ characteriſticæ inſerviunt æſtimando gradui probabilitatis, ubi ob data inſufficientia Artis characteriſticæ combinatoriæ uſus

in æſtimanda probabilitate.

tia ad veritatem certam pervenire non poſſumus, oſtenduntque quid ſuppleri adhuc debeat, ut probabilitas in certitudinem abeat. Etenim ſigna derivativa artis combinatoriæ characteriſticæ continent in ſe primitiva, per quæ determinatur id, cui derivativum reſpondet (§. 296. 297.), conſequenter requiſita ad veritatem omnia (§. 544. *Log.*). Atque ideo ex ſigni derivativi nuda inſpectione patet, num in dato caſu requiſita ad veritatem omnia ſint perſpecta, an quædam ignorentur. Quare cum veritatem certo cognoſcat, qui omnia requiſita ad eandem agnoſcit (§. 544. *Log.*) probabilitatem vero tantummodo habeat, qui prædicatum ſubjecto tribuit ob quædam requiſita ad veritatem (§. 549. *Log.*), eamque tanto majorem, quo plura requiſita ipſi fuerint perſpecta, tanto autem minorem, quo plura quis ignoraverit; ſigna iſta derivativa gradui probabilitatis æſtimando inſerviunt, ubi ſufficientia data ad veritatem perveniendi liquidam deſunt.

Enimvero quoniam ex ipſo ſigno ſeu charactere derivativo apparet, quænam requiſita ad veritatem adhuc deſint, his autem ſimul perſpectis veritas certa cognoſcitur (§. 545. *Log.*); quænam ſuppleri debeant, ut veritas certo cognoſcatur in dato caſu per ſigna derivativa artis characteriſticæ utique patet.

§. 310.

Quænam ars characteriſtica combinatoria memoriæ ſuppetias ferat.

Ope artis combinatoriæ characteriſticæ notiones rerum diſtinctæ, immo adæquatæ memoriæ facile mandantur eademque retinentur (§. 293 ſq.). Extra omne dubium eſt characterem iſtiusmodi derivativum facilius memoriæ mandari ac retineri poſſe, quam plurimæ propoſitiones retinentur, quæ notionem ſigno hoc denotatam ingrediuntur & in quas ea beneficio hujus ſigni reſolubilis.

Evidentiſſime idem loquuntur nomina modorum in diverſis ſyllogiſmorum figuris.

§. 311.

Suppetiæ ulteriores.

Ope artis combinatoriæ characteriſticæ faciliime reminiſcimur ſingulorum ad notionem rei diſtinctam pertinentium, certique ſumus nos nihil eorum, quæ ad eam pertinent, prætermittere (§. 296 ſq. 228. 230.).

§. 312.

§. 312.

Ope artis combinatoriæ characteriſticæ cognitio ſymbolica convertitur quaſi in intuitivam (§. 293 ſeq. 292. 297. 289. 228. 230. 286.), etiam in eo caſu, ubi cognitio intuitiva diſtincta haberi nequit. Reductio cognitionis ſymbolicæ ad quaſi intuitivam.

Quoniam in arte characteriſtica combinatoria characteres conduntur derivativi eodem modo pro ſubſtantiis rerum materialium & entibus quibusvis abſtractis, ut ea, quæ abſtractis inſunt, vi ſignorum ſeu characterum primitivorum inter ſe combinatorum exhibeantur per modum partium, ex quibus tanquam totum aliquod componantur; abſtracta iſtiusmodi nobis exhibemus tanquam entia compoſita, in quibus partes compoſitionem ingredientes earundemque nexum a ſe invicem diſtinguimus, adeoque ſymbolica hac repræſentatione veluti ad intuitivam cognitionem reducuntur *per demonſtrata*. Enimvero cum res intuitive cognoſcamus, quatenus idearum, quas de iis habemus, nobis conſcii ſumus (§. 286.), abſtracta vero tanquam a re percepta ſejuncta ſpectari debeant (§. 282.); in iis præſertim, quæ a ſenſu valde remota ſunt, cognitio intuitiva diſtincta vix ac ne vix quidem, immo prorſus non haberi poteſt. Patet igitur artem cambinatoriam characteriſticam cognitionem ſymbolicam convertere quaſi in intuitivam etiam in iis caſibus, ubi cognitio intuitiva diſtincta haberi nequit.

E. gr. Nomen modi primi in figura ſecunda CESArE repræſentat hunc modum tanquam ens ex variis partibus certo quodam modo inter ſe junctis compoſitum, quatenus conſtat ex literis ſignificativis, quæ hoc potius, quam alio ordine ſeſe excipere debent. Literæ iſtæ ac ordo, quo ſe invicem ſequuntur, in memoriam revocant ſingula prædicata huic modo tribuenda, ut eadem tanquam partes in re contentas intuearis quaſi. Atque ita cognitio mere abſtracta & ſymbolica ad intuitivam quaſi revocatur, ut, ſi vocabulum intuearis, omnium de hoc modo argumentandi tibi perinde conſcius ſis, ac ſi ens quoddam compoſitum intuens tibi conſcius es partium in eodem contentarum.

§. 313.

Intellectus dicitur *purus*, ſi notioni rei, quam habet, nihil Intellectus puri & non puri definitio.

nihil confuſi admiſcetur nihilque obſcuri. *Non purus* dicitur, ſi notioni rei inſunt, quæ confuſe aut prorſus obſcure percipiuntur.

Notiones numerorum pertinent ad intellectum purum, quatenus nobis ſunt adæquatæ: hinc enim iis nihil confuſi, nihil obſcuri admiſcetur, cum tandem perfecta analyſi reſolvantur in notionem unitatis. In Phyſicis & Moralibus intellectus minime purus eſt, cum notiones, quas ibidem habemus, adæquatæ non ſint, analyſin perfectam, quæ in irreſolubilibus ſua natura talibus terminatur, minime admittentes. Ex ſyſtematica enim tractatione apparet, nos in confuſe perceptis ſubſiſtere & confuſas quasdam notiones pro primitivis ſeu irreſolubilibus aſſumere.

§. 314.

Intellectus quando purus.

Quoniam perceptiones confuſæ ad facultatis cognoſcendi partem inferiorem ſpectant (§. 54.), ſenſum nempe atque imaginationem (§. 67. 92.); *Intellectus purus eſt, ſi a ſenſu atque imaginatione liber eſt, & in tantum quidem purus eſt, in quantum a ſenſu atque imaginatione liber.*

§. 315.

Cur intellectus noſter nunquam prorſus purus.

Quoniam nos notionum noſtrarum analyſin in iis terminare ſolemus, quæ ope ſenſuum clare quidem, attamen confuſe percipimus; *intellectus* a ſenſu atque imaginatione nunquam liber eſt, conſequenter *nec unquam prorſus purus eſt* (§. 314.).

§. 316.

Notio intellectus an uſui loquendi conveniat.

Notio intellectus, quam dedimus, communi uſui loquendi non contrariatur; inconſtantiæ tamen loquendi contraria. Non ignotum eſt vulgo brutis tribui ſenſum atque imaginationem; denegari autem intellectum. Ad intellectum igitur referri debet cognitio, quæ ab ideis ſenſualibus atque phantaſmatis diſtincta eſt. Jam vide §. 59. 65. 95. 92 ſq. Ad intellectum igitur pertinet diſtincta rerum perceptio (§. 275. *Pſych.* 137. *Log.*). Per inconſtantiam tamen loquendi aliquando adhibetur pro confuſis repræſentationibus.

§. 317.

§. 317.

Cognitio univerſalis dicitur, quæ conſtat notionibus univerſalibus (§. 53. *Log.*). Cognitionis univerſalis definitio.

§. 318.

Quoniam notiones generum & ſpecierum ſunt univerſales (§. 53. *Log.*), & propoſitionibus univerſalibus reſpondentes notiones (§ 491. *Log.*) non minus univerſales eſſe intelliguntur; *Notiones generum & ſpecierum atque propoſitionum univerſales ad cognitionem univerſalem ſpectant.* Quænam ad eam referantur.

§. 319.

Cognitio ſingularis dicitur, quæ univerſalis non eſt, aut, ſi mavis, quæ conſtat notionibus individuorum (*ſ.* 225. *ſeqq.* *Ont.*). Cognitionis ſingularis definitio.

§. 320.

Quoniam facta hominum atque naturæ, quæ actu contingunt vel olim contigere, omnimode determinata (§. 226. *Ontol.*), adeoque individua ſunt (*ſ.* 227. *Ontol.*); *factorum tam hominum, quam naturæ actu contingentium cognitio ſingularis eſt* (*ſ.* 319.). Quænam ad eam referantur.

§. 321.

Cognitio particularis eſt, quæ notionibus particularibus conſtat. Dicitur autem *Notio particularis* qua ea repræſentantur, quæ quibusdam individuis ad idem genus, vel eandem ſpeciem referendis communia ſunt. Cognitionis particularis definitio.

§. 322.

Quoniam igitur omni propoſitioni (§. 491. 492. *Log.*), adeoque & particulari, notio quædam reſpondet; quæ propoſitioni particulari reſpondet notio, & ipſa particularis intelligitur. *Ad cognitionem* itaque *particularem propoſitiones particulares ſpectant.* Quænam ad eam referantur.

§. 323.

Si notio ſubjecti, ſub qua prædicatum ei convenit, ſufficienter determinari nequit; propoſitiones particulares condendæ ſunt. Ignoratur enim quandonam individuo ſub dato genere vel data ſpe- Propoſitiones quando particulares condendæ.

ſpecie contento prædicatum tribui debeat, conſequenter individua iſta ſub notione quadam univerſali, tanquam genere quodam accidentali, hoc eſt, ex determinationibus accidentalibus ad imitationem generum ex determinationibus eſſentialibus conſtitutorum formato, comprehendi nequeunt. Propoſitio ergo univerſalis non condatur (§. 239. *Log.*). Sed juxta §. 240. *Log.* particularis.

Exempla occurrunt in ſuperioribus (§. 182. & ſqq.).

§. 324.

Propoſitionum particularium locus. *Propoſitionibus particularibus in doctrina probabilium locus eſt.* Vide de particularibus §. 240. *Log.* 247. *Ontol.* 239. *Log.* Quare cum in propoſitionibus hypotheticis requiſita ad veritatem ſint definitio atque conditio adjecta, ſeu definitio atque determinatio ſubjecti (§. 555. *Log.*), qua nempe ejus ſtatus determinatur, in quo prædicatum ei tribui poteſt (§. 225. *Log.*); propoſitio autem tantummodo probabilis ſit, ſi prædicatum ſubjecto tribuitur ob quædam requiſita ad veritatem (§. 549. *Log.*); propoſitionum quoque particularium uſus eſſe nequit, niſi ubi probabilia admittuntur.

Quando itaque doctrina probabilium magis excoletur, propoſitionum quoque particularium uſus magis eluceſcet.

CAPUT III.

DE TRIBUS INTELLECTUS OPERATIONIBUS IN SPECIE.

§. 325.

Numerus operationum intellectus. *Tres ſunt intellectus operationes* (quas vulgo *mentis operationes* vocamus); *quibus circa cognoſcibilia verſamur, notio cum ſimplici apprehenſione, judicium & diſcurſus* (§. 51. *Log.*).

§. 326.

§. 326.

Si in cognitione intuitiva acquieſcimus, prima intellectus operatio abſolvitur, dum in ideis duorum vel plurium individuorum ſimul nobis occurrentibus ad ea ſucceſſive attentionem dirigimus, quæ in iisdem eadem ſunt. Magis enim ſic nobis conſcii ſumus, quod jam in pluribus eadem percipiamus, quam quod percipiamus alia (§. 235. & 237.), atque adeo operatione intellectus ea a ſubjectis, quibus inſunt, quaſi ſeparamus. Diſtincte igitur percipimus, quæ ad genus vel ſpeciem illarum rerum pertinent (§. 38. 283.), conſequenter genera & ſpecies nobis diſtincte repræſentamus (§. 24.). Quare cum generum & ſpecierum repræſentatio ſit notio (§. 49.), diſtincta autem notio intellectus operatio ſit (§. 275.) eaque prima (§. 52. *Log.*); ſi in cognitione intuitiva acquieſcimus, prima mentis operatio abſolvitur, dum in ideis duorum, vel plurium individuorum ſimul nobis occurrentibus ad ea ſucceſſive attentionem dirigimus, quæ in iisdem eadem ſunt. Prima intellectus operatio in cognitione intuitiva.

§. 327.

Si notionem generis, vel ſpeciei alicujus nobis jam acquiſivimus, prima mentis operatio circa iſtud genus, vel ſpeciem iſtam poſthac abſolvitur, ſi in idea unius individui ad ea ſucceſſive attentionem promoves, quæ pluribus communia deprehenſa fuiſſe meminiſti. Quodſi enim notionem generis vel ſpeciei alicujus nobis jam acquiſivimus; illud in univerſali nobis repræſentare valemus (§. 49.) & quia operatione intellectus diſtincte idem repræſentatur (§. 275.), quæ ad notionem generis ac ſpeciei ſpectant, tanquam ſigillatim enunciabilia (§. 281.), diſtinguere valemus (§. 38.). Quamobrem cum notionem generis ac ſpeciei tibi acquiſiveris, dum in ideis duorum vel plurium individuorum ad ea ſucceſſive attentionem direxiſti, quæ in iisdem eadem ſunt (§. 326.): ubi in objecto aliquo ad genus iſtud, vel ſpeciem iſtam pertinente ea intueris, quæ ad notionem generis vel ſpeciei ſpectant, actuum quoque mentis tibi conſcius evadis, quibus ea a ſubjectis pluribus tanquam communia ſeparaſti (§. 104.). Quamobrem cum ea tanquam communia recognoſcas (§. 173.); genus poſthac vel ſpeciem tibi repræſentare, conſequenter pri- Modus univerſalia intuitive cognoſcendi, quæ ante jam cognita fuerant.

mam intellectus operationem, quæ notio (§. 52. *Log.*), adeoque rei in univerſali repræſentatio eſt (§. 49.), abſolvimus in cognitione intuitiva, ſi in idea unius individui ſucceſſive attentionem ad ea promovemus, quæ pluribus communia a nobis deprehenſa fuiſſe meminimus (§. 226.).

§. 328.

Prima mentis operatio in cognitione ſymbolica.

In cognitione ſymbolica prima mentis operatio abſolvitur recenſione vocabulorum, vel aliorum ſignorum, quibus ea indigitantur, quæ notionem rei diſtinctam ingrediuntur (§. 289. 326 ſeq. 281. 280.).

Ita prima mentis operatio in cognitione ſymbolica arboris abſolvitur, ſi dicimus vegetabile, quod ex trunco, ramis, ſurculis & foliis conſtat: etenim ſigillatim recenſemus verba, quibus ea indigitantur, quæ in arboribus tanquam communia diſtinguimus, conſequenter quæ notionem arboris in genere, quatenus diſtincta eſt, ingrediuntur.

§. 329.

Dependentia cognitionis ſymbolicæ ab intuitiva in prima mentis operatione.

Operatio intellectus prima in cognitione ſymbolica præſupponit operationem ejusdem primam in intuitiva (§. 326. & ſeqq. §. 271. *Pſych.* 130. *Log.*).

Hæc probe notanda ſunt, ne demus ſine mente ſonos, nobisque perſuadeamus, nos notionem rei habere, dum vocabula recenſere valemus, etſi *cognitionem ſymbolicam ad intuitivam reducere* minime valeamus: quæ reductio in eo conſiſtit, ut ideam alicujus individui in nobis excitemus, ſive ſenſuum, ſive imaginationis ope, ac attentio noſtra ſucceſſive ad ea dirigatur, quæ in re percepta inſunt, atque deinde vocabula ad eadem referantur, prout ſingulis vi ſignificatus, quem obtinent alias, ſubinde etiam vi etymologiæ ac compoſitionis, denotandis apta deprehenduntur, quatenus ſcilicet in etymologia vel compoſitione ratio denominandi latet, ad rem vocabulo denotatam manuducens, niſi ipſimet vocabula ad ea ſignificanda in cognitione intuitiva tranſtulerimus atque hujus facti meminerimus. Dedimus exemplum reductionis hujus luculentum in Horis ſubſecivis A. 1730. Trim. Vern. num. II. ubi definitionem juſtitiæ *Ulpiani* a cognitione ſymbolica ad intuitivam reduximus. Immo exempli quoque loco ibidem eſſe poſſunt, quæ de notionibus juſtitiæ commutativæ ac diſtributivæ diximus. Nimirum

ingens

ingens interpretationis ſubſidium in reductione cognitionis ſymbolicæ ad intuitivam conſiſtit.

§. 330.

Prima intellectus operatio eſt plurium in re una ſigillatim facta repræſentatio. Etenim in cognitione intuitiva præſens nobis eſt rei idea (§. 326. 327.), adeoque nobis rem iſtam repræſentamus (§. 48.). Jam vero in idea noſtram attentionem ſucceſſive dirigimus ad ea, quæ pluribus individuis communia vel intuemur (§. 326.), vel meminimus (§. 327.), conſequenter nobis conſcii ſumus, quod hæc potius percipiamus, quæ rei inſunt, quam rem ipſam (§. 235. 237.), adeoque ea, quæ in re diſtinguuntur, ſigillatim nobis repræſentamus (§. 24.). De cognitione ſymbolica conf. §. 289. 328. Definitio primæ operationis intellectus.

Propoſitio præſens vicem definitionis primæ intellectus operationis, quæ diſtincta notio eſt, ſubire valet.

§. 331.

Prima intellectus operatione repræſentantur ea, quæ rei cuidam inſunt, tanquam inter ſe & a re, cui inſunt, diverſa (§. 330.). Primæ operationis intellectus limites.

§. 332.

Facultas in uno multa diſtinguendi dicitur *Acumen. Quo plura igitur quis in objecto aliquo diſtinguere valet, eo acutior eſt altero: ut adeo Gradus acuminis dentur.* Etenim alios plura in objecto aliquo diſtinguere valere, alios pauciora, quotidie experimur. Acuminis definitio.

In acumine æſtimando cognitio intuitiva a ſymbolica probe diſcernenda. Fieri enim poteſt, ut quis ſit acutior altero, etſi pauciora enunciare poſſit, quam alter, ob defectum vocabulorum, vel ignorantiam eorundem.

§. 333.

Acumen ſucceſſive exercitatione perficitur, ſeu, Gradus acuminis exercitatione comparantur (§. 332 ſq. 326. 248.). Gradus acuminis comparandi modus.

Patet idem a poſteriori.

§. 334.

Scala generum & abſtractorum.

Genera ſuperiora ſunt magis abſtracta inferioribus & datur quædam ſcala generum, adeoque & abſtractorum, in qua continuo ad magis ſuperiora, adeoque & magis abſtracta, aſcenditur (§. 233 ſq. *Ont.* 283. *Pſych.*).

Hæc ſcala generum & abſtractorum maximæ foret utilitatis, modo eam accuratam haberemus. Quodſi diſciplinæ in univerſum omnes in ſyſtema veri nominis fuerint reductæ, ut notionum analyſis magis redigatur in poteſtatem noſtram; de ſcala hac condenda & ſucceſſive magis magisque perficienda cogitare licebit. Data autem hac ſcala magis in poteſtate erit ars illa characteriſtica combinatoria, de qua tam magnifica capite ſuperiori demonſtravimus. Patebit nimirum, quomodo per determinationes primitivas, quales ſunt, quæ in philoſophia prima ſumuntur, prodeant derivativæ, & his continuo aliæ ulteriores: id quod perſpectum atque cognitum in arte iſta ſupponitur.

§. 335.

Gradus acuminis.

Quoniam vi acuminis in uno multa diſtinguimus (§. 332.), adeoque ad abſtractiones eodem maxime opus habemus (§. 282.); pro diverſis gradibus in ſcala abſtractorum variat acumen (§. 334.), conſequenter *Acumen admittit diverſos gradus pro diverſis gradibus abſtractorum.*

Nimirum quo quis generaliora ſeu univerſaliora in re percepta perſpicit, eo acutior eſt. Æſtimationem vero recipiunt gradus acuminis ex ſcala abſtractorum.

§. 336.

Acumen pervidendi abſtracta in concretis.

Acumen, quo perſpicimus univerſalia, præſertim in ſcala generum ſeu abſtractorum altiora, in ſingularibus, dicimus *Acumen pervidendi abſtracta in concretis.*

§. 337.

Auxilium iſtius acuminis.

Notiones ontologicæ dirigunt attentionem ad univerſalia, quæ rebus inſunt, & alias attentioni noſtræ ſeſe facile ſubducerent; conſequenter *juvant acumen pervidendi abſtracta in concretis* (§. 336. add. §. 1. *Ont.* 334. *Pſych.*).

Mirifice hæc propoſitio illuſtratur per ea, quæ de notionibus directricibus differui in Horis ſubſecivis A. 1729. Trim. Vern. num. IV.

§. 338.

Notiones generales in diſciplinis dirigunt attentionem ad univerſalia, quæ certis quibusdam ſingularibus, veluti meteoris, metallis, vegetabilibus, aut virtuti cuidam tam intellectuali, quam morali, *inſunt*, & *alias attentioni noſtræ ſeſe facile ſubducerent*, conſequenter *notiones generales in omni diſciplina juvant acumen pervidendi abſtracta in concretis*. Ulteriora auxilia.

§. 339.

Analyſis notionum dicitur, qua notio rei reſolvitur in notiones eorum, quæ ipſas ingrediuntur, & notiones horum ſingulæ denuo in alias ſimpliciores ac ita porro, quantum datur. Analyſis notionum.

Quæ rebus inſunt, vel inſunt tanquam partes, ex quibus componuntur; vel inſunt tanquam diverſa, etiam in indiviſibili. In priori caſu partes majores continuo reſolvuntur in minores; in poſteriori diſcernuntur quantitates ac relationes diverſæ, & in his denuo diſtinguuntur, quæ tanquam diverſa concipi poſſunt. In rebus corporeis, præſertim organicis, partes differunt qualitatibus, quantitate ac relationibus, atque adeo poſterior analyſis cum priori conjungenda. Quodſi diſciplinæ in univerſum omnes in ſyſtemata inter ſe connexa fuerint redacta; hæc analyſis & clarior, & magis in poteſtate erit.

§. 340.

Profunditas intellectus dicitur facultas notiones diſtinctas in alias ſimpliciores continuo reſolvendi, prouti ſcilicet analyſis notionum requirit. Quamobrem *intellectus tanto profundior, quo longius in analyſi notionum progredi quis poteſt.* Profunditatis intellectus definitio.

§. 341.

Gradus profunditatis intellectus æſtimantur ex gradibus notionum adæquatarum (§. 340. 339. *Pſych.* 94 ſq. *Log.*). Gradus iſtius profunditatis quomodo æſtimantur.

§. 342.

Cognitione ſymbolica & *acumen*, & *profunditas intelle-* Cognitionis ſymbolicæ in

acumine ac profunditate partes. *ctus facilitatur atque extenditur.* De acumine vide §. 332. 335. 282. 284. 289. De profunditate conf. §. 340. 284. 289.

Propoſitio præſens tum quoad acumen, tum quoad profunditatem a poſteriori quoque confirmatur, cum quilibet utrumque in ſeipſo idem experiri poſſit.

§. 343.

Actus judicii affirmativi in cognitione intuitiva. *Actus judicii affirmativi in cognitione intuitiva abſolvitur, ſi ea, quæ tanquam a re diverſa ſpectamus, porro tanquam eidem inexiſtentia vel ad ea quocunque modo pertinentia conſideremus.* Iſtiusmodi actum intellectus dari, per exempla eunti patet. Vid. etiam §. 38. 201. *Log.*

Vidimus actum notionis terminari in eo, quod ea, quæ rei inſunt, tanquam inter ſe & a re, cui inſunt, diverſa ſpectamus. Hunc igitur cum excipiat alter, quo eadem tanquam rei inexiſtentia, aut ad eam quomodocunque ſpectantia conſideramus, in quo judicium conſiſtit vi propoſitionis præſentis: ubi notio aut, ſi mavis, ſimplex rei apprehenſio definit, ibi judicium incipit. Simplex adeo eorum, quæ rei inſunt, vel ad eandem pertinent atque ipſius rei apprehenſio eſt veluti tranſitus a notione ad judicium: ſuppono enim rem ſimpliciter apprehendi, quatenus attentionem tuam in ea defigis. Conf. rurſum §. 326 ſq.

§. 344.

Quando quid ut alteri inexiſtens vel ad idem ſpectans conſideretur. *Conſiderare aliquid tanquam alteri inexiſtens, ſive alio modo ad idem ſpectans* idem eſt ac attentionem ſuam in inexiſtentia, aut relatione ejus, quod a re diverſum eſt, ad eandem defigere.

§. 345.

Actus judicii negativi in cognitione intuitiva. *Si prædicatum ſubjecto ſimpliciter repugnet, actus judicii negativi abſolvitur, ſi ſubjectum tibi repræſentes, cui idem repugnat, & ſubjectum aliud, cui idem ineſt, ac id, quod alteri ineſt, conſideres tanquam ab eo diverſum, idemque referens ad prius conſideres tanquam eidem non inexiſtens, ſeu tanquam id, quo differt ſubjectum ab altero.* Vide hic §. 307. *Log.* 327. 331. *Pſych.*

E. gr.

E. gr. *Charta non eſt ferrea;* folium chartæ tibi repræſentare atque in hoc phantaſma attentionem dirigere debes. Jam ſi miſſo vocabulo, quo prædicatum denotatur, nempe ferri, in ideis aliquid remanere debet, laminam quandam ferream tibi repræſentare atque in hoc phantaſma attentionem tuam dirigere debes, ut te jam ferrum percipere tibi ſis conſcius. Quodſi denique judicare debes, chartam non eſſe ferream, utrumque phantaſma inter ſe conferre atque attentionem tuam in non exiſtentiam ferri in charta dirigere teneris; alias enim in ſimplici apprehenſione chartæ ac ferri quieſcis.

Actus judicii negativi in cognitione intuitiva difficilior eſt actu judicii affirmativi. Etenim in caſu poſteriori id, quod ſubjecto tribuendum, in ipſo ſubjecto percipitur, aut ſaltem mediante eo, quod in alio ſimul percepto percipitur, veluti ſi effectus quidam ſubjecto tanquam cauſæ tribuendus: ſed in caſu priori id, quod ut non exiſtens alteri conſiderandum venit, tanquam inexiſtens uni conſiderari debet, ut adeo actus judicii negativi ſupponat actum affirmativi, immo ipſum complectatur. Quamobrem ſi quis ea, quæ de cognitione intuitiva dicuntur, in ſe experiri voluerit; is primum experimenta capere debet de actu judicii affirmativi & ubi hic rem bene ac ex voto ſuccedere experitur ad experimenta de actu judicii negativi capienda progredi tenetur.

§. 346.

Si prædicatum ſubjecto ſimpliciter non repugnet, actus judicii negativi abſolvitur, ſi ſubjectum, cui idem non ineſt, in oppoſitis caſibus tibi repræſentes, in quorum uno prædicatum eidem ineſt, in altero non ineſt, ac id, quod uni ineſt, conſideres tanquam diverſum ab eo, idemque referens ad prius conſideres tanquam eidem non inexiſtens, ſeu tanquam id, quo ſubjectum unum differt ab altero. Quodſi propoſitionem præſentem cum præcedente conferas, differentiam aliam non intercedere animadvertes, niſi quod hic idem ſubjectum in idea bis ponatur, cum in caſu anteriori ponantur duo ſubjecta diverſa. Quamobrem quæ ad probandam propoſitionem præcedentem in medium adducta ſunt, etiam ad præſentem transferri poſſunt ac debent. Actus judicii negativi in cognitione intuitiva caſus poſterior.

§. 347.

§. 347.

Alius modus exprimendi judicium negativum contingens.

Quodſi prædicatum, quod de ſubjecto negatur, ſubjecto quoque alterius ſpeciei ineſſe poſſit; actus judicii negativi, in eo caſu, quo prædicatum ſubjecto ſimpliciter non repugnat, eodem modo abſolvi poteſt, quo abſolvitur in caſu prædicati ſubjecto ſimpliciter repugnantis (§. 345.).

E. gr. Charta non eſt alba. Quodſi candelam ceream albam tibi in memoriam revocaveris & chartæ folium quocunque colore tinctum, actus judicii negativi eodem prorſus modo abſolvetur, quo ſupra docuimus, eundem abſolvi, ubi judicandum, chartam non eſſe ferream (§. 345.).

§. 348.

Judicium determinatum in cognitione intuitiva.

Si judicium fuerit determinatum, in idea ſubjecti contineri debent omnes determinationes, quibus prædicatum determinatur, & in eas ſimul attentio dirigenda, ubi actus judicii in cognitione intuitiva terminari debet (§. 315. Log. 326 ſq. Pſych.).

E. gr. Ponamus judicium determinatum, quod lapis ex alto cadens celeriter moveatur, in ſola cognitione intuitiva terminari debere. Neceſſe igitur eſt, ut tibi repræſentes turrim aliquam & lapidem ex feneſtra ſuperiori demiſſum. Quoniam hic tantummodo altitudinis habetur ratio; in eam quoque ſimul dirigenda eſt attentio, dum eandem in lapide ac motu ejus defigis. Cetera eodem modo fiunt, quem ſupra expoſuimus (§. 343.).

§. 349.

Actus judicii affirmativi contingentis in cognitione intuitiva.

Quodſi judicium affirmativum contingens exprimere debet modum, quo prædicatum ineſt; in idea eidem reſpondente ſubjectum bis repræſentari debet, ita ut prædicatum in uno caſu inſit, in altero non inſit, & attentio dirigenda tum in exiſtentiam in uno, tum in non inexiſtentiam in altero (§. 235. 237. Pſych. 296. Ontol.).

E. gr. Judicium affirmativum contingens eſt, quod charta ſit rubra. Si in cognitione intuitiva terminari debet; repræſentare tibi debes folium chartæ rubræ & folium chartæ albæ, atque attentionem tuam dirigere in inexiſtentiam rubedinis in uno & inexiſtentiam albedinis in altero ſimul. Ita tibi conſcius eris non minus albedinem, quam rubedinem

bedinem inexiſtere poſſe, conſequenter albedinem non neceſſario, ſed contingenter ineſſe. Vid. §. 327.

§. 350.

In cognitione ſymbolica ſecunda mentis operatio abſolvitur recenſione vocabulorum, quibus ſubjectum & ceteræ ejusdem determinationes accidentales, ſi quæ adſunt, prædicatum & nexus ejusdem cum ſubjecto in affirmativis, repugnantia in negativis exprimuntur (§. 289. *Pſychol.* 52. *Log.* 343. 345 ſeqq. 348. *Pſychol.*).

Secunda mentis operatio in cognitione ſymbolica.

§. 351.

Si judicia vocabulis efferuntur, magis diſtincta fiunt, ſeu in cognitione ſymbolica judicia magis diſtincta ſunt, quam in intuitiva (*§. 350. 280. 343. 345 ſqq. 38. 289.*).

Prærogativa cognitionis ſymbolicæ in ſecunda mentis operatione.

E. c. *Folium eſt viride.* Subjectum denotatur vocabulo *folium*, quod ut intelligatur, folii idea in animo excitanda, vel vi ſenſus, quatenus idem actu viſui objicitur, vel vi imaginationis, quatenus olim viſi recordamur. Prædicatum indigitatur vocabulo *viride*: quod, cum adjectivum ſit, denotat colorem viridem cum poſſibilitate inexiſtendi. Quare ne ſit ſine mente ſonus, idea coloris viridis excitanda eodem, quo ante, modo, quatenus nempe tibi repræſentas ſubjectum aliquod hoc colore tinctum & attentione in hunc colorem directa eum a ſubjecto ſuo ſeparare debes. Enimvero quia adjectivum ſimul denotat poſſibilitatem inexiſtendi in aliquo ſubjecto; non modo attentio dirigenda eſt in inexiſtentiam in hoc ſubjecto, verum etiam in non inexiſtentiam in alio ſubjecto. Denique nexus prædicati cum ſubjecto denotatur vocula *eſt*, adeoque attentio quoque dirigenda eſt in inexiſtentiam albedinis in lilio. Nimirum ita intelligitur judicium, ubi in notionibus confuſis acquieſcis. Quodſi vero notiones deſideres diſtinctas, ideis ſubſtituendæ ſunt definitiones aut, ſi mavis, cum iisdem conjungendæ, quoniam definitiones absque iis non intelligguntur, niſi quatenus memineris, te olim vel alias cum iisdem ideas conjunxiſſe. Sit exempli loco porro dictum Salvatoris Luc. VI. 45. *Bonus homo de bono theſauro cordis profert bonum.* Subjectum hic denotatur duobus vocabulis *bonus homo*, quibus notio complexa reſpondet. Nimirum hominem hic conſiderare debes cum bonitate eidem inhærente. Atque adeo quæritur, quidnam hic bonitatis nomine denotetur. Ejus itaque definitio

ſubjecto explicando inſervit. Porro prædicatum denotatur vocabulis *proferre bonum de bono theſauro cordis ſui*, cui denuo notio complexa reſpondet. Nimirum hic denuo quæritur, quid ſit bonum & quomodo illud proferatur, quid cordis nomine veniat & quid theſaurus ejus dicatur & quo denique ſenſu theſaurus iſte bonus appelletur. Per flexionem denique verbi indicatur nexus inter prædicatum atque ſubjectum: quod cum ſit præſentis temporis, hujus quoque habenda ratio eſt. Quodſi diſtincte nexum intelligere volueris, ex notione boni hominis reddenda ratio eſt, cur is proferat bonum de bono theſauro cordis ſui.

§. 352.

Differentia notionis complexæ a judicio.

In cognitione ſymbolica notio complexa, quæ judicio reſpondet, & judicium clariſſime differunt. Nam ſi judicium exprimitur his verbis: charta eſt alba; notio complexa exprimitur iſtis: charta alba. Vel ſi judicium enunciatur hoc modo: Ferrum candet; notio complexa eidem reſpondens indigitatur vocabulis: ferrum candens. Nimirum in judicii expreſſione indigitatur quoque nexus prædicati cum ſubjecto; in poſteriori nexus iſte ſigillatim non exprimitur.

In cognitione ſymbolica propoſitio facillime convertitur in terminum complexum, conſequenter cum termino complexo notio complexa (§. 107. *Log.*), propoſitioni judicium reſpondeat (§. 40 *Log.*); hac converſione innoteſcit, qualis idea in animo ſuſcitanda, ut cognitio ſymbolica in intuitivam vertatur. Nimirum excitanda eſt idea rei, in qua inſunt ea, quæ notionem ſubjecti ingrediuntur, una cum prædicato. E. gr. Si dicatur, lilia ſunt alba, terminus complexus eſt, lilia alba. Excitanda igitur idea, quæ lilia alba veluti oculis ſpectanda exhibet, ac in hoc phantasma dirigenda attentio, ubi judicii actum exercere volueris modo ſupra præſcripto.

§. 353.

Cur in judicando cognitio ſymbolica intuitivæ præferatur.

In judicando ſymbolicam cognitionem intuitivæ præferre ſolemus, ac ideo dum judicamus, nobiſmetipſis tacite loquimur (*§. 351.*).

§. 354.

Ratio cur individuis ob-

Si rei perceptæ ſive ſenſu, ſive vi imaginationis nomen generis

generis vel ſpeciei tribuimus; rei huic competere notionem generis vel ſpeciei judicamus & memoria nobis ſuggerit generi vel ſpeciei huic convenire hoc nomen. E. gr. Ponamus te dicentem: *Hoc ens, quod nunc video, eſt columba:* Dico, te judicare, enti, quod nunc vides, ea convenire, quæ ad ſpeciem entium columbæ nomine denotatorum requiruntur & vi imaginationis te meminiſſe ſignificatus vocabuli (§. 273.), conſequenter tibi conſcium eſſe, quod enti iſtiusmodi, quale vides, tributum ſit hoc nomen (§. 226.), atque judicare enti iſtiusmodi convenire hoc nomen; ac ideo tandem dicere: hoc ens, quod vides, eſſe columbam. Nimirum dico, te intuentem columbam judicare, quod ſit ens iſtiusmodi; memoriam tibi ſuggerere, quod enti iſtiusmodi tribuatur nomen columbæ; tandem te judicantem erumpere in hæc verba: Hoc ens, quod jam video, eſt columba. Quoniam enim nihil eſt ſine ratione ſufficiente, cur potius ſit, quam non ſit (§. 70. *Ontol.*); ratio quoque ſufficiens dari debet, cur videns columbam judicet, quod ſit columba & judicium ſuum ita enunciet. Hoc ens, ſc. quod video, eſt columba. Add. §. 56. 118. *Ont.* viis tribuamus nomina generis vel ſpeciei.

§. 355.

Si rei, quam ſenſu vel vi imaginationis percipis, notionem generis vel ſpeciei convenire judicas, & jam antea didiciſti nomen eidem generi vel ſpeciei conveniens; eidem quoque rei hujus generis, vel ſpeciei nomen tribues (§. 273. *Pſych.* 56. 118. *Ont.*). Idem ulterius expenditur.

Propoſitio hæc eſt inverſa prioris, adeoque eodem exemplo illuſtrari poteſt, ad quod demonſtrationem propoſitionis præcedentis applicavimus.

§. 356.

Si ope definitionis nomen rei obviæ vindicare volueris; & judicare debes, eidem convenire notas definitionem ingredientes, & definitionem tibi in memoriam revocare debes (*§.* 149. *Log.* 354. *Pſych.* 150. *Log.*). Quomodo nomen definitionis ope rei vindicetur.

§. 357.

Si in caſu dato rei perceptæ ad genus ſuum relatæ tribuitur nomen ſpeciei; nomen generis eodem modo primum ipſi vindicatur, quo ipſi vindicatur ſigillatim, & deinde eodem prorſus modo Quando nomen generis & ſpeciei rei ſimul tribuatur.

modo vindicatur quoque nomen ſpeciei (§. 55. Log. 237. Ont. 354 ſq. 273. Pſych.).

§. 358.

Quando nomen generis & ſpeciei individuis tribuatur.

Quoniam nominibus individuorum deſtituti nomine generis vel ſpeciei utimur ad eadem ſignificanda, præfixo pronomine demonſtrativo, quemadmodum in vulgus notum eſt; *poſtquam nomen generis individuo obvio vindicavimus, eodem in nomen individui converſo, huic porro vindicantes nomen ſpeciei de genere ſingulariter prædicamus ſpeciem.*

E. gr. Videntes columbam dicimus. Hæc avis eſt columba. Primum igitur judicamus, ens iſtud ſingulare, quod videmus, eſſe avem (§. 355.). Deinde eidem imponimus nomen hujus avis per modum nominis proprii. Reflectentes porro ſuper eodem individuo eidem quoque tribuimus nomen ſpeciei (§. 354.). Atque ita tandem incidimus in judicium, quod his verbis effertur: Hæc avis eſt columba.

§. 359.

Individuorum obviorum ad ſuum genus ſuamque ſpeciem reductio.

Dum individuo obvio, ſeu rei quomodocunque perceptæ nomen generis vel ſpeciei vindicamus; eam a rebus aliis ſeparamus & ad ſuum genus vel ſpeciem ſuam tanquam peculiarem entium claſſem reducimus (§. 355 ſq. Pſych. 233 ſq. 195. Ont.).

§. 360.

Judiciorum categoricorum applicatio.

Si prædicata generum atque ſpecierum abſoluta nobis innotuerint & rem quandam obviam ad genus aliquod vel ſpeciem aliquam referimus; eidem quoque prædicata generis vel ſpeciei iſtius tribuimus (§. 358.).

Ponamus nobis innotuiſſe columbam manſuefieri poſſe, ut evolans redeat & te columbam videntem judicare *avis hæc eſt columba:* ubi in memoriam venerit, columbas manſuefieri poſſe, judicabis utique ulterius: *avis hæc manſuefieri poteſt*, vel etiam *hæc columba manſuefieri poteſt.*

§. 361.

Prædicatorum hypotheticorum applicatio.

Si prædicata generum vel ſpecierum hypothetica nobis innotuerint & rem obviam ad genus aliquod vel ſpeciem aliquam pertinere, atque præterea conditionem præſentem eſſe agnoſcimus, ſub qua generi huic vel ſpeciei prædicatum iſtud tribuitur; prædica-

tum quoque hypotheticum rei iſti tribuimus (*§.* 215. *Log.* 195. 233 *ſq. Ont.* 360. *Pſych.*).

Si cui nondum ſatis evidentes videntur propoſitiones, in quibus ſtatuitur de prædicatis vel abſolutis, vel hypotheticis individuo alicui obvio tribuendis; is eodem modo ex principio rationis ſufficientis propoſitionem utramque demonſtrare poteſt, quo ſupra demonſtravimus, quod rei perceptæ tribuendum ſit aliquod nomen (§. 354. 355.). Quoniam enim ibidem nomen rei tribuendum ſeſe habet per modum prædicati; ſi in locum nominis ſubſtituas prædicatum vel abſolutum, vel hypotheticum cetera eadem erunt cum ſuperioribus.

Nimirum non habebis rationem ſufficientem, cur rei tribuas prædicatum abſolutum, niſi agnoſcas eam pertinere ad hoc genus vel hanc ſpeciem, & memineris generi huic, vel ſpeciei convenire hoc prædicatum. Nec habebis rationem ſufficientem, cur eidem tribuas prædicatum hypotheticum, niſi agnoſcas eam pertinere ad hoc genus vel hanc ſpeciem atque præſentem eſſe hanc conditionem, & præterea memineris, generi huic, vel ſpeciei ſub hac conditione convenire hoc prædicatum.

§. 362.

Dum vi notionis confuſæ vel definitionis rei quomodocunque perceptæ nomen, vel vi judicii cujusdam categorici, aut hypothetici prædicatum aliquod abſolutum, aut hypotheticum vindicamus; ex duobus judiciis notionem communem habentibus formamus tertium combinando notiones diverſas communi omiſſa. Modus vindicandi rebus nomina & prædicata.

In exemplis ſpecialibus idem magis obvium eſt. Etenim ſi figuræ, quæ menſæ eſt, latera numeras eaque inter ſe confers, eadem numero quinque ac inter ſe æqualia deprehendis. Si præterea angulos examinas, eos rectos deprehendis. Inde igitur formas judicium, quod hac propoſitione effertur: Figura menſæ conſtat quinque lateribus, inter ſe æqualibus & ad angulos rectos ſibi invicem junctis. Vi definitionis Quadrati Figura conſtans quinque lateribus inter ſe æqualibus & ſub angulis rectis ſibi invicem junctis eſt Quadratum. Atque ideo judicas, Figuram menſæ eſſe Quadratum. Habes igitur duo judicia, quibus notio communis reſpondet, nempe figuræ conſtantis quinque lateribus inter ſe æqualibus & ſub angulis rectis ſibi invicem junctis. Judici-

 um,

um, quod ex hiſce duobus formatur, conſtat duabus notionibus in ceteris diverſis, figuræ ſcilicet menſæ & nominis Quadrati. Videmus quoque ideo, quod agnoſcis avem hanc, quam vides, eſſe columbam, & quod memineris, columbam manſuefieri poſſe, formari judicium, quod hæc avis, quam jam vides, ſeu hæc columba manſuefieri poſſit. Habes hic denuo duo judicia, quæ notionem communem habent, nimirum avis hæc eſt columba & columba manſuefieri poteſt. Ac omiſſa notione communi columbæ ex ceteris notionibus diverſis hujus avis & manſuefactionis formas novum judicium, quod his verbis enunciatur: hæc avis manſuefieri poteſt. Eodem prorſus modo ſeſe res habet, ubi prædicatum hypotheticum individuo vindicatur.

§. 363.

Idem expenditur in cognitione ſymbolica.

Quoniam in cognitione ſymbolica notionibus vocabula ſive termini, judiciis propoſitiones reſpondent (§. 289. *Pſych.* & 35. 40. *Log.*); *Si vi notionis ſeu definitionis rei perceptæ nomen, vel vi propoſitionis categoricæ aut hypotheticæ prædicatum aliquod abſolutum vel hypotheticum vindicamus; ex duabus propoſitionibus terminum communem habentibus formamus tertiam ex duobus terminis diverſis.*

Patet idem ex datis modo (*not.* §. 362.) exemplis.

§. 364.

Propoſitionis incognitæ ex cognitis formatio.

Si rei perceptæ vi notionis ſeu definitionis, vel vi propoſitionis categoricæ aut hypotheticæ prædicatum aliquod abſolutum vel hypotheticum vindicamus; ex duabus propoſitionibus cognitis formatur tertia adhuc incognita. Etenim in primo caſu de individuo quodam obvio judicamus, quod ipſi conveniant determinationes hujus generis vel ſpeciei, & memoria nobis ſuggerit, individuo ad hoc genus vel hanc ſpeciem pertinenti competere hoc nomen, ac ideo judicamus individuo obvio competere hoc nomen. Primo igitur judicio intuitivo reſpondet propoſitio nota, quippe quæ nobis reflectendo ſuper re percepta innoteſcit (§. 257.). Judicio ſecundo reſpondet propoſitio, quam antea jam cognovimus, ubi eam memoriæ mandavimus. Tertium vero nunc demum nobis innoteſcit mediantibus iis, quæ

ante

ante cognita fuere. Similiter in ſecundo caſu judicamus, rei obviæ convenire hoc nomen, vel rem obviam eſſe hujus generis aut ſpeciei, nobisque ſuccurrit, rei, cui hoc nomen convenit, vel quæ hujus generis aut ſpeciei eſt, convenire hoc prædicatum, atque ideo ulterius judicamus: rei nobis obviæ convenire hoc prædicatum (§. 360.). Habemus igitur tria judicia, quorum tertium formatur ex duobus prioribus ante cognitis, dum vi propoſitionis categoricæ rei obviæ prædicatum abſolutum vindicamus.

Denique in caſu tertio, ubi prædicatum hypotheticum rei obviæ vindicatur, judicamus eidem convenire hoc nomen, ſive genus hoc aut hanc ſpeciem, hancque præſentem eſſe conditionem, & memoria nobis ſuggerit propoſitionem, quæ antea nobis innotuit, rei hujus generis vel ſpeciei (§. 361.) ſub hac conditione convenire hoc prædicatum, atque inde formatur propoſitio, ad quam absque iſtis in præſenti non perveniſſemus: Rei obviæ convenire hoc prædicatum hypotheticum.

§. 365.

Dum ex propoſitionibus quibusdam cognitis formatur alia, quæ antea nobis nondum cognita erat, vel quæ jam alias in mentem non veniſſet; *hanc ex iſtis colligere* dicimur, vel etiam *inferre*. Eſt igitur *Illatio* propoſitionis unius ex aliis formatio propoſitionis unius ope aliarum, terminis, ex quibus conſtat, inde deſumtis. Illatio quid ſit.

§. 366.

Tertia mentis operatio (quæ & *Ratiocinatio* dicitur) eſt judiciorum ex aliis præviis formatio. Definitio ratiocinationis.

§. 367.

Dum rei cuidam obviæ nomen, ſeu genus vel ſpeciem, aut prædicatum aliquod abſolutum vel hypotheticum vindicamus; ratiocinamur (§. 363 ſq.). Quando ratiocinemur.

§. 368.

In cognitione ſymbolica ratiocinia exprimuntur propoſitionibus Ratiociniorum ſymbolica expreſſio.

nibus determinatis, quibus efferuntur judicia, ex quibus conſtant (*§*. 366. 350. *Pſych*. 40. *Log*.) add. §. 327. *Log*.

§. 369.

Prærogativa cognitionis ſymbolicæ præ intuitiva in ratiocinando.

In cognitione ſymbolica ratiocinia ſunt magis diſtincta, quam in intuitiva (§. 368. 351. 38.).

§. 370.

Ratiociniorum effectus.

In omni ratiocinio aut nomen, aut prædicatum aliquod vel abſolutum, vel hypotheticum ſubjecto cuidam vindicatur. Vide §. 149. 247. 143. 142. *Ont*. §. 270. *Pſych*. de nomine generis vel ſpeciei; §. 212. 214. *Log*. 366. 368. *Pſych*. 197. *Log*. de prædicato vel abſoluto vel hypothetico.

Ratiociniorum itaque eſt uſus, ut conſtet, quodnam rei obviæ conveniat nomen generis ac ſpeciei, conſequenter ad quod genus, ad quamnam ſpeciem referri debeat, & quænam ipſi conveniant prædicata cum abſoluta, tum hypothetica. Quamobrem quo plura prædicata ad genera ſua ſpeciesque ſuas relata cognoveris; eo ad ratiocinandum aptior eris. Hinc patet neceſſitas diſciplinarum: patet etiam, quænam in iisdem tradi debeant, ſcilicet definitiones accuratæ & propoſitiones determinatæ, tum categoricæ, in quibus prædicata abſoluta determinantur per eſſentialia, quæ definitiones ingrediuntur; tum hypotheticæ, in quibus prædicata hypothetica determinantur per accidentalia eſſentialibus in definitione contentis ſuperaccedentia.

§. 371.

Definitio, genus & ſpecies quandonam rei convenire dicantur.

Definitio rei convenire dicitur, ſi eidem inſint ſingulæ notæ definitionem ingredientes. *Genus* vel *ſpecies* rei *convenire* dicitur, ſi eidem inſunt determinationes ſingulæ genericæ, vel ſpecificæ. Vide rurſus §. 149. *Log*. & §. 236 ſqq. *Ont*.

§. 372.

Regulæ ſyllogiſmorum quænam dicantur.

Regulæ ratiocinandi ſeu *ſyllogiſmorum* dicuntur, per quas ratiocinia explicari poſſunt, ſeu quas anima obſervat, dum legitime ratiocinatur. Dicitur autem *legitime ratiocinari*, ſi propoſitio illata fuerit vera.

Regulæ illæ ſyllogiſticæ explicantur in Logica (§. 361. & ſqq.).

§. 373.

Lex ratiocinandi dicitur principium generale ratiociniorum ſeu regularum ratiocinandi. Leges ratiocinandi quænam dicantur.

§. 374.

Leges ratiocinandi ſunt. 1. *Cui competit definitio aut notio confuſa eidem reſpondens, eidem competit definitum, ſeu nomen iſta definitione explicatum & contra* (§. 370. 355 ſq. 371. *Pſychol.* 56. *Ont.*): eſt adeo principium ratiocinandi (§. 866. *Ont.* 367. *Pſych*), conſequenter lex ratiocinandi (§. 373. *Pſych.*). 2. *Cui competit genus vel ſpecies, eidem quoque competunt prædicata abſoluta generi vel ſpeciei iſti tribuenda* (§. 360. 371. 367.). E. in hac propoſitione continetur ratio ratiocinii (§. 56. *Ont.*) & principium ratiocinii eſt (§. 866. *Ont.*) & lex ratiocinii (§. 373. *Pſych.*). 3. *Cui præter genus vel ſpeciem conveniunt determinationes quædam accidentales, eidem quoque conveniunt prædicata ſub iſtis determinationibus accidentalibus generi & ſpeciei iſti tribuenda* (§. 361. 371.). E. in hac propoſitione datur ratio ratiocinii (§. 56. *Ont.*), conſequenter principium eſt (§. 866. *Ont.*) & principium quidem ratiociniorum (§. 367. *Pſych.*) & lex ratiocinandi (§. 373. *Pſych.*). Leges ratiocinandi.

Coincidit cum hac lege *Dictum de omni* Logicorum (§. 341. 343. 344. *Log.*).

§. 375.

Si rei cuidam obviæ notas definitionem aliquam ingredientes junctim ſumtas non convenire agnoſcimus, atque definitionis illius memores nobis conſcii ſumus, rei, cui definitio iſta convenit, tribuendum eſſe hoc nomen; idem rei obviæ convenire non poſſe judicamus (§. 271. *Pſych.* 236. *Ont.* 371. *Pſych.*). Nomen quando rei denegetur.

Nimirum ratio, cur rei alicui tribuendum ſit nomen aliquod, eſt definitio. Quare ſi hæc rei non convenit, nec ratio ponitur, ob quam nomen eidem tribuendum. Ergo nec nomen eidem tribui poteſt.

§. 376.

Quoniam notio confuſa continens notas, quæ definitionem ingrediuntur, definitioni æquivalet, ſeu eidem generi vel ſpeciei convenit, cui definitio convenit, quod per ſe patet; Alter caſus.

Si obviæ cuidam rei notionem aliquam confuſam non convenire agnoſcimus atque meminimus, nomen aliquod indigitare rem, cui notio iſta convenit; nomen rei obviæ non convenire judicamus (§. 375.).

Propoſitio præſens eodem modo demonſtrari poterat, quo præcedens.

§. 377.

Quando definitio denegetur.

Si rei cuidam obviæ nomen aliquod convenire non poſſe agnoſcimus atque meminimus, rei hoc nomine indigitatæ convenire definitionem aliquam; eidem quoque definitionem convenire non poſſe judicamus (§. 271.).

§. 378.

Quando notio quædam confuſa rei denegetur.

Quoniam notio confuſa continens notas, quæ definitionem aliquam ingredi debent, definitioni æquivalet; *ſi rei cuidam obviæ nomen aliquod convenire non poſſe agnoſcimus atque meminimus rei hoc nomine indigitatæ convenire notionem aliquam confuſam; eidem quoque notionem hanc confuſam convenire non poſſe judicamus (§. 377.).*

E. gr. Si noſti avem a Titio viſam non eſſe columbam, atque imaginatio præſens tibi ſiſtat phantaſma columbæ; judicabis utique phantaſmate iſto minime repræſentari avem a Titio viſam.

§. 379.

Quando rei denegetur prædicatum abſolutum.

Si rei cuidam obviæ nomen aliquod convenire agnoſcimus, ſeu eam ad hoc genus vel ſpeciem iſtam referri debere agnoſcimus atque meminimus rei hoc nomine denotatæ, ſeu ad hoc genus vel ſpeciem iſtam ſpectanti repugnare aliquod prædicatum abſolutum; idem quoque rei obviæ tribui non poſſe judicamus (§. 56. 118. Ont.).

E. gr. Si nobis conſtet figuram menſæ eſſe Quadratum atque meminimus, Quadratum non habere tres angulos; utique judicamus, figuram menſæ non habere quatuor angulos.

§. 380.

Quando denegetur prædicatum hypotheticum.

Quodſi nobis conſtet rei cuidam obviæ tribuendum eſſe nomen aliquod, vel eam ad hoc genus, aut ſpeciem iſtam referendam eſſe

eſſe ac præterea adeſſe conditionem quandam ſeu determinationes quasdam accidentales, atque meminerimus generi vel ſpeciei iſti ſub hac conditione, ſeu his ſuperaccedentibus determinationibus accidentalibus repugnare aliquod prædicatum; idem rei obviæ non convenire judicamus (ſ. 56. 118. Ont.).

Ponamus nos perſpicere, quod ſemen ſit commiſſum terræ aridæ, & meminiſſe, quod ſemen terræ aridæ commiſſum non germinet: utique judicabimus, ſemen, quod jam terræ commiſſum eſt, germinare non poſſe.

§. 381.

Si nobis conſtet rei cuidam obviæ tribuendum eſſe nomen aliquod, ſive genus, vel ſpeciem, & meminerimus, generi vel ſpeciei iſti ſub data quadam conditione vel datis quibusdam determinationibus accidentalibus convenire aliquod prædicatum, hanc autem conditionem, vel iſtas determinationes accidentales abeſſe videamus; rei quoque prædicatum iſtud non convenire judicamus (ſ. 56. 118. Ont.). Alius caſus.

E. gr. Ponamus nos videre lapidem & meminiſſe lapidem calidum calefacere. Quodſi porro deprehendamus, lapidem, quem videmus, non eſſe calidum; utique judicabimus, lapidem hunc, quem videmus, non poſſe calefacere.

§. 382.

In omni ratiocinio negativo aut nomen aliquod, aut prædicatum vel abſolutum, vel hypotheticum aliquod de ſubjecto quodam negatur. Quoniam per ratiocinium negativum illud intelligimus, quo concluſio negativa infertur; non alia prædicata per ratiocinium negativum a ſubjecto removeri poſſunt, quam quæ per affirmativa eidem vindicantur. Jam vero vide §. 370. Ratiociniorum negativorum effectus.

§. 383.

Dum vi definitionis, aut notionis eidem æquipollentis nomen, aut vi judicii cujusdam categorici, vel hypothetici prædicatum abſolutum, vel hypotheticum a re quadam removemus; ratiocinamur (§. 375 ſqq. 366.). Quando ratiocinemur.

§. 384.

Leges ratiocinandi negativæ.

Leges ratiocinandi ſunt: 1. Cui non convenit definitio, aut notio confuſa eidem reſpondens, ei nec convenit definitum & contra (§. 375 ſq. *Pſych.* 56. 866. *Ont.* 383. 373). *2. Cui convenit genus, vel ſpecies, eidem quoque non convenit prædicatum abſolutum generi, vel ſpeciei iſti repugnans* (*§.* 379.). *3. Cui præter genus, vel ſpeciem convenit conditio, ſub qua prædicatum aliquod eidem generi, vel ſpeciei repugnat; eidem quoque prædicatum iſtud non convenit* (*§.* 380 *ſq.*). *4. Cui genus & ſpecies convenit, ſed non convenit conditio, ſub qua prædicatum aliquod eidem tribuendum; ei nec prædicatum hoc convenit* (*§. §. cit.*).

Coincidit cum legibus iſtis ratiocinandi *Dictum de nullo* Logicorum (§. 342. & *ſqq. Log.*).

§. 385.

Modus ratiocinandi conditionatus.

Si quid eſſe agnoſcimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid eſſe debere; hoc alterum quoque eſſe judicamus (*§.* 56. 118. *Ont.*).

Spectamus nimirum hic duo a ſe invicem diverſa tanquam inter ſe connexa, ut poſito uno ponatur etiam alterum. Et idem ſane obtinet in omni ratiocinio categorico, de quo antea diximus. Etenim nomen rei tribuitur ſub conditione definitionis, ſeu eidem æquipollentis notionis confuſæ; prædicatum abſolutum ſub conditione eadem, prædicatum hypotheticum ſub conditione expreſſa definitioni ſuperaddita. Propoſitione adeo præſente nituntur ratiocinia poſitiva non minus categorica, quam hypothetica.

§. 386.

Modus alius.

Si quid non eſſe agnoſcimus atque meminimus, ideo etiam alud quid non eſſe debere; hoc alterum quoque non eſſe judicamus (§. 56. 118. *Ont.*).

§. 387.

Alius modus.

Si quid non eſſe agnoſcimus atque meminimus, idem eſſe poſito quod ſit aliud, etiam hoc non eſſe, agnoſcimus. Ponamus nos agnoſcere B non eſſe, atque meminiſſe, ſi A eſt, etiam B eſſe; dico nos judicare, quod A non ſit. Etenim ſi judicare velimus, A eſſe, judicandum quoque, quod ſit B (§. 385.). Quare

re cum B non ſit *per hypoth.* A non eſſe utique judicandum (§. 53. *Ontol.*).

E. gr. Si obſervamus tempeſtatem non eſſe ſerenam, atque recordemur, ſi ventus orientalis ſpirat, ſerenam eſſe tempeſtatem; hinc utique colligimus, ventum orientalem non ſpirare. Quæſiti cur ita colligamus, reſpondemus, quod alias tempeſtas ſerena eſſe deberet.

§. 388.

Lex ratiocinandi eſt: Poſito propoſitionis hypotheticæ antecedente ponitur conſequens (§. 385 ſq.) & ſublato conſequente tollitur antecedens (§. 387.). Conſequenter in hac propoſitione continetur ratio, cur judicandum ſit in caſu priori conſequens eſſe, in poſteriori antecedens non eſſe (§. 56. *Ontol.*), adeoque principium eſt (§. 866. *Ontol.*). Enimvero dum ita judicamus, ex duabus propoſitionibus datis formamus tertiam, conſequenter ratiocinamur (§. 366.). Eſt igitur propoſitio iſta lex ratiocinandi (§. 373.).

Lex ratiociniorum hypotheticorum.

Hac lege nimirum nituntur ſyllogiſmi hypothetici, (§. 383. & ſeqq. *Log.*).

§. 389.

Si duorum aut plurium uno exiſtente cetera non exiſtant, unum vero eorum ſemper exiſtat; propterea quod unum exiſtere conſtat, judicamus cetera non eſſe &, ubi cetera non eſſe intelligimus, unum eorum eſſe. Propoſitio hæc coincidit cum fundamento ſyllogiſmorum disjunctivorum, quod in Logica (§. 391.) expoſuimus.

Modus ratiocinandi disjunctive.

§. 390.

Lex ratiocinandi eſt: Poſito uno membro propoſitionis disjunctivæ, tolli cetera & ceteris ſublatis poni unum, ac uno ſublato indeterminate poni ceterorum unum (§. 56. 866. *Ont.* 366. 373. *Pſych.*).

Lex ratiociniorum disjunctivorum.

Quomodo hinc deducantur modi ſyllogiſmorum disjunctivorum, in Logica docuimus (§. 393. & ſeq.).

§. 391.

Notionum ortus ex ratiociniis.

In ratiociniis ex notionibus aliis præviis naſcitur alia (§. 366. 368. *Pſych.* 491 ſq. *Log.*).

Ponamus enim me pirum intuentem judicare, quod ſit arbor, atque recordantem, quod arbor omnis autumno folia deponat, colligere, quod pirus, quam intueor, autumno folia ſit depoſitura. Tum igitur ita ratiocinamur. Pirus hæc arbor eſt. Arbor omnis autumno folia ſua deponit. Ergo & hæc pirus folia ſua autumno deponet. Propoſitioni primæ, quæ eſt minor ſyllogiſmi (§. 335. *Log.*), reſpondet notio, qua pirus exhibetur tanquam arbor, quatenus in idea piri præſentis attentionem noſtram dirigimus ad ea, quæ piro cum arboribus ceteris communia ſunt, veluti ad truncum, ramos, ſurculos atque folia. Propoſitioni ſecundæ reſpondet notio arboris autumno folia deponentis, quatenus nobis in memoriam revocamus ideam alicujus arboris, qualem folia deponentem conſpeximus autumnali tempore, una cum aliis perceptionibus, quas iſta tempeſtate ſimul habuimus. Propoſitioni denique tertiæ reſpondet notio aut, ſi mavis, idea exhibens hanc arborem, qualis conſpicietur autumnali tempore folia depoſitura. Ex duabus igitur notionibus præviis naſcitur tertia & in cognitione intuitiva ex duabus ideis tertia naſcitur.

Plurimum prodeſt ad diſtinctam mentis humanæ cognitionem, ut ſtatus mentis expendamus, qui in ratiociniis ſucceſſive ſe invicem excipiunt. Quamobrem acumen ſibi comparaturi, quo in animæ interioribus rimandis opus eſt; ratiocinia complura tam categorica, quam hypothetica revocet ad notiones complexas atque ideas, quæ ſucceſſive in mente naſcuntur, dum ratiocinamur. Valde proficuum hoc nobis eſt in philoſophia morali.

§. 392.

Uſus ratiociniorum in explicanda ſucceſſione idearum.

Ex ratiociniis intelligitur, quomodo in mente notiones aliæ ex aliis naſcantur, conſequenter *Ratiocinia & in cognitione ſymbolica ſyllogiſmi notionum atque idearum, in quibus iſta continentur, ſucceſſioni explicandæ inſerviunt* (§. 391.).

Primus mentionem hujus ſyllogiſmorum uſus injeci in Lexico Mathe-

thematico ſub voce *demonſtratio.* Dixi plura de eodem in Ratione Prælectionnm Sect. 2. c. 3. §. 28. p. 147. atque in Metaphyſica patrio idiomate conſcripta §. 341. & ſeqq. Ut vero plenius intelligatur, aliquot adhuc theoremata ſpecialia condenda ſunt.

§. 393.

Si judicium intuitivum notionem communem habet cum præterito aliquo judicio, quod memoria tenemus, & formatum ex terminis eorum diverſis judicium denuo communem quandam notionem habet cum judicio aliquo præterito, quod memoria tenemus ac ita porro; ſeries cogitationum continuatur per leges ratiocinandi. Etenim ſi judicium, quod formatur, intuitivum notionem communem habet cum judicio aliquo præterito, hocque memoria tenemus, atque adeo idem reproducere ac reproductum recognoſcere valemus (§. 180.); vi notionis communis judicium præteritum reproducimus (§. 104.) terminisque diverſis judicii utriusque combinatis judicium diſcurſivum formatur (§. 362.), ſicque pervenitur ad judicium, quod alias mentem noſtram tunc temporis non ſubiiſſet (§. 366.). Quodſi attentionem noſtram in hoc judicium dirigimus & id notionem quandam communem habet cum alio præterito, quod itidem memoria tenemus; eodem, quo ante, modo oſtenditur, nos ad judicium aliquod diſcurſivum pervenire, ad quod alias non perveniſſemus. Unde facile patet, eadem lege quantocunque temporis intervallo ſeriem cogitationum ratiocinando continuari poſſe, modo non deſint judicia præterita, quorum ope præſentium recordamur. Modus primus continuationis ſeriei perceptionum.

Quando ſtatus animæ per ſyllogiſmos explicabiles eſſe aſſeveramus, id non ita accipiendum, ac ſi mens noſtra ſyllogiſmos formales formet tacite quaſi ſibimetipſi loquendo, quemadmodum accidere ſolet animum ad perceptiones ſuas reflectentibus; ſed id unice defenditur, quod perceptiones ac in iis latentes notiones ſingulis ſyllogiſmi propoſitionibus reſpondentes in mente ſucceſſive ſe invicem excipiant, quodque perceptio reſpondens concluſioni conſequatur ex perceptionibus, quæ per præmiſſas exprimuntur, quemadmodum ex præmiſſis in ſyllogiſmo conſequitur concluſio. Perceptiones nimirum conſtituunt ſtatus mentis, qui per modificationes animæ a ſe invicem diſcernuntur, quæ a facultatibus mentis oriuntur ſecundum leges in Pſychologia ſtabi-

litas;

litas. In ipſa autem demonſtratione propoſitionis jam docuimus, vi principii rationis ſufficientis diverſos illos ſtatus in mente admittendos eſſe, qui ſingulis ſyllogiſmi propoſitionibus reſpondent, & eo modo conſequi ſtatum, quem concluſio exprimit, ex ceteris, qui per præmiſſas indigitantur, quomodo ex præmiſſis concluſio conſequitur. Deinde porro notandum eſt, quemadmodum eadem concluſio ex diverſis præmiſſis inferri poteſt; ita etiam ſtatum mentis, qui eidem concluſioni reſpondet, ex diverſis ſtatibus præviis conſequi poſſe atque ſolere. Sufficit itaque ſtatum iſtum in omni caſu ita conſequi ex præviis, ut modus, quo conſequitur, per ſyllogiſmum explicabilis ſit. Abſit itaque ut quis in dubium vocet ea, quæ ad confirmandam propoſitionem præſentem a poſteriori in medium adducta ſunt, quod ea in ſe aliter experiatur. Huc etiam pertinet, quod, quemadmodum judicia intuitiva ſubinde etiam per ratiocinia tanquam diſcurſiva inferantur, ita quoque ſtatus mentis, qui perceptionibus ſenſualibus continetur, ex aliis ſtatibus præviis conſequatur. Ita horam audiri quintam judicamus non ſemper ideo, quod ſonitus companæ aures feriat; ſed idem ſæpius colligimus ex perceptionibus aliis, veluti lumine ſolis orientis ab ædificio aliquo reflexi, vel actionibus aliorum hominum iſto tempore edi ſolitis & ita porro.

§. 394.

Alius modus, quo ſeries cogitationum continuatur.

Si ope notionis complexæ formentur plura judicia intuitiva ac per ea perveniatur ad totidem diſcurſiva, hinc vero denuo formetur notio complexa, vel formentur notiones complexæ plures, ac inde deducantur judicia alia per modum intuitivorum, per quæ ad alia diſcurſiva pervenitur; ſeries cogitationum per ratiocinia continuatur. Etenim tot ratiociniis opus habemus, quot ſunt judicia diſcurſiva, quæ ex intuitivis colliguntur (§. 393.).

Ponamus nos conſpicere pruna immatura. Duo igitur formare licet judicia intuitiva, nimirum quod fructus hi ſint pruna, & quod iidem ſint pruna immatura. Ponamus jam porro judicantibus in memoriam venire, quod pruna multum habeant in re œconomica uſum. Inferemus ergo: fructus, quos conſpicimus, multum habere in re œconomica uſum. Judicium hoc diſcurſivum verbis ſæpiſſime efferimus, dum pruna contuemur. Ponamus denique judicantibus pruna eſſe immatura incidere,

quod

quod pruna immatura diarrhoëas excitare poſſint, aut minimum tormina ventris. Inferemus ergo: fructus hos, quos conſpicimus, diarrhœas excitare poſſe, aut minimum tormina ventris. Judicia diſcurſiva combinata exhibent hoc judicium, quod quaſi intuitivum eſt: fructus hi multum in re œconomica uſum habere ac diarrhœas, aut tormina minimum ventris excitare poſſe. Quod ſi igitur memoria tibi ſuggerat judicium aliquod præteritum, aut minimum notiones, unde iſtud naſcitur, fructum, qui in re œconomica multum habet uſum, & diarrhœas aut tormina ventris excitare poteſt, eſſe & utilem, & noxium; inde ulterius colliges, fructus hoſce, quos conſpicis, eſſe & utiles, & noxios. Si porro recorderis, pruna eſſe in re œconomica utiles, quando clibano torrentur, aut in aheno coquuntur, ut in pultem abeant; hinc porro colliges, fructus, quos conſpicis, eſſe utiles, quando in clibano torrentur, aut in aheno coquuntur, ut in pultem abeant. Similiter ſi porro memineris pruna immatura recenter comeſta tormina ventris, vel diarrhœas excitare, adeoque noxia eſſe; inde ſimiliter colligis, fructus, quos conſpicis, eſſe noxios, quando recentes comeduntur. Quodſi jam judicium diſcurſivum, ad quod antea perveniſti, cum hiſce conferas; inde judicium novum quaſi intuitivum formas: Fructus, quos conſpicis, eſſe utiles, ſi in clibano torrentur, vel in aheno coquuntur, ut in pultem abeant; eſſe autem noxios, ſi recenter comeduntur. Quamobrem ulterius recordatus uſum eſſe appetendum, abuſum noxium vitandum; hinc tandem colligis, fructus, quos conſpicis, eſſe vel in clibano torrendos, vel in aheno coquendos, ut in pultem abeant. Quodſi denique in mentem veniat, te & prunis toſtis, & prunis in pultem redactis habere opus, & quantitatem, quæ tibi ſuppetit, utrisque ſufficere intelligis ope ratiociniorum, quæ brevitatis cauſa omittimus; hinc tandem infers, partem fructuum, quos conſpicis, in clibano torreri, partem reliquam in aheno coqui debere, ut in pultem abeant, atque ita pervenitur ad judicium decretorium de uſu prunorum, quæ non prorſus hoc anno ad maturitatem pervenere.

Quæ de caſu præcedente annotavimus (*not.* §. 393.); ea etiam mutatis mutandis ad præſentem applicari poſſunt. Ceterum admiratione

caret, quod anima ſecundum leges perceptiones ſuas continuat, quas ignorat, & quas intellectas ſæpe non agnoſcit, immo ubi eas jam novit, a ſe obſervari vix ac ne vix quidem advertit. Etenim eodem prorſus modo res ſeſe habet in motibus mechanicis corporis. Secundum leges ſtaticas incedimus & corpus noſtrum in quoslibet ſitus componimus. Plerique tamen hominum illas ignorant &, ſi qui eas intelligunt, eas a ſe obſervari ignorant, nec ad motus ac ſitus corporis explicandos transferre valent, ita ut exiguus admodum ſit eorum numerus, qui hunc illarum uſum facere poſſit. Abſit autem, ut tibi perſuadeas ſemper recurrendum hic eſſe ad ſyllogiſmos categoricos: ſæpius enim & hypotheticis, & disjunctivis, & aliis quibuscunque argumentandi modis locus eſt, prout caſus tulerit.

§. 395.

Identitas legum demonſtrationis & continuationis ſeriei perceptionum communium.

In demonſtrationibus cogitationes eodem modo procedunt, quo ſeries notionum ac perceptionum communiter continuantur. (De demonſtratione oſtenſiva vid. §. 522 ſq. *Log.* de apogogica conf. §. 524. *Log:* & tunc confule §. 393 ſq. *Pſych.*).

§. 396.

Ordo cogitandi in demonſtrationibus.

In demonſtrationibus cogitationes procedunt ordine maxime naturali (§. 395.).

Atque hinc intelligitur, cur demonſtrationes adeo evidentem reddant veritatem. Patet ſimul, cur demonſtrationes, quas conſummatas appello (§. 825. *Log.*), ceteris præſtent.

§. 397.

Ordo cogitationum in probatione probabili.

In probatione quoque probabili cogitationes procedunt ordine maxime naturali (§. 396.). Add. §. 559. *Log.*

§. 398.

Ordo cogitationum in omni probatione.

Ergo in omni probatione cogitationes ordine naturali procedunt (§. 396. 397.). Add. §. 545. 549. *Log.*

§. 399.

An omni diſciplinæ conveniant demonſtrationes & probationes genuinæ formæ.

Ergo demonſtrationes & probationes probabiles ejusdem cum illis formæ (§. 559. *Log.*) *omni diſciplinæ conveniunt, nec Matheſi vi objecti propriæ ſunt* (§. 398.).

Cum

Cum in Horis ſubſecivis A. 1730. *Trim. brum. n. 2. Trim. vern. n. 2. & Trim. æſtivo n. 2.* & regulis, & exemplis docuerimus, quomodo in ipſo Jure civili accurata methodus adhiberi debeat, & il. *Cramerus*, de pacto hereditario renunciativo filiæ nobilis ſpecimen ſingulare demonſtrationum in Jure dederit, & Cl. *Schreiberus* in Elementis Medicinæ phyſico-mathematicis eandem methodum ad artem ſalutarem applicaverit; non dubitamus fore, ut præjudicium iſtud ignaviæ patrocinans & incrementis eruditionis ſolidæ noxium tandem prorſus extirpetur.

§. 400.

Si quis analyſin demonſtrationum logicam negligit, nec in iis expendendis eum ſequitur ordinem, qui ex analyſi apparet; is ſyllogiſmos formales eorundemque concatenationem in iſtis non animadvertit. (Vide §. 522 ſqq. 766. 652. *Log.* de neglectu analyſeos demonſtrationum). Quodſi quis porro in demonſtrationibus expendendis eum non ſequitur ordinem, qui ex analyſi apparet; is non format ex notione ſubjecti judicia intuitiva, nec eorum ope in memoriam revocat principia terminum commu- nem cum iis habentia, ac inde concluſiones infert, neque etiam in concluſiones ita illatas mentis aciem dirigit, ut ope termini unius in eadem obvii in memoriam ſibi revocet propoſitionem aliam, quæ terminum communem habet, ac vi cujus novam infert concluſionem. Fieri igitur non poteſt, ut vel confuſa demonſtrationis ordinatæ ſeu naturalis idea animo ejus ingeneretur, dum demonſtrationes expendit (§. 769. 660. *Log.*). E. (§. 79. 87. *Log.*).

Cur ſyllogiſmi formales in demonſtrationibus non animadvertantur.

Ut præjudicium nocuum vitemus, cavendum eſt, ne in Probationibus, ipſis demonſtrationibus perpendendis communem ſequamur morem, ut ſcilicet ad concluſionem reſpicientes omnium primo ex nobis ipſis vel aliis quæramus, cur propoſitio iſta vera ſit, ſeu prædicatum ſubjecto conveniat & reſponſionis loco medium terminum allegemus, mox porro quæſituri, num vi ejus prædicatum ſubjecto tribui poſſit, ac adeſſe hic vim concludendi probaturi per allegationem propoſitionis majoris. Sane quamdiu hoc pacto demonſtrationes geometricas perpendi, genuinam earum indolem perſpicere minime potui.

§. 401.

Ortus ſyllogiſmi cryptici.

Si eidem notioni complexæ propoſitiones diverſæ reſpondere poſſunt, & ex iis in ratiocinando ea eligitur, quæ in formam ſyllogiſmi non quadrat; Syllogiſmus crypticus oritur (§. 273. 484. *Log.* 104. *Pſych.* 360 *Log.*). Vid. e. c. *Log.* §. 410. *not.*

§. 402.

Ortus figuræ ſecundæ & tertiæ ſyllogiſmorum.

Quoniam ſyllogiſmi figuræ ſecundæ & tertiæ ſunt cryptici ſyllogiſmi in prima (§. 376. *Log.*); *Syllogiſmi in ſecunda & tertia figura ortum trahunt ex eo, quod eidem notioni complexæ propoſitiones diverſæ reſpondere poſſint & ex iis in ratiocinando ſeligatur, quæ in formam ſyllogiſmorum primæ figuræ non quadrat* (§. 401.).

§. 403.

An per ſyllogiſmos perveniatur ad conclufionem incognitam.

Vi præmiſſarum ante cognitarum perveniri datur ad conclufionem nondum cognitam. Probant id exempla (§. 391. 393 ſq.). Etenim ibidem formavimus judicium aliquod intuitivum, quod minoris locum tuebatur in ſyllogiſmo. Ejus ope in memoriam nobis revocavimus propoſitionem aliam, quam alias cognoveramus (§. 104.), & inde combinatis terminis diverſis formata fuit propopſitio, quæ concluſioni ſyllogismi reſpondet. Idem eodem modo patet ex analyſi demonſtrationum tam oſtenſivarum (§. 522. 523. *Log.*), quam apogogicarum (§. 524. 530. *Log.*).

§. 404.

Quomodo ſtatus mentis ex aliis in ratiocinando enaſcatur.

In ſyllogiſmo tam categorico, quam hypothetico ſtatus mentis futurus naſcitur ex præſente mediante præterito. In ſyllogiſmo enim categorico, propoſitio minor eſt judicium intuitivum, major vero propoſitio eſt judicium, quod vi minoris memoria nobis ſuggerit (§. 393. 394. *Pſych.* & §. 522. & ſeqq. *Log.*). Judicium intuitivum cum tribuat enti cuidam, quæ in ipſius notione continentur (§. 50. *Log.*); entis illius idea animo præſens obverſari debet, dum judicamus, conſequenter minor propoſitio in ſyllogiſmo categorico exprimit ſtatum mentis præſentem. Quoniam majorem propoſitionem memoria nobis ſuggerit, notionem iſti reſpondentem (§. 491. 492. *Log.*) jam antea

habuimus

habuimus (§. 226.), conſequenter ea exprimit ſtatum mentis præteritum. Jam vero ex terminis diverſis in propoſitione majore ac minore componitur concluſio (§. 365.), quæ exprimit ſtatum aliquem mentis, qui præſens fieri debet, adeoque futurus *per demonſtrata*.

Similiter in ſyllogiſmo hypothetico, antecedens quod ponitur, vel conſequens quod tollitur, eſt judicium intuitivum, conſequenter exprimit ſtatum mentis præſentem. Propoſitionem hypotheticam, cujus antecedens ponitur, vel conſequens tollitur, memoria nobis ſuggerit, adeoque patet, quod ſtatum mentis præteritum exprimat, qui denuo præſens ſit. Jam vero in concluſione ponitur conſequens, vel tollitur antecedens (§. 381. *Log.*), quam exprimere ſtatum aliquem mentis qui præſens fieri debet, evidens eſt.

Non puto fore aliquem, qui in dubium vocet, diverſos judicandi actus diverſos eſſe ſtatus mentis: alias enim ex definitione ſtatus (§. 705. *Ontol.*) facillima foret probatio. Suo tempore in Moralibus patebit, quantum momentum in eo poſitum ſit, ut intelligamus, quomodo ſtatus præteriti influant in præſentem.

§. 405.

Quomodo ſtatus futurus e præſenti prodeat vi ſyllogiſmi categorici.

Quoniam in ſyllogiſmo categorico præmiſſæ terminum communem habent, in concluſione autem termini præmiſſarum diverſi combinantur (§. 328. *Log.*); *vi ſyllogiſmi categorici ſtatus futurus prodit ex præſente atque præterito, quatenus præſens quidpiam ex præterito habet.* E. c. Hæc pirus eſt arbor. Omnis arbor folia ſua deponere debet autumno. Ergo hæc pirus folia ſua autumno deponere debet. Præmiſſæ terminum communem habent arborem, atque adeo in ſtatu præſenti, qui minori reſpondet, & præterito, ad quem major refertur, commune quidpiam deprehenditur, ſcilicet arboris repræſentatio. Ut concluſio prodeat, combinantur termini præmiſſarum diverſi, quibus pirus & foliorum autumnali tempore depoſitio denotantur. Status igitur mentis, quo ſibi repræſentat pirum tanquam folia deponentem una cum autumnali tempore, naſcitur ex præſente & præterito, quatenus præſens ac præteritus quid-

piam commune habent, ſeu quatenus quidpiam eſt in præſenti, quod erat in præterito.

§. 406.

Modus, quo ſtatus futurus oritur vi ſyllogiſmi hypothetici.

Vi ſyllogiſmi hypothetici ſtatus futurus prodit ex præſente atque præterito, quatenus præſens cum futuro in præterito continetur. Syllogiſmorum hypotheticorum duo ſunt modi, ponens & tollens (§. 380. 381. *Log.*). In ponente ponitur antecedens & vi ejus in memoriam revocatur propoſitio hypothetica, ſi antecedens eſt, etiam conſequens eſt, ac inde infertur, quod conſequens ſit (§. 380. *Log.*). Quoniam itaque poſitio antecedentis deſignat ſtatum quendam mentis præſentem, propoſitio vero hypothetica, quæ in memoriam revocatur, præteritum, nec conſequens poneretur, niſi poſito antecedente memoriam ſubiret propoſitio ex antecedente atque conſequente compoſita; evidens eſt, ſtatum mentis, qui poſitione conſequentis determinatur, oriri ex præſente atque præterito, quatenus præſens, poſitio ſcilicet antecedentis, atque futurus, ſeu novus, qui oritur, poſitio nimirum conſequentis, in præterito, propoſitione nimirum hypothetica, ſimul continentur.

In modo tollente tollitur conſequens & vi ejusdem in memoriam revocatur propoſitio hypothetica, ſi antecedens eſt, etiam conſequens eſt, ac inde infertur, quod antecedens non ſit (§. 380. *Log.*). Quoniam itaque ſublatio conſequentis deſignat ſtatum quendam mentis præſentem, propoſitio vero hypothetica, quæ in memoriam revocatur, præteritum, nec antecedens tolleretur niſi ſublato conſequente memoriam ſubiret propoſitio ex antecedente atque conſequente compoſita; evidens eſt, ſtatum mentis, qui ſublatione antecedentis determinatur, oriri ex præſente atque præterito, quatenus præſens, ſublatio ſcilicet conſequentis, atque futurus, ſublatio nimirum antecedentis, in præterito, propoſitione nimirum hypothetica, ſimul continetur.

§. 407.

Modus, quo vi ſyllogiſmi disjunctivi ſtatus mentis unus ex altero naſcitur.

Vi ſyllogiſmi quoque disjunctivi ſtatus futurus mentis prodit ex præſente atque præterito, quatenus præſens cum futuro in præterito ſimul continetur (§. 388. *Log.*). Quamobrem ſi membrum

brum vel plura membra, quæ ponuntur, conſideres ut antecedens propoſitionis hypotheticæ; erit membrum, quod tollitur, conſequens ejusdem: ſi membrum, quod tollitur, vel plura membra, quæ tolluntur, conſideres ut antecedens propoſitionis hypotheticæ; erit membrum, quod ponitur, conſequens ejusdem, atque in utroque caſu ſyllogiſmus disjunctivus degenerat in hypotheticum modi ponentis (§. 381. *Log.*). Jam conf. §. 406.

E. gr. Aut anima eſt ſubſtantia ſimplex, aut compoſita. Sed eſt ſubſtantia ſimplex. Ergo non eſt compoſita. Quoniam itaque minor reſpondet judicio aſſumto, quo mediante propoſitio disjunctiva in memoriam revocatur (§. 117.); ſtatus judicantis animam non eſſe ſubſtantiam compoſitam naſcitur ex ſtatu judicantis, quod ſit ſimplex, propterea quod præceſſit ſtatus judicantis, aut animam eſſe ſubſtantiam ſimplicem, aut compoſitam.

Quod de ſyllogiſmis categoricis, hypotheticis & disjunctivis evicimus, idem de ratiocinatione polyſyllogiſtica & mixtim compoſita oſtendi poterat, de qua diximus alias (§. 465. & ſqq. *Log.*).

§. 408.

Status præſens dicitur *gravidus futuri*, quatenus ex eo & vi ejus futurus ſequitur. Dicitur idem *imprægnari* a præterito, quatenus mediante præterito aptus efficitur, ut inde ſequi poſſit futurus, ſeu, quatenus accedente præterito ex eo ſequitur futurus. Status, quo ſenſu gravidus & imprægnari dicatur.

§. 409.

In ſyllogiſmo tam categorico, quam hypothetico & disjunctivo ſtatus præſens eſt gravidus futuri, quod imprægnetur a præterito (§. 407. 404 ſqq.). Quando ſtatus præſens ſit gravidus & imprægnatus a præterito.

§. 410.

In conſequentiis immediatis non continetur ratio ſufficiens in præmiſſa, cur inde inferatur concluſio. Patet id per exempla eunti. E. gr. Ex contradictoria oppoſitione ita argumentamur: Omnis invidus miſer eſt. Ergo falſum eſt quendam invidum non eſſe miſerum. Sane ex eo, quod judicas, omnem invidum Ratio ſufficiens illationis concluſionis in conſequentia immediata an inſit præmiſſæ.

invidum miſerum eſſe, non intelligis, cur mentem ſubeat judicium, falſum eſſe, quod quidam invidus non ſit miſer. In priori itaque judicio, quod præmiſſum eſt, non continetur ratio ſufficiens, cur poſterius potius, quam aliud mentem tuam ſubeat (§. 56. *Ont.*).

Similiter ex ſubalternatione ita argumentamur: Omnis homo eſt mortalis. Ergo quidam eſt mortalis. Patet hic denuo ut ante in præmiſſa, omnis homo eſt mortalis, non contineri rationem ſufficientem, cur animum tuum ſubeat concluſio, quidam homo eſt mortalis. Et ſi ſumas, in illa rationem ſufficientem hujus contineri, idem eodem, quo ante, modo experientiæ repugnare deprehendes. Immo plures ſunt propoſitiones, quæ per legem imaginationis (§. 117.) tibi ſuccurrere poſſunt, quam quæ hic concluſionis loco ponitur, veluti quod tu ſis homo, quod Rex ſit homo & ita porro.

Si quis a rectis ad obliqua argumentatur: Omne triangulum eſt figura. Ergo qui triangulum deſcribit, figuram deſcribit; perinde liquet, ex præmiſſa non patere, cur tibi ſuccurrat concluſio, conſequenter nec in ea contineri rationem ſufficientem, cur ope ejus ad concluſionem pervenias.

Non jam quæritur, an ex præmiſſa legitima inferatur concluſio, ut argumentationi inſit vis concludendi; ſed an data præmiſſa ſola nec alio quopiam præſuppoſito vi facultatum mentis perveniri poſſit ad concluſionem: quod poſterius hac propoſitione negatur.

§. 411.

Ratio cur per conſequentiam immediatam ratiocineris.

Si de propoſitione data judicia logica formes & perſpecta fuerint theoremata de propoſitionibus ſe mutuo ponentibus; ex propoſitione data tanquam præmiſſa inferes concluſionem. Etenim hæc propoſitio mentem tuam ſubibit (§. 117.), adeoque hinc inferes, poſita propoſitione priori ponendum quoque eſſe aliam quandam beneficio ſyllogiſmi categorici (§. 360. 361.): quod dum facis, per immediatam conſequentiam ex propoſitione data infers aliam.

Ponamus te aciem mentis convertere in propoſitionem, qua affirmatur, omnem hominem eſſe mortalem, atque perpen-

dere

dere propoſitionis hujus univerſalitatem; judicium logicum de eadem formas, ſcilicet quod propoſitio ſit univerſalis (§. 239. *Log.*). Quare ſi perſpectum tibi fuerit theorema logicum, poſita quacunque propoſitione univerſali, ponendam quoque eſſe quamvis ſubalternantem, veluti hic eam, qua affirmatur, quosdam homines eſſe mortales (§. 422. *Log.*); vel ſi perſpectum tibi fuerit theorema, quicquid affirmatur de omni, illud etiam affirmandum de quovis, adeoque & de quibusdam ſub omni contentis (§. 341. *Log.*), propoſitionis alterutrius recordatus (§. 117.) utique inferes, quosdam homines eſſe mortales.

§. 412.

Ratio illationis in conſequentiis immediatis ex oppoſitione.

Si de propoſitione univerſali formes judicium logicum, quod ſit univerſaliter vera, & familiaris fuerit propoſitio, ſi verum eſt prædicari quid univerſaliter poſſe de omni, falſum eſt id particulariter prædicari non poſſe de quibusdam ſub omni contentis; inde infers in caſu ſpeciali ex univerſaliter affirmante, falſum eſſe prædicatum ejus negari poſſe de quibusdam ſubjecti. Etenim hujus recordatus (§. 117.) infers prædicatum propoſitionis datæ non poſſe removeri de quibusdam ſubjecti. Quamobrem in caſu ſpeciali, veluti quod omnis homo ſit mortalis, vi ſyllogiſmi illius generalis infers, falſum eſſe, quod quidam homines non ſint mortales (§. 411.).

§. 413.

Modus inferendi conſequentiam immediatam ex univerſaliter negante.

Si de propoſitione univerſaliter negante judices, quod ſit univerſaliter vera, & familiaris tibi fuerit propoſitio, ſi verum eſt, prædicatum negari de omni ſubjecto, falſum eſt, id negari non poſſe ſeu id affirmari poſſe de quibusdam ſubjecti; inde in caſu ſpeciali inferes ex propoſitione univerſaliter negante, falſum eſſe quod prædicatum ejus de quibusdam ſubjecti affirmari poſſit. Veritas propoſitionis eodem modo evincitur, quo veritatem præcedentis evicimus. Ponamus te judicantem: Nullus homo eſt omniſcius. Quodſi judicesp ropoſitionem hanc eſſe univerſaliter negantem veram; memoriam ſubibit propoſitio: Si univerſaliter verum eſt, quod nullus homo ſit omniſcius, falſum eſt, quosdam homines

eſſe omniſcios. Atque adeo infers: Falſum eſt, quosdam homines eſſe omniſcios.

Quæ de probatione propoſitionis præſentis dicta ſunt, eadem quoque de ſequentibus corollariis tenenda: ut adeo eadem nonniſi a poſteriori confirmari opus ſit.

§. 414.

Modus illationis in conſequentia immediata in caſu æquipollentiæ.

Si ad ideam propoſitioni datæ reſpondentem intentus obſerves, poſſe formari alias eidem æquipollentes & recorderis propoſitionum æquipollentium poſita una alteram quoque poni; ex una alteram inferes. Ponamus te judicare, quod pater amet filium. Ad ideam propoſitioni reſpondentem intentus tibi repræſentas patrem atque filium & amorem patris erga filium. Vides autem judicium ex eo, quod tibi repræſentas, formaturus, accipi poſſe loco ſubjecti vel patrem, vel filium: ac in caſu quidem priori dicendum eſſe, quod pater amet filium; in poſteriori, quod filius ametur a patre. Poſita idea, ponitur propoſitio utraque. Atque adeo judicas: Si pater amat filium, filius amatur a patre. Et hinc infers, filium a patre amari.

§. 415.

Illatio per conſequentiam immediatam in caſu converſionis ſimplicis.

Si de propoſitione univerſaliter negante judices, quod ſit univerſaliter negans, atque recorderis, ſi propoſitio fuerit univerſaliter negans, de omni prædicato negari poſſe ſubjectum; ex propoſitione univerſaliter negante inferes, de omni prædicato propoſitionis datæ negandum eſſe ſubjectum. Ponamus te judicare, quod nullus avarus ſorte ſua contentus ſit, atque perpendere propoſitionem hanc eſſe univerſaliter negantem: recordatus quod de omni prædicato negari poſſit ſubjectum, ſeu in applicatione ad caſum præſentem, quod, ſi nullus avarus ſorte ſua contentus ſit, nullus quoque ſorte ſua contentus ſit avarus, inde inferes: nullum ſorte ſua contentum eſſe avarum.

Dicitur hæc converſio apud Logicos ſimplex, cujus fundamentum demonſtravimus alibi (§. 425. *Log.*).

§. 416.

§. 416.

Si de propoſitione particulariter affirmante judices, quod ſit particulariter affirmans, atque recorderis, ſi propoſitio fuerit particulariter affirmans, etiam de prædicato particulariter affirmari poſſe ſubjectum; ex propoſitione particulariter affirmante inferes, quod de ejus prædicato particulariter affirmari debeat ſubjectum. Ponamus te judicantem, quod quidam doctus ſit moderatus, atque perpendentem, quod hæc propoſitio ſit particulariter affirmans. Recordatus quod de prædicato particulariter affirmari poſſit ſubjectum, inferes, quendam, qui eſt moderatus, eſſe doctum, principio nempe logico generali ad caſum præſentem ſpecialem applicato hunc in modum: Si quidam doctus moderatus eſt, quidam, qui eſt moderatus doctus eſt. Illatio in altero caſu converſionis ſimplicis.

Principium logicum alibi jam demonſtravimus (§. 426. *Log.*).

§. 417.

Si de eodem ſubjecto prædicentur plura vel abſolute, vel ſub eadem conditione, atque judicantes plures hic adeſſe propoſitiones ejusdem ſubjecti, ſed diverſi prædicati recordemur, ſi plures ſint propoſitiones ejusdem ſubjecti, ſed diverſi prædicati, exinde formari poſſe propoſitionem unam ejusdem ſubjecti, cujus prædicatum ex prædicatis ceterorum compoſitum; inde inferimus in dato caſu ſpeciali quod ſubjecto conveniat prædicatum ex prædicatis ceterarum propoſitionum compoſitum. Ponamus te judicantem, quod omnis planeta illuminetur a ſole, quod omnis planeta cingatur atmoſphæra, quod omnis planeta ſit corpus mundi totale. Quodſi perpendis, plures hic adeſſe propoſitiones, quarum idem eſt ſubjectum, ſcilicet planeta, ſed prædicata ſunt diverſa, quodque prædicata illa diverſa ſubjecto tribuantur abſolute; recordatus in tali caſu ſubjecto aſoluto tribui poſſe prædicatum ex quatuor iſtis compoſitum; inde infers, planetam eſſe corpus mundi totale a ſole illuminatum, quod atmoſphæra cingitur. Demonſtratio eſt ſequens: ſi ſubjecto abſolute poſito vel ſub data conditione convenit prædicatum, in priori caſu ratio ſufficiens, cur prædicatum ſubjecto tribui debeat, eſt defi- Illatio a diviſis ad compoſita.

 nitio,

nitio, in poſteriori conditio adjecta (§. 130. *Ont.*), adeoque poſito in caſu primo ſubjecto abſolute, in caſu ſecundo ſub eadem conditione, ponitur prædicatum in caſu priori abſolutum, in poſteriori hypotheticum (§. 118. *Ontol.*). Quare ſi plura fuerint prædicata de eodem ſubjecto vi ejuſdem notionis enunciata diverſis propoſitionibus, poſita notione ſubjecti omnia ſimul ponuntur, conſequenter ex propoſitionibus pluribus formari poteſt una, in qua ſubjecto eadem notione comprehenſo tribuitur prædicatum ex prædicatis plurium propoſitionum compoſitum.

Utimur hoc modo inferendi in demonſtrationibus, quando ex conclusionibus per plures ſyllogiſmos elicitis deducimus propoſitionem unam, quæ tanquam præmiſſa aſſumitur, ut filum ratiocinationis ulterius produci poſſit. Dicitur hæc *illatio a diviſis ad compoſita*, quæ frequentiſſime occurrit in demonſtrationibus geometricis.

§. 418.

Conſequentia a compoſito ad diviſa.

Si ſubjecto tribuitur prædicatum compoſitum ex pluribus aliis, quæ ſigillatim eidem ſalva ejus notione tribui poſſunt, & judicantes prædicatum propoſitionis datæ eſſe reſolubile in plura, quæ ſubjecto eidem prorſus immutato tribui poſſunt, recordamur propoſitionis hujus, ſi prædicatum fuerit reſolubile in plura alia, quæ ſubjecto prorſus immutato ſigillatim tribui poſſunt, inde formari poſſe plures propoſitiones ejusdem ſubjecti, in quibus prædicata iſta ſigillatim eidem tribuuntur; ex propoſitione data inferemus propoſitionem ejusdem ſubjecti, in qua prædicatum aliquod ſigillatim eidem tribuitur, quod notionem prædicati propoſitionis datæ ingreditur. Ponamus te judicantem, quod Petrus ſit juvenis doctus, & perpendentem, quod prædicatum ſit compoſitum ex duobus aliis, nempe eſſe juvenem & eſſe doctum, animadvertere, quod utrumque ſigillatim Petro tribui poſſit, cum quis juvenis eſſe poſſit, etiamſi doctus non ſit, & doctus eſſe poſſit, etiamſi non ſit juvenis. Ex propoſitione data, quod Petrus ſit juvenis doctus, utique inferes, quod ſit juvenis, vel etiam quod ſit doctus. Ceterum propoſitio generalis, cujus vi ex propoſitione data infertur altera, eodem modo oſtenditur, quo in propo-

ſitione

ſitione præcedente evicimus veritatem propoſitionis, quæ principium conſequentiæ largiebatur.

Hic quoque arguendi modus ſubinde in demonſtrationibus Mathematicorum occurrit, diciturque conſequentia immediata a compoſito ad diviſa.

§. 419.

Si tam ſubjectum, quam prædicatum ad formam nominis, ſeparata copula, ſi tale nondum fuerit, reductum ponitur in caſu obliquo & eadem utrique accedat notio, ut duæ hinc reſultent propoſitiones; una inde formari poteſt propoſitio vel hypothetica, vel categorica, ſi prior, quam ſubjectum datæ ingreditur, ponatur loco antecedentis in propoſitione hypothetica, vel ſubjecti loco in categorica; poſterior vero loco conſequentis in hypothetica, loco prædicati in categorica. Lemma, quo continetur fundamentum conſequentiæ immediatæ a recto ad obliqua. In omni enim propoſitione categorica ſubjectum, quatenus per ejus notionem determinatur prædicatum, & prædicatum, quatenus per ſubjecti notionem determinatur, cum poſita notione ſubjecti ponatur prædicatum (§. 131. *Ontol.* vel §. 115. *ejusd.*), idem ens deſignant, adeoque ſibi invicem ſubſtitui poſſunt in notionibus quibuscunque complexis, ſalva earundem veritate. Quamobrem ſi utrique accedat eadem notio, & tam ſubjectum, quam prædicatum ad formam nominis reductum, abjecta copula, ſi talem nondum habuerit, ponatur in caſu obliquo & una propoſitio ſic formata admittitur tanquam vera; etiam altera tanquam vera admitti debet. Quare ſi prior ſumatur pro antecedente, erit poſterior conſequens propoſitionis hypotheticæ (§. 379. 381. *Log.*). Ex propoſitione adeo categorica data efficitur hypothetica, ſi ad terminos rectos in obliquos converſos accedat notio quædam communis. Quodſi jam antecedens propoſitionis hypotheticæ convertatur in ſubjectum & conſequens in prædicatum; propoſitio categorica prodit hypotheticæ æquipollens (§. 273. *Log.*). Quamobrem ex propoſitione categorica data elicitur quoque categorica alia, ſi ad terminos obliquos accedat notio quædam communis.

E. c. Pluvia guttatim deſtillat. Ergo qui pluviam colligit, is colligit, quod guttatim deſtillat, vel ſi quis pluviam colligit, is quod guttatim deſtillat, colligit. it. Homo hic eſt ebrius. Ergo qui homi-

nem hunc interficit, ebrium interficit. Petrus eſt philoſophus. Ergo qui Petrum aggreditur, philoſophum aggreditur, vel qui cum Petro diſputat, cum philoſopho diſputat, vel qui Petro quid donat, philoſopho donat, vel quod Petro donatur, philoſopho donatur. Promiſcue nimirum quilibet caſus obliquus poni poteſt, cum in probatione non exprimatur, quinam caſus obliquus poni debeat. Continet igitur propoſitio præſens fundamentum *conſequentiæ immediatæ a rectis ad obliqua*, quam vocant Logici. Omiſimus hoc in Logica, quod continetur ſub principio generali propoſitionum ſe mutuo ponentium tanquam ſub genere ſpecies (§. 429. *Log.*).

§. 420.

Modus inferendi in conſequentia a rectis ad obliqua.

Si de propoſitione data categorica judices terminos, ex quibus conſtat, poni in caſu recto, atque recorderis accedente ad utrumque in caſu eodem obliquo poſitum eadem notione poſſe formari propoſitionem aliam ſive hypotheticam, ſive categoricam, & ſuccurrat notio terminis obliquis adjicienda; ex propoſitione data per immediatam conſequentiam inferes aliam, in qua ſubjectum & prædicatum habent notionem quandam communem adjectam in priori caſu ſubjecto propoſitionis datæ oblique poſito, in poſteriori autem prædicato ejuſdem itidem oblique poſito. Ponamus dari propoſitionem: Triangulum eſt figura. Quodſi jam judices, ſubjectum, nempe triangulum, & prædicatum, ſcilicet figura, poni in caſu recto, atque recorderis poſſe formari propoſitiones, in quibus ponitur uterque terminus in caſu obliquo, accedente notione quadam tertia, veluti quod quis triangulum deſcribat: ex propoſitione data utique inferes, quod, qui triangulum deſcribit, figuram deſcribat. Habes nimirum jam rationem ſufficientem, cur a propoſitione data, Triangulum eſt figura, pervenias ad alteram; Ergo qui triangulum deſcribit, figuram deſcribit: quemadmodum ſupra generaliter oſtendimus (§. 411.). Ratio vero illationis patet ex propoſitione præcedente.

§. 421.

Quomodo ſtatus mentis ex aliis in ratiocinatione per

In conſequentiis immediatis ſtatus mentis futurus naſcitur ex præſente mediante præterito (§. 411.).

Idem

Idem confirmatur a poſteriori. Etenim ſi argumentaris: Omnis homo eſt mortalis. Ergo quidam homo eſt mortalis; ad concluſionem non pervenis, niſi judices, propoſitionem datam, omnis homo eſt mortalis, eſſe univerſalem, ſeu univerſaliter verum eſſe, quod homo ſit mortalis, atque perpendas, quod de omni homine prædicari poteſt, idem etiam prædicari poſſe de quibusdam. Judicium vero, quod propoſitio hæc, omnis homo eſt mortalis, ſit univerſaliter vera, deſignat ſtatum mentis præſentem. Dum recordaris, de quibusdam hominibus prædicari debere, quod de omni homine prædicatur; judicium, quod olim te tuliſſe meminiſti, exprimit ſtatum præteritum. Denique judicium, quod quidam homines ſint mortales, futurum ſtatum exprimit, qui ex ceteris naſcitur, ſeu nonniſi præviis ceteris in mente locum habet. Status igitur in hoc caſu naſcitur ex præſente mediante præterito. conſequentiam immediatam naſcatur.

§. 422.

Dum aliquid imaginaris, ſtatus mentis, qui futurus erat, enaſcitur ex præſente mediante præterito (§. 117. Pſychol. 584. Ont.). Vid. exempla §. 104 ſqq. Quomodo ſtatus mentis ex aliis naſcatur, dum quid imaginamur.

§. 423.

Dum aliquid imaginamur, ſtatus præſens gravidus futuri, quod a præterito imprægnatur (§. 408.). Add. §. 422. 117. Quomodo ſtatus præſens ſit gravidus futuri in imaginando.

Propoſitionem hanc adjicimus, ut appareat principii ſuperioris (§. 409.) univerſalitas; Quem in finem porro adjicimus propoſitionem ſequentem.

§. 424.

Dum per conſequentiam immediatam aliquid inferimus, ſtatus præſens eſt gravidus futuri, quod a præterito imprægnetur (§. 421. 411 ſqq. 408.). Quomodo idem obtineat in conſequentiis immediatis.

CAPUT

CAPUT IV.

DE DISPOSITIONIBUS NATURALIBUS ET HABITIBUS INTELLECTUS.

§. 425.

Quid natura inſit; quid acquiratur.

Quicquid menti ſine prævio exercitio inexiſtit, *natura ineſſe* dicitur: quod vero non inexiſtit, niſi prævio exercitio, *acquiri* dicitur. Utrumque etiam de corpore accipi poteſt. Quare cum exercitium actuum ſpecie vel genere eorundem abſolvatur (§. 195.): *Id acquiritur, quod menti vel corpori non inexiſtit niſi iteratis ſæpius actibus ſpecie vel genere iisdem.*

§. 426.

Diſpoſitio quid ſit.

Poſſibilitas acquirendi potentiam agendi, vel patiendi, dicitur *diſpoſitio*, ad agendum ſcilicet, vel patiendum. Quodſi hæc *diſpoſitio* natura inſit, *naturalis* appellatur.

§. 427.

Difficultas agendi in quonam conſiſtat.

Difficulter agere dicitur, qui actiones ſimplices ad compoſitam requiſitas nonniſi tarde ac interjectis moris edere valet. *Difficultas* adeo *agendi æſtimatur longitudine temporis actioni ſimplici edendæ impenſi & mora* (ſeu tractu temporis) *inter ſimplices interjecta, itemque fruſtraneis conatibus.*

E. gr. Si quis ſcribere velit, ſingulas literas delineare debet & in una eademque litera plures ductus pennæ neceſſarii ſunt. Sunt adeo tot actus ſimplices, ſeu minus compoſiti, quot literæ delineandæ, ad ſcripturam requiſiti, & in ſingulis literis delineandis tot diſtinguuntur actus magis ſimplices, quot ductus diverſi in una litera obſervantur. Difficulter adeo ſcribit, qui tarde literas depingit & inter ſingularum literarum delineationes a ſcribendo tantiſper ceſſat, ut mora intercedat, qua non ſcribitur. Major adhuc eſt ſcribendi difficultas, ſi quis

non

non continuo ductu pingit literam eandem, ſed ſingulos ductus ſingulis tempuſculis abſolvit, morula quadam inter ſingulos interjecta. Non confundenda eſt hæc difficultas cum impotentia ſcribendi, quando quis ductus literarum nondum delineare valet, ſeu calamum movere nequit, prout litera pingenda poſtulat, & ſi difficultati ſcribendi quidpiam impotentiæ adhæreat.

§. 428.

Difficultati agendi opponitur *Promptitudo agendi*, qua quis actiones ſimplices ad compoſitam requiſitas cito nec ullis inter eas interjectis morulis producere valet. Atque hæc agendi promptitudo eſt id, quod *Habitus* appellari ſuevit. Habitus quid dicatur.

§. 429.

Difficultas agendi dicitur *Diſpoſitio*, eaque *naturalis*, ſi naturæ inſit, ſeu ſine prævio exercitio inexiſtit; *acquiſita* vero, ſi non inexiſtit, niſi prævio exercitio. Diſpoſitio quid dicatur.

§. 430.

Habitus nonniſi exercitio acquiritur & diſpoſitio mediante exercitio in habitum convertitur (§. 425.). Habitus quomodo producatur.

Confirmatur idem a poſteriori.

Sic notionem directricem habemus ad modum, quo habitus datus comparetur, inveſtigandum utilem. Eluceſcet inprimis utilitas in philoſophia morali.

§. 431.

Habitus acquiſitus continuo uſu & conſervatur, & perficitur (§. 430. 195.). Conſervatio & ulterior perfectio habitus.

Habitus autem perficitur, ſi quid ejus acquiritur, quod nobis nondum inerat, quemadmodum ex notione perfectionis colligere licet (§. 503. *Ontol.*).

§. 432.

Habitus acquiſitus amittitur diu intermiſſo ejus uſu (§. 431.). Quomodo habitus amittatur.

§. 433.

Habitus acquiſitus amittitur & contrarius ſimul acquiritur, editis continuo actionibus eidem contrariis. Etenim ſi actio- Quomodo contrarius habitus ſimul acquiratur.

nes habitui acquiſito contrariæ eduntur, ex habitu non agis, atque adeo uſus ejusdem intermittitur: quod ubi continuo fit quando agendi occaſio offertur, uſus illius diu tandem intermittitur. E. amitti debet (§. 432.).

Quodſi continuo edantur actiones habitui contrariæ, exercitium eidem contrarium ponitur (§. 195.). Atqui cum actionibus contrariis habitus contrarius acquiritur (§. 430.).

Maximi momenti eſt hæc propoſitio in moralibus, cum hinc pateat ratio, cur homines ex virtute prolabantur in vitia, ut virtutem dediſcentes vitiis adſuefiant.

§. 434.

Differentia cognitionis a priori & poſteriori.

Quod experiundo addiſcimus, *a poſteriori cognoſcere* dicimur: Quod vero ratiocinando nobis innoteſcit, a *priori cognoſcere* dicimur. *Mixta* eſt *cognitio*, quæ partim a poſteriori, partim a priori acquiritur.

§. 435.

Quot dentur modi cognoſcendi.

Quicquid cognoſcimus, vel a poſteriori cognoſcimus (§. 634. Log. 434. Pſych.), vel a priori (§. 366. 434.).

§. 436.

Quomodo a poſteriori quid cognoſcatur.

Quicquid a poſteriori extra nos cognoſcimus, ſenſu duce cognoſcimus (§. 434. Pſych. 437. Log. 67. 92. 117. Pſych.): Quicquid vero in mente cognoſcimus, ope apperceptionis cognoſcimus (§. 25.).

Modum cognitionis a poſteriori declaravi in Logica (§. 639. & ſeqq. *Log.*). Quomodo autem in mentis noſtræ cognitione a poſteriori progrediamur, ex ipſa præſente tractatione innoteſcit, ubi nonniſi talia proferimus, quæ a poſteriori nobis innoteſcunt.

§. 437.

Sola vi imaginationis quænam cognoſcantur.

Sola imaginatione duce non cognoſcimus, niſi quæ fingimus (§. 117. 140. 143 ſq.).

§. 438.

Quomodo quid a priori cognoſcatur.

Quicquid a priori cognoſcitur, vi intellectus eruitur (§. 434. 366.).

§. 439.

§. 439.

Ad cognitionem, quæ a priori datur, omnes in univerſum intellectus operationes concurrunt. Intellectus enim operationes tres ſunt (§. 325.). Enimvero quando ratiocinamur, ex judiciis quibusdam præviis alia formamus (§. 366.), conſequenter cum ratiocinatio ſit tertia, judicium ſecunda mentis operatio (§. 52. *Log.*); tertiæ intellectus operationi locus non eſt ſine ſecunda. Porro quando judicamus & quidem determinate (§. 374. 384. &c.), in idea ſubjecti determinationes ſingulas a ſe invicem & a re, cui inſunt, & adſunt, diſtinguimus, vi quarum prædicatum eidem tribuendum, ſive eædem intrinſecæ fuerint, ſive extrinſecæ (§. 348.), conſequenter primæ mentis operationi quoque locus eſt (§. 331.). E.

Concurſus omnium operationum mentis ad cognitionem a priori.

Idem intuitiva quadam ratione a poſteriori intelligitur, ſi acumen mentis in demonſtrationem aliquam in ratiocinia ſua reſolutam (§. 522. & ſeqq. *Log.*) convertas.

Ex propoſitione præſente intelligitur, tanto aptiorem unumquemque eſſe ad res a priori cognoſcendas, quanto ſingulas intellectus operationes promptius elicere valet.

§. 440.

Habitus diſtincte ratiocinandi & ratiocinia concatenandi dicitur *Soliditas*, intellectus ſcilicet.

Soliditas quid ſit.

§. 441.

Diſtincte ratiocinatur, qui ſucceſſive ſingula judicia format, prout ratiocinium ingrediuntur. Vid. §. 354 ſqq. *Pſych.* 522 ſqq. *Log.*

Diſtincta ratiocinatio quænam.

§. 442.

Tanto quis ſolidior eſt, quo in probandis principiis propius accedit ad notiones irreſolubiles (§. 532. *Log.* 440. *Pſych.*).

Gradus ſoliditatis unde pendeant.

Præſens propoſitio fundamentum graduum ſoliditatis continet. Ex eadem vero apparet, ſoliditatem in tertia mentis operatione eſſe, quod in prima eſt profunditas. Habet enim aliquid ſimilitudinis analyſis notionum, de qua ſupra diximus (§. 339.), cum analyſi demonſtrationum, quam alias exhibuimus (§. 522. & ſeqq. *Log.*).

§. 443.

Quinam habitu demonſtrandi polleat. *Qui ſolidus eſt, habitu demonſtrandi & probandi pollet* (§. 440. *Pſych.* 467. 469 327. *Log.*).

§. 444.

A quonam demonſtrationes conſummatæ proveniant. *Qui ſolidus eſt, demonſtrationes conſummatas dare valet & contra* (§. 440 ſq. *Pſych.* 824 769. 825. *Log.*).

§. 445.

Quænam ſolidus admittat tanquam vera. *Qui ſolidus eſt, non admittit tanquam vera, niſi ſufficienter probata* (*ſ.* 443. *Pſych.* 515. 539. 538. *Log.*), *atque ſufficienter explicata.*

Exploratum eſt, nos judicare haud quaquam poſſe, utrum propoſitio ſit ſufficienter probata, nec ne, quamdiu terminus quidam in eo occurrit, quem penitus nondum intelligimus, conſequenter quando propoſitio nondum ſufficienter explicata, cum ignoretur, quid probari debeat.

§. 446.

Quinam ſit ſolidus. *Qui ſufficienter probat, quæ affirmat, vel negat, ſolidus eſt.* Quoniam enim ideo propoſitionem datam probamus, ut certi reddamur eam eſſe veram; propoſitio vero tum demum nobis certa eſt, quando demonſtrare valemus prædicatum ſubjecto convenire (§. 539. *Log.*); qui ſufficienter probat, quæ affirmat, vel negat, eadem demonſtrat &, ubi nulla ex parte deſiderari patitur induſtriam ſuam, demonſtrationes dat completas atque ordinatas (§. 824. 769. *Log.*), adeoque conſummatas (§. 825. *Log.*). Jam vide §. 444.

Patet igitur, ſolidum definiri poſſe per eum, qui ſufficienter probat, quæ affirmat, vel negat, modo conſtet quidnam ſufficienter probetur, nempe quod evincitur per demonſtrationes, easque inprimis conſummatas.

§. 447.

Nexus probationis & explicationis ſufficientis. *Qui ſufficienter quid probat, idem quoque ſufficienter explicat* (*ſ.* 446.). Enimvero ſi qua propoſitio demonſtratur, ex iis, quæ notionem ſubjecti ingrediuntur, ſeu de eodem ſu-

muntur,

muntur, ratiocinando colligitur prædicatum (§. 522. & ſqq. *Log.*), conſequenter antequam demonſtratio inchoari poteſt, enumerandæ ſunt determinationes ſubjecti, quarum vi prædicatum eidem tribuitur, & notio prædicato reſpondens communicanda, ut conſtet, quid ex illis colligi debeat. E. (§. 1099. *Log.*).

§. 448.

Solida doctrina dicitur, quæ conſtat propoſitionibus ſufficienter probatis ſeu demonſtratis, adeoque & ſufficienter explicatis (§. 447.). Solida doctrina quænam dicatur.

§. 449.

Doctrina methodo philoſophica, ſeu mathematica propoſita ſolida eſt (ʃ. 132. 109. 111. Diſc. præl.). Qua methodo doctrina ſolida tradatur.

§. 450.

Cui ſcientia eſt, is ſolidus eſt & doctrinam ſolidam poſſidet (§. 568 ſq. *Log.* 448. *Pſych.*). Quinam eam poſſideat.

Datur differentia inter ſcientiam & ſoliditatem. Nimirum ſoliditas ſpectatur in intellectu citra reſpectum ad cognoſcibilia, quæ animo comprehendimus, attendendo tantummodo ad modum, quo circa cognoſcibilia verſamur; ſcientia vero includit cognoſcibilia, quæ nobis innotuere, atque eadem exprimit cum modo cognitionis, quatenus is per applicationem ineſt ipſi cognitionis actui ſingulari. Apparet itaque arctus ſoliditatis ac ſcientiæ nexus, ita ut non detur ſcientia ſine aliquo ſoliditatis gradu. Æſtimantur autem gradus ſcientiæ ex multitudine eorum, quæ ſcimus: gradus autem ſoliditatis, cui cum objecto nihil eſt negotii, alio prorſus fundamento nituntur (§. 442.).

§. 451.

Tantum ſcimus, quantum memoria retinemus. Pone enim, nos quid memoria non retinere: ejus ergo ideam animo reproducere reproductamque recognoſcere minime valemus (§. 180.). Quare cum ea ſciamus, quæ demonſtrare valemus (§. 568. *Log.*); ea, quorum ideam reproducere ac reproductam cognoſcere minime valemus, multo minus demonſtrare valemus, quia hic potiſſimum reſpicimus ad objectum cognitionis (*not.* §. 450.). Quantum ſciamus.

§. 452.

Scientia quando pereat.

Qui ejus, quod ſciverat, obliviſcitur, ipſius amplius ſcientiam non habet (§. 216. 180.).

§. 453.

Oblivio qua non noceat habitui acquiſito.

Habitus diſtincte ratiocinandi ac ratiocinia concatenandi remanet, etiamſi obliviſcaris eorum, de quibus diſtincte ratiocinatus habitum iſtum tibi comparaſti. Habitum enim diſtincte ratiocinandi ac ratiocinia concatenandi tibi comparaſti, non quod de iis præciſe rebus ratiocinatus es, de quibus diſtincta ratiocinia formaſti & formata concatenaſti; ſed quod tantummodo ratiocinia formaſti & concatenaſti ac hoc ipſo notionem diſtinctæ ratiocinationis & legitimæ ratiociniorum concatenationis tibi comparaſti (§. 430.). Quoniam itaque objectum, de quo ratiocinatus es, ad hoc nil quicquam confert, ut intelligas, cur habitum diſtincte ratiocinandi & ratiocinia concatenandi tibi comparaveris, ſed ſola ſufficit actuum ratiocinationis ac concatenationis frequentia; ratio quoque ſufficiens illius habitus in ſola horum actuum frequentia continetur, nec quicquam ad eam facit objectum, de quo ratiocinia diſtincta formaſti & concatenaſti (§. 56. *Ontol.*). E. (§. 118. *Ontol.*).

§. 454.

Ars inveniendi quid ſit & quod detur.

Habitus ex veritatibus cognitis alias incognitas colligendi dicitur *Ars inveniendi*. Exemplo inprimis Mathematicorum probatur, quod *detur ars inveniendi*. Integræ quoque dantur diſciplinæ, quæ artes inveniendi ſpeciales ſunt, veluti Arithmetica, Trigonometria & inprimis Algebra. Quod vero etiam extra Matheſin arte inveniendi opus ſit, non minus a poſteriori probari poteſt. Exemplô docui, quomodo ars inveniendi exerceri poſſit in Tentamine de vera cauſa multiplicationis frumenti, patrio idiomate aliquoties recuſo.

§. 455.

Ars inveniendi quotuplex.

Ars inveniendi duplex eſt, nimirum *ars inveniendi veritatem a poſteriori, & ars inveniendi eandem a priori* (§. 435.) add. *Log. c.* 2. 3. *ſect.* 2. *part.* 2.

§. 456.

§. 456.

Obſervatio eſt experientia, quæ verſatur circa facta naturæ ſine noſtra opera contingentia. *Experimentum* eſt experientia, quæ verſatur circa facta naturæ, quæ nonniſi interveniente opera noſtra contingunt (§. 717. *Log.*). Obſervationis & experimenti differentia.

§. 457.

Ars inveniendi a poſteriori veritatem incognitam eruit vel ex obſervationibus, vel ex experimentis (§. 434. 456.). Ars inveniendi a poſteriori quotuplex.

Duplex adeo datur ars inveniendi a poſteriori, ſcilicet ars obſervandi & ars experimentandi.

§. 458.

Ars obſervandi eſt, qua veritates ex obſervationibus eruuntur. Artis obſervandi definitio.

Utuntur hac arte Phyſici ac Medici, ac inprimis Aſtronomi. Utimur quoque eadem in Pſychologia empirica, quam hic tradimus.

§. 459.

Ars experimentandi eſt, qua experimentis veritates eruuntur. Artis experimentandi definitio.

Hac arte utuntur hactenus Phyſici fere ſoli: eidem tamen locus eſt in omni philoſophia, ipſa Theologia naturali.

§. 460.

Si veritas a priori eruitur, ex notionibus, hoc eſt, definitionibus ac propoſitionibus, per ratiocinia colligitur (§. 439. 325. 366 ſqq.). Veritas quomodo a priori eruatur.

§. 461.

Hinc *Ars inveniendi a priori*, quæ per eminentiam *Ars inveniendi* dicitur, eſt, qua ex notionibus acquiſitis, hoc eſt, ex definitionibus ac propoſitionibus jam cognitis ratiocinando colligitut veritas adhuc incognita. Artis inveniendi a priori definitio.

§. 462.

Quo plures definitiones ac propoſitiones quis jam cognovit, eo ad inveniendum veritatem latentem a priori aptior; ſi cui vero nullæ Quænam ars inveniendi a priori præſupponat.

nullæ adhuc perſpectæ ſunt, is in inveniendo inanem operam ſumit (§. 461.).

§. 463.

Requiſitum alterum inventoris. Et quia veritas a priori ratiocinando colligitur (§. 461.); *veritatem a priori inveſtigaturus habitu ratiocinandi polleat neceſſe eſt*, conſequenter cum ſoliditas in habitu diſtincte ratiocinandi & ratiocinia concatenandi conſiſtat (§. 440.), *inventorem ſolidum eſſe oportet.*

§. 464.

Principia, quibus uſi primi inventores. *Primi inventores ex veritatibus vulgo obviis, quas invenerunt, collegerunt.* Veritas enim latens eruitur ex veritatibus jam cognitis (§. 461.). Quare cum primis inventoribus veritates aliæ cognitæ non fuerint, niſi quæ etiam vulgo obviæ erant; ex veritatibus vulgo obviis collegerunt, quas invenerunt.

§. 465.

Syllogiſmorum in inveniendo uſus. *Syllogiſmi ſunt medium inveniendi veritatem* (§. 327. *Log.* 460. 463. 440. *Pſychol.* 932. *Ontol.* 366. *Pſychol.* 58. 937. *Ontol.*).

Communiter ſyllogiſmum a ratiocinio non diſtinguunt. Atque tunc multo evidentius eſt, ſyllogiſmos eſſe medium inveniendæ veritatis. Neque enim legitime ratiocinamur, niſi ratiocinia regulis ſyllogiſticis conveniant, quas ex legibus raciocinandi ſupra ſtabilitis deduci ex Logica patet.

§. 466.

Quando per ratiocinia propoſitio vera inferatur. *Si ratiocinia regulis logicis non fuerint conformia; per ea non neceſſario infertur propoſitio vera* (§. 373 ſq. 384. 388. 390. 411.).

Hinc ad *ratiocinium legitimum & ſyllogiſmum legitimum* requiritur, ut nec in materia peccet, nec in forma, hoc eſt, ut nec alterutra præmiſſa falſa ſit, nec ſyllogiſmus regulis ſyllogiſmorum contrarietur. Dico autem ſi ratiocinia regulis logicis conformia minime fuerint, ſeu in forma peccent (§. 605. *Log.*); per ea non neceſſario inferri propoſitionem veram: etenim fieri poteſt ex accidente, ut propoſitio ſit vera;

Enim-

Enimvero tum non ſequitur ex præmiſſis, neque veritas ejus vi formæ agnoſcitur.

§. 467.

Sine ratiociniis, quæ regulis logicis conformia ſunt, nulla a priori invenitur veritas (§. 460. 466.). Ratiocinia in inveniendo qualia.

§. 468.

Ratiocinia, quibus in inveniendo utimur, per ſyllogiſmos formales explicabilia ſunt (§. 317. Log.). Idem ulterius expenditur.

Etſi non opus ſit ſyllogiſmos formales ſemper adhiberi ab inventore; neceſſe tamen eſt, ut ratiocinia ejus diſtincte evoluta per ſyllogiſmos formales explicentur. Immo conducit ſyllogiſmis quoque formalibus uti in meditando, ut ratiocinia eo ordine ſe invicem excipiant, quo in demonſtrationum reſolutione (§. 522. & ſqq. *Log.*) ſe invicem conſequuntur. Ita nimirum meditans in majore luce verſatur, ubi diſtincte ratiocinatur, quam ubi confuſis ratiociniis indulget. Facilius advertit, ubinam hæreat aqua & de quibus principiis ipſi ſit diſpiciendum, antequam ulterius progredi poſſit. Minus defatigatur meditatione ſua ac citra tædium eandem continuat. Immo lapſus quoque facilius evitat, quam confuſis ratiociniis intentus.

§. 469.

Artificia heuriſtica dicuntur regulæ, quibus mens apta efficitur per principia ipſi perſpecta veritatem incognitam eruendi, quam ſolo ratiocinandi habitu adjuta per ea eruere non poterat. Artificia heuriſtica quid ſint.

§. 470.

Principia ac demonſtrandi habitus ad veritatem latentem inveſtigandum non ſemper ſufficiunt; ſed aliis præterea artificiis heuriſticis ſæpius opus eſt. A poſteriori veritatem aſſerti probare licet per exempla ex Matheſi petita. Ecquid enim in ipſis Geometriæ elementis communius eſt, quam ex data notione ſubjecti deduci non poſſe prædicatum vi aliorum theorematum jam ſatis perſpectorum, niſi ante per conſtructionem quandam geometricam effeceris, ut principia iſta applicari atque adeo ex iis, quæ per conſtructionem dantur, ratiocinando colligi poſſit quod quæritur? Vide Rationem prælectionum ſect. 1. c. 1. §. 38. Ad illas conſtructiones requiruntur artificia heuriſtcia generalia & ipſæ con- Artificiorum heuriſticorum neceſſitas.

ſtructiones ſunt iſtiusmodi artificia ſpecialia (§. 469.). Algebra, quæ ars inveniendi ſpecialis eſt, plura continet iſtiusmodi artificia, quæ vi definitionis hic a nobis datæ (§. 369.) facile agnoſces. Iſtiusmodi artificium eſt ars characteriſtica, cujus beneficio veritates geometricæ ac arithmeticæ ab imaginibus ſeparantur, ut quæſitum ex datis per calculum erui poſſit. Simile artificium eſt in reſolutionibus problematum ſpecialium eorum ad abſtracta ſeu generalia reductio (§. 156. *Algebr.*) & in problematum phyſico-mathematicorum reſolutionibus eorundem ad Geometriam puram reductio, qua uſus eſt *Jacobus Bernoulli* in Actis Eruditorum Anni 1690. p. 218. cum problema phyſico-mechanicum de curva æquabilis deſcenſus ſolveret.

§. 471.

Fundamentum reductionis heuriſticæ.

Si quod objectum notionem quandam communem cum altero habet; quæ vi ejusdem de uno innotuere ad alterum quoque applicantur (§. 195. 234. *Ont.* 341. *Log.*).

E. gr. Vide de additione & ſubtractione arithmetica (§. 98 ſq. 103. *Arithm.*). In philoſophia practica ex notione communi perſonæ ſingularis & integræ cujusdam Reip. deducimus officia gentium erga gentes applicando ad gentes integras, quæ de perſonis ſingularibus in ſtatu naturali viventibus demonſtrata ſunt.

§. 472.

Principii reductionis definitio.

Principium reductionis appello artificium, quo objectum aliquod, de quo quid quæritur, reduco ad aliud notionem quandam communem habens, ut ea, quæ de hoc nobis innotuere, vi notionis communis ad illud quoque applicari poſſint.

In Elementis Geometriæ circulus reducitur ad polygonum, ut inde colligatur modus inveſtigandi aream ejus (§. 410. *Geom.*); Cylindus eodem fine ad priſma (§. 541. *Geom.*) & ſphæra ad Pyramidem ſeu corpus ex pyramidibus, quarum vertices in centro coëunt, compoſitum reducitur (§. 550. *Geom.*). In Algebra trinomium, quadrinomium & polynomium quodcunque reducitur ad binomium, ut per geneſin potentiæ binomiæ pateat geneſis multinomiæ (§. 101. 102. *Analyſ.*).

§. 473.

Artis inveniendi generalis

Ars inveniendi generalis eſt, quæ circa quodlibet objectum verſatur.

verſatur. *Ars vero inveniendi ſpecialis eſt*, quæ circa determinatum quoddam objectum verſatur. & ſpecialis differentia.

Differentia petitur ab objecto, ut adeo tot ſint ſpecies artis inveniendi, quot ſunt ſpecies cognoſcibilium. Hinc habemus artem inveniendi Mathematicorum, quæ communiter Algebra, rectius Analyſis appellatur. Hæc enim non verſatur niſi circa quantitates, atque adeo nonniſi veritatibus mathematicis inveniendis inſervit. Eſt etiam artis inveniendi ſpecies quædam Arithmetica, quæ circa numeros determinatos verſatur, atque adeo docet modum inveniendi numeros determinatos ex datis aliis. Datur etiam ars inveniendi ſpecialis, qua veritates morales inveſtigantur: datur alia, quæ phyſicis veritatibus detegendis deſtinatur.

§. 474.

Regulæ ſpeciales artis inveniendi ſpecialis ex veritatibus de illo objecto, circa quod ea verſatur, erutis deducuntur. Patet hoc a poſteriori ex Analyſi Mathematicorum, præſertim ſi noſtro more methodo analytica pertractetur. E. gr. ope calculi literalis eruitur compoſitio quadrati aut, ſi mavis, ejus geneſis, in caſu radicis binomiæ; ex hac autem geneſi eruitur regula pro æquationibus quadraticis affectis ad puras reducendis (§. 261. *Arithm.* & §. 143. *Analyſ. finit.*). In philoſophia practica univerſali damus ſpecimina regularum ſpecialium artis inveniendi ex veritatibus moralibus erutarum. Regulæ ſpeciales artis inveniendi unde deducantur.

§. 475.

Quo plures veritates in aliquo genere ſcientiarum fuerint repertæ, eo plures quoque regulæ artis inveniendi ſpeciales inveniendi ſpeciales inveniri poſſunt (§. 474.). Unde ars inveniendi augmentum capiat.

Creſcit adeo ipſa ars inveniendi cum numero veritatum inventarum.

§. 476.

Facilitatem obſervandi rerum ſimilitudines *Ingenium* appellamus. *Ingenioſus* vero eſt, qui ingenio pollet, hoc eſt, qui ſimilitudines rerum facile obſervat. Ingenii definitio.

Datur aliquod acumen in obſervandis ſimilitudinibus rerum, neque hoc omnibus idem eſt. Utile quoque eſt hanc acuminis ſpeciem ab aliis facultatibus animæ diſtingui. Nullum vero reperio nomen, quod eidem magis conveniat, quam ingenii, etſi admodum vagus ſit ejusdem ſignificatus.

§. 477.

Ingenii notio uſui loquendi conformis.

Notio ingenii, quam dedimus, non abhorret ab uſu loquendi. Conſtat enim præ ceteris ingenioſos dici Poëtas, Oratores ac Hiſtriones. Ac Poëtis quidem ob tropicam dicendi rationem id nominis tribuitur. Similiter Oratores dicuntur ingenioſi ob convenientem uſum metaphorarum, allegoriarum & ſimilitudinum. Hiſtrionibus ingenium tribuitur ob dicta & facta, quando ex iisdem elucet aliquod in obſervandis rerum ſimilitudinibus acumen: quod ubi deficit, dicta & facta vix oblectant vulgum imperitum.

§. 478.

Imaginatio vivax quænam dicatur.

Imaginationem vivacem appello, qua phantaſmata adeo clara producuntur, ut tibi probe conſcius ſis eorum, quæ in iisdem continentur.

§. 479.

Imaginatio ingenioſi qualis ſit.

Ingenioſo imaginatio vivax eſt. Ingenioſus enim rerum non modo præſentium, verum etiam abſentium ſimilitudinem facile obſervat (§. 476.). Quare cum ideæ rerum abſentium vi imaginationis producantur (§. 92.), adeoque phantaſmata ſint (§. 93.); hæc inter ſe, vel ideas ſenſuales cum his comparans, facile obſervat, quæ in utrisque eadem ſunt (§. 195. *Ont.*), conſequenter ſibi probe conſcius eſt eorum, quæ in phantaſmatis continentur. E. (§. 478.).

§. 480.

Memoria cur polleat ingenioſus.

Qui ingenio, idem & memoria pollet (§. 476. 479. 117. 175.).

§. 481.

Cur inventores ingenio opus habeant.

Inventores ingenio opus habent (§. 472. *Pſych.* 195. *Ont.* 476. *Pſych.*).

Atque hinc factum eſt, ut jam veteres animadverterint, ingenium quoque denotare vim inveniendi in hominibus; atque ideo *Cicero* affirmet, ingenium continere vim feliciter ac facile inveniendi ac fingendi in hominibus & vim memoriæ.

§. 482.

Veritatum univerſalium nexus.

Veritates univerſales inter ſe connectuntur. Veritates univerſales ſeu determinatas propoſitiones univerſales in diſciplinis tales deprehendimus, ut aliæ ex aliis demonſtrari poſſint. Quatenus vero propoſitio una inſervit demonſtrandæ alteri; eatenus

tenus ex una intelligitur, cur altera vera ſit: id quod per ſe patet, modo ad exempla demonſtrationum attendas. Una igitur in ſe continet rationem, cur altera ſit vera (§. 56. *Ontol.*). Propoſitiones adeo determinatæ univerſales connectuntur inter ſe, quatenus ſunt veræ (§. 10. *Coſmol.*). E.

Veritatum univerſalium nexus fundatur in nexu rerum, quem in Coſmologia ſtabilivimus part. 1. ſect. 1. c. 1. quemadmodum veritas logica in veritate rerum tranſcendentali (§. 499. *Ontol.*). Et niſi iſtiusmodi nexus daretur, nec ſyſtemata veri nominis condi poſſent, qualia in Horis ſubſecivis A. 1729. trim. brum. n. 3. deſcripſimus.

§. 483.

Ratio eſt facultas nexum veritatum univerſalium intuendi ſeu perſpiciendi. Rationis definitio.

§. 484.

Significatus vocabuli rationis, ut a nobis ſumitur, uſui loquendi conformis. Receptus ſignificatus vocabuli rationis ſtabilitus.

§. 485.

Rationi conforme vel *conſentaneum* vocatur, quod cum veritatibus cognitis ſeu propoſitionibus univerſalibus veris connectitur. *Rationi contrarium* eſt, quod veritatibus univerſalibus contradicit. Quid rationi conveniat, quid contrarietur.

Etſi autem quid ſit rationi conforme, vel contrarium; fieri tamen poteſt, ut nec conformitatem in caſu priori, nec contrarietatem in poſteriori agnoſcamus. Cavendum vero, quod ſæpe fieri ſolet, ne rationi contrariari judicemus, quod eidem conforme minime agnoſcimus. Nec minus cavendum, quod creberrime accidit, ut rationi repugnare credamus, quod eidem conforme demonſtrare minime valemus.

§. 486.

Quod directe demonſtrari poteſt, rationi conforme eſt (*§. 520. 469. 539. 535. Log. 56. Ont. 10. Coſm. 249. 522 ſq. Log. 485. Pſychol.*). Quænam rationi conformia ſint.

Equidem in Logica nullibi demonſtravimus, principia demonſtrandi eſſe propoſitiones univerſales. Quodſi tamen quis perpendit ea, quæ de demonſtratione oſtenſiva (§. 522. 523. *Log.*) dicta ſunt, & animo recolit, quæ de propoſitionum univerſalitate tradita ſunt (§.

242. 249. & ſeqq.); illarum univerſalitatem facile agnoſcit, ut adeo nec opus judicemus idem per modum lemmatis hic demum demonſtrari. Si quis tamen ſcrupuloſior fuerit; ei ſatisfacit ſequens demonſtratio. In ratiociniis, quæ demonſtrationem ingrediuntur, propoſitiones antea ſtabilitæ ſunt majores ſyllogiſmorum in prima figura (§. 522. 523. *Log.*). Sed majores ſyllogiſmorum primæ figuræ ſemper univerſales ſunt (§. 361. *Log.*). Propoſitiones igitur antea ſtabilitæ, quibus utimur in demonſtrando, univerſales ſunt.

§. 487.

Quænam rationi contraria ſint.

Si ex propoſitione data colligitur, quod propoſitioni cuidam veræ contradicit; illa rationi contraria eſt (§. 527. 508. *Log.* not. §. 486. *Pſych.* 56. *Ont.* 10. *Coſm.* 485. *Pſych.*).

Ex duabus propoſitionibus hiſce intelligitur, quomodo evincatur, eſſe quid rationi conforme, vel contrarium. Nimirum conformitas cum ratione patet per demonſtrationem directam; difformitas per apogogicam, modo in poſteriori caſu notetur, non aſſumi propoſitionem datæ contrariam, ut inde colligatur abſurdum, ſed ipſam potius, quæ datur, propoſitionem.

§. 488.

Gradus rationis ab objecto materiali pendentes.

Ratio major ei eſt, qui plurium veritatum univerſalium nexum perſpicit, quam illi, qui pauciorum nexum perſpicit (§. 483. *Pſych.* 746. 751. *Ont.*).

§. 489.

Gradus rationis ab objecto formali pendentes.

Ratio ei major eſt, qui nexum veritatum univerſalium inter ſe in ſerie longiori continuare valet, quam qui eundem in ſerie breviori producere valet (§. 483. *Pſych.* 746. 751. *Ont.*).

§. 490.

Diverſitas rationis ac experientiæ.

Experientia non eſt ratio (§. 635 ſq. *Log.* 483. *Pſych.*).

§. 491.

Qualis ſit cognitio, rationis beneficio acquiſita.

Quicquid beneficio rationis cognoſcimus, a priori cognoſcimus (§. 435. 434. 490.).

§. 492.

Idem porro expenditur.

Quicquid beneficio rationis cognoſcimus, ratiocinando cognoſcimus (§. 434. 491.).

Hinc

Hinc & ratiocinia nomen trahunt a ratione, quod per ea rationis uſus ſeſe exerat, nec abſque iis in homine detur.

§. 493.

Si cui enti deeſt facultas ratiocinandi, eidem quoque deeſt ratio (*§. 492.*). Rationis defectus unde agnoſcatur.

§. 494.

Quicquid beneficio rationis cognoſcitur, id ex aliis propoſitionibus ſive judiciis atque definitionibus, quæ antea nobis innotuere colligitur (*§. 492*). Enimvero dum ratiocinamur, ex definitionibus & judiciis aliis præviis, quemadmodum ex legibus ratiocinandi apparet (§. 374. 384. 388. &c.) colligitur propoſitio alia. Ergo. Quomodo beneficio rationis quid cognoſcatur.

§. 495.

Ratio pura eſt, ſi in ratiocinando non admittimus niſi definitiones ac propoſitiones a priori cognitas. *Pura* non eſt, ſi in ratiocinando præterea admittuntur, quæ a poſteriori cognoſcuntur. Rationis puræ ac non puræ differentia.

Ratio pura in Arithmetica, Geometria & Algebra; In Phyſica ratio minime pura eſt, cum ibidem ubivis aſſumantur, quæ de rebus a poſteriori innoteſcunt, quemadmodum & in Aſtronomia moris eſt.

§. 496.

Quando ratio pura non eſt, experientia cum eadem in cognoſcendo concurrit. Quando enim ratio pura non eſt, in ratiocinando admittuntur præter definitiones ac propoſitiones, quæ a priori innotuerunt, etiam aliæ, quæ a poſteriori cognoſcuntur (§. 495.). Jam vide §. 434. Rationis & experientiæ concurſus.

§. 497.

Concurſus rationis & experientiæ in cognoſcendo *Connubium rationis & experientiæ* dici ſolet. Connubium rationis ac experientiæ.

Connubium hoc & ad certitudinem cognitionis plurimum facit, & progreſſum in ſcientiis mirifice juvat.

§. 498.

Scientia ex ratione (*§. 564. 469. 539. 535. Log. 56. Ontol. 10. Coſm. 483. Pſych.*); *hiſtoria ab experientia ortum trahit* (*§. 2. Diſc. præl. 226 ſq. Ont. 636. Log.*). Scientiæ ac hiſtoriæ ortus.

§. 499.

§. 499.

Cognitio philoſophica quod rationis ſit.

Cognitio philoſophica rationis eſt (§. 4. *Diſc. præl.* 10. *Coſm.* 476. *Log.* 483. *Pſych.*).

Studio igitur philoſophiæ veri nominis (§. 22. *Diſc. præl.*), ratio perfi-citur, ut hinc philoſophiæ eluceat præſtantia.

§. 500.

An error a ratione proficiſcatur.

A ratione nullus proficiſcitur error. Beneficio rationis enim perſpicimus nexum veritatum univerſalium (§. 483.). Quare cum veritates univerſales inter ſe connectantur, quatenus propoſitio una in ſe continet rationem, cur altera ſit vera (§. 10. *Coſmol.*); beneficio rationis intelligimus, cur propoſitio aliqua vera potius ſit, quam falſa (§. 56. *Ontol.*). E.

Qui adeo rationem accuſant tanquam ſeductricem, quaſi nos ad perniciofiſſimos ac graviſſimos errores ſeduceret; terminum in alio prorſus ſignificatu accipiunt (§. 483 ſq.). Nunc enim per rationem intelligunt quosdam de rebus naturalibus errores; nunc pravas hominis cupiditates, quibus in malum pronus fertur; nunc neſcio quodcunque aliud. Atque hinc clamant, rationem adverſari fidei ac virtuti: quod ipſorum judicium tamdiu verum eſt, quamdiu ex ſua judicant notione uſu loquendi minime comprobata! Neque etiam ullibi terminus hic in ſignificatu perverſo in Scriptura Sacra occurrit, modo verſionem a textu authentico diſtinguas.

§. 501.

Quales homines ſint in actionibus ſuis.

Qui actiones ſuas ſecundum experientiam moderantur; in caſu ſimili imitantur olim facta. Patet hoc per experientiam maxime obviam.

Immo facile oſtenditur, cur idem fieri debeat. Etenim quid fieri debet in caſu ſingulari dato, nemo judicare valet, niſi jam cognoverit, quid in iſtiusmodi caſu fieri debeat (§. 361.), niſi inventorem agere jubeatur (§. 461.), quem caſum jam non ſupponimus. Enimvero quicquid cognoſcimus, vel a priori cognoſcimus, vel a poſteriori (§. 435.): quamobrem quid fieri conveniat in iſtiusmodi caſu, vel ratiocinando nobis innotuit, vel experiundo idem didicimus (§. 434.). Nemo non novit in diſciplinis, quæ docentur, non tradi theorias negotiorum maxime communium, immo graviſſimorum, & ſi quæ in iis continentur, pau-

ciſſimos

ciſſimos homines diſciplinis vacare. Quoniam itaque deſtituuntur propoſitionibus determinatis, juxta quas judicent in caſibus datis; ſecundum notiones judicare tenentur, quas a poſteriori ſeu per experientiam acquiſiverunt. Vi igitur ſimilitudinis caſus præſentis cum alio quodam præterito hunc ſibi repræſentant cum eo, quod in eo factum fuerit (§. 105.), quodque tum iſtud factum fuerit ſibi conſcii ſunt (*not.* §. 173.), atque adeo idem in hoc caſu fieri debere judicant.

§. 502.

Homines *in actionibus ſuis* dicuntur *empirici*, qui ſecundum experientiam actiones ſuas moderantur. In *actionibus* autem *ſuis rationales* dicuntur, qui ſecundum rationem easdem moderantur. Qui in actionibus ſuis ſint empirici; qui-nam rationales.

§. 503.

Expectationem caſuum ſimilium dicimus modum dirigendi actiones per olim facta in caſu ſimili. Expectatio caſuum ſimilium.

§. 504.

Expectatio caſuum ſimilium rationi ſimilis videtur (*§§. 503. 501.*). Id autem ideo fieri, & experimur, & intelligimus, quod eundem eventum in præſenti caſu ſperemus, quem in ſimili antea experti ſumus. Videmur adeo perſpicere nexum inter actionem & eventum in caſu dato. E. (§. 483.). Similitudo ejus apparens cum ratione.

§. 505.

In expectatione caſuum ſimilium tertia latet mentis operatio, ſeu ratiocinium confuſum in ea continetur. Etenim perceptio caſus præſentis propoſitioni minori, memoria præteriti (§. 105. 226.) cum facto præterito majori & judicium inde enatum concluſioni reſpondet, ut perinde ſit ac ſi ita argumentaremur: Caſus præſens talis eſt. In caſu tali hoc fieri debet. Ergo in præſenti hoc fieri debet. Latet igitur in expectatione caſuum ſimilium ratiocinium, utpote explicabile per ſyllogiſmum (§. 327. *Log.*); ſed cum mens propoſitiones ſingulas non diſtinguat a ſe invicem, nonniſi confuſum (§. 39.). Ea ulterius exponitur.

§. 506.

Expectatio caſuum ſimilium eſt id, quod analogum rationis dici ſolet (§. 492. *Pſych.* 195. *Ont.*). Anologum rationis quid ſit.

(*Pſychologia contracta.*) U §. 507.

§. 507.

Quando rationi æquipolleat.

Si caſus præſens revera fuerit ſimilis præterito, non tantummodo ex parte talis deprehendatur; expectatio caſuum ſimilium rationi æquipollet. Etenim utrobique tunc determinantia eadem ſunt (§. 114. 181. *Ontol.*). Eadem igitur etiam ſunt determinata (§. 192. *Ontol.*). Quoniam igitur hic determinatum iſtud eſt, quod poſita in tali caſu tali actione, ſepoſito alio quocunque obſtaculo extrinſeco, conſequitur (§. 112. *Ontol.*); quicquid in caſu præterito ex actione conſecutum fuit, idem etiam in præſente conſequi debet. Sed jam perinde eſt ac ſi nexum inter actionem & id, quod inde conſequitur, perſpiceremus, atque adeo ratione in determinanda actione uteremur (§. 483.). E.

§. 508.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam itaque ſimilitudo caſuum cognoſcitur ex identitate circumſtantiarum, per quas determinantur (§. 195. *Ontol.*); *Si circumſtantias caſus præteriti diſtincte cognoſcas; expectatio caſuum ſimilium rationi æquipollet.*

Ita diſtincte ſingulas circumſtantias caſus agnoſcimus, quando judicamus, aquam ebullire, ſi aheno cupreo infuſum imponatur tripodi eidemque ignis ſubjiciatur. Notio igitur hæc a poſteriori acquiſita non minus certo dirigit actiones noſtras circa ebullitionem aquæ, ac ſi beneficio rationis nobis conſtaret, cur aqua ebullire debeat.

FINIS
PARTIS PRIMÆ PSYCHOLOGIÆ EMPIRICÆ.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ
EMPIRICÆ
PARS II.

PSYCHOLOGIÆ EMPIRICÆ
PARS II.
DE
FACULTATE APPETENDI
IN SPECIE DE COMMERCIO INTER MENTEM ET CORPUS.

SECTIO I.
DE
FACULTATIS APPETENDI PARTE INFERIORI.

CAPUT I.
DE
VOLUNTATE AC TÆDIO, NEC NON NOTIONE BONI AC MALI.

§. 509.

Appetitus naſcitur ex cognitione; non tamen per ſaltum. Quamobrem diſtincte nunc nobis exponendum, quomodo ex notionibus naſcatur appetitus. Quamobrem ſuppoſitis (§. 535 ſqq. *Log.*), nos conferimus dicturi de voluptate ac tædio, Inſtitutum autoris.

tædio, notionibusque boni ac mali, propterea quod ex cognitione naſcitur primum voluptas, inde porro judicium de bonitate objecti, ac hinc demum reſultat appetitus; in caſu autem oppoſito ex cognitione rei ortum primo trahit tædium, inde porro judicium, quod ea mala ſit, tandemque hinc reſultat averſatio.

§. 510.

Perfectionis veræ ac apparentis differentia.

Perfectio vera dicitur, quam rei ineſſe vi notionis perfectionis demonſtrari poteſt, aut, ſi mavis, quæ eidem revera ineſt. *Perfectio* autem *apparens* a nobis vocatur, quam per errorem eidem tribuimus. Idem tenendum de imperfectione (§. 503. *Ont.*).

§. 511.

Voluptatis definitio.

Voluptas eſt intuitus, ſeu cognitio intuitiva perfectionis cujuscunque, ſive veræ, ſive apparentis (§. 286.).

Vide horas ſubſecivas A. 1729. *Trim. æſt. num. 1. §. 2.*

§. 512.

An illa ſit experientiæ conformis.

Notio voluptatis, quam dedimus, experientiæ conſentanea. E. c. Voluptatem percipimus ex eo, quod horologium horas ſingulas ſingulasque ejus partes accurate indicet. Enimvero in hoc conſiſtit perfectio horologii, qvod eo fine conſtruitur, ut tempus indicet (*not.* §. 503. *Ontol.*). Voluptas igitur ex horologio percipitur, quatenus nobis conſcii ſumus perfectionis ejusdem.

Probe hic notandum eſt, non neceſſe eſſe, ut quis in genere judicet objectum, quod percipit, eſſe perfectum: ſufficit enim perfectionem quandam ſive veram, ſive apparentem ſaltem confuſe percipi. Ita non opus eſt, ut judices imaginem prototypo ſimilem eſſe perfectam; ſed ſufficit, ut tibi conſcius ſis ſimilitudinis. Judicium enim, quo ſtatuitur, in eo, cujus tibi conſcius es, conſiſtere perfectionem rei perceptæ, in notionibus confuſis involvitur, ut non agnoſcatur niſi ab eo, qui ſingulari acumine illas evolvere & ad diſtinctas revocare valet.

§. 513.

Si perfectio fuerit vera & qui ejusdem ſibi conſcius eſt rem eſſe perfectam demonſtrare poſſit; voluptas conſtans eſt, hoc eſt, ſemper oritur, quotiescunque illius ſibi conſcius eſt (§. 510. Pſychol. 539. Log.). Quoniam igitur ſemper judicat iſtam rem eſſe in numero perfectionum, quotiescunque eam percipiens attentionem ſuam in eam dirigit; judicii quippe priſtini ac ſenſus certitudinis memor (§. 117. 213.), voluptas quoque ſemper oritur, quoties quis ſibi conſcius perfectionis illius (§. 511.). Conſtantia voluptatis unde.

Lege in horis ſubſecivis A. 1729. Trim. æſt. n. 1.

§. 514.

Voluptas vera eſt, quæ ex vera perfectione oritur: *apparens* vero, quæ oritur ex apparente. Voluptatis veræ ac apparentis differentia.

§. 515.

Voluptas vera conſtans eſt tum in ſe ſpectata, tum reſpectu ſubjecti, a quo agnoſcitur (§. 513 ſq.). Voluptas vera qualis.

Nimirum etſi voluptas vera in ſe conſtans ſit, quatenus nulla datur ratio intrinſeca, cur mutetur; ex accidente tamen fieri poteſt, ut in aliquo ſubjecto non ſit conſtans, ſed mutetur, quatenus is eam non agnoſcit, adeoque judicium verum, cujus minime convictus eſt, in erroneum abire poteſt.

§. 516.

Quo major fuerit perfectio, vel talis ſaltem apparet; eo major quoque eſt voluptas. Panamus evidentiæ gratia perfectionem A eſſe dimidiam perfectionis alterius B: erit B bis A ſeu B=2A. Ponamus porro ex perfectione A ortum trahere voluptatem C: erit illa perfectio A ratio ſufficiens voluptatis C (§. 129. *Ontol.*). Quoniam itaque poſita adhuc alia perfectione A poni debet alia adhuc voluptas C (§. 189. *Ontol.*); evidens eſt poſita perfectione bis A poni voluptatem bis C, conſequenter ex perfectione, quæ eſt dupla ipſius A, oriri voluptatem duplam ejus, quæ a perfectione A ortum trahit. Eſt vero perfectio B dupla perfectionis A *per hypotheſin*. Ergo ex perfectione B dupla oritur voluptas ejus, quæ ex perfectione A ortum trahit. Gradus perfectionis.

Enim-

Enimvero ſi voluptas oritur, perinde eſt ſive perfectio fuerit vera, ſive apparens (§. 511.), conſequenter ſive rei percepta actu inſit, ſive tantummodo per errorem eidem tribuatur (§. 510.). Quamobrem ſi perfectio B ſaltem appareat dupla perfectionis A, non minus ac in caſu veritatis ex illa ortum trahere debet voluptas dupla ejus, quæ ex perfectione A oritur.

§. 517.

Gradus alius perfectionis.

Quo certius nobis eſt, vel videtur judicium de perfectione rei, eo majorem inde percipimus voluptatem (§. 511. Pſychol. 535. Log.). Sic magis nobis conſcii ſumus quod perfectionem rei intueamur, ſi certum, quam ſi minus certum fuerit judicium, conſequenter intuitus perfectionis clarior eſt vel ſaltem talis videtur. Atqui major eſſe debet voluptas, ubi perfectionem clarius intuemur, quam ubi eam minus clare intuemur, cum in caſu poſteriori latens aliqua dubitatio impediat ex parte voluptatis geneſin (§. 511.). E.

Probe hic conſiderandum, certitudinem judicii producere claritatem in appercipiendo, ut perinde ſit, ac ſi objectum aliquod majore lumine illuſtratum intueremur. Conſtat autem melius videri ac agnoſci, quæ clariora ſunt, quam quæ obſcuriora apparent. Unde & in caſu certitudinis majoris perfectio magis agnoſcitur, quam in caſu minoris, conſequenter in illo magis tibi conſcius es perfectionis, quam in altero.

§. 518.

Tædii definitio.

Tædium eſt intuitus, ſeu cognitio intuitiva imperfectionis cujuscunque, ſive veræ, ſive falſæ. Dicitur etiam Moleſtia.

§. 519.

Notio tædii experientiæ conformis.

Notio tædii, quam dedimus, experientiæ conformis. Nemo non ignorat præcipitantiam in judicando & defectum attentionis in numerum imperfectionum mentis referri. Ponamus jam nos errorem committere ex præcipitantia in judicando, vel attentionis defectu atque poſtea agnoſcere, quod errorem commiſerimus & qua de cauſa eundem commiſerimus. Nemo non in ſe tædium deprehendet, immo conſcius ſibi erit, ſe ideo tædio affici

affici quod præcipitantiam in judicando non evitaverit, vel quod attentionem ſuam deſiderari paſſus fuerit. Tædio igitur affici-mur, quod nobis conſcii ſumus imperfectionis cujusdam noſtræ.

§. 520.

Si imperfectio fuerit vera & qui ejusdem ſibi conſcius eſt, rem eſſe imperfectam demonſtrare poſſit; tædium conſtans eſt, hoc eſt, ſemper oritur, quotiescunque illius ſibi conſcius eſt (§. 510. *Pſychol.* 539. *Log.*). Idem patet ex §. 960. *Log.* 518 *Pſychol.* 189. *Ontol.* Cum igitur ſemper judicet iſtud ad imperfectionem rei pertinere, quod in eadem percipit, quotiescunque rem perci-piens ſuam in iſtud attentionem dirigit, judicii quippe priſtini ac ſenſus certitudinis memor (§. 117. 213.); tædium quoque ſem-per oritur, quoties quis ſibi conſcius eſt ejus, quod ad rei per-ceptæ imperfectionem refert, adeoque tædium ipſius conſtans eſt. Conſtantia tædii.

Magni momenti eſt noſſe, quandonam tædium conſtans ſit, cum in Moralibus hinc derivetur conſtantia propoſiti non committendi ma-li, immo inde pendeat conſtans mali odium: quemadmodum ſuo lo-co dilucide conſtabit.

§. 521.

Quo major fuerit imperfectio, cujus tibi conſcius es, vel talis ſaltem apparet; eo majus quoque eſt tædium, quod inde ori-tur. Mutatis mutandis h. l. valet demonſtratio, quæ §. 516. ha-betur. Tædii gradus.

§. 522.

Quo certius nobis eſt, vel videtur judicium de imperfe-ctione; eo majus inde tædium percipimus. Lege demonſtratio-nem §. 517. allatam, eamque facta applica h. l. mutatione. Ulterior gra-dus tædii.

Habemus adeo duplex fundamentum graduum tam voluptatis, quam tædii, ſcilicet magnitudinem perfectionis, vel imperfectionis, cujus nobis conſcii ſumus, & gradum certitudinis judicii de iſta perfe-ctione, vel imperfectione. Quodſi theoremata iſta ſtilo mathematico efferre libuerit, dicendum erit: 1. Voluptatem eſſe in ratione compo-ſita perfectionum, quarum nobis conſcii ſumus, ac certitudinis judi-

ciorum de iſtis perfectionibus: 2. Tædium eſſe in ratione compoſita imperfectionum, quarum nobis conſcii ſumus, ac certitudinis judiciorum de iſtis imperfectionibus. Unde conſequitur: 3. Si eadem fuerit perfectio, vel imperfectio, voluptatem vel tædium eſſe gradui certitudinis judicii de perfectione, vel imperfectione proportionalem, & 4. ſi eadem fuerit judiciorum de perfectione, vel imperfectione, cujus nobis conſcii ſumus, certitudo; voluptatem, vel tædium eſſe perfectioni, vel imperfectioni, cujus nobis conſcii ſumus, proportionale. Theoremata hæc ad *Pſycheometriam* pertinent, quæ mentis humanæ cognitionem mathematicam tradit & adhuc in deſideratis eſt. In ea autem doceri debet, quomodo magnitudinem perfectionis ac imperfectionis nec non certitudinem judicii metiri debeamus, adeoque menſura perfectionis ac imperfectionis, itemque certitudinis judiciorum conſtituenda: neque enim theoremata ante ullius uſus ſunt, quam utraque menſura fuerit inventa.

§. 523.

Voluptatis ac tædii ſimplicis & mixti differentia.

Voluptas ſimplex eſt, quæ ex eo oritur, quod unius tantummodo perfectionis tibi conſcius es. *Voluptas* vero *mixta eſt*, quæ ex eo oritur, quod plurium perfectionum ſimul tibi conſcius es. Similiter *Tædium ſimplex* eſt, quod ex eo oritur, quod unius tantummodo imperfectionis tibi conſcius es. Aſt *Tædium mixtum* eſt, quod inde oritur, quod plurium imperfectionum ſimul tibi conſcius es.

§. 524.

Voluptas mixta qualis.

Si plures perfectiones ſimul confuſe percipis, voluptas mixta oritur, quæ inſtar unius apparet (§. 39. 511. 523.).

Patet hinc ratio, cur voluptatem mixtam dixerimus, quæ a perfectionibus pluribus ſimul perceptis ortum trahit. Quemadmodum mixtum oritur ex plurium miſcibilium confuſione, ut particulæ imperceptibiles invicem uniantur & maſſæ mixtionem ingredientes maſſam unam conſtituant; ita quoque voluptas mixta naſcitur ex voluptatum plurium confuſione, ut inde oriatur una quædam voluptas. Sicuti autem miſcibilia reſolvuntur in particulas, quæ invicem unita conſtituunt corpuſcula mixti, & horum unione demum prodit integrum corpus mixti; ita voluptates ſimplices, quæ in tempore exiſtunt, partes ſucceſſivas habere intelliguntur, quæ per tempuſcula, quibus durant, deter-

determinantur, & confuſæ ita momentaneæ voluptates exhibent id quod corpuſculis mixti in mixto materiali reſpondet, atque momentaneis iſtiusmodi voluptatibus continuo ſibi invicem ſuccedentibus naſcitur tandem inſtar entis ſucceſſivi voluptas mixta integra, quæ toto tempore, quo durat, percipitur. Ineſt igitur denominationi veritas (§. 252. 253. *Coſmol.*) atque adeo notio voluptatis mixtæ non modo per notionem mixti materialis explicari poteſt, ſed datur etiam notio utrique mixto communis, quam inde abſtrahere haud difficulter licet. Iſta autem notio communis utilitate ſua non deſtituitur. Ex ea enim apparet, notiones confuſas & perceptiones confuſas inſtar mixti alicujus concipi poſſe: id quod inter principia heuriſtica Pſychologiæ propria referri debet, plurimumque confert ad interiorem mentis humanæ cognitionem, eamque totam quantam pragmaticam ob eximium prorſus in philoſophia morali uſum.

§. 525.

Si plures imperfectiones ſimul confuſe percipimus; tædium mixtum oritur, quod inſtar unius apparet. Probatur propoſitio præſens eodem prorſus modo, quo veritatem præcedentis evicimus. Tædium mixtum quale.

§. 526.

Si imperfectio aliqua & perfectio ſimul clare percipiuntur; tædium & voluptas ſimul percipiuntur (§. 518. 511.). Tædii & voluptatis coëxiſtentia.

Quemadmodum perfectio & imperfectio ſimul perceptæ confunduntur, ut confuſa quædam inde naſcatur perceptio; ita quoque tædium ac voluptas confunduntur, ut mixtum quid oriatur. Nulla in propoſitione præſente latet contradictio. Neque enim ſupponimus nos conſcios eſſe perfectionis ac imperfectionis ſimul in eodem objecto; ſed in objectis diverſis.

§. 527.

Quoniam perceptiones fortiores obſcurant debiliores, ita ut debiliores prorſus non appercipiamus (§. 76. 99.), conſequenter debiliorum nobis prorſus non conſcii ſimus (§. 25.); voluptas vero tota in perfectionis cujusdam (§. 511.), tædium in imperfectionis cujusdam cognitione intuitiva ſeu conſcientia conſiſtat (§. 518.): *ſi perceptio imperfectionis claritate ſua mul-* Voluptas prævalens adverſus tædium & contra.

tum ſuperat perceptionem perfectionis, voluptas præ tædio non percipitur, & viciſſim *ſi perceptio perfectionis claritate ſua multum ſuperat perceptionem imperfectionis, tædium præ voluptate non percipitur.*

Intelligimus hic perceptionem claram, quæ cum apperceptione conjungitur, ut ſcilicet nobis conſcii ſimus ejus, quod percipimus, atque id agnoſcere valeamus. Confirmat autem propoſitionem præſentem experientia.

§. 528.

Obſcuratio voluptatis ac tædii totalis.

Si voluptas plurimum ſuperet tædium, tædium prorſus non appercipitur. Et viciſſim *ſi tædium plurimum ſuperet voluptatem, voluptas prorſus non appercipitur.* Ponamus voluptatem & tædium ſimul percipi: cum voluptas pariter ac tædium in eas reſolvi poſſint partes, in quas tempus, quo durant, reſolvitur; particulæ voluptatis ac tædii momentaneæ concipi poſſunt inſtar corpuſculorum mixti (§. 253. *Coſmol.*), conſequenter tota voluptas totumque tædium per tractum temporis continuatum tanquam compoſitum quoddam continuum ex iſtis corpuſculis, ſeu tanquam mixtum (§. 252. *Coſmol.*). Perceptio igitur voluptatis ac tædii ſimultanea comparari poteſt cum viſione duorum coloratorum invicem permixtorum, aut cum guſtu duorum ſapidorum invicem permixtorum. Enimvero ſi colorati unius quantitas exigua admodum fuerit; mixtum pro ſimplici habetur ſenſuum judicio. Et ſimiliter ſi ſapidi unius quantitas veluti ſalis aquæ admixti valde exigua fuerit, aut contemtibilis; ſapor ſalis nullus percipitur. Quare nec tædium appercipietur ſi voluptatem, cui coëxiſtit, plurimum ſuperet; nec tædium appercipietur ſi a voluptate plurimum ſuperatur. Idem patet ex §. 74 ſq. 76.

§. 529.

Prædominium voluptatis, vel tædii.

Voluptas prædominari dicitur, ſi tanta fuerit, ut tædium, ſi quod adfuerit, non appercipiatur. Et viciſſim *Tædium prædominari* dicitur, ſi tantum fuerit, ut voluptas, ſi qua adfuerit, non appercipiatur. *Prædominium* adeo *voluptatis* conſiſtit in totali obſcuratione tædii, & viciſſim *Prædominium tædii* conſiſtit in totali obſcuratione voluptatis.

§. 530.

Si quis perfectionem aliquam intimius perſpicit aut agnoſcere ſibi videtur, quam alter tamen non agnoſcit; ille ſumma voluptate perfunditur (§. 516 ſq.), cum hic ne minimum quidem ejus percipiat (§. 511. 516.).

Cur non omnes eandem voluptatem ex re eadem percipiant.

§. 531.

Quoniam artis periti perfectionem operis intimius perſpicere eamque metiri valent, cum imperiti nihil ejus cognoſcant; *Artis periti ex operibus artificis periti plurimum voluptatis percipiunt, etſi imperiti nullam inde percipiant (§. 530.).*

Cur artis periti ex operibus artificis voluptatem percipiant.

§. 532.

Ex diſtincta rerum cognitione ac inprimis ex inventione veritatis voluptas inſignis percipitur. Qui enim res diſtincte cognoſcit, ille ipſo opere perſpicit, quænam differentia inter notiones diſtinctas & confuſas, judicia determinata ac indeterminata, ratiocinia denique diſtincta & confuſa intercedat (§. 325. 275.), conſequenter perfectionis intellectus ſui ſibi conſcius eſt, quam ad diſtinctam rerum cognitionem ſufficere experitur, cum tot alii res diſtincte cogonoſcere nequeant. E. (§. 511.).

Voluptas ex cognitione ac inventione veritatis percepta.

Quilibet, qui veritatem proprio Marte eruere valet, propria experientia didicit, majorem requiri perfectionem intellectus ad veritatem incognitam proprio Marte eruendam, quam ad eam, quæ ab aliis inventa fuit, cognoſcendam. Quamobrem dum veritatis a ſe inventæ ſibi conſcius eſt, perfectionem intellectus ſui intuetur. E. (§. 511. 516 ſq.).

Conf. de *Tſchirnhauſen* in Medicina Mentis part. I. p. 13. Inprimis autem hic præ cæteris nominandus eſt *Hieronymus Cardanus*, qui tanti æſtimavit voluptatem, quæ ex cognitione veritatis percipitur, ceterisque quibuscunque prætulit, ut, cum jam ſenex morti proximus eſſet, juramento confirmaret, nolle ſeſe vitæ ſuæ partem reſiduam commutare cum vita juvenis omnium rerum affluentia abundantis, ſed illiterati. Conſtat autem *Cardanum* non in nuda factorum notitia ſubſtitiſſe, ſed in

rationes quoque eorundem penetraſſe, utut ipſi non ſemper li-cuerit eſſe adeo felici, ut in veras incideret.

Vid. in *Horis ſubſec.* A. 1729. *Trim. æſt. num.* 1. & *Trim. autumn. num.* 1.

§. 533.

Indifferentia ad voluptatem vel tædium.

Si quis ignorat, utrum id, quod in re quadam, vel in ſe percipit, in perfectionum, an vero in imperfectionum numerum referri debeat; nec voluptate ulla, nec tædio inde afficitur (§. 511. 518.).

Status hic indifferentiæ probe notari meretur, cum maximi ſit in philoſophia morali momenti.

§. 534.

Mutatio voluptatis ac tædii.

Si quis demonſtrare nequit id, quod in numerum perfectionum, vel imperfectionum refert, in eo genere locum mereri; ejus voluptas, vel tædium mutari poteſt. Mutatur autem in ſtatum indifferentiæ, ubi ignorantiam ſuam quis agnoſcit; mutatur in oppoſitum, ubi judicium priſtinum in contrarium mutatur. Etenim is certus non eſt, utrum judicium ſuum ſit verum, an falſum (§. 541. *Log.*), ſit ita quod ſibi certus videatur. Quoniam igitur fieri poteſt, ut ignorantiam ſuam agnoſcat; judicium ſuum in poſterum vel ſuſpendet, vel contrarium amplectetur. Quodſi judicium ſuum poſthac ſuſpendit, ſe ignorare agnoſcit, utrum in numerum imperfectionum, vel perfectionum referri debeat, quod antea vel in iſtum vel in hunc retulit. Ergo ſit indifferens (§. 533.). Quodſi vero judicium mutat in contrarium, & antea judicavit, in perfectionum numero quid eſſe; idem nunc in numerum imperfectionum referet. Quare cum in caſu priori voluptate perfunderetur (§. 511.), nunc tædio afficietur (§. 518.). Enimvero ſi antea judicavit in numero imperfectionum quid eſſe; idem nunc in numerum perfectionum referet. Quare cum in caſu priori tædio afficeretur (§. 518.); nunc voluptate perfundetur (§. 511.). Ergo Voluptatem in hoc caſu mutari poſſe patet (§. 290. *Ontol.*). Et eodem modo patet, mutari etiam poſſe tædium.

§. 535.

§. 535.

Tædium non in nuda voluptatis privatione conſiſtit, ſed poſitivi quid eſt (§. 518. 511.). Tædium quale ſit ens.

Nimirum quæ in ſola privatione conſiſtunt, ea tantummodo agnoſcunt rationem deficientem: quæ autem rationem poſitivam habent, qua poſitiva ponuntur (§. 118. *Ont.*); ea & ipſa poſitivi quid ſunt. Atque ideo datur inter voluptatem atque tædium ſtatus quidam intermedius, in quo neutri locus eſt (§. 533.).

§. 536.

Voluptas & tædium ortum trahunt ex perceptione confuſa perfectionis & imperfectionis. Oriuntur enim voluptas ac tædium extemplo, dum perfectionem aliquam, vel imperfectionem in re percepia intuemur: id quod unusquisque in ſeipſo experitur. Atqui cognitio intuitiva, qualis cum ad voluptatem (§. 511.), tum ad tædium requiritur (§. 518.), demum diſtincta evadit, ubi attentionem noſtram ſucceſſive promovemus ad ea, quæ ideæ rei inſunt (§. 652. *Log.*); E. Quales ſint perceptiones, in quibus voluptas ac tædium conſiſtit.

Idem confirmatur a poſteriori. Omnes homines voluptate perfunduntur ac tædio afficiuntur. Plerisque autem hominibus perceptiones nonniſi confuſæ ſunt, paucis diſtinctæ. Neceſſe igitur eſt, ut ex confuſa perceptione, non ex diſtincta ortum trahant voluptas atque tædium. Immo quod etiam illi, qui res diſtincte percipiendi facultatem habent, perfectionem, vel imperfectionem nonniſi confuſe percipiant, dum voluptate perfunditur, vel tædio afficitur ipſorum animus; in caſibus ſpecialibus patet evidentiſſime. Dum e. c. architectus ædificium diſtincte contemplatur conſenſum eorum, quæ in eodem obſervat, cum regulis architectonicis nonniſi confuſe percipit, imaginatione regulas repræſentante (§. 117.) & memoria easdem recognoſcente (§. 175.). Etenim actus contemplationis conjunguntur cum actu imaginationis atque memoriæ, ſed quatenus ſimul ſunt in unum confunduntur, & perceptionem confuſam viſus ſociam conſtituunt. Sane unusquisque ſtatim novit, conſenſum cum regulis nonniſi confuſe percipi poſſe, qui novit regularum numerum & temporis anguſtias cogitat, quo tota contemplatio abſolvitur:

fieri

fieri enim non poſſe videt ut per diſtincta ratiocinia regulæ ad ea, quæ obſervat, applicentur, vel determinationes ab ædificio abſtractæ & ad regulas relatæ eædem judicentur, quæ per regulas præcipiuntur. Idem valet de perceptione imperfectionis, in qua tædium conſiſtit.

§. 537.

Voluptatis apparentis & veræ confuſio.

Voluptas apparens cum vera confunditur, quia conſiſtit in perceptione perfectionis confuſa. Ideo enim fieri poteſt ut perfectio appareat, quæ non eſt, immo quod prorſus in numero imperfectionum eſt. Atqui voluptas apparens ex perfectione apparente, vera autem voluptas ex vera perfectione oritur (§. 514.). E.

Maximi momenti eſt propoſitio præſens, cum plurimum interſit in moralibus noſſe, ubinam lateat fomes mali.

§. 538.

Quomodo evitetur.

Si quis inveſtigat notionem diſtinctam perfectionis, cujus ſibi conſcius eſſe vel videtur; is voluptatem veram ab apparente diſtinguit, aut ſaltem apparenti non fidit. Etenim tunc perfectionem veram ab apparente diſtinguit, aut ſaltem agnoſcit, ſe ignorare, utrum id, cujus ſibi conſcius eſt, in numerum perfectionum, an in numerum imperfectionum referri debeat. Quamobrem in caſu primo voluptatem apparentem a vera diſtinguit; in ſecundo agnoſcit ſe ignorare, utrum ea vera ſit, an apparens (§. 514.), adeoque in caſu altero veretur, ne tantummodo appareat, quæ non eſt, conſequenter eidem non fidit.

§. 539.

Doloris definitio.

Dolor eſt ſolutio continui in corpore, vel actu facta, vel ex nimia fibrillarum tenſione metuenda.

Definimus hic dolorem, quatenus in corpore eſt.

§. 540.

Significatus vocabuli doloris num uſui loquendi conformis.

Significatus, quem vocabulo doloris tribuimus, eſt uſui loquendi conformis. Quodſi dolor quidam percipitur, ubi nec cutis, nec fibræ disruptæ apparent; obſervationes microſcopicæ docent,

docent, fibrillas tenues eſſe diſruptas, & ex aliis phænomenis colligitur, majores, vel cutem eſſe diſruptioni proximas propter nimiam tenſionem: etenim non minus cutis, quam fibræ tendi poſſunt, tenſione autem nimia rumpuntur, cum nonniſi determinatum quendam tenſionis gradum ferre poſſint citra diſruptionem.

§. 541.

Dolor tædii ſpecies eſt (§. 539.). Enimvero ſi fibræ muſculorum, vel fibrillæ aliarum partium, veluti filamenta nervorum aut etiam cutis & cuticulæ diſrumpuntur, vel diſſecantur, partes iſtæ ad functiones ſuas ineptæ ſunt, immo ad deſtructionem ſui ac ſubinde corporis totius ob læſam functionem tendunt, niſi denuo continua fiant, in quibus continuitas diſſoluta. Quare cum tum illa corporis pars imperfectione aliqua laboret (§. 504. *Ontol.*); dum mens ſolutionem continui in corpore percipit, imperfectionis cujusdam corporis ſibi conſcia eſt. Jam vid. §. 518. Dolor ſub quo genere contineatur.

§. 542.

Id, ex quo voluptatem percipimus, *placere* nobis dicitur. Aſt *diſplicere* dicitur id, ex quo tædium percipitur. Unde oppoſitum voluptatis, quod tædium appellavimus (§. 518.), etiam *Diſplicentia* vocari poterat, ſi poſterius hoc nomen magis arridet. Placere & diſplicere quænam dicantur.

§. 543.

Quod placet, dicitur *pulchrum*: quod vero diſplicet, *deforme*. Pulchri & deformis definitio.

Hinc invaluit proverbium; ſuum cuique pulchrum. Vocabulum pulchritudinis generale eſt, quod varias admodum ſub ſe ſpecies comprehendit pro diverſitate rerum, quibus pulchritudo tribuitur. Sed commodo deſtituimur vocabulo, quo oppoſitum pulchritudinis generaliter indigitemus. Quamobrem vocabulum ad idem ſignificandum transferre debuimus, quod ſignificatum reſtrictiorem habere deberet.

§. 544.

Pulchritudo in quonam conſiſtat. *Pulchritudo conſiſtit in perfectione rei, quatenus ea vi illius ad voluptatem in nobis producendam apta (§. 543. 542. 511.).*

Ex præſente autem propoſitione intelligitur, cur pulchritudo tam rebus materialibus, quam immaterialibus tribuatur. Patet quoque per eam pulchritudinem non deſtitui fundamento firmo, quemadmodum vulgo putatur, nec ab arbitrio hominum eorumque opinione variabili unice pendere.

§. 545.

Pulchritudinis definitio. Hinc definiri poteſt *pulchritudo*, quod ſit rei aptitudo producendi in nobis voluptatem, vel, quod ſit obſervabilitas perfectionis: etenim in hac obſervabilitate aptitudo iſta conſiſtit.

Hinc in Architectura pulchritudinem definivimus per perfectionem, quatenus ſentitur.

§. 546.

Pulchritudinis veræ & apparentis differentia. *Pulchritudo vera* eſt, quæ ex perfectione vera oritur: *Apparens* autem dicitur, quæ oritur ex apparente.

§. 547.

Deformitas in quo conſiſtat. *Deformitas conſiſtit in imperfectione rei, quatenus hæc per illam apta eſt ad tædium in nobis producendum (§. 543. 542. 518.).*

§. 548.

Deformitatis definitio. Hinc definiri poteſt *Deformitas* rei, quod ſit aptitudo in nobis tædium producendi, vel, quod ſit obſervabilitas imperfectionis: etenim in hac obſervabilitate ſeu perceptibilitate aptitudo iſta conſiſtit.

§. 549.

Deformitatis veræ & apparentis differentia. *Deformitas vera* eſt, quæ ex imperfectione vera oritur: *Apparens* autem dicitur, quæ oritur ex apparente.

§. 550.

Si quas ſenſationes ad perfectionem ſtatus noſtri referimus; ex iis voluptatem percipimus (§. 511.). Illuſtri hæc poſſunt exemplo infantum, qui lacte nutriuntur; & dein etiam pueri facti ex dulci voluptatem percipiunt. Quando ſenſatio voluptatem pariat.

Senſationes adeo non per ſe voluptatem pariunt, ſed quatenus ipſis adhæret de perfectione ſtatus opinio. Unde accidit, ut tanta ea in re deprehendatur diverſitas in diverſis ſubjectis, nec ex ſe judicare quis poſſit alios. Ceterum iſta opinio, quæ ſe ſenſationibus ſociam præbet, ſucceſſive naſcitur: unde eſt, quod plerique ignorent, unde ea ſit, cumque idea maxime confuſa contineatur, ne eam agnoſcant quidem, quando ejusdem ſibi conſcii ſunt.

§. 551.

Si quas ſenſationes ad imperfectionem ſtatus noſtri referimus; ex iis tædium percipimus (§. 518.). Vid. iterum *not.* §. 550. Quando ſenſationes tædium quoddam pariant.

§. 552.

Voluptates ſenſuum, vel etiam *delectationes ſenſuales* dicuntur, quæ ex ſenſationibus ortum trahunt. Voluptates ſenſuum quænam ſint.

§. 553.

Tædia ſenſualia, vel etiam *tædia ſenſuum* dicuntur, quæ ex ſenſationibus oriuntur. Tædia ſenſuum quænam ſint.

§. 554.

Bonum eſt, quicquid nos ſtatumque noſtrum perficit, ſeu, quod perinde eſt, quicquid nos ac ſtatum noſtrum internum & externum perfectiores reddit. Boni definitio.

§. 555.

Quod ſtatum internum, atque nos perficit, *bonum internum* eſt: quod vero ſtatum externum perficit, dicitur *bonum externum.* Bonorum internorum & externorum differentia.

§. 556.

Dividuntur Bona in *Bona animi, corporis & fortunæ*, prout vel ad animam, vel ad corpus, vel ad ſtatum noſtrum externum ſpectant. Bona animi, corporis & fortunæ.

§. 557.

Boni veri & apparentis differentia.

Bonum verum eſt, quod revera nos ſtatumque noſtrum perficit. Aſt *Bonum apparens* eſt, quod nos ſtatumque noſtrum tantummodo perficere videtur.

§. 558.

Voluptas cognitionis boni ſocia.

Si bonum cognoſcimus, voluptatem ex eo percipimus (§. 554. 11. 511.).

§. 559.

Qualis ea ſit.

Si bonum, quod cognoſcimus, verum eſt, voluptas ex eo percepta vera eſt (§. 557. 510 ſq. 514.); *ſi vero bonum, quod cognoſcimus, apparens eſt, aut bonum verum nobis tantummodo tale apparet; voluptas ex eo percepta nonniſi apparens eſt* (§. 557. 510 ſeq. 514.). Etenim ſi bonum verum eſt, nos ſtatumque noſtrum revera perficit (§. 557.). Quodſi ergo bonum verum cognoſcimus; veram iſtam perfectionem nobis repræſentamus (§. 510.), atque adeo bonum verum cognoſcentes veræ cujusdam perfectionis nobis conſcii ſumus. Quæ igitur inde percipitur voluptas (§. 511.), ex vera perfectione oritur, adeoque voluptas hæc quoque vera eſt (§ 514.).

§. 560.

Boni criterium fallax.

Quoniam voluptas non tantummodo percipitur ex eo, quod bonum eſt, verum etiam ex eo, quod bonum apparet, immo fieri poteſt, ut ex vero etiam bono voluptas tantummodo apparens percipiatur; ideo *Bonum quid judicari nequit ex eo, quod voluptatem inde percipiamus.*

§. 561.

Notio erronea boni.

Cum *qui ſenſuum judicio ſtant, bonum quid ex eo judicare ſoleant, quod voluptatem inde percipiant*, prouti obvia experientia conſtat; *Notio boni, quæ vulgo eſt, erronea.*

§. 562.

Voluptatis apparentis mutabilitas.

Voluptas apparens mutari poteſt (§. 514. 510. *Pſych.* 478. *Log.* 534. *Pſych.*).

§. 563.

§. 563.

Si quis ignorantiam ſuam de perfectione rei agnoſcit, quam eidem antea tribuerat; voluptas apparens evaneſcit (§. 534.): ſi vero in numerum imperfectionum refert, quod antea inter perfectiones collocaverat, voluptas apparens in tædium mutatur (§. 292. Log. §. 511. 518. 533. Pſych.). Quomodo voluptas apparens mutetur.

§. 564.

Voluptas, quæ ex vero bono, quatenus agnoſcitur, percipitur, conſtans eſt (§. 557. 511. 514 ſq.); quæ vero percipitur ex apparente, vel etiam ex vero, quatenus pro apparente perperam habetur, mutabilis (§. 557. 511. 514. 563.). Conſtantia & inconſtantia voluptatis ex eo, quod bonum eſt vel appareat, percepta.

§. 565.

Quicquid nos ſtatumque noſtrum ſive internum, ſive externum imperfectiores reddit, malum eſt. Malum quid ſit.

§. 566.

Quod nos ſtatumque noſtrum internum imperfectiores reddit, *Malum internum* eſt; quod vero ſtatum externum imperfectiorem reddit, *Malum externum* eſt. Mali interni & externi differentia.

§. 567.

Mala animi ſunt, quæ ad animam ſpectant. *Mala corporis* ſunt, quæ ad corpus pertinent. *Mala* denique *fortunæ* ſunt, quæ ſtatum noſtrum externum concernunt. Mala animi, corporis ac fortunæ.

§. 568.

Malum verum eſt, quod revera nos ſtatumque noſtrum imperfectiores reddit. *Malum apparens* eſt, quod nos ſtatumque noſtrum tantummodo imperfectiores reddere videtur. Mali veri & apparentis differentia.

§. 569.

Si malum cognoſcimus, tædium ex eo percipimus (§. 286. 565. 518.). Tædium ex malo cognito perceptum.

§. 570.

Si malum agnoſcere nobis videmur, tædium ex eo percipitur (§. 286. 568. 518.). Tædium ex malo apparente perceptum.

§. 571.

Tædii mutabilitas. *Tædium, quod ex vero malo, quatenus agnoſcitur, percipitur, conſtans eſt* (§. 568 *Pſych.* 535. *Log.* 117. *Pſych.* 70. *Ontol.* 518. *Pſych.*): *quod vero percipitur ex apparente, vel etiam ex vero, quatenus pro apparente perperam habetur, mutabile* (§. 568. *Pſych.* 476 ſq. 593. *Log.* 565. 518 *Pſych.*).

§. 572.

Mali criterium fallax. Quoniam tædium non modo percipitur ex eo, quod malum agnoſcamus (§. 569.), verum etiam ex eo, quod idem agnoſcere nobis videamur (§. 570.); *malum quid judicari nequit ex eo, quod tædium inde percipiamus.*

§. 573.

Notio erronea mali. *Notio mali, quæ vulgo eſt, erronea eſt.* Vulgus enim malum quid judicat ex eo, quod tædium inde percipiamus. Jam vid. §. 572. *Pſych.* 477. 593. *Log.*

§. 574.

Quid per ſe ſequatur ex altero. *Ex A per ſe ſequitur* B, ſi in A ratio ſufficiens continetur, cur inde ſequatur B.

Ita ex vulnere cordi inflicto per ſe ſequitur mors, quoniam per id intelligitur, cur inde mors ſequatur, conſequenter ratio ſufficiens in eodem continetur, cur inde ſequatur (§. 56. *Ontol.*). Atque ideo vulnus cordi inflictum dicitur per ſe lethale.

§. 575.

Per accidens quid ſequatur. *Ex A per accidens ſequitur* B, ſi in A non continetur ratio ſufficiens, ur inde ſequatur B, ſed potius in alio, quod eidem aliunde ſuperaccedit, non tamen neceſſario.

Ita ex vulnere manui inflicto per ſe non ſequitur mors; ſequi tamen poteſt per accidens, quatenus e. gr. propter abſentiam chirurgi nimia ſanguinis copia ex vena diſſecta profluit, vel culpa chirurgi aut ægroti ſphacelus ſupervenit. Unde in hoc caſu vulnus dicitur lethale per accidens.

§. 576.

Ex malo apparente quomo- *Ex malo apparente non per ſe* (§. 566. 518. *Pſych.* 56. *Ont.*

574.

574. *Pſych.*), *ſed tantummodo per accidens ſequitur tædium* (§. 568. 518. 575.). do tædium ſequatur.

Ut igitur a malo apparente nobis caveamus, acute diſtinguere debemus quidnam rei ſuperaccedat, unde tædium emanat.

§. 577.

Ex bono vero per ſe nunquam ſequi poteſt tædium. Etenim bonum verum aut agnoſcitur, aut non agnoſcitur. Ponamus bonum verum agnoſci: tum vid. §. 558 ſq. 564. *Pſych.* 290. *Ont.* 574. *Pſych.* 118. *Ont.* An tædium per ſe ex bono vero unquam ſequatur.

Ponamus jam porro bonum verum non agnoſci. Aut igitur in dubio relinquitur, utrum bonum ſit, an malum; aut pro malo habetur. Si prius; vide §. 554. 565. 511. 518. *Pſych.* 56. *Ont.* 574. *Pſych.* Si poſterius; malum non niſi apparens eſt (§. 568.). Jam vid. §. 576.

Maximi momenti eſt præſens propoſitio in moralibus, cum in ea contineatur fundamentum conſtantiæ virtutis inconcuſſum.

§. 578.

Quodſi ergo contingat, ex eo, quod bonum verum eſt, ſequi tædium, idem nonniſi per accidens inde ſequi poteſt (§. 574 ſq. 577.). Quomodo tædium ex bono vero ſequatur.

CAPUT II.

DE APPETITU SENSITIVO ET AVERSATIONE SENSITIVA.

§. 579.

Appetitus in genere eſt inclinatio animæ ad objectum pro ratione boni in eadem percepti. Definitio appetitus in genere.

§. 580.

Appetitus ſenſitivus dicitur, qui oritur ex idea boni confuſa. Unde independenter ab appetitu in genere definiri poteſt, Appetitus ſenſitivi definitio.

quod

quod ſit inclinatio animæ ad objectum pro ratione boni ſive veri, ſive apparentis in eodem confuſe percepti.

§. 581.

Averſationis definitio.

Averſatio in genere eſt reclinatio animæ ab objecto, pro ratione mali in eodem percepti, ſeu quod nobis in eodem percipere videmur.

Quemadmodum in definitione appetitus notione clara inclinationis contenti fuimus, etſi confuſa; ita ſimiliter hic in notione clara quidem, ſed confuſa reclinationis acquieſcimus. Etenim quid ſibi velit tam inclinatio, quam reclinatio animæ, unusquisque in ſe quovis momento experiri poteſt, cum continui ſint appetitus atque averſationes. In Pſychologia autem rationali demonſtraturi ſumus, in quonam iſta inclinatio & reclinatio conſiſtat. Abſit autem, ut quis ſibi perſuadeat nos voce uti in ſignificatu metaphorico, nec proprium quendam eidem hic tribuere! Etſi enim vocabula a rebus corporeis eorumque ſitu petantur; id tamen minime obſtat, quo minus in doctrina de anima proprius quidam ſignificatus ipſis tribuatur (§. 146. *Log.*).

§. 582.

Averſationis ſenſitivæ definitio.

Averſatio ſenſitiva eſt, quæ oritur ex idea mali confuſa. Quamobrem independenter ab averſatione in genere definiri poteſt per reclinationem ab objecto pro ratione mali in eodem confuſe percepti, ſeu quod in eo nobis confuſe percipere videmur.

§. 583.

Scholaſticorum phraſeologia explicata.

Scholaſtici appetitum ſenſitivum appellare etiam ſolent *Appetitum* ſimpliciter. Dividunt autem appetitum ita acceptum, ſeu ſenſitivum, in concupiſcibilem & iraſcibilem. *Appetitus concupiſcibilis* appellatur, qui nobis appetitus ſenſitivus dicitur (§. 580.). *Appetitus* autem *iraſcibilis* vocatur facultas iſta, quam nos averſationis ſenſitivæ nomine inſignivimus.

§. 584.

Facultatis appetitivæ pars inferior.

Appetitus ſenſitivus cum averſatione ſenſitiva dicitur *Facultatis appetitivæ pars inferior.* Appetitus enim perinde ac Averſatio hic ſumitur non pro actu, ſed pro actus poſſibilitate ſeu potentia, quæ facultatis nomine venit (§. 29.).

Denomi-

Denominatio hæc fit ad imitationem alterius, qua facultatem cognoſcendi in partem inferiorem ac ſuperiorem dividimus: reſpondet autem pars facultatis appetitivæ inferior parti cognoſcitivæ facultatis inferiori, a qua pendet.

§. 585.

Si nec appetimus, nec averſamur objectum cognitum, *indifferentes* eſſe dicimur, & ſtatus animæ, quo eſt ad objectum, quod ſibi repræſentat, indifferens, *ſtatus indifferentiæ* dicitur. *Statum indifferentiæ dari* experientia confirmatur. Status indifferentiæ.

E. gr. Si quis videt ad ripam fluminis multos lapillos, eosque contemplatur; eos tamen nec appetit, nec averſatur.

§. 586.

Repræſentatio boni eſt ratio ſufficiens appetitus; repræſentatio mali ratio ſufficiens averſationis (*§. 70. Ont.*). Jam vero experientia conſtat, quando aliquid appetimus, nos idem nobis repræſentare tanquam bonum; quando aliquid averſamur, nos idem repræſentare nobis tanquam malum; quando autem quid nec appetimus, nec averſamur, nos ignorare, utrum nobis bonum ſit, an malum, vel judicare, quod neutrum ſit. Quamobrem cum ex bono voluptatem percipiamus, quando idem cognoſcimus (§. 558.), ex malo contra percipiamus tædium, quando idem cognoſcimus (§. 569.); ex eo, quod quid bonum judicamus, intelligi poteſt, cur idem potius appetamus, quam averſemur; & ex eo, quod quid malum judicamus, intelligi poteſt, cur idem potius averſemur, quam appetamus, aut non averſemur. E. (§. 56. *Ont.*). Appetitus & averſationis ratio ſufficiens.

§. 587.

Si quid nobis nec tanquam bonum, nec tanquam malum repræſentamus; in ſtatu indifferentiæ ſumus (*§. 586. Pſych. 70. Ont. 585. Pſych.*). Status indifferentiæ quando obtineat.

Quodſi objicias repræſentationem boni non eſſe unicam rationem ſufficientem appetitus, nec averſationis rationem ſufficientem unicam eſſe repræſentationem mali, neceſſe eſt, ut aliæ præterea rationes ſufficientes tam appetitus, quam averſationis nominentur. Quodſi quis ſuſpicionem ex ignorantia enatam attendi velit; is perpendat objecta non movere appetitum, niſi quatenus ad nos referuntur: ea enim, quæ nos nullo modo tangunt, non curamus. Enimvero ſi ad nos referun-

cur, vel nos ſtatumque noſtrum perficiunt, vel nos ſtatumque noſtrum imperfectiores reddunt, vel denique nihil ad hunc ſcopum conferunt. Quamobrem appetitus præter repræſentationem boni (§. 554.), averſatio præter repræſentationem mali (§. 565.) rationem aliam habere nequit: utraque deficiente, deficit cum appetitus, tum averſatio, atque adeo ſtatus indifferentiæ eſt, quemadmodum fert præſens propoſitio. Quodſi quis perpendit, cur indifferens ſeſe habeat ad hoc vel iſtud objectum, quod ipſi offertur, hinc porro facile perſpiciet, quod nonniſi per boni aut mali repræſentationem ex ſtatu indifferentiæ in alium transferri poſſit.

§. 588.

Ignoti cur nulla cupido. *Ignotum nec appetimus, nec averſamur (§. 554. 565. Pſych. 1188. Log.); ſed indifferentes nos ad idem habemus (§. 586. 587.).*

§. 589.

Quomodo appetitus naſcatur. *Quamprimum rem quandam nobis repræſentamus tanquam bonam; eam appetimus (§. 586. Pſych. 118. Ont.).*

§. 590.

Quomodo averſatio determinetur. *Quamprimum rem quandam nobis repræſentamus tanquam malam; eam averſamur (§. 586. Pſych. 118. Ont.).*

§. 591.

Objecta appetitus ſenſitivi. *Si qua ex re voluptatem percipimus, in eam fertur appetitus, ſeu eam appetimus, quamdiu in notione boni confuſa acquieſcimus (§. 561. 536. 589. 580.).*

§. 592.

Objectum averſationis. *Si qua ex re tædium percipimus, eam averſamur, quamdiu in notione mali confuſa acquieſcimus (§. 573. 536. 590. 582.).*

§. 593.

Notio boni confuſa qualis. *Si nobis rem tanquam bonam confuſe repræſentamus, ideam boni ingrediuntur voluptates quæcunque ex re iſta, vel cum eadem antea ſimul perceptæ.* Dum enim rem percipimus, vi imaginationis reproducenda quoque eſt idea voluptatis antea perceptæ ſive ex re iſta, ſive una cum iſta (§. 104.), modo diu, vel ſæpius ſimul percepta fuerit (§. 107.), ac vi memoriæ eandem recogno-

cognoſcimus (§. 175.), adeoque nobis conſcii ſumus, quod eam antea ex re iſta, vel cum eadem perceperimus (§. 173.). Enimvero voluptates diverſæ tempore diverſo ex re iſta vel cum eadem perceptæ fuerunt *per hypoth.* & quoniam ad rem totam attentionem dirigis, *itidem per hypoth.* nulla hic adeſt ratio, cur una potius, quam altera memoriam ſubire debeat, adeoque omnes ſimul eandem ſubire debent. Quamobrem cum plures ſimul reproductæ a ſe invicem non diſtinguantur; ideam quandam confuſam conſtituunt (§. 39.). Jam qui ſenſuum judicio ſtant, adeoque in notione boni confuſa acquieſcunt (§. 54.), bonum quid ex eo judicant, quod voluptatem inde percipiant (§. 561.). Idea igitur iſta confuſa, quam voluptates cum re data, vel ex eadem diu perceptæ ingrediuntur, eſt illa ipſa idea, qua rem iſtam nobis repræſentamus tanquam bonam, conſequenter quando nobis rem tanquam bonam confuſe repræſentamus, ideam boni ingrediuntur voluptates quæcunque ex re iſta, vel cum eadem antea ſimul perceptæ.

§. 594.

Si nobis rem tanquam malam confuſe repræſentamus, ideam mali ingrediuntur tædia quæcunque ex re iſta, vel cum eadem antea ſimul percepta. Demonſtratio mutatione facta conſtrui poteſt ex §. 593. Notio mali confuſa qualis.

§. 595.

Si plures voluptates ex re quadam, vel cum eadem antea perceptæ ideam boni ingrediuntur, appetitus fortior, ſeu major eſt, quam ſi pauciores in eadem continentur. Quoniam enim rem appetimus, quatenus ex ea voluptatem percipimus, quando in notione confuſa boni acquieſcimus (§. 591.); ſi autem plures voluptates ex re quadam, vel cum eadem perceptæ ideam boni ingrediuntur, idea boni confuſa eſt (§. 39.); ex ſingulis voluptatibus ſinguli appetitus oriuntur in unum confuſi non minus, ac voluptates, ex quibus reſultant, in unum confunduntur. Appetitus ſenſitivus quomodo fortior evadat.

Atque adeo patet, quomodo fieri poſſit, ut appetitus continuo fortior evadat, ſi ſæpius iteretur, occaſione eandem rem appetendi ſæpius oblata.

§. 596.

Averſatio ſenſitiva quomodo fortior evadat.

Si plura tædia ex re quadam, vel cum eadem percepta ideam mali ingrediuntur, averſatio fortior, ſeu major eſt, quam ſi paucioribus in eadem ſit locus. Oſtenditur eodem prorſus modo, quo propoſitio præcedens.

§. 597.

Bonum quando majus appareat.

Si voluptates complures cum re quadam antea perceptæ ideam boni ingrediuntur; bonum majus videtur, quam ipſo ſenſuum judicio deprehenditur. Ponamus evidentiæ gratia, ideam boni ingredi voluptates A, B, C & D ac mixtam L conſtituere. Quoniam itaque voluptates A, B, C, D ſimul unam conſtituunt voluptatem L, ſingulæ erunt quaſi partes hujus (§.341. *Ontol.*). Voluptas igitur ſola A minor eſt voluptate L (§. 357. *Ontol.*). Quamobrem cum voluptates olim cum re perceptæ non omni tempore ex eadem, vel cum eadem percipiantur, quod per ſe patet; ſi in dato caſu ex re data tantummodo percipiatur voluptas A, minor utique percipitur, quam quæ percipienda in idea boni repræſentatur. Quamvis ergo ex voluptate percipienda æſtimetur bonum, adeoque ſenſuum judicio ſtetur; bonum tamen majus apparere debet, quam poſtea deprehenditur, ubi voluptates complures cum re quadam antea perceptæ ideam ejus ingrediuntur.

Idem etiam confirmatur a poſteriori. Ponamus enim A denotare voluptatem ex ſapore vini perceptam; B vero voluptatem ex præſentia amici, C voluptatem ex diſcurſu præſentium, D denique voluptatem ex renovata plurium amicorum abſentium memoria perceptam. Dum igitur vinum hauſiſti, plurima voluptate perfuſus fuit animus. Experieris autem, quod in tali caſu hauſtus vini majus bonum judicetur, quam poſtea deprehenditur, ſi vel ſolus, vel etiam cum aliis vinum poſtea hauſeris.

§. 598.

Tædium quando majus appareat.

Si tædia complura cum re quadam antea percepta ideam mali ingrediuntur; malum majus videtur, quam ipſo ſenſuum judicio deprehenditur. Eodem modo oſtenditur, quo propoſitio præcedens, modo voluptatibus tædia & bono malum ſubſtituas.

§. 599.

Appetitus ſenſitivus & averſatio ſenſitiva habet gradus (§. 584. *Pſych.* 112. 122. *Ont.* 151. *Log.* 580. 582. *Pſych.* 452. *Ont.* 595. *Pſych.* 746. *Ont.*). Gradus appetitus ac averſationis ſenſitivæ.

§. 600.

Gradus appetitus ſenſitivi ac averſationis ſenſitivæ in eodem ſubjecto mutantur, ſi judicia de bono & malo mutantur (§. 599. *Pſychol.* 751. *Ont.* 595 ſq. 564. 571. 597 ſq. *Pſychol.*). Mutabilitas iſtorum graduum.

§. 601.

Si quod antea videbatur bonum, nunc malum habeatur, appetitus mutatur in averſationem (*§.* 589 *ſq.*): *ſi vero quod antea malum videbatur, nunc bonum habeatur, averſatio mutatur in appetitum* (§. 590. 589.). Appetitus & averſationis in contrarium mutatio.

§. 602.

Si voluptas apparens in tædium mutatur, appetitus in averſationem degenerat: ſi vero tædium apparens in voluptatem abit, averſatio in appetitum degenerat, quando ſcilicet in notione boni & mali confuſa acquieſcimus (*§.* 591 *ſq.*). Ea ulterius expenditur.

CAPUT III.

DE AFFECTIBUS.

§. 603.

Affectus ſunt actus animæ, quibus quid vehementer appetit, vel averſatur, vel ſunt actus vehementiores appetitus ſenſitivi & averſationis ſenſitivæ (§. 599.). Affectus definitio.

§. 604.

Definitio affectuum uſui loquendi conformis. Vide modo ſpecialem affectuum expoſitionem. An ſit uſui loquendi conformis.

§. 605.

Affectus unde oriantur.

Affectus ex confuſa boni & mali repræſentatione oriuntur (§. 603. 580. 582. 48.).

§. 606.

Qualitas affectuum.

Affectus, tanquam appetitus & averſationes vehementiores (§. 603.), *cum inſigni voluptatis, vel tædii gradu conjunguntur* (§. 561. 573. 605.).

§. 607.

Num tædium ac voluptas ſint ſpecies affectuum.

Quoniam in omni affectu inſignis quidam voluptatis, vel tædii gradus adeſt (§. 606.); *Voluptas ac tædium perperam pro affectuum ſpeciebus habentur.*

§. 608.

Affectus quinam jucundi ſint.

Affectus jucundi ſunt, qui in appetendo conſiſtunt, ſeu cum magno voluptatis gradu conjunguntur.

§. 609.

Moleſti quinam.

Affectus moleſti ſunt, qui in averſando conſiſtunt, ſeu cum inſigni tædii gradu conjunguntur.

§. 610.

Quinam mixti.

Affectus mixti ſunt, qui ex jucundis & moleſtis conſtant, ſeu in quibus voluptas ac tædium invicem permiſcentur.

§. 611.

Quamnam affectus corpori mutationem inducant.

Quando anima affectibus commovetur, ſanguis ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitatur. Res facti a poſteriori probatur. Nemo dubitat iram in numerum affectuum referri debere. Jam vero ſi quis ad iram concitatur, facies rubet, ſudor in capite præſertim erumpit, vultus ac geſtus mutantur, quamvis non in ſingulis eodem prorſus modo.

Merentur ſane hæc phænomena, quæ accuratius obſerventur, ut tandem obtineatur theoria vultus ac geſtuum in ſingulis affectuum ſpeciebus. Etſi enim in diverſis ſubjectis hæc non prorſus eadem ſint; principia tamen generalia ſingulis inſunt, quæ decenter inde abſtracta conſtituunt notiones theoriæ condendæ inſervientes. Neque vero hæc theoria ſterilis ac inutilis cenſeri debet: in philoſophia enim morali in-

ſignis

ſignis ejusdem eluceſcet utilitas, præſertim in inclinationibus hominum naturalibus ac moribus conjectandis, nec non in certis Phyſiognomiæ fundamentis conſtituendis. Quoniam jam in Pſychologia verſamur, nobis potiſſimum res eſt cum affectibus, quatenus in anima ſunt eidemque mutationem inducunt. Quatenus enim iidem corporis ſtatum alterant, ad Phyſicam ſpectant, ubi in rationes eorum inquirimus, quæ corpori accidunt.

§. 612.

Si bonum majus nobis videtur, major quoque inde percipitur voluptas (§. 554. 516.), & contra ſi qua ex re major percipitur voluptas, majus bonum videtur (§. 518. 554.). Voluptatis gradus gradibus boni quibusnam proportionales.

§. 613.

Si malum majus nobis videtur, majus quoque inde percipitur tædium (§. 565. 521.), & contra ſi qua ex re majus percipitur tædium, malum majus videtur (§. 521. 565.). Tædii gradus quomodo mali gradibus proportionentur.

§. 614.

Voluptatum inſigne prædominium eſt id, quod *Gaudium* dicimus. Gaudii definitio.

§. 615.

Quoniam voluptas prædominatur, ſi tanta fuerit, ut tædium, ſi quod adfuerit, non appercipiatur (§. 529.); *Si gaudemus, tanta voluptate perfundimur, ut tædium, ſi quod adfuerit, non appercipiamus (§. 614.).* Quomodo gaudeamus.

§. 616.

Si quod nobis datur, vel quod habemus, tanquam inſigne bonum idea confuſa nobis repræſentamus; gaudium in nobis oritur, & magnitudo ejus magnitudini boni, quæ nobis videtur, reſpondet (§. 558 ſq. 536. 612. 528 ſq. 614.). Gaudium quomodo oriatur.

Quoniam gaudium totum quantum a gradu voluptatis pendet, quæ percipitur (§. 614.), hinc vero porro prædominii quantitas æſtimanda (§. 529); ignorata Pſychimetria, in qua ea, quæ animæ inſunt, ad menſuram revocantur, impoſſibile eſt, ut demonſtratio talium, quæ quantitatem involvunt, ſit omnibus ſuis numeris abſoluta.

§. 617.

§. 617.

Converſio propoſitionis præcedentis.

Si gaudium in nobis oritur, propterea quod quid nobis datur, vel quod quid habemus, ipſum nobis repræſentamus tanquam valde bonum (§. 614. 529. 511. 554.) & quanto magis gaudemus, tanto majus bonum nobis exiſtimatur (§. 614. 516. 554.).

§. 618.

Definitio gaudii num uſui loquendi conformis.

Definitio gaudii, quod ſit prædominium inſigne voluptatum, eſt communi uſui loquendi conformis. In confeſſo eſt apud omnes nos gaudere de bono præſente. Conſtat autem ex demonſtratis idem ſequi ex notione, quod gaudium in prædominio voluptatum inſigni conſiſtat (§. 616. 617.).

§. 619.

Triſtitiæ definitio.

Prædominium tædii inſigne eſt id, quod *Triſtitia* appellatur.

§. 620.

Qualis ſit triſtitia.

Si triſtes ſumus, tanto tædio afficitur animus, ut voluptatem, ſi qua adſit, non appercipiamus, aut, ſi qua adeſſet, non apperciperemus (§. 619. 529.).

§. 621.

Unde triſtitia oriatur.

Si quod nobis præſens eſt, tanquam malum ingens idea confuſa nobis repræſentamus; triſtitia in nobis oritur (§. 565. 536. 521. 528 ſq. 619.) & magnitudo ejus magnitudini mali, quæ nobis videtur, reſpondet (§. 521. 565. 619.).

§. 622.

Idem ulterius expenditur.

Si triſtitia in nobis oritur ex eo, quod accidit, id nobis tanquam malum haud parvum confuſe repræſentare debemus (§. 619. 529. 528. 521. 565. 536.), & quanto triſtiores ſumus, tanto majus æſtimatur malum (§. 521. 565.).

§. 623.

Definitio triſtitiæ realis.

Triſtitia definiri poteſt per affectum, qui in nobis oritur ex opinione rei præſentis, quam nobis confuſe tanquam malum haud parvum repræſentamus (§. 621 ſq.).

§. 624.

§. 624.

Gaudium definiri poteſt per affectum, qui in nobis oritur ex opinione boni præſentis confuſe percepti & quidem haud parvi (§. 616 ſq.). Gaudii definitio realis.

§. 625.

Triſtitiæ ſignificatus, quem in definitione nominali eidem attribuimus, eſt uſui loquendi conformis. Nemo non ex triſtitia alterius colligit, accidiſſe ipſi quidpiam mali, manifeſto indicio, quod malum nobis præſens pro triſtitiæ cauſa unica habeatur. Quod vero tacite ſupponatur malum ingens, ſaltem opinione noſtra, hinc conficitur, quod ubi alteri mali quidpiam accidit, & hoc tamen non obſtante minime contriſtatur, rationem redditurі malum vel extenuemus, vel oſtendamus, cur alteri tale non videatur, veluti ſi triſtitia non afficitur animus ex morte agnati proximi, quod eum non amaverit, neque adeo ſibi malum exiſtimet, ſe agnato ſuo fuiſſe orbatum. Definitio igitur triſtitiæ realis, quam dedimus (§. 623.), cum notione communi convenit. Enimvero triſtitiæ definitionem realem deduximus ex propoſitionibus (§. 621. 622.), quas vi nominalis demonſtravimus. Quoniam itaque definitio realis definitioni nominali æquipollet, quod ſcilicet una ex altera demonſtrari poteſt; definitio quoque nominalis, quod ſit tædii prædominium inſigne, notioni communi, conſequenter uſui loquendi conformis (§. 137. *Log.*). Conformitas definitionis triſtitiæ cum uſu loquendi.

§. 626.

Si quod uni bonum ingens videtur, alteri tale non videatur, aut minus ſaltem bonum habeatur; ille gaudio multo effertur (§. 616.), *hic autem vel nullo afficitur* (§. 624.), *vel ſaltem multo minore* (§. 616.). *Quodſi cui videatur malum, quod ab altero pro bono habetur; ille triſtitia* (§. 623.), *hic gaudio afficitur* (§. 624.). Cur eadem res non idem gaudium excitet in omnibus.

§. 627.

Si quis alio tempore malum judicet, quod antea bonum judicaverat, cum antea gauderet, alio tempore contriſtabitur & contra. Porro *ſi quis alio tempore minus bonum, vel malum judicet, quod antea majus viſum fuerat, cum antea plurimum gauderet, vel contriſtaretur, nunc gaudio vel triſtitia minore afficietur.* Denique Gaudii & Triſtitiæ mutabilitas in eodem ſubjecto.

nique ſi quis alio tempore in dubio relinquit, utrum quid bonum ſit, nec ne, quod antea bonum, vel malum judicaverat; cum antea gauderet, vel contriſtaretur, alio tempore nec gaudebit, nec contriſtabitur. Vid. §. 626.

Supponimus hic unam eandemque perſonam diverſo tempore conſiderari poſſe tanquam duas perſonas diverſas, ſi contrariam foveat de objecto aliquo opinionem. Neque enim duæ perſonæ in præſente negotio conſiderantur tanquam diverſæ, niſi quatenus contraria ſunt de objecto eodem ad ſe relato judicia. Diverſo igitur tempore una eademque perſona eodem modo differt a ſeipſa, quo duæ perſonæ eodem tempore a ſe invicem differunt. Quamobrem & perſonam unam eandemque diverſo tempore poſitam ſpectare licet tanquam duas, & viciſſim duas perſonas eodem tempore, vel etiam tempore diverſo tanquam unam eandemque perſonam bis poſitam; temporis nimirum in præſente negotio nulla habetur ratio, quemadmodum ex definitione gaudii & triſtitiæ reali liquet (§. 623. 624.), ex qua intelligitur, nec in geneſin gaudii, nec in triſtitiæ geneſin influere tempus, quo judicium fertur. Latet in his principium heuriſticum maximæ utilitatis, quod ab eo facile eruetur, qui univerſalia abſtrahere noverit.

§. 628.

Affectus quando evaneſcant. *Si quis affectus ex boni, vel mali repræſentatione oritur; & quod eodem commotus bonum, vel malum judicaverat, poſtea in medio relinquit, quale ſit; is cum antea affectu commoveretur, nunc nullo commovebitur (§. 605. Pſych. 56. Ont.).*

§. 629.

Affectus cur nunc abſint, nunc adſint. *Si quis objectum aliquod ad ſe relatum nec bonum, nec malum judicat, poſtea autem pro bono, vel malo ingente reputat; cum antea illud affectum excitaret nullum, poſtea quendam cauſabitur (§. 605.).*

§. 630.

Cur in uno affectum quendam producat objectum, in alio nullum. *Si quis objectum aliquod tanquam bonum, vel malum ſibi repræſentat, quod alter nec bonum, nec malum judicat; cum ille affectu commovetur, hic ab omni prorſus immunis eſt.* Eodem prorſus modo oſtenditur, quo propoſitionem anteriorem (§. 628.) oſtendimus.

§. 631.

§. 631.

Si quis objectum aliquod alio tempore ſibi repræſentat tanquam bonum, quod antea malum judicaverat; cum idem affectum moleſtum provocaſſet (ſ. 569. 609.), nunc jucundum cauſabitur (ſ. 558. 606. 608.) & contra (ſ. 558. 606. 608. 569. 609.). Affectus moleſti in jucundum mutatio & contra.

§. 632.

Quoniam perſonæ duæ in præſente negotio conſiderari poſſunt inſtar perſonæ unius ejusdemque diverſis temporibus diverſimode de eodem ſubjecto ad ſe relato judicantis (*not. ſ. 627.*); *ſi unus objectum aliquod ſibi repræſentat tanquam bonum, quod alter ſibi repræſentat tanquam malum, cum ille affectum jucundum experitur, hic moleſtum ſentiet (ſ. 631.).* Affectus oppoſiti ab eodem objecto in duobus ſubjectis excitati.

§. 633.

Amor eſt diſpoſitio animæ ad percipiendam voluptatem ex alterius felicitate. Amoris definitio.

Diſpoſitio hæc data occaſione deducitur in actum, atque tum affectus oritur, quam amoris nomine inſignimus. Fert tamen uſus loquendi, ut ipſam diſpoſitionem amoris nomine indigitemus, cum amorem tribuamus illi, qui non actu commovetur, niſi ubi ſentit alterius felicitatem.

§. 634.

Quodſi ergo is, qui alterum amat, ejus felicitatem cognoſcit, ex ea actu voluptatem percipit (ſ. 633.). Effectus amoris.

Ex actu amoris diſpoſitionem illam colligimus, atque probaturi, quod alterum quis amet, ad eundem provocamus.

§. 635.

Qui alterum impenſe amat, de felicitate ejus gaudet (ſ. 633. 529. 614.), tantoque magis gaudet, quanto magis eum amat (ſ. 633. 614.). Gaudium amantis.

§. 636.

Per *felicitatem* hic intelligimus ſtatum, quo voluptas vera perdurat. Dicitur *felicitas vera* ad differentiam *apparentis*, quæ eſt ſtatus, quo quis voluptate apparente fruitur. Felicitatis definitio.

§. 637.

Infelicitatis definitio.

Infelicitas eſt ſtatus, quo tædia perdurant.

§. 638.

Quænam ad felicitatem hominis quid conferant.

Quoniam itaque voluptas quælibet vera felicitatem ingreditur, quemadmodum pars totum (§. 636. *Pſych.* & §. 341. *Ont.*); *quicquid voluptatem veram homini creat, id ad infelicitatem ejus quidpiam confert.* Unde porro eſt, quod *ad felicitatem hominis conferre quid videatur illud, quod voluptatem apparentem eidem creat.*

§. 639.

Quænam ad infelicitatem quid conferant.

Quicquid homini tædium creat, id ad infelicitatem ejus quidpiam confert (ſ. 637.). Unde porro eſt, *quod ad infelicitatem hominis conferre quid videatur iſtud, quod eidem tædium creat.*

§. 640.

Effectus amoris.

Qui alterum amat, ex ejus voluptate voluptatem percipit (ſ. 634. 636.), & ideo gaudet, quod gaudet alter, ſi idem fuerit de ſubjecto gaudii judicium (ſ. 614.).

§. 641.

Signum amoris.

Si quis ex voluptate alterius voluptatem percipit, vel ideo gaudet, quod alter gaudet; is alterum amat (ſ. 636. 633. 614.).

§. 642.

Alius amoris effectus.

Si quis alterum amat, ex ejus tædio ipſemet tædium percipit, ac ideo contriſtatur, quod alter triſtis ſit (ſ. 640. 614. 612. 613. 619.).

Probe notandum eſt non minus de objecto gaudii, quam triſtitiæ, idem referri non ad amantem, ſed ad amatum, dum amans judicat utrum bonum ſit, nec ne: immo ſæpius amantem in judicando ſequi opinionem amati, non ſuam animi ſententiam. Atque ideo diximus, idem eſſe debere amantis & amati judicium. Quodſi amans idem objectum ad ſe referret, atque gauderet, quod ſibi bonum exiſtimaret, triſtis eſſet, quod idem ſibi malum eſſe putaret; non ex amore proveniret gaudium, nec ab eo ortum duceret triſtitia. Fieri tamen poteſt, immo plerumque ſolet, ut gradu differant judicia amantis atque amati

(§. 597.

(§. 597. 598.). Nimirum quando imaginatio in idea voluptatis ac tædii confuſa aliena miſcet (§. 524.); fieri non poteſt, ut imaginatio diverſis ſubjectis eadem ſuggerat (§. 104.).

§. 643.

Si quis ex tædio alterius tædium percipit, vel ideo contriſtatur, quod alter triſtis ſit; is eundem amat (§§. 639. 613. 612. 633.). Signum amoris.

§. 644.

Si quis ex voluptate alterius voluptatem percipit; is ex tædio alterius tædium percipere debet & contra (§§. 612. 518. 613.). A voluptate ad tædium argumentatio.

§. 645.

Si quod nobis placet in altero obſervamus; amor oritur (§§. 542. 633.). Amor quomodo oriatur.

Patet idem omnium clariſſime in iis caſibus, ubi animum adverſus alterum indifferentem, vel prorſus ab eo averſum habemus. Quando enim aliquamdiu cum eo commercium habemus, atque deinde in ipſo obſervamus, quæ nobis placent, veluti animi dotes quasdam, quæ nobis in pretio ſunt; amorem erga eum in nobis oriri deprehendimus: quo præſente jam optamus felicitatem ejus & quando ipſi quid obtigit, quod volupe eſt, adeoque ad felicitatem ejus ſpectat, vel ſpectare videtur (§. 638.), ex eodem & ipſi voluptatem percipimus, manifeſto indicio animum noſtrum jam eſſe diſpoſitum ex felicitate ejusdem voluptatem percipiendi.

§. 646.

Si nobis repræſentamus bonum, quod alteri ineſt, vel ad eum quomodocunque pertinet; amor oritur (§§. 612. 542. 645.). Amoris ortus ulterius expenditur.

Si quis pulchritudinem in bonorum numerum refert; is eum amat, cujus forma pulchritudine ſeſe commendat, quam primum eundem videt, etſi ipſi antea prorſus eſſet ignotus. Similiter ſi quis divitiis ingens pretium ſtatuit; is alterum amat, quod divitem eſſe cognoſcit. Si cui eruditio in delitiis eſt; is alterum amat, quod eruditione præſtantem agnoſcit.

§. 647.

Idem adhuc ulterius expenditur.

Si quod in altero obſervamus, nobis tanquam bonum repræſentamus, amor in alterum oritur (§. 612. 542. 545.).

Si quis gloria delectatur ſibique gloriæ ducit cum divitibus ac hominibus in dignitate conſtitutis converſari; is divitias ac dignitatem aliorum ſibi repræſentat tanquam bonas ſibi (§. 554.). Enimvero conſtat eos, qui ita ſentiunt, amare divites ac homines in dignitate conſtitutos.

§. 648.

Quando oriatur amor.

Si amor in nobis oritur, in altero quid deprehendimus, quod nobis placet (*§. 633. 638. 542.*), *vel quod nobis tanquam bonum vel ſimpliciter, vel reſpectu noſtri repræſentamus* (*§. 612.*).

§. 649.

Amoris definitio realis.

Amor eſt affectus, qui oritur ex eo, quod quid in altero obſervamus, quod nobis placet, ſeu ſi quid in altero nobis repræſentamus tanquam bonum, præſertim reſpectu noſtri.

§. 650.

Effectus amoris in appetenda voluptate alterius conſiſtens.

Qui alterum amat, is voluptatem alterius appetit (§. 640. 614. 612. 589.) *& contra* (§. 589. 558. 641.).

§. 651.

Effectus contrarius in averſando tædio alterius conſiſtens.

Qui alterum amat, is tædium ejus averſatur (§. 642. 605. 592.).

§. 652.

Effectus alii amoris.

Qui alterum amat, is voluptatem eidem creare (§. 650.); *tædium vero ab eo avertere ſtudet* (§. 651.).

§. 653.

Significatus amoris an communi uſui loquendi conformis.

Significatus, quem vocabulo amoris tribuimus, communi uſui loquendi conformis. Ariſtoteles 2. Rhetoric. amare idem eſſe ait ac velle alicui, quæ bona arbitramur illius, non ſui cauſa, & ea pro viribus efficere. Ex noſtra amoris definitione nominali neceſſaria conſequentia deduximus, quod, qui alterum amat, ejus voluptatem appetat (§. 650.) eique voluptatem creare ſtudeat (§. 652.). Enimvero cum ea bona judicemus alteri, quæ volu-

voluptatem eidem creant (§. 612.); patet noſtræ definitionis amori conveniens eſſe, ut appetamus ea, quæ alteri bona arbitramur, ipſius gratia, eademque efficere ſtudeamus. *Goclenius* in Lexico ſignificatum vocabuli amoris proprium explicaturus monet, eodem denotari actum voluntatis elicitum, quo volo alicui bonum. Per voluntatem hic intelligit appetitum omnem, adeoque ſi amor pro affectu ſumitur, vocabulo hoc appetitus ſenſitivus denotatur. Convenit ergo Goclenius nobiscum, quia conſentit cum Ariſtotele. *Carteſius* definit affectum hunc per eum, qui excitatur, cum aliquid ut bonum reſpectu noſtri nobis repræſentamus. Definitio hæc realis ab ea, quam nos dedimus (§. 649.), non niſi in eo differt, quod repræſentationem boni reſtringat. Oriri hoc in caſu amorem, oſtendimus (§. 647.). Quod vero non neceſſe ſit id, quod in altero deprehendimus, bonum judicari reſpectu noſtri, vel exinde colligitur, quod, ſi amor non excitatur niſi bonum repræſentetur reſpectu noſtri, nulla jam appareat ratio, cur qui alterum amat, is voluptatem eidem creare, tædium vero ab eo avertere ſtudeat (§. 652.). Enimvero non opus eſt verbis, ubi rerum teſtimonia adſunt. Ecquis enim neſcit nos amare homines ob virtutes tam intellectuales, quam morales, etſi ex iisdem nihil in nos boni redundet? Abſit autem ut quis ſibi perſuadeat, *Carteſium* contradicere *Ariſtoteli* affirmanti, quod amare ſit velle alicui, quæ bona arbitramur, illius, non ſui cauſa. Etenim *Ariſtoteles* definitione nominali explicat, in quonam amor conſiſtat. *Carteſius* vero definitione reali docet, quo modo amor oriatur. In modo, quo amor oritur, non conſiſtit amor, nec cauſa amoris eadem eſſe debet cum objecto amoris.

Non jam inquirimus in rationem, quæ *Carteſio* perſuaſit non oriri amorem, niſi quatenus rem quandam nobis repræſentamus ut bonam reſpectu noſtri; ea enim evidentior evadet ex ſequentibus ac ex Pſychologia rationali clariſſimam lucem conſequetur.

§. 654.

Si in re inanimata, vel etiam in animantibus deprehendimus quidpiam, quod nobis multam affert voluptatem, rem iſtam, vel Amor rerum inanimatarum & animalium.

vel animal iſtud pro gradu voluptatis hujus amamus. (§. 542. 605. 636. 39. 649.).

Quodſi tamen probe expendatur, in quonam proprie loquendo amor conſiſtat, notionem confuſam ad diſtinctam revocando (§. 633.); facile conſtabit, proprie loquendo non poſſe amari niſi entia, quæ ſunt felicitatis capacia: cetera autem dum amantur, amorem minus proprie dici, ac per errorem quendam oriri.

§. 655.

Effectus amoris rei inanimatæ.

Si rem inanimatam amamus, ad perfectionem ejus promovendam proni ſumus (§. 652. 511.).

Ponamus nobis donari imaginem, quæ repræſentat perſonam formæ commentabilis, etſi ea ex ingenio tantummodo artificis picta. Si cui ea valde placet; is amorem teſtaturus eandem oſculatur atque in hæc verba erumpit: velle ſeſe auro eandem includere, ſiquidem ſua eſſet.

§. 656.

Amoris animalium brutorum effectus.

Si animantia bruta amamus, ad eorum voluptatem & perfectionem promovendam proni ſumus (§. 652. *Pſychol.* 118. *Ontol.* 655. 511. *Pſych.*).

Qui canes, vel catellos amant, illi iisdem cibos præbent, quos ipſimet avide appetunt, ſibi perſuadentes hæc animantia eandem voluptatem ex iis percipere, dum eos avide devorant, quam nos ex guſtu capimus, dum eos maſticamus & maſticatos ad deglutitionem promovemus. Inde eſt, quod matronæ culcitras molles fieri curent, in quibus catelli requieſcant, quoniam ipſimet culcitris mollibus inſidere malunt, quam ſcamnis duris. Inde eſt, quod de iis ornandis cogitent, cum hunc ornatum ad perfectionem extrinſecam referant, utpote ipſæmet ornatu delectari ſolitæ. Immo videas indignantes, qui illos dolore afficiunt, more amantium tædia ab iis avertere ſtudentes, voluptati quippe contraria (§. 652.).

§. 657.

Amor rerum inanimatarum quid ſit.

Amor rerum inanimatarum eſt diſpoſitio animæ ad voluptatem ex ipſis percipiendum. *Quod ſi quis animantia bruta iisdem æquiparat*, quatenus ſcilicet ea non conſiderat tanquam

voluptatis

voluptatis capacia, ſed tanquam ea, unde voluptas percipi poteſt; *amor eorum idem eſt, qui rerum inanimatarum. Quodſi* vero ea-dem *animantia bruta hominibus æquiparentur, amor eorum idem eſt, qui hominum.*

Ex definitione præſente patet, quantum inter definitionem rerum inanimatarum & hominum interſit. Nimirum ratione ſubjecti amantis nulla foret differentia, niſi aliqua intercederet ratione objecti amati. Quodſi enim res inanimatæ felicitatis forent capaces, ut & ipſæmet voluptate frui poſſent; amor rerum omnium atque hominum foret idem. Quoniam vero res inanimatæ incapaces deprehenduntur, nec bruta veræ voluptatis capacia ſunt; amor rerum inanimatarum non tendit niſi ad eum earundem ſtatum, quo plus voluptatis ex iis perci-pere vellemus, non inviſuri iisdem voluptatem propriam, ſi qua frui poſſent: voluptas enim, qua fruitur amatus, continuo redundat in a-mantem.

§. 658.

Differentia gaudii de re inanimata & amoris ejusdem.

Quoniam de re præſente gaudemus, adeoque ex ea vo-luptatem percipimus inſignem (§. 614.), quatenus eam judica-mus bonam reſpectu noſtri (§. 624.); eandem vero amamus, quatenus id maxime volumus, ut voluptati ipſamet eſſe poſſit; adeoque eandem percipimus citra reſpectum ad nos (§. 657.); *gaudium de re inanimata & amor rei inanimatæ differunt.*

§. 659.

Effectus amoris ſingularis.

Qui alterum amat, is eundem conſiderat tanquam ſeipſum (§. 640. 642.).

Effectus hic amoris eſt ſatis obvius, & ſimul prorſus eximius, cum inde totius generis humani felicitas manet, ſiquidem juxta rationis nor-mam rectificetur.

§. 660.

Unio ſe mutuo amantium.

Quoniam qui alterum amat, is eundem tanquam ſeipſum conſiderat (§. 659.); *amans cum amato unitur, ut tanquam per-ſona eadem cum amante ſpectari poſſit, qui amatur, & ſi duo ſe mu-tuo amant, amore ita uniuntur, ut inſtar unius perſonæ ſpectari de-beant.*

§. 661.

Odii definitio nominalis.

Odium eſt diſpoſitio animæ ad voluptatem percipiendam ex alterius infelicitate.

§. 662.

Quando ſeſe exerat.

Quodſi ergo is, qui alterum odit, ejus infelicitatem cognoſcit; ex ea actu felicitatem percipit (§. 661.).

§. 663.

Gaudium ejus, qui alterum odit.

Qui alterum plurimum odit, de infelicitate ejus gaudet (§. 661. 529. 614.), *tantoque magis gaudet, quanto magis eum odit* (§. 663. 634.).

Odium opponitur amori. Quamobrem mutatis mutandis ad caſum odii transferuntur, quæ de caſu amoris dicta ſunt.

§. 664.

Effectus odii.

Qui alterum odit, ex ejus tædio voluptatem percipit (§. 616. 639.), *& ideo gaudet, quod alter triſtitia afficiatur, vel tædio* (§. 614. 619.).

§. 665.

Signum odii.

Si quis ex alterius tædio voluptatem percipit, vel ideo gaudet, quod alter triſtitia afficitur; is alterum odit (§. 639. 661, 614. 619.).

§. 666.

A voluptate ad tædium & a tædio ad voluptatem argumentatio.

Si quis ex voluptate alterius tædium percipit, ac ideo contriſtatur, quod gaudet alter; is ex tædio alterius voluptatem percipere (§. 613. 511. 518. 554. 565. 612.) *ac ideo gaudere debet, quod alter contriſtatur* (§. 619. 612. 511. 518.) & contra *ſi quis ex tædio alterius voluptatem percipit, ac ideo gaudet, quod alter contriſtatur, is ex voluptate alterius tædium percipere, ac ideo contriſtari debet, quod alter gaudet.*

§. 667.

Alius odii effectus.

Si quis alterum odit, ex ejus voluptate tædium percipit (§ 664. 666.), *ac ideo contriſtatur, quod gaudet alter* (§. 664. 666.).

§. 668.

§. 668.

Si quis ex voluptate alterius tædium percipit, ac ideo contriſtatur, quod gaudet alter; is alterum odit (§. 666. 665.). Signum odii.

§. 669.

Qui alterum odit, is tædium ejus appetit (§. 664. 614. 619. 612. 589.) *& contra* (§. 587. 589. 612. 660.). Effectus odii.

Non dubito fore aliquos, quibus contradictorium videbitur, tædia alterius ac ea, quæ tædia ipſi creant, conſequenter quæ nemo non mala judicat, in numerum bonorum referri. Tenendum itaque eſt, tædia non in ſe conſiderata in numerum bonorum referri, ſed bonum judicari, quod alteri creentur. Non vero repugnat, bonum judicari, quod alter malo quodam afficiatur. Similiter e contrario non repugnat, malum judicari, quod quis bono afficiatur, etſi bonum in ſe ſpectatum in malorum numerum referri nequeat.

§. 670.

Qui alterum odit, is voluptatem ejus averſatur (§. 667. 605. 592.). Effectus alius odii.

§. 671.

Qui alterum odit, is tædia eidem creare (§. 669.); *voluptate vero quo minus perfundatur, impedire ſtudet* (§. 670.). Effectus odii.

§. 672.

Qui alteri tædia creare, ac voluptatem, qua perfrui poterat, impedire ſtudet; is alterum odit (§. 669. 670.). Odii ſignum.

§. 673.

Si quem nobis repræſentamus tanquam noxium, ſeu nobis aliisque malum; odium adverſus eum oritur (§. 565. 590. 554. 612. 518. 665.). Odii ortus.

§. 674.

Si quod nobis diſplicet in altero obſervamus, vel unde tædium percipimus; odium oritur (§. 542. 605. 39. 613. 673.). Ortus odii ulterius expenditur.

§. 675.

Si nobis repræſentamus malum, quod alteri ineſt, vel ad eum quomodocunque pertinet; odium oritur (§. 613. 542 674.). Idem ulterius expenditur.

§. 676.

Idem adhuc ulterius expenditur.

Si quod in altero obſervamus nobis tanquam nobis malum repræſentamus; odium adverſus alterum oritur (§. 605. 39. 673.).

Si rem curatius examines, omni fere in caſu quod nobis diſplicet in altero nobis repræſentamus tanquam nobis noxium, quatenus ſcilicet id malum judicamus reſpectu noſtri, quod tædium nobis creat.

§. 677.

Definitio realis odii.

Odium eſt affectus, qui oritur ex eo, quod quid in altero obſervamus, quod nobis diſplicet, ſeu ſi quid in altero nobis repræſentamus tanquam malum, præſertim reſpectu noſtri.

§. 678.

Significatus odii num uſui loquendi conformis.

Definitio odii tam nominalis, quam realis uſui loquendi conformis. Definitionem realem ex nominali deduximus. Quamobrem ſi una earum fuerit uſui loquendi conformis, etiam altera eidem conformis eſſe debet, & jam evicimus (§. 653.) definitionem nominalem amoris, quam dedimus, eſſe notioni amoris conformem, quam *Ariſtoteles* dedit. Quoniam notio odii notioni amoris oppoſita eſt, & noſtra quoque hinc odii definitio nominalis definitioni odii nominali oppoſita (§ 633. 661.); hæc quoque a mente *Ariſtotelis* aliena eſſe nequit. Ceterum hic quoque mutatis mutandis repetenda ſunt, quæ de reſtrictione *Carteſiana* in definitione amoris ſupra (§. 653.) annotata ſunt. Denique ex eo quoque colligitur, definitionem odii eſſe notioni communi conformem, quod, quæ inde a priori deduximus, eadem ſunt cum iis, quæ vulgo ex odio profecta agnoſcunt omnes.

§. 679.

Odium rerum inanimatarum & animalium.

Si in re inanimata, vel etiam in animantibus quidpiam deprehendimus, quod nobis tædium creat, ſeu unde tædium percipimus; rem iſtam, ſeu animal iſtud odimus (§ 542. 605. 637. 39. 674. 542.) *pro gradu tædii percepti* (§. 654.).

Ponamus

Ponamus Titium inter ſtrepitum non poſſe conſervare attentionem & canem vicini eſſe ipſi latratu moleſtum. Quando eundem conſpicit in platea, ſe ita eum odiſſe affirmat, ut ſclopeto a quodam corpus ejus trajici vellet, ne amplius attentionem turbare poſſet.

§. 680.

Si rem inanimatam odimus, ad ejus imperfectionem promovendam, immo ad ipſius quoque deſtructionem proni ſumus (§. 671. 518.). Effectus odii rei inanimatæ.

§. 681.

Si animantia bruta odimus, ad eorum tædia ac imperfectionem promovendam; voluptatem vero impediendam proni ſumus (§. 671. Pſych. 118. Ont. 680. 518. Pſych.). Odii brutorum effectus.

§. 682.

Odium rerum inanimatarum eſt diſpoſitio animæ ad tædium ex iis percipiendum. *Quodſi quis animantia bruta iisdem æquiparat*, quatenus ſcilicet conſiderat non tanquam tædii capacia, ſed tanquam ea, unde tædium percipi poteſt; *odium eorum idem eſt, quod rerum inanimatarum. Quodſi* vero *eadem animantia bruta hominibus æquiparentur; odium eorum idem eſt, qui hominum.* Odii rerum inanimatarum ac animantium brutorum definitio.

§. 683.

Idem ſimul in unius hominis animo amorem ac odium ejusdem objecti eodem tempore excitare nequit, ſeu impoſſibile eſt, ut idem objectum eodem tempore eadem de cauſa ſimul amemus ac oderimus (§. 649. 657. 677. 542.). Amoris ac odii repugnantia.

§. 684.

Si quod antea nobis placebat in altero, nunc diſplicet, vel quod antea nobis in altero repræſentabamus tanquam bonum, nunc nobis tanquam malum repræſentamus; quem antea amabamus, nunc ex eadem cauſa odimus (§. 649. 677.) & contra. Amoris ac odii in oppoſitum mutatio.

Iſtiusmodi mutationes cur contingant, non eſt quod miremur. Amor enim ac odium ſequuntur opinionem amantis ac odio flagrantis. Opiniones hominum mutabiles ſunt ac haud infrequenter mutantur in contrarias. Quidni igitur & amor in odium, odium in amorem mutetur,

tur, manente cauſa amoris, quæ antea odii fuerat, vel odii, quæ antea fuerat amoris cauſa?

§. 685.

Amoris ac odii ſimultaneitas.

Si in altero obſervamus, quæ nobis placent, vel tanquam bona nobis repræſentamus; alia vero, quæ diſplicent, vel tanquam mala nobis repræſentantur; eum ſimul amamus, ac odimus, prouti ad cauſam vel amoris, vel odii attendimus (§. 649. 677.).

Maximi momenti eſt propoſitio præſens, ſiquidem actiones hominum, quæ ſibi mutuo contrariari videntur, inter ſe conciliare, vel etiam easdem præſentire volueris.

§. 686.

Amor ac odium quando ſe mutuo extinguant.

Quodſi amor plurimum ſuperet odium, vel odium plurimum ſuperet amorem; in caſu priori odium (§. 651. 669. *Pſych.* 886. *Ont.* 117. 238.), *in poſteriori amor prorſus evaneſcit.*

Simili prorſus modo oſtenditur, amorem evaneſcere in eo caſu, in quo odium amorem plurimum ſuperat.

Fœcundiſſimum hoc principium eſt in moralibus, ubi de actionibus hominum ferendum eſt judicium: ac inprimis ad talia reſpiciendum eſt in Arte conjectandi hominum mores, ſiquidem ex actionibus externis ſtatum animi internum hariolari volueris.

§. 687.

Commiſerationis definitio.

Triſtitia ex alterius infelicitate percepta dicitur *Commiſeratio.* Et quoniam triſtitia in prædominio tædii inſigni conſiſtit (§. 619.); tædium quoque quodcunque ex infelicitate alterius perceptum Commiſerationis nomine venit.

§. 688.

Fons commiſerationis.

Qui alterum amat, ejusdem quoque commiſeratur (§. 687. 642. 639.).

§. 689.

Defectus commiſerationis.

Si quis alterum non amat, nec ejusdem commiſeratur (§. 633. 638. 644. 639. 687.).

Nihil ſane frequentius eſt, quam ut indifferente animo vel ipſimet ſimus, vel alios eſſe experiamur in eos, qui miſeri ſunt, ut aliena miſeria nos prorſus non tangat, vel alios. Quodſi

in

in rationem hujus indifferentiæ inquiſiveris, nullum in te affectum amoris in miſeros iſtos deprehendes ac alios, qui eodem ſunt animo, idem de ſe affirmare audies. Defectum hunc amoris indicaturi ajunt vulgo, ſe eos non odiſſe, cum nulla adſit odii cauſa. Malunt enim homines profiteri ſe ab odio, quam amore vacuum habere animum.

§. 690.

Si quis alterum odit, ejus non commiſeratur (§. 664. 669. 671. 511. 518. 687.). Defectus commiſerationis.

Caſus præſens plurimum differt a præcedente, etſi utrobique idem ſit prædicatum. Etenim in præcedente abeſt ratio commiſerationis, ut ea non poſita nec ipſa poni poſſit: in præſente autem adeſt impedimentum, quod obſtat quo minus poni poſſit. Differentia hæc magnum momentum habet in praxi. Etenim ſi commiſeratio in priori caſu excitanda; ingenerandus animo eſt amor erga miſerum, cujus miſeriam, ſeu infelicitatem intuetur is, quem ad commiſerationem perducere volueris. At in caſu poſteriori non oritur commiſeratio, niſi & odium tollatur, & hoc ſublato amor gignatur. Facilius adeo in caſu priori ad commiſerationem perducitur, qui ab ea alienus eſt, quam in poſteriori.

§. 691.

Si quis alterius non commiſeratur, aut eum odit, aut non amat, etſi non oderit (§. 687. 642. 665.). Signum odii ac amoris deficientis.

§. 692.

Si quis alterius commiſeratur, eum amat (§. 687. 639. 643.). Amoris ſignum.

Eſt adeo commiſeratio ſignum infallibile amoris (§. 952. *Ontol.*).

§. 693.

Si quis alterius commiſeratur, is eum malo, quo affligitur, indignum judicat (§. 692. 651 ſq.). Effectus commiſerationis.

§. 694.

Si quis alterum indignum exiſtimat malo, quo affligitur, ejusdem commiſeratur (§. 558. 650. 688.). Commiſerationis cauſa.

§. 695.

§. 695.

Commiſerationis definitio realis.

Commiſeratio oritur, ſi alterum indignum judicamus malo, quo affligitur. Patet definitionis veritas per propoſitiones præcedentes (§. 693. 694.).

§. 696.

Significatus vocabuli commiſerationis num uſui loquendi conformis.

Definitio tam nominalis, quam realis commiſerationis ſignificatui recepto ac communi uſui loquendi conformis. Quoniam definitio realis ex nominali deducta fuit, quemadmodum ex antecedentibus (§. 687. & ſqq.) palam eſt; quod de una oſtenditur, de altera etiam valet. Vocabulum *Miſericordiæ* reſervamus virtuti, cujus comes eſt affectus ille, quando appetitus ſenſitivus cum rationali conſpirat. Atque id denuo conveniens eſt ſermoni Germanico, in quo virtus illa Barmherzigkeit appellatur, ſicuti affectus Mitleiden. Jam *Goclenius* in Lexico miſericordiam definit per alienæ miſeriæ in corde noſtro ſympathiam, qua utique, ſi poſſumus, ſubvenire compellimur. Per vocabulum ſympathiæ clariſſime indigitat, quod in hoc affectu idem ſit animi ſtatus, qui eſt alterius miſeria laborantis. Jam qui miſeria affligitur, triſtis eſt, aut minimum tædio afficitur. Ergo qui miſericors eſt, ſeu noſtra phraſi alterius commiſeratur, triſtis eſt, propterea quod alter contriſtatur, ac tædio afficitur, propterea quod alter eodem afficitur; tædium nempe percipit ex miſeria alterius ac ob eandem, ſi ingens fuerit, contriſtatur. Definitio adeo miſericordiæ *Gocleniana* convenit cum noſtra nominali (§. 687.), niſi quod addatur, quod hoc affectu impellamur ſubvenire alteri, ſi poſſumus: id quod ex definitione exulare atque demonſtrari debet. Adducit idem *Goclenius* aliam ex *Damaſceno* definitionem, quod ſcilicet miſericordia, ſeu commiſeratio ſit triſtitia in alienis malis: quam cum noſtra prorſus eandem eſſe ſatis ſuperque apparet. Immo quam porro ſubjicit *Goclenius*, quod ſit ægritudo animi ob alienarum miſeriarum ſenſum, ea non minus cum noſtra definitione nominali conſpirat. Ægritudo animi enim opponitur voluptati atque adeo tædii ſynonymon eſt, quod ubi prædominatur inſigniter, in triſtitiam abit (§. 619.). Perinde igitur eſt ac ſi commiſeratio definiretur per triſtitiam, quæ ex alienis miſeriis oritur, vel per tædium, quod ex alienis

miſeriis,

miſeriis, quas nobis repræſentamus, percipimus. *Carteſius* in Tractatu de paſſionibus animæ part. 2. art. 62. commiſerationem definit per affectum, quem excitat malum, ſi ejus alterum indignum exiſtimamus: id quod cum definitione reali, quam ex nominali collegimus, prorſus conincidit (§. 695.).

§. 697.

Qui alterius commiſeratur, ad ejus tædia ac triſtitiam minuendum pronus eſt (§. 692. 651 ſq. 619.). Effectus commiſerationis.

§. 698.

Eos ergo, quorum commiſeramur, a malo, quod ipſis tædia creat ac triſtitiam cauſatur, vel dolorem, liberare ſtudemus, ſi poſſumus (§. 697.). Effectus alius.

Ex præſente propoſitione patet, cur *Lipſius* hunc affectum compellet affectum liberantem quod nempe tendit ad liberationem miſeri a miſeria, quo affligitur.

§. 699.

Qui alterius commiſeratur, ab iis abſtinet, quæ eidem tædia creare, vel eum triſtitia afficere poterant (§. 697 ſeq. *Pſych.*). Effectus adhuc alius. Impoſſibile igitur eſt, ut ipſemet eidem ſciens ac volens tædia creet, vel eundem triſtitia afficiat (§. 28. *Ontol.*).

Hinc *Lipſius* commiſerationem vocat affectum parcentem.

§. 700.

Qui ad alterius tædia ac triſtitiam minuendum pronus eſt, vel a malo, quod ipſi tædia creat, ac triſtitiam, vel dolorem cauſatur, ſi poteſt, liberare ſtudet, vel etiam ab iis abſtinet, quæ eidem tædia creare, vel triſtitiam cauſari poterant, alterius, non ſui, aut tertii gratia; is ejusdem commiſeratur (§. 586. 605. 613. 639. 687.). Idem patet ex §. 694. Signum commiſerationis.

§. 701.

Si animalia doloris capacia exiſtimamus atque triſtitiæ, eaque amamus; eorundem quoque commiſeramur (§. 688.). Animalium quando commiſeramur.

§. 702.

Si res inanimatæ, quas amamus, deſtruuntur vel quomodocun- Commiſeratio num locum

habeat circa res inanimatas.

docunque deteriorantur; earum quaſi commiſeramur (§. 657. 644. 637. 619. 687. 637.). Idem patet ex §. 657. 695.

Confirmatur etiam propoſitio præſens a poſteriori. Ponamus enim aliquem amare imaginem, quæ eſt alterius, non ſua. Quodſi nævum quendam contrahat caſu quodam; perinde nos miſeret ejus ac ſi homini cuidam, quem amamus, mali quidpiam accidiſſet. Unde etiam audias affirmantes, quod tanta afficiantur triſtitia ob ſiniſtrum imaginis caſum, quanta non afficerentur, ſi vel filio ſuo mali quidpiam accidiſſet. Luget caſum ſiniſtrum imaginis eodem modo, quo fata amici ſiniſtra lugere ſolemus.

§. 703.

Commiſeratio rerum inanimatarum.

Ex dictis apparet, quo ſenſu *verum inanimatarum commiſerari* dicamur. Eſt nempe *Commiſeratio*, quæ homini tribuitur, reſpectu rerum inanimatarum, triſtitia ob deſtructionem, vel deteriorationem rei, opinione noſtra deſtructionis, vel deteriorationis indignæ.

Commiſeratio oritur, ſi alterum indignum judicamus malo, quo affligitur (§. 695.). Malum aliud rebus inanimatis accidere nequit, quam ſi deteriorentur, vel quoad ſubſtantiam, vel quoad uſum, aut prorſus deſtruantur (§. 565.): ſolenne nimirum eſt hominibus, quamdiu imaginationi litantur, de rebus inanimatis non ſecus judicare ac de animatis. Deteriorantur autem res quoad uſum, ſi ad viliorem transferuntur, cum nobiliori ab opifice deſtinentur. Quodſi ergo judicamus, res mereri ut conſerventur integræ, nec deteriorentur, ac indignas eſſe uſu ignobiliori, cui aliæ viliores adhiberi poſſunt: ea utique adſunt, quæ ad commiſerationem excitandam ſufficiunt.

§. 704.

Commiſeratio erga bruta.

Quodſi quis animantia bruta rebus inanimatis æquiparet, quatenus ſcilicet non conſiderantur tanquam tædii capacia, ſed tanquam ea, quibus mali quidpiam accidere poteſt, vel quod deteriorentur ſive quoad ſubſtantiam, ſive quoad uſum, vel quod prorſus deſtruantur; *commiſeratio erga ea eadem eſt, quæ erga res inanimatas ſeſe exerit: Quodſi* vero eadem *animantia bruta hominibus æquiparantur*, quatenus ſcilicet exiſtimamus ea perinde

ac

ac homines malo, quod ipſis accidit, affligi ac dolore torqueri; *commiſeratio eadem eſt, qua erga homines utimur.*

§. 705.

Triſtitia ex alterius felicitate percepta dicitur *Invidia*. Et quoniam triſtitia in prædominio tædii inſigni conſiſtit (§. 619.); tædium quodcunque ex infelicitate alterius perceptum Invidiæ nomine venit. Invidiæ definitio.

Quæ ſupra ad definitionem commiſerationis annotavimus, etiam huc trahenda ſunt.

§. 706.

Si quis alterum odit, ei felicitatem invidet (§. 683. 667. 705.). Fons invidiæ.

§. 707.

Qui alterum odit, ea, quæ bona exiſtimat, alteri invidet (*§§. 706. 638. 612. 605.*). Ulterius expenditur.

Affectus omnes ſequuntur opinionem ejus, quem invadunt. Idem igitur in invidia quoque obtinere debet.

§. 708.

Si quis alterum non odit, is nec eidem invidet, quæ bona exiſtimat (*§§. 667. 638. 612. 705.*). Defectus invidiæ.

§. 709.

Si quis alterum amat, is ei non invidet, quæ exiſtimat bona (*§§. 640. 650. 652 511. 518. 638. 619. 705.*). Abſentia invidiæ.

Differt caſus præſens a præcedente. Etenim in præcedente tantummodo deficit invidiæ ratio ſufficiens; in præſente adeſt impedimentum, quo minus invidia oriatur. Vid. denuo *not.* ad §. 690.

§. 710.

Si quis alteri non invidet, quæ exiſtimat bona, is eum aut amat (*§. 633.*), *aut non odit* (*§§. 705. 638. 667.*). Signum amoris ac odii deficientis.

Patet ex demonſtratione propoſitionis præſentis ſtatum indifferentiæ obtinere reſpectu invidiæ in eo caſu, quo quis alterum non odit, nec tamen amat; in duobus autem ſubjectis differre ſtatum animæ, ſi invidiæ abſentia vel ex odii abſentia, vel amoris præſentia oritur.

§. 711.

Odii ſignum. *Si quis alteri invidet, quæ bona exiſtimat, eum odit (ſſ. 705. 638. 668.).*

Eſt adeo odii ſignum invidia (§. 952. *Ontol.*), quam absque odio dari impoſſibile.

§. 712.

Effectus invidiæ. *Si quis alteri invidet, quæ bona exiſtimat, is eum bono, quo potitus eſt, indignum judicat* (§. 711. 670 ſq. 558.).

§. 713.

Invidiæ cauſa. *Si quis alterum bono, quo potitus eſt, vel fruitur, indignum judicat; invidia oritur* (§. 613. 619. 669. 672. 707.).

Haud obſcure obſervamus, affectum invidiæ præcedere judicium de bono, quo potitur, vel fruitur alter, & nos quidem alterum indignum exiſtimare bono iſto. Sane non invidemus alteri bonum, quod non cognoſcimus, vel non agnoſcimus, nec expendimus, utrum eodem dignus ſit, nec ne. Hinc audias verba, quæ invidia extorquet, hominem iſtum non eſſe dignum tanto bono. Immo ſi quis invidiam excuſat, non aliam allegat rationem, quam quod indignus ſit bono, quo potitur, vel fruitur, atque hanc indignitatem probaturus bonum exaggerat, perſonam vero ejus, ad quam pertinet, extenuat, immo vituperat. Haud obſcure vero hinc ſimul liquet, quod invidiam præcedat odium. Etenim diſplicet nobis bonum in altero. Ergo naſcitur odium (§. 677.). Hinc vero ſequitur triſtitia, vel tædium, quod ex alterius bono percipitur, adeoque odium gignit invidiam (§. 705.), mediante quidem judicio de indignitate perſonæ (§. 676. 612. 582.).

§. 714.

Invidiæ definitio realis. *Invidia* oritur, ſi alterum indignum judicamus bono, quo potitur, vel fruitur. Patet definitionis veritas per propoſitiones præcedentes (§. 712. 713.).

§. 715.

Significatus vocabuli invidiæ num uſui *Definitio tam nominalis, quam realis invidiæ ſignificatui recepto ac communi uſui loquendi conformis.* Definitionem

realem

realem deduximus ex nominali. Atqui *Matthias Martinius* in Lexico philologico ex *Perotto* allegat, quod invidere proprie ſit ex alicujus rebus ſecundis dolore affici. Facile apparet dolorem in ſenſu improprio (§. 539.) ſumi, quatenus animæ tribuitur independenter a damno quodam corpori illato. Denotat ergo tædium ac triſtitiam (*not.* §. 518. 619.). Perinde igitur eſt ac ſi *Perottus* aſſereret, quod invidiæ proprie ſit ex alicujus rebus ſecundis tædio ac triſtitia affici. Enimvero quis eſt, qui neſciat res ſecundas referri ad felicitatem hominis (§. 636.). Id quod cum definitione noſtra nominali prorſus conſentit. Nec ab ea alienus eſt *Priſcianus*, qui invidere idem eſſe affirmat ac non ferre alterum bene agentem videre. *Cicero*, obſervante *Manutio*, invidentiam appellat, quod nobis invidia eſt, eaque dolorem ex alienis bonis denotari idem *Manutius* monet: id quod cum noſtra definitione nominali prorſus convenire per antecedentia manifeſtum. *Carteſius* in Tractatu de paſſionibus animæ part. 2. art. 62. definitionem realem invidiæ condit, quod ſcilicet oriatur ex eo, quod alterum indignum judicemus bono, quod ipſi præſens eſt, vel quod certo extiturum exiſtimamus, ut veluti jam præſens nobis idem repræſentemus. Jam conf. §. 714. loquendi conformis.

§. 716.

Qui alteri bonum, quo fruitur, aut quod eſt conferendum, invidet, is pronus eſt ad eum bono illo privandum (§. 712.), aut quo minus hoc obtineat, impediendum (§. 712.). Effectus invidiæ.

§. 717.

Qui alterum bono, quo fruitur, privare ſtudet, vel impedire conatur, quo minus bono quodam fruatur, ipſius quidem, non ſui, aut tertii cujusdam gratia; is alterum aut odit, aut ei bona, quæ exiſtimat, invidet. Is enim id vel ideo facit, quod ferre nequeat voluptatem, quam inde percipit, qui eodem fruitur; vel quod novit, eum ex jactura boni tædium, immo triſtitiam percepturum, utque hoc fiat, maxime velit. Si prius; is ſibi repræſentare debet tanquam malum, quod alter voluptate fruatur, vel prorſus gaudeat (§. 582.), conſequenter ex voluptate ejusdem tædium tanto majus percipere debet, quanto magis ſibi videtur malum, quod alter voluptate fruatur, vel gaudeat. Quoniam Signum odii ac invidiæ.

igitur ex alterius felicitate tædium, vel triſtitiam percipit (§. 638.); quæ bona exiſtimat, ei invidet (§. 705.). Si poſterius; is ſibi repræſentare debet tanquam bonum, quod alter tædio, vel triſtitia affligatur (§. 579.), conſequenter ex tædio ac triſtitia alterius tanto majorem percipere debet voluptatem, quanto magis ſibi videtur bonum, ut alter tædio ac triſtitia afficiatur (§. 612.). Quoniam igitur ex alterius infelicitate voluptatem percipit (§. 639.); eum odit (§. 661.).

§. 718.

Invidiæ ſignum. *Qui alterum bono, quo fruitur, privare ſtudet, vel impedire conatur, quo minus bono quodam potiatur, quod ferre non poſſit voluptatem, quam alter inde percipit, is alteri invidet, quæ bona exiſtimat.* Demonſtratio jam actu continetur in ea præcedentis.

§. 719.

Odii ſignum. *Si quis alterum bono, quo fruitur, privare, vel quo minus eodem potiatur, impedire ſtudet, ut ipſi ægre fiat; is eum odit.* Demonſtratio propoſitionis præſentis jam actu continetur in demonſtratione anterioris (§. 717.).

§. 720.

Gaudii cauſa. *Si quis alterum dignum judicat bono, quo fruitur, aut quo potiri debet; is de eo gaudet* (§. 579. 612. 614.).

Nullus igitur peculiaris affectus gignitur ex eo, quod alterum dignum judicamus bono, quod ipſi eſt; quemadmodum peculiaris quidam affectus oritur ex eo, quod alterum indignum judicamus bono, quo gaudet, ſcilicet invidia (§. 713.).

§. 721.

Signum amoris. *Si quis alterum dignum judicat bono, quo fruitur, vel quo potiri debet, is eum amat* (§. 720. 624. 641.).

§. 722.

Cauſa gaudii. *Si quis alterum dignum judicat malo, quo affligitur, vel quod ipſi imminet; is ideo gaudet, in eo ſcilicet caſu, quo affectus quidam oritur* (§. 579. 612. 614.).

Non

Non igitur peculiaris quidam affectus oritur ex eo, quod alterum dignum judicemus malo, quo affligitur, cum gaudium iſtud ad odium pertineat (§. 663.): id quod ex propoſitione ſequente luculentius conſtat.

§. 723.

Si quis alterum dignum judicat malo, quo affligitur, vel quod ipſi imminet; is eum odit (§. 722. 623. 665.). Signum odii.

§. 724.

Quoniam invidia oritur, ſi quis alterum bono, quo fruitur, vel quo potitur, indignum judicat (§. 713.); alterum vero is quoque odit (§. 723.); *invidia ac odium individui comites ſunt.* Idem patet ex §. 711. Invidia ac odium cur ſe mutuo comitentur.

§. 725.

Si quis animalis cujusdam bruti ſtatum meliorem ſuo exiſtimat; is ei eundem invidet (§. 579. 581. 613. 638. 705.). Invidia adverſus animalia bruta.

§. 726.

Si quis brutum aliquod indignum judicat bono, quo opinione ſua fruitur; invidia adverſus ipſum oritur (§. 586. 613. 638. 705.). Idem patet ex §. 713. *Pſych.* 118. *Ont.* Invidiæ adverſus bruta cauſa.

§. 727.

Si quis in re inanimata quid deprehendit, quo eandem indignam exiſtimat, id eidem quaſi invidet (§. 613. 705.). Hinc fluit §. 716. Quaſi invidia in res inanimatas.

§. 728.

Eſt *Invidia*, quæ homini tribuitur, erga res inanimatas triſtitia, vel ſaltem tædium ex eo, quod ipſius opinione iis bonum inexiſtit, perceptum. Oritur autem *Invidia in res inanimatas*, ſi eas indignas judicamus bono, quod noſtra opinione iisdem inexiſtit. Invidia erga res inanimatas.

§. 729.

Quodſi quis animalia bruta rebus inanimatis æquiparet, quatenus ſcilicet tantummodo conſiderantur tanquam ſubjectum boni cujusdam ſepoſita attentione ad voluptatem, quæ inde a no- Invidia erga bruta.

bis

bis percipitur, ubi ejusdem compotes ſumus: *invidia erga ea eadem eſt, quæ erga res inanimatas ſeſe exerit.* Quodſi vero *animantia bruta hominibus æquiparantur*, quatenus nempe felicitatem in ea cadere poſſe opinamur; *invidia erga ea eadem eſt, qua erga homines flagramus.*

§. 730.

Irriſionis definitio.

Gaudium ex eo perceptum, quod opinione noſtra alteri vitio verti poteſt, vel famam ejus quomodocunque lædit, dicitur *Irriſio.*

§. 731.

Irriſio ob corporis defectus.

Quodſi ergo *quis exiſtimet, corporis defectus naturales, vel etiam caſu ſiniſtro contractos eſſe alteri ignominiæ; ob eosdem eum irridet* (§. 730.).

§. 732.

Irriſio ob damnum vel fortunam adverſam.

Similiter *ſi quis exiſtimat damnum, quod alter incurrit, vel fortunam, qua utitur, adverſam eidem ignominiæ eſſe; ob damnum, quod incurrit, vel fortunam adverſam eum irridet* (§. 730.).

§. 733.

Qualia ſint ea, quæ aliis invidemus.

Si quis alteri quid invidet, id ei bonum eſſe exiſtimat (§. 705. 638. 612.).

§. 734.

Undenam ad irriſionem proni ſiamus.

Si quis alteri invidet famam (*§. 733. 554 ſq.*); *ad eum irridendum pronus eſt.* Infamiam itaque, aut quicquid famæ adverſatur ad ſtatus imperfectionem, conſequenter in numerum malorum refert (§. 555.). Quoniam itaque ex fama alterius, adeoque ex eo, quod opinione ſua alteri bonum eſt *per demonſtrata*, conſequenter quod ei voluptatem creat (§. 612.), tædium percipit ac triſtitia afficitur (§. 705.); ex tædio, conſequenter malo ejusdem (§. 613.), voluptatem percipere debet (§. 666.) Enimvero qui gaudio afficitur, adeoque & qui voluptatem percipit (§. 614.), ex infamia alterius atque iis, quæ famæ ejus adverſa ſunt; is eum irridet (§. 730.).

§. 735.

§. 735.

Si quis alteri famam invidet ac in eo quid ſibi obſervare videtur ſua opinione famæ ipſius adverſum; eum actu irridet (§. 734. 730. *Pſych.* 56. 118. *Ontol.*). Quando quis alterum actu irrideat.

§. 736.

Si quis alterum irridet, is ei famam invidet (§. 730. 614. 565. 613. 666. 638. 705.). Irriſionis effectus.

Hinc videas potiſſimum eos irridere alios, qui ſoli laudari mallent, nec quenquam laudari ferre poſſunt. Et quibus iſtiusmodi eſt animus, illi de nemine bene, de omnibus male loquuntur, omniaque in malam, nihil in bonam partem vertunt.

§. 737.

Si quis alterum irridet, is eum fama indignum judicat (§. 736. 712.). Effectus alius irriſionis.

§. 738.

Si quis alterum fama indignum exiſtimat, is ad eum irridendum pronus eſt ac ſi famæ adverſi quid obſervat, actu irridet (§. 713. 734 ſq.). Irriſionis ſignum.

Cavendum eſt, ne pro ſynonymis habeamus alterum indignum fama exiſtimare & judicare quod famam non mereatur. Fieri enim poteſt, ut quis agnoſcat alterum mereri famam, quam habet, & hoc tamen non obſtante eadem alia de cauſa indignum pronunciet, quatenus opinione ſua malum eſt, quod alteri ſit iſtiusmodi fama.

§. 739.

Si quis alterum irridet, is eum iis dignum judicat, quæ famæ ejus adverſa ſunt (§. 730. 612.). Irriſionis ratio.

§. 740.

Si quis alterum dignum iis exiſtimat, quæ opinione ſua famæ ipſius adverſantur; irriſio oritur. Etenim ſi alterum dignum iis exiſtimat, quæ opinione ſua famæ ipſius adverſantur, cum ea in malorum numero ſint (§. 565.), ideo gaudet (§. 722.), conſequenter irriſio oritur (§. 730.). Ortus irriſionis.

§. 741.

Definitio irriſionis realis.

Fluit ex hactenus dictis definitio irriſionis realis. Eſt ri- mirum *Irriſio* affectus, qui oritur ex eo, quod alterum iis dignum exiſtimamus, quæ opinione noſtra famam ejus lædunt, aut ei quo- modocunque adverſantur.

§. 742.

Definitio irriſionis num uſui loquendi conformis.

Definitio tam nominalis, quam realis irriſionis ſignificatui recepto ac communi uſui loquendi conformis. Equidem irriſio vulgo non pro affectu, ſed pro actione quadam externa ſumi- tur, ad quam & vultus mutatio, & geſtus peculiares referuntur: quodſi tamen eandem attente conſideres, omnes actiones ſimpli- ces, quæ ad irriſionem ſpectant, unanimi omnium judicio, ex illo animi ſtatu interno procedunt, eundemque ſupponunt, ita ut actum externum ex veritate nemini tribuere poſſis absque ſtatu illo animi interno. Enimvero quod irridens alterum gaudio af- ficiatur ex iis, quæ opinione ſua alterius famæ nocent; nemo non obſervat, qui vel ſibimetipſi attendit, ubi in eo ſtatu con- ſtituitur, vel ad alios attendit, ubi irrident alios. Inſidiantur ir- riſores continuo famæ alterius: id quod nemo non obſervare poteſt.

§. 743.

Riſus definitio.

Riſus naſcitur ex iis, quæ noſtra opinione abſurda ſunt.

Quoniam in irriſione riſui quoque locus eſt, de eo ut hic agamus res ipſa poſtulat. Damus autem definitionem realem, cum nominalis haud facile dari poſſit, atque illa inprimis ſatisfaciat ſcopo, quem inten- dimus, ſcilicet ut ſit nobis principium, ex quo de iis, quæ ad riſum per- tinent, feratur ſententia. Veritatem definitionis a poſteriori confirma- mus. Ponamus enim Luciliam eſſe rei œconomicæ admodum peritam. Ponamus porro Mevium de re œconomica narrare, quæ ipſius opinione abſurda ſunt, ſeu contraria ratione ſeſe habere debebant. Nemo non novit fore ut Lucilia rideat. Memini Dn. de *Tſchirnhauſen* aliquando fœminam nobilem hoc pacto ad riſum commoviſſe, quam nunquam ri- dere poſſe conſtabat, ita ut præſentium judicio pro impoſſibili habere- tur eam ad riſum commovere. Utebatur hoc exemplo ad perſuaden-

dam

dam aliis utilitatem definitionum realium, quas nominalibus multum præferebat.

§. 744.

Si irridens alterum id, quod alterius famæ adverſum exiſtimat, in ſe conſideratum pro abſurdo habet; riſus cum irriſione conjungitur (§. 743.). Riſus quando cum irriſione conjungatur.

§. 745.

Si quis exiſtimat ea, quæ fecit alter, dignitati, aut perſonæ ejus repugnare; ad riſum commovetur (§ 743.). Quando rideamus ob facta alterius.

Fieri etiam poteſt, ut quidam ad indignationem provocentur, ubi rident alii: ſed quænam hic cauſa ſubſit, docebitur inferius.

§. 746.

Irriſionis ſummus gradus eſt, ſi quis gaudio afficitur ex infelicitate alterius præter ullam, ut apparet, rationem. Germanis peculiare nomen eſt, quod iſtiusmodi hominibus imponunt. Vocant enim eos Schadenfrohe: quod vocabulum vi originis ſignificat eum, qui damnis gaudet. Sed vocabulum Latinum non reperio, quo idem ſignificetur. Irriſionis ſummus gradus.

Lingua Germanica inſtar Græcæ felix eſt in vocabulis componendis, qua apte exprimunt, quod exprimere debent.

§. 747.

Si quis absque omni ratione infelicitate, ſeu damnis alienis gaudet; ratio tantummodo latet, non abeſt (§. 70. *Ont.*). An præter rationem damnis alienis gaudere quis debeat.

In aliis quoque affectibus ſæpius rationes latent, ut nulla prorſus adeſſe videatur. Exemplum jam habuimus de amore atque odio. Et de hoc valet illud Poëtæ:

> Non amo te, Voluſi, nec poſſum dicere quare.
> Hoc tantum poſſum dicere: non amo te.

Etſi autem Poëta rationem reperire odii, aut amoris deficientis minime potuerit; non tamen inde colligi poteſt, quod nulla ipſi fuerit.

§. 748.

Si quis ſupra omnes eminere velit; is damnis alienis promiſcue gaudet. Si quis enim ſupra omnes eminere velit, is nec parem ferre, nec ſuperiorem valet, conſequenter ipſi diſpli- Quinam damnis alienis promiſcue gaudeat.

 cet,

cet, ſi quid alteri boni adeſſe videt, quod ſibi vel adeſt, vel deeſt, atque adeo odium quoddam occultum oritur (§. 677.), indeque porro invidia ſerpit (§. 707.). Animus igitur ejus diſpoſitus eſt ad voluptatem ex alienis damnis promiſcue percipiendam (§. 661.), immo ad gaudendum iisdem (§. 663.). Cumque præterea idem diſpoſitus ſit ad triſtitiam, vel tædium ex alienis bonis percipiendum (§. 705.); hac ipſa diſpoſitione prior magis corroboratur ac ſuſtentatur, aut, ſi mavis, alitur. E.

Ceterum ex hac propoſitione intelligitur, quod non deſit gaudii ex alienis malis orti ratio, etſi ea non cuivis ſtatim appareat, adeoque patet id, cujus gratia eandem præcedenti ſubjunximus.

§. 749.

Acquieſcentiæ in ſeipſo definitio.

Si quis iis, quæ bene a ſe facta opinatur, gaudet, *in ſe acquieſcere* dicitur. Eſt adeo *Acquieſcentia in ſeipſo* gaudium ob bonum, quod patravimus.

§. 750.

Realitas definitionis ipſius evicta.

Si quis a ſe facta bene facta opinatur, iis gaudet, vel ex iis voluptatem percipit (§. 554. 511. 614.).

Si Poëta poëma, quod fecit, legibus artis conforme exiſtimat, gaudio extollitur: nec idem evaneſcit, ſi vel maxime ab aliis virgula cenſoria notatur, ubi cenſuras iniquas experitur ſibi probe conſcius ſalvis regulis artis poëma ſuum reprehendi non poſſe.

Gaudium hoc, quod ex bene factis percipitur, in eo caſu, quo aliorum cenſuris iniquis ac vexis expoſiti ſumus, *ſolamen conſcientiæ* vulgo appellari ſolet.

§. 751.

Acquieſcentiæ in ſeipſo definitio realis.

Eſt adeo *Acquieſcentia in ſeipſo* affectus, qui oritur, ſi facta noſtra nobis repræſentamus tanquam bona, nec ultra judicium hoc quicquam præterea attenditur.

§. 752.

Gaudium ex bene factis aliorum perceptum.

Si quis alterum impenſe amat, ejus bene factis gaudet, vel voluptatem ex iis percipit (§. 659. 750.).

Parentes impenſe amant liberos. Ecquis vero eſt, qui neſciat, eos

eos factis librorum gaudere, quæ opinione ipſorum bona ſunt, non ſecus ac ſi ipſimet feciſſent, quæ ab iis facta ſunt. Gaudium hoc eſſe effectum amoris nemo dubitat.

Probe notandum eſt impenſum requiri amorem, ne propoſitionis veritatem in dubium vocemus, ſi ex amore quocunque gaudium iſtius-modi non procedere animadvertimus.

§. 753.

Acquieſcentia in ſeipſo eſt affectus jucundiſſimus (§. 751. 554. 511. 749. 614. 529. 608.). Acquieſcentiæ in ſeipſo qualis ſit affectus.

Carteſius in Tract. de Paſſionibus animæ part. 2. art. 63. acquieſcentiam in ſeipſo omnium aliarum paſſionum dulciſſimam eſſe affirmat.

Nemo miretur, quod in iis ſtabiliendis, quæ a poſteriori nobis innoteſcunt, ad teſtimonia aliorum provocemus. Agitur enim de eo, quod unusquisque in ſe experitur, modo attentione ſufficiente uti didicerit ac acumine ſuo diſtinguere poſſit, quæ in anima cum ſint diverſa facile tamen pro iisdem habentur. Ceterum probe notandum eſt, ſi quis omnes affectus jucundos inter ſe conferre voluerit, haud difficulter appariturum, quod acquieſcentia in ſeipſo ſit affectuum omnium jucundorum jucundiſſimus.

§. 754.

Definitio acquieſcentiæ in ſeipſo non contrariatur notionibus communibus ſumiturque vocabulum in ſignificatu a Carteſio in philoſophiam introducto. Nos gaudere iis, quæ bene ac recte a nobis facta exiſtimamus, a poſteriori probavimus, provocando ad experientias communes (§. 750.), & obviis quoque experientiis ſtabilivimus, affectum hunc eſſe jucundiſſimum (§. 753.), immo monuimus, ſi quis omnes affectus, quos jucundos experitur, inter ſe conferre voluerit, acquieſcentiæ in ſeipſo facile palmam adjudicaturum. Quoniam vero *Carteſius* in Tractatu de Paſſionibus animæ part. 2. artic. 63. termino acquieſcentiæ uſus fuit ad affectum hunc exprimendum; eundem ut retineamus ratio ſuadet (§. 140. *Diſc. prælim.*). Num vocabulum acquieſcentiæ in ſeipſo habeat ſignificatum receptum.

§. 755.

Pœnitentia eſt triſtitia ex eo, quod a nobis male, vel minus Pœnitentiæ definitio.

nus recte factum exiſtimamus, orta, vel ſaltem tædium inde perceptum.

Affectus hic non confundi debet cum officii nomine, quod pœnitentiæ nomine inſignitur in Theologia revelata. Quamvis enim negari non poſſit, affectum iſtum, cum quo nobis jam negotium eſt, ab officio illo hominis chriſtiani non eſſe alienum; plura tamen ad idem referri ſolent, quam quæ illius notionem ingrediuntur. Pœnitebat *Judam*, quod Chriſtum prodidiſſet, in ſenſu philoſophico, quatenus nempe affectu moleſtiſſimo hoc angebatur, cum factum infectum reddere non poſſet; ſed non pœnitentiam agebat in ſenſu theologico, cum deſperabundus ſibimet ipſe manus violentas inferret.

§. 756.

Realitas ejus affecti.

Si quis, quæ a ſe facta ſunt, male, vel minus recte facta judicat, aut malum a ſe factum ſibi repræſentat; triſtitia, vel tædio afficitur (§. 568. *Pſych.* 504. *Ont.* 518. 619. *Pſych.*).

Vulgo autores pœnitentiam tantummodo reſtringere videntur ad actiones morales, quatenus eas malas agnoſcimus: aſt non invita experientia extendenda quoque eſt ad ea, quæ in ſe moralitatem habere non exiſtimantur, artis nempe opera.

§. 757.

Facti alieni quando pœniteamus.

Si quis alterum impenſe amat, eorum pœnitet, quæ ab eo vel male, vel minus recte facta exiſtimat (§. 659. 755.).

§. 758.

Pœnitentia qualis ſit affectus.

Pœnitentia eſt affectus moleſtiſſimus (§. 755. 565. 518. 619. 609.).

Videmus eos, quos a ſe factorum pœnitet, plurimum angi, & animos eorum adeo inquietos reddi, ut mortem appetant, ac ſæpius deſperabundi manus violentas ſibimetipſis injiciant: quemadmodum impetu hujus affectus abreptus fecit Judas, cum Chriſtum prodidiſſet.

§. 759.

Definitio realis pœnitentiæ.

Pœnitentia eſt affectus, qui oritur, ſi ea, quæ fecimus, nobis repræſentamus tanquam male, aut minus recte facta, ſeu qui oritur ex perceptione mali a nobis patrati.

§. 760.

§. 760.

Definitio pœnitentiæ tam realis, quam nominalis communi uſui loquendi ac recepto ſignificatui conformis. Pœnitere, inquit *Goclenius* in Lexico, dicimur, cum quæ fecimus nobis diſplicere incipiunt & moleſta ſunt. Diſplicent nobis facta noſtra, ſi ex iis tædium percipimus (§. 542.). Quare quando pœnitentia animum noſtrum ſubit, tædium ex iis, quæ fecimus, percipimus. Et quoniam ea, quæ fecimus, nobis moleſta ſunt, quatenus nos ſtatumque noſtrum imperfectiorem reddunt; ea nobis tanquam mala repræſentamus (§. 565.), conſequenter ex factis noſtris tædio, adeoque ſi ingens fuerit, triſtitia afficimur (§. 619.), quod ea mala deprehendimus. Ad eumdem modum *Perottus* ſignificatum pœnitentiæ ex *Gellii* lib. 17. cap. 1. repetens: Pœnitere, inquit, dicimus, cum, quæ ipſi fecimus, aut quæ de noſtra voluntate noſtroque conſilio facta ſunt, ea nobis poſtea incipiunt diſplicere, ſententiamque in iis noſtram demutamus. Porro *Martinius* in Lexico: Pœnitere, inquit, ſimpliciter eſt doleo ob factum meum, quod admiſſum nollem. Dolor hic, quod per ſe patet, ad animum refertur, adeoque tædium & in gradu exquiſitiori triſtitiam denotat. Conſentanea his eſt definitio pœnitentiæ, quam tradit *Auguſtinus*: Pœnitentia, inquiens, eſt quædam dolentis vindicta puniens in ſe, quod dolet commiſiſſe. *Carteſius* in Tract. de Paſſionibus animæ part. 2. art. 63. definitionem realem pœnitentiæ dedit, quod ſcilicet malum excitet pœnitentiam, quatenus nos conſideramus tanquam cauſam ejusdem: quæ cum noſtra definitione reali eadem eſt (§. 759. *Pſych.* 866. *Ont.*). Definitio pœnitentiæ nomini uſui loquendi conformis.

§. 761.

Quem pœnitet, is factum infectum reddere mallet (§. 755. 581.). Sunt adhuc rationes aliæ, unde naſcitur cupiditas reddendi factum infectum, ſi fieri poſſet, veluti pericula, quæ nobis ex facto noſtro imminent, vel etiam damna, quæ incurrimus & a quibus nos liberos eſſe cupimus. Pœnitentis deſiderium.

Idem unusquisque in ſe experitur, quotiescunque pœnitet eum jam factorum.

Multum confert ad inquietudinem animi hæc cogitatio, quod præſta-

præſtaret ſi factum infectum reddi poſſet, & quod inde potiſſimum pendeat differentia pœnitentiæ ab aliis triſtitiæ ſpeciebus.

§. 762.

Pœnitentiæ affectus qualis. *Pœnitentia animum admodum inquietum reddit* (§. 755. 761.). Enimvero cum factum infectum fieri non poſſe agnoſcit, cauſam quoque, conſequenter rationem triſtitiæ, vel tædii ſui, tolli non poſſe agnoſcit (§. 883. *Ontol.*), adeoque ſe a triſtitia iſta, vel tædio liberari non poſſe certus ſibi videtur (§. 118. *Ontol.*). Quoniam igitur malum reputare debet, quod triſtitia, & tædiis conficiatur (§. 613.), inde quoque triſtitia afficitur (§. 623.), atque adeo animus ejus inquietus eſt.

Quam moleſta ſit pœnitentia, ut probe agnoſcamus, plurimum refert. Ingens enim adverſus vitium præſidium eſt ejus memoria. Ceterum hinc quoque intelligitur, cur affectus moleſtiſſimus eſſe debeat pœnitentia, quia animus angitur triſtitia atque tædio, quod a nobis auferri non poteſt, niſi diuturnitate temporis, ſubinde autem vix ac ne vix quidem unquam evaneſcit. Hortamur itaque ſerio omnes, ut ſi eos facti pœnitet, ad ſingula probe attendant, quæ omni acumine ſuo diſtinguere valent, ne negligant illud, cujus maxime habenda eſt ratio, ubi vitam felicem ac tranquillam degere voluerimus, nos vero temere infelices reddere noluerimus.

§. 763.

Qualis ſit acquieſcentia in ſeipſo. *Si quis in ſeipſo acquieſcit, ea, quæ jam fecit, facta eſſe mavult, quam infecta, ita ut, ſi occaſio ea agendi denuo ſeſe offerret, eadem denuo faceret* (§§. 749. 614. 589. 595. 603.).

§. 764.

Acquieſcentiæ in ſeipſo effectus. *Aquieſcentia in ſeipſo animum reddit quietum* (§§. 749. 763.). Quare cum contrariis appetitibus & averſationibus vacuam habeat mentem, nec adſit quod eum a ſententia ſua dimovere poſſit, quin potius gaudium, ſeu voluptas, qua fruitur, ſtimulo ipſi ſit ut in eadem ſententia firmiter perſiſtat; animus ejus quietus eſt, qui in ſeipſo acquieſcit.

Ab hac quiete eſt illa affectus hujus dulcedo, quam tantopere prædicat *Carteſius*, & qua ſemel deguſtata non exiguam felicitatis humanæ,

manæ, immo præcipuam ejus partem, in acquieſcentia hac interiore reponimus.

§. 765.

Gloria eſt gaudium, quod percipitur ex aliorum de nobis noſtrisque benigno judicio. Si gaudium naſcens fuerit, ejus loco voluptas percipitur in minori gradu, quam qui ad prædominium, in quo gaudium conſiſtit (§. 614.), ſufficit. Dicitur autem *judicium* aliorum de nobis aliisque *benignum*, ſi ea, quæ fecimus, bene ac recte a nobis facta eſſe, quæque nobis ſunt, ea bona eſſe judicant. Gloriæ definitio.

§. 766.

Si quis benignum aliorum de ſe ſuisque judicium ſibi repræſentat, gaudio afficitur, ſeu quod perinde eſt, *ex opinione benigni aliorum de nobis noſtrisque judicii multoque magis ex ipſo judicio voluptate, vel gaudio afficitur* (§. 765. 554. 557. 614.). Realitas definitionis gloriæ adſtructa.

§. 767.

Si quis gloria commovetur, is quæ fecit, vel ſibi ſunt, ab aliis bona exiſtimari opinatur (§. 765. 605.). Quando quis gloria commoveatur.

Propoſitio hæc convertenda a nobis eſt in uſum definitionis realis. Converſam igitur eidem ſubjicimus.

§. 768.

Si quis ea, quæ fecit, vel quæ ſibi ſunt, ab aliis bona exiſtimari opinatur, gloria commovetur, ubi animum ejus affectus invadit (§. 765 ſq.) Idem ulterius expenditur.

Non ſine ratione prædicato adjecimus reſtrictionem, propterea quod dantur homines, qui ad aliorum de ſe ſuisque judicia parum attendunt, adeoque nec gaudio afficiuntur, ubi benigna ſunt. Affectus adeo in iſtiusmodi ſubjectis, quorum ad gloriam non diſpoſitus animus eſt, nullus oritur.

§. 769.

Gloria eſt affectus, qui oritur, ſi ea, quæ fecimus, vel nobis ſunt, ab aliis bona exiſtimari opinamur. Gloriæ definitio realis.

§. 770.

Definitio gloriæ tam realis, quam nominalis notionibus com- Definitiones gloriæ ſignifi-

catui recepto conformes. *communibus & ſignificatui in philoſophiam introducto conformis.* Negari non poteſt, gloriam vulgo non pro affectu ſumi, ſed pro cauſa affectus. Affectui enim nullum peculiare imponitur nomen, propterea quod vulgo gaudium caſus præſentis non diſtinguitur a gaudio alio, differentia tantummodo obſcure percepta. Vocabuli ſignificatum exponunt *Goclenius* & *Martinius* in Lexicis. Varias illle affert aliorum definitiones, quæ in eo conſpirant omnes, quod benignum aliorum de iis, quæ bene ac recte a nobis facta ſunt, judicium ſit id, quod gloria appellatur. Hoc vero judicium, quatenus nobis in mente idem repræſentamus, eſſe cauſam affectus, patet (*§. 769. Pſychol.* & *§. 881. Ontol.*). Omnium clariſſime *Auguſtinus* gloriam per affectus noſtri cauſam definit, dum eam eſſe dicit judicium hominum bene de hominibus opinantium. *Carteſius* in Tract. de Paſſ. animæ part. 2. art. 66. gloriam in numerum affectuum retulit & dum hanc ejus dedit definitionem realem, quod bonum, quod eſt, vel quod fuit in nobis, ſi referatur ad opinionem, quam alii de eo concipere poſſunt, eum excitet; haud obſcure ſignificat ad gloriæ affectum excitandum ſufficere repræſentationem judicii aliorum de eo, quod nobis ineſt, vel quod fecimus, etſi nunquam ita judicaturi ſint alii, vel aliter jam judicent alii. Atque hæc conſentanea ſunt definitioni reali, quam dedimus (§. 770.).

In lingua vernacula affectum ipſum Ruhm-Begierde appellamus, quaſi gloriæ cupiditatem. Abſit autem, ut quis affectum hunc cum ambitione confundat, quod vitium in exceſſu eſſe ſuo loco in moralibus oſtendemus, cum affectus, de quo jam loquimur, non ſemper malus ſit, etſi abuſu ejusdem ambitio gignatur. Poſſet is etiam Germanice dici Ruhm-Liebe, quaſi amor gloriæ; ſed malui tamen vocabulum prius huic poſteriori præferre, propterea quod illud rei convenientius eſt, utpote impetum iſtum exprimens, quo, qui gloria ducitur, in eundem fertur.

§. 771.

Gloriæ effectus. *Gloria ſtimulus eſt ad præclara præſtanda absque ulla ſpe lucri (§. 765. 614. 612. 579.).*

Quantos, quæſo, ſumtus Aſtronomiæ perficiendæ gratia fecit *Joannes Hevelius?* Quantum operæ conſumſit in obſervationibus cœleſtibus venandis, quarum theſaurum nobis inpri-

mis

mis altero Tomo Machinæ cœleſtis exhibuit? Cum ſelenographiam accuratam conficere vellet, ipſemet objecta accurate in charta delineare ac delineata æri incidere didicerat, ne veritatem & accurationem obſervationum negligentia artificum corrumperet dubiamque harum fidem experiri cogeretur? Ex ſcriptis vero ejusdem ſatis ſuperque apparet, ipſum non alia de cauſa tantopere ſollicitum fuiſſe, ut omnia bene ac recte fierent, quæ Aſtronomiæ perficiendæ gratia moliebatur, quam ut Aſtronomi periti agnoſcerent, ipſum omnes Aſtronomi partes ex aſſe adimpleviſſe. Nullum vero inde lucrum ſperare poterat. *Joannes Keplerus* ſtupendam induſtriam collocavit in theoria planetarum indaganda, cum maxima ingenii vi leges poli ac veras orbitas planetarum in apricum produceret. Quod vero non alius ipſi ſtimulus fuerit, quam gloria, ex Dedicatione ad *Rudolphum* II. Imperatorem, quam Commentariis de motibus ſtellæ Martis præmiſit, ſatis ſuperque elucet. *Ovidius* ipſemet de ſe fatetur, quod ſtimulum ſibi dederit gloria ad arduum opus perficiendum. Ita enim canit:

Magnum opus aggredior, ſed dat mihi gloria vires.

Vires nimirum dat gloria, quatenus gaudio perfuſi novo quaſi impetu accepto ad perficienda ea ferimur, quorum executio tædiis plena, ut a propoſito quaſi declinemur. Sed non opus eſt verbis, ubi rerum teſtimonia adſunt. Nihil enim præclari unquam in orbe terrarum factum, quod ex gloria tanquam fonte non manaverit. Et ubi accuratius inquiſiveris, nonniſi eos, qui gloria ducti fuere, feciſſe præclara ac de genere humano bene meruiſſe deprehendes.

Propoſitio præſens non ſatis commendari poteſt, quæ mente continuo volvatur revolvaturque. Utilitatis maximæ eſt in omni praxi morali & qui gloria uti noverit, haud poſtremum felicitatis ſuæ partem eidem tribuit. Recte ſi eadem utaris, affectui huic ſocium ſeſe præbet jucundiſſimus ille, quem acquieſcentiam in ſeipſo appellavimus.

§. 772.

Qui gloria ducitur, ei benigna aliorum de ſe ſuisque judicia placent (§. 765. 542, 614.). Quænam placeant ei, qui gloria ducitur.

§. 773.

Signum gloriæ.

Si cui benigna aliorum & quidem perito peritorum judicia de ſe ſuisque placent; is gloria ducitur, ſeu animum habet ad gloriam diſpoſitum (§. 542. 614. 765.).

Ipſa autem experientia loquitur peritis non placere niſi peritorum judicia & quo quem magis norunt rei, de qua judicium ferri debet, peritum, eo magis judicium placere; at imperitorum judicia licet benigniſſima non commovere peritos. *Copernicum* teſtem appellamus, qui Aſtronomorum peritorum judiciis contentus ceterorum Aſtronomiæ imperitorum judicia contemnebat, quemadmodum ex Dedicatione operis de Revolutionibus orbium cœleſtium conſtat. Hinc videas peritos non captare auram vulgi, quemadmodum vulgus eruditorum facit, nec magni facere elogia, quæ in verbis elegantiam habent, nihil autem ejus ſignificant, quod laudem conſtituit; ſed commemorationem meritorum iis placere, quæ laudem abſolvit. Atque ideo porro moris eſt, ut periti alios laudaturi in factis recenſendis ac deſcribendis toti ſint, a verbis autem pompoſis, quæ vulgi pabulum ſunt, prorſus abſtinent.

§. 774.

Pudoris definitio.

Pudor eſt triſtitia, quæ percipitur ex ſiniſtro aliorum de nobis noſtrisque judicio. Si triſtitia naſcens fuerit, ejus loco tædium percipitur, in minori gradu quam qui ad prædominium ſufficit, in quo triſtitia conſiſtit (§. 619.). Dicitur autem *judicium* aliorum de nobis aliisque *ſiniſtrum*, ſi ea, quæ fecimus, minus recte a nobis facta eſſe, quæque nobis ſunt, ea mala eſſe judicant.

§. 775.

Realitas definitionis pudoris adſtructa

Si quis ſiniſtrum aliorum de ſe ſuisque judicium ſibi repræſentat, idemque pro vero habet; tædio, vel triſtitia afficitur, ſeu quod perinde eſt, *ex opinione ſiniſtri aliorum de nobis noſtrisque judicii, multoque magis ex ipſo judicio, quod verum eſſe, vel etiam pro vero ab aliis haberi agnoſcimus, triſtitia, vel tædio afficimur* (§. 774. Pſych. 476. Log. 565. 567. 518. 619. Pſych.).

§. 776.

Si quem pudet eorum, quæ fecit, vel quæ ſibi ſunt, is ea ab aliis ignorari mallet (§. 774. 613. 590.). Pudoris effectus.

§. 777.

Qui ad pudorem pronus eſt, is malum exiſtimat alios noſſe, quæ a ſe male, vel minus recte facta ſunt, aut quæ ſibi mala ſunt (§. 774. 613.) Quales ſint, qui ad pudorem proni.

§. 778.

Quoniam is, qui ad pudorem pronus eſt, malum exiſtimat alios noſſe, quæ a ſe male, vel minus recte facta ſunt, aut quæ ſibi mala ſunt (§. 777.); quamprimum vero aliquid malum judicamus, idem averſamur (§. 590.), conſequenter ne fiat omni malo impedire ſtudeamus; *Qui ad pudorem pronus eſt, ſtudioſe cavet, ne quæ mala ſunt opinione ſua, vel communi hominum opinione, aliis de ſe innoteſcant.* Effectus pudoris.

§. 779.

Pudor eſt affectus, qui oritur, ſi mala, quæ fecimus, vel nobis ſunt, aliis innoteſcere ac ab iis agnoſci nobis repræſentamus, vel, ex opinione cenſuræ aliorum, quam ob malum a nobis perpetratum, vel quod nobis eſt, incurremus. Definitio pudoris realis.

§. 780.

Definitio pudoris tam realis, quam nominalis uſui communi loquendi ac recepto in philoſophia ſignificatui conformis. Pudorem nemo non colligit ex rubore, quo ſuffunditur ſubito facies, ubi v. g. narrantur male a nobis facta (§. 775.). Quoniam rubor iſte motus extraordinarii ſanguinis indicium eſt; pudorem ab omnibus in numerum affectuum referri palam eſt (§. 611.). Porro nemo non fatetur, quod nos pudeat male factorum, quatenus nobis conſcii ſumus nos ob ea aliorum cenſuram incurrere. Quamobrem abunde patet ex communi uſu loquendi pudorem deſignare affectum, qui in nobis oritur, ſi quæ fecimus talia ſunt, ut ab aliis recte improbentur nobismet ipſis judicibus, vel ſi aliorum judicium famæ noſtræ adverſum fore certo perſuaſi ſumus, quod ea, quæ fecimus, communi omnium opinione mala reputentur (§. 779.). *Ariſtoteles* pudorem definit per timorem juſtæ Definitiones pudoris num uſui loquendi conformes.

reprehenſionis. Ecquis vero non videt hæc cum definitione noſtra reali optime conſentire (§. 779.). *Carteſius* in Tract. de Paſſionibus animæ part. 2. artic. 66. hanc tradit pudoris definitionem realem, quod malum, quod eſt, vel quod fuit in nobis, ſi referatur ad opinionem, quam alii de eo concipere poſſent, pudorem excitet. Eam non differre a definitione reali, quam dedimus (§ 779.), ex utriusque collatione patet.

§. 781.

Gloriæ & pudoris cognatio.

Qui ad gloriam pronus eſt, idem ad pudorem pronus eſt (*§. 765. 612. 554. 565. 613. 774.*).

§. 782.

Signum gloriæ.

Qui ad pudorem pronus eſt, ad gloriam quoque pronus eſt. (*§. 774. 777. 565. 554. 614. 612. 769.*).

§. 783.

Pœnitentia pudoris comes.

Si quem pudet eorum, quæ fecit, eum eorundem quoque pœnitet (*§. 774 ſq. 756. 755.*).

Propoſitio præſens non poteſt converti, neque enim in omni caſu, quo quem eorum, quæ fecit, pœnitet, pudori locus eſt: etenim ſi quem pœnitet, quod patronum offenderit, ob damnum, quod incurrit, non ideo pudore ſuffunditur.

§. 784.

Grati animi definitio.

Amor benefactoris ob beneficia dicitur *Gratitudo*, aut, ſi mavis, *Animus gratus.*

Gratitudo etiam in virtutum numero eſt, quatenus ad habitus morales refertur. Sed hoc reſpectu ad philoſophiam moralem pertinet. Hic eam non conſideramus niſi quatenus affectus eſt, amoris quædam ſpecies.

§. 785.

In quonam is conſiſtat.

Qui gratum animum habet, ex felicitate benefactoris voluptatem percipit, atque animum ad eam inde percipiendam ſemper diſpoſitum habet (*§. 633 ſq.*).

§. 786.

Effectus animi grati.

Qui gratum habet animum, is ex voluptate benefactoris volu-

voluptatem, ex tædio ejus tædium percipit, ac gaudet ideo, quia benefactor gaudet; contriſtatur ideo, quod benefactor triſtis eſt (§. 784. 640. 642.).

§. 787.

Qui gratum habet animum, is voluptatem benefactori creare, tædium vero ab eodem avertere ſtudet (§. 784. 652.). Effectus alius.

§. 788.

Si beneficia qua talia nobis placent, aut, ſi mavis, ſtudium benefaciendi in altero nobis placet, vel ſaltem actus, quem nos experti ſumus; animus gratus efficitur (§. 645. 784.). Animi grati cauſa.

Notandum probe eſt, beneficia nobis placere debere qua talia, ſeu placere nobis debere, quod alter nobis benefecerit. E. gr. Ponamus Mevium tibi denoſſe annulum pretioſum. Placere tibi poteſt annulus, ut eundem ames: aſt non ideo animum gratum exhibebis Mevio. Enimvero ſi conſideres, te Mevio acceptum referre debere, quod annulum adeo pretioſum poſſideas, & eum eſſe cauſam voluptatis, quam inde percipis, atque adeo tibi placet actus donantis; tum demum tibi placet annulus tanquam beneficium a Mevio acceptum. Et in hoc caſu amor benefactoris oritur, conſequenter animus gratus.

§. 789.

Animus gratus, ſeu *Gratitudo* eſt affectus, qui oritur, ſi beneficium ab altero in nos collatum, quatenus id alter in nos contulit, placet. Gratitudinis definitio.

§. 790.

Definitio gratitudinis nominalis & realis eſt communi uſui loquendi & recepto ſignificatui conformis. Quid ſit gratitudo explicaturus *Donatus:* Non continuo, inquit, qui memor eſt, etiam gratus eſt. Memor enim eſt, qui apud ſe meminit: gratus, qui meruit hoc nomine vocari, dum vicem reddit. Unde recte concludit *Martinius* in Lexico, gratum eſſe eum, qui grates perſolvere ſtudet. Grates perſolvimus, dum quæ bona ſunt alteri pro virili promovemus. Duo igitur interprete *Donato* ex communi loquendi uſu ad gratitudinem requiruntur, memoria ſcilicet benefactorum & ſtudium benefaciendi ac inſerviendi Definitio gratitudinis num uſui loquendi conformis.

viendi alteri ex ea ortum, cum ſecus memoria beneficiorum nulli eſſet uſui, nec vicem redderemus. Reddimus enim vicem, ſi paria facimus alteri, quæ fecit nobis. Enimvero conf. nunc §. 542. 652. 784. *Carteſius* dedit definitionem realem in tractatu de Paſſ. animæ part. 2. art. 64. ubi docet, animum gratum effici a bono, quod nobis præſtitum fuit ab aliis. Bonum, quod nobis præſtatur ab aliis, eſt beneficium: Qui idem nobis præſtat, benefactor. Eſt igitur juxta *Carteſium* gratitudo affectus, qui oritur, quando nobis repræſentamus beneficia ab altero in nos collata, ita quidem ut ea beneficia eſſe agnoſcamus, hoc eſt, ut conſideremus quidpiam, quod nobis præſens eſt, tanquam bonum & alterum conſideremus tanquam cauſam boni nobis præſentis. Quoniam ex rebus voluptatem percipimus, quatenus eas conſideramus tanquam bonas (§. 612.); affectus ille oritur *Carteſio* non invito ex repræſentatione eorum, quæ nobis voluptatem creant, conſequenter cum alterum conſideremus tanquam cauſam hujus voluptatis, ex eo, quod alter nobis voluptatem creaverit, adeoque quod beneficia ab altero in nos collata nobis placeant, quatenus alter ea in nos contulit. Jam conf. §. 789.

§. 791.

Favoris definitio nominalis.

Favor eſt amor alterius ob bonum, quod ipſi tanquam ſingulare conſideramus, inprimis ob mores ac habitus animæ nobis acceptos.

§. 792.

Ejuſdem definitio realis.

Oritur *Favor* ex repræſentatione eorum, unde mores ac habitus, qui nobis accepti ſunt, intelliguntur, vel ejus, quod nobis in altero placet, tanquam ſingularis, conſequenter ex repræſentatione boni ab altero præſtiti, vel fieri ſoliti citra relationem ad nos.

§. 793.

Effectus favoris.

Cui favemus, eum aliis, quos amamus, in promovenda felicitate præferimus (§. 791. 649 ſq. 638.).

Hæc prælatio favorem inprimis diſtinguit ab amore ſimplici, atque anima quaſi favoris eſt.

§. 794.

§. 794.

Definitio favoris realis & nominalis a communi uſu loquendi ac recepto ſignificatu non abhorret. Si quem videmus omni conatu id agere ut alterius felicitatem promoveat, ita ut non ſit alius, cui æque facilem ſe præbeat in felicitate ejus augenda; omnes omnino affirmamus, quod is eidem faveat. Nemo vero etiam eſt, qui non inde colligat, quod eundem amet. *Scaliger* favere idem eſſe ait ac benevolentiam oſtendere. Oſtendimus autem benevolentiam, quando verbis factisque ſignificamus nos velle ut alteri bene ſit. Equidem jus illud prælationis, quod ei tribuitur, cui favemus, *Scaliger* non exprimere videtur. Quodſi tamen conſideremus, faventem alteri id agere ut alteri oſtendat verbis & factis, quam velit felicitatem ejus promoveri; conſtans quædam & perpetua hinc apparet voluntas alterius felicitatem promovendi & alterum hujus voluntatis certiorem reddendi. Hæc ipſa autem voluntas anxia quaſi ſatis ſuperque arguit eum, cui favemus, aliis præferri quos amamus.

Definitio favoris numu-ſui loquendi conformis.

§. 795.

Si quis favet alteri ob pravos ac perverſos mores, vel habitus vitioſos; is eos aliquo reſpectu bonos opinatur (§. 792.). Affectus non ſupponunt judiciorum veritatem, cum alias nunquam forent vitioſi, ſed ſemper cum appetitu rationali conſentirent: ſequuntur potius opinionem ejus, qui iisdem obnoxius eſt. Ecquis vero neſcit diverſa admodum eſſe hominum de eo, quod bonum eſt, judicia, paucis ſecundum rationis normam illud dijudicantibus. Ceterum probe notandum eſt, fieri poſſe ut quis faveat homini pluribus perverſis moribus ac vitiis conſpurcato, non propter hos mores, neque propter vitia iſta; ſed propter dotes quasdam animæ, vel corporis inſignes, ad quas alii non tam facile attendere ſolent, vel quæ non adeo conſpicuæ ſunt, quemadmodum mores perverſi ac habitus vitioſi, quos nemo non damnat. Fieri quoque poteſt, ut quis favere alteri videatur, cui non favet, cum aliæ ſint rationes extrinſecæ, cur ejus felicitati amplificandæ potius ſtudeat, quam aliorum. Caute igitur procedendum, ubi veritatem propoſitionis a poſteriori cognoſcere ſtudemus.

Favor quando oriatur ob mores pravos ac vitia.

§. 796.

Spei ac fiduciæ definitio. *Spes* eſt voluptas ex bono obtinendo percepta. Quodſi ea prædominetur, ut in gaudium abeat (§. 614.); dicitur gaudium ex bono obtinendo *Fiducia.*

§. 797.

Quando futura ſperemus. *Qui bonum futurum ſperat, is idem ſibi tanquam obtentu poſſibile repræſentat & contra.* Etenim qui ſperat bonum futurum, is ex eo voluptatem percipit, quod ab ipſo obtinendum (§. 796.). Voluptas igitur percipitur non ex bono in ſe conſiderato, ſed ex eo, quod ab ipſo obtineri debeat.

Similiter ſi quis ſibi repræſentat poſſibilitatem bonum aliquod obtinendi, hoc ipſo ſibi perſuadet fore ut idem obtineat. Quoniam igitur bonum judicare debet, quod idem ſit obtenturus (§. 554.), ex eo voluptatem tanto majorem percipere debet, quo magis hoc ipſi bonum videtur (§. 612.). Jam vero qui voluptatem percipit ex eo, quod ſe bonum aliquod obtenturum eſſe ſibi perſuadet; ſpe lactatur (§. 796.).

§. 798.

Quæ ſperari non poſſint. *Quæ igitur impoſſibilia obtentu a nobis ſpectantur; ea minime ſperamus* (§. 797.).

§. 799.

Quando ſpes oriatur. *Si bonum nobis repræſentamus tanquam obtentu poſſibile, ſpes oritur (§§. 554. 612. 517. 796.).*

Quodſi animum ad nos, vel alios advertamus, quando bonum aliquod, quod noſtrum non eſt, nobis repræſentamus; ſequentes animæ ſtatus a ſe invicem diſtinguimus. Aut enim id, quod bonum judicamus, tanquam in ſe bonum conſideramus, aut tanquam nobis bonum. In caſu priori ſi attentionem noſtram in eo non defigimus, vix ac ne vix quidem commovemur, voluptate ſtatim iterum evaneſcente: ſi vero attentionem noſtram in eo defigimus, voluptatem percipientes per ſpatium magis perceptibile eodem delectamur, quatenus ſcilicet per id, quod nobis placet (§. 542.), ad attentionem noſtram in eodem conſervandam impellimur, ſicque voluptas conſervatur ſæpiusque augetur. In caſu poſteriori aut bonum, quod cognoſcimus,

tanquam

tanquam obtentu poſſibile nobis repræſentamus, aut tanquam obtentu impoſſibile. Si tanquam obtentu impoſſibile repræſentetur, nulla ſpes oritur (§. 798.): caſus adeo ſpei eſt, ſi bonum, quod cognoſcimus, ac nobis bonum exiſtimamus, tanquam obtentu poſſibile nobis repræſentamus.

§. 800.

Spes eſt affectus, qui oritur, ſi quod bonum nobis repræſentamus tanquam obtentu poſſibile (§. 799.). Spei definitio realis.

§. 801.

Spes tanto major eſſe debet, quanto facilius judicamus bonum a nobis obtineri poſſe (§. 800.). Gradus ſpei.

Gradus non pendent ex magnitudine boni, quæ deſiderium augere poteſt; ſed ex facilitate obtinendi ejus, quod noſtrum eſſe mallemus.

§. 802.

Fiducia eſt affectus, qui oritur, ſi bonum aliquod nobis repræſentamus tanquam obtentu admodum facile, conſequenter *tanto major erit, quanto major nobis videtur iſta facilitas* (§. 796. 801.). Exempli loco ſint martyres. Fiduciæ definitio realis.

§. 803.

Definitiones ſpei ac fiduciæ communi uſui loquendi ac recepto ſignificatui non contrariantur. *Martinius* in Lexico: ſperare idem eſſe, ait, ac expectare futurum bonum. Futurum bonum expectat, qui ſibi perſuadet, idem certo venturum. Nemo autem ſibi perſuadere poteſt, certo venturum, quod non adeſt, niſi quod idem ſibi repræſentat tanquam obtentu poſſibile. Ex hoc ipſo enim, quod idem obtentu poſſibile judicat, colligit idem eventurum, ubi nempe mediis utimur, quibus idem obtineri poſſe & quorum executionem in poteſtate noſtra eſſe intelligimus. *Gaſſendus* ſpem vocat elationem quandam animæ ob ſuperadditam opinionem, quod bonum adventurum ſit. Unde apparet hoc judice ſpem eſſe affectum, qui ortum trahit ab opinione, quod bonum adventurum ſit. Jam vero opinio iſta naſcitur, quando de mediis Definitiones ſpei ac fiduciæ uſui loquendi conformes.

ſolliciti nobis bonum repræſentamus tanquam obtentu nobis poſſibile. *Carteſius* definitionem ſpei realem traditurus: Sufficit cogitare, inquit, acquiſitionem boni poſſibilem eſſe, ut illius cupiditas excitetur, ſed cum præterea conſideratur, num facile, vel difficile ſit rem cupitam obtinere, id, quod nobis magnam rei conſequendæ facilitatem repræſentat, excitat ſpem. Videtur adeo ſpem vocare, quam nos fiduciam appellavimus. Enimvero dum affirmat opinionem poſſibilitatis boni obtinendi cupiditatem excitare; id tantummodo innuit bonum in ſe conſideratum, nondum ſpectatis mediis, quibus obtinetur, videri obtentu poſſibile, quando idem cupimus. Dum vero addit, id, quod nobis magnam rei conſequendæ facilitatem repræſentat, ſpem excitare; ad media reſpicit, quibus bonum iſtud a nobis obtineri poteſt, conſequenter idem tanquam nobis obtentu poſſibile repræſentari debere agnoſcit, ubi ſpes oritur. Atque adeo patet, philoſophum non diverſam tradere a noſtra definitionem realem, ſi rem ipſam ſpectes, etſi in verbis appareat diſſenſus. Idem vero agnoſcit gradum ſpei ſuperiorem conſtituere fiduciam. Etenim cum ſpes ſumma eſt, inquit, mutat naturam & vocatur fiducia. Sed quomodo naturam mutet, ex definitione noſtra nominali liquet (§. 796.); cur mutet, ex reali intelligitur (§. 802.).

§. 804.

Cognitio futuritionis in ſpe ac fiducia quæ ſit. *Si nobis fiducia eſt, prorſus certam nobis videtur bonum adventurum eſſe: ſi vero animus ſpe lactatur, idem tantummodo probabile videtur (§. 800-802.).* Enimvero ideo bonum judicamus obtentu nobis poſſibile, quod media ad idem obtinendum ſufficere videantur. Quamobrem porro obtentu facile judicamus, quod adpetimus, bonum futurum, ſi nulla impedimenta oblatum iri exiſtimemus, quæ media inefficacia efficiunt. Quodſi certo perſuaſi ſimus, impedimenta nulla objici poſſe, vel ſaltem nulla occurrere poſſe, quibus tollendis non ſimus pares; nulla circa bonum obtinendum reſtare videtur difficultas, adeoque certum nobis videtur bonum adventurum (*§. 535. Log.*). Atqui in hoc caſu fiduciæ eſt locus *per demonſtrata.*

Enimvero

Enimvero ſi nondum ea animum tenet opinio fieri non poſſe, ut impedimenta inſuperabilia nobis objiciantur, quin potius ſuſpicamur talia objici poſſe; nondum nobis perſuadere valemus bonum, quod obtentu poſſibile videtur, certo adventurum eſſe. Quamobrem ejus futuritio nobis tantummodo probabilis eſt (§. 549. *Log.*). Enimvero in hoc caſu ſpes oritur *per demonſtr.*

§. 805.

Cupiditas eſt prægustus voluptatis, vel gaudii ex bono abſente, quod nobis præſens eſſe mallemus. Cupiditatis definitio.

E. gr. Videt quis imaginem, quæ ipſi admodum placet, ſibique repræſentat voluptatem, quam ſæpius ex hac imagine percipere poſſet, ſi quidem ſua eſſet, atque adeo voluptatis prægustum habet.

§. 806.

Si quod nobis placet nondum habeamus, habere tamen velimus; idem cupimus (§. 542. 614. 612. 589. 805.). Cupiditas quando oritur.

Quod etiam nobis placere poſſint, quæ non habemus, nec tamen ea propterea cupiamus; unusquisque in ſe experiri poteſt, ſi in nundinis tranſeat per tabernas rebus pretioſis inſtructas, quarum nullum ſibi eſſe uſum intelligit, & quibus ſibi comparandis ſumtus deficere probe novit. Placent enim res pretioſæ earumque adſpectu ſæpe adeo delectamur, ut ab iis contemplandis abduci nequeamus: quoniam tamen ob rationes prædictas easdem minime appetimus, nec eas habendi cupiditas animum invadit. Quodſi attentione ad rationes prædictas ſepoſita naſcatur appetitus, is tamen ſtatim ſupprimitur attentione ad easdem converſa, ſicque naſcens perit cupiditas.

§. 807.

Cupiditas ex amore naſcitur, ſeu amor cupiditatem præcedit, cupiditas amorem ſequitur (§. 648. 805.). Mater cupiditatis.

§. 808.

Si quid cupimus, id nobis repræſentamus tanquam nobis bonum (§. 805. 612.). Quænam cupiamus.

§. 809.

Quandonam quid cupiamus.

Si quid abſens nobis repræſentamus tanquam nobis valde bonum; id cupimus (§. 589. 599. 579. 603. 612. 805.).

§. 810.

Definitio cupiditatis realis.

Cupiditas eſt affectus, qui oritur ex repræſentatione boni abſentis (§. 809.).

§. 811.

Definitiones cupiditatis num ſint recepto ſignificatui conformes.

Definitio tam nominalis, quam realis cupiditatis recepto ſignificatui conformis. *Gaſſendus* Phyſ. ſect. 3. membr. 2. lib. 10. c. 5. f. 491. Tom. I. Oper. eam affectum eſſe dicit, quo anima in rem viſam bonam abſentemque ſic tendit, ut illi habendæ fruendæque veluti inhiet. Monet ibidem rem videri bonam, quatenus conſideratur tanquam voluptatis cujusdam creatrix. Immo diſerte monet, proprium eſſe huic affectui, quod feratur duntaxat in bonum futurum abſensve, atque adeo bono facto præſente evaneſcat. Jam conf. §. 810. *Carteſius* art. 58. p. m. 28. l. c. notat, cupiditatem ſemper bonum futurum reſpicere, ſive appetamus acquiſitionem boni, quod adhuc abeſt, aut evitationem mali, quod judicatur evenire poſſe, ſive exoptemus conſervationem cujusdam boni, aut abſentiam cujusdam mali. Unde conficitur, hunc affectum juxta *Carteſium* oriri ex repræſentatione boni abſentis, quemadmodum fert definitio noſtra realis (§. 810.).

§. 812.

Objecta cupiditatis.

Si bonum, quo fruimur, nobis repræſentamus ut conſervandum, vel malum, quod abeſt ut evitandum; vel, quod adeſt, ut auferendum; conſervationem boni, evitationem & ablationem mali cupimus (§. 554. 565. 810.).

§. 813.

Fugæ definitio.

Fuga mali, vel etiam *Fuga* ſimpliciter eſt prægustus tædii, vel triſtitiæ ex malo abſente percipiendæ, ſi nobis præſens fieret.

§. 814.

Quænam fugiamus.

Si quid nobis diſplicet, idemque averſamur; idem fugimus (§. 542. 813.).

Opponi-

Opponitur hic affectus cupiditati, atque differt a cupiditate mali evitandi, cum tum attentio dirigatur in evitationem mali tanquam rem bonam, in fuga vero malum ipſum quoad nos conſideretur.

§. 815.

Fuga ex odio naſcitur mediante ſimplici averſatione (§. 814. 677.). Mater fugæ.

Si ad averſationem ſimplicem rei abſentis accedit odium, fuga oritur. Nimirum fuga id ſingulare habet, quod nos a malo protinus longo quaſi intervallo removere nitamur, ut tam cito ab eo procul diſtemus, quam nobis quidem poſſibile: unde fugæ ab averſatione ſimplici differentiam ad ideam imaginariam reducturi affectui huic fugæ nomen impoſuere, cum fugiens ab objecto aliquo ſe celeri curſu removere nitatur.

§. 816.

Si quid fugimus, id nobis repræſentamus tanquam malum quoad nos (§. 813. 613.). Quænam fugiamus.

§. 817.

Si quid abſens nobis repræſentamus tanquam malum quoad nos, idem fugimus (§. 613. 813.). Quandonam quid fugiamus.

§. 818.

Fuga eſt affectus, qui oritur ex repræſentatione mali abſentis quoad nos (§. 817.). Definitio realis fugæ.

§. 819.

Definitio fugæ realis & nominalis recepto ſignificatui conformis. Fugam cupiditati opponit *Gaſſendus*, adeoque oppoſitum ſignificatum habere debet vocabulum fugæ, qui cupiditati tribuitur (§. 811.). Definitio fugæ num ſignificatui recepto conformis.

§. 820.

Metus eſt tædium ex malo adventuro perceptum, ſeu ex opinione mali adventuri. Quodſi ea prædominetur, ut in triſtitiam abeat (§. 619.); dicetur triſtitia ex malo adventante, ſeu opinione mali adventantis, præſertim intolerabilis viſi, percepta *Deſperatio*. Tædium ex malo appropinquante, vel ex opinio- Metus ac deſperationis definitio.

ne mali appropinquantis perceptum vocatur in ſpecie *Timor*, ut adeo *timor metus quædam ſpecies ſit.*

E. gr. Si quis noctu evigilans procellæ impetum audit ſibique repræſentat incendii periculum in hoc aëris ſtatu, ac ejus excitandi poſſibilitatem in viciniis ædibus; tædium, quo afficitur animus, metus nomine venit. Quodſi vero incendium jam fuerit ortum ac periculum inde imminet ædibus noſtris, timori locus eſt. Si quis in caſu poſteriori periculum ſibi repræſentat tanquam inevitabile ac jacturam omnium bonorum tanquam cauſam pauperiei intolerabilis ſibi viſæ, aut jacturam Bibliothecæ tanquam damnum irreparabile; deſperationi locus eſt.

§. 821.

Quænam & quando metuamus.

Qui metuit, is malum ſibi repræſentat tanquam eventu poſſibile, & contra (§. 820.). Tædium igitur percipit non ex malo in ſe conſiderato, ſed ex eo, quod adventurum ſit, conſequenter qui malum metuit, is perſuaſus eſſe debet fieri poſſe ut malum eveniat, eventusque poſſibilitatem ſibi repræſentat.

§. 822.

Metus definitio realis.

Metus eſt affectus, qui oritur, ſi quod malum nobis tanquam eventu poſſibile repræſentamus.

§. 823.

Definitio realis timoris.

Timor eſt affectus, qui oritur, ſi malum aliquod nobis tanquam appropinquans repræſentamus (§. 820.).

Definitio adeo realis jam continetur in nominali, quam dedimus, ut adeo nominalis cum reali coincidat. Etenim fieri poteſt, ut etiam realis tamdiu pro nominali habeatur, quando ex ea poſſibilitas rei definitæ nondum intelligitur.

§. 824.

Quando deſperemus & quanta ſit deſperatio.

Qui deſperat, is malum ſibi repræſentat tanquam inevitabile (§. 820.), & contra (§. 565. 619. 613. 820.): atque tanto major deſperatio, ſi ſimul ut intolerabile repræſentatur (§. 565. 619. 613.).

Veritas propoſitionis præſentis confirmatur a poſteriori, ſi cogitemus hominem ob homicidium ad ſupplicium ultimum

mum damnatum ſibi ignominiam perpetiendam repræſentare tanquam malum intolerabile idemque ſimul inevitabile. Tum enim affectum deſperationis, quo urgetur, nemo in dubium vocare poterit.

Tria in dato exemplo probe attendenda veniunt, nimirum 1. quod ad ſupplicium ultimum damnatus mortem ac ignominiam cum eadem conjunctam ſibi repræſentet tanquam malum, 2. quod malum iſtud conſideret tanquam certo adventurum, 3. quod idem opinetur ſibi fore intolerabile. Unde facile probari poterat cum affectu deſperationis concurrere alios, veluti horrorem, quem incutit ſupplicii gravioris repræſentatio; pudor, quem excitat cogitatio de judiciis hominum, per quos ad locum judicii ducendus; triſtitia ſimplex, quatenus malum exiſtimatur, quod ſupplicium publicum publice perpetiendum evitari non poſſit. Immo in caſu ſpeciali alii affectus ſuperaccedere hisque ſe jungere poſſunt, veluti pœnitentia, qua quod homicidium commiſſum fuerit urgemur, & indignatio, quod non potius injuriam ab altero nobis factam perpeſſi fuerimus; ſed de concurſu affectuum non opus eſt, ut multa dicamus.

§. 825.

Deſperatio eſt affectus, qui oritur, ſi nobis malum repræſentemus tanquam inevitabile, inprimis ubi ſimul idem nobis repræſentamus tanquam intolerabile. Deſperationis definitio realis.

§. 826.

Definitiones metus, timoris & deſperationis ſunt recepto ſignificatui conformes. Vid. *Martinius* in Lexico. *Ariſtoteles* metum definit per dolorem ac perturbationem ex opinione impendentis mali, quod vel perniciem, vel moleſtiam afferre poſſit: id quod cum definitione noſtra nominali prorſus conſentit (§. 820.). Timorem a metu ita diſtinguit *Cicero*, ut ille ſit hujus ſpeciei, ſcilicet metus appropinquantis mali (§. 820.). *Gaſſendus* loc. cit. deſperationem fidentiæ, ſeu fiduciæ, tanquam ſummum gradum metus ſummo gradui ſpei opponit, atque adeo deſperationi locus eſſe nequit, niſi quando malum conſideratur tanquam certo futurum, ut ſpectetur veluti jam præſens, conſequenter inevitabile, idemque intolerabile, quemadmodum fert definitio noſtra realis (§. 825.). Definitiones metus, timoris & deſperationis num ſint recepto ſignificatui conformes.

§. 827.

Terroris definitio.

Nimia triſtitia ex adventu mali improviſo orta dicitur *Terror.*

Ponamus Titium per cœmeterium tranſeuntem in tenebris ſibi perſuadere, quod ſpectrum ipſi occurrat, & imaginationis vi repræſentare damna, quæ a ſpectris inferri hominibus audivit; ex improviſo hoc adſpectu in terrorem conjicietur. Unde patet, quomodo terror differat a ſimplici triſtitia: ſimplex enim triſtitia ex opinione mali præſentis eſt (§. 619.): aſt terrori locus eſt, quod malum ex improviſo fiat præſens.

§. 828.

Terror definens qualis ſit.

Quando igitur terror ſucceſſive minuitur, ſimplex triſtitia remanet. Confirmatur hoc experientia. Cauſa nimirum triſtitiæ remanet (§. 623.); ſed cauſa terroris redire nequit (§. 827.).

§. 829.

Definitio terroris realis.

Terror oritur, ſi malum ex improviſo ingruit, ac inprimis ſi præter ſpem omnem ac opinionem accidit (§. 827 ſq.).

§. 830.

Definitio terroris num ſignificatui vocabuli recepto conformis.

Definitio terroris ſignificatui vocabuli recepto congrua. Loquuntur id ipſum cuncta exempla. Terrorem metus ſpeciem facit *Cicero*, qui eum per metum concutientem definit, ſeu quem pallor, tremor, crepitus dentium conſequuntur. Quodſi jam experientiam conſulas, quandonam ob metum palleat facies, tremant artus, immo dentes in nonnullis ſubjectis crepent; illa non accidere reperies niſi eo in caſu, in quo malum quoddam nobis imminere opinamur præter omnem expectationem. Atque adeo patet *Ciceronem* non alium nomini tribuere ſignificatum, quam quem nos eidem tribuimus.

§. 831.

Fluctuationis animi definitio.

Vacillatio ſeu *Fluctuatio animi* eſt alternatio voluptatis atque tædii ſuper bono, quod an obtentu poſſibile ſit reperire non poſſumus.

Ponamus vacare munus, cui nos pares exiſtimamus, atque idem nobis videri admodum utile. Voluptatem nos ex eodem percipere

idem-

idemque appetere nemo non novit. Enimvero ponamus nos jam ſollicitos eſſe de mediis idem obtinendi, nulla vero reperiri poſſe, quorum executio in poteſtate noſtra poſita ſit. Nemo non denuo novit, nos tædio affici, quod voti noſtri compotes fieri non poſſe videamur atque a ſpe ejusdem obtinendi arceamur. Quando igitur animum ad emolumenta, quæ tibi a munere iſto ſpondes, denuo advertis viſurus, num omnem ſpem abjicere debeas; voluptate iterum perfunditur animus. Quamobrem ejus obtinendi cupidus ſi de mediis rurſus cogitas, ac in iis reperiendis te denuo infelicem experiaris; voluptate evaneſcente redit tædium.

§. 832.

Si bonum abſens cupimus, ſed media, quibus idem obtineamus, vel ignoramus, vel quænam ex pluribus eligere debeamus minime videamur, tum fluctuat, vel vacillat animus (§. 805. 565. 612. 831.). Quomodo oriatur.

§. 833.

Si animus vacillat, vel fluctuat, aut media obtinendi bonum, quod cupimus, ignoramus, aut in iis eligendis, vel exequendis hæremus (§. 831.). Atqui ad bonum obtinendum mediis opus eſt, atque adeo idem obtentu nobis poſſibile non eſt, quamdiu vel media ignoramus, vel quænam eligere, aut quomodo ea exequi debeamus nobis non apparet. E. Tunc fluctuamus. Fluctuationis animi ratio.

§. 834.

Si ignoramus, quomodo media obtinendi bonum, quod cupimus, exequi debeamus; animus fluctuat (§. 832.). Sed ſi ignoramus, quomodo ea exequi debeamus, perinde eſt ac ſi ea ignoraremus, utpote bonum, quod cupimus, non conſecuturi niſi media exequamur. E. Fluctuatio animi ex ignorantia executionis mediorum.

§. 835.

Fluctuatio animi eſt affectus, qui oritur ex ignorantia mediorum, vel electionis, aut executionis eorundem (§. 833.). Definitio realis fluctuationis animi.

§. 836.

Definitiones fluctuationis, vel vacillationis animi ſunt recepto ſignificatui conformes. Vocabulum fluctuationis per metapho- Definitio vacillationis animi num ſit

conformis ſignificatui recepto. taphoricam rationem etymologicam translatum fuit ad ſignificandum animæ ſtatum, quo dubia eſt, an quid agere debeat, nec ne, ſeu an bonum proſequi debeat, ut eodem potiatur, an idem negligi conſultum ſit. Ipſo ratio itaque etymologica inſinuat, quod nunc in hanc, nunc in illam partem feramur, quemadmodum fluctus nunc huc, nunc illuc feruntur, motu in plagas oppoſitas alternante. Quamobrem ubi ad affectum ſignificandum adhiberi debet, cum omnis affectus vel ſit jucundus, vel moleſtus, jucundi autem in voluptate, moleſti in tædio illius oppoſito conſiſtant (§. 608 609.); alia in mente fluctuatio ſignificari nequit, niſi quæ in alternatione voluptatis atque tædii conſiſtit. Hanc autem alternationem locum habere non poſſe niſi ſuper bono, quod utrum proſequi, an negligere debeamus, nobis non conſtat, ex antecedentibus ſatis manifeſtum eſt. Non aliud igitur vocabulum ad denotandum affectum, quem hactenus expendimus, ſuppetit, quod non invito communi uſu loquendi adhiberi poſſit, quam fluctuatio animi (§. 831.).

Apparet ex dictis vacillationem animi eſſe affectum mixtum (§. 610.): id quod ex ipſa quoque definitione nominali palam eſt (§. 831.).

§. 837.

Horroris definitio. *Horror* dicitur metus, qui oritur ex repræſentatione mali tanquam ingentis.

§. 838.

Num definitio uſui loquendi conformis. *Horroris definitio, quam dedimus, uſui loquendi communi conformis (§. 822.).*

§. 839.

Horror quando cum terrore conjungatur. *Si malum ex improviſo imminens nobis tanquam ingens repræſentamus; horror cum terrore conjungitur (§. 829. 837.).*

§. 840.

Quando inſuper deſperatio ſuperaccedat. *Si malum ex improviſo imminens nobis tanquam ingens ac inevitabile repræſentamus, horrorem & terrorem ſimul ortum excipit deſperatio (§. 825.).*

§. 841.

§. 841.

Puſillanimitas eſt triſtitia orta ex difficultate boni, quod cupimus, obtinendi. Puſillanimitatis definitio.

§. 842.

Si nobis repræſentamus impedimenta, quo minus bonum quod cupimus, obtineamus, tanquam inſuperabilia; puſillanimitas oritur (§. 799. 565. 619. 613. 844.). Quandonam oriatur.

Impoſſibilitas obtinendi a difficultate diſtingui debet. Impoſſibile nobis eſt obtinere bonum, quod cupimus, quando nobis deficiunt media idem obtinendi, vel mediorum executio in poteſtate non eſt. Difficile nobis eſt obtinendi bonum, quod cupimus, ſi impedimenta ſeſe objiciunt, quibus tollendis num pares ſimus dubitatur, ita ut plurimum negotii nobis faceſſat eorum ſublatio. Hæc differentia, quæ inter impoſſibilitatem & difficultatem boni obtinendi intercedit, facile nos docet eam, quæ inter fluctuationem & puſillanimitatem obtinet.

§. 843.

Qui puſillanimis eſt, impedimenta, quo minus bonum, quod cupit, obtineat, tanquam inſuperabilia ſibi repræſentat (§. 841.). Quænam puſillanimis ſibi repræſentet.

§. 844.

Puſillanimitas eſt affectus, qui oritur, ſi quis impedimenta in proſequendo bono, quod cupit, obvia tanquam inſuperabilia ſibi repræſentat. Puſillanimitatis definitio realis.

§. 845.

Si quis bonum proſequi decrevit, nec a propoſito ſuo ſeſe dimoveri patitur; de mediis vero cogitanti nulla ſeſe offerunt, nec aliorum conſiliis idem juvatur; puſillanimitas oritur (*§. 810. Pſych. 726. Ont. 844. Pſych.*). Cauſa ſpecialis puſillanimitatis.

§. 846.

Definitiones puſillanimitatis ſunt recepto ſignificatui conformes. *Gaſſendus* loc. cit. f. 498. dicit, puſillanimitatem (quam & *ſegnitiem* vocat) eſſe affectum, quo anima in ſe quaſi collabatur & cum difficultatibus maliſque, quæ iri ſuperatum diffidit, colluctа- Definitiones puſillanimitatis, num ſint recepto ſignificatui conformes.

colluctari detrectet. Videmus ad geneſin hujus affectus requiri a *Gaſſendo*, ut bonum aliquod cupiamus, ad quod etiam pertinere mali evitationem palam eſt, ut in eo proſequendo objiciantur nobis difficultates, & ut has ipſas difficultates a nobis ſuperari non poſſe opinemur. Quoniam difficultates iſtæ aliæ eſſe nequeunt, quam vel impedimenta, quæ nobis in executione mediorum objiciuntur, vel inopia mediorum conſilio alieno minime levanda; non alium affectum puſillanimitatem vocat *Gasſendus*, quam cui nos idem nomen impoſuimus (§. 843. 844.). Nec minus eundem vocabuli ſignificatum tuetur *Carteſius* loc. cit. art. 59.

Cur hic affectus Latinis dicatur puſillanimitas, Germanis Kleinmüthigkeit, ipſa affectus hujus natura inſinuat, a qua denominandi ratio in utraque lingua petita.

§. 847.

Animoſitatis definitio.

Animoſitas eſt prædominium cupiditatis ac ſpei vincentis metum ex difficultate boni obtinendi ortum. Appellatur etiam *Audacia*.

E. gr. Titius cupit munus, quod vacat & quod a ſe ornari poſſe novit patronus, cujus favore ad idem evehi poteſt. Viſa igitur posſibilitate ejus obtinendi ſpe lactatur animus (§. 800.). Enimvero ponamus patrono eſſe agnatum, quem is ſingulari fávore complectitur, ad idem munus adſpirantem. Ubi hoc cognoverit Titius, metu percutitur, ne hic ſibi præferatur, atque adeo metus ex difficultate boni obtinendi oritur (§. 822.). Enimvero ubi expendit, agnatum patroni non eſſe muneri obeundo parem, quod ex intentione Principis ornari debet; metu abjecto cum cupiditate ſpes reſurgit ac vires capit, ut adeo a propoſito ambiendi muneris non deſiſtat, ſed alacri animo executionem ejus adoriatur: quod ubi fit, animoſus dicitur, vel, ſi juſto animoſior fuerit, prorſus audax.

§. 848.

Quando animoſitas oritur.

Si difficultates boni, quod cupimus, obtinendi nobis expendentibus occurrat ratio, ob quam eædem ſi non certo ſuperabiles, certe ſuperatu non prorſus impoſſibiles videantur; animoſitas oritur (§. 822. 800. 847.).

Con-

Confirmatur propoſitio exemplo (*not.* §. 847.). Integra enim demonſtratio in eo continetur, ut ab eodem abſtrahi poſſit: id quod mirum non eſt. Etenim exemplum docet, quomodo animoſitas in dato caſu ſpeciali oriatur; demonſtratio autem idem terminis generalibus eunciat.

§. 849.

Si quis animoſus evadit, is rationem perſpicit, cur difficultates in proſecutione boni, quod cupimus, emergentes ſuperatu poſſibiles, aut ſaltem non prorſus impoſſibiles videntur (§. 847. Pſych. 118. Ont. 890. Pſych.). Animoſitatis ratio.

Confirmat idem experientia, modo notes in eo caſu, quo quid vehementer cupimus, tanquam ſuperabiles ſpectari difficultates, quando demonſtrari nequit quod ſint inſuperabiles, juxta iſtud pervulgatum: Quod quis maxime vult, id maxime credit. In inevidentibus enim appetitus influit in aſſenſum. Et tutius non invita prudentia exiſtimatur vel irrito conatu aliquid ſuſcipere, quam ex poſt facto intelligere a nobis prætermiſſam eſſe occaſionem obtinendi bonum, quod acquiſitu poſſibile fuerat.

In præſente caſu non evidentibus rationibus opus eſt, ſed ſufficiunt probabiles. Inter probabiles vero infimum locum tenet, quod in caſu damni ex negligentia metuendi poſſibile haberi debeat, cujus impoſſibilitas demonſtrari nequit. Ceteris animoſiores ſunt, qui in negotiis humanis probabilitati cedunt, nec evidentiam importune flagitant.

§. 850.

Animoſitas eſt affectus, qui oritur, ſi difficultates obtinendi boni, quod cupimus, perpendentibus videantur ſuperabiles, aut ſuperatu non prorſus impoſſibiles. Definitio realis animoſitatis.

Ceterum notanda eſt hic differentia, quæ inter diverſos homines intercedit. Alii enim evidentiam in negotiis humanis deſiderant perinde ac in ſcientiis, atque hi ſunt timidiores & ad puſillanimitatem proclives: alii probabilitati cuicunque locum concedunt, atque hi ſunt ceteris animoſiores.

§. 851.

§. 851.

Definitiones animoſitatis nuto ſignificatui recepto conformes.

Definitiones animoſitatis ſignificatui recepto conformes. Animoſitatem *Gaſſendus* loc. cit. definit per affectum, quo ſe anima concitat & ad colluctandum cum difficultatibus malisve, quæ iri ſuperatum confidat, prorumpit. Hæc ſatis conſona eſſe iis, quæ nos de animoſitate demonſtravimus (§. 848.) palam eſt. *Carteſius* loc. cit. animoſitatem, aut audaciam affectum appellat, qui difficultati in executione remediorum ſeſe opponit. Quod reſpondet definitioni noſtræ reali (§. 850.), conſequenter & nominali, ex qua realem deduximus (§. 848.), conformis eſt.

§. 852.

Deſiderii definitio.

Deſiderium eſt tædium ex mora boni venturi, quod ſperatur, perceptum.

§. 853.

Definitio realis deſiderii.

Deſiderium ergo oritur, ſi mora adventus boni, quod ſperamus, tædium nobis creat (§. 852.).

§. 854.

Definitio deſiderii num communi uſui loquendi conformis.

Definitio deſiderii, quam dedimus, communi uſui loquendi conformis. Enimvero ad deſiderium non ſufficit boni venturi expectatio, alias enim a ſpe non differret (§. 800.). Spei igitur quid ſuperaccedere debet. Nil autem eſt, quod ſuperaccedere poſſit niſi tædium ex mora oriundum, quo expectatio efficitur impatiens.

§. 855.

Hilaritatis definitio.

Gaudium ortum ex eo, quod malum ſit præteritum, vel metus mali evanuerit, dicitur *Hilaritas.*

Germani dicunt in hoc caſu: Jch bin frohe, daß das Unglück vorbey, oder das Ungemach überſtanden, atque adeo hilaritas eſt is affectus, quem Germani Fröligkeit appellare ſolent.

§. 856.

Quando oriatur.

Oritur adeo hilaritas, ſi nobis repræſentemus malum, rem tædii creatricem, tanquam tædia nobis non amplius creaturum (§. 855.).

Habe-

Habemus hic hilaritatis definitionem realem, quæ modum oſtendit communi praxi conformem eandem in animo alterius excitandi.

§. 857.

Quoniam *Carteſius* ſignificatum vocabuli in philoſophiam introduxit loc. cit. quem hilaritati tribuimus; *receptum tuemur ſignificatum non obſtante vago uſu loquendi, qui diſſentire videtur (§. 147. 144. Diſc. prælim.).* Num definitio hilaritatis uſui loquendi conformis.

§. 858.

Tædium perceptum ex eo, ex quo ante voluptatem percipiebamus, dicitur *Faſtidium.* Faſtidii definitio.

Probe notandum eſt rem hic ſupponi prorſus eandem, ita ut nihil in ea immutetur. E. gr. Ponamus nos ex ſapore cibi cujusdam voluptatem inſignem percipere, atque adeo eundem capientes delectari. Quodſi jam accidat, ut ſæpius repetito ejus uſu ſapor non amplius gratus ſit, ſed ingratus evadat, ut tædio ex ejus uſu afficiamur: tædium hoc, quod percipimus dum is nobis offertur, eſt id, quod faſtidium appellamus.

§. 859.

Faſtidium oritur, ſi, quod nobis tanquam bonum repræſentabamus, idem deinceps tanquam malum repræſentemus (§. 558. 570.). Quomodo faſtidium oriatur.

§. 860.

Quoniam quæ ſenſibus grata ſunt & iis mediantibus nobis voluptatem creant continuo uſu tandem minus grata fiunt, vel prorſus ingrata, ut vel nullam amplius voluptatem, vel prorſus tædium creent; *Quæ ſenſibus grata ſunt, eorum faſtidium ipſa die, ſeu duratione excitatur.* Faſtidium eorum, quæ ſenſibus grata.

§. 861.

Definitio faſtidii recepto vocabuli ſignificatui conformis. Carteſius: Quandoque enim, ait, duratio boni gignit ſatietatem, ſive faſtidium. Vid. §. 609. 558. Definitio faſtidii num uſui loquendi conformis.

Affectum eſſe faſtidium vel ex eo patet, quod extraordinarius ſanguinis ac fluidorum reliquorum in corpore motus obſervetur, quando quid faſtidimus: id quod affectum arguere palam eſt (§. 611.).

§. 862.

Iræ definitio. *Ira* eſt tædium inſigne ortum ex injuria nobis vel aliis illata, conjunctum cum odio ejus, qui eam intulit. *Carteſius* vocat *indignationem*, ſi injuria aliis illata fuerit.

§. 863.

Pudor quando iræ permiſceatur. *Si injuria ab altero nobis facta famam noſtram lædit, ſaltem opinione noſtra; pudor iræ permiſcetur* (§. 862. 779.).

§. 864.

Quando pœnitentia iræ permiſceatur. *Si nobis repræſentamus injuriam ab altero nobis factam, nosque in cauſa eſſe exiſtimamus, quod eam nobis intulerit; pœnitentia iræ permiſcetur* (§. 862. 565. 759.).

§. 865.

Terror ac metus quando iræ permiſceantur. *Si per injuriam ab altero nobis factam damnum ingens nobis imminere videtur, quod ante non metueramus; iræ terror permiſcetur. Quodſi vero malum tantummodo videtur eventu poſſibile; metus eidem permiſcetur* (§. 862. 829. 822.).

§. 866.

Quando iræ deſperatio permiſceatur. *Si malum per injuriam alterius nobis imminens nobis repræſentemus tanquam inevitabile, idque inprimis nobis quoque intolerabile videatur; iræ permiſcetur deſperatio* (§. 862. 825.).

§. 867.

Ira unde intendatur. *Ira vehementior evadit, prouti plures, vel pauciores affectus majore, vel minore gradu eidem ſociantur* (§. 603.).

§. 868.

Definitio iræ realis. *Ira oritur ex opinione mali ex facto alterius nobis vel aliis emergentis* (§. 862.). Atque in his conſiſtit definitio realis iræ.

§. 869.

Vehemens ira ex levi cauſa. *Si injuriarum præteritarum memoria per præſentem nobis refricatur; levi ex cauſa vehementer iraſcimur.* Etenim ſi injurias præteritas cum præſente ſimul nobis repræſentamus, ira non modo naſcitur ex præſente, ſed ex præteritis ſimul (§. 862.). Quare cum perinde ſit ac ſi injuriæ omnes aliquando ab altero per-

perpeſſæ nunc demum factæ eſſent; cauſa quidem præſens levis eſt, ſed omnis iræ cauſa levis non eſt. Quoniam tamen nos ad præſentem tantummodo attendimus atque ex ea ſola iram naſci arbitramur: vehemens ira naſci nobis videtur ex levi cauſa, & levis cauſa iram revera denuo ſuſcitat.

§. 870.

Definitio iræ uſui loquendi ac recepto ſignificatui conformis. *Gaſſendus* loc. cit. c. 7. f. 500. Iratus, inquit, & moleſte fert averſaturque acceptam injuriam, & illius cauſam autoremve odit, & ulciſci, ſeu nocumentum viciſſim infligere cupit, & nocere efficereque, ut autorem pœniteat, ſperat, & ad nocendum audenter prorumpit, & non ſine quadam voluptate ulciſcitur ac nocet. Ex quo proinde efficitur, ut ira non tam ſimplex affectus, quam cincinnus quidam affectuum ſit, ac definiri poſſit affectus, quo anima præ dolore ob injuriam accipi viſam ac odio in illius autorem concepto pectoreque incaleſcente ad ulciſcendum concitatur, ut autorem facti pœniteat, neque tale quid amplius patret. Definitio iræ num uſui loquendi conformis.

§. 871.

Per *cupiditatem vindictæ* intelligimus cupiditatem mali alterius, propterea quod ipſum conſideramus tanquam cauſam mali nobis præſentis. Cupiditas vindictæ quid ſit.

§. 872.

Ira cum vindictæ cupiditate conjungitur (§. 862. 664. 613. 870.) Iræ cum cupiditate vindictæ nexus.

Cupiditas vindictæ in irato adeo manifeſta eſt, ut eam ideo iræ definitionem ingredi fecerit *Gaſſendus*, non attendens ad id, quod vindictæ cupiditas ex odio fluat, ex eo orto, quod nobis diſpliceat factum alterius, quia in nos injurioſum, ſeu quod factum alterius nobis repræſentemus tanquam malum reſpectu noſtri (§. 677.).

Multa ex cupiditate vindictæ fluunt, quæ in irato obſervantur. Spirat eam vultus & geſtus: tendunt ad eandem verba & facta.

§. 873.

Si tædium quidem percipimus ex injuria nobis ab altero illa- Indignatio quomodo differat a tædio.

illata a vindictæ tamen cupidine alienum habemus animum, *Indignatio* oritur. Germani vocant böſe ſeyn. Atque adeo patet *iram ab indignatione cupiditate vindictæ differre.*

§. 874.

Quando alteri injuriam inferenti iraſcamur.

Si alterum amamus; ei iraſcimur, qui ipſi injuriam intulit (§. 659. 862.).

§. 875.

Iræ ex injuria in alios caſus alius.

Si alterum odio proſequimur, ei iraſcimur ob injuriam aliis factam (§. 669. 613. 862.).

§. 876.

Caſus alius, in quo ira vehemens.

Quoniam ira excandeſcit animus, ſi eum amamus, cui injuria infertur (§. 874.), vel ſi eum odio proſequimur, qui alteri injuriam infert (§. 875.); *Multo magis animus ira exardeſcere debet, ſi eum amamus, cui injuria fit ab altero; alterum vero, qui injuriam infert, odio proſequimur.*

§. 877.

Quando tantummodo indignemur, immo ne quidem indignemur.

Si eum amamus, qui nobis, vel aliis injuriam facit, ei non iraſcimur, ſed tantummodo indignamur; immo ſubinde ne quidem indignamur (§. 565. 613.). Quia vero eum, qui injuriam intulit, amamus *per hypoth.* ex ejus tædio, conſequenter ex eo, quod ipſi malum eſt (§. 613.), ipſimet tædium percipimus (§. 642.). Impoſſibile igitur eſt ut idem nobis repræſentemus tanquam valde bonum (§. 612. *Pſych.* & §. 28. *Ontol.*), conſequenter ut idem cupiamus (§. 805.). Quoniam itaque a tædio ex injuria illata percepto abeſt cupiditas vindictæ (§. 871.); ei, qui injuriam intulit, tantummodo indignamur (§. 873.): immo ſi tantus fuerit amor, ut obſtet, quo minus tædium ex injuria nobis facta percipiamus, dum alterum non malo in nos animo, vel ex propoſito quid feciſſe arbitramur, ne quidem indignamur (§. *cit.*).

Idem confirmant exempla parentum liberos impenſe amantium, qui iis tantummodo indignantur, quando lædunt, vel injuria afficiunt alios; nequaquam vero vindictæ cupiditate in iram abripiuntur.

§. 878.

§. 878.

Cum indignatione odium quidem oritur (§. 873. 542. 677.), ſed vires non capit, quin ſtatim potius extinguitur (§. 873. 871. 613. 805. 664.). Odium in indignatione quomodo ſe habeat.

§. 879.

Quodſi tædium ex injuria ab altero illata perceptum fuerit exiguum, odium in indignatione prædominatur, etſi vires non capiat (§. 878.). Quando in indignatione odium prædominetur.

SECTIO II.
DE
FACULTATIS APPETENDI PARTE SUPERIORI ET COMMERCIO MENTIS CUM CORPORE.

CAPUT I.
DE VOLUNTATE AC NOLUNTATE.

§. 880.

Appetitus rationalis dicitur, qui oritur ex diſtincta boni repræſentatione. Unde independenter ab appetitu in genere definire poteſt, quod ſit inclinatio animæ ad objectum pro rationi boni, quod in eo ineſſe diſtincte cognoſcimus, vel nobis cognoſcere videmur. Dicitur autem appetitus rationalis *Voluntas.* Appetitus rationalis ſeu Voluntatis definitio.

§. 881.

Averſationis rationalis ſeu Noluntatis definitio.

Averſatio rationalis eſt, quæ oritur ex diſtincta mali repræſentatione. Unde independenter ab averſatione in genere definitur, quod ſit reclinatio animæ ab objecto pro ratione mali, quod in eo diſtincte nobis cognoſcere videmur. Dicetur a nobis *Noluntas.*

§. 882.

Volitio & nolitio quid dicatur.

Ipſe actus volendi dicitur *Volitio* in oppoſitione ad Voluntatem, quando ea facultatem animæ denotat, ſeu potentiam, aut poſſibilitatem actum iſtum eliciendi. Et ſimiliter actus ipſe nolendi vocatur *Nolitio*, in oppoſitione ad Noluntatem, quando ea facultatem animæ denotat eliciendi actum iſtum, quem nolitionem appellamus.

§. 883.

Omiſſio volitionis quid ſit.

Omiſſio volitionis eſt indifferentia ad volendum & nolendum. Volitionis ſcilicet actus nullus adeſſe dicitur, ſeu anima objectum quoddam non velle dicitur, quando idem nec velle, nec nolle dici poteſt.

§. 884.

Nolitio num differat ab omiſſione volitionis.

Nolitio non eſt nuda volitionis omiſſio (*§.883.881.*).

§. 885.

Cur nolitio poſtulet rationem peculiarem.

Quamobrem cum ad omiſſionem volitionis ſufficiat, ut abſit ratio volendi (§. 118. *Ontol.*); *Si quid nolle debemus, peculiaris ratio nolendi adeſſe debet.*

Volitio omittitur ob rationem deficientem, nolitio vero naſcitur ex ratione quadam poſitiva.

Omnis praxis philoſophiæ moralis in eo conſiſtit, ut ex ſtatu indifferentiæ animam transferamus ad appetendum, vel averſandum.

§. 886.

Num termini hactenus explicati ſint recepto ſignificatui conformes.

Qui terminos voluntatis, noluntatis, volitionis, nolitionis in fixo ac determinato ſignificatu ſumunt; non alium iisdem tribuunt quam nos iisdem tribuimus. Obſervat *Goclenius* in Lexico jam olim Stoicos, qui accuratius diſtinxerunt inter ſe minime

nime confundenda & quos ſecutus *Cicero* eſt, voluntatem non accepiſſe niſi ſenſu ſtrictiori pro appetitu rationali boni. Ipſe quoque *Goclenius* mox terminos volitionis ac nolitionis explicat prorſus in rem noſtram. Volitio hominis, inquit, eſt appetitio rationalis boni cogniti, orta ab illius approbatione. Nolitio eſt averſatio rationalis mali cogniti orta ab illius improbatione. Subjicit idem voluntatem valde improprie accipi, cum tribuitur appetitui brutorum: proprie enim voluntatem eſſe ἐν τῷ λογικῷ, ſeu in ente rationali, in brutis non eſſe.

§. 887.

Ratio ſufficiens actuum volitionis ac nolitionis dicitur *Motivum*. Motivum quid dicatur.

§. 888.

Ex motivis volendi intelligimus, cur quid potius velimus, quam non velimus; ex motivis nolendi vero perſpicimus, cur quid potuis nolimus, quam non nolimus (§. 56. Ont. 887. Pſych.). Uſus motivorum.

§. 889.

Sine motivis nulla datur in anima volitio, nulla nolitio (§. 887. Pſych. 70. Ont.). Motivorum neceſſitas.

A poſteriori veritas propoſitionis ſatis ſuperque liquet, ideo a philoſophis omni ævo agnita. Neque enim ullum in medium afferri poteſt exemplum, quo oſtenditur, nos quicquam vel voluiſſe, vel noluiſſe ſine motivo, modo acutus ſis in obſervandis motivis, atque in iis agnoſcendis. Qui affirmant tale quid fieri poſſe, nullum huc usque exemplum in medium afferre potuerunt; ſed gratis aſſeruerunt.

Ne autem in cognoſcendis motivis hæreas in caſibus ſpecialibus, iis præſertim, ubi ægre agnoſcuntur; motiva paulo penitius inſpicienda ſunt, ut conſtet, quid eorum loco eſſe poſſit.

§. 890.

Motiva ſunt repræſentatio boni ac mali diſtincta, nempe repræſentatio boni volitionis; repræſentatio mali nolitionis (§. 887. 586.). Quare cum appetitus & averſatio rationalis ab appetitu ſenſitivo & averſatione ſenſitiva nonniſi in eo differant, Motiva in quo conſiſtant.

quod

quod rationalis ex notionibus diſtinctis naſcatur, appetitus vero ſenſitivus & averſatio ſenſitiva ex idea confuſa ortum trahant (§. 880. 881. 580. 582.); motiva eſſe nequeunt niſi repræſentatio boni ac mali diſtincta, illa nempe volitionis, hæc nolitionis.

§. 891.

Quomodo volitiones naſcantur.

Quam primum nobis diſtincte aliquid repræſentamus tanquam bonum, quoad nos, idem volumus (§. 889. 880.).

§. 892.

Objectum voluntatis & noluntatis.

Quoties quid volumus, id nobis repræſentamus tanquam bonum; quoties vero quid nolumus, id nobis repræſentamus tanquam malum. Si enim motiva nulla dantur in anima, eadem nec vult, nec non vult (§. 589.). Quamobrem ſi vult quidpiam, motivum volendi detur neceſſe eſt: ſi quidpiam non vult, ſeu ex ratione averſatur, motivum nolendi adſit neceſſe eſt. Motivum vero volendi eſt repræſentatio boni diſtincta; motivum nolendi vero diſtincta mali repræſentatio (§ 890.). Ergo

A poſteriori patet veritas aſſerti ex eo, quod nemo hactenus unicum allegare potuit exemplum, ubi aliquid voluerimus, quod nobis non repræſentaſſemus tanquam bonum quoad nos; vel aliquid noluerimus, quod nobis non repræſentaſſemus tanquam malum quoad nos. Equidem non nego afferri exempla, in quibus motiva adeo latent, ut ignorentur ab iis, qui ad ea provocant, immo ne quidem agnoſcantur, ubi ab acutioribus in apricum protrahuntur, præſertim ſi negandi pertinacia occœcaverit animum: enimvero quis non videt, quod toto cœlo differat demonſtrare, quod nullum prorſus motivum adſit, ſeu quod nobis idem non repræſentemus tanquam bonum, quod volumus, aut, ſi mavis, quod appetimus, & confiteri quod ignoremus, vel nobis conſcii minime ſimus, quale jam adſit motivum, cur hoc velimus, vel appetamus, aut nos motivo iſto impulſos hoc appetere, quod inſufficiens videtur. Demonſtrationem poſtulamus, non nudam ignorantiæ, aut dubitationis confeſſionem.

§. 893.

Objectum appetitus ſenſitivi & averſationis.

Si ſenſitivus fuerit appetitus, quoties quid appetimus, id nobis tanquam bonum repræſentamus; ſi averſatio fuerit ſenſitiva, quoties

quoties quid averſamur, id nobis tanquam malum repræſentamus (§. 70. *Ont.* 586. *Pſych.*).

§. 894.

Si cui bonum videtur, quod malum eſt, idem appetit, vel vult (*§.* 589.): & ex adverſo *ſi cui malum videtur, quod bonum eſt, idem averſatur, vel non vult* (*§.* 590.).

Malum quando appetamus, bonum quando averſemur.

§. 895.

Quod bonum cognoſcimus, ſed certo reſpectu malum exiſtimamus quoad nos, *averſari* dicimur *ſub ratione mali*. Et e contrario quod malum cognoſcimus, ſed certo reſpectu bonum exiſtimamus quoad nos, id dicimur appetere *ſub ratione boni*.

Quænam ſub ratione mali averſemur, ſub ratione boni appetamus.

Ita cibum ſanum ob ſaporem nobis ingratum averſantes bonum averſamur ſub ratione mali: cibum enim in ſe ſpectatum bonum judicamus, quatenus ſanitati conducit; ſed malum exiſtimamus quoad nos reſpectu moleſtiæ, quam ex ſapore minus grato percipimus. Similiter cibum ſanitati adverſum appetentes ob ſaporem nobis gratum malum appetimus ſub ratione boni. Cibum enim malum judicamus, quatenus ſanitati adverſus; ſed eundem bonum judicamus quoad nos, quatenus jucundum nobis eſt veſci cibo grati ſaporis.

§. 896.

Si malum appetimus, id appetimus ſub ratione boni (*§.* 892. 895.): *& ſi bonum averſamur, id averſamur ſub ratione mali* (*§.* 892. 895.).

Bonum quomodo averſemur; malum quomodo appetamus.

§. 897.

Si quis minus malum appetit, propterea quod medium eſſe exiſtimat evitandi malum majus; is malum appetit ſub ratione boni (*§.* 895.).

Quomodo minus malum majoris evitandi gratia appetamus.

Propoſitio præſens per modum corollarii ſubſumi quoque poteſt ſub præcedente. Si enim minus malum appetimus, majoris evitandi gratia, malum appetimus. Appetimus igitur iſtud ſub ratione boni (§. 895.).

Si quis ære alieno gravatus non ſit ſolvendo nec videns quomodo ex periculo ſibi ac famæ ſuæ inde emergente eluctari

poſſit, niſi mors afferat finem omnium malorum, manus violentas tandem ſibimetipſi injicit; is autochiriam non in ſe bonam judicat, ſed malam, minus tamen malum exiſtimat mortem, quam vitam tædiis ſibi intolerabilibus plenam, atque minus hoc malum ideo appetit, quod ipſum liberet a malo majore. Liberatio ab ære alieno ac periculis ſibi ex eo imminentibus, quod quis ſolvendo non ſit, bona utique exiſtimari debet. Quatenus itaque eadem cum autochiria connexa eſt; eatenus eam in hoc caſu particulari bonam judicat. Atque adeo hanc intendit, hanc appetit, dum manus violentas ſibi infert. Autochiriam vero tantummodo appetit, quatenus ſine ea finem, quem intendit, conſequi nequit.

Hic non de rei veritate, ſed de appetentis opinione agitur. Omnium vero non eadem opinio eſt.

§. 898.

Quodnam alteri præferatur.

Si ex pluribus bonis unum alteri præferendum; id præfertur, quod judicatur melius. Cuncta ſi bona judicantur, appetimus (§. 589.), adeoque non adeſt ratio ſufficiens electionis. Sed nunc vide §. 70. *Ont.* 892. *Pſych.*

§. 899.

Rationes extrinſecæ electionis.

Si ex pluribus objectis appetibilibus unum eligendum, nulla vero adſit ratio intrinſeca, cur unum alteri præferatur; ratio extrinſeca qualiscunque ſufficit, ut unum præferatur alteri (§. 70 Ontol.).

Ponamus tibi offerri duos nummos aureos, ut unum ex iis eligas. Ponamus nullum prorſus diſcrimen intrinſecum facta inquiſitione a te deprehendi poſſe, ut adeo perinde tibi videatur, ſive hunc potius, ſive alterum accipias. Deficit adeo ratio extrinſeca, cur unum alteri præferre debeas. Ponamus vero te hærentem, quemnam eligere debeas, ac nummos contemplantem, ut inquiras in diſcrimen, ob quod unus alteri a te præferri debere videatur, ex adſtantium aliquo percipere, quod hunc nummum poſſederit vir quidam celeberrimi nominis, a cujus heredibus eum acceperit qui eundem tibi offert. Ponamus denique poſſeſſoris illius memoriam tibi eſſe jucundam.

Nemo

Nemo non fatebitur, te ob hanc rationem nummum iſtum electurum. Eligis adeo unum ex duobus ob rationem extrinſecam, intrinſeca deficiente. Quodſi nulla extrinſeca alia occurrat ratio, ob quam nummum unum præferamus alteri; eum arripimus, ad quem commodius extenditur brachium. Non aliam hic ſubeſſe rationem, inde patet, quod quæſitus, cur id facias, in vernaculo nobis ſermone reſpondeas: der erſte, der beſte, id eſt, optimum eſſe eum, quem primum apprehendimus. Sufficit adeo ratio levicula ad id, ut nummum unum alteri præferamus, etſi non ſufficiat ad id, ut eundem appetamus, cum appetitus alterutrius jam ſit determinatus per rationes alias prævias.

§. 900.

Si actiones volumus, nec adeſt aliqua intrinſeca, vel extrinſeca quædam ratio, cur ex duabus, quibus in dato caſu locus eſt, unam potius eligamus, quam alteram; eam eligimus, quæ nobis magis familiaris eſt (§. 109. 174.). Ex duabus actionibus æquipollentibus quamnam eligamus.

Propoſitionem præſentem jam alias in Annotationibus in Metaphyſicam Germanico idiomate editis (§. 158.) exemplo luculento ex Algebra petito ſtabilivi. Ponamus, ut aliud exemplum afferamus, nos adſuetos eſſe manum dextram exporrigere verſus ſiniſtram, quoties quid apprehendere ac tollere volumus, aut id fieri, quoties pennam atramento immergimus inter ſcribendum. Ponamus porro nos tollere e menſa debere nummum aureum, ex duobus quidem unum, quicunque nobis arriſerit, perinde autem nobis eſſe, quemcunque accipiamus, nulla ratione electionem ſuadente. Satis exploratum eſt, nos eum electurum eſſe, qui ſiniſtræ propior eſt, dum juxta menſam ſtamus, propterea quod ad eum tollendum actione nobis familiari opus eſt, a conſuetudine autem agendi non recedimus ſine ratione ſufficiente. Hoc ipſum itaque exemplum, ubi per ambages facimus, quod ſine iis fieri poterat, ſatis ſuperque loquitur, conſuetudinem agendi eſſe rationem ſufficientem, ubi deficiente ratione intrinſeca, vel extrinſeca etiam alia, ex duabus actionibus alterutra eligenda, veluti in dato caſu ſublatio hujus potius, quam alterius nummi aurei.

Ignotum non eſt, quam magnum agendi principium ſit imitatio ejus, vel etiam repetitio ejusdem, quod ante feceramus, in caſu ſimili (§. 501.).

§. 901.

Attentio quomodo flectat appetitum in caſu æquipollentiæ.

Si actiones duæ nobis videantur æquipollentes vel objecta quæcunque æquipollentia exiſtimentur, nec alia ſit nobis ratio extrinſeca, ob quam una illarum, vel unum horum alteri præferatur; eam, vel id præferimus, quæ quodve paritatem, vel æquipollentiam expendentium attentionem primum ad ſe trahit. Etenim ex objectorum appetibilium æquipollentia colligitur, perinde prorſus eſſe, quodnam eorum eligatur, aut alteri præferatur, ac ideo porro decernitur, illud eligendum eſſe, quod primum nobis obvium eſt. Quamobrem ſi quid hæc animo volventium attentionem in ſe trahit; nulla prorſus ratio eſt, cur a propoſito noſtro recedamus, atque adeo id eligimus, quod iſto temporis articulo attentionem noſtram quacunque de cauſa in ſe trahit.

§. 902.

Regulæ appetitus.

Regulæ appetitus dicuntur, quas anima obſervat in appetendo.

Exempla regularum appetitus ſunt propoſitiones proxime præcedentes (§. 892. & ſeqq.).

§. 903.

Lex appetitus quid dicatur.

Lex appetitus dicitur principium generale regularum appetitus. Unde *ex lege appetitus redditur ratio regularum appetitus* (§. 866. *Ontol.*).

§. 904.

Lex appetitus quænam ſit.

Lex appetitus eſt hæc propoſitio: Quicquid nobis repræſentamus tanquam bonum quoad nos, id appetimus. Veritatem propoſitionis evicimus (§. 589.). Quod vero inde reddatur ratio regularum appetitus tam ſenſitivi, quam rationalis, patet ex earum demonſtrationibus (§. 590. & ſeqq. atque §. 892. & ſeqq.). Eſt igitur lex appetitus (§. 903.).

§. 905.

§. 905.

Regulæ averſationis ſunt, quas anima obſervat in averſando. Regulæ averſationis.

Exempla regularum averſationis ſunt propoſitiones proxime præcedentes, quibus docetur, quandonam quid averſemur (§. 892. & ſeqq.).

§. 906.

Lex averſationis eſt principium generale regularum averſationis. Unde *ex lege averſationis redditur ratio regularum averſationis (§. 866. Ont.).* Lex averſationis quænam dicatur.

§. 907.

Lex averſationum eſt propoſitio: Quicquid nobis repræſentamus tanquam malum quoad nos; id averſamur. Veritatem propoſitionis jam evicimus (§. 589.). Quod vero inde reddi poſſit ratio regularum averſationis, patet ex earum demonſtrationibus (§. 592. 596. & ſeqq. atque §. 892. & ſeqq.). Eſt igitur lex averſationis (§. 906.). Lex averſationis quænam ſit.

§. 908.

Conſenſus appetitus ſenſitivi & rationalis eſt tendentia utriusque ad idem objectum. Conſenſus appetitus ſenſitivi & rationalis.

E. gr. Si appetitus ſenſitivus fertur in cibum aliquem ob gratum, quem habet, ſaporem & voluptates alias, quas imaginatio tanquam ab eo profectas confuſe repræſentat, ita ut cupiditas cibi enaſcatur; fertur vero etiam in eundem appetitus rationalis, quod noverit appetens, eum ſanitati conducere ea præſertim quantitate, qua offertur; appetitus ſenſitivus & rationalis ad idem tendunt objectum, adeoque inter ſe conſentire dicuntur.

§. 909.

Si quid nobis bonum quoad nos & confuſe, & diſtincte repræſentamus; appetitio rationalis & ſenſitiva cooriuntur ac appetitus ſenſitivus cum rationali conſentit (§. 589. 580. 908.). Quando detur iſte conſenſus.

Conſenſus hic maximi momenti eſt in moralibus & inter ſummas, quas homini acquirere datum eſt, perfectiones referri meretur, ita ut arduum ſit philoſophiæ moralis problema, *appetitum ſenſitivum reducere*

ad conſenſum cum rationali. Solutionis fundamentum generale continetur in propoſitione præſente. Sed problematis tot ſunt caſus ſpeciales, quot virtutes diverſæ, ſeu quot ſunt appetibilium ſpecies, qua habitus morales variant. Unde nobis multum erit in philoſophia morali cum hujus problematis ſolutionibus ſpecialibus negotium.

§. 910.

Appetitus ſenſitivus rationali permixtus.

Appetitui rationali plerumque miſcetur ſenſitivus (§. 880. 315. 580.).

Videntur hæc repugnare iis, quæ ad propoſitionem præcedentem dicta ſunt de raritate conſenſus appetitus rationalis cum ſenſitivo. Enimvero hac permixtione non obſtante fieri poteſt, ut appetitus ſenſitivus ſit rationali contrarius, veluti ſi medicamentum fuerit ſaporis ingrati, ut ab eo abhorreat æger, ita ut idem ſtatim evomat, quando vix ori ingeſtum fuit, etſi avide admodum idem appeteret, vel etiam ex odore ingrato judicium ferens de ſapore idem ſumere nolit, utut antea vellet. Permiſcetur appetitus ſenſitivus rationali ex alia ratione; eidem vero hoc non obſtante contrariatur ex alia. Atque adeo nulla hic contradictio (§. 31. *Ont.*).

§. 911.

Fortitudo appetitus & averſationis.

Appetitus fortis dicitur, ſi ab appetitione nos non facile dimoveri patimur. Eodem ſenſu *averſatio fortis* dicitur.

§. 912.

Appetitus rationalis per ſenſitivum intenſus.

Quoniam appetitus ſenſitivus habet gradus (§. 599.), ſi rationali permiſcetur, eundem pro diverſitate gradus ſui diverſimode intendere debet. Atque adeo *ſi appetitus ſenſitivus rationali permiſcetur*, conſequenter *& ſi cum eodem conſentit*, atque adeo cum ſenſitivo ad idem objectum tendit (§. 908.), *rationalis fortior fit* (*§. 911.*).

§. 913.

Averſatio ſenſitiva rationali permixta.

Averſationi rationali plerumque permiſcetur ſenſitiva (§. 881. 275. 315. 582.).

§. 914.

§. 914.

Quoniam averſatio ſenſitiva ſuos habet gradus (§. 599.) ſi rationali permiſcetur, efficit, ut id, quod averſamur, vehementius averſemur, atque ideo non tam facile nos ab averſatione abduci patiamur. Quamobrem *ſi averſatio ſenſitiva rationali permiſcetur, eam efficit fortiorem (§. 911.).* Averſatio rationalis quomodo fortior fiat.

§. 915.

Conſenſus rationalis & ſenſitivæ averſationis eſt, ſi verſatur circa idem objectum, vel concurſus in eodem objecto. Conſenſus averſationis rationalis & ſenſitivæ.

§. 916.

Si quid nobis tanquam malum quoad nos & confuſe, & diſtincte repræſentamus, averſatio ſenſitiva & rationalis cooriuntur ac ſenſitiva cum rationali conſentit (§. 881. 582. 915.). Quando is obtineat.

§. 917.

Conſenſus appetitus rationalis & ſenſitivi atque conſenſus averſationis rationalis & ſenſitivæ uno nomine dici poſſunt *Conſenſus facultatis appetendi partis ſuperioris & inferioris.* Quodſi una appetit, quod altera averſatur; diſſenſus in appetendo & averſando vocatur *Pugna partis ſuperioris ac inferioris* facultatis *appetendi.* Pugna partis ſuperioris ac inferioris partis appetendi.

E. gr. Ponamus ægrotum ſatis ſuperque eſſe perſuaſum, quod medicamentum aliquod ipſi ſit ſalutare. Dum attentionem ad effectum hunc medicamenti dirigit, appetitu rationali in idem fertur. Atat dum odorem ac ſaporem medicamenti ſibi tanquam valde moleſtum repræſentat atque imaginatio repræſentat alios ſtatus præteritos ob odorem ac ſaporem ori ingeſtorum moleſtum nobis tædioſos; confuſa hæc medicamenti tanquam mali quoad nos repræſentatio averſationem ſenſitivam gignit. Appetitus adeo rationalis & averſatio ſenſitiva, ſeu pars ſuperior & inferior facultatis appetendi ſibi mutuo contrariantur & in hac contrarietate, ſeu repugnantia pugna utriusque facultatis conſiſtit.

§. 918.

§. 918.

Quando pugna iſta detur.

Si diſtincte tanquam bonum quoad nos repræſentamus, quod confuſe perceptum malum videtur (§. 880 582. 917.) & contra; pars facultatis appetendi ſuperior cum inferiori pugnat (§. 881. 580. 917.).

Pugnæ huic tribuendum, quod videamus meliora atque probemus, deteriora ſequamur.

§. 919.

Motiva completa & incompleta qualia ſint.

Si omnes rationes expendimus, ob quas objectum ad appetendum, vel averſandum propoſitum judicatur vel bonum, vel malum, *Motiva* ſunt *completa*. Quodſi aliquas tantummodo expendimus, ceteris deinceps demum expendendis, *Motiva* ſunt *incompleta*.

Nimirum objecta appetibilia ſpectari poſſunt cum in ſe, tum ſub certis circumſtantiis, iisque vel generalibus, vel particularibus ſeu ſpecialibus. Etenim quæ in ſe bona ſunt, ſub certis circumſtantiis mala eſſe poſſunt, vel etiam meliora fiunt. Et quæ ſpectatis hiſce tantummodo circumſtantiis bona ſunt, eadem ſuperaccedentibus aliis mala eſſe poſſunt, vel etiam meliora fiunt. E. gr. Tempeſtate ſerena exſpatiari & membra corporis reficere ambulando ſanitati proficuum, atque adeo bonum eſt. Enimvero idem facere eo tempore, quo negotia, quæ moram non ferunt, expedienda ſunt, malum eſt. Motiva incompleta ſunt, quamdiu nondum ſpectantur omnes circumſtantiæ, quarum in negotio dato, ſeu in caſu ſingulari agendi habenda eſt ratio, ubi omnes officii partes adimplere volueris.

§. 920.

Voluntatis in antecedentem & conſequentem diſtinctio.

Appetitus rationalis, qui oritur ex motivis incompletis, dicitur *voluntas antecedens*: Qui vero oritur ex completis, *voluntas conſequens* appellatur. Idem tenendum de averſatione (*not.* §. 919.).

§. 921.

Quando voluntas conſequens antecedenti contraria.

Si ob circumſtantias præſertim particulares, aut ſpeciales malum videtur, quod in ſe vel ſub circumſtantiis generalibus ſpectatum videbatur bonum & contra; voluntas conſequens antecedenti contrariatur (§. 891. 590. 881. 919 ſq.).

Prin-

Principii hujus multus eſt in philoſophia morali uſus, præſertim ubi de conſcientia agitur.

§. 922.

Si quid jam ſæpius appetivimus, vel averſati fuimus aliquod objectum, id denuo oblatum ſtatim appetimus, vel averſamur, nulla ratione, cur idem appetamus, vel averſemur diſtincte expenſa (§. 892. 117. 175. 181.). Cum adeo nulla adſit ratio, quæ nobis dubium reddat judicium de objecto anterius, denuo non inquirimus utrum bonum ſit, nec ne, quod ad appetendum proponitur, vel utrum malum ſit, nec ne, quod ad averſandum ſeſe ſiſtit (§. 70. *Ontol.*). Vi adeo priſtinorum motivorum, quorum confuſa cum ſtatibus præteritis appetentis, vel averſantis in mente repræſentatio eſt, id appetimus, quod antea appetivimus, atque averſamur, quod antea averſati fuimus. Quomodo recordatione priſtinorum motivorum facultas appetendi determinetur.

Ad caſum propoſitionis præſentis præpoſtere provocare ſolent, qui ſibi aliisque perſuadere cupiunt, animam ſine motivis appetere, vel averſari quid poſſe.

§. 923.

Conſuetudo agendi dicitur habitus agendi ex determinatione præterita, ſeu ea, quæ fit vi motivorum præteritorum, quatenus confuſe perceptorum memoriam habemus. Ex propoſitione autem præcedente liquet, quod *detur agendi conſuetudo.* Conſuetudo agendi quænam dicatur.

Exemplum conſuetudinis iſtius eſt, quando cibo appoſito veſcimur, quem ſæpe jam comedimus, nulla facta inquiſitione, utrum ſalutaris, an nocuus ſit; utrum bonus, an malus judicari debeat.

§. 924.

Diſtincte cogniturus, quo modo appetitus, vel averſatio naſcatur, ad eos caſus attendere tenetur, ubi aliquid prima vice appetimus, vel averſamur (§. 923. 39. 889. 892.). Quomodo geneſis appetitionis ac averſationis innoteſcat.

§. 925.

Quæ de appetitu & averſatione animæ dicta ſunt, ſimili a libra petito illuſtrari poſſunt. Nimirum in libra tres ſtatus a ſe invicem diſtinguimus, ſtatum æquilibrii, ſtatum præpondii verſus Simili a libra petito quomodo illuſtretur appetitus & averſatio.

ſus dexteram & ſtatum præpondii verſus ſiniſtram. Status æquilibrii libræ naturalis eſt, ſeu vi ſtructuræ eidem competit, quemadmodum ex Mechanicis conſtat & a poſteriori per id liquet, quod ſibi relicta ſit in æquilibrio. Idem vero etiam enaſcitur ex ponderum utrinque appenſorum æqualitate. Status æquilibrii non tollitur absque ratione ſufficiente, per quam intelligitur, cur libra jam potius præponderet, quam in ſtatu æquilibrii permaneat. Neque præponderatio fit absque ratione ſufficiente, per quam intelligitur, cur libra jam potius verſus partem unam præponderet, quam verſus alteram. Etenim ſi ſtatus æquilibrii tolli debet, ex parte una appendendum eſt pondus majus, ex altera minus, & præponderatio fit eam in partem, ubi majus pondus fuerit appenſum; vel ponderibus utrinque exiſtentibus æqualibus præpondium adjicitur, & præponderatio in eam fit partem, ex qua eſt præpondium. In animâ quoque tres diſtinguuntur ſtatus a ſe invicem, nimirum ſtatus indifferentiæ, ſtatus appetitionis & ſtatus averſationis; aut, ubi cum parte ſuperiori tantummodo nobis negotium fuerit, ſtatus volitionis & ſtatus nolitionis. Status indifferentiæ per ſe datur in anima, quamdiu objectum nobis incognitum eſt, ſaltem ignoratur, utrum quoad nos ſpectatum bonum ſit, an malum (§. 587. 889.). Idem obtinet, ſi rationes ad appetendum & averſandum æquipollentes nobis videntur, ut ulla adſit ratio, cur appetitionem præferamus averſationi, ſeu volitionem nolitioni & contra (§. 70. *Ontol.*). Status indifferentiæ non tollitur in anima ſine ratione ſufficiente, per quam intelligitur, cur potius objectum datum appetamus, quam averſemur. Etenim ſi in caſu priori ex ſtatu indifferentiæ anima transferri debet ad ſtatum appetitionis, vel volitionis, objectum iſtud ſibi repræſentare debet tanquam bonum quoad ſe; ſi vero eadem ex ſtatu indifferentiæ transferenda in ſtatum averſationis, vel nolitionis, idem ſibi repræſentare debet tanquam malum quoad ſe. In caſu poſteriori, in quo indifferentia ſpeciali nomine indifferentia perfecti æquilibri dici ſolet, ratio quædam ex parte una, vel extrinſeca, eaque levicula ſuperaccedere debet, ut appetitus flectatur in unam potius partem, quam in alteram (§. 898. 899. 900.). Similitudo igitur conſiſtit in eo, quod non minus in libra, quam anima

den-

dentur tres ſtatus diverſi, quorum unus per ſe ineſt, aut in eo caſu; quo rationes ad utramque mutationem ſunt æquipollentes, quod ex primo non ſequatur reliquorum unus niſi poſita ratione ſufficiente.

Qui ſimile aliter explicant, illi ultra ſuum tertium idem extendunt & luxurianti imaginationi indulgent.

CAPUT II.

DE LIBERTATE.

§. 926.

Voluntatem cogere idem eſt ac vi quadam externa animam determinare ad appetendum, vel averſandum. Dici etiam poteſt, *Voluntatem cogere* idem eſſe ac vi quadam externa eam adigere ad volendum, ſeu vi externa ex anima elicere volitionem. Et ex adverſo *Noluntatem cogere* idem eſſe ac vi quadam externa eam adigere ad nolendum, ſeu vi externa ex anima elicere nolitionem. Voluntas quando cogi dicatur.

§. 927.

Voluntas & Noluntas non poteſt cogi (*§. 892.*). Enimvero nulla vi externa effici poteſt, ut quid nobis videatur bonum, vel malum: quod nemo in dubium vocare poteſt. E. (§. 926.). Num voluntas & noluntas cogi poſſit.

§. 928.

Si quis quacunque vi externa, vel minis adhibitis alterum adigit, ut faciat, quod facere nolebat (§. 892. 890. 601.), *vel omittat* (§. 892. 897. 601. 890.), *quod facere volebat; voluntas & noluntas non cogitur, ſed nolens vel volens nolitionem, vel volitionem mutat vi motivi ipſi ſuppeditati.* Cauſæ occaſionales mutationis volitionis ac nolitionis.

Quoniam itaque tam in caſu priori nolitio, quam in poſteriori volitio vi motivi ab anima elicitur, nequaquam vero vi externa, quam anima tantummodo cognoſcit *per demoſtrata*; voluntatem ac noluntatem minime cogi, ſi quis vi externa, vel minis alterum adigit, ut faciat, quod facere nolebat; vel omittat, quod facere volebat, palam eſt (§. 926.). Propoſitionis præſentis veritas clariſſima luce inde perfunditur, quod non ſemper volens vel nolens cedat motivo a vi extrinſeca pendenti; ſed principio rationis ſufficientis (§. 70. *Ontol.*) convenienter idem eveniat, quod conforme eſt motivo ob rationem ſufficientem prævalenti, quemadmodum ex dato modo exemplo manifeſtum eſt.

Atque adeo patet coactionem voluntatis ne concipi quidem poſſe, nec ullam ipſi reſpondere notionem. Tum demum cogi dici poſſet, ſi vi externa adigeremur ad eligendum id, quod putatur pejus: quale quidem exemplum nemo adhuc in medium protulit, nec poterit proferre unquam.

§. 929.

Cognitio ejus, quod appetimus vel averſamur.

Si quid appetere, vel averſari debemus, idem ante cognoſcere debemus (§. 892. 554. 565. 612 ſq.).

Propoſitioni huic æquipollet iſtud pervulgatum: *Ignoti nulla cupido.*

§. 930.

Actionum cognitio cur neceſſaria.

Si quam actionem appetere, vel averſari debet anima, eam ante cognoſcere tenetur: ſi quam vero non cognoſcit, eam nec appetit, nec averſatur (§. 929.).

§. 931.

Motiva quomodo ſeſe habeant.

Motiva animam non cogunt ad appetendum, vel averſandum; hoc eſt, non ſe habent per modum vis externæ, qua in animam agitur, & cui ab anima reſiſti non poſſit, ſed tantummodo profligant caſum purum. Experientia enim teſtatur, quod ſalvis motivis iisque ad appetendum ſufficientibus appetitionem mutare poſſimus, ſi alia ex ratione nobis potius videatur actionem aliquam jam omittere, quam committere. E.

Enim-

Enimvero quoniam motiva ſunt ratio ſufficiens volitionis ac nolitionis (§ 887.), nec ſine iis ulla datur volitio vel nolitio (§. 889.); id motiva efficiunt, ne quid inſit animæ quoad appetendi facultatem, cujus actualitas deſtituatur ratione ſufficiente. E. (§. 94. *Coſm.*).

§. 932.

Anima ſe ipſam determinat ad volendum, & nolendum, motivis ſuis convenienter (§. 927 ſq. 931.). Quoniam tamen præter motiva nil datur in anima, dum appetit, vel averſatur (§. 890. 892.); anima ſemetipſam determinare debet ad appetendum, vel averſandum & quidem motivis ſuis convenienter (§. 889. 888.). Quomodo anima ſeſe determinet.

§. 933.

Spontaneitas eſt principium ſeſe ad agendum determinandi intrinſecum. Et *actiones* dicuntur *ſpontaneæ*, quatenus per principium ſibi intrinſecum, ſine principio determinandi extrinſeco, agens easdem determinat. Spontaneitas quid ſit.

§. 934.

Volitiones ac nolitiones animæ ſpontaneæ ſunt (§. 932. 931. *Pſych.* 70. *Ont.* 866. *Ont.*). Volitiones ac nolitiones quod ſpontaneæ ſint.

§. 935.

Volitiones ac nolitiones animæ in ſe contingentes ſunt (§. 892. 890 931. *Pſych.* 118. 290. 296. *Ont.*), *ipſi etiam motus corporis a voluntate pendentes contingentes ſunt in ſe* (§. 85. 294. *Ont.*). Contingentia volitionum ac nolitionum & actionum externarum.

§. 936.

Motus corporis, qui pendent a voluntate animæ, dicuntur *voluntarii*. E contrario *involuntarii* appellantur, qui ab eadem non pendent. Pendent autem a voluntate animæ, quatenus per eam intelligitur, cur jam fiant, ſeu ratio ipſorum eſt volitio animæ (§. 851. *Ontol.*). Motus corporis quinam voluntarii, quinam involuntarii.

Ita brachii extenſio eſt motus voluntarius, quando fit anima volente. Sed motus cordis eſt motus involuntarius, qui fit ſive velimus, ſive nolimus.

§. 937.

Cur anima vellit vel nolit.

Anima ex poſſibilibus eligit, quod ipſi maxime placet; & quia ipſi placet, non vult niſi quia ipſi placet quod vult (§. 892. 612. 542.); *nec non vult, niſi quia diſplicet quod non vult* (§. 892. 613. 542).

Quoniam vero nolitiones ac volitiones in ſe contingentes ſunt (§. 935.), adeoque earum oppoſitum contradictionem nullam involvit (§. 294. *Ontol.*), conſequenter æque poſſibile eſt (§. 85. *Ontol.*), volitio vero in anima datur, quod ipſi placet quod vult; nolitio autem, quod diſplicet quod non vult, *per demonſtrata*; ideo anima præfert volitionem & nolitionem utriusque omiſſioni, ſeu ſtatui indifferentiæ (§. 883.) quod ipſi placeat.

Similiter quando ex pluribus, quæ ipſi bona videntur, unum alteri præfert, idideo fit, quod illud hoc melius eſſe judicet (§. 898.). Quare cum ex eo majorem voluptatem percipiat, quod præfert alteri (§. 612.); id præfert, quod ipſi placet (§. 542.), adeoque etiam quia ipſi placet.

Immo quia rationibus intrinſecis deficientibus aliquid præfert ob rationes extrinſecas (§. 899.), & ob easdem rationes actionem unam alteri præfert (§. 900.); ideo bonum judicat hoc præferri alteri, vel actionem hanc alteri præferri (§. 892.), adeoque denuo ex hoc agendi modo & electione ita inſtituta voluptatem percipimus (§. 612.), conſequenter hic agendi modus & electio hoc modo facta nobis placet (§. 542.). Anima igitur eligit quod placet, & quia electio ita determinata, & hic agendi modus placet.

§. 938.

Lubenter quando quid fiat.

Lubenter facere dicimur, quando facimus quod nobis placet. *Minus lubenter* vero facere dicimur, quando facimus, quod in ſe ſpectatum nobis diſplicet.

§. 939.

Lubentia animæ in appetendo & averſando evincitur.

Anima lubenter vult, quicquid vult (§. 937 ſq.).

§. 940.

§. 940.

Volitiones ac nolitiones per eſſentiam animæ determinatæ non ſunt (§. 935. *Pſych.* 295. 290. 151. 148. *Ont.*). — Volitiones ac nolitiones num per eſſentiam determinatæ ſint.

Sane ſi per eſſentiam determinata eſſet anima ad has potius volitiones, quam ad alias; motivis opus non haberet, quæ ſunt rationes ab objecto petitæ, adeoque non ab anima volente deſumtæ, veluti motus cordis per eſſentiam ipſius determinatus rationem ſui agnoſcit in cordis ſtructura, ſive eſſentia, ob quam non alius, quam qui contingit, poſſibilis.

§. 941.

Animæ libertas eſt facultas ex pluribus poſſibilibus ſponte eligendi, quod ipſi placet, cum ad nullum eorum per eſſentiam determinata ſit. — Libertatis definitio.

Ad libertatem adeo requirimus volitionum & actionum, quas volumus, contingentiam; intelligentiam objecti appetibilis, vel averſabilis, ſpontaneitatem ac lubentiam.

§. 942.

Anima in volendo ac nolendo libera eſt (§. 929. 937. 934. 939-941.). — Libertas animæ adſtructa.

Tribuimus animæ ea, quorum unusquisque ſibi conſcius eſt, & quorum obſervatio notionem libertatis animæ invexit. Notio quoque iſta fœcunda eſt, quemadmodum in moralibus ſuo loco conſtabit. Rationi eadem conformis eſt, cum magno illo principio rationis ſufficientis ſit conſentanea. Tota etiam pragmatica eſt, cum ex hoc fonte omnis Ethicæ praxis fluat.

§. 943.

Libertatis definitio non contrariatur recepto termini ſignificatui. Libertatem definit D. *Thomas* per vim ſeu facultatem electivam. *Jo. Baptiſta du Hamel* in Phil. Vet. & Nov. Tom. 2. Phil. mor. Tract. 2. diſp. 3. quæſt. 5. p. m. 98. Libertatis, inquit, uſus in electione conſiſtit, ac ſublata electione omnis actus libertatis tollitur. Vid. §. 940. 937. Monet idem *du Hamel* loc. cit. Libertatem poſſe definiri per vim ſui ipſius determinatricem, quia ſcilicet voluntas nec a natura, nec a cauſa extrinſeca ad agendum determinata. Vide §. 940. 932. — Num definitio libertatis ſit recepto ſignificatui contraria.

§. 944.

§. 944.

Notio libertatis ſpuria.

Libertas animæ non conſiſtit in facultate ſeſe ſine motivis, immo contra motiva ſeſe determinandi (§. 889.).

Inutilis animæ foret iſtiusmodi libertas, quemadmodum facile perſpicit, qui in philoſophia morali ac civili hoſpes non eſt ac ad negotia humana attentionem affert; immo nocua prorſus foret, cum ipſi nil prodeſſet rationis cultura.

§. 945.

Fundamentum philoſophiæ moralis & civilis ac juris naturalis.

Determinatio animæ ad volendum & nolendum eſt fundamentum totius philoſophiæ moralis atque civilis, ſeu ideo philoſophia moralis & civilis una cum jure naturæ datur, quia anima ſe per motiva determinat ad volendum & nolendum. In Jure naturæ demonſtratur, quænam actiones ſint per ſe honeſtæ, quænam per ſe turpes, quodque ad illas committendas, ad has omittendas obligetur homo. Quoniam anima ſe determinare poteſt ad volendum, quatenus ſibi quid repræſentat tanquam bonum, & ad nolendum, quatenus quid ſibi repræſentat tanquam malum (§. 892.), ideo ad committendas actiones honeſtas, ad omittendas turpes ſe determinare poteſt, quatenus cognoſcit illas eſſe ſibi bonas, has eſſe ſibi malas. Præſcribi adeo ipſi poteſt lex naturæ, quatenus habet facultatem ſeſe determinandi per motiva, hoceſt, quatenus vult, quod ſibi tanquam bonum repræſentat; non vult, quod ſibi repræſentat tanquam malum.

Similiter in Ethica oſtenditur, quomodo homo eo perduci poſſit, ut volitiones ac nolitiones determinet legi naturæ convenienter: ubi enim id ſæpius fecerit, habitum ſibi acquirit juri naturæ convenienter actiones ſuas determinandi, in quo virtutem conſiſtere conſtat. Jam ubi anima ſe determinare poteſt per motiva, repræſentando ſibi actionem tanquam bonam, ut eam appetat: tanquam malam, ut eam averſetur; per motiva ad actiones jure naturali præſcriptas quomodo determinetur voluntas atque noluntas doceri poteſt.

In philoſophia civili omnia tandem ex eo pendent, quod homines civiliter obligari poſſint ad aliquid faciendum, vel omittendum. Compellimus vero eos ad obedientiam imperantibus præſtandam partim metu pœnarum, partim metu executionis; ſub-

ſubinde eos excitamus præmiis. Pœnæ & executio mala ſunt; præmia bona. Cedit pœnis, cedit executioni, inſtigatur præmiis homo, quia ſe determinare poteſt ad agendum & nolendum, quatenus quid ſibi repræſentat tanquam bonum & tanquam malum.

§. 946.

Indifferentia exercitii.

Quo ſenſu dici poſſit animam per ſe eſſe indifferentem ad agendum, vel non agendum atque adeo eidem tribui *indifferentia exercitii* cum Scholaſticis, in Annotationibus in Metaphyſicam Germanicam docui. Nimirum quia anima eligere poteſt, quod ipſi maxime arridet, vi (§. 941. 942.): ideo ex neceſſitate naturæ ſuæ determinata non eſt ad hoc, vel illud agendum, ad agendum hoc vel iſto modo (§. 940.).

CAPUT III.

DE COMMERCIO INTER MENTEM ET CORPUS.

§. 947.

Inſtitutum Autoris.

De commercio inter mentem & corpus non tradimus, niſi quæ indubia experientiæ fide conſtant (§. 1.).

§. 948.

Mutatio mentis a mutatione in organis ſenſoriis pendens.

Si objecta externa in organa ſenſoria rite conſtituta agunt; eo ipſo momento oriuntur quoque in mente perceptiones, quibus eadem tanquam extra nos repræſentamus (§. 24.). Poſita e. c. mutatione in oculo ponitur perceptio in mente: ceſſante mutatione in oculo eandem quoque ceſſare conſtat. Nullum vero percipitur temporis intervallum inter mutationem, quæ fit in oculo, & inter mutationem in mente contingentem. Obverte enim arbori oculos clauſos. Dum eosdem aperis arborem in eodem tem-

poris momento vides. Lumen illico ingreditur in oculum apertum; ſed illico etiam vides.

Coincidit hæc propoſitio cum lege ſenſationum, quam ſupra (§. 85.) explicavimus.

§. 949.

An præter iſtarum mutationum coëxiſtentiam eorum ratio obſervetur.

Mutationum in organo ſenſorio & in mente coëxiſtentia (§. 902. *Pſych.* 634. *Log.*), *nulla vero ejusdem ratio, neque in ſpecie actio quædam corporis in mentem obſervatur.* Quantacunque vero attentione utamur, nullius tamen rei nobis conſcii ſumus, ex qua intelligere poſſimus, cur mutatio in mente coëxiſtat mutationi in organo ſenſorio, conſequenter rationem nullam experimur (§. *cit. Log.* & 56. *Ontol.*). Nec in ſpecie nobis conſcii ſumus ullius actionis corporis in mentem, conſequenter nec eam experimur (§. *cit. Log.*).

§. 950.

An actio corporis in mentem ideo neganda, quod eam non obſervemus.

Ex eo, quod actionem corporis in mentem idearum ſenſualium productricem non experiamur in nobis, inferri nequit, quod non detur. Tunc enim hoc niteremur principio: illud non dari, quod non experimur ſeu obſervare non poſſumus, dum contingit. Sed hoc principium eſt falſum. Vel niti debemus principio hoc altero: Quod in anima non contingat, cujus nobis non ſumus conſcii. Sed hoc principium non minus a veritate aberrare, ex ſuperioribus non uno modo patet, veluti ex obſcuratione idearum debiliorum per fortiores (§. 82.).

§. 951.

Dolorum, infirmitatum & laſſitudinis perceptio.

Anima percipit dolores ac infirmitates & laſſitudinem corporis.

Facile apparet propoſitionem præſentem tanquam caſum ſpecialem ſub lege ſenſationum, ſeu conſentiente cum eodem principio (§. 948.) comprehendi.

§. 952.

Motus extraordinarii fluidorum in corpore in mente perceptio.

Si ſanguis ac fluidum nerveum extraordinario modo commovetur; confuſa quædam in mente perceptio & veluti quædam perturbatio eſt, quæ motu ceſſante & ipſa ceſſat. Extraordinarius iſte

iſte ſanguinis ac fluidi nervei in corpore motus datur, quando anima affectibus commovetur (§. 611.), ac inprimis obſervabilis eſt in ira vehementiore atque terrore. Enimvero quis eſt qui neſciat in ira vehementiore confuſam quandam perceptionem adeo occupare mentem, ut vix ac ne vix quidem diſtincte quid percipiat, primo præſertim impetu animum invadente. Idem valet de terrore. Enimvero ſi motus ſanguinis ac fluidi nervei ad motum ordinarium revertitur, impetu illo extraordinario ſedato; iram quoque ſedari & terrorem ceſſare ac mentem ad priſtinam ſtatus tranquillitatem redire obſervamus. Immo ſi quis attentionem ad iſtiusmodi mutationes affert, haud obſcure obſervabit tamdiu perceptionis iſtius, quæ animam perturbat, quidpiam ſupereſſe, quamdiu ſanguinis motus extraordinarius non prorſus ſedatus, & illam ſucceſſive langueſcere, quemadmodum hic ſucceſſive ab irregularitate ſua recedit.

§. 953.

Quorundam organorum corporis motus ſtatim conſequuntur, quando anima eosdem vult; tamdiu durant, quamdiu anima eosdem vult; extemplo ſiſtuntur, quamprimum anima eosdem non vult. Sunt tamen etiam partes quædam corporis vel facile mobiles, quarum nullus ad nutum mentis ſequitur motus. Nemo non novit me brachium extendere poſſe, quoties volo, & quamprimum volo. Me manum, dum ſcribo, una cum digitis movere poſſe, prouti ex intentione ſcribendi & illam, & hos movere volo. Motus ille ceſſat, quamprimum non amplius ſcribere volo, adeoque nec manus, nec digiti moventur amplius, quamprimum illam cum his amplius moveri nolo. Diximus in ſuperioribus motús iſtos voluntarios (§. 936.), & eos tanquam experientia claros ſine demonſtratione, aut probatione admiſimus. Quod vero etiam dentur partes corporis, quæ ad nutum mentis non moventur, etſi facilius moveri poſſint ceteris, quæ mentis imperio ſubſunt, a poſteriori non minus liquet. Cor in continuo motu eſt: ſed motus iſte non ſiſtitur, anima motum ejus nolente.

Motus corporis a voluntate animæ pendentes.

§. 954.

In quantum ab eodem pendeant.

Motus voluntarii in corpore non conſequuntur, niſi organis rite conſtitutis, nec alii conſequuntur, quam per ſtructuram organorum ac vires corporis poſſibiles.

§. 955.

Quomodo motus iſti pendeant a nutu animæ num conſtet.

Volitionum animæ & motuum in corpore, itemque nolitionum ac ceſſationis motus in eodem corpore coëxiſtentiam: non autem animæ in corpus actionem, qua motus iſti producantur vel ſiſtantur, obſervamus, immo nec ullam obſervamus rationem, cur ad nutum animæ cieantur & ſiſtantur (§. 953.). Enimvero quacunque attentione utaris & quantamcunque aciem in temetipſum convertas, nullius tamen actionis tibi conſcius es, qua motum iſtum, ſive dum inchoatur producas, ſive dum continuatur continues, ſive dum finitur ſiſtas. Immo quantaque attentione utaris, nihil in anima obſervare poteris, unde intelligatur, cur jam brachium potius moveatur, quam non moveatur, cur hoc potius modo moveatur, quam alio, niſi quod obſerves animam velle iſtiusmodi motum: ex eo autem quod velit non intelligitur, cur potius ſequatur, quam non ſequatur. E. (§. 56. *Ontol.*).

§. 956.

An ſit rejiciendum?

Ex eo, quod animæ actio in corpus a nobis non obſervatur, colligi nequit, quod non detur. Vide denuo §. 950.

§. 957.

Modus, quo motus in corpore perficitur, animæ ignotus.

Anima ignorat modum, quo motus organorum perficitur. Conſtat enim experientia, diſſectis muſculis & diſſectis ligatisque nervis in eum tendentibus, nullum in ea parte corporis fieri poſſe motum, quæ mediante iſto muſculo movetur. Sed anima ignorat muſculos & nervos eſſe inſtrumentum, quibus motus perficitur, niſi per experimenta idem didicerit. Immo ignorat modum, quo muſculi & nervi perficiunt organi motum, ita ut hodienum Phyſici ac Medici de motu muſculorum in diverſas abeant ſententias.

§. 958.

§. 958.

Multi motus voluntarii continuo variantes in corpore mira velocitate contingunt, quibus reſpondentes volitiones particulares in anima non obſervamus. Conſtat veritas afferti ex ſermone per longum temporis ſpatium continuato; ex motibus brachiorum & manuum tympanum pulſantis; ex motibus pedum aliorumque membrorum corporis ſecundum artem ſaltantis, vel etiam inter colloquendum & meditandum deambulantis. Motuum voluntariorum mira velocitas.

Abſit vero ut quis hinc inferat, volitiones particulares nullas dari. Id enim inferri non poſſe liquet ex ſupra dictis (§. 950.)

§. 959.

Ex mutationibus in organis ſenſoriis ratio redditur, non cur oriantur perceptiones in mente, ſed cur jam oriantur & cur hæ potius oriantur, quam aliæ, ſeu brevius: *Ex mutationibus in organis ſenſoriis ratio reddi poteſt continuitatis temporis, quo perceptiones in mente cum mutationibus in organo contingant & ſpecificationis earundem perceptionum (§. 948. Pſych. 56. Ont.).* Quorumnam ratio in mente ex corpore reddi poſſit.

§. 960.

Ex volitionibus ac appetitionibus animæ redditur ratio non cur motus in organis corporis fiat, ſed cur jam fiat & cur hic potius fiat, quam alius, ſeu brevius: *ratio continuitatis temporis, quo volitiones & motus contingunt, & ſpecificationis motuum horum.* Oſtenditur propoſitio eodem prorſus modo, quo antecedentem probavimus (§. 959.). Quorumnam ratio in corpore ex anima reddi poſſit.

§. 961.

Anima a corpore dependet quoad perceptionum ſpecificationem & tempus, quo contingunt; corpus vero dependet ab anima quoad ſpecificationem motuum voluntariorum in corpore & tempus, quo iidem contingunt (§. 959 ſq. Pſych. 851. Ont.). Animæ & corporis mutua ſe invicem dependentia.

Hæc nimirum non alia dependentia experientia magiſtra conſtat, quam in Pſychologia empirica unice audimus (§. 1.).

§. 962.

Dependentia animæ a corpore quoad ſpecificationem perceptionum & continuitatem temporis, a quo cum mutationibus Unio animæ quid ſit.

bus in organis ſenſoriis contingunt, & corporis ab anima quoad ſpecificationem motuum voluntariorum & continuitatis temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt, *Commercium mentis cum corpore* vocatur.

§. 963.

Unio mentis cum corpore.

Quoniam ex mutua illa corporis & animæ a ſe invicem dependentia intelligitur, corpus illud ad animam & animam ad hoc corpus pertinere (§ 961.), conſequenter reſpectu corporis hanc animam noſtram appellamus, prouti hoc corpus reſpectu animæ noſtrum appellare ſolemus (§. 58.); *utrumque ens unam ſubſtantiam compoſitam conſtituere* inferimus & ideo *mentem cum corpore unitam* dicimus.

§. 964.

Regimen corporis quale animæ tribuatur.

Et quia anima decernit libere motus voluntarios (§. 941.), nec corpus eidem reſiſtere valet, ut motus, quos vult, non ſequantur (§. 953.); *anima corpus regere* dicitur: ut adeo per *Regimen corporis*, quod tribuitur animæ, intelligatur facultas ex pluribus motibus voluntariis per ſtructuram corporis poſſibilibus libere determinandi eum, qui actum conſequi debet.

Quæ hic de commercio inter mentem & corpus experientia magiſtra tradimus, ea Theologo, JCto, Medico & Philoſopho in philoſophia morali ac civili ſufficiunt.

FINIS PSYCHOLOGIÆ EMPIRICÆ.

PSYCHOLOGIA RATIONALIS

METHODO SCIENTIFICA PERTRACTATA,

QUA EA, QUÆ

DE ANIMA HUMANA INDUBIA EXPERIENTIÆ FIDE INNOTESCUNT, PER ESSENTIAM ET NATURAM ANIMÆ EXPLICANTUR,

ET

AD INTIMIOREM NATURÆ EJUSQUE AUTORIS COGNITIONEM PROFUTURA PROPONUNTUR.

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS PROLEGOMENA.

§. 1.

Pſychologia rationalis eſt ſcientia eorum, quæ per animam humanam poſſibilia ſunt (§. 51. 105. Diſc. prælim.). Pſychologiæ rationalis definitio.

§. 2.

Quæ in Pſychologia rationali traduntur, demonſtranda ſunt (§. 1. Pſych. rat. 564. Log.). Cur demonſtrationi in ea ſit locus.

§. 3.

In Pſychologia rationali principia demonſtrandi petenda ſunt ex Ontologia §. 21. Pſych. emp. 134 Ont. 360 ſq. Pſych. emp. §. 1. Ont.), Coſmologia (§. 67. 91. 92. 237. 257. 948. 953. Pſychol. emp. §. 1. 119 ſqq. Coſm.) & Pſychologia empirica (§. 533. Log. §. 1. Pſych. emp.). Principia demonſtrandi unde petenda.

Brevius: cum anima entis quædam ſpecies ſit, & quidem ſimplicis, aliud genus propius quam ens ſimplex ſeu ſubſtantiam ſimplicem, nec remotius aliud præterquam ens agnoſcit, conſequenter nec aliam niſi entis in genere, & entis ſimplicis in ſpecie theoriam ſupponit. Quamobrem cum entis in genere & entis ſimplicis theoria in Ontologia tradatur (§. 132. & ſqq. ac §. 673. & ſeqq. *Ontol.*), quæ vero de anima quoad differentiam ſpecificam ab aliis entibus ſimplicibus a poſteriori obſervanda ſunt, in Pſychologia empirica tradantur (§. 1. *Pſychol. empir.*) & animæ ad corpus relatio pateat per theoriam corporis in genere ac generalem mundi theoriam, in Coſmologia traditam; præterquam principia ex Ontologia, Coſmologia & Pſychologia empirica mutuanda aliis ex diſciplinis aliis petendis non habemus opus.

§. 4.

Pſychologiæ rationalis ab empirica differentia.

In Pſychologia rationali reddenda eſt ratio eorum, quæ animæ inſunt, aut ineſſe poſſunt (§. 51. 105. 26. Diſc. præl.).

§. 5.

Poſſibilitas Pſychologiæ rationalis.

Pſychologia rationalis poſſibilis (§. 4 *Pſych. rat.* 21. *Pſych. emp.* 134. 142 ſq. 167. 91. *Ont.*).

Ceterum ex ipſa notione poſſibilitatis quoque conſtat quomodo in Pſychologia rationali ſit procedendum. Nimirum conceptus quidam eſſentialis formandus eſt & ex eo a priori colligenda ſunt, quæ in Pſychologia empirica a poſteriori ſtabilimus; id quod obtinetur, ſi expendamus ea, quæ ibidem de anima annotata fuere, & inquiramus vi notionum diſtinctarum ibidem evolutarum, quænam eorum ex aliis demonſtrari poſſint.

§. 6.

Error in Pſychologia rationali commiſſus nuin latius ſerpat.

Si in Pſychologia rationali error committitur; nullus inde in Theologiam naturalem, Logicam & Philoſophiam practicam ſerpit. Etenim in Pſychologia rationali reddenda eſt ratio eorum, quæ animæ inſunt, aut ineſſe poſſunt (§. 4.), quæ cum in Pſychologia empirica doceantur (§. 2. *Pſych. empir.*), non alia animæ tribuuntur in Pſychologia rationali, quam quæ de eadem indubia experientiæ fide in empirica evincuntur. Quamobrem ſicubi error admittitur in rationali; non animæ tribuitur, quod eidem non ineſt, vel ineſſe minime poteſt; ſed tantummodo ratio ſpuria redditur ejus, quod eidem ineſt, vel ineſſe poteſt, ſeu propoſitio, quam a poſteriori veram conſtat, minus recte demonſtratur. Utimur vero propoſitionibus, non demonſtrationibus tanquam principiis demonſtrandi (§. 533. *Log.*). E. (§. 6 ſqq. *Pſych. emp.*

Ecquis ſibi metuit, ne intereat genus humanum, nullis amplius hominibus genitis, propterea quod theoria generationis a Phyſico tradita veritati non reſpondeat.

§. 7.

Cur Pſychologia rationalis empiricæ lucem affundat.

Per Pſychologiam rationalem plenius (§. 4. *Pſych. rat.* 56. *Ont.*) *ac rectius intelliguntur, quæ in empirica docentur* (§. 130. *Ont.* 4. *Pſych. rat.*).

Prior

Prior utilitas ſatisfacit animo ſciendi cupido, ut in veritate agnita acquieſcat; & conſenſum præſtat confirmatiorem. Poſterior vero immunitatem ab errore pollicetur ex perverſa principiorum pſychologicorum applicatione metuendo.

§. 8.

Pſychologia rationalis auget acumen in obſervandis iis, quæ animæ inſunt. Etenim in Pſychologia rationali redditur ratio eorum, quæ animæ inſunt, aut ineſſe poſſunt (§. 4.). Quamobrem ſi in ea reddenda difficultas quædam nobis objiciatur; unde ea ſit inquiritur atque adeo animus advertitur ad ea, quæ in anima noſtra inſunt, vel occaſione obſervandi ſua ſponte oblata, vel facto experimento, ſicque nobis conſcii ſumus eorum, quæ alias attentioni noſtræ ſeſe ſub ducunt. Quamobrem cum jam in anima plura diſtinguamus, quam antea; acumen noſtrum ſtudio Pſychologiæ rationalis perficitur. Similiter cum in Pſychologia rationali ex iis, quæ de anima nobis innotuere, deducantur alia, quæ nobis per experientiam nondum innotuerant; experimento veritatem comprobaturi denuo animum advertimus ad ea, quæ in ipſa contingunt, & antea attentioni noſtræ ſeſe ſubduxerunt, propterea quod deeſſet ejus in ea convertendi ratio (§. 70. *Ont.*). E.

Acumen pſychologicum quomodo perficiatur.

§. 9.

Pſychologia rationalis de anima detegit, quæ obſervationi ſoli impervia forent. Etenim in Pſychologia rationali ratio redditur eorum, quæ animæ inſunt, aut ineſſe poſſunt (§. 4.) atque adeo propoſitiones in ea fiunt determinatæ (§. 315. *Log.*), conſequenter ad ratiocinandum aptæ (§. 470. & *ſqq. Log.*). Quamobrem cum per artem inveniendi ex propoſitionibus determinatis cognitis colligantur aliæ incognitæ (§. 461. *Pſych. emp.*); de anima jam innoteſcunt, quæ a poſteriori detegere non licuerat.

Veritates Pſychologiæ rationali debitæ.

FINIS PROLEGOMENORUM.

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS

SECTIO I.

DE ANIMA HUMANA IN GENERE ET FACULTATE COGNOSCENDI IN SPECIE.

CAPUT I.

DE NATURA ET ESSENTIA ANIMÆ.

§. 10.

Quando anima rerum perceptarum ſibi conſcia.

Quæ ſimul percepta anima a ſe invicem diſtinguit, eorum ſibi conſcia eſt & contra: *Quorum ſibi conſcia eſt, ea a ſe invicem diſtinguit.* A poſteriori res adeo clara eſt, ut uno quolibet momento experimentum ejus quisque in ſe capere poſſit.

Propoſitum jam nobis eſt in naturam & eſſentiam animæ inquirere, unde ratio reddatur eorum, quæ menti inſunt, vel ineſſe poſſunt (§. 4.).

Ut

Ut igitur certo tramite progrediamur, determinationes mentis eſſentiales legitimo ratiocinio colligendæ veniunt ex iis, quæ indubia experientiæ fide conſtant. Jam quod anima ſibi conſcia ſit rerum a ſe perceptarum, adeo evidens eſt, ut in dubium vocari non poſſit (§. 11. *Pſych. emp.*) & hoc ipſo animam a corpore noſtro diſtinguimus (§. 20. *Pſych. emp.*). Quamobrem videndum, an non exinde deduci poſſit, quod quæritur, aut num inde deducere liceat, quæ viam ad ulteriora ſternunt. In Pſychologia empirica cum nullam iſtius actus, quo anima ſibi conſcia eſt, quemque apperceptionem appellavimus (§. 25. *Pſych. emp.*), notionem diſtinctam dederimus, ſed in confuſa acquieverimus, propterea quod in Pſychologia rationali hujus actus reddenda demum ratio eſt (§. 4.); prima omnino cura eam tradituris eſſe debet, ut apperceptionis notionem diſtinctam conſequamur reſolvendo hanc actionem animæ in alias ſimpliciores, ex quibus conſtat (§. 731. *Ontol.*). Quoniam vero alia nondum præſupponi hic poſſunt; a poſteriori utique diſpoſitionis hujus initium fieri debuit.

§. 11.

Qualis perceptio totalis, dum anima ſibi rerum perceptarum conſcia.

Si anima in perceptione totali partiales diſtinguit, rerum perceptarum ſibi conſcia eſt (§. 24. 43. 40. emp. 10. rat.): & contra (§. 10. rat. 25. 43. 40. emp.).

§. 12.

Quatenus anima ſibi ſui ipſius conſcia.

Anima ſibi ſui conſcia eſt, quatenus ſibi conſcia eſt ſuarum mutationum, veluti actionum: nec aliter ſibi conſcia. Dum enim attentionem noſtram in hoc convertimus, quod rerum perceptarum nobis conſcii ſumus; noſtri etiam nobis conſcii ſumus. Sed tum apperceptionem, actionem quandam animæ, percipimus (§. 25. *Pſych. emp.*) & nos peream tanquam ſubjectum percipiens ab objectis, quæ percipiuntur, diſtinguimus, agnoſcentes utique percipiens ſubjectum eſſe quid diverſum a re percepta.

Quod vero non aliter ſibi ſui conſcia, niſi quatenus ſuarum mutationum ſibi conſcia eſt, a poſteriori itidem, nimirum ex ſomno, colligitur. Dum enim dormimus, nullius nobis mutationis in nobis contingentis conſcii ſumus. Sed nec in ſomno nobis noſtri ſumus conſcii. Quamprimum evigilamus, res quoque quaſdam a nobis percipi nobis conſcii ſumus, atque tum etiam rurſus nobis noſtri conſcii evadimus.

§. 13.

Quando anima in ſtatu perceptionum diſtinctarum.

Quando anima ſui rerumque a ſe perceptarum ſibi conſcia eſt, in ſtatu perceptionum diſtinctarum eſt (§. 11 ſeq. *rat.* 44 ſeq. *emp.*): *& contra* (§. 45. 44. 31. *emp.* 10 12. *rat.*).

Status igitur perceptionum diſtinctarum & ſtatus, quo anima rerum ſimul perceptarum & ſui ipſius ſibi conſcia eſt, ſunt unus idemque ſtatus.

§. 14.

Qualis ſtatus ſomni & vigiliæ.

Nos rerum perceptarum & noſtri eſſe nobis conſcios, quando vigilamus & ſomniamus, notorium eſt. *Anima* igitur *eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum, quando vigilamus & ſomniamus* (§. 13.).

Apparet adeo, in quonam ſomnium & vigiliæ inter ſe conveniant.

§. 15.

Qualis ſtatus ceſſet in ſomno, deliquio animi & apoplexia.

Nec minus patet, nos, quando dormimus, in deliquium animi incidimus & apoplexia tangimur, nec noſtri ipſius, nec rerum aliquarum extra nos nobis eſſe conſcios. *Anima* igitur *in ſomno*, vel *quando deliquium patitur*, *vel quando apoplexia tangimur, non eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum.*

§. 16.

Quando anima ſibi rerum perceptarum utique conſcia eſſe nequeat.

Si perceptiones partiales ſingulæ obſcuræ ſunt; anima ſibi rerum perceptarum (§. 46. 32. *emp.* 11. *rat.*) *atque ſui* (§. 24 ſq. *emp.* 12. 10. *rat.*) *conſcia eſſe nequit.*

§. 17.

Qualis ſit ſtatus perceptionum obſcurarum.

Quoniam *anima* eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum, ubi perceptiones partiales fuerint obſcuræ (§. 47. *Pſych. empir.*); *in ſtatu perceptionum obſcurarum nec ſui, nec rei alterius ſibi conſcia.*

§. 18.

Obſcuritas totalis quænam.

Obſcuritatem perceptionum totalem appello, quæ ineſt perceptioni totali. Quamobrem cum perceptio totalis obſcura ſit, quando partiales, quæ eam ingrediuntur, ſingulæ obſcuræ

ſunt

ſunt (§. 46. Pſych. empir.); obſcuritas totalis enaſcitur ex obſcuritate perceptionum ſingularum, quæ totalem ingrediuntur.

§. 19.

Obſcuritas perceptionum totalis tollit apperceptionem (§. 18. 10. 25.). Quoniam enim obſcuritas perceptionum totalis ex obſcuritate ſingularum partialium enaſcitur, quæ eam ingrediuntur (§. 18.); in ea anima nec ſui, nec rei cujusdam alterius conſcia eſſe poteſt (§. 10.), conſequenter vi ejus apperceptio tollitur (§. 25. *Pſychol. empir.*). Ratio apperceptionis deficientis.

§. 20.

Ex claritate perceptionum partialium naſcitur apperceptio (§. 31. emp. 11. rat. 25 emp.). Ratio apperceptionis præſentis.

Hinc non mirum obſcuritate tolli apperceptionem (§. 19.). Obſcuritas enim defectus, ſeu privatio claritatis eſt, adeoque hac deficiente deficit ratio apperceptionis ſufficiens (§. 20. *Pſychol. rat.* & §. 56. *Ontol.*). Sublata igitur claritate perceptionum partialium, adeoque poſita obſcuritate earundem, tollitur apperceptio (§. 118. *Ontol.*).

§. 21.

Quando anima ſui rerumque perceptarum ſibi conſcia eſt, eas extra ſe invicem atque extra ſe (§. 10. 12. rat. 544. Ont.) percipit & contra (§. 544. Ont. 10. 12. rat.). Quando res extra nos percipiamus.

Quodſi quis ea mente recolit, quæ de notione extenſionis (§. 548. & *ſeqq. Ontol.*) & continui (§. 554. & *ſeqq. Ontol.*) dicta ſunt, plurimum lucis inde affundi ſentiet propoſitioni præſenti, quæ in Pſychologia hoſpites ad aſſenſum difficiles experitur.

§. 22.

Quando anima rerum perceptarum ſuique ſibi conſcia eſt, eas tum inter ſe (§. 10. rat. 181. Ont.), tum cum ſe confert. Actus comparationis in apperceptione.

Non abſimili modo oſtenditur, quando anima ſui ſibi conſcia eſt, eam res perceptas cum ſe conferre, quatenus ſcilicet ſe tanquam ſubjectum, res vero perceptas tanquam objectum perceptionis conſiderat.

§. 23.

§. 23.

Reflexio in apperceptione.

Quando anima ſibi ſui rerumque perceptarum conſcia eſt, ſuper perceptione totali reflectit (§. 22. rat. 43. 259. 257. emp.).

Nimirum primo perceptionis momento anima quaſi attonita hæret in objecto ac perplexa ejus claritate tota confunditur, ut nihil ejus adhuc ſibi conſcia dici poſſit. Mox altero momento attentionem in ſe trahit partialis quædam perceptio in omni caſu non propter eandem rationem, prouti inferius clarius conſtabit: cum ratio utique aliqua adeſſe debeat, cur anima ex perplexitate ad ſe redeat. Inde tertio momento eandem attentionem ad perceptionem aliam partialem, quæ totali ineſt, promovet, ac quarto eam ad utrasque reducit ſimul. Et hoc modo abſolvitur illa comparatio, quæ ad diverſitatem agnoſcendam ſufficit. Rationi manifeſta ſunt, quæ dico, cum notionibus conſona ſint. Quodſi ſtatus infantilis recordaremur, cum primum in lucem editi objecta viſibilia intueremur; immo ſi priſtini in utero ſtatus memoriam haberemus, dum intra eam agitati tactu reſiſtentiam percipiebamus; illa perplexitas & modus exeundi ex eadem ad ſtatum diſtinctarum perceptionum manifeſta foret a poſteriori. Ceterum perplexitatis indicia præbent infantes, quorum, dum ad viſibile provocatur attentio, oculi in id quaſi immoti diriguntur. Et modus ex perplexitate exeundi ad ſtatum perceptionum diſtinctarum ex iis colligitur, quæ a nobis fiunt, ut infantum attentionem provocemus ad objecta & inprimis ad nonnulla ipſis inexiſtentia. Neque vero difficultatis quicquam habet, quod apperceptioni adſueti omnia ſimul fieri debere exiſtimemus, qux nonniſi ſucceſſive fieri diximus: id enim inde eſt, quod tempuſcula, quibus ſingula fiunt, imperceptibilia ſunt ad alia præſertim collata, quibus perceptibiles effectus in natura rerum fiunt. Dari autem tempuſcula nobis imperceptibilia, quæ tamen a natura in plura alia minora actu diviſa ſunt (§. 583. *Ontol.*); innumeri effectus naturæ loquuntur, de quibus in Phyſica agemus. Præjudicium a tempore ortum per notionem ejus alibi (§. 572, & ſeqq. *Ontol.*) explicatam arcetur.

§. 24.

Quomodo anima apperciendo circa easdem perceptiones verſetur.

Quando anima ſui rerumque perceptarum ſibi conſcia, perceptionem eandem per aliquod tempus conſervat (§. 23. rat. 257. emp. 22. 259. emp. 574. Ont.), eandem veluti a ſe ipſa diſtinguit & hoc momento

mento eandem adhuc eſſe, quæ fuerat ante, intelligit (*§. 10. rat. 181. Ontol.*).

§. 25.

Ad actum apperceptionis attentio (*§. 23. rat. 257. 25. emp.*) & *memoria* (*§. 24. rat. 173. 25. 175. emp.*) concurrit. Attentio & memoria ad apperceptionem requiſita.

§. 26.

Quoniam ad cogitationem requiritur apperceptio cum perceptione (§. 23. & ſeqq. *Pſych. empir.*); *ad cogitationem attentio & memoria* (*§. 25.*), *nec non reflexio concurrit* (*§. 23.*). Ad cogitationem quænam concurrant.

§. 27.

Cogitationes quælibet determinato tempore abſolvuntur (*§. 23 ſqq. emp. 22 ſqq. rat. 574. Ont.*). Duratio cogitationum.

Cum inſtantaneum ſit, quod non ſit in tempore (§. 692. *Ontol.*); cogitationes inſtantaneæ non ſunt.

§. 28.

Cogitationes quædam ſubinde ſubſiſtunt aliis ſibi invicem ſuccedentibus & aliæ pluribus aliis, aliæ paucioribus coëxiſtunt. Coëxiſtentia cogitationum. Conſtat experientia obvia, ut idem unusquisque in ſe, quoties libuerit, experiri poſſit.

§. 29.

Quoniam exiſtentia ſimultanea cum pluribus rebus ſucceſſivis duratio eſt (§. 578. *Ontol.*); *cogitationes aliæ aliis diutius durant.* Diverſitas durationis cogitationum.

§. 30.

Ob diverſitatem durationis cogitationibus tribuitur vulgo celeritas, ut adeo *celeritas cogitationis* dicatur id, per quod cogitationes quædam ſibi mutuo ſuccedentes aptæ ſunt ad eidem cogitationi per tractum quendam temporis coëxiſtendum. Celeritas cogitationis.

Nempe cogitatio una toto illo temporis tractu exiſtit, cum ceteræ ſimul eodem exiſtant, ita ut ſingulæ nonniſi ſingulas illius partes actualitati ſuæ vindicent. Hæc celeritatis notio ab analogia coëxiſtentiæ cogitationum cum celeritate, quæ in motu corporum conſpicitur, derivatur, nec quicquam abſurdi habet, ſi rite intelligatur. Nimirum mobili tribuitur celeritas, quatenus aptum eſt dato tempore datum

ſpatium percurrere (§. 653. Ontol.). Convertamus jam oculos in flumen, quod continuo decurrit, & in arborem prope ripam poſitam. Propter motum aquarum eidem arbori dato quodam ſpatio temporis continuo aliæ aliæque aquæ currentis partes reſpondent & veluti coëxiſtunt. Et quo motus rapidior eſt, eo plures partes diverſæ aquæ eodem tempore arbori in iſta parte alvei coëxiſtunt. Habemus adeo ſeriem quandam partium diverſarum aquæ ſibi continuo ſuccedentium, dum interea arbor in eodem loco immota perſtat & cum una quælibet earum in eodem loco exiſtit. Similiter in anima eſt quædam continua perceptionum ſeries, quarum una alteri ſuccedit, dum interea una quaſi immota perſtat, & cum ceteris ſingulis diverſis temporis articulis in anima coëxiſtit. Ab hac ſimilitudine ſignificatus quidam generalis vocabuli celeritatis derivatur, vi cujus & cogitationibus, & mobilibus tribui poteſt, ita tamen ut in mobilibus ſingulari ratione ſpecificetur atque amplius quid importet quam in cogitationibus. Erit nimirum in ſignificatu hoc admodum generali celeritas id, per quod exiſtentia alia ſucceſſiva dato cuidam exiſtenti toto durationis tempore continuo alia coëxiſtunt.

§. 31.

An ex celeritate cogitationum inferri poſſit animæ materialitas.

Ex celeritate cogitationum inferri nequit materialitas animæ. Celeritas enim cogitationum non eadem eſt cum celeritate corporum, qua moventur (§. 30. *Pſych. rat.* & §. 653. *Ont.*). Etenim eodem temporis tractu ſucceſſivæ coëxiſtentes cogitationes eidem fixæ non exiſtunt, niſi quamdiu coëxiſtunt, ita ut alia oriente evaneſcat altera, quæ ipſam præcedebat; aſt in motu fluminis partes aquæ diverſæ eidem arbori prope ripam poſitæ temporis aliquo tractu coëxiſtentes exiſtunt adhuc, dum coëxiſtere deſinunt. Quamobrem tum demum ſimilitudo perfecta inter celeritatem cogitationis & celeritatem fluminis ſubſiſteret; ſi partes aquæ ſingulis momentis arbori in iſta alvei parte coëxiſtentes ibidem orirentur ibidemque interirent, quamprimum non amplius coëxiſtunt. Accedit, quod in aliquo tantummodo caſu celeritas cogitationis ſimile quidpiam cum celeritate mobilis habeat, ſcilicet in motu fluidi aut ſolidi cujusdam longi; dum vero mobile quoddam aliud, veluti globus quidam per ſpatium

quod-

quoddam movetur, ſimilitudo illa non amplius ſubſiſtit. Etenim in hoc caſu celeritas tribuitur ei, quod ſucceſſive aliis aliisque contiguum efficitur & ſic cum iis diverſis temporis partibus coëxiſtit, ut ſignificatus generalis rediret ad coëxiſtentiam ſucceſſivam ejusdem exiſtentis cum diverſis exiſtentibus aliis: quo in caſu celeritas tribuenda foret cogitationi diutius duranti, quod implicare palam eſt.

Idem etiam ſic oſtenditur: Ponamus cogitationibus competere celeritatem, qualis eſt mobilium. Quoniam per celeritatem mobile aptum redditur ad datum ſpatium dato tempore percurrendum (§. 653. *Ontol.*) ſpatium vero linea eſt, quam mobile inſtar puncti conſideratum toto illo tempore deſcribit, quo motus durat (§. 651. *Ontol.*): cogitatio quoque lineam deſcribere debet toto durationis ſuæ tempore. Enimvero linea a cogitatione deſcripta ne fingi quidem poteſt: id quod unicuique animum ad proprias cogitationes advertenti manifeſtum eſt. E.

§. 32.

Moniſtæ dicuntur philoſophi, qui unum tantummodo ſubſtantiæ genus admittunt. Moniſtæ quinam ſint.

Ita Moniſtæ ſunt, qui nonniſi entia materialia, ſive corpora exiſtere affirmant.

§. 33.

Materialiſtæ dicuntur philoſophi, qui tantummodo entia materialia, ſive corpora exiſtere affirmant. Materialiſtarum definitio.

§. 34.

Materialiſtæ Moniſtæ ſunt (§. 32 ſq.). SuntMoniſtæ.

§. 35.

Materialiſtæ igitur *animam pro ente materiali habent.* Animæ materialitatem defendunt.

§. 36.

Idealiſtæ dicuntur, qui nonniſi idealem corporum in animabus noſtris exiſtentiam concedunt: adeoque *realem mundi & corporum exiſtentiam negant.* Idealiſtæ quinam dicantur.

§. 37.

Idealiſtæ cur ſint Moniſtæ? *Idealiſtæ Moniſtæ ſunt* (§. 32. 36.) & *Animam pro ente immateriali habent.*

§. 38.

Egoiſtæ quinam dicantur. Idealiſtarum quædam ſpecies ſunt *Egoiſtæ*, qui nonniſi ſui, quatenus nempe anima ſunt, exiſtentiam realem admittunt, adeoque *entia cetera, de quibus cogitant, nonniſi pro ideis ſuis habent.*

§. 39.

Dualiſtæ quinam dicantur. *Dualiſtæ* ſunt, qui & ſubſtantiarum materialium, & immaterialium exiſtentiam admittunt, hoc eſt, & corporibus realem extra ideas animarum exiſtentiam concedunt, & animarum immaterialitatem defendunt.

§. 40.

Dogmatici quinam dicantur. *Dogmatici* ſunt, qui veritates univerſales defendunt, ſeu quid affirmant, vel negant in univerſali.

§. 41.

Sceptici quinam ſint. *Sceptici* ſunt, qui metu erroris committendi veritates univerſales inſuper habent, ſeu nihil affirmant, nihil negant in univerſali.

Definiuntur vulgo ſceptici, quod de omnibus dubitaverint, etiam de ipſis factis: ſed contrarium patet ex *Sexto Empirico*, qui ſingulari capite defendit ſcepticos admiſiſſe phænomena, adeoque etiam agnoviſſe eorundem conſtantiam, licet metu erroris committendi non definiverint phænomenorum cauſas, nec in rationem conſtantiæ inquiſiverint.

§. 42.

Idealiſtæ num ſint Sceptici. *Idealiſtæ ſceptici non ſunt* (*§. 41. 36.*).

§. 43.

Dogmatici quinam ſint. *Idealiſtæ* (*§. 36.*) *cum Egoiſtis* (*§. 38.*) & *Dualiſtæ* (*§. 39.*) *ſunt philoſophi dogmatici* (*§. 40.*).

§. 44.

Quod corpus cogitare nequeat. *Corpus cogitare nequit.* De cogitatione conf. §. 24. 23. *emp.* 12. 10. 21. *rat.* de corpore vid. §. 127. *Coſm.* Conſequenter ſi quæ-

ſi quædam in eodem repræſentantur, repræſentatio aliter fieri nequit, niſi ut partes quædam aliis quieſcentibus moveantur (§. 128. *Coſm.*), &, ſi repræſentatio aliquo temporis intervallo ſubſiſtere debet, id in corpore aliter fieri nequit, quam ut vel eadem numero materia eodem in loco motum ſuum continuet, partibus materialibus hoc pacto in eodem ſitu inter ſe manentibus, quem mediante motu a reliqua maſſa ſeparatæ obtinuerant, vel ut aliæ in eundem ſitum continuo ſuccedant (§. 181. *Ont.*), cumque alia in corpore mutatio locum non habeat, niſi quæ motu mediante inducitur (§. 128. *Coſm.*), nihil præterea in corpore ſeu materiæ quadam maſſa concipere licet. Enimvero quantocunque tempore iſta materialis repræſentatio ſubſiſtat, nihil tamen adeſt, quod res repræſentatas inter ſe conferat, a ſe invicem diſtinguat & earum ſibi tanquam extra ſe conſcium ſit. E. (§. 23. *emp.*).

Cogitatio duplicem actum involvit, perceptionem nempe & apperceptionem. Perceptio cum ſit rei repræſentatio (§. 24. *Pſychol. emp.*); in materia concipi poteſt eo modo, quem in demonſtratione propoſitionis præſentis inſinuavimus. Vi apperceptionis anima ſibi rerum repræſentatarum ſuique ſibi conſcia eſt (§. 25. *Pſych. emp.*), eaque extra ſe ſibi repræſentat (§. 21.). Hæc vero ea eſt, quæ in materia nullo modo concipi poteſt, quemadmodum ex demonſtratione præſente abunde patet. Sane in corpore ſeu materia non concipitur niſi repræſentatio rerum intra materiam, non vero extra eandem.

§. 45.

Enti nulli attributa entis alterius communicari poſſunt (§. 157. 70. *Ont.*). Attributorum incommunicabilitas.

Sane ſi quis admittere velit, quæ ex ſuppoſitione, per quam ens concipitur tanquam poſſibile quid & in numerum entium refertur (§. 142. *Ont.*), minime conſequuntur, ſeu diſtincto ratiocinio legitime colligi nequeunt; is quodlibet pro arbitrio fingere poterit, ſecurus omnimodo ne refutetur. Nec quicquam erit adeo evidens, quin in dubitationem adduci poſſit. Scepticis adeo principium communicabilitatis attributorum ſeſe probare debet (§. 41.), non dogmaticis (§. 40.).

§. 46.

An facultas cogitandi corpori communicari poſſit. *Facultas cogitandi corpori vel materiæ communicari nequit, quam per ſe non habet* (§. 29. *emp.* 716. 164. *Ontol.* 44 ſeq. *rat.*).

§. 47.

Animæ immaterialitas. *Anima materialis, ſeu corpus eſſe nequit* (§. 20. *emp.* 44. 46. *rat.* 122. 141. *Coſm.*).

§. 48.

Simplicitas & ſubſtantialitas animæ. *Anima eſt ſubſtantia ſimplex.* Ex §. 47 46. *rat.* 119. *Coſm.* 685. *Ont.* diſcitur, quod ſit ſimplex.

Jam cogitationes continuo mutantur, in modorum ergo numero ſunt (§. 151. *Ontol.*). Anima igitur, cui modi iſti conveniunt, modificabilis eſt (§. 764. *Ontol.*), cumque eam per aliquod tempus cum corpore perdurare palam ſit, perdurabilis (§. 766. *Ont.*). Jam conf. §. 768. *Ont.*

§. 49.

Proprietates rerum materialium animæ repugnant. *Anima partibus caret* (§. 673. *Ont.*), *nec extenſa eſt* (§. 675. *Ont.*), *nulla prædita eſt figura* (§. 677. *Ont.*), *nullum replet ſpatium* (§. 679. *Ont.*), *caret magnitudine* (§. 678. *Ont.*), *motuque inteſtino deſtituitur* (§. 682. *Ont.* §. 48. *rat.*).

§. 50.

Materialiſmi impoſſibilitas. *Materialiſmus falſa hypotheſis* (§. 33. 47. 46. *rat.* 119. *Diſc. præl.* 476. *Log.*).

§. 51.

Animam eſſe a corpore diſtinctam. *Anima prorſus differt a corpore* (§. 48. *rat.* 683. *Ont.* 119. *Coſm.*).

§. 52.

Qualitates animæ quænam ſint. *Anima alias prorſus qualitates habere debet, quam corpora* (§. 51. *rat.* 112. 122. 545. 454. *Ont.*).

§. 53.

Vis animæ inſita. *Aima vi quadam prædita eſt* (§. 48. *rat.* 709. 776. *Ont.*).

§. 54.

§. 54.

Vis & facultas animæ a ſe invicem differunt (§. 724. *Ont.* 29. *emp.* 716. 183. *Ont.*). Vis a facultate animæ diverſa.

Idem patet ex §. 728. *Ontol.* 29. *emp.* 717. 183. *Ont.*

§. 55.

Vi animæ actuantur, quæ per facultates ejusdem in eadem poſſibilia intelliguntur. Per facultates animæ poſſibilia actu eſſe quidem poſſunt (§. 133. *Ont.*), ſed ideo non exiſtunt (§. 171. *Ont.*). Ratio ergo ſufficiens requiritur, cur quod poſſibile exiſtat (§. 70. *Ontol.*). Jam vide §. 29. *Pſychol. emp.* 722, 118. *Ont.* Principium actualitatis in anima.

§. 56.

Anima continuo tendit ad mutationem ſtatus ſui (*ſſ.* 53. *rat.* 725. *Ont.*). Animæ tendentia ad ſtatus mutationem.

Hoc principio nobis erit opus ad reddendam rationem generalem appetitus, cujus diſtincta notio philoſophis hactenus non ſatis perſpecta fuit.

§. 57.

Vis animæ nonniſi unica eſt (§. 48. *rat.* 673. *Ont.*). Ponamus jam animam plures habere vires a ſe invicem diſtinctas: cum unaquæque in continuo agendi conatu conſiſtat (§. 724. *Ont.*), unaquæque peculiare requiret ſubjectum, cui ineſt. Atque ita plura concipienda erunt entia actualia a ſe invicem diſtincta (§. 142. 183. *Ont.*), quæ cum ſimul ſumta anima ſint, erunt ejusdem partes (§. 341. *Ont.*): quod utique abſurdum. Unicitas vis animæ.

Patebit quoque deinceps unam animæ vim modificationibus animæ omnibus explicandis ſufficere, ac præter neceſſitatem fingi plures. Præterea nectuntur difficultates inextricabiles præter omnem rationem & nulla prorſus neceſſitate urgente. Etenim neceſſe eſt, ſi quidem vires plures a ſe invicem diverſæ in anima inſint, ut una alteri reſiſtat interea, dum ipſa agit, & alterum ad agendum determinet, ut modificationes animæ aliæ ex aliis naſcantur & per ſe invicem explicabiles ſint.

§. 58.

§. 58.

Continua ſtatus animæ mutatio.

Status animæ continuo mutatur (§. 53. *rat.* 729. *Ont.*). Vis vero illa nonniſi unica eſt (§. 57.). Quare cum in ea contineatur ratio ſufficiens actualitatis, actionis, ſeu modificationum animæ (§. 722. *Ont.*), non ſimul in eadem contineri poteſt ratio ſufficiens cur ea non ſequatur (§. 28. *Ont.*). Sibimetipſi igitur reſiſtere nequit (§. 727. *Ont.*). E.

Patet idem a poſteriori, quando vigilamus. Tum enim nobis conſcii ſumus alias aliasque perceptiones ſibi invicem continuo ſuccedere. In ſomnio idem patet eodem modo: aſt in ſomno quieto, quo nobis rei nullius conſcii ſumus, a poſteriori idem non liquet. Neceſſe igitur eſt, ut continuitas mutationis a priori evincatur.

§. 59.

Status animæ in ſomno quieto.

Dum dormimus, ſed non ſomniamus; anima eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum, ſeu totalium confuſarum. Tunc enim nobis nec noſtri, nec rerum aliarum extra nos conſcii ſumus. Quoniam vero ſtatus animæ continuo mutatur (§. 58.), quem in variatione perceptionum conſiſtere conſtat (*not.* §. *cit.*), perceptiones quoque in ſomno continuo variari debent. Neceſſe igitur eſt ut, cum in perceptione totali partiales minime diſtinguamus (§. 11.), totalis perceptio confuſa fit (§. 39. *Pſychol. emp.*), conſequenter partiales claræ eſſe nequeant (§ 44 *Pſychol. empir.*). E. (§. 30 ſqq. *emp.*).

§. 60.

Omnes animæ actiones eadem vi produci.

Eadem vi omnes animæ actiones producuntur (§. 722. 118. 690. *Ont.* 57. *rat.*).

Quod hic de anima evincitur, idem de corporibus experientia palam facit. Unica in corporibus vis eſt, quam motricem appellamus (§. 137. *Coſmol.*), & ab ea omnis proficiſcitur mutatio, quæ corporibus accidere poteſt (§. 128. *Coſmol.*).

§. 61.

Diverſi effectus vis animæ.

Anima igitur *vi eadem nunc ſentit* (§. 67. *emp.*), *nunc imaginatur* (§. 92. *emp.*), *nunc meminit* (§. 175. *emp.*), *nunc reminiſcitur* (§. 230. *emp.*), *nunc attendit* (§. 237. *emp.*), *nunc reflectit*

(§. 257.

(ſ. 257 emp.), nunc notiones format, nunc judicat, nunc ratiocinatur (ſ. 282 325. emp.), nunc appetit (ſ. 580. emp.), nunc averſatur (ſ. 581. emp) nunc libere vult (ſ. 880. emp.), nunc non vult (ſ. 881.).

§. 62.

Anima ſibi repræſentat hoc univerſum pro ſitu corporis organici in univerſo, convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt. Vide legem ſenſationum (ſ. 85.). Jam ſenſationes ſunt perceptiones objectorum externorum mutationem organis ſenſoriis inducentium (§. 67. *Pſychol. empir.*), adeoque anima dum ſentit, objecta iſta ſibi repræſentat (§. 24. *Pſych. empir.*). Et quoniam corpus noſtrum conſtanter in mundo hoc adſpectabile eſt; corpora quoque, quæ eundem componunt (§. 119. *Coſmol.*), conſtanter in corpus noſtrum agunt pro ſitu ejusdem in mundo ſeu univerſo. Patet adeo animam ſibi repræſentare hoc univerſum, ſeu mundum hunc adſpectabilem, pro ſitu corporis organici noſtri in univerſo atque mutationibus convenienter, quas corpora, ex quibus conſtat, in iisdem producunt. Quando dormimus, nihil clare ac diſtincte percipimus (§. 15.). Quoniam tamen anima adhuc eſt in ſtatu perceptionum confuſarum totalium, ſeu obſcurarum (§. 59.); nil obſtat, quo minus adhuc corpus ſuum & quæ idem tangunt obſcure percipiat, adeoque anima iſtam repræſentationem mundi continuet, ut adeo ſine reſtrictione dici poſſit, quod ſibi repræſentet hoc univerſum. Univerſi repræſentatio in anima.

§. 63.

Anima habet vim ſibi repræſentandi hoc univerſum (ſ. 62. 60. 53. 55. rat. 67. emp.) *limitatam* materialiter *ſitu corporis organici in univerſo* (ſ. 62. rat. 949. 468. Ont.); formaliter *conſtitutione organorum ſenſoriorum* (ſ. 62. rat. 945. Ontol. 31 ſqq. emp. 468. Ont.). Animæ vis repræſentativa univerſi.

§. 64.

Omnes mutationes animæ a ſenſatione originem ducunt. De imaginationis actibus vide §. 104. *emp.* de ſomnio inprimis §. 122. 124. *emp.* de fictionibus, utpote a phantaſia provenientibus Mutationes animæ a quanam oriantur radicali.

bus conf. §. 144. 93. *emp.* de memoria vide §. 226. 85. 92. 175. *emp.* de attentione & reflexione §. 237. 257. *emp.* de intellectu §. 266, 275. *emp.* de abſtractionibus §. 282. *emp.* de notione & judicio intuitivo lege §. 331. 343 ſqq. *emp.* de ratiocinatione §. 354 ſqq. *emp.* de voluptate ac tædio §. 511. 518. *emp.* de appetitu §. 579. *emp.* de averſatione §. 581. *emp.*

§. 65.

Primum quod vi animæ producitur, & unde pendent cetera.

Primum, quod ab anima producitur, ſunt ſenſationes (§. 64.), *mutationes ceteræ a ſenſationibus dependent* (§. 151. 65. *Ontol.*).

§. 66.

Eſſentia animæ in quo conſiſtat.

Eſſentia animæ conſiſtit in vi repræſentativa univerſi ſitu corporis organici in univerſo materialiter & conſtitutione organorum ſenſoriorum formaliter limitata (§. 65. *rat.* 168. *Ont.*).

§. 67.

Natura animæ in quo conſiſtat.

Natura animæ in eadem vi repræſentativa conſiſtit (§. 55. *rat.* 503. *Coſm.* 870. *Ont.* 53. 57. *rat.*).

§. 68.

Differentia eſſentiæ & naturæ animæ.

Vis repræſentativa univerſi eſt natura animæ, quatenus repræſentationes iſtas actuat; eſſentia vero, quatenus ad tales potius, quam alias, tali potius, quam alio ordine actuandas reſtringitur. Patet idem ex demonſtrationibus præcedentium immediate propoſitionum.

Manifeſta adeo eſt differentia, quæ inter eſſentiam animæ & naturam ejus intercedit: una enim eademque vis alio reſpectu natura animæ eſt, alio eſſentia, ut adeo non minus in anima, quam in corporibus alia ex eſſentia animæ, alia ex natura ejusdem conſequantur.

§. 69.

Naturale quid ſit in anima.

Naturale in anima eſt, cujus ratio ſufficiens in vi repræſentativa univerſi continetur, qualis animæ ineſt (§. 66-68. *rat.* 509. *Coſm.*).

§. 70.

Supernaturale in anima quid ſit.

Supernaturale in anima eſt, cujus ratio ſufficiens in vi re-

præ-

præſentativa univerſi, qualis in anima eſt, non continetur (§. 66-68. *rat.* 510. *Coſm.*).

Eodem ſane ſenſu operationibus Spiritus S. debitæ mutationes in anima dicuntur ſupernaturales, propterea quod per naturam animæ non intelligatur, quod iſtiusmodi mutationes in anima fieri debeant, ſit ita per eſſentiam apparere, quod animæ non repugnent, conſequenter poſſibiles ſint. Cum enim poſſibilitas abſoluta non ſufficiat ad exiſtendum (§. 171. *Ontol.*) ſufficiente autem ratione poſita poni debet actu mutatio animæ (§. 118. *Ontol.*), non ideo ratio ſufficiens ejus in anima continetur, quod in ea poſſibilis intelligatur. Accedit quod poſſibilis intelligatur non naturaliter, ſed ſupernaturaliter, ubi ad poſſibilitatem quoque extrinſecam animum advertis, quatenus nimirum non deficit cauſa mutationis.

§. 71.

Miraculum quoque in anima factum dici debet, quod in eadem ſupernaturale eſt (§. 510. *Coſm.*). Miraculum in anima quando fiat.

§. 72.

Miraculum aut, ſi mavis, mutatio ſupernaturalis non contradicit eſſentiæ illius animæ, in qua contingit, ſeu talis mutatio ſupernaturalis, qualis contingit, in ea anima, in qua contingit, poſſibilis. Erit enim ejusmodi abſolute impoſſibile (§. 79. *Ontol.*), conſequenter exiſtere nequit (§. 132. *Ontol.*). Intrinſeca miraculi poſſibilitas.

§. 73.

Si miraculum ſeu effectus ſupernaturalis in anima contingit, naturales deficiunt cauſæ actum ejus, quod poſſibile eſt, determinantes (§. 173. *Ont.*). Foret enim id, quod in anima contingit, naturale quid (§. 69.), minime autem miraculum (§. 70. 71.): E. (§. 881. *Ontol.*). Miraculum quando in anima contingat.

De miraculo adeo ſeu effectu ſupernaturali in anima judicaturus perpendere debet, quænam ad actualitatem ejus determinandam requiruntur, ut appareat quomodo iſtiusmodi effectus in eadem contingere poſſit: ut adeo palam ſit quantum ad evincendam veritatem miraculi in anima facti, ſeu effectus ſupernaturalis in eadem conſpicui, conferat Pſychologia, præſertim rationalis, utpote cujus eſt tradere rationes ſufficientes eorum, quæ in anima contingunt (§. 4.). Quicquid enim

in anima naturale eſt, id ad diſtinctas notiones revocare debet Pſychologia.

§. 74.

Quomodo effectus naturalis in miraculum abeat.

Quod naturale in anima eſt, idem erit ſupernaturale ſeu miraculoſum, ſi deficiente cauſa naturali ſufficiente contingit (§. 72. ſq.). Non enim obſtat, quo minus hoc tempore miraculum ſeu ſupernaturale ſit, quod alio naturale fuerat eritque.

E. c. in anima poſſibilis eſt habitus linguis exoticis ſenſa ſua exprimendi; ſed is quemadmodum ceteri omnes non acquiritur niſi præviis crebris exercitiis (§. 430. *Pſychol. empir.*). Quodſi ergo ponamus habitum hunc absque ullo exercitio prævio in anima hominis in inſtanti oriri; ratio actualitatis nulla dabitur in anima, deficiente cauſa naturali ejus acquirendi. Erit adeo in hoc caſu miraculum.

§. 75.

Cauſa actus ſupernaturalis in anima efficiens.

Si actus ſupernaturalis in anima producendus, ab ente quodam ab anima (§. 70. 66 ſq. 57. 55. *rat.* 886. 183. *Ont.*) *& a mundo materiali diverſo id fieri debet.*

Ponamus jam hoc ens ab anima diverſum eſſe corpus quoddam in mundo materiali exiſtens (§. 119. *Coſmol.*). Quoniam corpora vi activa, quam habent (§. 142. *Coſmol.*), adeoque motrice (§. 137. *Coſmol.*) agunt, nec agunt niſi in contiguum (§. 128. *Coſmol.*); corpus iſtud in animam noſtram agere non poſſet, niſi mediante corpore noſtro, conſequenter quatenus mutationes inducit organo ſenſorio cuidam, cum præter mutationum in organo ſenſorio & in mente coëxiſtentiam (§. 948. *Ontol.*) alia mentis a corpore dependentia non obſervetur. Quamobrem hac actione corporis non poneretur in anima niſi perceptio, qua ipſum tanquam extra animam repræſentatur (§. 948. *Ontol.*). Mutatio igitur in anima contingens explicabilis per vim repræſentativam univerſi, quam habet (§. 62.), conſequenter naturalis animæ foret (§. 69.): quod cum hypotheſi repugnet, corpus nullum in anima mutationem ſupernaturalem producere valet. Erit igitur ens iſtud a mundo materiali diverſum (§. 183. *Ontol.*).

Sume corpus aliquod in mundo immediate in anima producere mutationem quandam ſupernaturalem diverſo prorſus modo

modo ab eo, quem modo expoſuimus. Cum in corpore alia vis activa præter motricem non datur; admittenda erit in corpore, quod in animam agit, actio quædam per ejus vim activam ſive naturam (§. 145. *Coſm.*) & eſſentiam minime explicabilis, conſequenter cujus in ipſo corpore ratio ſufficiens nulla datur (§. 56. *Ont.*). Erit adeo actio iſta caſus purus (§. 94. *Coſm.*): qui cum impoſſibilis ſit (§. 95. *Coſmol.*), nec per miraculum in corpore fingi poſſit, cum actio alias iſta miraculoſa in corpore agente talis, qualis ſupponitur, poſſibilis eſſe deberet (§. 517. *Coſmol.*); actio immediata corporis cujusdam in mundo exiſtentis in animam admitti nequit. E. Iterum noſtra prodit concluſio.

Ceterum dum in demonſtratione indirecta ſumimus, mediante corpore noſtro corpus quoddam aliud in animam agere poſſe, non ideo ſupponimus influxum corporis in animam phyſicum tanquam verum; ſed eundem in dubio adhuc relinquimus, donec inferius diſcutiatur, quid de eodem ſit ſentiendum. In Pſychologia autem in medio relinquimus, utrum dentur mutationes ſupernaturales in anima, nec ne. Cum enim non tractemus niſi ea, quæ ad philoſophicum ſpectent forum, in iis acquieſcimus, quæ naturalia ſunt; quæ theologici ſunt fori ad Theologiam remittimus. Sufficit in philoſophia tradi principia, quæ ad iſtiusmodi mutationes ſupernaturales defendendas ſufficiunt. Quæ enim naturalia non ſunt, rationis ſphæram tranſcendunt. Quatenus tamen eidem non repugnant, poſſibilitas eorum abſoluta agnoſcitur; id quod ad defenſionem ſufficit, cum eas tanquam falſas rejicere non poſſit; niſi qui impoſſibilitatem demonſtrare valet.

§. 76.

Vis animæ in actuandis iis, quæ per facultates ipſius poſſibilia ſunt, certas obſervat leges (§. 85. 117. 179. 231. 326 ſqq. 343 ſqq. 354 ſqq. 904. 907. *emp.*). Vis animæ regulis adſtricta.

In eo convenit vis animæ cum vi corporum, quod utraque ad certas leges adſtringatur. Ex Cosmologia palam eſt dari leges motus (§. 309. 346. 350. 455. & ſqq. 470. 475. 502. *Coſm.*).

§. 77.

Rationes quomodo reddantur eorum, quæ animæ inſunt.

Ex vi animæ in ſe conſiderata tantummodo ratio reddi-tur in genere actualitatis perceptionum ac appetituum; ex legibus vero, quibus adſtringitur, reddenda eſt earundem ratio ſpecialis. Nimirum vis animæ in ſe conſiderata non exhibetur niſi ſub ſchemate vis perceptivæ (§. 86.), adeoque per eam non intelligitur, niſi quod continuo aliæ aliæque perceptiones, conſequenter etiam appetitus, quos ex perceptionibus naſci conſtat (§. 904. *Pſych. emp.*), & inferius clarius docebitur, ad actum perducantur (§. 729. *Ont.*), adeoque nonniſi actualitatis perceptionum variantium ac appetituum ratio in ea continetur (§. 56. *Ontol.*).

Enimvero cum nihil ſit ſine ratione ſufficiente, cur potius ſit quam non ſit (§. 70. *Ontol.*); ratio etiam adſit neceſſe eſt, cur hæ potius actuentur perceptiones, quam aliæ, & cur tales potius ſint, quam aliæ. Id ipſum vero ex legibus, quas ſequitur, conſtat.

§. 78.

Lex ſenſationum qualis ſit.

Lex ſenſationum continet determinationes eſſentiales animæ (§. 85. *emp.*). Lex adeo iſta determinat objectum, quod percipi debet, & una modum, quo percipi debet. Quamobrem cum vis animæ repræſentativa, in qua eſſentia ejus conſiſtit, limitetur materialiter ſitu corporis ſui organici in univerſo, & formaliter conſtitutione organorum ſenſoriorum (§. 66.), adeoque determinationes eſſentiales redeant ad determinationem objecti, quod percipiendum, nempe ejus, quod vi ſitus corporis in univerſo agere in organum ſenſorium poteſt, & determinationem modi, quo percipitur, nimirum qualis eſt mutatio in organo ſenſorio producta (§. 62.); lex ſenſationum continet animæ eſſentiales determinationes.

Quoniam omnia illa, quæ enti conveniunt, ſi non rationem ſufficientem; attamen ejus aliquid in eſſentia entis agnoſcunt; a lege ſenſationum aliquo modo pendent mutationes animæ ceteræ omnes a ſenſationibus diverſæ. Aliquid ejus jam apparet ex ortu omnium operationum animæ a ſenſatione (§. 64.); pleniſſimam vero lucem id ipſum conſequetur ex ſubſequente tractatione.

§. 79.

§. 79.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum prorſus diverſa eſt (§. 76. & *not. ſ. cit.*). Jam vero regulæ motus ita comparatæ ſunt, ut per eas perceptiones & appetitiones explicari nequeant; regulæ autem perceptionum ac appetituum ſunt iſtiusmodi, ut per eas motus intelligi non poſſint: id quod ex regularum iſtarum contemplatione extemplo apparet.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum diverſa.

§. 80.

Anima a corpore prorſus diverſa eſt. Conf. §. 63. 66. *rat.* 300. *Ont.* de animæ vi perceptiva, in qua ejus eſſentia inſeparabilis conſiſtit. De corpore vid. §. 180. 196. *Coſm.* Enimvero vis perceptiva prorſus diverſa eſt a motrice (§. 79.), vt adeo ſalva utraque ſubſtantia una alteri ſubſtitui nequeat (§. 183. *Ontol.*). E. Idem patet ex §. 44. 50.

Diverſitas animæ a corpore.

§. 81.

Facultates animæ eidem non inſunt, niſi quatenus vis perceptiva ſeu univerſi repræſentativa diverſo modo modificabilis (§. 29. *emp.* 716. 713. *Ont.*). Ita animæ tribuere facultatem ſentiendi idem eſt ac affirmare, poſſibile eſſe, ut anima percipiat objecta externa mutationem organis ſenſoriis qua talibus inducentia, convenienter mutationi in organo factæ (§. 67. *Pſychol. empir.*) & ita porro. Neceſſe vero eſt, ut detur ratio ſufficiens, cur talia in anima poſſibilia ſint (§. 70. *Ontol.*). Quare cum in eſſentia contineatur ratio eorum, quæ præter eam enti vel conſtanter inſunt, vel ineſſe poſſunt (§. 167 *Ont.*); animæ autem eſſentia in vi, qua prædita eſt (§ 53.), conſiſtat (§. 66.): per vim iſtam intelligi debet, cur talia in anima poſſibilia ſint (§. 56 *Ont.*), quatenus ſcilicet ad tales potius, quam alias perceptiones, tali potius quam alio ordine actuandas reſtringitur (§. 68.). Tribuuntur itaque animæ tales facultates, quia poſſibile eſt ut talia per vim ejusdem diverſis legibus obtemperantem actuentur. Quoniam vis conſtanter durat (§. 300. *Ontol.*) utpote eſſentia & natura ejus (§. 66. 67.), perdurabile quid eſt (§. 766. *Ontol.*). Et quia actiones ejus continuo variantur perceptionibus aliis ſuccedentibus aliis, appetitionibus item aliis & averſionibus in locum aliarum ſuccedentibus; perceptiones & appetitiones ac averſiones ſingula-

Inexiſtentia Facultatum.

gulares in modorum numero ſunt (§. 151. *Ontol.*), conſequenter quatenus iſtæ variantur vis animæ modificatur (§. 704. *Ontol.*) & quatenus poſſibiles, vis eadem modificabilis (§. 764. *Ontol.*).

Huc ſpectant tanquam notiones directrices, quæ de ratione modorum & poſſibilitatis eorundem in Ontologia tradidimus (§. 160. 164. 165. *Ontol.*).

§. 82.

Notio facultatum animæ ſpuria.

Facultates igitur animæ non concipiendæ inſtar entium diverſorum, quæ actu dantur in anima & perdurant, & quæ per actiones & paſſiones, quæ ab ipſis proficiſci obſervantur, modificantur. Finge enim hæc ita ſeſe habere: erunt facultates iſtæ entia perdurabilia (§. 766. *Ontol.*) & modificabilia (§. 764. *Ontol.*), conſequenter ſubſtantiæ (§. 768. *Ontol.*). Et quoniam diverſæ ſunt *per hypoth.* diverſæ erunt ſubſtantiæ. Anima igitur erit plurium ſubſtantiarum aggregatum, conſequenter ſubſtantia compoſita (§. 794. *Ontol.*); quod abſurdum (§. 48.).

CAPUT II.

DE

FACULTATE SENTIENDI, SIVE SENSU.

§. 83.

Senſationes quales ſint.

Senſationes animæ ſunt repræſentationes compoſiti in ſimplici (§. 67. *emp.* 119. *Coſm.* 24. 65. *emp.* 48. *rat.*).

§. 84.

Uberior explicatio anterioris.

Dum ſentimus, compoſitum aliquod præſens in ſimplici repræſentatur (§. 67. 59. *emp.* 83. *rat.*).

§. 85.

§. 85.

Imago in genere eſt repræſentatio quælibet compoſiti. — Imaginis in genere definitio.

Definimus hic imaginem in ſignificatu latiſſimo, quem habere poteſt, ne opus ſit eum diſtingui in proprium & metaphoricum, quemadmodum fieri ſolet.

§. 86.

Ideæ ſenſuales imagines ſunt (*§. 83. rat. 48. 95. emp.*). — Ideæ ſenſuales imagines ſunt.

§. 87.

Imago materialis eſt repræſentatio compoſiti in compoſito. Unde *Imago immaterialis* dici poteſt repræſentatio compoſiti in ſimplici. Quemadmodum vero imagines immateriales ideæ vocantur (§. 86. *Pſych. rat.* & §. 24. *Pſych. emp.*); ita ex adverſo imagines materiales, quæ vulgo ſimpliciter imagines appellantur, *Ideæ materiales* dici poſſunt. — Imaginis materialis & immaterialis differentia.

§. 88.

Picturæ ſunt repræſentationes compoſiti in ſuperficie. — Picturæ definitio.

§. 89.

Sculpturæ ſunt repræſentationes compoſiti in ſolido. Dicuntur in ſpecie *Statuæ*, ſi homines repræſententur. Immo quæcunque imagines corporeæ ſub hac definitione comprehenduntur, veluti quæ ex cera effigiantur. — Sculpturæ & Statuæ definitio.

§. 90.

Imagines materiales res intra ſe repræſentant (§. 87. *rat.* 195. *Ont.*). Ita ſtatua repræſentat hominem, quatenus cum figura externa hominis eandem habet. Quoniam itaque compoſitio abſolvitur modo, quo partes quædam invicem unitæ ſunt (§. 533. *Ontol.*), adeoque ad eum ſpectantia in numero determinationum (§. 122. *Ontol.*) & quidem intrinſecarum ſunt (§. 545. *Ontol.*); objectum intra ſubjectum repræſentans repræſentatur. — Quomodo imagines materiales res repræſentent.

Patet hinc ideas materiales alterius prorſus generis eſſe, quam immateriales imagines, quibus anima ſibi objecta, quarum ſibi conſcia eſt (§. 21.), extra ſe repræſentat.

§. 91.

Idearum ſenſualium repræſentatio cum objecto ſimilitudo.

Ideæ ſenſuales ſunt ſimiles objecto, quod repræſentant (§ 95. 67. *emp.* 86. *rat.* 195. *Ont.*).

§. 92.

Ideis ſenſualibus quid inſit.

Ideæ ſenſuales non repræſentant niſi figuras, magnitudines, ſitus & motus (§. 91. *rat.* 95. 67. 56. *emp.* 195. *Ont.*). Quæ ergo ideis ſenſualibus inſunt, eadem ſunt cum iis, quæ inſunt corporibus (§. 195. *Ont.*). Atqui de corporibus vide §. 119. *Coſm.* 531. 468. 621. 624. *Ont.* 140. *Coſm.* 554. 620. *Ont.* 128. *Coſm.*

Qui mechanicam philoſophiam profeſſi ſunt, dudum agnovere non aliud quid in corporibus ineſſe præter figuras, magnitudines ac ſitus. Quamobrem ſi ſupponitur, perceptionibus noſtris non alias ineſſe debere determinationes, quam quæ rebus inſunt, quod in propoſitione præcedente evicimus; hinc ultro conſequitur non alia percipi quam figuras, magnitudines, ſitus ac motus.

§. 93.

Senſationes quatenus diſtinctæ.

Si figuras, magnitudines & motus in iis, quæ percipimus, diſtinguimus; ſenſationes diſtinctæ ſunt (§. 65. 38. *empir.* 92. *rat.*).

Inde ſane eſt, quod figurarum, magnitudinum & motuum doctrina dudum per diſtinctas notiones tradita fuerit, cum in ceteris Phyſici antiqui ad evidentiam nullam pervenerint, qualis in Matheſi obſervatur.

§. 94.

Senſatio confuſa qualis ſit.

Si figuras, magnitudines, ſitus ac motus rei perceptæ inexiſtentes non diſtinguere poſſumus; ſenſatio confuſa eſt (§. 92. *rat.* 39. *emp.*).

§. 95.

Senſatio compoſita qualis.

Si figuras & magnitudines alias, ſitus & motus alios in re percepta diſtinguere poſſumus; alias vero aliosque diſtinguere non valemus: ſenſatio ex confuſis & diſtinctis componitur (§. 93 ſeq.).

Senſationes noſtræ omnes compoſitæ ſunt, quemadmodum a poſteriori patet, nec minus a priori ex mox uberius dicendis intelligetur.

Pona-

Ponamus e. gr. nos viſu percipere menſam. Partium ſingularum figuras & magnitudines, nec non earum ad ſe invicem ſitum probe diſtinguimus & eatenus perceptio noſtra diſtincta eſt. Habent vero partes diverſæ colorem diverſum, quem non minus percipimus. Etſi autem colorem unum ab altero ob claritatem, qua percipitur, optime diſtinguamus, atque adeo duorum colorum ſimultaneæ perceptiones totalem efficiant diſtinctam; ſingulæ tamen in ſe confuſæ ſunt, cum figuras & magnitudines ſitusque particularum, ac motus luminis incidentis atque in iisdem modificati ſenſu percipere non liceat, utut ratione aſſequi detur, quemadmodum in Phyſica docebimus.

§. 96.

Si perceptiones confuſæ partiales plures ingrediantur compoſitam; perceptionem totalem diſtinctam efficiunt (§. 37. 39. 31. 271. 38. *emp.*).

Perceptiones confuſæ quomodo totalem efficiant diſtinctam.

§. 97.

Si plures ſenſationes confuſæ diverſæ confunduntur in unam; idea ſenſualis, quæ inde reſultat, diverſa apparet ab iis, quæ confunduntur. Etenim ſi plures ſenſationes confuſæ in unam confunduntur, ſimul repræſentantur ea, quæ ſingulis inſunt (§. 91.). Quoniam vero ſingulis eadem non inſunt (*per hypoth.* & §. 183. *Ontol.*); in idea ſenſuali, quæ ex confuſione aliarum diverſarum in unam oritur, diverſa utique inſunt, quam unicuique illarum ſigillatim ſpectatæ.

Ortus diverſarum perceptionum confuſarum ex aliis.

Patet idem a poſteriori. Etenim ſi colores ſiccos contritos commiſceas; nudo oculo qui apparet color, diverſus ab utroque colore, quem habent particulæ pulverum commixtorum. Quodſi vero per microſcopium contuearis pulverem, qui ex commixtione duorum pulverum diverſi coloris prodit; in conſpectum prodeunt pulviſculi diverſi coloris, ii ſcilicet, in quos contritæ fuerunt maſſæ diverſi coloris. Percipiuntur adeo viſu pulviſculi diverſi coloris, dum color ille compoſitus ab ipſorum colore prorſus diverſus comparet. Sed quoniam pulviſculi iſti nudo viſu non amplius a ſe invicem diſtinguuntur, ſed duo vel plures inſtar unius apparent, coloris diverſi perceptiunculæ in unam confunduntur. Prodit adeo idea ſenſualis confuſa ex pluri-

um ſenſationum confuſione in unam, quæ ab iis, quæ confunduntur, diverſa prorſus apparet.

§. 98.

Ideæ ſenſuales quid proprie ſint.

Dum ſentimus, anima ſibi repræſentat ſubſtantiarum ſimplicium mutationes intrinſecas, ſed in unum confuſas. Sunt enim ſenſationes ſimiles objecto, quod repræſentatur (§. 91.), adeoque corpori in organum ſenſorium agenti (§. 56. 65. *Pſychol. emp.*), conſequenter determinationes intrinſecæ in ideis ſenſualibus eadem ſunt cum determinationibus intrinſecis in corporibus, quæ repræſentant (§. 195. *Ontol.*). Enimvero corpora ſunt ſubſtantiarum ſimplicium aggregata (§. 176. *Coſmol.*), nec præter eas quicquam ſubſtantiale in iisdem datur (§. 177. *Coſm.*) & in iſtis, tanquam elementis (§. 18. *Coſmol.*), rationes ultimæ eorum continentur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191. *Coſmol.*). Aliæ igitur determinationes corporibus inelle nequeunt, niſi quæ elementis inſunt, ſi tandem confuſe percepta ad ſuos fontes ita reducantur, ut nihil confuſi amplius ſuperſit. Jam ſtatus elementorum continuo mutatur (§. 197. *Coſm.*) & omnis in corporibus diverſitas ab elementorum diverſitate dependet (§. 194. *Coſmol.*). Quamobrem ideæ noſtræ ſenſuales non repræſentant niſi continuas determinationum intrinſecarum mutationes, quibus ſtatus elementorum internus conſtituitur (§. 705. 706. *Ontol.*). Quilibet autem in ſe ipſo experitur ſe illas determinationes & earum mutationes ſigillatim non agnoſcere, nec a ſe invicem diſtinguere. Eas igitur in unum confundit.

Magni momenti eſt hæc propoſitio ad naturam animæ & totius univerſi intimius perſpiciendam.

§. 99.

Anima quousque diſtinctas habeat perceptiones.

Anima ſenſu ne quidem armato corpuſcula derivativa diſtinguit. Etenim ſi per microſcopium particulam lamellæ auri contemplemur, quod objecta mirifice amplificare poteſt, immo quantamcunque in iis amplificandis vim habet, non tamen videmus niſi auri quandam lamellam, quæ extenſionem con-

continuam uniformem exhibet. Nemo ignorat, aurum eſſe corpus mixtum, adeoque in particula iſta admittenda eſſe corpuſcula ex aliis particulis minoribus diverſis invicem unitis compoſita, conſequenter derivativa (§. 229. *Coſm.*). E.

Quæ de auro comperta ſunt, eadem de maſſa quacunque alia experiri datur. Quicquid enim ſenſu percipitur, mixtum eſt. Non igitur a ſingulari quodam caſu ad univerſale concluditur.

§. 100.

Corpuſcula primitiva ſenſui non obvia.

Multo minus igitur anima ſenſu licet utcunque armato corpuſcula primitiva diſtinguit (§. 99. *rat.* 229. *Coſmol.* 341. 357. *Ont.*).

§. 101.

Elementa rerum non obvia.

Elementa rerum materialium anima ſenſu utcunque armato diſtinguere nequit (§. 229. *Coſmol.* 100. *rat.*). Ideo elementorum exiſtentiam ex rationis principiis deduximus (§. 176. 182. *Coſm.*).

§. 102.

Senſu nihil prorſus diſtincte percipitur & natura rerum eidem impervestigabilis.

Nihil quod rebus materialibus ineſt, prorſus diſtincte ſenſu percipitur, nec natura rerum ſenſui perveſtigabilis (§. 101. *rat.* 191. *Coſm.* 56. *Ont.*).

§. 103.

Quomodo Idea extenſionis & continuitatis naſcatur.

Dum anima ſtatus elementorum internos in unum confundit, remanet notio diverſitatis numericæ atque pluralitatis, nec non nexus elementorum vi illorum ſtatuum inter ſe & arctitudinis illius nexus, ac inde porro extenſionis & continuitatis idea ſenſualis naſcitur. Dum enim anima ſtatus elementorum internos in unum confundit; eos a ſe invicem minime diſtinguit (§. 39. *Pſychol. empir.*), adeoque ſingula ſigillatim percipere nequit (§. 652. *Log.*), conſequenter ſibi conſcia eſſe non poteſt eorum, quibus ſtatus unius elementi a ſtatu alterius differt (§. 11.). Quoniam tamen ideæ ſenſuales ſimiles eſſe debent objecto, quod repræſentant (§. 91.); ut tanquam numero eadem percipiantur, quæ diverſa ſunt, fieri nequit. Remanet igitur notio diverſitatis numericæ: quæ vero ſine pluralitate intelligi nequit (§. 184. 331. *Ont.*).

Status elementorum omnium inter ſe connexi ſunt (§. 210. 209. *Coſmol.*). Quoniam anima ſtatus elementorum in unum confundit; eorum ſibi conſcia eſſe nequit, quibus ſtatus iſti elementorum per ſe invicem explicabiles ſunt (§. 652. *Log.* & §. 11. *Pſych. rat.*). Cum tamen ideæ ſenſuales ſimiles eſſe debeant objecto, quod repræſentant (§. 91.); aliquid quoque in idea ſenſuali remanere debet, quod nexui iſti reſpondet. Jam quia aggregata elementorum vi hujus nexus unum quid efficiuntur; unius notio in eadem ſupereſſe debet.

Quoniam igitur idea ſenſualis tantum ſimilitudinis cum ideato retinere debet, quantum in confuſa perceptione ſupereſſe poteſt; & ſtatus unius elementi ita explicabilis eſt per ſtatum alterius, ut propter diſſimilitudinem elementorum (§. 195. *Coſm.*) per ſtatum elementi cujuscunque alterius explicari minime poſſit, nexus quoque hujus arctitudini quidpiam in idea ſenſuali reſpondeat neceſſe eſt, quod indivulſus ſit, ac in eo conveniat nexus elementorum quorumlibet. Quamobrem confuſe non percipitur niſi quatenus quæ unita ſunt ita unita apparent, ut aliud quid interponi nequeat, extremo binorum quorumcunque communi exiſtente. Atque ita naſcitur continuitatis idea ſenſualis (§. 567. 568. *Ontol.*).

Et quoniam idea iſta plura a ſe invicem numerice diverſa, ſed inter ſe ita unita, ut continuum efficiant, repræſentat, dum elementorum aggregata confuſe percipiuntur *per demonſtrata*; idea extenſionis ſenſualis enaſcitur (§. 567. 568. *Ont.*).

§. 104.

Idea ſpatii ſenſualis ſeu imaginaria. Quoniam ſpatium non differt ab extenſo in abſtracto ſpectato (§. 567. 568. 599. *Ontol.*): *ex repræſentatione nexus verum a ſtatu elementorum interno pendentis naſcitur quoque ſpatii idea ſenſualis.*

§. 105.

Ordo coëxiſtentiæ elementorum. *Datur ordo coëxiſtendi in nexu elementorum* (§. 210. 10. *Coſmol.* 56. *Ontol.* 209. *Coſmol.* 215. 217. 472. *Ontol.*), *idemque continuo ſubſiſtit, ſtatu eorum quomodocunque mutato* (§. 197. *Coſmol.* 209. *Ontol.*).

Propoſitio hæc coſmologica eſt; ſed cum ad contrahendam demonſtrationem propoſitionis ſequentis eadem opus habemus, eam hic loci exhiberi fas erat.

§. 106.

Dum ordinem coëxiſtentiarum in nexu elementorum confuſe percipit anima; in perceptione confuſa extenſioni ſuperaccedit indiviſibilitas & penetrabilitas, ſicque ſpatii idea ſenſualis enaſcitur. Dum enim ordinem coëxiſtentiarum nexui rerum inhærentem confuſe percipit, eorum ſibi ſigillatim conſcia non eſt, quæ in ſtabiliendo ordine coëxiſtentiarum nexui elementorum inhærente adduximus (§. 105.). Quoniam tamen idea ſenſualis ſimilitudinem habet cum objecto (§. 91.); eidem quid ineſſe debet, quod ordini iſti reſpondet. Jam ordo iſte coëxiſtentiarum naſcitur ex eo, quod ſtatus internus elementi cujuscunque ſit explicabilis per ſtatus ceterorum, quemadmodum ex demonſtratione propoſitionis præcedentis intelligitur, & quatenus elementa diſſimilia ſunt (§. 195. *Coſm.*), nulli elemento aliud quoddam ſalvo ordine ſubſtitui poſſit. Vi hujus igitur ordinis unionis notio ſupereſt in idea ſenſuali. Et quia ordo iſte ſubſiſtit continuo ſtatu elementorum quomodocunque mutato; unio iſta indiſſolubilis apparet. Quamobrem cum animæ elementorum aggregata ſibi confuſe repræſentanti propter illorum nexum idea extenſionis objiciatur (§. 103.), propter ordinem eidem inhærentem extenſioni indiſſolubilitatem unionis adeoque indiviſibilitatem ſuperaddit atque adeo extenſum quoddam indiviſibile per res materiales ſimul perceptas diffuſum ac interminatum nobis objicitur: quod cum appareat a rebus diſtincte perceptis diverſum, penetrabile videtur. Jam vero extenſum indiviſibile & penetrabile ſpatium imaginarium eſt, quale ſenſu a nobis percipi videtur (§. 599. *Ontol.*). Idea igitur ſenſualis ſpatii enaſcitur, dum ordinem coëxiſtentiarum nexui elementorum inhærentem confuſe percipimus.

Idea ſpatii ſenſualis quomodo naſcatur.

§. 107.

Vim inertiæ tactu percipimus, dum quid movere conamur. In reniſu ſcilicet continetur ratio, cur motus vel nullus ſequatur, fruſtra nobis nitentibus, vel non adeo celer, quam futurus erat, eadem vi adhibita, reniſu abſente (§. 56. *Ontol.*), adeoque

Quomodo vim inertiæ percipiamus.

eoque motus impedimentum eſt (§. 726. *Ontol.*), conſequenter mobile contrario illo niſu vim ad movendum ipſum adhibenti reſiſtit (§. 727. *Ontol.*), ac ideo reniſus iſte principium reſiſtentiæ in corporibus (§. 866. *Ontol.*). Eſt igitur vis inertiæ ſeu paſſiva (§. 130. *Coſmol.*).

§. 108.

Quomodo idea vis inertiæ in anima naſcatur. *Dum anima vim inertiæ percipit, principium paſſivum elementorum confuſe ſibi repræſentat.* Quoniam enim in elementis ratio ultima eorum continetur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191. *Coſmol.*), in iisdem quoque vis inertiæ ſeu paſſiva contineri debet. Et quoniam corpora ſunt ſubſtantiarum ſimplicium (§. 176. *Cosmol.*), adeoque elementorum aggregata (§. 182. *Cosm.*); nihil datur reale in corpore, niſi quod elementis inexiſtit. Quamobrem nec principium paſſivum in corpore concipitur, niſi quatenus quid reale eidem reſpondens in elementis datur. Et quoniam ideæ ſimiles ſunt objecto, quod repræſentant (§. 91.); id, quod in elementis vi paſſivæ ſeu inertiæ corporum reſpondet, repræſentare debent, conſequenter principium paſſivum, quod datur in elementis (§. 294. *Coſm.*). Enimvero elementa ne armato quidem ſenſu diſtinguere licet (§. 101.), conſequenter nec ſenſu diſtingui poſſunt principia paſſiva, quæ in aliquo elementorum aggregato ſingulis elementis inſunt. Cum igitur in unum confundantur, ut ſingula ſigillatim a nobis recenſeri nequeant; perceptio confuſa oritur (§. 39. *Pſych. emp.*). E. (§. 107.).

§. 109.

Vis motrix quomodo percipiatur. *Vim motricem tactu percipimus, partim dum gravem manu imponimus (§. 73. emp. 738. Ont. 137. Coſm.), vel elaſtrum tenſum deprimimus, partim dum mobile in partes quasdam corporis incurrit.*

Si laminæ elaſticæ incurvatæ extremum alterum manu vel digito reprimimus, niſum quendam adverſus digitum vel manum ſeſe exerentem percipimus. Enimvero remoto digito, vel manu ablata, lamina cum impetu reſilit, & in ſitum rectum ſeſe reſtituit. Quare ut ante patet motum iſtum laminæ incurvatæ

vatæ eſſe vim motricem, conſequenter nos vim motricem percipere.

Denique ſi mobile actu movetur, vi agendi (§. 135. *Coſm.*) ſeu motrice præditum eſt (§. 137. *Coſm.*). Quando igitur in partem quandam corporis noſtri incurrit, vim, qua verſus eandem nititur, percipimus. Tactu adeo tunc quoque vis motrix percipitur (§. 73. *Pſychol. empir.*).

§. 110.

Dum vim motricem percipit anima, vires, quæ inſunt elementis, confuſe ſibi repræſentat. Eodem modo idem oſtenditur, quo (§. 108.) evicimus, ideam vis inertiæ confuſam in anima enaſci, modo notetur, quod in elementis ſingulis detur principium activum (§. 294. *Coſmol.*). **Idea vis motricis quomodo naſcatur.**

§. 111.

Dum anima ſentit, motus ab objectis ſenſibilibus impreſſus nervis ſenſoriis ad cerebrum usque propagatur. Id inprimis patet ex motibus corporis, qui oriuntur ex quibusdam ſenſationibus, atque in partibus ab organo ſenſorio maxime remotis, anima non modo inconſulta, verum etiam invita. Exempli loco ſit homo, qui audito fragore tormenti exploſi in terrorem conjicitur. Dum terrore concutitur, anima prorſus invita, corpus totum tremit, & caput cum parte trunci ſuperiori retro inclinatur, aliique motus conſequuntur, qui, cum in diverſis ſubjectis variare ſoleant, ſpecialius enumerari nequeunt. Ex fragore itaque in aures incidente naſci debet motus organorum corporis. Enimvero anatomia docet, ex organis ſenſoriis nervos, veluti ex auditus organo nervum acuſticum ad cerebrum usque protendi & ex cerebro in ſingulas corporis humani partes propagari nervos motorios, ſine quibus motus perfici nequeunt, teſtibus experimentis anatomicis ſuo loco diſtinctius exponendis. Neceſſe igitur eſt, ut motus nervis ſenſoriis impreſſus in nervos motorios derivetur, quorum ope motus muſculorum determinatur, conſequenter motus, qui imprimitur nervis ſenſoriis, ad cerebrum usque propagari debet, cum alias poſſibile non ſit, eundem ex nervis ſenſoriis in motorios derivari. **Mutatio in corpore, dum ſentimus.**

Idem quoque ex natura imaginationis facile colligitur. Nemo non novit nos vi imaginationis nobis repræſentare objecta abſentia eodem prorſus modo, ac ſi præſentia eſſent (§. 92. *Pſychol. empir.*). Nullum adeo dubium eſt ſimilem alteri mutationem in corpore contingere debere, qualis in eodem accidit dum ſentimus. Nihil vero adeſt, quod mutationem in organo ſenſorio cauſetur. Alia igitur mutatio locum habere nequit, niſi in cerebro, conſequenter neceſſe eſt aliquam in cerebro mutationem quoque accidere debere, dum ſentimus. Ea autem pendet ab impreſſione in organa facta. Quamobrem cum ex organo nervi ad cerebrum usque protendantur, quemadmodum ex Anatomia notorium eſt; motus nervis ſenſoriis impreſſus dum ſentimus ad cerebrum usque propagari debet.

§. 112.

Speciei impreſſæ & ideæ materialis definitio.

Motum ab objecto ſenſibili organo impreſſum dicemus poſthac *Speciem impreſſam*. Motum vero inde ad cerebrum propagatum vel ex illo in cerebro enatum *Ideam materialem* appellabimus.

§. 113.

Coëxiſtentia idearum ſenſualium & materialium.

Quoniam in anima non datur perceptio objecti ſenſibilis, niſi motus impreſſus nervo ſenſorio ad cerebrum propagetur (§. 111.); *Ideis ſenſualibus ideæ materiales in cerebro coëxiſtunt* (§. 95. *Pſychol. empir.* & §. 112. *Pſych. rat.*).

§. 114.

Numerus idearum materialium.

Singulis ideis ſenſualibus ſingulæ reſpondent materiales (*§. 95. 65. emp. 112. rat.*).

E. gr. Habemus ideam ſenſualem equi: datur vero etiam idea equi materialis, hoc eſt, motus aliquis in quibusdam cerebri partibus poſſibilis eſt, qui ſi in cerebro excitetur, anima ſibi repræſentat equum. Immo & ſingulorum equorum diverſæ ſunt ideæ materiales, quemadmodum ſenſuales, cum nullum equum alteri prorſus ſimilem eſſe conſtet (§. 246. *Coſmol.*). Et eodem modo ſeſe res habet cum ideis materialibus rerum ſenſibilium aliarum quarumcunque.

§. 115.

§. 115.

Si ſpecies impreſſa fuerit eadem; idea quoque materialis eadem eſſe debet: ſi vero ſpecies impreſſa fuerit diverſa, idea quoque materialis diverſa eſt (§. 112. rat. 56. 118. Ont.). Specificatio idearum materialium.

Propoſitio præſens nititur evidentia identitate principii rationis ſufficientis.

§. 116.

Quodſi ergo contingat a diverſis objectis impreſſam ſpeciem eſſe eandem; idea materialis eadem quoque *erit.* Identitas idearum materialium unde.

Hypotheſin eſſe poſſibilem alibi jam oſtendimus (*art.* §. 87. *Pſych. emp.*).

§. 117.

Similiter *ſi contingat ſpeciem ab eodem objecto ſenſibili impreſſam eſſe diverſam, idea quoque materialis eſſe debet diverſa.* Diverſitas idearum materialium unde.

Hypotheſeos poſſibilitatem denuo alibi evicimus (*not.* §. 89. *Pſych. empir.*).

§. 118.

Si eadem in cerebro excitatur idea materialis; eadem quoque in anima naſcitur idea ſenſualis (§. 115. 112. rat. 86. 95.) emp. & contra (§. 114. rat.). Identitatis idearum ſenſualium ratio.

E. gr. Si idea materialis ab equo picto & vivo eadem excitatur; equus pictus apparebit quaſi vivus. Atque talem nobis apparere pictum affirmamus, ſi non obſtante omnimoda ſimilitudine aliunde conſtet, equum, quem videmus, eſſe pictum, non vivum.

§. 119.

Quodſi ergo *contingat a diverſis objectis ſenſibilibus eandem ideam materialem excitari; eadem* quoque *erit idea ſenſualis & contra.* Idearum ſenſualium identitas unde.

Ita homo adultus per vitrum concavum viſus inſtar pueri apparet, atque adeo certum eſt radiis per vitrum concavum ab homine adulto in oculum transmiſſis eandem ſpeciem imprimi, ac hinc porro eandem ideam materialem excitari, quæ ſpecies eidem imprimitur ac idea materialis excitatur, ſi oculo nudo puerum intuemur. Optica plurima ſuppeditat exempla & ab hoc principio multa phænomena optica lu-

cem fœnerantur, ut intelligantur ab iis, qui demonſtrationes Mathematicorum non capiunt.

§. 120.

Diverſitatis idearum ſenſualium ratio.

Si diverſa excitatur idea materialis, diverſa quoque in anima naſcitur idea ſenſualis (§. 115. 112. rat. 290. Ontol. 88. 95. empir.), & contra *ſi diverſa in anima oritur idea ſenſualis, idea quoque materialis diverſa eſt (§. 114.).*

§. 121.

Diverſitatis idearum ſenſualium ejusdem objecti ratio.

Quodſi ergo *contingat ab eodem objecto ſenſibili diverſam ideam materialem excitari, diverſa quoque erit idea ſenſualis.*

Eadem ſæpius apparere diverſa atque adeo eorundem ideam ſenſualem diverſam eſſe a poſteriori liquet. Ita turris quadrata e longinquo viſa rotunda apparet. Eadem igitur e longinquo ſpectata idea materialis eſt, quæ in vicinia a turri rotunda producitur. Atque adeo alia ab ea excitatur idea materialis, ſi in vicinia ſpectatur; alia vero, ſi videtur e longinquo. Vid. *not.* §. 119.

§. 122.

Idea materialis & ſenſualis ejusdem objecti quando eadem.

Si organum ſenſorium eodem modo fuerit conſtitutum & idem objectum ſenſibile ad organum eodem modo ſeſe habuerit; idea quoque *materialis & ſenſualis eadem eſſe debet.* Etenim ſi organum ſenſorium eodem modo fuerit conſtitutum, veluti ſi oculus ſanus in utroque caſu nudus fuerit, vel vitro concavo munitus in utroque; ex parte organi ſenſorii nulla adeſt ratio, cur ab eodem objecto ſenſibili diverſus organo imprimi debeat motus. Similiter ſi objectum idem ſenſibile eodem modo ſeſe habuerit ad organum, veluti ſi oculo in eadem diſtantia æquali lumine colluſtratum directe objiciatur, nulla quoque ex parte objecti ratio adeſt, cur nervis ſenſoriis alium in uno caſu, quam in altero motum imprimere debeat. Quoniam vero per ſe patet, motum nervis ſenſoriis imprimendum aliunde quam a conſtitutione organi externa atque intrinſeca & modo, quo idem objectum ad organum refertur, pendere; nulla prorſus apparet ratio, cur diverſus motus ab objecto ſenſibili organo ſenſorio imprimi debeat. Jam vide §. 70. *Ont.* 112. 115. 118. *rat.*

§. 123.

§. 123.

Si organum ſenſorium non fuerit eodem modo conſtitutum, vel objectum idem ad ipſum non eodem modo referatur; diverſa eſſe poteſt idea materialis & ſenſualis (§. 112. 115. 118.). Ejusdem objecti quando diverſa eſſe poſſit idea ſenſualis.

§. 124.

Patet, *oculum rite eſſe conſtitutum, ſi idem objectum in eadem diſtantia & eodem ſitu ad oculum lumine ad claram atque diſtinctam viſionem ſufficiente colluſtratum tale apparet, quale antea in iſta diſtantia & ſitu iſto eodem lumine illuſtratum nobis apparuit;* vel in genere *organum ſenſorium rite eſſe conſtitutum, ſi idem objectum, quod eodem modo ſeſe habet ad organum, quo alias ſeſe habuit, tale quoque apparet, quale alias apparuit.* Et viciſſim *ſi conſtet organum ſenſorium rite eſſe conſtitutum, objectum quoque idem eodem modo ad organum ſeſe habere recte colligi, ubi tale apparet, quale alias apparuit, quando ſeſe iſto modo ad organum habebat; quidpiam vero in hoc fuiſſe immutatum, ubi aliter apparet quam alias:* immo *ſi conſtet, objectum idem eodem modo ſeſe habere, ac ſenſualem ideam diverſam nobis eſſe, organum quoque ſenſorium non eodem modo eſſe conſtitutum, quo alias conſtitutum fuerat, recte colligi (§. 122 ſq.).* Fallacia ſenſuum quomodo vitanda.

Habemus nunc principia ſufficientia ad fallaciam ſenſuum detegendam & evitandam, hoc eſt, ad apparentias objectorum conſtantes ab inconſtantibus diſcernendas: id quod neceſſe eſt, ubi ex phænomenis colligere volueris, quæ ad ſcientiam proſunt. Exemplum illuſtre habemus apud *Hevelium* Cometogr. lib. 7. f. 363. Ex eo enim, quod diverſis temporibus nudo oculo ſtellulas ſextæ & ſeptimæ magnitudinis diſcerneret, cœlo undique exiſtente ſereno, colligit oculum ſuum illis eodem modo fuiſſe conſtitutum, quoad intrinſecam ſcilicet conſtitutionem. Quoniam ſtellæ fixæ in ſe nullam patiuntur mutationem nobis obſervabilem, intra adeo breve temporis ſpatium, quo eas obſervavit *Hevelius*, conſtitutio objecti intrinſeca eadem erat tempore quolibet obſervationis. Et quoniam idem erat aëris ſtatus, nec fixæ diſtantiam mutaverant a Terra; objecti conſtitutio extrinſeca eadem erat. Quia denique ſtellas ſextæ & ſeptimæ magnitudinis optime videbat & a ſe invicem diſcernebat; idea quóque ſenſualis uno tempore obſervationis non alia erat, quam alio. Ex eo igitur, quod objecto

eodem modo ad organum ſeſe habente eadem eſſet idea ſenſualis, collegit *Hevelius* aut ſaltem lector ex eo colligere poteſt eandem organi conſtitutionem.

§. 125.

Claritas idearum ſenſualium unde.

Si motus nervis ſenſoriis impreſſus celerior eſt, idea ſenſualis clarior, & contra (§. 95. 65. *empir.* 56. *Ontol.* 114. 112. *rat.*). Jam cum iisdem fibrillis nerveis motum imprimere debeat objectum eodem modo ad organum relatum, nulla exiſtente diverſitatis ratione, ſine qua nec diverſitas obtinere poteſt (§. 70. *Ontol.*); non alia diverſitas in impreſſione in nervos ſenſorios facta locum habere poteſt, quam diverſus celeritatis gradus, quo fibrillæ nerveæ cientur. Quamobrem ſi ſenſualis idea una clarior altera; motus nervis ſenſoriis impreſſus celerior. Quoniam vero iisdem ideis ſenſualibus poſitis eadem quoque ponenda mutatio in organo eſt & viciſſim eadem mutatione in organo poſita eadem ponenda mutatio in anima (§. 90. *Pſych. emp.*); ſi motus nervis ſenſoriis impreſſus celerior eſt, idea ſenſualis clarior eſſe debet.

Idem oſtenditur ex phænomenis hoc modo. Quotidie experimur, nos clarius videre idem objectum in eadem diſtantia, ubi multo lumine fuerit colluſtratum, quam ubi debili perfunditur, v. gr. clarius idem objectum ex eadem diſtantia videtur in luce diurna, quam in crepera. Nemo non novit, in priori caſu lumen majus, in poſteriori minus ab objecto in oculum reflecti. Enimvero lumen majus motum celeriorem imprimere debet fibrillis nervi optici, quam minus. Quamobrem cum motus fibrillis nerveis impreſſus celerior, viſio, conſequenter idea ſenſualis clarior (§. 95. *Pſychol. empir.*). Nimirum ſi oculus eidem objecto in eadem diſtantia directe obvertitur: eædem fibrillæ a lumine ab iisdem objecti punctis emanante percutiuntur, adeoque differentia in caſu diverſitatis viſionis alia locum minime habet, quam quod in caſu viſionis claræ eædem fibrillæ a pluribus radiis lucis percutiantur, quam in caſu viſionis obſcurioris. Non abſimili modo idem de ceteris ſenſibus patet. Quod vero poſita majori ideæ ſenſualis claritate celerior

rior motus fibrillis nerveis impreſſus dari debeat, intelligitur ex §. 118. 115. 112.

Idem quoque ex phænomenis colligitur. Si Solem occaſui vicinum defixis in eum oculis intuentes mox oculos occludimus; ſpecies Solis aliquoties nobis recurrit, ſed ſemper debiliori colore tincta, donec prorſus obſcura evadat inſtar diſci nigri apparens. Quoniam ideis ſenſualibus ideæ materiales in cerebro coëxiſtunt (§ 113.); facile apparet motum in Sole fibrillis nerveis impreſſum non ſtatim ceſſare, ſed ſenſim ſenſimque langueſcere, celeritate continuo imminuta. Dum igitur anima ſpeciem Solis minus claram percipit, motus organo impreſſus tardior eſt.

Habemus adeo rationem claritatis idearum ſenſualium, quatenus ſunt explicabiles per mutationes in organo ſenſorio factas: animæ vero, cujus eſſentia & natura in vi repræſentativa univerſi ſitu corporis organici in univerſo materialiter & conſtitutione organorum ſenſoriorum formaliter limitata (§. 66. 67.), eſſentiale & naturale eſt, ut hac vel iſta claritate gaudeant ideæ ſenſuales.

§. 126.

Si idea materialis in celeriore motu conſiſtit, idea quoque ſenſualis clarior eſt & ubi idea ſenſualis clarior deprehenditur, idea quoque *materialis in motu celeriore conſiſtere debet* (§. 112.). Claritas idearum ſenſualium quomodo a materialibus pendeat.

§. 127.

Si a diverſis ſenſibilis partibus diverſis fibrillis nerveis motus imprimitur, diſtincta erit idea ſenſualis. Motui nimirum fibrillis nerveis A impreſſo ſua reſpondet idea peculiaris; peculiaris quoque motui fibrillis nerveis B impreſſo (§. 90. *Pſych. emp.*). Jam conf. §. 41. *emp.* Diſtinctio idearum ſenſualium unde fit.

Habemus adeo rationem, per quam patet, quando ideæ ſenſuales diſtinctæ ſunt, & cur potius ſint diſtinctæ quam confuſæ, quatenus ſcilicet per mutationem in organo explicabiles.

§. 128.

Si a diverſis ſenſibilis partibus iisdem fibrillis nerveis motus ſimul imprimitur; idea materialis & ſenſualis diverſa eſt ab Confuſio idearum ſenſualium unde & ea-

rum diverſitas ab iis, quæ inter ſe confunduntur. *ab iis, quæ ex actione ſingularum partium in eandem ſigillatim facta naſceretur, & ſenſualis idea confuſa eſt* (§. 112. 115. 120. 93 ſq. *rat.* 90. 39. *emp.*).

Habemus adeo rationem, cur quædam a nobis confuſe percipiantur, & per eam ſimul patet, quando id fieri debeat: animæ enim eſſentiale eſt, ut ideæ ſenſuales ſint explicabiles per mutationes in organo ſenſorio factas. Ceterum propoſitionem præſentem illuſtrant, quæ de coloribus compoſitis perceptionum confuſarum illuſtrandarum gratia adducuntur.

§. 129.

Quando objectum aliquod obſcure, vel prorſus non percipiatur. *Si quid fibrillis nerveis motum imprimere non poſſit, plane non percipitur* (§. 62. 24. *emp.*): *ſi vero motus impreſſus ſit nimis lentus, vix ac ne vix quidem obſcure percipitur* (§. 125. *rat.* 31 ſq. *emp.*).

Habemus adeo rationem, cur claritas perceptionis continuo decreſcere & tandem in obſcuritatem degenerare, immo prorſus evaneſcere debeat.

§. 130.

Finis imaginis in oculo delineatæ. *Si imago viſibilis difformis in oculo delineatur, idea viſibilis diſtincta eſt; ſi nulla delineatur, diſtincta eſſe nequit.* Fibrillas enim nerveas expanſione ſui producere tunicam retinam, ex Anatomicis conſtat. Dum imago objecti in retina delineatur, radii ab eodem viſibilis puncto emanantes in eodem retinæ colliguntur (§. 76. *Optic.*). Quamobrem imagini debetur, quod a diverſis ſenſibilis difformis partibus diverſis fibrillis nerveis motus imprimatur, conſequenter quod idea viſibilis diſtincta ſit (§. 127.).

Ponamus jam lumen per pupillam illapſum ita diſpergi per retinam, quemadmodum in pupillam incidit. Quoniam a puncto radiante ad quodlibet punctum emittitur radius, in quod ex illo linea recta duci poteſt (§. 60. *Optic.*); a quolibet viſibilis oculo oppoſiti puncto ad quodlibet pupillæ punctum radius aliquis affluit, atque adeo lumen a ſingulis punctis emanans in pupilla commiſcetur, conſequenter in eo, quem ſupponimus, caſu

idem

idem in retina accideret. Iisdem igitur fibrilis nerveis a ſingulis viſibilis punctis ſeu partibus potius exiguis ſimul imprimeretur motus, conſequenter idea viſibilis foret confuſa atque diverſa prorſus ab ideis ſingularum partium (§. 128.): quas adeo cum agnoſcere & a ſe invicem diſtinguere non daretur, idea nullatenus diſtincta foret (§. 32. *Pſych. empir.*). Enimvero ſi radii a diverſis punctis viſibilis egreſſi in oculo miſcerentur; a retina reflexi non amplius ſecum ferrent ſpeciem integram puncti rediantis (§. 74. *Optic.*), conſequenter nulla in eadem delinearetur imago. Patet igitur abſente imagine, viſionem non fore diſtinctam, conſequenter ut idea viſibilis diſtincta ſit, imaginem in retina delineari debere.

Habemus adeo rationem, cur imago viſibilis in oculo delineanda, atque inde pendet totius ſtructuræ oculi ratio (§. 78. *Optic.*).

§. 131.

Ideæ viſibilium ſunt explicabiles per imagines eorum in oculo delineatas, hoc eſt, *ex imaginibus iſtis reddi poteſt ratio, cur viſibilia tali potius modo, quam alio repræſententur (§. 75. Opt. 85. emp.).* Idearum viſibilium rationes unde petantur.

Habemus hic rationem, cur per imaginem in oculo delineatam idea viſibilis explicabilis. Nimirum ideæ viſibilium, quemadmodum ceterorum ſenſibilium, explicari poſſunt per ideas materiales in cerebro. Ideæ materiales in cerebro explicabiles ſunt per ſpecies impreſſas, ſeu motus in organis ſenſoriis fibrillis nerveis impreſſos. Atque ideo ideæ quoque viſibilium ceterorumque ſenſibilium explicabiles ſunt per ſpecies impreſſas. In oculo ſpecies impreſſa pendet tota ab imagine, quæ in retina delineatur. Quamobrem per imaginem quoque in oculo delineatam idea viſibilis explicabilis.

§. 132.

Si imago in oculo delineata fuerit clara; idea viſibilis clara eſt. Etenim ſi imago in oculo delineata fuerit clara, ab eodem viſibilis puncto radii multi in oculi fundo uniuntur; ſin minus clara, pauciores (§. 75. *Optic.*). Quoniam itaque radii plures fibrillis nerveis celeriorem motum imprimunt, quam pauciores; ſi imago viſibilis in oculo fuerit clara, motus fibrillis nerveis impreſſus celerior eſt, quam ſi minus clara extiterit. E. (§. 125.). Claritas viſionis unde.

§. 133.

Diſtincta viſio unde.

Si imagines ſingularum partium viſibilis, ex quibus ejus imago componitur, fuerint claræ, idea viſibilis diſtincta eſt (§. 132. rat. 40 ſq. emp.); ſin minus claræ fuerint, nec hæc ſatis diſtincta eſt (§. 132. rat. 31. 38. emp.).

Ex hac propoſitione perſpicitur, cur idea viſibilis diſtincta ſimul eſſe debeat clara & quod clara eſſe poſſit, etiamſi diſtincta non ſit. Cauſa nimirum diſtinctæ viſionis ſupponit cauſam claræ, ſeu eidem ſuperaccedit tanquam determinatio ſpecifica genericæ. Imago redditur diſtincta, quatenus radii a diverſis partibus objecti manantes in diverſas retinæ partes deferuntur (§. 127.); clara vero, quatenus radii multi ab eodem objecti viſibilis puncto egreſſi in eodem retinæ colliguntur (§. 132.). Atque adeo patet, ut diſtincte percipiatur viſibile a diverſis viſibilis punctis emanantes radios ſufficiente quantitate in diverſis retinæ punctis colligi debere: quod ubi contingit, imago clara atque diſtincta in oculo delineatur. Præterea quoque præſens propoſitio uſum prorſus inſignem habet in uſu microſcopiorum & teleſcopiorum. Conſtat per microſcopia & teleſcopia amplificari imagines viſibilium: quo ipſo obtinetur, ut, qui a diverſis viſibilis partibus egreſſi radii in oculo confundebantur, jam ad diverſas retinæ partes deferantur. Et hoc pacto imago fit diſtincta, quæ antea erat confuſa. Enimvero cum eadem tamen maneat quantitas luminis, pauciores jam radii eandem fibrillam nerveam feriunt, quam ante diſtractionem luminis: quapropter claritas decreſcit. Et hoc pacto imago fit minus clara, dum magis efficitur diſtincta. Claritas vero eo usque deficere poteſt, ut jam ob eam imminutam non agnoſcantur & diſcernantur, quæ antea ob confuſionem radiorum agnoſci & diſcerni non poterant. Et hinc idea imagini reſpondens minus diſtincta eſt, quam ſi ea parvior eſſet.

§. 134.

Obſcuritas viſibilis unde.

Si imago in oculo fuerit obſcura, idea quoque viſibilis obſcura. Si enim imago viſibilis in oculo fuerit obſcura, pauci admodum radii a viſibili ad oculi fundum pertingunt. Motus igitur impreſſus fibrillis nerveis admodum lentus eſt, conſequenter viſibile obſcure percipitur (§. 129.), & idea ejus obſcura eſt (§. 95. empir.).

In

In luce crepera obſcura videntur viſibilia: tum vero paucum admodum lumen ad oculum reflectunt. Immo camera quoque obſcura loquitur, imagines objectorum pauco lumine colluſtratorum fieri ob-ſcuras (§. 79. *Optic.*). Idem vero in oculo accidit, quod in camera obſcura (§. 61. *Optic.*).

§. 135.

Si imago in oculo confuſa eſt, idea quoque viſibilis confuſa eſt. Si enim imago confuſa eſt, radii a diverſis objecti partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur & ita confunduntur. Radii adeo a diverſis viſibilis partibus venientes iisdem fibrillis nerveis motum una imprimunt. E. (§ 128.). Confuſio viſibilis unde.

Objecta minuta admodum confuſe percipiuntur. Unde ſi imago ope lentis convexæ amplificatur, ut ad diverſas retinæ partes jam deferantur radii, quæ ad eandem antea pertingebant, diſtincta jam apparent, quæ antea erant confuſa. Et experimentis in camera obſura inſtitutis idem confirmari poteſt. Quodſi vero jam perpenderis quæ de ideis viſibilium earumque differentia dicta ſunt, quatenus ratio differentiæ in mutatione organi ſenſorii continetur; manifeſtum eſt, cur ideæ viſibiles, immo perceptiones omnes ſenſuales, dividi debeant in claras & obſcuras, & cur claræ ſubdividendæ ſint in confuſas & diſtinctas, nec alia admittenda ſit differentia. Etenim radii luminis aut celerem imprimunt motum fibrillis nerveis, aut lentum. In priori caſu idea viſibilis clara eſt, in poſteriori obſcura. Porro aut radii a diverſis viſibilis partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur, aut ad diverſas deferuntur. Si prius accidit, idea confuſa eſt: ſi poſterius accidit in caſu claritatis, idea diſtincta eſt: ſi vero in caſu obſcuritatis locum habet, diſtincta fieri nequit. Atque adeo patet ideam quidem viſibilem claram eſſe poſſe vel diſtinctam, vel confuſam; ſed hanc differentiam applicari minime poſſe ad ideas obſcuras. Liquet etiam, ſi ideæ claræ atque obſcuræ, diſtinctæ atque confuſæ eo modo explicentur, quo nos eas explicamus, veritatem definitionum nominalium ab ipſa natura animæ (§. 67.) & lege ſenſationum in ea fundata (§. 78. *rat.* & §. 85. *empir.*) pendere. Quod vero idem ad ideas ſenſuales promiſcue applicari poſſit, quod in viſibilibus adeo evidens eſt; non minus manifeſtum eſt (§. 125. & ſqq.).

§. 136.

Senſatio quomodo fortior vel debilior.

Si vis ſenſibilis major fuerit, ſenſatio fortior eſt: ſi illa minor, hæc debilior. Senſibile agit in ſenſorium, quatenus fibrillis nerveis motum imprimit. Quodſi ergo vis major fuerit, fibrillis nerveis celerior motus imprimitur quam ſi minor fuerit: ecquis enim inficiari audet, mobili eidem motum celeriorem imprimi vi majore, quam minore? Eſt igitur ſenſualis idea, conſequenter ſenſatio (§. 95. *Pſychol. empir.*) clarior, ſi vis ſenſibilis major fuerit, quam ſi minor extiterit (§. 125.). E. (§. 74 ſq. *empir.*).

Tonitru perceptio in vicinia fortior, quam ſi idem e longinquo auditu percipitur, ubi ſæpius dubius hæres, an ſit tonitru, quod jam auditu percipis, an ſonus quidam alius: quo in caſu claritas ideæ in obſcuritatem degenerat. Tonitru vero vis in vicinia major eſt, quam e longinquo advenientis, cum ſonum ſenſim ſenſimque langueſcere conſtet.

§. 137.

Viſio quando fortior, quando debilior.

Quoniam luminis intenſi vis major eſt, quam minus intenſi (§. 81. *Optic.*): ideo *viſio fortior, ſi lumen fuerit intenſius; debilior, ſi minus intenſum.*

Ita viſio Solis fortior eſt, quam Lunæ (§. 76. *emp.* 86 ſqq. *Opt.*).

§. 138.

Idea in confuſione quando prævalere dicatur.

Idea ſenſibilis fortioris *prævalere* dicitur, ſi cum idea debilioris confuſa parum inde mutatur, ut mutatio vix ac ne vix quidem, aut prorſus non percipiatur.

E. gr. Ponamus duos colores diverſos invicem commiſceri, ſed per hanc mixtionem unum eorum parum immutari, ita ut vix appareat, colorem alium eidem fuiſſe admixtum; dicitur coloris iſtius idea prævalere adverſus hujus ideam.

§. 139.

Quænam idea in confuſione prævaleat.

Si duo ſenſibilia, quorum vires inſigniter inæquales ſunt, in easdem fibrillas nerveas ſimul agunt; idea ſenſibilis fortioris prævalet (§§. 128. 138.).

Si

Si infuſo trifolii aquatici perparum ſachari addas; ſapor amarus parum mutatur, ita ut ſacharum admixtum nihil mutationis induxiſſe videatur.

§. 140.

Quoniam vires viſibilium a quantitate luminis pendent, quod ab iisdem in easdem retinæ partes defertur; *ſi lumina duorum viſibilium in easdem fibrillas nerveas ſimul agentium admodum inæqualia fuerint; idea viſibilis lumen majus in oculum immittentis prævalere debet (§. 139.).* Idea viſibilis quænam in confuſione prævaleat.

E. gr. Si interdiu oculum in cœlum convertas, lumen ab atmoſphæra reflexum in oculum incidit ſuaque in retinam actione in cauſa eſt, ut colorem iſtum cœruleum videamus qui cœlo ineſſe videtur. Idem vero lumen totam occupat retinam atque adeo toto obtutu comprehenditur aliqua cœli cœrulei pars, quantam ſcilicet ille capere poteſt. Nullum eſt dubium interdiu quoque lumen ſtellarum eadem quantitate per atmoſphæram demitti & in oculum incidere, qua demittuntur & in oculum incidunt noctu. Incidunt autem interdiu in easdem fibrillas, in quas agit lumen Solis ab atmoſphæra reflexum. Enimvero idea coloris cœrulei cœli prævalet, ut ſtella prorſus non percipiatur; nullam adeo mutationem ſenſibilem iſti inducit, dum cum ea confunditur. Vi autem præſentis propoſitionis colligitur, lumen ſtellarum admodum debile eſſe debere, ſi conferatur cum lumine ſolari ab atmoſphæra reflexo.

§. 141.

Si actiones ſenſibilis fortioris ac debilioris propemodum eædem fuerint, niſi quod gradu differant & utrumque in easdem fibrillas ſimul agat; idea naſcitur parum differens ab ea, quæ uni ſoli in easdem agenti reſpondet (§. 128. rat. 90. emp. 125. rat.). Idea quando per confuſionem parum mutetur.

Ponamus duos ſapores dulces ſpecie quidem a ſe invicem differentes & eorum commixtione prodire itidem ſaporem dulcem. Gradus quidem dulcedinis mixtæ differet a dulcedine qualibet ſimplici; ſi tamen dulcedines ſimplices a ſe invicem parum differant, nec compoſitus ab utroque multum differet.

§. 142.

Quando idem accidat viſibilibus.

Quodſi lumina diverſa ſimul agant in retinam, quæ ſingula a ſe in vicem diſtingui poſſunt, quorum tamen unum fortius eſt altero; naſcetur idea confuſa ab utriusque luminis idea haud multum differens (§. 141.).

Exempli loco eſſe poteſt Luna interdiu cœlo ſereno inſtar nubeculæ pallida. Etenim dum cœlum intuemur, lux diurna ab atmoſphæra reflexa totam retinam occupat, ac ideam cœrulei coloris cauſatur, qui cœlo ineſſe videtur. Quoniam Luna ultra atmoſphæram ab oculo diſtat; fieri ſane non poteſt, quam ut lumen Solis ab atmoſphæra reflexum, ſeu lux diurna, & qua objecta terreſtria, quæ radiis Solis directis minime feriuntur, colluſtrantur, una cum lumine Lunæ in eandem retinæ partem incidant atque ſic in easdem fibrillas nerveas una agant. Enimvero Luna tum pallida apparet. Confuſa igitur palloris idea non prorſus eadem cum idea luminis lunaris, nec prorſus eadem cum idea lucis diurnæ, nec tamen prorſus diverſa ab utraque. Cum luminis quædam idea ſit, ex eo naſcitur, quod duplex lumen diverſum una agat in easdem fibrillas. Quatenus vero hic pallor differt a luce diurna, & hinc orto cœli colore cœruleo, limites ſuos ſortitur ac ideo Lunæ figura una exhibetur (§. 621. *Ontol.*). Lucem vero diurnam in eam retinæ partem, in quam incidit lumen lunare, non modo ab ea amotſphæræ parte, per quam ad oculum ipſum defertur, ſed aliunde quoque illabi, hinc apparet quod Lunæ lumen non amplius adeo palleat, ſi per tubum longiorem eandem reſpicias, ut ad oculum deferri non poſſit lux diurna, niſi quæ cum lunari eadem via progreditur. Ex præcedentibus adeo propoſitionibus intelligitur, quando lumen majus obfuſcet minus ac in genere ſenſatio fortior obſcuret debiliorem (§. 76. *Pſych. emp.*).

§. 143.

Ideæ materiales & ſenſuales quando prorſus ceſſent.

Si organum ſenſorium deſtruitur, ideæ materiales & ſenſuales prorſus ceſſant, ſeu anima ſenſibilia ejusdem organi non amplius ſenſu percipere valet (§. 112. 66. 111 ſq. *rat.* 24. 95. *emp.*).

Organum deſtrui poteſt vel a natura, ita ut prorſus deficiat, dum homo naſcitur, aut ad uſum ſuum non ſit aptum; vel caſu quodam, veluti ſi oculus vulneratur, ut humores inde effluant omnes vel totus bulbus corrumpatur.

§. 144.

§. 144.

Si quacunque de cauſa, organum ſenſorium ad functionem ſuam prorſus ineptum redditur; ceſſat idea materialis & ſenſualis. Vide rurſus §. 143. Idem ulterius oſtenditur.

§. 145.

Quodſi igitur quis fuerit natura cœcus, idea nulla viſibilis materialis & ſenſualis in eodem dari poteſt (§. 143 ſq. rat. 91. 93. emp.). Cœcus cur nullam habeat ideam viſibilis.

Ita cœcus nullam habere poteſt ideam coloris, qualem nos habemus, quibus oculorum uſus conceſſus. Etſi enim non defuerint cœci, qui tactu dijudicarunt colores; non tamen ideo eædem ipſis fuere ideæ colorum, quales ſunt nobis.

§. 146.

Si quis fuerit natura ſurdus, idea nulla audibilis materialis & ſenſualis in eodem dari poteſt (vide denuo §. 145.). Surdus cur nullam habeat ideam audibilis.

Quæ de viſu atque auditu demonſtrata ſunt, ea ad ceteros ſenſus facile transferuntur.

§. 147.

Si organum ſenſorium fuerit vitiatum, ita ut actio ſenſibilis alia ſit, quam alias foret, ubi vitio iſto careret; idea materialis & ſenſualis alia eſt quam organi vitio iſto non laborantis (§. 123.). Vitio organi cur varientur ideæ.

§. 148.

Si vitium organi fuerit correctum, vel impedimentum uſus ejusdem intrinſecum ablatum; ideis materialibus & ſenſualibus iisdem locus, qui alias in integro locum habent (§. 122.). Quando ideæ materiales & ſenſuales reſtituantur.

§. 149.

Si idem ſenſibile in diverſa organa ſenſoria agit; ideæ materiales & ſenſuales diverſæ ſunt (§. 112. 115. 120.). Experientia conſtat ſenſibile non poſſe eodem modo agere in unum organum, quo agit in alterum, veluti cum colorata agant in oculum mediante lumine, in tactum per contactum immediatum. Diverſitas idearum ſenſibilis ejusdem diverſis ſenſibus percepti.

Si &c.

Si e. c. cœcus tactu, qui viſu pollet viſu diſtinguit colorem rubrum ab alio; non eandem habent ideam. Dum cœcus tangit objectum colore rubro tinctum, digitis hinc inde leviter promotis; non aliam inde nanciſcitur ideam, quam quæ nobis eſt eundem colorem ſimul videntibus, utut eadem nobis non ſufficiat ad colorem rubrum ab alio ſimiliter tactu percepto diſcernendum. Quilibet autem in ſeipſo experitur, ideam coloris rubri, quæ viſui debetur, diverſam prorſus eſſe ab idea ejusdem, quæ tactui accepta ferenda. Immo ſi verum fateri fas eſt, tactu non percipitur niſi ſpecies aſperitatis vel levitatis ſuperficiei corporis rubri ſeu rubedine tincti. Unde ex accidente eſt, quod uno ſenſu diſtinguantur, quæ ad alium ſpectant: id quod determinatius enunciat propoſitio ſequens.

§. 150.

Senſuum vicarius uſus. *Si duæ qualitates in eodem ſenſibili inſint neceſſario ſimul: uno ſenſu dignoſcere licet, quæ ad alterum ſpectant (§. 955. Ontol.).* Ex eo igitur quod una adeſt intelligitur, quod etiam adſit altera. E.

E. gr. Cum colore nigro certa quædam ſuperficiei diſpoſitio conjuncta eſt, vi cujus lumen ita reflectitur, ut ſenſationem iſtius coloris cauſetur, eaque tactu diſcernibilis. Ubi ergo iſta deprehenditur ſuperficiei diſpoſitio, ibidem quoque adeſt color niger. Quamobrem ſi tactu illam adeſſe dignoſcis, hoc ipſo certus es corpus, quod tangis, nigrum eſſe debere. Atque ita contingit tactu diſcerni viſibilia, quæ alias viſu dignoſcuntur. Evidentius idem patet in ſurdis loquentibus, qui verba ore prolata ex motu labiorum & variata in eo figura oris ſituque labiorum intelligunt. Cum ſingulis enim verbis ſingulæ conjunguntur configurationes oris labiorumque motus, ita ut absque iis illa proferri nequeant Quamobrem qui motum labiorum orisque configurationem percipit, hæc jam verba proferri, non alia inde agnoſcit. Viſu adeo diſtinguit, quæ auditus ſunt. Atque adeo patet cœcum a nativitate nullum habere ideam coloris, nec ſurdum a nativitate ullam habere ideam ſoni. Sed ſi cœcus tactu diſcernit colores, ideam colorum ſociam habet, ſed quæ cum tactui reſpondeat diverſa prorſus eſt ab ea, quæ viſui convenit. Et ſimiliter ſi ſurdus viſu diſtinguit verba loquentis, ideam ſonorum ſociam habet, ſed quæ cum viſui reſpondeat diverſa prorſus eſt ab ea, quæ auditui propria. Quando igitur

com-

commune in caſu primo ideæ tactui & alteri viſui reſpondet in ſecundo ideæ, quæ viſui & alteri, quæ auditui reſpondet, imponitur nomen; eodem nomine res prorſus diverſæ denotantur, etſi ad hoc ſufficiat, ut ad diverſas iſtas ideas animum advertentes ſe invicem intelligant: quod quomodo fiat, deinceps diſtinctius docebimus, quando de imaginatione ſumus acturi.

§. 151.

Si ex decreto animæ ob ſenſationes prævisas ſitus corporis mutatur, ſenſationes a libertate animæ pendent quoad actum (ſ. 85. emp. 56. 851. Ont. 941. emp.). Quomodo libertas animæ influat in ſenſationem.

Notandum eſt perceptiones prævideri vel quoad rationem ſuam ſpecificam, vel quoad genericam, & utroque in caſu admitti gradus, ita ut ſubinde ad differentias admodum generales animum advertere poſſis, veluti cum te in locum alium confers, ut alias habeas ſenſationes, qualescunque tandem fuerint; non reſpiciendo niſi ad ſolam diverſitatem illarum a præſentibus. Prævides igitur tantum ſenſationes quoad earum a præſentibus diverſitatem. Ceterum per propoſitionem præſentem intelligitur, quomodo libertas influat in ſenſationes: id quod in Moralibus utilitate ſua non deſtituitur, ubi doceri debet, quando & in quantum nobis imputari poſſint ſenſationes noſtræ, conſequenter & alia quæ ab iis pendent.

§. 152.

Si ex decreto animæ ſitum corporis non mutes, ſenſationum prævisarum gratia, nec alio quocunque modo impedias, ne ſenſibile aliquod in organum ſenſorium agat, ſenſationes, quarum gratia hoc non facis, denuo a libertate animæ pendent (vid. §. 151.). Alius caſus libertatis in ſenſationem influentis.

§. 153.

Si quid ex decreto animæ agas eo fine, ut ſenſibile quodpiam percipias, aut quid eo fine ab aliis fieri jubeas; ſenſationes denuo a libertate animæ pendent (vide denuo §. 151.). Caſus adhuc alius.

E. gr. Jubes pingi imaginem pictamque in muſæo e regione tui erigi, ut vultus erectus in eandem ſtatim dirigatur, viſio ejusdem imaginis ſemper pendet a libertate animæ, cum actum continuum decreveris.

§. 154.

Perfectio imaginis in quo conſiſtat.

Perfectio imaginis in ſimilitudine cum re, cujus imago eſt, conſiſtit (§. 85. *rat.* 181. 195. 503. *Ont.*).

Apparet facile ſermonem nobis eſſe non de partiali quadam ſimilitudine, ſed de totali.

§. 155.

Perfectio idearum ſenſualium.

Quoniam ideæ ſenſuales imagines ſunt (§. 86.); *ipſarum quoque perfectio in ſimilitudine cum ſenſibilibus conſiſtit* (*§.* 154.).

§. 156.

Ideæ ſenſuales num ſint perfectæ.

Quoniam ideæ ſenſuales ſunt ſimiles objecto, quod repræſentant (§. 91.); *ideæ ſenſuales perfectæ ſunt.*

Ex accidente tamen eſt, quod una earum ſit perfectior altera, quatenus ſimilitudo nunc magis patet, nunc latet.

§. 157.

Similitudinis patentis & latentis differentia.

Similitudo idearum ſenſualium *patens* dicitur, quam anima agnoſcit: e contrario *latentem* appellamus, quam non agnoſcit, ſeu, quæ quidem adeſt, non tamen apparet.

Dari hanc ſimilitudinis differentiam in ideis ſenſualibus, ex iis liquet, quæ de differentia idearum ſenſualium diſtinctarum & confuſarum demonſtrantur.

§. 158.

Quando idearum ſenſualium ſimilitudo patens.

Ideis ſenſualibus ineſt ſimilitudo patens, quatenus ſunt diſtinctæ (§. 93. 91. 92. 157.).

§. 159.

Quando idearum ſenſibilium ſimilitudo latens.

Ideis ſenſualibus ineſt ſimilitudo latens, quatenus ſunt confuſæ (§. 94. 91. 92. 157.).

§. 160.

Quænam ideæ ſenſuales ceteris perfectiores.

Ideæ ſenſuales diſtinctæ perfectiores ſunt confuſis (§. 155. 157-159.).

Sane ſi quis diſtincte viſu percipit arborem, ut radices a trunco, truncum a ramis, ramos a ſurculis, ſurculum a foliis, folia a gemmis viſu diſtinguat; ejus idea perfectior eſt quam alterius, qui uno obtutu totam comprehendit arborem nihil earum partium, quæ a ſe invicem differunt, diſcernens.

§. 161.

§. 161.

Senſus eo perfectior eſt, quo magis diſtincte res repræſentat (§. 67. 24. 95. *emp.* 160. *rat.* 24. *emp.*). Quinam ſenſus perfectior ceteris.

Perfectionem ſenſuum æſtimamus ex effectu: id quod ab eo, quod alias obtinet, alienum non eſt. Sane perfectionem horologii ex effectu, exacto ſcilicet motu indicis, & perfectionem organorum corporis humani ab eorum uſu æſtimamus. Facile etiam demonſtrari poteſt ſenſus ac in genere cauſæ efficientis (ad cujus inſtar ſenſus hic conſideratur) perfectionem ex perfectione effectus æſtimari debere (§. 503. *Ontol.*).

§. 162.

Senſus omnium perfectiſſimus viſus eſt: tactu perfectior auditus, quoad uſum ordinarium: guſtus & olfactus imperfectiores ceteris. Non alius ſenſus plura diſtincte percipit quam viſus. Quoniam itaque ſenſus unus ceteris perfectior eſt, quo magis diſtincte res repræſentat (§. 161.); viſus omnino ſenſuum omnium perfectisſimus. Auditu non modo diverſitatem ſonorum diſtinguimus, quatenus eos clare, ſed confuſe percipimus; verum etiam vocum & ſermonis diſtinctas habemus perceptiones, nec non concentuum muſicorum. Qualitates tactiles utplurimum confuſe; figuras tamen tactu diſtincte percipimus: vix vero aliud quid occurrit, quod aliter quam confuſe percipiat, niſi ſitum & motus quosdam adhuc excipias magnitudinumque nonnullarum rationem: id quod tamen difficilius ſuccedit quam in viſu, nec ubivis, ubi viſui idem licet, tactui permiſſum, ut adeo uſus ejus in diſtinctis perceptionibus non eſſe ſoleat niſi viſus vicarius. Guſtus & olfactus ſapores atque odores nonniſi confuſe percipiunt. Auditus igitur, & tactus de prærogativa perfectionis inter ſe contendere poterant, ſi vicarium viſus uſum ſpectes, quem habet tactus; aſt auditus tactu perfectior quoad uſum ordinarium. E. (§. 161.). Senſuum quoad perfectionem differentia.

Quæ de tactu a nobis dicuntur mirifice illuſtrantur exemplo artificis cujusdam cœci, quod commemorat *de Piles* in Curſu picturæ Gallice conſcripto p. 329.

§. 163.

Linearum ideæ quomodo tactu acquirantur.

Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promoveamus; ideam nanciſcimur lineæ & quatenus in recta directio digiti conſtanter eadem manet, in curva continuo mutatur, rectæ a curva differentia diſtincte percipitur: Quatenus vero repetito ſæpius eodem digiti motu juxta ductum lineæ eundem deinceps libere repetere potes, claram, etſi confuſam habes lineæ cujusdam curvæ in ſpecie ideam (§. 6. 9. 12. 13. 19. 12. 19. Geom. 31. emp.).

Quilibet, quæ diximus, propria experientia addiſcere poteſt, quamvis attentione opus ſit, ne ideas, quas viſui debemus, in lineas ſimul intuentes, vel ſaltem vi imaginationis easdem nobis repræſentantes, cum iis, quæ a tactu pendent, confundamus.

§. 164.

Curva a plana ſuperficie quomodo tactu diſtinguatur.

Si manus ſuperficiei cuidam applicatur, ideam planæ habemus, quatenus manus explicata vel digitus exſertus congruit parti, quam tangit, vel quatenus manus aut digitus ita applicatus juxta eandem directionem ſalvo contactu promoveri poteſt (§. 36. Geom.): aſt curvæ nobis eſt idea, ubi neutrum ſuccedit.

Cum, quæ curva eſt ſuperficies, vel convexa ſit, vel concava; docendum erit ulterius, quomodo concavum a convexo dignoſcat tactus. Et quia curvedo non unica eſt, ſed infinite varia; diſpiciendum quoque, quantum ad ſpecies curvedinis a ſe invicem ſeparandas proſit tactus.

§. 165.

Tactu quomodo convexum a concavo dignoſcatur.

Si manus contractæ vel digiti incurvati interior ſuperficies corporis ſuperficiei congruit; ideam ſuperficiei convexæ habemus: quodſi id fieri non poſſit ſuperficiem tamen curvam eſſe conſtet, ideam ſuperficiei concavæ habemus, quæ nobis etiam eſt, ubi convexam digiti ſuperficiem in ſupremo articulo ſuperficiei congruentem percipimus, quam tangimus, & ſalva congruentia huc illucve moveri poſſe experimur.

§. 166

Diverſitatem convexitatis quomodo tactus diſcernat.

Convexitas major vel minor percipitur, prouti manus vel multum, vel parum coarctanda, aut digitus vel multum, vel

vel parum incurvandus, ut parti, quam tangit, congruat; & quatenus digitus in ſuperficie convexa promotus vel longius a plano quodam recedit, antequam ad idem rurſus accedere datur, vel breviori intervallo: imo etiam ex diverſa directionis mutatione (§. 183. Ontol.).

Cum attentionis gradus exercitatione comparentur (§. 248 *Pſychol. empir.*); claritas perceptionum in tactu ab exercitatione pendet, quæ in viſu naturalis eſt. Inde eſt, quod qui viſu pollent, tactus uſum non faciant, quem habere poteſt, etſi ſubinde viſui ſuppetias ferre valeret, ſiquidem eundem in poteſtate haberemus.

§. 167.

Concavitas major vel minor percipitur, prout digitus in ſuperficie concava promotus celeri vel lento gradu directionem mutat. Concavitatis differentiam quomodo tactus dijudicet.

Quæ de diverſitate convexitatis & concavitatis per mutationem directionis digiti in ſuperficie convexa vel cava incedentis diximus; ea unusquisque experiri poteſt.

§. 168.

Ideam anguli rectilinei tactus beneficio habemus, quatenus digitum juxta eandem directionem promoventes contactum exſpirare percipimus ſubito directionem mutaturi, ſiquidem eundem continuare voluerimus (§. 163. rat. 54. Geom.). Angulum rectilineum quomodo tactus dignoſcat.

§. 169.

Quodſi crus unum anguli fuerit latitudini corporis noſtri parallelum; ideam anguli recti habemus, quatenus digitum juxta ductum alterius cruris promotum nec in dextram magis quam in ſiniſtram inclinare ex ſitu brachii reſpectu corporis dignoſcimus (§. 230. 79. 78. Geom. 31. 38. emp.). Aſt anguli acuti habemus ideam, quatenus digitus juxta crus alterum promotus verſus ſiniſtram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non modo extenditur, verum etiam ſimul ad corpus accedit (§. 66. Geom.) Anguli denique obtuſi idea nobis eſt, quatenus digitus juxta crus alterum promotus verſus dextram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non tantummodo extenditur, verum etiam ſimul a corpore noſtro recedit (§. 66. Geom.). Species angulorum quomodo tactus dijudicet.

Primum h. l. notandum eſt, non exactum requiri latitudinis corporis & cruris unius anguli parallelismum, ſed ſufficere, ut hoc cum illa ad parallelismum quodammodo accedat. Immo non opus eſt hoc parallelismo, ſed eundem facilitatis tantummodo gratia ſupponi tenendum porro eſt, propterea quod plerumque objectum tangibile ante nos conſtituimus, dum idem tangere decrevimus, vel ante idem conſiſtimus, ubi objectum loco ſuo dimoveri nequit vel id dimovere nolumus. Etenim qualemcunque crus anguli unum ſitum habuerit ad corpus, motu brachii conſtanter dignoſcetur angulus rectus ab obliquo & acutus ab obtuſo. Denique probe conſiderandum, quæ nobis in viſum facile incurrunt, ea quoque ſola attentione mentis non minus facile dignoſci, ubi exercitatio acceſſerit.

§. 170.

Numerus ſpecierum angulorum quomodo tactu dignoſcatur.

Quoniam angulus rectus ab obliquis, obliquorum unus veluti acutus ab altero nempe obtuſo diſtinguitur motu brachii, quatenus idem, dum digito excurrente extenditur, vel ad corpus accedit, vel ab eodem recedit, vel neutrum eorum contingit (§. 169.), plures autem motus brachii poſſibiles non ſunt, quod per ſe intelligitur; *ipſo tactu judice nonniſi tres angulorum ſpecies, ſcilicet recti, acuti & obtuſi poſſibiles ſunt.*

§. 171.

Situs lineæ unius ad alteram quomodo tactu dijudicemus.

Quoniam ex angulo recto agnoſcitur, lineam unam eſſe ad alteram perpendicularem, ex obliquo vero, quod ſit obliqua (§. 78. 80. *Geom.*), anguli autem recti & obliqui tactu a ſe invicem diſtinguuntur (§. 169.); *tactu* quoque *ſitus unius lineæ ad alteram dignoſcitur, utrum ſcilicet una ad alteram ſit perpendicularis, an vero obliqua.*

Nimirum ſitus lineæ unius ad alteram & angulus cum ſint connexa; eodem modo beneficio tactus dignoſcuntur atque unum ex altero colligitur.

§. 172.

Similia quantum tactu diſcernantur.

Tactu ſimilia diſcernimus a diſſimilibus, ſi qua talia tangibilia ſunt. Similia enim habent ea, quæ ipſis inſunt, communia (§. 195. *Ontol.*). Quamobrem cum in tactum agant, quatenus ſimilia ſunt *per hypoth.* & qua tangibilia inſtar cauſæ, mutatio

vero

vero organo illata inſtar effectus conſiderari debeat (§. 886. *Ontol.*), eademque poſita actione cauſæ efficientis idem effectus ponatur (§. 898. *Ontol.*); ab utroque tangibili impreſſa ſpecies eadem eſt (§. 112.), idea quoque materialis eidem reſpondens (§. 115.), conſequenter & ſenſualis eadem eſſe debet (§. 118.). E.

E. gr. Ponamus ſedilia retro inclinari, manu ad partem ſuperiorem applicata; idea tibi erit prorſus diverſa ab idea rei cujuscunque alterius, quæ ſimili modo inclinatur; eadem vero erit, quatenus eadem manus applicatione facta, quodcunque eorum retro inclines. Quamobrem beneficio hujus ipſius ideæ ſedilia eſſe agnoſces, adeoque entia ſimilia, quæ tangis. Similiter tactu diſcernimus prunum a fructu alio arboris, atque eatenus tactus beneficio agnoſcimus tangibilia eſſentia ſimilia.

§. 173.

Si tactu diſtinguimus ſimilitudinem, quæ ad genus aliquod, vel ſpeciem aliquam determinandam ſufficit, ejus quoque beneficio agnoſcimus, ad quodnam genus, ad quamnam ſpeciem individuum aliquod ſit referendum (§. 233 ſq. *Ont.* 172. *rat.*). Genera & ſpecies rerum num tactus diſcernat.

Si exercitium accedat, tactus hac in parte plura præſtare valet, quam crediderís. Poſſe vero eundem quoque absque exercitatione plurimum præſtare, exempla obvia confirmant.

§. 174.

Tactus beneficio numerare res poſſumus, quarum genus ſeu ſpeciem tactu diſtinguimus. Etenim tactus beneficio individua ad idem genus, vel ad eandem ſpeciem referenda diſcernere licet (§. 173.), atque eatenus intelliguntur unitates eædem (§. 335. 336. *Ontol.*). Continua vero unitatis additione fit numeratio (§. 339. *Ontol.*). E. Tactu quomodo numerus diſcernatur.

Pone nimirum multitudinem prunorum. Quoniam ipſo tactu diſcernis prunum a re quacunque alia (*not.* §. 173.), unum prunum poſt alterum de multitudine auferendo & in alium locum transferendo numerum eorum inire licet.

§. 175.

Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promovemus eadem celeritate, ex duratione motus magnitudinem ejus æſtimare licet Magnitudo quomodo tactu dignoſcatur.

licet (*ſſ.* 31. *Mechan.* 578. 574. *Ont.*). *Subinde quoque eadem palpando innoteſcit, vel ſi manu capimus.*

Sufficit nunc oſtendiſſe, quomodo nobis magnitudinis poſſit eſſe idea & quod eidem inſint, unde magnitudinum ratio intelligi diſtincte poſſit. Ceterum exercitatione opus eſt, antequam digitum eadem celeritate promovere poſſis, ita ut eadem quoque retineatur celeritas in diverſis motibus. Celeritas percipitur, ubi attentionem in eadem defigere didiceris. Atque huc redit exercitium alterum, ut attentione reddatur clara idea celeritatis (§. 237. *Pſychol. empir.*), quo diverſæ celeritates diſtingui poſſint (§. 31. *Pſychol. empir.*). Cur vero hæc attentio major ſit in cœcis, quam in iis, qui viſu pollent, ex natura imaginationis oſtendendum.

§. 176.

Quomodo figuræ planæ rectilineæ, curvilineæ & mixtilineæ dignoſcantur.

Tactu diſcernere licet *figuras planas rectilineas* (§. 164. 163. 175. 168 ſq. *rat.* 87 ſqq. *Geom.*), *curvilineas* (§. 163.) & *mixtilineas* (§. 163.).

§. 177.

Oculi prærogativa præ tactu.

In figuris & magnitudinibus diſcernendis uſus tactus ab uſu oculi longo intervallo abeſt, ſeu multo minor & reſtrictior eſt tactus, quam oculi uſus. Oculus enim viſu comprehendit, quæ procul a nobis abſunt, eorumque figuras & magnitudines diſtinguit: aſt tactus tantummodo in iis terminatur, quæ ipſi adeo propinqua ſunt, ut tangi poſſint, nec mole ſua excedunt magnitudinem, ad quam brachium extenſum digitum vel manum admovere valet. Præterea quædam adeo minuta ſunt, ut in vicinia viſu quidem diſcernantur, tactu tamen commode diſcerni nequeant, veluti quæ ſpectant ad ſtructuram folii cujusdam, præſertim floris, quatenus ea in viſum incurrit citra anatomiæ opem. Unde patet numerum ſenſibilium multo eſſe majorem, quæ viſu, quam quæ tactu dignoſcuntur, utut tantummodo rationem figuræ ac magnitudinis ſituſque partium habeas: immo plures quoque eſſe caſus, in quibus objectum tactu diſcernibile viſui patet, quam in quibus tactui obvium eſt. Præterea viſus uno obtutu multa comprehendit & mira celeritate ea, quæ diſtingui poſſunt, perluſtrat: aſt cum tactus pleraque peragat motu

digiti

digiti vel manus & inſueta requiratur attentio ad eundem motum, ut ſingulis diſtinguendis ſufficiat idea eidem reſpondens (§. 163. & ſqq.), tactus nonniſi longo tempore expedit, quod viſu vel momento abſolvitur minimo. E.

CAPUT III.

DE IMAGINATIONE ET MEMORIA.

§. 178.

Phantaſmata animæ ſunt repræſentationes compoſiti in ſimplici (§. 93. 104. 144 ſq. *empir.* 83. *rat.* 139. 142. *empir.*). Phantaſmata qualia ſint.

§. 179.

Dum imaginamur, compoſitum aliquod abſens in ſimplici repræſentatur (§. 92 ſq. *empir.* 178. *rat.*). Uberior explicatio anterioris.

Atque adeo patet differentia, quæ inter ideas ſenſuales & phantasmata intercedit. Ideæ ſenſuales exhibent res compoſitas præſentes, phantasmata vero abſentes.

§. 180.

Phantasmata ſunt imagines (§. 178. 85.). Phantaſmata ſunt imagines.

§. 181.

Phantasmata rerum præteritarum ſunt repræſentationes ſtatuum mundi præteritorum. Dum enim phantasma rei cujusdam præteritæ producitur, perceptio quædam totalis producitur, quam antea habuimus, cum res iſta una cum aliis tunc præſentibus in organa ſenſoria ageret (§. 104. *Pſychol. empir.*). Enimvero quæ in mundo continuo mutantur, ſtatum mundi abſolvunt (§. 705. *Ontol.*). Quamobrem cum præterita in mutabilium numero ſint (§. 584. 290. *Ontol.*); ſtatus mundi præteriti iisdem continentur. E. Phantaſmata rerum præteritarum quid ſint.

Fac tibi obvium fieri hominem, quem præterita die dominica vidiſti in templo. Illico tibi ſeſe ſiſtit idea templi interioris una cum aliis hominibus, qui tunc adfuerunt, vel multitudine hominum, ubi nemo eorum tibi fuerit notus, vel tuam ſaltem attentionem in nullum convertiſti, cum in templo præſens eſſes. Præteriit dies dominica, præteriit hora, qua in æde ſacra conveniebant loci incolæ cultus divini gratia. Conventus ille deſiit nec homo, quem ibi vidiſti, ibidem amplius eſt. Nec ſunt ibidem homines ceteri, qui tunc una erant in templo. Immo ipſemet nunc in templo non es, ſed plures ante dies jam ex eodem abiiſti. Quod igitur tibi repræſentas, non ad præſentem pertinet mundi ſtatum; ſed ad præteritum. Aliquem adeo ſtatum mundi præteritum aut, ſi hoc nimis confidenter tibi dictum videatur, aliquid ſtatus præteriti mundi tibi repræſentas.

§. 182.

Idearum ſenſualium & phantaſmatum interior ratio.

Singulæ ideæ ſenſuales & phantaſmata rerum præteritarum integrum ſtatum univerſi, ad quem referuntur, involvunt. Ideæ enim ſenſuales ſunt ſimiles objecto, quod repræſentant (§. 91.), adeoque rebus in univerſo jam exiſtentibus, dum percipiuntur (§. 67. *Pſychol. empir.*). Enimvero in mundo res omnes a ſe invicem dependent quoad exiſtentiam (§. 58. *Coſmol.*). Ideæ igitur ſenſuales illam dependentiam rei, quam exhibent, a ceteris omnibus ſimul involvere debent. Quamobrem cum dependentia importet rationem exiſtentiæ unius in alio (§. 851. *Ont.*), adeoque ea reſpiciat in aliis, per quæ intelligitur, cur hæc inſint huic (§. 56. *Ontol.*), ſtatus vero præſens uniuscujusque in hoc mundo exiſtentis intelligatur per ſtatus præſentes ceterorum omnium una exiſtentium (§. 205. 206. *Coſmol.*); per ideas noſtras exhiberi nequit, niſi quatenus totius univerſi ſtatus una exhibetur, ſervata quidem ea relatione, quam ſtatus præſens rei clare perceptæ requirit. Quoniam vero impoſſibile eſt, ut omnes illos ſtatus a ſe invicem diſtinguamus, præſertim cum elementa ſenſu prorſus non percipiantur (§. 101.); eosdem quoque clare percipere nequimus (§. 31. *Pſychol. empir.*), omnes adeo in unum confundimus. Idea adeo ſenſualis quæcunque ſtatum totius univerſi, ad quem refertur, nempe præſentem involvere debet.

Phan-

Phantaſmata rerum præteritarum ſunt ideæ vi imaginationis reproductæ, quæ antea ſenſuum beneficio in nobis extitere (§. 93. 104. *Pſychol. empir.*), adeoque eædem cum ſenſualibus, quas ante habuimus (§. 95. *Pſych. empir.*). Enimvero idea ſenſualis involvebat ſtatum totius univerſi tunc temporis præſentem *per demonſtrata*. Ergo etiam phantaſma ſtatum totius univerſi tunc temporis præſentem involvere debet.

Legant relegantque & attenta mente volvant revolvantque, quibus hæc videntur paradoxa, quæ de rerum nexu integro capite (§. 1-58. *Coſmol.*), de elementis corporum & horum ex illis ortu duobus capitibus integris (§. 176-301. *Coſmol.*) de natura & eſſentia animæ (§. 53. & ſeqq.), atque de ſenſationibus (§. 83. & ſeqq.), idea imprimis extenſionis ac continui (§. 103.), ſpatii imaginarii (104. 106.), vis inertiæ (§. 108.) & motricis (§. 110.) dicta ſunt.

§. 183.

Anima non modo ſtatum mundi præſentem (§. 182.), *verum etiam præteritos* (§. 117. *emp.* 182. *rat.*) *repræſentare conatur*, conſequenter cum vis animæ nonniſi unica ſit (§. 57.), eaque univerſi repræſentativa (§. 63.); *vis univerſi repræſentativa animæ non modo ad repræſentandum univerſum quoad ſtatum præſentem, verum etiam ad idem repræſentandum quoad ſtatus præteritos tendit.* Tendentia vis animæ.

§. 184.

Singulæ ideæ ſenſuales & phantaſmata rerum præteritarum omnes ſtatus mundi anteriores involvunt. Etenim ideæ ſenſuales vi ſenſationis in anima exiſtunt (§. 95. *Pſych. empir.*). Atque idea ſenſualis oritur ex confuſione mutationum intrinſecarum, quæ in elementis rerum ſeu ſubſtantiis ſimplicibus contingunt (§. 98.). Enimvero in omni elemento ſtatus ſinguli a ſe invicem dependent quoad exiſtentiam (§. 199. *Coſm.*). In ideis ergo ſenſualibus (§. 91.) quoque contineri debet dependentia ſtatuum ſingulorum in iſtis elementis a ſe invicem quoad exiſtentiam, quorum mutationes in unum confunduntur. Jam iſta dependentia non intelligitur niſi per ſtatus omnes anteriores (§. 851. 56. *Ontol.*). Ideæ igitur ſenſuali ineſſe debent repræſentationes omnium ſtatuum anteriorum in iisdem elementis, quorum muta- Idearum ſenſualium & phantaſmatum interior ratio ulterius explicata.

 tiones

tiones in eadem in unum confunduntur, & quidem in unum confuſæ, propterea quod impoſſibile omnes illos ſtatus a ſe invicem diſtingui, præſertim cum elementa ſenſu prorſus non percipiantur (§. 101.). Conſtat vero ideas ſenſuales ſingulas involvere ſtatum integrum univerſi, ad quem referuntur (§. 182.). Ergo

De phantaſmatibus vide §. 93.104. *empir.* Fuere ſcilicet in idearum ſenſualium numero; adeoque eadem involuere debent, quæ ſenſuales involvebant. Jam vide proxime antecedentia.

§. 185.

Idearum ſenſualium & phantaſmatum ratio adhuc uberius explicata.

Singulæ ideæ ſenſuales involvunt omnes ſtatus mundi futuros & quodlibet phantaſma rei præteritæ involvit omnes mundi ſtatus, qui reſpectu illius rei futuri erant. Ideæ enim ſenſuales vi ſenſationum in nobis exiſtunt (§. 95. *Pſych. empir.*). Quamobrem cum anima, dum ſentit, ſubſtantiarum ſimplicium, adeoque elementorum corporum (§. 182. *Coſm.*), mutationes intrinſecas, ſed in unum confuſas ſibi repræſentet (§ 98.); in ideis ſenſualibus continentur omnes elementorum mutationes intrinſecæ, conſequenter ſtatus eorum interni (§. 705. 706. *Ont.*), ſed in unum confuſi, ut neuter ab altero diſtingui poſſit. Enimvero ſtatus elementorum internus ea lege continuo mutatur, ut præſens contineat rationem ſequentis (§. 197. *Coſm.*), conſequenter præſens ſtatus quidpiam continet, unde intelligitur cur ſuccedat futurus (§ 56. *Ont.*), ut adeo futurus inſit præſenti per modum entis potentialis (§ 176. *Ont.*). Et quia ob continuam illam ſtatuum ſequentium ex antecedentibus naſcentiam ſtatus quilibet præſens continet rationem aliquam remotam futuri cujuscunque (§. 197. *Coſm.*); ſtatus quilibet futurus in præſente latet per modum alicujus entis potentialis, ſed diverſi gradus (§. 176. *Ont.*). Et quoniam elementa rerum vi quadam prædita ſunt (§. 196. *Coſm.*), qua ad mutationem ſtatus continuo tendunt (§. 725. *Ont.*); ſingulis quoque elementi ſtatibus ineſt quædam tendentia ad omnes futuros, ſed diverſi gradus, quemadmodum ipſi ſtatus futuri per modum entis potentialis, ſed diverſi gradus inſunt. Quoniam itaque ideæ ſenſuales objecto, quod repræſentant, ſimiles ſunt (§. 91.); in iis quoque ſtatus præſentes elementorum, qui repræſentantur, futuros per modum entium potentialium

tialium diverſi gradus & virium tendentias ad eosdem diverſi iti-dem gradus continere debent (§. 195. *Ontol.*). Enimvero ſingulæ ideæ ſenſuales integrum ſtatum præſentem univerſi involvunt (§. 182.). E.

De phantaſmatibus vid. §. 93. 104. 96. *emp.*).

§. 186.

Ideis noſtris ſeu perceptionibus infinita inſunt (*§. 182. 184 ſeq.*). Infinitudo noſtrarum idearum.

Convenientiſſimum hoc eſt principiis Theologiæ naturalis, quorum fide hominem perfectionum divinarum ſpeculum eſſe debere conſtat.

Conducit hoc corollarium ad rectius percipiendam differentiam, quæ inter intellectum finitum atque infinitum intercedit non uno modo. Nobis enim pleraque abſcondita ſunt, quæ in ideis noſtris latent, ut eorum, quæ in iis diſtinguimus, ratio ad ea, quæ diſcernere nullo modo poſſumus, ſit veluti infinite parvum ad quantitatem ordinariam, vel veluti quantitas quævis data ad infinitam, conſequenter ea, quorum nobis conſcii ſumus pro nihilo habenda ſint reſpectu eorum, quæ diſcerni non poſſunt. Aſt in Deo, cujus intellectus infinitus eſt, omnia aperta ſunt, nihil abſconditum. Unde nobis abſentia videntur & procul a nobis remota, quæ Deo præſentia ſunt & propinqua. Ceterum ſi quis vi imaginationis adjuvare voluerit intellectum interiorem rationem idearum concepturum; is ad experimenta optica confugiat, ubi patet viſibilia ita in unum confundi poſſe, ut nullum eorum ab altero diſtinguatur amplius, & hac confuſione oriri non modo ideam confuſam ab ideis diſtincte perceptorum prorſus diverſam, verum multa etiam quaſi in nihilum recidere, ut non amplius percipiantur, utut ingens eorum numerus confuſe perceptibile quid conſtituat. Pertinent huc imagines, quæ a ſpeculis conicis reflectuntur. Amplum enim ſpatium in vertice coni & prope eundem in exiguum ſpatiolum contrahitur, ita ut in illo depicta in ſpeculo confuſe quid perceptibile in imagine, quæ in ſpeculo comparet, exhibeant.

§. 187.

Status tam præteriti, quam futuri non ſinguli eodem modo in idea rei præſentis, vel vi imaginationis reproductæ involvuntur: Similiterque ſtatus præſentes ſingulorum elementorum, qui- Involutio idearum partialium in una confuſa.

quibus præſens mundi ſtatus conſtituitur, diverſo modo in idea ſenſuali involvuntur. Fingamus ſeriem ſtatuum præteritorum ad certum numerum eſſe redactam, qualis prodiret tempus omne elapſum in minuta ſecunda aut ſcrupula quæcunque alia iſtis minora reſolvendo. Quodſi jam hos ſtatus ſpectes tanquam præteritos, evidens eſt ipſa præteritione eosdem differre, quatenus a præſente diverſam ſortiuntur diſtantiam, cum alii aliis citius præterierint. Quamobrem cum ideæ ſenſuales ſimiles ſint objecto, quod repræſentant (§. 91.); ſtatus præteriti ita in iisdem involvi debent, ut non negligatur diverſa diſtantiæ uniuscujusque ſtatus præteriti a præſenti ratio. Atque adeo jam patet non eodem modo in idea ſenſuali involvi poſſe ſtatus mundi præteritos. Enimvero ſtatus elementorum interni, quibus ſtatus aliquis præſens mundi conſtituitur, ea lege mutantur, ut præſens rationem contineat ſequentis, cur nempe ſequens ad actum perducatur (§. 197. *Coſm.*), adeoque præterita habent ſe ad præſens per modum cauſæ ad cauſatum (§. 881. *Ontol.*), conſequenter pro diverſa a præſente diſtantia cauſæ erunt continuo remotiores. Ideæ igitur ſtatuum præteritorum ita involvi debent, ut ulterior continuo admittenda ſit involutio, quo longius a præſente abeſt præteritus. Atque ita naſcuntur diverſi involutionum gradus, qui exprimunt diverſos dependentiæ modos præſentis ab antecedentibus.

Ex §. 181. 184. 185. conſtat, phantasmata rerum præteritarum aliquando fuiſſe in numero idearum ſenſualium. Ergo de phantasmatis quoque rerum præteritarum valet, quod de ideis ſenſualibus evicimus.

Series rerum ſucceſſivarum, quæ datur in univerſo (§. 55. *Coſmol.*), per ſtatum præſentem dividitur in duas partes, quarum altera exhibet ſtatus præteritos, altera futuros. Quemadmodum itaque in parte præteritorum ſtatus unusquisque diverſam ſortitur diſtantiam a præſente; ita in parte futurorum diverſam ſtatus ſinguli diſtantiam habent a præſente, ita ut continuo creſcat cum numero ſtatuum futurorum. Sicuti igitur in ſerie præteritorum diverſa illa diſtantia exprimi quoque debet in eorum involutione, ut ideo non uno eodemque modo in idea ſen-

ſuali

ſuali involvantur ſinguli ſtatus præteriti: ita hæc diſtantiarum diverſitas in cauſa quoque eſſe debet, ut non uno eodemque modo ſinguli ſtatus futuri in eadem involvantur. Porro res ſucceſſivæ in mundo adſpectabili omnes inter ſe connectuntur (§. 54. *Coſm.*), cumque in numerum præteritorum abeant, quæ antea in numero futurorum erant, nexus futurorum idem prorſus eſt, qui præteritorum, conſiſtens nempe in continua dependentia effectus a cauſa. Quemadmodum nimirum in ſerie præteritorum continuo aſcenditur ad cauſam remotiorem, ita in ſerie futurorum continuo deſcenditur ad effectum remotiorem. Et ſicuti in ſerie præteritorum ſtatus præſens eſt effectus continuo remotior, quo altius aſcenditur; ita in ſerie futurorum ſtatus præſens fit continuo cauſa remotior. Statui nimirum præſenti convenit dependentia diverſi gradus a ſingulis ſtatibus præteritis; ſingulis autem ſtatibus futuris competit dependentia diverſi gradus a præſente, ut ſtatus præſens dici poſſit gravidus futuri. Ergo Status futuri diverſo modo involvi debent in idea ſenſuali.

Jam quod res coëxiſtentes attinet, eædem quoque inter ſe connectuntur (§. 53. *Coſmol.*), atque adeo in coëxiſtendo ratio coëxiſtentiæ unius continuo eſt in altero (§. 10. *Cosmol.*), ut adeo coëxiſtentia eodem modo a ſe invicem dependeant (§. 851. *Ontol.*), quo ſucceſſiva a ſe invicem dependent in exiſtendo *per demonſtrata.* Scilicet non quodlibet immediate dependet ab altero in coëxiſtendo, ſed etiam mediate, & mediata illa dependentia non eadem eſt in eodem ſubjecto quoad omnia coëxiſtentia, a quibus dependet. Naſcuntur adeo in eodem ſubjecto dependentiæ diverſi gradus quoad coëxiſtentiam, quemadmodum diverſi gradus dependentiæ quoad exiſtentiam in ſerie præteritorum & futurorum dantur. Quare cum in ſerie ſucceſſivorum ob diverſam illam dependentiam ſenſibilis præſentis ſtatus præteriti & futuri non eodem modo in idea ſenſuali involvantur *per demonſtrata;* nec in ſerie ſimultaneorum ob diverſam dependentiam in exiſtendo dati cujusdam ſenſibilis a ceteris coëxiſtentibus ſtatus præſentes ſingulorum elementorum ac inde ortorum corporum (§. 176. *Cosmol.*), quibus præſens

ſens mundi ſtatus continetur; involvi poſſunt in idea ſenſuali eodem modo.

Comparet utilitas hujus propoſitionis in ſequentibus, ubi de evolutione idearum ſermo eſt: idearum enim evolutio ab involutione pendet. Non minor vero comparebit utilitas in Theologia naturali, ubi reddenda ratio eſt, cur cognitio Dei ſit mere intuitiva, creaturæ vero diſcurſiva & ſymbolica.

§. 188.

Involutio idearum a quibus admitti debeat.

Involutio præteritorum & futurorum omniumque præſentium in idea ſenſuali admittenda eſt in omni hypotheſi de elementis rerum materialium, etſi in hypotheſi ſimplicium ſola quemadmodum alia ſufficienter intelligatur. Involutio enim præteritorum ac futurorum omniumque præſentium in idea ſenſuali nituntur nexu rerum coëxiſtentium & ſucceſſivorum in univerſo continuo (§. 182. & ſeqq.). Atqui nexus rerum (§. 52. *Cosmol.*), independenter a doctrina elementorum demonſtratur (§. 53. *Cosmol.*). E.

Quoniam tamen nexus rerum materialium a nexu elementorum pendet (§. 205. *Cosmol.*); adeoque in hoc rationem ſui ſufficientem agnoſcit (§. 851. *Ontol.*), conſequenter absque eo ſufficienter intelligi non poteſt (§. 56. *Ontol.*), quemadmodum compoſitio (§. 686. *Ontol.*), vis motrix (§. 295. *Cosmol.*), vis inertiæ (§. 297. *Ontol.*). extenſio & continuitas (§. 224. *Cosmol.*) ſine theoria ſimplicium ſufficienter intelligi nequeunt; involutio quoque hæc ſine theoria ſimplicium ſufficienter intelligi nequit.

§. 189.

Differentia imaginum materialium & immaterialium.

Perceptiones ſunt imagines, quas nulla arte humana imitari licet (§. 86. 180. 21. 182. 184 ſq. 187. 186.). Et quoniam horum omnium anima ſibi conſcia non eſt, infinita iſta minime agnoſcit & a ſe invicem diſtinguit, nec infinitam modi exiſtendi varietatem agnoſcit & unamquamque ab altero diſcernit. Status igitur iſti partiales, quibus in unum confuſis naſcitur ſtatus præſens univerſi, ad quem refertur objectum perceptum, naſcuntur etiam ſinguli ſtatus univerſi præteriti atque futuri, nonniſi obſcure

ſcure repræſentantur (§ 32. *Pſych. emp.*), ut adeo ex infinita varietate obſcure perceptorum naſcatur aliquid confuſe perceptum, quod perceptioni cuilibet adhærere deprehendimus, quatenus idea ſpatii interminati & temporis præteriti & futuri idea a qualibet perceptione inſeparabilis deprehenditur. Enimvero imagines materiales res intra ſe repræſentant (§. 90.) & intra limites objecti ſui coërcentur, nulla vero arte unquam efficies, ut in imagine materiali exhibeantur quoque omnes objecti dependentiæ ab aliis, unde ejus actualitas reſultat, & omnes cauſalitates, unde actualitas aliorum pendet. E.

Immo natura depingit in imaginibus motum actualem objectorum: id quod nulla arte pictoris effici poteſt, etſi ſatis ſuperque intelligatur, cur naturæ vires non excedat iſtiusmodi repræſentatio. Pertinent huc imagines objectorum in camera obſcura delineatæ (§. 80. *Opt.*), quales etiam in oculo delineari conſtat (§. 61. *Optic.*).

§. 190.

Anima continuo producit ideam totius univerſi, non modo quoad ſtatum præſentem, verum etiam quoad omnes præteritos atque futuros, ſed pro diverſa dependentia ſtatus præſentis a præteritis & futurorum a præſente continuo diverſam (§. 182. 184 ſq.). Mundi idealis ab anima productio.

Enimvero quæ per facultates animæ in eadem poſſibilia deprehenduntur, vi ejusdem actuantur (§. 55.); anima igitur ideæ iſti univerſi exiſtentiam impertitur, adeoque cum vis illa ſit eſſentia & natura ejusdem (§. 66 67.), per eſſentiam atque naturam ſuam eandem producit (§. 690. *Ontol.*). Jam ſtatus non minus præteriti, quam futuri diverſo modo in idea ſenſuali præſente involvuntur (§. 187.), pro diverſa nimirum dependentia ſtatus præſentis a ſtatibus præteritis & futurorum a præſente (§. 83. *Coſm.*). E.

§. 191.

Anima etiam in ſomno producit ideam totius univerſi, qualem vigilans producit, ſed obſcuram, ſeu totaliter confuſam. Mundi idealis productio in ſomno.

Etenim in ſomno anima quoque habet perceptiones (§. 59.). (*Pſychologia rat. contracta.*)

Aut igitur actionem, quam vigilans edit, continuat, aut alias edere tenetur. Quoniam vis ipſi nonniſi unica eſt (§. 57.), qua ad ſtatus ſui mutationem continuo tendit (§. 56.), neque adeo in eadem fingi poteſt vis eidem contraria, quæ eandem actionem, quam vigilans continuo edit, continuari impediat; quin eandem continuet dubitandum non eſt (§. 185.). Enimvero in ſomno anima eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum ſeu totalium confuſarum (§. 59.). E. idea univerſi tunc obſcura eſt.

Præſens propoſitio ſine probatione admitti poterat: nulla enim adeſt ratio, cur anima, quæ per eſſentiam ſuam ideam totius univerſi continuo producit, ceſſare debeat ſubinde ab actione ſua contra vis non impeditæ notionem, & cur a conſueta ſibi actione neſcio ad quas alias digrediatur (§. 59.).

§. 192.

Idealis mundi in anima exiſtentia.

Exiſtit in anima idea hujus univerſi ſeu mundi adſpectabilis, quæ easdem prorſus ſubit mutationes, quas mundus adſpectabilis ſubit (§. 185 ſq. *rat.* 705. *Ont.*).

§. 193.

Intuitus ideæ univerſi.

Anima dicitur *intueri ideam univerſi*, quatenus nonnulla, quæ eidem inſunt, clare percipit.

Fingimus nimirum ac ſi idea univerſi eſſet ipſe mundus ac anima eſſet homo eundem intuens (§. 144. 31. *emp.*).

§. 194.

Limitatio intuitus ideæ univerſi.

Anima integram ideam univerſi ſimul intueri nequit. Tunc enim clare perciperet ea omnia, quæ in univerſo quomodocunque continentur, maxima minima (§. 193.), conſequenter omnia a ſe invicem diſtingueret eorumque ſibi conſcia eſſet (§. 31. *Pſychol. empir.* & §. 10. *Pſychol. rat.*). Non igitur ſibi repræſentaret univerſum pro ſitu corporis organici in univerſo, convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt: quod abſurdum (§. 62.), & repugnans eſſentiæ ac naturæ animæ (§. 66. 67.). E.

§. 195.

§. 195.

Quæ in organum ſenſorium agunt, immediate percipimus (§. 62. 125. rat. 133 Coſm.): quæ in immediate perceptis involvuntur, nonniſi mediate percipimus (§. 129. 182 ſqq.). Quænam mediate & immediate percipiantur.

Diſtinctionem perceptionum in mediatas & immediatas ſua utilitate non carere, ex ſequentibus conſtabit. Eſt enim fundamentum cognitionis diſcurſivæ, qua ex iis, quæ cognoſcuntur, colliguntur alia incognita.

§. 196.

Quoniam ea, quæ in organum ſenſorium agunt, motum fibrillis nerveis in organo ſenſorio imprimunt (§. 133. *Coſmol.*); ea vero, quæ motum fibrillis nerveis imprimunt, clare percipiuntur (§. 125.); *quæ clare percipiuntur, immediate percipiuntur.* Quod clara perceptio ſit immediata.

Atque ideo experimur, nihil a nobis clare percipi, quod non percipiatur immediate.

§. 197.

Quoniam perceptio diſtincta clara eſt (§. 38. *Pſychol. empir.*); *quæ diſtincte percipiuntur, immediate percipiuntur.* Quod diſtincta perceptio ſit immediata.

§. 198.

Mediatæ perceptiones infinite variant habentque gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur. Ea nimirum mediate percipiuntur, quæ in perceptionibus immediatis involvuntur (§. 195.). Quæ vero in perceptionibus immediatis involvuntur, non eodem modo involvuntur, ſed infinitos admittunt gradus, quibus involuta denuo involvuntur in aliis (§. 187.). E. Varietas perceptionum mediatarum.

Conducet hoc theorema ad reddendam rationem, cur alia aliis difficilius ex immediate perceptis colligantur, quædam vero a nobis prorſus inde colligi nequeant.

§. 199.

Quæ mediate percipimus, prorſus obſcure percipimus (§. 195.). Nobis eorum non conſcii ſumus, conſequenter nihil prorſus eorum agnoſcimus atque ab aliis diſtinguimus. E. (§. 31 ſeq. emp.). Mediatæ perceptiones quales ſint.

§. 200.

Perceptionum totaliter, & partialiter obſcurarum differentia.

Perceptiones eorum, quæ prorſus obſcure percipiuntur, ſeu quibus nihil ineſt, quod clare percipiatur, dicuntur *totaliter obſcuræ*: aſt perceptiones illas, quibus clare percepta inſunt, etſi quædam inexiſtentia nunc obſcure percipiantur alias clare perceptibilia, *partialiter obſcuras* appellamus.

§. 201.

Quænam perceptiones totaliter obſcuræ.

Quoniam quæ percipiuntur mediate, prorſus obſcure percipiuntur (§. 199.); *perceptiones mediatæ totaliter obſcuræ ſunt* (§. 200.). Adde §. 43. *emp.*

§. 202.

Gradus obſcuritatis infiniti.

Jam cum porro perceptiones mediatæ infinitos habeant gradus, quibus ab immediata diſtant (§. 198.) ex eo vero ſint obſcuræ, quod ſint mediatæ (§. 201.); *infiniti dantur gradus obſcuritatis perceptionum mediatarum.*

§. 203.

Mediatæ perceptiones carent apperceptione.

Mediatas perceptiones appercipere non poſſumus (§. 201. 200. *rat.* 31. *emp.* 10. *rat.* 25. *emp.*). Conf. etiam §. 19.

§. 204.

Quales ſint ideæ ſenſuales.

Ideæ ſenſuales ſunt perceptiones immediatæ (§. 48. 24. 95. *emp.* 195. *rat.*).

§. 205.

Imaginationis corporeæ exiſtentia.

Si imaginationis vi idea quædam rei antea ſenſu perceptæ denuo producitur; idea quoque materialis in cerebro reproducitur, quæ ab actione ſenſibilis in organum ſenſorium oriebatur. Vim imaginationis & memoriam, quæ ſine iſta non datur (§. 175. 92. *Pſychol. empir.*) morbis lædi extra dubitationem poſitum eſt. Neceſſe igitur eſſe quidpiam in corpore, quod operationi imaginationis in anima reſpondeat. Quamobrem cum ideis ſenſualibus reſpondeant ideæ materiales in cerebro (§. 113.); facile hinc colligitur easdem ideas materiales in cerebro reproduci debere, quoties ideæ ſenſuales in anima reproducuntur: ita nimirum apparet eodem modo deficere vim imaginationis, quo vim ſenſationis deficere ſupra vidimus (§. 112. 143.).

Quodſi ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ amplectaris, propoſitionis noſtræ palam erit neceſſitas.

§. 206.

Phantasmatis reſpondent ideæ materiales in cerebro (§. 93. 117. 205.). Phantaſmatum materialium & immaterialium coexiſtentia.

§. 207.

Phantasmata ſunt perceptiones immediatæ (§. 206. 112. 111. 113. 112. rat. 95. emp. 114. rat.). Quoad animam ſcilicet perinde eſt, five idea materialis actione ſenſibilis in organum externum, ſive ab alia quacunque cauſa producatur. Enimvero ſi ſenſibile in organum ſenſorium agit, idem immediate percipimus (§. 195.). Ergo idem adhuc immediate percipere debemus, quotiescunque alia quacunque de cauſa idea immaterialis in cerebro oritur, quæ alias actione ejusdem in organum ſenſorium excitari ſolet. E. Qualia ſint phantaſmata.

Experientia ſatis confirmat phantasmata nobis talia repræſentare objecta, qualia ſenſu percipiuntur.

§. 208.

Ideæ materiales in motu minus celeri conſiſtunt, ſi phantasmati, quam ſi ideæ ſenſuali reſpondent (§. 96. empir. 126. rat.). Adde §. 96. empir. Diverſitas ejusdem ideæ materialis phantaſmati & ideæ ſenſuali reſpondens.

§. 209.

Si idea materialis phantasmati reſpondens tanta fieri poſſit, quanta eſt, ſi eadem idea ab ipſo ſenſibili in organon ſenſorium agente producitur; objectum nobis ſenſu una cum ceteris, quæ tunc ſenſu percipimus, percipere videbimur. Nulla enim tunc amplius datur differentia inter ideam materialem phantasmati reſpondentem & ideam materialem ideæ ſenſuali convenientem, atque adeo una in locum alterius ſubſtitui poteſt, ut nulla inde in ſtatu cerebri naſcatur mutatio (§. 290. *Ont.*), conſequenter utraque eadem eſt (§. 181. *Ont.*). Phantasma igitur ideæ materiali reſpondens idem eſt cum idea ſenſuali (§. 118.), & ideo eandem habet claritatem, quam habitura erat idea ſenſualis (§. 126.). Anima igitur phantasma ab idea ſenſuali non amplius diſtinguet (§. 97. *Pſych. empir.*). Confuſio phantaſmatis & ideæ ſenſualis.

Hinc reddenda eſt ratio, quod furioſi & deliri ſibi videantur videre, quæ præſentia non ſunt: irregulares enim motus, qui a cauſis præternaturalibus in cerebro producuntur, eam celeritatem acquirunt, quam habituri erant, ubi objectum ſenſibile ſua in organum actione eosdem produceret.

§. 210.

Idearum materialium identitas in confuſione phantaſmatum cum ideis ſenſualibus.

Si quis ſenſu percipere videtur, quæ tantummodo imaginatur; idea materialis phantasmati reſpondens eandem celeritatem habet, quam haberet, ubi ab objecto ſenſibili in organum ſenſorium agente produceretur (§. 97. emp. 125. 111 ſq. rat.).

Atque hinc patet ratio, cur viſionarii ſibi perſuadere valeant ſe quædam videre vel alio ſenſu percipere, quæ tamen ipſis minime apparent. Per præcipitantiam judicant, qui viſionarios ob viſiones, quas crepant, in numerum impoſtorum referunt, qui contra conſcientiam aliis impoſituri ea jactant, quæ falſa eſſe ipſimet ſatis norunt. Niſi enim aliæ adſint rationes, quibus fidem eorum ſubleſtam reddas, viſionum falſitas ipſorum fidei nihil derogat, cum fieri poſſit, ut quis bona fide fallat alios, dum propter ingnorantiam naturæ animæ humanæ ipſemet fallitur.

§. 211.

Unde poſſibilitas intenſionis imaginationis colligatur.

Quoniam effectus major eſt, ſi major fuerit ideæ materialis celeritas, quam ubi minor fuerit (§. 886. *Ont.*), effectus vero major a cauſa majore, minor a minore pendeat, ſeu, quod perinde eſt, effectus major nonniſi vi majore, minor autem vi minore producitur (§. 926. *Ont.*). *Si imaginationis vi producta idea materialis eadem celeritate gaudet, quam habet idea materialis ab objecto ſenſibili in organum producta, conſequenter ſi quis ſibi ſenſu percipere videtur, quæ imaginatur, facultate tamen imaginandi a cauſa nulla præternaturali turbata, vim imaginationis intendi poſſe inde arguitur (§. 758. Ont.).*

Intenſitas imaginationis non confundenda eſt cum ejus extenſione, (§. 198. *Pſychol. empir.*). In intenſitate potiſſimum reſpicimus ad majorem phantasmatum claritatem ipſisque reſpondentium idearum materialium celeritatem.

§. 212.

Quoniam dubitandum non eſt, quin inter eos, qui viſiones ſeu apparitiones ſibi factas jactarunt, fuerint, qui quod imaginabantur ſibi videre viſi ſunt; quin *Imaginatio inſigniter intendi poſſit, dubitandum non eſt.* Imaginationis intenſitas aſſerta.

Major imaginationis intenſitas concipi non poteſt, quam ubi ad eum gradum perducitur, ut phantasmata eandem cum ideis ſenſualibus claritatem conſequantur. Quoniam imaginationis intenſitas, præſertim ſi extenſio eidem accedat, plurimum utilitatis nobis affert in rebus cognoſcendis aliisque ad earundem cognitionem perducendis; ſupereſt, ut addamus, quomodo vim imaginationis intendere liceat.

§. 213.

Si vim imaginationis intendere velimus, omnem conatum adhibere debemus, ut attentionem in phantasmata dirigamus, eamque in iisdem defixam detineamus & quæ iisdem inſunt pervideamus ac diſtinguamus (*§.* 237. 99. 238. *empir.*). Quomodo vis imaginationis intendatur.

Naturæ veluti impetu intenditur imaginandi vis, ubi in iis circumſtantiis conſtituimur, ut ad iſtiusmodi exercitia de iis nequaquam cogitantes adducamur, veluti Mathematicis, ac præſertim Geometris accidere ſolet, qui ab imaginatione ſæpius expectant claritatem evidentiæ defectum ſuppleturam. Ita fervor pietatis in precantibus vel ſacras meditationes foventibus affectuum vi attentionem in phantasmatis, quibus objecta convenientia repræſentantur, defigit defixamque retinet atque ideas alienas arcet, ſicque ad imaginationis intendendæ exercitia tale quid non cogitantes adducit: id quod martyrum exemplo illuſtratur, qui attentione in futura vita defixa cruciatuum ſenſum vicerunt.

§. 214.

Qui vires imaginationis intendere voluerit, is diverſis attentionis gradibus ſibi comparandis ſtudere debet (§. 249. & ſeqq. Pſychol. empir.) *utque ſemel acquiſitos conſervet atque perficiat operam dare tenetur* (§. 255. *Pſych. empir.*). Add. §. 213. *rat.* 248. *emp.* cum 243 ſqq. *empir.* Media facilitandi vis imaginationis intenſionem.

§. 215.

Tempus exercitiis intendendæ imaginationis conveniens initio.

Exercitiis, quibus vis imaginationis intenditur, initio impendendum eſt tempus nocturnum, vel veſpertinum, & id inprimis, quo non multa objecta organa ſenſoria feriunt, vel oculi occludendi, ne lumen illabi poſſit (§. 102. emp.).

§. 216.

Tempus conveniens in progreſſu.

Aliquam imaginationis intenſitatem conſecutus exercitia eam ulterius intendendi etiam interdiu oculis apertis & ſenſim ſenſimque inter majores ſtrepitus, vel actiones objectorum in organa ſenſoria ſenſim ſenſimque vehementiores inſtituere debet (§. 249. emp. 215. 214. rat.).

§. 217.

Intuitus ideæ univerſi cur legibus adſtrictus.

In intuenda idea univerſi anima certas obſervare tenetur leges. Quoniam enim integram ideam univerſi ſimul intueri nequit (§. 194.), neceſſe eſt ut detur ratio ſufficiens, cur hanc potius partem intueatur, quam aliam (§. 70. *Ont.*). Quamobrem cum ideam univerſi intueatur, quatenus nonnulla, quæ in eadem continentur, clare percipit (§. 193.); claræ perceptiones animæ rationes habent ſufficientes, cur hæ jam potius animæ inexiſtant, quam aliæ. Et quia ſingulis infinita inſunt (§. 186.), quæ cum mediate percipiantur (§. 195.) totaliter obſcure percipiuntur (§. 201.); non minus neceſſe eſt detur ratio ſufficiens, cur perceptiones iſtæ claræ, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur, hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 70. *Ont.*). Intelligibili itaque modo explicari poteſt, cur anima nunc has potius habeat, quam alias perceptiones claras & cur eædem hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 321. *Ont.*). Et quia poſita iſta ratione ſufficiente ponuntur hæ potius perceptiones claræ, quam aliæ eædemque hoc potius modo limitantur, quam alio (§. 118. *Ont.*); determinatio illarum perceptionum, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur, fit rationi convenienter (§. 113. *Ontol.*), conſequenter regulæ dantur, per quas perceptiones iſtæ, quibus intuitus ideæ univerſi comprehenditur, adeoque ipſe intuitus ideæ univerſi, utpote cum iiſdem idem (§. 181. *Ont.*), explicari poteſt (§. 475. *Ont.*). Hæ vero regulæ cum & ipſæ ratione ſua nitantur (§. 70. *Ont.*); principia dentur neceſſe eſt illarum regula-

gularum generalia (§. 866. *Ont.*), conſequenter leges perceptionum, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur (§. 84. *Pſych. empir.*).

Leges iſtiusmodi dari a poſteriori evicimus (§. 85. 117. *Pſych. emp.*): enimvero hic oſtenditur, cur legibus iſtiusmodi ſit opus. Fluunt nimirum ex finitudine naturæ humanæ, quæ ne particulam quidem univerſi, nedum integrum univerſum clare percipere valet.

§. 218.

Ad intuitum univerſi pertinent & ideæ ſenſuales, & phantaſmata clara (§. 182. *rat.* 95. 48. 24. 93. 92. *emp.* 193. *rat.*). Quænam ad intuitum univerſi referantur.

§. 219.

Igitur *non minus phantasmata, quam ideæ ſenſuales certis legibus neceſſario adſtringuntur* (§. 218. 217.). Neceſſitas legum idearum ſenſualium & phantaſmatum.

§. 220.

Lex ſenſationum aliam ſe ſuperiorem ſeu priorem non agnoſcit (§. 78. *rat.* 144. 851. *Ontol.*). Prima lex perceptionum.

Unde lex ſenſationum ponitur poſita eſſentia animæ, neque adeo eadem prior aliqua concipi poteſt.

§. 221.

Lex ſenſationum non tollit libertatem (§. 85. *empir.* 151-153. *rat.*). Lex ſenſationum cur non adverſetur libertati.

§. 222.

Lex ſenſationum libertatem animæ ne reſtringit quidem. Etenim vi legis ſenſationum eædem dependent a ſitu corporis in univerſo ac organorum conſtitutione (§. 85. *Pſych. empir.*). Quamobrem cum in eo eſſentia atque natura animæ conſiſtat, ut ſibi repræſentet hoc univerſum pro ſitu corporis organici in univerſo & convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt (§. 66. 67); alia libertas in ſentiendo concipi nequit, quam quæ ſeſe in decernendo ſitu corporis & circa uſum organorum exerit. Atqui lex ſenſationum in ea nihil immutat (§. 151. & ſqq.). E. Nec libertatem reſtringat

Leges morales libertatem hominis reſtringunt ad unam partem

contradictionis, cum potentia phyſica extendatur ad utramque; non tamen ideo dicuntur tollere libertatem, cum nemo non intelliget hac lege nihil in natura hominis immutari. Multo minus igitur libertati adverſa cenſeri poteſt lex ſenſationum, cum libertatem ne quidem reſtringat, ſed tantam relinquat, quanta per naturam rerum ipſiusque animæ dari poteſt. Si quis legem ſenſationis libertati adverſam exiſtimat, quod ſtante ea ſine organis ſentire non liceat, nec adeo ſenſu percipere detur, niſi quæ in organa ſenſoria agunt & convenienter mutationi, quam organorum conſtitutio admittit; is libertati humanæ adverſum pronunciare tenetur, quod volare & pondus quantumcunque movere nequeat, hoc eſt, exiſtere deſiderat, quæ poſſibilitate intrinſeca deſtituuntur contra prima philoſophiæ principia (§. 132. *Ontol.*).

§. 223.

Legis imaginationis ratio. *Lex imaginationis rationem aliquam in lege ſenſationis habere debet* (§. 92. *emp.* 66 ſq. *rat.* 160. *Ont.*).

Ipſa lex imaginationis (§. 117. *Pſychol. empir.*), hoc ipſum abunde loquitur.

§. 224.

Legis imaginationis demonſtratio. *Si in quid, quod ſenſu percipimus, attentionem noſtram dirigimus; vi imaginationis ea percipere debemus, quæ antea cum eo percepta fuere ſenſu; ſeu vis imaginationis reproducere debet ideam totalem, cujus pars erat id, in quod attentionem noſtram jam dirigimus.* Lex enim imaginationis rationem aliquam habere debet in ſenſationibus (§. 223.). Quamobrem cum ea ſenſationum clarior ſit ceteris, in quam attentionem noſtram dirigimus (§. 237. *Pſych. empir.*), ut adeo veluti ſola nobis jam præſens exiſtimetur; in ea potiſſimum ratio quærenda, cur aliquid rei abſentis percipiamus. Enimvero anima ſibi repræſentare nequit ſenſibilia niſi convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis accidunt (§. 62.), adeoque nec abſentia, niſi convenienter mutationibus, quas antea in organis ſenſoriis produxerunt, conſequenter vi perceptionum præſentium ſeu ſenſationum perceptiones rerum antea ſenſu perceptarum reproducere debet. E.

§. 225.

Quoniam phantasmata præſentia eodem modo inſunt phantasmati cuidam alteri per modum partis communis, quo idea ſenſualis præſens ineſt phantasmati cuidam, cum, quæ nunc in phantasmatum numero ſunt, olim in idearum numero fuerint; *ſi in quid, quod in phantasmate præſente continetur, attentionem dirigimus; vi imaginationis id quoque percipere debemus, quod antea una cum re per phantasma præſens repræſentata percipiebatur (§. 224.).* Legis imaginationis complementum.

Nimirum quod de ſenſatione præſente admittis, idem quoque de phantaſmatis præſentibus admitti debere nemo non agnoſcit, qui rationem perſpicit, cur in priore caſu locus ſit legi imaginationis. Ceterum ſi corollarium hoc adjicias propoſitioni præcedenti, ex qua infertur; lex imaginationis integra habetur. Completur nempe reducendo caſum alterum ad primum, ut ſub eodem contentus videatur. Inſervit autem hæc altera legis imaginationis pars ſeriei phantasmatum continuandæ, quemadmodum ex ipſa lege patet atque experientia confirmat. Patet jam ratio, cur legem imaginationis generaliter de perceptionibus quibusvis enunciaverimus (§. 117. *Pſychol. empir.*).

§. 226.

Idea materialis, quæ ideæ ſenſuali reſpondet, reproducit ideam materialem antea cum eadem actione ſenſibilis in organum ſenſorium producta (§. 224. 113 206.). Idearum materialium reproductio.

§. 227.

Imaginationem materialem ſeu corpori inexiſtentem appello facultatem producendi ideas materiales reſpondentes phantasmatis, ſeu nulla immediata actione ſenſibilis in organo ſenſorio. Quoniam ideis materialibus actione ſenſibilium in organa ſenſoria productis una producuntur alia, quæ phantasmatis reſpondent, ſeu quæ a nulla actione immediata ſenſibilis in organa ſenſoria pendent (§. 226.); *imaginationem materialem dari immateriali contradiſtinctam, quæ in anima datur (§. 92. Pſych. empir.), ſeu imaginandi quandam facultatem corpori quoque inexiſtere patet.* Imaginatio quatenus corpori ineſt.

§. 228.

Sedes imaginationis materialis.

Sedes imaginationis materialis in cerebro exiſtit (§. 227. 112.).

Atque hinc eſt, quod a ſtatu cerebri pendeat, & morbi cerebro infeſti eidem quoque inſidientur, eandemque turbent, immo corrumpant.

§. 229.

Cur phantasmata pendeant a ſenſatione.

Nullum phantaſma in anima exiſtere poteſt niſi præcedat quædam ſenſatio (§. 206. 112. 205. *rat.* 304. *Coſm.* 114. *rat.* 65. *emp.*). Vide etiam §. 64. & §. 217 ſqq. *rat.*

§. 230.

Idearum materialium & ſenſualium debilitatio.

Ideæ materiales, quæ ſenſualibus reſpondent, ſucceſſive imminuta celeritate debilitantur: ipſæ autem ſenſuales continuo fiunt debiliores, donec prorſus extinguantur. Conſtat experientia, ſi Solem occaſui proximum intuentes oculos ſubito claudimus, imaginem Solis aliquoties recurrere, ſed continuo minus claram, donec tandem prorſus obſcura ſeu nigra appareat, antequam penitus evaneſcat. Diverſæ igitur ideæ ſenſuales diverſa claritate præditæ ſibi invicem ſuccedunt, & claritas continuo decreſcit, antequam totæ evaneſcant. Unde patet ideas ſenſuales in anima decreſcente continuo claritate extingui.

Enimvero ideis ſenſualibus diverſis diverſæ quoque in cerebro reſpondent materiales (§. 114.). E. Sicuti ideæ ſenſuales ſibi invicem ſuccedunt; ita etiam ideæ materiales ſibi invicem ſuccedere debent: & ſicuti illæ claritate differunt, qua continuo decreſcente tandem extinguuntur; ita hæ celeritate differre, & hac continuo decreſcente tandem extingui debent (§. 126.).

§. 231.

Idearum ſenſualium in phantaſmata mutatio.

Ideæ ſenſuales degenerant in phantasmata (§. 230. rat. 96. 98. empir.) & illis reſpondentes materiales in materiales, quæ his reſpondent (§. 230. 208.).

Si objectum quodcunque viſu percipias, v. gr. ſi arborem intuearis, & ſtatim oculos claudas; objectum iſtud, veluti arborem, tibi adhuc imaginaris. Idea autem, quam tunc habes, eadem prorſus eſt,

quæ

quæ alias eſt arboris viſu alias perceptæ, & cujus nunc minime præſen-
tis tantummodo recordaris.

§. 232.

Quoniam idea ſenſualis, quæ phantasma rei cujusdam olim ſenſu perceptæ reproducit, eſt pars perceptionis cujusdam jam reproductæ; evidens eſt *idea ſenſuali præſente degenerante in phantaſma vi imaginationis eidem ſociari, quæ antea, cum in numero idearum ſenſualium exiſteret, ſociata fuere (§. 231.), adeoque motum in cerebro exceptum per amplius ſpatium diffundi, per quod ſcilicet diffundebatur, cum antea in eodem exiſteret.* Ratio legis imaginationis mechanica.

Atque adeo propius apparet ratio legis imaginationis, quæ multo adhuc clarior foret, ſiquidem ſtructura cerebri nobis magis explorata eſſet, ut luculenter conſtaret, quomodo motus ille per ſpatium amplius diffundi poſſit, propterea quod antea hoc modo diffundebatur. Non minus autem in cerebro, quam in anima evidens eſt, quod lex imaginationis cum lege ſenſationis hoc pacto connectatur, quemadmodum eam connexam eſſe debere conſtat (§. 223.).

§. 233.

Quomodo objectum aliquod ſenſu percipitur; idea tam materialis, quam ei reſpondens ſenſualis continua productione conſervatur. Ponamus e. gr. nos intervallo temporis dato, veluti durante uno ſcrupulo primo, oculis immotis aliquod contueri objectum, puta arborem. Sumamus tempuſculum minutiſſimum, quo viſu percipitur arbor. Patet illo tempuſculo & motu ad cerebrum usque propagato (§. 111.) produci in cerebro ideam arboris materialem (§. 112), & in anima cooriri ideam ſenſualem (§. 113.). Enimvero nec ideæ ſenſuales, nec materiales per ſe ſubſiſtunt, ſed illæ imminuta continuo claritate in phantasmata, hæ vero decreſcente continuo celeritate in ideam materialem phantasmati reſpondentem degenerant (§. 231.). Quamobrem ſi utræque evaneſcere non debent, reproducendæ ſunt, antequam decrementum claritatis ipſique reſpondens decrementum celeritatis (§. 125.) fuerit perceptibile. Quamdiu vero arborem immotis oculis intuemur, lumen ab eodem in oculos illapſum con- Modus conſervandi ideam ſenſibilis.

tinuo eodem modo agit in nervos opticos, atque adeo eadem continuo eſt ſpecies impreſſa (§. 112.). Quamobrem eadem quoque continuo producitur idea materialis (§. 115.) eademque ſenſualis (§. 118.).

Motus fibrillis nerveis impreſſus non poteſt tardior fieri, quia continua actione ſenſibilis in organon inſtauratur, antequam decrementum fuerit perceptibile: quemadmodum chorda, quæ continuata actione huc illucque trahitur, motum acquiſitum eundem tuetur.

§. 234.

Medium eam conſervandi.

Si ergo ideam ſenſualem conſervare volueris, objectum per totum illud ſpatium temporis ad organon applicare, veluti viſibile oculis directe opponere teneris (§. 233. 113. 111.).

§. 235.

Reproductio nis idearum conſervatrici- um tempus.

Idea materialis ſenſuali reſpondens jam in eam, quæ phantasmati reſpondet, degenerat, dum ſenſualis conſervatrix reproducitur: ſimiliterque in anima idea ſenſualis, qua ad conſervationem opus eſt, reproducitur, dum ſenſualis præſens in phantasma jam degenerat. Idea enim materialis, quæ ſenſuali reſpondet, conſiſtit in motu ex organo ſenſorio ad cerebrum usque propagato (§. 112.). Quoniam motus non fit niſi in tempore (§. 649. *Ontol.*); tempuſculo aliquo opus eſt, quo motus fibrillis nerveis impreſſus ad cerebrum usque propagatur (§. 111.). Quamobrem cum idea materialis in cerebro ſtatim degenerare incipiat in eam, quæ phantasmati reſpondet, ubi primum ad illud propagatus fuit motus fibrillis nerveis in organo impreſſus (§. 231.); dum motus repetita actione ſenſibilis per nervos ſenſorios ad cerebrum propagatur, idea materialis præſens in eam degenerat, quæ phantasmati reſpondet. Ergo (§. 233.).

Jam nulla in anima exiſtit idea ſenſualis, niſi in cerebro exiſtat idea materialis, cui iſta reſpondet (§. 113. 114.). Sed idea materialis anterior jam in eam degenerat, quæ phantasmati reſpondet, dum idea materialis ſenſualis conſervatrix reproducitur per demonſtrata. Ergo

§. 236.

§. 236.

Quoniam igitur ideæ olim ſociæ materialis exiſtentis una reproducuntur, dum, quæ ſenſuali reſpondet, in phantasma abit (§. 232.); *Imaginatio quoque operatur, etſi ideæ ſenſuales conſerventur.* Cur imaginatio operetur idea ſenſuali conſervata.

Atque hac potiſſimum de cauſa propoſitionem præcedentem præmiſimus, ne quis in dubium vocare poſſet, quæ de ratione legis imaginationis paulo ante (*not.* §. 232.) obſervavimus.

§. 237.

Dum idea, in quam dirigitur attentio, in phantasma abit; ideæ ſociæ phantasma compoſitum complentes appercipiuntur pro gradu attentionis conſervatæ (§§. 237. 235. 245. 251. emp. 70. Ont. 237. emp.): quamdiu vero idea ſenſualis phantasmatis productrix & ad eam attentio conſervatur; phantasma, in quod ſenſualis degenerat, non appercipitur (§§. 233. rat. 99. emp.). Apperceptio phantasmatis.

Ponamus, tibi obvium fieri hominem, quem in templo vidiſti. Dum attentionem tuam omnem in eundem dirigis; idea templi interioris, in quo eundem vidiſti, una reproducitur, quæ per legem imaginationis facile in ideam exterioris degenerat. Ideæ templi tibi magis conſcius es quam hominis in eo ſedentis, quamdiu eundem contueris & attentionem tuam a phantasmate templi, quod eundem hominem quaſi in templo ſedentem exhibet, in ideam ſenſualem ejusdem quaſi retrahi obſervas, cum perdifficile fit ad ideam ſenſualem & phantasma ſimul eodem gradu conſervare attentionem: quæ enim ratio eſt, ut plerumque ſtatim evaneſcere videatur phantasma. Ceterum me non monente percipitur; phantasma, in quod abierat idea ſenſualis, interire, dum ſenſualis redintegratur, quia materialis idea reſpondens ſenſuali & phantasmati eundem in cerebro locum occupat.

§. 238.

Quoniam vero *idea ſenſualis* non reproducitur, ubi in phantasma abit, actione in organum ſenſorium impedita (§. 81. *Pſych. empir.*); *phantasma, in quod abit, una cum ideis ſociis phantasma compoſitum complentibus una appercipitur, actione ſenſibilium in organum ſenſorium impedita*, veluti *clauſis oculis*, *ſi ſenſibile fuerit viſibile.* Modus phantasma producendum appercipiendi.

§. 239.

§. 239.

Interitus ideæ materialis phantaſticæ in redintegratione ſenſualis.

Idea materialis reſpondens phantaſmati, in quod abiit ſenſualis (§. 112. 230 ſeq.), interit, dum redintegratur ſenſualis. Quodſi organi ſenſorii erga ſenſibile ſitu immutato idea ſenſualis redintegratur; idea materialis eidem reſpondens denuo producta (§. 233.), eundem quoque locum occupare debet, quem occupabat in cerebro primum producta motu iisdem fibrillis nerveis impreſſo ad eundem quoque cerebri locum propagato (§. 111.). Quamobrem cum motus, in quo conſiſtit idea materialis phantasmati reſpondens, in locum ideæ ſenſualis ſuccedenti, nonniſi celeritate differat a motu, in quo conſiſtit idea materialis actione ſenſibilis in organon ſenſorium redintegrata, hæcque celeritas priori major ſit *per demonſtrata*, adeoque differentia in gradu conſtituta (§. 156. *Coſmol.*) minor in majore tanquam pars in toto contineatur (§. 750. *Ontol.*) atque hinc ad totum pertineat (§. 341. *Ontol.*); impoſſibile omnino eſt, ut idea materialis phantasmati, in quod ſenſualis abierat, reſpondens adhuc ſubſiſtat, dum ſenſualis redintegratur. E. interit (§. 541. *Ont.*).

Nimirum ſi quis admitteret, phantasmati & ideæ ſenſuali reſpondentes ideas materiales ſimul ſubſiſtere poſſe; is affirmaret idem mobile eodem momento & majore, & minore celeritate moveri: id quod manifeſte contradictorium (§. 30. *Ontol.*), neque admitti poteſt (§. 28. *Ontol.*).

§. 240.

Phantasmatis propagatio.

Si phantasma rei, quam nunc ſenſu percipimus, una apperciperé debemus; idea materialis primum producto reſpondens ſui diffuſione aliam producere debet, cui phantasma illud reſpondet. Quoniam enim idea materialis, quæ ſenſuali primum productæ, ſenſibili in organum agere incipiente, degenerat in ideam materialem, quæ phantasmati ejusdem objecti reſpondet (§. 231.) eidemque ſociantur ideæ materiales, quæ alias, cum idem ſenſibile perciperemus, ſive numero, ſive genere aut ſpecie, prout attentio noſtra in numericas, vel genericas aut ſpecificas differentias dirigitur (§. 104. 105. *Pſychol. emp.*), eidem ſociatæ fuerant (§. 232.); primi phantasmatis compoſiti, quod idea

idea ſenſuali ad evaneſcentiam vergente oritur (§. 230.), phantasma ſenſibilis ſic ortum eſt pars, eique reſpondens idea materialis eundem locum occupat, quem occupat ideæ ſenſuali conveniens. Enimvero ſi ſenſibile & ejus phantasma una percipitur; illi & huic reſpondentes ideæ materiales una in cerebro exiſtere debent (§. 113. 206.) adeoque, cum in motu diverſæ celeritatis conſiſtant (§. 208.), eundem in cerebro locum occupare nequeunt. Neceſſe igitur eſt ut ex motu, in quo prima idea materialis phantasmati primo reſpondens conſiſtebat, naſcatur motus, in quo conſiſtit ſecunda idea materialis phantasma ſenſibilis juxta ſenſibile exhibens, conſequenter idea materialis phantasmati primum producto reſpondens ſui diffuſione aliam producit, cui phantasma alterum reſpondet, quod ſenſibilis phantasma una cum ipſo ſenſibili apperceptibile exhibet.

§. 241.

Si qua idea materialis ſæpius fuerit producta, vel diu conſervata; cerebrum reproductionis facilitatem contrahit (§. 112. 233.). Conſtat a poſteriori eam eſſe corporis noſtri naturam, ut motuum continua, vel ſæpius iterata productione contrahatur facilitas motuum eorundem reproducendorum. E. — Facilitas reproductionis idearum materialium cerebro acquiſita.

§. 242.

Si idea aliqua materialis vel immaterialis diu conſervatur; ſæpius reproducitur (§. 233.). — Æquipollentia diuturnæ conſervationis & frequentis productionis idearum.

§. 243.

Quamdiu itaque *ſpectatur idearum iterata productio, unum idemque eſt, ſive idea aliqua ſæpius producatur ſive diu conſervetur.* Si enim diu conſervatur, ſæpius producitur, quamvis productiones iteratæ continua ſerie ſeſe invicem excipiant (§ 242.). Unde porro conſequitur, *quamdiu idearum iterata productio ſpectatur, diuturnam earundem conſervationem & frequentem iterationem ſibi mutuo ſubſtitui poſſe, ſalvis iis, quæ inde ſequuntur* (§. 181. *Ontol.*). — Quando ea locum habeat.

§. 244.

Ideæ materiales rerum cognitarum quomodo in cerebro exiſtunt.

Ideæ materiales ſemel ſenſu perceptis vel noſtro arbitrio vi imaginationis formatis reſpondentes non actu inſunt cerebro (§. 233. III.); *ſed tantummodo potentia, ſeu quoad poſſibilitatem actu inexiſtendi, abſente licet objecto.*

Si ideæ iſtæ vel ſæpius fuerint productæ, vel diu conſervatæ, cerebrum contrahit facilitatem eas reproducendi (§. 241.). Poſſibile igitur eſt, ut juxta legem imaginationis producantur occaſione ſenſibilis in organum ſenſorium agente (§. 229. 219. *Pſychol. rat.* & § 117. *Pſychol. empir.*). E. Inſunt cerebro quoad poſſibilitatem actu inexiſtendi, abſente licet objecto.

§. 245.

Facultas producendi ideas rerum, quas habuimus, num ſit quid actuale.

Facilitas producendi ideas rerum, quas antea habuimus, in actuali quadam mutatione conſiſtit (§. 241.).

§. 246.

Status cerebri in ſomnio.

In ſomnio ſimplici ideæ materiales continuo aliæ ex aliis naſcuntur; in compoſito vero in qualibet ipſius parte (§. 123. *emp.* 206. 113. *rat.* 125. 124. *emp.*).

Nempe cum ſomnium nova ſenſatione interrumpitur, idea materialis, quæ ſenſuali reſpondet, non naſcitur ex idea materiali, quæ dabatur in cerebro, præcedente; verum ab actione ſenſibilis in organum reſultat. Unde in ſomnio compoſito nonnullæ ideæ naſcuntur ex motu in organo exiſtente, non vero ex eo, qui datur in cerebro. Motus vero in organo ſpecies impreſſa eſt, non idea materialis, quæ in motu in cerebro conſiſtit (§. 112.).

§. 247.

Status organorum ſenſoriorum in ſomnio.

Dum dormimus, fibrillæ nerveæ, quæ dantur in organis ſenſoriis, in eo ſtatu ſunt, ut ab actione ſenſibilis in organon non facile is motus iisdem imprimi poſſit, qui ſpeciem impreſſam conſtituit (§. 923. *Ont.* III. 126. 59. *rat.*).

§. 248.

Status cerebri in ſomno.

Dum dormimus, cerebri ſtatus adhuc idem eſt, ut ideæ materiales iſtiusmodi in eodem excitari poſſint, quales in eodem exci-

excitantur dum vigilamus (*§*. 121 *ſeq. empir.* 246. 219. 226. 225. 206. *rat.*).

Experientia loquitur, ideas materiales, quæ in cerebro ſomniantium excitantur, eſſe iſtiusmodi, quales vi imaginationis in nobis produci conſtat, dum oculis clauſis imaginationi luxurianti attendimus vigilantes. Enimvero quod non ſemper ſomniemus, etſi cerebrum ſit ad ſomnium aptum, id quidem inde eſt, quod nullum phantasma in anima exiſtere poſſit, niſi quædam præcedat ſenſatio (§. 229.), conſequenter nec in cerebro naſcantur ideæ materiales illis reſpondentes (§. 206.), niſi præcedat aliqua idea materialis actione ſenſibilis in organon excitata (§. 113.); is autem in ſomno organi ſenſorii ſtatus ſit, ut fibrillis nerveis non facile is motus imprimi poſſit, qui ſpeciem impreſſam conſtituit (§. 247.).

§. 249.

Perceptiones ordinatas appello, quæ repræſentant res conſtante ordine ſibi invicem ſuccedentes. *Inordinatas* dico, quæ repræſentant res nullo ordine ſibi invicem conſequentes. Perceptionum ordinatarum & inordinatarum diſcrimen.

§. 250.

Dum ſomniamus, anima eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (*§*. 14.) *inordinatarum* (*§*. 128. *emp.* 475. 487. 485. *Ontol.* 249. *rat.*). Status animæ in ſomnio.

Præſens propoſitio accipi poteſt pro definitione ſomnii reſpectu animæ.

§. 251.

Dum vigilamus, anima eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (*§*. 14.) *ordinatarum* (*§*. 76. *Coſmol.* 67. 59. *empir.* 249. *rat.*). Status animæ dum vigilamus.

Præſens propoſitio ſtatum vigilantis a ceteris, quos anima habere poteſt, ita ſeparat, ut definitionis loco ſervire poſſit, ubi alteri explicare debes, quid ſit vigilare quoad animam.

§. 252.

Fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis ipſo uſu reducuntur ad eum ſtatum, in quo motus ad cerebrum propagabilis a ſenſibilibus Variatio ſtatus fibrillarum ſenſoria

 iisdem

rum unde pendeat. *iisdem imprimi nequit conſueta facilitate; non uſu autem reducuntur in ſtatum priſtinum.* Dum enim vigilamus, ſenſibilia in organa ſenſoria agentia continuo percipimus. Fibrillis adeo nerveis continuo imprimitur motus, qui inde ad cerebrum propagatur (§. 111.). Enimvero dum dormimus, fibrillæ nerveæ organorum ſenſoriorum in eo ſunt ſtatu, ut actione ſenſibilis ſpecies (§. 247.), adeoque motus ad cerebrum propagabilis non facile imprimi poſſit (§. 112.). Quare cum ſomnus ſua veluti ſponte ſequatur, ubi per aliquem temporis tractum vigilavimus, ut ex ſtatu vigilantis naſcatur, fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis continuato per aliquem temporis tractum uſu reducuntur ad eum ſtatum, in quo motus ad cerebrum propagabilis eadem facilitate iisdem non amplius imprimi poteſt, quo ante imprimebatur.

Enimvero ſomno per aliquod temporis ſpatium continuato nos iterum evigilamus. Quamobrem cum ſomno durante nihil eorum, quæ nobis præſentia ſunt, conſcii ſimus, (§. 119. *Pſychol. empir.*); motus quoque fibrillis nerveis nullus imprimitur ad cerebrum propagandus (§. 111.), adeoque fibrillarum nervearum in organis ſenſoriis durante ſomno nullus uſus eſt. Enimvero dum evigilamus, redit ſtatus priſtinus. Ergo fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis, ubi ineptæ factæ fuerint ad recipiendum motum a ſenſibili, qui ad cerebrum propagari poſſit, non uſu reducuntur ad eum ſtatum, in quo ipſis a ſenſibilibus motus ad cerebrum propagabilis imprimi poteſt.

§. 253.

Somni finis ſeu neceſſitas. *Somno ergo opus eſt, ut fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis ad munia ſua obeunda ineptæ redditæ reficiantur, ſeu ad eadem denuo apta efficiantur (§§. 119. emp. 111. 252. rat.).*

§. 254.

Cur clauſis oculis in lecto decumbendum. Quia uſus oculi continuus eſt, quamdiu per diem vigilamus, etiam cum ſenſus ceteri vel prorſus feriantur, vel parum occupantur; in organis autem ſenſoriis fibrillæ nerveæ reficiuntur non uſu (§. 252.); *plurimum conducit ſi, dum noctu non dormimus, oculos claudimus.*

§. 255.

§. 255.

Ex eadem ratione *conducit, ſi dormire non valentes actiones ſenſibilium ab organis ſenſoriis, quantum fieri poteſt, arceamus.* Cur & a ceteris organis ſenſibilia arcenda.

Hinc loca eligimus ab omni ſtrepitu remota, quem etiam eo, quo dormiendum, tempore metuere licebat. Curandum præterea, ne corpus calorem vel frigus ſentiat. Guſtus enim & olfactus per ſe feriantur, nullis ſenſibilibus præſentibus. Aſt moleſtum percipimus eum corporis ſtatum, ubi cauſæ intrinſecæ faciunt, ut quasdam corporis noſtri partes ſentiamus. Quodſi in lecto decumbentes ſenſus propemodum omnes prorſus feriantur, ut imaginationi tantummodo aliquæ partes relinquantur, quæ nimirum nec ipſa inquietatur; vigilias nobis non adeo obeſſe deprehendimus, quam ubi organa ſenſoria nimis fuerint occupata. Taceo nos quoque in ſomnum facilius incidere, ubi ſenſus obſtacula non objiciunt, nec difficultates faceſſit imaginatio.

§. 256.

In anima ſtatus perceptionum clararum & obſcurarum, ſeu totalium diſtinctarum & confuſarum alternare debent. Etenim opus eſt, ut ſomnus & vigiliæ alternent (§. 253.). Enimvero quando vigilamus, anima eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 14.), totalium ſcilicet (§. 45. *Pſych. empir.*), ſeu partialium clararum (§. 44. *Pſych. empir.*): quando vero dormimus, eadem eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum, ſeu totalium confuſarum (§. 59.). Quamobrem cum ideæ ſenſuales ideis materialibus in cerebro coëxiſtant (§. 113.); in anima ſtatus perceptionum clararum & obſcurarum, ſeu totalium diſtinctarum & confuſarum alternare debent. Alternatio ſtatuum animæ.

Apparet adeo neceſſitas, cur anima non ſemper in ſtatu perceptionum diſtinctarum eſſe poſſit: neque enim vi eſſentiæ ac naturæ ſuæ alius eſſe poteſt ſtatus animæ, quam qualem admittit ſtatus corporis (§. 66. 67.). Si quis hinc difficultates nectere velit adverſus ſtatum animæ a corpore ſeparatæ; eidem ſatisfaciemus inferius, ubi de immortalitate animæ acturi ſumus. Difficultates enim naſcuntur ex eo, quod anima vi eſſentiæ ſuæ in operationibus ſuis a corpore pendeat.

§. 257.

Cur ſenſus ſint valde limitati.

Senſus omnes neceſſario valde limitati ſunt, ſeu pauca admodum objecta ſenſu ſimul clare ac diſtincte percipere licet (*§*. 111. 125. 127. *rat.*). Enimvero non modo in tactu, guſtu & olfactu immediatus requiritur ſenſibilis atque organi contactus (§. 71. 72. 73. *Pſych. empir.*), & viſibile lumen in oculum immittere (§. 69. *Pſych. empir.*), ſonus vero in aurem illabi debet, ut conveniens unicuique organo ſenſibile percipiatur (§. 70. *Pſych. empir.*); verum etiam ipſa nervorum magnitudo (quemadmodum ex Anatomicis manifeſtum eſt) non fert, ut fibrillis diverſis nerveis motus ſatis celeres a diverſis ſenſibilibus ſimul imprimantur. E. Vide §. 255. *Optic.* 193. *rat.* 300. *Ont.*

§. 258.

Cur facultas imaginandi admodum limitata.

Facultas imaginandi admodum limitata eſt, hoc eſt, *phantasmata nonniſi numero pauca ſimul produci poſſunt* (§. 206. 112. 205. 127. 111. *rat.* 93. *emp.*).

Dum ſomniamus, imaginamur (§. 122. *Pſychol. empir.*). Conſtat vero, nos per ſomnium objecta, quæ percipimus, nobis videre videri, neque plura ſimul diſtincte percipere, quam quæ ſi actu præſentia eſſent uno obtutu comprehenderemus. Experientia itaque non modo propoſitionis præſentis veritatem confirmat; verum etiam limitationis modum definit, ſcilicet *quod eodem modo limitetur facultas imaginandi, quo limitatur facultas ſentiendi*, *neque* adeo *phantaſmatum ſimultaneorum majorem eſſe numerum quam ſenſibilium, quæ uno obtutu comprehendere valemus.* Atque hinc eſt, quod cum in ſomnio ceſſet diſcrimen claritatis inter phantasmata & ideas ſenſuales intercedens (§. 96. 101. *Pſychol. empir.*), quo illa ab his diſtinguimus, dum vigilamus (§. 97. *Pſychol. empir.*), nihil prorſus ſit in phantasmate totali, quo idem ab idea aliqua ſenſuali totali in ſomnio diſtinguere poſſis.

§. 259.

Campus perceptionum quid dicatur.

Campum perceptionum dico multitudinem perceptionum ſimultanearum.

In Opticis *Campum viſionis* appellare ſolemus amplitudinem ſpatii, quod uno obtutu oculus comprehendit.

§. 260.

§. 260.

Quoniam multitudo eorum, quæ ſenſu aliquo ſimul percipi poſſunt, determinari nequit, niſi etiam ratio habeatur diſtantiæ, e qua objectum ſenſibile in organum aliquod adhuc agere poteſt; *in campo perceptionum determinando ratio quoque habenda eſt diſtantiæ, e qua organum ſenſorium a ſenſibili aliquo adhuc affici poteſt.* Quodnam in eo determinando obſervandum.

Ita ſi campum auditus determinare volueris, non modo definiendum, quotnam diverſos diverſorum corporum ſonorum ſonos ſimul auditu perceptos a ſe invicem diſcernere poſſis; verum etiam ad quantam diſtantiam ſonorum excitatorum maximum adhuc clare percipere valeas.

§. 261.

Quoniam contactum immediatum ſenſibilis atque organi requirit guſtus atque tactus (§. 72. & 73. *Pſych. empir.*); *in definiendo campo guſtus atque tactus ratio tantummodo habetur multitudinis ſenſibilium.* Differentia quæ inter ſenſus diverſos intercedit.

Nimirum non repugnat, præſertim quoad tactum, quem per totum corpus diffuſum eſſe conſtat, ut plura objecta ſimul in organum ſenſorium agant citra confuſionem; repugnat tamen, ut in diſtans agant, propterea quod actio eorundem immediata eſt, cetera vero ſenſibilia mediante quodam corpore alio in organum agunt.

§. 262.

Perceptionum immediatarum campus determinatus eſt & intra arctos admodum limites continetur. Omnes perceptiones immediatæ aut ideæ ſenſuales claræ atque diſtinctæ, aut phantasmata clara atque diſtincta ſunt (§. 195. 207. 196 ſq. *rat.* 65. 59. 92. *empir.*). Enimvero pauca admodum ſenſibilia clare ac diſtincte ſenſu ſimul percipiuntur (§. 257.) ac nonniſi pauca phantasmata ſimul produci poſſunt (§. 258.). E. (§. 259.). Campus perceptionum immediatarum.

Quam arcti ſint campi hujus limites non rectius comprehendere licet, quam ubi non modo totum ſpatium, quod integrum univerſum occupat, tibi repræſentaveris; verum etiam una cogitaveris materiæ diverſitatem in ſpatio nobis imperceptibili atque varietatem motuum in

iſto ſpatiolo tempuſculo quantumcunque exiguo dato. Vide Diſſertationem de Notione intellectus divini per opera naturæ illuſtratam.

§. 263.

An campus viſionis extendi poſſit.

Anima campum perceptionum immediatarum ultra ſuos terminos producere nequit, ſeu eum majorem efficere non poteſt.

Patet ex demonſtratione propoſitionis præcedentis, campum perceptionum mediatarum ideo arctos admodum habere limites, quod ampliores non admittat ſentiendi atque imaginandi facultas (§. 262.). Enimvero ſenſuum limites pendent a conſtitutione organorum (§. 257.), conſequenter ab eo, quod vis repræſentativa animæ pendeat a mutationibus, quæ in organo contingunt (§. 62.), atque adeo animæ eſſentiales ſunt (§. 66.) & hinc in ſe immutabiles (§. 300. *Ont.*) Anima igitur eas producere nequit. Jam vero campus phantasmatum eadem amplitudine gaudet, qua campus idearum ſenſibilium (*not.* §. 258.). E.

§. 264.

Finitudo animæ.

Anima eſt ſubſtantia (*ſ.* 48.) *finita* (§. 192. 194. 182. 257. 181. 258. 204. 207. 263. 182. 184 ſq. *rat.* 837. *Ont.*).

§. 265.

Finitudo num animæ eſſentialis.

Finitudo animæ eſſentialis eſt, ſeu ad eſſentiam ipſius pertinet (§. 66. *rat.* 143. *Ont.* 62. *rat.* 837. *Ont.*).

Nempe finitudo realis animæ conſiſtit in impoſſibilitate omnes perceptiones ſimul habendi, quæ in tota ſerie, quæ per omnem vitam in eadem locum habent, continentur.

§. 266.

Principium reductionis ad abſurdum.

Fieri non poteſt, ut finitudo animæ mutetur (§. 265. *rat.* 300. *Ontol.*), conſequenter nec *fieri poteſt*, ut, quæ finitudini repugnant, conſequenter *quæ enti infinito propria ſunt, eidem unquam conveniant:* id quod etiam ex incommunicabilitate attributorum ſequitur (§. 45.).

§. 267.

An viſu armato campus viſionis fiat amplior.

Si viſu armato percipimus, quæ nudo percipere non poteramus, aut armato diſtincte percipimus, quæ nudo nonniſi confuſe perci-

percipiuntur; campus viſionis ultra ſuos terminos non producitur. Viſus armatur vel teleſcopio, vel microſcopio.

Cum viſibilia, quæ nudo oculo videri nequeunt, per teleſcopia videantur, vel quod nimis exigua aucta magnitudine exhibeantur, vel quod lumen debile a fortiori ſeparetur; in neutro autem caſu amplietur campus viſionis per teleſcopium (§. 24. 71. *Optic.* 259. *rat.*; adde §. 66. *Optic.* de eo, quando per teleſcopium aliquid diſtincte percipimus): Evidens eſt, campum viſionis ultra ſuos terminos non produci, ubi oculus teleſcopio armatus videt, quæ nudus aſſequi nequit.

Ponamus jam porro nos per microſcopium videre animalculum nudo oculo inconſpicuum. Quoniam microſcopia augent magnitudinem objectorum; eodem prorſus modo patet, rationem differentiæ viſus armati atque nudi non aliam eſſe, quam quod per microſcopium viſi imago datam retinæ partem occupet, quæ in oculo nudo in puncto individuo conſiſtebat. Unde porro ut ante colligitur, hoc ipſo campum viſionis ultra terminos viſus nudi minime produci, ſi per microſcopium videntur, quæ nudo oculo videri nequeunt.

Si per microſcopium aliquid diſtincte videtur, imago majorem retinæ partem occupat, adeoque conſtat, per microſcopia non augeri campum viſionis.

Ceterum ipſa experientia docet, teleſcopia & microſcopia campum viſionis intra terminos arctiores conſtringere, tantum abeſt ut ultra conſuetos extendant: cujus etiam rationes ex Opticis ſunt manifeſtæ. Et quamvis in campo perceptionum determinando etiam habenda ratio ſit diſtantiæ, ad quam v. gr. viſus extenditur (§. 260.); teleſcopia tamen campum viſionis non extendunt, quoniam haud quaquam efficiunt, ut viſus longius exporrigatur, ſed tantummodo ut diſtincte aſſequatur, quæ ſine hac armatura vel confuſe, vel prorſus obſcure percipit. Neque enim teleſcopium radios a viſibili in oculum allicit, a quo eodem remoto nulli ad eundem pertingerent; ſed tantummodo hoc præſtat, ut radii in plures fibrillas nerveas agant, quæ alias vix in unam agunt, aut ut ſoli in quaſdam fibrillas agere poſſint, qui alias cum radiis ab aliis objectis propagatis ſimul in eaſdem agunt.

§. 268.

Senſus quando acuantur.

Senſus acui dicitur, ſi efficitur, ut clare aut diſtincte percipiat, quæ antea obſcure vel confuſe percipiebat.

De viſu vulgata locutio eſt; ſed poteſt etiam ad ceteros ſenſus applicari.

§. 269.

Differentia acuminis intrinſeci & accidentalis.

Eſt vero *acumen ſenſus* vel intrinſecum, vel accidentale. *Intrinſecum* eſt, ubi a cauſa interna pendet, ut clare ac diſtincte percipiatur, quod naturali conſtitutione organi nonniſi obſcure vel confuſe percipiebatur. *Accidentale* vero eſt, quod a cauſa quadam externa pendet.

§. 270.

Viſus per microſcopia & teleſcopia acuitur.

Quoniam experientia conſtat, per teleſcopia atque microſcopia videri, quæ viſui ſeſe ſubducunt nudo, & per illa diſtincte apparere, quæ nudus oculus nonniſi confuſe cernebat; ideo patet, *teleſcopiis ac microſcopiis acui viſum* (§. 268.). Quoniam vero ratio cur hoc oculo accedat, a teleſcopio vel microſcopio, adeoque a cauſa quadam externa (§ 881. *Ont.*) petenda; *acumen viſus, quod per teleſcopia & microſcopia habet, non niſi accidentale eſt* (§. 269.).

§. 271.

Viſus presbytarum & myopum quomodo acuatur.

Similiter cum conſtet presbytas, hoc eſt, eos, qui remota diſtincte, vicina confuſe vident, per perſpicilla diſtincte videre vicina, & contra myopes, hoc eſt, eos, qui remota confuſe, vicina diſtincte vident, per vitra concava diſtincte ſpectare remota; *viſus presbytarum perſpicillis convexis; myopum perſpicillis concavis acuitur* (§. 268.). *Acumen vero hoc non eſt niſi accidentale* (§. 270.).

§. 272.

Specula concava viſum acuunt

Similiter cum ſpecula concava augeant magnitudinem objectorum non procul ab eorum ſuperficie diſtantium, atque hoc ipſo efficiatur ut videamus, quæ oculo nudo diſtingui a nobis minime poterant; *ſpeculis quoque concavis viſum acui claret* (§. 268.); *acumen hoc vero accidentale eſt.*

§. 273.

§. 273.

Et quoniam per tubos ſtentoreophonicos obtinetur, ut ſonus percipiatur, qui alias propter diſtantiam nimiam percipi nequit; immo idem evenit, ſi orificium tubi anguſtius auri applicetur, ac hoc inprimis in caſu ſonus diſtincte percipitur, qui alias non ſatis diſtincte percipi poteſt; *tubo ſtentoreophonico acui auditum palam eſt* (*§*. 268.). Auditus quomodo acuatur.

§. 274.

Acumen, quod auditui eſt tubi ſtentoreophonici uſu, accidentale eſt (*§*. 851. 881. *Ont*. 269. *rat*.). Quale ſit illud acumen.

§. 275.

Quoniam conſtat, ubi microſcopiis objecta fuerimus contemplati, nos poſthac nudo oculo diſtinguere, quæ antea non cernebamus; hic vero ratio viſionis diſtinctæ in ſequentibus non amplius a microſcopio, ſed & a facultate per microſcopia contracta pendet, *microſcopiorum uſu acumen viſus intrinſecum acquiri poteſt* (*§*. 269.). Acumen viſus intrinſecum microſcopiorum uſu acquiſitum.

§. 276.

Patet per experientiam, *ſi quis diu multumque in diſtincte contemplandis ſenſibilibus verſetur, his ipſis exercitiis acui viſum, immo ſenſus quoque alios*. Quoniam vero in hoc caſu ratio acuminis a cauſa interna pendet (§. 851. 881. *Ontol*.); *acumen exercitiis diſtinctarum contemplationum acquiſitum intrinſecum eſt*. Acumen ſenſuum intrinſecum exercitio comparandum.

Atque hoc acumen unusquisque ſibi acquirere debet, cum pendeat a perfectione intellectus, cui perficiendo pro virili ipſa lege naturali obligamur.

§. 277.

Confuſa ideæ reproductæ recognitio eſt apperceptio ideæ reproductæ ut bis in diverſis perceptionum ſeriebus exiſtentis. Aſt *diſtincta ideæ reproductæ recognitio* eſt judicium de eo, quod ideam aliquam jam antea habuerimus. Recognitionis modus duplex.

§. 278.

Duæ ergo dantur memoriæ (*§*. 175. *empir*.) *ſpecies*, *quarum* Memoriæ quot ſpecies.

rum altera eſt facultas res confuſe recognoſcendi; altera vero facultas res diſtincte recognoſcendi (§. 277. *rat.* 682. *Log.*).

§. 279.

Memoriæ diviſio.

Memoria ſenſitiva eſt facultas ideas reproductas & res per eas repræſentatas confuſe recognoſcendi. *Intellectualis memoria* eſt facultas ideas reproductas diſtincte recognoſcendi. Memoria ſenſitiva dici etiam poteſt *animalis*.

Senſitivam appello, quæ a ſenſu ortum trahit; quemadmodum intellectualem, quæ ab intellectu pendet. Illa vero ideo animalis dici poterat, quia homini cum animantibus brutis communis.

§. 280.

Memoria ſenſitiva in quo conſiſtat.

Memoria animalis ſeu ſenſitiva in apperceptione ejusdem ideæ tanquam in diverſis perceptionum ſeriebus contentæ conſiſtit (§. 279. 277.).

Nimirum eadem idea bis producitur, ſive vi ſenſus & imaginationis ſimul, ſive vi imaginationis ſolius, ſed cum ideis ſociis. Video arborem proceram in horto & in mentem venit alia olim viſa in ſilva. Senſui debetur idea arboris in horto; imaginationi vero idea arboris in ſilva. Illius idea horti ſocia eſt; hujus vero idea ſilvæ. Sociæ ſunt ideæ objectorum aliorum in horto & ſilva ſimul perceptorum. Quatenus ideæ utriusque arboris & idearum, quæ utrique ſociæ ſunt, nobis conſcii ſumus, adeoque omnes ſimul appercipimus (§. 25. *Pſych. empir.*), memoria nobis tribuitur. Vi imaginationis phantaſma producimus rei ſenſu nunquam perceptæ. Alia vice verba cum alio miſcentibus reproducitur idea ejusdem phantaſmatis, cujus nobis conſcii ſumus una cum aliis perceptionibus, quas tunc ſimul habuimus. Ad phantaſma iſtud attentis imaginatio idem quoque ſiſtit cum ideis ſociis, quæ tunc nobis erant, cum primum idem formaremus. Habemus adeo idem phantaſma bis productum, ſed cum diverſis ideis ſociis, vi imaginationis ſolius.

§. 281.

Memoria intellectualis in quo conſiſtat.

Memoria intellectualis conſiſtit in judicio, quod eandem ideam jam ante habuerimus (§. 279. 277.).

Non opus eſt, ut idea reproducta ſemper ſit numero eadem; ſed eam quoque ſpecie vel genere eandem eſſe poſſe nemo non novit (§. 105. *emp.*).

§. 282.

§. 282.

Memoria intellectualis ſupponit ſenſitivam, ſeu actus ſenſitivæ præcedere debet actum intellectualis (§. 281. *rat.* 173 *ſq.* 25. *emp.* 280. *rat.*). Dependentia memoriæ intellectualis a ſenſitiva.

§. 283.

Si actus memoriæ intellectualis ex actu ſenſitivæ ſequi debet, neceſſe eſt, ut in ideam eandem, quæ nobis bis objicitur, & diverſas ideas ſocias eidem junctas attentionem noſtram dirigamus easque una cum illa inter ſe conferamus (§§. 280 *ſq. rat.* 343. 237. *emp.*). Quomodo actus memoriæ intellectualis ſequatur ex ſenſitiva.

§. 284

Quodſi ergo ratio attentionis deficit, ex actu memoriæ ſenſitivæ non ſequitur actus memoriæ intellectualis (§§. 70. *Ontol.* 283. *rat.*). Quando actus memoriæ intellectualis ex ſenſitiva non ſequatur.

§. 285.

Si judicia vocabulis efferre ſuevimus, actus memoriæ intellectualis multo facilius ſeſe exerit (§§. 350. 353. *empir.* 281. *rat.*). Quando memoria intellectualis promtior.

§. 286.

Si vocabulis efferimus judicium, quo judicamus, nos ideam aliquam jam antea habuiſſe, idea hac in poſterum reproducta, judicium iſtud ſymbolicum ſeu enunciatio una producitur (§. 273. *emp.*). Judicii ſymbolici reproductio.

§. 287.

Per ſe diſtincta eſt perceptio, quæ ſucceſſive naſcitur. Per ſe vero diſtincta non eſt, ſed operatione mentis talis, quæ tota ſimul naſcitur. Si vocabulum aut enunciationem ex aliquot vocabulis compoſitam percipimus; perceptio ejus oritur ſucceſſive & per ſe eſt diſtincta. Dum enim vocabulum pronunciatur, ſyllabæ ſingulæ, ex quibus componitur, ſucceſſive pronunciantur. Quamobrem cum ſingulis ſyllabis reſpondeant ſinguli ſoni, qui ad aurem deferuntur; neceſſe eſt ſonum ſyllabæ præcedenti reſpondentem aut, ſi mavis, eam conſtituentem citius ad aurem deferri ſono altero, qui ſyllabæ proximæ ſequenti re- Quænam per ſe diſtincte percipiantur.

 ſpondet.

ſpondet. Agunt igitur diverſis ſyllabis convenientes ſoni ſucceſſive in organum auditus, adeoque & ſucceſſive in mente oriuntur perceptiones illorum ſonorum. Idem multo magis valet de enunciatione. Jam cum perceptiones appercipiamus, utpote earum nobis conſcii; ſingulæ ſyllabæ uniuscujusque vocabuli ſigillatim percipiuntur. Enimvero cum vocabula ea celeritate pronuncientur, ut ſonus ſyllabæ primæ nondum præterierit, dum ſonus ultimæ accedit, ac ideo quoque perceptiones ſyllabarum ita appercipiantur, ut dum ſyllabam ultimam percipimus, apperceptio anteriorum adhuc duret, perceptiones ſingularum ſyllabarum hoc modo quaſi reuniuntur in unam, ut totum vocabulum ſimul percipere nobis videamur. Quoniam itaque diſtincte percipimus, ſi eorum, quæ in re diverſa inſunt, diſcrimen in ſenſum incurrat, & ſingula primum ſigillatim contemplemur, deinde ordinem ac nexum eorum meditemur (§. 652. *Log.*), vocabula vero talia ſint, ut nonniſi ſingulæ, ex quibus conſtant, ſyllabæ primum ſigillatim & mox tamen totum vocabulum quaſi ſimul percipiatur; vocabula quoque diſtincte per ſe percipi patet. Patet vero idem de omni ſenſibili ſuccesſive percepto valere, atque adeo in genere claret, quæ ſucceſſive percipiuntur, per ſe diſtincte percipi. *Quod erat unum.*

Ponamus porro nos viſu percipere viſibile aliquod, veluti arborem. Dico arborem per ſe diſtincte non percipi, ſed mentis demum operatione diſtinctam evadere perceptionem. Quando enim arborem videmus, radii a partibus omnibus ſimul in oculum incidunt & in diverſas retinæ fibrillas ſimul agunt, conſequenter omnes partes arboris ſimul uno obtutu percipiuntur. Quodſi ergo arborem diſtincte percipere volueris, neceſſe eſt, ut ſigillatim contempleris truncum, ramos, ſurculos, folia & deinde eorum inter ſe nexum conſideres (§. 652. *Log.*). Quoniam igitur hic requiritur, ut ſucceſſive animum ad ſingulas partes advertas, utque hoc facias temetipſum ad id determines; objectum, quod ita repræſentatur, ut diſtincte perceptibile ſit, mentis demum operatione diſtincte percipitur. *Atque ex hoc etiam patet alterum.*

Nimi-

*Nimirum in ſucceſſive naſcentibus perceptionibus attentio noſtra per ſe trahitur in ſingulas partiales perceptiones; in iis autem, quæ totæ ſimul naſcuntur, attentio ad hanc vel iſtam partem in ſpecie non dirigitur per ſe, ſed mentis noſtræ arbitrio, quod rationem determinantem extra actum perceptionis & apperceptionis requirit.

§. 288.

Vocabula ac inde compoſitam orationem facilius & clarius imaginamur, quam viſibilia (§. 287. rat. 94. emp.). Cur vocabula facilius imaginemur, quam viſibilia.

§. 289.

Vocabula multo magis clarius atque facilius imaginamur, quam odores, ſapores & qualitates tactiles, quæ ſolo tactu percipiuntur (§. 103. emp. 288. rat.). Cur vocabula qualitatibus ſenſibilibus facilius imaginemur.

§. 290.

Vocabulorum dantur ideæ materiales duplices, tum quatenus auditu (§. 111 ſq.), tum quatenus viſu percipiuntur. Vocabulorum ideæ materiales duplices.

Si vocabulum aliquod ſcriptum viſu percipitur, figura literarum & earundem ordo aut, ſi mavis, ſucceſſio viſu percipitur. Lumen nimirum a literis ſingulis in oculum illapſum ſingulas literas in retina delineat (§. 62. *Optic.*) & ſic diverſis fibrillis nerveis diverſæ motum imprimunt, qui cum ad cerebrum propagatur (§. 111.), ſingularum literarum in cerebro naſcuntur ideæ materiales (§. 112.), quæ adeo ſimul ſumtæ conſtituunt ideam materialem integri vocabuli, quatenus viſu percipitur.

§. 291.

Dantur etiam ideæ vocabulorum materiales, quatenus conatum ad loquendum percipimus, dum ſonum eorum imaginamur, ſeu tacite nobis loquimur, aut tacite legimus. Dum vocabulorum ſonum imaginamur, ea pronunciandi conatum in nobis obſervamus: quem non alium eſſe ab eo, quo ad movenda organa loquelæ opus habemus, inde liquet, quod in ſomnio conatus iſte degeneret in actum, tumque actu loquamur. Neceſſe igitur eſt, ut tot diverſi ſint conatus, quot ſunt literæ diverſæ, ex quibus vocabulum componitur. Perceptio igitur totius vocabuli Tertia idea vocabuli materialis.

cabuli componitur ex ſucceſſivis conatibus iſtis partialibus. E-nimvero perceptiones iſtæ ſunt in numero earum, quæ ad tactum pertinent, conſequenter in numero idearum ſenſualium (§. 95. *Pſychol. empir.*). Atqui ſingulis ideis ſenſualibus ſingulæ reſpondent ideæ materiales (§. 114.). E.

§. 292.

Cur vocabula aliis facilius memoriæ mandentur.

Vocabula memoriæ facilius mandantur, quam ſenſibilia alia (§. 288 ſq. rat. 117. 173. 178. emp.). (Idem patet ex §. 287. rat. & 200. emp.) *& hæc beneficio vocabulorum eidem facilius mandantur, quam absque eorum ſubſidio (§. 273. emp.).*

§. 293.

Vocabula cur facilius memoria retineantur.

Vocabula memoria facilius retinentur, quam ſenſibilia alia & beneficio vocabulorum alia facilius retinentur, quam absque eorum ſubſidio. Eodem modo oſtenditur, quo præcedens demonſtrata fuit propoſitio. Vide modo de *primo* §. 287. *rat.* 200. *emp*, & de *ſecundo* § 273. 230. 181. *emp.*

Huc trahi poteſt exemplum hominis inter urſos educati & alterius a nativitate ſurdi, quorum uterque ſermonis uſus compos factus nihil eorum recordatus, quæ ante eundem perceperat, quemadmodum nos nihil eorum recordamur, quæ in prima infantia ante expeditum ſermonis uſum ſenſu percipimus.

§. 294.

Memoriæ ſenſitivæ quid reſpondeat in corpore.

Memoriæ ſenſitivæ in corpore non reſpondet niſi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit. Ex §. 280. 44. *rat.* 23. 25. *emp.* 112. 206. *rat.* diſcis, nil eſſe in corpore, quod apperceptioni reſpondeat. Jam vero anima eandem ideam tanquam in duabus perceptionum ſeriebus contentam appercipere nequit, niſi idea v. gr. viſibilis nunc ſenſu producta vi quoque imaginationis cum ideis alio tempore ejusdem ſociis reproducatur & reproducta, quam diu opus eſt, conſervetur. Quamobrem cum ad hoc præſupponatur facilitas reproducendi ideas materiales (§. 240.) ipſo uſu cerebro contracta (§. 241.), nec ideæ materiales conſerventur niſi continua productione (§. 233.), patet, quod volumus.

§. 295.

§. 295.

Actus memoriæ intellectualis in corpore.

Actui memoriæ intellectualis in corpore reſpondent ideæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 281. 290.).

Ita ſi videns arborem proceram judicat: iſtiusmodi arborem jam alias vidi in ſilva; ſingulis hiſce vocabulis ſingulæ reſpondent ideæ materiales, quæ ſucceſſive naſcuntur, quemadmodum vocabula ſucceſſive memoriam ſubeunt.

§. 296.

Memoria intellectualis in corpore.

Memoria intellectualis in cerebro eſt potentia producendi ideas materiales reſpondentes vocabulis, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam habuerimus (§. 279. 281. *rat.* 29. *empir.* 295. *rat.*).

§. 297.

Memoria quando læditur.

Memoria lædi dicitur, quando ad functiones ſuas, ſeu ad eliciendum actum inepta redditur. Vid. exemplum §. 205.

Læſionis hujus multi dantur gradus. Ita dum antea facile quid memoriæ mandabamus, nunc difficulter idem facere licet. Cum antea diu quid memoriæ impreſſum retineremus, nunc ſtatim ejus obliviſcimur, quod vix memoria tenebamus. Immo cum multarum rerum memoriam haberemus; nunc nullius earum reminiſci poſſumus. Suppono autem poſtremum non tribuendum eſſe oblivioni, cui etiam antea quid tradere poteramus; ſed potius cauſæ cuidam alteri ſtatum præternaturalem producenti, quem Medici appellare ſolent (vid. §. 182 ſeqq. *emp.*).

§. 298.

Cauſæ memoriam lædentes.

Memoria a cauſis materialibus lædi poteſt (§. 294. 296. *rat.* 273. *emp.* 286. *rat.*). Quamobrem cum iſta reproductionis idearum materialium facilitas in actuali quadam mutatione conſiſtat (§. 245.), quæ iterata ideæ materialis ejusdem (§. 241.), adeoque motus fibrillis nerveis a ſenſibili in organo impreſſi & ad cerebrum propagati (§. 111.) productione contrahitur, qualiscunque tandem ea fuerit, a cauſa materiali pendet, ſeu talis eſt, ut motu eodem ſæpius repetito ſubſtantiæ cerebri ſeu fibrillis, ex

quibus ea conſtat, nerveis induci poſſit. Sed quod a cauſis materialibus beneficio motus producitur, a cauſis quoque materialibus eodem motu mediante vel prorſus deſtrui, vel ex parte tolli poteſt. E. Illa quoque contracta ideas materiales reproducendi facilitas vel prorſus deſtrui, vel ex parte tolli poteſt.

§. 299.

Cur morbi & ſenectus eam lædant.

Quoniam morbi acuti motus irregulares in cerebro producunt, immo alii quoque morbi capitis idem faciunt, ac ſeneſcente homine nervis quoque & conſequenter cerebro induci mutatio ſolet, quamvis non eadem in hominibus ſingulis; *mirum non eſt, quod memoria vi morborum acutorum atque capitis, immo ipſa ſenectute ſæpius lædatur.*

§. 300.

Auxilium reminiſcentiæ a vocabulis petitum.

Vocabulorum uſus reminiſcentiam juvat (§. 273 ſq. 230. *emp.*).

§. 301.

Subſidium reminiſcentiæ facilitandæ.

Ut ergo eorum, quorum meminiſſe intereſt, facile reminiſcamur, non modo ea attente perluſtrare, ſed & ſingula beneficio nominum, immo judiciorum ſymbolicorum, memoriæ imprimere ac de convenientia nominis rei cum iis, quæ eidem inſunt, judicium interponere tenemur (*§.300. rat. 230. emp.*).

Nunc nemo miratur, cur qui ſermonis uſu deſtituti fuerant, ubi ejus compotes facti, ſtatus ſui præteriti reminiſci minime potuerint, quando de eodem interrogabantur. Obiter monemus eluceſcere hinc uſum doctrinæ criticæ de etymologiis vocabulorum, quæ alias ſterilis videtur.

§. 302.

Reminiſcentiæ quid in corpore reſpondeat.

Reminiſcentiæ in corpore nihil reſpondet præter ea, quæ imaginationi & memoriæ in eodem reſpondent (*§. 230. 92. 104. 175. emp.*).

Per ea, quæ §. 206 294. 296. habentur, reminiſcentiæ actus explicari debent.

§. 303.

Oblivio, quatenus a corpore pendet, conſiſtit in impotentia ideas materiales, quæ productæ aliquando fuerant in cerebro, reproducendi (§. 215. *emp.* 294. 296. 282. *rat.*). Oblivio in corpore quid fit.

§. 304.

Si rei ſenſu ſemel perceptæ iterum meminiſſe non poſſumus; oblivio conſiſtit in privatione facilitatis ideam ejus materialem reproducendi, quam cerebrum contrahere potuiſſet (§. 294. *rat.* 175. 215. *emp.* 28. *Ont.*). Idem patet ex §. 303. Oblivionis ſubitæ ratio.

§. 305.

Si quid memoria tenemus, idemque oblivioni poſthac tradimus; oblivio conſiſtit in amiſſione facilitatis reproducendarum idearum materialium, quam cerebrum habuerat (§. 294. 303. 245.). Oblivionis ſu- pervenientis ratio.

§. 306.

Si cujus fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum conſtat, ita fuerint diſpoſitæ, ut mutatio iſta, in qua facilitas reproducendi ideas materiales, quæ ſemel eidem inextiterunt, paucis actibus induci, nec ſemel inducta, actibus licet eandem inducentibus minime repetitis, longo temporis ſpatio ceſſet; is bonam memoriam habet (§. 245. *rat.* 186 *ſq. empir.* 241. 243. 294. *rat.* 188 *ſeq. empir.*). Memoriæ bonæ ratio.

Generalis hæc notio ſatisfaciet inferius in doctrina de commercio inter mentem & corpus; eadem quoque loco notionis directricis eſſe poteſt in Phyſica.

§. 307.

Fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi atque cerebrum conſtat, in omnibus hominibus non ſunt eædem (§. 182. 186 *ſq.* 184. 188 *ſq. emp.* 306. 112. *rat.* 190. *emp.* 170. *Ont.* 306. *rat.*). Diverſitas fibrillarum nervearum in diverſis ſubjectis aſſerta.

§. 308.

Quoniam fibrillæ conſiderari poſſunt inſtar chordarum, vel filamentorum; res autem materiales non admittunt diſcrimen intrinſecum, niſi ratione quantitatis ac qualitatis (§. 454. *Ontol.*); *fibrillæ* quoque *nerveæ in diverſis ſubjectis nonniſi ma-* Diverſitas in quo conſiſtat.

 gnitu-

gnitudine & qualitatibus differre poſſunt, &, ſi magnitudine differunt, vel longitudine, vel craſſitie, vel utraque ſimul differre debent.

Quid horum obtineat, & quænam ſint illæ qualitates, quibus fibrillæ nerveæ differunt; in Phyſica diſcutiendum.

§. 309.

Bonitas memoriæ cur mutetur.

Si quacunque de cauſa qualitates iſtæ mutentur, bonitas quoque memoriæ (§. 306. rat. 190. emp. 307 ſq. rat.) variari debet (§. 118. Ontol.).

§. 310.

Fibrillæ nerveæ quando variari intelligantur.

Si gradus bonitatis memoriæ variantur, variari quoque debent qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus nervi ſenſorii atque cerebrum conſtant (§. 309. rat. 118. Ont.).

§. 311.

Caſus ſpecialis.

Si memoria læditur (§. 297. rat. 189 ſq. emp.), qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum atque nervi ſenſorii conſtant, variantur (§. 310. rat.).

§. 312.

Memoria naturalis in corpore in quo conſiſtat.

Memoria naturalis, quatenus ineſt corpori, conſiſtit in diſpoſitione naturali fibrillarum nervearum ad contrahendam facilitatem reproductionis idearum materialium certo productionum numero (§. 205. 179. 195. *emp.*). Naturaliter igitur rei nullius memoria nobis actu ineſt, ſed tantummodo poſſibile eſt ut inſit. Quamobrem cum memoria ſenſitiva (quatenus ſcilicet rei cujusdam memoriam actu habemus, non tantum habere poſſumus) conſiſtat in facilitate reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit iteratis actibus (§. 294.); naturaliter tantummodo poſſibile eſt, ut fibrillæ nerveæ acquirant facilitatem reproductionis ideæ alicujus materialis (§. 426. *emp.*).

§. 313.

Memoria naturalis unde pendeat.

Memoria naturalis a qualitate, longitudine & craſſitie fibrarum pendet (§. 851. Ontol.). Vide §. 70. 56. 454. *Ontol.*

§. 314.

Quoniam facilitas reproductionis idearum materialium, in qua memoria ſenſitiva conſiſtit (§. 294.), actualem quandam mutationem cerebro inducit (§. 245.); *iterata idearum materialium productione per qualitates fibrillarum nervearum, a quibus memoria naturalis pendet (§. 313.), facta mutatio ut explicari poſſit opus eſt, ſeu vi illarum nerveis fibrillis accidere poteſt.* Unde deſumenda ratio explicandæ memoriæ actualis.

§. 315.

Qui bonam habet memoriam, non ideo neceſſario magnam habet (§. 189. 192. *empir.*). An memoria bona & magna ſint neceſſario ſimul.

§. 316.

Qui magnam memoriam habet, bonam quoque habet (*ſ.* (§. 192. 178. 186 ſq. 188 ſq. *empir.*). Nexus memoriæ magnæ cum bona.

Experientia propoſitionem confirmat, quatenus videmus integras a nonnullis paginas poſſe recitari, ne verbulo quidem immutato; ubi nonniſi ſemel attente perlectæ fuerint.

§. 317.

Memoria magna peculiarem requirit fibrillarum nervearum conſtitutionem (§. 294. 111 ſq. 315. *rat.*), *non tamen repugnantem ei, quæ memoriæ bonæ convenit* (§. 316.). Memoria magna quid in corpore ſupponat.

§. 318.

Si in genere rem conſideres, non repugnat memoriam medicamentis poſſe roborari; hoc eſt, medicamentis effici poſſe, ut memoria evadat melior atque major (§. 313. 306. 317. 309.). Enimvero fibrillæ nerveæ res materiales ſunt, adeoque cum rerum materialium a cauſis materialibus mutentur qualitates, & medicamenta in cauſarum materialium numero eſſe nemo non agnoſcat; ſi rem in genere ſpectes, non repugnat medicamentis qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum conſtat, variari poſſe. E. An memoria medicamentis roborari poſſit.

Propoſitio præſens a poſteriori certa videtur. Quodſi tamen rationis trutina rem expedire jubeamur, nonniſi ſubdubitanter de eadem pronunciare licet. Neque enim a nobis ex principiis hactenus ſtabilitis demonſtrari poteſt, memoriam roborari iis medicamentis, quibus

vulgo hæc virtus tribuitur. Ita conſtat, coriandro hanc tribui virtutem medicam, quod memoriam roboret. Enimvero ſi quis a priore idem evincere vellet, is & noſſe deberet, quænam fibrillarum nervearum qualitates & quomodo ſint immutandæ, ut memoria reddatur melior vel ut impediatur, ne fiat deterior, & quænam inſint coriandro qualitates, ad illas immutandum aptæ. Nemo non videt horum omnium, quæ hic præſupponuntur, demonſtrationem a Phyſico expectandam eſſe & cui perſpecti ſunt Phyſicæ progreſſus, is nec ignorabit, certam eorum demonſtrationem hactenus nondum dari poſſe. Non tamen ideo in dubium vocamus, quæ certa experientia nituntur; ſed ea hic in medio relinquimus tanquam ad Phyſicam ſpecialiſſimam ſpectantia.

§. 319.

An memoria medicamentis lædi poſſit.

Si in genere rem conſideres non repugnat, memoriam vi medicamentorum lædi poſſe (§. 298. 312.).

Ex antecedenti propoſitione patet ratio, cur præſentis certam dare probationem non liceat, ſed in levi aliqua probabilitate ſit ſubſiſtendum. Si non tanquam a veritate aliena rejicere velis, quæ de virtutibus medicis tradunt rei herbariæ ſcriptores; admittere quoque debes, quemadmodum confectio anacardina eſt præſtans remedium memoriam & meliorem, & majorem efficiendi, ita eandem doſi nimia ſumtam, vel promiſcue quibuslibet datam furoris cauſam exiſtere.

§. 320.

Lapſus memoriæ differentia.

Si memoria labitur, aut idea rei, cujus meminimus, falvis ſociis mutata reproducitur, aut illa ſalva hæ mutatæ reproducuntur (§. 207. 226. 174. 221. empir.). Quamobrem neceſſe eſt, ut aut idea rei, cujus meminimus, ſalvis ſociis mutata reproducatur, quo ex his illius identitatem colligamus; vel ut ideæ ſociæ non mutata idea rei, cujus meminimus, mutatæ reproducantur, quo ex hac illarum identitas inferatur (§. 174. Pſych. emp.).

§. 321.

Errores a lapſu memoriæ pendentes circa res facti.

Lapſu memoriæ incidimus in errores, quod res talis fuerit, qualis non fuerat, vel quod eidem coëxtiterint, quæ non coëxtiterunt (§. 320. rat. 39. 478. 593. Log.).

Ita aberramus a veritate, ſi imaginatio nobis ſiſtit Titium veſte ru-

bra

bra indutum, qui tunc, quando eum videbamus, viridi indutus erat, atque ideo judicamus: Titium veſte rubra fuiſſe indutum, cum eum videremus. Similiter erramus, ſi imaginatio nobis ſiſtit plantam exoticam in horto Titii, quam videramus in horto Mevii, ac ideo judicamus, plantam iſtiusmodi exoticam, qualem nunc conſpicimus, eſſe quoque in horto Mevii. Erramus hic in rebus facti: cum enim imaginatio nobis præſentia ſiſtat ſenſu olim percepta & beneficio memoriæ hæc recognoſcentes judicemus, nos ea ante ſenſu percepiſſe; præſens propoſitio potiſſimum ad res facti ſpectat.

§. 322.

Errores a lapſu memoriæ pendentes circa veritates univerſales.

Lapſu memoriæ incidimus in errorem; ſi memoria nobis ſuggerit propoſitionem tanquam negativam, quam affirmativam eidem mandavimus, vel contra tanquam affirmativam, quam negativam eidem infiximus; vel ſi ſuggerit tanquam categoricam, quæ conditionata erat, vel etiam conditionatam ſeu hypotheticam ſub aliena conditione (§. 320. *rat.*). Quamobrem cum propoſitionibus, quibus veritates univerſales enunciantur, tanquam ex vocabulis conſtantibus (§. 196. *Log.*), reſpondeant ideæ ex ideis illorum vocabulorum compoſitæ (§. 290. 113.); ideæ iſtæ mutatæ reproduci debent, quando memoria labitur. Quodſi vocabula ſupponantur nota, ut ipſa quoad ſyllabas mutationem patiantur, fieri nequit, qualis contingere ſolet, ubi nomen aliquod peregrinum audivimus, quod ſatis meminiſſe non poſſumus, adeoque non aliæ mutationes accidere poſſunt, quam ut vel vocabula quædam adjiciantur, quæ abeſſe debebant, vel quædam abſint, quæ adeſſe debebant, vel quædam mutentur in alia. E. Vide iterum §. 210. *empir.*

§. 323.

Errores ex lapſu memoriæ quomodo ſerpant.

Quoniam etiam in errorem incidimus, ſi in ſyllogiſmo propoſitionem quandam memoriæ lapſu pro vera accipiamus, quæ falſa eſt (§. 604. *Log.*) &, ſi hac concluſione erronea porro utamur tanquam præmiſſa in aliquo ſyllogiſmo, vera argumentandi forma in errores ulteriores incidimus (§. 596. *Log.*); *ex lapſu memoriæ vera argumentandi forma continuo ſerpunt errores, quamdiu non advertitur, qui lapſu memoriæ commiſſus primum fuerat.*

§. 324.

§. 324.

Quando lapſus memoriæ facilis.

Si quorum diu non meminimus, lapſum memoriæ facile committimus, ubi eadem in eandem nobis revocamus (§. 217. 216. *empir.*). Enimvero ubi, ejusmodi impotentia ideas rerum reproducendi contracta, rem nobis in memoriam revocare conamur, ideas iſtas reproducere nitimur (§. 228. *Pſychol. empir.*). Quamobrem accidere poteſt, ut quorundam idea particularis adhuc reproducatur, ceteris non reproductis, aut in eorum locum aliis ſubſtitutis prout fert occaſio (§. 110. & *ſqq. Pſychol. empir.*). Jam vide §. 207. *empir.*

§. 325.

Cur in ſomnio meminerimus rerum tam vigilando, quam ſomniando perceptarum.

In ſomnio meminimus rerum, quas vigilantes percepimus (*§.* 122. 219. *rat.* 127. 117. 174. 226. *empir.*): *ſubinde quoque rerum, quas alias ſomniantes percepimus.*

Enimvero ſi vocabulis efferimus judicium, quo judicamus, nos ideam aliquam jam habuiſſe; idea hac in poſterum reproducta, enunciatio iſta una producitur (§ 286.). Quamobrem in ſomnio quoque, quod lege imaginationis conſervatur (§. 123. *Pſych. empir.*), enunciatio iſta una reproduci debet. Quamobrem ſi evigilantes de phantasmate aliquo judicaverimus, quod nobis per ſomnium occurrerit, atque idem in ſomnio denuo nobis objiciatur, in ipſo quoque ſomnio reproduci debet judicium, quod iſtud, quod jam nobis in ſomnio ſuccurrit, alias ſomniaverimus. E. (§. 226. *emp.*).

§. 326.

Somnium naturale quodnam ſit.

Si ſomnium initium a ſenſatione capit & per phantasmatum ſucceſſionem continuatur; naturale eſt (*§.* 65 *ſq. emp.* 57. 61. 63. 69. *rat.* 93. *emp.* 61. *rat.*).

§. 327.

Inverſio propoſitionis præcedentis.

Si naturale ſomnium eſt, initium capere debet per legem ſenſationis & continuari per legem imaginationis (*§.* 123. *empir.* 219. *rat* 85. 123. *emp.* 219. *rat.* 117. *emp.*).

§. 328.

Somnium quando ſupernaturale.

Si ſomnium a ſenſatione nulla initium capit, ſupernaturale erit, utut per legem imaginationis continuetur. Tunc enim ſine

prævia

prævia ſenſatione phantasmata primum, a quo ſomnium initium capit, oritur: quod naturaliter fieri nequit (§. 229.). E. (§. 509 ſq. *Coſm.*).

§. 329.

Si ſomnium per legem imaginationis non continuatur; ſupernaturale erit (*§. 326. rat. 509 ſq. Coſm.*). Alia ſomnii naturalis ſpecies.

§. 330.

In ſomnio ſupernaturali ſingulis phantasmatis reſpondent ideæ materiales in cerebro, ſupernaturales & ipſæ. Etenim in ſomnio ſupernaturali quæ nobis objiciuntur, eorum nos meminimus ubi evigilavimus & ubi cum aliis de eodem colloquendi offertur occaſio. Enimvero ſi rei cujusdam meminimus, reproducendi ideas materiales phantasmatis reſpondentes facilitas fibrillis nerveis, ex quibus cerebrum conſtat, ineſſe debet (§. 294.). Quamobrem cum ideæ materiales in cerebro reproduci nequeant, niſi ante in eadem jam fuerint productæ (§. 241.); dum ſupernaturaliter in anima producuntur phantasmata per ſomnium, iisdem quoque coëxiſtere debent ideæ materiales in cerebro. Enimvero per ſe patet naturaliter tum in cerebro ideas materiales oriri minime poſſe, alias enim ipſis quoque coëxiſterent naturaliter phantasmata in anima (§. 206.). E. Status cerebri in ſomnio ſupernaturali.

§. 331.

Somnium ſupernaturale miraculum eſt (*§. 510. Coſm. 71. 330. 327 ſq. rat.*). Somnium ſupernaturale quale ſit.

§. 332.

Ex ſomnio ſupernaturali oriuntur tam in anima, quam in corpore naturaliter, quæ alias naturaliter oriri minime poterant. Ponamus enim, nos, dum evigilamus, ſomnii meminisſe. Quoniam rei meminimus, ſi ideæ, quas ante habuimus, reproducuntur & reproductæ recognoſcuntur (§. 226. *Pſychol. empir.*), cum ideas, ex quibus ſomnium conſtat, habuerimus eædemque iſtiusmodi ſint, quales alias naturaliter ſenſuum primum, deinde imaginationis ope producuntur; nullum quoque dubium eſt, quin iſtarum idearum reproductio naturalis ſit. Reproducuntur adeo ideæ claræ ac diſtinctæ, quæ alias iſto tempo- Naturaliter qualia ex ſomnio ſupernaturali oriantur.

re reproductæ minime fuiſſent & quarum adeo loco naturaliter productæ fuiſſent aliæ. Quodſi ſermonis uſus nobis fuerit familiaris, non potuerimus ſomnii ſupernaturalis meminiſſe, quin tacita mentis loquela ideas iſtas verbis indigitemus & ubi cum aliis de eodem loquendi occaſio offertur, eadem verba clara voce efferamus. In utroque igitur caſu tam in anima, quam in corpore mutationes naturaliter contingunt, quæ alias non contigiſſent & quarum adeo loco contigiſſent aliæ. Quodſi jam porro ſomnium ſupernaturale in actiones hominis influit; multo jam major ſeſe offert eorum numerus, quæ & animæ, & corpori naturaliter jam accidunt, alias vero minime accidiſſent, ut opus non ſit plura eam in rem addi. Adde §. 531 ſq. Coſm.

§. 333.

Cur quæ imaginamur pingi & ſculpi poſſint.

Quicquid per modum viſibilis imaginari poſſumus, idem etiam arte pictoria & ſculptoria repræſentare valemus. Quando enim quid imaginamur, phantasma ejusdem in anima producitur (§. 93. *Pſych. empir.*), adeoque eidem reſpondet idea materialis (§. 206.). Cum idea materialis ſit motus quædam ſpecies in fibrillis nerveis ex eo enatus, qui organi ſenſorii fibrillis nerveis a ſenſibili impreſſus ad cerebrum usque propagatus fuit (§. 112.); poſſibile eſt motum iſtiusmodi a cauſis materialibus excitari poſſe. Atqui arte pictoria & ſculptoria repræſentari poſſunt res materiales, quæ, ubi exiſterent, motum quendam more rerum aliarum materialium fibrillis nerveis in organo ſenſorio viſus imprimerent. E.

§. 334.

Cur partem ſenſibilis unam absque altera imaginari poſſimus.

Ut partem unam ſenſibilis absque altera imaginemur, per imaginationem materialem fieri poteſt. Senſibilium partes ſenſu diſtinguimus, ſi a diverſis eorundem partibus diverſis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127.), conſequenter motus hi diverſi ad cerebrum propagati (§. 111.) diverſas ſingularum partium ideas materiales in cerebro conſtituunt (§. 112.). Quoniam itaque motus hi diverſi non propter contiguitatem fibrillarum, ſed propter ſimultaneas in easdem impreſſiones coëxiſtunt; non neceſſe eſt ideas materiales ſingularum partium ſenſibilis coëxiſtere, ſed unam absque altera exiſtere poſſe non repugnat. Quamobrem

obrem cum ſenſibile imaginemur, quando imaginatio materialis producit ideas materiales, nulla actione ſenſibilis in organo ſenſorio facta (§. 227.); ut idea materialis partes unius absque idea materiali alterius producatur, non repugnat.

Quod hic de imaginatione oſtenditur, de ipſo ſenſu manifeſtum eſt. Ponamus enim objecti cujusdam partem tegi ab objectis aliis, ita ut nonniſi radii ab una objecti parte in oculum incidere poſſint. Quodſi oculi ſitus ſit fixus, radii ab iſta parte adhuc in eandem partem retinæ incidunt, in quam ante incidebant, & iisdem fibrillis nerveis motum imprimunt, quibus eum ante imprimebant. Quoniam itaque motus idem ab iisdem fibrillis ad cerebrum propagatur, qui ante propagabatur, a fibrillis vero ceteris utpote non amplius tactis lumine, quod a ceteris viſibilis partibus propagatur, nullus amplius ad cerebrum pertingit; idea utique materialis partis viſibilis excitatur absque ideis materialibus partium reliquarum (§. 112.).

§. 335.

Si partem ſenſibilis peculiari vocabulo indigitare ſuevimus; ope ideæ materialis vocabuli reproducere licet ideam materialem illius partis absque ideis partium ceterarum (§. 273. emp.), idemque verum eſt de ideis immaterialibus, ſeu phantasmatis (§. 113. 206. rat.).

Quomodo partis unius ideam absque ideis partium ceterarum viſibilis reproducere liceat.

Hæc ita ſequuntur ex lege imaginationis, nec experientia refragatur.

§. 336.

Si rem quandam frequenter percepimus ſive ſenſu, ſive imaginatione; partem quandam ejus imaginaturis tota ejusdem idea vel maxime invitis recurrit (§. 117. emp. 241. 245. rat.).

Quandonam partem rei absque ceteris imaginari difficile.

Per præcipitantiam vero judicant, qui ab iſtiusmodi exemplis, qualia nobis plurima obvia eſſe debent, concludunt, idem univerſaliter in omni caſu obtinere debere. Apparet adeo neceſſitas connubii rationis & experientiæ.

§. 337.

Si partem quandam objecti præciſis ceteris non minus, quam totum æque facile nobis imaginari velimus; partem objecti nomi-

Quomodo partem objecti ſine ceteris imaginandi

facilitatem contrahamus.

nomine ſuo indigitatam a toto avulſam cum rebus quibuscunque aliis nobis imaginari ſæpius tenemur (§. 335. rat. 117. emp. 241. rat.), objectum vero totum nomine ſuo itidem inſignitum alio tempore cum rebus ab iſtis diverſis. De *objecto toto* idem eodem modo oſtendi poteſt.

Ponamus ideam cervi utpote ſæpius a te conſpecti, & cujus frequenter quoque meminiſti, tibi eſſe familiarem, ut ſtatim recurrat, quoties de eo cogitandi quæcunque offertur occaſio. Quodſi jam cornua cervi absque ejus capite ac reliquo corpore imaginari volueris; propoſitioni præcedenti convenienter idea totius cervi animo ſeſe præſentem ſiſtit. Ubi ergo poſthac cervi cornua absque capite & corpore reliquo commode imaginari volueris, ut nullum cum imaginatione certamen ſit ineundum, nec verendum, ne forſan in eodem ſuccumbas; imaginare tibi ſæpius cornua cervi humi jacentia in cœmeterio, in quo nunquam vidiſti cervum; cervum vero tanquam in ſylva huc illuc currentem: Ipſa experientia te docebit, poſſe hiſce ideis ſociis ideam cornuum cervi ab idea totius cervi ſeparari atque ſeparatam teneri, quamdiu attentionem non ita defigis in idea principali, veluti cornua cervi, ut eandem quaſi totam ab ideis ſociis retrahas: id quod legi imaginationis convenienter fieri claret.

§. 338.

Medium tollendi difficultatem partis imaginandæ absque ceteris.

Si frequenter nobis imaginemur partem quandam ſuo nomine inſignitam tanquam a toto avulſam cum rebus aliis quibuscunque, diverſis tamen ab iis, cum quibus totum imaginari ſolemus; hoc ipſo difficultas partem aliquam absque reliquis imaginandi tollitur (§. 337.).

§. 339.

Quomodo medium iſtud facilitetur.

Ideam partis absque ceteris reproducendi facilitatem tibi comparaturus juxta propoſitionem præcedentem (§. 337.), *verbis enuncia judicium de conjunctione ideæ partis cum ideis rerum reliquarum* (§. 292 ſq.).

§. 340.

Quomodo imaginatio materialis

Ut perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum combinemus & ſubjecto tribuamus modum in eo ſenſu nondum perce-

perceptum, ei tamen non repugnantem; imaginationi materiali minime repugnat (§. 334 ſq. *rat.* 117. *emp.* 290. 206. 227. *rat.*). combinare valeat ideas a ſe invicem ſeparatas.

Beneficio vocabulorum hæc idearum diverſarum combinatio arbitraria magis in poteſtatem noſtram reducitur, quam absque his fieri poterat: ut adeo nobis facile perſuadeamus homines uſu ſermonis expertes ab hac imaginationis operatione maxime eſſe remotos. Neque mirum videri debet, cur vocabulorum ope uniantur diverſarum partium ideæ materiales: cum enim ideæ iſtæ in cerebro non ſint unitæ ex eo, quod ſenſu ſimul fuerint perceptæ, neceſſe eſt, ut beneficio vocabulorum ad ſimultaneam perceptionem perducantur & hac mediante uniantur.

§. 341.

Phantasmatum diviſio (*§.* 139. *emp.* 334. *rat.*) *& compoſitio* (*§.* 142. *emp.* 340. *rat.*) *imaginationi materiali non repugnat.* Phantasmatum diviſio & compoſitio an imaginationi materiali repugnet.

§. 342.

Si ſenſu confuſe percepta vocabulis indigitare ſueveris & ea ſubjecto cuidam pro arbitrio tribuas; fingere datur, quod alias vix ac ne vix quidem fingi poterat. Quæ ſenſu confuſe percipiuntur, veluti qualitates pleræque ſenſibiles, ea difficulter, nec ſatis clare imaginamur (§. 94. *Pſychol. empir.*), adeoque eorum ideæ materiales difficulter quoque producuntur (§. 206.) & motus, in quo idea materialis conſiſtit (§. 112.), admodum tardus eſt (§. 126.), conſequenter cum aliis ideis materialibus difficulter, immo vix ac ne vix quidem una produci & hoc pacto ad conſtituendam ideam unius ſubjecti uniri poſſunt. Ad fingendum itaque, an ſit quod ſenſu nondum percepimus, vix ac ne vix quidem confuſe percepta adhiberi poſſunt, ſi in earum perceptionibus acquieſcas (§. 94. *Pſych. emp.*). Jam vide de vocabulis §. 94. *empir.* 290. 206. 112. 126. *rat.* 144. *emp.* Vocabulorum uſus quoad difficulter imaginabilia in fingendo.

Quod vero hac ratione fictiones extendi poſſint usque ad impoſſibilia, jam alibi dictum eſt (§. 146. *Pſychol. empir.*): ubi etiam ea adjecimus, quæ ad confuſionem entis ficti cum reali evitandam, conſequenter profluentes ex hoc fonte errores avertendum, notanda veniunt (§. 147. *Pſych. emp.*).

§. 343.

Quomodo phantaſmatum compoſitio facilitetur.

Si vocabulis enunciemus, quæ ſubjecto cuidam ineſſe debent, ac poſtmodum ipſis reſpondentes ideas in memoriam revocare ſtudemus; phantaſmata per compoſitionem ac diviſionem aliorum compoſita facilius producere licebit (§. 288 ſq.). Vocabula, quæ aliquam enunciationem ingrediuntur, non ita inter ſe cohærent, quemadmodum partes entis alicujus compoſiti, ſed varie nunc cum his, nunc cum aliis junguntur; vocabula ergo facilius componere valemus, quam ideas ipſis reſpondentes, conſequenter facilius eſt verbis enunciare, quæ ſubjecto alicui ineſſe volumus, quam ſubjectum ipſum partialibus ideis in unam coagmentatis ſibi repræſentare. Enimvero cum ad vocabula attentis recurrant etiam ideæ rerum ipſis indigitatarum (§. 273. *Pſych. emp.*); ad vocabula eo fine attenti, ut eædem recurrant, eas reproducere, conſequenter in memoriam revocare ſtudemus (§. 228. *Pſych. emp.*). Quoniam itaque id facientibus occurrit phantaſma, quod per diviſionem ac compoſitionem aliorum producere intendebamus, patet quod volumus.

Fingendum tibi propone animal, cui ſit caput cervinum, truncus equi, cauda leonis, pedes ſint caprini & aures leporinæ. Nemo non in ſe experiri poterit, hæcce vocabula in formam enunciationis compoſitæ coacervari poſſe, utut idea phantaſmatis animo nondum obverſetur: quo facto ejus ſubſidio producere licebit phantaſma iſtiusmodi animal exhibens.

§. 344.

Quando libertas animæ influat in actum imaginationis.

Si attentionem dirigis in quidpiam ſenſu perceptum, a quo eandem avertere poteras; phantaſma inde ortum a libertate animæ pendet quoad actum. Dubio enim tunc caret, quod attentionem in eam rem dirigere libere velis (§. 941. *Pſych. emp.*). Neceſſe igitur eſt, ut ea etiam velis, quæ ex hac attentione neceſſario conſequuntur. Quoniam itaque eadem poſita phantaſma neceſſario producitur, quod per legem imaginationis inde pendet (§. 224.). E. Phantaſma hac ratione ortum a libertate animæ pendet.

§. 345.

§. 345.

Quoniam phantaſmata perinde ex phantaſmatis, ac ex ideis ſenſualibus oriuntur (§. 117. *Pſych. emp.*); *ſi attentionem dirigis in phantaſma, a quo eam avertere poteras; phantaſma inde ulterius ortum a libertate animæ pendet* (§. 344.). Alius caſus.

§. 346.

Si attentionem in idea aliqua ſenſuali, vel phantaſmate aliquo conſervas cum eam inde retrahere poſſes, phantaſma in utroque caſu inde ortum a libertate animæ pendet (§. 344.). Adhuc alius caſus.

§. 347.

Si vocabulorum ope phantaſma aliquod in te excitare ſtudes; ejus productio a libertate animæ pendet. Attentionem enim non modo in vocabula dirigis, quam inde avertere poteras; verum etiam vocabulorum ideas & phantaſma ſæpius una reproduxiſti eo fine, ut illorum idea reproducta hoc quoque recurrat, cum idem omittere poteras (§. 344. *rat.* 941. *emp.*). Caſus quartus.

Priori de cauſa pendet a libertate productio phantaſmatis immediate; poſteriori autem de cauſa mediate.

§. 348.

Si per operationes mentis elicis ea, quæ ad conſtituendum aliquod phantaſma concurrere debent; ejus productio a libertate animæ pendet. Etenim phantaſmatis productionem intendis & ut hanc conſequaris, operationes mentis adhibes, quas omittere poteras. E. (§. 941. *Pſych. emp.*). Caſus quintus.

Perpende aliquod figuræ hieroglyphicæ exemplum, veluti animæ apud *Comenium* aut Diaboli ſub forma monachi Franciſcani apparentis & conſidera, quales ſint mentis operationes, quibus productio illius phantaſmatis tribuenda; ſtatimque videbis, quam multæ hic concurrant actiones animæ liberæ.

§. 349.

Si phantaſma repræſentat rem ſenſu perceptæ libere; ejus quoque reproductio, etſi non libere facta, adhuc tamen a libertate pendet. Fieri enim poterat, ut rem iſtam ſenſu minime perciperes (§. 941. *Pſych. emp.*). Quodſi ergo impedíviſſes, ne eam perci- Caſus ſextus.

cipe-

ciperes, vel ab ea percipienda, quemadmodum poteras, abſtinuiſſes; vi imaginationis idea ejusdem reproduci minime poterat (§. 117. *Pſych. emp.*). Ratio igitur, cur produci poſthac poſſit, a libertate animæ petenda (§. 56. *Ontol.*), atque adeo poſſibilitas reproductionis ab eadem pendet (§. 851. *Ont.*).

§. 350.

Memoria quomodo a libertate pendeat. *Si quid memoriæ mandamus (§. 178 ſq. 941. 108. 213 ſq. 226. emp.), vel diu eadem retinere ſtudemus (§. 181. emp.); ut ejus facile meminiſſe, non autem oblivíſci poſſimus, a libertate animæ pendet.*

§. 351.

Oblivio quando a libertate animæ pendeat. *Si quas ideas, quarum reproductio in poteſtate tua eſt, longo tempore reproducere nolis; oblivio a libertate animæ pendet.* (§. 941. 217. *emp.*).

§. 352.

Alius caſus. *Si quis attentionem ab objecto, quod percipit, ſtatim avertit, cum eam in eodem retinere poſſet* (§. 941. 179. 178. 215. *emp.*), *vel ejus, quod ſemel percepit, ideam reproducere negligit, cum reproducere poſſet* (hoc eodem modo patet, quo prius); *oblivio a libertate animæ pendet.*

§. 353.

Quando idearum abſentia a libertate noſtra pendeat. *Si ſenſationes negligimus, quæ in poteſtate noſtra ſunt, vel ex decreto animæ easdem impedimus; abſentia idearum, quas nobis acquirere poteramus, a libertate noſtra pendet (§. 941. emp.).* Vide etiam §. 151 ſq. *rat.*

Ceterum hactenus tradita principia non contemnendum in Moralibus uſum habent, ubi diſquiritur, quantum homini actiones ſuæ ſint imputandæ.

§. 354.

Intuitus ideæ univerſi a libertate animæ dependentia. *Intuitus ideæ univerſi non uno modo a libertate animæ pendet*, aut, ſi mavis, *ejus directiones ſæpius in animæ poteſtate ſunt (§. 192 ſeq. rat. 31. 65. 92 ſeq. empir. 151 ſeqq. 344 ſqq. rat.).*

Sen-

Senſationes pariter ac phantasmata, quibus intuitus univerſi continetur, eadem vi animæ (§. 60.), qua ſibi univerſum repræſentat (§. 63.), adeoque per eſſentiam & natura ipſius producuntur (§. 66. 67.) & in utrisque anima certis neceſſario adſtringitur legibus, ut pro arbitrio ſuo in hiſce perceptionibus nihil variare ipſi integrum ſit (§. 219.). Enimvero cum ideam integram univerſi non ſimul intueri poſſit (§. 194.), circa directionem vis illius libertati ejus quidpiam relictum, ut nimirum ad has potius tendat, quam ad alias æque poſſibiles per leges ſenſationis atque imaginationis.

§. 355.

Lex imaginationis non tollit libertatem (*§. 224 ſq. 151 ſqq. 344 ſqq.*). Lex imaginationis libertati non adverſa.

§. 356.

Lex imaginationis libertatem animæ ne quidem reſtringit (*§. 224 ſq.*). Jam lex ſenſationis libertatem animæ ne quidem reſtringit (§. 222.). Quamobrem nec lex imaginationis ideo libertatem animæ reſtringere poteſt, quatenus ſenſationes ſupponit. Porro cum phantasmata a libertate animæ pendeant, quatenus pendent a directione attentionis in perceptionem aliquam præſentem (§. 344. 345.); nec lex imaginationis libertatem hominis reſtringit, quatenus ſupponit directionem attentionis in perceptionem aliquam præſentem. Quoniam vero eſſentiæ ac naturæ animæ conveniens eſt, ut lex imaginationis ſenſationes præſupponat (§. 229. 224.), & attentionem in perceptionem aliquam præſentem requirat (§. 224. 225.); tanta in phantasmata per legem iſtam animæ libertas eſt, quantam eſſentia ac natura ejus permittit. Quare cum lex imaginationis nihil in ea immutet, eandem nullo modo reſtringit.

An lex imaginationis libertatem reſtringat.

CAPUT IV.

DE ATTENTIONE ET INTELLECTU.

§. 357.

Attentioni quid in corpore reſpondeat.

Si attentionem in ſenſibile aliquod dirigimus, aut idea materialis ejusdem celerior (§. 237. emp. 112. 125. rat.), aut ideæ materiales ceterorum, quæ ſimul percipiuntur, tardiores fieri, aut idea illa hiſce mutatis continuo ac ſubito conſervari debet. Quoniam motus aliquis celerior fieri poteſt ceteris, vel ſi ceterorum celeritate non variata ejus augetur celeritas, vel ſi hac manente eadem, illa minuatur; motus, in quo idea materialis ſenſibilis conſiſtit, ad quod attendimus, aut celerior fieri, aut reliquorum ideæ materiales tardiores evadere debent. Quodſi ideæ quædam prorſus evaneſcant, motus, in quo conſiſtunt, extinguitur; ejus vero motus, quæ ipſis coëxiſtens conſervatur, continuo reproducitur (§. 233.). Quamobrem cum perinde ſit, ac ſi motus aliqui alio manente eodem fierent infinite tardi, & attentioni locus ſit, ubi ideæ coëxiſtentes materiales tardiores efficiuntur, reliquæ celeritate manente eadem *per demonſtrata;* ſi attentionem anima in ſenſibile quoddam dirigit, accidere quoque poteſt, ut idea aliqua ceteris eidem coëxiſtentibus continuo variatis conſervetur.

§. 358.

Cur ad viſibile attenti oculum eidem directe obvertamus.

Si attentionem in viſibile dirigimus, oculum eidem directe obvertimus (§. 277. emp.). Enimvero nemo non in ſe ipſo experitur, quod in iis, quæ ſimul percipiuntur, illud clarius ac diſtinctius ceteris percipiatur, quod oculo directe objicitur. E.

Dicitur autem *oculus directe obverti objecto*, ſi radii inde in oculum illabentes ſint ad centrum pupillæ perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedant.

§. 359.

Quoniam itaque oculum objecto directe obvertimus, ſi radii ab eodem in eum illapſi ad pupillæ centrum ſint perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedant (*not.* §. 358.), atque adeo aliter fieri nequit, quam ut oculus nonniſi exiguæ parti directe objiciatur; *attentio quoque nonniſi ad exiguam viſibilis partem dirigi poteſt.* Cur attentionis ad viſibilia arctus ſit limes.

§. 360.

Quo majorem attentionem adhibemus ad viſibile, eo minor eſt pars, ad quam dirigitur (§.358.). Quamobrem cum unicum tantummodo ſit punctum, a quo radius perpendiculariter in centrum pupillæ incidit (§.213. *Geom.*); etſi radii ad ſenſum perpendiculares pro perpendicularibus habeantur, ad phyſicum tamen punctum accedere debet, quod maximam præ omnibus claritatem habet, ſeu oculo directe objicitur. Quamobrem cum eo majorem attentionem adhibeamus, quo magis ea, quæ claritate diſtinguuntur, a ſe invicem diſcernere conamur (§.237. *Pſychol. emp.*); eo minorem viſibilis quoque partem reſpicit attentio, quo majorem adhibemus. Idem uberius confirmatur.

Sane ſi attentionem adhibemus maximam, quam ad literam aliquam ſcriptam afferre poſſumus; non integram complectimur ſimul, ſed ejus ductum in varias quaſi partes dividimus & ad minutiſſimam partem eandem dirigimus.

§. 361.

Quoniam oculus eidem directe obvertitur, in quod attentionem dirigimus (§. 358.), *ſi nulla adſit ratio, cur attentionem noſtram alio dirigamus, eandem ea viſibilis pars in ſe quaſi trahit, quæ oculo directe objicitur, aut, ubi accuratis contemplationibus non ſumus adſueti, illud viſibile, quod cum pluribus in oculum ſimul incurrens eidem maxime directe objicitur.* Quodnam viſibilium attentionem in ſe trahat & quando id fiat.

§. 362.

Si attentionem ad viſibile conſervare volueris; oculum ad ipſum directum conſervare debes (§.358.). Conſervationi attentionis ad viſibile quid in corpore reſpondeat.

§. 363.

Attentio ad viſibile quando a libertate animæ pendeat.

Quodſi ex decreto animæ oculum viſibili directe obvertis vel directe obverſum in hoc ſitu detines: attentio a libertate animæ pendet (§. 941. emp. 358. 362. rat.).

§. 364.

Phantaſmatis a libertate animæ dependentia.

Si ex decreto animæ oculum viſibili directe obvertis, vel in hoc ſitu retines; occaſione ejusdem tibi occurrens phantasma a libertate animæ pendet (§. 363. 344. 346. 224.).

§. 365.

Attentione in phantasma viſibilis directæ quid incorporere reſpondeat.

Si in phantasma viſibilis attentionem dirigis, vel eandem in eodem conſervas; in caſu priore oculum eidem directe obvertere conaris, in poſteriore eundem conatum continuas (§. 358. 362.).

§. 366.

Caſus ſpecialis.

Quodſi vocabula tanquam ſcripta tibi repræſentas, phantasmata, quibus repræſentantur, inter viſibilium phantasmata locum habent (§. 290.). Quamobrem *ſi vocabula tanquam ſcripta imaginaris, attentioni in eadem directæ reſpondet conatus oculum iis directe obvertendi, & conſervationi attentionis ad eadem continuatio ejusdem conatus.*

§. 367.

Ratio attentionis in formali perceptionum differentia ſita.

Si diverſis ſenſibus plura ſimul percipimus, nec ulla adeſt ratio, cur alio attentionem dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod clarius percipitur (§. 70. *Ont.*). Enimvero quæ diverſis ſenſibus ſimul percipiuntur, quatenus ut ſenſu percepta ſpectantur, præciſis iis, quæ repræſentant, non differunt niſi gradu claritatis (§. 30. 31. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum attentio non alio tendat, quam ut unum ceteris clarius percipiamus (§. 237. *Pſychol. empir.*); alia ratio directionis attentionis dari nequit niſi major perceptionis claritas (§. 118. *Ont.*). Exempli loco eſſe poteſt, ſi exquiſitum quendam dolorem percipimus, qui clarius percipitur ceteris, quæ videmus, vel audimus.

§. 368.

Ratio perceptionis in materiali differentia perceptionum ſita.

Si plura ſimul ſenſu percipiuntur, nec ulla adeſt ratio, cur alio attentionem dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod cum iis, quæ jam alias percepimus, parum ſimilitudinis habet.

Ex

Experientia propoſitionem præſentem clariſſime confirmat. Si quid enim nobis occurrit inſolitum; id attentionem ſtatim in ſe trahit.

§. 369.

Si diverſa objecta ſimul in diverſa organa ſenſoria agunt; id, cujus idea materialis celerior, attentionem in ſe trahit (§. 112. 125. 367.).

Cur attentionem in ſe trahant ea, quorum idea materialis celerior.

§. 370.

Quoniam idea materialis celerior, ſi motus in organo ſenſorio fibrillis nerveis impreſſus celerior fuerit (§. 112.), motus autem celerior vi majore imprimitur; *ſi diverſa objecta ſimul in diverſa organa ſenſoria agunt; quod vi majore ſeu fortius in organum ſenſorium agit, id attentionem in ſe trahit.*

Quænam ſenſibilia attentionem in ſe trahant.

Ita ſonus vehemens, qui aures ferit, a viſibilibus attentionem in ſe trahit, quæ ſimul in oculum incurrunt.

§. 371.

Si qua ex re voluptatem percipimus; in ea attentionem noſtram defigimus & defixam in eadem retinemus. Si enim ex re aliqua voluptatem percipimus, attentionem in ea defixam conſideramus tanquam medium voluptatis percipiendæ (§. 937. *Ontol.*), utpote voluptatem percipientes, quatenus nobis conſcii illius ſumus; id quod attentione obtinetur (§. 237. *Pſych. emp.*). E. (§. 591. *emp.*).

Cur attentio ad ea conſervetur, quæ voluptati ſunt.

Eſt nimirum voluptas, quam ex re percipimus, ſtimulus, quo impellimur ad attentionem, quatenus ſtimulus eſt ad facienda ea, quæ voluptatis iſtius nos compotes reddunt, ſeu ad fruitionem ejus perducunt. Ita ſi quis ex forma puellæ voluptatem percipit, videns virginem, quam forma commendat, oculos in eandem convertit & immotos tenet: id quod attentionis in eam directæ indicium eſt (§. 358.).

§. 372.

Si quis ex re quadam tædium percipit; ab ea attentionem avertit (§. 592. 582. *empir.*). Quamobrem averſionem attentionis conſideramus tanquam medium id obtinendi, ne rei iſtius amplius nobis conſcii ſimus (§. 937. *Ontol.* & §. 237. *Pſychol. empir.*). E.

A quibusnam attentionem avertamus.

§. 373.

Medium conſervandi attentionem.

Si attentio ad rem quandam conſervanda; idea ejus ſenſualis, vel phantasma conſervandum (§. 237. *empir.*).

§. 374.

Quid attentionis conſervationi in corpore reſpondeat quoad phantasmata.

Quoniam attentionem ad phantasma conſervare non poſſumus, niſi idem conſervetur (§. 373.), phantasma autem continua reproductione conſervatur, non minus ac eidem reſpondens idea materialis (§. 242.); dum conſervatur attentio, continuum adhibemus ideam materialem producendi conatum. *Conſervationi* adeo *attentionis in anima continuus reſpondet ideam materialem producendi conatus in cerebro.*

Conatus hic non ſemper ſortitur effectum ſuum: ſubinde enim prodit phantasma ab eo, quod conſervare intenderamus diverſum (§. 172. *Pſychol. empir.*).

§. 375.

Item quoad viſibilia.

Conſervationi attentionis ad viſibile in corpore reſpondet continuus oculum in eodem ſitu fixum ſeu ad idem viſibile eodem modo directum ſervandi conatus (*§* .373. *rat.* 69. *empir.*).

§. 376.

Nec non quoad phantasmata viſibilis.

Quoniam phantasma viſibilis producentes nobis videre videmur objectum, quod repræſentat; eundem quoque adhibemus conatum, præſertim ſi oculos claudimus, ut majorem claritatem conſequatur perceptio (§. 102. *Pſychol. empir.*), oculum quaſi in re per phantasma extra nos repræſentata defixum detinendi. Quamobrem *ſi ad phantasma viſibilis conſervatur attentio, conatus in corpore continuus ſeſe exerit oculum in re, quam repræſentat, defixum detinendi.*

§. 377.

Cur ad unum attenti a ceteris attentionem avocemus.

Si attentio ad unum, quod cum aliis ſimul percipitur, dirigitur; eandem a ceteris avertere ſtudemus (§. 245. 251. 426. 240. *empir.*).

Inde eſt, quod ad phantasmata attentionem allaturi impediamus, ne objecta externa in organa ſenſoria agant (§. 239. *Pſychol. empir.*).

§. 378.

§. 378.

Directioni adeo attentionis in ſenſibile aliquod aut phantasma ejusdem ſemper jungitur conatus avertendi attentionem a ceteris ſimul perceptis, aut, ubi id fieri non poſſe intelligitur, intendendi aciem ſenſus in ſenſibile, quod attentione noſtra dignamur. Directioni attentionis quid jungatur.

Ita oculos deprimimus & humi quaſi defixos detinemus, ne viſibile quod, præſertim illuſtre, eosdem feriat, ubi ad ſonos, quos auditu percipimus, vel verba loquentis attenti eſſe volumus. Similiter oculum in viſibile aliquod dirigentes, quod attente perluſtrare intendimus, palpebris adductis impedimus, ne plura viſibilia in oculos incurrant. Claudimus oculos non modo ad phantasmata (§. 239. *empir.*), verum etiam ad objecta alio ſenſu percepta attenti, præſertim ubi eorum perceptio debilior (§. 76. *Pſychol. empir.*), adeoque minus clara quam perceptiones viſibilium (§. 75. *Pſychol. empir.*).

§. 379.

Quoniam ad impediendum attentionem ad objecta ſimul cum eo percepta, in quod eam dirigere volumus, varii motus in corpore requiruntur (*not.* §. 378); *directioni attentionis in mente conatus iſti in corpore junguntur.* Enimvero quatenus averſionem attentionis ab objectis ceteris appetimus; *iidem conatus in corpore reſpondent appetitionibus in mente.* Directioni attentionis quænam in corpore jungantur.

§. 380.

Si ſuper viſibili reflectimus, oculum ſucceſſive aliis aliisque viſibilis partibus directe obvertimus (§. 257. emp. 358. rat.). Quid reflexioni ſuper viſibili in corpore reſpondeat.

§. 381.

Si ſuper phantasmate viſibilis reflectimus; oculum ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes directe obvertere conamur (§. 257. emp. 365. rat.). Quid reflexioni ſuper phantaſmate viſibilis.

Uſus harum de reflexione propoſitionum erit inferius, ubi judicium ferendum, num inter modificationes animæ ac corporis conſtans harmonia dari poſſit, ſi in corpore mechanice fiant omnia. Habent quoque in univerſum propoſitiones omnes, quæ definiunt mutationes

in corpore modificationibus animæ reſpondentes, uſum prorſus eximium in arte conjectandi hominum cogitationes eorumque mores.

§. 382.

Quid in genere reflexioni in corpore reſpondeat.

Si ſuper ſenſibili quocunque reflectimus; in corpore continuantur conatus avertendi organa ſenſoria a ceteris ſenſibilibus ac impediendi, quantum datur, ne in eadem agant, aut ſaltem ne adeo fortiter agant (§. 257. emp. 379. rat.).

§. 383.

Medium efficiendi reflexionem & magis diſtinctam & minus moleſtam.

Si ſuper ſenſibili aliquo reflectentes, verbis exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in eodem diſtinguimus; reflexio & magis diſtincta (§. 351. 257. 38. emp.), & minus moleſta eſt (§. 532. 511. 518. 38 ſq. emp.).

§. 384.

Medium facilitandi reflexionem.

Si per vocabula exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in ſenſibili, ſuper quo reflectimus, diſtinguimus a ſe invicem; reflexio facilitatur (§. 37 ſq. rat. 257. emp.).

§. 385.

Principium reflectendi ſuper ſucceſſivis.

Si ſuper ſucceſſivis reflectimus; ea, quæ ſe invicem conſequuntur, conſideramus tanquam partes, ex quibus componitur ens ſucceſſivum (§. 569 ſq. 341. 531. Ont.).

In ſucceſſivorum numero ſunt facta hominum non minus, quam naturæ, utpote quæ non actionibus ſingularibus terminantur, ſed magnum eorum, quæ ſe invicem conſequuntur, numerum involvunt. Pertinent huc quoque modificationes animæ, quæ plerumque ſucceſſivis continentur, nec reflexionem admittunt, niſi quatenus ad ea, quæ ſibi invicem ſuccedunt, attentionem afferimus.

§. 386.

Cur in reflexione objectum præſens eſſe debeat.

Si ſuper ſenſibili aliquo vel actibus animæ reflectendum; illud organo ſenſorio præſens eſſe debet (§. 257. emp. 233. 242. rat. 96. 94 172. 95. 77. 59. emp.), hi vero in eadem excitandi & tamdiu iterandi, donec reflexio fuerit abſoluta.

Quoniam actuum animæ ſeu eorum, quæ in ipſa contingunt, nobis non ſumus conſcii, niſi dum in nobis contingunt; ideo eorum in anima præſentia reſpondet ideæ ſenſuali continua

actione

actione ſenſibilis præſentis in organum ſenſorium conſervatæ. Quamobrem cum hæc tamdiu ab objecto præſente producenda, donec reflexio fuerit abſoluta; actus quoque, ſeu modificationes animæ tamdiu præſentes eſſe, adeoque cum ex ſucceſſivis conſtent, nec diu durent, tamdiu iterari debent, donec reflexio fuerit abſoluta.

§. 387.

Intellectus ratio ſufficiens in vi repræſentativa univerſi, quæ animæ competit, continetur (§. 63. rat. 65. emp. 125. 127. rat. 256. 31. 38 271. emp. 290. 114. 288 ſq. 223 ſq. 280. rat. 273. 284. emp 10. 12. rat. 262. 266. 275. 29. emp. 56. Ont.). Intellectus ratio ſufficiens num in vi repræſentativa univerſi contineatur.

Quoniam anima ſibi repræſentat univerſum, quatenus ſenſibilia in organa ſenſoria agunt, eatenus poſſibile eſt ut ad diſtinctas rerum in univerſali notiones perveniat. Id patet ei clariſſime, qui ea, quæ ad ſenſum, imaginationem & memoriam attentionemque noſtram ſpectant, in anterioribus rite percepit. Quamobrem cum intellectus animæ natura inſit, quatenus poſſibile, ut ad diſtinctas rerum notiones perveniat; per vim repræſentativam univerſi, qualis ineſt animæ, intelligitur, quod intellectus ei tribuendus ſit.

§. 388.

Intellectus eſt attributum animæ (§. 387. 66. rat. 118. Ont. 202. Log. 143. 113. 146. Ont.). Intellectus attributum animæ.

Sumitur nimirum vocabulum intellectus pro facultate animæ (§. 275. *Pſychol. empir.*), atque adeo per eſſentiam animæ tantummodo concipitur poſſibile, ut ad notiones diſtinctas perveniat (§. 29. *Pſychol. empir.*). Id vero non obſtat, quo minus intellectus in numerum attributorum animæ referatur, cum conſtet, iſtiusmodi poſſibilitates in attributorum numero eſſe (§. 164. *Ontol.*). Quemadmodum enim ea, quæ de anima prædicari poſſunt, vel actu inſunt, vel per modum potentiæ, quatenus ſcilicet poſſibile, ut inſint actu; ejus attributa vel inſunt per modum actus, vel denotant poſſibilitatem inexiſtentiæ ejus, quod eidem non repugnat.

§. 389.

Abſolute neceſſarium eſt, ut animæ humanæ competat intellectus (§. 304. Ont.). Cur animæ neceſſario competat.

Hinc & videmus hominibus inter bruta educatis non deeſſe intellectum, quatenus nempe pro facultate animæ ſumitur. Semper enim poſſibile manet, ut ad diſtinctas rerum notiones perveniant; etſi dum inter bruta brutorumque more vivunt, ad eam actu non perveniant. Unde ex brutorum conſortio ad humanum translati ad eam actu perveniunt.

§. 390.

Immutabilitas intellectus. *Intellectus immutabilis eſt, hoc eſt, fieri non poteſt, ut intellectus ab anima ſeparetur, vel ejus loco quidpiam eidem accedat, quod ſit ab eo diverſum* (§. 389. rat. 313. Ont.).

Nunquam impoſſibile eſt abſolute, ut anima res ſibi diſtincte repræſentet, utut fieri poſſit, ut defectu attentionis ac inde pendentis reflexionis ad diſtinctas notiones non perveniat, quemadmodum accidit hominibus inter bruta educatis & cum iis degentibus. Enimvero ubi cum hominibus degunt ipſorumque exemplo ad attentionem indeque pendentem reflexionem atque ſermonis, cognitionis univerſalis inſtrumenti, uſum perducuntur; intellectus quoque antea veluti ſepulti, nunc reſuſcitati operationes ſeſe produnt, manifeſto indicio intellectum, quatenus natura ineſt, per brutorum conſortium non fuiſſe mutatum, hoc eſt, non impoſſibile fuiſſe factum, ut ad univerſalem cognitionem eamque diſtinctam perveniat, qui tamdiu fortuna ſic ferente eadem caruit. In mente captis vel furioſis minor difficultas eſt. Etenim hi intellectus operationes manifeſto ſatis produnt, etſi imaginatione ac memoria corrupta (§. 298.) intellectus quoque a vero aberret. Utuntur mente capti, utuntur furioſi operationibus intellectus, ſed male: perverſus vero uſus non minus oſtendit eum ineſſe, quam verus. Abutuntur iisdem ſæpiſſime, qui eidem excolendo plurimum operæ impenderunt, hocque abuſu in deliramenta incidunt veritati diſſimillima, ut nihil ſit tam abſurdum, quin ſtatuatur ab aliquo eruditorum.

§. 391.

Gradus intellectus quomodo determinatus evadat. *Intellectus in ſe conſiderati gradus indeterminatus eſt, tam objectivus, quam formalis* (§. 275-277. empir. 112. Ont.); *ipſo tamen uſu determinatur, ut major vel minor dici poſſit altero* (§. 276. ſq. empir. 113. Ont.).

§. 392.

Notiones univerſales generum & ſpecierum vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 268. 326. 328. 269. 271. *empir.*). Enimvero in antecedentibus oſtendimus vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, ita ſenſu atque imaginatione repræſentari objecta, ut a nobis clare ac diſtincte percipi poſſint (§. 62. 125. 127. 206.): ab eadem quoque pendere reflexionem patet ex iis, quæ de attentionis directione, conſervatione ac reflexione dicta ſunt. Immo per hanc ipſam vim poſſibile, ut ea, quæ percipimus, vocabulis tanquam nominibus propriis indigitemus (§. 290. *Pſychol. rat.* & §. 273. *Pſychol. empir.*). Nullus adeo ad notiones univerſales acquirendas requiritur actus, qui vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, ſuperet. E.

Notiones univerſales vim animæ repræſentativam non excedunt.

Oſtendendum hic nobis eſt rationem ſufficientem operationum intellectus in vi repræſentativa univerſi contineri, qualem animæ ineſſe evicimus (§. 4.). Enimvero ratio illa redditur ex hac vi vel immediate, vel mediate. Ita immediate ex ea deduximus, quarumnam rerum anima habere poſſit ſenſationes, & quales eædem eſſe queant. Aſt mediate inde derivavimus, quæ ad directionem & conſervationem attentionis ac inde dependentem reflexionem ſpectant. Quando itaque oſtenditur operationem intellectus, qualis eſt notio, non ſupponere in anima niſi ideas ſenſuales vel phantasmata, nec præterea requiri, quam attentionem & reflexionem; hoc ipſo pacto evincitur, eandem rationem ſufficientem in vi repræſentativa univerſi, qualis in anima ſupponitur, habere, conſequenter eandem vim non ſuperare. Redditur nimirum ratio ex vi iſta mediate: abſonum vero foret, ut immediate inde redderetur. Idem tenendum eſt de operationibus intellectus reliquis.

§. 393.

Quoniam notio eſt prima intellectus operatio (§. 52. *Log.*); *prima intellectus ſeu mentis operatio vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit* (§ 392.).

Prima intellectus operatio vim animæ non ſuperat.

Vis hæc duplici modo conſiderari poteſt, vel quatenus eſt eſſentia animæ, vel quatenus eſt natura ejusdem (§. 66. 67.). Atque adeo vi propoſitionis præſentis per vim illam non modo intelligitur, quod iſtius-

 modi

modi operatio intellectus conveniat animæ, verum etiam quod anima eandem edere valeat. Pendet ſcilicet hæc operatio tum quoad poſſibilitatem, tum quoad actum a vi iſta, neque actus aliam præterea requirit cauſam externam.

§. 394.

An ideæ materiales notiones in cerebro exhibeant.

Notioni nihil reſpondet in corpore, quatenus in cerebro exiſtunt ideæ materiales rerum, ſuper quibus reflectendo formantur notiones. Quatenus enim ideæ materiales in cerebro exiſtunt, eidem in anima ideæ ſenſuales (§. 113.), & phantasmata coëxiſtunt (§. 206.). Enimvero poſitis in anima ideis ſenſualibus ac phantasmatis nondum ponuntur notiones, cum præterea requiratur reflexio (§. 268. *Pſychol. empir.*), quæ cum in ſucceſſiva directione attentionis ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas conſiſtat (§. 257. *Pſych. empir.*), vi naturæ attentionis (§. 237. *Pſychol. empir.*), in actu apperceptionis fundatur (§. 235. *Pſychol. empir.*). Sed vero actui apperceptionis in corpore nihil reſpondet (§. 44. *Pſych. rat.* & §. 23. *Pſych. emp.*). E.

Nihil equidem in notionibus rerum continetur, quod non mechanice repræſentetur in ipſarum ideis materialibus, non tamen ideo notiones ipſæ mechanice repræſentantur. Neque enim ſufficit ideæ ineſſe, quæ notionem ingrediuntur; ſed præterea requiritur, ut actu mentis a ceteris ſeparentur & tanquam ſubjecto alicui ſola inexiſtentia ſpectentur; id vero eſt, quod mechanice repræſentari nequit, niſi ad ſymbolicas repræſentationes recurras, quemadmodum in propoſitione ſequente oſtenditur.

§. 395.

Notio generis vel ſpeciei quomodo in corpore repræſentetur.

Si tam ea, quæ pluribus communia ſunt, ſingula ſuis nominibus indigitentur, quam ſubjectum illorum nomine peculiari indigitetur eorundemque inexiſtentia vocabulo aliquo ſignificetur; notio ſpeciei vel generis cujuscunque in corpore per ideas materiales illorum vocabulorum repræſentatur (§. 290. rat. 25. empir. 113. rat.).

Equidem cum in cognitione intuitiva directioni attentionis & conſervationi tam ejusdem, quam idearum, ſuper quibus fit reflexio, locus ſit (§. 326. *Pſychol. empir.*), hisque actibus animæ reſpondeant quo-

que

que motus in corpore, ſeu conatus ſaltem eosdem producendi, quemadmodum in ſuperioribus pluribus propoſitionibus oſtendimus; notionis quoque formationi, hoc eſt, actibus mentis quædam in corpore reſpondent, ut corpus eo momento non prorſus ferietur, dum anima ſuper ſuis perceptionibus reflectit: non tamen ideo ipſa notio in cerebro mechanice repræſentatur, propterea quod non repræſentantur ſingula, quæ notionem ad eam conſtituendam ingrediuntur, quemadmodum fieri debet, ubi ipſa notio mechanice repræſentanda, & in cognitione ſymbolica actu fieri ex propoſitione præſente patet. Sane ſi menti non ineſſet actus apperceptionis, cui nihil in corpore reſpondere poteſt; nec notio in cognitione intuitiva abſolvi poſſet, ſed ſemper ad ſymbolicam ex neceſſitate recurrendum eſſet, quemadmodum nunc utilitatis gratia contingit.

§. 396.

Quoniam notiones quantumlibet abſtractæ eodem prorſus modo ſymbolice exprimi poſſunt, quo infimæ, quæ ab ipſis individuis abſtrahuntur ad ſpecies infimas conſtituendas; *notiones quantumlibet abſtractæ per vocabulorum ideas materiales, quibus ſingula communia horumque ſubjectum & inexiſtentia indigitantur, in cerebro mechanice repræſentantur.* Abſtractorum in corpore mechanica repræſentatio.

§. 397.

Similiter cum per vocabula, tanquam ſigna artificialia (*not.* §. 958. *Ont.*), adeoque vim ſignificandi ab arbitrio hominum habentia (§. 958. *Ont.*), non minus ea, quæ notionem abſtractam rerum immaterialium, quam materialium ingrediuntur, atque ſubjectum illarum determinationum deſignari poſſint; *notiones quoque rerum immaterialium, quantumlibet abſtractæ, per vocabulorum ideas materiales, quibus ſingula communia horumque ſubjectum & inexiſtentia indigitatur, in cerebro mechanice repræſentantur.* Notiones rerum immaterialium in corpore.

§. 398.

In cognitione ſymbolica prima mentis operatio cum ſecunda confunditur. Vide de prima mentis operatione §. 331. 283. *empir.* Enimvero ſi hæc nomina tantummodo nude proferantur, non conſtat, utrum per ea plura entia a ſe invicem diſtincta Cur in ſymbolica cognitione intellectus operatio prima confundatur cum ſecunda.

 & quo-

& quorum nullum ad alterum refertur indigitare, an vero ſubjectum aliquod, cui nonniſi pluribus communia inſunt, & hæc ipſa communia, quæ eidem inſunt, ſignificare volueris. Neceſſe igitur eſt, ut per vocabula quoque exprimatur inexiſtentia pluribus communium in uno quodam ſubjecto. Atat! ubi effers vocabula, quibus denotantur ſubjectum, ea, quæ eidem inſunt, & horum inexiſtentia ſeu nexus cum ſubjecto, ſeu ubi ea, quæ tanquam a re diverſa ſpectamus, porro tanquam eidem inexiſtentia, vel ad eam quocunque modo ſpectantia conſideramus, actum judicii affirmativi abſolvimus (§. 350. 351. *Pſych. empir.*), quem ſecundam eſſe intellectus operationem conſtat (§. 52. *Log.*). E.

Ponamus tria in tabula delineata eſſe rectangula triangula, quæ uno obtutu comprehendere potes. Quodſi jam attentionem ſucceſſive dirigis in altitudines, baſes, hypothenuſas, angulum rectum, angulum obliquum ad baſin & alterum obliquum ad verticem & horum tibi tanquam tribus iſtis figuris communium conſcius es; notionem triangulorum rectangulorum habes. Enimvero ſi jam ore profers vocabula ſequentia: *triangulum rectangulum, altitudo, baſis, hypothenuſa, angulus rectus, obliquus angulus ad verticem, obliquus angulus ad baſin*; exinde nondum intelligitur, an vocabulum triangulum rectangulum deſignet aliquod ſubjectum in communi, cui quæ per cetera vocabula indigitantur inſunt. Quamobrem ubi ex verbis prolatis idem palam fieri debet, neceſſe eſt, ut ceterorum inexiſtentiam ſignifices dicendo v. gr. *Triangulum rectangulum eſt figura, cujus altitudo & baſis intercipiunt angulum rectum, hypothenuſa vero cum utroque efficit angulum obliquum ad verticem & ad baſin.* Enimvero hoc pacto notio eodem modo effertur, quo judicium affirmativum enunciatur. Atque ita prima mentis operatio cum ſecunda confunditur.

§. 399.

Cur definitiones habeant formam enunciationis.

Definitiones per modum judicii alicujus affirmativi ſymbolice efferuntur, ſeu formam enunciationis habent & in numerum propoſitionum identicarum referuntur (§. 149. 211. *Log.*).

§. 400.

Differentia intrinſeca notio-

In cognitione ſymbolica notio formam tantummodo externam

ternam judicii refert (*§. 398.*), *ab eodem tamen vi ſignificandi differt.* Vocabulum, quo denotatur ſubjectum determinatio-num communium, in notione ſignificat ſubjectum cum ipſis hiſce determinationibus, quæ prædicati locum tueri videntur; aſt in judicio prædicatum non refertur ad determinationes, quæ ingrediuntur notionem ſubjecti (§. 39. 40. *Log.*), ſed ſignificat vocabulum, quo denotatur ſubjectum, ſubjectum aliquod deter-minationum diverſarum ab iis, quæ ingrediuntur notionem præ-dicati (*§. cit.*). E.

nis & judicii in cognitione ſymbolica.

E. gr. Si dicas: Triangulum eſt figura tribus lineis terminata; vo-cabulum trianguli non ſignificat niſi figuram tribus lineis terminatam, ita ut ipſum cum pluribus eundem habeat ſignificatum. Enimvero ſi dixeris: Triangulum habet tres angulos; vocabulum triangulum ſigni-ficat figuram tribus lineis terminatam, non vero ſimul ſignificat tres an-gulos, qui figuræ tribus lineis terminatæ tribuuntur, neque adeo hic cum pluribus eundem habet ſignificatum, quæ prædicatum cum copu-la exprimunt.

§. 401.

Per ſolam reflexionem & abſtractionem notiones univer-ſales completæ ac determinatæ non conſtituuntur (§. 257. 282. 281. 280. *emp.*). Notionem univerſalem, quæ per ſolam reflexionem & abſtractionem formatur, ingrediuntur, quæ pluribus com-munia cognoſcimus & cum aliis diverſis ſubjecto alicui inexiſtere poſſe agnoſcimus. Enimvero inde nondum conſtat, utrum com-munia iſta contineant, nec plura, nec pauciora, quam quæ ad res ejus generis, vel ſpeciei agnoſcendas & a rebus alterius gene-ris vel ſpeciei diſtinguendas ſufficiunt, an vero quædam adſint, quæ abeſſe debebant, aut abſint, quæ adeſſe debebant. Igno-ratur adeo, utrum completæ ac determinatæ ſint, nec ne (§. 91. 121. *Log.*).

Cur per ſolam reflexionem & abſtractionem notiones non fiant comple-tæ & determi-natæ.

§. 402.

Judicia intuitiva non excedunt vim repræſentativam uni-verſi, qualis in anima datur. De iudicio affirmativo vid. initio §. 343. 331. *empir.* 393. *rat.* Porro ſi ad id, quod rei ineſt, & rem ipſam, quam percipimus, ſimul attentionem noſtram dirigimus, nobis conſcii ſumus, id, quod tanquam diverſum nos modo ſpectaſſe

Judicia intui-tiva non exce-dunt vim re-præſentati-vam.

a re

are meminimus, eidem inexiſtere vel alio quodam modo ad idem referri. Enimvero cum quæ ad idearum ſenſualium atque phantasmatum productionem, nec non memoriam ſpectant, vim repræſentativam animæ non excedant; ideo nec eandem excedit, quod quid tanquam rei perceptæ inexiſtens aut quocunque alio modo ad idem referendum ſpectemus.

De iudicio negativo, vbi prædicatum ſubiecto ſimpliciter repugnat, vide §. 343 *empir.* Non alia igitur ad hunc judicii actum requiruntur, quam ut ſubjecta duo ſimul percipias & quid, quod uni inexiſtit, tanquam ab utroque diverſum, uni autem inexiſtens, alteri non inexiſtens conſideres. Enimvero nemo non novit, ſenſu ac imaginatione duo entia ſimul percipi poſſe, conſequenter hanc ſimultaneam perceptionem vim repræſentativam univerſi, qualis in anima eſt, non excedere.

De iudicio negativo, ubi prædicatum ſubiecto non ſimpliciter repugnat, vide §. 346 *empir.* Actus igitur judicandi in hoc caſu a præcedente non niſi in eo differt, quod duo ſubjecta, quæ ſimul repræſentantur, ſint ejusdem ſpeciei, cum antea eſſent diverſæ: id quod quoad vim repræſentativam univerſi nullam inducit mutationem. Immo ſi prædicatum, quod de ſubjecto negatur, ſubjecto alterius ſpeciei quoque ineſſe poſſit; ſubjectum utrumque ejusdem eſſe ſpeciei opus non eſt (§. 347. *Pſych. empir.*), adeoque actus judicii negativi in caſu præſente prorſus coincidit cum præcedente. E.

§. 403.

Judiciorum in cerebro repræſentatio.

Judicia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræſentari poſſunt (§. 52. Log. 350. emp. 290. rat.).

§. 404.

Cur id ſemper fiat, ubi ſermonis uſu pollemus.

Quoniam judicia, ſi vocabulis efferuntur, magis diſtincta ſunt, quam in cognitione intuitiva (§. 351. *Pſychol. empir.*); *ſermoni adſueti non judicare ſolemus absque vocabulis*, ſeu *judicia ſymbolice ſemper efferre ſolemus.* Quamobrem cum porro conſtet, judicia ſymbolice expreſſa ſeu verbis elata, hoc eſt, enunciationes per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræſentari poſſe (§. 403.); *ſermonis uſu ubi pollemus, judicia quoque*

que per materiales vocabulorum ideas in cerebro omnia repræſentari ſolent.

§. 405.

Ratiocinium vim repræſentativam univerſi non excedit. Vide §. 354 ſqq. *empir.* 393. 218. 224 ſq. 280. 334 ſqq. 340 ſqq. *rat.* de ratiocinio categorico. Ratiocinium vi animæ ſuperius.

De ſyllogismo hypothetico modi ponentis vide §. 385 ſq. *empir.* Conſtat Ergo tribus propoſitionibus, quarum una aliquid eſſe vel non eſſe judicamus, quod intuitivum plerumque judicium eſt, aut ante cognitum in memoriam nobis revocatum; altera nobis in memoriam revocatur, quod eam alias cognoverimus, ſcilicet quod ſi hoc ſit, vel non ſit, etiam aliud eſſe vel non eſſe debeat; tertia denique ex anterioribus formatur, auferendo ex ſecunda primam, quæ ipſi ineſt, ut ſic tertia relinquatur, conſequenter per diviſionem idearum formatur. Eodem igitur, quo ante, modo patet ratiocinium hypotheticum in modo ponente vim repræſentativam univerſi non excedere. De ſyllogismo hypothetico modi tollentis vide §. 387. *empir.* Denuo igitur ratiocinium tribus conſtat propoſitionibus. Prima eſt judicium intuitivum, quo judicamus hoc non eſſe; altera eſt judicium aliquod præteritum, quod beneficio præſentis in memoriam revocatur; tertia denique eſt judicium per diviſionem idearum formatum. E. Obtinet, quod volumus.

De ratiociniis disiunctivis (§. 389. *emp.*) idem valet, quod hactenus aſſeruimus.

§. 406.

Ratiocinia primitiva appello, quæ ex aliis ſe prioribus ortum minime ducunt, ſeu quæ in alia ſimpliciora reſolvi non poſſunt. *Derivativa* vero, quæ ab aliis ſe prioribus ortum trahunt, ſeu in alia ſimpliciora reſolvi poſſunt. Ratiociniorum primitivorum & derivativorum differentia.

Ita ſyllogiſmi categorici ſunt primitivi: neque enim dantur ſyllogiſmi alii ipſis priores, unde ortum ſuum trahant, ſeu in quos tanquam ſe ſimpliciores reſolvi poſſint, cum ex eſſentia atque natura hominis veluti ſponte ſua fluant (§. 354. & ſeqq. *Pſychol. empir.*). Syllogiſmi hypothetici ſunt primitivi ex ratione eadem (§. 385. & ſeqq. *Pſych. empir.*). (*Pſychologia rat. contracta.*)

empir.). Neque obſtat hypotheticos ad formam categoricorum reduci poſſe (§.387. 389. Log.): etenim quæſtio jam non eſt de eo, an ſyllogiſmus aliquis ad aliam formam reduci poſſit, ſed num ex alio tanquam ſe priori derivetur. Enimvero Sorites ſive categoricus, ſive hypotheticus ſyllogiſmus derivativus eſt, cum ex pluribus ſyllogiſmis, vel categoricis, vel hypotheticis in unum contractis oriatur (§. 439. 443. Log.).

§. 407.

Quotnam ſyllogiſmi primitivi dentur.

Syllogiſmi primitivi non dantur niſi categorici, hypothetici & disjunctivi. Propoſitiones ſunt vel categoricæ, vel hypotheticæ (§.213. 215. Log.). Ex categoricis componuntur ſyllogismi categorici (§. 356. Log.), ex hypotheticis & categoricis hypothetici (§.378 Log.). Inter propoſitiones compoſitas præter hypotheticam locum habent copulativæ (§.312. Log.), & disjunctivæ (§.313. Log.). Jam cum in propoſitione copulativa ſubjecto eidem tribui poſſint ſigillatim ſingula prædicata, ut ab eodem removeri, ubi negativa fuerint; vel utrique ſubjecto ſigillatim poſſit tribui idem prædicatum (§. 312. Log.); ubi propoſitiones copulativæ, quæ formam categoricarum non mutant, ingrediuntur ſyllogismum, is formam ſyllogismi categorici non mutat, etſi pro multitudine ſubjecti vel prædicati in plures ſyllogismos categoricos reſolvi poſſit, adeoque inde ſyllogismus primitivus peculiaris formæ non oritur (§. 406.). Si propoſitio disjunctiva ingreditur ſyllogismum, ſyllogismus disjunctivus oritur (§. 390. Log.). E.

§. 408.

Conſequentiæ immediatæ num vim repræſentativam univerſi excedant.

Argumentatio per conſequentias immediatas non excedit vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur. Vide §.411 ſqq. emp. & videbis non niſi talia aſſumi, quorum rationem in anterioribus ex vi repræſentativa univerſi, qualis in anima eſt, dedimus.

§. 409.

Idem ſpecialius oſtenditur.

Ratio, cur per conſequentiam immediatam ratiocineris, deſumta eſt ab iſtiusmodi actibus, qui a vi repræſentativa univerſi animæ inexiſtente proficiſcuntur. Ratio enim, cur per conſequentiam immediatam ratiocinamur, continetur hoc theoremate: ſi de

ſi de propoſitione data judicia logica formes & perſpecta fuerint theoremata de propoſitionibus ſe mutuo ponentibus; ex propoſitione data tanquam præmiſſa inferes concluſionem (§. 411. *Pſychol. empir.*). Propoſitio data, quatenus ejus tibi conſcius es, hic ſeſe habet per modum rei ſenſu perceptæ, adeoque ſi judicium logicum de eadem formas, veluti de propoſitione: *omnis homo eſt mortalis*, eam eſſe univerſaliter affirmantem, ſeu hic quid affirmari de omni (ſcilicet individuo ad aliquam ſpeciem pertinente), perinde eſt ac ſi judicium ſuper re percepta reflectendo formares. Quodſi jam perſpecta fuerint theoremata de propoſitionibus ſe mutuo ponentibus, veluti in caſu præſente, quod poſita univerſali ponenda etiam ſit quævis ſubalternans (§. 422. *Log.*), ſcilicet quosdam homines eſſe mortales; beneficio termini communis, qui eſt propoſitio univerſalis, idem tibi in memoriam revocas (§. 117. *Pſychol. empir.*). Atque hinc infers: etiam in hoc caſu ponendam eſſe ſubalternantem, ſcilicet quosdam homines eſſe mortales. Nihil igitur hic occurrit, quod non locum habeat in ſyllogiſmo categorico (§. 364. & ſqq. *Pſychol. empir.*). Jam conf. §. 407. 405. *rat.*

§. 410.

Judicia diſcurſiva non excedunt vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur (§. 50. 330. *Log.* 405. *rat.*). — Judicia diſcurſiva unum vim repræſentativam excedant.

Porro judicia diſcurſiva quoque ſunt, quæ per conſequentiam immediatam inferuntur cum conſequentiæ immediatæ numero ratiociniorum accenſeantur (§. 430. *Log.*). Jam vid. §. 408.

§. 411.

Judicia, quæ per modum intuitivorum formantur in continuatione ratiociniorum, vim repræſentativam univerſi non excedunt (§. 463. *Log.* 410. 402. *rat.*). — Num eam excedant judicia ad concatenationem neceſſaria.

Quoniam in ſyllogiſmorum concatenatione nihil occurrit, quod difficultatem movere poterat præter hæc judicia (§. 463. *Log.*); abunde jam patet in omni demonſtratione ac probatione concatenationem ſyllogiſmorum vim animæ minime excedere, quam tanquam eſſentiam ac naturam ipſi vindicavimus (§. 66. 67.).

§. 412.

Nullum judicium eandem excedere.

Nullum omnino datur judicium, quod vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, excedat, vel ab ea proficiſci nequeat (§. 50. 463. *Log.* 402. 410. *rat.*).

§. 413.

Nullam quoque operationem mentis eadem ſuperioremeſſe.

Immo patet nunc, *nullam dari mentis ſeu intellectus operationem, quæ vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, excedat*, ſeu, quod perinde eſt, *non aliam in anima vim ſupponendam eſſe, quam qualis eſt repræſentativa univerſi, ut omnibus operationibus intellectus ſufficiat.* (De prima vide §. 393. *rat.* de ſecunda §. 412. de tertia §. 405. 408.).

§. 414.

Ratiociniorum in corpore repræſentatio mechanica.

Ratiocinia in cerebro per ideas materiales vocabulorum, quibus efferuntur judicia illorum compoſitionem ingredientia, repræſentantur (§. 368. *emp.* 315. *Log.* 290. 113. 206. *rat.*).

Idem patet ex §. 49. *Log.* 403. *rat.*

§. 415.

Eandem ſemper fieri quoties ratiocinamur.

Quoniam ratiocinia in cognitione ſymbolica ſunt magis diſtincta, quam in intuitiva (§. 369. *Pſychol. empir.*), immo ratiociniorum in cognitione intuitiva ea eſt difficultas, ut eadem pro lubitu elicere niſi plurimum exercitatus non valeat, quemadmodum perpendentibus, quæ de hiſce ratiociniis (§. 354. & ſeqq. *Pſychol. emp.*), & de judiciis in cognitione intuitiva abſolvendis diximus (§. 343. *Pſych. emp.*), abunde conſtabit; in ratiocinando cognitionem ſymbolicam intuitivæ præferre ſolemus, adeoque *omnia noſtra ratiocinia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræſentari ſolent* (§. 414.), *ſeu nunquam ratiocinamur, quin ratiocinii quoque in cerebro mechanica fiat repræſentatio.*

§. 416.

Mechanica operationum mentis in cerebro repræſentatio.

Omnes operationes mentis ſeu intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræſentantur (§. 395 - 397. 403. 415. *rat.* coll. §. 51. *Log.*).

§. 417.

Signorum ideæ materiales.

Signa qualiacunque, quibus ad res denotandas loco vocabulorum

bulorum utimur, perinde ac hæc ſuas habent ideas materiales. Qualiacunque enim excogitentur ſigna, talia eſſe debent, quæ ſenſu percipi poſſunt. Quamobrem eodem prorſus modo demonſtratur, iisdem competere ideas materiales quo ſupra evicimus dari ideas materiales vocabulorum, tum quatenus viſu, tum quatenus auditu percipiuntur (§. 290.).

§. 418.

Si ad res denotandas vocabulorum loco utamur ſignis aliis; illarum ideæ per ſignorum ideas materiales repræſentantur. Qualiacunque enim fuerint ſigna iſta, perinde ac vocabula ſuas habent ideas materiales (§. 417.). Atqui per vocabulorum ideas materiales rerum iisdem denotatarum ideæ in cerebro repræſentantur (§. 395. & ſeqq.), & ſigna alia in locum vocabulorum, quæ artificialia ſigna ſunt (§. 272. *Pſych. empir.*), ſurrogari poſſunt (§. 958. *Ontol.*). E. Ulterius expenditur.

§. 419.

Anima etiam in ſomnio operationes intellectus edere poteſt, veluti judicare & ratiocinari. Dum enim ſomniamus, res, quas percipimus, imaginamur (§. 122. *Pſychol. empir.*), cumque tum temporis nullæ nobis ſint ideæ ſenſuales (§. 121. *Pſych. emp.*), niſi quando forte phantaſmatum ſeries ſenſatione quadam interrumpitur (§. 124. *Pſych. emp.*); phantaſmata clariora ſunt, quam ubi ſenſationibus coëxiſtunt (§. 101. *Pſych. emp.*), ut res abſentes nobis videantur præſentes (§. 127. *Pſych. emp.*). Quæ igitur ratio eſt, dum vigilamus, resque præſentes ſenſu percipimus, ut in ea, quæ percipimus, attentionem noſtram dirigamus atque ſuper iis reflectamus; eadem quoque ad hos actus adeſſe debet in ſomnio, conſequenter in ſomnio quoque attentionem in ea, quæ percipimus, dirigimus & ſuper iis reflectimus (§. 118. *Ontol.*). Quamobrem cum attentio & reflexio ad formandas notiones ſufficiat in cognitione intuitiva (§. 326. *Pſychol. empir.*); in ſomnio quoque prima mentis operatio quoad cognitionem intuitivam ſeſe exerere poteſt. Et quoniam in cognitione ſymbolica ea tantummodo vocabulis tanquam nominibus ſuis indigitantur, quæ reflectendo in ideis rerum diſtinguimus (§. 328. *Pſychol. empir.*), vocabula vero nota in memoriam revocantur lege imaginationis (§. 273. *Pſych. emp.*), An intellectus in ſomnio operari poſſit.

quæ in ſomnio tota occupata eſt (§. 123. *Pſychol. empir.*); ideo nihil obſtat, quo minus prima mentis operatio in ſomnio etiam in cognitione ſymbolica abſolvatur.

Eadem porro attentio & reflexio ſufficit, ut de iis, quæ percipimus, judicemus (§. 343. & ſeqq. *Pſychol. empir.*). Quare cum vtrique in ſomnio locus ſit; quin in ſomnio judicare, cumque nec ſermonis uſus nobis in eodem denegetur, judicia quoque vocabulis exprimere valeamus, dubitari nequit. E. (§. 52. *Log.*).

Denique ad ratiocinandum requiritur, ut de re percepta judicemus, & beneficio hujus judicii aliud nobis in memoriam revocemus, indeque idearum compoſitione ac diviſione judicium quoddam formetur (§. 354 & ſeqq. *Pſychol. empir.*). Judicia de rebus perceptis formari poſſunt, quemadmodum modo evicimus. Immo vidimus locum quoque eſſe iis, quæ debentur imaginationi atque memoriæ. Unde dubitari nequit, quin etiam in ſomnio nobis in memoriam revocare poſſimus propoſitionem ope præſentis. Et quia ad formandum judicium per idearum diviſionem ac compoſitionem ſufficit attentio atque reflexio, quemadmodum ex ipſis terminis intelligitur (§. 139. 142. 257. *Pſychol. empir.*), utrique autem in ſomnio eſt locus *per demonſtrata*; in ſomnio quoque ex præmiſſis concluſio inferri poteſt. E. (§. 52. *Log.*).

Idem probatur a poſteriori. Etenim ſingulas operationes mentis in nobis experimur, quando ſomniamus.

Defendimus (§. 123. *Pſych. emp.*), omne ſomnium a ſenſatione initium capere & per phantasmatum ſucceſſionem, adeoque ſecundum legem imaginationis continuari (§. 93. *Pſychol. empir.*). Hic vero oſtendimus, in ſomniis quoque ratiociniis eſſe locum & eorum beneficio diſcurſum longum in ſomniis continuari. Somnia igitur quoque per leges ratiocinandi continuari videntur, nequaquam per ſolam imaginationis legem. Sed vero quando continuationi ſomnii locus eſt, de objectis nobis ſermo eſt, quæ tanquam præſentia ſpectamus; non autem de noſtris cogitationibus, quæ occaſione illorum objectorum oriuntur.

§. 420.

§. 420.

Si memoria læditur, anima ad ratiocinandum inepta redditur (§. 294. 245. *rat.* 175. 173. 354 ſqq. *empir.*). Cur memoria læſa ratiocinatio lædatur.

§. 421.

A cauſis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipſa ſenectute anima ad ratiocinandum inepta fieri poteſt (§. 298 ſq. 420.). Cur ratiocinandi habitus a cauſis materialibus & ſenectute lædatur.

Videmus hinc ſubinde ſenes ad ratiocinandum adeo impotentes fieri, ut puerafcere ideo dicantur. Non tamen omnibus ſenectus adeo nocua eſt, cum plurimi ſenectute adeo vegeta ſint, ut memoria ipſorum non labefactetur, nec vis imaginandi langueſcat: quo etiam in caſu mentis operationibus funguntur ſenes absque ulla difficultate. Ceterum cum cerebri mutatio, in qua facilitas iſta idearum materialium reproducendarum conſiſtit, nondum ſatis explorata ſit, neque etiam ſatis conſtet, quale eſſe debeat cerebrum, ut phantasmata materialia habeant celeritatem convenientem; propoſitionem quoque præſentem nondum ſatis determinate enunciare licet.

§. 422.

Quoniam memoriæ ſenſitivæ, quæ intellectualem præcedit (§. 282.), in corpore non reſpondet, niſi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294.); *ſi memoria læditur*, adeoque ad actiones ſuas inepta redditur (§. 297.), *cerebrum læditur* & viciſſim *ſi cerebrum læditur, memoria lædi*, conſequenter *& anima ad ratiocinandum inepta reddi poteſt* (§. 420.). Memoriæ & ratiocinationis læſio ex læſione cerebri.

§. 423.

Imbecillitas judicii eſt impotentia judicandi ex defectu notionum univerſalium ad judicia diſcurſiva requiſitarum. Imbellicitas judicii.

Requiri notiones univerſales ad judicia diſcurſiva, quæ tanquam notæ, immo familiares præſupponuntur, ex omni theoria ratiocinio-rum patet (§. 354. & ſeqq. *Pſychol. empir.*), per quæ judicia diſcurſiva inferuntur (§. 50. *Log.*).

§. 424.

§. 424.

Judicii a memoria dependens labefactio.

Si memoria læditur, judicium fit imbecille, ſeu anima ad judicandum inepta redditur (§. 420. *rat.* 50. *Log.* 423. *rat.*).

§. 425.

Specialior ratio.

Judicium a cauſis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ſæpius ipſa ſenectute efficitur imbecille (§. 298 ſq.).

§. 426.

Eadem ulterius expenſa.

Similiter quia læſo cerebro memoria lædi poteſt (§. 422.); ideo quoque *læſo cerebro judicium fieri poteſt imbecille* (§. 424.).

Ita conſtat ex contuſionibus capitis ſæpius obtundi judicii aciem & homines ideo dici obtuſi ingenii, quod hanc vel iſtam capitis contuſionem fuerint experti. Immo inde metus eſt, quo vulgo corripiuntur homines, ne capitis vulnera vel contuſiones lædant operationes mentis atque memoriam. Neque infrequenter redditur ratio, cur quidam ad judicandum adeo ſint hebetes, quod in prima ætate caput ipſorum a parentibus vel præceptoribus frequenter fuerit percuſſum.

§. 427.

Notiones generum & ſpecierum quomodo nobis ſint.

Notiones generum ac ſpecierum non habemus, niſi quatenus individua ſeu ſingularia percipimus, & eorum, quæ in nobis ſunt, nobis conſcii ſumus (§. 55. *Log.* 233 *ſq.* 195. *Ont.*).

Idem quoque unusquisque in ſe experiri poteſt. Nemo enim v. gr. hominem in genere percipere poteſt, niſi quatenus ea, quæ omnibus hominibus communia ſunt, perſpicit in uno vel aliquot individuis.

Facile apparet propoſitionem præſentem etiam intelligendam eſſe de accidentibus. Etſi enim in cognitione ſymbolica ea per modum ſubſtantiarum conſideremus, quemadmodum ex nominum impoſitione apparet; hoc tamen non obſtante eadem percipere nunquam poſſumus, ubi ad cognitionem intuitivam reditur, niſi quatenus ſubſtantiæ cuidam inexiſtunt. Ita colorem rubrum non percipis, niſi tibi repræſentes corpus aliquod, quod eodem tinctum apparet, veluti globum rubrum, aut veſtem rubram, aut nubes rubentes.

§. 428.

§. 428.

Si communia ſingularium, quæ notionem univerſalem ingrediuntur, vocabulis vel aliis ſignis indigites; hæc non intelligunt nisi quatenus communia iſta in individuis percipis (§. 271. empir. 952. Ontol. 427. rat.). Vocabula quomodo intelligantur.

Inde eſt, quod exemplis illuſtratæ definitiones ac propoſitiones intelligantur, quæ ſolo vocabulorum ſono percepto non ſatis intelligi poterant. Dum enim ad exempla animum advertimus, ea, quæ verbis denotantur, in ſingularibus percipimus.

§. 429.

Notiones univerſales non habemus, niſi quas aut a rebus ſenſu perceptis, vel iis, quorum nobis in nobismetipſis conſcii ſumus, abſtraximus, aut in talia reſolvere valemus, quæ in individuis percepimus (§. 427 ſq.). Modus perveniendi ad notiones univerſales.

Notiones univerſales ad intellectum ſpectant. Quamobrem ſi hoc ſenſu intelligatur, quod vulgo dicitur: nihil eſſe in intellectu, quod non fuerit in ſenſu; tanquam verum admitti poteſt. Enimvero qui ex iis, quæ modo evicimus, inferunt, ideas omnes ac pendentes inde notiones univerſales in animam tanquam receptaculum vacuum inferri a ſenſu; ea inferunt, quæ inde minime ſequuntur.

§. 430.

Si definitiones ac propoſitiones ab aliis repertas intelligere voluerimus, aut res ipſas, ad quas pertinent, aliquando ſenſu nos percepiſſe, aut ea, quæ per vocabula indigitantur, ſigillatim in ſubjectis aliis ſenſu percepiſſe opus eſt. De *definitionibus* vide §. 150. 176. *Log.* 230. *Ont.* 149. *Log.* 428. *rat.* de *propoſitionibus* conſer §. 239. 494. 315. 115. *Log.* 429. *rat.* Definitiones ac propoſitiones quando penitus intelligantur.

Docentes hinc perſpiciunt, quousque notiones ſint reſolvendæ, ut nihil aſſumatur, quod non intelligi poſſit a discente, vel ubi id fieri non poſſit, ut admoneatur, quid fieri ab ipſo neceſſe ſit, ut quæ docentur, penitus perſpiciat. Nec minus diſcentes ipſimet convincuntur, quod privato ſtudio ruminaturi, quæ ex ore docentis hauſerunt, ſingula tandem ad talia revocare debeant, quæ ſenſu ab ipſis aliquando percepta in memoriam ſibi revocare valent. Diſcunt quoque, quænam a

ſe ſenſu percepta præſupponantur, antequam ſatis intelligere valeant, quæ proponuntur.

§. 431.

Quando vocabula imperfecte intelligamus.

Si quis tantummodo ſenſu percepit ea, quæ ad notionem generis ſpectant rei vocabulo aliquo indigitatæ; is vocabulum iſtud non plene intelligit (§. 428. rat. 241. Ont.), intelligit autem iſtud tanto minus, quanto genus iſtud eſt remotius (§. 242. Ont.) & quo minus completa notio eſt (§. 91. Log.).

§. 432.

Quomodo non plene intellecta poſthac plene intelligantur.

Si qua vocabula non plene intelligimus; ea memoria retenta plene intelligere adhuc datur, ubi iisdem denotata ſenſu percipimus, aut eorum nobis in nobismetipſis conſcii ſumus, vel notionem ſymbolice expreſſam in talia reſolvere diſcimus, quæ ſenſu percepta fuere, vel quæ in nobismetipſis experti fuimus. Etenim ſi quod vocabulum non plene intelligitur, id quidem inde eſt, quod non rem ipſam eodem denotatam, ſed ea tantummodo, quæ ad notionem generis ſpectant, in aliis ſenſu perceperimus, neque notionem ſymbolice expreſſam, quæ vocabulo iſti reſpondet, in talia, quæ ſenſu percepta fuere, reſolvere valeamus (§. 431.). Quodſi ergo poſthac ſenſu adhuc percipimus vel rem ipſam, vel ea, in quæ notio ejusdem reſolvi poteſt; nil amplius obſtat, quo minus vocabulum iſtud plene intelligatur.

Addiſci igitur quædam in ſpem plenæ intelligentiæ non prorſus abſonum eſt. Conducit ſane pueros, immo diſciplinarum tyrones multa addiſcere, quæ plene non intelligunt, modo tenaciter memoriæ infigantur, quæ ipſis olim profutura ſunt & ad plenam intelligentiam reduci poterunt, ubi uſui eſſe debent. Et ſane id fieri etiam ab iis, qui ſibi intelligere videntur, quæ nondum plene intelligunt, experientia loquitur. Inde eſt, quod audias Juris cultores afferentes, jura tum demum intelligi, ubi ad uſum in foro transferuntur.

§. 433.

Quando non plene intellecta in diſciplinis ſatisfaciant.

Si non plene intellectis adhærent quæ plene intelliguntur, hisque effici poſſit, ut illa ſenſu percipiamus, vel, ubi ad animam ſpectant, ea in nobismetipſis experiamur; in diſciplinis ſatisfaciunt, quæ non plene intelliguntur (§. 432. rat.). Quamobrem cum in diſciplinis traditas definitiones ac propoſitiones

non

non alio fine diſcamus & memoriæ infigamus, quam ut iisdem ad formanda judicia diſcurſiva uti queamus (§ 356. 360. 361. *Pſych. empir.*), neque alius earundem uſus ſit, ubi ad praxin morum ac negotia humana iisdem uti voluerimus; quæ non plene intelliguntur in diſciplinis ſatisfaciunt, ubi plene intellecta iisdem adhærent, quorum ope illis reſpondentia ut ſenſu percipiantur, vel ut eadem in nobis experiamur, effici poteſt.

Caſum ſpecialem habemus in ſcriptura ſacra, ubi eadem loquitur de ſpiritualibus hominis mutationibus, quæ non plene intelliguntur, antequam eas in nobismetipſis experimur. Sufficit itaque in ea tradi plene intellecta, quæ nobis ad iſtas mutationes ſubeundas ſufficiunt.

§. 434.

Cujusnam culpa ſit, ſi quis ex diſciplinis imperfectam haurit cognitionem.

Quodſi ergo quis operam non dat, ut quæ in diſciplinis non plene intellexit, vel ſenſu percipiat, vel in ſemetipſo experiatur, cum per ea, quæ didicit, hoc facere poſſet; is ſua, non docentis aut ſcribentis culpa, imperfectam habet cognitionem.

Hinc luculenter apparet neceſſitas in rebus practicis juxta theoriam ipſi praxi ſtudendi. Philoſophia ideo moralis non plene intelligetur, quantumcunque ſtudii in ea explicanda poſuerit philoſophus, niſi quis eorum, quæ docentur, veritatem in ſemetipſo experiri nitatur. Imo etiam Theologiæ capita practica nunquam plene intelliget, niſi qui veritatum revelatarum notiones ex ſeipſo haurire poteſt.

§. 435.

Quomodo ſtatus præteritus atque futurus ex præſente colligatur.

Anima ex ſtatu præſente, quam percipit, ratiocinando colligit præteritum (§. 343 empir. 70. 56. 118. Ont. 360 ſq. empir. 49. Log.) atque futurum (§. 70. 56 Ont. 343. 360 ſq. emp. 49. Log.).

Idem confirmatur a poſteriori. Si intuemur poma, quibus arbor abundat initio autumni; inde colligimus, quod vere multis ſuperbiverit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, non modo ſingula poma prodiiſſe ex totidem floribus, verum etiam multos flores decidere, nec poma omnia ad maturitatem pervenire ſolere, ut adeo nobis exploratum ſit, numerum florum verno tempore conſtanter multum excedere numerum pomorum autumnali tempore obſervandorum. Patet adeo ex ſtatu arboris, qualem conſpicimus tempore autumnali,

colligi ſtatum ejusdem, qualis fuerit tempore vernali mediante dependentia ſtatus autumnalis a vernali nobis in genere perſpecta. Et ubi diſtincte exponitur modus, quo ex contemplatione ſtatus autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur; eundem in ratiocinio conſiſtere palam eſt. Similiter ſi autumni initio videmus gemmas arborum, veluti piri, & gravidas a ceteris diſtinguimus, quantus ſit gemmarum gravidarum numerus judicamus, indeque colligimus, quod futuro vere pirus abundatura ſit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, flores ex gemmis gravidis prorumpere & eorum plures progerminare ex una, ut adeo nobis certum ſit, verno tempore conſtanter numerum florum plurimum excedere numerum gemmarum gravidarum, quæ tempore autumnali in arboribus conſpiciuntur. Patet itaque ex ſtatu arboris, qualis conſpicitur tempore autumnali, colligi ſtatum ejusdem, qualis verno tempore futurus, mediante dependentia ſtatus vernalis ab autumnali in genere nobis perſpecta. Quodſi denuo diſtincte exponatur modus, quo ex contemplatione ſtatus autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur, eundem in ratiocinio conſiſtere manifeſtum eſt.

§. 436.

Coëxiſtens unum quomodo ex altero innoteſcat.

Ex uno exiſtente, quod percipitur, ratiocinando colliguntur coëxiſtentia alia (§. 70. 56. Ont. 224 ſq. rat. 365. empir. 49. Log.).

Idem quoque a poſteriori probatur. Ex eo, quod pluit, ratiocinando colligitur per foramen tecti aquam pluvialem deſtillare in ædificium. Percipiens pluviam judicas, quod vehementer pluat, & memoria tibi ſuggerit phantasma foraminis in tecto, ut adeo judicium fiat compoſitum, quod pluat & in tecto ſit foramen. Quoniam tibi jam antea innotuit, per foramen tecti deſtillare aquam pluvialem in ædificium, non ſine ejusdem detrimento; in memoriam tibi revocas judicium aliquod præteritum, cui univerſalis quædam notio reſpondet. Quamobrem cum inde colligis aquam pluvialem magna copia nunc deſtillare in ædificium; ratiocinando utique quidpiam, quod coëxiſtit, ex uno exiſtente colligitur, aut, ſi mavis ex duobus coëxiſtentibus,

bus, pluvia nempe ac foramine in tecto, colligis tertium coëxiſtens deſtillationem aquæ pluvialis vel ejus defluxum in ædificium. Colligis autem tertium coëxiſtens ex duobus coëxiſtentibus (quæ tamen, ſi velis, hic pro uno exiſtente haberi poſſunt), quia hæc continent id, unde intelligitur tertium, adeoque ex eo, quod ratio ſufficiens coëxiſtentis in exiſtentibus, quæ ſenſu ac imaginatione percipis, continetur.

§. 437.

Ex præſente præteritum atque futurum & ex uno exiſtente coëxiſtentia alia colliguntur, quatenus unum in altero rationem ſufficientem habet, cur ſit (§. 435 ſq.).

Cur ex re præſente colligatur præteritum, futurum ac præſens aliud.

§. 438.

Ex præſente præteritum atque futurum & ex uno exiſtente alia coëxiſtentia colliguntur, quatenus tam ſucceſſiva, quam coëxiſtentia inter ſe connectuntur (§. 10. Coſm. 437. rat.).

Idem ulterius expenditur.

§. 439.

Quæ ex perceptionibus claris ratiocinando colliguntur; ea in iisdem involvuntur (§. 435 ſq. 184 ſq. 182.).

Ratio cur eorum, quæ ad univerſum pertinent, unum ex altero colligatur.

§. 440.

Si ex ſtatu præſente colliguntur ratiocinando præteritus ac futurus & ex uno exiſtente coëxiſtentia alia; perceptiones mediatæ ex immediatis evolvuntur (§. 439. 195. 204. 207. 195.) & ad immediatas reducuntur.

Evolutio perceptionum.

De ultimo notetur: Si ex ſtatu præſente futurus vel præteritus, aut ex uno exiſtente aliud coëxiſtens ratiocinando colligitur; propoſitio, quæ per modum concluſionis infertur, conſtat vocabulis non intelligendis, niſi quatenus omnibus ſimul reſpondent aliquando ſenſu percepta (§. 428.). Quamobrem vel ideam quandam vi imaginationis producere debemus, quibus ea ſimul inſunt, quæ vocabulis iſtis indigitantur, vel plurium rerum eadem vi producendæ ſunt ideæ, quibus ſigillatim inſunt vocabulis iſtis indigitata. Perceptionem itaque mediatam ad phantasma aliquod (§. 93. Pſych. emp.), adeoque ad perceptionem immediatam reducimus (§. 207.).

§. 441.

Evolutionis continuatio.

Quoniam mediatæ perceptiones infinite variant habentque gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur (§. 198.); *evolutio quoque perceptionum mediatarum ex immediatis nunc pluribus ratiociniis opus habet, nunc paucioribus.*

§. 442.

Impoſſibilitas illimitati intuitus ideæ univerſi.

Anima integram ideam univerſi ne ſucceſſive quidem intueri poteſt (§. 193. 196. 186. 195. 440.).

Nemo igitur novit, quæ perceptionibus ſuis inſint, cum mediate percepta non appercipiantur (§. 203.), adeoque eorum omnium, quæ in idea univerſi ab anima noſtra continuo producta (§. 190.) involvuntur (§. 195.), nobis conſcii minime ſimus, immo ne conſcii quidem fieri poſſimus (§. 25. *Pſychol. empir.*).

§. 443.

Neceſſitas limitationis intuitus univerſi.

Quoniam anima integram ideam univerſi nec ſimul (§. 194.), nec ſucceſſive intueri poteſt (§. 442.) igitur *prorſus impoſſibile eſt, ut anima integram ideam univerſi ſimul intueatur*, ſeu, *quæ in eadem continentur clare* (§. 193.), conſequenter *immediate percipiat* (§. 196.). Quamobrem & *impoſſibile, ut anima evolutione ideæ univerſi, quæ in ea involvuntur, ad immediatam perceptionem reducat* (§. 439.)

Ex demonſtratione impoſſibilitatis intuendi integram ideam univerſi, ſive ſimul, ſive ſucceſſive id fieri debere ponatur, eluceſcit, quod nec eandem quidem integram intueri poſſit, ſi tantummodo ſpectetur, qualis unico momento exiſtit, adeoque quatenus ſtatum univerſi quendam momentaneum refert. Qui magnitudinem univerſi ex principiis aſtronomicis & multitudinem minimorum ex obſervationibus microſcopicis atque principiis cosmologicis æſtimare noverit ac modum, quo ex perceptione data deducuntur cetera, dum mediatas perceptiones ad immediatas reducere conamur (§. 435. 436.); is demonſtrabit, quæ forſan abſque demonſtratione admittere non vult nimia ſcrupuloſitate abuſus.

§. 444.

Fundamentum cognitionis univerſalis.

Cognitio univerſalis poſſibilis, quia determinationes eſſentiales diverſis entibus communes inſunt (§. 247. 254. *Ontol.* 354.

emp.

emp. 269. 268. *Ont.* 177 - 179. 254 ſq. 212. 214 213. 215. *Log.* 360 ſq. 318. *emp.*).

§. 445.

Veritates univerſales connectuntur vi ſimilitudinis eſſentialis, dependentiæ rei a ſeipſa (§. 232 - 234. 241 ſq. 247 ſq. 159. 158. 146. 115. 56. 118. *Ont.* 10. *Coſm.* 143. 851. *Ont.* 254. 480. *Log.*) *& mutuæ dependentiæ rerum a ſe invicem quoad modificationes* (§. 160. 704. 851. 235. 160. *Ont.* 255. 480. *Log.*). Cur veritates univerſales connectantur.

Quod ita ſufficienter explicaverimus omnem nexum veritatum univerſalium, haud difficulter perſpicit, qui notionem entis univerſalis ex Ontologia probe cognitam atque perſpectam habet. Etenim quæ rebus inſunt, aut in eſſentialium, aut attributorum, aut modorum numero ſunt: ad attributa enim vel modos referuntur modorum poſſibilitates, prout vel remotæ, vel proximæ fuerint. Quamobrem cum omnem nexum expendat propoſitio, quæ in eſſentialibus, attributis atque modis fundatur; nexum quoque veritatum univerſalium, qui rebus ipſis ineſt, omnem explicat.

§. 446.

Veritatem propoſitionis perſpicimus per nexum cum veritatibus aliis univerſalibus & demonſtratio eundem palam facit (§. 484. *Log.* 115. *Ontol.* 515. 377. 508. *Log.* 56. *Ontol.* 469. 349. *Log.* 10. *Coſmol.*). Veritas propoſitionis quomodo perſpiciatur.

Liquet hinc ſimul veritas principii generalis, *veram eſſe propoſitionem, quæ cum veritatibus aliis connectitur*, hoc eſt, ideo potius tanquam vera, quam tanquam falſa admittenda eſt, quia aliæ propoſitiones veræ ſunt, ut his poſitis & ipſa ponatur. Liquet etiam Mathematicos, qui non admittunt niſi demonſtrata, veritatem propoſitionis perſpicere per nexum cum aliis. Et ſcientiæ non alius finis eſt, quam ut veritatum univerſalium nexus perſpiciatur (§. 564. *Log.*).

§. 447.

Demonſtratio palam facit veritates univerſales, cum quibus alia quædam connectitur (§. 522 ſq. *Log.*). Veritates univerſales quomodo detegantur, cum quibus data connectitur.

§. 448.

Quoniam conſtat, unam eandemque propoſitionem diverſis Diverſimo

illarum veritatum in eodem caſu. verſis ſæpius modis demonſtrari poſſe; *eadem propoſitio cum aliis veritatibus univerſalibus diverſis immediate connectitur.*

§. 449.

Falſitas quomodo perſpiciatur. *Falſitatem propoſitionis perſpicimus per repugnantiam cum veritate aliqua univerſali (§. 446.).*

§. 450.

Quomodo idem fiat mediate. *Falſitas propoſitionis mediate perſpicitur per nexum cum falſa, ſeu ea, quæ veritatibus univerſalibus repugnat (§. 524 Log. 417. 420. rat.).*

§. 451.

Ens quodnam rationale ſit. *Rationale ens* dicitur, quod ratione præditum eſt; Seu quod facultate nexum veritatum univerſalium perſpiciendi præditum eſt (§. 483. *emp.*). Et quoniam facultas nudam potentiam activam dicit (§. 29. *Pſychol. empir.*), adeoque ratio naturaliter per modum potentiæ animæ ineſt; *ens rationale eſt, quod ad veritatum univerſalium nexum perſpiciendum per eſſentiam & naturam ſuam aptum eſt*, conſequenter cum ex actualitate poſſibilitas colligatur (§. 170. *Ontol.*), *ſi quis nexum veritatum univerſalium actu perſpicit, rationalis eſſe intelligitur.*

§. 452.

Uſus rationis quid ſit. *Uſus rationis* eſt potentia actus eliciendi ad intuitum nexus veritatum univerſalium neceſſarios.

Uſus rationis ineſt per modum potentiæ proximæ, ita ut anima actus illos elicere poſſit, ſeu nexum veritatum univerſalium actu intueri valeat, quando voluerit, vel occaſio ita tulerit. Differt adeo ratio ab uſu rationis, quomodo potentia remota a proxima differt.

§. 453.

Cur ratio vim repræſentativam univerſi non excedat. *Ratio in vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, rationem ſufficientem habet, ſeu eandem non excedit* (§. 483. 29. *empir.* 452. 446. *rat.* 469. 327. *Log.* 405. 408. 411. *rat.* 463. *Log.* 118. *Ontol.*).

§. 454.

§. 454.

Anima per eſſentiam & naturam ſuam rationalis eſt (§. 66 ſq. 454. *rat.* 118. *Ont.*). Rationalitas homini eſſentialis.

Ratio attributum animæ eſt (§. 146. *Ontol.*), atque adeo eidem conſtanter ineſt (§. 150. *Ontol.*), ut adeo ab eadem ſeparari non poſſit, etſi uſum ejus ſuſpendi vel auferri non ſit impoſſibile. Rationalitas ergo homini eſſentialis eſt, quod notandum, ne quis ſibi perſuadeat furioſos ex rationalibus factos fuiſſe irrationales. Sane non minus delirant homines, qui noxiis erroribus ſe atque alios fallunt ac in multa damna præcipites dant: hoc tamen non obſtante manet ipſis ratio, ut ad ſaniorem mentem reduci poſſint, delirio iſti voluntario renunciantes.

§. 455.

Uſus rationis ſeſe exerit ratiocinando (§. 452. 446. *rat.* 469. 327. *Log.*). Dependentia uſus rationis a ratiocinando.

Ideo tertia mentis operatio a ratione nomen traxit.

§. 456.

Uſus rationis ſupponit omnes mentis operationes (§. 455. *rat.* 49. 39. 51. *Log.*). Dependentia a ceteris mentis operationibus.

§. 457.

Uſus rationis ſupponit notiones univerſales determinatas (§. 455. *rat.* 370. 374. *empir.* 149. 176. 491 ſq. *Log.* 374. *emp.*) *&* *quo plures in promptu ſunt, eo amplior eſt, & prout eas magis familiares* (§. 354. 360 ſq. *empir.*) *quis experitur, eo promptius ſeſe exerit.* Quænam uſus rationis ſupponat.

Ponamus e. c. aliquem animo ſuo comprehenſam tenere ampliſſimam Jurisprudentiæ naturalis theoriam, ut non facile occurrat caſus, qui per eam non deciſus detur. Ponamus porro omnem iſtam theoriam eſſe ipſi adeo familiarem, ut vix ei offeratur caſus, quin jam ejus deciſio ipſi occurrat. Ecquis non videt, eum principiis iſtis ad decidendos caſus prompte uti, ut adeo rationalem ſe probet in ſingulis iſtis caſibus, nec longa deliberatione opus demum ſit.

§. 458.

Uſus rationis homini non connaſcitur; ſed demum acquiritur (§. 457. 429 ſq.). Uſus rationis cur non connaſcatur.

§. 459.

Cur infantes uſu rationis deſtituantur.

Quoniam *infantes* non habent, niſi quod ipſis connaſcitur, ſeu per eſſentiam atque naturam ineſt; *uſu* quoque *rationis deſtituuntur*, *eumque demum acquirere debent* (§. 458.).

Hinc reddi poteſt ratio, cur infantes videantur foetibus brutorum ſtupidiores. Brutis enim pauciſſimæ ſunt actiones, ad victum quærendum, ſe tuendum & generandum neceſſariæ, ad quas per mechaniſmum corporis determinantur, nec univerſali opus habent cognitione. At hominis actiones multifariæ ſunt, quarum determinatio in utramlibet contradictionis partem in ipſius poteſtate eſt, quas vero ſecundum rationem determinare debet. Unde homo hærere debet circa determinationem iſtarum actionum, quamdiu nullas ſibi acquiſivit notiones univerſales, vi quarum eædem determinantur.

§. 460.

Cur etiam adulti.

Qui rationis uſum acquirere negligit, nec ejus compos fieri poteſt (§. 458. 457.).

Hinc patet cur inter bruta educati rationis uſu deſtituantur.

§. 461.

Dependentia uſus rationis ab uſu ſermonis.

Uſu ſermonis facilitatur (§. 455 ſq. *rat.* 369. 351. 342. *emp.*) *atque amplificatur* (§. 284 ſq. *empir.* 491. *Log.* 457. *rat.*) *uſus rationis: absque ſermonis uſu rationis uſus vix conceditur* (§. 326. *empir.* 149. *Log.* 374. *empir.* 176. *Log.* 356. 343. 360 ſq. 348. 370. *emp.* 455. *rat.*).

Facit huc exemplum juvenis inter urſos educati, quod deſcribit *Bernhardus Connor* in Evangelio Medici art. 13. p. m. 133. & ſeqq. Quamdiu inter urſos degebat homo, nullus loquelæ uſus ei fuit, etſi vocis organa non deſtituerentur naturali illa diſpoſitione, quæ ad loquelam requiritur: ea enim deficiente fieri non potuiſſet, ut poſtea inter homines loquelam didiciſſet. Quamdiu deerat loquela ſeu ſermonis uſus, nec ignotæ eidem actiones a ratione pendentes imitationi eſſe poterant; nullis quoque operationibus intellectus locus erat, nullum rationis indicium ſeſe præbebat. Unusquisque etiam in ſeipſo experietur, quam ſit difficile mentis elicere operationes absque vocabulorum uſu, ſiquidem vim ſibi ipſi inferre voluerit ad abſtinendum a vocabulis,

bulis, dum notionem univerſalem formare, dum judicare, dum ratiocinari intendit, veluti dum de negotio aliquo deliberat.

Facultates ſuperiores quaſi ſepultæ ſunt, ut ne veſtigium quidem ipſarum appareat, quamdiu niſi per commercium cum hominibus aliis excitentur. Quamobrem cum absque ſermonis uſu commercium iſtud propemodum nullum ſit; absque eo facultates ſuperiores ad agendum ne excitantur quidem, nedum exercentur, quantum ad rationis uſum ſufficit. Unde patet non naturam, ſed hominem hominem efficere rationalem.

§. 462.

Uſus rationis in corpore ſeſe exerit per ideas materiales vocabulorum (§. 455. 415.). Quid uſui rationis in corpore reſpondeat.

Seduxit hoc Materialiſtas, ut ſibi perſuaderent, actus rationales non repugnare mechanismo corporis, cum ea, quæ ſunt animæ, ab iis, quæ ad corpus ſpectant, non ſatis diſcernerent. Ceterum apparet, ex eo quidem, quod anima ſit rationalis, recte concludi ejus immaterialitatem, non tamen unica, illatione. Nimirum redeundum eſt ad impoſſibilitatem apperceptionis in materia: unde nos in ſuperioribus eandem deduximus (§. 44.).

§. 463.

Ad uſum rationis memoria requiritur (§. 455. *rat.* 354 ſqq. *empir.*). Adde §. 457. *rat.* Uſus rationis a memoria dependentia.

§. 464.

Si memoria læditur, uſus rationis imminuitur, immo prorſus amittitur (§. 455. 420.). Uſus rationis quomodo imminuatur & amittatur.

§. 465.

A cauſis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipſa ſenectute uſus rationis imminui, immo prorſus tolli poteſt (§. 298 ſq. 464.). Cur a cauſis materialibus & ſenectute imminuatur & tollatur.

§. 466.

Læſo cerebro uſus rationis imminui, immo prorſus tolli poteſt (§. 422. 464.). Uſus rationis ex læſione cerebri ſublatus.

§. 467.

Theoriæ definitio.

Per *Theoriam* hic intelligimus veritatum univerſalium complexum.

Completa complectitur veritates univerſales ad ſtatuendum de aliqua re in quolibet caſu ſufficientes: *incompleta* vero comprehendit quasdam ſaltem, ſed quæ ad ſtatuendum de re aliqua non ſufficiunt in omni caſu.

§. 468.

In quibusnam ratione deſtituamur.

Si cui deficit rei cujusdam theoria; quoad eam uſu rationis deſtituitur (*§. 467. 457.*).

§. 469.

Cur in quibusdam conceſſus uſus rationis denegetur in aliis.

Ergo aliquis uſu rationis pollere poteſt in aliquo veritatum genere, etſi eodem deſtituatur in alio.

§. 470.

Nemo in omnibus uſu rationis pollet.

Nemo hominum in omnibus uſu rationis pollere poteſt (*§. 457.*).

§. 471.

Ratio ſumma quænam.

Ratione ſumma præditum eſt ens, quod omnium veritatum univerſalium nexum perſpicit (*§. 488. emp.*).

§. 472.

Homini non convenit.

Anima humana ratione ſumma prædita eſſe nequit (*§. 470 ſq.*).

§. 473.

Ingenium num excedat vim repræſentativam univerſi.

Ingenium vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit (*§. 476. emp. 195. Ont. 237. 257. 248. 255. 263. emp. 357 ſqq. rat.*).

§. 474.

Dependentia ingenii a conſtitutione cerebri.

Ingenium a cerebro pendet. Ingenioſo enim imaginatio vivax (§. 479. *Pſych. emp.*). Quoniam itaque imaginationi immateriali, quæ in anima datur, materialis quoque imaginandi facultas in corpore reſpondet (§. 227.), ob continuam ſcilicet phantasmatum atque idearum materialium coëxiſtentiam (§. 206.), & imaginationis hujus materialis ſedes in cerebro exiſtit (§. 228.);

imagi-

imaginatio vivax rationem ſufficientem in cerebro habet (§. 56. *Ontol.*), quatenus ſcilicet ex iis, quæ in cerebro ſunt, intelligitur, cur imaginatio vivax ſit, adeoque a cerebro pendeat (§. 851. *Ontol.*). Pendet igitur quoque ab eodem ingenium. Porro qui ingenio pollet, idem & memoria pollet (§. 480. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum bonitatis memoriæ ratio in fibrillis nerveis, ex quibus cerebrum conſtat, contineatur (§. 306. *Pſychol. rat.* & §. 56. *Ontol.*). Bonitas memoriæ a cerebro dependet (§. 851. *Ont.*); atque adeo denuo patet a cerebro quoque dependere ingenium.

Vivax imaginatio eſt, ſi phantaſmata producta multum claritatis habent (§. 478. *emp.*). Enimvero claritas ideæ ſenſualis pendet a celeritate motus, in quo idea materialis eidem reſpondens conſiſtit (§. 126. *rat.*), conſequenter & claritatis phantaſmatum ratio, quæ ſunt ideæ ſenſuales reproductæ (§. 104. *emp.*), aut ex iis derivatæ (§. 140. 143. *empir.*), eſt celeritas motus, in quo phantaſmatis reſpondentes ideæ materiales conſiſtunt (§. 206. *rat.*). Ex ſtatu itaque cerebri ratio reddi poteſt imaginationis vivacis. Nimirum alia eſt fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum contextum eſt, conſtitutio in iis, qui imaginationem vivacem habent; alia in aliis, quibus minus vivax eſt.

§. 475.

Cur læſo cerebro lædi queat ingenium.

Læſo igitur *cerebro ingenium lædi poteſt* (*§. 474.*).

§. 476.

Quæ memoriam lædunt, ingenio quoque noxia ſunt (*§. 480. empir.*).

Læſio ingenii cur cum læſione memoriæ connexa.

Conſtat ingraveſcente ætate, qua memoriæ vis atque imaginationis vivacitas perit, ingenii quoque vim decreſcere ſolere, ita ut ad ea opera, quæ ingenii ſunt, ſe minus aptos experiantur. Ita ſenes ad pangenda carmina ingenii venas ſibi deficere ſentiunt.

§. 477.

Cauſæ ingenium lædentes.

Ingenii vis a cauſis materialibus imminui vel prorſus deſtrui poteſt, immo tale quid effici poteſt vi morborum acutorum atque ipſa ſenectute (§. 298 ſq.).

§. 478.

Ars inveniendi num vim repræſentativam animæ excedat.

Ars inveniendi vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit. Arte inveniendi a priori ex notionibus

nibus determinatis ſeu veritatibus univerſalibus cognitis eruuntur veritates incognitæ (§. 461. *Pſych. emp.*), & quidem per ratiocinia (§. 460. *Pſych. emp.*), operationibus mentis ingenio ſubinde ſuppetias ferente (§. 481. *Pſych. emp.*). Jam vide §. 392. 402. 410. 405. 473.

Ars inveniendi a poſteriori veritatem incognitam eruit vel ex obſervationibus, vel experimentis (§. 457. *Pſych. emp.*), adeoque ex factis naturæ (§. 456. *Pſych. emp.*), quæ ſenſu percipimus, vel in mente noſtra ad nos ſpectantia appercipimus (§. 436. *Pſych. empir.*). Notiones univerſales completæ ac determinatæ non per ſolam reflexionem atque abſtractionem conſtituuntur (§. 401.), adeoque præter primam mentis operationem opus quoque ceteris (§. 639. & ſqq. *Log.*). Atqui nulla mentis operatio vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, excedit (§. 413.). E.

§. 479.

Quid arti inveniendi in corpore reſpondeat.

Ars inveniendi in corpore conſiſtit in excitatione idearum materialium in cerebro operationibus animæ convenienter facta.

De invenienda veritate a priori vide §. 460. 481. *emp.* 395-397. 416. 474. *rat.* de inventione vero a poſteriori conf. §. 436. *emp.* 639 ſqq. *Log.* 113. 416. *rat.*

FINIS
SECTIONIS I. PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS

PARS II.

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS

SECTIO II.

DE FACULTATE APPETENDI.

CAPUT I.

DE APPETITU SENSITIVO ET AFFECTIBUS.

§. 480.

In omni perceptione præſente adeſt conatus mutandi perceptionem (§. 61, *rat.* 725. *Ontol.*). Conatus mutandi perceptionem.

§. 481.

Conatus mutandi perceptionem præſentem dicitur *Percepturitio*. Quamobrem cum in omni perceptione præſente adſit conatus mutandi perceptionem (§. 480.); *in omni perceptione adeſt percepturitio.* Percepturitio quid ſit & ejus exiſtentia.

§. 482.

Quoniam ſenſationes ſunt perceptiones (§. 65. *Pſychol. empir.*); *in ſenſatione præſente etiam adeſſe debet percepturitio, ſeu conatus eandem mutandi* (§. 481.). Idem etiam ex ipſa eſſentia atque natura animæ demonſtratur (§. 63. *rat.* 65. *empir.* 725. *Ont.* 481. *rat.*). Percepturitio in ſenſationibus.

§. 483.

Corpus noſtrum percipimus, quatenus organis ſenſoriis qua talibus mutationem inducere valet (§. 62. *rat.* 24. *emp.*). Quatenus corpus noſtrum percipimus.

§. 484.

Cur anima ſibi conſcia dependentiæ actionis ſenſibilium a ſitu corporis.

Anima ſibi conſcia eſt, actionem ſenſibilium in organa noſtra ſenſoria a ſitu corporis noſtri pendere (§. 483. rat. 104. emp.).

§. 485.

Dependentia mutationis ſenſationis a mutato corporis ſitu.

Anima ſibi conſcia eſt, ſine mutatione ſitus corporis ad objectum aliquod non mutari ſenſationem. Mutatur autem ſitus corporis ad ſenſibile vel motu objecti, quod jam percipitur, aut alterius, quod percipi debet; ſive motu corporis aut partium ejus, veluti capitis aut oculorum, ſive utroque pro varietate circumſtantiarum diverſimode variato ſimul (§. 482. rat. 65. emp. 484. rat.).

Probe expendendi ſunt modi, quibus ſitus corporis ad objectum ſenſibile mutari poteſt, ut idem in aliquod organum agere poſſit, quo clare ac diſtincte percipiatur. Hæc enim differentia prodeſt ad explicandos motus corporis harmonicos appetitionibus atque averſionibus animæ reſpondentes.

§. 486.

Senſationis prævisæ gratia qualis motus corporis intendatur.

Quoniam *anima* ſibi conſcia eſt, ſine mutatione ſitus corporis ad aliquod objectum non mutari ſenſationem (§. 485.); *ſi ſenſationem mutare intendit, ſitum corporis quoque mutare intendere debet, &, ubi ſenſationem futuram quomodocunque prævidet, eam intendere debet mutationem ſitus corporis ſui, ſine quo ſenſatio iſta fieri non poteſt.*

§. 487.

Quomodo nobis innoteſcat ille motus.

Quoniam quicquid cognoſcimus, vel a poſteriori cognoſcimus, vel a priori (§. 435. Pſych. empir.); *Quali opus ſit mutatione ſitus corporis noſtri, vel partis cujusdam ejus, ſenſationis futuræ gratia, vel a poſteriori, ſeu ſenſuum duce (§. 436. Pſychol. empir.), vel a priori, ſeu vi intellectus (§. 438. Pſychol. empir.), aut operationum ejusdem (§. 439. Pſych. emp.) cognoſcere debemus.* Experientia autem convincimur, *nos id potiſſimum a poſteriori cognoſcere, antequam de theoria cogitemus.*

Theoriam tamen non eſſe impoſſibilem, nemo vel Opticæ gnarus ignorat. Conſtat enim lumen propagari per lineas rectas. Quamobrem cum nihil videatur ſine lumine, ſi radii luminis a viſibili in oculum illabi debent, neceſſe eſt, ut a puncto radiante per pupillam recta in

oculum

oculum duci poſſit. Ab hoc principio pendet omnis ſitus corporis reſpectu viſibilis, quod contueri volueris. In Opticis demonſtratur, cur remota videantur minora & obſcuriora, atque hinc conficitur, quæ ad diſtantiam nimiam obſcurius ac confuſe videntur, ea vel oculo propius eſſe admovenda, vel oculum iisdem propius admoveri debere, prout vel neceſſitas poſtulaverit, vel occaſio tulerit. Ab hoc principio pendent motus locales, vel corporis, vel viſibilis, quod clare ac diſtincte, quantum datur, videri volueris. Conſtat lumen a ſpeculis eo ordine reflecti, quo a viſibili, ut beneficio radiorum reflexorum conſpiciatur, quod alias ob ſitum corporis videri nequit. Atque hinc deducuntur ſitus corporis noſtri & objectorum viſibilium reſpectu ſpeculi, ut videre poſſimus, quæ alias absque ſpeculorum auxilio videre non poteramus. Exemplo eſſe poteſt, ſi ægrotus in lecto decumbens videre velit, quinam in conclave intret, cum januam videre non poſſit.

§. 488.

Perceptionem prævidere dicimur, quatenus nobis conſcii ſumus nos eam habere poſſe. Perceptionis præviſio quid ſit.

Ita ſi quis nobis narrat, monſtrum quoddam ſpectandum alicubi exhiberi; nobis conſcii ſumus, nos monſtrum iſtud videre, adeoque perceptionem ejus habere poſſe: perceptionem itaque monſtri iſtius prævidemus.

§. 489.

Si perceptioni præviſæ idea voluptatis jungitur; percepturitio in eam dirigitur, ſi jungitur idea tædii vel moleſtiæ, ab eadem avertitur (§. 481. 70. *Ont.*). Directio & averſio percepturitionis quam habeat rationem. Jam ſi res in ſe ſpectatur, quæcunque tandem ſit, ea nos minime tangit, adeoque tamdiu nobis perinde eſt, ſive perceptio ejus producatur, ſive non producatur, conſequenter percepturitio nec in præviſam dirigitur, nec ab eadem avertitur. Neceſſe igitur eſt, ut ſi alterutrum fieri debeat, eadem ad nos referatur & pro diverſo ejusdem ad nos reſpectu vel dirigatur in ejus perceptionem percepturitio, vel ab eadem avertatur. Jam ſi res ad nos referuntur, aut voluptatem nobis parere, aut moleſtiam creare poſſunt; idque mediate vel immediate: aliter enim animam afficere nequeunt. Facile itaque intelligitur, cum alterutra ratio directionis, altera

ratio averſionis percepturitionis eſſe debeat, voluptatem eſſe rationem directionis, moleſtiam vero averſionis, ſeu nos conari producere aliquam perceptionem, quod ex ea voluptas nobis naſcatur; conari autem impedire, quo minus producatur, quod in nobis tædium pariat. E.

§. 490.

Perceptiones quænam præ-videri poſſint.

Perceptiones prævisæ vel ſenſationes, vel phantasmata ſunt. Quoniam enim non dantur entia alia, niſi ſingularia & univerſalia (§. 227. 230. *Ontol.*), perceptiones quoque prævisæ non repræſentant niſi vel ens ſingulare, vel univerſale. Jam ſingularia vel præſentia ſunt, dum ea percipimus, vel abſentia. Nunc conf. §. 65. 59. 92 ſq. *empir.*

In cognitione intuitiva univerſalia percipiuntur plurium individuorum ſimultanea repræſentatione (§. 326. *Pſych. empir.*), immo ubi notionem entis in univerſali jam acquiſivimus, repræſentatione nonniſi unius (§. 327. *Pſychol. empir.*). Atqui individuorum perceptiones vel ad ſenſationes, vel ad phantasmata referenda. E. univerſalium quoque perceptiones prævisæ in cognitione intuitiva vel ſenſationes, vel phantasmata ſunt. Denique in cognitione ſymbolica univerſalia per vocabula (§. 269. 271. 328. *Pſychol. empir.*), vel alia ſigna repræſentantur. Enimvero vocabula, tanquam ſoni articulati (§. 271. *Pſych. empir.*), in numero audibilium (§. 70. *Pſych. emp.*), adeoque ſenſibilium ſunt (§. 68. *Pſychol. empir.*). E.

Quodſi dubites phantasmata, præſertim ſymbolice repræſentata, prævideri poſſe; haud difficulter idem probatur. Etenim ponamus ſuccurrere nobis nomen rei antea viſæ; cum ideam ejus etſi abſentis vi imaginationis reproducere valeamus (§. 273. *Pſych. emp.*), hæc vero in phantasmatum numero ſit (§. 93. *Pſych. emp.*); evidens eſt nos ad nomen iſtius rei attentos conſcios nobis eſſe, quod ideam iſtam habere poſſimus, atque adeo ideam prævisam in phantasmatum numero eſſe poſſe.

§. 491.

Modus producendi perceptionem prævisam.

Si anima ſenſationem prævisam producere conatur, ceteras omnes intermedias producere tenetur, ſine quibus ad eam pervenire nequit.

nequit (§. 84. *rat.* 65. *emp.* 61. 118. *rat.*). Quamobrem ſi fieri nequit, ut ſenſibile in organum agat niſi ſucceſſive alia aliaque objecta in organa ſenſoria agant, conſequenter ſi ſucceſſive aliæ aliæque perceptiones vi eiusdem producantur (§. 948. *Pſychol. empir.*); anima quoque omnes haſce perceptiones intermedias producere tenetur, antequam præviſæ in eadem ſit locus. E.

§. 492.

Si anima perceptionem præviſam producere conatur, ad ejus dependentiam a ſtatu quodam corporis ſui attendit (*ſ.* 485. *rat.* 904. *emp.* 484. *rat.* 851. *Ont.*). Perceptionis præviſæ dependentia a ſtatu corporis.

Ita ſi perceptionem horti cujusdam prævides eamque producere conaris viſu ſcilicet eundem percepturus; vi imaginationis te una cum horto præſentem animæ ſiſtis.

§. 493.

Si anima ſenſationem præviſam producere conatur, corpus ſucceſſive eos obtinere debet ſitus, a quibus perceptiones intermediæ pendent, ſine quibus ad illam pervenire nequit (*ſ.* 491. *rat.* 948. *emp.*). Senſationis præviſæ productio quantum a corpore pendeat.

§. 494.

Quoniam anima corpus quoque organicum ſuum percipit (§. 483.), adeoque ſibi repræſentat (§. 24. *Pſychol. empir.*), ſibique conſcia eſt dependentiæ actionis ſenſibilium in organa ſua ſenſoria a ſitu corporis ſui in univerſo (§. 484.); *ſucceſſive corpus ſuum aliis aliisque ſenſibilibus præſens ſibi repræſentare debet, antequam in ſenſationem præviſam incidat.* Quantum a perceptione ejusdem.

Hinc & accidit, ut modum perveniendi a perceptione præſente ad præviſam nobis vi imaginationis repræſentaturi, nosmetipſos nobis videre videamur quaſi per ſpatia inter duos terminos interjecta transeuntes & continuo objecta alia aliaque ſpectantes.

§. 495.

Directio percepturitionis ſeu conatus mutandi perceptionem præſentem in perceptionem præviſam eſt id, quod *Appetitus* dicitur. Unde etiam eum definire licet per tendentiam ad Appetitus quid ſit.

 per-

perceptionem prævifam. Quodſi appetitum ſaltem tanquam poſſibilem in anima ſpectare eumque in facultatum numerum referre malis: dici poterat, quod ſit facultas dirigendi percepturitionem in perceptionem prævifam.

Atque adeo jam intelligitur, quo ſenſu appetitus dicatur inclinatio animæ ad objectum ſenſibile (§ 579. *Pſych. emp.*). Etenim dum conatus mutandi perceptionem præſentem, adeoque determinandi intuitum ideæ huius univerſi (§. 193.), dirigitur in prævifam, ut ad eam tendat; anima ad objectum inclinatur.

§. 496.

Averſatio quid ſit.

Directio percepturitionis ſeu conatus mutandi perceptionem præſentem in partem contrariam perceptionis prævifæ eſt id, quod *Averſatio* dici ſolet. Unde etiam eam definire licet per conatum impediendi, ne perceptioni prævifæ in nobis ſit locus. Quodſi eam tantummodo tanquam poſſibilem in anima ſpectare, adeoque in numerum facultatum referre malis; dicendum eſt, quod ſit facultas dirigendi percepturitionem in contrarium perceptionis prævifæ.

Atque ideo jam intelligitur, quo ſenſu averſatio dicatur reclinatio ab objecto ſenſibili (§. 581. *Pſych. empir.*). Etenim dum conatus mutandi perceptionem præſentem dirigitur in contrarium perceptionis prævifæ; anima ab objecto eadem repræſentato reclinari dicitur.

§. 497.

Appetitus ſenſitivus a vi repræſentativa univerſi derivatus.

Appetitus ſenſitivus ex vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, enaſcitur. Etenim ſi perceptioni rei prævifæ iungitur idea voluptatis, percepturitio in eam dirigitur (§. 489.), conſequenter appetitus enaſcitur (§. 495.), cumque ex eo judicetur bonum, quod perceptione prævifa repræſentatur, quia voluptatem inde percipi poſſe nobis conſcii ſumus, notione boni erronea acquieſcimus, idem nonniſi confuſe percipientes (§. 561. *Pſychol. empir.*); conſequenter appetitus, qui enaſcitur, ſenſitivus eſt (§. 580. *Pſychol. empir.*). Jam cum perceptio aliqua prævideatur, quando nobis conſtat, nos eam habere poſſe (§. 488.); de eo autem, quod plane non percipimus, non conſtet, nos idem percipere poſſe; neceſſe eſt, ut aliquid ejus percipiamus,

cipiamus, quod nos percipere poſſe conſcii nobis ſumus. Quoniam vero ſenſu percipere non poſſumus, quod præſens non eſt (§. 84); ideo vi imaginationis idem repræſentare nobis debemus. Et quoniam idea voluptatis perceptioni prævifæ jungitur, quatenus vi imaginationis una producitur (§. 117. *Pſych. empir.*), & memoria nobis ſuggerit, nos voluptatem ex re perceptione prævifa repræſentata percepiſſe (§. 175. *Pſychol. empir.*); appetitus ex actionibus ſenſuum, imaginationis atque memoriæ enaſcitur. Jam vide §. 62. 183. 280.

§. 498.

Averſatio ſenſitiva ex vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, naſcitur (§. 489. 496. rat. 573. 581. emp.). Mutatis mutandis valet demonſtratio ad præcedentem §. allata. Averſatio ſenſitiva ab eadem vi derivata.

§. 499.

Voluptati extraordinarius quidam motus ſanguinis & fluidi nervei in corpore reſpondet (§. 608. 614. 611. emp.). Motus ſcilicet iſte fluidi nervei atque ſanguinis, qui in gaudio præſertim adeſſe deprehenditur, jamjam incipere debet, ubi anima voluptatem percipit, ad majorem gradum poſtea evehendus, ubi voluptas ad majorem gradum evehitur in gaudium degenerans, vel in eam degenerans, quæ unicuique affectui jucundo propria. Voluptati quid in corpore reſpondeat.

Ex vultu & geſtu, immo etiam verbis, quæ proferimus, atque voce nemo non intelligit, nos voluptate perfundi. Vernacula dicere ſolemus: Es ſiehet heute einer recht vergnügt aus, quaſi voluptatem in ipſo corpore præſentem videremus.

§. 500.

Moleſtiæ ſive tædio itidem extraordinarius quidam motus ſanguinis ac fluidi nervei reſpondet (§. 609. 619. 611. emp.). Nunc ſub debita mutatione valent de tædio, quæ §. 499. de voluptate dicebantur) *ſed diverſus ab eo, qui voluptatis comes eſt (§. 511. 518. emp.).* Tædio quænam in corpore reſpondeant.

Ipſum vulgus ex vultu, geſtu, & voce, atque verbis colligit, quod quis tædio afficiatur. Unde vernacula dicere ſolemus: Er ſiehet gantz verdrüſslich aus.

Quem-

Quemadmodum vero gradus voluptatis atque tædii plurimum variant; ita quoque motus ſanguinis & fluidi nervei gradu differre debet; prout majorem aut minorem gradum voluptatis ac tædii comitatur.

§. 501.

Appetitioni quidnam in corpore reſpondeat.

Appetitioni animæ reſpondent motus corporis & organorum ipſius, quibus obtinetur is ejus in univerſo ſitus, in quo perceptioni prævisæ locus eſſe poteſt (§. 495. 486. ration. 953. empir.).

§. 502.

Averſioni in corpore quid reſpondeat.

Averſioni animæ reſpondent conatus impediendi motus corporis & organorum ipſius, quibus obtinetur illius ſitus ad prævisam perceptionem neceſſarius, ubi vi ad eosdem impellimur (§. 496. 485. rat. 961. emp.), atque motus contrarii, quibus impeditur, ne perceptioni prævisæ ſit locus (§. 484. rat.), niſi eam ceſſare conſtet, omiſſis motibus ad ſitum corporis ad eandem requiſitum neceſſariis (§. 485 ſq. rat.).

Plures caſus præter eos, quos expendimus, non poſſe occurrere attendentibus patet. Etenim quando quid averſamur, aut tantummodo omittendæ ſunt actiones externæ, ne ejus compotes reddamur, aut actionibus externis opus eſt, ut idem impediatur. Caſus prior in alios plures non abit: in poſteriori vero aut actiones externæ ad impediendam perceptionem prævisam per ſe neceſſariæ ſunt, quatenus ſcilicet impoſſibile ut absque iis evitetur, aut ſaltem impoſſibile videtur, eam absque iſtis evitari poſſe; aut opponendæ ſunt vi in caſu nudæ omiſſionis actionum externarum, qua aliis nos ad actiones externas perceptioni prævisæ actuandæ ſufficientes impellere conantur.

§. 503.

Appetitioni & averſioni quid reſpondeat in corpore & utramque prodat.

Appetitioni (§. 495. 489. 499.) & averſioni (§. 496. 489. 500.) diverſi in corpore ſanguinis ac fluidi nervei motus reſpondent, & vultus, geſtus atque vox utramque produnt (§. 499 ſeq.).

Etſi autem eo usque non proficere ſoleamus, ut harmonicas vultus, geſtus ac vocis cum appetitionibus ac averſionibus

animæ

animæ mutationes agnoſcere & a ſe invicem diſcernere valeamus; id tamen non impoſſibile eſſe docet antiqua praxis in judiciis Sinarum olim recepta, qui ex vultu, geſtu ac voce colligebant, utrum reus in judicio quæſitus veritati conſentanea, an aliena reſpondeat. Qui enim quæſitus a veritate aliena reſpondet, veritatis confeſſionem averſatur, atque adeo vultus, geſtus ac vox prodere debet iſtam averſionem, ſiquidem ex vultu, geſtu ac voce eam conjectare velis. Ceterum cum iſtæ mutationes pendeant a voluptate vel moleſtia, quam anima percipit, atque adeo majores minoresve eſſe debeant pro majore minoreve gradu voluptatis vel moleſtiæ; obſervari imprimis poterunt, ubi anima voluptate majore impellitur ad appetendum, vel majore moleſtia retrahitur ad averſandum. Præterea cum nemo non in ſemetipſo experiatur, ſi qua conſuetudine adducti appetimus, vel averſamur, rationem determinantem appetitionis & averſionis non amplius clare percipi, quemadmodum percipiebatur, ubi prima vice quid appetebamus, vel averſabamur; mutationes quoque vultus, geſtus ac vocis minores & vix conſpicuæ evadunt, ubi appetendi & averſandi conſuetudo adeſt, niſi vultus quoque, geſtus atque vox aliquam contraxit conſuetudinem utrique adhærentem. Quamobrem conſultius eſt, ut prima experimenta capiamus in iis caſibus, in quibus quid prima vice appetimus, vel averſamur, vel ubi longa deliberatio inſtituitur, antequam actus appetendi vel averſandi ſequatur.

§. 504.

Affectus ſunt conatus vehementiores producendi perceptiones prævisas, vel impediendi, quo minus producantur (§. 603. *emp.* 495 ſq. *rat.*). Affectus in quonam conſiſtant.

§. 505.

Conatus vehementiores producendi perceptiones prævisas ſunt affectus jucundi (§. 504. 495. *rat.* 608. *emp.*); *conatus impediendi, quo minus producantur, ſunt affectus moleſti* (§. 496. *rat.* 609. *emp.*); *conatus vehementiores producendi perceptiones prævisas juncti aliis impediendi, quo minus quædam producantur, ſunt affectus mixti* (§. 610. *emp.*). Affectuum differentia intrinſeca.

§. 506.

An affectus vi repræſentativa univerſi ſint ſuperiores.

Affectus tam moleſti, quam jucundi atque mixti ex vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, enaſcuntur (§. 609. 608. 610. emp. 498. 497. rat).

Pendent adeo affectus ab eſſentia atque natura animæ, neque adeo poſſibile eſt, ut eradicentur, niſi naturam & eſſentiam humanam tollere velis: id quod fieri non poſſe conſtat (§. 300. Ont.). Eſt tamen animæ imperium quoddam in affectus, quemadmodum in omnem appetitum ſenſitivum, quo impeditur, ne noceant, & quo hic ad conſenſum cum appetitu rationali reducatur, quemadmodum ex iis conſtabit, quæ de libertate dicentur.

§. 507.

Vehementia appetitus in affectibus jucundis unde fit.

In affectibus jucundis vehementia conatus enaſcitur ex multiplicitate tendentiarum ad diverſas perceptiones prævifas (§. 605. 593. 591. emp. 505. rat.).

§. 508.

Confuſus appetitus in affectibus jucundis.

In affectibus jucundis adeſt appetitus confuſus (§. 507. 495. rat. 39. emp.).

§. 509.

Vehementia averſationis in affectibus moleſtis unde fit.

In affectibus moleſtis vehementia conatus enaſcitur ex multiplicitate conatuum impediendi diverſas perceptiones prævifas (§. 605. 594. 592. emp. 505. rat.).

§. 510.

Confuſa averſio in affectibus moleſtis.

In affectibus moleſtis adeſt averſio confuſa (§. 509. 496. rat. 39. emp.).

§. 511.

Vehementia in affectibus mixtis unde.

In affectibus mixtis conatus vehementia naſcitur ex multiplicitate conatuum perceptiones prævifas alias producendi, alias impediendi (§. 610. emp. 507. 509. 505. rat.).

§. 512.

Actus appetitus ſenſitivi in affectibus mixtis.

In affectibus mixtis confuſus quidam actus in appetitu ſenſitivo oritur, qualis in affectibus ſimplicibus locum non habet (§. 610. emp. 508. 510. rat.).

Idea

Idea hujus actus, quatenus confuſa eſt, affinitatem habet cum idea colorum. Dum enim colores percipimus, figurarum ac molium exiguarum motuumque multiplicium luminis perceptiones confunduntur in unum, cumque motus, figuræ ac moles particularum res prorſus diverſæ ſint, haud quaquam tamen actu mentis a ſe invicem diſtinguantur, idea colorum ineffabilis eſt, ita ut alteri intrinſecas, quas percipimus, determinationes enunciare haud valeamus. Similiter dum actum appetitus ſenſitivi appercipimus, ſeu ejus nobis conſcii ſumus, perceptiones prævīſas complures ac a ſe invicem differentes ipſisque reſpondentes appetitiones atque averſiones ſimul appercipimus, quæ omnes in unum confuſæ ideam actus appetitus ineffabilem ut ante gignunt. Idem quoque obtinet in appetitionibus atque averſionibus confuſis, quorum illæ in affectibus jucundis (§. 508.), hæ autem in moleſtis locum habent (§. 510.). Quemadmodum autem Phyſica inſervit perceptionibus confuſis rerum naturalium ad diſtinctas reducendis, ut innoteſcant, quænam eidem inſint, ita Pſychologia rationalis in evolvendis ideis confuſis, quarum ope anima ſeipſam cognoſcit, occupatur, ut ad diſtinctam animæ cognitionem perveniatur: quæ ſane cognitio maximam utilitatem ſpondet in praxi morali. Influunt enim confuſæ perceptiones, appetitiones atque averſiones in actiones humanas, quas rationi conformiter ubi dirigere volueris, plurimum prodeſt noſſe, quænam in iſtis contineantur.

§. 513.

Dum anima affectibus commovetur, conatibus producendi vel impediendi perceptiones prævīſas convenientes motus in corpore obſervantur (§. 603. emp. 501 ſq. 504. rat.). Quales motus in corporeaf-fectibus re-ſpondeant.

Jam evicimus (§. 611. *emp.*), dum anima affectibus commovetur, ſanguinem ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitari: ſed præſens propoſitio ab iſta plurimum differt: inſervit enim ad motus diverſis affectibus reſpondentes pro geniorum diverſitate diſcernendos. Quamobrem cum ex eo, quod ſanguis ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitetur, tantummodo in genere intelligatur, animam affectu agitari; præſens propoſitio affectuum ſpeciebus dignoſcendis inſervit: id quod uſus maximi eſt in ea philoſophiæ moralis parte, quam artem conjectandi hominum mores dicimus.

§. 514.

Cur commotio ſanguinis ac fluidorum in corpore confuſa affectibus reſpondeat.

Affectibus animæ confuſa ſanguinis ac fluidorum in corpore commotio reſpondet (§. 507. 509. 511. 513.). Non fieri poteſt, ut motus contrarii unà producantur, ſanguinis ergo ac fluidorum motus in corpore confunditur, atque hoc pacto affectibus animæ confuſa ſanguinis ac fluidorum in corpore commotio reſpondet.

§. 515.

Appetitus ſenſitivi definitio realis.

Appetitus ſenſitivus eſt conatus producendi perceptionem prævifam, quatenus determinatur per ideam boni confuſam iſti adhærentem (§. 495. *rat.* 580. *emp.* 113. *Ont.*).

Habemus itaque definitionem appetitionis ſenſitivæ realem (§. 191. *Log.*). Ponamus te intueri vinum generoſum vitro infuſum & antea ex vini odore ac ſapore voluptatem percepiſſe. Dum animum ad idem advertis, vi imaginationis reſuſcitatur idea ſaporis ac odoris grati ac inde porro memoriam ſubit voluptas ex utroque percepta (§. 109. 110. *Pſychol. empir.*), & te alio tempore ex odore ac ſapore grato voluptatem percepiſſe judicas (§. 281.). Eandem adeo voluptatem denuo perceptutus ad ideas ſaporis & odoris denuo producendas tendis. Et in hac tendentia ad perceptionem præviſam, determinata per memoriam voluptatis ex odore ac ſapore percipiendæ appetitio ſenſitiva conſiſtit. Quoniam in appetitu ſenſitivo non requiritur diſtincta boni cognitio; ideo nec opus eſt, ut tibi ſigillatim omnium actuum mentis ſis conſcius, qui in determinationem actus appetendi influunt: ſufficit oſtendi poſſe, quod nonniſi iisdem præviis ſequatur appetitio, nec absque iis intelligatur ejus geneſis. Adhæret autem idea boni confuſa per memoriam voluptatis.

§. 516.

Averſionis ſenſitivæ definitio realis.

Averſio ſenſitiva eſt conatus impediendi ne perceptioni præviſæ in nobis ſit locus, quatenus determinatur per ideam mali confuſam iſti adhærentem (§. 496. *rat.* 582. *emp.* 113. *Ontol.*).

Habemus adeo averſionis ſenſitivæ definitionem realem (§. 191. *Log.*), quæ definitionem appetitionis in genere non ſupponit. Ponamus

mus te auditu percipere, quale ſit vinum vitro infuſum, & antea ex amaro ejus ſapore moleſtiam percepiſſe. Dum ad vini qualitatem animum advertis, vi imaginationis reſuſcitatur idea ſaporis amari ac inde porro memoriam ſubit moleſtia, quam ex eo percepiſti (§. 109. 110. *Pſychol. empir.*) & te alio tempore ex ſapore amaro moleſtiam percepiſſe judicas (§. 281.). Ne igitur eandem moleſtiam denuo percipias, ſaporis perceptionem in te impedire conaris. Saporis perceptio eſt ea, quam prævifam dicimus, & per memoriam moleſtiæ inde perceptæ idea mali confuſa eidem adhæret.

CAPUT II.
DE
APPETITU ET AVERSATIONE RATIONALI, SEU DE VOLUNTATE ET NOLUNTATE.

§. 517.

Appetitio rationalis ſive Volitio eſt conatus producendi perceptionem prævifam, quatenus determinatur per notionem boni diſtinctam, quæ cum perceptione iſta cohæret (§. 880. *emp.* 495. 880. *emp.* 113. *Ont.*). Volitionis definitio realis.

Volitionis hic habemus definitionem realem, non ſuppoſita definitione reali appetitionis in genere (§. 191. *Log.*).

§. 518.

Averſio rationalis ſeu Nolitio eſt conatus impediendi perceptionem prævifam, quatenus determinatur per notionem diſtinctam mali, quæ eidem adhæret (§. 881 ſeq. *emp.* 496. *ration.*). Averſionis rationalis geneſis.

Habemus adeo definitionem realem averſionis rationalis ſeu nolitionis, quæ definitionem averſionis in genere non ſupponit.

§. 519.

Voluntatis & noluntatis dependentia a vi univerſi repræſentativa.

Appetitus & averſatio rationalis ſive voluntas & noluntas vim univerſi repræſentativam non excedit (§. 517.). Dirigitur adeo per notionem boni diſtinctam vis perceptiva animæ, ſeu univerſi repræſentativa, ad certam perceptionem, quam ſe habere poſſe ſibi conſcia eſt (§. 488.). Notio boni diſtincta eſt determinata quædam propoſitio univerſalis, qua ad perceptionem prævifam applicata prodit judicium diſcurſivum, quo bona intelligitur perceptio præviſa, ſeu, quod perinde eſt, res eadem repræſentata. Quamobrem cum nullum judicium (§. 412.), immo nulla mentis operatio vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, excedat (§. 413.); directio conatus mutandi perceptionem præſentem in aliam per notionem boni diſtinctam, vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit. E.

De averſatione rationali vide §. 518. 488. & mutatis mutandis huc voca, quæ modo de appetitu rationali dicebantur.

§. 520.

Determinatio naturalis facultatis appetitivæ.

Anima per eſſentiam & naturam ſuam bonum appetit, malum averſatur (§. 62. 66 ſq. 488. 480. *rat.* 56. 70. *Ont.* 554. 565. 558. 569. *emp.* 495. *rat.* 559. *emp.* 496 *rat.* 569 ſq. *emp.*).

Ceterum per propoſitionem præſentem intelligitur, *ipſam rationem determinantem appetitus eſſe vi repræſentativæ univerſi, qualis in anima datur, convenientem.*

§. 521.

Voluntatis determinatio naturalis.

Quoniam anima quoque id appetit, quod vult (§. 880. *Pſychol. empir.*), & averſatur, quod non vult poſitivo actu (§. 882. 884. *Pſychol. empir.*); *anima quoque per eſſentiam ſuam atque naturam vult bonum, & non vult actu poſitivo malum* (§. 520.).

§. 522.

Lex appetitus & averſationis vi repræſentativæ univerſi conveniens.

Et quia lex appetitus eſt hæc propoſitio: quicquid nobis repræſentamus tanquam bonum quoad nos, id appetimus (§. 904. *Pſychol. empir.*); lex vero averſationis hæc altera: quicquid nobis repræſentamus tanquam malum quoad nos, id adverſamur (§. 907.

(§. 907. *Pſychol. empir.*); *lex appetitus & averſationis animæ eſſentialis atque naturalis eſt* (§. 520.), conſequenter *in vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, rationem ſui ſufficientem agnoſcit* (§. 66. 67.).

§. 523.

In unaquaque anima ſeries perceptionum diverſa eſt a ſerie perceptionum animæ cujuscunque alterius. Homines aut eodem tempore vivunt, aut diverſo. Ponamus duos homines eodem modo naſci ac interire. Quoniam omnes mutationes animæ a ſenſatione originem ducunt (§. 64.); ſi perceptiones omnes ſucceſſive animæ inexiſtentes eædem eſſe debent, omnes quoque ſenſationes eædem eſſe debent. Quamobrem cum ſenſationes per eſſentiam atque naturam animæ a ſitu corporis in univerſo pendeant (§. 65. *Pſychol. empir.* & §. 66. 67. *Pſychol. rat.*); ſi in duabus animabus eadem perceptionum ſeries eſſe debet, neceſſe eſt, ut corpora momentis ſingulis per omnem utriusque hominis vitam eundem prorſus habeant ſitum: quod fieri non poteſt.

Seriei perceptionum diverſitas in diverſis animabus.

Sint porro duo homines diverſo tempore nati, & ponamus, eos ſingulis momentis vitæ ſuæ, a prima nativitate usque ad momentum mortis eundem prorſus in univerſo habere ſitum. Quoniam in univerſo nullum corpus alteri ſimile eſt, ſive corpora, quæ inter ſe conferuntur, eodem tempore exiſtant, ſive diverſo (§. 246. *Coſmol.*); fieri quoque haud quaquam poteſt, ut diverſis temporibus idem ſpatium repleatur iisdem corporibus & omnia corpora reliqua, quæ ab homine in eodem conſtituto percipi poſſunt, ſint prorſus eadem. Quamobrem cum ſenſationes pendeant a mutationibus, quæ organis ſenſoriis inducuntur a corporibus (§. 65. *Pſychol. empir.*), diverſa autem corpora easdem mutationes inducere nequeant eodem modo ad corpus organicum, quod ad animam ſpectat, relata; ſenſationes quoque in duabus iſtis animabus eædem ſeſe mutuo conſtanter excipere nequeunt. Immo idem multo magis patet, ſi ponamus, duos iſtos homines momentis iisdem a nativitate computatis in diverſis ſpatiis conſiſtere & diverſum ad corpora circumjecta ſitum obtinere. Quoniam vero mutationes ceteræ omnes, quæ in anima contingunt, a ſenſatione originem ducunt (§. 64.) per

leges

leges in anterioribus explicatas; ſi ſenſationes fuerint diverſæ, nec perceptiones ceteræ eædem eſſe poterunt.

Conſtat monſtra bicorporea diverſas a prima ſtatim nativitate prodidiſſe appetitiones ac averſiones: quod non modo inde eſt, quod organa ſenſoria non fuerint ad eadem objecta ſimul relata, verum etiam a diverſitate naturali facultatum mentis, quas in omnibus non eſſe easdem prorſus, ſed licet genere eædem ſint, ſuo tamen modo adhuc differre conſtat. A poſteriori veritas propoſitionis præſentis multo clarius patet. Conſtat enim homines non naſci in eodem loco eodem momento, nec iisdem præditos eſſe inclinationibus ac diſpoſitionibus naturalibus, multo minus eorum corpora eundem conſtanter ad eadem ſenſibilia habere ſitum. Unde nemo non intelligit, ſenſationes diverſas eſſe debere eodem tempore in diverſis hominibus. Illuſtrationis cauſa vide §. 198. *Coſmol.*

§. 524.

Diverſitas ſeriei appetitionum & averſionum in animabus.

Quoniam appetitiones ex perceptionibus naſcuntur & ad eas tendunt (§. 480. 495.); ſi perceptionum ſeries diverſa fuerit, appetionum quoque ſeries diverſa eſſe debet. Et idem eodem modo intelligitur de averſionibus. Quamobrem cum in unaquaque anima ſeries perceptionum diverſa ſit a ſerie perceptionum animæ cujuscunque alterius (§. 523.); *in unaquaque anima ſeries appetitionum & averſionum diverſa eſt a ſerie appetitionum & averſionum, quæ datur in anima quacunque altera.* Unde patet, quod de elementis demonſtravimus (§ 198. *Coſmol.*), adhuc luculentius, *unamquamque animam continere ſeriem perceptionum ac appetitionum atque averſionum, quæ diverſa eſt a ſerie alterius cujuscunque animæ.*

§. 525.

Independentia appetitus a modo dependentiæ ſenſationum a corpore.

Appetitiones & averſiones eodem modo dependent a ſenſationibus, quocunque tandem modo ſenſationes a corpore dependeant (§. 64.). Quoad appetitum adeo & averſationem perinde eſt, quæcunque tandem fuerit ſenſationis præſentis cauſa, ſeu quæcunque fuerit ratio, cur poſitis hiſce ideis materialibus in corpore ponantur hæ ſenſationes in anima (§. 114. *rat.* 851. *Ontol.*).

Propo-

Propoſitio præſens maximæ utilitatis eſt in momentis hypotheſium, quas ad commercium inter corpus & animam explicandum excogitarunt philoſophi, expendendis, præſertim ubi per indirectum aliquam impugnare volueris. Quodſi appetitio & averſio ſupponerent certam ſenſationum, unde pendent, a corpore dependentiam; ſine ea intelligi minime poſſent: aſt nemo non novit, ſe probe capere poſſe, cur quid velit, vel nolit, aut cur quid appetat, vel averſetur, etſi neſciat quomodo ſenſationes a corpore dependeant, immo ſi vel maxime per errorem de eo ſtatuat.

§. 526.

Libertas animæ independens eſt a modo, quo ad ſenſationes ſuas pervenit, ſeu a dependentia ſenſationum a corpore (§. 942. 941. *empir.* 495 ſq. *rat.* 542. 518. *empir.* 64. *rat.* 851. *Ontol.*). Libertatis independentia a dependentia ſenſationum a corpore.

§. 527.

Libertas influit in ſeriem perceptionum, ſeu ad eas determinandas concurrit. De volitione vide §. 517. *rat.* 113. *Ont.* 942. *emp.* de nolitione conf. §. 518. *rat.* 113. *Ont.* 942. *emp.* Libertatis influxus in ſeriem perceptionum.

Quandonam ſenſationes, conſequenter etiam ceteræ omnes, quæ hinc pendent mutationes (§. 64.), a libertate quoad actum pendeant, ſupra jam demonſtravimus (§. 151. 152. 153.), & de ſenſationibus dicta etiam ad phantasmata facile transferuntur: id quod unusquisque in ſeipſo quovis momento experiri poteſt.

§. 528.

Anima libera eſt, quia ratione prædita. Vide §. 941. 937. 542. 558. 898. *empir.* 517. *rat.* 554. *empir.* de eo, quando vult. Supponuntur adeo veritates univerſales, quæ ratiocinando ad appetibile propter inhærentem qualitatem ſeu relationem ad alia applicantur (§. 356. 360. & ſqq. *Pſychol. emp.*): quod vero rationis eſt (§. 494. *Pſychol. empir.*). E. (§. 502. *Pſychol. empir.*). Anima cur ſit libera.

De eo, quando non vult, vid. §. 518. *rat.* 937. 542. 569. 566. *empir.* Supponuntur hic denuo veritates univerſales, quæ ratiocinando ad averſabile propter inhærentem qualitatem ſeu

relationem ad alia applicantur (§. 356. 360. & ſeqq. *Pſychol. empir.*): quod vero rationis eſt (§. 494. *Pſychol. empir.*). E. (§. 502. *Pſychol. empir.*).

§. 529.

Vis repræſentativa univerſi ſufficiens Pſychologiæ rationalis principium.

Ex vi repræſentativa univerſi ſitu corporis organici in univerſo materialiter, mutationibus organorum ſenſoriorum formaliter limitata ratio reddi poteſt omnium eorum, quæ de anima obſervantur. De ſenſationibus vide §. 67. *empir.* 78. *rat.* de imaginatione & memoria §. 181. 183. 92. *rat.* 175. *empir.* de intellectu §. 387. 413. *rat.* de ingenio §. 473. de arte inveniendi §. 478. de appetitu & averſatione ſenſitiva §. 497 ſq. de rationali §. 519.

Nemo deſideraverit, ut omnium eorum, quæ ad animam ſpectant, ratio immediate ex vi repræſentativa univerſi reddatur. Quemadmodum vero, quando phænomenorum corporis ratio ex ſtructura ejus reddenda, ratio quoque habenda eſt regularum motus; ita ſimiliter ad leges ſenſuum, imaginationis, intellectus & appetitus recurrendum, ubi ex vi repræſentativa univerſi ratio reddenda eorum, quæ ad animam ſpectant.

SECTIO III.
DE COMMERCIO INTER MENTEM ET CORPUS.

CAPUT I.
DE SYSTEMATIS EXPLICANDI COMMERCIUM INTER MENTEM ET CORPUS IN GENERE.

§. 530.

Syſtema explicandi commercium

Per Syſtemata explicandi commercium inter mentem & corpus intelligimus hypotheſes philoſophorum, quas excogitarunt

runt ad reddendam rationem commercii inter animam & corpus intercedentis. mentis cum corpore quid dicatur.

§. 531.

In ſyſtematis quoque *explicandi commercium inter mentem & corpus ſumi poſſunt, quæ num revera ita ſeſe habeant, demonſtrari nondum poteſt, ut inde ratio reddatur eorum, quæ de hoc commercio indubia experientiæ fide conſtant, & hoc pacto via ſternatur ad certam illius commercii rationem tandem inveniendam* (§. 119 ſq. *Diſc. præl.*). Quænam in ſyſtematis iſtis ſumi poſſunt eorumque uſus.

Legi & ad præſens inſtitutum applicari poſſunt, quæ de hypotheſibus philoſophicis in Horis ſubſecivis A. 1730. Trim. vern. num. I. p. 177. & ſeqq. diſſeruimus.

§. 532.

Si quod affertur ſyſtema explicandi commercium menti cum corpore intercedens, ex quo neceſſaria conſequentia fluunt, quæ experientiæ indubitatæ contrariantur, non experientiæ, ſed ſyſtematis falſitas inde concludenda (*§. 119. Diſc. prælim. 530. rat.*). Falſitas iſtiusmodi ſyſtematis unde concludatur.

§. 533.

Si ex ſyſtemate aliquo explicandi commercium inter animam & corpus colligitur, quod propoſitioni cuidam veræ contradicit; ſyſtematis falſitas inde apparet (*§. 527. 524. Log. 530. rat.*). Alius modus eandem concludendi.

§. 534.

Si ex ſyſtemate aliquo explicandi commercium mentis cum corpore neceſſaria conſequentia fluant errores; ideo quod inde fluunt autori ejusdem imputari non poſſunt (*§. 530.*). Quodſi ergo contingat aſſumtum eſſe falſum, neceſſaria conſequentia inde fluent quæ impoſſibilia (§. 96. *Ontol.*) ſeu falſa ſunt (§. 478. *Log.*). Quoniam tamen autor ſyſtematis nondum ſumit, abſolute ipſum eſſe verum, ſed tantummodo probabiliter judicat verum eſſe poſſe, ita tamen ut non excludatur formido oppoſiti; nulla quoque ratio eſt, cur affirmes, ipſum erroribus iſtis tanquam cum ſyſtemate ſuo neceſſario connexis neceſſario aſſentiri, propterea quod ſyſtemate poſito admittendi quoque ſunt iſti errores. An errores ex ſyſtemate fluentes autori ejus imputari poſſint.

§. 535.

In imputandis erroribus proximus ad malitiam gradus.

Ergo multo minus imputari poterunt errores, quos ex eodem fluere opinantur acumine ſufficiente deſtituti (§. 534.).

§. 536.

Libertatis a ſyſtemate de commercio inter mentem & corpus independentia.

Salvo quocunque Syſtemate de commercio inter mentem & corpus libertas defendi, & negari poteſt (§. 530. rat. 962. 949. 955. emp. 525 ſq. rat.).

Experientia quoque propoſitionem præſentem confirmat. Conſtat enim, cum Syſtema influxus phyſici promiſcue reciperetur, alios libertatem aſſeruiſſe, alios eandem impugnaſſe.

§. 537.

Suppoſitum commune omnium ſyſtematum.

In omni ſyſtemate de commercio mentis cum corpore ſupponendum, perceptiones rerum ſenſibilium in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri ac ſi anima & corpus in ſe mutuo influerent, hoc eſt, ac ſi anima vi ſua produceret motus voluntarios in corpore, & corpus vi ſua produceret perceptiones rerum ſenſibilium in anima. Syſtema enim non alio fine conditur, quam ut inde ratio reddatur eorum, quæ de commercio animæ cum corpore experimur (§ 530.), conſequenter cur anima objecta ſenſibilia percipiat, dum mutationem organis ſenſoriis inducunt, & motus corporis oriantur, quamprimum anima eos vult (§. 962. *Pſychol. empir.*). Atqui ex §. 948. *emp.* coll. §. 898. *Ont.* perceptiones rerum ſenſibilium videntur effectus actione corporis in anima producti, atque adeo perceptiones rerum ſenſibilium in anima eo modo oriuntur, ac ſi corpus in animam ageret ſeu in eandem influeret.

Atque ex §. 953. *emp.* coll. §. 898. *Ont.* motus voluntarii in corpore videntur effectus actione animæ producti & ceſſationes motuum effectus pares videntur, atque adeo motus voluntarii in corpore oriuntur & ceſſant eodem modo, ac ſi anima vi ſua eosdem produceret ac ſiſteret, conſequenter in corpus ageret ſeu in idem influeret. E.

§. 538.

Num ſyſtemata influant in philoſophiam practicam.

In gratiam ſyſtematis commercium inter mentem & corpus explicandi in philoſophia practica nibil immutandum. Uſus, qui per

per ſyſtema aliquod obtineri debet, exſtat §. 531. *rat.* 948. 953. *emp.* Enimvero cum in philoſophia practica principia pſychologica tantummodo applicentur ad praxin moralem atque civilem; ibidem ſufficit coëxiſtentiam perceptionum & mutationum in organis ſenſoriis, nec non motuum corporis & volitionum ac nolitionum animæ manifeſtam eſſe, conſequenter non aliud ſupponendum, quam mutationes animæ ac corporis harmonicas eodem modo fieri ac ſi anima & corpus in ſe mutuo influerent. In philoſophia itaque practica ſyſtemate nullo opus eſt, quo ad explicandum commercium inter animam atque corpus utuntur philoſophi, cumque in omni ſyſtemate ſupponendum ſit, perceptiones rerum ſenſibilium in anima ac motuum voluntariorum in corpore ita oriri, ac ſi corpus & anima in ſe mutuo influerent (§. 537.), in gratiam quoque iſtiusmodi ſyſtematis nihil prorſus in philoſophia practica immutandum.

§. 539.

Per *harmoniam mentis & corporis* intelligimus explicabilitatem perceptionum animæ per mutationes in corpore contingentes & motuum voluntariorum in corpore per volitiones ac nolitiones animæ, vel etiam appetitiones atque averſiones ſenſitivas ejusdem. *Explicabilitas* vero iſta in hoc conſiſtit, quod ex iis, quæ in corpore contingunt, intelligatur, cur tales jam ſint animæ perceptiones, ex appetitionibus vero ac averſionibus ſive ſenſitivis, ſive rationalibus, cur iſtiusmodi jam in corpore fiant motus ſpontanei, vel voluntarii, conſequenter quod ratio perceptionum ex iis, quæ in corpore fiunt, ratio autem motuum voluntariorum ac ſpontaneorum ex iis, quæ in anima accidunt, reddi poſſit (§. 56. *Ontol.*).

Harmonia mentis & corporis quid dicatur.

§. 540.

Datur harmonia mentis & corporis. Vide §. 85. *emp.* 62. 66 ſq. 111-113. 539. de ſenſationibus; §. 183. 182. *rat.* 93. *empir.* 206. 208. 126. *rat.* 92. 67. 59. *emp.* 539. *rat.* de imaginationis actibus; de memoria ſenſitiva & intellectuali vero confer §. 294-296.

Harmoniæ animæ atque corporis exiſtentia.

296. 539. *rat.* de operationibus denique intellectus vide §. 416. 539. *rat.*

De appetitionibus & averſationibus ſenſitivis de volitionibus & nolitionibus lege §. 501 - 503. 513 ſeq. *rat.* 953. *emp.* 539. *rat.*

Propter hanc harmoniam nunc anima corporis, nunc corpus animæ interpres eſt, ita ut ex modificationibus animæ nunc colligantur modificationes corporis, nunc vero ex modificationibus corporis modificationes animæ, prouti aliæ aliis magis conſpicuæ ſunt, aliæ vero aliis magis latent.

§. 541.

Num harmonia mentis & corporis ſit hypotheſis.

Harmonia mentis & corporis hypotheſis philoſophica non eſt (§. 540. *rat.* 119. *Diſc. præl*).

§. 542.

Quid a ſyſtematis explicandi commercium animæ & corporis ſupponatur.

Omne ſyſtema explicandi commercium inter animam atque corpus intercedens ſupponit harmoniam mentis & corporis (§. 531. *rat.* 948. 959 ſq. *emp.* 539. *rat.*).

§. 543.

Ratio harmoniæ animæ ac corporis unde reddenda.

Syſtema explicandi commercium inter mentem atque corpus quodcunque eo fine conditur, ut harmoniæ animæ ac corporis ratio reddi poſſit (§. 531. *rat.* 959 ſq. 962 *empir.* 539. *rat.*).

§. 544.

Cur ſyſtemati explicandi commercium animæ ac corporis libertati inimica admiſceri poſſint.

Si quis in Syſtemate explicandi commercium inter mentem atque corpus ſumit, quæ libertati adverſa ſunt; is ea in favorem erroris de dependentia volitionum ac nolitionum a perceptionibus animæ eidem admiſcet, cum abeſſe poſſent ac deberent (§. 536. *rat.* 941. *emp.*)

Ponamus e. c. eſſe nonneminem, qui cum fatalem omnium rerum neceſſitatem ſtatuat, numerum actualium intra numerum poſſibilium coarctat & Deo rerum omnium ſupremo autori libertatem in creando adimit. Quodſi jam commercium deducat cum Carteſianis a modificationibus animæ & corporis harmonicis divina virtute immediate factis, atque adeo ſumat, Deum ex neceſſitate naturæ ſuæ nonniſi harmonice modificare poſſe animam atque corpus; is ſyſtema-

ti

ti *Carteſiano* admiſcet, quæ libertati Dei atque hominum adverſa ſunt, nec ad ſyſtema ſpectant. Neque enim neceſſe eſt adimi vel Deo, vel animæ, multo minus utrique, omnem in agendo libertatem, ut ratio commercii per hoc ſyſtema pateat. Sufficit enim ſumere, Deum modificare animam in gratiam corporis & corpus in gratiam animæ: utrum vero id faciat libere, an ex naturæ neceſſitate, de eo hic non eſt quæſtio. Similiter ſufficit ſumere, Deum motus in corpore producere volitionibus animæ harmonicos, non autem jam quæſtio eſt, num iſta animæ volitio, in cujus gratiam Deus motus iſtos producit, ſit libera. Non igitur ſyſtemati imputandum eſt, quod vitio ejus tribuendum, qui idem amplectitur.

§. 545.

Nullum ſyſtema explicandi commercium inter mentem atque corpus ſcripturæ ſacræ adverſum eſſe poteſt (§. 530. 537.), niſi eidem admiſceantur errores, qui abeſſe & poſſunt & debent (vid. illuſtrationis cauſa §. 544.). An poſſit SS. contradicere.

Nimirum tum demum fieri poſſet, ut ſyſtema aliquod ad explicandum commercium inter mentem atque corpus excogitatum, ſcripturæ ſacræ contradiceret, ſi eadem alicubi rationem redderet commercii iſtius, hoc eſt, diſtincte explicaret, undenam ſit, ut poſitis mutationibus in organis ſenſoriis atque hinc pendentibus ideis materialibus in cerebro ponantur in anima perceptiones & viciſſim poſitis animæ appetitionibus ponantur motus ſpontanei ac voluntarii in corpore. Enimvero nullus monſtrari poteſt ſcripturæ locus, in quo hæc doceantur. Neque etiam finis ſcripturæ ſacræ poſtulat, ut commercii animæ cum corpore intercedentis exponatur ratio, quemadmodum nemo non videt.

§. 546.

Theologi adeo *non intereſt, quodnam de commercio inter mentem ac corpus ſyſtema defendat philoſophus (§. 545.)*; cumque non inutile ſit ſyſtemata quæcunque excoli & in foro philoſophico de iisdem diſputari (§. 531.), *Theologus* etiam *philoſopho ſuam ſtatuendi libertatem illæſam relinquere poteſt.* Theologi officium circa iſta ſyſtemata.

§. 547.

An vis repræſentativa univerſi conveniat omni ſyſtemati commercii.

In omni ſyſtemate explicandi commercium animæ & corporis ſupponendum, eſſentiam atque naturam animæ in vi repræſentativa univerſi pro ſitu corporis organici in univerſo convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt, conſiſtere (§ 532 ſq. 63. 66 ſq.).

§. 548.

An eidem contraria ſyſtemati commercii admiſceri poſſint.

Quoniam fieri poteſt, ut *ſyſtemati alicui explicandi commercium animæ & corporis* admiſceantur errores, qui ab eodem abeſſe poſſunt atque debent (§. 544.); *nec repugnat eidem admiſceri, quæ doctrinæ de eſſentia & natura animæ* ſupra ſtabilitæ *adverſantur, ubi quis de eadem perperam ſentit.*

Vulgo anima quaſi nudis facultatibus inſtructa conſideratur, quæ cum in nuda agendi potentia conſiſtant, excitatione opus habent, antequam ſequi poſſit actio. Huic igitur hypotheſi conſentanea ſuis etiam ſyſtematis de commercio inter animam atque corpus intercedente admiſcent, nulla tamen urgente neceſſitate, ſed hypotheſium tantummodo connectendarum gratia.

§. 549.

An theoria anterior pſychologiæ rationalis ſyſtema aliquod commercii ſupponat.

Theoria pſychologiæ rationalis vi repræſentativæ univerſi ſitu corporis organici materialiter, mutationibus organorum ſenſoriorum formaliter limitatæ ſuperſtructa ab omni ſyſtemate explicandi commercium animæ atque corporis independens eſt, nec in ullius gratiam quicquam in eadem immutandum (§. 63. 547.).

§. 550.

Materialiſtarum de animæ & corporis harmonia ſententia.

Materialiſtæ nullam harmoniam animæ atque corporis admittunt (§. 33. 35.): *Idealiſtæ vero non admittunt niſi apparentem* (§ 36 ſq. 540.).

Patet igitur Idealiſtas propius accedere ad veritatem, quam Materialiſtas, & ab eorum hypotheſi nihil periculi imminere Pſychologiæ rationali. Integram enim Idealiſta retinere poteſt ac debet, qualem ante dedimus, niſi quod ſemper ſupponat, quæ de modificationibus corporis harmonicis traduntur, non revera ita ſeſe habere, ſed tantummodo

modo apparere propter ideam corporis quam habemus. Non fallit hypotheſis Idealiſtarum in eo, quod ideam corporis noſtri organici habeamus & quod vi hujus ideæ cognoſcamus modificationes corporis harmonicas modificationibus animæ, minime vero has ideo intelligamus, quod corpora revera exiſtant: in eo tantummodo a vero aberrant, quod cognitionis nullum ſit objectum reale.

§. 551.

Materialiſtæ (§. 33. 35. 531. 543.) *& Idealiſtæ* (§. 36. 531. 543.). *Nullo opus habent ſyſtemate explicandi commercium inter mentem & corpus.* Utrumque etiam patet ex §. 550. 543. *rat.* 56. *Ont.* — Cur Materialiſtæ & Idealiſtæ nullo opus habeant ſyſtemate commercii.

§. 552.

Philoſophi eſt inveſtigare ſyſtema explicandi commercium inter mentem & corpus (§. 25. *Diſc. præl.* 4. 530. 543. *rat.*). — An philoſopho incumbat ſyſtematis de commercio inveſtigatio.

§. 553.

Tria hodie in philoſophia occurrunt ſyſtemata explicandi commercium, quod inter animam atque corpus intercedit, ſcilicet ſyſtema influxus, ſyſtema cauſarum occaſionalium & ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ. Sane usque ad tempora *Carteſii* ſyſtema influxus phyſici in ſcholis philoſophorum ſolum erat, quod docebatur. *Carteſii* autoritate acceſſit ſyſtema cauſarum occaſionalium. *Leibnitius* denique addidit ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ. Si quis in diverſis iſtis ſyſtematis quandam partem probat, aliam rejicit, & ad diverſa ſpectantia miſcet: eum in præſente non moramur. — Quot dentur ſyſtemata explicandi commercium inter mentem & corpus.

§. 554.

Qui profitetur ſe ignorare rationem commercii animæ atque corporis; ei nullum de hoc commercio ſyſtema eſt (§. 530.). — An detur ſyſtema ignorantiæ de commercio animæ & corporis.

§. 555.

Syſtema explicandi commercium animæ atque corporis poſſibile eſt. Commercium animæ atque corporis dari admiſſo Dualismo certum eſt (§. 39. *Pſychol. ration.* & 961. 962. *Pſychol. empir.*). Idealiſtæ enim & Materialiſtæ, qui Moniſtæ ſunt (§. 34. 37.), — Poſſibilitas ſyſtematis de commercio evicta.

37.), nullo ſyſtemate habent opus (§. 551.). Quoniam itaque eorum omnium, quæ ſunt, ratio reddi poteſt, cur ſint potius quam non ſint (§. 70. *Ontol.*); neceſſe eſt rationem quoque dari commercii, quod inter animam atque corpus intercedit. Jam vide §. 530. *rat.*

§. 556.

Fallax ſyſtema de commercio.

Qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis cauſa ſumit, animam in corpus & viciſſim corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari affirmat; ei nullum de hoc commercio ſyſtema eſt (§. 949. 955. emp.).

§. 557.

Diſſenſus circa commercium animæ & corporis apparens ſublatus.

Qui profitetur ſe ignorare rationem commercii animæ & corporis & qui ejus explicandi cauſa ſumit mutuas corporis & animæ in ſe invicem actiones, modum tamen agendi ignotum pronunciat; idem revera ſentiunt (§. 949. 955. emp.).

Unde mirum non eſt, quod utrique nullum ſit ſyſtema explicandi commercium animæ atque corporis: ſed uterque in iis ſubſiſtat, quæ experientia magiſtra de hoc commercio nobis innotuerunt.

CAPUT II.
DE
SYSTEMATE INFLUXUS PHYSICI.

§. 558.

Influxus phyſicus quid ſit.

Subſtantia una dicitur *phyſice influere* in alteram, ſi quædam realitas, quæ inerat uni ſubſtantiæ, transfertur in alteram, cui ante non inerat.

Iſtiusmodi influxus vulgo admittitur in motu corporum. Etenim dum corpus A incurrit in corpus B quieſcens & idem ad motum concitat, poſt conflictum minorem vim habet quam ante eundem & ex adverſo

verſo corpus B, quod in quiete vi iſtiusmodi carebat, poſt conflictum aliqua præditum eſt. Videtur itaque pars quædam vis motricis per conflictum ex corpore A in corpus B transfuſa & hæc vis motricis ex uno corpore in alterum transfuſio influxus phyſicus dici ſolet.

§. 559.

Hinc *corpus* noſtrum organicum *phyſice influere* dicitur *in animam*, quatenus ex corpore quædam in animam transfertur realitas, quæ cum ante corpori ineſſet, nunc inſit animæ. Et viciſſim *anima phyſice influere* dicitur *in corpus*, quando in eandem transfert quandam realitatem, quæ ante non inerat. Influxus phyſicus mutuus corporis & animæ in ſe invicem quid ſit.

§. 560.

Syſtema influxus phyſici dicitur, quo commercium inter mentem & corpus explicatur per influxum phyſicum corporis in animam & animæ in corpus, ſeu, quod perinde eſt, per actionem corporis in animam, qua corpus in animam influit, & per actionem animæ in corpus, qua anima in corpus influit. Syſtema influxus quid ſit.

§. 561.

Influxioniſta dicitur, qui ſyſtema influxus phyſici defendit. Influxioniſtæ definitio.

§. 562.

Qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis cauſa ſumit, corpus in animam ac viciſſim animam in corpus agere, modum tamen agendi ignorari, Influxioniſta non eſt (§. 558. *not.* 560 *ſeq.*) Idem patet §. 556 ſq. 553. 561. Cum influxioniſtis quinam non confundendi.

§. 563.

Ariſtotelico-Scholaſtici ſunt Influxioniſtæ. *Ariſtotelici* enim & *Scholaſtici* cauſam in genere definiunt per principium per ſe influens eſſe in aliud ſubſtantive. Jam in actione conſiſtit cauſalitas cauſæ efficientis (§. 886. *Ontol.*). Unde actionem vocant influxum agentis in terminum & eam cauſam efficientem actu & formaliter influentem facere affirmant. Præterea animæ tribuunt actionem in corpus & animam conſiderant tanquam motuum Ariſtotelico-Scholaſtici num ſint Influxioniſtæ.

cauſam efficientem, eique propterea facultatem locomotivam tribuunt: de quo nemo dubitat. Similiter iidem corpori tribuunt actionem in animam, qua producuntur perceptiones ſenſibilium, atque propterea corpori tribuitur vis agendi in animam. Quamobrem admittunt animam in corpus, corpus in animam agere influendo ſeu per phyſicum influxum. E. (§. 560 ſq.).

§. 564.

Num ſyſtema influxus ſit hypotheſis philoſophica.

Syſtema influxus phyſici hypotheſis philoſophica eſt (§. 560.). Enimvero actio animæ in corpus & viciſſim corporis in animam experientia probari nequit (§. 949. 955. *Pſychol. empir.*), neque ullus a priori ex natura corporis atque animæ, aut ex principiis aliis eam demonſtravit, multo minus hucusque probatum eſt, vel in genere omnem actionem ſubſtantiæ unius in alteram vel in ſpecie actionem animæ in corpus & corporis in animam per influxum phyſicum fieri. E. (§. 119. *Diſc. præl.*).

§. 565.

Quanam vi corpus & anima inſtructa ſint in ſyſtemate influxus phyſici.

In ſyſtemate influxus phyſici anima vi quadam prædita eſt movendi corpus, ſeu producendi motum organorum corporis appetitionibus atque averſionibus ſuis convenientem & corpus præditum eſt vi quadam producendi perceptiones rerum ſenſibilium in anima (§. 560. rat. 962. 953. 948. emp. 717. 723. Ont.).

§. 566.

Anima num corpus moveat & quo modo ipſa percipiat.

Juxta ſyſtema igitur *influxus phyſici anima movet corpus vel organa corporis & cerebrum producit perceptiones rerum ſenſibilium in organa ſenſoria agentium;* quia ſcilicet perceptiones rerum ſenſibilium ſeu ſenſationes ideis materialibus in cerebro coëxiſtunt (§. 113.).

§. 567.

Influxus animæ in corpus qualis ſit.

Si anima phyſice influit in corpus, vis quædam animæ tranſit in corpus & in eo abit in motricem (§. 559.). Quamobrem cum juxta ſyſtema influxus phyſici anima moveat organa corporis (§. 566.), movens autem in mobile transfert vim motricem, dum idem ad motum concitat; anima quoque juxta iſtud ſyſtema vim motricem in corpus transferre debet, quæ ante non inerat.

Enim-

Enimvero vis motrix, quæ in motu locali deprehenditur, corporea eſt ſeu talis, quæ in corporibus tanquam compoſitis locum habet, nec in anima, quæ ſubſtantia ſimplex eſt (§. 48.), locum habere poteſt. Quoniam itaque ex anima in corpus ea forma tranſire nequit, qualis in corpore deprehenditur; neceſſe eſt, ut, dum in corpore recipitur, in motricem abeat.

§. 568.

Qualis ſit influxus phyſicus corporis in animam.

Si corpus phyſice influit in animam, vis quædam motrix tranſit ex corpore in animam & in eadem transformatur in aliam (§. 559.). Quamobrem cum juxta ſyſtema influxus phyſici corpus vi ſua producat perceptiones rerum ſenſibilium in anima (§. 565.), ſeu ideas ſenſuales (§. 95. *Pſychol. empir.*); ideæ autem ſenſuales ideis materialibus coëxiſtant (§. 113.), & hæ quidem in motu quodam ex nervo ſenſorio, cui ab objecto ſenſibili impreſſus fuerat, ad cerebrum propagato conſiſtant (§. 112.), cui vis motrix adhæret ipſis evaneſcentibus & ipſa evaneſcens; quod ex corpore in animam transfunditur aliud quid eſſe nequit, niſi hæc ipſa vis motrix. Enimvero vis motrix iſtiusmodi eſt, quæ animæ tanquam ſubſtantiæ ſimplici parum convenit. Neceſſe igitur eſt, ut, dum ex corpore in animam tranſit, in aliam transformetur.

§. 569.

Effectus vis ex corpore in animam influentis.

Si corpus phyſice influit in animam, vis ex corpore in animam tranſiens dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea univerſi, ut ſcilicet data claritate percipiantur quæ in organa ſenſoria agunt, ſeu, animam determinat, ut legem ſenſationum obſervet. Anima enim vi quadam prædita eſt (§. 53.), qua actuantur omnia, quæ per facultates ejus in eadem poſſibilia intelliguntur (§. 55.). Vide eum in finem §. 61. *rat.* 65 ſq. 959. *emp.* Jam anima continuo ad ſtatus ſui mutationem tendens (§. 56.), vi ſibi eſſentiali (§. 66.) & naturali (§. 67.), continuo producit ideam totius univerſi (§. 190.), ſed eam integram ſimul intueri (§. 194.), adeoque omnia, quæ eidem inſunt, clare percipere nequit (§. 195.); neceſſe igitur eſt, ut, ſi corpus phyſice influit in animam, vis ex corpore in animam tranſiens eandem determinet ad clare percipiendum ea, quæ mutationem organis

 ſenſoriis

ſenſoriis inducunt, conſequenter ipſam in intuenda idea univerſi dirigit (§. 193.). Et quia claritas idearum ſenſualium a celeritate motus nervis ſenſoriis impreſſi pendet (§. 125.); majore vi ex corpore in animam transfuſa perceptio clarior eſt, minore autem in eandem transeunte minor, conſequenter vis ex corpore in animam tranſiens vis animæ determinat gradum, ut dato claritatis gradu ſenſibile percipiat. Jam cum lex ſenſationis requirat, ut hoc, quod in organum ſenſorium agit, ſenſibile clare percipiatur, & hoc potius claritatis gradu quam alio (§. 85. *Pſych. empir.*), nempe qui reſpondet gradui celeritatis motus fibrillis nerveis in organo impreſſi (§. 125.), & ad cerebrum usque propagati (§. 111. 113.); animæ vis vi ex corpore in eam transeunte determinatur ad legem ſenſationum obſervandam (§. 113. *Ont.*).

§. 570.

Influxus phyſici neceſſitas.

Quoniam vis ex corpore in animam tranſiens vim ejusdem determinat ad obſervandam legem ſenſationis (§. 569.); *influxus phyſicus neceſſarius videtur ad intuitum ideæ univerſi ſeu mundi adſpectabilis in anima exiſtentis & easdem mutationes ſubeuntis, quas mundus adſpectabilis ſubit (§. 192.).*

Patet itaque per theoriam ſuperiorem de anima novum quoddam robur acquirere ſyſtema influxus phyſici. Etenim cum anima ideam integram totius mundi adſpectabilis continuo producat (§. 190.), quam integram ſimul intueri nequit (§. 194.), ac ideo legem ſenſationis obſervare teneatur (§. 217.); per ſe non determinata videtur ad legem ſenſationis in intuenda idea univerſi obſervandam, conſequenter principium aliquod determinans requiritur: quale cum ſit influxus phyſicus (§. 569.), ejus inde colligitur neceſſitas, anima ſcilicet a corpore recipiente, quod in ſe non habet. Quodſi demonſtrari poſſit animam ad quamlibet perceptionem claram per ſe indifferentem non alio modo in intuitu univerſi dirigi poſſe, quam corpore in animam influente; cum directionis adeſſe debeat ratio ſufficiens (§. 70. *Ontol.*), influxus phyſicus foret demonſtratus.

§. 571.

Influxus phyſici animæ effectus in corpore.

Si anima in corpus phyſice influit, fluidum nerveum dirigit ad influendum per nervos ſenſorios in muſculos, quibus motus in corpore perficitur (§. 567.).

§. 572.

§. 572.

Neceſſitas influxus phyſici in corpore.

Quoniam in corpore ſano nervi ſenſorii quovis momento ita ſunt diſpoſiti, ut fluidum nerveum ad muſculos per eos derivari poſſit, & fluidum nerveum, quod in cerebro eſt, per ſe indifferens eſt ad influendum in omnes nervos ſenſorios, quos ex cerebro per totum corpus propagari ex Anatomia conſtat; neceſſe eſt, ut adſit principium quoddam determinans directionem fluidi nervei, ut in nervos ſenſorios fluat ad eos muſculos tendens, quibus perficitur motus nutui animæ conveniens (§. 70. *Ontol.*). Quamobrem cum vi animæ in corpus influente fluidum nerveum dirigatur ad influendum per nervos ſenſorios in muſculos, quibus motus in corpore perficitur (§. 571.); *influxus phyſicus videtur ad motus ſpontaneos ac voluntarios in corpore determinandos neceſſarius.*

§. 573.

Influxus phyſici notionem nullam habemus.

Influxus phyſici nullam habemus notionem (§. 567-569.). Quamobrem qui influxus phyſici notionem habet, is notionem habere debet & transfuſionis virium ex una ſubſtantia in alteram, & vis perceptivæ in motricem ac motricis in perceptivam transmutationis, nec non variationis directionis & gradus vis perceptivæ notionem habere debet vel confuſam, vel diſtinctam. Atqui quid obſerves, legi poteſt §. 949. 955. *emp.* Cum vero notiones confuſæ a ſenſu ortum ducant, conſequenter experientiæ debeantur (§. 634. *Log.*); nullam quoque notionem confuſam transfuſionis virium ex una ſubſtantia in alteram, neque ullam transmutationis vis perceptivæ in motricem & vice verſa motricis in perceptivam, multo minus aliquam variationis directionis atque gradus vis perceptivæ per infuſam motricem habemus.

Porro nemo fuit hactenus, qui modum explicare potuerit, quo vis motrix ex corpore in animam transfunditur ibique in perceptivam mutatur, ac per eandem vis animæ eſſentialis directio atque gradus mutatur, & quo vis animæ in corpus transfunditur atque in eo in motricem transformatur. Atqui hunc modum noſſe debebas, ſi de notione diſtincta harum rerum gloriaris (§. 87. *Log.*).

Quo-

Quoniam itaque nec diſtinctam, nec confuſam habemus notionem eorum, quæ notionem influxus phyſici ingredi debent, obſcuræ vero notioni hic locus eſſe nequit, prout per ipſam ejus definitionem claret (§. 79. *Log.*); ideo nullam influxus phyſici corporis in animam & animæ in corpus notionem habemus.

Idem quoque a poſteriori probatur. Quodſi vero diſtinctam iſtius influxus notionem tibi habere videris, eam aliis explica.

Quod neque experimur, neque a priori demonſtrare poſſumus, ejus nullam habemus notionem, notionum quippe realitate vel a priori, vel a poſteriori evincenda. Eorum adeo, quæ influxum phyſicum ingrediuntur, conſequenter ipſius influxus phyſici, notionem nullam habemus.

§. 574.

Influxus phyſici inexplicabilitas.

Influxus phyſicus intelligibili modo explicari a nobis nequit (§. 573.).

§. 575.

Influxus phyſici incertitudo unde conſtet.

Influxus phyſicus non poteſt rejici tanquam falſus, quod ejus nullam habeamus notionem, ſeu eam nec a poſteriori, nec a priori probare valeamus; recte tamen ideo pro incerto habetur. Tanquam falſum enim rejiciendum eſſet, cujus ideam nullam habemus, ſeu quod nec experimur, nec demonſtrare valemus, conſequenter quod utrum confictum, an poſſibile ſit, ignoramus. Quod abſurdum eſt.

Enimvero quamdiu nobis nondum conſtat, an vis motrix ex corpore in animam, vis animæ in corpus ex anima transire ac illa in perceptivam, hæc in motricem mutari poſſit, tamdiu ignoramus, utrum influxus phyſicus poſſibilis ſit, an impoſſibilis, conſequenter an verus ſit, an falſus (§. 518. *Log.*). Pro incerto igitur recte habetur (§. 535. *Log.*).

§. 576.

Vis motricis per influxum phyſicum extinctio.

Si corpus phyſice in animam influit, vis aliqua motrix, quæ materiæ cuidam inhærebat, in gratiam animæ perit (§. 568. 112 ſq.).

§. 577.

§. 577.

Si anima phyſice influit in corpus, vis aliqua motrix oritur, quæ antea nulli materiæ inhærebat in gratiam animæ (§. 567.). Vis motricis per influxum phyſicum ortus.

Nemo in dubium vocat, motu novo producto in mundo materiali absque corporum conflictu, vim motricem produci. Quodſi ergo vi animæ producatur motus, inerit materiæ ad motum concitatæ aliqua vis, quæ in eandem ex materia alia non fuit derivata, adeoque ab anima demum producta.

§. 578.

Si anima in corpus & corpus in animam phyſice influit; in toto univerſo non ſemper conſervatur eadem virium vivarum quantitas (§. 577. 576. rat. 357. Coſm.). Influxus phyſici cum conſervatione virium vivarum pugna.

§. 579.

Influxus phyſicus ordini naturæ adverſus (§. 578. rat. 487. 558 ſq. 303. Coſm. 851. Ont.). Influxus phyſicus naturæ ordini repugnans.

§. 580.

Quoniam influxioniſta non eſt, qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis cauſa ſumit, corpus in animam & viciſſim animam in corpus agere, modum tamen agendi ignorari (§. 562.), vel actionem corporis in animam & viciſſim animæ in corpus fieri per influxum negat (§. 561.); ejus quoque *ſententia de actione mutua corporis atque animæ in ſe invicem citra influxum phyſicum ordini naturæ adverſa non eſt, propterea quod influxus phyſicus eidem adverſatur (§. 579.).* Idem patet ex §. 557. Cautio adhibenda ne contra influxum phyſicum dicta perperam applicentur.

Sunt hodie bene multi, qui influxum phyſicum cum mutua actione corporis & animæ in ſe invicem nobis ignota confundunt ſumentes iſtiusmodi actionem tanquam experientia claram per vitium ſubreptionis (§. 949. 955. *Pſychol. empir.* & §. 638. *Log.*), quamvis ultro fateantur ſeſe neſcire, qualis ſit iſta actio & quomodo fiat. Quamobrem quæ contra influxum phyſicum in medium afferuntur, ea perperam ſibi dicta putant, cumque revera idem ſentiant cum illis, qui rationem commercii animæ atque corporis ſe ignorare profitentur (§. 557.), in iis ac-

quieſcentes quæ experientia diſcimus, inde inferunt naturæ ordini adverſa dici, quæ in natura rerum fieri pro explorato habere debemus.

§. 581.

Influxus phyſicus notioni virium contrarius.

Syſtema influxus phyſici notioni virium adverſum. Vis motrix enim phænomenon eſt ſubſtantiatum (§. 300. *Cosmol.*), adeoque ſubſtantiæ inſtar apparet (§. 299. *Cosmol.*), conſequenter ſubſtantia non eſt. Quamobrem fieri non poteſt, ut vis motrix ex corpore in animam transfundatur. Quoniam itaque vi influxus phyſici vis quædam motrix ex corpore in animam tranſit (§. 568.); ſyſtema influxus phyſici notioni virium adverſum.

Notio virium ſupponit notionem elementorum, tanquam ſubſtantiarum ſimplicium (§. 180. 181. *Cosmol.*). Quamobrem vel hinc concluditur, ſyſtema influxus phyſici notioni quoque elementorum repugnare.

§. 582.

Qualis ſit influxus phyſicus.

Si influxum phyſicum animæ in corpus & corporis in animam tanquam rationem commercii inter mentem atque corpus alleges, qualitas occulta eſt (§. 567 ſq.). Influxum adeo phyſicum nobis imaginamur tanquam transfuſionem virium ex una ſubſtantia in alteram, adeoque tanquam animæ ac corporis quandam qualitatem (§. 455. *Ontol.*). Enimvero cum nullam actionem animæ in corpus & corporis in animam (§. 949. 955. *Pſych. empir.*), adeoque nec transfuſionem virium ex una ſubſtantia in alteram obſervemus; a poſteriori non conſtat influxum phyſicum dari. Quoniam vero nullam ejus habemus notionem (§. 573.), nec a priori ejus poſſibilitas evinci poteſt, quin potius cum ordini naturæ (§. 579.) & notioni virium adverſetur (§. 581.) omni prorſus probabilitate deſtituitur, quod inſit, & rectius inde quod non inſit colligitur; minime ſane intelligitur, quod influxus phyſicus mutuus animæ ac corporis in ſe invicem ſubſtantiis iſtis inſit, adeoque ſumitur tanquam qualitas ratione ſufficiente deſtituta (§. 56. *Ontol.*). E. (§. 189. *Cosmol.*).

§. 583

§. 583.

Influxus phyſicus animæ in corpus & corporis in animam terminus inanis eſt (§. 573. rat. 37. Log.).

Influxus phyſicus cur ſit terminus inanis.

§. 584.

Syſtema influxus phyſici in Pſychologia rationali nullum habet uſum (§. 573.). Per ſyſtema igitur influxus phyſici co-exiſtentiæ illius, conſequenter commercii animæ ac corporis (§. 962. *Pſychol. empir.*), rationem reddere nequis (§. 56. *Ontol.*). Atqui vide §. 4. 530. *rat.*

Inutilitas influxus phyſici in Pſychologia rationali.

§. 585.

Syſtema influxus phyſici in philoſophia quoque practica & Theologia nullum habet uſum (§. 962. *emp.*). In Theologia & Philoſophia practica non alius eſſe poteſt theoriæ de commercio animæ atque corporis uſus, quam ubi quæritur, quid fieri debeat, ut anima percipiat, quæ ipſam percipere volumus, & quid viciſſim faciendum, ut membra corporis totumque corpus eo moveatur modo, quo moveri ea volumus, vel ne moveantur eo modo, quo eadem moveri nolumus. Quoniam perceptio, qua ſenſibile in organum agens repræſentatur, eo ipſo momento oritur, quo idem in organum ſenſorium rite conſtitutum agit (§. 948. *Pſychol. empir.*); ſi quid ab anima percipi volueris, curandum tantummodo eſt, ut in organum ſenſorium agat, quod quandonam fiat, experientia obvia magiſtra didicerunt omnes. Minime igitur opus eſt, ut ad ortum perceptionis ex idea materiali in cerebro quicquam conferas (§. 113.). Quamobrem ſi influxus phyſicus corporis in animam vel maxime verus eſſet, adeoque vis quædam motrix ex corpore in animam tranſiret in eadem transformanda (§. 568.); nihil tamen a te fieri poſſet, immo nec deberet, quo tranſitus iſte juvaretur, cum in ideam materialem ſenſibilis, quæ in cerebro exiſtit, nulla tibi ſit poteſtas, niſi quatenus mutatio, quæ organo ſenſorio inducitur, poteſtati tuæ ſubjicitur, ab eadem vero tantummodo pendeant ideæ materialis actualitas & qualitates. Quoniam vero iſtius tranſitus ne ullam quidem habemus notionem (§. 573.), ſed is ſine mente ſonus eſt (§. 583.); ne ſomniare quidem licet de tranſitu vis motricis ex idea materiali in cerebro exiſtente in ani-

Inutilitas ſyſtematis influxus phyſici in philoſophia practica & theologia.

mam juvando, ut perceptioni animæ inſint, quæ absque iſto adjumento non ineſſent. E.

Similiter quoniam organorum quorundam corporis motus ſtatim conſequitur, quando anima eosdem vult, tamdiu durant, quamdiu anima eosdem vult, & extemplo ſiſtuntur, quamprimum anima eosdem non vult (§. 953. *Pſychol. empir.*); ſi efficere volueris, ut quædam corporis organa certo quodam modo moveantur, vel etiam totum corpus aliquo transferatur, curandum tantummodo erit, ut anima motum iſtum ſive organi alicujus, ſive corporis totius velit. Minime igitur opus eſt, ut ad ortum motus in corpore ex volitione animæ quicquam conferas. Quamobrem ſi influxus phyſicus animæ in corpus vel maxime verus eſſet, adeoque vis quædam animæ in corpus tranſiret ibidem in motricem transformanda (§. 567.): nihil tamen a te fieri poſſet, immo nec deberet, quo tranſitus iſte juvaretur, cumque tranſitus hujus nullam habeamus notionem (§. 573.), ſed ſit hactenus ſine mente ſonus (§. 583.); ne ſomniare quidem datur de eodem juvando, ut ad nutum animæ ſequatur motus, non ita ſecuturus absque noſtro auxilio. E.

§. 586.

Inutilitas omnis ſyſtematis in philoſophia practica & theologia.

Quoniam demonſtratio propoſitionis præcedentis mutatis mutandis ad quodvis aliud ſyſtema de commercio inter mentem atque corpus intercedente applicari poteſt; in genere liquet, *nullum ſyſtema explicandi commercium animæ ac corporis in philoſophia practica & Theologia aliquem habere uſum.*

Atque hinc patet ratio, cur ſcriptura ſacra non doceat veram commercii animæ atque corporis rationem: quam a nobis ignorari paſſus non fuiſſet Deus, ſiquidem ejus cognitio homini apprime neceſſaria eſſet. Vid. §. 538.

§. 587.

An ſyſtema influxus phyſici experimento ſubjici poſſit.

Syſtema influxus phyſici experimento ſubjici nequit (§. 558. 568 ſeq. 567.). Experimento definiturus, utrum influxus phyſicus detur, nec ne, inquirere deberet, num perceptionibus animæ aliquid inſit, unde oſtendi poteſt eas potius vi cor-

poris

poris in animam influente, quam aliquo quocunque modo produci, vel efficere teneretur, ut tranſitum vis motricis in animam vel ejus transformationem perciperet, & quoad alteram hujus influxus partem motus ſpontaneos & voluntarios attenta mente perpendere opus haberet, num quibusdam ſaltem aliquid ineſſe deprehendatur, unde deduci poteſt eas vi animæ in corpus transfuſa potius produci, quam alio quocunque modo, vel denique neceſſe eſſet, ut tranſitum vis animæ in corpus aut ejus transformationem perciperet. Enimvero in omni ſyſtemate, adeoque quæcunque tandem commercii animæ ac corporis detur ratio (§. 530.), ſupponendum perceptiones rerum ſenſibilium in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri ac ſi anima & corpus in ſe mutuo influerent, hoc eſt, ac ſi anima vi ſua produceret motus voluntarios in corpore & corpus vi ſua produceret perceptiones rerum ſenſibilium in anima (§. 537.). Perceptionibus igitur nil ineſſe poteſt, unde deducatur, an vi potius corporis, quam alio quocunque modo producantur, neç motibus corporis & organorum ipſius ineſſe quicquam poteſt, unde oſtendi queat, eos potius vi animæ, quam alio quocunque modo produci, nemine ſcilicet in dubium vocante, niſi experientiæ manifeſtæ contradicere velit, perceptiones tales eſſe, ut poſſint cenſeri effectus vi corporis producti, & motus quoque voluntarios tales deprehendi, ut non repugnet eos eſſe effectus vi animæ productos. Enimvero nullam corporis in animam (§. 949. *Pſychol. empir.*), nullam animæ in corpus actionem (§. 955. *Pſych. emp.*) obſervamus, quantamcunque attentionem & quantumcunque acumen ad obſervandum afferamus, cum præter coexiſtentiam mutationum harmonicarum corporis & animæ nil quicquam percipiatur (*§. §. cit.*). Multo minus igitur obſervare licet, num actionibus iſtis talia inſint, unde tranſitum virium ex una ſubſtantia in alteram & earum transmutationem colligere licet. Nullo autem modo apparet, unde quis ſpem concipere debeat fore, ut ipſum tranſitum virium earumque transformationem immediate percipiat. E. Adde §. 579.

§. 588.

Syſtema influxus phyſici omni probabilitate deſtituitur (§. 579.). Syſtematis influxus improbabilitas.

579.). Probabile vero non eſt, Deum autorem rerum ſapientiſſimum, ita conſtituiſſe naturæ ordinem, ut in gratiam animæ continuo ſit turbandus.

Idem patet ex §. 567 ſeq. 581. rat. coll. §.56. *Ont.*

Qui exceperunt, legem (§ 579. allatam) eſſe corporum in ſe invicem agentium, nil vero obſtare, quo minus corpori in animam & animæ in corpus agendi præſcripta ſit lex alia; argumenti contra influxum phyſicum allati vim non ſatis perceperunt. Neque enim hic ad naturæ legem de conſervanda eadem virium vivarum quantitate provocatur, quatenus modum agendi corporibus in ſe invicem præſcribit, ſed quatenus ordinem naturæ determinat. Ecquis urgeret eundem agendi modum obſervari debere a corpore in animam vel ab anima in corpus agente, quem corpori in ſui ſimile agenti præſcriptum ab autore naturæ deprehendimus, niſi contrario agendi modo naturæ ordo perturbaretur? Exceptio igitur iſta, utut omni ſpecie non deſtituta, ſi rem arduam obiter conſideres, ſcopum minime ferit.

CAPUT III.
DE
SYSTEMATE CAUSARUM OCCASIONALIUM.

§. 589.

Syſtematis cauſarum occaſionalium definitio.

Syſtema cauſarum occaſionalium dicitur, quo commercium inter mentem & corpus explicatur per modificationes harmonicas immediate a Deo factas, ſeu per voluntatem Dei generalem & certis legibus liberrime adſtrictam.

Syſtema hoc *Carteſio* debetur autori Princ. part. 2. artic. 36. & ſeqq. Idem ſyſtema excoluit *Malebranchius* Dialog, 4. de Metaphyſica & religione §. 18. & ſqq. & Dial. 7. §. 2. & ſeqq. it. in Tract. de inquirenda veritate lib. 3. part. 2. c. 3. & in Dilucidationibus ad iſtum locum, atque *Cordemoi* in Diſſert. 4. de diſtinctione corporis & mentis pag. 83. & *Sturmius*

mius in Phyſica electiva Tom. 1. p. 161. & ſqq. Sunt etiam, qui ſyſtema cauſarum occaſionalium *ſyſtema aſſiſtentiæ* appellare ſolent.

§. 590.

Cauſæ occaſionales dicuntur, quæ vi agendi propria deſtituuntur, Deo tamen agendi occaſionem præbent. Cauſæ occaſionalis definitio.

Opponitur cauſa occaſionalis cauſæ phyſicæ, quæ vi agendi propria inſtructa eſt.

§. 591.

In ſyſtemate cauſarum occaſionalium Deus modificat animam in gratiam corporis & corpus in gratiam animæ producendo ſcilicet ideas ſenſuales haſce non alias, quia hæ ideæ materiales non aliæ in cerebro exiſtunt, & producendo motus hoſce non alios in corpore, quia anima hos, non alios appetit, ſive vult. Vide de uno §. 589. 114. 113. & de altero conf. §. 589. *rat.* 955. *emp.* Quomodo Deus animam & corpus modificet in ſyſtemate cauſarum occaſionalium.

§. 592.

Quoniam in ſyſtemate cauſarum occaſionalium Deus haſce producit ideas ſenſuales in anima, quia hæ in cerebro exiſtunt ideæ materiales, & hos in corpore motus, quia hæ animæ inſunt volitiones (§. 591), anima deſtituitur vi activa, qua motus in corpore producitur, & tantummodo per volitiones ſuas Deo iſtos producendi occaſionem præbet; corpus vero deſtituitur vi activa, qua perceptiones animæ producere valet, & tantummodo per ideas materiales in cerebro productas Deo occaſionem præbet illas producendi. *Sunt* igitur *in ſyſtemate cauſarum occaſionalium anima & corpus mutationum harmonicarum tantummodo cauſæ occaſionales (§. 590.).* Quales cauſæ ſint corpus & anima in hoc ſyſtemate.

§. 593.

In ſyſtemate cauſarum occaſionalium modificationes harmonicæ animæ & corporis a nuda voluntate Dei pendent (§. 592. 590. rat. 851. Ont.). Mutationum harmonicarum animæ & corporis cauſa.

§. 594.

Quoniam modificationes harmonicæ animæ & corporis a nuda voluntate Dei pendent (§. 593.), neque adeo hiſce ideis materialibus in cerebro hæ ideæ ſenſuales in anima reſpondent, quam An ideæ ſenſuales ſint materialium ſociæ arbitrariæ,

quam quia Deus earundem coëxiſtentiam continuam voluit: ideo hinc porro inferunt *Carteſiani* citra omnem oppoſiti formidinem, *ideis iisdem materialibus in cerebro alias quoque ideas ſenſuales in anima reſpondere potuiſſe, quam quæ nunc reſpondent*, v. gr. ut appareret nigrum, quod nunc videtur album, & ut dulce ſit, quod nunc tanquam amarum percipimus, vel ut voluptatem pareret, quod nunc dolorem cauſatur & ita porro.

Illatio hæc præcipitantiæ tribuenda: neque enim ideo neceſſarium eſt, ut arbitrario jungantur ideæ ſenſuales ideis materialibus, quia liberrima Dei voluntate junguntur, poſſunt enim Deo eſſe rationes ideis ipſis intrinſecæ, ob quas potius has ſibi mutuo jungit quam alias, quemadmodum deinceps oſtendemus.

§. 595.

Occaſionaliſta quinam dicatur.

Occaſionaliſta dicitur, qui ſyſtemate cauſarum occaſionalium in explicando commercio inter animam ac corpus intercedente utitur, tum etiam qui corpora in motus communicatione ac conſervatione inſtar cauſarum occaſionalium conſiderat.

§. 596.

Quinam Occaſionaliſta eſſe nequeat.

Atheus & de Dei exiſtentia dubitans Occaſionaliſta eſſe nequit (§. 593. 595.).

Ex neceſſario inter ſyſtema cauſarum occaſionalium & exiſtentiam Dei nexu Occaſionaliſtæ exiſtentiam Dei demonſtrare ſolent, quemadmodum fecit *Sturmius* in Specimine Theoſophiæ, hoc eſt, cognitionis de Deo naturalis, quod Tomo primo Phyſicæ electivæ ſeu hypotheticæ ſubjungitur, prop. 7. quippe qua evincit, quod Dei exiſtentiam animæ rationalis unio cum corpore organico clariſſime comprobet.

§. 597.

Quomodo in ſyſtemate cauſarum occaſionalium anima in corpus agat.

Si in ſyſtemate cauſarum occaſionalium eadem virium quantitas conſervanda; Deus in gratiam animæ non novum ſpirituum animalium motum producere, ſed tantummodo eorundem in motu jam conſtitutorum directionem immutare debet, ut influant in nervos motorios ad muſculos ſeu organi motores tendentes. Quoniam virium

virium quantitas pendet a celeritate motus (§. 481. *Coſmol.*), ubi ſpiritus animales ſeu fluidum nerveum influunt in nervos motorios, quando ad nutum animæ organum aliquod corporis moveri debet, non tum demum aliquam celeritatem acquirere debent, quam nondum habent, ſed neceſſe eſt eam retineant, quam habent. Quamobrem cum corpus quieſcens ad motum concitetur, ubi celeritatem acquirit, quam antea non habebat (§. 653. *Ontol.*), & novum accipiat motus incrementum, ubi celeritas ejus augetur (§. 398. *Coſm.*), Deus autem in ſyſtemate cauſarum occaſionalium ad nutum animæ producat motum organorum corporis (§. 591.); ſi in eodem ſyſtemate eadem virium vivarum quantitas in univerſo conſervari debet, Deus motum ſpirituum animalium vel fluidi nervei in gratiam animæ novum non producere, nec eum, qui jam ineſt, augere debet. Quia tamen ſpiritus animales ea, qua jam feruntur, celeritate in nervos motorios influere debent; neceſſe, eſt ut eorum directio immutetur. E.

Cum motus quantitas ſimiliter a celeritate pendeat, qua mobile fertur (§. 398. *Coſmol.*); ſi in ſyſtemate cauſarum occaſionalium eadem motus quantitas conſervari debet, Deus quoque in gratiam animæ non-niſi directionem ſpirituum animalium immutare tenetur, qui in nervos motorios influunt ad organum movendum deferendi. Conſtat *Carteſium* in ea fuiſſe opinione, quod in univerſo eadem conſervanda ſit motuum quantitas. Conſtat porro eundem in philoſophiam introduxiſſe cauſas occaſionales. Quamobrem actionem animæ in corpus aliter explicare non potuit, quam ut Deus in gratiam animæ immutet directionem ſpirituum animalium, qui in nervos motorios influere debent. Enimvero etſi verum ſit eandem virium vivarum quantitatem in univerſo conſtanter conſervari (§. 487. *Coſmol.*) non tamen ſemper conſervatur eadem motus quantitas (§. 402. 464. 465. *Coſmol.*). Poſterius repertum fuit ab *Hugenio*, antequam prius detegeret *Leibnitius*, vera virium vivarum menſura reperta. Quamobrem *Malebranchius* cum agnoſceret, non opus eſſe, ut eadem motus quantitas in univerſo conſervetur; in explicanda actione animæ in corpus ſumſit motum ſpirituum animalium a Deo produci, qui in nervos motorios influunt. Neque vero exiſtimandum eſt, quaſi *Carteſius* animæ tribuerit vim immutandi

directionem ſpirituum animalium propriam: quando enim in epiſtola ad *Morum*, quæ eſt 72. Volum. 1. affirmat, Deum dediſſe animæ vim movendi corpus, non vim productivam, ſed exigitivam intelligit, quatenus nempe actio animæ, volitio ſcilicet, exigit motum certo producendum a Deo per concurſum ipſius. Addit enim vim in ſubſtantia creata eſſe ejus modum: quod ſane fundamentum eſt ſyſtematis cauſarum occaſionalium quoad mutuas corporum actiones in ſe invicem, quemadmodum ex principiis patet. Nulli igitur dubitamus ſyſtema cauſarum occaſionalium *Carteſio* ex toto adſcribere.

§. 598.

Effectus concurſus divini in ſyſtemate cauſarum occaſionalium quoad animam.

In ſyſtemate cauſarum occaſionalium vi theoriæ ſuperioris Deus tantummodo dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea univerſi, ut ſcilicet data claritate percipiantur, quæ in organa ſenſoria agunt, ſeu animam determinat, ut legem ſenſationum obſervet. Anima enim vi quadam prædita eſt (§. 53.), qua actuantur omnia, quæ per facultates ipſius in eadem poſſibilia intelliguntur (§. 51.), ipſæ etiam ſenſationes (§. 61.), ſeu perceptiones, quæ per mutationem in organo ſenſorio factam intelligibili modo explicabiles (§. 55. 66. *Pſych. emp.*), tum quoad materiam, tum quoad formam (§. 959. *Pſych. emp.*). Jam anima continuo ad ſtatus ſui mutationem tendens (§. 56.), vi ſibi eſſentiali (§. 66.), & naturali (§. 67.) continuo producit ideam totius univerſi (§. 190.), ſed eam integram ſimul intueri (§. 194.), adeoque omnia, quæ eidem inſunt, clare percipere nequit (§. 193.); neceſſe igitur eſt, ut, ſi juxta ſyſtema cauſarum occaſionalium Deus modificet animam in gratiam corporis (§. 591.), ipſe eandem determinet ad clare percipiendum ea, quæ mutationem organis ſenſoriis inducunt, conſequenter ipſam in intuenda idea univerſi dirigit (§. 193.). Et quia claritas idearum ſenſualium a celeritate motus nervis ſenſoriis impreſſi pendet (§. 125.), Deus animam in gratiam corporis modificans, ut perceptiones rerum ſenſibilium ſint per ideas materiales in cerebro explicabiles (§. 539. 540.), vis animæ gradum determinat, ut dato claritatis gradu ſenſibile percipiat. Jam cum lex ſenſationis requirat, ut ſenſibile, quod in organum ſenſorium agit, clare percipiatur (§. 85. *Pſychol. empir.*), pro gradu ſcilicet celeritatis

leritatis motus fibrillis nervi ſenſorii in organa impreſſi (§. 125.), & ad cerebrum usque continuati (§. 111. 113.); anima determinatur a Deo ad legem ſenſationum obſervandam (§. 113. *Ontol.*).

§. 599.

Juxta ſyſtema cauſarum occaſionalium Deus haſce conſtituit leges: 1. Quoties eadem in cerebro oritur idea materialis, toties in anima eadem oriri debet idea ſenſualis per mutationem in organo ſenſorio factam ſeu ideam materialem in cerebro explicabilis, & quamprimum idea materialis in cerebro exiſtit, idea quoque ſenſualis in anima eidem coëxiſtere debet. 2. Quoties animæ eadem eſt motus cujusdam per organorum conſtitutionem poſſibilis volitio, toties quoque idem in corpore oriri debet motus, & quamprimum iſta volitio in anima exiſtit, eidem quoque motus in corpore coëxiſtere debet (§. 593. 542. 539. 589.). Leges modificationum harmonicarum animæ ac corporis.

§. 600.

Quoniam vi theoriæ ſuperioris Deus tantummodo dirigit vim animæ & gradum illius determinat in intuenda idea univerſi, ſeu animam ad obſervandum in iſto intuitu legem ſenſationis determinat (§. 598.); Deus vero hanc conſtituit legem, ut iisdem ideis materialibus eædem coëxiſtant ſenſuales ſintque hæ per iſtas explicabiles (§. 599.): ideo dicendum eſt, *Deum ad conſervandam idearum ſenſualium per materiales in cerebro explicabilium, cum iisdem coëxiſtentiam conſtituiſſe, quod in intuenda idea univerſi vim animæ dirigere & gradum ejus determinare*, ſeu *animam ad obſervandum in iſto intuitu legem ſenſationis determinare velit.* Lex primi commercii accuratius enunciata.

Hoc pacto Deo tanquam autori rerum ſupremo non ipſæ animæ tribuuntur actiones, ſed tantummodo actionum iſtarum directio, ut ſint ordini rerum a ſe intento conſentaneæ. Nimirum Deus concurrens ad actiones animæ id addit, quod per naturam ſuam ipſamet præſtare nequit. Cum integram univerſi ideam conſtanter producat (§. 190.), quam tamen propter finitudinem intueri integram non poteſt (§. 194.);

Deus determinare debet intuitum, ne anima perpetuo quaſi ſopore corripiatur.

§. 601.

Lex altera commercii accuratius enunciata.

Similiter quia Deus, ubi eadem virium quantitas conſervanda, ſpiritus animales ſalvo, quem habent, motu tantummodo dirigit ad influendum per nervos motorios in muſculos organorum motores (§. 597.); hanc vero conſtituit legem, quod motus voluntarii volitionibus animæ coëxiſtere debeant, ad quos ipſæmet tendunt (§. 599.): ideo dicendum eſt, *Deum ad conſervandam volitionum animæ ac motuum harmonicorum coëxiſtentiam in corpore conſtituiſſe, quod ſpiritus animales dirigere velit ad influendum per nervos motorios in muſculos organorum motores, quorum motum anima voluerit.* Vid. not. §. 600.

Spiritus animales in ſe ſpectati indifferentes ſunt ad influendum in hunc, vel alium nervum motorium. Harmonici ut ſint motus volitionibus animæ, data hac volitione in hos influere debent nervos motorios, non in alios. Directionem determinare nequit anima, determinanda igitur a Deo eſt, ne corpus motibus voluntariis, quibus opus habet, deſtituatur. Quodſi ergo utramque legem accuratius enunciatam penſites, naturæ animæ ac corporis ſupremus rector Deus eſt, quæ ſine ipſius directione nil agere poteſt.

§. 602.

Æquipollentia ſyſtematum influxus & cauſarum occaſionalium

Juxta ſyſtema cauſarum occaſionalium Deus ita modificat animam in gratiam corporis, ac ſi corpus in animam influeret, ſeu vi ſua perceptiones rerum ſenſibilium produceret (§. 591. 598. 566. 569.), *& corpus viciſſim in gratiam animæ, ac ſi anima in corpus influeret, ſeu vi ſua motum corporis produceret* (§. 591. 597. 566. 571.).

Atque hoc modo liquet, quod in omni ſyſtemate ſupponendum eſſe ſupra evicimus, ſcilicet perceptiones rerum ſenſibilium in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri, ac ſi anima & corpus in ſe mutuo influerent (§. 537.), in ſyſtemate quoque cauſarum occaſionalium ſupponi: huic enim ſuppoſito convenienter concipiuntur leges, quas Deus ſibimet ipſi in concurſu ad modificationes harmonicas animæ atque corporis conſtituit.

§. 603.

§. 603.

In ſyſtemate cauſarum occaſionalium modificationes animæ in gratiam corporis & modificationes corporis in gratiam animæ factæ perpetua ſunt miracula; ſi rigoroſe loqui volueris (§. 591. 598. 597. 70. 71. rat. 510. Coſm. coll. *§. 344. Log.): Quodſi tamen per naturam corporis & animæ eas harmonicas fieri non poſſe ſupponas & quæ ſalva theoria ſuperiori de anima & theoria cosmologica de viribus corporum in ſyſtemate iſto obtinet, virium directionem ad concurſum Dei ordinarium referas, quod vero Deus ad ſupplendum naturæ defectum ſecundum concurſum ordinarium præſtat miraculoſum dicere nolis; modificationes quoque harmonicæ animæ & corporis ut minime miraculoſæ dicantur ferendum omnino eſt* (§. 597 ſq.).

An in ſyſtemate cauſarum occaſionalium perpetua ſiant miracula.

Quodſi ſcilicet effectus operationum Dei in creaturas, quæ ad concurſum ordinarium ſpectant, miraculorum numero eximere velis; vocabulum miraculi in ſenſu ſtrictiori ſumis, quam a nobis ſumitur (§. 510. *Cosmol.*). Quamobrem cum definitiones nominales arbitrariæ ſint, nec cuiquam invito obtrudi poſſint; ferendum omnino eſt, ut directio animæ in intuenda idea univerſi & directio ſpirituum animalium ad influendum in nervos motorios miraculoſa non dicatur.

§. 604.

Quodſi oſtendi non poſſit poſſibile eſſe, ut harmonia animæ ac corporis per naturam harum ſubſtantiarum obtineatur; miracula adverſus ſyſtema cauſarum occaſionalium urgeri nequeunt: ubi vero evinci poteſt, harmoniam iſtam per naturam animæ atque corporis ſubſiſtere poſſe, contra idem eadem urgeri poſſunt. Quamdiu enim oſtendi nequit, harmoniam animæ ac corporis per naturam utriusque ſubſtantiæ ſubſiſtere poſſe, haud prorſus improbabile videtur, id fieri non poſſe. Quamobrem ubi modificationes ſupernaturales ordinarias, quæ ordini naturæ convenienter fiunt, ſupponis ad explicandum ea, quæ per naturam animæ atque corporis explicari haud quaquam poſſe probabile videtur; ea in re culpandus non es. Miracula igitur tanquam difficultas, qua laboret ſyſtema cauſarum occaſionalium urgeri non poſſunt. *Quod erat unum.*

Miracula quando ſyſtemati occaſionaliſtarum objici poſſint.

Enimvero ubi oſtendi poteſt, quomodo harmonia animæ ac corporis per naturam utriusque ſubſtantiæ ſubſiſtat; nulla neceſſitas urget, ut, neglectis caufis ſecundis, ad cauſam primam provoces & per operationes Numinis ſupernaturales explices, quod per naturam animæ ac corporis explicari poteſt. In hoc igitur caſu perpetua miracula, per quæ harmonia animæ & corporis ſubſiſtit juxta ſyſtema cauſarum occaſionalium, recte urgentur tanquam difficultas, qua ſyſtema iſtud laborat. *Quod erat alterum.*

§. 605.

An per ſyſtema cauſarum occaſionalium Deus & natura confundantur.

Si animæ tribuatur vis agendi & corpori vis motrix propria, & Deo virium iſtarum in gratiam modificationum harmonicarum directio; Deus & natura non confunduntur. Vide §. 67. 60. 598. de animæ vi agendi. Non magis confunditur natura animæ cum Deo, quam confuſio quædam inde metuenda, quod Deus per concurſum ordinarium naturam agentem ſuſtentat.

De corporis vi motrice conf. §. 145. 142. *Coſm.* 597. *rat.* & quæ modo dicta ſunt de vi animæ.

§. 606.

Syſtematis cauſarum occaſionalium pugna cum principio rationis ſufficientis.

Syſtema cauſarum occaſionalium contrariatur principio rationis ſufficientis. Vide §. 591. 598. 193. *rat.* 31. 25. *emp.* 56. *Ont.* de perceptione; & §. 591. 597. *rat.* 56. *Ont.* de motu organorum corporis ad nutum animæ.

Cum vero per ſyſtema cauſarum occaſionalium explicari debeat commercium inter animam & corpus intercedens (§. 589.), adeoque dependentia perceptionum animæ ab ideis materialibus in cerebro & motuum voluntariorum in corpore a volitionibus animæ (§. 962. *Pſychol. empir.*), utraque vero dependentia ratione ſufficiente per naturam corporis atque animæ deſtituatur; ſyſtema utique cauſarum occaſionalium principio rationis ſufficientis contrarium (§. 71. *Ontol.*).

§. 607.

Syſtema cauſarum occaſionalium naturæ ordini adverſum.

Syſtema cauſarum occaſionalium ordini naturæ adverſum. Lex enim naturæ eſt, quod ſtatus centri gravitatis corporum in ſe invicem agentium non mutetur ab eorum actionibus in ſe invicem,

vicem, ſeu ſemper idem conſervetur, quatenus ſcilicet centrum gravitatis ante & poſt conflictum in eadem recta movetur & verſus eandem plagam tendit (§. 500. & ſeqq. *Coſmol.* vel §. 600. *Mechan.*), conſequenter quod ſummatim eadem conſervetur directio. Jam vero in ſyſtemate cauſarum occaſionalium mutatur directio ſpirituum animalium in gratiam animæ vi voluntatis Numinis (§. 597.), adeoque abſque conflictu corporum, directione nova ex motu anteriore non naſcente. Syſtema igitur hoc legibus & conſequenter ordini naturæ (§. 559. 303. *Coſmol.* 851. *Ont.*) repugnat.

Quodſi ſpirituum animalium motum a Deo in gratiam animæ produci ſumis, quemadmodum faciunt Occaſionaliſtæ virium vivarum conſervationem vel ignorantes, vel non admittentes, cum ea tamen in numero legum motus contineatur (§. 487. *Coſm.*); eadem de cauſa ſyſtema cauſarum occaſionalium ordini naturæ adverſatur, ob quam ſyſtema influxus phyſici eidem adverſari probavimus (§. 579.).

§. 608.

Syſtema cauſarum occaſionalium probabile non eſt. Eſt enim ordini naturæ adverſum (§. 607.). Probabile vero non eſt, autorem rerum ſapientiſſimum ita conſtituiſſe naturæ ordinem, ut in gratiam animæ continuo ſit turbandus. Conf. *not.* §. 588. Syſtematis cauſarum occaſionalium improbabilitas.

§. 609.

Per ſyſtema cauſarum occaſionalium non negatur Deum poſſe agere in animam & corpus, quia anima & corpus phyſice influendo in ſe invicem agere nequeant (§. 591. 598. 597. 588.), nec ex eo, quod anima in corpus agere nequit, inferri poteſt, nec Deum in corpora vel animas agere poſſe. An actio Dei in creaturas tollatur per ſyſtema cauſarum occaſionalium vel negatam animæ in corpus actionem.

Inſunt, ut adhuc de poſteriori membro dicamus, in Deo, quibus anima humana caret, ut adeo ſimpliciter de Deo negari non poſſint, quæ de anima negantur. Sane ineſt Deo potentia creatrix. Conſtabit vero, nihil non eſſe poſſibile, quod in ideis divinis continetur, conſequenter etiam quaslibet modificationes animarum & rerum materialium poſſibiles eſſe. Ecquis ergo dubitare poterit, potentiam iſtam creatricem ſufficere ad modi-

modificandas pro arbitrio creaturas jam exiſtentes? Jam nemo non ultro fatetur, potentiæ creatricis divinæ nobis nihil ineſſe, ita ut ne minimo quidem pulviſculo non exiſtenti actualitatem conferre valeamus. Quamobrem quod ob defectum potentiæ creatricis in anima de eadem negatur, idem de Deo quoque negandum eſſe, quia de anima negatur, perperam infertur.

§. 610.

An per ſyſtema cauſarum occaſionalium libertas tollatur.

Si animæ omnis adimitur vis activa & Deus in eadem producit omnes perceptiones ac appetitiones & averſiones; libertas voluntatis ſalva eſſe poſſe non videtur: quodſi vero Deus animæ vim tantummodo dirigit in percipiendo, vel ſi perceptione ſenſibilis ad præſentiam ideæ materialis producta ipſamet deinde agit & appetitiones ſuas elicit; per ſyſtema cauſarum occaſionalium libertati nihil præjudicatur. Etenim ſi Deus in anima omnes producit perceptiones ac appetitiones & averſiones; anima in omnibus ſuis modificationibus ſeſe habet mere paſſive, etiam in appetendo & averſando. Neque ſufficit, ut appetitiones & averſiones a Deo ea lege producantur, qua producerentur ab anima, ſi ſeſe ipſa libere determinaret ad appetendum vel averſandum: tum enim Deus equidem libere produceret appetitiones & averſiones, in anima vero eædem tantummodo liberæ apparerent, non forent. Vide §. 941. *emp.* *Quod erat primum.*

Quodſi anima vi activa prædita, unde omnes ipſius actiones conſequuntur, cum modus, quo appetitio vel averſio naſcitur ex perceptione præſente, non pendeat a modo, quo perceptio in anima oritur, perinde quoque eſt ſive hæc ſine directione Dei, ſive per directionem Dei enata fuerit. Quamobrem quia libertas reſpicit modum, quo appetitio vel averſio ex perceptione præſente naſcitur (§. 941. *Pſychol. empir.*); quod Deus dirigat vim animæ in producendis ideis claris ſeu in intuitu ideæ univerſi nil quicquam obſtat, quo minus libere perveniat ad ſuas volitiones & nolitiones. *Quod erat ſecundum.*

Idem eodem prorſus modo patet, ſi perceptione ſenſibilis ad præſentiam ideæ materialis in cerebro a Deo producta anima ipſamet vi propria appetitiones vel averſiones inde elicit, potentia agendi vi perceptionis a Deo productæ ad agendum excitata,

citata, cum quoad dependentiam appetitionum & averſionum a perceptione perinde ſit, ſive vis agendi animæ conſtanter inſit, ſive eidem demum a Deo excitata perceptione conferatur. *Quod erat tertium.*

§. 611.

Syſtema cauſarum occaſionalium non in ſolo explicando commercio inter mentem & corpus ſubſiſtit, ſed ad communicationes quoque motuum in actionibus corporum explicandis extenditur. Neque id ſyſtemati huic proprium eſt, cum etiam cetera ad has transferantur. Quamobrem accidit, ut Autores in expendendis ſyſtematis explicandi commercium animæ ac corporis, hoc eſt, actiones mutuas corporis atque animæ in ſe invicem, ad ea etiam deſcendant, quæ ad corporum in ſe invicem actionem ſpectant. Sed de his aliquando in phyſicis uberius.

Cur non plura de ſyſtemate cauſarum occaſionalium dicantur.

CAPUT IV.

DE HARMONIA PRÆSTABILITA.

§. 612.

Syſtema harmoniæ præſtabilitæ dicitur, quo commercium animæ & corporis explicatur per ſeriem perceptionum atque appetitionum in anima & ſeriem motuum in corpore, quæ per naturam animæ ac corporis hormonicæ ſunt, ſeu conſentiunt.

Definitio ſyſtematis harmoniæ præſtabilitæ.

§. 613.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima vi ſibi propria producit omnes ſuas perceptiones & appetitiones continua ſerie (§. 66 ſq. 190 ſqq. 194. 193. *rat.* 31. 25. *empir.* 217. 78. 223. 193. 264. 495. ſq. 520. *rat.* 904. 907. *empir.*).

Syſtema harmoniæ præſtabilitæ theoriæ ſuperiori nihil ſuperaddit, niſi quod per ipſum definiatur, vim animæ non dirigi a principio externo, quemadmodum in ſyſtemate influxus phyſici (§. 569.), & cauſa-

Quomodo perceptiones & appetitiones producantur in anima juxta ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ.

rum occaſionalium fieri debet (§. 598.); ſed ipſammet animam eandem dirigere, ita ut ſit totius perceptionis, quam habet, cauſa ſufficiens.

§. 614.

An exiſtentia mundi materialis ad ejus repræſentationem in anima ſit neceſſaria.

Quoniam in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima vi propria producit omnes perceptiones & appetitiones independenter ab omni principio externo; præſentia idearum materialium in cerebro ad eas producendas nihil prorſus confert, adeoque *perceptiones & appetitiones in anima eodem, quo nunc, modo conſequerentur, etiamſi corpus non exiſteret, conſequenter etiam anima eodem, quo nunc, modo ſibi repræſentaret hoc univerſum, etiamſi mundus adſpectabilis non exiſteret.*

§. 615.

Motuum voluntariorum mechanica productio.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ vi mechanismi corporis ex ideis materialibus ſenſibilium naſcuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ reſpondentes citra ullam determinationem extrinſecam immediatam. Quoniam in anima omnes mutationes a ſenſatione originem ducunt (§. 64.), ſi objectum appetibile ſenſui præſens non fuerit, idea ejus vi cujusdam ideæ ſenſualis per legem imaginationis produci debet (§. 117. *Pſychol. empir.*). Quoniam vero non appetimus niſi quod bonum videtur, nec averſamur, niſi quod videtur malum; neceſſe porro eſt, ut vel vi imaginationis & memoriæ, vel vi operationum intellectus, prout vel ſenſitiva (§. 580. 582. *Pſychol. empir.*), vel rationalis fuerit appetitio aut averſio (§. 880. 881. *Pſychol. empir.*), objectum nobis repræſentetur vel bonum, vel malum, & hinc appetitioni, vel averſioni convenientes motus corporis aut organorum ipſius decernantur (§. 486.). Jam ex ideis materialibus ſenſibilium in cerebro, quæ ab impreſſionibus a ſenſibilibus in organa ſenſoria factis pendent (§. 112.), naſcuntur ideæ materiales phantasmatis (§ 231. & ſqq.), ſeu ideæ vi imaginationis productæ (§. 93. *Pſych. emp.*), adeoque idea materialis objecti appetibilis ex motu naturaliter in cerebro exiſtente vi mechanismi cerebri ſecundum motus regulas naſcitur. Jam quæcunque perceptiones ad hoc requirantur, ut objectum repræſentetur tanquam bonum

vel

vel malum, cum vel ab operationibus imaginationis pendeant, vel operationibus intellectus debeantur, ſingulis phantasmatis (§. 206.), ſeu ideis vi imaginationis productis (§. 93. *Pſychol. empir.*), ſingulis itidem intellectus operationibus ideæ materiales in cerebro (§. 416.), conſequenter motus in corpore (§. 112.), immo ipſi attentioni continuus ideam materialem in cerebro producendi (§. 374.), vel organum ſenſorium immotum conſervandi conatus reſpondent. Quamobrem qui appetitioni & averſioni ex iſtis perceptionibus, quibus objectum velut bonum, vel ut malum repræſentatur, enatæ reſpondent motus corporis & organorum ipſius (§. 501. 502.), ex aliis motibus in cerebro exiſtentibus naſcuntur, adeoque naturaliter. Quoniam itaque ad hoc, ut iſti motus naſcantur, nullo principio externo opus eſt, cujusmodi requirebatur (§. 567. 571. & §. 597.); citra determinationem ullam extrinſecam motus voluntarii in corpore per mechanismum corporis ex aliis motibus in eodem naturaliter præexiſtentibus oriuntur.

§. 616.

Quoniam *motus volitionibus animæ reſpondentes in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ* vi mechanismi corporis ex motibus ab impreſſionibus in organa ſenſoria factis citra ullam determinationem extrinſecam ab anima pendentem conſequuntur (§. 615.); *eodem, quo nunc modo adhuc conſequerentur, etiamſi anima non exiſteret, niſi quod nobis eorundem minime conſcii eſſemus.* Corporis ab anima independentia quoad motus voluntarios.

§. 617.

In ſyſtemate igitur harmoniæ præſtabilitæ ſupponitur poſſibile eſſe corpus, in quo ſeries quædam motuum per impreſſiones objectorum externorum in organa ſenſoria conſervari poteſt, ut ſinguli continuo conſentiant ſingulis perceptionibus atque appetitionibus & averſionibus animæ eodem prorſus ordine ſeſe invicem conſequentes, quo animæ modificationes ſeſe invicem excipiunt. Quale corpus poſſibile ſupponat harmonia præſtabilita.

§. 618.

Ex ſerie motuum in corpore ratio reddi poteſt, cur perceptiones & appetitiones in anima jam oriantur & cur tales potius ſint, quam aliæ; & viciſſim *ex ſerie perceptionum & appetitionum* Quomodo per harmoniam præſtabilitam harmonia animæ & corporis ſubſiſtat.

num in anima reddi poteſt ratio, cur jam in corpore oriantur motus & cur tales potius, quam alii. Etenim in anima datur ſeries perceptionum & appetitionum (§. 612.), vi propria productarum (§. 613.), citra ullam realem animæ a corpore dependentiam (§. 614.), & in corpore datur ſeries quædam motuum (§. 612.), vi mechanismi ex ſe invicem naſcentium & ab impreſſionibus in organa ſenſoria a ſenſibilibus factis pendentium (§. 617.), citra ullam dependentiam realem corporis ab anima (§. 616.). Quoniam earum una alteri conſtanter conſentit (§. 612.); nulla in anima datur perceptio vel appetitio, quin aliquis ipſi in ſerie motuum reſpondeat motus, nec viciſſim aliquis in ſerie motuum datur motus, quin eidem in ſerie perceptionum & appetitionum aliqua reſpondeat perceptio & appetitio, utut nulla ſupponatur animæ ac corporis in ſe invicem actio. Atque adeo per naturam & eſſentiam animæ & corporis intelligitur, cur perceptiones & appetitiones in anima & motus quidam in corpore eodem tempore contingant, conſequenter in anima & corpore continetur ratio ſufficiens continuitatis temporis, quo perceptiones & appetitiones in anima & utrisque conſentientes motus in corpore contingunt (§. 56. *Ontol.*). Ex modificationibus adeo animæ ratio reddi poteſt motuum in corpore & ex motibus in corpore modificationum animæ, ſcilicet cur dato hoc in corpore motu detur jam hæc in anima perceptio vel appetitio, & viciſſim cur data hac in anima perceptione vel appetitione detur jam hic in corpore motus (§. 42. *Cosmol.*).

Jam cum perceptionibus ſingulis, ſive ideæ ſenſuales fuerint (§. 114.), ſive phantasmata (§. 206.), ſingulæ reſpondeant ideæ materiales, ita ut talis ſit idea ſenſualis, vel phantasma tale, quia talis eſt idea materialis (§. 118.), adeoque talis in cerebro motus (§. 112.), & idem quoque obtineat in motibus, qui operationibus mentis reſpondent (§. 416.); ex perceptione in ſerie perceptionum ratio reddi poteſt, cur talis jam ſit in motuum ſerie motus, & viciſſim ex motu in ſerie motuum præſente, cur talis jam ſit in ſerie perceptionum perceptio. Et quia motus, quos appetit anima, in eadem repræſentantur (§ 929. *Pſych. emp.*), & per has adeo perceptiones appetitiones ſpecificantur; ex motibus in ſerie motuum reddi poteſt ratio, cur talis jam ſit in ſerie percepti-

onum

onum & appetitionum appetitio, & viciſſim ex appetitione in ſerie perceptionum atque appetitionum ratio dari poteſt, cur talis jam fit in corpore motus: quemadmodum de duabus ſubſtantiis harmonice modificatis citra influxum realem unius in alteram jam alibi generaliter demonſtravimus (§. 43. *Coſmol.*). E.

§. 619.

Quoniam ideæ materiales, quibus reſpondent ſenſuales, pendent ab impreſſionibus a ſenſibilibus in organa ſenſoria factis (§. 111. 112.), & motus voluntarii, qui reſpondent appetitionibus animæ, a motibus fluidi nervei in nervos motorios influentis, quibus illi producuntur; nobis vero actionis ſenſibilium in organa & motuum voluntariorum conſcii ſumus: *ex mutationibus in organis ſenſoriis contingentibus reddi ſolet ratio, cur jam has potius, quam alias habeamus ideas ſenſuales, & ex appetitionibus animæ, cur hi jam potius contingant motus voluntarii, quam alii.* Quomodo eorumque in anima ſunt, ratio reddatur ex corporis mutationibus & mutationum in corpore ex iis, quæ in anima accidunt.

§. 620.

Ergo *in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ commercium inter animam & corpus intercedens per ipſam animæ & corporis naturam intelligibili modo explicatur (§. 618. rat. 56. Ont. 962. Pſych. empir.).* An per harmoniam præſtabilitam commercium animæ & corporis intelligibili modo explicetur.

Atque hæc eſt prærogativa ſyſtematis harmoniæ præſtabilitæ præceteris. Etenim in ſyſtemate influxus phyſici ſumuntur, quorum nullam habemus notionem, ut inde explicemus commercium inter animam atque corpus intercedens (§. 573.). In ſyſtemate cauſarum occaſionalium recurritur ad potentiam Dei infinitam, ut reddatur ratio eorum, quæ in natura rerum occurrunt. Utrumque in philoſophia alias improbatur, quæ non fert, ut in numerum cauſarum naturalium referantur qualitates occultæ & neglectis cauſis ſecundis ad cauſam primam provocetur, quando effectuum naturalium quæruntur cauſæ.

§. 621.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ ideæ ſenſuales ideis materialibus ita coëxiſtunt, ac ſi corpus in animam influeret, ſeu vi ſua illas produceret (§. 612 ſq. 615. 112. 566. 569.), & viciſſim motus voluntarii in corpore ita coëxiſtunt volitionibus animæ, ac ſi ani- Æquipollentia ſyſtematum influxus & harmoniæ præſtabilitæ.

ſi anima in corpus influeret, ſeu vi ſua motum corporis produceret (§. 612. 566. 571.). Vide denuo §. 537.

§. 622.

An in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ omnia fiant naturaliter.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ omnia fiunt naturaliter. De anima vide § 613. 57. 60. 63. *rat.* 70. *Ont.* 69. *rat.* de corpore lege §. 75. *Coſmol.* 112. 615. *ration.* 513. *Coſmol.* 949. 955. 962. *empir.*

§. 623.

An in ea perpetua fiant miracula.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ nihil fit per miraculum (§. 509 ſq. *Coſm.* 622. *rat.*).

§. 624.

Quomodo harmonia animæ ac corporis præſtabilita.

Deus harmoniam præſtabilivit, quatenus animæ junxit corpus, in quo exiſtere poteſt ſeries motuum perceptionibus & appetitionibus animæ conſentientium, & cum fecit rerum materialium nexum, ut motus iſti ad actum perducantur per continuas in organa ſenſoria impresſiones extrinſecus factas (§. 613 ſq. 617.). Hoc igitur corpus Deus animæ junxit, utque motus in eodem eo ordine ſe invicem actu conſequantur, quo animæ modificationes ſeſe excipiunt, nexum rerum materialium talem effecit, qualem requirunt externæ in organa ſenſoria impreſſiones, quibus motuum ſeries conſervatur. Hoc pacto Deus in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ effecit, ut per eſſentiam & naturam animæ atque corporis totiusque mundi materialis harmonia animæ & corporis ſubſiſtat (§. 539.) conſequenter harmoniam præſtabilivit.

Atque ita demum intelligitur, quid ſibi velit harmoniæ præſtabilitio. Eſt nempe actus Dei, quo efficit, ut harmonia animæ & corporis ſubſiſtat citra influxum realem unius ſubſtantiæ in alteram per ipſam utriusque eſſentiam atque naturam. Præſtabilitio hæc allegatur tanquam ratio tantummodo in generalibus, ubi cauſæ primæ locus eſt; minime autem in ſpecialibus, ubi reddenda ratio eſt, cur v. gr. tibi leonem repræſentes, dum radii luminis inde in oculum illabuntur & motus nervi optici fibrillis impreſſus ad cerebrum usque propagatur (§. 111.). Atque hoc conveniens eſt rectæ philoſophandi methodo, qua nonniſi in generalibus ad cauſam primam provocatur, ſpecialia vero phænomena per cauſas ſecundas explicantur.

§. 625.

§. 625.

Quoniam anima talem habens ſeriem perceptionum & appetitionum poſſibilis intelligitur, etiamſi nullum poſſibile ſupponatur corpus, in quo ſeries motuum harmonicorum datur (§. 613. 614.), & corpus talem habens ſeriem motuum poſſibile ſupponitur, etiamſi nulla ſupponatur anima, in qua ſeries perceptionum atque appetitionum harmonicarum datur (§. 615. 616.); *harmonia præſtabilita a Deo non fuit, dum ſeriem perceptionum atque appetitionum ita conſtituit, ut ſeriei motuum, quæ antecedenter ad illam tanquam posſibilis ſumitur, conſentiat.* Spuria præſtabilitionis notio.

Perverſam hanc præſtabilitionis notionem habent, qui harmoniam præſtabilitam libertati adverſam pronunciant. Sumunt nimirum in hoc ſyſtemate ſupponi, quod in mundo omnia fiant mechanice & ab hoc mechanismo etiam pendeant motus corporis noſtri, quos voluntarios dicere ſolemus; Deum vero animæ tales infudiſſe facultates, quibus producantur tales perceptiones & appetitiones ut perpetuus ſit haſce inter & iſtos conſenſus, ſicque animæ perceptiones & appetitiones aptaſſe ad motus corporum neceſſarios. Unde animam inepte comparant cum cane ab auriga currui alligato, qui una cum curru progredi tenetur, quo hic trahitur. Neque enim corpus effictum eſt juxta ſeriem perceptionum & appetitionum animæ, neque anima juxta ſeriem motuum corporis; ſed utraque ſubſtantia in ſe poſſibilis intelligitur citra relationem ad alteram. Quando in Theologia naturali originem eſſentiarum explicaverimus; omnis prorſus evaneſcet obſcuritas, quæ adhuc ſupereſſe poteſt.

§. 626.

Harmonia præſtabilita dari nequit, niſi detur Deus omniſcius, ſapientisſimus, liberrimus, potentisſimus, creator & gubernator rerum omnium (§. 613 ſq.). Anima igitur exiſtere poteſt, etiamſi corpus in motibus ſuis harmonicum nullum exiſtat, nec exiſtat mundus adſpectabilis. Coëxiſtit tamen eidem corpus, quod, cum in eo motus harmonici per impreſſiones a corporibus aliis extrinſecus in organa ſenſoria factis vi mechanismi conſequan- Neceſſarius nexus inter harmoniam præſtabilitam & exiſtentiam Dei.

ſequantur, independenter prorſus ab anima (§. 615. 616.); exiſtere poterat cum hoc mundo adſpectabili, etiamſi anima non exiſteret. Quoniam igitur neceſſe eſt, ut detur ratio ſufficiens coëxiſtentiæ animæ ac corporis totiusque mundi adſpectabilis (§. 70. *Ontol.*), ea autem in ipſa animæ atque corporis natura minime continetur, cum poſita ſubſtantia una non neceſſario ponatur altera; neceſſe eſt, ut detur ens ab animabus & corporibus humanis mundoque adſpectabili diverſum, in quo ratio iſta continetur, & cui adeo ea inſunt, per quæ intelligitur, cur ſubſtantiæ iſtæ coëxiſtant & hic in eorum gratiam exiſtat mundus adſpectabilis. Jam cum ex mutationibus in organis ſenſoriis ratio reddi poſſit, cur jam tales ſint in anima ideæ ſenſuales, & ex appetitionibus viciſſim animæ, cur hi jam contingant motus voluntarii (§. 619.), nec homo ſibi conſcius foret motuum in corpore, niſi anima huic coëxiſteret (§. 616.); conveniens omnino eſt corpus & animam coëxiſtere, ut prodeat unum ſuppoſitum ex ſubſtantiis prorſus diverſis conſtans, quæ tamen ita modificantur ac ſi una in alteram influeret (§. 621.). Ens igitur, in quo ratio coëxiſtentiæ animæ & corporis in modificationibus ſuis conſpirantium continetur, & quod adeo cauſa utriusque eſt (§. 881. *Ontol.*), convenientiam iſtam perſpicere & eadem permoveri debuit, ut animam & corpus una produceret, conſequenter intellectu (§. 275. *emp.*), & voluntate præditum (§. 880. *emp.*). Quoniam corpus animæ in mutationibus ſuis harmonicum a ſenſibilibus in organa ſenſoria agentibus continuas recipere debet impreſſiones, ut motus cum perceptionibus & appetitionibus animæ conſentientes conſerventur (§. 617.), in mundo autem adſpectabili tam coëxiſtentia (§. 53 *Coſmol.*), quam ſucceſſiva inter ſe connectantur (§. 54. *Coſmol.*), ut a ſe invicem dependeant quoad exiſtentiam (§. 58. *Coſmol.*), & actus contingentium in mundo determinetur per ſeriem cauſarum contingentium, quæ a ſe invicem dependent ut effectus a ſua cauſa (§. 83 *Coſmol.*); corpus noſtrum ita modificari nequit, ut in motibus ſuis conſentiat modificationibus animæ, niſi mundus hic adſpectabilis exiſtat. Anima itaque, corpus noſtrum & totum hoc univerſum pendent ab eadem cauſa, quæ & omnes omnium animarum perceptiones & appetitiones, omnesque in

corpo-

corporibus humanis poſſibiles motus & univerſam rerum materialium naturam intime perſpicere debuit, antequam exiſteret, conſequenter omniſcia eſt. Quoniam vero animæ & corpora humana ob rationem convenientiæ tantummodo coëxiſtunt & in gratiam corporum harmonice cum animabus modificandorum ipſarumque animarum per natuam & eſſentiam ſuam ſibi hoc univerſum repræſentantium (§. 66. 67.), hoc univerſum exiſtit; cauſa univerſi eſt agens liberrimum & quatenus unum fecit alterius conſequendi gratia ſapientiſſimum. Jam in gratiam animæ produxit hoc univerſum, ut corpus eidem coëxiſteret, quod cum ipſa harmonice modificaretur, cum iſtiusmodi animas & corpora ac iſtiusmodi univerſum poſſibilia intelligeret & ea coëxiſtere conveniens judicaret. Ens igitur cauſa animarum & totius univerſi potentia præditum. Quoniam vero per potentiam ſuam exiſtentiam largitum eſt eis, quæ per ideas ſuas poſſibilia erant; potentia creatrice præditum eſt, adeoque & animarum, & mundi creator. Et quia motus in corpore noſtro fiunt ſecundum regulas motus, quibus naturæ ordo continetur (§. 559. *Coſm.*), ordo autem naturæ contingens eſt, ſeu a neceſſitate abſoluta liber (§. 561. *Coſmol.*); autor univerſi hunc conſtituit naturæ ordinem in gratiam animarum, ut ſcilicet corpora in hoc univerſo exiſterent, quorum motus actu reſponderent modificationibus animæ, quemadmodum per ſtructuras ipſorum fieri poterat. Atque ideo auctor rerum omnium eſt idem gubernator eorundem.

§. 627.

Harmoniſta dicitur, qui ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ utitur in explicando commercio inter animam atque corpus intercedente, tum etiam in motuum communicatione ac conſervatione. Harmoniſta quinam dicatur.

Harmonia enim præſtabilita ad omnes creaturarum actiones in ſe invicem explicandas transfertur.

§. 628.

Atheus & de exiſtentia Dei dubitans (§. 626 ſq.), *vel qui præſcientiam divinam negat, Harmoniſta eſſe nequit* (§. 613 - 616.). Quinam Harmoniſta eſſe non poſſit.

Deus igitur, qui poterat ſubſtantiam unam producere abſque altera, corpus animæ liberrime junxit, quia in eo exiſtere poteſt ſeries motuum perceptionibus & appetitionibus animæ conſentientium, & eum fecit rerum materialium nexum, ut motus iſti per continuas in organa ſenſoria extrinſecus factas impreſſiones actu producantur (§. 624. *Pſychol. rat.* & §. 941. *Pſych. emp.*). Deus adeo ab æterno præſcivit ſingulas animæ appetitiones & perceptiones, ut pro omniſcientia ſua judicare poſſet, quale corpus ipſi in mutationibus ſuis ſit harmonicum & quinam nexus rerum materialium eſſe debeat, ut idem cum anima harmonice modificetur. E. (§. 627.).

§. 629.

Quid in ſyſtemate harmoniæ ſit miraculoſum quid naturale.

Præſtabilitio harmoniæ inter animam & corpus eſt miraculum (§. 626. *rat.* 56. *Ont.* 510. *Coſmol.*) *in creatione rerum facta* (§. 624.), *ſed ejus deinceps vi naturaliter in ſingulis hominibus perpetuo conſequitur perceptionum ac appetitionum animæ & motuum corporis ſibi mutuo conſentientium coëxiſtentia* (§. 613. 615. 617. *rat.* 56. *Ont.* 509. *Coſm.* 624. *rat.*).

Puto *Newtonum* huc reſpexiſſe, dum harmoniam præſtabilitam verum miraculum dixit. Sed primigenium miraculum, cujus vi deinde ſinguli eventus naturaliter conſequuntur, in philoſophia nihil vitii habet, conſequenter propterea nulla hypotheſis philoſophica objectioni obnoxia eſt. Sane ipſa exiſtentia rerum materialium, quam Deus in prima creatione iisdem impertitus eſt, primigenium quoddam miraculum eſt, vi cujus deinde naturaliter in mundo hoc adſpectabili conſequuntur omnes eventus. Quodſi a cauſis ſecundis ad cauſam primam aſcendere debes, quemadmodum poſtulat finis a Deo per creationem intentus; neceſſe eſt, ut quædam inſint creaturis, quæ aliter explicari non poſſunt niſi per cauſam primam, ac ideo in principio rerum admitti utique debet quidpiam miraculoſi, ne actualitas rerum in univerſo ſit independens a Deo: quod abſurdum. Aliter ſeſe res habet in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, in quo ad conſenſum ſingularum perceptionum & appetitionum cum motibus potentia Dei infinita requiritur, qua in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ non opus eſt niſi in principio rerum.

§. 630.

§. 630.

Appetitiones in anima non fuere præſtabilitæ (*§. 619. 624. rat. 904. emp*). Idem patet ex §. 962. *emp.* & §. 624 *rat.* An appetitiones ſint præſtabilitæ

§. 631.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima eodem modo pervenit ad appetitiones ſeu volitiones, quo ad easdem pervenit in ſyſtemate influxus phyſici. Quid duo illa ſyſtemata velint, vide §. 560. *rat.* 962. *empir.* 612. *rat.* 962. *empir.*), adeoque utrobique tantummodo redditur ratio, cur detur aliqua in mente perceptio, unde appetitio naſci poteſt. Reſpectu igitur ſyſtematis, quo commercium inter mentem & corpus explicatur, perinde eſt quocunque modo anima a perceptione ad appetitionem perveniat. Dependentiæ appetitionis a perceptione identicas in ſyſtemate influxus & harmoniæ.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ ideæ ſenſuales ideis materialibus ita coëxiſtunt, ac ſi corpus in animam influeret ſeu vi ſua illas produceret, & viciſſim motus voluntarii in corpore ita coëxiſtunt volitionibus animæ, ac ſi anima in corpus influeret, ſeu vi ſua motum corporis produceret (§. 621.). Quamobrem cum ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ & ſyſtema influxus phyſici (§. 612. 560.), non differant niſi in modo, quo coëxiſtunt perceptiones animæ ideis materialibus in cerebro & motus voluntarii in corpore appetitionibus animæ §. 949. 955. *Pſychol. empir.*); modus, quo appetitiones a perceptionibus pendent, in ſyſtemate influxus phyſici & harmoniæ præſtabilitæ diverſus eſſe nequit. Vide etiam §. 536. 544.

§. 632.

Quocunque ergo tandem modo libertas in ſyſtemate influxus phyſici concipitur, eodem etiam in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ concipi poteſt, & , ubi in ſyſtemate influxus phyſici recte concipitur; concipi debet, conſequenter cum vi libertatis anima ex pluribus poſſibilibus ſponte eligat, quod ipſi placet, cum ad nullum eorum per eſſentiam determinata ſit (§. 491. *Pſych. emp.*); *ſtante* quoque *ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima ex pluribus poſſibilibus ſua ſponte eligit, quod ipſi placet, ad nullum per eſſentiam ſuam determinata* (*§. 631.*). Libertas in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ ſalva.

Quoniam perceptiones in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ ab anima vi propria producuntur prorſus independenter a corpore (§. 613. 614.), cum ex adverſo in ſyſtemate influxus phyſici anima in percipiendo a corpore pendeat (§. 565.); ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ multum favere libertati recte judicatur.

§. 633.

Neceſſitas motuum in corpore num cum libertate conſiſtat.

Neceſſitas motuum, qui appetitionibus animæ in corpore reſpondent, non tollit libertatem in anima (§. 613 ſeq. 632. 617. 624.).

Quodſi objicias, motus in corpore non poſſe eſſe alios, quam quales obſervantur, v. gr. quando ſedeo, impoſſibile fuiſſe, ut non ſederem, adeoque cum anima motus alios velle nequeat, quam hos ipſos, qui in corpore dantur, eam neceſſario eosdem velle, non libere: nego conſequentiam. Quamvis enim certum ſit animam hoc momento, quo ſedeo, hunc ſitum corporis appetituram; non tamen ideo ſequitur, quod motum hunc neceſſario velit. Anima, inquit *Jaquelotus* de conſenſu fidei & rationis p. 381 ſq. facultatem habet decreta ſua formandi ac volendi quod placet. Et quod actiones corporis ab anima imperatas attinet, non poteſt officere libertati diſpoſitio corporis ita a Deo formati, ut motus ejus præciſe voluntatibus animæ reſpondeant, quod tali exemplo intelligi poteſt. Ponamus Mechanicum egregium ſcire, quæ ego famulo meo tali die ſim imperaturus, eumque poſſe formare automatum par exequendis omnibus motibus a me ea die imperandis. Certum eſt me tunc automato illi tanquam famulo meo imperaturum ea, qua fruor, libertate, neque illam ipſius automati ſpontaneam ad ſuos motus determinationem quicquam libertati meæ præjudicaturam. Eodem modo ſe res habet in corpore humano ſecundum ſyſtema *Leibnitianum*, quod ideo appellari ſolet ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ. Deus formavit noſtra corpora tanquam machinas, quæ debent reſpondere certis nutibus noſtrarum animarum. Tale automatum non eſt impoſſibile Deo, qui novit omnes determinationes meæ voluntatis motusque machinæ his determinationibus accommodavit.

§. 634.

Harmonia præſtabilita num tollat libertatem.

Syſtema harmoniæ præſtabilitæ libertati non eſt adverſum (§. 630 632. 624. 626. 633.) adde §. 544.

§. 635.

§. 635.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ actiones homini eodem jure imputari poſſunt, quo in ſyſtemate influxus phyſici (§. 632 ſq. 565. 615. 621.). Qualis actionum imputatio in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ locum habeat.

§. 636.

Difficultas de concurſu Dei ad malum non major eſt in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quam in ſyſtemate influxus phyſici. An concurſus Dei ad malum in ſyſtemate harmoniæ majori difficultati obnoxius quam in ſyſtemate influxus. Etenim qui circa concurſum Dei ad malum difficultatem movent in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quaſi Deus videatur cauſa peccati, hoc nituntur fundamento, quod Deus produxerit corpus, in quo exstituros noverat motus volitionibus animæ impiis, injuſtis ac ſceleratis conſentientes. Enimvero in ſyſtemate influxus phyſici noverat Deus, animam eosdem motus in corpore producturam & organis corporis abuſuram ad implenda impia, injuſta & ſcelerata ſua deſideria, & hoc tamen non obſtante Deus corpus pariter ac animam produxit.

§. 637.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ mechaniſmus corporis eſt nobis incomprehenſibilis; non tamen probabilitate deſtituitur. Incomprehenſibilitas corporis humani in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ & ejus probabilitas. Etenim motuum liberorum ingens per omnem vitam eſt numerus & voluntates diverſarum animarum adeo in diverſa abeunt, ut, quod unus appetit homo, idem averſetur alter &, quod unus averſatur, idem appetat alter. In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ motus iſti producuntur per impreſſiones ab objectis ſenſibilibus in organa ſenſoria factas, atque adeo cum idem objectum in idem organum ſenſorium duorum hominum eodem modo agat, eadem impreſſione diverſi motus in diverſis ſubjectis producuntur, immo in quibusdam nullus eadem impreſſione producitur motus voluntarius. Nexus vero rerum materialium talis eſſe debet, ut tot per vitam hominis motus & diverſi quidem in diverſis ſubjectis ab eadem cauſa produci debeant. Nemo itaque hominum vel in uno corpore explicare diſtincte poteſt, quomodo motus iſti producantur, etiamſi exemplo ſit homo vitæ brevis. Cogitandum præterea eſt, quoniam homo cognitionis univerſalis capax & ratiocinando ad diſcurſiva judicia pervenit, præterea operationibus intellectus rite uſus beneficio

rationis veritates incognitas detegere & quæ animo complexus eſt aliis explicare valet; in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ corpus humanum hæc omnia loquela oris proferret, etiamſi nulla exiſteret anima (§. 616.). Mechanismo igitur corporis perfici poſſent, quæ rationis opus ſunt & facultatibus animæ immaterialibus orginem debent. Quodſi denuo hæc diſtincte explicari debeant vel in uno homine, id fieri haud quaquam poterit. Enimvero quæ diſtincte explicari a nobis nequeunt, ea quoque non comprehenduntur. E. *Quod erat unum.*

Enimvero cum motus iſti voluntarii, ſi vel omnia corpora humana, quæ unquam in hoc mundo adſpectabili extitere, vel nunc exiſtunt, aut in poſterum extitura ſunt, ſpectentur, numero ſint finiti, utut tam multi, ut eorum numerum nos inire minime valeamus; multitudo obſtare non poteſt, quin Deus, cujus ſcientia, ſapientia & potentia infinita eſt, iis prædeterminandis ſufficiat. Et quia motus voluntarii non immediate naſcuntur ex motu in organo ſenſorio ab objecto ſenſibili impreſſo & per fibrillas nerveas ad cerebrum usque propagato, ſed mediantibus motibus aliis, quos per naturam imaginationis in diverſis ſubjectis diverſos eſſe conſtat, etiamſi ex eadem ſpecie impreſſa ortum trahant (§.224.225.); nec in eo quicquam difficultatis eſt, quod per eandem impreſſionem in organum ſenſorium in diverſis ſubjectis diverſi excitentur motus voluntarii, in aliis prorſus nulli. Ex ſuperioribus denique conſtat, non modo cognitionem univerſalem in corpore, verum etiam omnes operationes mentis in eodem mechanice repræſentari (§.395. & ſeqq. 416.) & a ſenſatione omnes cogitationes originem ducere (§. 64.). Quamobrem cum nulla ſit in anima mutatio, cui non motus quidam in cerebro reſpondeat; nec hoc pro impoſſibili habendum, quod ex ideis materialibus vocabulorum in cerebro naſcantur motus organorum vocis, quibus eadem efferuntur. Quoniam itaque per ſolum ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ commercium inter mentem & corpus intelligibili modo naturaliter explicabile (§. 620. 574. 603.); mechanismo autem corporis, qui in eodem ſupponi debet, nihil obverti poteſt, quod ejus impoſſibilitatem loquatur; mechanismus corporis in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ probabilitate non deſtituitur.

§. 638.

§. 638.

Probabilitas ſyſtematis harmoniæ præſtabilitæ.

Syſtema harmoniæ præſtabilitæ admodum probabile (§. 620. 622 ſq. 637. 624. 626. 617. *rat.* 549 ſq. *Log.*).

§. 639.

Quodnam ſyſtema ceteris præferendum.

Syſtema harmoniæ præſtabilitæ ceteris ſyſtematis explicandi commercium animæ & corporis, ſyſtemati influxus phyſici ſcilicet (§. 574. 583 ſq. 588. coll. §. 620. 637 ſq. 4.) & *ſyſtemati cauſarum occaſionalium* (§. 593. 603. 608. coll. §. 620. 622 ſq. 629. 638. 4.), *in Pſychologia rationali præferendum.*

§. 640.

Officium philoſophi hebetioribus & infirmioribus debitum.

Si quis hebetior fuerit, quam ut philoſophicam ſcientiam capere poſſit, vel infirmior, quam ut inoffenſa pietate ſyſtemati harmoniæ præſtabilitæ aſſentiatur; is ſyſtema influxus phyſici amplectatur & ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ, ſi velit, damnet, modo ſibi temperet a malitia.

Sequimur hic *Keplerum*, qui cum in Introductione ad Commentarios de Motibus ſtellæ Martis cauſam *Copernici* pro virili egiſſet, tandem ita concludit: Qui hebetior eſt, quam ut aſtronomicam ſcientiam capere poſſit, vel infirmior, quam ut inoffenſa pietate *Copernico* credat; ei ſuadeo, ut miſſa ſchola aſtronomica, damnatis etiam ſi placet philoſophorum quibuscunque placitis, ſuas res agat & ab hac peregrinatione mundana deſiſtens domum ad agellum ſuum excolendum ſe recipiat, oculisque, quibus ſolis videt, in hoc adſpectabile cœlum ſublatis, toto pectore in gratiarum actionem & laudes Dei conditoris effundatur certus, ſe non minorem Deo cultum præſtare quam Aſtronomum, cui Deus hoc dedit, ut mentis oculo perſpicacius videat, quæque invenit ſuper iis Deum ſuum & ipſe celebrare poſſit & velit.

§. 641.

An ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ ad operationes gratiæ extendendum.

Syſtema harmoniæ præſtabilitæ non extendendum eſt ad operationes gratiæ, ad quas nec ſyſtema influxus phyſici extendi poteſt (§. 530. 612.).

§. 642.

Quales ſint operationes gratiæ in eodem ſyſtemate.

Si Deus ſupernaturaliter modificat animam, in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ ſupernaturaliter quoque modificare debet corpus.

corpus. Ponamus enim per operationes gratiæ a Deo produci appetitionem. Datur itaque in anima appetitio, quæ non enata eſt ex perceptione aliqua vi animæ producta, aut ſaltem non naturaliter inde enata. Quoniam itaque in corpore non dantur ideæ materiales, niſi quæ reſpondent perceptionibus naturaliter productis, nec ex ideis materialibus naſcuntur motus fluidi nervei, per quod organorum corporis motus determinantur, niſi quatenus appetitiones in anima ex perceptionibus naturaliter naſcuntur; ſi conſervari debet harmonia animæ & corporis (§. 612.), neceſſe utique eſt, ut Deus tunc ſupernaturaliter quoque motum convenientem in corpore producere debeat.

In hoc differt ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ a ſyſtemate influxus phyſici, quod in illo non poſſit concipi mutatio quædam ſupernaturalis in una ſubſtantia, quin ſimul conſentiens quædam mutatio ſupernaturalis etiam admittenda ſit in altera, in hoc autem poſita mutatione quadam ſupernaturali in una ſubſtantia mutatio eidem conſentiens in altera naturaliter conſequi poſſit. Ponamus enim in anima a Deo produci appetitionem quandam ſupernaturaliter, in ſyſtemate influxus phyſici anima motum convenientem influendo vi ſua naturaliter producere poteſt, nec opus eſt, ut Deus eandem ſupernaturaliter determinet. Ponamus ex adverſo Deum in cerebro ſupernaturaliter producere ideam aliquam materialem; vi inde in animam influente perceptio conveniens naturaliter excitabitur. Enimvero ex hac differentia nihil adverſus harmoniam præſtabilitam abſurdi concluditur.

SECTIO

SECTIO IV.
DE
VARIIS ANIMÆ ATTRIBUTIS, SPIRITU IN GENERE ET ANIMABUS BRUTORUM.

CAPUT I.
DE
SPIRITU IN GENERE ET SPIRITUALITATE ANIMÆ IN SPECIE.

§. 643.

Per *Spiritum* intelligimus ſubſtantiam intellectu & voluntate libera præditam. Spiritus definitio.

§. 644.

Elementa rerum materialium ſpiritus non ſunt (§. 182. 176. 180. 295. *Coſmol.* 643. *rat.*). An elementa corporum ſint ſpiritus.

§. 645.

Anima humana ſpiritus eſt (§. 275. 880. 941. *emp.* 48. 643. *rat.*). Spiritualitas animæ.

§. 646.

Spiritus perfectiſſimus eſt, qui intellectu perfectiſſimo & voluntate perfectiſſima gaudet. Spiritus perfectiſſimi definitio.

§. 647.

Intellectus perfectiſſimi definitio.

Intellectus perfectiſſimus dicitur, qui omnia poſſibilia ſibi repræſentat diſtincte (§. 503. *Ontol.*).

§. 648.

Magnitudo intellectus perfectiſſimi.

Intellectus perfectiſſimus eſt omnium maximus, ſeu abſolute ſummus (§. 278. *emp.* 647. *rat.*).

§. 649.

Magnitudo intellectus ſpiritus perfectiſſimi.

Spiritui perfectiſſimo intellectus omnium maximus ſeu abſolute ſummus eſt (§. 646. 648.).

§. 650.

Voluntatis perfectiſſimæ definitio.

Voluntas perfectiſſima dicitur, quæ non appetit niſi optimum (§. 904. *emp.*).

§. 651.

Voluntas ſpiritus perfectiſſimi.

Spiritus perfectiſſimus nonniſi in optimum fertur (§. 646. 650.).

§. 652.

Intellectus ſpiritus perfectiſſimi qualis ſit.

Intellectus ſpiritus perfectiſſimi illimitatus eſt (§. 646 ſq. *rat.* coll. §. 275. *emp.* 468. *Ont.*).

Unde non mirum, quod ſit omnium maximus ſeu abſolute ſummus (§. 648.). Limites enim in cauſa ſunt, quod unum altero majus concipi poſſit. Quamobrem remotis limitibus prodire debet, quod eſt in ſuo genere maximum.

§. 653.

Voluntas ſpiritus perfectiſſimi qualis.

Voluntas ſpiritus perfectiſſimi illimitata eſt (§. 880. 904. 898. *emp.*). Voluntas igitur limitari nequit, niſi quatenus bonum apparens præfert bono vero & bonum minus majori; conſequenter omnem reſpuit limitem, ſi conſtanter fertur in id, quod eſt optimum. Jam vide §. 651. *rat.*

§. 654.

Intellectus hominis qualis ſit.

Intellectus hominis admodum limitatus eſt. Limitatus eſt valde quoad objectum (§. 468. *Ont.*) & quoad modum (§. 186 ſq. *rat.* coll. §. 279. *emp.*).

§. 655.

§. 655.

Voluntas humana admodum limitata eſt. Quoniam voluntas non appetit, niſi quod nobis repræſentamus tanquam bonum quoad nos (§. 904. *Pſychol. empir.*) & ex pluribus bonis alteri præfert, quod judicatur melius (§. 898. *Pſych. empir.*); ob limitationem intellectus accidit, ut bonum judicetur, quod non eſt, immo ut melius judicetur, quod pejus eſt.

Limitatio voluntatis humanæ.

§. 656.

Anima humana a ſpiritu perfectiſſimo infinito intervallo diſtat, ſeu eidem incomparabilis (§. 654 ſq. 652 ſq. *rat.* 904. 898. *empir.*).

Differentia animæ a ſpiritu perfectiſſimo quanta ſit.

Videatur noſtrum ſpecimen Phyſicæ ad Theologiam naturalem applicatæ, quo ſiſtitur notio intellectus divini ex operibus naturæ illuſtrata.

§. 657.

Quoniam anima humana a ſpiritu perfectiſſimo infinito intervallo diſtat; nequaquam implicat, dari ſpiritus anima humana perfectiores diverſo perfectionis gradu. *Spiritus* itaque *anima humana diverſo gradu perfectiores poſſibiles ſunt* (*§.* 85. *Ontol.*).

An dentur ſpiritus anima humana perfectiores.

An actu dentur, ſolo rationis lumine uſus definire nequeo; neque enim reperio rationes, quibus id evincatur.

§. 658.

Omnis ſpiritus ſubſtantia ſimplex eſt (*§.* 643. *rat.* 275. 38. 23. *emp.* 119. *Cosm.* 44. 46 *rat.* 685. *Ont.*).

Simplicitas ſpirituum.

§. 659.

Ergo *Spiritus quoque perfectiſſimus*, utpote in ſpirituum numero contentus (*§.* 643. 646.), *ſubſtantia ſimplex eſt* (*§.* 658.).

Spiritus perfectiſſimi ſimplicitas.

§. 660.

Nullus ſpiritus ex alio ſpiritu exiſtente oriri poteſt (*§.* 658. *rat.* 688. *Ontol.*).

Spiritus unius ex altero ortus impoſſibilitas.

Etſi ſpiritus quoque perfectiſſimus, qui Deus eſt, ſit ens ſimplex; non tamen inde ſequitur, quod a Deo ortum habere nequeant ſpiritus

 finiti.

finiti. Neque enim oriuntur ex Deo, quemadmodum corpora ex materia præexiſtente: quod ut rectius intelligatur, probe perpendendum eſt, ſi ſpiritus ex Deo orirentur, eos aut eſſe debere particulam aliquam ſubſtantiæ divinæ, quod ſimplicitati repugnat & ideo tanquam erroneum a rectius ſentientibus omni ævo rejectum; aut ipſam ſubſtantiam divinam in ſpiritum finitum, vel ejus particulam in eundem transformari debere: quorum iſtud immutabilitati divinæ contrariatur & adeo abſurdum viſum omni tempore, ut nemo unquam philoſophorum de eo ne quidem ſomniaverit; hoc vero & ſimplicitatem & immutabilitatem divinam ſimul evertit. Et ex eadem ratione rejicitur illorum error, qui ſibi imaginantur, ſpiritus finitos ex Deo emanaſſe, cum ne hoc quidem ſimplicitati divinæ conveniat. Chriſtus propoſitionem eandem confirmat de angelis, quando generandi potentiam iisdem denegat. Dum enim nulla inter angelos matrimonia eſſe docet Matth. XXII, 30. hoc ipſo infinuat ſpirituum genus non propagari per generationem, quemadmodum hominum in præſente ſeculo. Quoniam vero matrimonii fundamentum eſt generandi potentia; ubi matrimonio locus non eſt, ibi generandi potentia deficere debet.

§. 661.

Spiritus quomodo oriri poſſit.

Spiritus aut neceſſario exiſtit, aut, ſi contingenter exiſtit, rationem exiſtentiæ ſuæ ſufficientem in ente neceſſario habet, & ab eo ex nihilo produci debet (§. 658. rat. 689. 881. 866. Ont.).

Conſona hæc ſunt ſcripturæ ſacræ: in ea enim docemur, Deum, ſpiritum perfectiſſimum, neceſſario exiſtere; angelos vero, ſpiritus finitos, a Deo creatos fuiſſe.

§. 662.

Spiritus neceſſarii & contingentis differentia

Spiritus neceſſarius dicitur, qui neceſſario exiſtit: *Spiritus* vero *contingens appellatur*, qui contingenter exiſtit.

§. 663.

Dependentia ſpiritus contingentis a neceſſario in exiſtendo.

Spiritus contingens ab ente ſimplici neceſſario ex nihilo produci debet (§. 662. 661. rat. 685. Ont. 658. rat. 687. Ont.).

§. 664.

Ortus ſpiritus contingentis qualis ſit.

Ortus ſpiritus contingentis inſtantaneus eſt (§. 662. 658. rat. 694. Ontol.).

§. 665

§. 665.

Ortus ſpiritus contingentis notio diſtincta formari nequit (§. 662. 658. *rat.* 695. *Ont.*). Notio ortus ſpiritus contingentis qualis.

§. 666.

Corrumpi dicitur, quod diſſolutione in partes diſſolvitur. Et id *corruptibile* dicitur, quod ita interire poteſt. Ex adverſo vero *incorruptibile* eſt, quod corrumpi nequit. Corruptibile quid ſit.

§. 667.

Corpora corruptibilia ſunt (§. 119. *Coſm.* 531. *Ont.* 140. *Coſm.* 541. *Ont.* 666. *rat.*). Corruptibilitas corporum.

§. 668.

Spiritus eo modo interire nequit, quo corpora intereunt (§. 658. *rat.* 119. *Coſm.* 697. *Ont.*). Interitus corporis ſpiritui repugnat.

§. 669.

Quoniam quotidie experimur corpora diſſolutione partium interire; evidens eſt ſpiritus hoc modo interire non poſſe (§. 668.). *Spiritus* itaque *omnis incorruptibilis eſt* Incorruptibilitas ſpiritus.

§. 670.

Spiritus interire nequit, niſi per annihilationem (§. 658. *rat.* 698. *Ont.*). Quomodo ſpiritus interire poſſit.

§. 671.

Si ſpiritus interit in inſtanti interit (§. 658. *ration.* 699. *Ontol.*). Interitus ſpiritus inſtantaneus.

§. 672.

Interitus ſpiritus nulla notio diſtincta formari poteſt (§. 671. *rat.* 693. 584. *Ont.* 37. *Log.*), *nec nos ullam ejusdem notionem habemus* (§. 670.). Notio interitus ſpiritus qualis.

§. 673.

Omnis ſpiritus rationalis eſt (§. 643. *rat.* 325. 492. *empir.* 455 ſq. *rat.*). Rationalitas ſpiritus.

§. 674.

Cognitio philoſophica cur ſit ſpirituum.

Quoniam cognitio philoſophica rationis eſt (§. 499. *Pſych. empir.*), ſpiritus autem omnis rationalis (§. 673.), adeoque ratione præditus eſt (§. 451.); *Omnis ſpiritus cognitionis philoſophicæ capax eſt.*

§. 675.

Spiritui memoria competit.

Spiritus memoria gaudent (§. 673. 451 ſq. 463.).

§. 676.

Qualis ſit ſpirituum memoria.

Spiritui qua tali competit memoria intellectualis (§. 643. *rat.* 275. 175. *emp.* 279. *rat.*).

§. 677.

Uſus memoriæ in ſpiritibus.

Quoniam memoria intellectualis conſiſtit in judicio, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 281.); *ſpiritus judicare poteſt, quod ideam aliquam jam ante habuerit*, conſequenter *ideas, quas habuit, reproducere valet*, adeoque *præteritorum meminit* (§. 226. *Pſych. emp.*).

§. 678.

Sapientiæ definitio.

Sapientia eſt ſcientia actionibus liberis fines naturæ ſuæ convenientes præſcribendi & media ad eos ducentia eligendi finesque particulares ita ſibi invicem ſubordinandi, ut propiores fiant media remotiorum.

In ſapientia igitur tria ſpectanda ſunt, nimirum 1. finis determinatio, 2. mediorum electio, 3. finium particularium ſubordinatio. Finium ratio ſufficiens in natura agentis contineri debet, cum non intendere debeat niſi quod ſe deceat. Media talia ſint neceſſe eſt, ut per ea finem, quem intendit agens, conſequatur. Finium particularium ſubordinatio legitima eſt, ſi propiores referantur ad remotiores ſicuti medium ad finem.

§. 679.

Gradus ſapientiæ a finis determinatione pendent.

Quoniam ad ſapientiam requiritur finium convenientium determinatio (§. 678.); *Quo rarius quis in determinando fine a convenientia cum natura ſua aberrat, eo ſapientior eſt.*

Triplicem eſſe graduum ſapientiæ fontem ex definitione ipſius intelligitur.

ligitur. In gradibus adeo ſapientiæ æſtimandis ad ſingulos fontes recurrendum, ne per præcipitantiam ſtatuatur.

§. 680.

Ex eadem ratione intelligitur, *ſapientiorem eſſe qui ſcit diſtinguere inter finem magis vel minus ſibi convenientem.* Dicitur nimirum *finis magis convenire agenti*, ſi plura eidem inſint vel adſint, per quæ intelligitur, cur hunc potius ſibi finem præſtituere debeat, quam alium. Alius gradus.

Tenendum hic, etſi dicamus finem naturæ agentis convenire debere, non tamen in omni caſu recurrendum eſſe ad ea, quæ agenti per eſſentiam adeoque conſtanter inſunt, ſed etiam reſpiciendum eſſe ad ſtatum tam internum, quam externum, modo caveatur, ne ſtatus perfectioni entis eſſentiali repugnet.

§. 681.

Finis optimus dicitur, qui agenti ex aſſe convenit, hoc eſt, qui ceteris præferendus agnoſcitur, ubi ad omnes determinationes, quæ agenti inſunt, vel extrinſecus ſuperaccedunt, reſpexeris. Finis quinam optimus.

Haud facile eſt in dato caſu judicare, quinam finis ſit optimus. Unde qui ſapientiſſimi hominum habentur, ultro profitentur ſibi hunc finem videri optimum, quatenus ſcilicet meliorem non agnoſcunt.

§. 682.

Quia ſapientiæ eſt eligere media, quæ ad finem ducunt, ut eodem potiamur (§. 678.); *quo varius quis in eligendis mediis vero aberrat, eo ſapientior eſt.* Gradus a mediorum electione pendentes.

§. 683.

Ex eadem ratione intelligitur, *ſapientiorem eſſe debere, qui media eligit ad finem conſequendum magis apta, quam minus apta:* id quod evidentius hoc modo patet. Finis, quem intendimus, plerumque multa involvit. Atque ideo *magis* dicitur *conſequi finem*, qui plura ex iis conſequitur, quam qui pauciora. Jam cum finis conſequendi gratia agamus (§ 932. *Ontol.*), omnia ea intendimus, quæ in eodem involvuntur, & media non ſunt talia, niſi quatenus per ea actum conſequuntur, qui- Gradus alii.

bus

bus finis conſtituitur (§. 937. *Ontol.*). Quoniam itaque ſapientes non probamus, quatenus ſcimus, quid fieri debeat, ut finis ad actum perducatur, conſequenter ut ea actum conſequantur, quibus finis conſtituitur (§. 678.); ſi quis eligit media ad finem ex parte conſequendum tantummodo apta, is defectum illius ſcientiæ, conſequenter ſapientiæ, prodit. Quamobrem cum defectus tanto ſit major, quo minus finem conſequitur; tanto minor autem, quo magis eundem conſequitur; ſapientior omnino eſt, qui media eligit ad finem conſequendum magis, quam minus apta.

§. 684.

Finem ex aſſe quinam conſequatur.

Ex aſſe dicitur agens *conſequi finem*, ſi vi mediorum ad actum perducantur ea omnia, quibus conſtituitur.

§. 685.

Media per ambages & via breviſſima ad finem ducentia.

Media per ambages ad finem ducunt, ſi finis conſequendi gratia fiunt, quæ omitti poterant, vel ſi paucioribus factis finem conſequi datur: *via brveiſſima ad finem ducunt*, ſi finis conſequendi gratia non fit, quod omitti poterat, ſeu ſi nonniſi ea fiunt, quibus poſitis demum ponitur finis.

§. 686.

Alius ſapientiæ gradus.

Sapientior eſt, qui via breviori ad finem tendit, quam qui per ambages incedit (§. 685.). Cum igitur non alia eſſe poſſit ratio, cur ſuperflua faciat, quam quod ea ad finem conſequendum neceſſaria exiſtimet, nec alia eſſe queat ratio, cur operoſius finem conſequi ſtudeat, quem multo minore opera obtinere poterat, quam quod media ſimpliciora dari ignoret; inceſſus per ambages in utroque caſu ignorantiam & in priori errorem in mediorum electione arguit: quod ſapientiæ contrariatur (§. 679.). E.

§. 687.

Cautio in dijudicandis ambagibus adhibenda.

Si quis juxta finem primarium alium adhuc ſecundarium ſimul conſequi ſtudet, ac ideo facit, quod finis primarii ſolius conſequendi gratia non facit; is per ambages non incedit. Etenim qui una cum fine primario alium adhuc ſecundarium ſimul conſequi ſtudet, is ea utique facere tenetur, quæ fieri oportet ut

ut fine utroque potiatur. Quamobrem etſi faciat, quæ ad finem primarium conſequendum neceſſaria non ſunt, cum tamen fieri debeant, ubi finem ſecundarium ſimul conſequi voluerit *ex hypotheſi*; per ambages quod incedat dici haud quaquam poteſt (§. 685.).

Cum in natura rerum infiniti ſint fines, qui miris modis invicem implicantur; haud raro accidit, ut non attentis finibus ſecundariis reſpectu ſolius primarii pro ambagibus habeantur, quæ non ſunt. Neceſſe igitur eſt, ut ambages apparentes a veris diſcernere diſcamus: quo propoſitio præſens conducit. Antequam igitur judicium fieri poſſit, utrum per ambages, an via breviſſima ad finem tendatur; fines omnes ab agente ſimul intenti perſpecti nobis eſſe debent. Id vero præterea notandum eſt, viam breviſſimam non cognoſci ex eo, quod ceteris, quas cognoſcimus, ſit brevior; ſed accurata demonſtratione evincendum eſſe quod impoſſibile ſit dari viam aliam breviorem, quæ vel ad finem primarium ſolum, quem unice intendimus, vel ad ſecundarios ſimul conſequendum, quos una intendimus, ducat.

§. 688.

Gradus ſapientiæ a finium ſubordinatione pendentes.

Quo plures fines particulares ſibi invicem ita ſubordinantur, ut propiores ſint media remotiorum; eo ſapientia major (§. 678.).

De hac finium ſubordinatione adeo parum cogitant homines, ut propemodum res inaudita videatur, cum tamen ſit quod in ſapientia maxime ſublime deprehenditur, ut adeo hoc inprimis nomine ſapientia rerum ſublimium ſcientia dici mereatur, ſi eam elogiis ornare decreveris. Habes vero hic tertium graduum ſapientiæ fontem, qui magna nobis ac præclara in moralibus pollicetur.

§. 689.

Sapientia quænam ſumma.

Sapientia ſumma atque perfectisſima eſt ſcientia conſtituendi fines optimos, eligendi media, quæ certo & via brevisſima ad eundem ducunt, & quibus finem ex aſſe conſequi datur (§. 678. 680. 679. 682 ſq. 685. 688. 681.), fineſque omnes particulares ita ſibi invicem ſubordinandi, ut remotiorum media ſint propiores & omnes tandem ſimul medium finis ultimi (§. 503. 519. Ont.).

Cum hoc univerſum pendeat a ſapientia Dei, hæc notio inſervit plurimum cognoſcendæ intimius dependentiæ hujus univerſi a Deo & ideo in Theologia notionis directricis munere fungitur, ut ſapientiam Dei ex operibus naturæ ſcrutemur. Et quoniam non minus regnum gratiæ, quam naturæ a ſapientia Dei pendet; eadem notio nos manuducit non modo ad ſcrutandam ſapientiam Dei, ſed alia quoque ejusdem attributa, ubi inquirimus qualem ſe Deus per œconomiam gratiæ probaverit.

§. 690.

Anima ſapientia ſumma caret.

Quoniam nemo non in ſemetipſo experitur, quod ſæpius finem inten at ſibi parum convenientem & eum præferat, qui minus altero ſibi convenit; quod frequenter admodum in eligendis mediis a fine aberret & media ad finem conſequendum minus apta præferat melioribus, & quam raro finem ex aſſe conſequatur, quam ſæpe per ambages ad eundem tendat; quod denique de ſubordinatione finium particularium per modum mediorum ad remotiores tandemque ad ultimum ne cogitemus quidem: ultro unusquisque concedere tenetur, *animam ſapientia ſumma non eſſe inſtructam, ſed longiſſimo potius intervallo ab eadem diſtare* (§. 689.).

§. 691.

Limitatio ſapientiæ humanæ.

Sapientia humana quoad ſingulas ejus partes admodum limitata eſt. Ex §. 678. diſcis, tria ſapientiam involvere. Jam 1) de finis determinatione vide §. 679 ſeq. *rat.* 468. *Ontol.* 2) de mediorum electione conf. §. 682 ſeq. 686. *rat.* 468. *Ontol.* 3) de finium particularium ſubordinatione lege §. 688. *rat.* 468. *Ont.*

§. 692.

Neminem in omnibus eſſe ſapientem.

Nemo hominum in omnibus eſt ſapiens (§. 678.).

§. 693.

Cur ſpiritus ſit ſapientiæ capax.

Spiritus ſapientiæ capax eſt. Ex §. 678. *rat.* coll. §. 367 *emp.* elucet, ſapientiæ locum non eſſe ſine operationibus intellectus, conſequenter eam non cadere niſi in ens intellectu præditum. Jam vide §. 643.

§. 694

§. 694.

Nullus ſpiritus limitatus perfectiſſimus eſſe poteſt (§. 643. rat. coll. §. 468. Ont. 652 ſq. rat.). Spiritus limitatus cur non ſit perfectiſſimus.

§. 695.

Omnis ſpiritus limitatus finitus eſt (§. 468. Ont. 643. rat. 705. 837. Ont.). Spiritum limitatum eſſe finitum.

Finitum & limitatum vulgo pro ſynonymis habentur, adeoque mirabuntur nonnulli, cur hic demum probetur, ſpiritum limitatum eſſe debere finitum. Enimvero cum *ens illimitatum* ſit, cujus determinationes eſſentiales reſpuunt limites, adeoque *ſpiritus illimitatus* dicendus ſit, cujus intellectus & voluntas omnem limitem reſpuunt; ens autem infinitum reale a finito reali in oppoſitione ad infinitum & finitum mathematicum, quod imaginarium eſt (§. 805. *Ontol.*), ita diſcreverimus, quod infinitum habeat omnia ſimul, quæ eidem actu ineſſe poſſunt (§. 838. *Ontol.*), finitum vero eadem non niſi ſucceſſive experiatur (§. 837. *Ont.*): nobis utique oſtendendum erat ex limitatione intellectus & voluntatis conſequi finitudinem ſpiritus.

§. 696.

Cum ſolo rationis lumine uſus definire nequeam, an ſpiritus finiti præter animas noſtras dentur alii (*not.* §. 657.), quæ vero ſcriptura ſacra magiſtra diſcimus, ad forum Theologorum ſpectent, nec temere in philoſophiam inferri debeant; noſtrum quoque non eſt inquirere, num ſpiritus finiti, quos angelos dicit ſcriptura, habeant corpora & quomodo ipſorum perceptiones motibus in corpore factis ac viciſſim motus corporis volitionibus conſentiant; multo minus autem noſtrum eſt inquirere in differentiam ſpirituum bonorum & malorum, quam ſcriptura ſacra ſatis perſpicue exponit. Cur non plura de ſpiritibus tradantur.

CAPUT II.

DE

ANIMÆ ORTU, UNIONE CUM CORPORE ET IMMORTALITATE.

§. 697.

Creationis definitio.

Creatio appellari ſolet productio ex nihilo, ſeu non præexiſtente (§. 690. *Ont.*).

§. 698.

Qualis eſſe poſſit ortus animæ.

Si anima humana oritur, oriri aliter nequit, quam per creationem (§. 48. ration. 541. 294. 691. Ontol. 697. ration.).

§. 699.

Creatiani quinam dicantur.

Creatiani appellantur, qui ortum animæ per creationem defendunt.

Ubi vero animas a Deo creari ſtatuis, duplex eſt de ejus creatione quæſtio, ſcilicet num in prima ſtatim creatione conditæ fuerint, an vero tum demum creentur, quando corpus in utero formatur. Vulgo *Creatiani* defendunt tum demum creari animas, quando infans in utero vitam hominis vivere incipit.

§. 700.

Impoſſibilitas propagationis animæ per parentes.

Si anima humana oritur, a parentibus cum corpore generari nequit. Si enim anima a parentibus propagaretur, aut anima infantis orietur ex animabus parentum, aut ex materia ſeminis, unde corpus generatur. Non ex animabus (§. 48. *ration.* 688. *Ontol.*). Neque ex materia ſeminis (§. 141. *Coſm.* 549. 531. 687. *Ontol.*).

§. 701.

Animæ a parentibus ortus hypotheſi Materialiſtarum conveniens.

In Materialiſtarum hypotheſi anima a parentibus cum corpore generatur (§. 35.).

Sane

Sane Materialiſtis debetur hypotheſis de ortu animæ a parentibus per generationem. Hinc inter Eccleſiæ primitivæ Patres *Tertullianus*, quem Materialiſtam fuiſſe conſtat, hanc animæ originem defendit.

§. 702.

Generatio animæ a parentibus facta ſeu ejus ex corpulentis ſeminibus ortus dicitur *Propagatio animæ per traducem*. Et qui propagationem animæ per traducem defendunt, vocantur *Traduciani*. Traduciani quinam dicantur.

§. 703.

Quoniam anima a parentibus una cum corpore generari nequit (§. 700.); *ejus per traducem propagatio impoſſibilis* (*§*. 702.). Propagatio animæ per traducem rejicitur.

§. 704.

Animæ præexiſtunt in corpuſculis organicis præexiſtentibus, ex quibus fœtus in utero formatur. Hodie pro certo atque explorato habetur, fœtum in utero materno non generari ex maſſa ſeminis rudi atque indigeſta, ſed ex corpuſculo organico præexiſtente, ſive organicum iſtud corpuſculum ſit animalculum ſpermaticum, ſive quodcunque aliud rudimentum fœtus. Enimvero quoniam generatio non admittitur niſi ex præexiſtente organico, quia vi corporum ex maſſa rudi & indigeſta, quam chaos dicimus, organicum quid formari concipi nequit; corpuſcula præexiſtentia organica aut neceſſario exiſtunt, ita ut impoſſibile ſit materiam exiſtere alia forma, aut in primo rerum ortu creata fuere. Jam animæ tanquam ſubſtantiæ ſimplices (§. 48.) itidem aut neceſſario exiſtunt (§. 689. *Ontol.*), aut, ſi oriantur, per creationem oriri debent (§. 698.). Quamobrem ſive animas & corpuſcula organica, quæ fœtuum rudimenta continent, neceſſario exiſtere fingas; ſive utramque ſubſtantiam a Deo creatam eſſe in prima rerum creatione ponas; evidens eſt animas humanas præexiſtere debere in corpuſculis organicis, ex quibus fœtus in utero formatur. Præexiſtentia animarum.

§. 705.

Quoniam corpuſcula illa organica, quæ rudimenta fœtus continent, vel cum ſemine maris, vel cum ovulo fœminæ in Quomodo anima in fœtum immittatur.

 uterum

uterum deferuntur; cum conſtet conceptionem fœtus non aliunde quam ab immiſſione ſeminis maris & delatione ovuli in uterum pendere; *animas cum corpuſculis organicis, quæ fœtus rudimenta continent, in uterum matris deferri patet.*

Verum eſt, animas eſſe ſubſtantias ſimplices, easque a Deo fuiſſe creatas: & ſcripturæ ſacræ convenit tum creatio, tum quod facta ſit in prima rerum origine. Etenim ab angelis tanquam ſpiritibus, adeoque ſubſtantiis ſimplicibus (§. 658.), removet potentiam generandi, quæ adeo neganda quoque eſt ex ipſius mente de animabus, & ideo animarum Deo tribuenda creatio. Jam vero Deus die ſeptimo a creando ceſſaſſe legitur, unde Theologi recte colligunt, quod hodie nil amplius creet, ſeu ex nihilo producat. Scripturæ igitur convenit creatio animarum in prima ſtatim creatione a Deo facta. Non abſimili prorſus modo idem evincitur de primis ſtaminibus fœtuum.

§. 706.

In quali ſtatu anima præexiſtat.

Dum anima in corpuſculo organico præexiſtente, quod fœtus rudimenta continet, aut, ſi ita videtur, in animalculo ſpermatico præexiſtit, in ſtatu perceptionum confuſarum eſt. Si negas; ſit ea in ſtatu perceptionum diſtinctarum. Jam conf. §. 225. *rat.* 175. *empir.* 705. *Ont.* 226. *empir.* Enimvero nemo unquam mortalium tale quid obſervavit, ſed in confeſſo potius eſt penes omnes; nos ſtatus præexiſtentiæ neutiquam recordari, immo ne quidem recordari ſtatus, quem in utero experti ſumus, aut dum in cunis vagivimus. E.

Vim hujus argumenti rectius percipit, qui perpendit animam nunc recordari ſtatuum præteritorum, quia eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum & ad perceptiones diſtinctas animum advertit. Quamobrem ubi ceſſat recordatio, ibi quoque ceſſare debet recordationis ratio, propterea quod poſita ratione ſufficiente ponatur etiam id, quod propter eam potius eſt quam non eſt (§. 118. *Ontol.*).

§. 707.

Quales ſint perceptiones animæ in ſtatu præexiſtentiæ.

Quoniam anima eſt in ſtatu perceptionum confuſarum ſeu obſcurarum, ſi perceptiones partiales obſcuræ ſunt (§. 47. *Pſychol. empir.*), conſequenter etiam totalis obſcura eſt (§. 46. *Pſychol. empir.*); *Quamdiu anima in animalculis ſpermaticis ſeu* rudi-

rudimentis fœtus præexiſtit, hoc eſt, ſi brevius loqui ames, *in ſtatu præexiſtentiæ, perceptiones nonniſi obſcuras habet.*

Equidem non nego fieri poſſe, ut perceptionibus obſcuris admixtum ſit aliquid claritatis; ſed id adeo exiguum eſſe debet, utideo perceptiones ex numero obſcurarum eximi & in numerum clararum referri minime mereantur. Patebunt hæc ex ſequentibus, ubi oſtendemus qualem anima in percipiendo typum ſequi debeat in ſtatu præexiſtentiæ.

§. 708.

Cur anima apperceptione careat & memoria.

Si perceptiones partiales ſingulæ obſcuræ ſunt, *anima* ſibi rerum perceptarum atque ſui conſcia eſſe nequit (§. 16.). *In ſtatu* igitur *præexiſtentiæ rerum perceptarum atque ſui conſcia eſſe nequit*, conſequenter *apperceptione caret* (§. 25. *Pſychol. empir.*), *itidemque memoria* (§. 174. 175. *Pſych. emp.*).

Atque jam ſatis patet, quænam differentia intercedat inter ſtatum animæ præſentem & ſtatum præexiſtentiæ, quorum ſtatuum intermedius quaſi eſt, dum infans ex utero in lucem primum editur. Etenim tum tanta eſt perceptionum partialium claritas, quæ ad ſtatum perceptionum diſtinctarum ſufficit (§. 44. 45. *Pſychol. empir.*); ſed dum anima attentioni nondum adſueta, qua quippe caruit in ſtatu præexiſtentiæ (§. 237 *Pſychol. empir.* & §. 707. *Pſychol. ration.*), plurimum adhuc cum ſtatu præexiſtentiæ commune habet, quatenus ſigillatim perceptibilia actu mentis reflexo nondum diſtinguit.

§. 709.

Cur uſu intellectus & rationis deſtituatur.

In ſtatu præexiſtentiæ anima caret operationibus intellectus (§. 707. *rat.* 275 *empir.* coll. §. 330. 343 ſqq. 354 ſqq. *empir.*) & *uſu rationis* (§. 456. *rat.*).

§. 710.

Mutatio animæ accidens in formatione fœtus.

Dum fœtus in utero formatur, animæ e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transfertur (§. 704. 706.). Enimvero conſtat hominem in lucem editum ſibi conſcium eſſe ſuarum perceptionum, aut, ſi mavis, ſui rerumque perceptarum. Fœtus igitur, ubi perfecte formatus in lucem editur, eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 13.). Evidens adeo eſt, dum

dum fœtus in utero formatur, animam e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transferri.

§. 711.

Quomodo contingat.

Translatio animæ e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum naturalis atque ſucceſſiva eſt. Aut enim per eſſentiam animæ poſſibile eſt, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat, aut non. Ponamus per eſſentiam ejus fieri non poſſe, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat. Quoniam per eſſentiales determinationes non intelligitur, cur hoc fieri poſſit; nulla in eſſentia continetur ratio, cur fieri poſſit, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat (§. 56. *Ontol.*). Neceſſe igitur eſt, ut determinationes eſſentiales, quas habet in ſtatu præexiſtentiæ, mutentur in alias, conſequenter ut anima præexiſtens annihiletur & ejus loco alia producatur: quod cum ſit abſurdum, ponendum utique eſt per eſſentiam animæ poſſibile eſſe, ut in ſtatum perceptionum diſtinctarum ex ſtatu confuſarum perveniat. Jam conf. §. 60. 55. 57. 66 ſq. Vi ergo illa e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transfertur (§. 56. *Ontol.*). Translatio igitur hæc animæ naturalis eſt (§. 69.). *Quod erat unum.*

Conſtat vero infantem recens natum, etſi ſit in ſtatu perceptionum diſtinctarum, plurimum tamen confuſioni adhuc obnoxium eſſe atque ex ea demum ſucceſſive ſeſe extricare & ad uſum intellectus atque rationis pervenire. *Quod erat alterum.*

§. 712.

Diſpoſitio naturalis in ſtatu præexiſtentiæ ad claras perceptiones.

Animæ humanæ in ſtatu præexiſtentiæ inſunt diſpoſitiones naturales ad perceptiones claras atque diſtinctas (§. 706.). Quamdiu ergo in corpuſculo organico præexiſtit, ex quo aliquando corpus ipſius formari debet in utero, deficit potentia clare ac diſtincte aliquid percipiendi (§. 704. *Pſychol. rat.* & §. 31. 32. 38. *Pſychol. empir.*). Enimvero dum fœtus in utero formatur, e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transfertur (§. 710.), adeoque tum poſſibile eſt per eſſentiam & naturam animæ, ut clare & diſtincte quid percipiat, ſine ulla prævia mutatione

tatione intrinſeca, conſequenter animæ jam ineſt potentia clare ac diſtincte quidpiam percipiendi (§. 716. 170. *Ontol.*). Et quidem hæc potentia eſt animæ naturalis (§. 711. *rat.* 426. *emp.*).

Hinc corruit objectio, quaſi anima humana prodeat ex ſubſtantia ſimplici inferioris gradus, & eadem facilitate anima alicujus bruti fieri poterat, quæ nunc ſit anima humana. Qui enim ita ratiocinantur, non ſatis intelligunt, quid ſibi velit principium rationis ſufficientis, quod non admittit mutationes in ente aliquo niſi per determinationes ipſi intrinſecas explicabiles.

§. 713.

Anima continua perceptionum obſcurarum evolutione, diminuto ſucceſſive obſcuritatis gradu, tandem ad claras pervenit (§ 425. *emp.* 706. *rat.* 313. *emp* 712. *rat.* 426. *emp.* 710. *rat.*).

Quomodo potentia clare quid percipiendi acquiratur.

Qui ſatis perpendit, quæ de involutione idearum earumque evolutione in theoria ſuperiori de anima dicta ſunt, is ſucceſſivas mutationes, quibus anima e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarumt ransfertur, optime concipiet.

§. 714.

Hinc denuo patet (§. 711.), *animam ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum ſucceſſive transferri.*

Succeſſiva translatio ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum.

§. 715.

Anima in ſtatu præexiſtentiæ ſibi repræſentat hoc univerſum convenienter mutationibus, quæ in animalculo ſpermatico vel in corpuſculo organico ſtamina fœtus continente contingunt (§. 62. 56ſq. 704. 706.).

Lex perceptionum in ſtatu præexiſtentiæ.

§. 716.

Si anima in ſtatu præexiſtentiæ ſibi repræſentat hoc univerſum convenienter mutationibus, quæ in corpuſculo præexiſtente contingunt; perceptiones ejus eam claritatem habere nequeunt, quam nunc habent, nec diſtinctæ eſſe poſſunt, quales nunc ſunt. Corpuſculum iſtud organicum, ex quo per evolutionis quandam ſpeciem formatur corpus infantis in utero, cum ſemine maris in uterum defertur. Quamobrem cum in ſemine maris non obſervemus niſi animalcula ſpermatica; corpuſculum præexiſtens

Ratio cur in ſtatu præexiſtentiæ perceptiones ſint obſcuræ & nimis confuſæ.

aut erit animalculum ſpermaticum, aut aliud corpuſculum eodem minus. Enimvero animalcula ſpermatica tantæ exilitatis ſunt, quam vix concipere mente, nedum imaginari licet, atque adeo patet, quam exiles eſſe debeant materiæ particulæ, quæ impreſſionem quandam in organa iſtorum animalculorum facere iisque mutationem quandam inducere valent. Et ſi corpuſcula animalculis ſpermaticis minora ſumimus, multo magis idem apparet. Atqui ipſis deficiunt organa, unde pendet claritas (§. 125. 126.) & diſtinctio in percipiendo (§. 127. 129.). E.

§. 717.

Cur tranſitus animæ e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum ſit poſſibilis.

In eadem hypotheſi anima ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum perceptionum diſtinctarum naturaliter & ſucceſſive tranſire debet, dum fœtus in utero formatur. Etenim animæ perceptiones conveniunt mutationibus in organis factis adeoque dum mutantur organa, mutantur & ipſæ. Jam vero organa corporis mutantur, dum in utero materno ſtamina in corpuſculo præexiſtente latentia evolvuntur & explicantur, hoc eſt, dum fœtus in utero formatur. Ergo etiam animæ vis percipiendi convenienter immutari, conſequenter anima e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum tranſire debet. *Quod erat primum.*

Fœtus in utero ſucceſſive formatur, ut adeo organa non-niſi ſucceſſive ſuam conſequantur perfectionem, a quibus perceptiones pendent. Quamobrem cum perceptiones non ante ſint perfecte tales, quam ubi organa fuerint perfecta, ut talis præciſe a tali objecto imprimi poſſit motus (§. 114.); vis quoque percipiendi in anima ſucceſſive immutari debet. *Quod erat ſecundum.*

Id vero fieri naturaliter, patet ex §. 66 ſq. *rat.* 300. *Ont.* 69. *rat.* adde §. 710. 711. 714. *Quod erat tertium.*

§. 718.

Qualis ſit mutatio ſtatus perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum.

Dum anima e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum tranſit; ſtatum priſtinum retinet & novus eidem ſuperaccedit. Etenim in ſtatu perceptionum confuſarum anima perceptiones partiales nonniſi obſcuras habet (§. 47. *Pſychol. emp.*).

In

In ſtatu perceptionum diſtinctarum perceptiones partiales claræ ſunt (§. 44 45. *Pſychol. empir.*), aſt non omnes, verum tantummodo immediatæ (§. 196.): mediatæ vero obſcuræ ſunt (§. 201). Quoad perceptiones adeo mediatas ſtatum priſtinum retinet anima, quoad immediatas novus eidem ſupervenit.

Patet etiam ratio, cur ſtatus priſtinus in totum non mutetur. Etenim cum anima integram ideam univerſi, quam continuo producit (§. 190.), in ipſo etiam ſomno (§. 191.), integram ſimul intueri (§. 194.) adeoque clare percipere non poſſit (§. 93.); perceptiones omnes claræ eſſe nequeant, quæ erant in ſtatu præexiſtentiæ obſcuræ (§. 707.). Quoniam itaque per eſſentiam ſuam perceptiones tantummodo claræ ſunt, quæ per mutationes in organo tales eſſe poſſunt (§. 66 125.); tranſitus vero e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum contingit, dum fœtus in utero formatur (§. 710.), conſequenter dum organa, a quibus perceptiones immediatæ pendent, producuntur (§. 690. *Ontol.*); dum anima tranſit e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum priſtinus non mutari poteſt in totum, ſed tantummodo quoad immediatas: manet igitur idem quoad mediatas.

§. 719.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima hæc non potuit uniri, niſi huic corpori per ipſam utriusque ſubſtantiæ eſſentiam atque naturam animæ (§. 613 ſq. 66 ſq. *rat.* 75. 276. *Coſm.* 615 ſq. *rat.* 246. *Coſm.* 617. *rat.* 851. *Ontol.* 963. *empir.*): *in ſyſtemate influxus phyſici* (§. 568. 565. 567. 565. 569. 571. *rat.* 963. *empir.*) *& cauſarum occaſionalium* (§. 591. 598. 597. *rat.* 963. *empir.*) *indifferens eſt ad unionem cum quolibet corpore.* Quomodo anima ſeſe habeat ad corpus ipſi uniendum.

Singulare hoc eſt in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quod unaquæque anima ad unionem cum ſuo corpore per eſſentiam atque naturam ſuam deſtinetur, ita ut tot concipiantur animæ poſſibiles, quot corpora humana ipſis harmonice modificabilia in hac ſerie rerum exiſtere poſſunt, & ſingulis ſuum ſenſu propriiſſimo conveniat corpus, cum nullo modo ſalva hac rerum ſerie alterius animæ corpus fieri poſſit.

§. 720.

In quanam ſerie rerum anima huic corpori uniri poteſt.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima nonniſi in hac ſerie rerum uniri huic corpori poteſt (§. 719. 617. *rat.* 97 ſqq. *Coſm.*); *in ſyſtematis reliquis, quemadmodum communiter explicantur, in quacunque ſerie rerum corpori cuicunque* (de influxu phyſico vide §. 565. de ſyſtemate cauſarum occaſionalium conf. §. 591.), *ſtante autem theoria ſuperiori de anima in hac tantummodo ſerie rerum corpori alicui uniri poteſt.*

De ultimo membro tenendum, animam continuo producere ideam totius univerſi (§. 190.), prouti exiſtit (§. 192.), idque per eſſentiam & naturam ſuam (§ 66. 67.), ut adeo ad aliam producendam inepta ſit (§. 300. *Ontol.*). Quamobrem cum in ſyſtemate influxus phyſici anima vi ex corpore in ipſam transeunte (§. 569.), in ſyſtemate autem cauſarum occaſionalium a Deo tantummodo dirigatur in intuenda idea univerſi & ad legem ſenſationum obſervandum determinetur (§. 598.); anima corpori quidem cuicunque in hac rerum ſerie, at non in alia rerum ſerie uniri poteſt, ſalva theoria ſuperiori de anima.

§. 721.

Num unio animæ cum corpore habeat rationem ſufficientem.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ unio animæ cum corpore habet in eſſentia & natura utriusque rationem ſufficientem (§. 719 ſq. *rat.* 56. *Ont.*); *in ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium communibus prorſus deſtituitur ratione* (§. 720. 719. *rat.* 56. *Ont.*), *in emendatis ex parte rationem habet, ex parte eadem deſtituitur.*

In ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium emendatis anima per eſſentiam & naturam ejus nonniſi corpori cuidam in hac rerum ſerie uniri poteſt (§. 720.), indifferens tamen eſt ad unionem cum quolibet corpore (§. 719.). Per eſſentiam itaque & naturam animæ intelligitur, cur corpori in hac potius rerum ſerie, quam in alia quacunque uniatur; intelligi vero nequit, cur huic potius, quam alteri cuicunque corpori in eadem ſerie exiſtenti unita fuerit, conſequenter in natura & eſſentia animæ ratio quidem ſufficiens continetur, cur corpori in hac rerum ſerie unita fuerit, non vero cur huic præciſe;

non

non alteri cuicunque in eadem ſerie exiſtenti unita (§. 56. *Ontol.*). E.

Unio in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ principio rationis ſufficientis conforme, in ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium communibus conforme non eſt, in utroque emendato ex parte tantummodo convenit. Quamobrem cum principium rationis ſufficientis ſit fons veritatum contingentium, in quarum numero eſſe unionem animæ cum corpore ex Theologia naturali uberius conſtabit; plurimum hinc roboris acquirit ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ, ceteris vero plurimum decedit. Conſtabit vero ex eadem Theologia naturali principium rationis ſufficientis non alia de cauſa eſſe fontem veritatum contingentium, quam quatenus res a Deo productæ a ſapientia ipſius dependent. Unde etiam unio animæ cum corpore dependens efficitur a ſapientia divina, quatenus eſſentiæ & naturæ ſuæ convenienter anima atque corpus uniuntur, & hinc in Teleologia ſapientiam Numinis plurimum illuſtrat.

§. 722.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ unio animæ & corporis naturalis (§. 721. 719. 720. *rat.* 509. *Coſmol.*), *in ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium prorſus arbitraria, nec ullo ſenſu naturalis dici poteſt* (§. 719 ſqq.). In quo ſyſtemate unio animæ cum corpore naturalis dici poſſit.

Quando hic de unione ſermo eſt, non quæritur de actu, quo anima corpori juncta, hic enim *unitio* potius dicendus eſt, quam unio; ſed de modo, quo ex corpore & anima fit una ſubſtantia compoſita ſeu unum ſuppoſitum. De unione igitur evincitur, quod naturalis ſit; non de unitione, quam eſſe opus infinitæ potentiæ divinæ in Theologia naturali oſtendetur.

§. 723.

Ad unionem animæ cum corpore ſufficit harmonia naturalis animæ ac corporis coëxiſtentium (§. 539.). Quamobrem anima & corpus vi harmoniæ a ſe invicem dependent (§. 851. *Ontol.*), conſequenter unam ſubſtantiam compoſitam ſeu ſuppoſitum hominem conſtituunt (§ 963. *Pſychol. empir.*). Quodſi ergo harmonia iſta naturalis ſit, in eſſentia atque natura animæ & corporis rationem ſufficientem agnoſcit (§. 509. *Coſmol.*), Ad unionem animæ cum corpore quid ſufficiat.

 con-

conſequenter quamprimum anima & corpus coëxiſtunt, harmonia iſta actu inter utramque ſubſtantiam datur, & quamdiu coëxiſtunt, eadem quoque conſtanter & immutabiliter (§ 300. *Ontol.*) ſubſiſtit (§. 118. *Ontol.*), & hinc harmonia naturalis animam & corpus efficit unam ſubſtantiam compoſitam ſeu unum ſuppoſitum hominem, quamprimum coëxiſtunt, & tamdiu manent una ſubſtantia compoſita, quamdiu coëxiſtunt. E.

Qui ſibi perſuadent, aliquid amplius ad hoc requiri, ut anima & corpus fiant una ſubſtantia, quam harmoniam naturalem; quid ſit illud amplius dicere haud quaquam valent. Negotium ipſis faceſſit imaginatio. Obſervarunt enim partes corporis non uniri ſine aliquo vinculo & hinc ad animæ quoque cum corpore unionem vinculo aliquo opus eſſe intulerunt. Unde vero probatur, animam corpori eodem modo uniri debere, quo corpus corpori unitur, cum conſtet animam eſſe ſubſtantiam a corpore prorſus diverſam (§.51.), ut vel hinc naſcatur ſuſpicio modum unionis animæ cum corpore diverſum eſſe debere a modo unionis duorum corporum, atque adeo verendum ſit, ne a corporum unione ad unionem animæ cum corpore argumentati in errorem incidamus? Si porro inſtes, harmoniam animæ & corporis naturalem ſubſiſtere poſſe, etiamſi anima ſit Romæ, corpus vero Lutetiæ Pariſiorum; ſpatium inſtar entis abſoluti & rebus ſublatis adhuc ſuperſtitis concipis, quod veritati repugnat (§. 599. *Ontol.*), & quod inprimis notandum eſt, animam corpori eodem modo præſentem eſſe ſumis, quo corpus corpori præſens eſt, utut idem probare non poſſis, & vel diverſitas utriusque ſubſtantiæ contrarii ſuſpicionem inducat, quemadmodum paulo ante notatum eſt. Localis iſta præſentia, quæ per ideas confuſas corporibus tribuitur, in animam non quadrat. Anima alii corpori præſens intelligi nequit, quam iſti, a quo in modificationibus ſuis pendet.

§. 724.

Qualis animæ cum corpore unio in harmonia præſtabilita. Quoniam in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ harmonia animæ & corporis naturalis eſt, vi cujus fiunt una ſubſtantia (§. 722.), harmonia autem naturalis animæ ac corporis coëxiſtentium ad unionem animæ cum corpore ſufficit (§. 723.); *in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ vera datur unio animæ & corporis.*

Vera

Vera unio aliud quid ſignificare non poteſt, quam quod anima & corpus unum conſtituant vi ejusdem ſuppoſitum.

§. 725.

In ſyſtemate cauſarum occaſionalium anima unitur corpori ſola voluntate Dei (§. 593. rat. coll. *§. 963. emp.).* Quomodo anima corpori unita in ſyſtemate cauſarum occaſionalium.

Hinc Occaſionaliſtæ præter voluntatem Dei aliud vinculum, quo anima corpori jungatur, non agnoſcunt.

§. 726.

In ſyſtemate influxus phyſici unio phyſica & vinculum ejus ſunt termini inanes. Unionis illius phyſicæ nullam experientia magiſtra habemus notionem, multo minus vinculi ejusdem notionem aliquam habemus. Si vero notionem unionis confuſam, quam a corporum unione abſtraximus, ad unionem animæ & corporis transferimus; cum anima a corpore prorſus differat (§. 51.), quomodo ad unionem animæ & corporis applicari debeat, non apparet, conſequenter perperam unioni animæ & corporis jungitur notio unionis corporum. Quamobrem ſi hanc quoque notionem miſſam facias, cum oſtendere non poſſis, eodem modo animam uniri poſſe corpori, quo corpus corpori jungitur; nulla termino unionis phyſicæ amplius reſpondet notio, adeoque inanis evadit (§. 147. *Log.*). Quid ſit unio phyſica & vinculum ejus.

Eodem prorſus modo idem oſtenditur de vinculo unionis.

§. 727.

Anima in ſtatu præexiſtentiæ unitur corpuſculo organico, ex quo deinceps fœtus in utero formatur (§. 704. 715. 56. rat. 851. Ont. 963. emp.). Unionis initium.

§. 728.

Anima ergo *non demum fœtui jam perfecto, ut vitam hominis vivere poſſit, infunditur & unitur, ſed unio ante jam cœpta in novo corpore continuatur (§. 727. 705. 717.).* Unde ſit unio præſens.

§. 729.

Anima incorruptibilis eſt (§. 48 ſq. rat. 541. Ont. 666. rat- Incorruptibilitas animæ.

rat.) per eſſentiam & naturam ſuam (§. 234. 236. Ont. 182. Coſm. 657. rat. 247. Ont. 68. rat.).

§. 730.

Quod cum corpore non intereat.

Anima cum corpore interire nequit (§. 667. 729. 666.).

Cauſæ, quibus corpus corrumpitur, animæ ob ſimplicitatem ſuam nocere minime valent.

§. 731.

Interitus corporis animæ repugnat.

Anima eodem modo, quo corpus interit, interire nequit (§. 48. 668. *rat.* 119. *Coſm.*).

§. 732.

Quomodo anima interire poſſit.

Anima interire nequit niſi per annihilationem (§. 48. *rat* 698. *Ont.*).

§. 733.

Mors quid ſit.

Mors eſt ſtatus corporis, quo organa ipſius in univerſum omnia a functionibus ſuis plenarie ceſſant.

§. 734.

Corruptio cur poſt mortem ſequatur.

Corpus poſt mortem corruptioni obnoxium. Dum corpus moritur, omnes omnium organorum functiones ceſſant (§. 733.), atque ideo motu quoque cordis ceſſante circulatio ſanguinis deſinit & cum ſanguine humores omnes, quibus totum corpus ubivis refertum, ſtagnant. Conſtat vero humores ſtagnantes putrefieri & putrefactione cum mixtum ſolvatur, non minus fluidorum quam ſolidorum corpuſcula in particulas miſcibilium diſſolvi: quo facto cum pereant maſſæ, ex quibus partes corporis organicæ conſtant; tota corporis compages diſſolvitur. E. (§. 666.).

§. 735.

Quid ex morte corporis ſequatur.

Quoniam corpus poſt mortem corruptioni obnoxium (§. 734.), cui obhoxium non erat, quamdiu viveret; dum vero corrumpitur interit (§. 666.); *mors eſt ſtatus corporis, ex quo ſequitur ejusdem interitus.*

Differt adeo interitus corporis a morte ejusdem, inter ſe tamen hæc duo connexa ſunt, ita ut poſita morte ſequatur ejus interitus.

§. 736.

§. 736.

Anima foret mortalis, ſi exercitium omnium facultatum ſimul ceſſaret & exinde annihilatio animæ ſequeretur. De corpore vide §. 733. 735. Si igitur anima per analogiam mortalis dicenda, neceſſe eſt, ut aliquando ad eum perveniat ſtatum, in quo exercitium omnium facultatum ſimul ceſſat & animæ tandem interitus conſequitur. Enimvero anima interire nequit niſi per annihilationem (§. 732.). Ergo. Anima quæ ſenſu mortalis foret.

§. 737.

Immortalis itaque dicenda eſt anima, quatenus a morte corporis perennans perceptiones & appetitiones ac averſiones, quales jam habet, continuat. Nnimirum cum nunc ſit in ſtatu perceptionum diſtinctarum, in eodem ſtatu perſeverare debet, & cum ſui conſcia ſit ſtatuumque præteritorum recordata memoriam ſui ipſius conſervet, a morte quoque corporis ſtatus ſui præteriti meminiſſe & eum ad ſe pertinere ſibi conſcia eſſe debet. *Immortalitas* itaque *animæ* eſt potentia perſeverandi a morte corporis in ſtatu perceptionum diſtinctarum & conſervandi memoriam ſui. Immortalis quo ſenſu dicatur anima.

§. 738.

Quoniam anima in ſtatu perceptionum diſtinctarum perſeverare ſuique memoriam conſervare nequit, niſi a morte corporis ſuperſtes ſit; *ſi anima immortalis eſſe debet, neceſſe eſt, ut poſt mortem corporis ſuperſtes ſit, nec unquam intereat.* Immortalitas incorruptibilitatem præſupponit.

§. 739.

Immortalitatem animæ demonſtraturus evincere tenetur, 1. quod anima a morte corporis ſuperſtes ſit, nec unquam intereat, 2. quod in ſtatu perceptionum diſtinctarum perſeveret & 3. quod memoriam ſui conſervet, ſeu vitæ præteritæ memor ſibi conſcia ſit, eam ad ſe pertinere (§. 737 ſq.). Quomodo immortalitas animæ demonſtranda.

§. 740.

Notio immortalitatis, quam dedimus, ſcripturæ ſacræ ſeu menti Chriſti conformis. Quænam Chriſto fuerit immortalitatis Conformitas notionis immortalitatis

cum ſcriptura ſacra. tatis notio, ex narratione de divite epulone Luc. XVI. abunde patet. Sed vero notio immortalitatis, quam dedimus, eſt menti Chriſti, adeoque ſcripturæ ſacræ plane conformis.

§. 741.

Perſona quid dicatur. *Perſona* dicitur ens, quod memoriam ſui conſervat, hoc eſt, meminit, ſe eſſe idem illud ens, quod ante in hoc vel iſto fuit ſtatu. Dicitur etiam *Individuum morale*.

Scholaſtici perſonam definiunt per ſuppoſitum intelligens: ſuppoſitum vero per ſubſtantiam ſingularem vivam. Atque adeo ex mente ſcholaſticorum ad notionem perſonæ requiritur, ut ſit ſubſtantia, ut ſit individuum, ut vita fruatur, ut ſit intellectu prædita. Quodſi hæc diſtincte explices, ſcholaſticorum definitio cum noſtra in concordiam redit. Ens enim, quod ſui memoriam habet, judicat ſe eſſe idem illud, quod ante in hoc vel iſto ſtatu fuit: ens itaque ſingulare eſt idemque præditum intellectu (§. 281.). Sed ens intellectu præditum vi cognoſcitiva gaudet (§. 275. *Pſych. emp.*), atque adeo ſubſtantia eſt (§. 725. 768. *Ont.*), eaque viva, cum vivum ens dicatur, quatenus habet operationum principium intrinſecum. Vi igitur definitionis noſtræ, perſona eſt ſubſtantia ſingularis viva, adeoque ſuppoſitum. Eſt vero etiam intelligens, adeoque perſona.

§. 742.

Immortalitas animæ requirit ſtatus perſonalitatis conſervationem. Quoniam ſi anima immortalis eſt, in eo, quem a morte corporis experitur, ſtatu memoriam ſui conſervat (§. 737.); *anima immortalis poſt mortem idem individuum morale permanere debet, ſeu ſtatum perſonalitatis conſervet opus eſt* (§. 741.).

Vi incorruptibilitatis anima a morte ſuperſtes idem tantummodo manet *individuum phyſicum*, eadem nempe ſubſtantia ſingularis, quæ fuerat ante, ſtatum ſuum vi eſſentiæ ac naturæ ſuæ continuans. Perſeveratio vero in ſtatu perceptionum diſtinctarum &, quæ in eodem poſſibilis eſt, memoria ſui demum efficit, ut idem individuum phyſicum ſit etiam idem individuum morale.

§. 743.

Quod homo ſit perſona. Quia homo memoriam ſui habet, probe memor ſe eundem adhuc eſſe, qui fuerat heri vel pridie in hoc vel iſto ſtatu, quod

quod experientia obvia unicuique manifeſtum; *homo perſona eſt* (§. 741.).

§. 744.

Anima a morte corporis ſuperſtes eſt ſemperque manet. (§. 729 ſq.). Quamvis vero interire poſſit per annihilationem (§. 732.), ſiquidem ſupponas ens, quod eam annihilandi potentiam habeat & præterea annihilare eam velit; cum tamen ne in corporum quidem interitu quidpiam annihiletur (§. 125. *Coſm.*), ne probabilis quidem ratio ſuppeditari poteſt, cur anima a morte corporis annihilari debeat. E. Animam a morte corporis manere ſuperſtitem.

§. 745.

Anima poſt mortem corporis manet in ſtatu perceptionum diſtinctarum & perceptiones ad majorem claritatis gradum evehuntur. Dum enim corpus moritur, omnia ipſius organa a functionibus ſuis ceſſant (§. 733.), adeoque nullæ amplius in organis ſenſoriis contingunt mutationes, conſequenter anima ſibi non amplius hoc univerſum repræſentare poteſt convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt (§. 62.). Perceptiones igitur ipſius alio jam modo conſequi debent, quam nunc conſequuntur, quamdiu corpori huic unita eſt. Enimvero ante unionem cum hoc corpore corpuſculo uniebatur organico, ex quo in utero formatum eſt corpus præſens (§. 727.), & hujus corpuſculi mutationibus convenienter in percipiendo modificabatur (§. 715.). Quoniam itaque dum per evolutionem corpuſculi organici in utero formabatur corpus præſens, unio animæ cum illo corpuſculo tollebatur, & dum corpus præſens moritur unio cum eodem itidem diſſolvitur; mutatio, quæ per mortem accidit, ſimilis eſt mutationi, quæ per generationem contingit. Jam in mutatione illa magna, quæ per generationem contigit, lex perceptionum ita immutabatur, ut ſtatus priſtinus quoad perceptiones retineretur, & novus eidem ſuperaccederet. Quamobrem cum hinc conſtet, quænam ſit naturæ lex in magnis mutationibus animæ, hinc utique colligi debet, animam a morte corporis ſtatum priſtinum, quem habet, retinere & novum eidem ſuperaccedere debere. Eſt autem in hoc corpore in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 14.). Eandem manere in ſtatu perceptionum diſtinctarum.

 Ergo

Ergo etiam a morte corporis in ſtatu perceptionum diſtinctarum eſſe debet. *Quod erat primum.*

Quoniam itaque anima humana infinito intervallo a ſpiritu perfectiſſimo diſtat (§. 656.) & perceptionibus noſtris infinita inſunt (§. 186.), quæ, cum eorum nobis conſcii non ſimus, clare non percipimus (§. 31. *Pſychol. empir.*), conſequenter multo majores gradus claritatis poſſibiles ſunt, quam qui in unione cum hoc corpore eidem reſpondet; quin poſt mortem corporis perceptiones ipſius ad majorem claritatis gradum evehantur, haud quaquam dubitandum eſt. *Quod erat ſecundum.*

Perfectio, de qua loquimur, quemadmodum in piis auget voluptatem, ita in impiis tædia & cruciatus intendit.

§. 746.

An memoriam ſui conſervet.

Anima poſt mortem corporis memoriam ſui conſervat. Eſt enim poſt mortem corporis in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 745.); & hinc ſibi ſui ipſius conſcia (§. 13.). Quamobrem cum per legem imaginationis, aut, ſi mavis, reproductionis perceptionum præteritarum vi ſimilitudinis perceptionis præſentis cum aliqua præterita præterita reproducatur (§. 117. *Pſychol. empir.*) & vi memoriæ nobis conſcii ſimus, quod eam ante habuerimus (§. 173. 175. *Pſychol. empir.*), anima vero poſt mortem majorem in percipiendo claritatem conſecuta (§. 745.) id, quod perceptio præſens cum aliqua in ſtatu hujus vitæ commune habet, facilius agnoſcere poſſit (§. 31. *Pſychol. empir.*); quin anima poſt mortem corporis memor ſit eorum, quæ in hac vita acta ſint, & meminerit ſe in hoc vel iſto fuiſſe ſtatu; dubitari nequit (§. 281.).

Animam poſt hanc vitam in reproducendis ideis præteritis, quas in hac vita habuit, obſervare legem imaginationis, ex narratione Chriſti, de divite epulone patet. Etenim videns Lazarum in ſinu Abrahami, meminit vitæ ſuæ anteactæ fratrumque ſuorum.

§. 747.

Immortalitas animæ adſtructa.

Anima immortalis eſt (§. 744. 746. 737.).

§. 748.

§. 748.

Status animæ poſt mortem cum ſtatu vitæ præſentis connexus eſt. Status conſtituitur per mutabilia, quæ rei inſunt (§. 705. *Ontol.*), conſequenter per modos entis (§. 314. *Ontol.*). Per modos igitur animæ quoque poſt mortem ſtatus determinatur. Quoniam vero anima poſt mortem ſuperſtes eſt (§. 744.), adeoque eſſentiam in ſe immutabilem retinere debet (§. 300. *Ontol.*); poſt mortem quoque vi activa prædita eſſe debet (§. 66.), etſi limitatione, quam nunc habet, variata (§. 745.) quippe quam tanquam mutabilem (§. 715.) ad eſſentiam præciſe non pertinere apparet (§. 300. *Ontol.*), etſi tamdiu pertinere videatur, quamdiu unio cum corpore ſubſiſtit. Et cum in anima vi illa unica (§. 57.) omnia actuentur, quæ per facultates ejusdem in eadem poſſibilia intelliguntur (§. 55.); omnes quoque modi ejus vi iſta ad actum perduci debent. Quia tamen poſitis determinationibus eſſentialibus & natura animæ, nondum ponuntur & ipſi, cum alias omnes ſimul eidem inexiſterent (§. 118. *Ontol.*); in ſola eſſentia ratio ſufficiens non continetur, cur modi ipſi inſint. Neceſſe igitur eſt, ut modi ſequentes rationem ſufficientem agnoſcant in antecedentibus (§. 160. *Ontol.*), conſequenter ſtatus ſequens in antecedentibus ſemper rationem ſufficientem agnoſcit (§. 705. *Ontol.*). E. (§. 10. *Cosmol.*). Nexus ſtatus poſt mortem cum ſtatu hujus vitæ.

Nexum ſtatus poſt hanc vitam cum ſtatu in vita præſente docet ſcriptura ſacra. Etenim ejus autoritate conſtat, animabus aliis poſt hanc vitam bene, aliis male eſſe. Quodſi quæſiveris, cur illis bene, his male ſit, ratio redditur ex ſtatu vitæ præſentis, ſcilicet ex actionibus in hac vita patratis. In quonam vero nexus iſte conſiſtat, rationis lumine non aſſequimur. Supplet adeo ſcriptura rationis defectum, quemadmodum in aliis ſcitu neceſſariis.

CAPUT III.
DE
ANIMABUS BRUTORUM.

§. 749.

Exiſtentia animarum brutorum.

Bruta habent animas a corpore diſtinctas. Bruta enim habent organa ſenſoria ejusdem prorſus ſtructuræ cum organis ſenſoriis corporis humani & quæ ideo easdem experiuntur mutationes, quæ in organis ſenſoriis hominum accidunt, ut adeo ipſis ſint ſpecies impreſſæ eædem, quæ hominibus (§. 112.). Ex organis ſenſoriis externis perinde ac in corpore humano nervi ad cerebrum extenduntur, per quos motum fibrillis ejus impreſſum ad cerebrum propagari, eodem modo oſtendi poteſt, quo idem in corpore humano evicimus (§. 111.), ut adeo brutis eædem ſint ideæ materiales, quæ hominibus (§. 112.). Jam conſtat animam humanam ideo uniri corpori, quod ſibi repræſentet ſenſibilia convenienter mutationibus in organa ſenſoria factis (§. 62.), ut ideis materialibus continuo coëxiſtant ſenſuales (§. 113.). Quamobrem cum non repugnet, ſenſibilia repræſentari convenienter mutationibus, quæ in organis brutorum contingunt, etiam in organis minus perfectis (§. 715.), atque adeo poſſibiles ſint ideæ ſenſuales, quæ materialibus ideis brutorum coëxiſtant; naturæ autem ſcrutatoribus abunde perſpectum ſit, eam in omni varietate ſimilitudini ſtudere, & hinc eadem eodem fine fieri in diverſis; argumento ab analogia deſumto recte omnino colligitur, brutis eſſe animas.

§. 750.

Differentia inter animalia perfectiora & imperfectiora.

Bruta perfectiora ſunt quibus quinque ſunt organa ſenſoria: *imperfectiora* vero, quibus pauciora. Dantur autem in imperfectioribus plures imperfectionis ſpecies.

§. 751.

§. 751.

Bruta ſibi perceptionum ſuarum conſcia ſunt. Patet enim, quod ſenſu diſtinguant ſenſibilia, quæ in organa ipſorum agunt. Ipſa ſane oſtrea tactu diſcernit vim ad teſtas divellendas adhibitam. Et de inſectis curioſæ admodum colligi poſſunt obſervationes idem confirmantes. Habent adeo perceptiones partiales claras atque hinc totales diſtinctas (§. 44. *Pſychol. empir.*). E. (§. 45. *empir.* 13. *rat.*). An bruta apperceptione gaudeant.

Idem patet ex §. 750. 111 ſq. 114. 11.

Non verendum eſt, ne ſic brutis tribuantur animæ ſpirituales; neque enim ad ſpiritualitatem ſufficit apperceptio, ſeu ut ſubjectum percipiens perceptionum ſuarum ſibi ſit conſcium (§. 643.).

§. 752.

Animæ brutorum materiales ſeu corporeæ non ſunt (§. 751. 44. 46. rat. 122. 141. Coſm.). Immaterialitas animæ brutorum.

§. 753.

Animæ brutorum ſunt ſubſtantiæ ſimplices. Ex §. 752. 46. *rat.* 119. *Coſm.* 685. *Ontol.* patet ſimplicitas. Ejusdem ſimplicitas.

Jam porro perceptiones, quas experiuntur bruta, continuo mutantur, actionibus ſenſibilium in organa continuo mutatis. Sunt igitur modi animarum (§. 151. *Ontol.*), atque ideo animæ brutorum modificabiles ſunt (§. 764. *Ontol.*). Eædem cum corporibus brutorum perdurant: quod denuo nemo non admittere tenetur, qui earum exiſtentiam in dubium minime revocat. Sunt igitur etiam perdurabiles (§. 766. *Ontol.*). Jam conf. §. 768. *Ontol.*

§. 754.

Animæ brutorum obſervant legem ſenſationum (§. 749. rat. 85. empir.). An legem ſenſationis obſervet.

Poſſunt porro ad animas brutorum transferri, quæ ſupra de animabus humanis evicimus, ſcilicet quod vi quadam præditæ ſint (§. 53.), qua omnes ejus actiones ad actum perducantur (§. 60.): quod vis hæc tantummodo unica ſit (§. 57.) & quidem repræſentativa univerſi pro ſitu corporis

corporis organici in univerſo, convenienter mutationibus, quæ in organis contingunt (§. 62.), quodque in hac vi eſſentia & natura animarum brutorum conſiſtat (§. 66. 67.).

§. 755.

Bruta num imaginatione & memoria gaudeant.

Brutorum animæ imaginatione & memoria gaudent. Ex actionibus brutorum id colligitur a poſteriori. Nemo eſt, qui hoc neſciat: ſi quis canis baculo aliquoties fuerit percuſſus, ad conſpectum baculi elevati vociferatur & fugit a plagis ſibi metuens. Quoniam ideo vociferatur & fugit, quia baculo percuſſus fuit; neceſſe eſt, ut idea baculi elevati reſuſcitet ideam plagarum ac inde orti doloris. Reproducitur adeo idea plagarum ac doloris, quam ante habuit, conſequenter anima canis facultate imaginandi gaudet (§ 92. *Pſychol. empir.*). Similiter nemo non novit, canes dormientes voce & motu corporis ſæpius ſigna ſomniorum inquietorum edere. Quamobrem cum ſomnia vi imaginationis producantur (§. 121. *Pſychol. empir.*); ex iis quoque recte infertur, animam canis facultate imaginandi gaudere.

Jam quia canis idea plagarum & doloris inde percepti reſuſcitata vociferatur & fugit, plagas illas ſibi repræſentare debet tanquam nunc infligendas & dolorem tanquam nunc inde percipiendum. Quamobrem cum ſibi conſcius ſit perceptionum ſuarum (§. 751.); neceſſe eſt, ut ſibi quoque conſcius ſit plagarum tanquam ſibi antea inflictarum & doloris tanquam inde percepti, cum non alia ſit ratio, cur ſibi plagas repræſentet tanquam denuo infligendas & dolorem tanquam denuo inde percipiendum. Ideas adeo reproductas recognoſcit (§. 173. *Pſychol. empir.*), conſequenter memoria gaudet (§. 175. *Pſychol. empir.*).

Bruta, ſaltem perfectiora & quæ ad ea propius accedunt, eandem habent cerebri ſtructuram, quæ hominibus eſt, quantum ſenſuum judicio conſtat. Quamobrem cum per ſtructuram cerebrum humanum contrahat facilitatem reproducendi ideas materiales (§. 241.), & in potentia reproductionis imaginatio (§. 227.), in facilitate vero memoria materialis conſiſtat (§. 294.); brutis cerebrum habentibus imaginatio & memoria materialis tribuenda venit. Enimvero cum bruta habeant animas a corpore

pore diſtinctas perinde ac homines (§. 749.) & vi legis ſenſationis ideis materialibus in cerebro ſenſuales in anima reſpondeant (§. 754.), quemadmodum in hominibus (§. 113.); in nobis autem phantasmata ideis quoque materialibus in cerebro reſpondent, ut adeo imaginatio materialis non ſit ſine immateriali in anima (§. 227.), nec memoria materialis ſine immateriali, quæ animæ ineſt (§. 294.); per analogiam ex memoria & imaginatione materiali in corpore recte colligitur immaterialis in anima, conſequenter animas brutorum facultate imaginandi & memoria gaudere tanto minus dubitandum, quanto magis in brutis obſervantur actiones ſimiles iis, quæ a nobis ſine imaginationis & memoriæ vi non eduntur, cum hinc argumentum ab analogia majus robur acquirat.

§. 756.

Bruta obſervant legem imaginationis. Vide exemplum de cane §. 755. *rat.* & conf. §. 117. *empir.* An legem imaginationis obſervent.

§. 757.

Bruta habent appetitum ſenſitivum & averſationem ſenſitivam. Bruta vocem variare ſolent ad appetitum indigitandum. Ita gallina voce allicit pullos, qualem in aliis caſibus non fundit. Peculiari quoque voce utitur, ubi ipſi inſidiæ ſtruuntur. Similiter canis latratum variat & vocem triſtem eidem miſcet cum ejulatu, ubi in conclavi ſolus relictus exire cupit. Hinc igitur aperte patet brutis eſſe appetitum. Notum porro eſt, canem fugere, ſi elevato baculo eum percutere tentes, ut plagæ evitentur. Habes adeo certum averſionis indicium. Vide hic §. 754 ſq. *rat.* 580. 582. 275. *emp.* An brutis competat appetitus.

Idem etiam ſic oſtenditur. Conſtat bruta affectibus commoveri, veluti canem invidia & ira, ſubinde etiam gaudio. Jam conf. §. 603. *empir.*

§. 758.

Bruta obſervant legem appetitus & averſationis (§. 569. 561. empir.). An legem appetitus & averſationis obſervent.

Brutis pauca ſunt, quæ appetunt. Etenim non appetunt niſi quæ ad vitæ conſervationem & ſpeciei ſuæ propagationem ſpectant, & pauca quædam, quæ ipſis voluptatem creant, cum iſtis plerumque connexa. Non averſantur niſi quæ in appetendo impedimenta objiciunt & vitæ ac corpori damnum inferunt. Pauca igitur ipſis ſunt averſabilia. Obſervant in iis legem appetitus & averſationis tenaciter & minus ad devia deflectunt quam homines, quibus voluptas ac moleſtia nimium imponunt.

§. 759.

Bruta ſermone non utuntur. *Bruta deſtituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam ſignis perceptiones ſuas ſeu res perceptas indigitare valent.*

Bruta quidem vocem variare ſolent ad indicandum appetitum (§. 757.). Et huc referendum, quod avis fœmella mane expergefacta edat vocem peculiariter modificatam, ut maſculum ad ſe alliciat, qui audita voce ſtatim reſpondet & in eam plagam tendit, unde vocem fœmellæ ad aures deferri experitur. Sed illa vocis variatio a loquela longo adhuc intervallo diſtat, etſi quid analogi habeat.

§. 760.

Bruta num univerſali gaudeant cognitione, num judicent & ratiocinentur. *Bruta deſtituuntur cognitione univerſalium, judicio & ratiocinio.* Etenim vi perpetuæ inter animam & corpus harmoniæ omnes operationes intellectus, notio, judicium & ratiocinium in cerebro repræſentantur per ideas vocabulorum, aut aliorum ſignorum æquipollentium (§. 417.), in cerebro (§. 416.). Enimvero brutis nulla ſunt vocabula, quibus ad perceptibilia indigitanda uti poſſent (§. 759.), neque hinc ad horum imitationem alia confingere ſigna valent. Quoniam itaque nullæ ipſis ſunt vocabulorum vel aliorum ſignorum æquipollentium ideæ materiales; notiones, judicia & ratiocinia in cerebro repræſentari non poſſunt. E.

Operationum intellectus abſque vocabulis vel aliis ſignis æquipollentibus in cognitione intuitiva tanta eſt difficultas, ut nec homo ante ſermonis uſum in cognitione veritatum univerſalium quicquam proficiat (§. 325 ſqq. *empir.*). Enimvero bruta deſtituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam ſignis perceptibilia indigitantur (§. 759.). E.

Qui

Qui brutis tribueret veritatum univerſalium cognitionem absque vocabulorum vel aliorum ſignorum æquipollentium uſu; ipſorum animam animabus humanis multo ſtatueret perfectiorem.

§. 761.

Bruta carent intellectu (§. 51. Log. 760. rat.). Carent intellectu.

§. 762.

Animæ brutorum carent ratione ſeu irrationales ſunt (§. 760. rat. 493. empir.). Irrationalitas animarum brutorum.

§. 763.

Bruta deſtituuntur voluntate & noluntate libera (§. 762. 528.). An bruta liberam habeant voluntatem.

§. 764.

Brutorum animæ non ſunt ſpiritus (§. 761. 763. 643.). An ſint ſpiritus.

§. 765.

Bruta habent analogum rationis. E. gr. Canis ad conſpectum baculi vociferans & fugiens ſibi repræſentat plagas antea acceptas & dolorem inde perceptum beneficio imaginationis (§. 92. *Pſychol. empir.*) atque memoriæ (§. 175. *Pſychol. empir.*), quibus gaudet (§. 755.). Plagas itaque denuo ſibi repræſentat tanquam accipiendas & dolorem ſemel inde perceptum tanquam iterum inde percipiendum. Dum adeo fugit plagas evitaturus, actiones ſuas dirigit per ante facta in caſu ſimili, conſequenter caſusſimiles expectat (§. 503. *Pſychol. empir.*). Jam vide §. 506. *empir.* Analogum rationis in brutis.

§. 766.

Bruta memoriam ſui non habent. Conſtat hominem inter bruta educatum non recordatum fuiſſe ſtatus priſtini, cum inter homines deinde commoraretur (§. 461.). Multo minus igitur bruta ſtatuum priſtinorum recordari poſſunt, adeoque multo minus ſibi conſcia eſſe poſſunt, ſe ante in hoc vel iſto ſtatu fuiſſe. E. An bruta ſui memoriam habeant.

§. 767.

An ſint perſonæ.

Bruta perſonæ non ſunt (*ſ. 741.*).

§. 768.

Brutorum animæ quomodo oriri & interire poſſint.

Brutorum animæ non poſſunt oriri niſi per creationem (*ſ. 753. rat. 691. Ont. 697. rat.*), *nec interire niſi per annihilationem* (*ſ. 698. Ont.*).

§. 769.

An ſint incorruptibiles & immortales.

Animæ brutorum ſunt incorruptibiles, nec *cum corpore intereunt* (vide rurſus §. 729 ſeq.), *immortales tamen non ſunt* (§. 766. 737.).

§. 770.

Cur non plura addantur de animabus brutorum.

Plura de animabus brutorum non addimus, cum cetera per ea intelligantur, quæ de anima humana dicta ſunt. Competunt animabus brutorum facultates inferiores animæ noſtræ, conſequenter quæ de his tradidimus, ad bruta applicari poſſunt. Et hæc ad quaslibet ipſorum actiones, etiam ad habitus, quos prævia inſtitutione hominum acquirunt, explicandum ſufficiunt.

FINIS
PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS.

THEO-

THEOLOGIA NATURALIS

METHODO SCIENTIFICA PERTRACTATA.

PARS PRIOR,

INTEGRUM SYSTEMA COMPLECTENS,

QUA

EXISTENTIA ET ATTRIBUTA DEI A POSTERIORI DEMONSTRANTUR.

THEOLOGIÆ NATURALIS PROLEGOMENA.

§. 1.

Theologia naturalis eſt ſcientia eorum, quæ per Deum poſſibilia ſunt, hoc eſt, eorum, quæ ipſi inſunt, & per ea, quæ ipſi inſunt, fieri poſſe intelliguntur (*§. 50. Diſc. prælim.*). Theologiæ naturalis definitio.

Vulgo definitur per ſcientiam de Deo rebusque divinis ex principiis rationis acquiſitam. Nec habet hæc definitio, quod ſit a noſtra diverſum. Res enim divinæ illæ ſunt, quæ ideo poſſibiles concipiuntur, quod detur Deus ipſique talia inſint attributa. Et quamvis a nobis non addatur, ſcientiam iſtam ope principiorum rationis aut, ut alii loqui amant, ſolo naturæ lumine eſſe acquirendam, recto nimirum uſu facultatum animæ, quæ per naturam ipſi inſunt: id tamen per ſe intelligitur. Theologiam enim naturalem tractamus tanquam partem philoſophiæ. Omni autem philoſophiæ hoc proprium eſt, quod ſolo naturæ lumine, hoc eſt, recto uſu facultatum animæ, quæ ipſi per naturam inſunt, acquiratur ad eam ſpectans poſſibilium cognitio.

§. 2.

Quæ in Theologia naturali traduntur, demonſtranda ſunt (*§. 1. Th. nat. 564. Log.*). In ea requiruntur demoſtrationes;

§. 3.

Qui Theologiæ naturali ſtudet, certam de Deo acquirit cognitionem (*§. 2. Th. nat. 539. Log.*). Cur ſcientia eſſe debeat.

§. 4.

In Theologia naturali demonſtranda exiſtentia Dei (§. 1. 2.): *demonſtrandum quoque eſt, quænam ipſi conveniant & quænam per ea fieri poſſe intelligantur* (*§. 134. 142 ſq. 146. Ont. 1. Th. nat.*). Quænam demonſtranda.

Equi-

Equidem communiter in eadem quoque de cultu Dei traduntur, quæ beneficio rationis de eodem cognoſcuntur. Sed de his agemus in iure naturæ.

§. 5.

Cur definitio Dei nominalis in Theologia naturali ſu- menda.

In Theologia naturali ſupponenda eſt aliqua definitio Dei nominalis. In ea enim demonſtranda eſt exiſtentia Dei (§. 4.). Enimvero ſi demonſtrare volueris, Deum exiſtere, neceſſe eſt, ut ſupponas, quidnam hoc vocabulo indigitari velis. Demonſtrans nimirum exiſtentiam Dei oſtendis, exiſtere iſtiusmodi ens, quale Deum vocas. Ubi vero ſumis, quidnam per vocabulum Dei intelligi velis, etſi per ea, quæ ſumis, non appareat, ens iſtiusmodi eſſe poſſibile, definitionem nominalem condis (§. 188. *Log.*)

§. 6.

Unde attributa divina deducenda.

Ex definitione nominali, qua utimur ad demonſtrandam exiſtentiam Dei, deducenda quoque ſunt ipſius attributa. Cum de Deo, quem exiſtere evicisti, non aliud conſtet, quam quod de eo ſumſiſti, & quod inſtar determinationum eſſentialium conſideras (§. 142. 143. *Ontol.*); eidem quoque tribuere nequis, niſi quod vi hujus definitionis, eidem convenire intelligitur, conſequenter cujus ratio ſufficiens in definitione iſta continetur (§. 56. *Ontol.*). E.

Qui elementa Geomotriæ primis labris deguſtarunt, abunde perſpiciunt, fieri debere quod hic præcipitur, ubi certam de Deo cognitionem naturalem habere volueris. Etenim ſi quadratum definis, quod ſit figura quadrilatera, æquilatera, rectangula; quæcunque eidem convenire demonſtras, ea ideo ipſi convenire oſtendis, quod habeat quatuor latera, quod latera ſint æqualia, quod anguli ſint recti. Immo per rerum naturam aliter id fieri nequit. Pone enim te Dei exiſtentiam demonſtraſſe ſuppoſita hac definitione nominali, quod ſit mundi hujus adſpectabilis, ſeu cœli terræque creator, attributa vero derivare ex eo, quod ſit ens abſolute perfectiſſimum. Non ante conſtabit, attributa, quæ Deo tribuis, eidem convenire, quam ubi oſtenderis, ens iſtud, quod cœlum atque terram creavit, eſſe abſolute perfectiſſimum. Quando vero perfectionem ſummam ex definitione nominali, quam in

demon-

demonſtranda exiſtentia Dei ſupponebas, deduxiſti; quæ inde porro concluduntur, ea non minus ex eadem definitione fluunt. Tribuuntur enim Deo, quia ſumma ipſi convenit perfectio. Perfectio ſumma ipſi tribuitur, quia eſt cœli terræque creator. Quæ igitur eidem tribuuntur ob perfectionem ſummam, ea ipſi tribuuntuf ideo, quod cœli terræque conditor ſit. Quamdiu igitur non eviceris ſummam perfectionem convenire creatori hujus univerſi; tamdiu nec patet Deo convenire ea attributa, quæ vi perfectionis ſummæ eidem vindicas, nec ex adverſo patet exiſtere aliquod ens, cui iſta attributa tribuenda veniunt.

§. 7.

Qualis eſſe debeat definitio Dei nominalis.

Definitionem nominalem, quæ exiſtentiæ divinæ demonſtrandæ ſubſternitur, non plura ingredi debent, quam quæ deducendis inde attributis ejusdem conveniunt (§. 6.). Cum ſcilicet non alio fine condatur, quam ut inde attributa divina deducas (§. 533. *Log.*); nec plura eam ingredi debent, quam quæ his inde deducendis ſufficiunt.

Definitionem adeo Dei nominalem in ſyſtemate Theologiæ naturalis aſſumtam nemo reprehendere poteſt, niſi oſtendere poſſit ea, quæ de Deo in eadem ſumuntur, non ſufficere attributis, quæ eidem tribui ſolent, inde deducendis: quod ubi acciderit, in leges methodi impegiſſe dicendus eſt autor, nullo autem pacto alicujus impietatis ideo accuſari poteſt. Conf. §. 700. 806. *Log.*

§. 8.

Qualia principia in Theologia naturali ſint aſſumenda.

In Theologia naturali non aſſumenda ſunt principia demonſtrandi, niſi quæ vel experientia, vel demonſtratione nituntur, aut in numerum definitionum nominalium referuntur (§. 4. *Th. nat.* 539. 535. 533. *Log.*).

Ceterum probe notandum eſt non ſufficere, ut aſſumantur quæ vera ſunt; ſed nos certos quoque eſſe debere, quod ſint vera. Certitudo autem illa vel a poſteriori eſt, vel a priori. Quamobrem non alia admittimus principia, niſi quæ vel experientia indubitata, vel demonſtratione nituntur, ubi a definitionibus nominalibus diſceſſeris, quas eſſe arbitrarias nemo non novit. Vide methodum demonſtrandi exiſtentiam Dei ex ordine naturæ in Horis ſubſecivis A. 1730. trim. autumn. n. III. p. 640. & ſqq.

§. 9.

Differentia Theologiæ naturalis & revelatæ quoad methodum.

In Theologia revelata ſeu ſupernaturali non opus eſt, ut quæ de Deo docentur, ex definitione aliqua nominali deducantur. Theologia enim revelata nititur hoc principio: Quicquid Scriptura ſacra de Deo affirmat, illud ipſi convenit, adeoque omnis certitudo reſolvitur in autoritatem Dei dicentis, qui nec ipſe falli potuit, nec fallere poteſt alios (§. 583. *Log.*). Quamobrem ibidem ſufficit oſtendere, quod talia attributa enti illi, quod Deum vocat, tribuat Scriptura ſacra, & explicandus eſt ſignificatus vocabulorum, quibus illa indigitantur, atque demonſtrandum, ſignificatum iisdem tribui ex mente loquentis (§. 939. *Log.*): quo facto cum certi ſimus, enti huic, quod Dei nomine inſignitur in Scriptura ſacra convenire talia attributa, & intelligamus, qualia iſta attributa ſint, non opus eſt, ut demonſtretur, attributa iſta ſimul eidem enti tribui poſſe, conſequenter ut omnia ex aliquo aſſumto, adeoque ex definitione aliqua nominali, deducantur.

In philoſophia certi non ſumus, enti alicui prædicata quædam ſimul convenire, niſi quæ iisdem indigitantur vel in eodem ſingula obſervamus, vel ex eo, quod de eodem aſſumimus, conſequenter ex aliqua definitione nominali, omnia ſimul deducamus. Jam cum Deus inviſibilis per eſſentiam ſuam in ſenſum non incurrat, nec attributa ejus obſervari poſſunt. Deducenda igitur ſunt ex primo quodam aſſumto, per quod vocabuli *Deus* ſignificatum explicamus, hoc eſt, ex definitione nominali: quo facto demum conſtat, omnia illa prædicata, quæ Deo tribuimus, eidem enti convenire poſſe. Nil interim obſtat, quo minus quæ de Deo in Scriptura ſacra docentur, etiam inter ſe & cum prima quadam notione, quæ definitionis nominalis loco eſt, connectantur (§. 949. *Log.*). Immo connexio attributorum divinorum inter ſe & cum prima quadam notione ipſa præeunte & facem præferente Scriptura ſacra fieri poterat, quatenus ſcilicet ex eadem Scripturam per Scripturam explicando eruuntur rationes, cur Deus ſibi tribuat hæc prædicata, quales erui poſſe pro comperto habemus: cum enim per ea pateat, quomodo per unum eorum, quæ Deo inſunt, intelligatur cur inſit alterum, quæ Deo in Scriptura ſacra tribuuntur, a gnaro methodi haud difficulter deinde ſingula eo ordine diſponuntur, quo unum eorum, quæ in Deo ſunt, noſtro concipiendi modo a ceteris depen-

del

det. Neque inutile eſt eorum, quæ Deo tribuit Scriptura ſacra, nexum ex ipſa Scriptura ſacra deducere. Ita enim patet revelationis & rationis conſenſus, quo & autoritas Scripturæ ſacræ haud leve accipit pondus penes eos, qui eam in dubium vocant, & veritas Theologiæ naturalis haud parum firmatur penes ceteros.

§. 10.

In Theologia naturali nec opus eſt, nec fieri commode poteſt, ut exiſtentiam Dei pluribus argumentis evincas (§. 6.); *ſed unum ſufficit* (§. 6. *Th. nat.* 539. 535. *Log.*).

Cur exiſtentia Dei non ſit pluribus argumentis probanda.

Quod vero pluribus argumentis non opus ſit, ita probatur. Pone exiſtentiam Dei pluribus argumentis demonſtrari, & demonſtrationes omnes eſſe legitimas; ſingulis argumentis certus evadis exiſtere Deum & talia de ipſo prædicanda eſſe (§. 539. *Log*), conſequenter dum ſecundo, tertio, quarto uteris argumento, id verum eſſe agnoſcis, quod verum eſſe jam noſti (§. 535. *Log.*). Quamobrem cum non opus ſit, ut docearis verum eſſe, quod verum eſſe jam agnoſcis; nec firmior ſit aſſenſus, qui pluribus demonſtrationibus nititur, quam qui ab una pendet, quia aſſenſus per demonſtrationem extortus integer eſt, nihil ancipitis amplius admittens, ſeu omnem oppoſiti formidinem excludens, pluribus argumentis demonſtrandi exiſtentiam Dei in Theologia naturali opus non eſt.

Qui plus præſidii in pluribus argumentis, quam in uno poſitum eſſe exiſtimant, probabilia cum demonſtrativis confundunt. Rationes enim probabiles plures ſimul fortius ſubinde ſtimulare poſſunt aſſenſum, quam una; demonſtrationes autem plures non magis convincunt, quam una.

§. 11.

Theologia naturalis principia ex Ontologia, Coſmologia & Pſychologia petit (§. 2. *Th. nat.* 89. *Diſc. præl.*).

Principia Theologiæ naturalis.

§. 12.

Per Theologiam naturalem optime refutantur athei & errores ſui redarguuntur (§. 4. *Th. nat.* 1005. *Log.*).

Theol. nat. uſus in refutandis atheis.

Notiones eorum, quæ de Deo in Theologia naturali docentur, quales ſint.

§. 13.

In Theologia naturali tradendæ ſunt notiones diſtinctæ eorum, quæ de Deo docentur (§. 2. Th. nat. 344. 78. 87. Log.).

Quo ſenſu accipienda vocabula in Theologia naturali.

§. 14.

In Theologia naturali vocabula, quibus ſignificantur ea, quæ Deo tribuuntur, ſumenda ſunt in ſignificatu recepto (§. 135. 140. 50. Diſc. præl.).

Cur ſignificatus, quem habent in S. S. retinendus.

§. 15.

In Theologia naturali ſignificatus vocabulorum, quibus attributa divina & operationes in Scriptura ſacra indigitantur, is retineri debet, quem in hac habent. Etenim Theologia naturalis infervire debet convincendis atheis, dari iſtiusmodi ens, quale Scriptura ſacra Dei nomine inſignit (§. 12.). In eadem vero exiſtentia & attributa divina una cum operationibus ejusdem demonſtranda ſunt (§. 4.). Quamobrem ut palam ſit, non alia de Deo demonſtrari in Theologia naturali, quam quæ Scriptura ſacra de eodem docet; neceſſe eſt vocabulis, quibus attributa divina & operationes ejusdem indigitantur, non alium tribui ſignificatum, quam qui in Scriptura ſacra ipſis tribuitur.

Qualis ſit ſignificatus vocabulorum iſtorum S. S.

§. 16.

Quoniam verba, quibus in Scriptura ſacra indigitantur attributa divina, non definiuntur, in ſignificatu communi quin ſumantur dubitandum non eſt (§. 941. *Log.*). Quamobrem *ſi in Theologia naturali ſignificatus vocabulorum, quibus attributa divina una cum operationibus ejus indigitantur, retinetur, quem in ea habent; vocabula eadem ſumuntur in ſignificatu recepto.*

Theologia naturalis explet ſciendi deſiderium.

§. 17.

Theologia naturalis exſatiat animum ſciendi cupidum (§. 90. Coſm. 4. Th. nat.).

Videbimus in ſequentibus, attributa divina eſſe rationes ultimas omnium eorum, quæ ſunt. Quamobrem cum intellectui non ante fuerit ſatisfactum, quam ubi ultimas rationes fuerit aſſecutus; absque Theologia naturali ut ſciendi deſiderium expleatur fieri minime poteſt.

§. 18.

§. 18.

Theologia naturalis inſervit divinitati S. S. evincendæ. Ex §. 4. 15. absque ulla difficultate intelligitur, in Theologia naturali eadem demonſtrari de Deo, quæ de eodem docet Scriptura ſacra, conſequenter homo ſolis naturæ viribus adjutus agnoſcit vera eſſe, quæ de Deo tradit Scriptura ſacra (§. 515. *Log.*). Quamobrem cum in ipſa Theologia naturali demonſtretur conſenſum hunc Theologiæ naturalis cum Scriptura ſacra eſſe aliquod requiſitum divinæ revelationis (§. 464.); per eundem probabilis fit Scripturæ ſacræ divinitas (§. 549. *Log.*). Præterea ubi de voluntate divina agimus in Theologia naturali, præter hoc requiſitum divinæ revelationis traduntur adhuc alia absque iis, quæ in Theologia naturali docentur, nec intelligenda, quantum ſufficit, nec rite applicanda. Quoniam itaque divinitas Scripturæ ſacræ evincitur, dum probatur ei convenire requiſita divinæ revelationis; Theologia naturalis eidem evincendæ inſervit. Ejus utilitas in divinitate S. S. evincenda.

§. 19.

Quoniam *Theologia naturalis* divinitati Scripturæ ſacræ evincendæ inſervit (§. 18.), in Scriptura ſacra vero traduntur, quæ ad Theologiam revelatam ſpectant; *ad Theologiam revelatam nos manuducit.* Manuductio ad Theologiam revelatam.

Notandum communiter in Theologia naturali non doceri criteria revelationis divinæ, ut adeo præter ejus cum Scriptura ſacra conſenſum, qui ſua ſeſe ſponte tradit, non doceantur alia. Hunc igitur defectum nos ſupplevimus.

§. 20.

Theologia naturalis Naturaliſtis confutandis inſervit Naturaliſtæ enim ſunt, qui Theologia naturali contenti revelatam vel rejiciunt, vel ſaltem cognitu minus neceſſariam judicant. Enimvero inter criteria revelationis divinæ in Theologia naturali referemus, quod objectum ipſius cognitu neceſſarium (§. 451.) & attributis divinis conforme eſſe debeat (§. 452.). Quamobrem eadem ſuppeditat principia, quibus ad Scripturam ſacram applicatis, evincitur Theologiæ revelatæ neceſſitas atque veritas. Quomodo Naturaliſtis confutandis inſerviat.

§. 21.

Uſus Theologiæ naturalis in Jure naturali.

Theologia naturalis principia tradit juri naturali (§. 61. *Diſc. præl.*). In actionum bonarum numero etiam ſunt officia erga Deum, quæ ſine principiis Theologiæ naturalis cognoſci minime poſſe vel exinde intelligitur, quod ratio eorum deſumenda ſit ex iis, quæ Deo conveniunt. Præterea in Jure naturali evincendum eſt, Deum nos obligare ad actiones eas committendas vel omittendas, quæ ſunt juris naturalis: id quod absque principiis Theologiæ naturalis fieri minime poſſe intelligitur.

§. 22.

Unde Theologia naturalis juvetur.

Scriptura ſacra Theologiæ naturali adjumento eſt. Etenim in Scriptura ſacra ea quoque de Deo docentur, quæ ex principiis rationis de eodem demonſtrari poſſunt. Suppeditat igitur Theologiæ naturali propoſitiones, quæ in ea demonſtrari debent, conſequenter philoſophus eas non demum invenire, ſed tantummodo demonſtrare tenetur. Enimvero qui & in veritatibus inveneniendis, & in jam inventis demonſtrandis verſati fuere, ultro confitentur facilius eſſe veritates jam inventas demonſtrare, quam nondum inventas reperire, immo demonſtrari poſſe inventas, quas reperire non poteramus, etiamſi arte inveniendi polleamus, propterea quod de iis cogitandi anſa non ſuppeditabatur. E.

§. 23.

An detur Theologia naturalis.

Datur Theologia naturalis. Et ſequentibus eluceſcet, dari Deum, & ejus non minus exiſtentiam & attributa demonſtrari poſſe, tum & ea, quæ per eadem fieri poſſe intelliguntur. Jam vide §. 4.

PROLEGOMENORUM FINIS.

THEO-

THEOLOGIÆ NATURALIS
PARS I.
QUA
EXISTENTIA ET ATTRIBUTA DIVINA A POSTERIORI DEMONSTRANTUR.

CAPUT I.
DE
EXISTENTIA DEI ET ATTRIBUTIS INDE PENDENTIBUS.

§. 24.

Exiſtit ens neceſſarium. Anima humana exiſtit (§. 21. *Pſychol. empir.*), ſeu nos exiſtimus (§. 14. *Pſych emp.*). Jam (§ 70. *Ontol.*) ratio ſufficiens detur neceſſe eſt, cur anima noſtra exiſtat, ſeu cur nos exiſtamus. Hæc aut in nobismetipſis continetur, aut in ente quodam alio a nobis diverſo (§. 53. *Ontol.*). Quod ſi ponas nos rationem exiſtentiæ habere in ente, quod denuo rationem exiſtentiæ ſuæ in alio habet; non pervenietur ad rationem ſufficientem, niſi tandem in ente aliquo ſubſiſtas, quod exiſtentiæ ſuæ rationem ſufficientem in ſeipſo habet. Aut igitur nosmetipſi ſumus ens neceſſarum, aut datur ens neceſſarium aliud a nobis diverſum (§. 309. *Ontol.*), conſequenter ens neceſſarium exiſtit. Entis neceſſarii exiſtentia.

§. 25.

§. 25.

An ens aliud ſupponat.

Ens neceſſarium non indiget vi entis alterius ad exiſtendum (§. 309. 118. *Ontol.*).

§. 26.

Cujus vi exiſtat.

Vi ergo *propria exiſtit, ſeu ſibimetipſi ſufficit ad exiſtendum* (§. 25.).

§. 27.

Ens a ſe & ab alio quodnam dicatur.

Ens illud, quod vi propria exiſtit, ſed quod non indiget vi entis alterius ut exiſtat, dicitur *Ens a ſe*: quod vero indiget vi alterius ut exiſtat, *Ens ab alio* appellatur.

§. 28.

Aſeitas quid ſit.

Aſeitas eſt independentia exiſtentiæ ab ente alio.

§. 29.

Entis a ſe exiſtentia.

Datur ens a ſe (§. 27. *Th. nat.* 56. 309. *Ontol.* 24. *Th. nat.*).

§. 30.

Independentia entis a ſe.

Ens a ſe independens eſt (§. 27.). Quamobrem cum eſſentia non minus (§. 300. *Ontol.*), quam attributa & modorum poſſibilitates proximæ immutabilia ſint (§. 313. *Ontol.*), ut adeo ens ſine determinatione aliqua eſſentiali vel quodam attributo exiſtere nequeat; nihil datur in ente a ſe, quod rationem ſui habeat in ente alio. E. (§. 851. *Ontol.*).

§. 31.

Undenam ſit exiſtentia ipſius.

Ens a ſe rationem exiſtentiæ in eſſentia ſua habet (§. 30. *Th. nat.* 851. 70. *Ont.*). Quamobrem cum in eſſentia contineatur ratio ſufficiens, cur quid eidem vel actu inſit, vel ineſſe poſſit (§. 168. *Ontol.*); ratio exiſtentiæ entis a ſe in eſſentia ipſius contineri debet.

Quodſi verbis magis communibus idem efferre libuerit; dicendum erit: ens a ſe eſſe illud, ex cujus eſſentia neceſſario fluit exiſtentia, ut ſcilicet concipi non poſſit niſi exiſtens, quam primum animo obſervantur determinationes ipſius eſſentiales. Singularis hic character eſt entis a ſe, qui probe notandus eſt, qui conducit tum ad ens a ſe agnoſcendum, tum ad cavendum, ne pro talibus nobis obtrudantur, quæ non ſunt.

§. 32.

§. 32.

Quoniam ens neceſſario exiſtit & ejus exiſtentia abſolute neceſſaria eſt, ſi hujus ratio ſufficiens in eſſentia ipſius continetur (§. 308. *Ontol.*); *ens a ſe neceſſario exiſtit & ejus exiſtentia abſolute neceſſaria eſt.* Qualis ſit exiſtentia entis a ſe.

§. 33.

Ens neceſſarium eſt ens a ſe (§. 25. 27.). Entis neceſſarii attributum aſeitas.

§. 34.

Ens a ſe exiſtit ideo, quia poſſibile (§. 31. Th. nat. 56. 153. Ont.). Cur ens a ſe exiſtat.

Nimirum ens a ſe poſſibile, quia determinationes eſſentiales, quæ eidem tribuuntur, contradictionem nullam involvunt (§. 85. *Ontol.*): exiſtit autem, quia has determinationes habet eſſentiales. Quamobrem cum determinationes ejus eſſentiales ſibi mutuo non repugnent, quia ſunt hæ ipſæ determinationes, per quas ut non exiſtens concipi nequit; ideo concipitur exiſtere, quia poſſibile. Atque hoc eſt privilegium entis a ſe, quod ideo exiſtat, quia poſſibile: quæ enim ſunt ab alio, ideo nondum exiſtunt, quod ſint poſſibilia (§. 171. 172. *Ontol.*). Nam in ente a ſe ſingulari quadam ratione fit, cur per id exiſtat, per quod poſſibile, ſcilicet quia per has ipſas determinationes, quarum combinatione oritur poſſibilitas intrinſeca, determinatur exiſtentia.

§. 35.

Ens a ſe nullum exiſtendi initium habet (§. 32. Th. nat 279. Ontol.). Ponamus igitur eſſe aliquod exiſtendi initium; neceſſe erit, ut antea non extiterit, conſequenter impoſſibile non eſt, ut non exiſtat: quod repugnat demonſtratis. Exiſtentia entis a ſe cur careat initio.

§. 36.

Ens a ſe nullum exiſtendi finem habet (§. 279. Ontol. 32. Th. nat.). Cur fine careat.

§. 37.

Ens a ſe nec ortum eſt (§. 35. Th. nat. 541. Ont.), nec interire poteſt (§. 36. Th. nat. 541. Ont.). Impoſſibilitas ortus & interitus entis a ſe.

Hinc apparet, ens a ſe non dici quaſi ortum a ſe, non ab alio. Etenim ortus a ſe implicat contradictionem. Nimirum ſi quod ens a ſe

(*Th. nat. contr. T. I.*) Yyy oriretur,

oriretur, in eodem contineri deberet ratio ſufficiens hujus ortus, qua poſita poneretur & ipſe (§. 118. Ont.). Enimvero ens oritur, dum exiſtere incipit, cum antea non exiſteret (§. 541. Ont.). Quamobrem ſi quod ens a ſe oritur, antea non exiſtebat, conſequenter nec ratio quædam ſufficiens poni poteſt, per quam & ortus ponatur. Oriri adeo debet absque ratione ſufficiente, conſequenter ortus a ſe contradictionem involvit (§. 31. Ontol.).

§. 38.

Impoſſibilitas annihilationis entis a ſe.

Ens a ſe annihilari nequit (§. 540 ſq. Ont. 37. Th. nat.).

§. 39.

Æternitas quid ſit.

Exiſtentia nec initium, nec finem habens dicitur *Æternitas*: unde *Æternum* appellatur, quod nec initium, nec finem habet exiſtendi, ſeu ſi nullum aſſignari poteſt tempus, quo exiſtere cœpit & quando exiſtere deſinet.

§. 40.

Æternitatem num metiri liceat.

Nullum dari poteſt tempus, quo æternitatem metiri licet. Sit enim tempus quantumlibet magnum, quod dicamus T, æternitatis menſura. Quoniam magnitudinem metimur, ſi iterata menſuræ applicatione determinatur menſurati ad menſuram ratio (§. 438. Ont.); tempus T ad æternitatem applicari debet, quoties fieri poteſt, ubi idem metiri volueris. Enimvero cum in æternitate nullum ſit initium (§. 39.), reperiri minime poteſt, ubi applicationis menſuræ initium fieri debeat. Et quia nec finis in eadem datur (ʃ. cit.), nec concipi poteſt numerus, quo indigitetur, quoties tempus T ſit ſumendum, ut æternitati fiat æquale vel eam ſuperet aliqua ſui parte. E.

§. 41.

Immenſum quid ſit.

Immenſum dicitur, quod menſuram omnem reſpuit, ſeu quod in ſe tale eſt, ut metiri ipſum non detur. Unde & intelligitur *Immenſitas* quid ſit, abſtractum nempe, quo immenſum dicimus.

§. 42.

Immenſitas æternitatis.

Æternitas immenſa eſt (§. 40 ſq.).

§. 43.

§. 43.

Si tempus quoddam ſtupendæ magnitudinis, hoc eſt, tantum, quantum dari poſſe non cogitaveras, diſtincte percipere cognoveris, idque pro menſura æternitatis accipi non poſſe cogites; immenſitas æternitatis efficietur quodammodo intelligibilis, ſeu imaginabilis. Quoniam ideam temporis non habemus, niſi quatenus ſucceſſiva in continua ſerie nobis repræſentamus (§. 572. *Ontol.*); tempus quoddam ſtupendæ magnitudinis nobis repræſentaturi cogitemus, omne ſpatium, quod ſphæra illa comprehendit, cujus diameter eſt dupla fixarum a centro terræ diſtantia, arena adimpleri & ſingulis millenariis aut, ſi magis arriſerit, millenariis mille elapſis unum arenæ granulum amoveri, donec tandem nullum relinquatur. Cum diſtantia fixarum tanta ſit, ut pene ſeptingenta annorum millia inſumturus ſit globus tormenti bellici continua velocitate, qua exploditur incedens, priusquam ad proximas ſtellarum inerrantium perveniat; globus autem tormentarius, intervallo unius minuti ſecundi ſeu pulſibus arteriarum ſingulis centum circiter hexapedas ſeu 600. pedes Pariſienſes conficiat; quanta ſit ſpatii arena repleti vaſtitas, quantus arenæ, qua repletur numerus, quantus annorum, quo arenæ granula ſingula auferuntur, ut nullum amplius ſuperſit, haud obſcure intelligitur. Quodſi ergo cogites, ſtupendum hunc millenariorum numerum, qui omni arenæ granulatim amovendæ ſufficit, ne menſuræ quidem loco adhiberi poſſe, ubi de magnitudine æternitatis incidit quæſtio (§. 40.); æternitatis immenſitas quodammodo imaginabilis evadet. Habes hic tempus ſtupendæ magnitudinis, &, ubi volueris, idem diſtincte percipere datur. Etenim ex datis inveniri poteſt diſtantia fixarum proximarum a terra in hexapedis vel etiam pedibus ope regulæ trium (§. 310. *Arithm.*), modo notes in reductione annorum 700000, tot adjiciendos dies intercalares, quot prodeunt, ubi 700000 per 4 diviſeris, cum annus unusquisque quartus ſit intercalaris: quamvis in præſente negotio tanta ſcrupuloſitate opus non ſit, ubi ſpatium arena replendum pro arbitrio aſſumere licet. Data ſphæræ ſemidiametro inveniri poteſt ejus ſoliditas (§. 556. *Geom.*) & quantum ſpatium occupet arena in vaſe cylindrico contenta, re-

Quomodo immenſitas æternitatis imaginabilis efficiatur.

periri itidem licet (§. 541. *Geom.*): unde numerando arenæ granula, quæ in ſpatio digitali continentur, numerus arenularum in iſto vaſe, ac inde porro in vaſtiſſima iſta ſphæra definitur (§. 320. *Arithm.*). Quodſi ergo eum, qui prodit, numerum porro vel per mille, vel millies mille, prout libuerit, multiplices; ſtupendus ille annorum numerus prodibit, qui ſpatio tam vaſto evacuando impendendus ex hypotheſi. Atque jam multo magis intelliges, quid ſibi velit æternitatis immenſitas, cum ne tanti quidem numeri replicatione exhauriri poſſit (§. 40.).

§. 44.

Entis primi & ultimi definitio.

Ens primum dicitur, ante quod non extitit aliud. *Ens ultimum* vero appellatur, poſt quod non exiſtet aliud.

§. 45.

Quodnam ens ſit primum & ultimum.

Ens a ſe eſt ens primum (§. 35. 31. 33. 25. 44.) & ultimum (§. 36. 44.).

§. 46.

Ortus & interitus cur eſſentiæ entis a ſe repugnet.

Ortus & interitus eſſentiæ entis a ſe repugnat. Ens enim a ſe exiſtentiæ ſuæ rationem ſufficientem in eſſentia ſua habet (§. 31.), adeoque eſſentia ipſius poſita ponitur etiam exiſtentia ejusdem (§. 118. *Ontol.*), conſequenter eadem ſalva non exiſtentia poni nequit (§. 28. *Ontol.*). Non exiſtentia igitur eſſentiæ entis a ſe repugnat (§. 307. *Log.*). Enimvero cum illud oriatur, quod exiſtere incipit, cum antea non exiſteret; ex adverſo autem intereat, quod exiſtere definit, cum antea exiſteret (§. 541. *Ont.*); ortus & interitus non exiſtentiam involvit. Uterque igitur eſſentiæ entis a ſe repugnat.

§. 47.

Aſeitas cur repugnat compoſitioni.

Ens a ſe non eſt ens compoſitum (§. 46. Th. nat. 542. Ontol.).

§. 48.

Extenſio aſeitati repugnans.

Ens a ſe extenſum eſſe nequit (§. 47. Th. nat. 531. 549. Ontol.), & quod eſt extenſum a ſe eſſe nequit (§. 549. 531. Ont. 47. Th. nat.).

§. 49.

§. 49.

Ens a ſe eſt ens ſimplex (§. 47. *Theol. natur.* 531. 673. *Ontol.*). Simplicitas entis a ſe.

§. 50.

Mundus adſpectabilis non eſt ens a ſe (§. 62. *Coſm.* 47. *Th. natur.*). Cur mundus non ſit ens a ſe.

§. 51.

Mundus adſpectabilis eſt ab alio (§. 50. 27.). Cur ſit ab alio.

Eſſe ab alio non idem eſt ac productum eſſe ab alio (§. 27. *Th. nat.* & §. 541. *Ontol.*). Quamvis itaque oſtenderimus mundum hunc adſpectabilem, quem realiter exiſtere ſupponimus, eſſe ab alio; hoc ipſo tamen nondum evictum eſt, quod ab alio productus ſit. Etenim ſi elementa rerum materialium ſint a ſe, mundus rationem compoſitionis ſufficientem in ipſis habens erit quidem ab alio, nimirum ab his ipſis elementis, ſine quibus exiſtere non poteſt, nec tamen dici poterit, quod ſit ab elementis productus.

§. 52.

Elementa rerum materialium non ſunt entia a ſe. Quoniam enim corpora omnia ſunt elementorum aggregata (§. 176. *Coſmol.*); corpora quoque, ex quibus tanquam partibus componitur mundus (§. 119. *Coſmol.*), conſequenter mundus ipſe exiſtere nequit, niſi exiſtant elementa. Et quia ſi alius mundus æque poſſibilis ac is, qui exiſtit (§. 101. *Coſmol.*), exiſtere deberet; elementa alia exiſtere deberent (§. 570. *Coſmol.*); hiſce exiſtentibus elementis mundus alius quam hic exiſtere nequit. Quamobrem cum mundus hic adſpectabilis non ſit ens a ſe (§. 50.), conſequenter nec ens neceſſarium (§. 33.); nec elementa rerum materialium entia neceſſaria, conſequenter nec entia a ſe ſunt. Cur elementa non ſint entia a ſe.

§. 53.

Atomi materiales non ſunt entia a ſe (§. 186. *Coſmol.*). Unde conſequitur figuræ immutabilitas, cum ſine diviſione mutatio figuræ concipi non poſſit, & vi continuitatis abſoluta denſitas. Determinationes adeo intrinſecæ ſunt continuitas, par- Cur atomi materiales non ſint entia a ſe.

 tium

tium actualium excluſio, figura ac moles immutabilis, indiviſibilitas ex defectu dividentis, abſoluta denſitas. Sed quicquid horum cogitas, ſive etiam omnes iſtas determinationes ſimul perpendas, non tamen intelliges, cur atomi materiales exiſtere debeant. Quamobrem cum determinationum iſtarum aliæ in numero eſſentialium, aliæ in attributorum numero ſint (§. 143. 146. *Ontol.*); in eſſentia atomorum materialium ratio exiſtentiæ non continetur (§. 56. *Ontol.*). Non igitur ſunt ens a ſe (§. 31.).

§. 54.

Cur materia uniformis ſeu indiviſa non poſſit eſſe ens a ſe.

Materia indiviſa ſeu uniformis non poteſt eſſe ens a ſe. Etenim in materia indiviſa ſeu uniformi ob continuitatem non diſtinguuntur niſi partes poſſibiles & præterea eidem tribuitur diviſibilitas. Sed neque per uniformitatem, neque per partium actualium excluſionem, neque per continuitatem, neque per diviſibilitatem intelligi poteſt, cur iſtiusmodi extenſum neceſſario exiſtere debeat. E.

Ceterum cum ſpatium imaginarium ab hac materia non differat, niſi in eo, quod illud indiviſibile, hæc diviſibilis ſit; eodem etiam modo patet, ſpatium imaginarium non poſſe ens a ſe, conſequenter plurimum falli, qui ſpatium vel pro ipſo Deo, vel pro attributo quodam divino, veluti pro immenſitate ejus habent.

§. 55.

Quale ens ſit mundus.

Mundus adſpectabilis non eſt ens neceſſarium (§. 50. 33.), *ſed contingens* (§. 50. 27. *Th. nat.* 56. 310. *Ont.*).

§. 56.

Elementa qualia ſint entia.

Elementa rerum materialium ſunt entia ab alio (§. 52. conf. §. 51.) *atque contingentia* (repete dicta ad § 55.).

§. 57.

An poſſibile ſit mundum non exiſtere.

Non impoſſibile eſt mundum hunc adſpectabilem (§. 55. *Th. natur.* 311. 309. 279. *Ontol.*) & *elementa ejus* (§. 56.) *non exiſtere.*

§. 58.

§. 58.

Mundus cum elementis ſuis non poteſt eſſe ens a ſe, ſed ens ab alio eſt (*§*. 90. *Coſmol.* 27. *Th. nat.* 191. 197. 90. *Coſmol.* 27. *Th. nat.*). Cur mundus cum ſuis elementis non ſit ens a ſe.

Quoniam adeo mundus cum ſuis elementis exiſtere nequit, niſi exiſtat ens neceſſarium, adeoque vi alterius indiget ad exiſtendum; neceſſe eſt eum cum elementis ſuis eſſe ens ab alio.

§. 59.

Anima non eſt ens a ſe (*§*. 66 *ſq*. 190 *ſq. rat.*). Quemadmodum vero alii mundi poſſibiles ſunt, in quibus ad actum deducerentur poſſibilia, quæ in præſente actum non conſequuntur (§. 101. *Coſmol.*); hæ animæ ideo exiſtunt, quia hic exiſtit mundus, & huic mundo coëxiſtunt, quia hanc habent eſſentiam atque naturam. Quamobrem cum impoſſibile non ſit, mundum hunc adſpectabilem non exiſtere (§. 57.); nec impoſſibile erit has animas non exiſtere. Non igitur exiſtunt neceſſario (§. 279. *Ontol.*), conſequenter neceſſariæ non ſunt (§. 309. *Ontol.*). E. (§. 33.). Cur anima non ſit ens a ſe.

Demonſtratio propoſitionis præſentis adhuc ſubſiſtit, etiamſi cum Idealiſtis ſumas, mundum tantummodo idealiter exiſtere in animabus. Etenim cum alii quoque poſſibiles ſint mundi, ratio dari debet, cur hæ potius exiſtant animæ, quam aliæ mundum quendam alium ſibi repræſentantes, quam in ipſis animabus reperire minime licet. Demonſtratio propoſitionis præſentis multo evidentior eſt in hypotheſi harmoniæ præſtabilitæ, etſi ab eadem minime pendeat. Etenim in hac hypotheſi anima per naturam & eſſentiam ſuam non potuit uniri niſi huic corpori, cum in ſyſtemate influxus phyſici & cauſarum occaſionalium indifferens ſit ad unionem cum quolibet corpore (§. 719. *Pſych. rat.*). Quamobrem cum corpus humanum ſit pars hujus mundi adſpectabilis, utpote ad eundem eodem modo pertinens, quo cetera corpora ad ipſum ſpectant (§. 61. *Coſmol.*); quod animæ hæ contingenter exiſtere debeant, quia mundus contingenter exiſtit, evidentiſſimum eſt, utpote non extituræ niſi exiſteret mundus.

§. 60.

§. 60.

Aſeitas cum ſimplicitate non reciprocatur.

Non omne ens ſimplex eſt ens a ſe (*§. 48. rat. 182. Coſmol. 59. 52. Th. nat.*).

Aſeitas non fluit ex eo, quod quid partibus careat, adeoque oppoſitam compoſito eſſentiam habeat, ſed quod talis ſit eſſentia, quam ſine exiſtentia concipi repugnat, ita ut poſitis determinationibus eſſentialibus ponatur & ipſa exiſtentia (§. 31.).

§. 61.

Cur anima ſit ens ab alio.

Anima eſt ens ab alio (§. 59. 27. *Th. nat.* 53. *Ont.* 27. *Th. nat.*) *idemque contingens* (§. 27. 26. *Th. nat.* 311. *Ont.*).

§. 62.

Cur ens a ſe ſit diverſum a mundo, elementis & anima.

Ens a ſe diverſum eſt a mundo, elementis & animabus noſtris (§ 31. 50. 52. 59 *Th. nat.* 183. *Ont.*).

§. 63.

Ratio ſufficiens exiſtentiæ entis ab alio in quo quærenda.

Ens ab alio non continet rationem ſufficientem exiſtentiæ ſuæ niſi in ente a ſe (*§. 27. Th. nat. 56. Ontol. 27. Th. nat. 53. 70 Ontol.*).

§. 64.

Ratio ſufficiens exiſtentiæ mundi elementorum & animarum ubi quærenda.

Mundus hic adſpectabilis, elementa rerum materialium & animæ humanæ rationem ſufficientem exiſtentiæ ſuæ non habent niſi in ente a ſe (§. 51 56. 61. 63.).

§. 65.

Qualia prædicata enti a ſe tribuenda.

Enti a ſe talia tribuenda ſunt prædicata, qualia ad hoc requiruntur, ut intelligatur, cur hic potius mundus adſpectabilis cum elementis ſuis quam alius & hæ potius animæ quam aliæ exiſtant. Etenim ens a ſe continet rationem ſufficientem, cur hic potius mundus adſpectabilis cum elementis ſuis, quam alius, & hæ potius animæ quam aliæ exiſtant (§. 64.). Per ea igitur, quæ enti a ſe inſunt, intelligatur neceſſe eſt, cur hic mundus cum ſuis elementis & animæ humanæ hæ potius exiſtant quam mundus alius aliæque animæ humanæ; immo ſimpliciter cur hic mundus cum elementis ſuis & animabus humanis exiſtat potius quam non exiſtat (§. 56. *Ont.*). E.

§. 66

§. 66.

Si exiſtentiæ mundi adſpectabilis & animarum humanarum ratio in ente uno, quod a ſe eſt, reperiri poteſt; plura admitti non poſſunt. Neque enim novimus præter mundum adſpectabilem, quem ab elementis ejus ſeparare minime licet, & animas humanas hunc ſibi mundum per eſſentiam & naturam ſuam ſibi repræſentantes (§. 66. 67. *Pſych. rat.*), & horum exiſtentiæ rationem ſufficientem quærimus in ente aliquo, quod a ſe eſt (§. 64.). Quamobrem ſi per ea, quæ enti uni a ſe inſunt, cur hic mundus adſpectabilis cum animabus humanis exiſtat intelligitur; ens hoc unum ſufficit ut exiſtant (§. 56. *Ont.*), conſequenter quia exiſtentiam iſtiusmodi entis propterea admittimus, quod eo admiſſo intelligamus, cur hic mundus cum animabus humanis exiſtat (§. 65.); præter ipſum aliud gratis admitteretur, adeoque admitti nequit. Quot entia a ſe admittenda.

Quotiescunque effectus alicujus cauſam efficientem quærimus, in una acquieſcimus, non modo quando manifeſta eſt, verum etiam ubi latet, quamprimum agnoſcimus eam effectui producendo ſufficientem.

§. 67.

Per *Deum* intelligimus ens a ſe, in quo continetur ratio ſufficiens exiſtentiæ mundi hujus adſpectabilis & animarum noſtrarum. Dei definitio nominalis.

§. 68.

Definitio nominalis Dei, quod ſit ens a ſe, in quo continetur ratio ſufficiens exiſtentiæ mundi hujus adſpectabilis, eſt Scripturæ ſacræ conformis, ſeu eadem eſt, quam Scriptura ſacra ſupponit (Gen. I, 1. coll. §. 309. Ontol. 27. 67. Theol. natur.). Qualem definitionem Dei Scriptura ſacra ſupponat.

§. 69.

Datur Deus (§. 29. 64. 68. 67.). Exiſtentia Dei evicta.

§. 70.

Deus vi propria exiſtit, independenter ab omni alio ente, ac ſibimetipſi ſufficit ad exiſtendum (§. 67. 27. 30. 26.). (*Theol. nat. contr. T. I.*). Quomodo Deus exiſtat.

§. 71.

Qualis ſit exiſtentia ipſius.

Exiſtentia Dei abſolute neceſſaria (§. 67. 32.).

§. 72.

Undenam ſit neceſſitas exiſtentiæ Dei.

Deus per eſſentiam ſuam exiſtit (§. 67. 31. *Th. nat.* 118. *Ontol.*).

§. 73.

Criterium eſſentiæ divinæ.

Quamobrem *ſi quis Deum ita concipit, ut per ea, quæ ipſi tribuit tanquam determinationes eſſentiales, eum non exiſtere non repugnet; is eſſentiam veri Dei non agnovit.*

Criterio hoc diſcernuntur falſi Dii a vero Deo: Gentiles itaque, qui admiſere Deos genitos, adeoque contingenter exiſtentes, hinc erroris ſui redarguuntur.

§. 74.

Æternitas Dei.

Deus eſt æternus (§. 67. 35 ſq. 39.).

§. 75.

Sempiternitas Dei.

Nullum fingi poteſt tempus, quo Deus non extitit, aut exiſtit, aut extiturus eſt, conſequenter *ſemper extitit, exiſtit & extiturus eſt,* ac ideo *ſempiternus eſt.* Etenim *ſempiternus* dicitur, quod omni tempore conceptibili exiſtit (§. 39.).

Sempiternitas fluit ex æternitate, & differt ab æternitate.

§. 76.

Conſenſus S. S. quoad æternitatem Dei.

Deus juxta Scripturam ſacram eſt (*Pſ. XC,* 3. coll. *Gen. I,* 1. *Pſ. CII,* 29. *§. 39. 74. Th. nat.*) *& in eadem dicitur æternus eodem ſenſu, quo eundem æternum eſſe oſtendimus.*

Deus *Gen. XXI,* 33. & *Jeſ. XL,* 28. *Rom. XVI,* 26. appellatur *Deus æternus.* In Scriptura ſacra æternitas opponitur durationi terminabili, quæ definito annorum numero conſtat. Ita vita beatorum poſt hanc vitam a reſurrectione mortuorum dicitur æterna in oppoſitione ad hanc vitam, quam certo annorum numero definiri conſtat *Matth. XXV,* 26. Omnis duratio terminabilis duplicem habet terminum; ſcilicet terminum a quo, unde incipit, & terminum ad quem, in quo deſinit. Quamobrem ſi exiſtentiæ continuatio opponitur durationi terminatæ, vel id fieri ſolet reſpectu termini a quo, veluti cum Deus dicitur

fuiſſe

fuiſſe ab æterno *Hab. I,* 12. vel reſpectu termini ad quem, veluti cum vita ventura æterna appellatur *Matth. loc. cit.* & Deus eſſe dicitur in æternum, *Pſ. XC,* 2. vel reſpectu termini utriusque, veluti quando Deus æternus appellatur, qui ideo eſſedicitur ab æterno in æternum *Pſ. loc. cit.* Et cum ſoli Deo æternitas reſpectu termini utriusque competat, ideo olim dicebatur κατ᾽ ἐξοχὴν æternus *Bar. II,* 20. 22. 35. & olim agnoſcebatur ſolus, qui ſit æternus *1 Maccab. I,* 25. Deus igitur æternus vocatur in Scriptura ſacra noſtro ſenſu (§. 74.).

§. 77.

Deus ſecundum Scripturam ſacram eſt ſempiternus. Apoc. I, 48. exiſtentia Dei refertur ad tempus præſens per verbum temporis præſentis *eſt;* ad tempus præteritum per verbum temporis præteriti *erat* vel *fuit;* per verbum temporis futuri *venturus eſt* denique ad tempus futurum. Conſtat vero præter tempus præſens, præteritum atque futurum non poſſe fingi tempus aliud (§. 584. *Ontol.* §. 75. *Th. nat.*). Conſenſus S. S. quoad ſempiternitatem.

§. 78.

Juxta Scripturam ſacram exiſtentia Deo eſſentialis eſt, quemadmodum ante evicimus. Exod. III, 4. legitur: *Sic dices filiis Iſraël:* QUI EST, *miſit me ad vos,* vel: ERO, *mittit me ad vos.* Cum præter eum, qui Moſen ad Iſraëlitas mittebat, non ſit Deus alius *Jeſ. XLIV,* 6. non eſt ipſi nomen, quo ab aliis Diis tanquam ſui ſimilibus diſtinguatur. Diſtinguitur tamen ab ente quocunque alio per determinationes ipſi eſſentiales & alteri enti cuicunque incommunicabiles. Quamobrem nominis loco eſſe poterat determinatio eſſentialis, quæ enti alii convenire nequit. Jam cum Deus dicit, ſe vocari *Ero,* quod exiſtere nunquam ſit deſiturus, adeoque quocunque tempore conceptibili de eo dici poſſit, quod extiturus ſit, neceſſe eſt, exiſtentiam inter determinationes eſſentiales referri. E. (§. 72. 73.). Conſenſus S. S. quoad exiſtentiam eſſentialem.

§. 79.

Deus nec ortus eſt, nec interire poteſt (§. 67. 97.). Impoſſibilitas ortus & interitus Dei.

§. 80.

Impoſſibilitas annihilationis Dei.

Deus annihilari nequit (§. 67. 38.).

§. 81.

Ortus & interitus cur divinæ eſſentiæ repugnet.

Ortus & interitus eſſentiæ divinæ repugnat (*§.* 46. 67.).

§. 82.

Falſorum Deorum character.

Qui adeo *Dii dicuntur orti ab aliis ſeu ex iisdem nati, aut numero hominum exemti in Deorum numerum translati; veri non ſunt, ſed falſi Dii* (§. 81.).

Unde liquet, apud Græcos atque Romanos non fuiſſe vera Theologiæ naturalis principia, ut adeo Paulus Epheſios ſine Deo in mundo fuiſſe dicat, ſeu atheos appellet Eph. II, 12. Qui enim falſos fingit Deos, qui per eſſentiam, quam ipſis tribuit, Dii eſſe non poſſunt, nec præter eos Deum alium admittit, is utique exiſtentiam veri Dei negat, atque adeo atheus eſt.

§. 83.

Simplicitas & immaterialitas Dei.

Deus eſt ens ſimplex (§. 67. 49.), *& corporeus eſſe nequit* (§. 47. *Th. nat.* 119. *Coſm.*).

§. 84.

Falſorum Deorum character.

Ergo *qui Diis corpora humana tribuunt, ſeu Deos admittunt corporibus humanis præditos; falſos Deos fingunt* (*§.* 83.).

§. 85.

Extenſio cur Deo repugnet.

Deus non eſt extenſus (*§.* 549. 673. *Ontol.* 83. *Theol. natur.*).

§. 86.

Cur ſpatium non ſit Deus.

Impoſſibile quoque *eſt ſpatium eſſe Deum*, vel *aliquod attributum divinum* (*§.* 594. *Ont.* 85. *Th. nat.*).

Henricus Morus ſpatium ipſam ſubſtantiam divinam eſſe contendit, & *Joſephus Raphſon* ſpatium facit attributum divinum, ipſam ſcilicet immenſitatem. Supponit autem uterque notionem ſpatii imaginariam de qua diximus alibi (§. 599. 611. *Ontol.*). Quoniam corollarium ac refellendum hunc errorem appoſuimus; ideo quoque ſupponenda erat

ſpati

ſpatii notio imaginaria, quamvis per notionem realem multo clarius pateat, ſpatium non poſſe eſſe Deum. Cum enim ſpatium ſit ordo ſimultaneorum, quatenus coëxiſtunt (§. 589. 590. *Ontol.*), quod adeo non datur, niſi quatenus ſimultanea exiſtunt (§. 600. *Ontol.*); nemo non videt, quam foret abſonum affirmare, quod Deus ſit ſpatium, vel quod ſpatium ſit aliquod attributum divinum.

§. 87.

Inſenſibile dicitur, quod ſenſu percipi nequit. *Imaginabile* vero vocatur, quod vi imaginationis repræſentari poteſt. Inſenſibilis & imaginabilis definitio.

§. 88.

Deus inſenſibilis (§. 83. 99 ſq. *rat.* 83. *Th. nat.* 119. *Coſmol.* 87. *Th. nat.*), *nec imaginabilis eſt* (§. 93. *empir.* 178. *rat.* 87. *Th. nat.*). Ultimum etiam patet ex §. 92. 91. 144 ſq. 148. *empir.* Quicquid igitur inſenſibile eſt, idem nec imaginabile eſſe poteſt (§. 87.). E. Cur Deus ſit inſenſibilis, nec imaginabilis.

§. 89.

Quoniam Deus inſenſibilis eſt (§. 88.), viſibile vero ſenſibile (§. 87.); *Deus* quoque eſt *inviſibilis*, conſequenter *videri nequit* (*§. cit.*). Inviſibilitas Dei.

§. 90.

Dei imago aliqua nec pingi, nec ſculpi poteſt (§. 85. 88 ſq. *rat.* 83. *Th. nat.* 685. *Ont.*). Cur Deus nec pingi nec ſculpi poſſit.

§. 91.

Deus per figuras hieroglyphicas repræſentari poteſt. Et-enim nil obſtat, quo minus ea, quæ Deo inſunt, propter aliquam ſimilitudinem generalem per res materiales tanquam per ſigna indigitentur & ex iis figura quædam componatur, quæ pingi & ſculpi poteſt. Jam vide §. 151. 157. *empir.* Poſſibilitas figurarum hieroglyphicarum de Deo.

Comenius in Orbe picto figuram hieroglyphicam pinxit. Pingit enim triangulum cum circulo inſcripto, radiis undiquaque in orbem diffuſis & circumcirca nubes ſibi invicem imminentes: circulus vero medium figuræ occupat. Circulus deſignat æternitatem, triangulum circumſcriptum Trinitatem in unitate, nubes totum ſpatium mundanum, radii undiquaque in orbem diffuſi vero denotant dependentiam rerum omnium

a Deo & quod circulus cum triangulo circumſcripto medium occupat locum & nubes aliquo intervallo ab eodem removentur, hoc ipſo indigitatur Deum eſſe ens primum idque prorſus independens ab univerſo hoc mundo adſpectabili ſeu rebus omnibus extra ipſum exiſtentibus. Beneficio igitur hujus figuræ Deus repræſentatur tanquam ens æternum atque trinunum ab omni alio ente independens, ſed a cujus virtute reliqua omnia in eſſendo & exiſtendo dependent, conſequenter ſi a Trinitate diſceſſeris, quæ nonniſi lumine revelationis innoteſcit, hac ipſa figura hieroglyphica ſatis appoſite repræſentatur definitio illa nominalis Dei, quam ſupra dedimus (§. 67.). Notanda eſt differentia, quæ inter imagines Dei, quarum impoſſibilitatem adſtruximus (§. 90.), & figuras hieroglophicas, quarum poſſibilitatem hic docemus, intercedit, ne figuras hieroglyphicas de Deo pro imaginibus Dei habemus. Qui pingit & ſculpit figuram Dei hieroglyphicam juvandæ memoriæ & recordationis gratia; is non pingit, vel ſculpit imaginem Dei, ſeu ſibi facit effigiem Dei. E. gr. Inferius demonſtrabimus, Deo competere omnium quovis momento præſentium in toto univerſo notitiam, ſeu, quod perinde eſt, Deum ſibi eſſe conſcium omnium eorum, quæ quovis momento in toto hoc univerſo contingunt. Oſtendemus etiam hoc Dei attributum in Scriptura ſacra *oculi* vocabulo denotari. Quamobrem ſi eadem magiſtra Dei hoc attributum ſeu Deum ipſum mediante hoc attributo tibi repræſentes per oculum in centro univerſi poſitum & undequaque per vaſta mundi ſpatia radiantem, quemadmodum in templo quodam me vidiſſe memini, & hanc figuram pingi cures, ut pictura in conclavi oculis tuis oppoſita in memoriam tibi revocet, Deum quoque ſibi conſcium eſſe ejus, quod nunc in quovis conclavis angulo agis; nullam Dei pingi ac ſculpi neſcii imaginem feciſſe dici potes divinitate in idolum transmutata.

§. 92.

Primitas & ultimatio Dei. *Deus eſt ens primum & ultimum*, hoc eſt, *omnibus entibus præexiſtit independenter, nec quicquam ipſi ſuccedit dependenter ab eo (§. 67. 45.).*

§. 93.

Incorruptibilitas Dei. *Deus eſt incorruptibilis (§. 83. Th. nat. 673. 541. Ontol. 666. rat.).*

§. 94.

§. 94.

Nullus poteſt concipi modus, quo Deus interire poſſit (§. 685. 698. 542. *Ont.* 666. *rat.* 80. 93. *Th. nat.*). Cur Deus interitus omnis expers.

§. 95.

Deus in S. S. incorruptibilis dicitur eodem ſenſu, quo eum incorruptibilem eſſe probavimus. Etenim *Rom.* I, 13. Apoſtolus Deum vocat ἄφθαρτον in oppoſitione ad hominem, quem φθαρτὸν vocat. 1 *Cor.* XV, 53. Apoſtolus mutationem, quam corpora in reſurrectione mortuorum ſubibunt, his deſcribit verbis: Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. Et notandum quidem eſt eo in loco Apoſtolum mortale a corruptibili & immortale ab incorruptibili diſtinguere. Jam corpus humanum non modo vivum eſt, verum etiam mixtum, quatenus ſcilicet ſingulæ ejus partes ex materia mixta conſtant. Moritur homo, dum vita privatur; at corrumpitur, dum mixtio ſolvitur. Corpus mortuum adhuc corpus humanum eſt, cum adhuc integra & ſalva ſit maxima ex parte ſtructura ejus, ſi non integra, in qua eſſentiam ejus conſiſtere conſtat (§. 276. *Coſmol.*). Sed tum demum corrumpitur, quando putrefactione diſſolvitur mixtum, ut in particulas minimas reſolvatur totum corpus ſicque ejus intereat ſtructura. Patet itaque corruptibile hic dici, quod diſſolutione in partes, unde compoſitum eſt, interit, & incorruptibile, quod ita interire nequit, quemadmodum nos vocabulum ſumimus (§. 666. *Pſych. rat.*). Et ſic manifeſtum eſt, Deum incorruptibilem dici in Scriptura noſtro ſenſu (§. 93.). Adde 1 Tim. I, 17. Conſenſus S. S. quoad incorruptibilitatem Dei.

§. 96.

Deus in Scriptura ſacra dicitur inviſibilis. Col. I, 15. & Tim. I, 17. Cum dubium nullum ſit vocabula ſumi in ſignificatu recepto, ubi contrarium nulla neceſſitas urget; non eſt, qui dubitet, Deum dici inviſibilem, quia videri nequit, quemadmodum viſibilia videmus (§. 87.). Non vero ſine ratione in loco priore Deus dicitur ὁ ἀόρατος, is, qui inviſibilis eſt. Etenim hoc ipſo ſignificatur, quod *inviſibilitas* ſit *Deo eſſentialis*. Conſenſus S. S. quoad inviſibilitatem.

Hinc intelligitur emphaſis, quæ ineſt verbis Apoſtoli 1 Tim. VI, 16. *Deum nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt.* Cum enim, præ-

ſertim ob verba antecedentia, quod Deus lucem inhabitet inacceſſibilem, facile quis ſuſpicari poſſet, nullum hominum vidiſſe Deum propter impedimentum aliquod accidentale; Apoſtolus addit, quod nec videre poſſit, quia ſcilicet obſtat impoſſibilitas ex parte ipſius Dei, utpote per eſſentiam ſuam inviſibilis, quemadmodum aliunde cognitum ſupponit.

§. 97.

Conſenſus S.S. quoad impoſſibilitatem effigiei divinæ.

Juxta S. S. nulla poteſt ſculpi, aut pingi Dei imago. Rom. I, 23. Additur *ibid.* 25. vertente *Caſtellione*, quod Dei veritatem in falſitatem tranſtulerint. Ex mente igitur Apoſtoli omnis imago, qualiscunque tandem fuerit, repræſentat rem ſua natura corruptibilem. Deus vero incorruptibilis eſt. Ejus igitur imago nulla fieri poteſt. Deum eſſe per naturam ſuam incorruptibilem verum eſt (§. 93.), adeoque falſum, eum eſſe per naturam ſuam corruptibilem. Qui imaginem Dei aliquam pingit, vel ſculpit, qualiscunque tandem ea ſit, Deum fingit per eſſentiam ſuam corruptibilem, adeoque miſſa veritate quod falſum eſt amplectitur, conſequenter Deum verum in falſum vertit, ſeu veritatem Dei in falſitatem transfert.

Impoſſibilitatem formandi aliquam Dei imaginem Apoſtolus demonſtrat ex incorruptibilitate Dei: nos eandem deduximus ex ſimplicitate ejusdem (§. 90.). Enimvero hæc ſibi mutuo minime repugnant. Nimirum conſtat, Deum ideo eſſe incorruptibilem, quia ſimplex eſt (§. 93.). Quamobrem ſi impoſſibile eſt aliquam Dei imaginem fieri, quia per eſſentiam ſuam incorruptibilis; impoſſibilis eſt talem fieri, quia ſimplex eſt. Maluit autem Apoſtolus impoſſibilitatem formandæ imaginis Dei deducere ex incorruptibilitate, quam ex ſimplicitate divina, ut ſtoliditatem gentilium ad ipſum vulgi captum redargueret; id quod ipſi propoſitum fuiſſe, verba manifeſta loquuntur *Rom.* I, 21. 22.

§. 98.

Conſenſus S.S. quoad figuras hieroglyphicas.

Dei per figuras hieroglyphicas repræſentatio S. S. conformis. Deus in viſionibus *Jeſaiæ* cap. V, 1. *Ezechieli* c. I, 25. & ſqq. c. III, 23. c. VIII, 2. 4. atque *Johanni* factis *Apoc.* IV, 2 & ſeqq. apparuit inſtar hominis in ſolio excelſo & magnifico ſedentis. Similiter conſtat, cum Chriſtus in Jordane a Joanne baptizaretur Spiritum S. deſcendiſſe ſicut columbam, *Matth.* III, 16. & Chriſtum

ſtum in viſione *Johanni* facta apparuiſſe inſtar agni *Apoc.* V, 6. Columbam non fuiſſe imaginem Spiritus S. nec agnum imaginem Chriſti proprie ſic dictam, per ſe patet (§. 85. *Pſychol. rat.*). Cumque imago Dei aliqua nec pingi, nec ſculpi poſſit (§. 90.), ipſa Scriptura ſacra conſentiente (§. 97.), immo ne tale quid fiat ſevere interdicente; *Ex.* XX, 4. 5. &c. nec perſona in ſolio ſedens imago proprie dicta Dei eſſe poteſt. Neceſſe igitur eſt, ut iſtæ repræſentationes propter aliquam ſimilitudinem generalem aliquid Deo, Spiritui S. & Chriſto conveniens tanquam per ſigna indigitent. Nimirum cum perſona in ſolio ſedens repræſentet Regem, cui eſt imperium in alios, & ſolium excelſum & magnificum denotet imperii magnitudinem, non modo ex numero ſubditorum, verum etiam ex illimitatione imperii æſtimandam; nemo non videt, in viſionibus *Jeſaiæ*, *Ezechieli* atque *Johanni* factis indigitari ſummum Dei idque prorſus illimitatum ſeu abſolutum in creaturas intelligentes, quales ſunt homines atque angeli, imperium. Columbæ commendantur ob ſinceritatem *Matth.* X, 16. Sinceritas conſiſtit in conſenſu actus externi & interni, ſimulationi oppoſita, in qua actus externus ab interno diſſentit. Quamobrem cum Spiritus S. ſit ſpiritus veritatis, qui teſtimonium perhibet de Chriſto *Joan.* XV, 26. & teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, hoc eſt, animam noſtram certam reddit, quod ſimus filii Dei *Rom.* VIII, 16. immo qui nos veritatis eorum, quæ Deus in S. S. revelavit, convincit; columba ſinceritatem tanquam ſingularem Spiritus S. virtutem denotat. Nemo neſcit agnis manſuetudinem eſſe naturalem, nec minus ipſis convenire patientiam in ferendis injuriis. Quamobrem cum conſtet manſuetudinem *Matth.* XI, 29. & patientiam in ferendis injuriis 1 Petr. II, 23. in Chriſto eminuiſſe & has virtutes in ipſo ſingularem a nobis attentionem mereri; quod per agnum repræſentetur ad ſignificandam manſuetudinem & patientiam in ferendis injuriis dubitandum non eſt. Jam vide §. 151. 157. *empir.*

§. 99.

Conſenſus S. S. quoad primitatem & ultimationem Dei.

Deus juxta S. S. eſt ens primum ac ultimum eodem ſenſu, quo idem ante evicimus. Vide *Apoc.* I, 8. & conf. §. 44. 92.

§. 100.

Simplicitas Dei S. S. conformis.

Deus juxta S. S. ens ſimplex eſt, non compoſitum (§. 99. 44. 27. 49. 47.).

§. 101.

Extenſio juxta S. S. Deo non competit.

Quoniam ens ſimplex extenſum non eſt (§. 675. *Ontol.*), *Deus* autem juxta S. S. ens ſimplex eſt (§. 100.), idem quoque *juxta S. S. extenſus eſſe nequit.*

§. 102.

Conſenſus S. S. quoad immaterialitatem.

Deus juxta S. S. corporeus eſſe nequit (§. 101. *Th. nat.* 122. *Coſm.*). Idem patet ex §. 95. *Th. nat.* 667. *rat.*

§. 103.

Quo ſenſu Deo tribuantur corporis humani membra in S. S.

In Scriptura ſacra Deo tribuuntur membra corporis humani metaphorice, ſignificatu quodam generali, qui attributo cuidam divino & uſui illius membri communis eſt. Tribui in S. S. Deo membra corporis humani nemo ignorat. Ita Deo tribuuntur oculi *Pſalm.* XXXIII, 18. *Amos.* IX, 3. tribuitur facies, *Gen.* III, 8. c. IV, 14. 16. 1 *Petr.* III, 12. tribuuntur manus, *Pſalm* XXV, 6. 1 *Petr.* V, 6. tribuuntur pedes, *Jeſ.* LX, 13. 14. Cum Deus ſit incorporeus juxta S. S. (§. 102.) nec oculos, nec faciem, nec manus, nec pedes habere poteſt. Quamobrem hæc membra corporis humani proprie ipſi tribui nequeunt: tribuuntur itaque nonniſi metaphorice. Nemo ignorat per metaphoram vocabula a propria ſignificatione in alienam transferri ob ſimilitudinem. Vid. Voſſius Rhet. lib. 4. c. 4. §. 1. Similitudo conſiſtit in identitate eorum, quæ rebus pluribus inſunt (§. 195. *Ontol.*). Neceſſe igitur eſt, ut organis iſtis corporis humani, quæ Deo tribuuntur, & attributis divinis, ob quæ eidem tribuuntur, quædam inſint, quæ eadem ſunt, vel ut communiter loquimur, ut organa iſta corporis humani & attributa quædam divina in quibusdam inter ſe conveniant. Organum materiale & attributum divinum, quod nihil materiale habet (§. 102.), inter ſe convenire nequeunt, niſi quoad uſum organorum, ita ut in Deo concipiatur poſſibile, quod per organum iſtud poſſibile eſt homini. E.

§. 104.

§. 104.

Deus prædītus eſt vi activa (§. 83. *Th. nat.* 232. 234. *Ontol.*). Vis activa Dei.

§. 105.

Deus continuo actuoſus eſt (§. 104. *Th. nat.* 728. *Ontol.*). Actuoſitas Dei continua. In Deo autem tanquam ente ſimplici (§. 83.), adeoque partibus (§. 673. *Ontol.*), conſequenter virium contrariarum ſubjectis (§. 28. 341. *Ontol.*), carente vires ſibi mutuo contrariæ concipi non poſſunt, cumque independenter ab omni ente alio exiſtat (§. 70.), nec extrinſeca impedimenta fingi poſſunt. E.

§. 106.

Deus etiam juxta S. S. continuo actuoſus eſt, ſeu ab agendo nunquam ceſſat, ipſique vis activa competit. Job. V, 17. Pater meus, inquit Chriſtus, usque modo operatur & ego operor. Nimirum miraculoſa ſanatio hominis infirmi erat opus divinum. Talia opera Sabbatho non eſſe illicita cum exemplo Dei probat; verba ejus ſenſum alium habere nequeunt, quam quod Deus continuo operetur, ita ut nullo tempore adeoque nec in Sabbatho ab operatione ceſſet. Conſenſus S. S. quoad actuoſitatem continuam.

Jam quoniam actio ſeu operatio non ponitur, niſi poſita vi activa (§. 723. *Ontol.*), cum Deus juxta S. S. continuo agat ſeu operetur, ita ut nullum ne fingi quidem poſſit tempus, quo ab agendo ceſſet; Deo juxta S. S. competit vis activa, nec quicquam datur, quod impedire poſſit, quo minus actio continuo ſequatur.

§. 107.

Vivum dicitur, quod habet principium activum in ſe. Vivum quid dicatur. Quamobrem cum in principio activo contineatur ratio, cur vivum agat ſine motore externo (§. 866. *Ontol.*), vis vero activa rationem ſufficientem actualitatis actionis contineat (§. 722. *Ont.*); vis activa eſt principium activum, conſequenter *quod vi activa præditum eſt, vivum eſt.*

Corpora animalia dicuntur viva, quia absque impulſu externo moventur, adeoque principium quoddam activum in ſe habent. Ex ad-

verſo corpus mortuum eſſe judicant omnes, quando motus iſti a principio interno provenientes omnes prorſus ceſſant.

§. 108.

Vita in quo conſiſtat.

Vita igitur in continua actuoſitate entis alicujus conſiſtit. *Actuoſum* vero eſt, quod vi intrinſeca in ſe actuat, quæ per eſſentiam ſeu determinationes intrinſecas conſtantes in eodem poſſibilia intelliguntur.

§. 109.

Vita animarum qualis ſit.

Animæ humanæ vivunt per naturam ſuam & vita ipſis eſſentialis eſt (§. 53. 60. 55. *rat.*). Vivunt itaque animæ humanæ, & quidem per naturam ſuam (§. 108. *Th. nat.* 68. *rat.*).

Quoniam anima continuo actuoſa eſt (§. 190. 191. *Pſych. rat.*) & in hac continua actuoſitate vita ipſius conſiſtit (§. 108.), actuoſa vero eſt propter vim (§. 60. *Pſychol. rat.*), in qua eſſentiam ejus conſiſtere conſtat (§. 66. *Pſychol. rat.*); ideo per eſſentiam animæ intelligitur, cur vita ipſi competat, conſequenter ratio vitæ ejusdem in eſſentia ipſius continetur (§. 56. *Ont.*).

§. 110.

Vita elementorum rerum materialium.

Elementa rerum materialium vivunt per naturam ſuam (§. 196 ſq. *Coſm.* 108. *Th. nat.* 503. *Coſm.* 880. *Ont.*).

§. 111.

Vita Dei.

Deus eſt vivus (§. 104 ſq. 107 ſq.)

§. 112.

Vita Dei S. S. conformis.

Deus juxta S. S. eſt vivus & quidem eo ſenſu, quo nos eundem vivum eſſe oſtendimus. Multa ſunt S. S. loca, in quibus Deus dicitur vivus. Quodſi vero attente conſideraveris omnes in contextu circumſtantias, id fieri intelligitur, ut Deum tanquam actuoſum & vi activa pollentem concipiamus. Ita *Joſ.* III, 10. Deus vivens eſſe dicitur in medio Iſraëlitarum, ut fidem habeant Joſuæ aſſerenti, quod gentes, quarum terras occupare debebant, extirpaturus ſit. Deo itaque vita tribuitur, ut intelligatur, ipſum poſſe diſperdere gentes, conſequenter vi maxima activa præditum eſſe: vis enim magna eſſe debet unius, quæ prævalere debet adverſus multos. E. Adde 2 *Reg.* XIX, 16.

Quod

Quod vero Deus quoque in S. S. vivus dicatur eodem ſenſu, quo nos eundem vivum eſſe probavimus; hoc modo probari poteſt. Deus vivus dicitur in S. S. *loc. cit.* non tamen definitur, quid per vitam intelligi velit. Non alia igitur vitæ notio ſupponi poteſt, quam quæ a rebus viventibus, dum eas intuemur, abſtrahi poteſt (§. 942. *Log.*). Et ſane Ezechias *loc. cit.* Dei vitam ex eo colligi vult, unde vitam hominis colligimus. Enimvero quæ a rebus viventibus, quas præſentes intuemur, abſtrahitur vitæ notio, ea eſt, qua nos in demonſtranda vita animarum humanarum atque Dei utimur (§. 107.). Deus itaque in S. S. vivus dicitur eodem ſenſu, quo nos eundem vivum eſſe demonſtravimus. Adde *Act. XIV, 15. 1 Tim. VI, 17.*

§. 113.

Deus vitam habet in ſe, independenter ab omni ente alio (§. 70. 111.). Unde Deus vitam habeat.

Atque hoc ipſo vita Dei diſtinguitur a vita omnis entis alterius. Etenim elementa vitam habent a Deo, nec vivunt niſi dependenter ab eo. Idem dicendum eſt de vita animarum. Corpora noſtra habent vitam dependenter ab aliis corporibus, veluti ab aëre, ſine quo vitam conſervare non licet; a calore externo, quo carere nequimus.

§. 114.

Deus juxta S. S. vitam habet in ſe, independenter ab omni ente alio. Conſenſus S. S. quoad independentiam vitæ Dei. Diſertis verbis affirmat Chriſtus *Joh. V, 26.* Deum habere vitam in ſemetipſo. Scriptura ſacra vocabulum vitæ accipit eo ſenſu, qui abſtrahitur a corpore humano vivo, quemadmodum paulo ante docuimus (§. 112.). Vita vero corporis noſtri a rebus externis pendet (*not.* §. *cit.*). E.

§. 115.

Talia Deo tribuenda ſunt prædicata, ut per ea intelligatur, cur mundus hic adſpectabilis, cum animabus noſtris potius exiſtat, quam non exiſtat, & cur ipſe potius exiſtat quam alius (§. 67. *Theol. nat.* 56. *Ontol.* 57. *Th. nat.* 66 ſq. *rat.* 101. *Coſmol.* 66 ſq. *rat.*). Qualia Deo tribuenda ſint prædicata.

Ceterum mutatis mutandis Idealiſtæ quoque propoſitionem præſentem admittere tenentur. Etenim Idealiſta, qui mundo nonniſi exiſtentiam idealem in animabus hominum tribuit (§. 36. *rat.*), cum hoc non obſtante plures mundos poſſibiles agnoſcere teneatur, quia poſſibilitas ab actuali exiſtentia minime pendet, plures admittere tenetur animas, quæ ſibi diverſos mundos poſſibiles per eſſentiam & naturam ſuam repræſentare valent & quibus exiſtentibus mundi iſti idealiter exiſtunt. Quamobrem porro admittere tenetur, per ea, quæ Deo inſunt, intelligi poſſe, cur hæ potius quam aliæ animæ exiſtant & in his potius animabus hic mundus adſpectabilis, quam in aliis alius idealiter exiſtat, & cur hæ animæ potius exiſtant, quam non exiſtant, & in his animabus hic mundus adſpectabilis potius idealiter exiſtat, quam alius. Utrobique eadem prodeunt attributa, ut adeo Idealiſmo, etſi is a nobis minime probetur, labes atheismi adſpergi minime poſſit.

§. 116.

Qualis vis Deo competat.

Vis, quæ Deo ineſt (§. 104 ſeq.), talis concipi debet, qualis ad hoc requiritur ut intelligatur, cur mundus hic adſpectabilis cum animabus noſtris potius exiſtat, quam alius cum animabus aliis, & cur idem potius exiſtat quam non exiſtat (§. 115.).

§. 117.

Mundi exiſtentis unitas.

Mundus tantummodo unus exiſtit. Ponamus plures exiſtere mundos: Aut mundi iſti erunt ſimiles, aut disſimiles. Si prius; vide §. 195. *Ont.* Quamobrem perinde eſt, ſive mundus A dextro, & B ſiniſtro loco conſtituatur, ſive B occupet dextrum, A ſiniſtrum, nec per ea, quæ mundo utrique A & B inſunt, intelligi poterit, cur A potius dextro, quam ſiniſtro ſit loco & B potius ſiniſtrum, quam dextrum teneat locum, conſequenter nulla datur ratio, cur mundus A dextro, B ſiniſtro ſit loco, quam cur potius contraria ratione ſeſe res habeat (§. 56. *Ontol.*). Sed ſine ratione ſufficiente nil quicquam eſt (§. 70. *Ontol.*). E.

Si poſterius; ratio eorum, quæ in uno contingunt, reddi nequit ex iis, quæ contingunt in altero. Ponamus enim, ſi fieri poteſt, rationem eorum, quæ in uno mundo contingunt, reddi poſſe ex iis, quæ contingunt in altero. Mundi igitur iſti

inter

inter ſe connectuntur (§. 10. *Coſmol.*); ſimul adeo aliquam rerum coëxiſtentium atque ſucceſſivarum ſeriem conſtituunt, conſequenter mundus nonniſi unus ſunt (§. 59. *Coſmol.* & § 329. *Ont.*), contra hypotheſin. Quoniam ratio eorum, quæ in uno mundo contingunt, reddi nequit ex iis, quæ contingunt in altero; nulla mutatio inde ſequeretur, ſi ordo coëxiſtendi mutaretur. Ex iis itaque, quæ pluribus mundis inſunt, intelligi nequit, cur hoc potius ordine coëxiſtant, quam alio, conſequenter ordinis coëxiſtendi nulla datur ratio ſufficiens (§. 56. *Ontol.*). Sed vide §. 70. *Ontol.*).

§. 118.

Ratio objectiva dicitur, quæ deſumitur ab objecto. Rationis objectivæ definitio.

§. 119.

Datur ratio objectiva, cur hic potius mundus exiſtat, quam alius. Ponamus enim nullam dari: cum ratio objectiva deſumatur ab objecto (§. 118.), nihil ineſt mundo huic adſpectabili, cur ipſe potius exiſtat, quam alius (§. 56. *Ontol.*). Quoad Deum igitur perinde eſt, ſive hic mundus exiſtat, ſive quicunque alius, conſequenter nec Deo inſunt, per quæ intelligi poteſt, cur hic potius exiſtat mundus, quam alius. Quamobrem nulla datur ratio ſufficiens, cur hic potius exiſtat mundus, quam alius. Atqui vide §. 70. *Ont.* An detur ratio objectiva exiſtentiæ mundi.

Qui excipiunt, rationem ſufficientem eſſe voluntatem Dei, atque adeo rationem objectivam nullam requiri, illi ſupponunt voluntatem agere ſine motivis: id quod abſurdum eſſe docuimus alibi (§. 889. *Pſychol. empir.*). Immo repugnat ipſa rationis ſufficientis notio. Ex eo enim quod quis quidpiam vult, nondum intelligitur, quod hoc potius fit, quam non fit: conſtare debet, cur hoc potius velit, quam aliud. Id vero eſt, quod ſine ratione objectiva concipere non datur.

§. 120.

Ratio objectiva, cur hic potius mundus exiſtat, quam alius, deſumenda eſt ab eo, quo duo vel plures mundi a ſe invicem differunt (§. 119. 118.). Quærenda igitur erit aut in his, quæ hic mundus cum aliis communia habet, aut in iis, quæ eidem propria ſunt, Unde deſumatur.

ſunt, conſequenter in eo, quo a ceteris differt. Non prius (§. 181. *Ont.*); E. poſterius verum eſt.

§. 121.

Repræſentatio omnium mundorum poſſibilium in Deo & hujus ex ceteris electio.

Deus mundos omnes poſſibiles ſibi repræſentavit & hunc ex ceteris elegit (§. 115. 119 ſeq.). Quoniam itaque mundus hic adſpectabilis non eſt ens a ſe, ſed ab alio (§. 50.), adeoque vi propria exiſtere nequit (§. 27.); inter ea, quibus is differt ab aliis, referri nequit vis propria ad exiſtendum requiſita. Quamobrem per ea, quæ Deo inſunt, intelligi haud quaquam poteſt, cur hic potius exiſtat mundus quam alius, niſi ſupponatur Deum differentiam mundi hujus adſpectabilis a ceteris, conſequenter mundos omnes poſſibiles diſtincte ſibi repræſentaſſe (§. 38. *Pſych. emp.*) & ob differentiam iſtam hunc ex ceteris elegiſſe.

§. 122.

Intellectus Deo aſſertus.

Deo competit intellectus (§. 121. *Th. nat.* 275. *emp.*).

§. 123.

Et voluntas libera.

Deo competit voluntas libera (§. 121. 92. *Th. nat.* 933. 941. *emp.*).

§. 124.

Spiritualitas Dei.

Deus eſt ſpiritus (§. 67. 122 ſqq. *Th. nat.* 643. *rat.*).

§. 125.

Qualis ſit ſpiritus.

Deus ſpiritus independens eſt (§. 67. 30. 124.).

§. 126.

Aſeitas ſpiritus independentis.

Spiritus independens eſt ens a ſe (§. 851. 56. *Ont.*).

§. 127.

Quale ens rationem ſufficientem exiſtentiæ mundi in ſe contineat.

Ens, in quo continetur ratio ſufficiens exiſtentiæ mundi hujus adſpectabilis & animarum noſtrarum, omnes mundos poſſibiles ſibi repræſentare valet atque hunc ex ceteris elegit. Probatur eodem prorſus modo, quo ante (§. 121.) evicimus, Deum omnes mundos poſſibiles ſibi repræſentare poſſe atque hunc ex ceteris elegiſſe; quia in utraque propoſitione eſt eadem ſubjecti notio (§. 67.).

§. 128.

§. 128.

Ens, in quo continetur ratio ſufficiens exiſtentiæ mundi hujus adſpectabilis & animarum noſtrarum, intellectu & voluntate libera gaudet, atque adeo ſpiritus eſt. Vide §. 122-124. Cujusnam generis ſit iſtud ens.

§. 129.

In ſpiritu independente continetur ratio ſufficiens exiſtentiæ mundi hujus adſpectabilis & animarum noſtrarum (§. 126. 64. 128.). Dependentia mundi & animarum noſtrarum a ſpiritu independente.

Atque ita probavimus æquipollentiam definitionis noſtræ de Deo & definitionis apud Theologos dudum receptæ, quod Deus ſit ſpiritus independens. Unde porro liquet, quam parum ſint methodi demonſtrativæ gnari; qui definitionem noſtram atheiſmo favere ſibi perſuadent aliisque perſuadere nituntur.

§. 130.

Deo ſecundum S. S. competit intellectus eo ſenſu, quo eundem ipſi vindicavimus. Conſenſus S. S. quoad intellectum Dei.

Nota dicuntur Deo ab æterno omnia opera ejus *Act. XV*, 18. Opera ejus ſunt mundus & omnia, quæ in eo ſunt *Act. XVII*, 24. Ab æterno igitur tam mundum integrum, quam ſingula, quæ in eo ſunt, adeoque & coëxiſtentia, & ſucceſſiva in univerſa rerum ſerie eorumque inter ſe nexum ſibi repræſentavit (§. 48. 51. & ſqq. *Coſmol.*). Cum igitur ſingula, quæ in univerſa rerum ſerie continentur, a ſe invicem diſtinxerit; eandem ſibi diſtincte repræſentavit (§. 38. *Pſychol. emp.*). E. (§. 275. *Pſych. emp.* & §. 122. *Th. nat.*).

§. 131.

Deo ſecundum S. S. competit voluntas eo ſenſu, quo ipſi voluntatem ante vindicavimus. Quando Chriſtus *Matth. VII*, 12. *Omnia*, inquit, *quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis;* dubitare ecquis auſit, ſermonem ibi eſſe de voluntate, quæ hominibus competit, atque adeo velle ibidem eſſe actum voluntatis humanæ? Porro nemo non videt, Chriſtum ſupponere eam voluntatis libertatem, qua ex pluribus æque poſſibilibus eligere poſſit homo, quod ipſi placet, conſe- Conſenſus S. S. quoad voluntatem Dei.

(*Th. nat. contr. T. I.*). Bb bb quen-

quenter hominibus tribuere voluntatem liberam in eo ſignificatu, quo nos vocabulum accipimus quoad homines (§. 941. *Pſychol. empir.*). In textu Græco extat verbum θέλειν, conſequenter dubitandum non eſt, nomen ab hoc verbo deſcendens θέλημα ſignificare voluntatem eo ſenſu acceptam, quo nos vocabulum Latinum accipimus. Jam plura extant Scripturæ ſacræ loca, in quibus Deo tribuitur θέλημα, veluti *Matth. VII, 21. cap. XXVI, 42. Joh. V, 30. cap. VI, 38. cap. VII, 17. Rom. IX, 19. Epheſ. I, 5.* E.

§. 132.

Conſenſus S. S. quoad ſpiritualitatem.

Deus in Scriptura ſacra dicitur & juxta eandem eſt ſpiritus eodem ſenſu, quo nos eundem ſpiritum eſſe probavimus. Deus juxta S. S. habet intellectum (§. 130.) & liberam voluntatem (§. 131.). E. (§. 643. *Pſych. rat.*). Adde *Joh. IV, 24.* coll. *Jac. II, 26. Rom. VIII, 16.*

§. 133.

Deus juxta S. S. corpus humano ſimile habere non poteſt.

Deus juxta S. S. non habet corpus, quale corpus humanum eſt (Joh. IV, 24. Luc. XXIV, 39.).

§. 134.

Cur non habeat organa ſenſoria & alia corporis humani.

Quoniam corpus humanum habet organa ſenſoria & manus atque pedes; *Deus juxta S. S. organa ſenſoria, qualia ſunt hominibus, veluti oculos & aures, atque manus & pedes habere nequit.*

§. 135.

Cautio in demonſtrandis attributis divinis adhibenda.

Quæ de intellectu humano & voluntate humana vel obſervantur vel demonſtrantur; absque demonſtratione Deo tribui non poſſunt (§. 654. 652. 655. 653. 657. *rat.*). Deo tribui nequeunt, niſi quæ animæ cum ſpiritibus omnibus & ipſo ſpiritu perfectiſſimo communia ſunt, propterea quod de eadem nobis innotuerint. E.

§. 136.

Quænam Deo non tribuenda.

Quæ ex limitatione intellectus humani voluntatisque humanæ propria conſequuntur; ea Deo tribui nequeunt (§. 652. 654. 653.

653. 655. 643. 645. 657. *rat.*). Quæcunque igitur ex limitatione intellectus & voluntatis animæ deducuntur, quatenus intellectus humani ac voluntatis humanæ limitatio eſt, ea animæ ſoli competunt, utpote rationem ſui ſufficientem non habentia niſi in eo, quod animabus humanis qua ſpiritibus proprium (§. 118. *Ont.*) conſequenter nulli ſpiritui alii convenire poſſunt, adeoque nec Deo (§. 124.).

Nondum demonſtratum eſt Deum eſſe ſpiritum perfectiſſimum, cui intellectus illimitatus & voluntas illimitata competit (§. 652. 653. *Pſychol. rat.*). Quamobrem nondum demonſtrari poteſt, Deo tribui non poſſe, quæ intellectui limitato & voluntati limitatæ in genere ſpectatæ conveniunt.

§. 137.

Antequam demonſtretur, num Deus ſit ſpiritus perfectiſſimus, nec ne; quæ intellectui limitato & voluntati limitatæ tantummodo conveniunt, ei tribui nequeunt (§. 652 ſq.). Antequam demonſtretur, utrum Deus ſit ſpiritus perfectiſſimus, nec ne, non conſtat, utrum intellectus ipſius ſit limitatus, an illimitatus, & utrum voluntas ejusdem ſit limitata, an illimitata. Quamobrem cum intellectui illimitato non conveniant, quæ tantummodo limitato convenire poſſunt, nec voluntati illimitatæ competant, quæ tantummodo limitatæ competere poſſunt; antequam demonſtretur, utrum Deus ſit ſpiritus perfectiſſimus, nec ne, ignoratur num ei tribui poſſint, quæ nonniſi intellectui limitato & voluntati limitatæ propria ſunt, adeoque tribui nequeunt. Idem porro expenditur.

§. 138.

Deus eſt ſpiritus neceſſarius (*ſ*. 124. 71. *Theol. nat.* 662. *ration.*). Qualis Deus ſit ſpiritus.

Quoniam Deus tanquam ſpiritus neceſſarius a ſpiritibus contingentibus quoad exiſtentiam differt (§. 662. *Pſychol. rat.*), neceſſitas vero in exiſtendo ex aſeitate fluit (§. 33.); ideo de Deo etiam qua ſpiritu neceſſario prædicari poſſunt, quæ Deo reſpectu exiſtentiæ neceſſariæ prædicantur. Ita Deus recte dicitur ſpiritus æternus (§. 74.), ſpirituumque primus & ultimus (§. 92.).

§. 139.

Quales animæ humanæ ſint ſpiritus.

Animæ humanæ ſpiritus contingentes ſunt (§. 645. rat. 61. Th. nat. 310. 309. 294. Ont. 662. rat.).

§. 140.

Ratio Dei aſſerta.

Deus ratione præditus (§. 124. Theol. natur. 673. 451. ration.).

CAPUT II.
DE
INTELLECTU DEI ET ATTRIBUTIS INDE PENDENTIBUS.

§. 141.

Deus ſeipſum & omnes mundos poſſibiles cognoſcit.

D*eus omnes mundos poſſibiles atque ſemetipſum cognoſcit* (§. 121. 120. *Th. nat.* 38. *emp.* 11 ſq. *rat.*).

§. 142.

Duplex poſſibilia conſiderandi modus.

Poſſibilia abſolute ſpectantur, quatenus unumquodque eorum ſpectatur in ſe, ſine relatione ad alia. *Spectantur vero ut in ſyſtemata reducta*, quatenus repræſentantur ut inter ſe connexa, tum qua coëxiſtentiam, tum qua ſucceſſionem.

§. 143.

Quænam in poſſibili in ſe ſpectato conſiderentur.

Si ens aliquod abſolute ſpectatur, ejus cognoſcuntur determinationes eſſentiales, attributa & modorum poſſibilitates (§. 143. 153. 146. 160. 149. 118. *Ont.*), *illorum & horum cum eſſentialibus nexus* (§. 157. 160. 156. *Ont.* 10. *Coſmol.*), *modorumque variæ ſeries.*

De modorum ſeriebus notetur: quoniam modi actu ineſſe non intelliguntur, ſed modo ineſſe, modo non ineſſe poſſe concipiuntur (§. 151); hoc ipſo patet, eos eſſe variabiles & quatenus

tenus ſibi mutuo diverſis modis ſuccedere poſſe intelliguntur, diverſas modorum ſeries prodire agnoſcitur. E.

Cum in eo jam verſemur, ut in differentiam intellectus divini ab humano curatius inquiramus; id omnino nobis agendum eſt, ut exponamus, qualis cognitio poſſibilis ſit. Ita enim conſtabit clarius, quænam cognitio ſit ſumma & quanto intervallo ab eadem diſtet humana. Et quia deinceps evincemus, mundi ideam efformatam eſſe ab intellectu divino & totum hoc, quod exiſtit, univerſum poſſibilitatem ſuam ab intellectu divino derivare; cognitione omni poſſibili perſpecta demonſtrari poterit, quomodo idea mundi hujus adſpectabilis ceterorumque non minus poſſibilium in intellectu divino enata fuerit.

§. 144.

Si quod poſſibile ſpectatur ut in ſyſtema cum aliis redactum, cauſarum cognoſcitur ſeries, per quas exiſtentia determinatur, modorum ſeries, qui ſucceſſive toto durationis tempore eidem inexiſtunt, dependentia a coëxiſtentibus quoad modos ſingulos, influxus in modificationem coëxiſtentium & in exiſtentiam ſucceſſivorum; nihil vero horum cognoſcitur, quatenus quid abſolute ſpectatur. Quænam cognoſcantur, ſi ens in ſyſtemate ſpectatur.

Si ens ut in ſyſtema cum aliis redactum ſpectatur, eo modo repræſentatur, quo cum aliis in eodem ſyſtemate connectitur tum qua coëxiſtentiam, tum qua ſucceſſionem (§. 142.). Quamobrem cum entia, de quibus hic nobis ſermo eſt, rationem exiſtentiæ ſufficientem in eſſentia ſua minime habeant, adeoque contingentia ſint (§. 310. *Ontol.*), contingentium vero actus in mundo determinetur per ſeriem contingentium, quæ a ſe invicem dependent ut effectus a ſua cauſa (§. 83. *Coſmol.*); dum ens ut in ſyſtema cum aliis redactum ſpectatur, ſeries cauſarum cognoſcitur, per quas exiſtentia determinatur.

Similiter quia entia compoſita in mundo in modificationibus ſuis a contiguis dependent (§. 85. *Coſmol.*) eorumque modi per mundum integrum determinantur (§. 87. *Coſmol.*); dum ens tanquam cum aliis in ſyſtema redactum ſpectatur, dependentia a coëxiſtentibus quoad modos ſingulos & influxus in modificationem coëxiſtentium cognoſcitur.

Denique cum actus contingentium in mundo determinetur per ſeriem contingentium, quorum unum determinatur per alterum quoad actualitatem ſuam (§. 89. *Coſmol.*); ab iis, quæ præſentia ſunt, pendet actus futurorum. Quamobrem ſi ens ut cum aliis in ſyſtema redactum ſpectatur, ejus in exiſtentiam futurorum (§. 584. *Ontol.*), conſequenter ſucceſſivorum (§. *cit.* & §. 569. *Ontol.*) influxus cognoſcitur.

§. 145.

Quomodo omnia cognoſcantur quæ enti alicui ineſſe poſſunt.

Si poſſibilia tum abſolute, tum in ſyſtemata redacta ſpectantur; omnia cognoſcuntur, quæ iisdem actu ineſſe poſſunt (§. 143 ſq.). Jam ea, quæ enti inſunt, aut inſunt conſtanter, aut conſtanter non inſunt, ſeu modo inſunt, modo non inſunt. Et quæ conſtanter inſunt, aut per ea, quæ ſimul inſunt, determinantur, ita ut his poſitis ponantur & ipſa (§. 115. *Ontol.*), aut per ea, quæ ſimul inſunt, non determinantur (§. 53. *Ontol.*). Jam vide §. 152. 151. 314. *Ontol.* Quatenus vero ea, quæ enti alicui inſunt, referuntur ad alia in eodem ſyſtemate locum habentia, conſequenter inter ſe connexa (§. 142.), adeoque vel ſimultanea, vel ſucceſſiva (§. 48. *Coſmol.*), ſeu coëxiſtentia & non coëxiſtentia (§. 569. *Ontol.*), atque hinc vel præſentia vel præterita, vel futura (§. 584. *Ontol.*); aut dependentiam exiſtentiæ a cauſarum quadam ſerie (§. 83. *Coſmol.*), & a coëxiſtentibus in actu ſuo (§. 84. *Coſmol.*), aut dependentiam modificationum ab aliis (§. 85. *Coſmol.*), aut dependentiam aliorum ab ipſo quoad exiſtentiam & modificationem loquuntur (*§. cit. Coſmol.*). E.

§. 146.

Quomodo cognoſcantur, quæ ens extrinſece afficiunt.

Si poſſibilia omnia, quæ in unum ſyſtema redigi poſſunt, tanquam in ſyſtema redacta ſpectantur; ſpatium ac tempus omne diſtincte cognoſcitur (§. 142. Th. nat. 11. Coſmol. 56. 472. 589. 572. Ontol.), una cum loco (§. 142. Th. nat. 602. Ontol.) & ſitu (§. 603. Ontol.) uniuscujusque entis & eorundem mutationibus toto durationis tempore (§. 572. Ont. 38. emp. 578. Ont.).

§. 147.

Genera & ſpecies cum eorum prædica-

Si poſſibilia tum in ſe, tum tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur, omnes ſpecies ac genera omnia (§. 142. 145. Th. nat.

149.

149. 195. 243. 233 ſq. Ontol.) *eorundemque ſubordinationes (§. 234. Ontol.) cognoſcuntur, una cum prædicatis tam abſolutis, quam hypotheticis ſpeciei ac generi cuicunque convenientibus (§. 145. Th. nat. 197. Log. 247. Ont. 143 ſq. Th. nat.).* tis quomodo cognoſcantur.

§. 148.

Si poſſibilia tum in ſe, tum ut in ſyſtemata redacta ſpectantur, omnes cognoſcuntur numeri, qui in unaquaque rerum ſerie dari poſſunt. Quicquid exiſtit, id omnimode determinatum eſt (§. 226. *Ontol.*). Quamobrem cum poſſibilia in ſyſtemata redacta ſpectentur, quatenus inter ſe connecti poſſunt tum qua coëxiſtentiam, tum qua ſucceſſionem (§. 142.), adeoque ſeriem rerum poſſibilem conſtituunt (§. 85. *Ontol.*), conſequenter ita repræſentantur, quomodo exiſtere poſſunt (§. 133. *Ontol.*); ſi poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur, tanquam omnimode determinata exhibentur. Repræſentantur adeo ſingula tanquam individua (§. 227. *Ontol.*). Quamobrem cum ens omne ſingulare unum ſit (§. 329. *Ontol.*), unum tamen non ſit idem cum altero (§. 183. *Ontol.*), quemadmodum ex ſingulorum differentia perſpicitur in quavis rerum ſerie obvia (§. 247. *Cosmol.*); ſi poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur, tanquam multa repræſentantur (§. 331 *Ontol.*). Hæc multitudo quia cognoſcitur, omnium ſingularium numerus cognoſcitur, qui in aliqua rerum ſerie dari poteſt, ſi poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur (§. 340. *Ontol.*). Quomodo numeri cognoſcantur.

Porro ſi hæc ipſa poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur, omnes cognoſcuntur ſpecies & genera omnia tam inferiora, quam ſuperiora (§. 147.). Enimvero ſpecies rerum conſtituuntur ſingularium ſimilitudine (§. 233. *Ontol.*) & genera inferiora ſimilitudine ſpecierum & ſuperiora ſimilitudine generum inferiorum (§. 234. *Ontol*), entia vero univerſalia conſtituuntur iſta ſimilitudine partiali individuorum, vel minus univerſalium (§ 232. *Ontol.*). Quamobrem ſi poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur, omnia entia univerſalia cognoſcuntur, quæ in unaquaque rerum ſerie locum habere poſſunt. Cum ens unumquodque univerſale unum ſit (§. 329. *Ontol.*) ab altero autem differat (§. 255. *Ontol.*), ubi ad differentiam iſtam reſpi-

reſpicitur, univerſalia repræſentantur tanquam multa (§. 331. *Ontol.*). Hæc igitur multitudo dum cognoſcitur, omnium rerum univerſalium numerus cognoſcitur, qui in aliqua rerum ſerie dari poteſt, dum poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur (§. 340. *Ontol.*).

Similiter dum poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur, omnes ſpecierum ac generum, immo individuorum ſub ſpeciebus cognoſcitur ſubordinatio (§. 147.). Jam cum ſpecies conſtituantur ſimilitudine individuorum (§. 233. *Ontol.*), genera infima ſimilitudine ſpecierum, ſuperiora autem ſimilitudine proxime inferiorum (§. 234. *Ontol.*), donec tandem perveniatur ad ſummum, quod cum ſit numero unicum, ſui ſimile habere nequit (§. 195. *Ontol.*); individua ſubſtant ſuis ſpeciebus, ſpecies ſuis generibus, genera inferiora ſuis generibus ſuperioribus, donec tandem perveniatur ad ſummum, quibus omnia ſubſtant. Dum itaque ſpecierum ac generum ſubordinationes cognoſcuntur, numerus graduum innoteſcit, per quos ab individuis & ſpeciebus ad genera continuo ſuperiora aſcenditur, donec tandem perveniatur ad ſummum, ſeu gradum ſupremum, tanquam per ſcalam.

Si poſſibilia abſolute ſpectantur, modorum variæ cognoſcuntur ſeries, per eſſentiam entis uniuscujusque poſſibiles (§. 143.). Quoniam ſeries unaquæque tanquam unum quid ſpectatur (§. 330. *Ontol.*), omnes tamen in eodem individuo ad actum perduci nequeunt, utpote ſibi invicem contrariæ (§. 28. *Ontol.*), ſed diverſæ in individuis ejusdem ſpeciei in eadem ſerie deprehenduntur (§. 247. *Cosm.*), ſerierum iſtiusmodi cognoſcitur multitudo (§. 331. *Ont.*), adeoque numerus (§. 340. *Ont.*). Cumque modorum ſeries, qui ſucceſſive toto durationis tempore enti unicuique inexiſtunt, cognoſcatur, ſi poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur (§. 144.); ubi hoc ſit, numerus ſerierum modorum, qui per eſſentias ſpecierum poſſibiles ſunt, & in eadem rerum ſerie ad actum perducuntur, determinatus cognoſcitur (§. 112. 339. *Ont.*). Immo quatenus modi in eadem ſerie ſe invicem inſequentes differunt, variationum multitudo determinata (§. 331. 112. *Ont.*), conſequenter numerus cognoſcitur (§. 340. *Ont.*).

Quodſi

Quodſi poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta ſpectantur, cauſarum cognoſcitur ſeries, per quas exiſtentia entis cujuscunque determinatur (§. 144.). Quamobrem cum cauſæ in eadem ſerie ſe invicem excipientes diverſæ ſint (§. 247. *Cosmol.*); patet ut ante cauſarum in unaquaque ſerie cognoſci numerum determinatum.

Quoniam entia compoſita ex partibus conſtant a ſe invicem diſtinctis (§. 531. *Ontol.*), partes vero iſtæ in genere ſpectatæ conſiderantur tanquam multa in uno (§. 341. *Ontol.*); dum illa in ſe ſpectantur, partium cognoſcitur numerus.

§. 149.

Si poſſibilia omnia tum abſolute, tum ut in ſyſtemata redacta ſpectantur; omnes cognoſcuntur relationes, quas ens unumquodque in unaqualibet rerum ſerie habere poteſt (§. 145. Th. nat. 855 ſq. Ont.). Quomodo omnes relationes cognoſcantur.

§. 150.

Præter magnitudinem, quæ extenſo ineſt, & quæ in gradibus ac tempore atque motu ſpectatur, alia non datur. Magnitudo ubinam detur. Quoniam compoſitum partibus conſtat (§. 531. *Ont.*); magnitudo, (§. 430. *Ont.*), proprie non datur niſi in ente compoſito, conſequenter in extenſo datur magnitudo (§. 619 *Ont.*), quæ & molis quantitas in hoc caſu dicitur (§. 747. *Ont.*). Jam omnis determinatio intrinſeca vel in qualitatum, vel in quantitatum numero eſt (§. 454. *Ont.*). Quare in ſimplici ente non dantur niſi qualitates & quæ præter magnitudinem compoſitis inſunt, in qualitatum numero ſunt. Enimvero quantitates qualitatum ſunt gradus (§. 747. *Ont.*), qui ideo quantitas virtutis appellantur (*ſ. cit.*). Entibus igitur ſimplicibus & præter quantitatem molis, quæ magnitudo proprie dicitur, compoſitis nulla tribui poteſt magnitudo, niſi quæ in gradibus ſpectatur (§. 751. *Ont.*). Quodſi jam porro entia tanquam in ſyſtemata relata ſpectentur, eadem conſiderantur, quatenus inter ſe connectuntur tum qua coëxiſtentiam, tum qua ſucceſſionem (§. 142.), & nexus quoad coëxiſtentiam ſpatii (§. 589. *Ont.*), quoad ſucceſſionem temporis notionem inſinuat (§. 572. *Ont.*). Quoniam entis compoſiti magnitudo eadem eſt cum magnitudine ſpatii, quod eadem figura ſuperficiali termi-

natur (§. 625.); in ſpatio non aliæ ſpectari poſſunt magnitudines, quam quæ in entibus compoſitis ſpectantur. Enimvero cum partes temporis actualis per exiſtentias rerum actu deſignentur (§. 583. *Ont.*), exiſtentia vero compoſitorum non ſit in numero partium; temporis quoque magnitudo a rerum in tempore exiſtentium magnitudine diverſa eſt. Denique compoſita, quatenus coëxiſtunt, vel eundem tuentur locum, vel locum mutant, adeoque vel quieſcunt, vel moventur (§. 642. *Ontol.*). In quiete cum nullas ne fingere quidem liceat partes, nulla quoque ne fingi quidem poteſt magnitudo (§. 434. *Ont.*). In motu autem cum occurrat ſpatium a mobili deſcriptum (§. 650. *Ont.*) & celeritas, qua fertur (§. 649. 653. *Ont.*); in motu magnitudines deprehenduntur, quatenus lineis (§. 434. *Ont.*) & celeritati magnitudo tribuitur (§. 664. *Ont.*). Quamvis denique in ſerie rerum ſimultanearum & ſucceſſivarum ens unumquodque certum obtinet ſitum (§. 603. *Ont.*); cum tamen ſitus coëxiſtentium æſtimetur per extenſum interjectum (§. 605. *Ont.*), ſucceſſivorum per tempus intercedens; non aliæ hic occurrunt magnitudines, quam quæ in extenſo & tempore ſpectantur.

§. 151.

Quemodo omnes magnitudines & earum rationes cognoſcantur.

Si poſſibilia tanquam in ſyſtemata relata ſpectantur, omnes magnitudines (ſ. 145. 148. Th. nat. 531. 619. 430. Ontol.), quæ dari poſſunt, earumque ad ſe invicem rationes cognoſcuntur (ſ. 145. 149. Th. nat. 746. 751. Ont.).

Agitur hic de cognitione magnitudinum in concreto, non vero in abſtracto. Quomodo inde cognitio eorundem in abſtracto reſultet, patebit inferius, ubi modum ſumus expoſituri, quo ratio in ente infinito ex cognitione intuitiva reſultat.

§. 152.

Numerus rerum in omnibus mundis poſſibilibus contentarum.

Omnes mundi poſſibiles continent poſſibilia omnia in ſua ſyſtemata relata (ſ. 48. Coſm. 142. Th. nat.).

§. 153.

Objectum omnis cogni-

Omnes mundi poſſibiles quicquid præter Deum cognoſcibile in ſe continent (ſ. 152. 142). Enimvero quicquid de re aliqua cognoſci poteſt, id vel ad determinationes intrinſecas conſtan-

tes atque mutabiles, vel ad relationes ejusdem ad alias pertinet. Determinationes conſtantes (§. 152. *Ont.*), modorumque poſſibilitates, illorum cum his nexus & modorum variæ ſeries cognoſcuntur, ſi ens abſolute ſpectetur (§. 143.); modus autem, quo exiſtentia ipſius entis, & inexiſtentia modorum toto durationis tempore una cum dependentia entis a coëxiſtentibus quoad modos ſingulos & influxu in modificationem coëxiſtentium & in exiſtentiam ſucceſſivorum patet (§. 144.), atque relationes omnes, quæ ad alia habere poteſt, innoteſcunt, ſi tanquam in ſyſtema cum aliis relatum ſpectetur (§. 149.). E. Omnes mundi poſſibiles continent, quicquid de omni ente præter Deum cognoſcibile. tionis poſſibilis præter Deum ubi reperiatur.

§. 154.

Deus cognoſcit omnia, quæcunque cognoſcibilia ſunt (§. 141. 153.). Cognitionis divinæ extenſio.

§. 155.

Deus cognoſcit omnia poſſibilia tam abſolute ſpectata, quam in certa ſyſtemata redacta (§. 141. 152.). Quomodo Deus poſſibilia repræſentet.

Per ſe patet, qui omnia poſſibilia in certa ſyſtemata relata cognoſcit, eum etiam cognoſcere poſſibilia in ſe ſpectata, utpote cum intelligi nequeat eorundem in ſyſtemate nexus (§. 142.) niſi conſtet, quid abſolute ſpectatis inſit (§. 10. *Coſmol.*).

§. 156.

Deus omnia cognoſcit diſtincte, quæ præter ipſum cognitu poſſibilia ſunt, nihil confuſe (§. 121. 119 ſq.). Quoniam adeo differentiam hujus, qui exiſtit, mundi a ceteris omnibus æque poſſibilibus intime perſpexit, cum alias hæſitaſſet, quinam ceteris ſit præferendus; nihil concipi poteſt in unoquoque mundo, quod non cognoverit Deus, omnia a ſe invicem diſtinguibilia, adeoque ſigillatim enunciabilia, decernens. Diſtincte igitur cognovit, quicquid unicuique mundo quocunque modo ineſt (§. 38. *Pſych. emp.*). Jam vide §. 154. *Th. nat.* & §. 38 ſq. *emp.* Ratio formalis cognitionis divinæ.

§. 157.

Deus ſenſu atque imaginatione caret (§. 95. 65. *empir.*). Enimvero cum in corporibus mutatio nulla accidere poſſit niſi Cur Deus ſenſu atque imaginatione careat.

 per

per motum, neque corpori inducatur mutatio niſi ab alio contiguo (§. 128 *Coſmol.*); impoſſibile eſt, ut omnia, ex quibus mundus hic adſpectabilis componitur, corpora ſimul in eodem corporis organo mutationem producant, qualecunque tandem corpus iſtud, aut organon ipſius fingatur, immo impoſſibile multo magis eſt, ut a ſingulis, quantumlibet minimis corpuſculis, qualia ſunt ea, quæ primitiva dicimus (§. 229. *Coſmol.*), eidem organo inducatur mutatio citra confuſionem cum alia, quoniam motus eidem mobili ſimul & juxta diverſas directiones impreſſi adhuc diſtincti quoad celeritatis gradum & directionem apparere deberent: id quod omnino implicat (§. 390. 391. *Coſmol.*). Nullæ igitur concipi poſſunt ideæ ſenſibiles, quibus ſenſibile aliquod, nedum totus mundus adſpectabilis, diſtincte repræſentari poteſt. Atqui de Deo vide §. 156. E. Senſu caret.

De imaginatione conf. §. 92 ſq. *empir.* quæ materialiter conſiderata non differt ab ideis ſenſualibus (§. 65. 59. 24. 48. *empir.*). Si phantasmata vero formaliter conſideres, ideis ſenſualibus minus clara ſunt (§. 96. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum nullæ concipi poſſint ideæ ſenſuales, quibus ſenſibile aliquod, nedum totus mundus adſpectabilis, diſtincte repræſentari poteſt; multo minus concipi poſſunt phantasmata, quibus ſenſibile aliquod, nedum totus mundus adſpectabilis diſtincte repræſentari poteſt. Atqui vide §. 156. E. Caret quoque Deus imaginatione.

§. 158.

Cur Deus anima eſſe ne queat.

Nullum poſſibile eſt corpus, cui Deus tanquam anima uniri poſſit (§. 723. 539. *rat.*). Deus igitur res ſibi repræſentaturus eſſet convenienter mutationibus, quæ in iſto corpore contingunt, conſequenter gauderet ſenſu (§. 67. *Pſych. emp.*): quod abſurdum (§. 157.).

Deus omnia, quæ in hoc mundo adſpectabili dantur, ſibi repræſentat diſtincte (§. 156.). Fieri vero non poteſt, ut omnia, quæ ſunt in mundo materiali, diſtincte per motus in corpore repræſententur, quod tamen requiritur, ſiquidem ideæ materiales, quæ immaterialibus reſpondent, conſentire debent.

§. 159.

§. 159.

Cur Deus anima mundi eſſe non poſſit.

Deus non poteſt eſſe anima mundi. Ponamus Deum eſſe animam mundi. Quoniam anima hominis ſubſtantia eſt ſimplex, quæ ſibi repræſentat hoc univerſum pro ſitu corporis organici in univerſo convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt (§. 602. *Pſychol. rat.*) & quidem per eſſentiam atque naturam ſuam (§. 66. & 67. *Pſychol. rat.*); anima in genere erit ſubſtantia ſimplex, quæ ſibi repræſentat hoc univerſum, ſeu mundum hunc adſpectabilem convenienter mutationibus, quæ in organis corporis cujusdam organici ſenſoriis contingunt (§. 680. *Log.*), ſpecie nimirum corporis organici ſpeciem animæ definiente. Quamobrem ſi Deus ſit anima mundi, erit mundus illud corpus, cujus mutationibus convenienter Deus ſibi mundum hunc adſpectabilem repræſentat. Enimvero mundus adſpectabilis eſt objectum repræſentationis, ſeu id, quod anima ſibi repræſentat, adeoque ab illo corpore, cujus mutationibus convenienter fieri debet repræſentatio, diverſum eſſe debet, mundo mutationes in organis ſenſoriis producente, quibus convenienter fieri debet repræſentatio. E.

§. 160.

Ratio formalis cognitionis divinæ porro expenditur.

Deus omnia cognoſcit ſimul. Deus omnes mundos poſſibiles ſibi repræſentavit & hunc, qui exiſtit, ex ceteris elegit (§. 121.) ob rationem objectivam (§. 119.), adeoque deſumtam ab eo, quo hic mundus adſpectabilis a ceteris differt (§. 120.). Quare cum omnia diſtincte cognoſcat (§. 156.); omnem quoque differentiam mundi hujus adſpectabilis a ceteris omnibus diſtincte cognoſcere debet. Neceſſe igitur eſt, ut ſibi ſimul ſit conſcius eorum omnium, quibus hic mundus adſpectabilis a ceteris omnibus differre deprehenſus, dum quoad ſingula, quæ eidem inſunt, eum contulit cum ſingulis, quæ inſunt mundis ceteris, conſequenter admittendum eſt, Deum ſimul ſibi eſſe conſcium eorum omnium, quæ mundis ſingulis inſunt, adeoque ea ſimul cognoſcere. Continent autem mundi poſſibiles omnes, quicquid præter Deum cognoſcibile (§. 153.). E.

Diſtincta omnium rerum cognitio cum ſimultaneitate in cognoſcendo adeo connexa eſt, ut iſta admiſſa hæc negari minime poſſit. Pote-

rat hæc ex illa aliis adhuc modis inferri, veluti ex eo, quod totum aliquod univerſum ſeu mundus quilibet ſit ens unum, diſtincte non cognoſcendum, niſi exhibeatur aliqua idea, in qua ſingula actu diſtinguuntur, ut cognoſcens omnium eorum, quæ inſunt, & nexus eorundem, quo ens unum conſtituuntur, ſimul fuerit ſibi conſcius: tum etiam ex eo, quod nihil eorum, quæ inſunt in aliqua rerum ſerie, poſſit tanquam in ſyſtemate cum ceteris diſtincte cognoſci, niſi diſtinctiſſime perſpiciatur nexus ejus cum ceteris omnibus.

§. 161.

Cognitio ſingulorum quomodo cum cognitione omnium connectatur.

Deus in quolibet minimo, quod ineſt univerſo, cognoſcit totum univerſum. In quocunque mundo omnia connexa ſunt (§. 48. 53 ſq. *Coſmol.*) ergo nihil in quacunque rerum ſerie diſtincte cognoſcitur, niſi nexus cum coëxiſtentibus ſingulis & ſucceſſivis ſingulis in eadem ſerie diſtincte perſpiciatur, tum ut intelligatur, cur inter coëxiſtentia hunc potius teneat locum, quam quemvis alium, tum ut conſtet, cur inter ſucceſſiva hæc potius ſequatur & præcedat, quam alia, cum propter diſſimilitudinem non modo omnium corporum, ſive eodem, ſive diverſo tempore exiſtentium (§. 246. *Coſmol.*), ſed ipſorummet etiam elementorum (§. 195. *Coſmol.*) fieri non poſſit, ut quicquam in modo coëxiſtendi & ſibi invicem ſuccedendi mutetur, ſalvo principio rationis ſufficientis, juxta quod poſſibilia inter ſe connexa (§. 10. *Coſmol.* & §. 70. *Ontol.*), adeoque in ſyſtemata relata fuere (§. 142.). Jam per §. 156. neceſſe eſt, ut Deus cognoſcat, cur unumquodque in qualibet rerum ſerie inter coëxiſtentia hunc potius teneat locum, quam alium, ſeu hoc potius modo iisdem coëxiſtat, quam alio (§. 602. *Ontol.*), & cur inter cetera nil quicquam reperiatur, quod cum ipſo vices permutare poſſit, item cur unumquodque inter ſucceſſiva hæc, non alia ſequatur, & hæc præcedat, non alia, nec quicquam in tota ſucceſſivorum ſerie detur, quod cum ipſo vices permutare queat. Enimvero a diſſimilitudine eorum, quæ coëxiſtunt & ſibi invicem ſuccedunt in qualibet ſerie rerum, conſequenter a diverſitate eorum, quæ ipſis inſunt (§. 211. *Ontol.*), petenda ratio eſt, cur impoſſibile ſit ſalvo nexu, ſeu ſtante principio rationis ſufficientis, ut vices eorundem ſive quoad coëxiſtentiam, ſive quoad ſucceſ-

ſionem

ſionem permutentur. Deus igitur eandem perſpiciens nihil eorum, quæ ſunt in univerſo, cognoſcit, quin ſimul cognoſcat quæ ſunt in toto univerſo, ſeu, quod perinde eſt, in quolibet minimo, quod ineſt univerſo, totum cognoſcit univerſum.

§. 162.

Veritatum universalium cognitio in Deo.

Deus cognoſcit omnes veritates univerſales (§. 155. 147. Th. nat. coll. *§. 53. 213. 215. Log.* Adde *§. 148. 151. 149. Theol. natur.).*

§. 163.

Qualis ſit intellectus divinus.

Intellectus divinus actus eſt, non facultas (§. 160. Th. nat. 716. Ont.).

Dici etiam ſolet, intellectum in Deo concipi non per modum potentiæ, ſed per modum actus. Atque hoc probe notandum eſt, cum inde infinitudo intellectus divini pendeat.

§. 164.

Quid ſit intellectus Dei.

Intellectus divinus eſt diſtincta & ſimultanea omnium poſſibilium repræſentatio (§. 163. 154. 141. 156. 160.).

§. 165.

Differentia intellectus divini ab humano.

Intellectus divinus ab humano prorſus differt, ſive objectum ſive modum cognitionis ſpectes, atque caret limitationibus, quæ in facultate cognoſcitiva animæ noſtræ dantur (§. 164.).

Facultas cognoſcitiva limitatur in anima quoad objectum, quod non extendatur ad omne poſſibile, quoad modum, quod non ſit diſtincta prorſus, nec ſimultanea.

§. 166.

Intellectus divinus illimitatus.

Intellectus divinus prorſus illimitatus eſt (§. 164.).

§. 167.

Infinitudo intellectus divini.

Intellectus divinus infinitus eſt (§. 160. Theol. natur. 838. Ontol.).

§. 168.

Summa intellectus divini perfectio.

Intellectus divinus perfectiſſimus eſt (*§. 647. ration. 164. Th. nat.*).

Facile patet, intellectum divinum eſſe perfectiſſimum abſolute ſpectatum, non reſpectu ad aliorum entium intellectum habito. Neque enim perfectior concipi poteſt intellectus, quam qui poſſibilia omnia diſtincte repræſentat.

§. 169.

Magnitudo intellectus divini.

Intellectus divinus omnium maximus, ſeu abſolute ſummus eſt (§. 168. *Th. nat.* 648. *rat.*).

§. 170.

Incomprehenſibilitatis definitio.

Incomprehenſibile dicitur cognoſcibile, ſi modum, quo eſt vel fieri poteſt, nobis minime repræſentare valeamus.

Aliud eſt cognoſcere, quod quid ſit poſſibile, aliud vero cognoſcere modum, quo quid poſſibile, adeoque eundem ſibi repræſentare, ſeu ejus quandam ſibi formare ideam.

§. 171.

Comprehenſibilitatis definitio.

Ex adverſo *comprehenſibile* dicitur cognoſcibile, ſi modum, quo eſt vel fieri poteſt, nobis clare & diſtincte repræſentare valemus.

§. 172.

Incomprehenſibilitas intellectus divini.

Intellectus divinus omni intellectui finito incomprehenſibilis. Intellectus enim finitus ſucceſſive cognoſcit ea, quæ ipſius vi actu cognoſci poſſunt (§. 837. *Ontol.*). Quamobrem ens intellectu finito præditum, cum habeat ideam intellectus ſui, quatenus ſibi ſui ipſius conſcium eſt (§. 12. *rat.*), non habet ideam claram niſi ſucceſſivæ repræſentationis poſſibilium. Et quia ſucceſſivam cognitionem poſſibilium prorſus diſtinctam eſſe minime poſſe conſtat (§. 160.); in intellectu finito nec diſtincta prorſus poſſibilis alicujus repræſentatio locum habet. Patet igitur intellectum finitum non habere ideam niſi repræſentationis non prorſus diſtinctæ, aut, ſi mavis, inadæquatæ (§. 94. *Log.*). Enimvero intellectus divinus eſt repræſentatio diſtincta & ſimultanea omnium poſſibilium (§. 164.). Finitus adeo intellectu non

non habet ideam iſtiusmodi poſſibilium repræſentationis, qua-lis in Deo datur, conſequenter modum, quo Deus ſibi poſſibilia repræſentat, ſibi clare repræſentare nequit (§. 48. *Pſychol. emp.*). E. (§. 170.).

Facile quilibet perſpiciet intellectum infinitum non ante compre-hendi poſſe, quam intellectus eundem apperccpturus abeat in infinitum. Quoniam itaque impoſſibile eſt, ut intellectus finitus in infinitum abeat, nec fieri ullo modo poteſt, ut ens intellectu finito præditum intellectum divinum comprehendat.

§. 173.

Ens limitatum eſt etiam finitum (*§*. 798. 834. 897. *Ont.*) *& contra.* Cur ens limitatum ſit idem finitum.

§. 174.

Intellectus divinus homini incomprehenſibilis eſt (§. 654. *rat.* 173. 172. *Th. nat.*). Cur intellectus divinus nobis incomprehenſibilis.

§. 174.

Quantitas limitata ſeu finita non poteſt fieri illimitata ſeu infinita, quotiescunque ſumatur. Quantitates omnes per lineas rectas exponi poſſunt (§. 425. *Ontol.*). Ponamus itaque dari lineam rectam quamcunque, cujus limites, ſeu puncta extrema (§. 11. *Geom.*), ſint A & B. Ponamus porro hanc lineam ſumi bis, hoc eſt, ipſi AB æqualem apponi aliam, cujus termini ſint C & D. Cum termini C & B coaleſcant, ut linea CD alteri AB continua fiat (§. 554. *Ontol.*), terminis C & B evaneſcentibus, remanent adhuc termini A & D, adeoque linea, quæ prodit, limitata eſt. Idem vero fieri debet quotiescunque lineam ipſi AB æqualem compoſitæ adjicias. E. Heterogeneitas limitati & illimitati.

§. 176.

Intellectus divinus immenſus eſt (*§*. 166. 169 *ſeq.*). Infinitus ergo aliquis non poteſt ſumi pro menſura, ubi illimitatum metiri volueris. Jam omnis intellectus, qui præter divinum illimitatum (§. 166.) concipi poteſt, limitatus eſt (§. 53. *Ontol.*). Enimvero cum fieri nullo modo poſſit, ut intellectus limitatus, quotiescunque tandem ſumatur, degeneret in illimitatum (§. Immenſitas intellectus divini.

175.); intellectus limitatus quicunque illimitato heterogeneus eſt (§. 364. *Ontol.*), adeoque pro menſura illimitati aſſumi haud quaquam poteſt (§. 441. *Ontol.*). E. (§ 41.).

Immenſitatem intellectus divini nonnulli ex eo inferunt, quod eundem ſibi incomprehenſibilem experti non videant, quomodo eundem metiri liceat. Enimvero inferre tantummodo debebant, ſe intellectum divinum metiri minime poſſe, nec videre quomodo eundem metiri liceat. Inde vero nondum ſequitur intellectum divinum in ſe talem deprehendi, ut metiri ipſum non detur: id quod tamen requiritur, ſi quidem immenſus dici debeat (§. 41.).

§. 177.

Intellectus divini magnitudo & incomprehenſibilitas quomodo intelligibilis fiat.

Si multitudinem rerum in univerſo, quibus ſpatium & tempus omne repletur, ad animum quantum datur revoces, ſpatii mundani non modo vaſtitatem, verum etiam ejus perinde ac temporis in partes admodum exiles diviſibilitatem cogites; intellectus divini magnitudinem ejusque incomprehenſibilitatem quodammodo intelligibilem efficies (§. 612. 583. Ont. 182. 195. 197. Coſm. 156. 160. Th. nat.).

Dedimus jam olim rei ſpecimen in diſſertatione academica de notione intellectus divini per opera naturæ illuſtrata, quam ſuis Meletematis ſubjunxit *B. Thümmigius.*

§. 178.

Puritas intellectus divini.

Intellectus Dei purus eſt (§. 156. *Th. nat.* 32. 313. *emp.*). Idem patet ex §. 157. *Th. nat.* 314. *emp.*

§. 179.

Apertum & tectum quid dicatur percipienti.

Apertum dicitur percipienti, quod, quo minus percipiatur, non obſtat perceptibile aliud. Ex adverſo *Tectum* dicitur percipienti, quod, quo minus percipiatur, obſtat perceptibile aliud.

Ita Luna hoc ſenſu dicetur aperta intuentibus, quando nullum corpus opacum inter oculum & ipſam interjicitur, quod impedire poterat, quo minus radiis luminis lunaris ad oculum delatis eam videremus. Aſt ex adverſo tecta nobis erit eadem Luna, ſi turris inter oculum & Lunam interpoſita obſtet, quo minus lumen lunare ad oculum propagetur.

§. 180.

§. 180.

Deo aperta ſunt omnia, tectum nihil (§. 156. 179.). Cur Deo aperta omnia, nihil tectum.

§. 181.

In Deo continuo exiſtit idea non modo hujus, qui exiſtit, mundi, ſed ceterorum quoque omnium poſſibilium (§. 141. 167. *Th. nat.* 838. *Ont.* 51. *emp.*). Ideæ mundorum omnium exiſtentia in Deo.

§. 182.

Anima quoad inexiſtentiam ideæ mundi hujus adſpectabilis (*ſ.* 192. *ration.*) *cum Deo ſimilitudinem quandam habet* (§. 195. *Ontol.*). Similitudo animæ in Deo.

§. 183.

Idea mundi in anima noſtra mutabilis (*ſ.* 192. *ration.*); *in Deo prorſus immutabilis* (*ſ.* 164. *Th. nat.*). Diſſimilitudo in iſta ſimilitudine.

Tanta igitur eſt ſimilitudo inter animam atque Deum, quanta ſalva differentia inter ens finitum ac infinitum ſubſiſtere poteſt, nec amplius quid ad eam requiritur (§. 837 ſq. *Ont.*).

§. 184.

Intuitus ideæ univerſi in Deo illimitatus eſt (*ſ.* 156. *Th. nat.* 193. *ration.* 468. *Ontol.*), *in anima humana valde limitatus* (§. 194. 193. *rat.* 468. *Ont.*). Eadem porro expenditur.

§. 185.

Deus nunquam dormit, ſed ſemper vigilat (§. 181. 156. *Th. nat.*). Eſt igitur continuo in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 45. *Pſychol. empir.*), nunquam vero in ſtatu obſcurarum (§. 47. *Pſychol. empir.*); & per ipſam notionem mundi intelligitur, quod perceptiones ſint ordinatæ (§. 48. *Coſm.* & §. 249. *Pſych. rat.*). Cur Deus nunquam dormiat, ſed ſemper vigilet.
E. (§. 14. 15. *rat.*).

Quod Deus non dormiat, infinitudini ejus tribuendum.

§. 186.

Quoniam in homine ſomnus & vigiliæ alternant, ac diverſi animæ ſtatus pro iisdem conveniunt (§. 14. 15. *Pſych. rat.*); *Anima in eo quoad ideam univerſi & ejus intuitum a Deo differt, quod is ſemper vigilet, nunquam dormiat.* Differentia in eo ab anima noſtra.

§. 187.

Apperceptio in Deo cur continua.

Deus ſui ſemper conſcius eſt atque eorum, quæ ſibi repræſentat. Tunc enim dormire dicendus eſſet (§. 119. *empir.*). Atqui vide §. 185.

§. 188.

Ideæ rerum Deo eſſentiales.

Ideæ rerum Deo eſſentiales ſunt. Etenim intellectus divinus actus eſt, non nuda facultas (§. 163.), ut adeo ſine actuali repræſentatione posſibilium concipi non posſit (§. 164.). Quamobrem cum iſtæ posſibilium repræſentationes ſint ideæ rerum (§. 48. *Pſychol. empir.*); patet ideas rerum Deo conſtanter ineſſe, nec aliud quid ſupponendum eſſe tanquam in Deo exiſtens, cur inſint, conſequenter per alia, quæ ſimul inſunt, minime determinari (§. 113. *Ontol.*). E. (§. 152. *Ontol.*).

§. 189.

Idearum neceſſitas.

Ideæ rerum neceſſariæ ſunt (§. 188. Theol. nat. 144. 279. Ontol.).

§. 190.

Immutabilitas idearum.

Ideæ rerum immutabiles ſunt (§. 189. Theol. natur. 292. Ontol.).

§. 191.

Arbitrariæ ideæ rejectæ.

Ideæ rerum non ſunt arbitrariæ, ſeu non ſunt tales, quod Deus eas voluit eſſe tales. Pone enim ideas rerum eſſe arbitrarias. Sunt igitur tales, quia Deus eas eſſe voluit tales & inſunt intellectui divino, quia Deus eas ineſſe vult, conſequenter non repugnat, cum voluntas Dei posſibile quid efficere poſſe ſupponatur, ut aliæ ineſſent intellectui divino ideæ, quam quæ inſunt. Quoniam itaque in intellectu non inſunt omnia ſimul, quæ per eum posſibilia ſunt; intellectus divinus non eſt infinitus (§. 838. *Ontol.*), adeoque nec illimitatus (§. 173.): quod abſurdum.

Carteſius in Reſponſionibus ſextis adverſus *Merſennum* §. 6. & 8. contendit, Deum indifferentem fuiſſe non tantum ad omnes res extra ſe, ſed & ad omnium rerum ideas, adeo ut nullum bonum, nullum verum, nihil quod credendum, faciendum vel omittendum ſit, fingi poſſit, cu-

jus

jus idea in intellectu divino prius fuerit, quam ejus voluntas ſe determinavit ad efficiendum, ut id tale eſſet. Ratio, quæ multis evidens & prægnans videtur, hæc eſt, quod durum ſit ſtatuere aliquid immutabile & æternum præter Deum: quaſi vero ideæ rerum, quæ in intellectu ipſius ſunt & ad eundem neceſſario pertinent, ſint quidpiam præter Deum? Etſi enim repræſentent res, quæ præter Deum exiſtere poſſunt; non tamen ideo quicquam Deo coæternum exiſtit. Et quamvis ideæ rerum ſint immutabiles, non tamen inde ſequitur res iis reſpondentes eſſe immutabiles, cum in ideis immutabilibus tanquam mutabiles exhibeantur.

§. 192.

Ideo quid poſſibile eſt, quod ejus idea detur in intellectu divino. Etenim quæ poſſibilia deprehendimus, nullam involvunt contradictionem (§. 85. *Ontol.*). Quamobrem cum ideæ eorundem Deo ſint eſſentiales (§. 188.), adeoque ab intellectu divino, cui inhærent (§. 164.), inſeparabiles (§. 300. *Ontol.*); eam eſſe patet naturam intellectus divini; quemadmodum noſtræ mentis (§. 27. *Ontol.*), ut non poſſit judicare, idem ſimul eſſe atque non eſſe, adeoque in producendis rerum ideis obſervet principium contradictionis (§. 29. *Ont.*). Res igitur ideo poſſibiles ſunt, quod impoſſibile, ut intellectus divinus contradictoria ſibi repræſentet, conſequenter ideo quid poſſibile, quod ejus idea in intellectu divino datur. Poſſibilitas rerum unde.

§. 193.

Quoniam intellectus divinus in formandis rerum ideis principium contradictionis tenet (§. 192.); *principium contradictionis eſt principium ſufficiens adſtruendæ poſſibilitatis rei cujuscunque intrinſecæ.* Principia evincendi poſſibilitatem rerum.

Confirmat veritatem corollarii experientia: neque enim ad probandam poſſibilitatem utimur niſi principio contradictionis, ad quod ubi analyſis perducta, pleno aſſenſu acquieſcimus. Quodſi rerum poſſibilitas non ab intellectu divino, ſed a voluntate penderet, cum lex voluntatis non ſit principium contradictionis, ſed appetitio boni & averſio mali (§. 904. *Pſychol. empir.*), non demonſtrari poterat niſi ex lege voluntatis: analyſis enim, quæ ſatisfacit, non datur, niſi pervenias ad principia ultima.

§. 194.

Neceſſitas eſſentiarum unde.

Neceſſitas eſſentiarum a Deo eſt (§. 154. Ontol. 192. Th. nat.).

§. 195.

Æternitas eſſentiarum.

Eſſentiæ rerum ſunt æternæ (§. 154. Ont. 155. 164. 181. 152. 74. Th. nat.), earumque æternitas a Deo eſt.

Quia vero eſſentiæ rerum æternæ ſunt propterea, quod ab æterno fuere in intellectu divino *per demonſtrata*; earum æternitas a Deo utique eſt.

Patet adeo, ſine mente dare ſonos, qui ſibi metuunt, ne quid Deo coæternum læſa divinitate ſtatuatur. Neque enim quicquam ſtatuitur Deo coæternum, quod non ſit in Deo & a Deo.

§. 196.

Ideæ rerum ſenſibilium in Deo quales ſint.

Ideæ rerum ſenſibilium in Deo diverſæ prorſus ſunt ab ideis ſenſualibus noſtris (§. 156. Th. nat. Vide de Deo; ſed §. 98 - 100. *rat.* de noſtris.

§. 197.

Diverſitas idearum coloris, ſoni, odoris, ſaporis & qualitatum tactilium in Deo.

Ideæ colorum, ſonorum, odorum, ſaporum & qualitatum tactilium, quæ ſunt in Deo, prorſus diverſæ ſunt ab ideis earundem rerum ſenſualibus, quas nos habemus (§. 77. emp.).

Etſi contingat, ideas quasdam ſenſuales nobis eſſe moleſtas, veluti perceptionem fœtoris vel clamoris horrendi; non tamen hinc colligi poteſt, eandem moleſtiam aut ipſi ſimilem adhærere ideæ ejusdem fœtoris, vel ejusdem clamoris in Deo. Immo ſimile quid jam in nobis obſervare licet. Quod enim confuſe perceptum moleſtiam creat, id diſtincte beneficio intellectus cognitum voluptati eſt. Ita fœtoris peſſimi explicatio a priori in Phyſica delectat. Probe hoc notandum eſt, ne nobis perſuadeamus, quaſi abjecte de Deo ſentiant, qui rerum ſenſibilium nobis moleſtarum ideas Deo tribuunt, atque adeo earum cognitionem Deo prorſus denegemus, vel in eodem libertatem fingamus eas in intellectum ſuum admittendi, quando viſum fuerit: quod poſterius viſum eſt *Poireto.*

§. 198.

Quomodo Deus videat ideas confuſas, quæ ſunt animabus.

Deus omnes ideas confuſas, quales ſunt animabus, intuetur in ideis animarum cum diverſis confuſionis gradibus (§. 156.)

Singu

Singulas Deus animas tam hominum, quam brutorum diſtincte cognoſcere debet. Enimvero unaquæque anima continet ſeriem perceptionum ac appetitionum & averſionum, quæ diverſa a ſerie alterius cujuscunque animæ (§. 524. *Pſychol. rat.*). Deus igitur ſingulas iſtas ſeries perceptionum, quæ inſunt animabus ſingulis, diſtincte cognoſcit, conſequenter ſingulas in iis contentas perceptiones a ſe invicem diſtinguit (§. 38. *Pſych. empir.*). Sunt vero perceptiones partiales in animabus humanis atque brutorum confuſæ (§. 98. 754. *Pſychol. rat.*). Deus igitur cognoſcit confuſas ideas rerum materailium, quales ſunt animabus, quatenus habet ideas animarum.

Jam vero dum res materiales percipimus ſeu ſentimus, anima ſibi repræſentat ſubſtantiarum ſimplicium mutationes intrinſecas, ſed in unum confuſas (§. 98. *Pſych. rat.*). Quemadmodum itaque corpuſcula primitiva prodeunt ex elementorum ſeu ſubſtantiarum ſimplicium nexu, derivativa vero ex primitivorum & deinde ex aliorum derivativorum combinatione (§. 229. *Coſmol.*); ita ideæ corpuſculorum primitivorum confunduntur in unam, ut inde prodeat idea confuſa corpuſculi derivativi, quemadmodum ideæ elementorum, quorum nexu reſultat corpuſculum primitivum, inter ſe confuſæ exhibent ideam corpuſculi primitivi, ac deinde continuo corpuſcula derivativa, immo tandem corpora confunduntur, ut una prodeat idea confuſa. Patet adeo diverſos dari confuſionis gradus. Quoniam itaque Deus diſtincte cognoſcit perceptiones confuſas, quæ inſunt hominum atque brutorum animabus, &, ſi plures ſenſationes confuſæ diverſæ confunduntur in unam, idea ſenſualis, quæ inde reſultat, diverſa apparet ab iis, quæ confunduntur (§. 97. *Pſychol. rat.*); Deus quoque ideas confuſas, quæ inſunt animabus hominum atque brutorum, cognoſcit quoad ſingulos confuſionis gradus.

Deo non inſunt ideæ confuſæ per ſe (§. 157.); ſed quatenus inſunt rerum aliarum, veluti animarum, ideis, quæ per ſe intellectui divino inſunt. Hinc idearum confuſarum in ideis animarum intuitus non obeſt intellectus divini perfectioni, cum idea ejus, quod confuſe repræſentatur in idea animæ, per ſe diſtincta ſit in intellectu ipſius.

§. 199.

§. 199.

Differentia intuitus idearum confuſarum in Deo & homine.

Quoniam Deus non modo intuetur ideas confuſas, quales ſunt in animabus hominum atque brutorum; verum etiam diſtincte cognoſcit diverſos confuſionis gradus (§. 198.); homo vero idearum ſuarum confuſarum tantummodo ſibi conſcius eſt, quatenus confuſæ ſunt, haud quaquam vero perſpicit diverſos confuſionis gradus, ex quibus tandem oriuntur; *ideæ confuſæ, quæ animabus hominum inſunt, intimius a Deo perſpiciuntur, quam ab homine, Deoque competit adæquata earum cognitio, homini non item.*

§. 200.

Idea mundi in Deo qualis ſit.

Idea mundi, quæ eſt in intellectu divino, refert ſingulas ſubſtantias ſimplices, ſeu elementa rerum materialium ſingula (§. 119. 176 ſq. 300. 225. 299. *Coſm.* 156. *Th. nat.*), *cum omni mutationum ſerie, quæ in unaquaque eſt, ita coordinata, quomodo mutationes unius pendent a mutationibus ceterarum* (§. 198. 202. 10. 205. *Coſm.* 156. *Th. nat.* 853. *Ont.*).

Quæ de idea hujus mundi dicta ſunt, ea etiam intelligenda ſunt de idea mundi cujuscunque alterius poſſibilis & de idea corporis cujuslibet ad eundem pertinentis.

§. 201.

Quomodo idea mundi a Deo producatur.

Idea integra mundi unico actu producitur; ſeu poſſibilia vi intellectus divini ſtatim repræſentantur tanquam in ſyſtemata redacta (§. 167. *Th. nat.* 838. *Ont.* 155. *Th. nat.*).

§. 202.

Mundi ſenſibilis & intelligibilis definitio.

Mundum ſenſibilem appello hoc, quod exiſtit, univerſum ſub ea forma ſpectatum, qua in ſenſus incurrit, aut, ſi mavis, mundus ſenſibilis dicitur hic mundus, qualis nobis apparet. Ex adverſo vero *Mundum intelligibilem* dico idem hoc univerſum ſub ea forma ſpectatum, qua diſtincte vi intellectus repræſentatum deprehenditur, aut, ſi mavis, mundus intelligibilis eſt hic mundus, qualis revera eſt.

§. 203.

Differentia.

Mundus intelligibilis eſt aggregatum ſubſtantiarum ſimplicium certo ordine coëxiſtentium & certa lege mutuas ad ſe invi-

cem

rem relationes mutantium: Mundus vero ſenſibilis eſt complexus phænomenorum ex ſimplicibus tanquam fonte promanantium & in duo ſubſtantiata reſolubilium (§ 119. 176 ſq. 204. 209. Cosmol.). Modus adeo, quo determinatur coëxiſtentia uniuscujusque elementi, eandem admittit rationem (§. 56. Ontol.), conſequenter in eodem ſimilitudo quædam obvia eſt (§. 195. Ontol.). Quambrem ſubſtantiæ ſimplices, quæ hunc mundum conſtituunt, certo ordine coëxiſtunt. Enimvero mutationes elementorum omnium inter ſe connexæ ſunt (§ 210. Cosm.) & ſtatus quilibet elementi relationem involvit ad cetera elementa coëxiſtentia (§. 206. Cosm.). Mutantur igitur relationes mutuæ ad ſe invicem certa lege (§. 10. Cosmol.). Jam mundus intelligibilis dicitur, quatenus ſpectatur, qualis revera eſt (§. 202.). E. Quod erat unum.

Dum ſentimus, anima ſibi repræſentat ſubſtantiarum ſimplicium mutationes intrinſecas, ſed in unum confuſas (§ 98. Pſychol. rat.), immo cum ſenſu ne quidem armato corpuſcula derivativa, nedum primitiva diſtinguamus (§. 99. 100. Pſychol. rat.), confuſe percipienda denuo & quidem multiplici modo confundimus. Quoniam itaque phænomenon eſt, quicquid ſenſui obvium confuſe percipitur (§. 225. Cosmol.); quicquid hujus univerſi percipitur a nobis in phænomenorum numero eſt. Continentur vero rationes ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur, in elementis ſeu ſubſtantiis ſimplicibus (§. 191. Cosmol.). Sunt igitur ſubſtantiæ ſimplices phænomenorum iſtorum fontes. Conſtat porro phænomenorum ſpecialium rationem, quæ corpora obſervabilia exhibent, in qualitatibus corpuſculorum derivativorum, adeoque talium, quæ ex aliis ſe minoribus componuntur (§. 229. Cosmol.), & modo, quo ea inter ſe junguntur, quærendam eſſe (§. 235. Cosmol.), conſequenter in eo terminari, quod confuſe percipitur, ac ideo in phænomeno (§. 225. Cosmol.). Jam nemo non novit, notionem corporis, qualis ſenſu duce abſtrahitur, in genere non comprehendere niſi materiam & vim motricem, conſequenter phænomenorum rationes ad materiam & vim motricem tandem redire. Sunt vero materia & vis motrix phænomena ſubſtantiata (§. 300. Cosmol.). Quicquid igitur hujus mundi percipi-

 cipi-

cipimus, in phænomena ſubſtantiata reſolvitur. E. *Quod erat alterum.*

§. 204.

Mundi intelligibilis & ſenſibilis diverſitas.

Mundus intelligibilis diverſus eſt a mundo ſenſibili (§. 203. *Th. nat.* 183. *Ontol.*).

§. 205.

Ideæ divinæ mundi a noſtra diverſitas.

Idea mundi in Deo prorſus diverſa eſt ab idea mundi in animabus noſtris. De idea in Deo vid. §. 200. 202. *Th. nat.* de idea in animabus noſtris conf. §. 182. *Cosm.* 66 ſq. *emp.* 98. *rat.* 225. *Cosm.* 202. *Th. nat.* coll. §. 204. *ib.*

§. 206.

Quomodo Deus ideas mundi ſenſibilis cognoſcat.

Deus omnes ideas mundi ſenſibilis poſſibiles in animabus hominum intuetur, easque intimius perſpicit, quam homines, ac adæquatam earundem habet cognitionem. De nobis vid. §. 190. 62. 66. *rat.* 300. *Ont.* 67. 95. *emp.* de Deo lege §. 198 ſq. *Th. nat.*

§. 207.

Cognitio Dei qualis ſit.

Deus omnia intuitive cognoſcit (§. 160. 156. *Th. nat.* 11. *rat.* 286. *emp.*).

Hoc ipſo cognitio divina differt a cognitione humana: nos enim pauciſſima intuitive cognoſcere nemo eſt qui neſciat.

§. 208.

Diſtincta mundi repræſentatio in intellectu divino S. S. conveniens.

Deus juxta Scripturam ſacram totum ſibi repræſentavit mundum ab æterno (§. *Act.* XV, 18. coll. Pſ. CII, 26. *Gen.* I, 1.) *& quidem omnia, quæ in eo ſunt, diſtincte, nihil vero confuſe.*

Poſterius probamus ex *Hebr.* IV, 13. ubi verborum Græcorum proprietas ȣ̓κ ἔςι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτȣ̃, ita habet: non eſt creatura obſcura coram ipſo. Inſinuat hæc differentiam, quæ inter rerum perceptiones, quales nobis ſunt, & rerum in intellectu divino repræſentationes intercedit. Dum nos ſentimus, adeoque objectum aliquod ſenſibile in hoc mundo adſpectabili nobis repræſentamus (§. 62. *Pſychol. rat.* & §. 67. *Pſychol. empir.*),

ſub-

ſubſtantiarum ſimplicium mutationes intrinſecas, ſed in unum confuſas nobis repræſentamus (§. 98. *Pſychol. rat.*). Enimvero cum ne ſenſu quidem armato corpuſcula derivativa, quæ ex primitivis vel aliis ſimplicioribus oriuntur (§. 229. *Cosmol.*), diſtinguamus (§. 99. *Pſych. rat.*), nedum primitiva, quæ ex elementis ſeu ſubſtantiis ſimplicibus (§. 182. *Cosmol.*) ortum trahunt (§ 229. *Cosmol.*), a ſe invicem diſcernamus (§. 100. *Pſychol. rat.*), multo minus elementa ipſa a ſe invicem ſeparemus (§. 101. *Pſych. rat.*); ideis noſtris non modo plurima inſunt confuſa (§. 39. *Pſychol. empir.*), verum etiam prorſus obſcura (§. 32. *Pſych. empir.*), ut adeo rebus perceptis plura inſint, quorum nobis non ſumus conſcii, ſeu quæ non appercipimus, quam quæ appercipimus (§. 25. *Pſychol. empir.*). Quodſi vero objectum quodcunque conſideres tanquam in conſpectu Dei, ſeu coram ipſo idem conſideres, hoc eſt, ad Deum referas; nihil in eo deprehendes, cujus Deus non ſit ſibi conſcius, atque adeo nullum prorſus objectum in hoc mundo adſpectabili datur, quod ipſi obſcurum dici poſſit (§. 31. 41. *empir.*).

Quo minus quid videamus, ad quod noſtra facultas videndi ſe extendit, impedimenta duo ſunt. Primum in eo ſitum eſt, quod opacum quoddam inter oculum & viſibile interponitur, impediens, ne radii a viſibili in oculum illabi poſſint, adeoque idem oculo tegens. Alterum impedimentum eſt a ſitu ſupino viſibilis, in quo impoſſibile, ut radii per lineam rectam propagati ad oculum deferantur, quod cum eodem in eadem recta non conſtituitur. Utrumque impedimentum a Deo removet Scriptura ſacra. Quando enim omnia nuda dicuntur oculis ejus *loc. cit.* primum a Deo removetur viſionis ſeu objecta mundi hujus adſpectabilis ſibi repræſentandi impedimentum, quod ſcilicet nihil tectum ſit ipſi, quemadmodum ſupra ex diſtincta rerum cognitione demonſtravimus (§. 180.). Nudum enim dicitur, quod nullo velamine tectum. Quamobrem cum omnia, quæ ſunt in hoc univerſo, nuda dicantur oculis Dei; hoc ipſo indigitatur fieri non poſſe, ut objectum unum perceptibile obſtet, quo minus percipiatur alterum. Alterum vero a Deo removetur videndi impedimentum, dum Apoſtolus affirmat omnia ocu-

 lis

lis Dei eſſe aperta *loc. cit.* Etenim in textu Græco dicuntur omnia τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, quod *Caſtalio* verborum proprietati inhærens ita vertit: omnia reſupina ſunt ejus oculis. Nimirum nobis tantummodo objectum unam ſui obvertit partem, alteram ab eadem avertit, adeoque in conſpectum noſtrum non prodit, niſi reſupinetur. Deus vero undiquaque contuetur objectum viſibile, ut pars nulla dici poſſit ab oculis ejus averſa. E. Nullum datur impedimentum in Deo, quo minus quidpiam clare ſibi repræſentare poſſit.

§. 209.

Nullius rei cognitionem juxta S. S. Deum dedecere.

Juxta Scripturam ſacram nihil judicari debet adeo abjectum, ut ideo cognitioni Dei ſubducatur. Matth. X, 30. Quid vero eſt contemtius notitia capillorum noſtrorum.

§. 210.

Incomprehenſibilitas intellectus divini juxta S. S.

Juxta Scripturam ſacram intellectus divinus nobis incomprehenſibilis eſt. Pſalm. CXLVII, 4. Deus dicitur numerare multitudinem ſtellarum. Et Chriſtus affirmat *Matth.* X, 30. Deum numerare omnes capillos capitis noſtri. Immo Pſaltes addit, ipſum ſtellas ſingulas appellare nominatim, ſeu propriis nominibus a ſe invicem diſtinguere. Nec invita veritate dici poterat, Deum quoque ſingulos capillos capitis noſtri nominatim appellare, ſeu propriis ſuis nominibus a ſe invicem diſtinguere. Stellæ vaſta cœli ſpatia replent, nec ignotum eſt omni tempore eam hominum animis inſediſſe opinionem, quod earum numerum iniri ſit impoſſibile. Conf. *Gen.* XIII, 16. *Gen* XV, 5 ſq. *Gen.* XVI, 10. Et memini me legiſſe in hodoporicis, gentes, quæ numerando ultra millenarium aſcendere non poterant nominibus deſtitutæ, quibus exprimerent numerum ineffabilem, eundem indigitaturas monſtraſſe digito ſtellas, ita ut numerus ineffabilis atque incomprehenſibilis diceretur tantus, quantus ſtellarum numerus. Nullum adeo dubium eſt, quin *Abrahami* ævo ſtellarum numerus ineffabilis fuerit habitus, tantus ſcilicet, ut diſtincte percipi minime poſſit, quemadmodum numerus pulviſculorum, ex quibus conſtat pulvis terræ; ut multiplicare ſicut pulverem terræ & multiplicare ſicut numerum ſtellarum pro ſynonymis agnoverit ipſe Deus. Quando itaque Deus dicitur numerare

rare ſtellas, hominibus innumerabilia cognoſcere perhibetur. Jam tenendus quoque eſt modus, quo innumerabilia iſta cognoſcit. Additur nimirum, Deum ſtellas ſingulas appellare nominatim. Qui nominibus res a ſe invicem diſtinguere valet, is differentiam earundem clare percipere tenetur. Unde patet, Deum ſtellarum numerum omnem diſtincte ſibi repræſentare, ita ut in idea ejus ſingulas ſtellas actu a ſe invicem diſcernat. Atque hinc intelligitur, Deum ea, quæ hominum confeſſione unanimi innumerabilia ſunt, diſtincte cognoſcere & ſingula a ſe invicem tam bene diſcernere, quam citra fallaciam parens diſtinguit liberos ſuos. Quæ de ſtellarum numeratione dicta ſunt, ea quoque ad capillorum numerationem, recte applicantur. Etenim ſi totum genus humanum ſpectes, quatenus & omnes ac ſingulos, qui vixerunt olim, & eos, qui nunc vivunt, & poſthac naſcituros complectitur; nemo non ultro fatebitur, numerum capillorum eſſe ineffabilem; immo nullus dubito fore, ut Aſtronomiæ peritus eum multo magis ineffabilem judicet, quam numerum ſtellarum, propterea quod ſtellæ ingentibus admodum intervallis, a ſe invicem remotæ, capilli vero ſingulis capitibus inſidentes nullis intervallis ſenſibilibus a ſe invicem diſcreti, ac præterea forſan non deerunt, quibus conſiderantibus ſingulas ſtellas fixas eſſe totidem ſoles ſuis planetis ſtipatos (§. 1120. 1122. *Aſtron.*), probabilius videbitur numerum capillorum ſtellarum numerum multum excedere. Liquido igitur conſtat, dum Deus dicitur promiſcue numerare omnium hominum capillos; hoc ipſo affirmari, quod hominibus innumerabilia ſeu ineffabilia cognoſcat. Chriſtus eo fine docet, omnes capillos capitis hominis cujuscunque numeratos eſſe a Deo, ut providentiam Dei ad minima quæque extendat, haud obſcure inſinuans, nullum ſine voluntate Dei capillum decidere de capite hominis, atque adeo ipſum ſingulorum curam peculiarem gerere. Neceſſe igitur eſt, docente Chriſto, ut Deus ſingulos capillos tam bene a ſe invicem diſtinguat, ac parens liberos ſuos, quos ſingulos ſuis diſcernit nominibus. Atque hinc jam patet, Deum numerum capillorum omnem ſibi diſtincte repræſentare, ita ut in idea ejus ſingulos a ſe invicem actu diſcernat. Unde denuo intelligitur Deum ea, quæ hominum confeſſione unani-

mi innumerabilia ſunt, diſtincte cognoſcere & ſingula a ſe invicem, tam bene diſcernere, quam citra fallaciam liberos ſuos diſtinguit parens, qui ſingulos propriis ſuis nominibus appellare novit. Deus in promiſſione *Abrahamo* facta de numero poſterorum genus ſuum ab ipſo derivaturorum numero ſtellarum ſubſtituit numerum pulviſculorum in pulvere terræ. Patet itaque Scriptura ſacra non invita, ubi de innumerabilitate ſermo eſt, ſtellis ſubſtitui poſſe quævis corpora alia, quæ homini innumerabilia ſunt veluti grana arenæ in mari & guttas pluviæ Conf. *Gen.* XXXII, 12. Deus igitur quemadmodum numerare dicitur ſtellas & ſuis ſingulas appellare nominibus, eo fine, ut intellectus ipſius pateat magnitudo *Pſ.* CXLVII, 4. eadem non invita numerare quoque dicendus eſt pulviſculos in pulvere terræ & ſingulos propriis ſuis appellare nominibus atque itidem numerare dicendus eſt multitudinem arenæ maris & ſingula granula ſuis appellare nominibus. Sunt enim pulvis terræ & arena maris non minus opera ipſius ac ſtellæ per vaſtum cœlorum ſpatium diſſeminatæ, adeoque eodem modo ipſi cognita ab æterno, quo hæ ipſi perſpectæ ſunt *Actor.* XV, 18. Quamobrem cum ſtellas numeret & ſuis a ſe invicem nominibus diſtinguat, hoc eſt, diſtincte cognoſcat, quemadmodum probavimus; pulverem quoque terræ & arenam maris numerare ſuisque ſingula granula nominibus a ſe invicem diſcernere, hoc eſt, diſtincte cognoſcere debet. Nihil adeo datur in cœlis atque in terra, quod pro innumerabili reputari poſſit, a Deo tamen juxta Scripturam ſacram non adeo bene cognoſcatur, ac parens liberos ſuos novit, quos & numerare, & nominibus propriis diſtinguere valet. Oſtendimus jam ſuperius (§. 68); cœlum & terram in ſacris literis denotare totum mundum, quemadmodum etiam inter nos cœli ac terræ nomine totus hic mundus adſpectabilis indigitari ſolet. Juxta Scripturam ſacram igitur affirmandum, nihil in toto mundo dari, quod pro innumerabili a nobis reputari poſſit, a Deo autem diſtincte non agnoſcatur. Conſtat ſtellas eſſe maxima, quæ dantur in mundo, corpora eaque totalia, ex quibus tanquam partibus componitur univerſus mundus; pulviſculos vero conſtituentes pulverem terræ & arenam maris eſſe corpora partialia, quæ ſunt partes partium univerſi, & deni-

que

que capillos capitis noſtri corpora partialia incompleta, quæ ad unionem cum corporibus partialibus aliis deſtinantur. Hoc vero numero continetur omne corporum genus. Juxta Scripturam igitur ſacram in toto hoc mundo adſpectabili nullum datur corporum genus, quod innumerabilia continet, a Deo tamen hoc non obſtante agnoſcitur, idque maxime diſtincte. Cum nobis impoſſibile ſit numerare ſtellas, capillos capitis omnium hominum, pulverem terræ & arenam maris, multo magis autem impoſſibile ſit ſtellas ſingulas, capillos capitis ſingulos, pulviſculos, qui componunt pulverem terræ, ſingulos, arenæ maris granula ſingula a ſe invicem diſcernere, quomodo hoc vi intellectus divini fieri posſit, utique ignoramus, nec ullo modo capimus. E. (§. 172. 170.).

Ubi Pſaltes illa de Deo enunciavit, mox alta voce exclamat: Magnus Dominus noſter & magna virtus ejus, & ſapientiæ ejus non eſt numerus! Dubitari adeo nequit, hunc Scripturæ ſacræ locum eſſe claſſicum, quando de magnitudine & incomprehenſibilitate intellectus divini agitur, & ad utramque probandam ſcopo S. S. convenienter eundem adduci.

§. 211.

Deus juxta Scripturam ſacram non dormit, ſed ſemper vigilat (*Pſalm. CXXI, 4.* coll. *1 Sam. XXVI, 7.*). Juxta S. S. ſomnus Deo repugnat.

§. 212.

Quoniam ſubſtantia ſimplex, qualis eſt anima, in ſomno eſt in ſtatu perceptionum confuſarum (§. 15. *Pſychol. ration.*), quando vero vigilamus, in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 14. *Pſychol. ration.*), conſequenter in anima noſtra ſtatus perceptionum confuſarum & diſtinctarum continuo alternant; Deus vero juxta S. S. nunquam dormit, ſed ſemper vigilat, immo ut dormiat impoſſibile ſit (§. 211.): *juxta S. S. ſtatus perceptionum diſtinctarum & confuſarum ſeu obſcurarum alternare nequit*, conſequenter cum in ſtatu perceptionum obſcurarum fieri non posſit, ut percipiens ſibi vel ſui, vel rei cujusdam alterius ſit conſcius (§. 17. *Pſychol. rat.*), *juxta Scripturam ſacram ſtatus iſtiusmodi impoſſibilis eſt, in quo Deus nec ſui, nec rei cujusdam alterius ſibi ſit conſcius.* Juxta S. S. non datur ſtatuum in Deo alternatio.

§. 213.

§. 213.

Immenſitas intellectus divini juxta S. S.

Juxta Scripturam ſacram intellectus divinus immenſus eſt. Pſ. CXLVII, 5. coll. §. 276 ſq. *emp.*).

§. 214.

Paritas intellectus divini juxta S. S.

Intellectus Dei juxta S. S. purus eſt eo ſenſu, quo eundem purum eſſe ſupra demonſtravimus. Etenim juxta S. S. Deus omnia diſtincte cognoſcit, nihil vero confuſe (§. 208.). Sed hinc ſupra deduximus, intellectum Dei eſſe purum (§. 178.). E.

§. 215.

Limitum remotio ab intellectu divino & ejus infinitudo, juxta S. S.

Juxta S. S. intellectus divinus illimitatus atque infinitus eſt eo ſenſu, quo utrumque de eodem ſupra evicimus. Deo enim opera ſua omnia nota ſunt ab æterno, *Actor.* XV, 18. conſequenter, cum quicquid præter Deum exiſtit, ab eo creatum ſit *Gen.* I, 8. antequam exiſterent. Quoniam itaque ad id, ut Deus, quæ præter ipſum poſſibilia ſunt, actu cognoſcat, eorundem non requiratur exiſtentia; dubio caret, quod etiam poſſibilia nunquam extitura, quæ tamen, ſi ita viſum fuiſſet, ad exiſtentiam perducere poterat, cognoſcere debeat. Atque adeo nil poni poteſt tanquam cognoſcibile, quod non ſit notum Deo ab æterno. Unde liquet, intellectum divinum non limitari quoad objectum (§. 468. *Ontol.*). Jam porro Deo omnia nuda & reſupina ſunt *Hebr.* IV, 13. hoc eſt, firmiter tenendum objectum unum, quod repræſentat ſibi Deus, non poſſe obſtare, quo minus percipiat alterum, adeoque nec exteriora ejusdem objecti, quo minus percipiat interiora, nec ullam in objecto quocunque perceptibili partem poſſe a Deo dici averſam, ut eam percipere nequeat, quemadmodum ſupra oſtendimus (§. 208.). Nihil adeo datur in objecto quocunque, quod non ita ſibi repræſentet Deus in intellectu ſuo ut ejusdem ſibi ſit conſcius. Unde porro liquet, intellectum divinum non limitari quoad modum repræſentandi objectum, ſeu ideæ rationem formalem (§. 468. *Ontol.*). *Quod erat unum.*

Cum

Cum ens finitum ſit etiam limitatum (§. 173.), fieri haud quaquam poteſt, ut illimitatum ſit finitum (§. 28. *Ontol.*). Ergo intellectus divinus, qui prorſus illimitatus eſt, finitus eſſe nequit (§. 53. *Ontol.*). *Quod erat alterum.*

§. 216.

Deus juxta Scripturam ſacram omnia cognoſcit ſimul, ſeu actu unico (§. 215. *Th. nat.* 838. *Ont.*). Simultaneitas in cognoſcendo S. S. conformis.

§. 217.

Deus juxta S. S. caret ſenſu atque imaginatione (§. 214. 178. *Th. nat.* 814. *emp.*). Carentia ſenſuum & imaginationis in Deo

§. 218.

Juxta S. S. intellectus divinus eſt omnium poſſibilium perfectiſſimus. Ita enim *Jeſ* XLVI, 9. 10. Ego, inquit, ſum Deus, & non eſt ultra Deus, *nec eſt ſimilis mei*, *annuncians* ab exordio *noviſſima* & ab initio, *quæ necdum facta ſunt.* Quoniam igitur præter Deum non datur, nec dari poteſt ens eidem ſimile quoad intellectum, cum intellectus divinus ad omnia cognoſcibilia ſeſe extendat; patet juxta S. S. non majorem conceptu poſſibilem eſſe intellectum, quam qui Deo competit, & eundem non competere niſi Deo ſoli. Intellectus divini ſumma perfectio ſecundum S. S.

§. 219.

Ideæ rerum juxta S. S. Deo eſſentiales ſunt. Deus enim *Jeſ.* XLVI, 9. 10. *Ego*, inquit, *ſum Deus & non eſt ultra Deus.* En duas propoſitiones, alteram affirmativam, *Ego ſum Deus*, alteram negativam, *Nullum entium ceterorum, quæ exiſtunt, Deus eſt.* Probatur utraque propoſitio, dum addit: *Non eſt mei ſimile.* Cum enim ſpecies ſint ſimilitudo individuorum (§. 233. *Ontol.*), adeoque notio ſpeciei ea continet, quæ individuis ſeu entibus ſingularibus pluribus communia ſunt (§. 195. *Ontol.*), negat Deus dari notionem quandam communem, quæ ſimul ipſi & enti cuidam alteri præter ipſum conveniat, conſequenter definitionem Dei competere tantummodo ſibi, non vero adhuc alteri cuidam enti, quod exiſtit (§. 149. *Log.*). Nititur adeo ratiocinium Dei illa regula, quæ ſub dicto de Omni & Nullo com- Ideæ rerum Deo eſſentiales juxta S. S.

prehenditur: cui cómpetit definitio, eidem cómpetit definitum & cui definitio non competit, ei nec definitum competit (§. 344. *Log.*). Probat ulterius, ſibi convenire definitionem Dei, non vero convenire præterea enti cuidam alteri, dum pergit: *Annuncians ab exordio noviſſimum & ab initio, quæ necdum facta ſunt &c.* Seu ut *Caſtalio* vertit, *qui ſecutura præſignifico & nondum facta ante denuncio.* Etenim ſibi convenire affirmat, quod negotii alicujus exitum, quam primum incipit, palam facere & quæ olim ventura ſunt prædicere poſſit, conſequenter intellectum, qui univerſam rerum ſeriem intime perſpicit; negat autem enti cuidam alteri ſimilem intellectum convenire. Hunc adeo intellectum in numerum notarum refert, quibus Deus ab entibus intelligentibus ceteris quibuscunque diſtinguitur. Quoniam itaque definitiones ſpecierum enumerant eſſentialia, per quæ determinantur (§ 169. *Log.*), nec definitiones aliæ, in quibus in locum eſſentialium ſurrogantur ab eſſentialibus diverſa, quæ rebus inſunt, admittuntur, niſi eſſentialibus ignoratis (§. 177. & ſeqq. *Log.*), id quod de Deo dici repugnat; iſtiusmodi intellectus, quo tota rerum ſeries diſtincte percipitur, inter determinationes Dei eſſentiales referri utique debet. Enimvero cum intellectus Dei ſit purus actus (§. 163.); absque ideis rerum quæ in ipſo ſunt, eſſe nequit, immo ne concipi quidem poteſt. E.

§. 220.

Quod Deus ſemetipſum cognoſcat.

Deus ſemetipſum diſtincte juxta S. S. cognoſcit. Jeſ. XLVI, 9. 10. Qui novit, quale ens ſit, ſeu ſibi competere definitum, ille etiam noſſe debet notas definitionem ejusdem entis ingredientes (§. 344. *Log.*). Et qui novit non eſſe ens aliud ſui ſimile, ille differentiam illius entis a ceteris omnibus perſpicere debet (§. 195. 211. *Ontol.*). Deus igitur cognoſcit ea, quæ ipſi inſunt, & quibus a rebus ceteris differt (§. 78. *Log.*). Adde v. 10 ſqq. l. c. E. (§. 38. *Pſych. emp.*).

§. 221.

Scientia ſimplicis intelligentiæ quænam dicatur.

Scientia ſimplicis intelligentiæ vocatur, qua Deus res tantummodo cognoſcit vt poſſibiles & ut exiſtibiles. Dicimus autem

autem *exiſtibile*, quod exiſtere actu poteſt; ſeu cujus actus determinatio poſſibilis.

Qui novit aliquid eſſe poſſibile, nondum tamen hinc perſpicit, quod ſit exiſtibile. Et qui novit aliquid eſſe exiſtibile, nondum tamen novit ipſum eſſe actu exiturum. Immo qui novit certo aliquid actu exiturum, nondum tamen ideo novit, quod jam exiſtat.

§. 222.

Potentia Dei dicitur poſſibilitas ad actualitatem perducendi, quæ in ſe ſeu abſolute ſpectata poſſibilia ſunt, aut, ſi mavis, intrinſece posſibilia. Potentiæ divinæ definitio.

§. 223.

Quicquid præter Deum exiſtere poteſt, id exiſtere nequit, niſi per potentiam Dei. Aut enim exiſtit vi propria, aut vi entis alterius. Si prius; erit ens a ſe (§. 27.), adeoque neceſſario exiſtit (§. 32.), conſequenter non tantummodo exiſtere poteſt: quod eſt contra hypotheſin. Exiſtibilitatis principium.

Si poſterius; rationem exiſtentiæ ſuæ ſufficientem tanquam ens ab alio (§. 27.) in ente a ſe habet (§. 63.), conſequenter in Deo (§. 67.). Posſibile igitur eſt idem exiſtere poſſe, quia Deus ipſum ad actum perducere poteſt, adeoque per potentiam Dei (§. 222.).

§. 224.

Quoniam posſibile exiſtibile eſt, ſi cauſa exiſtit, per cujus vires ad actum deduci poteſt (§. 221.); *poſſibile nullum exiſtibile eſt niſi per potentiam Dei.* Idem ulterius expenditur.

Hinc patet ratio, cur quidam poſſibilitatem, conſequenter ideas rerum a potentia Dei derivent. Confundunt nimirum poſſibilitatem extrinſecam cum intrinſeca, poſſibile concipientes tanquam illud, cui producendo ſeu ad actum perducendo cauſæ cujusdam vires ſufficiunt. Aliud vero eſt, ſi quæratur, num quid ſit abſolute poſſibile; aliud ſi quæratur, num ad actum perduci poſſit, ſeu num poſſibile ſit ut exiſtat. Antequam enim quæri poſſit, num dari poſſit cauſa, cujus viribus ad actum deduci poſſit A, conſtare utique debet, num ſit poſſibile,

bile, hoc eſt, quod non repugnet iſtiusmodi quid eſſe. Potentiæ nimirum objectum eſt poſſibile intrinſece tale, cui ad actum perducendo iſta ſufficit, adeoque per ſufficientiam potentiæ intrinſece poſſibile fit exiſtibile.

§. 225.

Quomodo poſſibile & exiſtibile a Deo cognoſcatur.

Deus cognoſcit res ut posſibiles, quatenus ſibi conſcius eſt idearum in intellectu ſuo exiſtentium (§. 187 ſq. 192. *Th. nat.* 85 *Ont.*); *easdem vero cognoſcit ut exiſtibiles, quatenus ſibi conſcius eſt potentiæ ſuæ* (§. 224.).

E. gr. Idea mundi hujus adſpectabilis in Deo fuit ab æterno, utpote intellectui ejus æterno (§. 74.) eſſentialis (§. 188.). Quatenus igitur Deus intellectum ſuum cognoſcit, adeoque ſibi conſcius eſt hujus ideæ, ab omni æternitate novit, mundum hunc eſſe poſſibilem (§. 192.). Enimvero Deus ab æterno non minus ſibi conſcius eſt potentiæ ſuæ, quam mundo huic producendo ſufficere intellexit. Atque adeo mundum hunc exiſtibilem cognovit (§. 221.), quatenus ſibi conſcius potentiæ ſuæ.

§. 226.

Scientia ſimplicis intelligentiæ Deo aſſerta.

Datur in Deo ſcientia ſimplicis intelligentiæ (§§. 225. 223. 221.).

§. 227.

Quousque extendatur ſcientia ſimplicis intelligentiæ

Per ſcientiam ſimplicis intelligentiæ nondum intelligitur, quod aliquid ſit futurum, multo minus quod quid actu ſit, vel extiterit vel extiturum ſit (§§. 221. *Th. nat.* 132. *Ontol.* 223. *Th. nat.*); *ſed tantummodo quod, ut aliquando exiſtat, fieri posſit* (§§. 223. 221.).

§. 228.

Præſens Præteritum & Futurum quid?

Præſens dicitur, quicquid actu eſt ſive exiſtit; *Præteritum*, quod aliquando extitit, nunc vero amplius non exiſtit; *Futurum* denique quod aliquando extiturum eſt.

§. 229.

Quomodo res ſpectentur in ſcientia ſim-

Quoniam per ſcientiam ſimplicis intelligentiæ nondum intelligitur, quod aliquid ſit extiturum, multo minus quod quid actu

actu ſit, vel extiterit (§ 227.), *in ſcientia ſimplicis intelligentiæ res neque ut præſentes, neque ut præteritæ, neque ut futuræ ſpectantur.* plicis intelligentiæ.

Unde ſimplicis intelligentiæ ſcientia comprehenduntur mundi omnes poſſibiles.

§. 230.

Scientia viſionis eſt, qua Deus ab æterno cognoſcit, quæ in tempore futura ſunt, & ubi præter ipſum res aliæ exiſtunt, & quæ præſentia ſunt, & quæ futura, & quæ præterita. Scientia viſionis quid ſit.

§. 231.

Præſcientia in ſpecie dicitur cognitio futurorum, ſeu ſcientia viſionis, qua Deus novit, quæ futura ſunt, ab æterno. Præſcientiæ definitio. Hinc *Præſcibile* dicitur, quod præſciri poteſt, ſeu cujus præſcientia posſibilis, aut ſi mavis, tale eſt, ut præſciri poſſe non repugnet.

§. 232.

Effectus rerum materialium ſunt in ſe & Deo præſcibiles. Effectus rerum materialium cur ſint præſcibiles. Cum effectus rerum materialium exiſtentia rationem ſufficientem agnoſcat actiones rerum aliarum materialium exiſtentium (§. 886. *Ontol.*), in mundo autem res ſucceſſivæ, quarum una poſt alteram exiſtit (§. 569. *Ontol.*), inter ſe connexæ ſint (§. 48. *Coſmol.*), quemadmodum idem in mundo hoc adſpectabili, qui exiſtit (§. 49. *Coſmol.*), obtinet (§. 54. *Coſmol.*), adeoque ſequentes ſucceſſionis ſuæ rationem ſufficientem in antecedentibus habeant (§. 10. *Coſmol.*); ſi omnis nexus rerum materialium perſpicitur, earum quoque effectus innoteſcunt (§. 118. *Ontol.*), adeoque conſtat hisce poſitis rebus materialibus hos quoque continuo poni earum effectus, conſequenter ſi illæ exiſtunt, hos quoque exiſtere debere. In ſe igitur tales ſunt, ut eas aliquando extituras cognoſci posſit, antequam exiſtant, adeoque præſcibiles ſunt (§. 231.).

Jam de Deo conf. §. 155 ſq. 142.

Ceterum non aliud fundamentum eſt præſcientiæ eclipſium, quæ convenit Aſtronomo, quam quod eclipſes propter nexum in motu ſide-

rum obvium ſint in ſe præſcibiles, & quatenus hunc Aſtronomus introſpicere valet, eidem quoque præſcibiles fiant; id quod Aſtronomiæ peritis ſatis ſuperque exploratum eſt. Tolle vero rerum nexum & admitte caſus puros (§. 95. *Cosmol.*), everſum deprehendes totum præſcibilitatis fundamentum, nec deinde absque præſcibilitate concipi poterit præſcientia.

§. 233.

Libera animæ decreta cur ſint præſcibilia.

Libera animæ decreta ſunt in ſe & Deo præſcibilia. Sine motivis nulla datur in anima volitio, nulla nolitio (§. 889. *Pſych. empir.*) & iis convenienter anima ſeſe determinat (§. 932. *Pſych. empir.*), utut in volendo ac nolendo libera (§. 942. *Pſych. empir.*). Conſiſtunt autem motiva in repræſentatione boni & mali (§. 890. *Pſychol. empir.*). Quamobrem ut anima ſibi hoc repræſentet tanquam bonum, vel tanquam malum, cum judicio diſcurſivo opus ſit (§. 50. *Log.*), requiritur & perceptio objecti appetibilis vel averſabilis præſens, & notio boni vel mali, quæ ad objectum iſtud applicatur (§. 356. *Pſychol. empir.*). Quoniam perceptiones rerum præſentium (§. 85. *Pſychol. empir.*) ac præteritarum ſuas ſequuntur leges (§. 117. *Pſychol. empir.*), per quas intelligitur, cur inſint animæ (§. 84. *Pſychol. empir.* & §. 866. *Ontol.*); eas in ſe tales eſſe ut præſcibiles ſint patet (§. 231.). Notiones univerſales ex iſtis perceptionibus naſcuntur conſtante lege (§. 326. 327. *Pſychol. empir.*), & applicantur non minus conſtante lege ad judicia diſcurſiva ſive univerſalia, ſive ſingularia eruenda (§. 374. *Pſychol. empir.*), nec quicquam datur in anima quoad operationes intellectus, quod non rationem ſui ſufficientem in vi repræſentativa univerſi, animæ eſſentia atque natura (§. 66. 67. *Pſychol. ration.*), habeat (§. 413. *Pſychol. rat.*), conſequenter per eam intelligi poſſit, cur in anima contingat (§. 56. *Ontol.*). Notiones igitur boni & mali earumque ad perceptiones præſentes objectorum appetibilium & averſabilium applicatio in ſe tales ſunt, ut eas præſciri minime repugnet (§. 231.). Quare cum præſcibilia in ſe ſint, quæ ad motiva determinanda requiruntur, *per demonſtrata;* ipſa quoque motiva præſcibilia, conſequenter ipſæ volitiones ac nolitiones utpote iis convenienter factæ *per demonſtrata* præſcibiles

biles ſunt. Nunc de Deo conf. §. 156. *Th. nat.* 116. 118. *Ontol.* 231. *Th. nat.*

Quodſi vero fingas libertatem animæ conſiſtere in facultate ſeſe ſine motivis, immo contra motiva determinandi, prout ſcilicet ea admittere lubet, vel non lubet (§. 944. *Pſychol. empir.*); hoc ipſo corruet totum præſcibilitatis fundamentum, nec poterit deinceps admitti præſcientia divina. Neque enim ſufficit provocare ad acumen Numinis infinitum: quæ enim in ſe talia ſunt, ut videri nequeant, nec infinito acumini videnti patent.

§. 234.

Quæcunque in ſerie integra perceptionum ac appetitionum atque averſionum uniuscujusque animæ continentur, in ſe & Deo præſcibilia ſunt. Quæ enim per facultates animæ poſſibilia ſunt, in eadem actuantur juxta certas leges (§. 76. *Pſychol. rat.*) & ex hiſce legibus reddi poteſt ratio ſpecialis actualitatis perceptionum ac appetituum (§. 77. *Pſychol. rat.*), conſequenter intelligi poteſt, cur hæ jam animæ potius inſint perceptiones ac appetitiones atque averſiones, quam aliæ (§. 56. *Ontol.*). Et ſtatus futurus animæ naſcitur ex præſente mediante præterito ſive quid imaginemur (§. 422. *Pſychol. empir.*), ſive ratiocinemur, vel categorice ac hypothetice (§. 404. *Pſychol. empir.*), vel disjunctive (§. 407. *Pſychol. empir.*), vel per conſequentiam immediatam (§. 421. *Pſychol. empir.*). Tales igitur ſunt, ut eas præſciri minime repugnet, conſequenter in ſe præſcibiles ſunt omnes animæ mutationes. Cumque nec libera animæ decreta, ſeu volitiones ac nolitiones animæ, adeoque appetitiones multo minus ac averſiones aliæ inde eximantur (§. 233.), conſequenter nec circa ſenſationes, quatenus in eas libertas animæ influit (§. 527. *Pſych. rat.*) aut quascunque mutationes alias, quæ a liberis animæ decretis quomodocunque pendent, difficultatis quicquam ſupereſſe poſſit; in tota perceptionum ac appetitionum atque averſionum ſerie, quæ in unaquaque anima datur (§. 524. *Pſych. rat.*), nihil continetur, quod in ſe præſcibile non ſit (§. 231.). Jam de Deo conf. §. 156. 231.

Cur ſingula in ſerie modificationum præſcibilia.

Præſcibilitatis idem fundamentum eſt in mundo materiali atque in anima; ſeries ſcilicet ſucceſſivorum inter ſe connexorum, certis legibus

bus exiſtentium. Sola tamen præſcibilitas nondum ratio ſufficiens eſt actualis præſcientiæ in Deo, quemadmodum nuda poſſibilitas nondum ratio ſufficiens eſt, cur mundus hic adſpectabilis & animæ noſtræ exiſtant. Cave igitur ne demonſtrata præſcibilitate tum ex parte objecti, tum ex parte Dei exiſtimes, præſcientiam Dei jam eſſe ſufficienter probatam, utut id probatum ſit, quod in hoc argumento difficillimum.

§. 235.

Cur cogitationes ſint præſcibiles.

Quoniam cogitationes ſunt ea omnia, quæ nobis conſciis in anima fiunt (§. 23. *Pſychol. empir.*), conſequenter non minus appetitiones & averſiones, quam perceptiones, quarum nobis ſumus conſcii; quæcunque vero in integra ſerie perceptionum ac appetitionum & averſionum continentur, in ſe & Deo præſcibilia ſunt (§. 234.); patet omnino *cogitationes noſtras eſſe in ſe atque Deo præſcibiles.*

§. 236.

Præſcibilitas eorum, quæ elementis inſunt & ſtatuum mundi per ea.

In omni elemento rerum materialium ſtatus quilibet eſt & in ſe (§. 200. Coſm. 231. Th. nat.), & Deo præſcibilis (§. 200. 187. 180.), & per ſtatum quemlibet unius elementi ſtatus futurus ceterorum omnium per tempus omne ſubſecuturum totius mundi & in ſe (§. 214. Coſmol. 231. Th. nat.), & Deo (§. 200. 187. 180.) præſcibilis.

§. 237.

Præſcibilitas dependentiæ ſtatuum futurorum in omnibus elementis.

Omnes ſtatus ſingulorum elementorum eorundemque a ſe invicem dependentia in omnibus & in ſe (§. 197. Coſm. 851. 56. Ont. 231. Th. nat.), & Deo (§. 200. 187. Th. nat. 706. Ont.) præſcibiles ſunt.

Si quis differentiam inter mundum intelligibilem & ſenſibilem (§. 203.) perpenderit; is facilius comprehendet, verum præſcibilitatis fundamentum in elementis rerum materialium eſſe quærendum & per horum naturam omnia in hoc univerſo eſſe præſcibilia: immo agnoſcet, præſcibilitatem hoc pacto demum explicari, qualis in Deo habet locum, cum ad mundum ſenſibilem animum advertens in concipienda præſcibilitate tacite quid admittat, quod nonniſi humano more de Deo dici poteſt.

§. 238.

§. 238.

Recordatio de Deo dicta denotat cognitionem præteritorum, ſeu ſcientiam viſionis, qua Deus novit, quæ præterita ſunt. Hinc *recordabile* vocatur, cujus recordatio poſſibilis, ſeu quod tale eſt, ut tanquam præteritum agnoſci poſſit. Recordatio de Deo quo ſenſu dicatur.

§. 239.

Quæcunque in mundo materiali contingunt, & in ſe (§. 569. Ont. 48. 10. Coſm. 56. 118. Ont. 228. 238. Th. nat.), & Deo (§. 155 ſq. Th. nat. 48. Coſm. 38. emp.) recordabilia ſunt. Quæ in mundo materiali contingunt, cur ſint recordabilia.

Demonſtrationum collatio patefacit recordabilitatis ac præſcibilitatis fundamentum eſſe unum idemque. Recordatio in Deo eo modo concipi nequit, quo datur in nobis beneficio memoriæ a ſenſibus & imaginatione pendentis: neque enim Deo ſenſus & imaginatio competunt (§. 157.). Ipſe ideam totius univerſi, quam unico actu producit (§. 201.), ſimul intuetur (§. 160.), atque ab omni æternitate (§. 188. 74.). Quamobrem quæritur, quomodo mundo, qui ideæ iſti reſpondet, jam exiſtente, fieri poſſit, ut Deus in eadem diſtinguat præſens a præterito atque futuro. In hanc rationem inquiremus deinceps: hic vero tantummodo oſtendimus, in omni rerum ſerie ſucceſſiva ita a ſe invicem dependere, ut per eam dependentiam præſens a præterito & futuro diſtingui poſſit, ſcilicet ut omnem ſeriem intime perſpiciens affirmare poſſit reſpectu ipſius B conſiderari in hac ſerie A tanquam præteritum, C tanquam futurum.

§. 240.

Per libera animæ decreta ſtatus anteriores ejus in ſe & Deo recordabiles ſunt. Ex iis, quæ ſupra (§. 233.) demonſtravimus, cum de præſcibilitate eorundem decretorum ageremus, patet, ſingula in ſtatibus animæ rationem ſufficientem habere, cur inſint, adeoque non poni niſi ſtatibus iſtis poſitis (§. 118. Ontol.). Quamobrem qui intelligit, quale decretum nunc ponatur, & eorum, quæ ſunt, rationes ſufficientes perſpectas habet; is ex decreto libero perſpicit, quales ante fuerint ſtatus animæ, cum decerneret, conſequenter quales fuerint ſtatus præteriti (§. 228.). Per libera igitur animæ decreta ſtatus ejus anteriores recordabiles ſunt (§. 238.). Per libera animæ decreta quænam ſint recordabilia.

(*Th. nat. contr. T. I.*). Gg gg Simi-

Similiter ex §. 233. patet, Deum perſpicere liberorum iſtorum decretorum rationem ſufficientem. Quare Deo recordabiles eſſe debent ſtatus animæ anteriores per decreta ejusdem libera, quæ tanquam nunc præſentia ſumuntur.

§. 241.

Cur libera animæ decreta recordabilia.

Libera animæ decreta ſunt in ſe & Deo recordabilia. Libera enim animæ decreta concurrunt ad determinandas perceptiones ſeriei perceptionum ac appetitionum & averſionum inexiſtentes (§. 527. *Pſychol. rat.*), quæ in unaquaque anima datur (§. 524. *Pſychol. rat.*), adeoque ad rationem ſufficientem pertinent (§. 116. *Ontol.*). Unde absque iis intelligi nequit, cur hæ in iſta ſerie potius inſint perceptiones claræ, quam aliæ (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum ratio ſufficiens colligi poſſit ex notione rei, cujus ſufficiens eſt ratio, adeoque illa per hanc ſit cognoſcibilis, quemadmodum nobis in omni philoſophia ſolenne eſt & utique accidit (§. 886. *Ontol.*), dum effectus dati inquirimus cauſam (§. 697. *Log.*); ex iis, quæ animæ inſunt, perceptionibus agnoſci poteſt, talia infuiſſe decreta libera. Quoniam itaque decreta libera animæ agnoſcuntur tanquam præterita (§. 228.); eadem in ſe recordabilia ſunt (§. 238.). De Deo vide §. 156. 238.

Recordabilitas liberorum animæ decretorum exemplis quotidie obviis confirmatur. Pone ſermonem incidere de ædificio alicubi magnifice exſtructo & Titium iſtud a ſe viſum tibi deſcribere. Hinc utique colligis, eundem ibi locorum fuiſſe, ubi ædificium exſtructum eſt, cum alias viſu id percipere minime potuiſſet. Enimvero ut quis ſe conferat aliquem in locum, absque libero decreto animæ non fit, conſequenter hoc influit in inexiſtentiam ideæ iſtius ædificii in anima Titii. Quamobrem ex inexiſtentia perceptionis in anima agnoſcitur inextitiſſe liberum aliquod decretum. Ceterum hæc decretorum recordabilitas uſui eſt in philoſophia morali, quemadmodum præſcibilitas, præſertim ubi de conjectandis hominum moribus quæſtio incidit.

§. 242.

Cur ſingula in ſerie modificationum ani-

Quæcunque in ſerie integra perceptionum ac appetitionum atque averſionum uniuscujusque animæ continentur, ea in ſe & Deo recor-

recordabilia ſunt (§. 76 ſq. *rat.*). Tota igitur perceptionum ac appetitionum atque averſionum ſeries ita comparata eſt, ut unum ideo inſit, quia alia infuiſſe ponuntur. Quamobrem ex una perceptione intelligi poteſt, cur hæ præcedere debeant perceptiones & appetitiones ac averſiones, antequam huic in illa ſerie locus eſſe poſſit (§. 56. *Ontol.*). Quodſi ergo hæc perceptio vel appetitio & averſio ponatur jam actu ineſſe, adeoque tanquam præſens ſpectetur (§. 228.); quæ ante ineſſe debere intelliguntur, quam eidem in ſerie perceptionum ac appetitionum atque averſionum ſit locus, ſpectantur ut præterita (*ſ. cit.*), conſequenter non repugnat, ut per id, quod in anima præſens eſt, agnoſcantur omnia præterita. Quæcunque igitur in ſerie modificationum animæ continentur, in ſe recordabilia ſunt (§. 238.). De Deo vide §. 156. mæ recordabilia.

§. 243.

Omnes hominis cogitationes ſunt & in ſe, & Deo recordabiles (*ſ.* 23. *emp.* 242. *Th. nat.*). Repete §. 235. Cur cogitationes ſint recordabiles.

§. 244.

In omni elemento rerum materialium ſtatus quilibet eſt & in ſe (*ſ.* 200. *Coſm.* 238. *Th. nat.*), *& Deo* (*ſ.* 200. 187. 180. 207. 238.) *recordabilis, & per ſtatum quemlibet unius elementi ſtatus præteritus ceterorum omnium per omne tempus retrocedens totiusque mundi & in ſe* (*ſ.* 214. *Coſm.* 238. *Th. nat.*), *& Deo* (*ſ.* 161. *Th. nat.* 177. *Coſm.* 238. *Th. nat.*) *recordabilis.* Ceterum repete §. 236. Recordabilitas eorum, quæ elementis inſunt, & ſtatuum mundi per ea.

Me autem vel tacente intelligitur, ſcientiam viſionis, quæ Deo unanimi Theologorum & ipſius S. S. conſenſu tribuenda, in noſtra elementorum hypotheſi fieri multo illuſtriorem: quod auget venerationem Numinis.

§. 245.

Omnes ſtatus elementorum ſingulorum eorundemque a ſe invicem dependentia ab omnibus anterioribus & in ſe (*ſ.* 197. 199. 116. 851. *Coſm.* 160. *Ont.* 145. *Coſm.* 238. *Th. nat.*), *& Deo* (*ſ.* 200. 187. *Th. nat.* 116. 851. *Ont.* 238. *Th. nat.*) *recordabiles ſunt.* Recodabilitas dependentiæ ſtatuum præteritorum in omnibus elementis.

§. 246.

Quomodo Deus præſcibilitatem & recordabilitatem cognoſcat.

Deus per ſcientiam ſimplicis intelligentiæ cognoſcit in ſe præſcibilia (§. 227. 188. 74. 232 ſqq.) *& recordabilia qua talia ſimulque ut ſibi præſcibilia & recordabilia* (§. 239 ſqq.).

§. 247.

Cur Deus omnia ſingularia cognoſcat.

Deus cognoſcit omnia ſingularia (§. 155. 142. *Th. nat.* 569. *Ont.* 10. *Coſm.* 226 ſq. *Ont.* 187. *Th. nat.*).

Idem patet ex §. 141. Videntes enim, quæ in mundo hoc adſpectabili exiſtunt, eſſe entia ſingularia, nec univerſalia entia alicubi tanquam exiſtentia deprehendi; illico ſupponunt mundum eſſe complexum entium mere ſingularium.

§. 248.

Mundus qualium entium ſit congeries.

Mundus quicunque poſſibilis eſt congeries entium ſingularium. Eſt enim ſeries entium finitorum tam ſimultaneorum, quam ſucceſſivorum inter ſe connexorum (§. 48. *Coſm.*). Jam ſi ens quoddam concipiendum, primo loco in eo quædam ponenda ſunt, quæ ſibi mutuo non repugnant, quæ tamen non per alia derminantur, nec quorum unum per alterum determinatur (§. 142. *Ontol.*): quæ cum eſſentialia ſint (§. 143. *Ontol.*); eſſentiales determinationes eidem inſint neceſſe eſt. Jam cum attributa per eſſentialia determinentur (§. 146. *Ontol.*), eadem una cum eſſentialibus inſunt conſtanter (§. 119. 150. *Ontol.*); nec ſine attributis ens quoddam concipi poteſt. Porro cur modi actu inſint, ratio vel in modis antecedentibus, vel in ente alio ab eo, cui inſunt, diverſo aut pluribus iſtiusmodi entibus, vel denique partim in modis antecedentibus, partim in ente alio ab eo, cui inſunt, diverſo, vel pluribus etiam entibus aliis quærenda (§. 160. *Ontol.*). Quamobrem cum entia ideo inter ſe connectantur, quatenus unum continet rationem ſufficientem coëxiſtentiæ, vel ſucceſſionis alterius (§. 10. *Coſmol.*); entia finita, utpote quibus non omnia ſimul inſunt, quæ iisdem actu ineſſe poſſunt (§. 837. *Ontol.*), ideo connecti poſſunt, quod quoad modificationes pendent ab aliis (§. 851. *Ontol.*). Quamobrem cum mundus per nexum entium finitorum reſultet (§ 48. *Coſmol.*); in mundo entia aliter concipi nequeunt, niſi cum ſuis eſſentialibus

bus & attributis ac ſucceſſive inexiſtentibus modis. Enimvero præter eſſentialia, attributa atque modos non datur aliud, quod enti ineſſe poſſit (§. 149. *Ontol.*), conſequenter cum eſſentiæ rerum (§. 300. *Ontol.*) & attributa eorundem immutabilia (§. 313. *Ontol.*), modi vero mutabiles ſint (§. 314. *Ontol.*), adeoque diverſi ejusdem entis finiti ſtatus per modos determinentur (§. 705. *Ontol.*), in mundo entia finita quoad ſingulos eorum ſtatus locum non habent niſi cum iis omnibus, quæ de iisdem affirmanda ſunt (§. 202. *Log.*), atque adeo quatenus omnimode determinata ſunt (§. 112. 225. *Ontol.*). Jam vide §. 227. *Ontol.*

§. 249.

Res facti dicuntur ſingularia, quatenus ſpectantur ut exiſtentia, ſit ita quod nec exiſtant, nec extiterint, nec extitura ſint. Vocantur etiam *Facta* ſimpliciter. Res facti quænam dicantur.

§. 250.

Mundus hic adſpectabilis non continet niſi res facti (§. 249. 248. *Th. nat.* 110. *Coſm.*) *omnis* quoque *mundus poſſibilis nonniſi res facti ſeu facta continet* (*ſ*. 248. 117. *Theol. nat.* 133. *Ont.* 111. *Coſmol.*). Cur in mundo non ſint niſi res facti.

§. 251.

Deum facta omnia ſeu res facti omnes cognoſcere palam eſt (§. 152. 248 ſq. 141.). Omnia facta cur Deus cognoſcat.

§. 252.

Cognitio hiſtorica dicitur cognitio factorum (§. 2. *Diſc. præl.* 249. *Th. nat.*). Hiſtorica cognitio quænam.

§. 253.

Deus omnem cognitionem hiſtoricam habet (*ſ*. 251 *ſeq.*). Cognitio hiſtorica Dei.

§. 254.

Hiſtoricus dicitur, qui cognitione hiſtorica inſtructus, ſeu factorum cognitionem habet (§. 252.). Adde §. 714 ſeqq. *Log.* Hiſtoricus quinam ſit.

§. 255.

Deus qualis ſit Hiſtoricus.

Deus eſt hiſtoricus abſolute ſummus (§. 253 ſq.).

§. 256.

Cognitio Dei hiſtorica S. S. conformis.

Deo juxta S. S. competit hiſtorica cognitio omnis. Matth. X, 29 ſq.

§. 257.

Entium univerſalium in ſyſtema relatio.

Entia univerſalia in ſyſtema aliquod redigi poſſunt. Etenim entia univerſalia conſtituuntur ſimilitudine partiali individuorum vel minus univerſalium, ſeu eo, quo unum individuum alteri individuo, vel ens unum minus univerſale alteri minus univerſali ſimile eſt (§. 232. *Ontol.*), adeoque vel ſpecies (§. 233. *Ontol.*), vel genera inferiora, vel ſuperiora ſunt (§. 234. *Ontol.*). Quamobrem cum notio ſpeciei componatur ex notione generis, ſub quo ea continetur & differentia ſpecifica (§. 241. *Ontol.*) & notio generis inferioris ex notione generis ſuperioris & determinationibus ſibi propriis (§. 242. *Ontol.*); entia univerſalia ita ſibi invicem ſubordinari poſſunt, ut, quæ ſuperiori collocantur loco, contineantur in iis, quæ ipſis ſubſtant, atque adeo ſeriem quandam ſucceſſivorum conſtituant, in qua a genere ſummo deſcendendo, numerus inferiorum ab illo eodem gradu remotorum continuo augetur, donec perveniatur ad ſpecies infimas. Enimvero quæ ſunt ejusdem ſpeciei, eadem habent attributa & easdem modorum poſſibilitates proximas, itemque remotas conditionate enunciatas (§. 268. *Ontol.*) & quæ ejusdem generis ſunt, ea easdem habent attributa communia easdemque modorum poſſibilitates, quæ attributorum communium inſtar ſunt (§. 269. *Ontol.*). Quamobrem cum modi ut actu ineſſe intelligantur, non modo rationem in modis antecedentibus, verum etiam in ente alio ab eo, cui inſunt, diverſo aut pluribus iſtiusmodi entibus, immo ſubinde partim in modis antecedentibus, partim in ente alio ab eo, cui inſunt, diverſo, vel pluribus etiam entibus aliis habeant (§. 160. *Ontol.*); entia univerſalia ita ſibi invicem coordinari poſſunt, ut in eo, quod uni jungitur, contineatur ratio modi alicujus coëxiſtentis: quod idem de pluribus intelligitur, ſi-

qui-

quidem pluribus ad hoc opus eſt. Enimvero quia modi plures eidem enti univerſali non repugnant, quorum ratio non in eodem ente alio, aut minimum non ſemper eodem modo modificato continetur; locus continuo entium univerſalium variari poteſt, ut omnes ſucceſſive emergant modi, qui unicuique enti univerſali non repugnant. Et quoniam modi quidam ſupponunt modos alios, tanquam ante exiſtentes (§. 160. *Ont.*), variatio iſta coëxiſtentiæ univerſalium ita fieri poteſt, ut ex ſtatu antecedente, utpote qui per modos tanquam mutabiles (§. 314. *Ont.*), conſtituitur (§. 705. *Ont.*), intelligatur, cur alius ſequatur, conſequenter ſequens in antecedente rationem ſufficientem habeat (§. 56. *Ontol.*). Patet adeo entia univerſalia inter ſe connecti poſſe, tum quatenus ut coëxiſtentia ſpectantur, tum quatenus modum coëxiſtentiæ quaſi aliter modificata variant (§. 10. *Coſm.*). Jam vide §. 142.

§. 258.

Si entia univerſalia in ſyſtema aliquod rediguntur, ſyſtema quod hinc prodit dicitur a nobis *Mundus rationalis*, qui adeo definiri poteſt, quod ſit entium univerſalium inter ſe connexorum ſeries variabilis. Mundi rationalis definitio.

Etſi entia univerſalia exiſtere nequeant (§. 235. *Ontol.*), quemadmodum ſingularia; hoc tamen non obſtante fingi poſſunt ut exiſtentia, quatenus præſentia cognoſcenti intelliguntur, dum eorundem habet notionem. Et hac fictione admiſſa ſeriei variabilitas facilius concipitur, imaginatione non reluctante. Atque hinc eſt, quod multi, mira mundi ſenſibilis atque intelligibilis & ejus, quem rationalem dicimus, atque illius in ſe ſpectati atque ad nos relati confuſione, negaverint contingentium in mundo non minus materiali, quam in animabus demonſtrabilitatem non tantummodo quoad nos, verum quoad ipſa contingentia, & hinc ex diſciplinis philoſophicis proſcripſerint omnes demonſtrationes, quibus nos aditum conceſſimus, mundi ſenſibilis non minus & intelligibilis, quam rationalis notionem intimius perſpicere conati. Neminem puto offendet mundi rationalis appellatio: etſi enim homo dicatur rationalis, quatenus ipſe rationis particeps eſt eaque uti poteſt; non tamen obſtat, quo minus etiam quidpiam ideo rationale appellemus, quod beneficio rationis, qualem homini

mini tribuimus (§. 483. *Pſychol. empir.*), agnoſcatur, quemadmodum Apoſtolus doctrinam chriſtianam lac rationale appellat 1 Petr. II, 2. Quemadmodum enim ſubſtantiæ ſimplices mundum intelligibilem & phænomena ex ipſis tanquam fonte orta mundum ſenſibilem conſtituunt; ita entia univerſalia mundum rationalem abſolvunt. Mundus intelligibilis ex nexu ſubſtantiarum ſimplicium, qui in Cosmologia transcendentali evincitur; mundus ſenſibilis ex nexu phænomenorum, quem Phyſicus exponit; mundus vero rationalis ex nexu entium univerſalium, qui fundamentum eſt omnis nexus & in mundo intelligibili & ſenſibili, aut, ſi mavis, a nexu mundi intelligibilis & ſenſibilis abſtrahitur, reſultat.

§. 259.

Mundi rationalis immerſio in ſenſibilem & intelligibilem.

Mundum rationalem dicimus *immergi* mundo intelligibili ac ſenſibili, quatenus nonniſi mundo intelligibili ac ſenſibili inexiſtit: ut adeo *immerſio* hic ſumatur pro inexiſtentia in re alia.

§. 260.

Quod detur.

Mundus rationalis intelligibili & ſenſibili totus immerſus eſt. Quoniam enim entia univerſalia ſimilitudine individuorum, vel minus univerſalium conſtituuntur (§. 232. *Ontol.*), ſimilitudo vero in identitate eorum conſiſtit, per quæ entia a ſe invicem diſcerni debebant (§ 195. *Ontol.*); quæ in notione entium univerſalium continentur, ipſis individuis ſeu rebus ſingularibus inſunt, cumque genera & ſpecies, quæ ſunt entia univerſalia (§. 233. 234. *Ontol.*), per eſſentialia determinentur (§. 247. *Ontol.*), in numero eſſentialium deprehenduntur, quæ ſingularibus inſunt. Jam quia modi rationem ſufficientem habent in entibus aliis ab illis, quibus inſunt, diverſi (§. 160. *Ontol.*); ea, unde redditur ratio modorum, quæ enti cuidam univerſali ſub certa conditione conveniunt, in ſingularibus itidem continentur, conſequenter ſingularibus ea inſunt, per quæ univerſalia inter ſe connectuntur. Quoniam itaque mundus, quatenus ſenſibilis & intelligibilis, eſt congeries entium ſingularium; ea, quæ ad mundum rationalem pertinent (§. 258.), ſui quadam diffuſione mundo ſenſibili & intelligibili inexiſtunt, conſequen-

ſequenter mundus rationalis intelligibili & ſenſibili immerſus eſt (§. 259.).

Propoſitio hæc non inutilis eſt, ea enim opus habemus ut intelligatur, quomodo Deus mundum rationalem cognoſcat & cur cum intellectu perfectiſſimo, qui Deo competit (§. 168.), connectatur ratio abſolute ſumma, ut taceam hinc multam lucem affundi iis, quæ ad noſtram cognitionem univerſalem & rationem, quæ nobis eſt, ſpectant.

§. 261.

Idea mundi intelligibilis, quæ datur in Deo, ideam mundi rationalis includit (§§. 204. 260. 259. Theol. natur. 48. empir.). Idea mundi rationalis quomodo in Deo.

Liquet igitur, mundum intelligibilem & rationalem una eademque idea intellectu divino exhiberi, etſi mundus rationalis non ſit idem cum intelligibili. Id vero non tantummodo de adſpectabili intelligendum; verum etiam de mundo omni poſſibili reliquo.

§. 262.

Deus totum mundum rationalem &, ſi qua quoad diverſos mundos intelligibiles occurrit, diverſitatem omnem cognoſcit (§§. 261. Theol. natur. 48. empir. 141. 181. 259. 258. 257. 187. Theol. natur.). Mundus rationalis cur Deo cognitus.

§. 263.

Mundus rationalis omnes veritates univerſales continet (§. 258. Th. nat. 232 ſqq. 149. 144. 150. Ontol.). In mundo ergo rationali exhibentur omnia genera omnesque ſpecies cum ſuis eſſentialibus, attributis ac modorum poſſibilitatibus. Porro quia entia univerſalia connectuntur, quatenus ratio ejus, quod uni ineſt, continetur in alio (§. 10. Coſmol.), ens autem univerſale non habet rationem in alio, niſi quatenus ipſi ineſſe ponitur hic modus (§. 160. Ontol.), adeoque quatenus ens unum quoad modos, quos recipere valet, dependet ab aliis (§. 851. Ontol.); in mundo rationali entia univerſalia repræſentantur quoad omnem dependentiam a ſe invicem. Et quoniam denique mundus rationalis ſpectari debet tanquam immerſus omni mundo intelligibili & ſenſibili (§. 260.); omnes quoque entium univerſa- Mundi rationalis amplitudo.

verſalium relationes continere debet. Jam cum eſſentialia dent definitionem generum & ſpecierum (§. 169. *Log.*); in mundo rationali omnes continentur definitiones eædemque eſſentiales (§. 189. *Log.*). Quoniam porro attributa (§. 217. 218. *Log.*) modorumque poſſibilitates, quæ per modum attributorum inſunt, de ſubjecto prædicantur ſub conditione eſſentialium (§. 219. *Log.*), adeoque ſub conditione definitionis *per demonſtrata;* quæ vero de ſubjecto ſub conditione definitionis prædicantur, ea prædicantur abſolute (§. 222. *Log*); mundus rationalis omnes continet propoſitiones categoricas (§. 213. *Log.*) easque determinatas (§. 315. *Log.*). Quia denique modi atque relationes & quod in re quadam non concipitur poſſibile, niſi præſuppoſito ejus modo, de ſubjecto nonniſi ſub conditione enunciantur (§. 214 *Log.*), conditio vero iſta ſtatum ſubjecti exprimit, in quo prædicatum ei tribui poteſt (§. 225. *Log.*); mundus rationalis omnes propoſitiones hypotheticas (§. 215. *Log.*) easdemque determinatas continet (§. 315. *Log.*). Præter definitiones vero, ac propoſitiones categoricas & hypotheticas nulla datur veritas univerſalis. E.

§. 264.

Veritatum univerſalium cognitio in Deo.

Deus omnes veritates univerſales cognoſcit (§. 262 ſeq.). Repete §. 162.

§. 265.

Identitas cognitionis mundi rationalis cum philoſophica.

Cognitio mundi rationalis eſt cognitio philoſophica (§. 258. *Th. nat.* 10. *Coſm.* 4. *Diſc. præl.* 344. *Log.*).

§. 266.

Cognitio philoſophica Dei.

Deus omnem cognitionem philoſophicam habet (§. 262. 260. 265.).

§. 267.

Philoſophi definitio.

Philoſophus dicitur, qui cognitione philoſophica inſtructus, conſequenter, cum cognitio philoſophica ſit cognitio rationis eorum, quæ ſunt, vel fiunt, ſeu cur quid eſſe aut fieri poſſit (§. 4. *Diſc. prælim.*), qui rationem reddere poteſt eorum, quæ ſunt, vel fiunt, ſeu cur quid eſſe, aut fieri poſſit. Adde §. 39. *Diſc. præl.*

§. 268.

§. 268.

Deus eſt philoſophus abſolute ſummus (§. 266 ſq.).

Deus qualis ſit philoſophus.

§. 269.

Deus mundum rationalem intuitive cognoſcit. Idea mundi, quæ datur in Deo, ideam mundi rationalem includit (§ 261.), adeoque Deus mundum rationalem intra intelligibilem (§. 205.), ſibi repræſentat (§ 48. *Pſychol. emp.*). Quoniam itaque ſibi ſemper conſcius eſt eorum, quæ ſibi repræſentat (§. 187.), omnium quoque eorum, quæ ad mundum rationalem ſpectant, ſibi conſcius eſt. Jam vide §. 286. *emp.*

Intuitiva mundi rationalis cognitio in Deo.

§. 270.

Deus omnes veritates univerſales intuitive cognoſcit (§. 269. 263. 156. *Th. nat.* 38. *emp.*).

Veritatum universalium cognitio in Deo.

Differt in eo cognitio divina ab humana. Nos enim perpaucas veritates univerſales intuitive cognoſcimus, propterea quod pauca tantummodo individua ad idem genus vel eandem ſpeciem ſpectantia ſimul intuemur & quæ in iis percipimus plerumque nonniſi confuſe, nihil vero adæquate percipimus. Præterea quæ intuitive cognoſcimus, eorum veritas tantum non ſemper vi demonſtrationis, minimum cujusdam generalis, ex principiis ontologicis contextæ, qualibus in Arte inveniendi locus eſſe debet, rigidatur.

§. 271.

Nexus veritatum univerſalium conſiſtit in eo, quod ex veritate propoſitionis unius univerſalis vel plurium univerſalium cognoſcatur veritas propoſitionis univerſalis alterius. Quid ſit univerſalis propoſitio, exſtat §. 239. *Log.* Enimvero ſpeciebus inſunt determinationes, quæ notionem generis ingrediuntur (§. 241. *Ontol.*) & generi inferiori inſunt determinationes, quæ notionem generis ſuperioris ingrediuntur (§. 242. *Ontol.*). Quamobrem ex iis, quæ inſunt ſpeciei, intelligitur, cur ea ad hoc genus ſit referenda, & ex iis, quæ inſunt generi inferiori, cur ſub genere aliquo ſuperiori conſtituatur. Jam cum porro ſpeciei ideo conveniant prædicata abſoluta vel conditionata, quod ſub hoc genere contineatur & eidem quoad alterum caſum ſuperaccedat conditio, ſub qua generi prædicatum conditionatum

Quid ſit nexus veritatum univerſalium.

 com-

competit, ac idem quoque dicendum ſit de genere inferiori reſpectu ſuperioris (§. 343. *Log.*); ex eo, quod conſtet, generi convenire aliquod prædicatum, intelligitur, idem etiam ſpeciei vel generi inferiori convenire debere, conſequenter propoſitio univerſalis, quæ de genere inferiori aut ſpecie quadam quid enunciat, intelligitur vera, quod vera agnoſcatur propoſitio univerſalis, qua idem prædicatum eodem modo tribuitur generi ſuperiori vel proximo, & quod verum eſſe conſtet, ſubjectum propoſitionis illius univerſalis eſſe genus inferius vel ſpeciem ſub genere hoc ſuperiori vel proximo ſubſtantem. Veritas adeo propoſitionis univerſalis unius rationem ſufficientem agnoſcit in aliis (§. 56. *Ontol.*), conſequenter propoſitiones univerſales, quatenus veræ ſunt, aut, ſi mavis, veritates univerſales inter ſe connectuntur (§. 10. *Coſm.*). E. Adde quæ a poſteriori de hac re dicta ſunt §. 482. *emp.*

§. 272.

Cognitio nexus veritatum univerſalium qualis Deo tribuenda.

Deus nexum veritatum omnium univerſalium intuitive cognoſcit (§. 270. *Th. nat.* 286. *emp.* 263. 271. *Th. nat.*).

Atque in eo differt cognitio divina ab humana. Etenim nos vi Dicti de omni & nullo, quod nititur nexu veritatum univerſalium (§. 271.), ratiocinando (§. 348. *Log.*) nexum illarum veritatum detegimus; intuitive autem cognoſcere non poſſumus. Ratio diverſitatis hæc eſt, quod Deus totum mundum rationalem, veritates omnes univerſales continentem (§. 263.), cognoſcat intuitive; nos autem intuitivam iſtius mundi cognitionem diſtinctam minime habeamus.

§. 273.

Simultanea omnium veritatum univerſalium cognitio.

Deus omnes veritates univerſales ſimul cognoſcit (§. 201. 261. 200. 203. 187. 263.).

§. 274.

Cur Deus ratiocinando veritatem non cognoſcat, hujus tamen cognoſcendi modi ideam habeat.

Deus non demum unum ex altero colligit (§. 270. 272 ſeq. *Theol. natur.* 286. 363 ſeq. 365. *empir.*), *novit tamen, quomodo quæcunque veritas univerſalis ex aliis colligi poſſit* (§. 272. 271. *Theol. natur.* 347 - 349. 373. *empir.* 348. 328 ſeq. *Log.* 365. *empir.*).

§. 275.

§. 275.

Deus omnia univerſalia eorundemque nexum cognoſcit, dum ſingularia intuens, quæ ipſis inſunt, determinationes ad ſe invicem refert (§. 141. 207. 156. 248. *Th. nat.* 38. *empir.*). Deus ergo omnes determinationes intrinſecas, quæ unicuique ſingularium inſunt, a ſe invicem diſcernit. Et quia ſimul cognoſcit omnia (§. 160.); dum ea, quæ ſingulis inſunt, ad ſe invicem refert, non poteſt non perſpicere, quænam in pluribus eadem ſint, conſequenter omnem ſingularium ſimilitudinem partialem cognoſcit (§. 195. *Ontol.*). Similitudine partiali individuorum ſeu entium ſingularium conſtituuntur omnia univerſalia (§. 232. *Ont.*). E. Univerſalia omnia cognoſcit, dum determinationes, quæ ſingularibus inſunt, hæc intuens inter ſe confert. Quomodo Deus univerſalia cognoſcat.

Porro Deus ſingularia iſta cognoſcit tam abſolute ſpectata, quam in ſyſtemata redacta (§. 155.). Jam ſi ſingularia in ſe ſpectantur, attributorum cum eſſentialibus & modorum ſingulorum quoad poſſibilitatem inexiſtendi intrinſecam cum eſſentialibus iisdem (§. 143.), quoad poſſibilitatem vero inexiſtendi extrinſecam cum determinationibus, quæ aliis ſingularibus inſunt, nexus cognoſcitur (§. 144. *Th. nat.* & §. 111. *Coſm.*). Deus itaque diſtincte omnia cognoſcens, nihil vero confuſe (§. 156.); omnem quoque hunc nexum perſpicere debet (§. 38. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum ſimul cognoſcat omnia (§. 160.); dum ſingularia intuens (§. 207.) eas, quæ ipſis inſunt, determinationes ad ſe invicem refert, quæ quoad hunc nexum attributorum cum eſſentialibus & modorum cum determinationibus intrinſecis ejusdem entis atque entium aliorum in ſingularibus eadem ſunt, cognoſcit. Enimvero cum entia univerſalia ſimilitudine (§. 232. *Ontol.*), adeoque determinationibus communibus ſingularium conſtituantur (§. 195. *Ontol.*); quatenus idem nexus attributorum cum eſſentialibus & modorum cum determinationibus tum ejusdem entis, cui modi iſti ineſſe poſſe intelliguntur, tum aliorum entium, unde eorundem extrinſeca pendet poſſibilitas, in pluribus ſingularibus deprehenditur, univerſalium omnino eſt. E. Determinationes intrinſecas individuorum inter ſe conferens, omnem univerſalium nexum cognoſcit.

§. 276.

Cognitio univerſalium in Deo cur non ſit ſymbolica.

Cognitio univerſalis Dei non eſt ſymbolica (§. 270. 272. Th. nat. 286. emp. 156. Th. nat.). Non igitur demum opus habet vocabulis vel aliis ſignis, quibus tanquam ſejuncta a ſingularibus vel minus univerſalibus ſibi repræſentet, quæ ſingularibus inſunt, conſequenter non opus habet ad univerſalia ſingularibus immerſa (§. 260.) diſtincte ſibi repræſentanda, ſymbolis aut vocabulis, quemadmodum nobis accidit (§. 284. *Pſychol. empir.*). Et quoniam Deus non demum unum ex altero colligit (§. 274.) conſequenter in cognitione univerſalium ratiociniis nullis opus habet (§. 366. *emp.*); nec neceſſe eſt, ut vocabulorum vel aliorum ſignorum uſu ratiocinia diſtincta efficiat, quemadmodum denuo nobis accidit (§. 369. *empir.*). E. (§. 289. *emp.*).

Limitationibus intellectus noſtri tribuendum, quod cognitio univerſalium ſymbolica eſſe debeat, aſt intuitiva intra arctos admodum limites coërceatur & valde imperfecta ſit.

§. 277.

Cognitio ſymbolica cur Deo perſpecta.

Deo perſpecta eſt omnis cognitio ſymbolica poſſibilis (§. 155. Th. nat. 170. Ontol.).

§. 278.

Cur perſpecta ſit ea, quæ hominibus ſingulis eſt.

Deo omnis cognitio ſymbolica perſpecta eſt, quæ in hominibus datur ſingulis (§. 249. 251.).

§. 279.

Ratio Dei quanta ſit.

Deo ratio abſolute ſumma ſeu maxima competit (§. 270. 272 ſq. Th. nat. 488 ſq. emp.).

§. 280.

Ratio divina illimitata.

Ratio divina illimitata eſt (§. 483. empir. 272 ſq. Theol. nat.).

§. 281.

Infinitudo rationis divinæ.

Ratio divina infinita eſt (§. 272 ſq. Th. nat. 483. emp. 838. Ontol.).

§. 282.

Incomprehenſibilitas rationis divinæ.

Ratio divina omni enti rationali finito incomprehenſibilis.

Quo-

Quoniam ens rationale finitum non habet ideam rationis, niſi quatenus ſui conſcium eſt (§. 12. *Pſychol. rat.*); non aliam niſi rationis finitæ ideam habet. Jam vero ratio divina infinita eſt (§. 281.). Ens adeo rationale finitum eandem ſibi repræſentare minime valet (§. 48. *Pſychol. empir.*). Jam vide §. 170.

§. 283.

Ratio divina homini incomprehenſibilis (*§. 173. 282.*). Cur ratio divina homini incomprehenſibilis.

§. 284.

Ratio divina actus eſt, non facultas (*§. 273. 272. Th. nat. 716. Ontol.*). Qualis ſit ratio divina.

§. 285.

Ratio divina immenſa eſt (*§. 279 ſq.*). Quamobrem cum non poſſit concipi ratio illimitata, quæ non ſit eadem cum divina, conſequenter omni enti rationali finito incomprehenſibilis (§. 282.), ratio illimitata pro menſura illimitatæ, hoc eſt, ſui ipſius aſſumi nequit, ubi eam metiri volueris (§. 438. *Ontol.*), nihil omnino acturus. Quoniam vero præter rationem illimitatam non datur alia niſi limitata (§. 53. *Ontol.*); pro menſura accipienda foret ratio limitata. Enimvero impoſſibile eſt, ut ratio limitata, quotiescunque ſumatur, tandem degeneret in illimitatam (§. 175.), ſeu divinam (§. 280.), vel eandem ſuperet (§. 279.). Ratio igitur limitata illimitatæ prorſus heterogenea eſt (§. 364. *Ontol.*). Quamobrem nec ratio limitata pro menſura illimitatæ aſſumi poteſt (§. 441. *Ont.*). E. (§. 41.). Immenſitas rationis divinæ.

§. 286.

Si nexus veritatum univerſalium omnium per ea, quæ entibus inſunt, diſtincte cognita perſpicitur, ratio pura eſt. Tunc enim nulla ſpecies ſuo ſubordinatur generi, nec ullum genus inferius ſuo ſuperiori, niſi quia ſpeciei inſunt determinationes, quæ notionem generis ingrediuntur (§. 241. *Ontol.*), & notioni generis inferioris inſunt determinationes, quæ ingrediuntur notionem generis ſuperioris (§. 242. *Ontol.*). Et ſimiliter in eadem hypotheſi non tribuitur ſpeciei vel generi inferiori aliquod prædicatum, ſive abſolutum, ſive conditionatum, niſi quia ge- Quandonam ratio ſit pura.

neri ſuperiori vel inferiori iſtiusmodi prædicatum convenit, abſolutum quidem per ea, quæ generi ſuperiori vel inferiori ſimul inſunt (§. 157. *Ontol.*); conditionatum vero per ea, quæ & generi ſuperiori vel inferiori, ſub quo genus inferius vel ſpecies ſubſtant, & enti cuidam alii univerſali vel pluribus inſunt (§. 160. *Ontol.*). Quamobrem nexus veritatum univerſalium explicabilis eſt per Dictum de omni & nullo (§. 341. & ſeqq. *Log.*), ſeu per ratiocinia (§. 47. 48. *Log.*), neque in hiſce ratiociniis admittuntur niſi definitiones generum & ſpecierum & propoſitiones, & hæ quidem a priori cognitæ (§. 434. *Pſych. emp.*). Jam vide §. 495. *empir.*

§. 287.

Quænam ratio ſit pura.

Ratio limitata prorſus pura eſſe nequit, ſola illimitata pura eſt (§. 483. emp. 825. Ont. 286. Th. nat.).

§. 288.

Puritas rationis divinæ cur humanæ repugnet.

Ratio Dei prorſus pura eſt; humana prorſus pura eſſe nequit (§. 280. 287.).

§. 289.

Cognitio univerſalium omnium in uno.

Deus ex qualibet veritate univerſali cognoſcit veritates ceteras omnes in univerſum (§. 156. 271.), ſeu totum mundum rationalem (§. 257 ſq. 275. Th. nat. 38. emp.).

Quæ hic de mundo rationali quoad Deum demonſtrantur, analoga ſunt iis, quæ de mundo intelligibili, quem Deus ſibi repræſentat (§. 200. 203.), ſupra demonſtravimus (§. 161.). Et ſane quia in mundo intelligibili Deus in quolibet minimo intuetur totum; ideo quoque in rationali in quolibet univerſali totum intuetur rationalem, propterea quod idea mundi intelligibilis ideam rationalis includit (§. 261.) & Deus univerſalia eorundemque nexum, quibus rationalis conſtituitur (§. 258.), in ſingularibus, quæ mundus intelligibilis complectitur (§. 248.), intuetur (§. 275.).

§. 290.

Veritatis omnis quinam Autor.

Veritas omnis a Deo eſt (§. 263. 261. 164.).

Probe hæc notanda propoſitio eſt, ne veritatem, quam rationis lumine aſſequimur, vilipendamus, vel prorſus criminemur. Etſi enim negari

negari non poſſit, veritates, quæ in S. S. revelatæ rationis humanæ ſphæram tranſcendunt, eſſe magis momentoſas, quam quæ rationi patent; non tamen magis ſunt divinæ originis, quam naturales, quas recto facultatum uſu aſſequimur.

§. 291.

Omnes veritates univerſales ab æterno fuere in Deo (§. 201. 74. 200. 203. 261. 263.). Quando cœperint & ubinam fuerint.

§. 292.

Inventores veritatem non efficiunt (§. 290 ſq. 39.), *ſed tantummodo in cognitionem ejus penetrant* (§. 461. *emp.* 290. *Th. nat.*) *& aliis tectam revelant.* Inventoribus circa veritatem quid tribuendum.

Inventores comparari poſſunt cum Prophetis. Nimirum veritas, quam Prophetæ notam reddidere hominibus, ab ipſis minime conficta, ſed ab æterno in Deo fuit eundemque ſolum autorem habet: Deus vero inſpiratione notam fecit ipſis, & deinde per eosdem revelavit aliis. Similiter inventores veritatum fabri non ſunt, ſed eædem ab æterno fuere in Deo & Deum autorem habent unicum. Inventoribus igitur in eas incidere licet via demonſtrationis & ſic Deus per eos hominibus revelat veritates naturales. Quemadmodum vero præter Prophetas veros fuere etiam falſi, & inter hos, qui ſibi viſi ſunt tales, alios bona fide deceperunt; ita pſeudoprophetis annumerandi ſunt errorum fabri, qui ſibi inventores videntur, cum non ſint, procul adhuc remoti a veritate, quam ſibi deprehendiſſe videntur.

§. 293.

Si inventor denotet autorem veritatis ſeu ejus fabrum; ſolus Deus eſt inventor (§. 290 ſq. 92.). Quo ſenſu Deus ſit inventor.

§. 294.

Deus ab omni errore prorſus immunis eſt (§. 264. 272. 274. 273. *Th. nat.* 593. 476. *Log.*). Cur Deus errare neſcius.

Deus non errare poteſt in cognitione intuitiva, diverſa habens pro iisdem: id enim nobis accidit, quatenus confuſe res percipimus (§. 601. *Log.*), Deus vero omnia cognoſcit diſtincte, nihil confuſe (§. 156.). Neque lapſu memoriæ errare poteſt, quemadmodum homines ſolent (§. 604. *Log.*), cum omnia cognoſcat ſimul (§. 273.). Neque

etiam male ratiocinando ut erret fieri poteſt, quemadmodum a nobis non uno modo erratur (§. 608. & ſeq. *Log.*), quia veritates univerſales intuitive cognoſcit (§. 272.), non vero, quemadmodum nobis moris eſt, unam ex aliis colligit (§. 274.).

§. 295.

Qualis cognitio Deo tribuenda juxta S.S.

Juxta Scripturam ſacram Deo tribuenda eſt cognitio eorum, quorum cognoſcendorum facultas in homine datur. *Pſalm.* CXIV. 91. Deum, ait Davides, ſibi conſcium eſſe eorum, quæ auditu & viſu percipiuntur. *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non conſiderat?* Nimirum concedendum eſt Deum, qui creavit hominem *Gen.* II, 7. eſſe factorem oculorum & aurium, conſequenter homini dediſſe facultatem videndi objecta, quæ oculos feriunt, & facultatem audiendi ſonos, qui in aurem illabuntur. Quoniam itaque Deus condere potuit homines ſibi præſentia cognoſcentes beneficio viſus & ſonos percipientes auxilio auditus; quin ipſemet quoque viſibilium & audibilium ſibi conſcius eſſe debeat, dubitandum non eſſe videtur Davidi. Etenim ſi Deo perſpectum fuit, quomodo efficere poſſit, ut alii videant viſibilia & audiant ſonos quoscunque; modus quoque non impoſſibilis cenſeri debet, quo ipſemet ea cognoſcit, quæ viſu atque auditu ab homine percipiuntur.

§. 296.

Ratio Deo juxta S.S. tribuenda.

Deo juxta S. S. competit ratio in eo ſignificatu, quo ipſi eandem vindicavimus. Anima per eſſentiam & naturam ſuam rationalis eſt (§. 454. *Pſychol. rat.*), adeoque ad nexum veritatum univerſalium perſpiciendum apta (§. 451. *Pſychol. rat.*). Immo a poſteriori conſtat, hominem nexum veritatum univerſalium perſpicere poſſe. Jam vero Deo juxta S.S. tribuenda eſt cognitio eorum, quorum cognoſcendorum facultas homini competit (§. 295.). E. §. 483. *empir.*

§. 297.

Magnitudo rationis divinæ juxta S.S.

Juxta S.S. Deo competit ratio abſolute ſumma (§. 208. 205. 260. 259. 258. 262 ſq. 271. *Th. nat.* 488. *empir.* 216. 275. *Th. nat.* 489. *emp.*).

§. 298

§. 298.

Ratio divina juxta S. S. illimitata & infinita eſt (§. 297. *Th.nat.* 838. *Ont.* 280 ſq. *Th.nat.*). Idem patet ex §. 297. *Th.nat.* 796. 838. *Ontol.* Limitum remotio a ratione divina & ejus infinitudo.

§. 299.

Deo juxta S. S. perſpecta eſt cognitio rerum ſymbolica. Etenim in S. S. multoties legitur, Deum locutum eſſe ad patriarchas & prophetas. Locutus eſt Deus de ſeipſo, & quidem de eſſentia ſua, *Exod.* III, 14. *Jeſ.* XLVI, 9. de attributis ſuis, *Gen.* XVII, 1. *Jeſ.* XLVI, 10. de operibus ſuis. *Jeſ.* XLV, 12. Locutus eſt de rebus naturalibus, veluti de ſtellis, corporibus mundi totalibus, *Gen.* XV, 5. de pulvere terræ, *Gen.* XIII, 16. de arena maris *Gen.* XXII, 17. Locutus eſt de rebus moralibus, veluti de malitia hominum, *Gen.* VI, 5. & de virtutibus, *Gen.* VII, 1. Locutus eſt de rebus artificialibus, *Gen.* VI, 14. & ſqq. *Exod.* XXV, 10. & ſeqq. Conſtat itaque, fide S. S. nihil poſſe concipi rerum, quod non nomine aliquo indigitare poſſit, eumque quæ cogitat verbis exprimere valere aliis. Jam vide §. 289. *empir.* Deo igitur perſpecta ſunt, quæ ad cognitionem ſymbolicam pertinent. Enimvero cum juxta S. S. ideæ rerum Deo eſſentiales ſint (§. 219.), adeoque ab eodem nunquam abeſſe poſſint (§. 144. *Ontol.*), cumque nihil juxta eandem cognoſcat confuſe, ſed omnia diſtincte (§. 208.), illorumque ſibi ſemper conſcius eſſe debeat (§. 11. *Pſychol. rat.*); fieri non poteſt, ut cognitio ejus ſymbolica ſit, quemadmodum nobis eſt ob finitudinem facultatis cognoſcendi. Quamobrem Deo cognitio ſymbolica juxta S. S. tantummodo perſpecta eſt. Cognitio ſymbolica Deo juxta S. S. perſpecta.

Cognitio ſymbolica arguit in cognoſcente imperfectionem intellectus, quatenus ea habet opus ad univerſalia diſtincte percipienda (§. 328. *Pſychol. empir.*), judicia magis diſtincta efficienda (§. 351. *Pſychol. empir.*) & ratiocinia magis manifeſta reddenda (§. 369. *Pſychol. empir.*). Deus igitur, cui etiam juxta S. S. intellectus omnium poſſibilium perfectiſſimus competit (§. 218.), cognitione ſymbolica non indiget, immo ne tribui quidem poteſt eo ſenſu, quo nobis competit (§. 289. *Pſychol. empir.*). Enimvero cum in ſe nihil imperfectionis in cognoſcente arguat ſymbolica idearum repræſentatio, ſed potius ad intel-

lectus perfectionem referri debeat; Deo quoque indignum non eſt, quod omnis cognitionis ſymbolicæ ambitum perſpiciat, & quidem non demum in ideis animarum noſtrarum, ſed per ſe.

§. 300.

Objectum ſcientiæ divinæ.

Deo eſt per eminentiam ſcientia omnium univerſalium & ſingularium (§. 275. 251. 289. 161.). Videt adeo, quomodo veritas unius, quod cognoſcit, ſive in univerſalium, ſive in ſingularium numero ſit, determinetur per veritatem alterius: quod cum æquipolleat demonſtrationi (§. 522. *Log.*), analyſi perfectâ ad ſua principia veritatem quamlibet reducenti (§. 533. *Log.*); idcirco in eo eminenti quodam modo ineſt is intellectus actus, quo veritas cujusvis, quod affirmatur, vel negatur, demonſtratur (§. 845. *Ontol.*). Jam vide §. 564. *Log.*

Nos quando aliquid ſcimus, ejus rei ſcientia ſucceſſive eſt acquiſita; Deus autem ſcit unico actu, adeoque ejus ſcientia eſt ſcientia per eminentiam.

§. 301.

Omniſcientiæ definitio.

Omniſcius dicitur, qui ſcit omnia, quæcunque cognitu poſſibilia ſunt, ſive ſingularia fuerint, ſive univerſalia. Unde *Omniſcientia* eſt ſcientia omnium cognitu poſſibilium, tam ſingularium, quam univerſalium, ſeu, quæ in ſe talia ſunt, ut cognoſci poſſint.

Facile perſpicies omniſcientiam divinam, prouti a nobis definitur, omnem intellectus divini actum deſignare, quo rei cognitio abſolvitur.

§. 302.

Omniſcientia Deo vindicata.

Deus eſt omniſcius (§. 300. 141. 301.).

§. 303.

Omniſcientia S. S. conformis.

Deus juxta S. S. omniſcius eſt, ſeu omniſcientia eidem tribuenda. Cum ea ſciamus, quæ demonſtrare valemus (§. 568. *Log.*), nobis vero perſpecta ſit demonſtrationis forma genuina (§. 522 & ſeqq. *Log.*); vi hujus facile convincimur, ſi vel ad Matheſin ſolam animum advertamus, cadere in hominem ſcientiam. Quoniam itaque juxta S. S. Deo tribuenda cognitio eorum,

rum, quorum cognoſcendorum facultas in homine datur (§. 295.); quin Deo etiam eadem non invita tribuenda ſit ſcientia, dubitari nequit. Scientia cum nitatur demonſtratione (§. 564. *Log.*), adeoque nos ſucceſſiva ratiociniorum concatenatione ad eandem perveniamus (§. 522. & ſeqq. *Log.*), Deus vero juxta S. S. omnia cognoſcat ſimul, ſeu actu unico (§. 216.), neque is demum opus habeat, ut unum ex altero colligat (§. 274.); ſcientia eminenter eidem ineſt (§. 845. *Ontol.*). Et quia non minus intellectus ipſius juxta S. S. (§. 215.), quam ratio quoque, qua univerſalium veritatum nexum perſpicit (§. 483. *Pſychol. empir.*), illimitata eſt (§. 298.); ſcientia ejus ad omnia extenditur, ut adeo ipſi, S. S. non invita, tribuenda ſit ſcientia omnium univerſalium & ſingularium per eminentiam (§. 300.). Jam vide §. 301 ſq.

§. 304.

Novit Deus, quid poſito uno ponatur, ſeu quid certis circumſtantiis poſitis aut ſub data conditione futurum eſſet. Deo enim eſt ſcientia omnium univerſalium & ſingularium (§. 300.). Scitur vero, quod demonſtrari poteſt (§. 568. *Log.*). Quamobrem cum in demonſtratione ex notione ſubjecti colligatur, prædicatum eidem convenire (§. 520. *Log.*), conſequenter poſita determinatione ſubjecti poni hoc prædicatum; Deus vero etſi non demum unum ex altero colligat, quomodo tamen ex altero colligatur norit (§. 274.), habitu demonſtrandi per eminentiam inexiſtente (§. 845. *Ontol.*): Deus novit, quid poſitis hiſce determinationibus ſubjecti ponatur, ſeu quid ſub data conditione aut ſub certis quibusdam circumſtantiis futurum eſſet.

Quod Deus norit quid ſub data conditione fieri debeat.

Probe autem notandum eſt, conditionem ſub qua Deum quid cognoſcere ſupponitur, hic ſpectari tanquam nude poſſibilem, nondum vero tanquam extituram, vel non extituram.

§. 305.

Juxta S. S. Deus novit, quæ ſub datis quibusdam circumſtantiis futura ſunt, aut quid poſito uno ponatur 1 Sam. XXIII, 10. & ſeqq.

Idem juxta S. S. evincitur.

§. 306.

Conditionatæ quæ eſſe poſſunt qua ſcientia a Deo cognoſcantur.

Si conditio aliqua, ſub qua quid futurum eſſe poſſe intelligitur, tantummodo ut poſſibilis ſpectetur, non vero ut extitura, vel non extitura; quid ſub ea futurum eſſet Deus cognoſcit per ſcientiam ſimplicis intelligentiæ (§ 221.).

§. 307.

Cognitio impoſſibilium quæ Deo tribuenda.

Deus etiam novit omnia impoſſibilia ſive abſolute, ſive ſub certa conditione talia. Ideo quid poſſibile eſt, quod ejus idea in intellectu divino detur (§. 192). Quamobrem cum Deus ſibi eorum ſit conſcius, quæ in ideis iſtis continentur (§. 187.); eum fugere nequit impoſſibilia prodire, ſi determinationes, quæ continentur in ideis ſuis, alio modo combinentur, quam in iisdem conjunguntur. Et quia quoque novit, quid uno poſito ponatur (§. 304.); nec ipſum fugere poteſt, quod eodem poſito, aliud ab hoc diverſum poni poſſit. Atqui in priori caſu impoſſibilia prodeunt, quæ abſolute ſpectantur, in poſteriori, quæ ſub certa conditione talia deprehenduntur. E.

§. 308.

Modus, quo Deus impoſſibilia cognoſcit.

Deus omnia impoſſibilia cognoſcit, dum poſſibilia in certa ſyſtemata relata intuens, determinationes entibus intrinſecas & entium in ſerie rerum loca variat. Etenim dum intuetur omnia poſſibilia in ſua ſyſtemata relata, & quæ entibus ſingulis inſunt determinationes ad ſe invicem refert; quod hæ alio modo combinatæ contradictionem involvant, conſequenter quod eſt impoſſibile ſic prodeat (§. 79. *Ontol.*), non poteſt non agnoſcere. Similiter dum totam rerum ſeriem, qua eædem inter ſe connexæ ſiſtuntur intellectui præſentes, intuens, eas alio ordine poni ſumit, ſeu loca eorum variat; quod ſic denuo prodeant, quæ quoad modificationes ſuas & dependentiam ab aliis contradictionem involvant, agnoſcere itidem debet. In priori caſu agnoſcit impoſſibilia abſolute talia, in poſteriori quæ nonniſi ſub data conditione talia ſunt.

Intimius in notionem cognitionis impoſſibilium a priori penetrabit, qui ex arte combinatoria perſpecta habet, quæ de permutatione ſeu variatione ordinis (§. 129. *Anal.*) & variatione combinationis docentur

tur (§. 222. *Anal.*): unde agnoſcet cognitionem impoſſibilium reſpondere ſeparationi combinationum ab inutilibus, conſtabitque ratio a priori, cur, cum veritas nonniſi una ſit, error variari poſſit in infinitum.

§. 309.

Novit Deus, quænam impoſſibilia ens unumquodque finitum intelligens pro poſſibilibus amplectatur (§. 251. 249. *Th. nat.* 497. *Log.*).

Poſſibilium cum impoſſibilibus confuſio ab intelligente finito quomodo a Deo cognoſcatur.

§. 310.

Deus agnoſcit omnes errores, qui admitti poſſunt, ab intellectu finito, & a quonam ente intelligente unusquisque admitti poſſit (§. 309. *Th. nat.* 491 ſq. 594. *Log.*).

Errores quomodo a Deo cognoſcantur.

§. 311.

Deus omnia cognoſcit neceſſario (§. 188. 181. *Th. nat.* 303. *Ontol.*).

Neceſſitas cognitionis in Deo.

Quod in hominibus libertas influat in cognitionem, inde eſt, quod non omnia ſimul cognoſcere valeamus, & res confuſe percipiatur, antequam diſtincte cognoſcantur, quæ ipſi inſunt, aut quasnam ad res alias habere poſſit relationes, vel etiam nomen ab aliis eidem tributum innoteſcat, ubi ejus adhuc nihil nobis innotuit, atque præterea rerum externarum egentes aliisque rationibus adducti, cognitionem hujus potius rei eligamus, quam alterius. Imperfectioni adeo intellectus, quatenus ſcilicet is limitatus eſt, tribuendum, quod ad actum cognitionis libere nos determinare valeamus. Quamobrem cum intellectus divinus prorſus illimitatus ſit (§. 166); nec libera ad aliquem cognitionis actum in eodem determinatio locum habere poteſt.

CAPUT

CAPUT III.
DE
POTENTIA ET VOLUNTATE DEI.

§. 312.

Deus non vult ſine motivis.

Deus ut quid velit, vel nolit, motivum aliquod adeſſe debet (§. 70. *Ont.* 887. *emp.*).

Non eſt quod diſpliceat principium rationis ſufficientis ad Deum applicari. Etenim duo illa principia ſumma, principium ſcilicet contradictionis & principium rationis ſufficientis, quibus nititur omnis veritas, non minus ad ea pertinent, quæ in Deo ſunt, quam ad ea, quæ a Deo ſunt. Nimirum quæ in Deo neceſſaria ſunt, quoad cognoſcendi modum a principio contradictionis; quæ vero libera ſunt, a principio rationis ſufficientis pendent, quemadmodum in rebus finitis principium contradictionis dicitur fons veritatum neceſſariarum, principium rationis ſufficientis contingentium.

§. 313.

Cur Deus non velit impoſſibilia.

Quæ impoſſibilia ſunt, Deus velle nequit. Satis ſuperque conſtat, nec nos velle, quæ impoſſibilia ſunt, niſi quatenus nobis poſſibilia videntur, quæ non ſunt. Jam vero Deus novit omnia impoſſibilia (§. 307.) conſequenter fieri nequit, ut poſſibilia videantur, quæ non ſunt. E.

§. 314.

Objectum generale voluntatis divinæ.

Quicquid Deus vult, poſſibile eſt (§. 313. Theol. natur. 85. Ontol.).

§. 315.

Sola poſſibilitas non ſufficit, ut Deus quid velit.

Sola poſſibilitas non ſufficit, ut Deus quid velit, ſeu Deus non ideo quid vult, quia posſibile (§. 101. Coſm. 117. 121. Th. nat. 133. Ont.). Idem patet ex §. 121. 119. 120.

§. 316.

§. 316.

Deus quicquid vult penitus intelligit, ut ſcilicet nihil quo ad ejus cognitionem deſiderari poſſit (§. 314. 155. 251. 249. 275. 156. 161. 289. 141.). Intelligentia eorum, quæ Deus vult.

Hinc plurima conſequuntur, quæ voluntatem divinam ab humana diſtinguunt; immo hæc volitionis intelligentia fons eſt omnis differentiæ, quæ inter voluntatem divinam & voluntatem noſtram intercedit.

§. 317.

Ergo *voluntas ejus nullo modo fertur in incognitum (§. 316.).* Voluntas divina non fertur in incognitum.

Hoc commune quidem eſt voluntati divinæ cum voluntate noſtra (§. 588. *Pſychol. empir.*), ſed cum tanta tamen differentia, quæ inter ens illimitatum & limitatum intercedit. Etenim cum Deus penitus intelligat, quicquid vult (§. 316.), nihil quoque objecto appetibili ineſt, quod volitioni obſtitiſſet, ubi perſpectum fuiſſet: aſt quoniam nos non intelligimus penitus, quod volumus, haud raro accidit, ut imperfecte cognitum appetamus, quod averſati fuiſſemus, ſiquidem fuiſſet penitus perſpectum, propterea quod eidem vel inſint vel ab eodem dependeant plura averſabilia, quam appetibilia, ut adeo averſio fortior adverſus appetitionem minus fortem prævaluiſſet. Unde patet voluntatem noſtram, dum in cognitum fertur, ſimul ferri in incognitum, etſi nunquam fieri poſſit, ut in incognitum feratur per ſe, ſed tantummodo dependenter a cognito, quatenus cognitum appeti nequit, niſi ſimul appetantur, quæ inde pendent, ſed a nobis minime prævidentur. Nimirum quatenus novimus, quod alia ab eo, quod appetimus, dependeant, ea tamen non cognoſcimus, atque hoc non obſtante idem appetimus; voluntas una fertur in id, quod nobis incognitum eſt, ſed non per ſe.

§. 318.

Quamprimum appetibile vel averſabile qua tale cognoſcitur, illud quoque cognoſcens appetit vel averſatur (§. 56. 118. Ontol.). Quandonam actus volitionis & nolitionis oriatur.

§. 319.

Æternitas cognitionis & voluntatis divinæ.

Deus omnia cognoſcit (§. 160. 311. 74. 155. 307. 247. 275., & vult ac non vult ab æterno (§. 156. 141. 318.).

§. 320.

Impoſſibilitas volitionis temporariæ.

Impoſſibile eſt, ut Deus quid demum in tempore velit, hoc eſt, ut velit, quod ante nondum volebat, & ut in poſterum ipſum velle contingat, quod nondum vult (§. 319. 39.).

§. 321.

Libertas voluntatis divinæ ab omni coactione externa.

Deus in volendo liber eſt ab omni coactione externa, ſeu nulla vi externa adigi potuit, ut quid vellet (§. 319. 74. 39. 92.).

Equidem & voluntas noſtra cogi nequit (§. 927. *Pſychol. empir.*), adeoque vi externa ad volendum adigi nequit (§. 926. *Pſychol. emp.*), fieri tamen poteſt, ut nolens vel volens vi motivi ipſi ſuppeditati nolitionem vel volitionem mutet in gratiam vi utentis (§. 928. *Pſych. emp.*). Atat! in Deo ne quidem poſterius locum habet, atque adeo libertas ab omni coactione externa latius patet, quam in homine.

§. 322.

Quomodo ad volendum determinetur.

Deus ſemetipſum determinat ad volendum & nolendum (§. 321.).

§. 323.

Spontaneitas voluntatis divinæ.

Deus ſponte vult, quicquid vult, & ſponte non vult, quicquid non vult (§. 322. *Th. nat.* 933. *emp.*).

Eſt vero hæc ſpontaneitas vera, non tantummodo apparens, qualis gravi cadenti in deſcenſu tribui ſolet, quemadmodum apparet, ſi cogites demonſtrationem reſolvi in libertatem a coactione externa, qualis non datur in caſu ſpontaneitatis apparentis, veluti in ſpontaneo deſcenſu gravis, ubi idem a cauſa gravifica continuo ad motum ſollicitatur.

§. 324.

Differentia mundorum.

Mundus unus ab altero non differt niſi gradu perfectionis. Omnes enim mundi, qui præter hunc adſpectabilem poſſibiles ſunt (§. 101. *Coſmol.*), perinde ac hic adſpectabilis (§. 55. *Coſmol.*), ſunt ſeries entium finitorum ſucceſſivorum ac ſimultaneorum

neorum inter ſe connexorum (§. 48. *Coſmol.*), adeoque differre nequeunt niſi entium multitudine ac veritate & modo connexionis ſeu ipſo nexu. Enimvero res in mundo connectuntur, quatenus una continet rationem ſufficientem coëxiſtentiæ vel ſucceſſionis alterius (§. 10. *Coſmol.*). Quamobrem in modo connectendi non poteſt concipi differentia, niſi rationum particularium in univerſales reſolutione. Qualiscunque tandem ſit hæc differentia, cum perfectio mundi conſiſtat in eo, quod rationes particulares ſimultaneorum & ſucceſſivorum tandem in aliquam generalem reſolvantur (§ 540. *Coſmol.*), mundus unus ab altero non differt quoad nexum niſi gradu perfectionis. Cumque mundus itidem perfectior ſit, ſi major in eo eſt rerum conſentientium varietas (§. 552. *Coſmol.*); nec quoad entia, quæ mundum ingrediuntur, alia obtinet differentia, quam quæ in gradu perfectionis conſiſtit.

§. 325.

Deus hunc mundum ex ceteris elegit ob majorem perfectionem, quæ ipſi præ ceteris ineſt (§. 121. 119 ſq. 324. *Th. nat.* 511. 542. *emp.* 123. *Th. nat.* 941. *emp.*). Ratio objectiva electionis mundi.

§. 326.

Mundus, qui exiſtit, eſt omnium posſibilium perfectisſimus (§. 325. 168 ſq. 294.). Qualis ſit mundi hujus perfectio.

Ceterum quando hic mundus dicitur perfectiſſimus, per ſe patet, nobis non eſſe ſermonem niſi de perfectione, quæ cadit in mundum. Quamobrem etſi hic, qui exiſtit, mundus dicatur *mundus omnium perfectiſſimus*, non tamen inde concluditur legitima illatione, mundum hunc, qui exiſtit, eſſe *ens omnium perfectiſſimum*, quod enim in ſuo genere perfectiſſimum eſt, ita ut perfectio a differentia ſpecifica manet, id non abſolute tale eſt, ſeu in omni entium genere.

§. 327.

Adverſus perfectionem mundi maximam ab iis, quæ in mundo obſervamus, nulla fieri poteſt objectio (§. 541 ſq. 543. 547 ſq. *Coſm.*). Quænam objectiones contra perfectionem mundi nullæ ſint.

§. 328.

Electio mundi omnium perfectiſſimi quale ſit ſignum.

Electio mundi in ſuo genere perfectiſſimi eſt ſignum naturale intellectus omnium abſolute perfectiſſimi. Si enim Deus mundum hunc ex ceteris non minus poſſibilibus elegit ob majorem perfectionem, quæ ipſi præ ceteris ineſt; neceſſe eſt, ut cognoverit, mundo huic majorem ineſſe perfectionem, quam mundis ceteris æque poſſibilibus, cum per ſe pateat nihil poſſe eligi ob id, quod ab eligente non cognoſcitur. Jam perfectio mundi conſiſtit in eo, quod rationes particulares rerum ſimultanearum (cur ſcilicet ipſæ potius coëxiſtant, quam aliæ, & hoc potius, quam alio modo) & ſucceſſivarum (cur ſcilicet hæ potius ſibi invicem ſuccedant, quam aliæ) tandem in aliquam generalem reſolvantur (§. 540. *Coſmol.*). Neceſſe igitur eſt, ut Deus, dum elegit mundum in ſuo genere perfectiſſimum, omnia coëxiſtentia & ſucceſſiva in mundo quolibet diſtincte cognoſcat (§. 152.) non modo perſpiciens, quæ ipſis inſunt, ſed & intelligens, quomodo vi eorum omni poſſibili modo combinari poſſint, adeoque coëxiſtentia & ſucceſſiva non modo in ſe ſpectans, verum etiam in ſyſtemata referens (§. 142.), conſequenter ob majorem perfectionem mundum hunc ex ceteris eligere nequit, niſi diſtincte cognoſcat omnia, quæ ad omnes mundos poſſibiles ſpectant (§. 38. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum omnes mundi poſſibiles, quicquid cognitu poſſibile in ſe contineant (§. 153.); dum Deus eligit mundum unum ex ceteris poſſibilibus, quicquid cognitu posſibile actu cognoſcere debet, conſequenter cum intellectus perfectisſimus ſit, qui omnia posſibilia ſibi diſtincte repræſentat (§. 647. *Pſych. rat.*), adeoque cognoſcit quicquid cognitu posſibile, imposſibilibus quippe nonniſi per posſibilia cognoſcendis (§. 308.); ut Deus eligat mundum in ſuo genere perfectisſimum, neceſſe eſt, ut intellectus ipſius ſit omnium abſolute perfectisſimus. Jam vide §. 952. 956. *Ont.*

§. 329.

Electio mundi minime perfectiſſimi cur idem ſignificare nequeat.

Electio mundi in ſuo genere minime perfectisſimi non eſt ſignum intellectus abſolute perfectisſimi. Pone electum eſſe mundum A, qui minus perfectionis posſidet, quam mundus B.

Cum

Cum mundus A eligi potuerit, vel propter rationes ipſi extrinſecas, vel propter ignorantiam, quod ſcilicet mundus B aut prorſus ignoretur, aut ejus ſaltem perfectio non agnoſcatur; ex eo ſane, quod mundus A electus eſſe ſupponatur mundo B imperfectior, colligi nequit, eligentem omnia poſſibilia diſtincte ſibi repræſentaſſe (§. 38. *Pſych. empir.*), conſequenter eidem intellectum abſolute perfectiſſimum competere (§. 647. *Pſychol. rat.*). Jam conf. §. 952. *Ont.*

§. 330.

Quicquid eſt perfectiſſimum in ſuo genere, id Deo in eo genere maxime placet (§. 325. 316. 207. 272. *Th. nat.* Jam vide §. 511. 516. 542. *empir.* Quid Deo maxime placeat in quolibet genere.

Non Deo indignum exiſtimari debet, quod ipſi placeant res finitæ, etſi infinito intervallo a ſumma ipſius perfectione diſtent. Etenim ideæ rerum ſunt actus intellectus ipſius: quidni ergo ipſi placeat, quod ſuum eſt? Cave vero hinc inferas: Deo placere malum morale, quod in hominibus obſervamus. Paulo enim poſt oſtendemus, id non eſſe a Deo, ſed ab ipſis hominibus, evicturi quod ipſum diſpliceat eidem maxime. Placent enim entia, quatenus perfectionis ſunt capacia, quæ a Deo eſt. Ad hanc vero perfectionem minime ſpectat malum morale. Deinde probe notandum eſt in propoſitione præſente non affirmari abſolute, quod Deo placeat maxime, quod in ſuo genere perfectiſſimum; ſed tantummodo, quod idem maxime placeat inter ea, quæ ad iſtud rerum genus ſpectant.

§. 331.

Mundus, qui exiſtit, inter omnes poſſibiles Deo maxime placet (§. 326. 330.). Quinam mundus Deo maxime placeat.

§. 332.

Ens liberum decere dicitur, ſi in iis, quæ ipſi inſunt, contineatur aliqua ratio, cur hoc potius velle debeat, quam aliud. Ens liberum quid deceat.
Quamobrem cum Deus præditus ſit voluntate libera (§. 123.); *Deum decet, cujus aliqua in iis, quæ ipſi inſunt, ſeu in eſſentia vel attributis ipſius continetur ratio, cur id potius velle debeat, quam aliud.*

§. 333.

Electio mundi perfectiſſimi Deum decet.

Electio mundi omnium poſſibilium perfectiſſimi Deum decet (§. 302. 301.). Enimvero quod minus perfectum eſt, ab eo etiam eligi poteſt, qui, quid eligibilium perfectius ſit, non intelligit, & perfectiſſimum, qui ſummam eligibilis perfectionem non agnoſcit, non niſi cœco quodam caſu eligit, ex ſcientia eligere nequit. Quamobrem cum hinc pateat, ſolius Dei omniſcii eſſe, ut eligat mundum omnium poſſibilium perfectiſſimum; per ipſius omniſcientiam utique intelligitur, quod mundum potius perfectiſſimum eligere debeat intellectus ſui perfectiſſimi ſpecimen editurus (§. 329.), quam imperfectiorem. Ergo in omniſcientia Dei aut in ſumma intellectus divini perfectione continetur aliqua ratio electionis mundi omnium poſſibilium perfectiſſimi (§. 56. *Ontol.*). E.

§. 334.

Deus decenter elegit mundum.

Deus elegit mundum, quia ipſum decet (§. 326. 333.).

§. 335.

Quid Deus velit reſpectu ſui.

Deus vult, quod ipſum decet (§. 334. *Th. nat.* §. 941. *empir.*).

§. 336.

Ratio ſubjectiva quænam.

Ratio ſubjectiva dicitur quæ deſumitur a ſubjecto, ſeu agente.

Ita ratio ſubjectiva electionis mundi non eſt, quæ deſumitur a Deo eligente.

§. 337.

An detur ratio ſubjectiva electionis mundi.

Datur ratio ſubjectiva, cur hunc potius mundum elegerit Deus quam alium (§. 333 ſq. *Th. nat.* 56. *Ont.* 336. *Th. nat.*).

§. 338.

An in genere detur ratio ſubjectiva voluntatis divinæ.

Quoniam in genere conſtat, Deum velle, quod ipſum decet; eodem, quo ante, modo in genere evincitur, *dari voluntatis divinæ rationem aliquam ſubjectivam*, conſequenter cum Deus non agat, niſi quod vult, *rationem dari ſubjectivam, cur quid agat.*

§. 339.

§. 339.

Ratio objectiva (§. 325. 118.) & ſubjectiva (§. 334. 336.) ſimul ſumta conſtituunt rationem ſufficientem, cur Deus quid velit. Enimvero rationes cur Deus quid potius velit, quam nolit, aliunde quam ab ipſo & objecto deſumi nequeunt, adeoque non datur alia ratio, quam objectiva & ſubjectiva volitionis (§. 118. 336.). Atqui voluntatis divinæ ratio ſufficiens datur (§. 70. *Ontol.*). E.

Ratio ſufficiens voluntatis divinæ qualis ſit.

§. 340.

Motiva voluntatis divinæ partim ab objecto, partim ab ipſo Deo volente deſumuntur (§. 887. emp. 339. 118. 336. Th. nat.).

Motiva voluntatis divinæ unde deſumantur.

Abſit autem ut exiſtimes, voluntatem divinam, conſequenter Deum ipſum, hoc pacto effici dependentem a rebus aliis, creatorem a creaturis. Etenim Deus vult omnia ab æterno, antequam quicquam extra ipſum exiſtat (§. 319.), adeoque nulla creatura influit in actum voluntatis divinæ. Ratio objectiva deſumitur ab ideis rerum, quæ ſunt in intellectu divino, immo quæ ipſum intellectus divini actum conſtituunt. Quodſi ergo inde petiturratio objectiva voluntatis, divina tantummodo voluntas dependet ab intellectu ejus (§. 851. *Ontol.*), conſequenter a Deo ipſo. Abſurdum vero non eſt, Deum dependere a ſe ipſo, cum ſit libertati ejus ſummæque, qua gaudet, perfectioni minime inimicum.

§. 341.

Deus lubentiſſime vult, quicquid vult (§. 325. 330. Th. nat. 941. 938. empir.).

Lubentia voluntatis divinæ.

§. 342.

Deus poteſt mundos ceteros poſſibiles non minus ad actum perducere, quam hunc produxit (§. 326. 331.).

Deus omnes mundos poſſibiles producere potuit.

§. 343.

Deus omnia poſſibilia ad actualitatem perducere poteſt (§. 342. 152.).

Potentiæ divinæ objectum.

§. 344.

Deus non poteſt facere ſeu ad actum perducere impoſſibilia (§. 132. 28. Ontol.).

Quænam ab eadem removenda.

§. 345.

§. 345.

Quænam Deus velle & facere non poſſit.

Deus nec velle, nec facere poteſt contradictoria (§. 313. 344. 314. 343. Th. nat. 79. 85. Ont.).

§. 346.

Impoſſibilitas faciendi impoſſibilia non eſt defectus potentiæ.

Impoſſibilitas faciendi impoſſibilia non arguit defectum potentiæ (§. 132. 28. 79. 138. Ont.).

§. 347.

Omnipotentiæ definitio.

Omnipotens dicitur, qui poteſt facere omnia poſſibilia. Unde *Omnipotentia* ea eſt, quæ extenditur ad omnia poſſibilia.

§. 348.

Omnipotentiæ magnitudo.

Omnipotentia eſt potentia abſolute maxima (§. 347. 346.).

§. 349.

Omnipotentia Dei evicta.

Deus eſt omnipotens (§. 343. 347.).

§. 350.

Magnitudo potentiæ divinæ.

Potentia Dei eſt abſolute maxima, conſequenter *Deus,* cui hæc eſt potentia, *omnium abſolute potentiſſimus (§. 348 ſq.).*

§. 351.

Electio mundi a coactione interna, libera.

Deus in electione hujus, qui exiſtit, mundi liber eſt ab omni coactione interna (§. 141. 342. 141. 349.). Quamobrem cum ad hoc, ut fieri poſſit mundum aliquem a Deo produci, ſufficiat, ut mundum penitus cognoſcat & producere poſſit, ac potentiæ ſuæ ſibi ſit conſcius; nulla ex parte Dei fuit neceſſitas abſoluta, cur hunc potius elegerit mundum, quam alium (§. 279. 301. *Ontol.*). E.

§. 352.

Potentia Dei ad voluntatem relata.

Deus poteſt facere, quicquid vult (§. 314. 343.).

In eo differt potentia Dei a potentia humana: etenim nos facere non poſſumus, quicquid volumus. Sæpe nimirum volumus, quod impoſſibile, adeoque nec a Deo quidem (§. 344.), nedum a nobis fieri poteſt. Sæpe volumus, quod equidem impoſſibile non eſt, cui tamen ad actum producendo vires noſtræ minime ſufficiunt. Defectu igitur ſcientiæ vel potentiæ noſtræ accidit, ut facere non poſſimus, quod volumus.

§. 353.

§. 353.

Deus plura facere poteſt, quam vult (*ſ. 342. 121. Theol. nat. 941. empir.*). Idem ulterius expenditur.

§. 354.

Potentia Dei prorſus illimitata eſt (*ſ. 343. Th. nat. 132. Ontol. 222. Th. nat. 468. Ont.*). Idem patet ex § 349. 348. *Th. nat. 826. Ontol.* Potentiæ divinæ libertas ab omni limitatione.

§. 355.

Deus omnia vult ſimul, ſeu unico voluntatis actu (*ſ. 160. 318.*). Ratio formalis voluntatis divinæ.

Nos ſucceſſive volumus, omnia ſimul velle non poſſumus. Ratio manifeſta eſt. Non omnia cognoſcimus ſimul, quæ nobis per omnem vitam appetibilia vel averſabilia occurrent: immo omni tempore de appetibili vel averſabili eodem non judicamus modo. Fieri adeo nequit, ut unico voluntatis actu ſtatuamus de iis, quæ per omnem vitam vel appetenda, vel averſanda. Atque hinc uberius liquet, unitatem actus voluntatis pendere ab unitate actus intellectus.

§. 356.

Voluntas Dei eſt actus, non facultas (*ſ. 355. Th. nat. 716. Ontol.*). Voluntas Dei qualis ſit.

§. 357.

Voluntas divina infinita eſt (*ſ. 355. Theol. nat. 838. Ontol.*). Infinitudo voluntatis divinæ.

§. 358.

Voluntas divina omni enti intelligenti finito incomprehenſibilis (*ſ. 837. Ontol.*). Quamobrem cum ens intelligens finitum, quale eſt anima noſtra, non habeat ideam voluntatis, niſi quatenus ſibi ſui conſcium eſt (§. 12. *Pſychol. rat.*); non aliam niſi ſucceſſivæ volitionis ac nolitionis ideam habere poteſt. Non igitur habet ideam niſi voluntatis, quæ per modum potentiæ ineſt. Jam de Deo vide §. 356. 355. *Th. nat.* Ens igitur intelligens finitum non habet ideam voluntatis, qualis eſt in Deo, conſequenter eandem ſibi clare repræſentare nequit (§. 48. *Pſychol. empir.*). E. (§. 170.). Incomprehenſibilitas voluntatis divinæ.

§. 359.

Voluntas Dei nobis incomprehenſibilis.

Voluntas Dei omni homini incomprehenſibilis (*§. 654 rat. 173. Th. nat.*).

§. 360.

Immenſitas potentiæ Dei.

Potentia Dei immenſa eſt (*§. 354. 350. Th. nat. 438. 441 Ontol.*). Potentiam metiri non licet, quam ſi entis cujusdam potentia pro unitare aſſumatur, & ratio potentiæ entis alterius ad eandem determinetur. Enimvero potentia illimitata & abſolute maxima quæcunque ad omnia ſeſe extendat poſſibilia, cum divina eadem eſt, adeoque pro menſura potentiæ divinæ aſſumi nequit. Jam cum porro quantitas limitata quotiescunque ſumatur, degenerare nequeat in illimitatam (§. 175.), nec fieri poteſt, ut potentia limitata degeneret in illimitatam, quotiescunque ſumatur, conſequenter nec potentia limitata pro menſura illimitatæ ſeu divinæ aſſumi poteſt, neque per eandem potentiam divinam metiri licet. E. (§. 41.).

§. 361.

Potentiam Dei homo metiri nequit.

Quoniam potentia Dei in ſe immenſa eſt (§. 360.), ut adeo nec Deus, qui ſemetipſum cognoſcit (§. 141.), eandem aliter quam immenſam cognoſcat; *fieri non poteſt, ut homo potentiam divinam metiatur.*

§. 362.

Potentia divina captum hominis tranſcendit.

Deus plura facere poteſt, quam quæ homo intelligere valet (*§. 343.*).

§. 363.

Miraculorum poſſibilitas extrinſeca.

Deus poteſt facere miracula, quotiescunque vult (*§. 517. Coſmol. 343. 352. Th. nat.*).

In Coſmologia evicimus miraculorum poſſibilitatem intrinſecam: hic vero extrinſecam probavimus, quatenus evincitur, dari aliquam cauſam, cujus potentia miraculo producendo ſufficit. Additur in propoſitione, Deum poſſe facere miracula, quotiescunque voluerit, conſequenter nondum probatum eſt, quod miracula in mundo vel hodienum fiant, vel olim facta fuerint.

§. 364.

§. 364.

Deus facere poteſt, quæ vim naturæ univerſæ excedunt (§. 363. *Th. nat.* 522. *Cosmol.*). Potentia Dei natura omni ſuperior.

§. 365.

Deus producere poteſt motus legibus motus contrarios (§. 363. *Th. nat.* 526. 528. *Cosmol.*). Motus quales a Deo produci poſſint.

§. 366.

Deus ordinem naturæ turbare poteſt, quando & quoties-cunque vult (§. 365. *Th. nat.* 559. *Cosmol.*). Ordo naturæ num a Deo turbari poſſit.

§. 367.

Deus ſequentem mundi partem immutare valet, ut non ſit eadem, quæ ad ipſum in idea ejusdem ſpectat (§. 363. *Theol. nat.* 31 ſq. *Cosm.*). Quomodo Deus mundum immutare poſſit.

§. 368.

Voluntas Dei immutabilis eſt (§. 290. *Ontol.* 39. 319. *Th nat.*). Idem patet ex §. 355. *Th. nat.* 341. 291. *Ontol.* Immutabilitas voluntatis divinæ.

Perpendendæ nobis ſunt rationes, ob quas voluntas noſtra mutabilis. Eodem manente motivo voluntas noſtra non mutatur, quemadmodum unusquisque in ſeipſo experitur. Quodſi vero contingat, ut nunc habeatur malum, quod antea videbatur bonum, appetitus mutatur in averſationem; ſi quod antea malum videbatur, nunc bonum habeatur, averſatio mutatur in appetitum (§. 601. *Pſychol. empir.*). Similiter ſi quid nobis nec tanquam bonum, nec tanquam malum videtur, quod antea vel bonum, vel malum videbatur; quod antea volueramus, vel nolueramus, non amplius volumus, vel nolumus (§. 587. *Pſychol. empir.*). Quamobrem apparet, ignorantiam noſtram in cauſa eſſe, cur voluntas mutetur, ſcilicet quod nobis ignota ſit vel principiorum veritas, quibus tanquam norma utimur in bono & malo dijudicando, ſive quod objectum, quod ad appetendum vel averſandum proponitur, non ſatis fuerit perſpectum, ſive quod non præviderimus quasdam circumſtantias, quæ mentem noſtram mutari cogunt. Atqui de Deo vide §. 162. 247.

§. 369.

Cur Deum non pœniteat facti.

Deum nunquam pœnitere poteſt ejus, quod fecit (§. 368. Th. nat. 761. empir.).

Reſolvitur in ignorantiam pœnitentia. E. §. 301 ſq.

§. 370.

Bonum quid dicatur.

Bonum in ſe quid dicitur, quatenus ſuam habet perfectionem tam eſſentialem, quam accidentalem. *Bonum* vero *in relatione ad aliud* vocatur, quod ad perfectionem alterius quid confert, ſeu in eandem quomodocunque influit, vel ejusdem ſignum eſt.

In Pſychologia bonum tantummodo definivimus quoad nos (§. 554. *Pſychol. empir.*). Aſt hic, notio boni nobis perſpecta eſſe debet in omni ſua latitudine.

§. 371.

Malum quid dicatur.

Ex vero jam *Malum* appellari debet aliquid *in ſe*, quatenus quædam imperfectio ipſi inhæret. Aſt *Malum erit in relatione ad aliud*, quod ad imperfectionem alterius quid confert, vel ejusdem ſignum eſt. Repete dicta ad §. 370.

§. 372.

Malum metaphyſicum quid dicatur.

Malum metaphyſicum dicitur quod per eſſentiam & naturam ſuam rem imperfectiorem reddere cenſetur, quam foret, ſi abeſſet, adeoque in limitatione determinationum eſſentialium conſiſtit.

Ita finitudo & limitatio originaria intellectus noſtri habetur pro malo metaphyſico.

§. 373.

Malum phyſicum quid dicatur.

Malum phyſicum vocatur, quod ſtatum mundi quoad effectus naturales imperfectiorem reddere cenſetur, quam foret, ſi alii eſſent. Unde *Bonum phyſicum* dicitur, quod ſtatum mundi quoad effectus naturales perfectiorem reddit, quam foret, ſi alii eſſent.

Ita tempeſtas, qua damnum infertur frugibus & ædibus, dicitur malum phyſicum, propterea quod ſtatus mundi hoc ipſo cenſetur imperfe-

perfectior quoad effectus naturales, quam foret, ſi nullum unquam frugibus aut ædibus damnum a tempeſtate eſſet metuendum.

§. 374.

Malum denique *morale* nuncupatur, quod inhæret actionibus liberis hominum, ſeu ob quod eædem dicuntur vitioſæ. *Bonum* itidem *morale* vocatur, quod inhæret actionibus liberis hominum. Malum morale quid ſit.

Ita e. gr. nimius vini hauſtus, quo quis inebriatur, dicitur malum morale, quia actio illa in numero vitioſarum eſt.

§. 375.

Malum metaphyſicum eſt abſolute neceſſarium (*ſ*. 372. *Th. nat*. 145. *Coſm*. 728. 170. *Ontol*. 176. 180. *Coſm*. 68. *rat*. 303. *Ont*.). Mali metaphyſici neceſſitas.

Si quis malum metaphyſicum ab entibus finitis, ſeu limitatis abeſſe velit, is idem ens finitum ſeu limitatum & infinitum ſeu illimitatum ſimul eſſe vult: quod quam ſit abſurdum, nemo non videt (§. 28. *Ontol.*).

§. 376.

Mundus nullus, etiamſi ſit omnium perfectiſſimus, absque malo metaphyſico eſſe poteſt (§. 48. *Coſm*. 173. *Th. nat*. 142 ſq. *Ontol*. 372. *Th. nat.*). Malum metaphyſicum ingreditur omnem mundum.

Idem patet ex §. 372. 375. *Th. nat*. 302. *Ontol.*

§. 377.

Deus mundum facere nequit, in quo nullum ſit malum metaphyſicum (§. 376. *Th. nat*. 85. *Ont*. 343. 346. *Th. nat.*). An Deus mundum facere poſſit absque malo metaphyſico.

§. 378.

Impoſſibilitas faciendi mundum absque malo metaphyſico non minuit omnipotentiam (§. 375 ſq. 347. 349 ſq.). An exiſtentia mali metaphyſici deroget omnipotentiæ Dei.

§. 379.

Deus ens finitum ſeu limitatum nullum absque limitationibus eſſentiæ ac naturæ ipſius in ideis divinis inhærentibus producere poteſt (§. 190. *Theol. nat*. 291. *Ontol*. 192. 343 ſq. *Theol. nat.*). Limitationes eſſentiæ & naturæ rerum inhærentes num a Deo enti cuidam auferri poſſint.

 §. 380.

§. 380.

Impoſſibilitas producendi creaturam absque malo metaphyſico.

Deus creaturam nullam absque malo metaphyſico producere valet. Vide rurſus §. 377.

§. 381.

An malum metaphyſicum per miraculum tolli poſſit.

Malum metaphyſicum ne per miraculum quidem a mundo aut ente quocunque ſingulari auferri poteſt (§. 517. *Coſm.* 375. *Th. nat.*). Idem intelligitur ex §. 377-380.

§. 382.

Mundus adſpectabilis cur ſit optimus.

Mundus adſpectabilis eſt in ſe omnium poſſibilium optimus (*ʃ.* 326. 370.).

§. 383.

Voluntas Dei quo tendat.

Voluntas Dei tendit ad id, quod in ſe optimum (*ʃ.* 325. 370.).

§. 384.

Electio optimi cur Deum deceat.

Decet Deum eligere, quod in ſe optimum eſt (*ʃ.* 333. 325. 370.).

§. 385.

Quid Deus velit in relatione ad ſe.

Deus etiam vult, quod optimum eſt, in relatione ad ſe (§. 335. 332.). Neceſſe igitur eſt, ut id quod vult ad ſe referat. Jam mundi perfectiſſimi electio eſt ſignum naturale intellectus omnium abſolute perfectisſimi (§. 328.), & electio mundi in ſuo genere minime perfectisſimi non eſt ſignum intellectus perfectiſſimi (§. 329.), conſequenter quia intellectus divinus eſt abſolute perfectisſimus (§. 168.), nonniſi electio mundi in ſuo genere perfectisſimi, eſt ſignum intellectus divini. Quoniam adeo bonum in relatione ad Deum eſt, quod perfectionis divinæ ſignum eſt (§. 370.), idque adeo in relatione ad ipſum optimum eſt, quod ſolum ejusdem ſignum naturale eſt; mundus in ſuo genere perfectisſimus optimus dici debet in relatione ad Deum. Atqui Deus elegit mundum in ſuo genere perfectisſimum ob ipſam hanc perfectionem, qua ceteros mundos posſibiles omnes vincit (§. 325.), electio autem eſt actus liberæ voluntatis (§. 941. *Pſych. emp.*). E.

§. 386.

§. 386.

Voluntas Dei eſt omnium perfectiſſima (§. 383. 385. 370. *Th. nat.* 650. *rat.*). Summa voluntatis divinæ perfectio.

Cum Deum velle quod eſt optimum quomodocunque ſpectatum ex contemplatione mundi probari minime poſſit, niſi ſupponatur, mundum hunc eſſe omnium poſſibilium perfectiſſimum, adeoque optimum; quam arctus ſit nexus inter voluntatem Dei perfectiſſimam & electionem mundi optimi ſatis ſuperque apparet. Repete §. 328 ſq.

§. 387.

Deus eſt ſpiritus perfectiſſimus (§. 168. 386. *Th. nat.* 646. *rat.*). Qualis ſpiritus ſit Deus.

§. 388.

Voluntas divina illimitata eſt (*§.* 387. *Theol. nat.* 653. *rat.*). Voluntas Dei illimitata.

Intellectus duplici limitatur modo, materialiter quoad objectum; formaliter quoad modum repræſentandi objectum; aſt materialiter limitari nequit voluntas, cum naturæ ipſius repugnet appetere omnia poſſibilia, utpote generaliter determinata ad bonum. Reſtat igitur ut limitetur tantum formaliter, quatenus in electione bonum apparens præferre poteſt vero & bonum minus majori, atque hinc illimitata eſt voluntas, quæ generaliter determinata ad optimum & hinc accedente judicio intellectus perfectiſſimi non fertur niſi in optimum.

§. 389.

Motivum voluntatis divinæ eſt repræſentatio optimi (§. 383 ſq. *Th. nat.* 56. *Ont.* 118. 336. *Th. nat.* 887. *emp.*). Motivum voluntatis divinæ.

§. 390.

Quoniam motivum voluntatis divinæ eſt optimi repræſentatio (§. 389.), optimum vero tum in ſe (§. 383.), tum in relatione ad Deum ſpectatur (§. 384.); lex voluntatis divinæ eſt: *Quicquid Deus ſibi repræſentat tanquam optimum tum in ſe, tum in relatione ad ſemetipſum, illud vult* (*§.* 903. *Pſychol. empir.*). Lex voluntatis divinæ.

Neminem offendet vocabulum legis: ſumimus enim idem in eo ſignificatu, quod ipſi tribuimus in Pſychologia & Coſmologia & du-

dum

dum receperunt & Mathematici, & Philoſophi. Lex appetitus humani eſt: Quicquid nobis repræſentamus tanquam bonum quoad nos, id appetimus (§.904. *Pſychol. empir.*). Quamobrem ſi neges velle Deum, quod ſibi tanquam optimum repræſentat; eadem erit lex voluntatis divinæ & appetitus humani, non obſtante intellectus divini atque humani differentia.

§. 391.

Quomodo Deus æſtimet perfectionem rerum.

Deus perfectionem rerum æſtimat in relatione ad totum univerſum (§.161.289. *Th.nat.* 56.*Log.* 503.*Ont.*).

Probe notanda venit præſens propoſitio, ne in iis, quæ Deus vult, rationem cum experientia perperam committamus. Ceterum perfectionis æſtimatio, quæ in ea Deo tribuitur, notionibus rerum conformis eſt. Etenim ſingularia ſunt partes univerſi & ad illam rerum ſeriem, in qua ab intellectu divino repræſentantur (§. 201.), referuntur tanquam pars ad totum, quemadmodum oculus in corpore noſtro tanquam ejusdem pars ſpectatur. Perfectio vero partis æſtimari nequit, niſi in relatione ad totum (*not.* §. 507. *Ontol.*).

§. 392.

Quid Deo perfectiſſimum in ſuo genere.

Deo perfectiſſimum cenſetur in ſuo genere, quod facit ad majorem perfectionem totius univerſi (§.391.).

§. 393.

Quomodo Deus dijudicet, quid ſit optimum.

Deus judicans quid ſit optimum in ſe idem refert ad totum univerſum (§.370.391.).

§. 394.

Quid bonum dicatur in relatione ad Deum.

In relatione ad Deum nil quicquam dici poteſt bonum, niſi quatenus ſummæ Dei perfectionis ſignum eſt (§.387.125. *Th.nat.* 851. 883.*Ont.* 370.328. *Th.nat.*).

Atque in eo differt Deus a rebus finitis, quales homines ſumus. Etenim ad noſtram perfectionem conferri quid a rebus aliis poteſt, conſequenter in relatione ad nos bonum dici poteſt, quod nos perfectiores reddit; aſt in relatione ad Deum bonum eodem reſpectu dici minime poteſt.

§. 395.

Deus judicans quid ſit optimum in relatione ad ſe ipſum idem refert ad omnia ſua attributa (§. 370.). Iam vero Dei reſpectu nihil dici poteſt bonum, niſi quatenus perfectionis ejus ſignum eſt (§. 394.). Ergo Deus non judicat optimum, niſi quod ſummam, quæ ipſi eſt, perfectionem indicat. E. Quomodo Deus judicet, quid ſit optimum in relatione ad ſe ipſum.

Nimirum ſumma Dei perfectio non intelligitur niſi per omnem Divinitatis plenitudinem, quæ in complexu omnium attributorum conſiſtit. Neque enim ſufficit eſſe quid ſignum perfectionis unius, quæ Deo competit reſpectu alicujus attributi, ſi contrarietur attributo alteri.

§. 396.

Homo rerum perfectionem & quid ſit tam in ſe, quam in relatione ad Deum ipſum optimum eodem, quo Deus, modo dijudicare nequit. (§. 392. 395. *Th. nat.* coll. § 194. *rat.* 174. 283. 358. 387. *Th. nat.* 646. *rat.* 142 ſq. 198. *Ont.*). Cur homo divino more perfectionem rerum & optimum æſtimare nequeat.

Imperfectum eſt noſtrum de perfectione rerum & de eo quid ſit in ſuo genere optimum judicium. Huic adeo non fidendum, quoties-cunque quid nobis apparet imperfectum & melius fieri potuiſſe videtur: in eo caſu autem, quo quid perfectiſſimum & optimum in ſuo genere agnoſcere nobis videmur, idem pro probabili tenendum, propterea-quod in genere demonſtratum ſit, mundum hunc eſſe omnium poſſibilium perfectiſſimum (§. 326.), eundémque optimum (§. 382.).

§. 397.

Voluntas dicitur *imperſcrutabilis*, ſi motiva ejusdem nobis non fuerint penitus perſpecta, nec eadem certo prorſus cognoſcere valeamus. Imperſcrutabilitas voluntatis in quo conſiſtat.

§. 398.

Voluntas divina omni homini imperſcrutabilis (§. 396. 389. 397.). Imperſcrutabilitas voluntatis divinæ.

Ipſa autem imperſcrutabilitas voluntatis divinæ argumentum præbet ad ſtabiliendam revelationis neceſſitatem & in divinitatis S. S. probationem influit: immo ſubinde ad defendendam S. S. veritatem in iis, quæ Deus voluiſſe vel velle dicitur, conducit.

(*Th. nat. contr. T. I.*) Mm mm §. 399.

§. 399.

Cur Deus velle poſſit cujus ratio homini ignota.

Deus velle poteſt, quæ cur velit, homo intelligere nequit (§. 398. 397. *Th. nat.* 887. *emp.* 56. *Ont.*).

§. 400.

Electio mundi optimi in ſe quale ſit ſignum.

Electio mundi in ſe optimi eſt ſignum naturale voluntatis abſolute perfectiſſimæ (§. 383. Theol. natur. 650. ration. 952. 956. Ontol.).

§. 401.

Electio mundi minime perfectiſſimi cur tale ſignum eſſe nequeat.

Electio mundi in ſe non optimi non eſt ſignum naturale voluntatis abſolute perfectisſimæ (§. 650. *rat.* 952. *Ont.*).

§. 402.

Electio mundi optimi in ſe cujusnam Spiritus ſit ſignum.

Electio mundi in ſe optimi eſt ſignum naturale ſpiritus perfectisſimi, nec electio mundi in ſe non optimi tale eſſe poteſt (§. 328. 400. 329. 401 *Th. nat.* 646. *rat.*).

§. 403.

Productio mundi perfectiſſimi quale ſignum.

Productio mundi omnium perfectisſimi eſt ſignum naturale omnipotentiæ (§. 552. *Coſm.*). Non ideo perfectiſſimum mundum produxiſſe intelligitur, quod potentia ipſius alii actuando non ſuffecerit, conſequenter nulla ratio eſt, cur non colligatur, eandem potentiam, quæ perfectiſſimo in ſuo genere ad actum perducendo ſufficit, quod minus in eodem perfectum eſt non minus facere poſſe. Unde cum omnes mundi poſſibiles omnia posſibilia contineant (§. 152.) ac omnipotens ſit, qui posſibilia omnia facere poteſt (§. 347.); ex productione mundi omnium perfectisſimi colligitur omnipotentia divina (§. 342. 343. 349.). Jam vero id ſignum eſt rei alterius, ex quo colligitur alterum adeſſe (§. 952. *Ontol.*); productio itaque mundi omnium perfectisſimi eſt ſignum omnipotentiæ; & quidem naturale (§. 956. *Ontol.*).

§. 404.

Productio mundi minime perfectisſimi quale ſit ſignum.

Productio mundi minime perfectisſimi omnium non eſt ſignum naturale omnipotentiæ. In notionum communium numero eſt, ex eo, quod quid fecit imperfectius, non poſſe colligi, quod facere etiam posſit perfectius, adeoque multo minus, quod facere posſit in iſto genere perfectisſimum.

Qui

Qui poteſt majus, poteſt etiam minus, ſed qui minus poteſt, non ideo poteſt majus.

§. 405.

Quod eſt optimum in ſe, id etiam optimum eſt in relatione ad Deum (§. 325. 370.). Mundus in relatione ad Deum non eſt optimus, niſi quatenus ſignum eſt perfectionis ſummæ, quale mundus quicunque alius eſſe nequit (§. 394.). Quamobrem cum electio mundi in ſe optimi ſit ſignum ſpiritus perfectisſimi (§. 402.) atque potentisſimi (§. 403.), quale eſſe nequit electio & productio minus perfecti (§ 402. 404.); Deus vero ſit Spiritus perfectisſimus (§. 387.) idemque omnium potentisſimus (§. 349.); electio & productio mundi in ſe optimi eſt ſignum naturale Dei veri, ejusdem autoris. Enimvero in relatione ad Deum optimum dici nequit, niſi quod eſt ſignum perfectionis ſummæ, quæ eidem convenit (§. 394). E. Cur optimum in ſe ſit etiam optimum in relatione ad Deum.

§. 406.

Juxta S. S. Deus elegit & produxit mundum omnium optimum Gen. I, 31. coll. vers. 1. Deus adeo mundum, quem fecerat, contemplatus, judicavit eſſe optimum. Dum vero mundum, quem fecerat, contemplabatur, cuncta intuebatur, ita ut nihil eſſet in eo, cujus ſibi non erat conſcius. Quoniam vero ſingula fuere optima, hoc ipſo Moſes innuit, judicio Dei nihil repertum fuiſſe in toto hoc univerſo, quod non fuerit optimum. In textu Hebræo lectoris attentio excitatur particula הנה, *ecce*, quæ ipſa ſimul certitudinis nota eſſe ſolet. Non ſine ratione excitatur attentio audituri, quale fuerit Dei de mundo, quem fecerat, judicium, propterea quod viro divino ſpiritu afflato perſpectum erat, quam facile ſit, ut homo de re, de qua ipſi judicare non datum (§. 541. *Coſmol.*), judicium ſuum præcipitet. Unde etiam monet, Deum omne, quod fecerat, intuitum eſſe, antequam judicium tulerit, qualia a ſe facta fuerint, ne ipſum hoc judicium præcipitatum videri posſit & ut hoc pacto avertat præcipitantiam judicii noſtri. Judicium præcipitatur, quod ex parte judicemus de toto, nec de parte in relatione ad totum. Moſes igitur diſerte monet, Deum intuitum eſſe omne, quod fecerat, conſequenter de perfectione mundi non Electio mundi optimi S. S. conformis.

judicaſſe ex parte, nec de parte una ſigillatim ſpectata tuliſſe judicium, ſed in relatione ad cetera omnia, quæ ſimul fecerat: ſecus enim non fuiſſet opus, ut omne, quod fecerat, ſimul intueretur. Judicio itaque Dei unumquodque, quod fecerat, erat optimum, quatenus ſimul factum fuerat cum ceteris, nec quicquam reperiri poterat, ob quod affirmare liceat, potuiſſe mundum meliori fieri modo. Probe notandum, quod Moſes dicat, Deum intuitum eſſe omne, *quod fecerat*. Etenim hoc ipſo monemur, Deum de perfectione mundi atque omnium, quæ in eo ſunt, judicaturum mundum & quæ in eo ſunt conſideraſſe tanquam opus ſuum conſequenter in relatione ad ſe ipſum. Unde intelligitur juxta S. S. mundum hunc eſſe optimum etiam in relatione ad Deum opificem, ut, ſi quæſiveris, quemnam omnium mundorum poſſibilium maxime deceat a Deo fieri, reſpondere tenearis, non eſſe alium præter eum, quem fecerat, qui magis conveniat ſummæ ipſius perfectioni. Vide §. 382. 384. 405. 393. 395. cuncta hæc a Moſe allerta eſſe deprehendes.

§. 407.

Motivum voluntatis divinæ juxta S. S.

Quoniam juxta S. S. mundum optimum elegit Deus (§. 406.); juxta eandem ratio ſufficiens, cur Deus quid velit, eſt, quia in ſuo genere optimum (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum ratio ſufficiens volitionis ſit motivum (§. 887. *Pſychol. empir.*); *juxta S. S. motivum voluntatis divinæ eſt id, quod optimum eſt.*

§. 408.

Motiva voluntatis divinæ unde deſumantur juxta S. S.

Motiva voluntatis divinæ juxta S. S. partim ab objecto, partim ab ipſo volente Deo deſumuntur. Patet hoc ex iis, quæ diximus probantes Deum juxta S. S. elegiſſe mundum optimum. Etenim oſtendimus, Deum judicaturum de perfectione mundi, quem creaverat, non modo inſpexiſſe res ipſas, quas fecerat, ſed eas quoque conſideraſſe tanquam a ſe factas, adeoque ad ſe ipſum retuliſſe: id quod vero Moſes a Deo factum recenſet, creatione jam abſoluta, quin factum fuerit ab æterno, cum mundi creationem decerneret, dubitandum non eſt.

§. 409.

§. 409.

Deus juxta S. S. voluit omnia ab æterno. Eph. I, 4. 2 Tim, I, 9. Nimirum antequam mundus a Deo produceretur, nihil extra ipſum exiſtebat, aut, ſi mavis, præter ipſum, adeoque creatura nulla finita; conſequenter nulla erat rerum ſucceſſio (§. 834. *Ontol.*). Quamobrem cum tempus non detur niſi exiſtentibus ſucceſſivis in continua ſerie (§. 574. *Ontol.*); antequam mundi fundamenta jacerentur, hoc eſt, quicquam præter Deum exiſtere inciperet, nullum erat tempus. Deus igitur nos elegit in Chriſto, antequam tempus erat. Enimvero æternum eſt, cujus nullum aſſignari poteſt initium, quemadmodum exiſtentiæ hujus univerſi datur, & quod quanto tempore duraverit dici nequit, quantacunque etiam tempora ponas. E. (§. 941. *Pſych. emp.*). Æternitas voluntatis divinæ.

Quodſi vero Deus ea ab æterno voluit, quæ facta in tempore ſupponunt; nullum profecto dubium ſupereſſe poteſt, quin multo magis cetera ab æterno voluerit, quæ nihil in tempore factum ſupponunt, conſequenter palam eſt, juxta S. S. Deum omnia voluiſſe ab æterno.

§. 410.

Deus juxta S. S. liber eſt in volendo ab omni coactione externa, & voluntas ejus ab omni ente alio extra ipſum independens. Dan. c. IV, 32. Agnoſcit Nabuchodonoſor Deum facere ſecundum voluntatem ſuam in univerſo mundo, nec in toto mundo reperiri quenquam, qui ei refiſtere poſſit. Qui poteſt facere quæ vult & cui nemo reſiſtere valet, quo minus id faciat; is nulla vi externa adigi poteſt, ut quid velit, quod ea ſepoſita minime voluiſſet. E. Ex eo patet *primum*. Add. §. 321. Libertas voluntatis divinæ a coactione externa juxta S. S.

Porro affirmat Nabuchodonoſor Deum facere ſecundum voluntatem ſuam, nec in toto univerſo eſſe quenquam, qui ei dicat: quare feciſti? Nemo dicere poteſt ad alterum, qui ſuo arbitratu agit, quid agis? niſi qui jus habet exigendi ab eo, ut ad nutum ſuum componat actiones ſuas. Quamobrem fatetur Nabuchodonoſor neminem eſſe, qui rationem facti a Deo exigere poſſit, quando ſuo arbitratu agit. Enimvero ſi Deus non tenetur rationem reddere ejus, quod ſuo arbitratu facit, alteri; nec ideo

quid velle tenetur, quia ut hoc velit vult alter, conſequenter voluntatis ipſius ratio nulla eſt in voluntate alterius (§. 56. *Ont.*). Jam vide §. 851. *Ont.*

§. 411.

Quænam Deus velit juxta S. S.

Deus juxta S. S. vult, quod ipſi placet. Matth. XI, 26. Vocabulum εὐδοκία, quod in textu Græco extat, exprimere ſolet illum animi actum, quo quid nobis repræſentamus tanquam delectabile, ſeu tale, unde voluptatem percipimus. Patet hoc ex *Matth.* III, 17. coll. §. 649. *Pſychol. empir.* Quamobrem ſi quid facit Deus, ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθεν αὐτοῦ; Deus id ideo facit, quia id ipſum ipſi placet. Jam vero quod Deus facit, id etiam facere vult, de quo nemo dubitat. Quare ex eo, quod Deus facit, quod ipſi placet, & quia quid ipſi placet, recte omnino colligitur, eum quoque velle quod ipſi placet & quia ipſi placet. Adde *Eph.* I, 5. 1 *Cor.* I, 21.

§. 412.

Deus quod deceat velit juxta S. S.

Juxta S. S. Deus vult, quod ipſum decet eodem prorſus ſenſu, quo idem ſupra evicimus. Rom. IX, 22. 23. Sufficit hic obſervaſſe, Deum quædam voluiſſe ex mente Apoſtoli, ut hoc ipſo doceret, quænam ipſi ſint attributa. Etenim vaſa iræ ad exitium compoſita multa cum patientia tulit, ut oſtenderet iram ſuam & potentiam declararet. Iraſcimur alteri ob malefacta (§. 862. *Pſych. emp.*), quæ cum nobis diſpliceant (§. 569 542. *Pſych. empir.*), odio digna habemus (§. 674. *Pſych. empir.*). Deus itaque iram ſuam oſtenſurus perinde odium mali declarare intendit, quemadmodum potentiam ſuam oſtendere voluiſſe dicitur. Hinc jam liquet, Deum oſtendiſſe divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quatenus declaravit hoc ipſo, quænam ipſi inſint attributa. Unde jam porro patet, Deum aliquid potius velle, quam non velle, & velle hoc potius, quam aliud, quatenus ad ea, quæ ipſi ſunt, ſeu eſſentiam & attributa ſua reſpiciens, hæc ſibi ineſſe deprehendit, non alia attributa. Quoniam itaque ex iis, quæ Deo inſunt, ſeu eſſentia & ex attributis divinis intelligitur, cur quid potius velit, quam non velit, & cur hoc potius velit, quam aliud; in iis, quæ Deo inſunt, ſeu in eſſentia & attributis ejusdem continetur ratio, cur quid potius velit, quam non velit, &

cur

cur hoc potius velit, quam aliud (§. 56. *Ontol.*). Jam vide §. 332. 335.

§. 413.

Deus poteſt facere, quicquid vult juxta S. S. Pſalm. CXV, 3. Quidnam Deus juxta S. S. facere poſſit.

Ex contextu apparet, Deum dici facere poſſe, quæcunque vult, ut evincatur illimitata ejusdem potentia & hoc pacto magnitudo potentiæ divinæ animis noſtris inſinuetur. Etenim dicitur facere poſſe, quæ vult, in oppoſitione ad idola gentilium, quæ omni prorſus potentia activa deſtituta ſunt.

§. 414.

Deum juxta S. S. pœnitere ejus nequit, quod facit ac vult. An Deum juxta S. S pœnitere poſſit eius quod vult. *Num.* XXIII, 19. 20. Ex contextu liquet, verbum pœnitere hic ſumi in ſignificatu communi, quem ex uſu loquendi habet (§. 369.), Deum nunquam pœnitere poſſe ejus quod fecit, conſequenter quod vult.

Plura occurrunt in ſacris loca, ubi Deum pœnituiſſe dicitur ejus, quod fecerat, veluti *Gen.* VI, 6. quod feciſſet hominem, ubi in textu authentico idem verbum נחם extat. Conſtat ex ſuperioribus (§. 103.), Scripturam ſacram de Deo ſæpius loqui humano more, veluti ipſi tribuendo membra corporis humani. Quoniam vero ea, ſi proprie acciperentur, contradicerent aliis, quæ aperte de ejus eſſentia & natura docet; quin ita interpretanda ſint, ut cum his conſentiant, nemo non videt. Quando itaque dicitur Deum pœnitere facti, hoc ita accipiendum eſt, quod ea, quæ præter ipſius intentionem inde fuere conſecuta, ab ipſo improbentur, & quod ob ea non feciſſet, quod fecerat, niſi aliæ fuiſſent rationes in doctrina de permiſſione mali paulo poſt diſtinctius exponendæ.

§. 415.

Deus juxta S. S. eſt omnipotens eodem ſenſu, quo ſupra omnipotentiam ejusdem evicimus. *Gen.* XVII, 1. Omnipotentia Deo in S. S. tributa. Extat in textu Hebræo vocabulum שדי, quod ſoli Deo, nulli unquam creaturæ, neque idolis in S. S. tribui conſtat, manifeſto indicio, denotari eodem aliquod attributum, quod non convenit, niſi Deo vero, ac creaturæ nulli communicari poteſt. Nimirum ſi ad ea reſpi-

reſpicias, quæ ordinarie fieri ſolent, contra naturæ conſuetudinem eſſe videtur, ut mas centenarius generet & fœmina nonagenaria pariat, adeoque id fieri poſſe improbabile eſt. Quæ improbabilia ſunt, non tamen ideo ſunt impoſſibilia. Quamobrem Abrahamus non poterat promittenti Deo credere, niſi perpendens poſſibilia eſſe poſſe, quæ an fieri poſſint ipſi perſpectum non erat, Deum vero poſſe facere, quæ impoſſibilia abſolute talia non ſunt, conſequenter quicquid poſſibile eſt (§. 85. *Ontol.*), ſeu tale, ut exiſtentia eidem minime repugnet (§. 133. *Ontol.*), atque adeo cogitans omnipotentiam Dei eodem prorſus ſenſu, quo nos eandem accipimus (§. 347.) Deoque vindicavimus (§. 349.).

§. 416.

Magnitudo potentiæ divinæ juxta S. S.

Juxta S. S. potentia Dei abſolute maxima eſt & Deus eſt abſolute omnium potentiſſimus, *Jeremiæ* c. XXXII, 17. In textu authentico extat בכחך Vocabulum vero כח ſignificare potentiam activam ex *Gen.* XXXI, 6. conſtat. Hæc vero potentia activa Dei dicitur הגדול illa magna. Notum vero eſt ה demonſtrativum ſeu emphaticum poſitivum convertere in ſuperlativum, ubi contextus, quemadmodum hic, idem infinuat. Senſus adeo verborum Jeremiæ eſt, quod Deus fecerit cœlum & terram maxima, quæ ipſi eſt, potentia, conſequenter eidem difertis verbis maxima ab eodem tribuitur potentia. Addit vero, non eſſe ipſi arduam rem ullam. Juxta literam textus nihil horum, quod nominari poteſt, a Deo ſeparari poteſt, hoc eſt, non poteſt nominari quicquam, quod potentiam Dei maximam excedat, conſequenter ex mente Jeremiæ hæc ſeſe extendit ad omnia poſſibilia.

Idem patet ex Luc. I, 37.

Sponte ſua hinc fluit, Deum juxta S. S. omnium abſolute potentiſſimum eſſe (§. 350.). Ipſe vero etiam Propheta *loc. cit. v. 18.* Deum vocat הגבור potentem illum ſeu illum potentia excellentem, hoc eſt, potentiſſimum.

§. 417.

Juxta S. S. Dei potentia captum hominis tranſcendit.

Deus juxta S. S. plura facere poteſt, quam quæ homo intelligere valet. Ephеſ. III, 20. In textu Græco legitur ὑπὲρ πάντα, ſuper omnia. Unde *Hammondus* in paraphraſi: Deus, inquit, multo

multo plura & majora facere poteſt, quam animo aſſequi poſſumus: quæ ipſa eſt propoſitio noſtra.

§. 418.

Juxta S. S. Deus poteſt facere miracula. Exod. IV ſeqq. Marci XVI, 17 ſq. 20. *Joh.* X, 12 ſq. coll. §. 520. 510. *Coſmol.* 363. *Th. nat.* — Potentia Dei miraculoſa juxta S. S.

§. 419.

Voluntas Dei juxta S. S. imperſcrutabilis eſt. Etenim Paulus Rom. XI, 33. judicia Dei vocat ἀνεξερεύνητα imperſcrutabilia. Quoniam rationes ſufficientes, cur hoc Deus potius velit, quam aliud, ſunt motiva voluntatis divinæ (§. 887. *Pſych. emp.*); ſi Paulo fidem habemus, motiva voluntatis divinæ penitus perſpicere minime valemus. Jam vide §. 397 ſq. — Voluntas Dei juxta S. S. imperſcrutabilis.

§. 420.

Juxta S. S. electio mundi optimi eſt ſignum naturale veri Dei. Affirmat Apoſtolus *Rom.* I, 20. inviſibilia Dei, veluti ſempiternam ejus virtutem & divinitatem, quem Deus fecit mundum conſiderando conſpici. Quoniam itaque ex iis, quæ de mundo cognoſcuntur, colligitur, qualis ſi verus Deus, ejusdem opifex, idem vero alterius ſignum ſit, ex quo alterum adeſſe colligitur (§. 952. *Ontol.*), idque naturale, ſi ſignificatus in ipſis rerum notionibus continetur (§. 956. *Ontol.*); mundi hujus, qui exiſtit, a Deo facta electio utique veri Dei ſignum naturale eſſe debet. Enimvero conſtat ex ſuperioribus ipſa autoritate S. S. Deum elegiſſe mundum omnium optimum (§. 406.). E. — Mundus optimus quale ſit ſignum juxta S. S.

§. 421.

Voluntas Dei juxta S. S. perfectiſſima eſt eodem prorſus ſenſu, quo ſupra eandem talem probavimus (§. 407. Th. nat. 887. emp. 650. rat. 386. Th. nat.). — Summa perfectio voluntatis divinæ S. S. conveniens.

§. 422.

Deus juxta S. S. eſt Spiritus perfectiſſimus (§. 132. 218. 421. Th. nat. 646. rat. 387. Th. nat.). — Qualis Deus ſit Spiritus juxta S. S.

§. 423.

Mundus quinam ſignificet omnipotentiam Dei juxta S. S.

Productio mundi optimi etiam juxta S. S. eſt ſignum naturale omnipotentiæ. Diſerte affirmat Paulus *Rom.* I, 20. Deum producendo hunc mundum adſpectabilem patefeciſſe eam, quæ ipſi ſemper competit, potentiam ἀΐδιον δύναμιν. Ea vero, quæ Deo competit potentia, judice Scriptura, eſt omnipotentia (§. 415.), conſequenter cum Deus etiam S. S. magiſtra ſit Spiritu (§. 132.), patet eundem eſſe Spiritum potentiſſimum. Jam conf. §. 952. 956. *Ontol.*

§. 424.

Deus re nulla alia indiget ad ſui conſervationem & perfectionem.

Deus re nulla alia extra ſe indiget ad ſui conſervationem (§. 67. 27.) aut perfectionem (§. 387. 350.).

§. 425.

Deus non indiget aliena informatione vel auxilio ac opera.

Deus nemine opus habet, qui ipſum doceat, quod noſſe expedit (§. 302. 301.), nec alterius indiget auxilio vel opera, ut faciat vel fiat quod fieri vult (§. 349. 347. Th. nat. 85. Ont.).

§. 426.

Deus voluptatis percipiendæ gratia re nulla indiget.

Deus nulla re extra ſe indiget voluptatis percipiendæ gratia (§. 155. 319. 311. 141. 343. 352.). Quamobrem ſi quam intuendo perfectionem rerum a ſe diverſarum vel ex eo, quod quis facere poſſit, voluptatem percipere poteſt (§. 511. *Pſych. emp.*), eam utique percipit, ſive res ipſæ extra eum exiſtant, ſive non exiſtant. E.

§. 427.

Sibi ipſi quinam ſufficiat.

Sibi ipſi ſufficientiſſimus dicitur, qui nulla prorſus re extra ſe quomodocunque indiget.

§. 428.

Omniſufficientia Dei.

Deus ſibimetipſi eſt ſufficientiſſimus (§. 27. 424. 425 ſq. 427.)

Opus habemus parentibus, ut exiſtamus: opus habemus cibo & potu, ut conſervemur: opus habemus præceptoribus & magiſtris, ut intellectus perficiatur atque voluntas, & artes manuarias diſcamus: opus habemus alieno conſilio & auxilio, ut quid faciamus: opus habemus aliena opera, ut per alios fiat, quod ipſimet facere non poſſumus, fieri tamen volumus

volumus: opus habemus denique rebus aliis, ut earum uſu ac ope delectemur. Indigemus adeo rebus aliis extra nos ad exiſtendum & ad noſtri conſervationem atque perfectionem, ad faciendum & agendum, quæ a nobis fieri & peragi debent, atque ad animum voluptate demulcendum. His vero omnibus Deus non indiget.

§. 429.

Deus etiam in S. S. perhibetur eſſe ſibimetipſi ſufficientiſſimus. (*Actor.* XVII, 25. §. 427.). Eadem S. S. conveniens.

§. 430.

Deus mundum aliquem exiſtere voluit citra omnem coactionem internam (*§.* 428. 427. 426.). Quamobrem quoad ipſum indifferens eſt, ſive mundus aliquis exiſtat, ſive non exiſtat. Nulla igitur neceſſitate inductus fuit Deus, ut mundum aliquem exiſtere vellet. Quoniam tamen aliquod eſſe debet motivum, cur Deus potius mundum aliquem producere voluerit, quam nullum (§. 312.), hocque ſit ratio partim a ſeipſo, partim ab objecto ſeu mundi perfectione deſumta (§. 340.), qua non ſibi *per demonſtrata*, adeoque tantummodo aliis prodeſſe poterat; non ſane relinquitur aliud, quam quod attributis ſuis convenientius judicaverit mundum aliquem potius producere, quam nullum. Voluit itaque mundum aliquem exiſtere, quia hoc ſeſe decere arbitratur (§. 332.). Adeſt tantummodo ratio quædam convenientiæ, quæ ſaltem efficit, ut, cur Deus voluerit mundum aliquem producere, intelligibili modo explicari poſſit, minime autem ipſi actui volitionis neceſſitatem infert (§. 321. *Ontol.*). E. Voluntas divina libera a coactione interna.

§. 431.

Voluntas Dei liberrima eſt (§. 316. 330 ſq. 323. 341. 321. 351. 430. *Th. nat.* coll. §. 941. *emp.*). Major utique libertas voluntatis concipi nequit, quam ubi volens penitus intelligit, quod vult, & citra omnem coactionem internam atque externam ſponte eligit, quod ipſi maxime placet. E. Libertas voluntatis divinæ.

§. 432.

Actus voluntatis divinæ non eſt caſus purus (*§.* 312. *Th. nat.* 887. *empir.* 94. *Cosmol.*). Actus voluntatis divinæ cur non ſit caſus purus.

§. 433.

Principium actualitatis rerum.

Actualitas rerum pendet a voluntate Dei (§. 342. 325. *Th. nat.* 851. *Ontol.*).

§. 434.

Cur poſſibilitas non pendeat a voluntate Dei

Poſſibilitas rerum non pendet a voluntate Dei (§. 192. 189. *Th. nat.* 56. 851. *Ont.*).

§. 435.

Hypotheſes philoſophicæ quando non admittendæ.

In philoſophia nihil aſſumendum tanquam poſſibile, cujus non alia dari poteſt ratio, quam voluntas Dei (§. 434.).

§. 436.

Qualitates occultæ quænam ſint.

Qualitates occultæ ſunt, quarum nulla reddi poteſt ratio præter voluntatem divinam. Etenim ideo quid poſſibile, quia ejus idea datur in intellectu divino (§. 192.), conſequenter quatenus in eodem repræſentatur, tum abſolute ſpectatum, tum cum aliis in ſyſtema redactum (§. 155. *Th. nat.* & §. 48. *empir.*). Jam quatenus abſolute ſpectatur, poſſibilitas intrinſeca adſtruenda per principium contradictionis (§. 193.) & inde porro explicandum, quænam enti conveniant attributa, quinam in eodem modi ſint poſſibiles (§. 143.): quatenus vero ſpectatur ut in ſyſtema cum aliis relatum, ex iis, quæ abſolute ſpectato inſunt, explicari debet, per quasnam cauſas determinentur modi, & quomodo quoad modificationem res a ſe invicem dependeant (§. 144.). Patet igitur aliunde, quam per voluntatem Dei intelligi, cur quid ſive intrinſece, ſive extrinſece poſſibile ſit (§. 111. *Coſmol.*), quæ quid poſſibile eſſe ſupponit (§. 313.). Voluntas igitur divina non eſt ratio ſufficiens actualitatis rerum (§. 56. *Ont.*). Quamobrem ea, quorum nulla reddi poteſt ratio, præterquam quod Deus ea voluiſſe dicatur, ratione ſufficiente diſtituuntur. Jam vide §. 189. *Coſmol.* Exempla vide §. 582. 606. *rat.*

§. 437.

Ratio proxima, ultima, remota quænam?

Si rationum dantur rationes, cur quid ſit potius, quam non ſit, ea dicitur *proxima*, quæ in ordine prima eſt; *ultima* vero, in qua analyſis terminatur, ſeu ultra quam alia non datur. Inter proximam & ultimam intermediæ ſunt *remotæ*.

§. 438.

§. 438.

Voluntas Dei eſt ratio ultima actus contingentium in hoc univerſo (§. 83. *Coſm.* 886. *Ont.* 55. 90. *Coſm.* 67. 433. *Th. nat.* 56. *Ont.* 437. *Th. nat.*). Ultima ratio actus contingentium.

§. 439.

Si de poſſibilitate quæſtio fuerit, voluntas Dei nunquam allegari poteſt tanquam ratio (§. 192. 191.), *nec ſi quæſtio fuerit de ratione actualitatis proxima vel remota; ſed tantummodo, ſi ea fuerit de ultima* (§. 438. 437.). Quando voluntas Dei allegari poſſit tanquam ratio.

§. 440.

In Scriptura ſacra voluntas Dei allegatur tanquam ratio ultima actus contingentium in hoc univerſo Pſalm CIV, 12. Deo tribuitur tanquam cauſæ graminum & herbarum actualitas. Quamobrem cum is faciat, quod vult (§. 413.) & in cauſa contineatur effectus ratio (§. 886. *Ontol.*); ratio actus contingentium in S. S. allegatur voluntas Dei. Allegatur autem eo in caſu, quo bonitas Dei laudibus extollitur, conſequenter ubi rationes deſumendæ a cauſis naturalibus non habere poterant locum. E. (§. 437.). Quando S. S. id faciat.

Neque difficulter patet ratio. Cum enim S. S. non doceat rerum naturalium ſcientiam, ſed ab earum notitia officiorum erga Deum motiva tantummodo deſumat; ſcopo ipſius convenit ad cauſam rerum primam recurrere, adeoque a voluntate Dei actualitatem eorum etiam, quæ nunc fiunt, deducere.

§. 441.

Deus eorum, quæ in mundo fiunt, nihil in particulari vult abſolute, hoc eſt, ſine relatione ad totum (§. 355. 325. 155. 142.). Quomodo Deus quid velit in particulari.

Propoſitio hæc probe notanda eſt, ne circa originem & permiſſionem mali oriantur difficultates inſuperabiles: quæcunque enim moveri ſolent, non aliunde proveniunt, quam quod res quædam in particulari referantur ad voluntatem divinam. Augentur difficultates, ſi eſſentiæ rerum tanquam arbitrariæ ſpectantur (§. 191.).

§. 442.

Imperſcrutabilitas voluntatis divinæ.

Hinc denuo conſequitur (§. 398.), *voluntatem Dei nobis eſſe imperſcrutabilem* (§. 441.). Fieri adeo nequit ut motiva voluntatis divinæ circa particularia nobis ſint penitus perſpecta (§. 887. *Pſych. emp.*). Jam vide §. 397.

§. 443.

Modus cognoſcendi voluntatem divinam a priori.

Quicquid perfectioni totius univerſi & ſummæ rerum perfectioni, quam habere poſſunt, convenit; id Deus vult: quod repugnat, non vult (§. 326. 325. 330. 441.).

§. 444.

Cur hæc via hominibus valde inacceſſa.

Ex convenientia cum perfectione totius univerſi & ſumma rerum, quam in eodem habere poſſunt, perfectione voluntas Dei vix unquam a nobis certo (§. 541. 548. *Coſm.*), *ſæpius tamen probabiliter cognoſci poteſt.*

Quodſi nulla nobis appareat ratio, cur quid perfectioni hujus univerſi convenire minime debeat, quod eidem convenire videtur; id tamdiu eidem convenire ſumi poteſt, donec contrarium probetur, adeoque pro probabili recte habetur (§. 549. *Log.*).

Porro ſi quid in re in ſe ſpectata imperfectionem arguit, ideo in ea non arguit imperfectionem, quatenus ad aliam quandam refertur (§. 542. *Coſmol.*); nec rerum perfectionem eodem, quo Deus, modo dijudicare valemus (§. 396.). Quamobrem fieri poteſt, ut quid nobis videatur repugnare perfectioni rerum, quod, ſi eodem modo ſpectentur, quo a Deo perfectionem earum æſtimante ſolent ſpectari, eidem minime repugnat, & viciſſim ut eidem convenire videatur, quod judicio Dei non convenit. Ex convenientia itaque cum ſumma rerum, quæ in eas cadit, perfectione judicaturi de voluntate Dei facile a veritate aberrare valemus (§. 478. *Log.*).

Etſi autem difficile ſit voluntatem Numinis a priori ex convenientia ejus, quod vult, cum perfectione mundi & rerum in eodem contentarum cognoſcere; non tamen ſemper pro impoſſibili habendum: cum enim perfectio univerſi conſiſtat in eo, quod rationes particulares ſimultaneorum & ſucceſſivorum tandem in aliquam generalem reſolvantur

tur (§. 540. *Coſmol.*), quin dentur perfectionis mundi principia generalia dubitandum non eſt. Quodſi ergo contingat aliqua iſtiusmodi principia nobis innoteſcere, & quædam hiſce adverſari demonſtrare detur; quin certo cognoſcatur hæc ut Deus velit fieri minime poſſe, dubitandum non eſt.

§. 445.

Quod perfectionibus divinis convenit, id Deus vult: quod vero iisdem repugnat, id ut velit, fieri nequit (§. 390. 395.). Alter modus voluntatem Dei a priori cognoſcendi.

Id convenire dicendum eſt attributis divinis, quod eſt ſignum eorundem, adeoque ſi ex eo, quod Deus ponatur hoc velle, ſequatur ipſum habere hæc attributa (§. 394.). Unde attributis divinis e contrario repugnat, ſi ex eo, quod Deum velle ponimus, ſequitur, eum iſta attributa habere minime poſſe, quæ eidem tamen convenire conſtat.

§. 446.

Ex convenientia cum attributis divinis difficulter a nobis cognoſcitur, quid Deus velit, vel ex repugnantia, quid non velit (§. 396. 395.); *ſæpius tamen probabiliter cognoſci poteſt.* Cur ſit difficilis.

Quodſi nobis quid attributis divinis, quatenus ea cognoſcimus, convenire videtur, nec ulla apparet ratio, cur repugnare debeat; probabile eſt idem perfectioni Dei convenire (§. 549. *Log.*). Atque adeo probabile eſt, Deum hoc velle (§. 445.).

Uſus hujus propoſitionis non contemnendus in iis præcipue caſibus elucet, ubi aliunde conſtat, Deum quid velle, ac ratio ſufficiens cur hoc velit, conſequenter & objectiva, & ſubjectiva (§. 339.) reddenda. Et hoc inprimis uſui eſt in voluntate Dei explicanda, quam ex revelatione cognoſcimus in Scriptura ſacra nobis facta, tum ut eandem clarius cognoſcamus, tum ut contra objectiones Antiſcripturariorum & ſcrupulos, qui attente veritates revelatas meditantibus ſuboriuntur, ſufficienter defendamus. Præterea ipſa hæc convenientia uſui quoque eſt in diſcernendis iis, quæ probabilius Deum voluiſſe conſtat. Exemplo res erit manifeſta. In vulgus notum eſt, duo celebrari in Aſtronomia

nomia ſyſtemata mundi, alterum Tychonicum ſeu terræ quieſcentis, alterum Copernicanum ſeu terræ motæ. Quodſi ex natura voluntatis divinæ definire volueris, utrum horum ſit probabilius; convenientia cum perfectione rerum & attributis divinis uſui eſſe poteſt. Etenim cum Copernicanum ſimplicitate ſua ſeſe commendans non minus perfectioni mundi, quam attributis divinis faveat, quoniam naturam via breviſſima agere & ambages vitare conſtat, & Deum ſapientiſſimum eligere media via breviſſima ad ſcopum ducentia certum eſt; hinc Copernicanum Tychonico probabilius eſſe colligitur. Similiter ubi de incolis planetarum quæſtio incidit, & ex natura voluntatis divinæ decidendum, utrum probabilius ſit planetas habitari, nec ne; vi principiorum præſentium probabilitas affirmativæ haud difficulter adſtruitur. Ceterum demonſtravimus in ſuperioribus (§. 405.), quod eſt optimum in ſe, id etiam eſſe optimum in relatione ad Deum, conſequenter cum Deus judicet, quid ſit optimum in ſe, quatenus ſtatuit de ejus perfectione (§. 370.) in relatione ad totum mundum (§. 393.), quid vero ſit optimum in relatione ad ſeipſum, quatenus idem refert ad omnia ſua attributa (§. 395.); quod convenit cum perfectione univerſi, idem & cum attributis divinis convenire. Quamobrem ſi quis per principia præſentia definire velit, quid velit Deus, non opus eſt, ut convenientiam & cum attributis divinis, & cum perfectione univerſi demonſtret, ſed ſufficit ut alterutram probet, probata enim una, altera ſimul probata cenſeri debet. In probabilibus tamen pondus accedit, ubi argumenta ex utroque fonte petuntur.

§. 447.

Modus cognoſcendi voluntatem divinam a poſteriori.

Quæcunque in mundo entia ad actum perduci obſervamus, & quæ vi nexus rerum quomodocunque in eodem conſequuntur; ea voluntati divinæ conformiter fieri in ea, quam ad ſe invicem habent, relatione certum eſt (§. 433. 438. 440 ſq. *Th. nat.* 48. 83 ſq. *Coſm.*).

§. 448.

Modus cognoſcendi voluntatem Dei per revelationem.

Si Deus quid velit homini revelat, Deum hoc velle certiſſimum eſt. Etenim Deus, qui ſemetipſum cognoſcit (§. 141.), voluntatem quoque ſuam cognoſcit, conſequenter cum ea ſit actus, non mera facultas (§. 356.), idemque æternus (§. 319.), Deus novit

novit quid ab æterno velit. Quamobrem cum quid velit homini revelat, ipſum eo, quo revelat, tempore id velle ecquis dubitet? Enimvero voluntas Dei prorſus immutabilis eſt (§. 368.), nec eum unquam quod fecit, vel voluit, pœnitere poteſt (§. 369.). Dubium adeo non eſt, quin Deus hoc ſemper velit, quod ſe velle revelavit.

§. 449.

Poſſibilitas abſoluta revelationis.

Ut Deus homini revelet, quid velit, impoſſibile non eſt (§. 277. *Th. nat.* 289. *empir.* 278. 352. 363. *Theol. nat.* 510. *Coſm.* 70. *rat.*). Quamobrem fieri poteſt, ut vel producat ſonos in aëre, quales producuntur vi organorum vocis loquentis, ut Deum loquentem ſibi audire videatur, cui voluntatem ſuam revelat, vel ut motus in organo auditus producat, quales voce loquentis producuntur, vel ut perceptiones in anima producantur, quales inexiſtunt cum loquentem audimus. E.

§. 450.

Revelatio divina immediata cur actus miraculoſus.

Revelatio a Deo immediate homini fieri nequit absque miraculo. Demonſtratio propoſitionis præſentis actu continetur in demonſtratione præcedentis. Aut enim oriuntur ideæ animæ, quarum ratio ſufficiens in vi repræſentativa univerſi, in qua eſſentia & natura animæ conſiſtit (§. 66. 67. *Pſychol. empir.*) non continetur: aut producuntur motus, quorum ratio ſufficiens in natura & eſſentia corporum non continetur, cum alias actione immediata Dei non eſſet opus (§. 118. *Ontol.*). Jam vide §. 70. *rat.* 510. *Coſm.*

Propoſitio hæc magni momenti eſt in revelationibus divinis veri nominis a ſpuriis ſecernendis, & fanaticorum ſomnia & deliramenta prima ſtatim fronte ſuſpecta reddit, præſertim ubi ad animum revocaverimus, quæ de effectu miraculorum demonſtrata ſunt (§. 531. *Coſmol.*).

§. 451.

Primum criterium revelationis ab objecto deſumtum.

Revelatio divina continere debet homini ſcitu neceſſaria, alio modo cognitu impoſſibilia (§. 450. *Th. nat.* 531 *ſq.* 573 *ſqq.* *Coſm.* 219. *rat.*). Hinc nemo non intelligit, arduas Deo eſſe debere rationes, cur quid homini immediate revelet. Quamobrem ſi qua

homini ſcitu neceſſaria non ſunt, vel ſi eorum cognitionem alio modo acquirere valet, ut Deus ea immediate ipſi revelet nulla ratio ſuadet.

Probe notandum eſt nobis hic eſſe ſermonem de tota revelatione, non de ſingulis ejus partibus: etenim fieri poteſt, ut revelationi quædam inſint, quæ vel ratione, vel experientia cognoſci poterant, quatenus ea cum ceteris cohærent, quæ eodem modo cognoſci minime poterant. Notandum præterea poſſe quædam in ſe ſpectata natura homini eſſe nota, ut demum ea revelari non ſit opus; aſt nota non ſunt eo reſpectu, quo in revelatione continentur. E. gr. Natura notum eſt Deum feciſſe cœlum & terram, eſſe omniſcium ac omnipotentem, ut ea demum revelari non ſit opus. Quodſi vero in revelatione divina contineantur promiſſiones, de quarum veritate citra eandem conſtare minime poterat, & in ea affirmetur, Deum promittentem eſſe omniſcium ac omnipotentem & feciſſe cœlum & terram; dici ſane non poteſt, Deum hæc ſua attributa & opus ſuum revelare nobis voluiſſe, cum ea nonniſi adducantur tanquam nobis ſatis explorata, ut fidem habeamus promiſſioni, de qua ſola revelatione nobis conſtat, præſertim cum ex circumſtantiis appareat, ad ea tanquam nota vel aliunde cognoſcenda provocari, quod eorundem jam meminiſſe debeamus, ea vero non demum doceri explicatis notionibus, ſine quibus verba intelligi nequeunt (§. 873. *Log.*).

§. 452.

Criterium ſecundum petitum ab eo, quod Deum decet.

Quæ divinitus revelata ſunt, attributis divinis repugnare minime poſſunt (§. 335. 332. *Th. nat.* 28. *Ont.*).

§. 453.

In ea non eſt locus contradictoriis.

In revelatione divina contradictiones locum habere minime poſſunt (§. 302. 301.).

§. 454.

Quid ſupra, quid contra rationem.

Supra rationem eſſe dicitur, quod ex principiis rationis indemonſtrabile: aſt *contra rationem eſſe* dicitur, quod principiis rationis repugnat, ſeu contradicit.

§. 455.

§. 455.

Quod ſupra rationem eſt, in mundo rationali non continetur (*ſ. 454.*), conſequenter vi principiorum rationis non colligitur ex notione ſubjecti, ipſi convenire prædicatum (§. 520. *Log.*), adeoque per ea intelligi nequit, propoſitionem eſſe veram (§. 539. 535. *Log.*). Quoniam itaque in principiis rationis non continetur ratio, cur propoſitio iſta vera ſit (§. 56. *Ontol.*); ea quoque cum principiis rationis minime connectitur (§. 10. *Coſmol.*). Atqui mundus rationalis eſt ſeries entium univerſalium inter ſe connexorum (§. 258.), atque omnes veritates univerſales quomodo inter ſe connectuntur (§ 482. *emp.* & §. 271. *Th. nat.*) exhibet (§. 263.). E.

Quæ ſupra rationem, in mundo rationali non continentur.

Quod ſupra rationem eſt, id veluti miraculum in mundo rationali eſt, ut adeo ea, quæ de miraculis demonſtravimus in Coſmologia, mirifice notionem ejus, quod ſupra rationem eſt, illuſtrent. Conſtat miraculum non poſſe explicari per ea, quæ inſunt cauſis naturalibus tunc quidem temporis, quando contingit, exiſtentibus (§. 518. *Coſmol.*); eodem modo, quod ſupra rationem eſt, non poteſt ſufficienter explicari per ea, quæ notionibus univerſalibus, generum ac ſpecierum inſunt. Patratur adeo quaſi miraculum in mundo rationali, quando quid quod ſupra rationem eſt, in mundum rationalem invehitur; & quemadmodum patrato miraculo in mundo ſenſibili ſeu quod perinde eſt, in intelligibili in eodem poſtea conſequuntur naturaliter, quæ absque iſto miraculo conſecuta minime fuiſſent (§. 531. 532. 574. *Coſmol.*), ita in mundum rationalem illato quod ſupra rationem eſt vi notionum entium univerſalium ad eundem pertinentium conſequuntur aliæ veritates univerſales & cum naturalibus connectuntur, ut ſequens mundi rationalis pars alia evadat, quam quæ alias futura fuiſſet. Qui hæc probe meditatur, is quoque intimius perſpiciet, quid ſibi velit ratio illuminata, quippe quod ea, quæ ſunt ſupra rationem, cum iis, quæ eidem conformia ſunt, connectit, ac inde veritates deducit ſoli rationi impervias, aut, ſi mavis, eam mundi rationalis partem intuetur, quæ per hoc, quod rationem ſuperat, variatur: tum etiam quid ſit rationis ac fidei connubium, quod connubio rationis ac experientiæ, de quo alias diximus (§. 497. *Pſych. emp.*), illuſtrari poteſt. Inprimis jam intelligitnr, quid ſibi velit iſta locutio ſphæram rationis tranſcendere.

ſcendere. Nimirum rationis ſphæra eſt mundus rationalis, intra cujus ambitum ratio continetur.

§. 456.

An quæ ſunt ſupra rationem ſint impoſſibilia.

Quæ ſunt ſupra rationem, ea non ſunt impoſſibilia (§. 79. 46. *Ont.*). Enimvero vi demonſtrationis apogogicæ ex aſſumto colligitur, quod vel eidem, adeoque principio contradictionis (§. 28. *Ont.*), vel propoſitioni alicui veræ contradicit (§. 524. *Log.*). Quæ igitur ſunt ſupra rationem, ea principiis rationis, in quorum quoque numero contradictionis principium eſt, contradicere debent. Erunt adeo quæ ſunt ſupra rationem contra eandem (§. 454.). Enimvero quæ ſunt ſupra rationem, non debent eſſe contra eandem (§. *cit.*). E.

§. 457.

Poſſibilia potius eſſe debent.

Quæ ſupra rationem ſunt, ea poſſibilia eſſe debent (§. 456. *Th. nat.* 85. *Ont.*).

Atque adeo lapidem habemus Lydium, quo myſteria genuina a ſpuriis ſeparantur, neque opus eſt, ut quis vereatur, ne, ſi quæ ſunt ſupra rationem admittat, neſcio quas aniles fabulas ſub myſteriorum titulo ſibi obtrudere cogatur. Etenim ubi demonſtrare poteris, quod pro myſterio habetur contradictionem involvere, id in illorum numerum, quæ ſunt ſupra rationem, minus recte referri patet. Cavendum vero ne contradictionem apparentem cum vera & probationem qualemcunque cum demonſtratione confundas: quem in finem probe tenenda ſunt ea, quæ de contradictione in philoſophia prima (§. 30. & ſeqq. *Ontol.*) & de demonſtratione in philoſophia rationali (§. 522. & ſqq. *Log.*) docuimus.

§. 458.

Myſterium quid ſit.

Quod ſupra rationem eſt, uno nomine *Myſterium* dici ſolet.

§. 459.

Indemonſtrabilitas ejus.

Myſteria ex principiis rationis demonſtrari nequeunt (§. 458. 454.).

§. 460.

§. 460.

Myſteria non ſunt impoſſibilia, ſed poſſibilia (§. 458. 456 ſq.): *quod vero impoſſibile, myſterium eſſe nequit* (§. 79. *Ont.* 456. 454. *Th. nat.*). Num ſint poſſibilia.

§. 461.

Quod ſupra rationem eſt, id non eſt contra eandem (§. 454.). Enimvero etſi ex principiis rationis demonſtrari non poſſit, non tamen hic ſequitur, quod principiis rationis repugnet, ſeu iisdem contradicat: alias enim demonſtrari poſſet, quod contradictionem involvat (§. 524. *Log.*), conſequenter quod impoſſibile ſit (§. 79. *Ontol.*): quod fieri omnino nequit (§. 456.). Cur quod ſupra rationem eſt, ideo non eſt contra eandem.

§. 462.

Myſteria non contradicunt principiis rationis (§. 458. 461. 454.). Num myſteria contradicant rationi.

§. 463.

In revelatione divina myſteriis locus eſt (§. 451. 454. 458.). In revelatione divina myſteria contineri debent.

Probe notandum eſt, hic nobis eſſe ſermonem de revelatione dogmatum ſeu veritatum univerſalium, non tantummodo de revelatione factorum, veluti futurorum prædictione: nec a veritate abhorret, ſi quidem futura, quæ prædicuntur, in numerum myſteriorum referri velis, quamdiu non adimpletur prædictio.

§. 464.

Revelatio divina continere nequit, quæ rationi, vel experientiæ contradicunt, ſeu, quod perinde eſt, in eadem contineri nequeunt, quæ contradicunt propoſitionibus ex principiis rationis demonſtratis aut factis, quæ certa experientiæ fide conſtant (§. 539. 535. 634. *Log.* 302. 301. 294. *Th. nat.*). Criterium tertium a veritatibus præter revelationem cognoſcibilibus.

§. 465.

Veritates neceſſariæ ſunt, quarum oppoſitum ſimpliciter impoſſibile. *Veritates* vero *contingentes* ſunt, quarum oppoſitum in ſe non impoſſibile, ſed tantummodo ſub certa conditione. Veritatum neceſſariarum & contingentium diſcrimen.

Ita ſimpliciter impoſſibile eſt, ut tres in triangulo rectilineo anguli ſint duobus rectis majores vel minores (§. 240. *Geom.*). Enimvero ſimpliciter impoſſibile non eſt, ut Sol per aliquod temporis ſpatium eundem erga tellurem retineat ſitum, etſi poſito hoc rerum ordine id fieri minime poſſit, deficiente nempe cauſa, quæ mutationem ſitus continuam impedire poſſit. Et hujus generis ſunt, quæ de factis naturæ demonſtrantur in Phyſica, utpote ad corporum exiſtentiam eorumque modificationes ſpectantia, quas eſſe in ſe contingentes, minime autem abſolute neceſſarias conſtat (§. 81. *Coſmol.* & §. 314. *Ontol.*).

§. 466.

Contradictio apparens quando in revelatione locum habere poſſit.

Revelatio divina contradicere nequit veritatibus neceſſariis (§. 465. Th. nat. 79. Ontol. 497. 593. Log. 294. Th. nat.); poteſt tamen contradicere apparenter veritatibus contingentibus abſolute ſpectatis (§. 465. Th. nat. 31. Ont.).

Veritates geometricæ neceſſariæ ſunt, in revelatione adeo divina contineri nequeunt, quæ iisdem contradicunt. Veritates contingentes ſunt, quæ mutationes rerum naturalium concernunt: in revelatione adeo divina contineri poſſunt, quæ iisdem contrariantur, ita tamen ut re accuratius perpenſa contradictio nonniſi apparens ſit. E. gr. In Phyſica docemus, fœminam non poſſe concipere ſine mare, conſequenter virginem non poſſe parere, quæ virum nondum experta eſt. Sed id quidem ita ſeſe habet, quamdiu naturaliter fieri concipitur conceptio. Enimvero abſolute impoſſibile non eſt, ut per miraculum, hoc eſt, virtute Dei virgo concipiat absque mare. Quamobrem ubi hoc factum affirmatur in revelatione divina; quod contrarium eſt veritati contingenti docetur, ſed contradictio tamen nonniſi apparens eſt. Etenim Phyſicus negat id fieri poſſe naturaliter, absque miraculo, revelatio divina id factum eſſe perhibet ſupernaturaliter, per miraculum.

§. 467.

Criterium quartum ab agendis deſumtum.

Revelatio divina præcipere nequit, quæ legi naturæ & animæ eſſentiæ ac naturæ repugnant. Supponimus, quod alibi demonſtrabimus, quicquid juri naturæ conforme eſt, id eſſe rationi conforme. Quamobrem quod juri naturæ repugnat, id rationi contradicit. Jam conf. §. 464. *Quod erat unum.*

Porro

Porro natura animæ eadem cum eſſentia ipſius (§. 66. 67. *Pſychol. rat.*). Jam vide §. 300. 79. *Ontol.* 313. *Th. nat.* *Quod erat alterum.*

§. 468.

Si demonſtrari poſſit, quomodo is, qui ſibi divinitus quid revelatum affirmat, naturali facultatum animæ uſu ad iſtius cognitionem pervenire potuerit, quod pro divinitus ſibi revelato venditat; idem pro divinitus revelato haberi nequit (*§. 539. Log. 56. 118. Ontol.*). Quoniam abſonum eſt, idem eodem tempore ab eodem homine ſimul naturaliter & per revelationem divinam cognoſci; quod in præſente caſu pro divinitus revelato venditatur, pro tali haberi nequit. Criterium quintum a modo perveniendi ad cognitionem.

§. 469.

Quod per ſomnium naturale alicui innoteſcit, id pro divinitus revelato haberi nequit (§. 327. *rat.* 67. 62. *empir.* 69. 76. *rat.* 468. *Th. nat.*). Adde etiam *§. 419. rat.* *Quod vero per ſomnium ſupernaturale innoteſcit, id divinitus revelatur* (*§. 328 ſq. 70 ſq. rat. 450. 470. Th. nat.*). Revelatio divina per ſomnium facta quomodo dignoſcatur.

§. 470.

Deus ſolus miracula patrare poteſt (*§. 524. Coſm. 71. 75. rat.*). Quamobrem ſi quod ens præter Deum miracula patrare debet, neceſſe eſt, ut præter eum adhuc ſit ens quoddam aliud ab animabus & mundo diverſum, cui potentia miraculoſa convenit. Enimvero ſi demonſtrationem, qua Deo omnipotentiam vindicavimus, (§. 349.), eo modo reſolvas, quem (§. 522. *Log.*) præſcripſimus, evidenter admodum patebit rationem ſufficientem omnipotentiæ Deo attributæ in ejus definitione, conſequenter in eſſentia ipſius contineri (§. 177. & ſqq. *Log.*). Quamobrem cum attributum entis ſit, cujus ſufficiens ratio in eſſentia ejusdem continetur (§. 157. *Ontol.*); omnipotentia eſt attributum Dei, conſequenter quia attributa entis unius non poſſunt communicari enti alteri (§. 45. *Pſych. rat.*), ſoli Deo convenit. Non datur igitur ens aliud a mundo diverſum præter Deum, quod miracula patrare poſſit, atque adeo Deus ſolus eſt, qui ea patrare valet. Deus ſolus miracula patrare poteſt.

§. 471.

An potentia miraculoſa a Deo enti alicui communicari poſſit.

Potentia patrandi miracula nulli enti a Deo communicari poteſt, ut ſcilicet id propria ſibi virtute, etſi aliunde accepta, miracula edat. Ex §. 470. patet, rationem potentiæ miraculoſæ in eſſentia Dei contineri, conſequenter eſſe attributum ipſius (§. 157. *Ontol.*). Sunt vero attributa incommunicabilia (§. 45. *Pſychol. rat.*). E.

§. 472.

Collatio doni miraculoſi in quo conſiſtat.

Deus facultatem patrandi miracula non aliter homini vel enti cuidam alteri conferre poteſt, quam ſi velit ad eorum nutum ipſemet miracula patrare (§. 363.). Quamobrem ſi velit aliqua edere ad aliorum nutum, quin id fieri poſſit, dubitandum non eſt. Quando igitur is miraculum fieri vult, cujus nutum tanquam conditionem ſpectare viſum eſt Deo, ſub qua miracula facere velit; omnipotentia divina actus miraculoſus determinatur: unde ſpectantibus ab eo, qui idem fieri vult, fieri videtur, eidemque adeo tanquam cauſæ efficienti tribuitur (§. 886. *Ontol.*). Et quia Deus, cujus immutabilis eſt voluntas (§. 368.), miraculum ad iſtius nutum facit, perinde eſt, ac ſi hic potentiam miraculoſam propriam haberet, conſequenter hoc modo Deus facultatem patrandi miracula homini vel enti cuidam alteri conferre poteſt. Jam vide §. 470 ſq.

Explicamus hic modum patrandi miracula, qui in creatura aliqua intelligitur, eodem modo, quo *Carteſius* commercium inter animam & corpus explicavit, motusque communicationem in corporibus (§. 589. *Pſychol. rat.*). Quamobrem quæ de ſyſtemate cauſarum occaſionalium integro capite demonſtrata ſunt, ea facultatem patrandi miracula, quæ creaturæ alicui competit, egregie illuſtrant. Hic quæritur, quomodo ad nutum hominis vel entis cujusdam alterius conſequi poſſit, quod a Deo ſolo, ab ipſo minime fieri poteſt. Atque in hoc poſteriori caſu dici nequit, quod ſyſtema cauſarum occaſionalium generaliter acceptum principio rationis ſufficientis adverſetur (§. 606. *rat.*): etenim cum per ipſum pleniſſime intelligatur, quomodo ens quoddam a Deo diverſum facultatem patrandi miracula habere poſſit, rationem ejus ſufficientem continet (§. 56. *Ontol.*), atque adeo principio rationis ſufficientis adverſum non eſt (§. 70. *Ontol.*).

§. 473.

Si Deus enti cuidam miracula patrandi facultatem confert, id nonniſi eorundem cauſa occaſionalis eſt (§. 472. *Th. nat.* 590. *rat.*).

Qualis cauſa ſint entia, quibus facultas patrandi miracula collata.

§. 474.

Juxta S. S. facultas patrandi miracula viris divinis non aliter collata, quam quod Deus ad eorum nutum miracula patravit. Vid. *Joſ.* X, 14. Obedit alteri, qui voluntatem ſuam alterius voluntati ſubjicit, facturus ea, quæ alter fieri vult. Deus igitur teſte Scriptura ſacra fecit ſolem ſtare ad nutum Joſuæ, conſequenter facultas patrandi miracula non aliter competebat Joſuæ, quam quatenus Deus ad ejus nutum miraculum facere volebat, ipſe vero juſſu ſuo ſolem in eo, quem habebat, ſitu retinere minime poterat. Adde *Marci* XVI, 17 ſqq. & verſ. 20.

Collatio facultatis patrandi miracula qualis S. S. conveniat.

§. 475.

Ecſtaſis dicitur is hominis ſtatus, in quo ſenſus ac motus voluntarii prorſus ceſſant, ſolis vitalibus ſuperſtitibus, & homo inſolita ſibi audire ac videre ſæpe videtur.

Ecſtaſis quid dicatur.

§. 476.

Viſio dicitur repræſentatio vivida rerum, qualis a ſenſu fieri ſolet, vi imaginationis facta ſive in ecſtaſi (*Act.* XI, 5.), ſive vigilantibus (§. 92. *empir.* *Exod.* III, 1. coll. *Act.* VII, 30.). Vocatur etiam *Viſus*, item *Viſum*.

Viſio quid ſit.

§. 477.

In viſionibus ideæ materiales, quæ phantaſmatis reſpondent, eandem celeritatem habent, quam haberent, ubi ab objecto ſenſibili in organum ſenſorium agente producerentur (§. 210. *rat.* 476. *Th. nat.*).

Idearum materialium conditio in cerebro.

§. 478.

Quoniam communiter ideæ materiales in motu minus celeri conſiſtunt, ſi phantaſmati quam ſi ideæ ſenſuali reſpondent (§. 208. *rat.*), in viſionibus autem contrarium accidit (§. 477.); *in viſionibus ſtatus cerebri*, in quo ſunt ideæ materiales (§. 206. *rat.*), *talis eſſe nequit, qualis communiter obtinet.* (*Th. nat. contr. T. I.*).

Status cerebri in viſionibus.

Hinc apparet, cur in ecſtaſi communiter viſiones contingant: tum enim ex ſtatu præternaturali totius ſyſtematis nervoſi, quem quoad nervos ſenſorios ſentiendi, quoad motorios movendi impotentia loquitur (§. 475.), ſtatum præternaturalem cerebri, unde nervi omnes propagantur, facile colligere licet. Hoc principio habemus opus, ut intelligatur viſionem vim corporis non ſtatim excedere, ſi vi imaginationis repræſententur talia, qualia tibi viſa nunquam recordaris, fit ita quod communiter imaginatio nonniſi ante percepta reproducat (§. 95. *Pſychol. empir.*) & dividat atque componat (§. 140. 143. *Pſychol. empir.*).

§. 479.

Cur viſiones in ecſtaſi vel quaſi contingant.

Quoniam denique actus imaginationis clariores ſunt, ſi ſint ſoli, quam ſi ſenſationibus coëxiſtant (§. 101. *empir.*), in ecſtaſi vero ſenſationibus nullus prorſus ſit locus (§. 475.); ideo patet ratio *cur in ecſtaſi viſiones communiter contingant* & cur, ſi vigilantibus accidere debent, animus a ſenſationibus ſit abducendus, conſequenter *quæ vigilantibus obtingunt, quaſi in ecſtaſi fiant.*

Nimirum in ecſtaſi a cauſis præternaturalibus, quas vocant Medici, animus a ſenſu abducitur, ut adeo veluti ex corpore abreptus videatur, commercio cum eodem omni ad ſenſum ſublato: aſt quando vigilantibus obtingit viſio, viſionarius animum ſua ſponte a ſenſu abducere debet, quem habitum obſtetricante natura uſu ſibi comparare debet, ſicuti in aliis accidit, atque adeo quaſi in ecſtaſi eſt, cum fieri non poſſit, ut ab omni ſenſatione abducat animum, neque ut motu voluntario ſeſe privet.

§. 480.

Viſionis naturalis & ſupernaturalis differentia.

Viſio naturalis eſt, quæ per naturam imaginationis explicari poteſt. Aſt *Viſio ſupernaturalis* eſt, quæ per naturam imaginationis explicari nequit.

§. 481.

Convenientia & differentia viſionum & ſomniorum.

Viſio eſt ſpecies ſomnii, ſed in qua repræſentationes ſunt multo clariores, quam in ſomniis ordinariis eſſe ſolent. Vide § 476. 475. *Theol. nat.* 121. *empir.* de viſionibus in ecſtaſi; & §. 476 d

de viſione, quæ vigilantibibus obtingit. Unde apparet, eas recte pro ſomnio haberi.

Enimvero in viſione quæ repræſentantur, tanta clarita-te fulgent, ut pro ſenſu perceptis reputentur, atque adeo in ca-ſu altero, quo inter ea, quæ ſenſu percipiuntur, apparent, quo-ad claritatem ab iisdem minime diſtinguantur, & hinc cum ce-teris una præſentia exiſtimentur (§. 476.). Sed de phantasmati-bus, qualia communiter habemus, vid. §. 96. *empir.*

§. 482.

Quoniam ſomnium ſupernaturale miraculum (§. 331. *Pſychol. rat.*), viſio vero ſomnii quædam ſpecies eſt (§. 481.); *viſio etiam ſupernaturalis quin miraculum ſit, dubitari nequit.* Viſio ſupernaturalis qualis.

§. 483.

Similiter ſi naturale ſomnium eſt, initium capere debet per ſenſationis legem & per legem imaginationis continuari (§. 327. *Pſychol. rat.*). Quamobrem cum viſio naturalis ſomnii quædam ſit ſpecies (§. 481.); *viſio quoque naturalis initium ca-pere debet per legem ſenſationis & continuari per legem imagi-nationis.* Viſio quænam naturalis.

§. 484.

Quoniam in ſomnio ſupernaturali initium non eſt a ſen-ſatione, utut per legem imaginationis continuetur (§. 328. *Pſych. rat.*), aut integrum per legem imaginationis minime continua-tur (§. 329. *Pſychol. rat.*); *viſio etiam ſupernaturalis initium ca-pere non debet per legem ſenſationis, etſi poſtea per legem ima-ginationis continuetur, aut per legem imaginationis continuari debet* (*§. 481.*). Viſio ſupernaturalis qualis ſit.

§. 485.

In viſione quacunque tam naturali (*§. 206. rat.*), *quam ſupernaturali* (*§. 330. rat.*) *ſingulis phantasmatis ideæ materia-les in cerebro reſpondent, in ſupernaturali quidem ſupernaturales & ipſæ* (*§. 481.*). Status cerebri in viſionibus.

§. 486.

Anima etiam in viſione, quæ fit per ecſtaſin, operationes intellectus edere poteſt, veluti judicare & ratiocinari. Etenim An intellectus in viſione operari poſſit.

 viſio,

viſio, quæ fit per ecſtaſin, propriiſſime citra ullam fictionem, ſomnii quædam ſpecies eſt (§. 481.). Jam vide §. 419. *rat.*

Si quis in hiſce lucem majorem deſideret, is integras demonſtrationes, quas de ſomniis dedimus in Pſychologia rationali, ad viſiones transferat, neque enim re alia opus eſſe deprehendet, quam ut vocabulo ſomnii ſubſtituat alterum viſionis.

§. 487.

Revelatio divina per viſionem quomodo dignoſcatur.

Quod per viſionem naturalem alicui innoteſcit, id pro divinitus revelato haberi nequit (§. 481. 480. 482 469.): quod vero per viſionem ſupernaturalem innoteſcit, id divinitus revelatur. (§. 481. 469.). Poſterius etiam patet ex §. 482. 470.

§. 488.

Viſio quando apparitio videatur.

Si viſio vigilanti obtingit, apparitio eſſe videtur. Etenim ſi viſio vigilanti obtingit, quod per eandem repræſentatur, eadem claritate gaudet, qua objecta cetera, quæ ſenſu percipiuntur (§. 476.). Quamobrem cum phantasmata ab ideis ſenſualibus coëxiſtentibus non diſtinguantur, quam quod gradu claritatis differant (§. 97. *empir.*), impoſſibile omnino eſt, ut, quod vi imaginationis repræſentatur, in præſente caſu ab eo, quod ſenſu percipitur, diſtinguatur, ſed perinde ac cetera ſenſu percipi videtur. Quamobrem objectum, quod in viſione nobis veluti præſens ſiſtitur, perinde ac cetera ſenſibilia præſens eſſe videtur, ſicque viſio vigilanti facta videtur apparitio.

§. 489.

Quod Deus non patret miracula ſuperflua.

Quod naturaliter fieri poteſt, id Deus non demum per miraculum efficit (§. 566. Cosm. 325. 368. Th. nat.). Fieri ergo non poteſt, ut quicquam contra naturæ ordinem fieri velit, quam ubi, quod intendit, ſecundum naturæ ordinem conſequi non poſſit. Jam vide §. 566. *Cosm.*

§. 490.

Revelationis modus quando actus mixtus.

Si neceſſe non eſt, ut totus actus revelationis ſit miraculoſus, modus revelationis ex miraculoſis & naturalibus ſimul componi debet (§. 489.).

Ponamus

Ponamus e. gr. revelationem fieri per ſomnium. Cum ſomnium naturale ſit, quod a ſenſatione initium capit (§. 326. *Pſych. rat.*), ſupernaturale vero reddatur, ubi per legem imaginationis minime continuatur (§ 329. *Pſych. rat.*); ubi revelatio homini per ſomnium contingit, nihil obſtat, quo minus a ſenſatione initium capiat, ſed per legem imaginationis minime continuetur, hoc eſt, ut in ſomnio naturaliter orto divinitus quid homini reveletur. Idem omnino eodem modo obtinet, ubi revelatio per viſionem fit vigilanti. Etenim ſi non obſtent rerum præſentium perceptiones, quo minus iisdem ſupernaturaliter jungatur rei cujusdam abſentis tanquam præſentis repræſentatio, id quod revelandum continens; non demum opus eſt, ut animus hominis a ſenſu abducatur, quemadmodum in ecſtaſi fieri ſolet, conſequenter neceſſitas nulla urget, ut Deus per miraculum in ecſtaſin perducat eum, cui quid revelandum, & in hoc ſtatu ei repræſentet, quæ ipſi revelanda ſunt. Principium præſens non alienum a foro Theologorum: etenim ſub eo continetur, quod affirmant; Deum quoad ſtylum ſecutum genium loquentis. Miracula nimirum ſupplent defectum naturæ, conſequenter non adhibenda, niſi ubi natura fini a Deo intento minime ſatisfacit.

§. 491.

Criterium ſeptimum a ſtylo revelationis divinæ.

In revelatione divina ſingula iis verbis enunciari vel iis ſignis repræſentari debent, ex quibus mentem Dei loquentis vel revelantis ex aſſe intelligit is, cui fit revelatio (§. 277. *Th. nat.* 289. *emp.* 352. *Th. nat.*).

§. 492.

Quæ circa vocabula in revelatione divina occurrentia tenenda.

In revelatione divina non plura occurrunt verba, nec pauciora, quam quæ ad mentem Dei revelantis intelligendam ſufficiunt, & ea ſeliguntur verba, quorum beneficio eandem aſſequi certo datur ei, cui fit revelatio (§. 491. *Th. nat.* 271. *emp.*).

Hominibus ſolenne eſt, ut plus dicant, vel minus, quam voluerant, unde interpretatio extenſiva & reſtrictiva ortum ſuum ducit. Aſt in rationem inquirentibus patet, tribuendum id eſſe partim imperfectæ ipſorum cognitioni, partim imperitiæ linguæ; quorum neutrum in Deum omniſcium cadit.

§. 493.

Num dentur in ea voces inanes.

E. *In revelatione divina verbis ſingulis ſuæ reſpondere debent notiones, ex intentione Dei iisdem jungendæ* (*ſ.* 492.).

§. 494.

Quænam notiones in ea ſupponantur.

Si quid Deus homini revelat, non alias præſupponere poteſt notiones vocabulis jungendas, quam quæ animo ejus jam inhærent, aut quas in ſe habet, dum ipſo opere ea in ſe experitur, quæ ipſi revelat (§. 941. *Log.*).

§. 495.

Quomodo ad notiones in ea ſuppoſitas perveniatur.

Hinc & conſequitur, quod *non aliæ in revelatione divina ſupponi poſſint notiones, quam quæ a rebus præſentibus abſtrahuntur, atque adeo diverſum a mente Dei revelantis is fingat ſenſum, qui ab illis diverſas verbis ejusdem jungit* (§. 942. *Log.*).

§. 496.

Quinam ſtylus ei conveniat.

In revelatione divina ſtylus non minus regulis Grammaticæ univerſalis, quam Rhetoricæ rationalis convenire debet. Suppono in Grammatica univerſali ea demonſtrari, quæ in omni lingua ſunt obſervanda, ſiquidem voce mentem tuam exprimere velis. Ignorare vero Deus (§. 277.) haud quaquam poteſt, quæ ad mentem ſuam voce rite exprimendam requirantur, conſequenter cum eam hominibus innoteſcere velit, alias enim revelatione ſuperſederet, ſtylus utique regulis Grammaticæ univerſalis convenire debet.

Suppono ſecundo in Rhetorica rationali demonſtrari, qua utendum ſit dictione, tum ut ideæ rerum non ſatis manifeſtarum reddantur clariores, tum ut animus loquentis quoad eas intimius perſpiciatur, tum ut excitentur in eo, ad quem verba fiunt, affectus convenientes. Jam vide §. 156.

§. 497.

Decretum quid ſit.

Decretum eſt determinatio voluntatis ad aliquid agendum, vel non agendum.

§ 498.

§. 498.

Conſultatio eſt actus intellectus, quo diſquiritur, quid ſit agendum, quid non agendum. Dicitur etiam *Conſilium*. Conſultatio vel Conſilium quid.

§. 499.

Conſultatio decretum præcedit, decretum conſultationem ſequitur (§. 497 ſq.). Conſultatio decretum præcedit.

§. 500.

Conſultationi locus non eſt niſi in re dubia. Etenim ſi res fuerit dubia, nobis minime liquet, utrum quid ſit bonum an malum, vel quidnam eorum, quæ æque fieri poſſunt, ſit melius. Quamobrem (§. 889 ſq. 898. *emp.*) voluntas determinari nequit ad agendum, vel non agendum, quamdiu ignoratur, utrum bonum ſit, an malum, ut hoc agamus, vel non agamus, & quidnam horum melius ſit, quæ nos agere poſſe agnoſcimus & quorum unum eligere volumus. Quodſi ergo voluntas determinari debet, neceſſe eſt, ut ante disquiratur, utrum quid ſit bonum, an malum, & quidnam eorum, ex quibus unum eligere debemus, ſit melius, conſequenter quid ſit agendum, quid non agendum. Jam vide §. 498. Ubinam conſultationi locus ſit.

De re vero manifeſta conf. §. 318. 498.

§. 501.

Deus conſultatione opus non habet (§. 302. 301. 160. 500.); *tribui tamen eidem poteſt per eminentiam.* Num Deo conveniat conſultatio.

Jam Deus (§ 302. 160. 301.) quid in unoquoque rerum genere optimum ſit, ſtatim perſpicit & quænam eidem cedant intelligit primo ſtatim intuitu. Quamobrem cum Deus plura ſibi poſſibilia ſimul repræſentat & quidnam eorum optimum ſit perſpicit, hoc ipſo eidem adeſt, quod ens finitum demum conſultatione conſequitur (§. 498.), nempe quid agendum ſit, quid non agendum, intelligit. Jam conf. §. 845. *Ont.*

§. 502.

Conſultatio ſeu *Conſilium Dei* eſt actus intellectus divini, quo Conſultatio Dei quid ſit.

quo quid agendorum optimum ſit, certo judicio definit, aut, ſi mavis, ſumma certitudine intuetur.

§. 503.

Propoſitum. *Propoſitum* eſt actus voluntatis, quo determinatur executio decreti.

Decreto determinatur voluntas ad aliquid agendum: propoſito eadem voluntas efficitur conſtans, ut adeo veluti in quadam decreti repetitione & approbatione conſiſtat. Perpendentibus, quod decretum eſt, placet & ideo ad ejus executionem fertur animus.

§. 504.

Æternitas decreti divini. *Deus omnia decrevit ab æterno* (§. 497. 319.).

§. 505.

Decreta divina temporaria nulla. *Nulla dantur decreta Dei temporaria*, ſeu *in tempore demum facta* (§. 320. 497.).

§. 506.

Liberrima ſunt. *Decretum Dei liberrimum eſt* (*ſ*. 497. 431.).

§. 507.

Non ſunt caſus purus. *Decretum Dei non eſt caſus purus* (§. 497. 432.).

§. 508.

In ſe intelligibilia ſunt. *Decretum Dei*, quod caſus purus non eſt, *rationem ſufficientem habet* (§. 94. *Coſm.*), conſequenter *per ea*, *quæ Deo & rei decretæ inſunt*, *intelligi poteſt*, *cur Deus eam potius decreverit*, *quam non decreverit* (§. 56. *Ont.*).

§. 509.

Immutabilitas decreti divini. *Decretum Dei eſt immutabile* (§. 497. 368.).

§. 510.

An Deum pœnitere poſſit decreti. *Deum nunquam pœnitere poteſt ejus*, *quod decrevit* (§. 497. 368.).

§. 511.

Intelligit Deus, quæ decernit. *Deus decreta ſua penitus intelligit* (§. 316. 497.).

Atque hinc apparet, quod nulla adſit ratio, cur decreti ſui eum unquam pœniteat, quemadmodum hominibus accidere ſolet.

§. 512.

§. 512.

Decreta Dei omni homini, immo omni enti intelligenti finito incomprehenſibilia (§. 359. 358. 497.). Incomprehenſibilitas decretorum divinorum.

§. 513.

Decreta Dei omni homini imperſcrutabilia (§. 398. 497.). Imperſcrutabilitas.

§. 514.

Deus decernere poteſt, quæ cur decreverit, homo intelligere nequit (§. 399. 497.). Deus decernere poteſt cujus rationem homo non intelligit.

§. 515.

Deus decernit, quod eſt optimum tam in ſe, quam in relatione ad ſeipſum (§. 390. 497.). Quænam Deus decernat.

§. 516.

Decreta divina Deum decent (§. 335. 497.). Deum decent.

§. 517.

In eſſentia & attributis divinis, & hiſce quidem omnibus ſimul ſumtis (§. 395.), *continetur ratio, cur hoc potius decernere maluerit, quam aliud* (§. 332. 516.); conſequenter cum per rationem intelligatur, cur quid ſit (§. 56. *Ontol.*), *per eſſentiam & attributa divina, ſed ea ſimul ſumta, intelligitur, cur Deus hoc potius decreverit, quam aliud.* Quomodo decreta ipſo digna.

§. 518.

Deus non poteſt decernere, quod attributis ipſius repugnat (§. 445. 497.). Quænam Deus decernere non poſſit.

§. 519.

Deus eorum, quæ in mundo fiunt, nihil in particulari decernit abſolute ſpectatum, ſed in relatione ad totum (§. 441. 497.). An quid in particulari decernat.

§. 520.

Decretum Dei eſt numero unicum (§. 60 ſq. *Coſm.* 319. 160. *Th. nat.*). Deus ſibi mundum tanquam ens unum & ſingula coexiſtentia & ſucceſſiva tanquam unius totius partes repræſentavit ab æterno & actualitatem quoque totius mundi & omnium eo- Dei decretum eſt unicum.

(*Th. nat. contr. T. I.*).

rum, quæ in ipſo ſunt, ſimul unico voluntatis actu decrevit. Et quamvis Deus miracula facere poſſit, quotiescunque vult (§. 363.), & hinc ſequentem mundi partem immutare valeat, ut non ſit eadem, quæ ad ipſum in idea ejusdem ſpectat (§. 367.); quoniam tamen non minus ſemetipſum (§. 141.), quam cetera omnia quæcunque cognitu poſſibilia ſunt, cognoſcit (§. 154.), ab æterno quoque novit, quomodo per miracula partem mundi ſequentem immutare, ſeu hanc rerum naturalium ſeriem interpolare poſſit. Quodſi ergo interpolatio ſeriei rerum naturalium per miracula ad majorem faciat mundi perfectionem & eum reddat Deo magis dignum, idem ab æterno cognovit, nec concipi poteſt in Deo idea ſeriei naturalis, niſi una cum interpolatione per miracula poſſibili. Quamobrem ubi Deo volenti, quod perfectioni totius univerſi & ſummæ rerum perfectioni, quam habere poſſunt, convenit (§. 443.) & cum perfectionibus ipſius conſentit (§. 445.), viſum fuerit ſeriem rerum naturalem per miracula interpolare; nec aliter exiſtentiam ejus decrevit quam eo, quo ipſi viſum eſt, modo per miracula interpolandam. E.

§. 521.

Quomodo decretum Dei ſpectetur tanquam multiplex.

Si in ſerie rerum a Deo decreta inſunt, quæ non neceſſario nexu inter ſe cohærent, ſed quarum aliæ ad actum perduci poterant absque aliis; decretum Dei unicum a nobis conſiderari & poteſt, & debet tanquam multiplex. Ponamus e. gr. ſeriem hanc rerum, quæ exiſtit, miraculis eſſe interpolatam. Cum conſtet, ſeriem rerum ad actum perduci potuiſſe nulla interpolatione per miracula facta, nec minus certum ſit, Deum liberrime decernere omnia (§. 506.); in ſe non implicat, ut ſeries rerum præſens ad actum perducenda absque ulla interpolatione per miracula facta decerneretur. Noſtro igitur concipiendi modo Deus libere decrevit actualitatem præſentis rerum ſeriei quatenus ſpectatur in ſe, nulla interpolatione per miracula facta, nec minus libere decrevit interpolationem ejusdem ſeriei per miracula, & libere quoque utrumque decrevit ſimul. Noſtro igitur concipiendi modo duæ ſunt voluntatis divinæ determinationes, quarum una absque altera eſſe po-

terat

terat, conſequenter unicus ille voluntatis divinæ actus, quo decretum ipſius continetur (§. 520.), tanquam duo decreta ſpectari *poſſunt* (§. 497.).

Quoniam decreta Dei ſunt actus voluntatis divinæ (§. 497.), voluntatis vero divinæ datur aliqua ratio objectiva (§. 339.); cur Deus quædam ſimul decreverit, cum unum absque altero decernere potuiſſet, objectiva quædam ratio dari debet Quamobrem cum ratio objectiva ab objecto deſumatur (§. 118.) & per eam intelligatur, cur quid ſit potius quam non ſit (§. 56. *Ontol.*); quædam rei uni decretæ ineſſe debent, per quæ intelligitur, cur non decreta ſit altera. Quoniam adeo res decretæ a ſe invicem dependent (§. 851. *Ontol.*); ſi diſtincte hanc dependentiam cognoſcere velimus, decretum Dei tanquam multiplex a nobis ſpectari *debet.*

§. 522.

Per decretum Dei res decreta facta eſt futura. Etenim Futuritio rerum unde.
ſi ea ſpectetur ante decretum, quatenus ejus idea eſt in intellectu divino, nonniſi poſſibilis intelligitur, (§. 152.), nimirum intrinſece talis, & ubi ad potentiam Dei refertur, exiſtere poſſe (§. 343.), adeoque extrinſece poſſibilis agnoſcitur (§. 111. *Cosmol.*). Quodſi jam decretum Dei accedit, tunc vide §. 497. 509. Per decretum adeo res decreta habet, ut ſpectetur tanquam a potentia ad actum traducenda, adeoque tanquam futura (§. 584. *Ontol.*).

§. 523.

Qui novit, quod quid ſit a Deo decretum, is quoque novit Hinc eſt præſcientia futurorum.
certo futurum (§. 522.).

§. 524.

Deus præſcivit omnes effectus rerum materialium & omnes Præſcientia divina demonſtrata.
noſtras cogitationes, ſeu quicquid in hac rerum ſerie in tempore exiſtit, ab æterno (§. 519. 141. 523. 504. 232. 235. 233.).

§. 525.

Quicquid Deus decrevit, id etiam facere poteſt (§. 352. 497.) Relatio rerum decretarum ad potentiam ipſius.
& in tempore facit, quemadmodum decrevit (§. 509. *Theol. nat.* 291. *Ont.*).

§. 526.

Effectus decreti in re decreta.

Decretum Dei nihil in re decreta mutat (§. 497. 434. 192. 352. *Th. nat.* III. *Coſm.*). Talem igitur decernit, qualem poſſibilem intrinſece & extrinſece novit, hoc eſt, qualem a ſe fieri poſſe intelligit, antequam eam ad actum perducere velit.

§. 527.

Nec contingentiam, nec libertatem tollit.

Decretum Dei nec contingentiam, nec libertatem tollit (§. 526. *Th. nat.* 291. *Ont.*).

§. 528.

Quomodo ſe res habeant ante & poſt decretum quoad intellectum divinum.

Res decretæ præſcibiles fuere ante decretum (§. 246. 227. 231. 522.), *ſed actu præſcitæ poſt decretum* (§. 522. 231.).

Ante decretum Deus ſpectavit, res, quas decernere poterat, ſiquidem ipſi ita videretur (§. 506.), tanquam præſcibiles, hoc eſt, cognovit, ſi hanc vel iſtam rerum ſeriem ad actum perducendam decerneret, hæc vel iſta certo fore futura, ut adeo præſcibilitatis cognitio ſit conditionata quædam præſcientia, quæ tota hac propoſitione continetur: Si hic mundus ad actum perducitur, hæc quoque certo futura ſunt. Jam per decretum divinum ponitur antecedens, nimirum hunc mundum per omnipotentiam Dei ad actum perducendum eſſe, adeoque Deus decreti ſui non ignarus (§. 511.) novit, quod eandem ad actum perducere velit, omnipotentiæ ſuæ certus (§. 349.) perſpexit, eundem a ſe ad actum deduci poſſe, & immutabilitatis decreti ſibi conſcius (§. 509.), nullo modo de ejus executione dubitare potuit. Quamobrem poſt decretum poni quoque debet conſequens, atque adeo Deus cognoſcit, hæc eſſe certo futura. Quicquid igitur hic dicendum, hoc ſyllogismo hypothetico comprehenditur.

Si hic mundus ad actum perducitur, hæc quoque certo futura ſunt.

Atqui hic mundus ad actum perducetur.

Ergo hæc quoque certo futura ſunt.

Major ſiſtit per ſcientiam ſimplicis intelligentiæ res decretas tanquam præſcibiles ante decretum. Minor ponit decretum & concluſio reſpondet præſcientiæ, ut adeo pateat, quomodo poſito decreto, ponatur præſcientia & cur illo poſito hæc etiam poni poſſit. Nimirum niſi res

eſſent

eſſent præſcibiles ante decretum, non præſcirentur poſt decretum, niſi quibus idem exiſtendi neceſſitatem imponeret, conſequenter aut decretum Dei omnem tolleret libertatem, aut actiones liberæ præſciri minime poſſent.

§. 529.

Præſcientia Dei in re præſcita nihil mutat (§§. 528. 231. 526.). Adeoque talis res præſcitur, qualis ante ipſum præſcibilis erat, hoc eſt, talis futura intelligitur vi præſcientiæ, qualis futura fieri poſſe intelligitur vi ſimplicis intelligentiæ. Rerum immutabilitas per præſcientiam.

Immutabilitas rerum per præſcientiam pendet ab immutabilitate per decretum. Obtinent eadem in humanis, ut adeo nihil adſit difficultatis.

§. 530.

Perſcientia Dei nec contingentiam, nec libertatem tollit (§. 529.). Contingentiam & libertatem non tollit.

§. 531.

Deus præſcit ab æterno ſtatus quoslibet in omni elemento rerum materialium & eorundem dependentiam a ſe invicem in omnibus (§§. 236 ſq. 528. 504.). Præſcientia ſtatuum elementorum.

§. 532.

Præſcientia divina infallibilis eſt (§§. 294. 232. 237. 235. 231. 522. 509. 497. 511. 523. 529.). Ejus infallibilitas.

Si præſcientia Dei fallere poſſet, aut Deus ignorare deberet, quid in ſerie aliqua rerum actum conſequi poſſit, ubi eam decreverit; vel ignorare deberet, quamnam rerum ſeriem decreverit; vel decretum ſuum mutare deberet in tempore. Atqui vide de primo §. 232. 235. 237. 231. de ſecundo §. 511. de tertio §. 509.

§. 533.

Quod Deus ab æterno præſcivit, id in tempore, quemadmodum præſcivit, certo futurum. Pone non fieri, aut non fieri eo, quem Deus præſcivit, modo. Neceſſe igitur eſt, ut Deus judicet, aliquid eſſe futurum, quod futurum non eſt, vel eſſe futurum hoc modo, cum hoc modo futurum non ſit, conſequenter falſum pro vero habet (§. 478. *Log.*), adeoque errat (§. 593. *Log.*). Sed vide §. 532. *Th. nat.* Conſectarium infallibilitatis.

§. 534.

Æternitas præſcientiæ divinæ.

Deus omnia præſcivit ab æterno (§. 528. 504.).

§. 535.

Quænam ad hanc rerum ſeriem pertineant.

Quicquid Deus præſcivit, illud vel jam fuit, vel præſens eſt, vel olim erit (§. 533.).

§. 536.

A Deo præſcita habent veritatem determinatam.

Hinc conſequitur: *ſi quid Deus præſcivit; id veritatem determinatam habuiſſe ab æterno.* Etenim de eodem ab æterno affirmari potuit, quod ſit extiturum; negandum vero fuit, quod non ſit extiturum. Jam vide §. 106. *Coſmol.*

§. 537.

Quænam ab æterno habeant veritatem determinatam.

Omnes effectus rerum materialium & omnes noſtræ cogitationes, omnesque ſtatus in omni elemento rerum materialium & eorundem dependentia a ſe invicem in omnibus, veritatem determinatam habuere ab æterno (§. 524. 531. 536.).

§. 538.

Differentia rerum ante & poſt decretum ſpectatarum.

Si ea, quæ contingunt, ſpectentur ante decretum; veritas eorum determinabilis (§. 528. 231. Th. nat. 105. Ont.): ſi vero ſpectentur poſt decretum, veritas eorundem determinata eſt (§. 528. 231. Th. nat. 106. Coſm.).

§. 539.

Relatio actus contingentium ad præſcientiam.

Veritatem determinatam ea, quæ contingunt, ab æterno habuere, non quia Deus ea præſcivit; ſed Deus ea præſcivit, quia veritatem determinatam ab æterno habuere, ſeu, quod perinde eſt; *Nihil in tempore contingit, quia Deus præſcivit; ſed Deus ea præſcivit, quia contingunt (§. 528. 538.).* Conſequenter ratio ſufficiens præſcientiæ eſt eorundem determinata veritas (§. 56. *Ont.*). Jam poſita ratione ſufficiente ponitur id, quod propter eam potius eſt quam non eſt (§. 118. *Ont.*). E. ea, quæ contingunt, præſciuntur, quia veritatem determinatam habent.

§. 540.

Fortuna quid dicatur.

Fortuna eſt concurſus cauſarum minime præviſus ad effectum homini vel bonum, vel malum. Dicitur *Fortuna ſecunda*

da, quando effectus inde pendens nobis judicatur bonus; aſt *Fortuna adverſa* audit, quando effectus inde pendens nobis cenſetur malus.

§. 541.

Definitio fortunæ, quam dedimus, eſt recepto uſui loquendi conformis. Patet hoc eunti per exempla. An ſumatur in ſignificatu recepto.

§. 542.

Ex parte Dei fortuna nulla eſt (§. 524. 540.); ſed tantummodo ex parte hominum eidem locus eſt. Ex parte Dei fortunæ locus non eſt, ſed ex parte hominum.

§. 543.

Deus fortunam omnem præſcivit ab æterno (§. 524. 540.). Præſcientia fortunæ.

§. 544.

Fortuna quoque omnis Deo præſcibilis fuit ante decretum (§. 232 ſq. 540. 231. 433. 497.) & facta futura per decretum (§. 522.). Quomodo ſe habeat fortuna ad decretum.

§. 545.

Deus fortunam non decrevit abſolute ſpectatam, ſed in relatione ad totum (§. 540. 519.). Quomodo Deus eam decernat.

§. 546.

Malum metaphyſicum per ſe ante decretum rebus decretis inhæret (§. 300. 291. Ont. 372. Th. nat.), nec ab iis per idem ſeparari poteſt (§. 379. 381.). Malum metaphyſicum num a decreto dependeat.

Qui ideas rerum arbitrarias (§. 191.) fingunt, limitationes determinationum eſſentialium per decretum ideis rerum inferunt, & ſic in doctrina mali difficultatibus inextricabilibus implicantur. Qui vero eſſentias rerum æternas & neceſſarias agnoſcunt; limitationes determinationum eſſentialium ante decretum in ideis rerum, quatenus vi principii contradictionis, adeoque per naturam intellectus (§. 27. *Ont.*), inſunt in intellectu divino, conſiderant, & hoc pacto circa originem ac permiſſionem mali & concurſum Dei ad malum nihil difficultatis ſentiunt, quod non ſuperari poſſet.

§. 547.

Ob malum metaphyſicum an res a Deo decretæ.

Deus rem nullam decrevit ob malum metaphyſicum, quo laborat (§. 519-521. 382.). Deus igitur in particulari nihil decrevit, niſi quatenus in idea mundi optimi ſimul continetur. Quoniam itaque mundum hunc adſpectabilem ad actum perducendum decrevit, quia idem optimus tam in ſe, quam in relatione ad ſeipſum (§. 515.), non vero ob malum metaphyſicum, quo carere nequit (§. 376.); ideo nec rem ullam aliam decreviſſe dicendus eſt ob malum metaphyſicum, quo laborat.

Toto cœlo differunt, decernere id, a quo malum metaphyſicum removeri nequit, & decernere idem ob malum metaphyſicum, cui obnoxium eſt, ſeu quia eidem obnoxium eſt, v. gr. decernere, ut exiſtat homo, cujus facultas cognoſcitiva admodum limitata eſt, & decernere, ut homo exiſtat, quia facultas ejus cognoſcendi admodum limitata eſt. Etenim illud fit, non attento malo metaphyſico, ſeu imperfectione, cui ens finitum qua tale obnoxium eſt; hoc vero fieri non poterat, niſi malo metaphyſico, ſeu imperfectione iſta, motivi vicem ſubeunte, quod naturæ voluntatis repugnat (§. 904. *Pſychol. empir.*).

§. 548.

Qualem perfectionem ab ente excludat malum metaphyſicum.

Malum metaphyſicum eſt abſentia perfectionis alienæ, non propriæ. Etenim malum metaphyſicum conſiſtit in limitationibus eſſentialium determinationum (§. 372.). Quamobrem cum ens limitatum habere nequeat niſi determinationes eſſentiales limitatas, & per easdem in eſſe hujus entis conſtituatur (§. 144. *Ontol.*); majoris quoque perfectionis capax non eſt, nec fieri poteſt, quam quæ vi illarum limitationum locum habet (§. 168. *Ontol.*). Quamobrem eo major, quæ concipitur, perfectio limitibus ampliatis, eſt alterius entis, cui limites ſic ampliati conveniunt, adeoque aliena. Jam cum quid in ſe malum ſit, quatenus quædam imperfectio ipſi inhæret (§. 371.), adeoque perfectio quædam de eodem negatur; limitationes eſſentiales tantummodo removent perfectionem alienam, non propriam. E.

§. 549.

Malum phyſicum & morale an repugnet mundo optimo.

Mala phyſica & moralia in mundo omnium poſſibilium perfectiſſimo & optimo locum habent (§. 326. 382.).

§. 550.

§. 550.

Malum phyſicum & morale non obſtant, quo minus in mundo, qui exiſtit, major ſit perfectio, quam in ceteris poſſibilibus (§. 373 ſq.). Nemo non videt malum phyſicum & morale tantummodo arguere imperfectionem in ſubjecto, ſi in ſe ſpectetur, conſequenter in parte hujus univerſi. Atqui vide §. 542 ſq. 547. *Coſm.* E. An malum phyſicum & morale repugnent majori perfectioni mundi.

Ponderanda ſunt & quæ de notione perfectionis in genere (§. 503. & ſqq. *Ontol.*), & de perfectione mundi in ſpecie (§. 535. & ſqq. *Coſmol.*) docuimus.

§. 551.

Deus non decrevit quod eſt melius in parte, ſed decrevit quod eſt melius in toto (§. 393. 515.). Quomodo Deus decernat.

§. 552.

Malum phyſicum & morale ſeriei huic ita implicatur (§. 4. *Coſmol.* 373 ſq. *Theol. nat.*), *ut eadem ſalva ſeparari ab ea minime posſit.* Ponamus jam mala phyſica & moralia a ſerie hac rerum eſſe ſeparanda; quæ in eadem relinquuntur, non amplius connectuntur. Quamobrem cum mundus ad ſpectabilis non amplius ſubſiſtat, nexu ſucceſſivorum ſublato (§. 55. *Coſm.*); malum phyſicum & morale ſeriei huic ita implicatur, ut eadem ſalva ſeparari minime poſſit. Quodſi ſupponas in eorum locum intrudi aliud, ſeu eadem mutari in contrarium; ſequens mundi pars non amplius erit eadem, quæ alias futura erat (§. 116. *Coſm.*). Atque adeo ne ſic quidem malum phyſicum & morale ab hac ſerie rerum eadem ſalva ſeparari poterit. Mala phyſica & moralia e mundo tolli nequeunt.

Diverſa ratio eſt, qua malum metaphyſicum huic ſeriei rerum inhæret, & qua mala phyſica & moralia eidem implicantur. De metaphyſico conf. §. 375. 381. 376. 380. Aſt malum phyſicum pendet a nexu rerum & morale a libertate humana, conſequenter tam illud (§. 80. *Coſmol.*), quam hoc contingenter exiſtit (§. 935. *Pſychol. empir.*), nec per miraculum auferri repugnat (§. 553.), atque nonniſi hypotheticam habet neceſſitatem (§. 554.).

§. 553.

Quomodo tolli poſſint.

Malum phyſicum & morale tolli poteſt per miracula in caſu quolibet ſingulari patranda. De malo phyſico conf. §. 373. *Th. nat.* 97. *Coſm.* 898. *Ont.* Si ergo contingere non deberent, actio cauſæ impedienda foret. Enimvero cum in ea ſerie, in qua ponitur, talis cauſa deficiat; per miraculum foret impedienda (§. 519. *Coſm.*), quod Deus facere poteſt §. 363.

De malo morali vide §. 374. *Th. nat.* 942. *empir.* Quamobrem ſi malum morale removeri deberet; impediendæ forent volitiones ac nolitiones animarum ab ipſis elicitæ. Enimvero non animæ repugnat velle, quod non vult, & nolle, quod vult (§. 941. *Pſych. empir.*); ſed tantummodo deficit in ea ratio ſufficiens, cur velit, quod jam non vult, vel nolit, quod jam vult (§. 118. *Ontol.*). Volitiones itaque ac nolitiones animæ in eadem impediri nequeunt niſi per miraculum (§. 70. *Pſych. rat.*). Jam vide §. 363.

Enimvero ſive hæc, ſive illa ſpectes, ex demonſtratis patet, in utroque caſu per miraculum non tolli niſi effectum unum malum, nec niſi actionem unam malam. Quamobrem ſi omne malum phyſicum & omne malum morale ex hac rerum ſerie arceri deberet; tot opus eſſet miraculis, quot in ea dantur mala phyſica, quot mala moralia. E.

Propoſitioni huic & præcedenti magna vis ineſt ad extricandos nodos, qui circa permiſſionem mali nectuntur.

§. 554.

Mali phyſici & moralis neceſſitas qualis?

Malum phyſicum & morale nonniſi hypothetice neceſſarium. De malis phyſicis lege §. 373. *Th. nat.* 102. 104 ſq. *Coſm.* de moralibus repete §. 374. *Th. nat.* 936. 935. *empir.* 317. *Ont.*

Quoniam tamen anima ſe determinat ad volendum & nolendum motivis ſuis convenienter (§. 932. *empir.*); eædem rationem ſufficientem habent (§. 887. *empir.*), ſed cum per eſſentiam animæ determinatæ non ſint (§. 940. *empir.*), in alio ab eſſentia diverſo eandem agnoſcunt. Quamobrem cum id nonniſi hypothetice neceſſarium ſit, quod rationem in alio ab eſſentia diverſo agnoſcit (§. 320. *Ont.*); ipſæ quoque volitiones ac nolitiones

tiones animæ, conſequenter & malum morale ab ipſis pendens, nonniſi hypotheticæ eſt neceſſitatis.

§. 555.

Sublatio particularis mali phyſici vel moralis.

Deus tollere poteſt malum phyſicum & morale in dato aliquo caſu, etſi idem non tollat ex integra ſerie rerum: eo autem ſublato ſequens ſeriei pars non amplius eadem manet (ſ. 552. Th. nat. 48. Coſm.). Quamobrem ſi ſupponas, tolli malum phyſicum vel morale aliquod in uno quodam caſu, non ideo tolluntur mala phyſica & moralia omnia in omni caſu, adeoque in integra rerum ſerie. Non igitur repugnat, tolli malum phyſicum vel morale in caſu aliquo dato, etſi non tollatur ex integra ſerie rerum. Jam conf. §. 553. 363. *Quod erat unum.* De *altero* lege §. 553. *Th. nat.* coll. §. 533. 531. *Coſm.*

§. 556.

An ſublato malo phyſico & morali mundus fiat melior.

Sublato malo phyſico & morali ex tota hac rerum ſerie, ipſa hæc rerum ſeries permanere nequit omnium poſſibilium perfectiſſima (§. 552. 555. 549.).

Malum phyſicum & morale ita implicatur huic rerum ſeriei, quemadmodum zizaniorum radices implicantur radicibus tritici, Chriſto docente, ut avelli non poſſit, niſi ſimul evellatur bonum, quod cum eo connectitur. Sublato igitur malo phyſico & morali, ſeries hæc non fit deterior, propterea quod ipſum aufertur, ſed quod ſimul auferatur bonum, cui, malo abſente, non amplius locus eſt naturaliter in hac rerum ſerie. Quemadmodum itaque ante oſtendimus, huic rerum ſeriei majorem eſſe perfectionem, quam ceteris, non propter malum phyſicum & morale, quod in eadem datur, ſed quia hoc ipſum non obſtat, quo minus tota rerum ſeries ſit ceteris poſſibilibus perfectior; ita quoque hic dicendum, rerum præſentem ſeriem non ideo fieri imperfectiorem, quod malo phyſico & morali careat, ſed quod eo ſublato, carere debeat bono, quod eidem inexiſtit. E. c. Hanc rerum ſeriem nihil magis nobilitat, quam Chriſtus & tota œconomia ſalutis. Sublato malo morali ex hac rerum ſerie, tollitur quoque ex eadem Chriſtus, tollitur tota œconomia ſalutis, id quod nemo negare auſit. Ecquis vero non intelligit, ſi ad Deum rem omnem referat (§. 395.), eam rerum ſeriem decenter ab eo fuiſſe electam, in qua regnum gratiæ cum

regno naturæ copulatur? Immo quis non intelligit, ſi eam in ſe conſideret, copulato regno gratiæ cum regno naturæ, majorem in hac ſerie reſultare perfectionem (§. 552. *Coſmol.*).

§. 557.

Quatenus Deus res aliter facere non poſſit.

Deus rem nullam potuit facere aliter quam fecit, quoad determinationes eſſentiales & attributa (§. 303 ſq. 279. *Ont.* 344. *Th. nat.*).

§. 558.

Quomodo mala phyſica conſequantur.

Mala phyſica per easdem regulas motus conſequuntur, per quas conſequuntur cetera in hac rerum ſerie, quæ mala non ſunt (§. 373. *Th. nat.* 511. *Coſm.*).

Non ergo peculiaris quædam requiritur cauſa ad mala phyſica actuandum, quæ in ceteris locum non habet. Nimirum poſitis hiſce rebus, poſitisque his regulis motus, in mundo materiali hæ conſequuntur mutationes, non aliæ: in earum vero numero reperiuntur mala phyſica.

§. 559.

Non adverſantur naturæ ordini.

Mala phyſica non fiunt contra naturæ ordinem, ſed juxta eundem (§. 558. *Th. nat.* 559. 565. *Coſm.*).

Si e. c. terræ motu ſubvertuntur ædificia, effectus hic naturæ malum phyſicum appellatur, quatenus ſcilicet nocet hominibus, quorum ſunt iſta ædificia & qui eadem inhabitant. Enimvero quatenus effectus naturæ eſt, per eſſentiam & naturam cauſarum naturalium atque regulas motus, quibus naturæ impoſitus eſt ordo, eodem modo explicantur, quo phænomena naturæ reliqua, ſeu effectus quicunque alius naturalis, ut adeo, ſi phyſice conſideremus ſubverſionem ædificiorum terræ motu factam & inde ſecutam cladem hominum eadem inhabitantium, nihil hic occurrat, quod non in quovis naturæ effectu alio eodem modo ſeſe habeat & vi eſſentiæ ac naturæ rerum conſequatur.

§. 560.

Sublatio mali phyſici contra naturæ ordinem.

Si Deus per miraculum malum phyſicum tolleret; effectus malo phyſico contrarius foret contra naturæ ordinem, ſeu, *quod perinde eſt, Deus ſalvo naturæ ordine malum phyſicum tollere nequit* (§. 566. 519. *Coſm.* 553. *Th. nat.*).

§. 561.

§. 561.

Naturæ ordo non turbatur per mala phyſica (§. 559. Th. nat. 290. Ont.); turbatur vero, ſi quod ex hac rerum ſerie auferatur (§. 553. 470. 560). An mala phyſica turbent ordinem naturæ.

§. 562.

Malum phyſicum Deus præſcivit ab æterno (§. 373. 553. 524. 511. 497. 555. 231.). Præſcientia malorum phyſicorum.

§. 563.

Mala phyſica in relatione ad mundum integrum non ſunt mala (§. 373. 559. 561. 550. 556. 371.). Quatenus mala non ſint.

Sic intelligetur, ſub quo ſchemate mala phyſica ingrediantur hanc rerum ſeriem: ſecus enim difficultates evitare non licebit, quæ adverſus Dei bonitatem ab iisdem derivantur. Immo hoc etiam perſpicillo opus eſt, ne abſurdum videatur, mala phyſica non modo conſiſtere cum ſumma mundi perfectione, ſed hanc absque illis ſubſiſtere ne quidem poſſe. Ventus e. c. impetuoſus proſternit arbores & tecta dejicit ædium, adeoque tendit ad vaſtationem ſylvarum & deſtructionem ædium, conſequenter damnum infertur hominibus, qui ex ſylvis fructus percipiunt, & qui ædes incolunt, quatenus dejectis tectis incommoda percipiunt & in iis reparandis ſumtus profundere tenentur. Quod tendit ad deſtructionem rei, id utique malum in relatione ad ipſam dicendum eſt: unde ventus impetuoſus malus eſt in relatione ad ſylvas, vel etiam arbores, quæ proſternuntur, & in relatione ad ædificia, quorum tecta dejiciuntur, ac per conſequens in relatione ad homines, quibus ſylvarum vaſtatio & ædium ruina nocet. Enimvero proſtratis arboribus & dejectis ædium tectis ventus ruinam non minatur univerſo, cum in rerum ſucceſſivarum ſerie, in qua eadem materia juxta perennes leges rerum præſentium ſtructuræ & texturæ convenienter inſtar alicujus vertumni mutatur continuo in alias aliasque formas, cum ſufficiente ratione ac pulcherrimo ordine, quo melior concipi nequit, unius generatio neceſſario ſit alterius corruptio, adeoque interitus ſingularium totam rerum ſeriem reddere nequit imperfectiorem. Quo igitur nomine ventus malus dicitur ſylvis, ædibus earundemque poſſeſſoribus, eo malus non eſt in relatione ad totum univerſum, tum demum eidem infeſtus futurus, ubi ad ipſius deſtructionem tenderet.

§. 564.

Cur non repugnet perfectioni mundi.

E. *Malum phyſicum minime obſtat, quo minus tota rerum ſeries ſit omnium poſſibilium perfectiſſima* (§. 563. 561. *Th. nat.* 562. *Coſm.*). Repete §. 550. *Th. nat.*

§. 565.

Mala phyſica quatenus talia cenſeantur.

Mala phyſica non cenſentur talia niſi reſpectu & in relatione partium, immo particularum univerſi ad ſe invicem (§. 371. 563. 373.).

Vide exemplum §. 563. *not.*

§. 566.

An Deus ea qua talia decreverit.

Deus non decrevit mala phyſica, quatenus talia ſunt (§. 565. 563. 519.).

Probe notandum eſt, quo reſpectu Deus mala phyſica decreverit, ne decretum bonitati ipſius opponatur. Abſit autem, ut quis ideo ſibi perſuadeat, Deum in decreto ſuo non habuiſſe quoque rationem malorum phyſicorum qua talium: etenim licet ea non decreverit, propterea quod talia ſunt, non tamen inde ſequitur, ipſum ideo malorum phyſicorum qua talium nullam in decreto ſuo habuiſſe rationem. Contrarium oſtendetur, cum de ſapientia Dei acturi ſumus. Pertinet huc directio ad bonos fines & hoc ipſo mala phyſica faciunt ad decorem univerſi.

§. 567.

Actio interna & externa quænam ſit.

Actiones humanæ internæ dicuntur volitiones ac nolitiones animæ, ſeu actus ex facultate appetendi & averſandi eliciti. Aſt *actiones externæ* appellantur motus volitionibus ac nolitionibus animæ reſpondentes, ſeu quibus ea exequimur, quæ anima vult & non vult.

§. 568.

Phyſicum & morale in actione humana.

Actiones tam internæ, quam externæ vel ſpectantur phyſice, vel moraliter. *Actiones internæ phyſice ſpectatæ* ſunt volitiones ac nolitiones, quatenus ſunt mutationes in anima contingentes. Similiter *actiones externæ phyſice ſpectatæ* ſunt motus volitionibus ac nolitionibus animæ reſpondentes, quatenus ſunt mutationes in corpore accidentes. Ex adverſo *actiones inter-*

næ

næ moraliter ſpectatæ ſunt eædem volitiones ac nolitiones animæ, quatenus vel bonæ, vel malæ ſunt. Ac ſimiliter *Actiones externæ moraliter ſpectatæ* ſunt iidem motus corporis volitionibus ac nolitionibus animæ reſpondentes, quatenus vel boni, vel mali ſunt.

§. 569.

Si actio mala interna phyſice ſpectetur, per leges easdem appetitus ac averſationis naſcitur, quibus bona (§. 567 ſq. *Th. nat.* 896. 904. 907. *emp.* 568. *Th. nat.*). Actiones internæ malæ quomodo aɛtuentur.

§. 570.

Actiones internæ animæ tam bonæ, quam malæ, quatenus phyſice ſpectantur, ordine quodam naturali ſeu phyſico conſequuntur (§. 569.). Conſequenter unicuique actioni internæ animæ, ſive bona fuerit, ſive mala, in ſerie perceptionum ac appetitionum & averſionum, unicuique animæ propria (§. 524. *Pſychol. rat.*), per easdem leges, conſequenter & regulas (§. 903. 905. *Pſychol. empir.*), ſuus determinatur locus. Quamobrem cum ordine ſibi invicem res ſuccedant, ſiquidem per easdem regulas unicuique ſucceſſivorum locus ſuus determinatur (§. 478. *Ont.*), actiones internæ omnes animæ tam bonæ, quam malæ, quatenus phyſice ſpectantur, ordine quodam conſequuntur. Enimvero lex appetitus & averſationis, qua nititur ordo iſte, animæ naturalis eſt (§. 522. *Pſych. rat.*), conſequenter & ipſe animæ naturalis. E. Actionum internarum ordo naturalis.

Videmus igitur in eo, quod maxime irregulare eſt Deoque opus ſuum deformat in particulari, ineſſe aliquid regulare quatenus a Deo pendet. Et ſane vi hujus regularitatis fieri poteſt, ut conſervetur in toto perfectio, non obſtante imperfectione partium.

§. 571.

Per actiones malas internas ordo naturalis in ſerie perceptionum atque appetitionum & averſionum minime turbatur (§. 570.). Conſequenter non ſunt contra ordinem naturalem animæ, aut, ſi mavis, contra ordinem naturæ animarum. Quamobrem cum ordo hinc turbetur, aut, ſi mavis, interrumpatur, ſi quid contra eundem fit (§. 565. *Coſmol.*); evidens An actiones malæ turbent ordinem naturalem modificationum animæ.

dens eſt, per actiones malas internas ordinem naturalem in ſerie perceptionum atque appetitionum & averſionum animæ minime turbari.

Quemadmodum naturæ ordo dicitur, quem in agendo natura obſervat; ita etiam ordo naturæ in anima recte appellatur, quem anima qua agens phyſicum, hoc eſt, quatenus per naturam ſuam apta eſt agere, in agendo obſervat. Quemadmodum enim ille in modificationibus virium motricium deprehenditur (§. 558. *Coſmol.*), ita hic in modificationibus vis animæ inſitæ, in qua natura ejus conſiſtit (§. 67. *rat.*), obſervatur. Et quemadmodum ille continetur regulis motus (§. 559. *Coſmol.*) ita hic abſolvitur regulis, quas anima in agendo obſervare conatur (§. 76. *rat.*). Quemadmodum denique ſecundum naturæ ordinem fit in mundo materiali, quod ſecundum regulas motus fit, & contra eundem, quod hiſce repugnat; ita & ſecundum ordinem naturæ in anima fit, quod ſecundum leges, quas anima obſervat in agendo, contingit, & contra eundem, quod iisdem repugnat. Unde porro ſequitur, ordinem naturæ in anima tum demum turbari, quando quid contra eum in anima accidit, ſicuti in mundo materiali turbatur ordo naturæ, quando quid contra eundem contingit.

§. 572.

Actiones externæ malæ qua phyſicæ quomodo conſequantur.

Actiones malæ externæ, quatenus phyſice ſpectantur, eodem modo conſequuntur, quo bonæ (§. 568. *Theol. natur.* 962. *empir.*). Enimvero quacunque hypotheſi in explicando commercio inter animam & corpus utaris, motus voluntarii, hoc eſt, a voluntate animæ pendentes (§. 936. *Pſychol. empir.*), eodem modo conſequuntur omnes, ac ſi anima in corpus influeret, ſeu vi ſua motus voluntarios in corpore produceret, nullo prorſus diſcrimine inter bonas atque malas (§. 537. *Pſychol. rat.*). E.

Propoſitionem hanc diſtinctius demonſtrare licet, ſi ſyſtema aliquod explicandi commercium inter animam atque corpus eligas.

§. 573.

Quomodo actiones externæ qua phyſicæ ſe habeant in quovis ſyſtemate.

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ actiones malæ externæ, quatenus phyſice ſpectantur, fiunt ſecundum conſuetum naturæ ordinem (§. 615. *rat.* 65. 511. 560. 559. 565. *Coſm.* 568. *Theol. nat.*):

nat.): *aſt in ſyſtemate influxus phyſici* (§. 579. 560. *rat.* 568. *Theol. nat.* 571. *rat.* 193. 195. 472. *Ontol.* 565. *Coſm.* 568. *Theol. natur.*) *& cauſarum occaſionalium* (§. 601. 571. *rat.* 473 *Ontol.* 607. *rat.* 565. *Coſmol.* 568. *Theol. natur.*) *eædem fiunt ſecundum peculiarem ordinem, quo conſuetus continuo turbatur ſeu interrumpitur.*

Hoc pacto liquet, quænam hypotheſis explicandi commercium inter animam & corpus magis ſatisfaciat in concurſu Dei ad malas hominum actiones & in explicando modo, quo malum decreto divino ſubſtat. In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ duplex datur ordo naturæ, quorum alter eſt naturæ animarum, alter naturæ mundi materialis. Neuter alterum ullo modo turbat & actiones malæ, ſi phyſice ſpectentur, fiunt ſecundum ordinem priorem, quatenus internæ ſunt, ſecundum ordinem poſteriorem, quatenus externæ ſunt, ut adeo in eo, quod moraliter ſpectatum maxime irregulare eſt, nihil tamen irregularitatis obſervetur, quatenus phyſicum eſt. In ſyſtemate cauſarum occaſionalium & influxus phyſici triplex naturæ ordo eſt: primus reſpicit naturam animæ in ſe ſpectatam, ſecundus naturam mundi materialis, & tertius dependentiam naturæ animæ & naturæ rerum univerſæ in mundo adſpectabili a ſe invicem. Ordo naturæ animæ per ordinem, qui reſpicit mutuam naturæ animæ ac mundi materialis dependentiam a ſe invicem, & quem intermedium brevitatis gratia vocare libet, continuo turbatur ſeu interrumpitur, & ordo ſimiliter naturæ univerſæ eundem ordinem intermedium ſibi continuo experitur adverſum.

§. 574.

Actiones malæ internæ, quatenus moraliter ſpectantur, animam & ejus ſtatum reddunt imperfectiorem (§. 567 ſq. *Th. nat.* 565. *emp.* 371. *Th. nat.*). Quales ſint actiones malæ quoad animam.

§. 575.

Actiones malæ externæ, quatenus moraliter ſpectantur, corpus & ſtatum noſtrum externum reddunt imperfectioni obnoxium (§. 567 ſq. *Th. nat.* 565. *emp.* 371. *Th. nat.*). Quales ſint quoad corpus & ſtatum externum.

§. 576.

Malum morale verum malum eſt (§. 374. 568. 574 ſeq. *Th. nat.* 568. *emp.*). Malum morale eſt malum verum.

§. 577.

Qualis imperfectio ſit malum morale.

Malum morale conſiſtit in imperfectione accidentali (§. 576 *Theol. nat.* 568. *empir.*). Jam perfectio omnis aut eſſentialis eſt aut accidentalis, & illa quidem conſenſu determinationum eſſentialium, hæc vero conſenſu determinationum accidentalium continetur (§. 528. *Ontol.*). Enimvero eſſentiales determinationes ſunt immutabiles (§. 300. *Ontol.*); quamobrem & perfectio eſſentialis tam animæ, quam corporis immutabilis eſt, conſequenter anima & corpus imperfectiora fieri nequeunt niſi quoad perfectionem accidentalem. Et cum ſtatus rei mutabilibus intrinſecis atque extrinſecis conſtituatur (§. 706 *Ontol.*) perfectio ſtatus eſſentialis eſſe nequit, conſequenter nec in eum cadit niſi accidentalis imperfectio. E.

§. 578.

Mali moralis cum perfectione eſſentiali pugna.

Malum morale contrariatur perfectioni eſſentiali (§. 528 504. *Ont.* 577. *Th. nat.*).

Corpus e. c. humanum eam habet ſtructuram, ut functiones omnium organorum vitalium tendant ad ejus conſervationem & organa ceteri ita comparata ſunt, ut eorum motus conſervationi corporis & ejus deſtructioni convenienter determinari poſſit. Unde motus iſti in ſe in differentes fiunt vel boni, vel mali, prouti vel ita determinantur, u ad conſervationem corporis quid conferant, vel alio modo, ut ad ejus deſtructionem tendant. Corpus humanum eſſentialiter perfectum eſt, quatenus functiones organorum vitalium in conſervationem corporis adeo pulchre conſpirant & organorum ceterorum functione eidem fini convenienter determinari poſſunt: aſt idem accidentaliter perfectum evadit, ubi horum functiones ſimiliter eo determinantur modo ut conſervationem corporis promoveant, minime autem eidem contrarientur. Quodſi vero contingat, eas determinari ita, ut conſervationi corporis contrarientur, veluti ſi manus porrigatur ad cibum grati ſaporis, ſed ſanitati infeſtum, hicque in os ingeſtus deglutiatur; imperfectio hinc oritur accidentalis, quam adeo contrariari perfectioni eſſentiali liquet. Etenim eſſentialis perfectio reſpicit ſanitatem tanquam finem; accidentalis imperfectio eandem tanquam finem minime reſpicit, re-

ſpici

ſpicit enim tanquam finem ex grato ſapore percipiendam voluptatem, quæ per accidens ſanitati contrariatur. Et hoc pacto intelligitur, quomodo malum morale contrarietur perfectioni eſſentiali.

§. 579.

Malum morale per aliam rationem determinatur, quam perfectio hominis eſſentialis. Ponamus malum morale per eandem rationem determinari, per quam determinatur perfectio eſſentialis. Quoniam perfectio accidentalis eandem rationem determinantem habet, quam habet eſſentialis (§. 529. *Ontol.*); malum morale conſiſtere debet in perfectione hominis accidentali: quod abſurdum (§. 577.). Idem patet ex §. 577. *Th. nat.* 503 ſq. 192. 505 ſq. 529. *Ont.* Ratio determinans mali moralis.

§. 580.

Malum morale abuſu libertatis irrepit in actiones liberas. Actiones liberæ internæ ſunt volitiones ac nolitiones animæ (§. 567.), adeoque per eſſentiam animæ non determinatæ (§. 940. *Pſychol. empir.*). Quoniam itaque anima ſe ipſam determinat ad volendum & nolendum (§. 932. *Pſychol. empir.*), ita ut volitiones ac nolitiones in ſe contingentes ſint (§. 935. *Pſychol. empir.*), adeoque oppoſitæ æque poſſibiles (§. 294. *Ontol.*); evidens eſt eas quoque ab anima contraria ratione determinari poſſe, quam qua determinantur. Jam malum morale, aut, quod perinde eſt, actio libera, cui idem inhæret (§. 374.), per aliam rationem determinatur, quam perfectio hominis eſſentialis (§. 579.). Determinari igitur quoque poterat per rationem eandem, qua perfectio eſſentialis determinatur, & hoc pacto ad perfectionem hominis accidentalem faceret (§. 529. *Ontol.*), conſequenter mala minime foret (§. 577.). Quoniam adeo anima in volendo ac nolendo libera (§. 942. *Pſychol. empir.*), vi libertatis ſuæ ſe in hanc potius, quam alteram contradictionis partem determinat (§. 941. *Pſychol. empir.*), libertate autem ſua omnino abutitur, ſi eam per aliam rationem determinat, quam per quam determinatur perfectio eſſentialis; malum morale abuſu libertatis in actiones liberas irrepere patet. Quomodo malum morale irrepat in actiones liberas.

 §. 581.

§. 581.

An Deus illud velit.

Deus malum morale velle nequit, aut fieri non poteſt, ut Deus velit malum morale (§. 383. 370. 577.).

Ceterum hinc liquet quam ſit neceſſarium intrinſecam bonitatem ac malitiam actionum humanarum agnoſci, ſecus enim fieri haud quaquam poterit ut demonſtretur, Deum non velle malum morale, cum quid demum moraliter malum agnoſcatur, ubi Deum iſtud nolle ſupponitur.

§. 582.

An mundum elegerit ob illud?

Deus mundum hunc non elegit ob malum morale, quod in eo exiſtit (§. 581. *Th. nat.* 941. *emp.*).

§. 583.

Cur Deus eo non obſtante hanc rerum ſeriem decreverit.

Malum morale obſtare minime potuit, quo minus Deus exiſtentiam hujus univerſi decerneret (§. 515. 370. 582. 552. 556. 550.).

§. 584.

Permiſſio quid ſit.

Permittere dicimur, quod cum ab alio neque fieri, neque non fieri velimus, quo minus idem fiat, impedire nolumus. Unde *permiſſio* eſt volitio non impediendi aut nolitio impediendi, quod ab alio nec fieri, nec non fieri volumus. Quodſi ideo impedire nolumus, quia non poſſumus, *permiſſio* dicitur *involuntaria*, ſubinde etiam coacta: quo in caſu in vernacula dicimus, ich muß es geſchehen laſſen. Si vero impedire nolumus, quod poſſumus, *permiſſio voluntaria* appellatur: quo in caſu in vernacula dicere ſolemus, ich will es geſchehen laſſen.

Si quis ad volendum & nolendum indifferens eſt, nullæ ſuppetunt rationes, cur quid velit, vel nolit, tuncque quid fiat, minime curamus, nec proprie a nobis permitti dicitur ut idem fiat, ſit ita quod per inconſtantiam loquendi ſubinde permitti dicatur. Ubi vero quid permittimus, proſtant rationes, ob quas quid ab altero fieri nolumus: proſtant etiam rationes, cur idem ab ipſo non fieri velle non poſſimus, ut adeo quæſitus, num id fieri velis, nec reſpondere poſſis, velle te ut

fiat,

fiat, nec reſpondere valeas, velle te ut non fiat. Cum ſingulæ rationes ſint ſufficientes, volitiones duæ contrariæ ſimul poni debebant: quod cum fieri non poſſit (§. 28. *Ontol.*), inter duas volitiones contrarias reſultat actus quidam intermedius, volitio non impediendi, vel quod a te impediri non poſſe agnoſcas, adeoque inanem operam ſumere nolis; vel quod rationes ſint ſufficientes, cur non impedire, quam impedire malis. In permiſſione adeo involuntaria ſive coacta impedire velles, quo minus fieret, ſi poſſes, adeoque adeſt volitio impediendi conditionata, ſed inefficax, quia a conditione impoſſibili ſuſpenditur: unde dicere ſolemus, nos velle libenter impedire, quo minus fiat, ſed cum non poſſimus, permittendum eſſe, ut fiat, non tamen id fieri bona noſtra voluntate. Aſt in permiſſione voluntaria impedire velles, quo minus fieret, niſi proſtarent rationes in contrarium, quæ tibi perſuadent, conſultius eſſe ut non impedias, quam ut impedias.

§. 585.

Deus malum morale permittere decrevit (§. 581. 583. 553. 584.). Decretum Dei de permiſſione mali.

§. 586.

Non dedecet Deum permiſſio mali moralis (§. 333. 556. 584.). Permiſſio mali Deum non dedecet.

§. 587.

Deus mala moralia præſcivit ab æterno (§. 585. 504. ſtr. 231.). Præſcientia malorum moralium.

§. 588.

Malum morale Deo placere nequit (§. 431. Th. nat. 941. emp. 581. Th. nat.). Deo non placet malum.

§. 589.

Mundus hic Deo non magis placet ceteris ob malum morale, quod in eo datur (§. 588.): hoc tamen non obſtat, quo minus ceteris magis placeat (§. 331. 550. 556.). An mundus placeat ob malum morale.

§. 590.

Deo juxta S. S. tribui debet conſilium, decretum & propoſitum eo ſenſu, quo hæc ipſi tribuimus in antecedentibus. Epheſ. I, 11. S. S. Deo tribuit conſilium, decretum & propoſitum.

I, 11. vocabulum βȣλὴ denotat actum conſultationis, quo disquiritur, quid ſit agendum & non agendum (§. 498.). Deus juxta S. S. omniſcius eſt (§. 303. 301. 216.). Quamobrem etſi conſultatione non ſit opus niſi in re dubia (§. 500.), conſequenter Deus conſultatione minime habeat opus (§. 501.); quid tamen fieri in quolibet caſu debeat, cum vi omniſcientiæ ſuæ perſpiciat, perinde eſt ac ſi deliberaſſet, quid fieri optimum ſit. Quamobrem quando in S. S. Deo conſilium ſeu conſultatio tribuitur, id non aliter accipi poteſt, quam quod Deus ſumma certitudine intueatur, quid agendorum optimum ſit, ita ut ab eo nil quicquam fiat, quod ab hominibus fieri ſolet, quando absque deliberatione ſeu nullo conſilio quid faciunt. Jam vide §. §. 502. 501.

Jam vero docente Apoſtolo Deus facit omnia juxta conſilium voluntatis ſuæ. Conſilium in ſe ſpectatum actus intellectus eſt, non voluntatis (§. 502.). Quamobrem quando Deus dicitur operari omnia juxta conſilium voluntatis ſuæ; id alio ſenſu accipi non poteſt, quam quod Deus non faciat, niſi quod faciendi ſeria ipſi jam fuit voluntas, antequam faceret; non autem velle, niſi quod velle quis poteſt certo conſilio, ſeu prævia omni deliberatione ad certo quid ſtatuendum neceſſaria. Juxta S. S. adeo Deus determinavit voluntatem ſuam ad faciendum, quod facit, eo modo, quo ens intelligens eandem determinare poterat, prævia conſultatione. Enimvero iſta voluntatis ad aliquid agendum determinatio eſt id, quod decretum appellare ſolemus (§. 497.). Atque adeo liquet, Apoſtolum Deo tribuere decretum.

Rationem reddit Apoſtolus, cur ſimus prædeſtinati ſecundum propoſitum Dei, quia Deus omnia operatur ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Quamobrem per propoſitum intelligi nequit niſi volitio exequendi decretum. Etenim ſi indeliberato quid agere vellet, non ſatis pervidens, quid agendorum optimum ſit; fieri poterat, ut meliora edoctus decretum ſuum mutaret, ſicque propoſitum ipſius non foret conſtans. Sed quia non decernit, niſi quod ſumma certitudine intuetur tanquam agendorum optimum; voluntas ſuum exequendi decretum conſtans

ſtans eſt, ac ideo, quod decernit, exequi etiam vult & quemadmodum vult ſuo tempore exequitur. Enimvero actus voluntatis, quo determinatur executio decreti, a nobis dicitur propoſitum. E. S. S. Deo tribuit propoſitum noſtro ſenſu (§. 503.).

§. 591.

Decreta Dei juxta S. S. ſunt æterna, ſeu Deus ab æterno juxta eandem decrevit, quicquid decrevit. Decreta Dei juxta S. S. ſunt actus voluntatis divinæ (§. 590. 497.). Enimvero quicquid Deus vult, ſecundum S. S. ab æterno voluit (§. 409.). Ergo. Adde *Epheſ.* III, 11.

Æternitas decretorum juxta S. S.

§. 592.

Decreta Dei juxta S. S. imperſcrutabilia ſunt. Vide iterum §. 419.

Imperſcrutabilia ſunt juxta S. S.

§. 593.

Decretum Dei juxta S. S. liberrimum eſt. *Rom.* XI, 18. *Jac.* I, 18. adde §. 590. *Th. nat.* 941. 937. *emp.* Idem patet ex §. 497. 410 ſq. *Th. nat* 941. *emp.*

Decretum Dei cur juxta S. S. ſit liberum.

§. 594.

Decretum Dei juxta S. S. immutabile eſt. *Hebr.* VI, 17. vocabulum Græcum τὸ ἀμετάθετον vi quidem originis immobilitatem ſignificat: cum vero uſurpetur de rebus, quæ moveri proprie loquendo non poſſunt, facile intelligitur, quod immutabilitatem indigitare debeat. Quod enim immutabile eſt, immotum dicitur ſenſu metaphorico. Jam vide §. 590. 502. 499. 390. Adde *Pſalm.* XXXIII, 11.

Sancte *Jeſ.* XIV, 27. affirmat, non reperiri ullum, qui Dei conſilium vel decretum irritum facere poſſit. Juxta S. S. adeo decretum Dei non modo immutabile eſt ex parte Dei, quem nunquam pœnitere poteſt, quod decrevit *Num.* XXIII, 19; verum etiam extra Deum non datur aliqua cauſa, quæ ipſum conſilium ſuum atque decretum mutare cogat.

Immutabilitas decreti juxta S. S.

§. 595.

Quicquid Deus decrevit, illud certo evenit ſuo tempore juxta S. S. (§. 594.) & *Jeſaiæ* cap. XIV, 27. Adde *Jeſ.* XLVI, 10.

§. 596.

Futuritio rerum a decreto pendens juxta S. S.

§. 596.

Deus decernit, quæ ipſum decent juxta S.S.

Decreta divina juxta S. S. Deum decent. Vide §. 412. coll. §. 497. 590.

§. 597.

Certitudo executionis decretorum divinorum.

Deus juxta S. S. decreta ſua certo exequitur. Num. XXIII, 19.

§. 598.

Præſcientia juxta S. S. Deo tribuenda.

Deus præſcivit omnia juxta S. S. ipſas etiam cogitationes ac libera hominum decreta. *Jeſ.* XLIV, 7. Adjice *Jeſ.* XLII, 8. *Jeſ.* XLVIII, 3. 4. 5. *Pſ.* CXXXIX, 3. 4. Illud autem notatu dignum eſt, quod David dicat Deum intelligere cogitationes ſuas *a longinquo.* Etenim hæc dictio modum prævifionis clariſſime exprimit, ſiquidem recorderis eorum, quæ demonſtrata ſunt (§. 232. 233.). Deo nimirum ea, quæ in mundo materiali contingunt, præſcibilia ſunt per nexum eorundem (§. 232.), & quæcunque in ſerie integra perceptionum ac appetitionum atque averſionum continentur, per nexum modificationum animæ, qui per leges facultatum reſultat, ac inprimis libera decreta per motiva præſcibilia ſunt (§. 233. 234.). Enimvero cum Deus omnia, etiam juxta Scripturam ſacram, cognoſcat ſimul, ſeu actu unico (§. 216.) & hinc intuitive (§. 207.); tota rerum ſeries ipſi præſens exhibetur, antequam quicquam in eadem actu datur, & ſi quid in ea ſumitur tanquam actu exiſtens, quæ deinde ſequuntur, tanquam aliquo intervallo ab eodem remota ſpectantur, quatenus unum ſequentium ad actum pertingere nequit, niſi aliis intermediis ante ſuo ordine ad actum ſucceſſive perductis. Quamobrem ſi quis ideam quandam hujus prævifionis ſibi formare voluerit, non ſub alia imagine eadem exhiberi poteſt, quam per viſionem rei e longinquo ſpectatæ. Etenim ubi oculus conſiſtit, objecta vicina nobis præſentia ſunt & ea repræſentant id, quod in ſerie perceptionum & appetionum ac averſionum animæ ſumitur tanquam actuale. Objectum e longinquo poſitum dato intervallo a nobis ſeparatur per objecta intermedia ab oculo noſtro usque ad ipſum continua ſerie poſita, & hoc ipſum cogitationem aliquam, quæ poſt eam, quæ actu datur, ſequitur, objecta autem intermedia cogitationes

nes intermedias repræſentant, quibus demum præteritis iſti locus eſt. Quemadmodum itaque objectum e longinquo ſpectatum tibi præſens fieri nequit, niſi omnia intermedia præſentia fuerint; ita quoque cogitationem venturam præſentem fieri non poſſe intelligitur, niſi omnibus intermediis ante præſentibus. Et hoc modo intelligitur, quomodo omnia Deo ſint præſentia ab æterno, hoc tamen non obſtante, ventura ſpectari poſſint tanquam e longinquo.

Ceterum modus iſte ventura e longinquo ſpectandi, quatenus Deo tribuitur, patet per ea, quæ habentur §. 161.

§. 599.

Malum morale juxta S. S. Deo placere nequit. *Pſalm.* V, 5. coll. §. 938 ſq. *empir.* 341. 411. *Th. nat.* Adde *Matth.* XXV, 31 ſqq.

Malum morale Deo diſplicet juxta S. S.

§. 600.

Malum morale Deus præſcivit ab æterno & permittere decrevit. *Actor.* II, 22. 23.

Præſcientia & decretum permiſſivum mali moralis juxta S. S.

§. 601.

Malum morale juxta S. S. huic rerum ſeriei ita implicatur, ut, niſi bonum ſimul tollere velis, inde auferri nequeat, ac ideo a Deo permittitur. *Matth.* XIII, 24. & ſeqq. Vi ſignificatus parabolæ Deus malum morale ex hac rerum ſerie non tollit, ſed eidem locum in eadem relinquit, ne cum malo ſimul tollatur bonum. Ratio ex ſimili patet. Zizania eradicari non poſſunt, quin ſimul triticum eradicetur, ſi tritici & zizaniorum radices ſibi invicem implicantur.

Ratio permiſſionis mali juxta S. S.

§. 602.

Permiſſio mali Deum non dedecet juxta S. S. Patet hoc ex eadem parabola de zizaniis inter triticum. Sane paterfamilias minime reprehendi poteſt, quod zizania una cum tritico creſcere ſinat, quæ eradicari minime poſſunt, niſi ſimul eradicato tritico; ſed prudentiæ œconomicæ tribuendum, quod ſollicite ac circumſpecte caveat, ne ſpe meſſis ſibi proficuæ excidat & lucro majori inhians omne perdat. Servi autem, qui zizania

An permiſſio mali Deum deceat juxta S. S.

evellere volunt, imperitiæ redarguuntur, quod damnum inde ſecuturum minime reſpiciant.

CAPUT IV.
DE
SAPIENTIA ET BONITATE DEI.

§. 603.

Datur finis cur Deus mundum produxerit.

D*itur finis aliquis, ob quem Deus hoc univerſum produxit, ſeu Deus produxit hoc univerſum propter finem aliquem* (§. 325 ſq. *Th. nat.* 70. 932. *Ont.*).

§. 604.

Datur finis decreti de mundo producendo.

Deus exiſtentiam mundi alicujus & hujus mundi in ſpecie propter finem aliquem decrevit. Ex §. 430. 351. evidens eſt, quod ad mundum aliquem & in ſpecie ad hunc mundum producendum voluntatem libere determinaverit, conſequenter & exiſtentiam alicujus mundi & in ſpecie hujus mundi decreverit (§. 497.). Quamobrem cum Deus faciat quod decrevit, quemadmodum decrevit (§. 525.); mundum vero hunc fini cuidam convenienter produxerit (§. 603.); neceſſe eſt ut eidem fini convenienter eundem decreverit.

§. 605.

Datur finis permiſſionis mali.

Deus malum morale permittere decrevit ob eundem finem, ob quem exiſtentiam hujus mundi decrevit (§. 519. 585. 604.).

§. 606.

Particularia in mundo referuntur ad finem totius.

Deus nihil eorum, quæ ad hanc rerum ſeriem ſpectant, decrevit niſi reſpectu finis, ob quem decrevit exiſtentiam totius univerſi. Vide § 605.

§. 607.

§. 607.

Perfectio mundi eſt medium, quo finis, quem Deus per exiſtentiam mundi intendit, obtinetur (§. 603. Th. nat. 937. Ontol.). Medium, quo obtinetur finis mundi.

§. 608.

Finis, cur Deus hunc mundum produxerit, eſt patefactio ſui ipſius, ſeu perfectionis ſuæ abſolute ſummæ (§. 370. 402. 387.). Finis univerſi quinam ſit.
Quoniam ex ſigno cognoſcitur præſentia rei ſignatæ (§. 952. Ont.); ex ſumma mundi perfectione cognoſcitur, quod verus Deus exiſtat & ſumma gaudeat perfectione (§. 387.). Si vero mundus non ſit omnium poſſibilium perfectiſſimus, nec ſumma Deum gaudere perfectione inde inferri poteſt. Quoniam adeo perfectio mundi eſt medium, quo Deus finem per productionem mundi a ſe intentum conſequitur (§. 607.); finem alium intendere non potuit, quam quod per mundum ſeipſum, adeoque ſummam ſui ipſius perfectionem patefacere voluerit.

Patet adeo finem, quem ſibi Deus in producendo mundo propoſuit & propter quem eundem producere decrevit, ex ipſa ejus tanquam agentis & mundi tanquam medii natura fluere.

§. 609.

Finis, cur Deus mundum hunc produxerit, & ab æterno producere decreverit, etiam juxta S. S. eſt patefactio ſui ipſius. Finis creationis ſeu electionis mundi ſecundum S. S.
Juxta *Rom.* I, 20. per creationem hujus univerſi, inviſibilia Dei, veluti ſempiterna ejus virtus & divinitas, intelliguntur ab effectu ſcilicet ad cauſam argumentando, tanquam a ſigno ad ſignatum (§. 961. Ont.). Monet autem Apoſtolus *verſ.* 20. 21. id factum eſſe ideo, ut homines Deum tanquam verum Deum colant, &, ut ſint inexcuſabiles, ubi hoc non fecerint. Unde intelligitur, voluiſſe Deum ab æterno, ut homines per ea, quæ fecit, attributa ipſius cognoſcant, quod ſenſu duce, quemadmodum res materiales, quæ ſunt in mundo, cognoſci minime poſſint. Jam lege §. 932. Ontol.

§. 610.

Complexus attributorum divinorum, quatenus a creatura rationali agnoſcitur, dicitur *Gloria Dei.* Unde *gloriam ſuam mani-* Gloria Dei quid ſit.

manifeſtare dicitur Deus, quatenus perfectionem ſuam abſolute ſummam, aut, ſi mavis, attributa ſua hominibus revelat. Et homo dicitur *promovere gloriam divinam*, quatenus verbis & factis teſtatur, ſe agnoſcere perfectionem Dei abſolute ſummam & quod eadem gaudeat pro certo habere.

De *affectu gloriæ* vide §. 765. *emp.* Vocabulum itaque ad Deum translatum retinet receptum ſignificatum, quantum permittit differentia, quæ inter Deum atque homines intercedit. In affectu gloriæ propriam perfectionem referimus ad aliorum judicium: in gloria Dei perfectio Deo propria refertur ad judicium creaturæ intelligentis. Homo de eo gaudet, quod perfectio ſui agnoſcatur ab aliis, ſeu quod ſibi perſuadeat, eam ab iis agnitum iri: quod etſi de Deo dici non poſſit proprie loquendo, cum beatitudo ipſius non pendeat a creatura; per eminentiam tamen hoc ipſi gaudium tribui poteſt. Atque hinc eſt, quod gloria divina dicatur ipſa ſumma Dei perfectio ad judicium creaturæ rationalis relata.

§. 611.

Manifeſtatio gloriæ divinæ per mundum.

Deus decrevit exiſtentiam hujus mundi ad manifeſtandum gloriam ſuam (§. 608. 610. *Th. nat.* 932. *Ont.*). Adde *Job.* II, 11.

§. 612.

Eadem S. S. conveniens.

Deus quoque juxta S. S. per mundi creationem manifeſtavit gloriam ſuam (*§§.* 609. 611).

§. 613.

Cur Deus malum morale permittat.

Deus malum morale permittere decrevit ad manifeſtandum gloriam ſuam (§. 611. 605.).

§. 614.

Idem S. S. conforme probatur.

Deus etiam juxta S. S. permittere decrevit malum morale ad manifeſtandum gloriam ſuam. Patet id ex parabola de zizaniis inter triticum. Quemadmodum paterfamilias prudentiam ſuam manifeſtavit ſinendo creſcere zizania, ita quoque Deus ſapientiam ſuam probat, quod malum morale permittat, non tollendum ſalva perfectione mundi (§. 556.), quæ medium eſt finem per creationem ejusdem intentum obtinendi (§. 607.).

Pertinet

Pertinet huc decretum redemtionis, quo univerſa ſalutis oeconomia continetur.

§. 615.

Mundus hic, qui exiſtit, eſt fini a Deo intento convenientiſſimus, & Deus eundem ideo ex ceteris poſſibilibus elegit, quod fini a ſe intento omnium maxime conveniat (§. 326. 370. 402.). E. Per hunc ipſum mundum gloria divina (§. 610.) magis illuſtrari poteſt, quam per quemcunque alium utpote qui eadem extenſione ſignum naturale ſpiritus perfectiſſimi eſſe nequit (§. 329. 401. 404.). Jam finis, cur Deus hunc mundum potius producere decreverit, quam alium, eſt patefactio perfectionis ſuæ ſummæ (§. 608.), adeoque manifeſtatio gloriæ ſuæ (§. 610.). E. hinc intelligitur *primum*. De *ſecundo* vide §. 325. & antec. hujus §. 615.

Quomodo hic mundus ſe habeat ad finem & cur Deus eum elegerit.

§. 616.

Mundus optimus fini a Deo intento omnium maxime convenit (§. 382. 405. 615.).

Itaque nil quicquam obſtat, quo minus mundus optimus definiatur per eum, qui fini a Deo intento maxime convenit. Atque hinc porro patet, affirmare, quod Deus non fecerit mundum optimum, idem eſſe ac contendere, quod fecerit mundum, qui fini a ſe intento ex aſſe non ſatisfacit. Notandum hoc eſt adverſus hoſtes mundi optimi, eos ſcilicet, qui mundum hunc fieri potuiſſe meliorem ſomniant, ſublatis malis phyſicis & moralibus.

Quomodo ſe ſe habeat mundus optimus ad finem.

§. 617.

Malum phyſicum & morale non obſtat, quo minus hic mundus fini a Deo intento omnium maxime conveniat, ſed potius huc facit, ut eidem omnium maxime conveniat (§. 550. 607.). Idem patet ex §. 550. 328. 400. 403. 329. 401. 404. 610. 608. Non minus intelligitur ex §. 556. 607. De malo morali in ſpecie conf. §. 613. 610. 608.

Malum morale & phyſicum quomodo ſe habeat ad finem mundi.

§. 618.

Finis, quem Deus per productionem univerſi intendit, eſt omnium optimus, qui per productionem alicujus mundi intendi poteſt (§. 615. 608. 394. *Th. nat.* 952. *Ont.*).

Qualis ſit finis a Deo intentus.

§. 619.

Idem in genere evincitur.

Finis, quem Deus ſibi conſtituit, eſt omnium poſſibilium optimus (§. 383. 385.).

Quando enim homines ſibi conſtituunt finem, qui optimus non eſt, aut quinam optimus ſit ignorant, aut alia ipſis objiciuntur impedimenta, cur conſtitui optimum non ſit conſultum. De Deo vero conf. §. 302. 301. 70. 349. 347.

§. 620.

Libertas Dei in conſtituendo fine.

Deus finem ſibi conſtituit liberrime (§. 431.).

§. 621.

Quomodo Deus finem conſequatur.

Deus finem, quem per exiſtentiam hujus mundi intendit, ex aſſe conſequitur (§. 608. 615. 325. 382. 402. coll. 387.). Porro vide §. 607. *Th. nat.* 684. *rat.*

§. 622.

Quinam mundus gloriæ divinæ manifeſtandæ maxime inſerviat.

Per mundum omnium poſſibilium perfectiſſimum ſeu optimum Deus gloriam ſuam omnium maxime manifeſtat (§. 328. 400. 403. 329. 401. 404. *Th. nat.* 952. *Ont.* 325. 382. 610. *Theol. natur.*), *ita ut nec infinitus intellectus in eo quicquam deſiderare posſit* (§. 838. *Ont.*).

§. 623.

Dei de modo manifeſtationis gloriæ ſuæ judicium.

Deus decrevit producere mundum, qui ſuo judicio omnium maxime manifeſtat gloriam ſuam (§. 622. 167.).

Dicis: omni creaturæ intellectus admodum finitus eſt, adeoque comprehendere nequit modum manifeſtationis gloriæ divinæ, qualis per integrum hoc univerſum prodit. Satisfacit igitur abunde mundus non optimus. Nulla vero his ineſt concludendi vis. Artifex peritus, etſi norit non dari præter ſe alium, qui de operis perfectione judicium ferre poſſit, non ideo male facit opus, quod is, cujus gratia fit, nævum detegere non poſſit. In proprio judicio acquieſcit, faciens opus, quod ſibi artifici ſatisfacit. Si quis aliter facit, vel mala fide imperitis imponit, vel horum inopia adductus volentibus facit opus, quale deſiderant. Præterea verum omnino non eſt, quoad hominem perinde eſſe, ſive Deus fecerit mundum optimum, ſive non optimum. Patet enim ex ſuperioribus, hominem agnoſcere non per alium, quam

opti-

optimum mundum, Deum perfectionem ſuam manifeſtare poſſe tanquam abſolute ſummam: ſit ita, quod ipſam mundi hujus perfectionem, qua ceteris præſtat, comprehendere minime poſſit. Neque ſi praxin ſpectes, in quam theoria influit, perinde eſt, ſive ſumas Deum feciſſe mundum optimum, ſive ponas, eum feciſſe mundum non optimum. Sumatur hypotheſis, feciſſe Deum mundum non optimum; & redigantur ea, quæ de Deo cognoſcuntur, in ſyſtema veri nominis, quo omnes propoſitiones inter ſe connexæ exhibentur, & veritas unius per veritatem aliarum evincitur; ſatis ſuperque experieris, modo acumine non deſtituaris, inanem operam ſumi.

§. 624.

Deus elegit medium, quo finem, quem per mundi hujus exiſtentiam intendit, certo conſequitur (§. 608. 607. 325. 328. 400. 403. 168. 386. 349. *Th. nat.* 956. *Ont.*). Medium, quale a Deo electum.

§. 625.

Deus in genere eligit media, quibus fines intentos certo conſequitur. Idem in genere evincitur.

Deus vi omniſcientiæ ſuæ novit omnia media, quibus finem intentum conſequi datur (§. 302. 301.). Fieri adeo haudquaquam poteſt, ut in eligendis mediis a vero aberret. E. Idem patet ex §. 624.

§. 626.

Deus non conſtituit fines particulares niſi in relatione ad finem totius mundi (§. 519. 497.). Quomodo Deus fines particulares conſtituat.

Niſi Deus fines particulares, quos intendit, referret ad finem totius mundi, ſibimetipſi ſubinde contrariaretur. Etenim finis particularis contrarius eſſe poſſet vel fini totius mundi, vel fini cuidam particulari alteri. Neque enim alia datur ratio, quod fines particulares, quos homines ſibi præſtituunt, ſæpiſſime ſibi invicem contrarientur, quam quod ad finem aliquem ultimum eosdem minime referunt, vel quod de ultimo quodam fine prorſus ſolliciti non ſunt, vel quod parum curant, utrum finis particularis eidem conveniat, an vero adverſetur. Sed de Deo vide §. 520. 160.

§. 627.

§. 627.

Quales iidem ſint.

Fines particulares, quos Deus in hoc univerſo conſtituit, ad patefactionem perfectionis ſuæ abſolute ſummæ, ſeu manifeſtationem gloriæ ſuæ referri debent (§. 626. 608. 610.).

§. 628.

Finis ultimus quidnam ſit.

Finis, quem Deus per exiſtentiam totius mundi intendit, eſt finis ultimus (§. 626. *Th. nat.* 855. 943. *Ont.*).

§. 629.

Qualis ſit finis ultimus.

Patefactio ſummæ Dei perfectionis ſeu manifeſtatio gloriæ divinæ eſt finis ultimus, quem Deus per exiſtentiam hujus univerſi intendit (§. 628. 608. 610.).

§. 630.

Finium ſubordinatio quid ſit.

Finis unus dicitur *ſubordinari alteri*, ſi conſtituitur ob alterum, ſeu, ſi ideo conſtituitur, quia conſtituitur alter, aut quia alter ante fuit conſtitutus.

§. 631.

Subordinatio finium Deo vindicata.

Deus fines particulares ſubordinat ultimo (§. 626. 628. *Th. nat.* 855. *Ont.* 630. *Th. nat.*).

§. 632.

Quonam omnes fines in hoc univerſo tendant.

Deus fines omnes particulares ſubordinat patefactioni ſummæ, qua gaudet, perfectionis, ſeu manifeſtationi gloriæ divinæ (§. 629. 631.), conſequenter cum finis unus ſubordinetur alteri, quatenus unus propterea conſtituitur, quod conſtitutus ſit alter (§. 630.); *Deus finem quemcunque particularem ideo intendit, quia gloriam ſuam per exiſtentiam hujus univerſi manifeſtare, ſeu perfectionem ſuam ſummam patefacere vult.*

§. 633.

Subordinatio finium particularium inter ſe Deo vindicata.

Deus omnes fines particulares ſibi invicem ſubordinat (§. 631. 630.). Quamobrem cum fieri non poſſit, ut plures fines particulares ſubordinentur fini ultimo, quin ſibi invicem ſubordinentur; patet Deum omnes fines particulares ſibi invicem ſubordinare.

§. 634.

§. 634.

Si quis finis alteri ſubordinatur, ad hunc alterum ſe habet ut medium ad finem (§. 630. *Th. nat.* 937. *Ont.*). Quomodo finium ſubordinatio fiat.

§. 635.

Deus fines omnes ita ſibi invicem ſubordinat, ut remotiorum media ſint propiores & omnes tandem ſimul medium finis ultimi (§. 633. 631. 634. *Th. nat.* 943. *Ont.*). Subordinatio finium quo-modo a Deo fiat.

§. 636.

Deus eligit media, quæ via breviſſima ad finem ducunt (§. 302. 301. *Theol. natur.* 941. *Ontol.* 312. *Theol. natur.* 887. *empir.* 687. *rat.*). Media a Deo qualia eligantur.

§. 637.

Homo viam breviſſimam, qua Deus incedit in proſequendo fine, difficulter cognoſcere poteſt in caſu particulari. Etenim plurimi ſunt fines, quos Deus ſimul intendit: id quod propter rerum multitudinem & inſignem earum varietatem in hoc univerſo in dubium vocari minime poteſt. Enimvero ſi quis plurium finium conſequendorum gratia facit, quod unius conſequendi gratia fieri neceſſe non erat, is per ambages non incedit (§. 687. *Pſych. ration.*), etſi ad unum tantummodo finem animum advertenti per ambages incedere videatur (§. 685 *Pſychol. rat.*). Atqui homo fines omnes particulares, quos ſimul conſequendos ſibi propoſuit in hoc univerſo, minime perſpectos habet. E. Reſpectu quorundam per ambages incedere videri poteſt Deus, quando via breviſſima incedit. Difficultas agnoſcendi viam breviſſimam in caſu particulari.

§. 638.

Deus conſtituit fines, qui ipſum decent (§. 632. 332.). Quales fines Deus quoad ſe conſtituat.

§. 639.

Deus fines naturæ ſuæ convenientes conſtituit (§. 638. 332.). Conveniunt cum natura divina.

§. 640.

Deus eſt ſapiens (§. 639. 625. 633. 635. *Th. nat.* 678. *rat.*) *& ſapientia ejusdem ſumma atque perfectiſſima eſt* (§. 619. 625. 636. 521. 635. *Th. nat.* 689. *rat.*). Sapientia Dei.

(*Th. nat. contr. T. I.*).

§. 641.

Sapientia in decreto condendi mundi.

Deus exiſtentiam bujus univerſi ſapienter decrevit (§. 604. 639. 624. 626. 635. *Th. nat.* 678. *rat.*).

§. 642.

Quanta ſit hæc ſapientia.

Deus exiſtentiam bujus mundi ſapientiſſime decrevit, ita ut majore ſapientia uti non potuerit (§. 618. 624. 621. 636. 635. *Th. nat.* 689. *rat.*).

§. 643.

Quousque extendatur ſapientia in decreto divino.

Deus omnia in hoc univerſo ſapienter, immo ſapientiſſime decrevit (§. 504. 520. 519. 641. 642.).

§. 644.

An etiam ad permiſſionem mali moralis.

Deus mali quoque *moralis permiſſionem ſapientiſſime decrevit* (§. 585. 643.).

§. 645.

Quænam in numerum finium a Deo intentorum referenda.

Quæ ex natura & eſſentia rerum materialium conſequuntur, fines ſunt a Deo intenti: eſſentiæ vero & natura rerum ſunt media, quibus fines iſtos conſequitur (§. 232. 231. 522. 519. 497. *Th. nat.* 932. 937. *Ont.*).

Conſtat e. c. eam eſſe oculi ſtructuram, ut viſibilium imagines vi ejusdem in fundo ipſius delineari poſſint. Deo ſtructura oculi ab æterno perſpecta fuit, nec ignotum eſſe potuit, vi ejusdem viſibilium imagines in oculo delineari poſſe (§. 300. 319.). Quamobrem cum rerum actualitas pendeat a voluntate (§. 433.), conſequenter a decreto Dei (§. 497.); quin Deus oculum homini & animalibus eſſe voluerit, aut hominem & animalia bruta, quibus eſt oculus, ad actualitatem perduci decreverit, ut viſibilia in fundo oculi delinearentur, dubitari nequit. Jam cum id, cujus gratia Deus actualitatem oculi, aut, ſi mavis hominum & animantium brutorum, quibus oculus eſt, decrevit, ſit finis ab ipſo intentus (§. 932. *Ontol.*); delineatio viſibilium in fundo oculi eſt utique finis a Deo intentus. Et quia porro in ſtructura oculi, utpote corporis organici (§. 274. *Coſmol.*), ratio continetur, cur imago viſibilium in ejus fundo delineari poſſit (§. 277. *Coſmol.*): medium vero eſt, quod rationem continet, cur finis actum conſequatur

ſequatur (§. 937. *Ontol.*); quin ipſa oculi ſtructura, conſequenter eſſentia ejusdem (§. 276. *Coſmol.*), ſit medium, quibus finem iſtum conſequitur Deus, dubitandum non eſt.

Nulla eſt exceptio, quæ ex eſſentiis & natura rerum conſequuntur, ea neceſſario conſequi, adeoque in numero finium eſſe haud quaquam poſſe. Etenim non in finium numero ſunt, quatenus ex eſſentiis & natura rerum conſequuntur, ſed quatenus libere a Deo intenduntur. Nemo ſane negat per ſtructuram oculi fieri haud quaquam aliter poſſe, quam ut imago viſibilis in oculo delineetur. Hoc tamen minime obſtat, quo minus imago in oculo delineanda ſpectetur tanquam finis a Deo intentus in ipſius decreto mundi condendi. Neque enim Deus delineationem imaginis in oculo intendit, quia ex ſtructura ejusdem ſequitur; ſed quod fini ultimo, quem per creationem mundi conſequi voluit, convenit exiſtere hominem, in cujus oculo iſtiusmodi delineatio fiat. Quemadmodum itaque finem ultimum liberrime conſtituit, ita non minus libere finem hunc particularem iſti ſubordinatum conſtituiſſe intelligitur. Nullus profecto datur finis, qui non neceſſario conſequatur ex medio, alias enim poſito medio non poneretur finis actu, conſequenter medium eidem obtinendo minime inſerviret. Hoc tamen nexu neceſſario inter finem atque medium, quatenus is per hoc ad actum deducendus (§. 937. *Ontol.*), non obſtante, finis libere conſtituitur & media ad eundem certo ducentia, libere eliguntur.

§. 646.

Uſus rei dicitur dependentia actualitatis rei cujusdam alterius, quæ mala non eſt, ab eadem. Quodſi hæc mala fuerit, *Abuſus* appellatur. Uſus rei quid ſit.

E. gr. Gladio vulnus lethale infligere licet alteri, adeoque inflictionis vulneris actualitas a gladio dependet. Quodſi hoc fiat ſui defendendi cauſa, ut vim vi repellamus, id licitum eſſe, in Jure naturali demonſtratur. Habet ergo gladius uſum in ſui defenſione. Enimvero ſi ex vindicta alteri vulnus infligitur ob injuriam, qua quis ſe affectum arbitratur; id licitum non eſt. Abutitur adeo gladio, qui eodem vulnus infligit alteri injuriam ſibi illatam vindicaturus.

§. 647.

Quando in finem degeneret.

Si uſus gratia quid producitur, uſus in finem abit (§. 932. *Ontol.*).

In rebus humanis multi deprehenduntur uſus, qui e numero finium exulant, tum quod omnes rerum, quos habere poſſunt, uſus minime prævidemus, tum quod prævitos intendere nolumus, de aliorum commodis parum ſolliciti, modo noſtris proſpiciamus.

§. 648.

Uſus rerum naturalium inter fines referendi.

Uſus rerum naturalium ſunt fines a Deo intenti (§. 155. 144. 646. 319. 519. 647.).

§. 649.

Item uſus rerum artificialium.

Uſus rerum omnium artificialium ſunt fines a Deo intenti (§. 302. 301. 319. & demonſtr §. 648.).

§. 650.

Cognitio operum artis Deo tribuenda.

Deus opera artis plenius intelligit & per ea plura in hoc univerſo intendit ipſis inventoribus (§. 302. 301.). E. Omnes quoque rerum artificialium uſus, quos haberc poſſunt, perſpectos habet, ita ut ne minimus quidem cognitioni ejus ſeſe ſubducere queat. Enimvero nemo inventorum omnes proſpicit uſus, quos opus ſuum habere poteſt; ſed data demum occaſione alii in eosdem incidunt: immo ſæpiſſime impoſſibile ipſi eſt vel maxime obvios meditando aſſequi uſus, ubi opus jam invenit. E. Prodit *primum*.

De *altero* vide §. 649. *Theol. natur.* coll. §. 932. *Ontol.*

§. 651.

Fortuna eſt in numero finium.

Omnis fortunæ adverſæ pariter & ſecundæ effectus ſunt in numero finium a Deo intentorum (§. 542 - 544. 540. *Th. nat.* 932. *Ontol.*).

§. 652.

Effectus fortunæ fini ultimo ſubordinati.

Deus omnes fortunæ effectus ſubordinat fini ultimo (§. 651.).

§. 653.

Cur gloria Dei per eos manifeſtetur.

Fortunæ effectus omnes, ſive ea ſecunda fuerit, ſive adverſa, ſunt medium patefaciendi perfectionem ſuam ſummam, ſeu *manifeſtandi gloriam ſuam* (§. 629. 652. 634.).

§. 654.

§. 654.

Deus effectus fortunæ aliis finibus particularibus ſubordinat, ita ut ſint media aliorum conſequendorum (§. 651. 633 ſq.). Aliis finibus ſunt ſubordinati.

Proderit horum meminiſſe in praxi, ut reverenter expectemus eventus futuros nobis revelaturos, quod rationis lumine uſi perſpicere non valemus.

§. 655.

Omnes uſus rerum naturalium & artificialium a Deo fini ultimo ſubordinantur (§. 648 ſq. 631.). Uſus ultimo fini ſubordinati.

Inde eſt, quod uſus differat ab abuſu. Si enim fini ultimo non ſubordinarentur, nulla foret differentia in modo dependentiæ actualitatis rei cujuspiam ab altera, conſequenter nec differentia inter uſum atque abuſum (§. 646.). Habent autem uſus in ſe quid, ut ad finem ultimum referri poſſint, & ex adverſo abuſui quid ineſt per ſe, ut ad finem ultimum eundem referri repugnet.

§. 656.

Uſus rerum naturalium & artificialium Deus ideo intendit, ut ſint medium patefaciendi perfectionem ſuam ſummam, ſeu manifeſtandi gloriam ſuam (§. 648 ſq. 632. 634.). Quomodo ſubordinentur.

Habemus adeo principium, quod uſui ab abuſu diſtinguendo ſufficit.

§. 657.

Deus uſus rerum artificialium & naturalium finibus particularibus aliis ſubordinat (§. 648 ſq. 633.). Uſus aliis finibus particularibus ſubordinati.

§. 658.

Deus ea, quæ ex eſſentiis & natura rerum conſequuntur, & ſibi invicem, & fini ultimo ſubordinat, ita ut ſeſe invicem habeant per modum medii ad finem (§. 645. 633. 631. 635.). Subordinatio eorum, quæ ex eſſentia & natura rerum fluunt.

§. 659.

Quæ ex eſſentiis & natura rerum conſequuntur, a Deo ita ſibi invicem ſubordinantur, ut per ea pateſiat ſumma ipſius perfectio, ſeu gloria ejus manifeſtetur (§. 658. 629. Th. nat. 937. Ont.) Gloria Dei per rerum naturam manifeſtata.

§. 660.

Multitudo finium in univerſo.

Totum univerſum eſt plenum finibus a Deo intentis (§. 645. 648 ſq. 651.).

§. 661.

Quomodo natura & corpora agant propter fines.

Corpora & tota rerum natura agunt propter fines a Deo intentos, ac ſi ipſamet eos intenderent (§. 645. 658. Th. nat. 168. Ont. 505. Coſm. 118. Ont.).

Inde eſt, quod animantia bruta videantur agere cum ratione & ratione melius uti ipſis hominibus. Quæ enim ipſis tribuitur ratio, non ipſorum, ſed Dei ratio eſt. Inde porro eſt, quod rerum natura fingatur ens intelligens ſapientia maxima inſtructum. Quæ enim naturæ rerum tribuitur ſapientia, ipſa Dei ſapientia eſt, quam per naturam rerum nobis patefacere conſtituit. Sane ipſæ machinæ hominum opera conſtructæ rectius exequuntur id, cujus gratia conſtructæ ſunt, quam vulgo ab hominibus fieri aſſolet.

§. 662.

Fruſtra quid facere dicamur.

Fruſtra quid facere dicimur, quod vel nullo fine facimus, vel quod fini, quem intendimus, conſequendo minime ſufficit.

§. 663.

Deus nil fruſtra facit.

Deus nihil facit fruſtra (§. 640. Th. nat. 678. 689. rat. 352. 662. Th. nat.).

§. 664.

Mos agendi naturæ.

Natura nihil facit fruſtra & via agit breviſſima (§. 661. 645. Th. nat. 142. 145. Coſm. 663. 636. Th. nat.).

§. 665.

Nexus rerum in hoc univerſo in quonam conſiſtat.

In hoc univerſo ſeu mundo adſpectabili coëxiſtentium nexus conſiſtit in dependentia finis a medio; nexus vero ſucceſſivorum in dependentia cauſati a cauſa & finis a medio & actionis cauſæ efficientis a fine ſimul.

Quoniam modificatio unius coëxiſtentium rationem ſufficientem in altero habet (§. 160. *Ont.*); res una coëxiſtentium quoad modificationes ab altera pendet (§. 851. *Ont.*), conſequenter unum coëxiſtentium eſſe uſui alteri coëxiſtentium (§. 646.).

Sunt

Sunt vero uſus rerum naturalium fines a Deo intenti (§. 648.). Quamobrem cum coëxiſtentia inter ſe connectantur, quatenus unum eorum uſui eſt alteri (§. 646. *Th. nat.* & §. 10. *Coſm.*); coëxiſtentia in hoc univerſo connectuntur per finales rationes. E. (§. 645.). *Quod erat unum.*

Quoniam actus contingentium, adeoque ſucceſſivorum (§. 80. *Coſm.*), in hoc univerſo determinatur per ſeriem contingentium, quæ a ſe invicem dependent ut effectus a ſua cauſa (§. 83. *Coſm.*); in ſerie ſucceſſivorum præcedens eſt cauſa ſequentis. Quoniam porro ea, quæ in mundo exiſtunt, facta ſunt futura per decretum Dei (§. 522.), adeoque ideo ad actum perducuntur, quia Deus eadem ad actum perduci voluit (§. 497.); quin Deus ideo exiſtere voluerit cauſam, ut exiſteret cauſatum dubitari nequit. Enimvero ſi agens intelligens cauſam ideo producit, ut exiſtere poſſit cauſatum; nexus rerum ſucceſſivarum conſiſtit in dependentia cauſati a cauſa & dependentia finis a medio, & actionis cauſæ efficientis a fine ſimul (§. 34. *Coſm.*). E. *Prodit quoque alterum.*

Spinoſa nexum rerum fatalem ſtatuit, non quod abſoluta earundem neceſſitas ex cauſarum concatenatione, quam vocat, ſequatur; ſed quod ſicuti enti omni intelligenti, ita etiam ipſi Deo omnem in agendo libertatem ademit, quam ipſi in decernendo ſummam vindicavimus (§. 506.). Unde nullum in ſerie rerum finibus fecit locum, ita ut rerum nexus tantummodo ipſi ſit dependentia cauſati a ſua cauſa, non vero ſimul dependentia finium a mediis, quemadmodum nos adſtruximus, & tota cauſarum concatenatarum ſeries abſoluta neceſſitate dependeat a Deo, quam nos ab hac dependentia procul arcemus.

§. 666.

Nexus rerum in hoc univerſo ſapientia divinæ conſtitutus (§. 53 ſq. *Coſm.* 665. *Th. nat.* 678. *rat.* 645. *Th. nat.*). Fons nexus rerum.

§. 667.

Nexus rerum in hoc univerſo ab abſoluta neceſſitate liber eſt (§. 59. 300. *Coſm.* 192. 522. 506. *Th. nat.* 302. *Ont.*). Immunitas nexus ab abſoluta neceſſitate.

Nimirum ſi Deo ita viſum fuiſſet, alia exiſtere potuiſſet rerum inter ſe connexarum ſeries, atque adeo alius quoque daretur rerum nexus.

xus. Hic non quæſtio eſt, num eventus in hoc univerſo ſint neceſſitati obnoxii, quia datur rerum nexus, ſed num hic rerum nexus ſit abſolute neceſſarius, ita ut alium dari per ſe repugnet, cujus utique contrarium hic demonſtravimus.

§. 668.

An malum morale ſit finis a Deo intentus.

Deus malum morale non intendit tanquam finem (§. 581. Th. nat. 932. Ont. 880. emp.).

Idem conſtat ex §. 582. *Th. nat.* 932 *Ont.* Non minus intelligitur idem ex §. 585. 584. *Th. nat.* 932. *Ont.*

§. 669.

Malis metaphyſicis non eſt inter fines locus.

Deus mala metaphyſica non intendit tanquam fines (§. 547. Th. nat. 932. Ont.).

Deus mundum hunc produxit gloriæ ſuæ manifeſtandæ cauſa, ſeu ut per eum pateſieret ſumma, quæ ipſi eſt, perfectio (§. 608.). Elegit hunc mundum præ ceteris, propterea quod ſummo ſuo judicio ad manifeſtandam gloriam ſuam omnium maxime facit (§. 623.). Malum metaphyſicum huic mundo inhæſit inſeparabiliter (§. 381.), antequam ejus exiſtentia noſtro concipiendi modo decerneretur (§ 546.). Quamobrem cum non obſtaret, quo minus hic mundus fini a Deo intento conveniret (§. 617.); nulla erat ratio, cur a fine propoſito deſiſteret. Atque adeo malo metaphyſico in hoc univerſo locus eſt, etiamſi a Deo exiſtentiam hujus univerſi decernente non fuerit intentum tanquam finis.

§. 670.

Quatenus mala phyſica non ſint fines.

Deus mala phyſica non intendit tanquam finem, quatenus mala ſunt (§. 566. 497. Th. nat. 932. Ont. 880. emp.).

Nimirum ſi res ipſa pateretur, Deus mala phyſica ex hoc univerſo omnia abeſſe juberet. Vidimus vero id ſumma hujus mundi perfectione ſalva fieri minime poſſe (§. 556.). Non igitur inſunt huic ſeriei, quia Deo per ſe placent; ſed in ea tolerantur, quia inſunt ſeriei rerum, quæ alia de cauſa Deo maxime placet.

§. 671.

Perfectio mundi unde enaſcatur.

Perfectio mundi enaſcitur ex poſſibilitate ſubordinationis finium particularium & ultimi. Cum enim finis ſit id, propter quod

quod cauſa efficiens agit (§. 932. Ont.) & ultimus ſit is, propter quem ceteri omnes ſunt (§. 943. Ont.); detur autem mundi a Deo conditi finis ultimus (§. 682.). Per finem hunc ultimum intelligitur, cur Deus aliquem potius mundum condiderit, quam nullum, & cur hic, quem produxit, talis præciſe ſit, non alius, conſequenter finis ultimus eſt ratio, cur hæc ſeries rerum fuerit producta & ab æterno a Deo decreta, generalis (§. 56. Ontol.). Per definitionem finis patet ſimiliter, per fines particulares, quorum plena eſt natura rerum (§. 660.), intelligi, cur haſce potius res, quam alias exiſtere voluerit Deus, conſequenter eos eſſe rationes, cur res tales ſucceſſivæ ac ſimultaneæ inſint huic ſeriei rerum, ac ideo rationes ſimultaneorum & ſucceſſivorum particulares ſunt (§. 56 Ont.). Quoniam vero fines particulares fini ultimo ſubordinantur per modum medii ad finem ducentis (§. 635.), ideoque in particularibus continetur ratio, cur ultimns actum conſequatur (§. 937. Ont.); rationes rerum ſimultanearum ac ſucceſſivarum particulares in hac ſerie tandem in aliquam generalem reſolvuntur. Jam vide §. 540 Coſm.

§. 672.

Perfectio mundi conſiſtit in explicabilitate ejus per finium particularium & ultimi ſubordinationem (§§. 671. Th. nat. 932. Ontol.). Perfectio mundi in quo conſiſtat.

§. 673.

Perfectio mundi conſiſtit in aptitudine patefaciendi perfectionem Dei ſummam ſeu manifeſtandi gloriam ipſius (§§. 672. 629. 632.). Idem ſpecialius explicatur.

§. 674.

Mala phyſica & moralia finibus in hac rerum ſerie a Deo intentis ita implicantur, ut eorundem & finis ultimi ſubordinatio eo, quo nunc, modo iisdem ablatis non amplius fieri poſſit (§§. 556. 671. 326.). Mala phyſica & moralia finibus rerum implicantur.

Propoſitio hæc patet iis, qui rerum in hoc univerſo nexum introſpiciunt, & experientia confirmatur, ſiquidem ad eundem animum advertas, expendendo mala & quæ inde ſecuta fuere bona, non ſecutura, niſi malis fuiſſet locus.

§. 675.

Mala bonis implicantur.

Mala phyſica & moralia in hac ſerie ita implicantur bonis, ut, ſi mala inde auferre velis, bona una cum ipſis auferas (§. 674. 671. 645. 648 ſqq. 370.). Adde §. 601.

§. 676.

Malorum in hoc mundo inexiſtentia a ſapientia divina pendet.

Deus ſalva ſapientia ſumma atque perfectiſſima ſua mala phyſica & moralia tollere nequit ex hac rerum ſerie (§. 674. *Th. nat.* 678. *rat.* 640. *Th. nat.*).

§. 677.

Cur eadem ipſi non repugnent.

Mala, tam phyſica, quam moralia, minime obſtant, quo minus hujus mundi exiſtentiam & omnia, quæ in eodem ſunt, ſapientiſſime decreverit (§. 676.). Vide §. 642. 643.

§. 678.

Ea nexum rerum non ſubducunt ſapientiæ divinæ.

Eodem modo patet, *mala phyſica & moralia etiamſi inſint nexui rerum, non tamen obſtare, quo minus is ſapientia divina ſit conſtitutus* (§. 666.).

Cum tritiſſimum ſit, non eſſe facienda mala, ut inde eveniant bona; multi non vident, quomodo Deum deceat producere rerum ſeriem, cui mala phyſica & moralia inexiſtunt. Nemo non videt totum, quicquid eſt, difficultatis enaſci ex hypotheſi de eſſentiis rerum arbitrariis (§. 191.).

§. 679.

Directio mali in bonum finem.

Malum dicitur dirigi in bonum finem, ſi, quando mutari non poteſt, eodem utamur tanquam medio conſequendi finem bonum.

Non vero, dum quis ita dirigit, dici poteſt, eum facere malum, ut inde eveniant bona: neque enim malum ideo ipſe promovit, ut haberet motivum flectendi animum; ſed cum ipſo non volente eveniſſet, nec factum infectum fieri poſſit, ipſo malo bene utitur.

§. 680.

Directio divina malorum in bonum finem.

Deus in hoc univerſo mala phyſica & moralia dirigit in bonum finem (*§.* 674.). Quamobrem cum per ipſa mala phyſica atque moralia intelligatur, cur fines iſti ad actum perducantur in hac

hac rerum ſerie; quin ratio actualitatis ipſorum in illis continea-tur dubitari haud quaquam poteſt (§. 56. *Ont.*). Enimvero cum in numero mediorum ſit, quicquid rationem continet, cur finis actum conſequatur (§. 937. *Ont.*); Deus malis phyſicis atque mo-ralibus, quæ ſalva ſapientia ſua tollere nequit ex hac rerum ſerie (§. 676.), utitur tanquam medio conſequendi fines, qui ipſum decent (§. 638.), conſequenter bonos (§. 370.). Jam vide §. 679.

§. 681.

Deus mala phyſica & moralia tandem dirigit ad mani-feſtationem gloriæ ſuæ (§. 680. 632. 634. 679.). Directio ma-lorum ad glo-riam Dei.

§. 682.

Poſſibilitas directionis malorum phyſicorum & moralium ad bonos fines, ſeu, quod mala phyſica & moralia ita inſint huic ſeriei rerum, ut ad bonos fines & mediantibus hiſce tandem ad gloriam Dei dirigi poſſint, pertinent ad perfectionem hujus uni-verſi (§. 679. 681. 629. 679. 635. 671.). Poſſibilitas di-rectionis ma-lorum ad bo-num finem fa-cit ad perfe-ctionem uni-verſi.

Etſi itaque illa directio non ſit ratio ſufficiens, cur Deus mala mo-ralia præſertim in hoc mundo exiſtere voluerit; fuit tamen ſufficiens ratio, cur illis in eodem reliquerit locum, hoc eſt, cur ob illa hujus exiſtentiam decernere non intermiſerit.

§. 683.

Quoniam poſſibilitas directionis malorum phyſicorum & moralium ad bonos fines & mediantibus hiſce ad gloriæ divinæ manifeſtationem pertinet ad perfectionem hujus univerſi (§. 682.), atque adeo perfectionis univerſi partem quandam ſingularem ab-ſolvit, qua ea careret, ſi nullis malis in eodem eſſet locus; ideo jam patet, *quod mala phyſica & moralia faciant, ut major ſit in hoc univerſo perfectio, etſi ob eorum inexiſtentiam mundus non poſ-ſit dici perfectior.* Faciunt, ut major ſit in mundo per-fectio.

§. 684.

Directio malorum phyſicorum & moralium proficiſcitur a ſa-pientia divina (§. 680 ſq. 679. 629. *Th. nat.* 678. *rat.*). Directio malo-rum unde.

§. 685.

Mala faciunt ad gloriam Dei.

Mala phyſica & moralia faciunt ad manifeſtationem ſapientiæ divinæ (§. 680 ſq. 684.).

§. 686.

Sapientia Deo juxta S. S. vindicata.

Deus in Scriptura ſacra dicitur ſapiens eodem ſenſu, quo nos eundem ſapientem eſſe probavimus, & juxta eandem ſolus eſt, qui ſapiens dici meretur 1 *Tim.* I, 17. & *Jud. verſ.* 25. Deus dicitur μόν@ σοφὸς, ſolus ſapiens, atque adeo ſapientia Deo tribuitur tanquam prædicatum proprium, coll. 1 *Reg.* III, 16 ſqq. 28. 1 *Reg.* IV, 30. 34. *cap.* V, 12. §. 932. 937. *Ont.* 428. *emp.* 678. *rat.* 640. *Th. nat.* Dum vero juxta S. S. ſolus eſt, qui ſapiens dici meretur; facile hinc intelligitur, eum eſſe ſapientem in omnibus. Jam vide §. 692. *rat.* Nec minus inde perſpicitur juxta S. S. tantam eſſe ſapientiam Dei, ut omnis creaturæ ſapientia ejus reſpectu pro nulla reputari debeat: quod utique idem eſt ac Deo tribuere ſapientiam infinitam, ſeu omnium, quæ concipi poteſt, maximam.

§. 687.

Conſenſus S S. quoad finem ultimum & directionem malorum ad eundem.

Deus etiam juxta S. S. conſtituit finem ultimum hujus univerſi manifeſtationem gloriæ ſuæ & ad eundem finem dirigit mala moralia atque phyſica. *Prov.* XVI, 4. Deus dicitur univerſa feciſſe propter ſeipſum, impium quoque ad diem malum. Jam vide §. 429. *Rom.* I, 20. §. 420. 423. *Th. nat.* 932. 943. *Ont.* de *primo.*

Jam porro Deus dicitur etiam impios feciſſe ad diem malum propter ſeipſum. Per diem malum intelligitur tempus, quo mala phyſica iisdem infliguntur. Quamobrem cum Deus propter ſeipſum quid faciat, quatenus per id gloriam ſuam manifeſtat; hominem feciſſe dicitur, quem noverat mala perpetraturum, & mala phyſica eidem immittere decrevit, ut hoc ipſo manifeſtaret gloriam ſuam.

§. 688.

Et circa directionem malorum ad bona.

Deus juxta S. S. mala dirigit ad bona. Illuſtre exemplum hujus directionis S. S. exhibet in Joſepho *Gen.* XXXVII. & ſqq.

§. 689.

Modus, quo bona a malis dependent in hoc univerſo.

Bona in mundo non dependent a malis quatenus mala ſunt, ſed quatenus mala moralia ſunt actiones phyſicæ, phyſica autem cauſæ natu-

naturales. Vendebatur Joſephus a fratribus mercatoribus Iſmaëlitis & ab his in ſervitutem deducebatur in Ægyptum. In Ægypto calumniis mulieris malæ in carcerem conjiciebatur, & ibi ſomniorum interpretandi occaſionem nactus ob artem, qua in iis interpretandis excelluit, Pharaoni commendari merebatur; cui cum eandem probaret, ad ſummam dignitatem evehebatur. Nemo non videt Joſephum ad tantam in Ægypto dignitatem nunquam fuiſſe aſcenſurum, niſi a fratribus fuiſſet venditus in ſervitutem & a Potiphare in carcerem conjectus. Quoniam vinditio iſta erat moraliter mala, nec minus calumniæ uxoris Potipharis, ob quas in carcerem conjiciebatur, malis moralibus accenſeri debent; evectio Joſephi ad ſummam in Ægypto dignitatem dependebat a malo morali. Venditio iſta mala erat, quod proficiſcebatur ex odio fratrum in fratrem, nec ullum venditoribus eſſet jus vendendi. Enimvero non ideo deducebatur in Ægyptum, quod ex odio eſſet venditus & quod eſſet venditus ab iis, quibus nullum vendendi jus erat; ſed ideo tantum, quod eſſet venditus mercatoribus in Ægyptum iter facientibus. Quamobrem evidens eſt, dignitatis ſummæ collationem, quatenus dependet a venditione in ſervitutem, dependere a mala actione, non quatenus moraliter, ſed quatenus phyſice ſpectatur, hoc eſt, quatenus fuere motus in corpore actiones ad venditionem requiſitæ, non quatenus hi motus reſponderunt volitionibus malitioſis atque injuſtis (§. 568.), conſequenter a malo morali, non quatenus malum eſt, ſed quatenus in numero rerum naturalium locum habet. Similiter Joſephus non ideo ad dignitatem ſummam evectus, quod per malitiam mulieris laſcivæ & per injuſtitiam Potipharis mariti ejus in carcerem conjectus & per ingratitudinem Præguſtatoris in eodem dententus fuiſſet; ſed ideo tantum evenit, quod in carcerem conjectus & in eodem detentus fuiſſet. Unde patet ut ante, collationem dignitatis ſummæ, quatenus dependet ab injuſta Joſephi in carcerem detruſione & ejus in eodem detentione, dependere a mala actione, non moraliter, ſed phyſice ſpectata (§. 568.), conſequenter non a malo morali, qua tali, verum qua-

 tenus

tenus actiones, quibus malum inhæret, ſunt in numero rerum naturalium.

Si Joſephi evectio ad dignitatem ſummam dependeret a malo morali qua tali, cum malum morale proveniat ab intentione agentium, neceſſe fuiſſet, ut & fratres improbi, & mulier calumniatrix, & Potiphar ex credulitate injuſtus, & Prægustator ingratus improbitate, calumniis, injuſtitia & ingratitudine illam intendiſſent; quod quam ſit a vero alienum, nemo non videt. Malum igitur qua malum in bonum minime influit. Unde etiam eſt, quod malum tribuatur hominibus libertate ſua abutentibus; directio vero ad bonum ad Deum autorem referatur, a quo eſt rerum in univerſo nexus.

§. 690.

Imperſcrutabilitas ſapientiæ in quo conſiſtat.

Sapientia dicitur *imperſcrutabilis*, ſi fines ab agente intenti, vel media, quæ ad eosdem conſequendos eligit, vel finium quoque ſubordinatio penitus nobis non fuerint perſpecta, nec a nobis certo cognoſci poſſunt.

§. 691.

Imperſcrutabilitas ſapientiæ divinæ.

Sapientia divina omni homini, immo intelligenti finito imperſcrutabilis (§. 660. 665. 645. 648 ſeq. 651.). Nemo igitur hominum fines omnes a Deo intentos perſpicere ac certo cognoſcere valet. Quoniam per media finis ad actum deducitur (§. 937. *Ontol.*); qui fines omnes perſpicere nequit, nec media omnia perſpicere valet, per quæ fines ad actum deducuntur. Unde porro liquet, neminem hominum intelligere media omnia, quibus Deus in hoc univerſo fines ſuos conſequitur. Jam cum fines ſibi invicem ſubordinentur, ut remotiorum media ſint propiores & omnes tandem ſimul medium finis ultimi (§. 635.), conſequenter finium ſubordinatio omnis non intelligatur, niſi finibus ſingulis earumque mediis perſpectis; ultro conſequitur, neminem mortalium omnem finium ſubordinationem perſpicere ac certo cognoſcere poſſe. Jam vide §. 690. Idem patet ex §. 541. *Coſmol.* 671. 634. *Theol. natur.* coll. §. 87. *Log.* 690. *Th. natur.*

Porro qui intellectu finito præditus eſt, ejus intellectus limitatus eſt (§. 173.). Jam conf. §. 468. *Ontol.* 275. *empir.* Aliter ergo

ergo is limitari nequit, quam quod non extendatur ad omnia poſſibilia nec eadem prorſus diſtincte ſibi repræſentare valeat. Unde intellectus limitatus ea omnia, quæ in hoc univerſo inſunt, diſtincte perſpicere ac certo cognoſcere nequit. Fieri adeo non poteſt, cum in numero finium ſit, quicquid ex eſſentia & natura rerum conſequitur (§. 645.) & omnis rerum coëxiſtentium & ſucceſſivarum nexus in dependentia finis a medio conſiſtat (§. 665.), ut intellectus finita vi fines omnes, qui inſunt huic ſeriei rerum, a ſe invicem diſtinguantur & media ad eosdem ducentia detegantur, conſequenter nec intellectus finitus finium omnium ſubordinationem penitus perſpicere ac certo cognoſcere valet. Jam evolve §. 690.

Aliud vero eſt finium cognoſcendorum impoſſibilitas, aliud eorundem cognoſcendorum difficultas. Aliud eſt finium cognoſcendorum impoſſibilitas ſimpliciter talis, qua ab omni finis cognitione arcemur; aliud vero finium plurimorum cognoſcendorum impoſſibilitas, quæ maximam partem eorum, qui a nobis cognoſci poſſunt, facit minimam illorum, qui cognoſci nequeunt. Imperſcrutabilitas ſapientiæ divinæ arguit finium cognoſcendorum impoſſibilitatem ſimpliciter talem & eorum, qui a cognitione noſtra non prorſus removentur, cognoſcendorum ſubinde difficultatem; non vero tollit omnem finium cognoſcendorum poſſibilitatem, etſi ſubinde nobis iidem videantur inacceſſi. Quod contra *Carteſium* notandum, qui fines inter arcana Dei retulit, & ex philoſophia propter imperſcrutabilitatem proſcripſit.

§. 692.

Sapientia divina etiam juxta S. S. imperſcrutabilis. Rom. XI, 33. vocabulum βάθος proprie profunditatem ſignificat. Significatur ergo tantam eſſe ſapientiam divinam, ut eam aſſequi minime valeamus. Aſſequimur ſapientiam, ſiquidem nobis perſpicere licet fines ab agente intentos & media ad eosdem ducentia (§. 678. *Pſychol. ration.*), conſequenter & finium ſubordinationem, quippe quæ fit per modum mediorum ad finem (§. 634.). Quare ſi eam aſſequi non valemus, aut fines perveſtigare non poſſumus, aut media detegere nequimus, aut in finium ſubordinatione eruenda fruſtra deſudamus. Jam lege §. 690.

Conſenſus S. S. quoad imperſcrutabilitatem ſapientiæ divinæ.

§. 690 ſq. Non ſine admiratione ergo exclamat apoſtolus, quam imperveſtigabiles ſunt viæ ejus! Conſtat phraſi S. S. vias Dei appellari media, quibus utitur ad fines, quos intendit, conſequendos, quatenus ſunt apta ad eos conſequendos, commodiſſima metaphora. Quemadmodum enim via nos ducit ad metam, ad quam contendimus; ita media ducunt ad finem, quem intendimus, ubi fuerint apta. Et ſane hac ipſa appellatione denotatur, Deum ſemper uti mediis, quæ certo & via breviſſima ad finem ducunt (§. 625. 636.). Ex mente itaque Apoſtoli ſapientiam Dei aſſequi minime valemus, propterea quod comprehendere non poſſumus, cur hoc vel iſto modo agat Deus, ignorantes aptitudinem mediorum ad finem conſequendum, quia nec fines ſatis explorare, nec media, ſi vel maxime illi perſpecti nobis eſſent, ad eos conſequendos maxime apta divinare licet.

§. 693.

Immenſitas ſapientiæ divinæ.

Sapientia divina immenſa eſt (§. 640. *Theol. natur.* 825. 53. *Ontol.*). Cum vero quantitas limitata non poſſit fieri illimitata, quotiescunque ſumatur (§. 175.); fieri nequit, ut ſapientia limitata quæcunque tandem degeneret in divinam, quotiescunque ſumatur, conſequenter limitata quæcunque, hoc eſt, quæ ineſt intellectui finito, divinæ prorſus heterogenea eſt (§. 364. *Ontol.*), adeoque pro menſura divinæ aſſumi haud quaquam poteſt (§. 441. *Ontol.*). Quamobrem cum præter ſapientiam divinam illimitatam & limitatam concipi nulla poſſit (§. 53. *Ontol.*); nulla prorſus reperiri poteſt menſura ſapientiæ divinæ. E. (§. 41.).

§. 694.

Conſenſus S. S.

Sapientia divina etiam immenſa eſt juxta S. S. eodem ſenſu, quo nos immenſitatem ejus modo adſtruximus 1 *Tim.* I, 17. & Judæ verſ. 25. coll. 1 *Reg.* IV, 30. 34. Adde *Rom.* XI, 33.

Neque enim imago alia immenſitatem ſapientiæ divinæ magis repræſentat, quam abyſſus immenſæ profunditatis, in ſtuporem conjiciens eos, qui eam explorare conantur.

§. 695.

§. 695.

Per *Bonitatem* intelligimus pronitatem ad aliorum perfe- Bonitas quid ſit. ctionem promovendam, aut, ſi mavis, promptitudinem promovendi perfectionem alterius. Unde *Bonus erga alios* dicitur, qui pronus eſt ad aliorum perfectionem promovendam, ſeu qui ſe facilem præbet ad eam promovendam.

§. 696.

Qui bonus eſt in alios, is aliis bona conferre ſtudet pro viſ- Quænam faciat erga alios bonus. *rili* (*§.* 695. 370.).

§. 697.

Qui aliis bona pro virili conferre ſtudet, in alios bonus eſt Character boni in alios. (*§.* 370. 695.).

§. 698.

Deus enti cuicunque tantundem confert boni, quantum ſalva Quantum boni Deus conferat in creaturas. *ſapientia ipſius fieri poteſt.* Eſſentiæ rerum a Deo ſunt (*§.* 192 *Th. nat.* 153. *Ont.*). Enimvero in conſenſu determinationum eſſentialium continetur perfectio eſſentialis (§. 528. *Ontol.*). Omnis ergo perfectio eſſentialis a Deo eſt. Et quia Deus rem nullam aliter facere poteſt, quoad determinationes eſſentiales, quam facit (§. 557.), tantundem perfectionis eſſentialis eidem tribuit, quantum recipere valet. Porro modi rerum, qui cum in accidentium numero ſint (§. 779. *Ontol.*) ad determinationes accidentales ſpectant, rationem ſui ſufficientem in aliis entibus agnoſcunt (§. 160. *Ontol.*) & in eorum cum determinationibus eſſentialibus conſenſu perfectio accidentalis conſiſtit (§. 528. *Ontol.*). Quamobrem cum Deus ens unumquodque in perfectiſſima rerum ſerie collocaverit (§. 326.) & mala, quæ permittit (§. 585.), vi ſapientiæ ſuæ (§. 677.) in bonum finem dirigat (§. 680.), eaque ſalva ſapientia ſua ſumma atque perfectiſſima tollere nequeat (§. 676.); tantundem quoque perfectionis accidentalis, conſequenter boni (§. 370.), tribuit enti cuicunque, quantum ſalva ipſius, quæ ſumma eſt (§. 640.), ſapientia fieri poteſt.

§. 699.

Bonitas Dei ſumma.

Deus ſumme bonus eſt, ita ut bonitatem majorem concipi repugnet (§. 698. 697.).

§. 700.

Signum bonitatis.

Qui bonus eſt in alterum, eundem amat (§. 696. *Th. nat.* 939. 938. 542. 558. 641. *emp.*).

§. 701.

Fons bonitatis.

Qui alterum amat, is erga eum bonus eſt (§. 652. 511. *emp.* 695. *Th. nat.*).

§. 702.

Bonitas erga bruta & res inanimatas.

Qui res inanimatas, vel animantia bruta amat; is erga ea bonus eſt (§. 655 ſq. *emp.* 695. *Th. nat.*).

§. 703.

Signum amoris inanimatorum & brutorum.

Qui bonus eſt erga animantia bruta vel res inanimatas, is non minus has, quam illa amat (§. 695. *Theol. natur.* 511. 657. 652. *emp.*).

§. 704.

Amoris divini objectum.

Deus amat entia omnia, quæ ut exiſterent decrevit, ſeu quæ fecit (§. 699. 698. 700. 703.).

Nemo non videt, Deum entia omnia non eodem complecti amore, & maxime quidem ac proprie amare entia rationis capacia veluti homines.

§. 705.

Animus Dei erga homines.

Deus ex hominum ac in genere entium rationis capacium felicitate voluptatem percipit (§. 633. *emp.* 704. *Th. nat.*).

§. 706.

Felicitas entis rationalis objectum voluntatis divinæ.

Deus hominum & in genere creaturæ rationalis cujuscunque felicitatem vult (§. 705. *Th. nat.* 542. 941. *emp.* 431. *Th. nat.*).

§. 707.

Infelicitatem velle nequit.

Deus infelicitatem hominum & in genere entis rationalis cujuscunque velle nequit (§. 706. *Th. nat.* 28. *Ont.*).

§. 708.

§. 708.

Homines fiunt infelices abuſu libertatis (§ 374. 371. *Th. nat.* 568. 518. 637. *emp.* 580. *Th. nat.*). Infelicitas hominum unde.

§. 709.

Ex eo, quod homines ſint infelices, colligi nequit, quaſi Deus erga eos non ſit ſumme bonus (§. 708. 707.). Bonitas Dei defenſa.

§. 710.

Potentia libertate abutendi eſt malum metaphyſicum (§. 716. 168 580. 578. 577. 372.). Potentia libertate abutendi quale ſit malum.

§. 711.

Potentia abutendi libertate ne per miraculum quidem ab homine auferri poteſt (§. 710. 381.). An tolli poſſit.

§. 712.

Potentia abutendi libertate inhæſit ideæ hominis ante decretum, nec per hoc ab eadem ſeparari potuit: ob eam tamen Deus exiſtentiam hominis minime decrevit (§. 710. 546. 547.). Quomodo ſpectetur in decreto divino.

§. 713.

Deo abuſus libertatis præſcibilis fuit ab æterno (§. 580. 587. 302. 319. 301.), *eundemque ab æterno præſcivit* (§. 528. 522.). Abuſus libertatis præſcibilitas & præſcientia.

§. 714.

Deus abuſum libertatis permittere (§ 585. 580.) *ſapientiſſime* (§. 644.) *decrevit.* Permiſſio abuſus libertatis.

§. 715.

Abuſus libertatis non obſtat, quo minus hic mundus ſit omnium perfectiſſimus (§. 556. 580.), *nec ſalva perfectione* (§. 550. 580.) *mundi ac ſapientia* (§. 676.) *Dei impediri poteſt.* Abuſus libertatis ad mundum & Deum relatus.

Patent hinc rationes, cur Deus abuſum libertatis permittere decreverit, etſi non velit hominem libertate ſua abuti.

§. 716.

Quomodo a Deo impediri poſſit.

Abuſus libertatis a Deo impediri nequit niſi per miraculum, quando ſcilicet homo aliquis libertate ſua actu abutitur. Ponamus enim Davidem adulterium committere cum Bethſaba. Nemo non novit, quod is adulterium ſibi in hoc caſu repræſentet tanquam bonum jucundum (§. 561. *Pſychol. emp.*), ac ideo ipſum appetat (§ 904. *Pſychol. empir.*), abuſus libertate ſua, quatenus per eam bonum jucundum honeſto præfert (§. 941. *Pſychol. empir.*). Quodſi jam Deus hunc libertatis abuſum impedire debuiſſet, actum appetitionis in actum averſionis ſua omnipotentia, qua facere poteſt quicquid intrinſece poſſibile (§. 343.), determinare debebat. Quoniam itaque per ſe patet averſionis rationem ſufficientem in natura animæ Davidis non contineri, conſequenter nec in vi repræſentativa univerſi, in qua natura animæ conſiſtit (§. 67. *Pſychol. ration.*), ſupernaturale vero in anima eſt, cujus ratio ſufficiens in vi repræſentativa univerſi non continetur (§. 70. *Pſychol. ration.*); erit averſio adulterii in eo caſu ſupernaturalis. Eſt vero miraculum in anima, quod in eadem ſupernaturale eſt (§. 71. *Pſychol. ration.*). Quamobrem & averſio adulterii in hoc caſu miraculum in anima eſt. Quodſi ſupponas, ſtante appetitione adulterii, a Deo impediri motus in corpore, qui ad explendum animæ deſiderium requiruntur, in corpore accidit quidpiam, cujus ratio ſufficiens in eſſentia & natura ejus non continetur. Quamobrem cum ſtatus iſte corporis ſupernaturalis miraculum ſit (§. 510. *Coſmol.*); conſummatio quoque adulterii, manente appetitione, impediri nequit niſi per miraculum, conſequenter nec abuſus libertatis a Deo impeditur niſi per miraculum. E.

§. 717.

An ejusmodi miraculum Deum deceat.

Non decet Deum abuſum libertatis per miraculum impedire (§. 715. 326 370. 402 ſq. 387. 349. 629. 332.).

Loquimur hic de impeditione univerſali abuſus libertatis, non vero de particulari. Cum enim ſimpliciter non repugnet, ut Deus per miraculum ſeriem rerum immutando mutet in meliorem (quod num & quando fieri poſſit, ipſius omniſcentiæ ac ſapientiæ ſummæ relinquendum);

dum); ita nec dici ſimpliciter poteſt, quod non detur in hac ſerie rerum caſus quidam particularis, ubi impeditio abuſus libertatis miraculoſa facit ad majorem hujus univerſi perfectionem.

§. 718.

Deus non potuit hominem facere absque potentia abutendi libertate ſua (§. 380. 710.). An Deus hominem illabilem potuerit facere.

Qui ſumunt, Deum potuiſſe facere hominem illabilem, feciſſe tamen labilem, docere nequeunt, quomodo hoc cum bonitate Dei conſiſtat.

§. 719.

Ideo homo non abutitur libertate, quod eadem abuti poteſt (§. 171. Ont.), conſequenter potentia abutendi libertate non eſt ratio ſufficiens ipſius abuſus (§. 118. Ont.). An abuſus libertatis ratio ſufficiens ſit potentia abutendi.

§. 720.

Potentia abutendi libertate abſolute neceſſaria eſt (§. 710. 375.); ipſe autem abuſus abſolute neceſſarius non eſt (§. 315. 302. 112. Ont. 580. 374. Th. nat. 942 941. emp.). Num neceſſitas inſit abuſui libertatis.

Nobis nunc non eſt ſermo de eo, num abuſus libertatis facile evitari poſſit in omni caſu; ſed num prorſus impoſſibile ſit & quidem abſolute, ut evitetur in eo caſu, quo eadem abutimur: plurimum enim differt abuſum libertatis prorſus evitare non poſſe & eundem ſubinde difficulter evitare poſſe. Impoſſibilitas abſoluta evitandi abuſum libertatis in omni caſu, quo eadem abutimur, tollit libertatem; aſt difficultas eundem ſubinde evitandi cum eadem conſiſtit. Neque hic ſermo eſt de eo; num in quibusdam caſibus vel pro certo hominum nonnullorum ſtatu abuſus libertatis pro neceſſario reputari poſſit, cum hæc neceſſitas tantummodo hypothetica ſit, minime vero abſoluta.

§. 721.

Deus non potuit facere hunc mundum absque hominibus, qui in eodem exiſtunt (§. 60 ſq. 59. Cosm. 300. 533. Ont. 62. Cosm.). An Deus hunc mundum absque hominibus facere potuerit.

Propoſitio præſens maximæ utilitatis eſt in diſpellendis nebulis, quæ circa exiſtentiam mali in hoc univerſo cooriuntur. Etenim plerique ſibi imaginantur ſpatium vaſtum inane, in quo Deus producere potuit, quicquid voluit, potentiam metientes ex voluntate, poſſibili-

tatem rerum ex potentia. Corpora mundi totalia ſibi repræſentant per modum ædium, quas Deus pro arbitrio extruxit, ubicunque ipſi commodum viſum fuerit. Quemadmodum itaque domus una in urbe extrui poteſt, ut ideo non neceſſe ſit ſimul extrui alteram, aut una excitari poteſt urbs, ut aliam una condi non ſit opus, ita quoque Deum corpus mundi totale unum feciſſe ſumunt, ut propterea non fuerit aliud eidem coëxiſtens una producendum. Porro ſicuti domum, quam extruximus, vel quibusdam habitandum concedere, vel vacuam ab habitatoribus relinquere poſſumus; ita quoque Deum corpora mundi totalia & hæc inter tellurem quoque noſtram vel vacua relinquere potuiſſe, vel creaturis quibusvis habitanda concedere. Et quemadmodum domino domus integrum eſt, cuinam domus ſuæ uſum concedere velit; ita quoque Deum terram inhabitandam dare potuiſſe non tantum hiſce, qui in eadem degunt, hominibus; ſed etiam aliis melioribus. Quoniam itaque experientia docemur, homines, qui terram incolunt, libertate ſua abuti poſſe, & ab hoc abuſu promanare omne malum; absque ulla hæſitatione inferunt, potuiſſe Deum hominibus non labilibus terram habitandam concedere, ac malum morale ex terra profligare, conſequenter mundum producere absque hiſce hominibus, qui terram incolunt.

§. 722.

Num abuſus libertatis permiſſio bonitati repugnet.

Deus ſalva bonitate ſumma, quæ ipſi eſt, facere potuit hominem, qui libertate ſua abuti poſſet (§. 718. 698. 695. 699.), & quem eadem abuſurum prævidebat (§. 713 - 715. 717. 698 ſeq. 695. 370.).

Nemo bonitati hominum adverſari judicat, ſi in gratiam alterius non facit, quod vel phyſice, vel moraliter impoſſibile, etſi alteri id ipſum commodum accideret, immo maxime ſalutare foret.

§. 723.

Malorum moralium & phyſicorum nexus.

Ex malis moralibus mala phyſica neceſſario conſequuntur.

Ponamus, Cajum comedere cibum ſanitati noxium, quia bene ſapit. Sumo, appetitionem ac comeſtionem hujus cibi eſſe malum morale. Sumo porro, morbum eſſe imperfectionem corporis, ſeu ſtatum ejus reddere imperfectiorem, quam foret, ſi quidem is abeſſet, conſequenter cum reſpectu corporis noſtri

noſtri malum phyſicum ſit, quod ſtatum ejus, vel ipſummet corpus imperfectioni cuidam obnoxium reddit, quemadmodum reſpectu totius mundi malum phyſicum eſt, ob quod ejus ſtatus imperfectior reddi cenſetur, quam foret, ſi idem abeſſet (§. 373.), patet morbum in numero malorum phyſicorum eſſe, præſertim cum ipſemet hic mundus cenſeatur hoc nomine imperfectior, quod per naturam cauſarum naturalium corpora humana fiant morbis obnoxia. Quoniam igitur ex comeſtione cibi corpus incidit in morbum, a quo liberum foret, ſi ab eodem abſtineremus; ex malo morali ſequitur malum phyſicum, cui non foret in hac rerum ſerie locus, niſi in eadem locus eſſet malo morali. Et quia naturaliter fieri non poteſt, ut corpus in morbum non incidat, ſi eum capiamus cibum, a quo morbus tanquam effectus proficiſcitur (§. 898. *Ont.*); ex malo morali neceſſario conſequitur malum phyſicum.

Neceſſitas utique in caſu propoſitionis præſentis nonniſi hypothetica eſt, quatenus nimirum ſupponitur, effectum naturalem quemcunque per miraculum a Deo impediri poſſe. Ceterùm nexus neceſſarius inter malum morale atque phyſicum probe perpendendus, cum ad intrinſecam actionum malitiam agnoſcendam plurimum faciat.

§. 724.

Homo ruere dicitur *in mala*, quando ea agit, unde mala neceſſario conſequuntur, ſive ea phyſica fuerint, ſive moralia. Unde ſi phyſica fuerint, *in phyſica*; ſi moralia *in mala moralia ruere* dicitur. In mala quomodo ruat homo.

§. 725.

Non repugnat bonitati divinæ, quod hominem in mala ruere ſinat (*§§. 722. 580. 723 ſq.*). Idem fit ſalva bonitate Dei.

Etſi propoſitio potiſſimum de malis phyſicis loquatur vi demonſtrationis; per hanc ipſam tamen patet, quod etiam de moralibus intelligenda ſit, ubi homo ea agit, unde mala moralia conſequuntur; veluti dum habitum mala perpetrandi ſibi acquirit, adeoque in vitia incidit, immo dum ex vitio uno incidit in alia plura, & habitus male agendi ſive vitia indies majora capiunt incrementa.

§. 726.

§. 726.

Num ſalva ſapientia.

Deus ſalva ſapientia ſua impedire nequit, ne homo in mala, ſive phyſica, ſive moralia ruat (*ſ*. 724. *Th. nat.* 942. *emp.* 715. *Th. nat.*).

§. 727.

Bonitas Dei quomodo dijudicanda.

De bonitate Dei judicari nequit niſi in relatione ad totum univerſum & omnia ipſius attributa (*ſ*. 391 *ſq.* 395. 695.).

§. 728.

Cautio in dijudicanda bonitate Dei.

Multo minus de eadem judicare licet, quoad hominem unum in ſingulari citra relationem ad totum genus humanum (§. 727.).

§. 729.

Homo non eo, quo Deus, modo de bonitate ipſius judicat.

Homo de bonitate divina eodem, quo Deus, modo judicare nequit (*ſ*. 695. 699. 727. 396.).

§. 730.

Incomprehenſibilitas bonitatis divinæ.

Bonitas Dei homini incomprehenſibilis eſt (*ſ*. 729. 170.).

§. 731.

Imperſcrutabilitas bonitatis quid.

Bonitas dicitur *imperſcrutabilis*, ſi modum, quo quis promovet perfectionem alterius, non penitus perſpicimus, nec certo cognoſcere valemus.

§. 732.

Imperſcrutabilitas bonitatis divinæ.

Bonitas Dei nobis imperſcrutabilis eſt (§. 729. 731.).

§. 733.

Bonitatis divinæ effectus ſingularis.

Directio malorum ad bonum finem eſt bonitatis divinæ (§. 680. 679. *Th. nat.* 554. *emp.* 695. *Th. nat.*).

§. 734.

Beneficium Dei ſpeciale.

Quamobrem cum malum dirigatur ad bonum finem, ſi homo malis phyſicis utitur ad evitanda moralia (§. 679.); *bonitatis divinæ eſt, ſi Deus mala phyſica homini immittit, ut adverſus malum morale præmuniatur, vel ab eodem deſiſtat* (§. 733.).

§. 735

§. 735.

Quoniam ſimiliter malum dirigitur in bonum finem, ſi malo minore avertitur majus (§. 679.); *bonitatis divinæ eſt, non modo ſi Deus homini malum phyſicum minus immittit, ut eodem avertatur majus; verum etiam ſi permittit, ut malum morale minus committat, quo a majore avertatur* (§. 733.). Aliud.

§. 736.

Bonitati divinæ acceptum ferendum, ſi homo in iis ponitur circumſtantiis, quibus & mala phyſica, & moralia, quibus ſub aliis obnoxius fieri poterat, avertuntur (§. 697.). Adhuc aliud.

§. 737.

Bonitati divinæ acceptum ferendum, ſi homo ponitur in iis circumſtantiis, ſub quibus bonorum tam phyſicorum, quam moralium fit compos (§. 666. *Th. nat.* 689. *rat.* 698. 697. *Th. nat.*). Adhuc aliud.

Maximum ad artem ſemper gaudendi præſidium in bonitate divina latet; maximo divina bonitas adjumento eſt, ut animus reddatur ſorte ſua contentus.

§. 738.

Totum univerſum eſt plenum bonitatis divinæ (§. 698. 733 ſqq. 697.). Extenſio bonitatis divinæ.

§. 739.

Bonitatis divinæ eſt, quod in hoc univerſo unum inſerviat uſibus alterius (§. 648 ſq. *Theol. nat.* 932. *Ontol.* 370 ſq. 646. 697. *Th. nat.*). Per mutuos rerum uſus exercitas

Bonitati divinæ e. c. tribuendum, quod Deus eum fecerit globum terraqueum, ut ſtato tempore pluvia gignatur terram noſtram irrigatura & agros ac campos fœcundatura.

§. 740.

Nexus rerum in hoc univerſo bonitate divina conſtitutus eſt (§. 53 ſq. *Coſm.* 665. 648 ſq. 739. *Th. nat.*). Nexus rerum ab ea pendet.

§. 741.

Nexus rerum in hoc univerſo ſapientia ac bonitate divina ſimul conſtitutus eſt (§. 740. 666.). Item a ſapientia & bonitate ſimul.

§. 742.

Deus eſt bonus erga nos & alios.

Bonitati divinæ acceptum ferendum, ſi qui homines nobis quomodocunque inſerviant (§. 739.).

§. 743.

Incomprehenſibilis eſt magnitudo bonitatis divinæ.

Magnitudo bonitatis divinæ eſt omni homini incomprehenſibilis (§. 695. 370.). Magnitudo bonitatis æſtimanda venit, tum ex magnitudine bonorum, quæ conferuntur in alios, tum ex multitudine eorum, in quæ bona conferuntur. Enimvero totum univerſum, quocunque te vertas, eſt plenum bonitatis divinæ (§. 738.). Quamobrem bonitatis divinæ magnitudinem nemo animo concipere valet, niſi qui totum univerſum penitus cognoſcit, ut entia ſingula, quæ per omne tempus in eodem exiſtunt, diſtincta notione ſibi repræſentare valeat & quidnam in ſingula boni Deus conferat perſpiciat. Idipſum vero in nos non cadit. E. (§. 170.).

Cum incomprehenſibilitate, de qua (§. 730.) dictum, minime confundenda eſt incomprehenſibilitas magnitudinis bonitatis divinæ, quatenus ea per totum hoc univerſum diffunditur, de qua loquitur præſens propoſitio.

§. 744.

Bonitas Deo tributa in S. S.

Deus in S. S. dicitur bonus eodem ſenſu, quo nos eundem ſumme bonum eſſe demonſtravimus. *Pſalm.* CVI, 1. CVII, 1. CXVIII, 1. *Pſalm.* CXLVI, 8. 9. Ex his igitur intelligitur, Deum in S. S. dici bonum erga alios, quatenus pronus eſt ad aliorum entium perfectionem ſive eſſentialem, ſive accidentalem promovendam.

§. 745.

Bonitatis divinæ magnitudo immenſa juxta S. S.

Bonitas Dei juxta S. S. ſumma atque immenſa eſt. *Matth.* XIX, 16. 17. Quoniam qui Chriſtum magiſtrum bonum appellabat, ab eo doceri deſiderabat, quid fieri a ſe debeat, ut vitæ æternæ campos reddatur; ipſum utique bonum dicebat in relatione ad alios. Quamobrem cum ex interrogatione reſponſionis interpretatio fieri debeat, quia interrogans non aliter accipit mentem reſpondentis, quam quatenus interrogationi ſuæ convenit; dicendum omnino eſt, Chriſtum quoque Deum appellare bonum in relatione ad entia alia. Hanc igitur bonitatem rela-

tivam

tivam (§. 695. 370. 744.), nonniſi uni Deo propriam eſſe Chriſtus pronunciat. Negat adeo hominem ullum bonum erga alios dici poſſe, ſi bonitatem ejus referas ad divinam. Conſtat Chriſtum ipſum homines quosdam vocare bonos, eosque opponere malis, qui inimico ſunt in alios animo *Matth.* V, 45. & ſeqq. Quamobrem (§. 891. *Log.*), ad Deum ſolum bonum applicanda ſunt, quæ de Deo juxta S.S. ſolo ſapiente (§. 694.) dicuntur. Solus ſapiens eſt, quatenus ejus ſapientia eſt omni ſapientiæ entis cujuscunque finiti heterogenea; ita bonus quoque ſolus eſt, ſi bonitas entis cujuscunque finiti ſive abſolute, ſive in relatione ad entia alia ſpectata, pro nihilo reputanda ſit. Maxima ergo eſt & immenſa bonitas Dei.

§. 746.

Deus juxta S.S. amat res omnes tam animatas, quam inanimatas, inprimis vero homines. Vid. *Pſ.* CXLV, 9. coll. §. 700. *Gen.* I. & II. de voce טוב. De voce רחם conf. §. 687. 692. 701 ſq. *emp.* Quod vero homines inprimis amet, docet *Job.* III, 16. & 1 Epiſt. III, 1. — Amor Dei erga omnes creaturas juxta S. S.

§. 747.

Deus non vult hominum infelicitatem, ſed vult eos eſſe felices juxta S.S. *Ezech.* XXXIII, 11. Sumo, mortem, cui obnoxius fit homo peccando, deſignare omnem infelicitatem, in quam ſeſe præcipitem dat; ſicuti e contrario vita denotat felicitatem, quæ bene ac recte agentem comitatur. E. — Voluntas divina tendit in felicitatem hominum juxta S. S.

§. 748.

Homo ſe reddit juxta S. S. infelicem abuſu libertatis. *Deut.* XXXI, 19. coll. *Deut.* XI, 26. — Infelicitas unde juxta S. S.

§. 749.

Directio mali ad bonum finem juxta S. S. tribuenda bonitati divinæ. *Geneſ.* XLV, 5. 4. coll. §. 697. & *Rom.* XV, 4. — Directio mali ad bonum finem juxta S.S. bonitatis divinæ.

§. 750.

Bonitati divinæ tribuendum juxta S. S. quod in hoc univerſo unum inſerviat uſibus alterius. *Matth.* V, 44. & ſqq. jubet Chriſtus nos benefacere his, qui oderunt nos, & orare pro iis, qui — Item uſus rerum naturalium.

qui perſequuntur & calumniantur nos. Addit vero hanc rationem, quod Deus Solem ſuum oriri faciat ſuper bonos & malos, & pluat ſuper juſtos & injuſtos. Et mox præcipit, nos perfectos eſſe debere, ſicuti Deus, pater noſter cœleſtis, perfectus eſt. Uſum adeo Solis, quem experimur in his terris, uſumque pluviæ in numerum beneficiorum refert divinorum. Jam vide §. 695.

§. 751.

Beneficia hominum Deo tribuenda juxta S. S.

Bonitati divinæ acceptum ferendum eſt juxta S. S. ſi quid boni in nos confertur ab hominibus.

Joſephus tempore famis patri fratribusque ſuis alimenta præbebat, ne fame perirent vel ob annonæ caritatem ad incitas redigerentur. Beneficium hoc erga parentem ac fratres Deo autori acceptum fert. *Gen.* XLV, 5. 7. & *verſ.* 8. addit: Dei voluntate huc miſſus ſum. Reddit Joſephus ipſemet rationem, cur hoc beneficium ſit Deo autori tribuendum. Ait nimirum: Deus fecit me quaſi patrem Pharaonis, & dominum univerſæ domus ejus, ac principem in omni terra Ægypti. His autem verbis indigitat, ſe ideo benefacere poſſe patri atque fratribus, quod Deus ipſi largitus fuerit benefaciendi facultatem.

§. 752.

Bona omnia juxta S. S. ad Deum referenda.

Juxta S. S. bonitati divinæ acceptum ferendum, ſi homo ponitur in iis circumſtantiis, ſub quibus bonorum tam phyſicorum, quam moralium ſit compos. Gen. XLV, 5. & ſqq. Dignitas & poteſtas, qua fruebatur Joſephus, erant bona phyſica (§. 370. 373.); gratus in parentem animus, amor fratrum, animus ab omni vindictæ cupidine alienus, ſtudium benefaciendi non minus inimicis, quam amicis bona erant moralia (§. 370. 374.). In iis adeo circumſtantiis poſitus erat, quibus & bonorum phyſicorum, & moralium compos reddebatur. Id vero Deo acceptum ferebat.

Idem inculcat Paulus 1 *Cor.* IV, 7.

Idem docet Jacobus c. I, 17.

§. 753.

§. 753.

Juxta S. S. totum univerſum eſt plenum bonitatis divinæ, *Pſalm.* CXIX, 64. Vocabulum חסד bonitatem denotare eo ſenſu acceptam, quo nos vocabulum ſumimus (§. 695.), ex *Gen.* XXIV, 12. 14. 49. abunde patet. Diffuſio bonitatis divinæ.

Scriptura ſacra non excitat niſi attentionem ad ea, quæ a nobis obſervari poſſunt. Quamobrem cum obſervationes communes ultra ſuperficiem Telluris ſeſe non extendant, ſi corpora partialia ſpectes; de diffuſione bonitatis divinæ verba faciens non niſi Telluris mentionem injicit. Quod vero quæ de Tellure dicuntur, ad corpora mundi totalia cetera quoque applicentur, patet ex *Pſalm.* LVII, 11. ubi legitur miſericordiam Dei magnificatam eſſe usque ad cœlos. Jam vide §. 406.

CAPUT V.

DE

CREATIONE ET PROVIDENTIA DIVINA.

§. 754.

Si mundus aliquis materialis ad actum perducendus, elementa rerum materialium ad actum perducenda ſunt (§. 119. 177. 182. 62. *Coſm.* 793. 791. 770. 149. *Ont.*). Quænam in producendo mundo ad actum perducenda.

Idem diſcitur ex §. 62. *Coſm.* 686. *Ont.* 182. *Coſm.*

§. 755.

Si hic mundus ad actum perducitur, hæc quoque elementa rerum materialium ad actum perducenda ſunt (§. 754.) adde § 569 ſq. *Coſm.* Quænam elementa produci debuerint.

§. 756.

Fuerunt producta ab alio.

Elementa rerum materialium producta ſunt, ſeu facta ab alio (§. 90. 198. 191. 80. 82. 197. *Coſm.* 690. *Ont.*).

Idem patet ex §. 561. *Coſm.* 294. 279. *Ont.* 569. *Coſm.* 294. 310. *Ont.* 31. *Th. nat.* 690. *Ont.*

In ſuperioribus jam evicimus, elementa rerum materialium non eſſe entia a ſe (§. 52.), unde facile inferri poteſt, ea eſſe facta ſive producta ab alio, cum quod a ſe non eſt, nec vi propria exiſtat, ſed aliena indigeat, ut exiſtere poſſit (§. 27.); conſequenter actualitatem ab alio habere.

§. 757.

Mundum eſſe factum ab alio.

Mundus hic adſpectabilis factus eſt ab alio (§. 101. *Coſm.* 279. 294. 310. 690. *Ont.*).

§. 758.

Mundi & elementorum productio cui tribuenda.

Deus fecit mundum & ipſa elementa rerum materialium (§. 70. 67. 64. *Theol. natur.* 56. *Ontol.* 192. 181. 522. 525. 223. *Theol. natur.*).

Triplex mundi diſtingui poteſt ſtatus, nimirum ſtatus nudæ poſſibilitatis, ſtatus futuritionis & ſtatus actualitatis. Status nudæ poſſibilitatis abſolute neceſſarius eſt, competit enim mundo, quatenus ejus idea in intellectu divino (§. 181.), neceſſario ac immutabiliter datur (§. 189. 190.). Status futuritionis conſideratur poſt decretum, quippe cum per hoc in illum mundus ex ſtatu puræ poſſibilitatis fuerit perductus. Status denique actualitatis præſens eſt, & ex ſtatu futuritionis in eundem perductus eſt mundus omnipotentia Dei. Triplicem hunc ſtatum probe diſcernere tenemur, ne in dijudicanda dependentia mundi & rerum in eo contentarum a vero aberremus.

§. 759.

Productio mundi ex nihilo.

Deus hunc mundum produxit ex nihilo (§. 758. 754. *Th. nat.* 182. *Coſm.* 691. *Ont.*).

Ex nihilo producitur, ſi ei, quod ex nihilo oriri debebat, exiſtentia confertur (§. 690. *Ontol.*), & ex nihilo oritur, quod exiſtere incipit, cum nihil ejus antea actu eſſet (§. 540. *Ontol.*). Quamobrem mundum ex nihilo produxit Deus, quatenus eidem exiſtentiam ſeu actua-

actualitatem impertitus eſt, cum nihil prorſus ejus antea actu eſſet. Nimirum ex *not. §. præc.* conſtat, antequam mundus a Deo produceretur, totum nonniſi idealiter extitiſſe in intellectu divino, & per voluntatem Dei certum fuiſſe, quod actualitas eidem ſit conferenda, conſequenter nihil prorſus ad eum quomodocunque pertinens actu fuiſſe. Deus igitur, quod in ſe ſpectatum nonniſi poſſibile erat, ad actum perduxit, cum nihil ejus actu extaret.

§. 760.

Deus creavit mundum hunc adſpectabilem (§. 759. *Th. nat.* 597. *rat.*). Creatio mundi.

§. 761.

Deus conſtituit hunc naturæ ordinem, dum hæc, non alia rerum materialium elementa produxit (§. 569. *Coſm.*). Ordo naturæ quomodo conſtitutus.

Patet adeo, quomodo ordo naturæ contingens ſit, ſeu ab abſoluta neceſſitate liber (§. 561. *Coſmol.*), etſi natura ipſa, quæ in agendo hunc ordinem obſervat (§. 557. *Coſmol.*) neceſſario agat. Patet etiam, quomodo Deus præſcribere potuerit naturæ aliquem ordinem & hæc ipſi obedire teneatur. Nimirum ſubſtantias ſimplices, quæ activæ ſunt, produxit, quibus inſunt vires hoc & non alio modo modificabiles, & quæ adeo non alio, quam hoc modo agere poſſunt, cum aliæ ſubſtantiæ iſtiusmodi ſimplices produci poſſent, quæ alio modo modificabiles alio etiam, quam hoc modo agere poterant. Intelligitur hinc porro modus contingentiam naturæ ordinis ex ipſa elementorum natura a priori demonſtrandi, etſi nondum plene percipiatur, cum phænomenorum in mundo materiali ex ſubſtantiis ſimplicibus tanquam ex ſuo fonte ortum paulo penitius inſpicere debeamus, antequam demonſtratio concinnari poſſit.

§. 762.

Creator mundi dicitur, qui hunc mundum adſpectabilem creavit. *Autor ordinis naturæ* vocatur, qui naturæ ordinem conſtituit. Creator mundi & autor ordinis naturæ quinam.

§. 763.

Deus eſt creator mundi & autor ordinis naturæ (§. 760 ſq. 762.). Quiſnam ſit.

§. 764.

§. 764.

Quomodo hunc mundum produxerit.

Deus hunc mundum adſpectabilem & hæc in eodem, non alia corpora produxit, dum hæc, non alia elementa rerum materialium ad actum perduxit (§. 571. 182. 176. 119. *Coſm.*).

§. 765.

Actus creationis eſt unicus.

Deus mundum hunc adſpectabilem produxit & ordinem naturæ conſtituit uno eodemque actu (§. 764. 761.).

Vulgo ſumunt, Deum creaſſe rudem quandam & indigeſtam molem, quam *Chaos* dixere veteres. Ex hac deinde materia variis modis diviſa & in motum concitata feciſſe corpora & ordine ſuo diſpoſuiſſe. Hiſce tandem conveniente modo ordinatis præſcripſiſſe certum ordinem, quem natura obſervaret. Enimvero qui ita ſentiunt, ſecundum notiones imaginarias philoſophantur, ad imitationem earum confictas, quas de productione operum artificialium conſecuti.

§. 766.

Actus creationis in quo conſiſtat.

Actus creationis conſiſtit in perducendis ad actum talibus ſubſtantiis, nullo alio præexiſtente in easdem influente (§. 765 761. 764. 759 *Th. nat.* 540. 690. *Ont.* 182. 177. *Coſm.*).

Artifices & in univerſum homines opus aliquod producentes nihil ſubſtantiale ad actum perducunt, quod antea non erat. Unde ex nihilo nihil facere poſſunt. Quicquid faciunt, ex materia quadam præexiſtente faciunt, ut adeo ipſorum actus cum actu creationis nihil prorſus commune habeat.

§. 767.

Potentia creatrix num Deo propria.

Naturæ rerum nulla competit potentia creatrix; ſed ea ſoli Deo propria eſt. Etenim naturæ vi non producuntur niſi corpora, conſequenter cum corpora ſint entia compoſita (§. 119. *Coſmol.*), nonniſi compoſita. Enimvero compoſita oriuntur citra rei cuiusdam ex nihilo ortum (§. 542. *Ontol.*), conſequenter citra ullam creationem (§. 697. *Pſychol. ration.*). Ergo naturæ vi nihil creatur. E. *Quod erat unum.* De *ſecundo* vide §. 760.

Ponamus, ſi fieri poteſt, naturæ competere potentiam creatricem. Quoniam natura eſt vis motrix (§. 506. *Coſmol.*), vis

motrix

motrix autem non ſunt niſi vires, quæ inſunt elementis, confuſe perceptæ (§. 110. *Pſychol. ration.*); natura diſtincte percepta eſt aggregatum omnium virium activarum, quæ inſunt elementis. Sunt vero elementa ſubſtantiæ ſimplices (§. 182. *Coſmol.*), conſequenter cum ens ſimplex ex alio ſimplici exiſtente oriri nequeat (§. 688. *Ontol.*), nec vi elementorum aliæ ſubſtantiæ ſimplices produci poſſunt, ex nihilo utique producendæ (§. 691. *Ontol.*). Naturæ igitur potentia creatrix tribui nequit (§. 697. *Pſychol. ration.*). De Deo autem lege §. 67. 64. 670.

Deo ergo potentia creatrix non tribuitur propter ſimplicitatem, ſed propter aſeitatem.

§. 768.

Creatio mundi miraculum eſt (*§. 767. Theol. natur. 523. Coſmol.*). Creatio mundi miraculum eſt.

§. 769.

Mundus per miraculum cœpit, conſequenter *primus mundi ſtatus miraculoſus eſt* (§. 760. 768.). Primus mundi ſtatus qualis.

§. 770.

Ordo naturæ per miraculum conſtitutus (*§. 765. 768.*). Ordinis naturæ conſtitutio qualis.

§. 771.

Primus ſtatus mundi per eſſentiam & naturam rerum intelligibili modo explicari nequit (*§. 769. Theol. nat. 510. Coſm. 56. Ont.*). Primus mundi ſtatus intelligibiliter explicari nequit.

§. 772.

Miraculum primigenium dicitur, unde quid originem ſuam derivat in univerſo, a quo deinceps alia naturaliter pendent. Miraculum primigenium.

§. 773.

Creatio mundi & ordinis naturæ conſtitutio miraculum primigenium eſt (§. 768. 770.). Atque adeo non minus mundus, quam ordo naturæ originem ſuam a miraculo derivat. Quæ vero Eſt creatio mundi & conſtitutio ordinis naturæ.

vero deinceps fiunt, rationem ſufficientem in eſſentia & natura corporum continent, adeoque naturaliter fiunt (§. 509. *Coſmol.*). Jam vide §. 772.

§. 774.

Effectus naturales a miraculo pendent.

Quæcunque naturaliter fiunt in mundo adſpectabili, vi miraculi primigenii conſequuntur (§. 566. *Coſmol.* 773. *Theol. natur.*).

§. 775.

Incommunicabilitas potentiæ creatricis.

Potentia creatrix nulli enti a Deo communicari poteſt (§. 768. 767. 471.).

§. 776.

Differentia potentiæ divinæ a potentia creaturarum.

Potentia divina non modo magnitudine differt a potentia naturæ & animarum noſtrarum; verum ipſa ſpecie, ſeu potentia alterius prorſus generis eſt. Vide de Deo §. 766. 775. *Th. natur.* De naturæ potentia & animarum noſtrarum. vide §. 196. 507. *Coſm.* 56. *rat.* 705. 703. 791. 779. *Ont.* Patet itaque, potentia Dei ad actum perduci ſubſtantias; potentia naturæ atque animarum noſtrarum nonniſi accidentia. Præterea potentia divina poſſibilia ad actum perduci ex nihilo, ſeu nullo alio præexiſtente, quod quomodocunque in ejus actualitatem influere poſſit; potentia autem naturæ atque animarum noſtrarum nihil ad actum perduci niſi in ſubjecto præexiſtente. E. (§. 343. 354.).

§. 777.

Creaturæ definitio.

Creatura dicitur ens a Deo creatum, ſeu, quod perinde eſt, ex nihilo productum.

§. 778.

Creaturæ quænam ſint.

Totus mundus adſpectabilis & omnia elementa rerum materialium ſunt creaturæ Dei (§. 760. 758. *Th. nat.* 691. *Ontol.* 182. *Coſmol.* 777. *Th. nat.*).

§. 779.

Idem ulterius oſtenditur.

Corpora non modo in prima origine rerum producta; verum etiam hodienum genita, quatenus non ſunt niſi aggregata elementorum, creaturæ Dei ſunt (§. 176. *Coſm.*).

§. 780.

§. 780.

Animæ humanæ a Deo creatæ in prima rerum creatione. (§. 59. 67. *Th. nat.* 541. *Ont.* 698. 704 ſq. *rat.*). Creatio animarum.

§. 781.

Animæ humanæ ſunt creaturæ (§. 780. 777). Sunt creaturæ.

§. 782.

Totus homo, qua animam ſcilicet atque corpus, *eſt creatura Dei* (§. 51. *rat.* 781. 779.). Totus homo eſt creatura.

§. 783.

Animæ brutorum a Deo creatæ ſunt. Cum animæ brutorum obſervent legem ſenſationum (§. 754. *Pſych. ration.*) quam ſcilicet obſervant humanæ; eodem modo patet, eas non eſſe entia a ſe (§. 59.), conſequenter nec neceſſario exiſtere (§. 32.), adeoque ortas eſſe (§. 541. *Ontol.*). Jam vide §. 768. *ration.* 767. 775. *Th. nat.* Creatio animarum brutorum.

Nunc patet, entia omnia, quæ præter Deum exiſtere novimus, eſſe creaturas.

§. 784.

Ens unum dicitur *ſpeculum rei alterius*, ſi per determinationes illi intrinſecas ſeu per ea, quæ ipſi inſunt, colligi poſſit, quid hæc ſit, quatenus ſcilicet per illius cognitionem pervenitur ad cognitionem hujus. Speculum rei quid dicatur.

Cum ea, quæ directe videri a nobis minime poſſunt, per reflexionem videantur in ſpeculo, ut adeo viſum non effugiant, quæ alias eidem ſubducerentur; ita ſimiliter per ens iſtud, quod rei alterius ſpeculum appellatur, res hæc altera nobis innoteſcit, quæ alias cognitioni noſtræ ſubduceretur.

§. 785.

Creaturæ omnes ſunt ſpecula perfectionum divinarum (§. 777. 629. 632.). Creaturas ſingulas Deus ideo fecit, ut per eas perfectiones ſuas patefaceret. Enimvero Deus alio modo perfectiones ſuas per creaturas patefacere non potuit, quam ſi tales fecit, ut ex iis, quæ ipſis inſunt, colligi poſſit, quænam ſint Creaturæ quid ſint.

perfectiones divinæ. Cum vero Deus utatur mediis, quibus finem, quem intendit, ex aſſe conſequitur (§. 625.); talia creavit omnia entia, ut ex iis, quæ ipſis inſunt, colligi queat, quænam ſint perfectiones divinæ. Nunc vide §. 784.

§. 786.

Quænam perfectionum divinarum ſpecula dentur.

Quoniam & corpora (§. 779.), & animæ tam hominum (§. 781.), quam brutorum creaturæ ſunt (§. 783.); immo totum univerſum creatum eſt (§. 778.); *corpora quoque omnia & animæ omnes, immo totum univerſum, ſunt ſpecula perfectionum divinarum* (§. 785.).

§. 787.

Creatio mundi ex nihilo S. S. conformis.

Deus etiam juxta S. S. mundum creavit ex nihilo. Conf. *Gen.* I, 1. coll. §. 68. Quando dicitur Deus mundum creaſſe in principio, id ita intelligendum, quod mundum creaverit, quando nondum ens erat ab alio, adeoque nihil extra Deum ac præter Deum exiſtebat. Antequam igitur mundus crearetur, nihil extitit præter Deum, conſequenter mundus non eſt factus ex aliquo præexiſtente, quod quomodocunque in actualitatem ipſius influere poterat. Atque ideo juxta S. S. Deus fecit mundum, cum nihil ejus antea actu eſſet. Jam vide §. 540. 690. *Ontol.* 760. *Th. natur.*

Adde *Heb.* XI, 4.

§. 788.

Deus creator juxta S. S.

Deus etiam creator dicitur in S. S. eodem ſenſu, quo ſupra eundem creatorem eſſe evicimus, & juxta eandem potentia creatrix ipſi propria (*Rom.* I, 25. 1 *Petr.* IV, 19. coll. §. 787. 762 ſeq.).

§. 789.

Creaturæ, quæ dicantur in S. S.

Quicquid præter Deum exiſtit, in S. S. creatura appellatur eodem ſenſu, quo ſupra creaturas eſſe omnia evicimus. Rom. I, 25. creator & creatura ſibi invicem opponuntur, & creatoris nomine verus Deus, & qui ibidem ſolus Deus eſſe perhibetur, indigitatur. Unde apparet, creaturæ nomine deſignari, quicquid præter Deum exiſtit.

§. 790.

§. 790.

Creaturæ nomine in S. S. non modo vocantur ea, quæ in primæva creatione a Deo producta ſunt; verum etiam omnia, quæ deinceps vi naturæ ad actum perducuntur. Vid. 1 *Tim.* IV, 4. Ad de *Eccleſ.* XI, 1.

Late ſumitur vocabulum creaturæ in S. S.

§. 791.

Creaturæ etiam juxta S. S. ſunt ſpecula perfectionum divinarum eo ſenſu, quo ſupra idem demonſtravimus. Vid. *Rom.* I, 20. Ex iis adeo, quæ facta ſunt, de Deo cognoſcuntur, quæ in ſenſus minime incurrunt. Quæ a Deo facta ſunt, ſunt creaturæ (§. 777.), etiam juxta S. S. (§. 789.). Ex creaturis adeo cognoſcuntur, quæ Deo inſunt, nec in ſenſus noſtros incurrere poſſunt. Ea, quæ inſunt Deo, non inſunt creaturis, adeoque intuitive cognoſci nequeunt. Neceſſe igitur eſt, ut ex iis, quæ creaturis inſunt, ratiocinando colligantur, quæ ſunt in Deo, conſequenter creaturæ hoc modo factæ ſunt, ut per ea, quæ ipſis inſunt, colligi poſſit, quod hæ ſint perfectiones Deo competentes. Jam vide §. 784 ſq.

Creaturæ quid ſint juxta S. S.

§. 792.

Ante creationem mundi nec tempus (§. 160. 355. 760. *Th. nat.* 52. 54. 76. *Coſm.* 780. *Th. nat.* 524. *rat.* 574. *Ont.*), *nec ſpatium* (§. 760. 758. *Th. nat.* 589. *Ont.* 104 ſq. *rat.*) *erat; utrumque vero cum ipſo mundo cœpit.* De tempore vide §. 760. 780. *Th. nat.* 52. 54. *Coſm.* 524. *rat.* 574. *Ont.* De ſpatio conf. §. 51. 53. 76. *Coſmol.* 589. *Ontol.*

Tempus & ſpatium quando cœperit.

Qui notione ſpatii imaginaria confiſi ipſum ens abſolutum eſſe fingunt, in quo Deus mundum tanquam in receptaculo quodam collocavit, concedere tenentur ſpatium extitiſſe, antequam mundus crearetur, immo eundem a Deo creari non potuiſſe, antequam ſpatium extaret, in quo eundem collocaret. Unde aut ſpatium ante mundum a Deo creatum, aut ipſum æternum ac increatum eſſe admittere tenentur. Sed quicquid horum ſtatuas, inextricabilibus difficultatibus intricaris, manifeſto indicio in notione ſpatii ſumi, quæ a veritate abhorrent. Nihil vero dubii eſt, ubi veram ſpatii notionem amplexus ex eadem ratiocinaris. Idem propemodum dicendum eſt de tempore, ſiquidem

habeas pro ente abſoluto, quod juxta durationem rerum fluit, atque adeo extitiſſe fingitur, antequam crearetur mundus, ita ut æternitas concipiatur per modum temporis infiniti, quemadmodum ſpatium per modum extenſionis infinitæ.

§. 793.

An mundus citius creari potuerit.

Quoniam ante creationem mundi tempus nullum fuit, ſed cum ipſo mundo demum cœpit (§. 792); *mundus citius creari non potuit, quam creatus eſt.*

Nimirum quæſtio hæc, utrum mundus citius creari potuerit, nec ne, nullum habet ſenſum, ſi ad notionem realem temporis non imaginariam animum advertas.

§. 794.

An mundus major & minor condi potuerit.

Similiter *mundus majus ſpatium occupare non potuit, quam occupat, nec major, nec minor condi potuit (§. 792. Th. nat. 60. 73. Cosm. 345. Ont.).*

§. 795.

An extra mundum detur ſpatium.

Nullum datur extra mundum ſpatium (§. 117. Theol. nat. 589. Ont. 55. 60. Cosm.): ſpatia tamen diverſa ab eo, quod mundus hic occupat, poſſibilia ſunt (§. 101. Cosm. 342. 433. Th. nat. 48. Cosm. 589. Ont.).

§. 796.

Quomodo ſpatium a Deo factum.

Deus fecit ſpatium, dum produxit elementa rerum materialium inter ſe connexa (§. 571. Cosm. 589. Ont.).

§. 797.

Quomodo tempus.

Deus fecit tempus, dum elementa rerum materialium continuis mutationibus obnoxia produxit (§. 197. Cosmol. 569. 574. Ontol.).

§. 798.

Quomodo creaturæ ſint ſpecula perfectionum divinarum.

Creaturæ ſunt ſpecula perfectionum divinarum, quatenus ab attributis divinis dependent (§. 851. 56. Ont. 784. Th. nat.).

§. 799.

Mundus eſt ſpeculum exiſtentiæ neceſſariæ Dei.

Mundus integer & quicquid in eodem exiſtit, eſt exiſtentiæ Dei neceſſariæ ſpeculum quoad contingentiam (§. 310. Ont. 67. 71. Th. nat. 118. Ont. 784. Th. nat.).

§. 800.

§. 800.

Mundus integer & quicquid in eodem exiſtit, quatenus contingens eſt, ſeu quoad contingentiam ab exiſtentia Dei neceſſaria dependet (§. 799. 798.). Dependentia mundi a Deo quoad contingentiam,

Ut mundus exiſtat, non ſufficit, quod exiſtat Deus; neque enim mundus ex Deo neceſſario emanavit, quemadmodum lumen ex ſole, ſed liberrime ab eodem productus eſt. Quamobrem verum quidem eſt, niſi exiſteret Deus, ens neceſſarium, nec extiturum mundum, ens contingens; non tamen ideo quod Deus neceſſario exiſtit, neceſſario quoque exiſtit mundus hic adſpectabilis: poterat enim Deus & nullum creare mundum (§. 430.), & creare alium ab hoc diverſum (§. 342.). Quamobrem mundus quoad exiſtentiam ſuam non unice dependet ab exiſtentia Dei neceſſaria. Enimvero notandum eſt, nos hic non loqui de integra exiſtentia, ſed tantummodo de contingentia, quæ eidem ineſt. Quatenus enim quid contingens eſt, eatenus ſupponit ens neceſſarium, cum contingenter exiſtere nihil poſſet, niſi quid neceſſario exiſteret. Atque eatenus neceſſitas exiſtendi in ente uno eſt ratio, cur quid contingens exiſtere poſſit, ſicque quod contingenter exiſtit, non quoad exiſtentiam, ſed quoad contingentiam, quæ eidem ineſt, ab eo dependet.

§. 801.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem exiſtit quoad eſſentiam ſuam dependet ab intellectu divino (§. 192. 181. Th. nat. 61. Coſm. 56. 851. 154. Ont.). Dependentia mundi quoad eſſentiam a Deo.

§. 802.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem datur, eſt ſpeculum intellectus divini per eſſentiam ſuam (§. 798. 801.). Quomodo intellectum divinum repræſentet.

§. 803.

Mundus & quicquid in eo eſt quoad actualitatem dependet a potentia Dei (§. 61. Coſm. 759. Th. nat. 690. 540. Ont. 697. rat. 767. Th. nat. 851. Ont.), quoad actualitatis contingentiam a liberrima ejus voluntate (§. 101. Coſm. 325. 331. 334. 321. 351. Th. nat. 941. emp. 56. 851. Ont. 101. Coſm. 342. 433. Th. nat. 294. Ont. 101. Coſm.). Dependentia mundi a potentia & liberrima Dei voluntate.

Cotin-

Contingentiam actualitatis ab actualitate diſtinguimus, & ſigillatim dependentiam actualitatis in ſe ſpectatæ, ſepoſita contingentia, a Deo conſideramus. Quamobrem ſi mundus, ex Deo neceſſario emanaret, ita ut ſine mundo actuali concipi minime poſſet; hoc tamen non obſtante actualitas ejus dependeret a Dei potentia. Quamobrem mundus a potentia Dei creatrice dependet, quatenus ejus actualitas in ſe ſpectatur, ſepoſita inquiſitione, utrum ea ſit contingens, nec ne. Enimvero ubi jam conſideras actualitatem mundi tanquam contingentem, tum ea amplius intelligi nequit, niſi animum ſimul ad liberrimam Dei voluntatem advertas.

§. 804.

Mundus Dei potentiam & liberrimam voluntatem repræſentat.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem exiſtit, eſt ſpeculum potentiæ divinæ quoad actualitatem ſuam; ſpeculum liberrimæ voluntatis ejusdem quoad actualitatis contingentiam (§. 798. 803.).

§. 805.

Dependentia mundi a ſapientia Dei.

Mundus hic adſpectabilis, & quicquid in eodem exiſtit, a ſapientia divina dependet quoad nexum univerſalem omnium cum omnibus (§. 665. 643. *Th. nat.* 678. *rat.* 56. 851. *Ont.*). Idem patet ex §. 666.

§. 806.

Quomodo ſapientiam repræſentet.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem exiſtit eſt ſpeculum ſapientiæ divinæ quoad nexum univerſalem omnium cum omnibus (§. 798. 805.).

Quoniam nexus iſte conſiſtit in dependentia mediorum a fine, per eundem in univerſam hanc rerum ſeriem, qua mundus adſpectabilis conſtituitur (§. 55. *Coſmol.*), fines introducti ſunt. Et ideo fines rerum ſunt ſcala, per quam ad ſapientiam divinam aſcenditur. Dari fines in hoc univerſo & nexum rerum conſiſtere in dependentia finis a medio non ante conſtare poteſt, niſi ubi probatum fuerit, cauſam efficientem dari hujus univerſi, quæ ſit agens intelligens, & eam ideo produxiſſe cauſas, ut exiſtere poſſint in hac rerum ſerie cauſata (§. 31. *Coſmol.*). Unde a finibus rerum exiſtentia Dei demonſtrativa ratione probari nequit.

§. 807.

§. 807.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem exiſtit a bonitate divina dependet per rerum nexum, quatenus vi ejusdem unum inſervit uſibus alterius (§. 739. Th. nat. 56. 851. Ont.). Dependentia mundi a bonitate Dei.

§. 808.

Mundus & quicquid in eodem datur a bonitate Dei dependet quoad perfectionem ſuam (§. 698. 697. Theol. nat. 56. 851. Ontol.). Ulterius exponditur.

§. 809.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem exiſtit eſt ſpeculum bonitas divinæ quoad perfectionem ſuam & nexus rerum utilitatem (§. 808. 807. 798.). Quomodo bonitatem repræſentet.

§. 810.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eo datur dependet ab omniſcientia Dei per nexum rerum, quatenus univerſalis & optimus (§. 300. 302. 301. Th. nat. 56. 851. Ont.). Dependentia mundi ab omniſcientia.

Quia Deus omniſcius eſt, ipſi quoque perſpectum, quot modis omnia poſſibilia inter ſe connecti poſſint, & qualis ex nexu coëxiſtentium elementorum rerum materialium naſcatur nexus ſucceſſivorum vi eſſentiæ ac naturæ eorundem, nec eum fugere potuit, in quonam mundo nexus rerum optimus locum habeat. Fieri adeo potuit, ut omnia cum omnibus optimo modo connecterentur, quia omniſcius eſt. Quodſi omniſcientia deſtitueretur, non niſi caſu in nexum rerum optimum incidere potuiſſet: ſit ita, quod univerſalitas ſua veluti ſponte ex eſſentia & natura rerum reſultaſſet, ſiquidem quid poſſibile fingatur absque diſtincta ejus in intellectu divino idea (§. 192.).

§. 811.

Mundus ſpeculum omniſcientiæ divinæ eſt per nexum rerum, quatenus is univerſalis atque optimus eſt (§. 810. 798.). Mundus omniſcientiam Dei repræſentat.

§. 812.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem datur dependet a ratione Dei ſumma per nexum rerum univerſalem, quatenus eidem inſunt veritates univerſales inter ſe connexæ (§. 200. 203. 261. 263. 271. 279. Th. nat. 483. emp. 56. 851. Ont.). Dependentia mundi a ratione Dei.

§. 813.

Mundus eam repræſentat.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem datur eſt ſpeculum rationis divinæ ſummæ per nexum rerum, quatenus eidem inſunt veritates univerſales inter ſe connexæ (*§. 812. 798.*).

§. 814.

Dependentia mundi ab æternitate Dei.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem exiſtit dependet ab æternitate Dei per eſſentiarum æternitatem (§. 195. 189. 192. 74. *Th. nat.* 56. 851. *Ont.*) *& veritatem rerum tranſcendentalem* (§. 498. 232 ſqq. 181. 74. *Th. nat.* 851. *Ont.*). Adde §. 163.

§. 815.

Mundus repræſentat eam.

Mundus & quicquid in eodem exiſtit eſt ſpeculum æternitatis divinæ per eſſentiarum æternitatem & veritatem tranſcendentalem, quæ rebus omnibus ineſt (*§. 798. 814.*).

§. 816.

Idem ulterius expenditur.

Patet quoque ex §. 499. *Ont.* 815. *Th. nat. mundum & quicquid in eodem datur eſſe ſpeculum æternitatis divinæ, quatenus ipſis inſunt veritates logicæ, ſine ullo temporis reſpectu, aut ab æterno tales.*

§. 817.

Dependentia entis omnis a Deo.

Ens omne a Deo dependet quoad poſſibilitatem intrinſecam ab intellectu ejus (§. 192. *Th. nat.* 111. *Coſm.* 56. 851. *Ont.*), *quoad extrinſecam a voluntate* (§. 111 *Coſm.* 433. *Th. nat.* 56. 851. *Ont.*), *quoad exiſtentiam a potentia* (§. 223. *Th. nat.* 56. 851. *Ont.*) *& quoad certitudinem futuritionis ab immutabili Dei decreto* (§. 522. 504. 509. *Th. nat.* 293. 56. 851 *Ont.*). *Quoad contingentiam actus vero ab exiſtentia Dei neceſſaria ſeu aſeitate* (*§. 90. Coſm. 67. 63. Th. nat. 851. Ont. 32. Th. nat.*).

§. 818.

Quomodo ens omne Deum repræſentet.

Ens omne in hoc univerſo, quatenus ens eſt, eſt ſpeculum aſeitatis & exiſtentiæ neceſſariæ, intellectus, voluntatis, potentiæ ac immutabilis voluntatis divinæ, conſequenter *Deum repræſentat tanquam ens a ſe & neceſſarium, quod intellectu, voluntate & potentia præditum, & vi immutabilis ejus decreti autorem ſui agnoſcit* (§. 817. 798.).

Nimirum

Nimirum hoc modo Deum repræſentat, quatenus in ſe ſpectatur, citra relationem ad alia.

§. 819.

Ens omne, quatenus ſpectatur cum ceteris in ſyſtema relatum, Deum repræſentat tanquam ſapientem & bonum, eundemque omniſcium ac ſumma ratione præditum (§. 142. 806. 809. 811. 813. 784.). Quomodo Deum in ſyſtemate repræſentet.

Videmus adeo, quam neceſſarium ſit ea, quæ in hoc univerſo exiſtunt, ſpectari inter ſe connexa, ſiquidem divinitatem ex operibus creationis cognoſcere volueris. Etenim ſi ſingula tantummodo in ſe ſpectentur, fieri non poteſt, ut Dei ſapientiam, bonitatem, omniſcientiam & rationem ſummam loquantur (§. 818.).

§. 820.

Mundus totus adſpectabilis Deum repræſentat tanquam ens æternum (§. 815.), *quod neceſſario exiſtit* (§. 799.), *intellectu* (§. 802.) *& voluntate liberrima* (§. 804.) *atque omnipotentia* (§. 804.) *præditum, ſapientia* (§. 806.) *ac bonitate ſumma* (§. 809.), *omniſcientia* (§. 811.) *& ratione maxima* (§. 813.) *inſtructum* (§. 784.). Quomodo totus mundus Deum repræſentet.

§. 821.

Autor naturæ dicitur, qui naturam fecit. Autor naturæ.

§. 822.

Autor naturæ Deus eſt (§. 507. 180. 182. *Coſm.* 110. *rat.* 758. 821. *Th. nat.*). Quinam ſit.

Cum creatio ſit productio ex nihilo (§. 697. *ration.*); proprie loquendo Deus naturam non creavit; ſed creavit ſubſtantias, quibus natura ineſt, atque hoc modo Autor naturæ factus. Hinc & communiter non dicitur creator naturæ; ſed naturæ autor.

§. 823.

Deus mundum hunc adſpectabilem creavit & naturam rerum fecit uno eodemque actu (§. 764.). Quomodo natura in creatione facta.

§. 824.

Natura in hoc univerſo diverſa eſt ab omnipotentia Dei (§. 507. 180. 196. *Coſm.* 349. *Th. nat.*). Naturæ & Dei diverſitas.

§. 825.

Deus naturæ leges præſcripſit.

Deus naturæ leges præſcripſit ab eſſentia corporum minime pendentes, quatenus produxit elementa, quibus inſunt vires hoc, non alio modo modificabiles. Cum natura rerum tandem redeat ad vim activam elementorum; natura in agendo alias leges obſervare nequit, quam quæ ex modo, quo vires activæ in elementis modificantur, reſultant. Quamobrem Deus effecit, ut natura rerum has in agendo obſervaret leges, quatenus produxit elementa, in quibus vis activa hoc modo, non alio modificatur. Jam vero corpora ſunt elementorum aggregata (§. 176. *Coſm.*) & aggregata fiunt extenſa, quatenus extra ſe invicem exiſtunt & uniuntur (§. 221. *Coſm.*). Quamobrem cum in genere de elementis rerum materialium, non ſpectata eorum, quæ actu dantur, differentia ſpecifica, evicerimus, ea extra ſe invicem exiſtere (§. 219. *Coſm.*) ac unita eſſe (§. 220.), quin alia quæcunque elementa extra ſe invicem exiſtere debeant, ſi a Deo producerentur, & inter ſe uniri poſſint, dubitari nequit, conſequenter extenſio non modo oritur ex aggregatione horum elementorum, verum etiam oriri poterat ex aggregatione elementorum aliorum. Quoniam itaque extenſio non dependet a modo, quo vires elementorum modificantur, conſequenter a differentia ſpecifica eorundem, ab eadem vero dependent leges, quas natura in agendo obſervat; leges quoque iſtæ in extenſione rationem ſufficientem minime habent (§. 851. *Ont.*). Jam vero corporis eſſentia conſiſtit in modo, quo partes tales, non aliæ junguntur (§. 140. *Coſm.*), conſequenter ad modificationes extenſi tota redit. Leges adeo, juxta quas operatur natura, rationem nullam agnoſcunt in eſſentia corporum. E.

Ineſt rebus creatis agendi neceſſitas, agunt tamen ex liberrima Dei voluntate ſic & non aliter. Et hoc modo contingentia rerum a libertate voluntatis divinæ derivatur, quæ in rebus creatis deprehenditur.

§. 826.

Quomodo leges illæ præſcriptæ.

Deus naturæ leges præſcripſit in prima rerum creatione (§. 825. 764. 760.).

§. 827.

§. 827.

Natura rerum leges a Deo ipſi præſcriptas obſervare tenetur in agendo (§. 825.). Cur natura has leges violare nequeat.

§. 828.

Quamdiu hic mundus adſpectabilis durat, idem naturæ ordo (§. 761.) *conſervatur & curſus naturæ* (§. 119. 97 ſqq. 509. 567. *Coſm.*) *idem eſt.* Conſtantia ordinis & curſus naturæ.

§. 829.

Mundus hic adſpectabilis interire nequit, niſi per annihilationem (§. 119. 176. *Coſm.* 698. *Ont.*). Interitus mundi.

§. 830.

Si corpus interit, nullum elementum rei materialis interit. (§. 125. 182. *Coſm.* 698. *Ont.* 55. 205. *Coſm.*). Elementorum conſtans conſervatio.

§. 831.

In corporis interitu nihil ſubſtantiale perit (§. 177. 182. *Coſm.* 830. *Th. nat.*). Conſervatio ſubſtantialis in corporum interitu.

§. 832.

In ortu corporum nullum elementum rei materialis oritur (§. 125. 182. *Coſm.* 691. *Ont.*). Conf. denuo dicta ad §. 830. *Theol. natur.* Elementa nova non oriuntur.

§. 833.

In corporis ortu nihil ſubſtantiale producitur (§. 177. 182. *Coſm.* 832. *Th. nat.*). Conſervatio ſubſtantialis in ortu corporum.

§. 834.

Deus hodie nihil amplius creat, nec creabit quicquam, quamdiu hic mundus adſpectabilis exiſtet (§. 832. *Th. nat.* 691. *Ont.* 697. *rat.*). Quod in interitu corporum nihil creetur novi, per ſe patet. Modificationes vero corporum exiſtentium & per aliquod temporis intervallum durantium non ſunt niſi variationes limitationum (§. 830. *Ontol.*), neque ideo quicquam in iisdem ex nihilo producitur (§. 833. *Ontol.*), conſequenter nihil in iisdem creatur (§. 697. *Pſychol. ration.*). Quamobrem hodie nihil amplius creatur (§. 767.). Deus hodie nil creat.

Enimvero quæ hodie datur ratio, cur Deus nihil amplius creet, eadem ſubſiſtit, quamdiu mundus hic adſpectabilis ſubſiſtet; & quod futurum eſt tempus, erit aliquando perinde ac hoc præſens. E. (§. 118. *Ont.*).

Idem patet ex §. 60. *Coſm.* 300. *Ont.* 645. 621. 640. *Th. nat.* 678. *rat.* Adde *Gen.* II, 2.

§. 835.

Quamdiu eadem elementa ſubſiſtant.

Quamdiu mundus hic adſpectabilis durat, eadem ſemper elementa rerum materialium ſubſiſtunt (*§. 60. 119. 571. 176. Coſm. 45. Ont.*).

§. 836.

Cur in mundo nihil annihiletur.

Nihil annihilatur, quamdiu mundus hic adſpectabilis exiſtit (*§. 835. Theol. natur. 541. Ont. 182. Coſm. 698. Ont. 125. Coſm. 833. 830. Ont.*).

§. 837.

Immutabilitas naturæ.

Natura rerum non mutatur, ſed eadem ſemper manet, quamdiu hic mundus adſpectabilis durat (§. 507. 182. 180. *Coſm.* 835. *Th. nat.* 290. *Ont.*).

§. 838.

An natura ſenio langueſcat.

Quoniam natura rerum non mutatur, ſed eadem ſemper manet, quamdiu hic mundus adſpectabilis exiſtit (§. 837.), tamdiu quoque ordo naturæ conſervatur (§. 828.), conſequenter eædem ſemper ſubſiſtunt regulæ motus (§. 559. *Coſmol.*), adeoque & leges (§. 303. *Coſmol.*) ab eadem in agendo violari neſciæ (§. 827.); *naturæ vires nunquam deficere, nec ipſa quaſi ſenio langueſcere poteſt.*

Nullo experimento, nulla obſervatione oppoſitam ſententiam firmari poſſe non minus certum eſt, cum a natura corporis humani ad naturam univerſam nulla ſit argumentatio, in corporis interitu nullo elemento pereunte (§. 831.): quod utique fieri deberet, ſiquidem naturæ univerſæ aliqua accideret mutatio.

§ 839.

§. 839.

Quoniam *naturæ vires* nunquam deficiunt, *a Deo* quoque *per miraculum reficiantur opus non eſt.* An Deus vires naturæ reficere teneatur.

Abjecte nimis ſentiunt de ſapientia & omnipotentia Dei, qui naturam ſubinde manu emendatrice opus habere ſtatuunt, ne in confuſionem ruant omnia, quemadmodum index horologii eget nonnunquam directione, ut bene indicet tempus.

§. 840.

Creatura exiſtentiam propria virtute contiuare nequit (§. 26. *Theol. natur.* 45. *ration.* 777. 766. *Theol. natur.* 310. *Ontol.*). An creaturæ propria virtute exiſtentiam continuare poſſint.

§. 841.

Neceſſe ergo *eſt, ut virtute Dei eandem continuent*, conſequenter *Deus, quam in principio dedit creaturis exiſtentiam, eandem quoque dare pergit, quamdiu durant* (§. 840. 777. 766.). Virtute Dei exiſtunt.

§. 842.

Conſervatio eſt actio, qua rebus creatis datur, ut in eſſe ſuo perſeverent, ſeu ut exiſtere pergant. Conſervationis definitio.

§. 843.

Creatura nulla ſeipſam conſervare poteſt (*§. 840. 842.*)*; ſed a Deo conſervetur neceſſe eſt* (§. 841 ſq.). Creaturæ conſervatio.

§. 844.

Actio conſervationis & creationis in Deo non differunt (§. 766. 843. 842. 841. 840.). Qualis actio ſit conſervatio.

Deus pergit dare actualitatem ſubſtantiali, quemadmodum dare cœpit in prima rerum origine. Unde quoad Deum creatio & conſervatio non differunt; ſed una potius eademque actio ſunt.

§. 845.

Conſervatio continuata creatio eſt (§. 844.). Eſt continuata creatio.

§. 846.

§. 846.

Potentia conſervatrix Deo propria.

Potentia conſervatrix, qualis Deo competit, ipſi ſoli propria, naturæ rerum non competit (§. 844 ſq. 767.).

§. 847.

Quomodo mundus & ordo naturæ a Deo conſervetur.

Deus mundum adſpectabilem & hæc in eodem corpora atque hunc naturæ ordinem conſervat, quatenus actum indeſinenter largitur hiſce rerum materialium elementis (§. 764. 761. 845.).

§. 848.

Actus conſervatorius verſatur circa ſubſtantiale rerum.

Mundus hic adſpectabilis & quicquid in eodem eſt una cum ordine naturæ conſervatur, quatenus Deus indeſinenter efficit, ut ſubſtantiale exiſtat, conſequenter *dum, quod ſubſtantiale eſt in corporibus, conſervat* (§. 177. *Coſm.* 847. *Th. nat.*).

§. 849.

Omnia conſervantur uno actu.

Deus mundum hunc adſpectabilem & quæcunque in eodem ſunt corpora, atque naturam rerum ejusque ordinem conſervat uno eodemque actu (§. 765. 823. 844. 842.).

§. 850.

Quomodo mundus ſenſibilis conſervetur.

Mundus ſenſibilis conſervatur, ſi materia & vis motrix, ſeu natura rerum conſervetur (§. 202. *Theol. natur.* 509. 140. 145. *Coſm.*). Ergo poſita materia & vi motrice ponitur mundus ſenſibilis (§. 118. *Ontol.*). Jam. conf. §. 842.

§. 851.

Num limites conſerventur & creentur.

Limites rerum nulla indigent conſervatione divina, quemadmodum nec creatione (§. 468. *Ont.* 168. 141. *Coſm.*). Enimvero facile patet, ſi ſubſtantiæ limitatæ exiſtentia conferatur, adeoque ſi eadem vel creetur (§. 766.), vel conſervetur (§. 842.), per ſe adeſſe limites, veluti ſi materia ſeu extenſum limitatum (§. 141. *Coſm.*), creetur vel conſervetur, per ſe adeſſe figuarum (§. 621. *Ontol.*) E.

E. c. Limes ligni eſt figura ovalis menſæ. Quamdiu lignum conſervatur, figura quoque ſubſiſtit, nec ulla conſervatione indiget.

§. 852.

§. 852.

Limites creaturarum mutabiles a natura mutantur. De elementis vide §. 196 ſq. *Coſm.* 703 ſq. 830. *Ont.* 870. *Ontol.* 145. *Coſm.* De corporibus conf. §. 191. 506. *Coſm.* 110. *rat.* De animabus lege §. 55. 60. *rat.* de brutorum animabus conſule §. 573 ſqq. *rat.* 776. 870. *Ont.* 145. *Coſm.* Naturæ actio quo ſeſe extendat.

Atqui præter hæc entia non cognoſcuntur alia rationis lumine (§. 778 ſq. 781. 783. 777.); in his autem omnibus limites mutantur a natura. E.

§. 853.

Potentia naturæ non eſt niſi potentia modificandi ſubſtantias (§. 703. Ontol.), ſeu potentia modificatrix (§. 848. 833. Th. nat. 832. Ont. 852. Th. nat.). Potentia naturæ qualis ſit.

§. 854.

Natura rerum tantummodo accidentia ad actum perducere & conſervare (§. 853. Th. nat. 704. 779. Ont. 842. Theol. nat.), nihil vero ad actum ejus, quod ſubſtantiale eſt, conferre valet (§. 768. Ont.). Poſterius etiam patet ex §. 177. 182. *Coſm.* 691. *Ont.* 697. *rat.* 842. 845. 775. 846. *Th. nat.* Quænam natura efficere valeat.

§. 855.

Potentia naturæ non eſt niſi productrix & conſervatrix accidentium, conſequenter *ſola divina eſt productrix & conſervatrix ſubſtantiarum* (§. 854.). Qualis ſit potentia naturæ.

§. 856.

Potentia naturæ corporibus ex aliis præexiſtentibus producendis & productis conſervandis ſufficit (§. 126. *Coſm.* 854. *Th. natur.*). Corpora illa oriuntur & conſervantur.

§. 857.

Animæ humanæ non poſſunt conſervari a natura (§. 48. 729. 732. *rat.* 854. *Th. nat.*), *ſed a ſolo Deo conſervantur* (§. 843. 781. *Th. nat.* 698. *rat.* 845. *Th. nat.*). Animarum humanarum conſervatio.

Ut corpora conſerventur (§. 842.), nonniſi accidentia conſervanda ſunt, cum eorum eſſentia tanquam entium compoſitorum (§. 119. *Coſmol.*) meris accidentibus conſtet (§. 789. *Ontol.*). Enimvero ſi anima

conſervari debet, quæ ſubſtantia ſimplex eſt (§. 48. *rat.*), ſubſtantia conſervanda. Corporum conſervatio, quæ fit naturæ vi, ſupponit conſervationem ſubſtantialitatis; ſed conſervatio animæ eſt ipſa ſubſtantialitatis conſervatio.

§. 858.

Conſervatio animarum brutorum.

Animæ brutorum non poſſunt conſervari a natura (§. 753. 769. 768. *rat.* 854. *Th. nat.*), *ſed a ſolo Deo conſervantur* (§. 843. 783. 777. *Th. nat.* 768. *rat.* 845. *Th. nat.*).

§. 859.

Quomodo quid annihiletur.

Si conſervatio divina ceſſet, creaturæ annihilantur (§. 842. 844.). Siquidem conſervatio divina ceſſare ponatur, creatura amplius exiſtere nequit, & dum exiſtere deſinit, nihil ejus actu ſupereſt. Jam vide §. 540. *Ont.*

§. 860.

Annihilatio poſitivum non requirit.

Ad annihilationem nulla requiritur actio poſitiva, ſed tantummodo actionis omiſſio (§. 859.).

§. 861.

Annihilatio ſoli Deo poſſibilis.

Solus Deus aliquid annihilare poteſt; natura nihil annihilare valet (§. 860. 859. 846.).

§. 862.

Ab ejus voluntate dependet.

A voluntate divina unice pendet, num quid annihilare velit (§. 352. 431.).

De hac voluntate cum nullum per hanc rerum ſeriem nobis præbuerit indicium, nec ex attributis divinis a priori colligi poſſit, num quid annihilare velit; ex lumine rationis demonſtrari nequit, num Deus quidpiam annihilaturus ſit, quod creavit.

§. 863.

Mundus quomodo interire poſſit.

Mundus adſpectabilis a Deo annihilari poteſt (§. 778. 843. 859. 506. 525. 862.).

§. 864.

An per ſe in nihilum recidere poſſit.

Ipſa natura mundum annihilare nequit, nec mundus vi propria tandem in nihilum recidere poteſt (§. 861.).

§. 865.

Animæ hominum atque brutorum ſeipſas annihilare neque-unt (§. 861.). An animæ ſe annihilare posſint.

§. 866.

Anima efficere nequit, ut ipſamet intereat, aut ſemeipſam deſtruere non poteſt (§. 732. *rat.* 865. *Th. nat.*). Animæ interitus in ipſius poteſtate non eſt.

§. 867.

Annihilatio miraculum eſt (§. 861. *Theol. natur.* 523. *Coſmol.*). Annihilatio eſt miraculum.

§. 868.

Conſervatio divina miraculum eſt (§. 768. 845.). Item conſervatio totius mundi.

§. 869.

Sine conſervatione divina natura rerum nihil agere poteſt (§. 855. *Th. nat.* 791. *Ont.* 848. 846. *Th. nat.*). Neceſſitas conſervationis divinæ.

§. 870.

Nulla creatura ſine conſervatione divina quicquam agere valet (§. 859. *Th. nat.* 540. *Ont.*). Idem expenditur.

§. 871.

Neque animæ humanæ, neque animæ brutorum agere poſſunt, nec totus homo quicquam agere valet ſine conſervatione divina (§. 781. 783. 777. 782.). Idem probatur.

§. 872.

Ens unum dicitur *concurrere ad actionem entis alterius*, quatenus in actione ipſius continetur aliquid rationis, cur agat alterum. Quando ens unum concurrat ad actionem alterius.

Ita ad homicidium concurrit, qui illud ſuadet vel jubet: etſi enim ſuaſio vel juſſio non contineat homicidii rationem ſufficientem, continet tamen aliquid rationis, ac ideo ab homicida quæſito, cur hoc fecerit, allegatur.

§. 873.

Concurſus adeo *ad actionem alterius* eſt actio, quæ in ſe continet aliquid rationis, cur agens agat, vel egerit. Quamobrem cum per rationem intelligatur, cur quid potius ſit, quam Concurſus quid ſit.

 non

non fit (§. 56. *Ont.*); *per concurſum ex parte intelligitur, cur agens agat, vel egerit.*

§. 874.

Concurſus Dei ad actionem naturæ & creaturarum.

Deus ad ſingulas actiones naturæ, & ſingulas creaturarum actiones, immo actiones animarum tam hominum, quam brutorum, & quascunque hominum actiones per conſervationem concurrit (§. 869 - 871. Theol. natur. 56. Ontol. 872. Theol. natur.).

§. 875.

Ejus univerſalitas.

Concurſus Dei per conſervationem univerſalis eſt (§. 874.).

§. 876.

In quonam conſiſtat.

Deus in concurſu univerſali conſervat ſubſtantiam agentis (§. 875. 848. 857 ſq.) *& largitur vires agendi.* (De ſubſtantiali in corporibus vide §. 177. 182. 196. 180. *Coſm.* 847. *Theol. natur.* De anima humana & brutorum conf. §. 53. 60. 753 ſq. *ration.* 776. *Ont.* 857 ſq. *Th. nat.*).

§. 877.

Quomodo Deus largiatur vires agendi.

Deus agenti in concurſu univerſali tribuit agendi vires, quatenus actum indeſinenter impertitur ſubſtantiis absque viribus iſtis exiſtere minime valentibus. Vis animæ humanæ (§. 57. *ration.*), ipſi eſſentialis (§. 66. *ration.*) eſt. Idem valet de animabus brutorum §. 753 ſqq. *rat.* Cumque vis elementorum (§. 196. *Coſmol.*) & unde vis activa corporum reſultat (§. 180. *Cosmol.*), ſit primum, quod de ipſis concipi poteſt, & unde cetera deducuntur, quæ de iisdem cognoſcuntur (§. 197. & ſqq. *Cosm.*); quin ipſis quoque ſit eſſentialis dubio caret (§. 168. *Ontol.*). Quamobrem cum eſſentiæ rerum ſint immutabiles (§. 300. *Ontol.*), nec Deus animas hominum atque brutorum & elementa rerum materialium absque iſtis viribus ad actum perducere poteſt. Jam vide §. 875. 842.

§. 878.

Specificatio actionum creaturarum unde nam ſit.

Specificatio actionum a creaturis eſt (§. 713. 167. 56. *Ont.*). Per eſſentiam ergo agentis intelligitur, cur tales ſint ipſius actiones

nes, adeoque tales ſunt agentis actiones, quia hæc ipſi eſſentia eſt. Specificantur adeo actiones creaturarum per eſſentiam earundem, conſequenter actionum ſpecificatio a creatura eſt.

E. c. Homo movet brachium. Quodſi intelligere volueris, cur hoc modo brachium movere poſſit; ex ſtructura ejusdem redditur ratio. Structura brachii eſt eſſentia ejusdem (§. 276. *Cosmol.*). Redditur adeo ratio ex eſſentia brachii, cur iſtiusmodi ſit motus. Per eam intelligitur poſſibilis, etiamſi actu hoc modo non moveatur brachium. Concurrit Deus ad motum brachii, tum quatenus ſine ejus actione non conſervatur brachium hoc modo mobile, tum quatenus homini largitur vires, quibus motus brachii per eſſentiam poſſibilis ad actum perducitur. Perducitur autem ad actum viribus homini propriis & ſpecificatur ſeu talis ſit per eſſentiam brachii. Homo adeo movet brachium per naturam ſuam, & movet hoc modo per eſſentiam ſuam, ſed movere non poſſet, niſi Deus ſubſtantiam ejus conſervaret & vires agendi largiretur, hoc eſt, niſi ipſi daret, ut brachium movere poſſet.

§. 879.

Creaturæ in agendo dependent a Deo (§§. 870. 872. 876. 873. *Th. nat.* 56. 851. *Ont.*). Dependentia creaturarum in agendo a Deo.

§. 880.

Homo etiam *a Deo in agendo dependet* (§. 782. 879.). Et eodem modo etiam patet, quod *anima in volendo a Deo dependeat* (§. 781.). Item hominis.

Quando de actionibus hominum hic nobis ſermo eſt, has intelligimus, quæ ab anima atque corpore ſimul proficiſcuntur, & ideo *humanæ* appellari ſolent, liberæ autem, quatenus a libertate voluntatis pendent.

§. 881.

Actiones creaturarum a Deo dependent qua actiones, hoc eſt, in genere ſpectatæ (§§. 876 ſq. *Th. nat.* 56. 851. *Ont.*), *non vero qua tales ſeu in ſpecie conſideratæ* (§. 878. *Th. nat.* 56. 851 *Ont.*). Qualis ſit illa dependentia.

Quodſi actio qua talis, ſeu in ſpecie ſpectata a Deo dependeret, ratio aliqua ejus in Deo contineretur, cur talis potius ſit, quam alia (§. 851. *Ontol.*), adeoque intelligi penitus non poſſet, cur talis ſit, niſi

per ea, quæ Deo inſunt (§. 56. *Ontol.*). Enimvero vel Phyſica loquitur, nos actiones creaturarum intelligibili modo explicare poſſe per ea, quæ rebus inſunt, non recurrendo ad attributa divina. Et idem quoque de actionibus humanis qua animam elucefcet ex philoſophia morali: immo de actionibus animæ jam patet ex Pſychologia rationali.

§. 882.

Dependentia actionum humanarum & volitionum a Deo.

Actiones quoque ſingulæ hominis qua actiones, ſeu in genere ſpectatæ, non autem qua tales, ſeu in ſpecie conſideratæ a Deo dependent, & in ſpecie *ſingulæ etiam volitiones qua volitiones, ſeu in genere ſpectatæ a Deo dependent, non autem qua tales, ſeu quatenus tendunt ad hoc objectum, non ad aliud* (*§. 782. 781.*).

E. gr. Ponamus hominem injurias ſibi illatas vindicaturum velle necem inimici. Quod velit a Deo eſt: niſi enim Deus actualitatem impertiretur & vim activam largiretur, fieri non poſſet ut vellet, propterea quod ceſſante actione divina, qua actualitatem & vim activam adipiſcitur, in nihilum recideret (§. 859.). Enimvero quod hæc volitio dirigatur in necem inimici, id homini tribuendum, non Deo.

§. 883.

Concurſus Dei ad actiones malas.

Deus ad actiones malas hominis non concurrit, quatenus malæ ſunt (*§. 879. 876. 882. 574 ſq.*); *ſed quod malæ ſint, ab homine habent* (§. 878. 782.).

§. 884.

Uberius idem explicatur.

Deus concurrit ad id, quod phyſicum eſt in actionibus malis, non vero ad id, quod morale eſt, ſeu quod perinde eſt, *concurrit ad actiones malas, quatenus phyſice ſpectantur, non autem quatenus ſpectantur moraliter* (*§. 882 ſq. 568.*).

E. gr. Ponamus furem extendere brachium ad rem alienam auferendam. Quod brachium extendere valeat, concurſui divino tribuendum. Quod idem ad nutum animæ extendere valeat, huic itidem acceptum ferendum. Enimvero quod velit extendere ad rem alienam auferendam & ea intentione actu extendat; id nonniſi hominis eſt, libertate ſua, qua fruitur, abutentis. Extenſio brachii & volitio hujus extenſionis phyſicum quid eſt, homini quippe naturalis. Quod vero hæc actio tendat ad auferendum alteri, quod ſuum eſt, moralitatem habet, & quidem mala eſt.

§. 885.

Deus non concurrit ad abuſum libertatis, qua abuſum (§. 580. 883.). Concurſus Dei ad abuſum libertatis.

Vide etiam §. 932. *empir.* 581. *Theol. natur.*

§. 886.

Deus non concurrit ad imperfectionem hominis accidentalem (§. 577. 884. 374.). Et ad imperfectionem hominis.

Ponamus hominem negligere occaſionem ſcientia rerum ſcitu ipſi maxime neceſſariarum animum imbuendi. Cum Deus non determinet voluntatem ad neglectum iſtum, ſed homo (§. 923. *Pſychol. empir.*) libertate ſua abutens (§. 580.), etſi actus volitionis phyſice ſpectatus non eliciatur ſine concurſu divino (§. 884.); homo ignorantia illa laborat Deo non concurrente. Quamobrem quia nemo non fatetur, iſtiusmodi ignorantiam ad imperfectionem hominis eamque accidentalem referri debere (§. 528. *Ontol.*); evidens eſt, Deum ad hanc imperfectionem accidentalem minime concurrere.

§. 887.

Imperfectio accidentalis tota ab homine eſt, conſequenter *homo ſemetipſum reddit accidentaliter imperfectum (§. 886).* Homo ſeipſum reddit accidentaliter imperfectum.

§. 888.

Deus non vult (§. 581. 577.), ſed tantummodo permittit hominem fieri accidentaliter imperfectum (§. 585. 525. 577.). Quatenus imperfectio accidentalis a Deo dependeat.

§. 889.

Deus non concurrit ad actiones malas, quatenus tendunt ad imperfectionem hominis & ſtatus ipſius; ſed homo ſe ſtatumque ſuum ipſemet imperfectiorem reddit (§. 883. 568. 574 ſq.). Concurſus Dei ad intrinſecam actionum malitiam non extendendus.

§. 890.

Deus velle nequit, ut homo ſe ſtatumque ſuum reddat imperfectiorem (§ 581. 568. 574 ſq.), *ſed tantummodo permittit, ut homo hoc faciat* (§. 585. 525. 374.). Quomodo verſetur circa actiones malas qua tales.

§. 891.

Non dedecet Deum permittere, ut homo ſe ſtatumque ſuum imperfectiorem reddat (§. 586. 374. 568. 574 ſq.). Permiſſio imperfectionis accidentalis Deum non dedecet.

§. 892.

§. 892.

An imperfectio hominis accidentalis repugnet perfectioni ſummæ mundi & fini a Deo intento.

Quod homo ſe ſtatumque ſuum imperfectiorem reddat, minime obſtat, quo minus mundus ſit omnium poſſibilium perfectiſſimus, nec quo minus fini a Deo per creationem univerſi intento magis ſatisfaciat ceteris (§. 550. 617. 568. 374. 574 ſq.).

§. 893.

Concurſus divini ad actiones malas reſtrictio.

Deus non concurrit ad actiones malas, niſi quatenus concurrit ad ordinis naturæ conſervationem, ſive eum qua animam ſpectes (§. 884. 569 ſq.), *ſive eundem in mundo adſpectabili conſideres* (§. 572 ſq.).

§. 894.

Limitationes originariæ.

Limitationes originariæ dicuntur, quæ per eſſentiam rebus inſunt, conſequenter vel ſunt determinationum eſſentialium, vel attributorum.

§. 895.

Earum immutabilitas.

Limitationes originariæ a rebus inſeparabiles ſunt (§. 894. *Th. nat.* 300. 291. *Ont.*). Vide §. 66. *rat.*

§. 896.

A Deo auferri non poſſunt.

Deus rem nullam, neque etiam hominem, abſque limitationibus originariis producere poteſt (§. 379. 894.).

Quæcunque de malo metaphyſico in anterioribus demonſtrata ſunt, ad omnes limitationes originarias promiſcue applicanda veniunt.

§. 897.

Mali moralis ortus.

Malum morale ex limitationibus originariis oritur ſeu per limitationes originarias fieri poteſt, ut actiones hominis ſint moraliter malæ (§. 580. *Th. nat.* 896. *empir.* 374. *Th. nat.*). Nemo non confitetur hominem in judicando errare poſſe, propterea quod facultas cognoſcendi, qua gaudet, limitata eſt. Etenim ſi ea eſſet illimitata, quemadmodum intellectus divinus (§. 166.), omnia quoque nobis repræſentaremus diſtincte (§. 164.), conſequenter fieri non poterat, ut malum videretur bonum & bonum ex adverſo malum. Malum igitur morale oritur ex limitationibus facultatis cognoſcitivæ, ac inprimis intellectus, cujus eſt judicare (§. 325. *empir.*). Jam vis repræſentativa univerſi eſſentia-

ſentialiter limitata tum quoad objectum, tum quoad modum repræſentandi objectum (§. 66. *ration.*), ac ideo quoque ipſe intellectus, qui rationem ſufficientem in iſta vi habet (§. 387. *ration.*), adeoque hac poſita & ipſa ponitur (§. 118. *Ontol.*), iisdem limitationibus obnoxius eſt (§. 279. *empir.*). Nunc vide §. 894.

Quamvis malum morale per limitationes originarias ſit poſſibile, per eas tamen non neceſſarium eſt, propterea quod in iisdem non continetur ratio ſufficiens actus, adeoque poſitis limitationibus originariis malum morale non ponitur niſi quoad potentiam, nondum vero quoad actum.

§. 898.

An Deus hominem illabilem creare potuiſſet.

Deus hominem talem producere non potuit, ut impoſſibile eſſet actiones malas ab eodem perpetrari (§. 897. 896.).

Ceterum jam patet, potentiam abutendi libertate ex limitationibus originariis reſultare. Etenim ſi intellectus non limitaretur formaliter, nec bonum videri poterat, quod eſt malum, nec viciſſim malum, quod bonum eſt, conſequenter nec malum appeti poterat ſub ratione boni, nec bonum averſabile foret ſub ratione mali, quemadmodum in abuſu libertatis accidit.

§. 899.

Gubernatio quid ſit.

Gubernatio eſt directio actionum ad certum finem.

§. 900.

Deus gubernat hoc univerſum.

Deus gubernat hoc univerſum (§. 603. 628. 626. 631. 633. 645. *Th. nat.* 713. *Ont.* 629. 681. 779. 782. 899. *Th. nat.*).

§. 901.

Gubernatio univerſi in quo conſiſtat.

Deus gubernat hoc univerſum, dum omnia inter ſe connectit (§. 665. 661. 666. 635. 899.).

§. 902.

Quomodo gubernet.

Deus mundum ſapientia ſua gubernat (*ſ*. 901. 666.).

§. 903.

Gubernatio Dei a bonitate pendens.

Deus bonitate ſua hoc univerſum gubernat (*ſ*. 901. 740.).

§. 904.

Ordo naturæ & directio mali ad bonum eſt gubernationis divinæ.

Ordo naturæ (§. 559. 133 ſq. 566. *Coſm.* 661. *Th. nat.* 561. *Coſm.* 825. 900. 899. *Th. nat.*) *& directio malorum* (§. 680. 899.) *ad bonos fines pertinet ad gubernationem univerſi.*

§. 905.

Voluntas Dei de directione actionum humanarum.

Deus vult, ut homo actiones ſuas liberas dirigat ad perfectionem ſui ſtatusque ſui (§. 890.).

§. 906.

Voluntati divinæ conformiter determinandæ.

Ergo *actiones voluntati divinæ conformiter determinat, qui eas ad ſui ſtatusque ſui perfectionem dirigit* (§. 905.).

§. 907.

Deus iſtam directionem vult.

Bonitatis divinæ eſt, quod velit hominem actiones ſuas dirigere ad ſui ſtatusque ſui perfectionem (§. 905.). Ergo quin ſit pronus ad ejusdem perfectionem promovendam, dubitari nequit. Jam conf. §. 695.

§. 908.

Bonitatem divinam quinam agnoſcit.

Qui actiones ſuas liberas ad ſui ſtatusque ſui perfectionem dirigit eo animo, ut voluntati divinæ conformiter eas dirigat (§. 906.); *bonitatem Dei in ſe agnoſcit*, & viciſſim *qui bonitatem Dei in ſe agnoſcit, actiones ſuas liberas ad ſui ſtatusque ſui perfectionem dirigere vult, atque actu dirigit, niſi vel ignorantia, vel aliis cauſis* ſuo loco diſtinctius explicandis *in transverſum agatur.* Adde §. 907.

Si conſilium nobis impertitur amicus, de cujus bono in nos animo ſumus perſuaſi; idem ſequimur, hanc, cur ſequamur, reddentes rationem, quod certi ſimus ipſum nobis non ſuadere niſi quod nobis ſalutare.

§. 909.

Voluntas Dei de actionibus humanis reſpectu aliorum.

Deus etiam vult, ut homo actiones ſuas dirigat ad aliorum hominum ſtatusque eorundem perfectionem (§. 557. 568. *empir.* 28. *Ont.* 699. 695. *Th. nat.*).

Quemadmodum creaturæ ceteræ noſtris inſervire poſſunt uſibus; ita homo unus alteri auxilio eſſe poteſt. Et ſicuti uſus rerum inanimatarum & animantium brutorum ſunt fines a Deo intenti (§. 648.), ac

ideo

ideo Deus velle dicendus eſt, ut creaturæ hoſce ſibi mutuo præſtent uſus (§. 932. *Ontol.*); ita quoque dubitari nequit, quin hominibus dederit aliis inſerviendi vires, ut unus alteri auxilium præſtet.

§. 910.

Si homo actiones ſuas dirigit ad aliorum ſtatusque eorundem perfectionem; voluntati divinæ conformiter easdem dirigit, ſeu, quod perinde eſt, *directio actionum ad aliorum ſtatusque eorundem perfectionem voluntati divinæ conformis* (*§. 909.*). Directio actionum voluntati divinæ conformis.

§. 911.

Deus ergo non vult, ut homo promoveat perfectionem ſui ſtatusque ſui cum imperfectione aliorum ſtatusque eorundem (§. *909. 905.*), adeoque *non vult, ut bonum noſtrum promoveamus cum malo alterius* (§. 557. 568. *empir.*). Inſeparabilitas boni alieni a proprio.

§. 912.

Perfectio hominis ſtatusque ejusdem, ad quam Deus vult ut dirigat actiones ſuas, accidentalis eſt (§. 528. 300. 291. *Ontol.*). Cum itaque fieri non poſſit, ut perfectio eſſentialis ulla capiat incrementa; ea omnino perfectio, ad quam homo dirigere debet ſecundum Dei voluntatem actiones ſuas, & quam promoveri iisdem vult Deus, eſſentialis eſſe nequit. E. (§. 528. *Ont.*). Ad quam perfectionem actiones dirigendæ ex voluntate Dei.

§. 913.

Actiones naturales dicuntur, quæ ab arbitrio noſtro minime pendent, aut, quæ ex eſſentia & natura rei neceſſario conſequuntur. Opponuntur *liberis*, quæ ab arbitrio noſtro pendent, ſeu ex eſſentia & natura rei non neceſſario conſequuntur. Actio naturalis quænam ſit.

§. 914.

Si actiones liberæ tendere debent ad perfectionem noſtram ſtatusque noſtri, cum naturalibus per easdem rationes finales determinari debent (§. 503. 705. 530. *Ont.*). Identitas determinationis actionum liberarum & naturalium.

§. 915.

Deus utique *vult, ut actiones liberas per easdem rationes finales determinet homo, per quas determinantur naturales* (*§. 905. 909. 914.*). Hæc identitas eſt voluntati divinæ conformis.

§. 916.

Diverſitas determinationis eidem contraria.

Ergo *patet; Deum nolle, ut homo actiones liberas per diverſas rationes finales determinet, quam per quas naturales determinantur* (§. 915.).

Determinatio actionum naturalium ab eſſentiis rerum pendens (§. 913.) a Deo eſt, qui rebus haſce eſſentias dedit, quatenus eas exiſtere decrevit ab æterno ac in tempore ad actum perduxit. Sibimetipſi adeo foret contrarius, ſi vellet actiones liberas per rationes diverſas ab iis determinari, per quas determinantur naturales. Ita fieri non poteſt, ut Deus velit, hominem veſci cibis ſanitati nocuis, qui vult hominem eſſe ſanum ac eam fecit corporis humani ſtructuram, ut ſingulæ organorum vitalium functiones ad conſervationem ejus pulcherrime conſpirent.

§. 917.

Perfectio hominis in quo conſiſtat.

Perfectio hominis conſiſtit in aptitudine repræſentandi perfectionem Dei ſummam, ſeu manifeſtandi gloriam ipſius (§. 818 ſq.). Quamobrem cum ens ſit per determinationes eſſentiales, unde ceteræ pendent (§. 168. *Ontol.*), & vi earundem cum rebus ceteris in ſyſtema redigi poſſit (§. 167. *Ontol.*); determinationes eſſentiales ac ceteræ independentes hominem aptum efficiunt ad repræſentandam perfectionem Dei. Quoniam itaque determinationes omnes eſſentiales ac ceteræ inde neceſſario reſultantes tandem ad repræſentationem perfectionis divinæ tendunt; perfectio hominis, tam eſſentialis, quam accidentalis naturalis (§. 528. *Ontol.*), in aptitudine repræſentandi perfectionem Dei ſummam conſiſtit. Quodſi actiones liberæ per easdem rationales finales determinentur, per quas determinantur naturales; quemadmodum vult Deus (§. 915.); eædem quoque ita determinandæ ſunt, ut homo per eas aptus efficiatur ad repræſentandam perfectionem ipſius ſummam. Unde quæ hinc enaſcitur perfectio (§. 503. *Ontol.*) eaque accidentalis (§. 528. *Ont.*), etiam quatenus a libertate ejus pendet, in aptitudine repræſentandi perfectionem ſummam Numinis conſiſtit. E. Vide rurſus §. 673.

Hæc propoſitio maximo uſui eſt in philoſophia practica, ubi oſtendemus, quomodo officia hominis erga Deum ad gloriæ divinæ illuſtrationem

tionem tandem redeuntia diffundantur per omnia officia reliqua & omnes adeo hominis actiones liberas. Taceo ea, quæ per hanc propoſitionem in Theologia revelata clarius intelliguntur: quo refero gravitatem peccati, quæ multum momentum in ea habet.

§. 918.

Deus vult, ut homo dirigat actiones ſuas liberas ad manifeſtationem gloriæ divinæ (§. 905. 917.). Vult Deus actiones humanas dirigi ad ſui gloriam.

§. 919.

Homo per determinationem actionum liberarum non aliter manifeſtare poteſt gloriam divinam, quam ſi attributa divina per modum motivorum in eandem influant, ſeu, quod perinde eſt, *ſi attributa divina ſint motiva actionum liberarum* (§. 887. *emp.* 118. 113. *Ontol.* 610. *Theol. natur.*). Idem patet ex §. 610. *Th. nat.* 888. *empir.* Gloria Dei manifeſtatur per actiones liberas.

§. 920.

Deus vult, ut homo actiones ſuas dirigat ad perfectionem totius univerſi (§. 905. 909.) Quamobrem cum perfectio hominis omnis conſiſtat in aptitudine repræſentandi perfectionem Dei ſummam (§. 917.), non poteſt non velle, ut ita actiones ſuas liberas dirigat, quo quoad perfectionem accidentalem, quæ ab iis pendet (§. 912.), tum ipſe, tum alii apti ſint ad repræſentandum perfectionem divinam. Enimvero perfectio totius mundi conſiſtit in aptitudine patefaciendi perfectionem Dei ſummam (§. 673.) & creaturæ omnes ſunt ſpecula perfectionum divinarum (§. 785.). quatenus per determinationes ipſis intrinſecas colligi poteſt, qualia ſint attributa divina (§. 784.), adeoque perfectionem Dei ſummam repræſentant. E. Voluntas Dei de directione actionum liberarum reſpectu univerſi.

Sublimis hæc veritas, quæ vulgo non agnoſcitur, maximi momenti eſt non minus in philoſophia morali, quam in omni religione tam naturali, quam revelata.

§. 921.

Deus velle nequit, ut actiones ſuas liberas homo dirigat ad imperfectionem totius univerſi (§. 920. *Theol. nat.* 28. *Ont*). Directio actionum eidem contraria.

§. 922.

Providentia quid ſit.

Decretum Dei de conſervatione & gubernatione rerum omnium in hoc univerſo & concurſu ad earundem actiones dicitur *Providentia divina*. Et hinc Deus rebus *providere* dicitur, quatenus eas conſervat & gubernat atque ad actiones earundem concurrit.

§. 923.

An detur.

Datur Providentia divina (§. 843. 874. 883 ſq. 900. 524 ſq. 504. 922.).

§. 924.

Immutabilitas ejus.

Providentia divina æterna & immutabilis eſt (§. 922. 504. 509.).

§. 925.

Objectum providentiæ divinæ.

Providentia divina ſeſe extendit ad omnia, quæ ſunt ac fiunt in hoc univerſo, nec quicquam judicari debet adeo abjectum, ad quod ſeſe non extendat providentia divina (§. 843. 874. 900. 899. 922.).

§. 926.

Univerſalitas decreti divini.

Ergo *nihil quoque adeo abjectum videri debet, cujus Deus non habuerit rationem, cum conſervationem ac gubernationem hujus univerſi decerneret, & cujus conſervationem & gubernationem non decreverit ab æterno* (§. 504.). Adde §. 925. 922.

Avicula, quæ decipula capitur, res vilis æſtimatur. Sed vi corollarii præſentis Deus ab æterno decrevit, quod eo momento, quo capitur, capi debeat. Et quia de ejus conſervatione ſtatuit decreto ſuo æterno; non interire poteſt niſi eo momento, quo ejus interitum decrevit.

§. 927.

Providentia divina quomodo executioni detur.

Deus providet rebus per nexum rerum in hoc univerſo (§. 901. *Theol. natur.* 851. *Ontol.* 10. *Coſmol.* 922. *Theol. natur.*). Vide §. 83. *Coſmol.*

§. 928.

§. 928.

Deus ſapientia, bonitate (§. 927. 741.) *ac potentia* (§. 922. 855. 876. 856. 869.) *providet rebus.*

Dependet providentia a ſapientia, bonitate ac potentia Dei.

§. 929.

Ordo naturæ & directio malorum ad bonos fines (§. 904. 922) *una cum eorum permiſſione* (§. 585.) *pertinet ad providentiam divinam.*

Quodſi permiſſionem non decreviſſet, nec de ejus directione ad bonos fines decernere quid potuiſſet. Atqui decretum de directione mali ad providentiam divinam ſpectat. E.

Ordo naturæ & permiſſio ac directio mali eſt providentiæ divinæ.

§. 930.

Quoniam ordo naturæ pertinet ad providentiam divinam (§. 929.), quæ vero in mundo adſpectabili fiunt, ſecundum naturæ ordinem fiunt (§. 566. *Coſmol.*); *Quæcunque naturaliter fiunt, ſecundum providentiam divinam fiunt.*

Naturalia fiunt ſecundum providentiam

§. 931.

Nihil nobis accidere poteſt mali, qualecunque tandem ſit, niſi Deo providente (§. 929.) adeoque (§. 928.) *ſecundum ſapientiam atque bonitatem ipſius.*

Itidem fata finiſtra hominum.

§. 932.

Fortuna pertinet ad providentiam divinam, aut ſi mavis, ſubeſt providentiæ divinæ (§. 540. 543. 651. 652. 654. 665. 927.). Idem patet ex §. 540 ſq. 930.

Nec non fortuna.

§. 933.

Deus providentia ſua enti cuicunque tantundem confert boni, quantum ſalva ſapientia ipſius fieri poteſt (§. 928. 696.).

Quomodo Deus conſulat creaturis providentia.

§. 934.

Deus providentia ſua tantundem ab ente quocunque arcet mali, quantum ſalva ſapientia ipſius fieri poteſt (§. 933.).

Idem ulterius deducitur.

§. 935.

Non repugnat providentiæ divinæ, quod Deus hominem

Mala phyſica & moralia

In

providentiæ non contrariantur. *in mala tam phyſica, quam moralia ruere ſinat (§. 725 ſeq. 928.).*

§. 936.

Conſervatio rerum per cauſas ſecundas eſt providentiæ divinæ. *Quod res una in univerſo faciat ad conſervationem alterius, id tribuendum eſt providentiæ divinæ (§. 922. 447. 497. 525.).*

§. 937.

Item mutui rerum uſus. *Quod unum inſerviat uſibus alterius in univerſo, tribuendum eſt providentiæ divinæ (§. 925.).* Idem patet ex §. 739. 928. nec non ex §. 927. 648. 665.

§. 938.

Modus providendi. *Deus rebus in hoc univerſo ita providet, ac ſi ad ea, quæ fiunt, attentus hodie demum decerneret, quid fieri debeat, ſeu, quid facere ac permittere velit.* Cum enim Deus decernat, quod ipſum decet (§. 516), conſequenter cujus in attributis ipſius continetur ratio, cur hoc potius decernat, quam aliud (§. 332.), ſit vero ſapientiſſimus (§. 640.) ac ſumme bonus (§. 699.); ſi hodie demum attentus ad ea, quæ fiunt, quidpiam decerneret, non ſane aliud decernere poſſet, quam quod ſalva ipſius ſapientia ac bonitate decerni poterat. Jam vide §. 726. 825. 733 ſq. 735. *Th. nat.* 689. *ration.* Atqui Deus æterno ſuo decreto, quo providentia omnis continetur (§. 922.), omnia in hoc univerſo ſapienter, immo ſapientiſſime decrevit (§. 643.), & enti unicuique tantumdem conferre boni ſtatuit, quantum ſapientia ipſius ſalva fieri poteſt (§. 698.) conſequenter bonitati ſuæ convenienter decrevit (§. 697.), ut ideo rebus ſingulis, qualescunque tandem fuerint (§. 926.), ſapientia ac bonitate ſua provideat (§. 928.). Mala phyſica non decrevit, quatenus talia ſunt (§. 566.), adeoque non in relatione ad partes (§. 565), ſed potius ad totum univerſum (§. 563.), & moralia tantummodo permittere ſtatuit (§. 585.), quatenus abuſu libertatis irrepunt in actiones liberas (§. 580.), utrique in hac rerum ſerie faciens locum, quatenus ſalva ſapientia ſumma tolli nequeunt (§. 676.). Mala autem tam phyſica, quam moralia dirigit ad bonum finem (§. 680.). Denique æterno ſuo decreto, quo providentia continetur (§. 922), nihil

nihil eorum, quæ fiunt in mundo, abſolute ſpectatum decrevit, ſed in relatione ad totum (§. 519.), non conſtituens fines particulares niſi in relatione ad finem totius mundi (§. 626.). E. (§. 922. 924.).

§. 939.

Deus per concurſum ſuum præſentia diſtinguit a præteritis atque futuris (§. 181. 74. 156. 207. 160.). Omnia ergo, quæ ad mundum præſentem quomodocunque ſpectant, Deo præſentia ſunt ab æterno in æternum, ſive præſentia ſint, ſive præterita, ſive adhuc futura. Jam de concurſu Dei conf. §. 874. 876. *Theol. natur.* 723. *Ont.* 877. *Theol. natur.* Quamobrem cum ſibi conſcius ſit ſemper & ſui, & eorum, quæ ſibi repræſentat (§. 187.); quænam ſint, ad quæ jam concurrit, hoc eſt, præſentia cognoſcit, adeoque a præteritis & adhuc futuris diſtinguit (§. 228.).

Deus præſentia a præteritis & futuris diſtinguit.

Nemo non ex eo cognoſcit opus aliquod ſibi præſens, cui conficiendo operam impendit.

§. 940.

Deus præterita tanquam præterita ſibi repræſentat per dependentiam præſentium ab iisdem & futura tanquam futura per eorundem dependentiam a præſentibus (§. 161. *Th. nat.* 87. *Coſm.* 116. 851. *Ont.* 939. *Th. nat.*).

Quomodo præterita & futura qua talia agnoſcat.

§. 941.

Deus recordatur continuo omnium præteritorum (§. 160. 939 ſq. 238.), *nec ullius unquam oblviviſci poteſt* (§. 940. 181. *Th. nat.* 173. 215. *emp.*).

Deus omnium recordatur, nullius obliviſcitur.

Poſterius etiam patet ex §. 181. 188. 344. 187. 160. 939 ſq. *Th. nat.* 215. *emp.*

Deus ideas nullas in particulari producit, ſed ſemper idea totius univerſi eadem claritate in intellectu ipſius fulget, ob ſimultaneam cognitionem omnium (§. 160.). Quamobrem præſens ubi fit præteritum, idea ejus non evaneſcit in intellectu divino, quemadmodum in humano, adeoque non opus eſt, ut denuo reproducatur, quippe continuo contenta tanquam idea particularis in idea totius univerſi. Deus igi-

 tur,

tur, quando recordatur, non perinde ac homines, ideas, quas ante habuerat, poſtquam evanuerant, iterum reproducere tenetur. Ideæ rerum præteritarum cum non reproducantur a Deo, quemadmodum a nobis; ita quoque fieri non poteſt, ut recognitio præteritorum in eo locum habeat, qua nos ideas reproductas recognoſcimus, nobis conſcii, quod eas jam ante habuerimus (§. 173. *Pſych. emp.*). Reſpondet nimirum actui recognitionis repræſentatio præteriti tanquam præteriti per dependentiam præſentis ab eodem (§. 940): quæ cum ſit in Deo continua, nec fingi in eodem poteſt impotentia præterita recognoſcendi, in qua oblivio conſiſtit hominum (§. 215. *Pſychol. empir.*).

§. 942.

Scientia viſionis Dei.

Deo competit ſcientia viſionis (§. 574. 533. 760. 843. 900. 939 ſq. 230.).

Scientia viſionis Deo competit quoad intellectum: dependet tamen partim a decreto ipſius, partim a potentia creatrice ac conſervatrice, quæ cum creatrice eadem (§. 845.), quemadmodum ex demonſtratione intelligitur. Nemo igitur miretur, quod, cum jam ſupra de intellectu divino agentes ſcientiam viſionis definiverimus (§. 230.), nunc demum ex intervallo demonſtremus, eam Deo competere. Quoniam enim vi demonſtrationis pendet a decreto Dei quoad præſcientiam æternam futurorum, a potentia creatrice & conſervatrice quoad cognitionem præſentium tanquam præſentium, præteritorum tanquam præteritorum & futurorum adhuc tanquam futurorum; eam Deo non ante vindicare licuit, quam poſtquam de decreto divino & ejus executione, creatione ſcilicet ac conſervatione, egimus. Scientiæ viſionis demum eſt locus poſt decretum & actum creationis & conſervationis, quando nempe mundus ſpectatur tanquam certo exiturus aut actu exiſtens. Scientia adeo viſionis a ſcientia ſimplicis intelligentiæ (§. 226. 221.) recte diſtinguitur, habetque diſtinctio fundamentum in re.

§. 943.

Conſervatio rerum Deo S S. autoritate vindicanda.

Deo juxta S. S. tribuenda eſt rerum omnium in hoc univerſo conſervatio eodem ſenſu, quo ſupra eandem ipſi vindicavimus *Act.* XVII, 24. 25. & 26. 28. coll. §. 845. Et ex eadem ratione alibi in ſacris omnia Deo tribuuntur, quæ in natura rerum quomodocun-

cunque generantur, ſecundum naturæ ordinem, veluti *Job.* V, 10. cap. XXXVIII, 25.

§. 944.

Deus juxta S. S. concurrit ad omnes creaturarum actiones. Dicimur l. c. moveri in Deo. Actiones hominis externæ fiunt motu organorum corporis, ſive voluntariæ fuerint, ſive naturales. Juxta S. S. ergo homo nullam edit actionem ſine Deo. Per ea igitur, quæ inſunt homini, penitus intelligi nequit, cur agat, ſi actionem prorſus diſtincte concipere velis, conſequenter non tota ratio ſufficiens actionis in ſolo homine reperitur (§. 56. *Ontol.*), ſed reſtat quidpiam, quod quærendum in Deo. Jam vide §. 872. Actiones naturales ab arbitrio noſtro minime pendent, ſed totæ ex natura & eſſentia rei conſequuntur (§. 913.), adeoque homini cum corporibus omnibus communes ſunt. Quoniam itaque Deus juxta S. S. ad actiones hominum naturales concurrit; quin juxta eandem dicendus ſit etiam concurrere ad actiones quascunque corporum quorumlibet, conſequenter ad actiones quaslibet naturæ (§. 507. *Cosm.*), dubitandum non eſt. Item concurſus Dei ad actiones creaturarum.

§. 945.

Deus juxta S. S. concurrit etiam ad malas hominum actiones, ſed non quatenus malæ ſunt. Concurrit Deus ad omnem motum noſtrum (§. 944.). Quamobrem cum actiones malæ ſint non minus motus organorum corporis, quam bonæ; Deus ex mente Apoſtoli ad actiones quoque malas concurrit. Enim vero actiones malæ non ideo ſunt malæ, quia ſunt motus organorum corporis, ſed quia tendunt ad noſtri ſtatusque noſtri vel alterius ſtatusque ejusdem imperfectionem (§. 565. *emp.*). Ergo Deus non concurrit ad actiones malas, quatenus malæ ſunt. Actiones externæ phyſice ſpectantur, quatenus ſunt motus organorum corporis; moraliter vero, quatenus vel bonæ, vel malæ (§. 568.). Quoniam itaque Deus ad actiones hominis concurrit, quatenus ſunt motus organorum corporis; Deus ad actiones malas juxta S. S. concurrit, quatenus ſpectantur phyſice, non autem quatenus ſpectantur moraliter (§. 884.). Exempli loco ſit Joſephi hiſtoria coll. §. 874. 943. Concurſus ad actiones malas juxta S. S.

§. 946.

Univerſalitas providentiæ divinæ juxta S.S.

Deus juxta S. S. rerum etiam viliſſimarum curam gerit, ſeu nihil judicari debet adeo abjectum, quod non ſit objectum providentiæ divinæ Matth. X, 29. & ſqq. cap. VI, 20. & ſqq.

§. 947.

Diverſitas judicii noſtri ac Dei de uſu rerum.

Quæ ſunt exigui uſus noſtro judicio, talia non ſunt judicio Dei (§. 119. 87. 116. Coſmol. 228. 646. 161. 156. 207. Theol. nat.). Omnem igitur uſum, quem habet in ſerie rerum unumquodque in determinando actu ſequentium, ſive propinquum, ſive quocunque intervallo remotum, Deus diſtinctisſime cognoſcit ac intuitive. De uſu adeo rerum judicat in relatione ad totum univerſum. Enimvero nemo neſcit, nos in uſu rerum immediato acquieſcere, immo ſæpiſſime ne hunc quidem attingere, conſequenter exigui uſus æſtimare, quorum uſus immediatus non magni momenti eſt, & nullius uſus reputare, quorum nullum perſpicere valemus, aliter prorſus judicaturos, ſiquidem divina mentis acie integrum rerum nexum intuitive perveſtigare daretur. E.

Pretium rebus decernimus ex uſu, quem præbent: immo plurimi res æſtimare non ſolent niſi ex uſu, quem nobis præbent. Unde vilia & abjecta videntur, quæ exiguum aut nullum uſum habere judicantur, ſaltem quæ nobis nulli uſui ſunt; in pretio vero habentur, quorum multum & magnum experimur uſum. Vides itaque Deo non videri vilia & abjecta, ideoque contemnenda, quæ noſtro judicio talia habentur, etſi ſupponas eundem quoque rerum pretium ſtatuere ex uſu, quem præbent aliis. Sunt ſubinde partes quædam exiguæ in machinis, quas mechanismi imperiti abeſſe poſſe exiſtimant, ſalva machina, non agnoſcentes uſum immediatum, nedum mediatum, quem habent. Has abjectas judicat imperitus Mechanicæ; ſed aliter longe ſentit Mechanicus, cui operis ſui adeſt idea diſtincta, qua omnem uſum mediatum per totam machinam ſeſe diffundentem perſpicit. Ceterum hæc propoſitio probe perpendenda, ne indignum videatur Deo rerum minimarum cura: qua negata aut in dubium vocata proclivis eſt ad omnem prorſus providentiam divinam negandam lapſus.

§. 948.

§. 948.

Deus juxta S. S. omnia gubernat in hoc univerſo, eodem prorſus ſenſu, quo nos gubernationem rerum omnium eidem vindicavimus. Corpora dividuntur in totalia & partialia, quorum illa ſunt juxta S. S. Sol, Luna, Stellæ atque terra; hæc vero, quæ in Tellure generantur, inanimata & animata. Jam de ſole vid. *Matth.* V, 45. *Pſalm.* CIV, 19 ſqq. De terra conf. *Eccleſ.* I, 4. *Jeſ.* XLV, 18. *Job.* V, 10. *Pſalm.* CXLVII, 7 ſqq. *Matth.* V, 45. *Pſalm.* CIV, 13 ſq. *Job.* XXXVIII, 25 ſqq. *Prov.* XVI, 33. 1 *Sam.* X, 9. *Pſalm.* CXV, 25. *Apoc.* XVII, 17. *Gen.* XLV, 8. coll. §. 899 ſq. Gubernatio Deo juxta S. S. tribuenda.

§. 949.

Deo tribuenda juxta S. S. providentia eodem ſenſu, quo ipſi eandem vindicavimus (§. 943 ſq. 948. coll. §. 922 ſq.). Providentia Deo juxta S. S. tribuenda.

CAPUT VI.

DE

JURE DEI IN CREATURAS.

§. 950.

A*ctio libera recta eſt*, quæ rationem ſufficientem in eſſentia & attributis agentis habet, conſequenter nulli determinationi eſſentiali vel attributo contradicit. *Minus recta* eſt illa, quæ determinationi alicui eſſentiali vel attributo contradicit. Actio recta & minus recta.

Obiter monemus rationem iſtam, per quam patet rectitudo actionis, non ſemper deſumendam eſſe immediate ab eſſentia vel attributo agentis, verum etiam mediate ab iis, quæ longa licet ratiociniorum concatenatorum ſerie inde deducuntur. Vernacula dicimus eine unrechte Handlung, & de committente, er habe unrecht gethan.

§. 951.

Differentia actionum liberarum quoad rectitudinem eſt id, quod *Moralitatis* nomine venit. Moralitas actionum.

 §. 952.

§. 952.

Poſſibilitas & impoſſibilitas phyſica & moralis.

Phyſice impoſſibile eſt, quod potentiæ agentis vel viribus ejusdem repugnat. Ex adverſo *phyſice poſſibile* eſt, quod potentiæ agentis vel viribus ejusdem non repugnat. Aſt *moraliter impoſſibile* eſt, quod ſalva actionis rectitudine fieri nequit: Et e contrario *moraliter poſſibile eſt*, quod eadem rectitudine ſalva fieri poteſt.

§. 953.

Facultas agendi phyſica & moralis differt.

Facultas agendi phyſica eſt potentia agendi quod phyſice poſſibile eſt. *Facultas vero agendi moralis* eſt potentia agendi, quod moraliter poſſibile.

Ita facultatem agendi phyſicam habemus comedendi cibum quemvis quacunque quantitate, ſive is ſanitati proſit, ſive noceat; aſt facultatem agendi moralem non habemus niſi comedendi cibum ſanitati amicum ea quantitate, qua eidem non nocet.

§. 954.

Jus quid ſit.

Facultas agendi moralis *Jus* dici ſolet.

Qui cibos comedit ſanitati amicos ea quantitate, quæ eidem non nocet, jus habere dicitur comedendi cibos ſanos ea quantitate, quæ ſanitati minime nocet. Non dico, quod jus ideo habeat in cibos, quos comedit: fieri enim poterat, ut comedat cibos alienos, in quos nullum jus habet. Sed hoc tantummodo dico, quod jus habeat ad comedendos iſtiusmodi cibos in genere ſpectatos, etſi non habeat jus ad hos præciſe in ſingulari ſpectatos, qui ſunt juris alterius.

§. 955.

Proprietas quid ſit.

Jus diſponendi de ipſa ſubſtantia rei pro arbitrio ſuo dicitur *Proprietas*. Et qui proprietatem rei habet *Proprietarius* appellatur.

§. 956.

Fructus quid dicatur.

Fructus dicuntur res ex rebus aliis quomodocunque provenientes.

§. 957.

Jus utendi quid ſit.

Jus utendi eſt facultas moralis diſponendi de quolibet rei uſu pro arbitrio ſuo.

§. 958.

§. 958.

Jus fruendi eſt facultas diſponendi de fructibus rei pro arbitrio ſuo. Jus fruendi quid ſit.

§. 959.

Dominium dicitur jus pro arbitrio ſuo diſponendi de ipſa rei ſubſtantia, ejus uſu atque fructu. Dominium quid ſit.

§. 960.

Dominium complectitur proprietatem atque jus utendi ac fruendi (§. 955. 957 ſq. 959.). Quænam jura dominium complectatur.

§. 961.

Dominium dicitur *plenum*, quod proprietatem omnem ac jus utendi atque fruendi omne prorſus illimitatum continet. Dominium plenum.

§. 962.

Dominium eſt *minus plenum*, quando ſcilicet proprietas cum jure utendi ac fruendi ſine omni prorſus limitatione ac reſtrictione nobis non competit. Minus plenum.

§. 963.

Deo competit dominium plenum totius univerſi ac naturæ rerum & omnium, quæ in eo ſunt, ſive in prima ſtatim creatione fuerint facta, ſive hodie demum generentur aut quomodocunque producantur a natura rerum (§. 759. 766. 765. 321. 351. 843. 846. 845. 849. 857 ſq. 780. 783. *Th. nat.* 697. *rat.* 778 ſq. 781. 783. 777. 859. *Th. nat.*). Deus igitur juxta §. §. cit. de toto hoc univerſo pro arbitrio ſuo diſponere poteſt, nec non de tota natura rerum ac omnibus, quæ in eo ſunt, ſive in prima creatione fuerint facta, ſive quomodocunque producantur a natura rerum, cum nihil inſit creaturis, quod non habeant a Deo. Diſponere autem poteſt non modo de ipſis creaturis, ſed etiam de mutuis uſibus, quos ſibi invicem præſtant, & cum quæ naturæ opera producuntur fructuum inſtar conſiderari poſſint (§. 956.), de fructibus quoque hujus univerſi, quoniam in ipſis rebus nihil reperitur, quod liberrimæ ipſius voluntati obſtare aliquo modo poſſit. Jam vide §. 959. 961. Quale jus Deo competat in creaturas.

Quæ

Quæ valent de artifice opus quoddam proprio motu ex materia ſua faciente, eadem quoque valere debent de Deo, omnia creante ex nihilo ac conſervante ne in nihilum recidant, adeoque non influente ullo modo in opus ipſius, in quod alteri jus aliquod competat.

§. 964.

Dominus quid ſit.

Dominus rei dicitur, cui competit dominium.

§. 965.

Deus dominus mundi, naturæ & omnium, quæ in mundo ſunt.

Deus eſt dominus naturæ, totius mundi ac omnium, quæ in eo ſunt, ſive in prima creatione fuerint facta, ſive hodie demum generentur, aut quomodocunque a natura producantur (§. 963 ſq.).

§. 966.

Et omnium creaturarum.

Deus dominus eſt omnium creaturarum, ac in ſpecie hominum atque omnium animantium, quocunque tandem nomine veniant (§. 965. 778 ſq. 781. 783.).

§. 967.

Servus quinam ſit.

Servus dicitur homo, qui eſt in dominio alterius.

§. 968.

Homines ſervi Dei.

Homines omnes ſunt ſervi Dei (§. 966. 964. 967.).

§. 969.

Corpora & natura voluntatem Dei exequuntur.

Corpora & tota rerum natura agunt, quæ Deus vult (§. 661. Th. nat. 932. Ont.).

§. 970.

Homo actiones liberas ſecundum Dei voluntatem determinare debet.

Homo actiones liberas non determinare debet ſuo arbitratu, ſed neceſſe eſt, ut eas determinet, quemadmodum vult Deus (§. 968. 967. 959. 646.).

§. 971.

Voluntatis propriæ abnegatio.

E. *Voluntas Dei ipſi eſſe debet loco propriæ voluntatis* (§. 970.).

Atque hinc patet, quid ſit *abnegatio voluntatis propriæ*, ſcilicet propoſitum firmum nil quicquam agendi, niſi quod voluntati divinæ conforme.

§. 972.

Neceſſitas agendi ſecundum voluntatem Dei moralis eſt, non phyſica (§. 942 941. emp. 952 ſq. Th. nat.). Neceſſitas agendi ſecundum Dei voluntatem qualis.

§. 973.

Neceſſitas moralis agendi eſt id, quod uno nomine *Obligatio, paſſiva* ſcilicet, dici ſolet. Etenim *obligatio activa* non eſt niſi connexio motivi cum actione. Obligatio paſſiva & activa.

§. 974.

Homo obligatus eſt ad actiones liberas non ex ſuo arbitratu, ſed ſecundum voluntatem Dei determinandas (§. 970. 972 ſq.). Obligatio hominis ad agendum ſecundum voluntatem Dei.

§. 975.

Homo obligatur ad actiones liberas ad ſui ſtatusque ſui, ac aliorum hominum ſtatusque eorundem, immo ad perfectionem totius univerſi dirigendas (§. 974. 905. 909 920.). Obligatio hominis qualis.

§. 976.

Homo obligatur ad actiones liberas per easdem rationes finales determinandas, per quas determinantur naturales (§. 974. 915.). Idem expenditur.

§. 977.

Homo obligatur ad actiones ſuas liberas ad gloriæ divinæ manifeſtationem dirigendas (§. 974. 918.). Adhuc idem conſideratur.

§. 978.

Homo obligatur ad omittendas actiones, quæ voluntati divinæ contrariantur (§. 974.). Obligatio ad actionum omiſſionem.

§. 979.

Homo obligatur ad non omittendas actiones voluntati divinæ conformes, & ad non committendas eidem contrarias (§. 974.). Obligatio ad non committenda & non omittenda.

Obligatio, de qua hic agitur, *negativa* dici poteſt, quemadmodum altera de committendis, ac omittendis, quæ Deus committi ac omitti vult, *poſitiva*.

§. 980.

Obligatio negativa explicatur.

Homo obligatur ad non determinandum actiones ſuas liberas per rationes finales diverſas ab iis, per quas determinantur naturales (§. 976. 972.).

Ponamus e. gr. hominem quendam modice capere cibum ſanum, ſed non quia ſanitati corporis conſequendæ prodeſt, verum ex avaritia, quia cibus iſte vili comparatur pretio. Vi propoſitionis præſentis actio libera bona nondum dici poteſt, nec homo obligationi ſuæ ad cibum ſanum modica quantitate ſumendum ſatisfacit. Non ſufficit agere quod bonum eſt, ſed agendum etiam bene.

§. 981.

Eadem ulterius expoſita.

Homo obligatur ad non omittendum in actionibus liberis determinandis motiva ab attributis divinis (§. 977. 919 972 ſq.) *ac in ſpecie a dominio Dei in homines deſumta* (§. 966. 963.).

Actio igitur, ceteroquin recta, bona tamen nondum eſt, ſi omittantur motiva ab attributis divinis deſumta. Probe hæc perpendenda veniunt, ut de rectitudine actionum humanarum judicium fieri poſſit.

§. 982.

Adhuc ulterius expenditur.

Homo obligatur ad omittendas actiones, quæ tendunt ad ſui ſtatusque ſui atque aliorum hominum quorumcunque ſtatusque eorundem imperfectionem (§. 978. 906. 910 ſq.).

§. 983.

Conſilium, ſuaſio & juſſus quomodo differant.

Conſilium dare dicitur, qui ſignificat, quid ſibi videatur, ut fiat. *Suadere* dicitur, qui ſignificat, quid fieri velit in alterius tamen arbitrio relinquens, quid facere velit. *Jubere* dicitur, qui ſignificat, quid fieri velit, in alterius arbitrio non relinquens, quid facere velit. Unde *Conſilium* eſt ſignificatio ejus, quid danti videatur, ut fiat. *Suaſio* eſt ſignificatio voluntatis ſuæ de eo, quod fieri debet, ita tamen, ut in arbitrio alterius relinquatur, quid facere velit. *Juſſus* vero eſt ſignificatio voluntatis ſuæ de eo, quod ab altero fieri debet, ita ut in arbitrio ipſius non relinquatur, quid facere velit.

§. 984.

§. 984.

Juſſus ejus, qui habet jus alterum obligandi, dicitur *Præceptum.* Definiri etiam poteſt, quod ſit juſſus alterum obligans. Præceptum quid ſit.

§. 985.

Disſuadere alteri quid dicitur, qui ei ſignificat nolle ſe, ut hoc faciat, ita tamen ut in ejus arbitrio poſitum relinquat, utrum id omittere velit, nec ne. Aſt *vetare* dicitur nobis, ſi voluntatem ſuam alteri ita ſignificet, quod quid ab eodem fieri nolit, ut in ejus arbitrio poſitum non relinquat, utrum id omittere velit, nec ne. Quodſi qui quid vetat, habeat jus alterum obligandi, ne hoc faciat, *prohibere* id dicitur. Unde *Disſuaſio* eſt ſignificatio noluntatis noſtræ de facto alterius, liberum alteri relinquens, num idem omittere velit. *Vetatio* eſt ſignificatio noluntatis noſtræ de facto alterius, in arbitrio alterius non relinquens, num idem omittere velit. Aſt *Prohibitio* eſt vetatio ejus, qui habet jus alterum obligandi ad quid omittendum, vel non faciendum. Diſſuaſio, vetatio & prohibitio quomodo differant.

§. 986.

Deo competit jus obligandi hominem ad actiones non ſuo arbitratu, ſed juxta voluntatem divinam determinandas (§. 968. 967. 959. 973.). Jus obligandi divinum.

Dominium Dei plenum eſt (§. 963.), adeoque quicquid in eodem juris concipi poteſt, prorſus illimitatum eſt. Quamobrem jus quoque obligandi hominem nulla prorſus limitatione imminutum. Atque ideo nulla concipi poteſt actio libera, quæ eidem eximi poſſit, ac modus obligandi arbitrio Dei prorſus relictus.

§. 987.

Deus hominem obligat ad actiones non ſuo arbitratu, ſed juxta voluntatem ipſius determinandas. Conſtat, ex quibusdam actionibus ſequi neceſſario mala phyſica, & alia eadem contingenter comitari; ex quibusdam ex adverſo neceſſario ſequi bona phyſica, & alia eadem contingenter comitari. Quoniam hæc debentur nexui rerum in hoc univerſo (§. 10. *Coſmol.* §. 118. *Ontol.*); Deus autem hoc univerſum gubernat, dum omnia Obligatio divina aſſerta.

inter ſe connectit (§. 901.); quin voluntate Dei iſta conſequantur, dubitandum non eſt. Enimvero actiones nobis repræſentamus tanquam bonas, quatenus ex iisdem conſequuntur bona phyſica & hæc alia contingenter comitantur, aſt tanquam malas, quatenus inde neceſſario reſultant mala phyſica & hæc alia contingenter comitantur, conſequenter mala phyſica cum actionibus noſtris connexa ſunt motiva nolitionis; bona autem phyſica motiva volitionis (*ſ. 890. Pſychol. empir.*). Quoniam itaque Deus motiva nolitionis ac volitionis cum actionibus liberis connectere voluit; hominem autem obligat ad certas actiones omittendas & alias committendas, quatenus motiva cum iisdem connectit (§. 973.); patet ipſum hominem obligare ad certam actionum liberarum determinationem. Conſtat autem Deo competere jus obligandi hominem ad actiones non ſuo arbitratu, ſed ſecundum voluntatem ipſius determinandas (§. 986.). E.

§. 988.

Obligatio divina quo tendat.

Deus homines quoque *obligat ad dirigendas actiones ſuas ad ſui & aliorum ſtatusque ſui ac aliorum, immo totius univerſi perfectionem atque gloriæ divinæ manifeſtationem*, conſequenter etiam ad *omittendas actiones, quæ tendunt ad ſui & aliorum ſtatusque ſui ac aliorum imperfectionem* (§. 28. Ontol.), *& ad non omittenda motiva ab ipſius attributis deſumenda* (*ſ. 919.*). Adde §. 987. 905. 909. 920. 918.

§. 989.

Quænam præcipiat Deus.

Deus præcipit, ut homo actiones ſuas liberas dirigat ad ſui aliorumque ſtatusque ſui ac aliorum, immo totius univerſi perfectionem ac gloriæ ſuæ manifeſtationem (§. 905. 909. 920. 918. 988. 986.). Quamobrem cum voluntas ipſius & obligatio de hac actionum directione per demonſtrationes anteriores, nexum veritatum univerſalium patefacientes (§. 446. *Pſychol. rat.*), adeoque beneficio rationis cognoſcatur (§. 483. *Pſychol. emp.*); homo autem rationem habeat a Deo (§. 786.), ejus uſum tanquam finem intendente (§. 648.); quin ſuam homini voluntatem de actionum directione & obligatione ad eandem beneficio rationis ſignificet, dubitari nequit. Jam vide §. 983 ſq.

Equidem

Equidem demonſtratio tota procedit juxta canonem logicum, cui competit definitio, ei competit definitum (§. 344. *Log.*), utpote in applicatione ac definitione præcepti, quæ in definitionem juſſus reſolvitur (§. 983.), conſiſtens; non tamen inconſultum eſt, ut probe perpendatur, quomodo iſta applicatio fiat. Nimirum ut conſtet, Deum præcipere eam actionum liberarum directionem, quam abunde inculcavimus, demonſtrandum eſt 1. ipſum eandem velle, 2. voluntatem ſuam nobis patefacere, 3. nec in arbitrio noſtro relinquere, num voluntatem noſtram ſuæ conformare velimus, & 4. facere hoc uſum jure ſuo nos obligandi. Ea enim ſunt præcipientis requiſita, quorum uno deficiente præceptum nullum eſt (§. 983. 984.).

§. 990.

Quodnam Deus prohibeat.

Deus prohibet, ne homo actiones ſuas liberas dirigat ad ſui ac aliorum imperfectionem, & ne omittat actiones tendentes ad ſui & aliorum ſtatusque ſui & aliorum perfectionem, atque ne omittat motiva in determinandis actionibus liberis ab attributis divinis deſumta (§. 989. 919. 984. 983. 986. 988. 985 ſq.).

§. 991.

Cur Deus directionem actionum ad aliorum perfectionem velit.

Bonitatis divinæ eſt, quod velit hominem actiones ſuas dirigere ad aliorum ſtatusque eorundem perfectionem (§. 695.).

§. 992.

Fons præceptorum & prohibitionum.

Præcepta Dei ac prohibitiones ejusdem a bonititate divina proficiſcuntur (§. 989 ſq. 984. 983. 985. 907. 991.).

§. 993.

Præcepta ac prohibitiones Dei non ſunt conſilia.

Præcepta ac prohibitiones Dei non ſunt nuda conſilia (§. 984 ſq. 973. 984. 983. 985.).

§. 994.

Concurſus Dei ad actiones bonas.

Deus ad actiones bonas concurrit, quatenus bonæ ſunt (§. 989. 370. 990. 371. 986. 988. 973. 968. 966. 974. 872.).

Quando ad hunc concurſum referunt theologi, quod largiatur vires bonum agendi, id ad Theologiam revelatam pertinet: loquuntur enim de viribus gratiæ, quas neſcit ratio.

§. 995.

Dominium rerum a Deo hominibus conceſſum.

Deus hominibus conceſſit dominium earum rerum, quibus ad promovendam ſui & aliorum atque ſtatus ſui & aliorum perfectionem habent opus (§. 988. 973. 959.).

§. 996.

Uſus & abuſus dominii.

Homo dominio a Deo conceſſo utitur, ſi de iis diſponit ad promovendam ſui & aliorum ſtatusque ſui & aliorum perfectionem; abutitur vero, ſi diſponit ad promovendam ſui & aliorum ſtatusque ſui & aliorum imperfectionem (§. 963. 995. 974. 370 ſq. 646).

§. 997.

Qualis ſit Dominus Deus.

Deus Dominus ſumme bonus eſt (§. 699. 698 966.).

§. 998.

Idem expenditur.

Deus ſervos ſuos amat (§ 968. 965. 997. 700.), *eos vult eſſe felices, non infelices* (§. 966. 968. 706 ſq.).

§. 999.

Dominium Dei juxta S. S.

Deo juxta S. S. competit dominium in creaturas, quale ipſi in ſuperioribus vindicavimus. Jerem. XVIII, 3. & ſqq. coll. §. 959. 963. 759. 765.

§. 1000.

S. S. conſenſus circa actionum liberarum directionem.

Deus præcipit in S. S. ut actiones noſtras liberas dirigamus ad noſtri aliorumque ſtatusque noſtri ac aliorum perfectionem eodem prorſus ſenſu, quo hanc actionum directionem ab eo præcipi in ſuperioribus demonſtravimus. Matth. V, 48. coll. §. 412. 332. *Th. nat.* 56. 503. *Ont.* 913 ſq. 989. *Th. nat.*

Adde verſ. 44. *Matth.* XIX, 19. & *horas ſubſecivas* A. 1730. Trim. vern. num. V. p. 343 ſqq.

§. 1001.

Conſenſus S. S. quoad prohibitiones divinas.

Hoc ipſo ſimul patet (§. 1000.), quod *juxta S. S.* etiam *probibeat actionum liberarum directionem ad noſtri aliorumque ſtatusque noſtri ac aliorum imperfectionem eodem ſenſu, quos nos eandem ab ipſo probiberi in ſuperioribus demonſtravimus* (§. 990.)

§. 1002.

Deus hominem juxta S. S. obligat ad agenda & non agenda eodem ſenſu, quo idem in anterioribus probavimus. Deus *Exod.* XX, 5. 6. mala phyſica comminatur præcepta ejus transgredientibus; bona autem pollicetur iis, qui eadem cuſtodiunt. Jam vide §. 890. *emp.* 593. 973. 687. *Th. nat.*

Conſenſus S. S. quoad obligationem.

§. 1003.

Deus juxta S. S. hominibus conceſſit dominium rerum omnium, quæ uſui ipſi eſſe poſſunt. Gen. I, 28. 29. coll. §. 999. 959. Adde de dominio nobis conceſſo § 954. 967. 956. 958 ſq. 1000. ſq.

Conſenſus S. S quoad dominium rerum hominibus conceſſum.

CAPUT VII.

DE

ATTRIBUTIS DIVINIS, QUÆ PER ANTERIORA DEMONSTRANTUR.

§. 1004.

D*eus eſt ens infinitum* (§. 67. 167. 357. 124. *Th. nat.* 643. *rat.* 144 *Ont.*).

Infinitudo eſſentiæ divinæ.

Deus adeo vi demonſtrationis per ipſam eſſentiam ſuam infinitus eſt; ut adeo infinitudo ab eodem inſeparabilis ſit (§. 300. 291. *Ontol*).

§. 1005.

Deus eſt ſubſtantia per eminentiam (§. 1004. *Th. nat.* 847. *Ontol.*).

Subſtantialitas Dei.

§. 1006.

Deo modi nulli actu inſunt, per eminentiam tamen modificabilis eſt (§. 1004. *Th. nat.* 840. 846. *Ont.*).

Modi per eminentiam Deo tribuendi.

E. gr.

E. gr. Alii mundi poſſibiles ſunt, in quibus ad actum deducerentur poſſibilia, quæ in præſente actum non conſequuntur (§. 101. *Cosmol.*), Deo non minus intime perſpecti, ac is, qui exiſtit (§. 141. 156.), & eos is non minus ad actum perducere poterat, quam hunc produxit (§. 342.), qui unus tantummodo exiſtit (§. 117.). Ex parte adeo objecti abſolute impoſſibile non eſt, ut exiſtat mundus alius quicunque a præſente diverſus. Porro Deus hunc, qui exiſtit, ex ceteris elegit mundum liberrimus ab omni coactione externa (§. 321.), atque interna (§. 351. 430.). Abſolute itaque impoſſibilis non eſt electio & productio mundi alterius cujuscunque. Hæc per ea, quæ Deo inſunt, poſſibilis concipitur, non tamen per ea neceſſario determinatur. Eſt igitur electio ac productio mundi alterius ab eo, qui exiſtit, diverſi analogum modi (§. 842. *Ontol.*). Et quatenus modi hoc analogum in Deo concipitur, per eminentiam modificabilis eſt. Atque hæc eſſentiæ divinæ modificatio per eminentiam in cauſa eſt, quod in iis, quæ de Deo concipimus, aliud ſit ordine prius, aliud poſterius, etſi nullum ſit prius, nullum poſterius tempore, quemadmodum in entibus finitis, in quibus ob modificationem ſeu modorum variationem ſucceſſioni locus. Quoniam tamen aliquid ordine prius, aliud poſterius eſt altero; ideo nos, qui ratiocinando unum ex altero colligere debemus intuitiva Dei cognitione deſtituti, per modum ſucceſſionis in Deo concipimus, quæ ſimul inſunt, ob modificationem per eminentiam, ſalva excluſione reali omnium modorum.

§. 1007.

Qualis Spiritus ſit Deus.

Deus eſt Spiritus infinitus (§. 124. 1004.).

§. 1008.

Quomodo Deo actio competat.

Actio Deo competit per eminentiam (§. 1004. Th. nat. 848. Ont.).

§. 1009.

Immutabilitas divina.

Deus prorſus immutabilis eſt (§. 1004. Theol. nat. 839. Ont.).

Per mundi creationem & conſervationem nulla intrinſeca Deo accidit mutatio; ſed tantummodo extrinſeca, quatenus oritur relatio, cui antea non erat locus, nimirum ut jam Deus ſi creator, conſervator & gubernator univerſi, quod ante non erat.

§. 1010.

§. 1010.

Sapientia quoque *bonitas* & *omnipotentia ejus prorſus immutabilis*; conſequenter *fieri nequit, ut vel ſapientia, vel bonitas, vel omnipotentia Dei ulla unquam capiat incrementa, vel decrementa* (§. 1009. 640. 699. 349.). Immutabilitas ſapientiæ ac bonitatis divinæ.

§. 1011.

Quicquid Deo ineſt, id vel ad eſſentialia, vel ad attributa pertinet, aut, ſi quid modi analogum eſt, id per modum attributi ineſt (§. 1004. *Th. nat.* 841. *Ont.*). Quomodo Deo inſint, quæ de ipſo prædicantur.

§. 1012.

Eſſentialia (§. 142 ſq. 303. *Ont.*) & *attributa* (§. 304. *Ont.*) *Deo inexiſtunt abſoluta neceſſitate; modorum vero analoga, etſi per modum attributorum inſint, neceſſitate tantummodo hypothetica* (§. 1004. *Th. nat.* 842. 79. 279. 301 *ſq Ont.*). Ex §. §. cit. apparet Analoga modorum tantummodo hypothetice neceſſaria eſſe, conſequenter nonniſi hypothetica neceſſitate inexiſtere. Eſt vero Deus prorſus immutabilis (§. 1009.), adeoque quod ab æterno ipſi æterno (§. 74.) in exiſtit, idem in exiſtere quoque debet in æternum (§. 291. *Ontol.*). Fieri adeo nequit, ut præter hæc analoga modorum, quæ ipſi inſunt, alia ipſis oppoſita inſint unquam actu. Quoniam itaque ea in re cum attributis conveniunt, quorum utpote abſoluta neceſſitate inexiſtentium oppoſitum Deo unquam ineſſe nequit, per modum attributorum inſunt. Differentia inexiſtentiæ.

Modus, quo quæ de Deo prædicantur eidem inſunt, probe perpendendus, ſi quidem omnis difficultas circa libertatem voluntatis divinæ evaneſcere debet. Sane qui eum probe cognitum atque perſpectum habet, ei libertati non amplius contraria videbitur electio mundi optimi, ita ut electio alterius pro moraliter impoſſibili habenda. Quæ vi principii contradictionis inferuntur, qualia ſunt, quæ ab aſeitate & intellectu divino pendent, ea abſoluta neceſſitate Deo conveniunt: quæ vero vi principii rationis ſufficientis conſequuntur, qualia ſunt, quæ a voluntate Dei pendent, ea nonniſi hypothetica neceſſitate de Deo enunciantur. In rebus finitis, in quibus ſucceſſioni eſt locus, contraria diverſo tempore ineſſe poſſunt, eſſentialibus ac attributis manentibus (*Th. nat. contr. T. I.*).

bus iisdem: unde modi rebus non inſunt inſtar attributorum, quorum oppoſita nunquam ineſſe poſſunt. Aſt in ente infinito, in quo omnia ſimul inſunt, quæ actu ineſſe poſſunt (§. 838. *Ontol.*), id ſingulare eſt, quod modorum analogis inexiſtentibus oppoſita nunquam actuinſint, atque hactenus cum attributis conveniant.

§. 1013.

Deus ſemper idem.

Deus ſemper idem permanet ab æterno in æternum (§. 1009. *Th. nat.* 291. *Ont.* 74. *Th. nat.*).

§. 1014.

Deus non eſt in tempore.

Deus non eſt in tempore (§. 1009. 1013. *Th. nat.* 291. 181. 574. *Ont.*).

§. 1015.

Mundus & ens finitum eſt in tempore.

Mundus (§. 48. 55. *Coſm.* 574. *Ont.*) *& omne ens finitum* (§. 835. 834. 705. 574. *Ont.*) *in tempore eſt.*

§. 1016.

Differentia æternitatis Dei ac temporis infiniti.

Æternitas Dei & tempus infinitum differunt (§. 74. 39. 71. *Th. nat.* 279. *Ont.* 1009. 1013. *Theol. natur.*). Æternitas igitur Dei conſiſtit in actualitate immutabili eorum, quæ ipſi inſunt. Atqui de tempore vid. §. 574. *Ont.* Idem ergo infinitum dici nequit, niſi quatenus nullum aſſignari poteſt initium, nullus finis, conſequenter limes nullus, ultra quem augeri amplius poteſt ſive ex parte ante, ſive ex parte poſt, quemadmodum loquuntur philoſophi, hoc eſt, niſi in ſenſu mathematico (§. 796. *Ontol.*).

§. 1017.

Æternitatis divinæ incommunicabilitas.

Æternitas Dei nulli enti finito communicari poteſt (§. 39. 1015. *Th nat.* 796. *Ont.* 1014. 74. 39. *Th. nat.*).

Æternitas nimirum Dei eſt attributum divinum ex aſeitate fluens ac infinitudine. Jam vide §. 45. *rat.*

§. 1018.

Præſentia quid ſit.

Ens unum præſens dicitur *alteri*, ſi ita coëxiſtunt, ut uni quidpiam inſit, cujus ratio immediata datur in altero. Quoniam itaque ens unum ab altero dependet, quatenus ejus, quod ipſi

ipſi inexiſtit, ratio in hoc altero continetur (§. 851. *Ontol.*); *ens unum, quod alteri præſens eſt, quoad determinationes intrinſecas vel actu dependet, vel ſaltem dependere poteſt ab altero propter coëxiſtentiam.* Quodſi duo entia coëxiſtentia A & B ſimul conſideramus atque ea, quæ ipſis in ſe ſpectatis ſeu abſolute conveniunt, perpendentes porro inquirimus, an inter ea, quæ ipſi B conveniunt abſolute, quidpiam occurrat, per quod aliquid de A intelligi poſſit, quod absque eo intelligi non poterat, adeoque in caſu præſenti nonniſi coëxiſtente B, ens A ad B refertur, & eodem modo B ad A referri poteſt (§. 855. *Ontol.*). Quamobrem patet *præſentia ad ſe invicem referri quoad coëxiſtentiam. Præſentia* igitur definiri poteſt per relationem entium quoad coëxiſtentiam, ideo quia coëxiſtunt, quoad determinationes intrinſecas vel actu a ſe invicem dependentium, vel dependere ſaltem valentium.

In propatulo eſt, quod præſentia ſupponat coëxiſtentiam, ut ea non ſit niſi coëxiſtentium. Non tamen ſola coëxiſtentia ad præſentiam ſufficit, alias anima adhuc præſens foret corpori mortuo, nondum corrupto, cum utraque ſubſtantia adhuc exiſtat, conſequenter anima a corpore ſeparata & corpus mortuum, ſed nondum corruptum, in coëxiſtentium numero ſint (§. 569. *Ontol.*). Omnis adeo quæſtio huc redit, quid in coëxiſtentibus porro ſupponi debeat, ut tanquam ſibi invicem præſentia conſiderari poſſint. Præſentiam ipſam non eſſe determinationem aliquam enti intrinſecam, nemo non admittit, conſequenter non niſi in relatione quadam quoad determinationem intrinſecam conſiſtere poteſt, cui propter coëxiſtentiam locus eſt. Jam ſi determinationes intrinſecas coëxiſtentium ſpectes, aut eædem a ſe invicem dependent, aut non dependent. Nemo affirmaverit, relationem fieri in præſentia quoad independentiam determinationum intrinſecarum, alias enim Sol horto præſens dici debebat, quando radiis ſuis eum amplius non ferit. Relinquitur itaque, ut in præſentia fiat relatio quoad determinationes intrinſecas dependentes. Adeoque præſentia eſt relatio entium quoad coëxiſtentiam, quatenus unum coëxiſtentium pendet ab altero quoad determinationes intrinſecas. E. c. Sit anima corpori vivo præſens, & corpus vivum animæ præſens.

§. 1019.

Præſentia agentis.

Si ens unum A in alterum B agit, A ipſi B præſens eſt, ſeu agens præſens eſt patienti. Vide §. 714. 290. 122. 112. 851. *Ont.* de eo, quod B patiens ab agente A dependeat; de coëxiſtentia conf. §. 569. *Ont.* de præſentia inde orta conſule §. 1018.

Unde liquet, qui admittit actionem alicujus entis in aliud; eum quoque admittere debere agentis præſentiam reſpectu patientis eo ſenſu, quem vocabulum præſentiæ ex communi loquendi uſu accepit.

§. 1020.

Præſentia agentis ob poſſibilitatem proximam agendi.

In quodcunque ens agens liberum agere poteſt, modo velit, ei præſens eſt (§. 1019.).

E. gr. Si quis fuerit in Bibliotheca & librum quendam ex repoſitorio, cui adſtat, tollere poſſit, modo velit; eidem libro præſens eſt. Vide §. 1018.

§. 1021.

Senſui quænam præſentia.

Quod ſenſu percipimus, id nobis præſens eſt (§. 56. *empir.* 1019. *Th. nat.*).

§. 1022.

Speciale caſus.

Quicquid videmus, vel tangimus, & cujus vocem vel ſonum quemcunque audimus eo, in quo ſumus loco editum, id nobis præſens eſt (§. 68. *emp.*).

§. 1023.

Præſentia animæ & corporis mutua.

Anima corpori & corpus animæ præſens eſt per unionem, ſeu quatenus illa cum eodem unitur (§. 723. 539. *rat.* 851. *Ont.* 1018. *Th. nat.*).

§. 1024.

Quamdiu duret.

Anima corpori & corpus animæ per omnem vitam præſens eſt, dum autem corpus moritur, præſens eidem anima eſſe deſinit (§. 1023.).

§. 1025.

Animæ corpus mortuum præſens eſſe nequit.

Animæ corpus mortuum præſens eſſe nequit (§. 733. 111. 129. *rat.* 851. *Ont.* 1018. *Th. nat.*).

§. 1026.

§. 1026.

Corpori mortuo, etiamſi nondum corruptioni obnoxio, anima præſens eſſe nequit (§. 733. *rat.* 56. 851. *Ont.*). Corpori mortuo nondum corrupto anima præſens eſſe nequit.

§. 1027.

Subſtantia ſimplex præſens eſſe nequit enti cuicunque alteri niſi tota (§. 673. *Ont.*). Subſtantia ſimplex tota præſens eſt.

§. 1028.

Anima tota præſens eſt corpori, cui unitur (§. 48. *rat.* 1023. 1027. *Th. nat.*). Anima tota præſens eſt.

§. 1029.

Anima immediate præſens non eſt niſi ei cerebri parti, ubi datur communicatio nervorum ſenſoriorum & motoriorum; mediate tamen toti corpori & ſingulis ejus partibus, per quas illi diſperguntur (§. 1023. *Th. nat.* 723. 539. *rat.* 851. *Ont.*). Conſtat vero ex anatomicis experimentis motum muſculorum perfici motu ex cerebro ad eosdem propagato. Vide §. 111. *rat.* 93. *empir.* 206, 403. 414. *rat.* Quamobrem cum ideæ materiales in cerebro ſint motus nervorum ſenſoriorum, vel ex organo ſenſorio in idem propagati, vel ex iſtis in cerebro enati (§. 112. *rat.*), ex hiſce vero naſcantur motus nervorum motoriorum ad muſculos propagandi, quemadmodum appetitiones ac averſiones ex perceptionibus ac operationibus intellectus, prouti requirit conſtans modificationum animæ ac corporis harmonia; corpus ab anima potiſſimum pendet quoad motus nervorum motoriorum in cerebro ex motibus in ſenſoriis nervis quomodocunque derivatos. Ex his ergo patet *primum* (§. 1018.). Animæ præſentia mediata & immediata in corpore.

Enimvero quoniam motu iſto per nervos ſenſorios ad muſculos propagato per experimenta anatomica determinatur motus voluntarius & ſpontaneus organi cujuscunque corporis noſtri; mediantibus nervis motoriis motus voluntarii ac ſpontanei organorum corporis ab anima dependent, conſequenter corpus ipſum quoad hoſce motus mediate dependet ab anima eidem coëxiſtente. Ex his igitur intelligitur id, quod erat *alterum* (§. 1018.).

§. 1030.

Præſentia elementorum.

Elementa rerum materialium ſibi præſentia ſunt, ſi immediata ratio, aut, ſi mavis, proxima ratio mutationum, quæ accidunt in uno, continetur in mutationibus, quæ contingunt in altero (§. 209. Coſm. 851. Ont. 1018. Th. nat.).

Ex elementorum nexu, quo conſtituuntur corpuſcula primitiva (§. 229. *Coſmol.*), facile probari poteſt, unum elementum multis ſimul præſens eſſe, & quidem ſingulis totum (§. 1027.), utpote ſubſtantia ſimplex (§. 182. *Coſmol.*).

§. 1031.

Præſentia ſubſtantiarum ſimplicium inter ſe.

Quoniam elementa ſunt ſubſtantiæ ſimplices (§. 182. *Coſmol.*), & quæ de mutua dependentia quoad determinationes intrinſecas demonſtrata ſunt (§. 209. *Coſmol.*), iisdem conveniunt, quatenus ſubſtantiæ ſimplices ſunt, facile patet, quæ de præſentia elementorum demonſtrata ſunt (§. 1030.), ea quoque de præſentia ſubſtantiarum ſimplicium tenenda eſſe. Quamobrem *ſubſtantia ſimplex una*, *finita* ſcilicet, *ſubſtantiæ ſimplici alteri finitæ præſens eſt, quatenus ratio proxima ſive immediata mutationum unius in mutationibus alterius continetur.*

§. 1032.

In loco eſſe quid dicatur.

In loco eſſe dicitur, quod determinatam quandam ſpatii partem implet. Quamobrem cum ſpatium impleatur, quatenus in ſpatio imaginario fingitur pars immobilis ejusdem extenſionis cum eo, quod idem implet (§. 609. *Ontol.*); *in loco quid eſt, quatenus in ſpatio imaginario fingi poteſt pars immobilis ejusdem cum ipſo extenſionis.* Adde §. 599. 608. *Ont.*

Etſi ad communem uſum imaginaria ſufficiant; cavendum tamen ne cum realibus confundantur. Etenim ex hoc fonte propullulant omnes difficultates, quæ in doctrina de præſentia rerum in genere & de omnipræſentia Dei in ſpecie occurrunt, non tollendæ, niſi imaginaria a realibus diſtinxeris.

§. 1033.

Cur corpus ſit in loco, ſubſtantia ſimplex non item.

Omne corpus in loco eſt; ſubſtantia ſimplex in loco eſſe nequit (§. 1032. Th. nat. 122. Coſm. 675. Ont.).

§. 1034.

§. 1034.

Animæ non minus brutorum, quam hominum in loco eſſe nequeunt (*§.* 48. 753. *rat.* 1033. *Th. nat.*). Cur animæ non ſint in loco.

§. 1035.

Elementa quoque *rerum materialium non ſunt in loco* (§. 182. *Coſm.*). Item elementa.

§. 1036.

Deus quoque *in loco eſſe haud quaquam poteſt* (*§.* 83. 1033.). Et Deus.

§. 1037.

Localiter præſens eſſe dicitur, quod cum præſens eſt rebus aliis, in loco exiſtit. Unde *præſentia localis* eſt, quæ cum exiſtentia in loco conjuncta. Præſentia localis quænam.

§. 1038.

Hinc porro *in re aliqua localiter præſens* eſt, quod intra limites ejus, cui præſens eſt, rei certum occupat locum. Localis præſentia in re aliqua.

§. 1039.

Quodſi adeo partem imaginariam ſpatii conſideres tanquam rem a corpore diverſam, & eandem certo quodam limite circumſcribis; *corpus in eo loco præſens* dicitur, quod intra iſtos limites ſeu terminos locum quendam occupat. Vide §. 61. *emp.* Præſentia in loco.

§. 1040.

Corpus omne præſens eſt in loco (*§.* 1033. 1032. 1039.) *& localiter præſens rebus* (*§.* 1033. 1037.), *vel in rebus* (*§.* 1038.). Corporis localis præſentia & præſentia in loco.

§. 1041.

Animæ humanæ & brutorum, immo ipſa elementa rerum materialium localiter præſentia non ſunt (§. 1034 ſq. 1028. 1037.). Illocalis præſentia animarum & elementorum.

§. 1042.

Deus localiter præſens eſſe nequit (*§.* 1036 *ſq.*). Illocalis præſentia Dei.

§. 1043.

Corpus omne per eſſentiam ſuam exiſtit in loco (§. 176. *Coſm.* 155. *Ont.* 1032. *Th. nat.*); *elemento autem uni* (§. 569. 590. *Ont.* Exiſtentia in loco quibus conveniat & repugnet.

Ont. 106. *rat.* 182. *Coſm.* 673. *Ont.* 1032. *Th. nat.*), *multoque magis animæ ipſique Deo exiſtentia in loco repugnat* (§. 48. 753. *rat.* 83. 1032. *Th. nat.*).

§. 1044.

Eſſe ut in loco quid ſit.

Quod in loco non eſt, dicitur *eſſe ut in loco*, quando præſens eſt rei in loco exiſtenti.

§. 1045.

Animæ ſunt ut in loco.

Animæ tam hominum, quam brutorum ſunt ut in loco (§. 1034. 1028. 1033. 1043 ſq.).

§. 1046.

Præſentia Dei.

Deus præſens eſt rebus omnibus in toto univerſo (§. 840. ſq. 842. 1019.).

§. 1047.

Deus totus creaturis præſens eſt.

Deus omni creaturæ totus præſens eſt (§. 83. 1005. 1046. 1027.).

Hinc patet, Deum non tantummodo virtute ſua ſeu omnipotentia eſſe rebus omnibus præſentem, ſed ſubſtantialiter, cum ſine ſubſtantialitate concipi non poſſit Deus totus. Nec probatu difficile foret, nihil in Deo concipi, quod non in præſentiam ipſius certo quodam modo influat.

§. 1048.

Extenſio præſentiæ divinæ.

Deus totus præſens eſt toti mundo adſpectabili & ſingulis rerum materialium elementis, corporibus item ſingulis, ſive in prima rerum origine productis, ſive hodienum genitis, ſingulis animabus humanis, ſingulis animabus brutorum (§. 1047. 778-780. 783. 777.).

§. 1049.

Modus præſentiæ divinæ uberius explicatur.

Deus totus eſt præſens toti mundo & totus præſens ſingulis ejus partibus (§. 1048. *Th. nat.* 119. 61. *Coſm.*) *citra multiplicationem* (§. 329. 331. *Ont.*) *& diffuſionem ſui* (§. 1005. 85. *Th. nat.* 548. *Ontol.*).

§. 1050.

Intime præſens rei quid.

Rei intime præſens dicitur, in qua nihil concipi poteſt a tota

a tota diverſum & diverſum ab aliis, quæ ſimul ad eandem pertinent, cui non ſit præſens.

§. 1051.

Deus intime præſens eſt rebus omnibus, quibus præſens eſt. Cum ens omne vel ſimplex ſit, vel compoſitum (§. 685. *Ont.*); res etiam, quibus Deus præſens eſt, vel in ſimplicium, vel in compoſitorum numero eſſe debent. De ſimplicibus vide §. 673. 341. *Ont.* 1050. *Th. nat.* De compoſitis ex ſimplicibus conflatis conf. §. 182. 176. 119. *Coſm.* 1048. 1050. *Th. nat.* Intima præſentia Dei.

§. 1052.

Deus eſt ut in loco omni (§. 1036. 1048. 1044. 1043.). Exiſtentia Dei ut in loco.

§. 1053.

Res omnes, aut, ſi mavis, creaturæ omnes Deo per eminentiam præſentes ſunt (§. 1021. 157. *Theol. nat.* 67. *empir.* 228. 939. *Th. nat.*). Quomodo res omnes Deo ſint præſentes.

Præſentia nihil denotat quod rebus intrinſecum eſt (§. 1018.). Quamobrem etſi creaturæ Deo per eminentiam præſentes dicantur, non tamen quid tribuitur creaturis, quod per eminentiam inſit, ſed tantummodo relatio quædam ad Deum, propterea quod ipſi quid per eminentiam ineſt.

§. 1054.

Omnipræſentia eſt præſentia ad omnia entia a ſe diverſa extenſa. Omnipræſentia quid ſit.

§. 1055.

Deus eſt omnipræſens (§. 1048. 1051. 1046. 352. 342. 777. 1053 ſq.). Omnipræſentia divina.

§. 1056.

Præſentia Dei omnium maxima eſt, quæ concipi poteſt (§. 1048. 1051. 1046. 343.). Magnitudo præſentiæ divinæ.

§. 1057.

Deus totus ſimul præſens eſt rebus omnibus (§. 1048 ſeq. 1051. 1053.). Adde §. 838. *Ont.* Præſentia divina ſimultanea eſt.

§. 1058.

Deo repugnans localis motus.

Deus non poteſt moveri de loco in locum (§. 1036. *Th. nat.* 642. *Ont.* 1052. 1044. 1057. 1051. 1050. *Th. nat.*).

§. 1059.

Rectitudo actionum divinarum.

Actiones Dei liberæ omnes rectæ ſunt (§. 913. *Th. nat.*). coll. §. 851. 118. *Ont.* & §. 567. 335. 332. 950. *Th. nat.*

§. 1060.

Quomodo æſtimanda.

Actionum divinarum rectitudo æſtimanda ex eſſentia & attributis divinis omnibus ſimul ſumtis (§. 950.).

§. 1061.

Difficultas judicii de ea.

Rectitudo actionum divinarum a nobis difficulter dijudicatur; ſæpius tamen ſatis probabiliter cognoſcitur (§. 1060. 446.).

§. 1062.

Conſtantia & perpetuitas voluntatis quid.

Conſtantia voluntatis eſt immutabilitas actus ejus in dato caſu, ſeu quoad actionem unam. *Perpetuitas voluntatis* eſt identitas actus ejus in omni caſu, ſeu quoad omnes actiones.

§. 1063.

Sanctitas quid.

Sanctitas eſt conſtans & perpetua voluntas non faciendi niſi quod rectum eſt.

§. 1064.

Qualis ſit ſanctus.

Qui ſanctus eſt, & ſemper facere vult quod rectum eſt, & nullo in caſu ſe a propoſito ſuo dimoveri patitur, ut faciat quod rectum non eſt (§. 1062 ſq.).

§. 1065.

Summa Dei ſanctitas.

Deus eſt ſanctiſſimus, ita ut ſanctitatem divina majorem concipere non detur (§. 1059. 368. 1062 ſq.).

Rectitudo voluntatis deficit vel ex parte intellectus, quatenus agens ignorat, quid rectum ſit, vel ex parte appetitus, quatenus ob rationes extrinſecas, quæ ipſi contrarium repræſentant tanquam appetibile, quod rectum agnoſcit, non vult. Neutrum in Deo locum habet. Omniſcius enim intime perſpicit, quid ſit rectum, ut ejus de actionis rectitudine judicium ne tantillo quidem a vero aberrare poſſit.

Volun-

Voluntas ejus non fertur niſi in optimum, adeoque voluptatum apparentium illecebris non flectitur in contrarium, quemadmodum humana. Nihil adeo in Deo, quod obſtet, quo minus ſit ſanctiſſimus.

§. 1066.

Deus ſanctiſſimum ſe probavit in creatione, ſanctiſſimum probat in conſervatione & gubernatione rerum (§. 1065. 1064. 760. 843. 901.). Idem patet ex §. 1059. 1064.

Ita ſe geſſit in creatione, conſervatione & gubernatione univerſi.

§. 1067.

Bonitas ſapientiæ attemperata, aut, temperamentum bonitati vi ſapientiæ adhibitum eſt *Juſtitia*. Ut adeo *Juſtus* ſit, qui bonitatem ſapientiæ attemperat, ſeu temperamentum bonitati vi ſapientiæ adhibet.

Juſtitia quid ſit.

E. c. Magiſtratus, cui finis civitatis, ſalus & tranquillitas ac ſecuritas publica ſuprema lex eſt, per bonitatem fertur in ſalutem omnium civium, quibus ſingulis bene eſſe cupit: enimvero ne ſingulis conſulat cum detrimento univerſitatis, vi ſapientiæ finem civitatis conſecuturus in eos, qui delinquunt, fini iſti contrarium facientes, ſevere animadvertit, prout finis illius conſervatio neceſſitatem imponit. Enimvero quid, quæſo, facit Magiſtratus, dum hoc pacto ſe juſtum probat? Nonne bonitatem ſapientiæ attemperat?

§. 1068.

Actio alium reſpicit directe, quæ fit alterius gratia; *indirecte* autem, quæ cum alterius gratia non fiat, alterius tamen ſimul rationem habet.

Reſpectus actionum ad alios directus & indirectus.

Directus eſt fundamentum juſtitiæ particularis, indirectus univerſalis. E. gr. Si quis termino ſolutionis comparente promte ſolvit, quod debet; ſolutio directe reſpicit alterum: ejus enim gratia fit, nimirum ut juſto tempore accipiat, quod ſuum eſt, nec conquerendi cauſam habeat, quod ſuum ſit penes alium. Enimvero ſi parens modice bibit vinum in prandio, quod certa quantitate hauſtum ſanitati ſuæ conducere expertus, ſanitatis conſervandæ gratia; modicus vini hauſtus in prandio directe non reſpicit alterum, ſed ſemetipſum. Enimvero quatenus exemplo ſuo docet liberos menſæ ſimul accumbentes, non eſſe hauriendum vinum, niſi quod ea, qua hauritur, quantitate

ſanitati conducere experti ſumus & motivum ſimiliter faciendi inſtillat; modicus vini hauſtus reſpicit liberos, adeoque alios, ſed indirecte. Per hanc ideam, quæ animo ingeneratur exemplo dato, acutiores quaſi per tranſennam conſpicient juſtitiam univerſalem per omnes omnino actiones liberas diffuſam, ſuo loco explicandam diſtinctius.

§. 1069.

Juſtitia circa quas actiones verſetur. *Juſtitia verſatur circa actiones alios vel directe, vel indirecte reſpicientes, ſeu juſti ſumus erga alios* (§. 1067. 695. 1068.).

§. 1070.

Summa Dei juſtitia. *Deus eſt juſtiſſimus, ita ut juſtitiam divina majorem concipere non liceat* (§. 699. 696. 698. 640. 1067.).

§. 1071.

Juſtitia actionum divinarum. *Omnes Dei actiones, ſive directe, ſive indirecte reſpiciant creaturas, juſtæ ſunt* (§. 1070. 1069.).

§. 1072.

Deus tanquam creator, conſervator & gubernator hujus univerſi juſtus eſt. *Quicquid Deus fecit in prima rerum creatione, quicquid adhuc facit in earum conſervatione & gubernatione; juſtum & rectum eſt* (§. 697. rat. 842. 899. 1059. 1071. Th. nat.).

§. 1073.

Nihil niſi rectum & juſtum in naturæ ordine. *Nihil fecit in ordine naturæ, quod non ſit rectum atque juſtum, aut, ſi mavis, quod non recte ac juſte fecerit* (§. 1072. 765.).

§. 1074.

Directio malorum ad bonum finem juſtitiæ divinæ eſt. *Directio malorum ad bonum finem eſt juſtitiæ divinæ* (§. 733. 684. 1067.). Vid. §. 688.

§. 1075.

Et quod hominem in mala ruere ſinat. *Juſtitiæ divinæ eſt, quod hominem in mala phyſica & moralia ruere ſinat* (§. 725 ſq. 1067.).

§. 1076.

Et permiſſio mali moralis. *Juſtitiæ divinæ eſt permiſſio mali moralis* (§. 676. 580. 714. 722. 1067.).

Permiſſio mali, de qua hic loquimur, phyſica eſt; minime autem moralis, quæ a lege oritur. Vid. §. 990. Permiſſio phyſica

tollit

tollit tantummodo coactionem externam, ne quis invitus omittere cogatur, quod vult facere: aſt moralis, quæ dicitur, homini confert jus aliquid vel committendi, vel omittendi, & tertium obligat ad non impediendum agentem, qui ſuo jure utitur.

§. 1077.

Malum phyſicum ab eo, qui alterum obligandi aliquod jus habet, ob malum morale eidem immiſſum *Pœna* dicitur. Pœna quid dicatur.

§. 1078.

Deus hominem ob male facta punit. Conſtat experientia, ex malo morali ſequi mala phyſica, alia quidem neceſſario, alia contingenter. Quoniam ea conſequuntur vi nexus rerum in hoc univerſo, liberrima voluntate Dei conſtituti (§. 667.); quin Deus velit ex malo morali ſequi illa mala phyſica, dubitandum non eſt. Et quoniam idem nexus rerum ſapientia divina conſtitutus (§. 666.); vi cujus unum fit propter alterum (§. 689. *Pſychol. ration.*); quin Deus ideo mali phyſici participem eſſe velit eum, qui malum morale commiſit, ſimiliter dubitandum non eſt. Jam vide §. 1077. 986. Deus punit ob male facta.

§. 1079.

Deus juſte punit male facientes. Ex §. 1078. patet, pœnas, quibus Deus afficit homines ob male facta, ineſſe nexui rerum ſapientia divina conſtituto (§. 666.). Enimvero Deus gubernat hoc univerſum, dum omnia inter ſe connectit (§. 901.), adeoque quod puniat homines ob male facta (§. 1078.), ad gubernationem hujus univerſi pertinet. Jam vide §. 1072. Juſtitia Dei in puniendo.

§. 1080.

Juſtitia vindicativa dicitur, qua pœnæ decernuntur & irrogantur male facientibus. Juſtitia vindicativa quid ſit.

§. 1081.

Deo competit juſtitia vindicativa (*§. 1078 ſq. 1080.*). Deo competit.

§. 1082.

Deum decet.

Juſtitia vindicativa Deum decet (§. 588. 1081. 1080. 374. 577 ſq. *Theol. natur.* 518. *Pſychol. empir.* 374. *Theol. natur.* 542. *empir.*). Manifeſtat igitur juſtitia vindicativa mali moralis diſplicentiam, fini ultimo, quem per exiſtentiam hujus univerſi intendit (§. 629.), conſequenter ſapientiæ, qua gaudet (§. 640.), ſummæ convenienter (§. 689. *ration.*). Jam vid. §. 332. *Theol. natur.*

§. 1083.

Convenit juſtitia vindicativa cum ſanctitate Dei.

Juſtitia vindicativa convenit ſanctitati divinæ, ſeu *Deo tribuenda, quia ſanctiſſimus eſt* (§. 1082. 332. 1080. 950. 1065. 1064.).

§. 1084.

Summa, quæ Deus perenniter fruitur, voluptas.

Deus maxima fruitur voluptate, qua major concipi nequit, & quæ nulli creaturæ communicari poteſt (§. 387. 141. 155 ſeq. 207. 162. *Theol. natur.* 511. 516 ſeq.), *& quidem perenniter* (§. 1009.).

§. 1085.

Beatitudo quid ſit.

Beatitudo eſt non impeditus progreſſus ad majores indies perfectiones.

§. 1086.

Beatitudinis gradus.

Beatitudo tanto major eſt, quanto majores ſunt perfectiones, ad quas progreſſus non impeditur (§. 1085.). Et quia ubi duo ad eundem progrediuntur perfectionis gradum, differentia non contemnenda, ſi unius progreſſus minus impeditur, quam alterius; *Beatitudo* quoque *major dicenda, ſi progreſſus ad majores indies perfectiones minus impeditur, quam ſi magis impeditur*: ſit ita, quod beatitudini videatur extrinſecum.

§. 1087.

Summa beatitudo.

Summa beatitudo conſiſtit in non impedita poſſeſſione ac fruitione perfectionum abſolute ſummarum (§. 1086.).

Nulla difficultas eſt, quod beatitudo ſumma videatur mutare genus, cum ea conſiſtat in poſſeſſione perfectionis, quæ vero ſumma non eſt, in

in progreſſu ad perfectionem: id enim obtinet in omnibus, quæ enti finito & infinito quaſi communia ſunt, prædicatis. Vide e.c. de intellectu §. 169. 163. 160.

§. 1088.

Beatiſſimus dicitur, cui competit beatitudo abſolute ſumma. *Qui beatiſſimus eſt, perfectionem ſummam ita poſſidet atque eadem fruitur, ut in poſſeſſione ac fruitione ejusdem nullo modo impediri poſſit* (§. 1087.).

Beatiſſimus quinam ſit.

§. 1089.

Deus beatiſſimus eſt (§. 387. 1009. *Th. nat.* 291. *Ont.* 1084. *Th. nat.* 511. *emp.* 956. 426. 70. 1088. *Th. nat.*).

Summa Dei beatitudo.

§. 1090.

Beatitudo divina nulli enti finito communicabilis (§. 1089. 1088. 1087. 387. 1007. *Th. nat.* 45. *rat.*).

Ejus incommunicabilitas.

§. 1091.

Nec ea homini ulli communicari poteſt (§. 837. *Ont.* 1090. *Th. nat.*).

In hominem non cadit.

§. 1092.

Datur quædam ſimilitudo eſſentialis inter Deum & animam, quantam admittit differentia inter ens infinitum & finitum. De anima vide §. 62. 66 ſq. 190. 529. *rat.* de Deo conf. §. 181. 121. 188. 83. 1005. *Th. nat.* 48. *rat.* Quamobrem cum ſubſtantiæ ſimplices diſtinguantur per vires ipſis inexiſtentes; ideo liquet inter Deum atque animam ſimilitudinem quandam eſſentialem intercedere.

Similitudo Dei & animæ.

De differentia, quæ inter Deum atque animam intercedit lege §. 184. 156. 160. *Theol. natur.* 62. *ration.* 838. 837. *Ontol.* 173. *Th. nat.*

Conſtabit hac collatione, animæ ineſſe, quæ Deo inſunt, infinito ad finitudinem depreſſo, & Deo ineſſe, quæ animæ inſunt, finito ad infinitudinem elevato. Immo per hoc ipſum intelligent acutiores, cur eorum, quæ Deo inſunt, ad finitudinem depreſſione ſubſtantia ſimplex

fiat

fiat anima ad unionem cum corpore quodem organico propendens; aſt elevatione eorum, quæ animabus inſunt, ad infinitudinem prodeat ſubſtantia ſimplex, quæ anima eſſe nequit, infinitudine quemadmodum in ceteris mutante genus. Inde eſt, quod Deus, anima mundi eſſe nequeat (§. 159.).

§. 1093.

Definitio Dei. *Deus definiri poteſt per ſubſtantiam, quæ omnes mundos poſſibiles ſibi maxime diſtincte atque ſimul repræſentat (§. 141. 156. 160. 1005.).* Quæ igitur hic ſumuntur, veritati conſentanea ſunt. Conſtat vero ex anterioribus, ex hac ipſa mundorum poſſibilium omnium repræſentatione diſtincta & ſimultanea rationem reddi tandem ceterorum omnium, quæ ipſi inſunt. Quamobrem cum definitionem ingredi non debeant, quæ per ea, quæ ſimul definito inſunt, determinantur (§. 730. *Log.*), adeoque rationem ſufficientem in iisdem agnoſcunt (§. 116. *Ont.*); vis hæc repræſentativa omnium mundorum poſſibilium, qua iidem diſtincte prorſus & ſimul repræſentantur, Deo definiendo ſufficit.

§. 1094.

Eſſentia divina. *Eſſentia divina conſiſtit in vi repræſentativa omnium mundorum poſſibilium diſtincta prorſus & ſimultanea* (§. 1093.). Hæc ipſa repræſentatio cum ſit neceſſaria (§. 189.), neceſſarii vero oppoſitum impoſſibile eſſe conſtet (§. 279. *Ontol.*), cur Deo inſit rationem nullam habet (§. 56. *Ontol.*), conſequenter primum eſt, quod de Deo concipitur. Jam vide §. 168. *Ont.*

Non eſt quod excipias voluntatem liberam & potentiam creatricem exinde deduci minime poſſe. Id enim inde eſt, quod vim iſtam non intuitive cognoſcamus, qualis in ſe eſt, ſed ejus notionem formemus duce idea vis repræſentativæ univerſi nobis inexiſtentis. Quamobrem cum neceſſe ſit ejus realitatem a poſteriori demonſtrari, nimirum per contingentem exiſtentiam hujus univerſi; mirum ſane non eſt, quod nonniſi ſuppoſita hujus univerſi exiſtentia contingente voluntatem liberam & potentiam creatricem ex illa deducere valeamus, quemadmodum a nobis factum.

§. 1095.

§. 1095.

Si notiones diſtinctas eorum, quæ animæ noſtræ per eſſentiam & naturam ejus inſunt, a limitationibus liberemus; notiones habemus perfectionum divinarum, ſeu attributorum Dei (§. 1092. *Th. nat.* 195. 210. *Ont.*). Quodſi ergo eorum, quæ animæ noſtræ per eſſentiam atque naturam ipſius inſunt, notiones diſtinctas quæſiveris; cum determinationes, quæ eas ingrediuntur, a ſe invicem diſtinguere (§. 87. *Log.*), immo ſi terminos quoque noveris, quibus illæ exprimuntur, alteri enumerare valeas, limitationes eorum, quæ animæ noſtræ per naturam & eſſentiam ipſam inſunt, perſpicies. Quamobrem ſi inde tollas limitationes omnes, quæ adſunt; prodibunt notiones earundem rerum, quatenus conveniunt enti infinito, conſequenter notiones eorum, quæ inſunt Deo. Quomodo ad notiones perfectionum divinarum perveniatur.

Deum intuitive non cognoſcimus, cum rerum a nobis diverſarum cognitio intuitiva ad ſenſus reſtringatur & imaginandi facultatem, quæ a ſenſu pendet (§. 117. *Pſychol. empir.*). Deus igitur inviſibilis (§. 89.) intuitive a nobis pro præſente cognoſcendi modo cognoſci nequit. Cognoſci ideo debet per creaturas, quatenus ex iis, quæ ipſis inſunt, colligimus, quæ Deo ineſſe debent. Enimvero ſi a rebus materialibus ad Deum argumentari volueris, notiones attributorum habere debes: neque enim eæ abſtrahi poſſunt a rebus, unde fit argumentatio, cum iisdem non inſint. Formandæ igitur ſunt eo, quem in propoſitione præſente inſinuavimus, modo. Atque hoc pacto patet cognitionem Dei, qualis jam in nos cadit, nobis eſſe poſſibilem propter animæ cum Deo ſimilitudinem eſſentialem (§. 1092.).

§. 1096.

Deo tribui poſſunt ſenſus per eminentiam (§. 157. 1053.). Senſus Deo per eminentiam tribuendi.

§. 1097.

Deo etiam *viſus & auditus per eminentiam tribui poſſunt* (§. 68. *emp.* 1096. *Th. nat.*). Item viſus & auditus.

§. 1098.

Deo per eminentiam ineſt imaginatio (§. 157. *Th. nat.* 92. *emp.* 228. 155 ſq. 160. 207. 164. 939 ſeq. 1094. 874. *Theol. nat.* 845. *Ont.*). Vis nimirum repræſentativa mundorum omnium (*Theol. nat. contr. T. I.*), Et imaginatio.

 poſſibi-

poſſibilium Deo eſſentialis, & potentia conſervatrix, qua ad omnes creaturarum actiones concurrit, ſupplet vicem imaginationis illimitatæ, ſi talem fingere licet.

§. 1099.

Ac memoria.

Deo competit memoria per eminentiam (§. 175 92. emp.). Imaginationem memoria ſupponit, nec ſine ea in ente aliquo datur. Jam de Deo conf. §. 157. 155. 160. 939 ſq. Quoniam itaque vi memoriæ res per ideas reproductas repræſentatæ tanquam præteritæ agnoſcuntur (§. 175. *empir.*); vis repræſentativa hujus univerſi ſimultanea atque diſtincta Deo eſſentialis (§. 1092.) & potentia conſervatrix, qua ad actiones creaturarum concurrit (§. 874.), memoriæ vicem ſupplet. E. (§ 845. *Ont.*).

Eſt vero abſolute maxima Dei memoria (§. 194. *emp.*).

§. 1100.

Oblivio in Deum non cadit.

Oblivio rei nullius in Deum cadit (§. 155 ſq. 160. 207. 940. *Th. nat.* 215. *emp.*).

§. 1101.

Appetitus ſenſitivus Deo non convenit.

Deo appetitus ſenſitivus nullo modo convenire poteſt (§. 580. *emp.* 156. *Th. nat.* 880. *emp.* 386. *Th. nat.*). Appetitus ſenſitivus nonniſi imperfecta quædam voluntatis ſpecies eſt. Quoniam itaque Deo competit voluntas abſolute perfectiſſima (§. 386.), non alio quodam opus eſt, quod vicem appetitus ſenſitivi in eodem ſuppleat, conſequenter appetitus ſenſitivus in Deo nec per eminentiam datur (§. 845. *Ont.*). E.

§. 1102.

Nec averſatio ſenſitiva.

Deo averſatio ſenſitiva nullo modo convenire poteſt (§. 582. *emp.* 156. *Th. nat.* 881. *emp.* 845. *Ont.*).

§. 1103.

Affectibus caret Deus.

Deus affectibus caret (§. 603. *emp.* 1101 ſq. *Th. nat.*). Idem patet ex §. 605. *emp.* 156. *Th. nat.*

§. 1104.

Affectus Deo per eminentiam tribuendi.

Affectus Deo inſunt per eminentiam (§. 1103. 156. 383. 385. 581. 588. *Theol. natur.* 605. 603. *empir.* 1059. *Theol. natur.* 845. *Ontol.*).

Patet

Patet hinc, quomodo explicandi ſint affectus, quando de Deo uſurpantur. E. gr. Deo tribuitur amor, quatenus is concipitur velle felicitatem creaturarum intelligentium, cum amor denotet diſpoſitionem animi ad voluptatem ex alterius felicitate percipiendam (§. 633. *empir.*) & eodem impellitur amans ad voluptatem amanti creandam, ac tædium ab eo avertendum (§. 652. *emp.*).

§. 1105.

Præſentia localis per eminentiam Deo tribuenda (§. 1042 ſq. 1048. 1033. 1039. 1037. *Th. nat.* 845. *Ont.*). Præſentia localis per eminentiam.

§. 1106.

Unus eſt Deus creator, conſervator & gubernator univerſi. Dependentia mundi ab uno Deo. Ex antecedentibus patet, mundum a Deo uno pendere quoad creationem, conſervationem ac gubernationem. Quamobrem cum plures dii præter rationem admitterentur, uno mundi creationi, conſervationi ac gubernationi ſufficiente; unus tantummodo Deus eſt creator, conſervator & gubernator univerſi.

§. 1107.

Præter Deum unum mundi creatorem, conſervatorem & gubernatorem non datur alius Deus (§. 387. 166. 388. 354. 640. 699.). Cur Deus ſit unicus. Quodſi ergo alius adhuc poneretur Deus, unus non differet ab altero. Cum igitur inter plures Deos nulla concipi poſſit differentia ſpecifica, unus nonniſi Deus poſſibilis (§. 181. *Ontol.*). Eſt vero Deus ens a ſe (§. 67.), conſequenter ideo exiſtit, quia poſſibilis (§. 34.). Unus adeo tantummodo Deus exiſtit, adeoque præter unum iſtum Deum mundi creatorem, conſervatorem & gubernatorem (§. 1106.) non datur alius, qui ſit Deus.

Si res in ſtatu puræ poſſibilitatis conſiderantur, non admittuntur tanquam plura, niſi quæ differunt: alias enim idem bis tantummodo poneretur, quod an fieri poſſit, demum quæritur, ubi de exiſtentia quæſtio incidit. Ita in ſerie numerorum non admittitur niſi unus binarius, cum inter duos binarios nulla intercedat differentia, & in ſerie naturali, quæ tantummodo omnes numeros poſſibiles exhibet, nulla datur ratio, cur binarius vel alius quicunque numerus bis poni debeat. Jam ei, quod poſſibile, exiſtentia non repugnat (§. 133. *Ont.*); ut vero exiſtat,

ratio ſufficiens detur neceſſe eſt, cur exiſtat potius, quam non (§. 70. *Ontol.*). Quodſi jam ens ideo exiſtit, quia poſſibile, quemadmodum de ente a ſe & Deo oſtendimus (§. 34. 67.), & unum tantummodo iſtiusmodi ens poſſibile concipitur, quemadmodum ſpiritus perfectiſſimus, qui eſt Deus (§. 387.), cur unum exiſtat ratio ſufficiens datur, utpote in poſſibilitate ipſius contenta: ſed nulla datur, immo dari nequit ratio ſufficiens, cur idem ens bis ponatur, propterea quod eadem intrinſeca eſſe debet. Et hoc modo impoſſibile eſt, ut ſpiritus perfectiſſimus in ſerie entium actualium bis bonatur, quemadmodum binarius in aliqua numerorum ſerie, ubi ratio cur actu ponatur non in ipſo binario, ſed extra ipſum datur, conſequenter per eſſentiam binarii non repugnat, ut in ſerie aliqua bis poni poſſit. Cum vero entia contingenter exiſtentia rationem exiſtentiæ ſuæ non habeant in ſeipſo, ſed extra ſe in alio (§. 310. *Ont.*); per ſe non implicat ens idem in ſingulari poni bis, ſed ne bis ponatur ſapientiæ divinæ repugnat. Unde jam patet, *principium indiſcernibilium*, quod excludit exiſtentiam duorum individuorum, per omnem rerum actualium ſeriem regnare, ita ut Deus, cui tanquam cauſæ primæ ſubſtant omnia, non habeat ſui ſimilem per ipſam eſſentiam ſuam; cetera vero non agnoſcant ſui ſimilia individua ſeu in ſingulari per voluntatem ipſius, quæ ſumma ſapientia regitur.

§. 1108.

Vita Dei in quo conſiſtat.

Vita Dei conſiſtit in continuo intellectus ac voluntatis actu (*§. 124. Th. nat. 643. rat. 108. 163. 356. 160. 355. 319. 190 368. 108. Theol. natur.*).

§. 1109.

Vita creaturarum a Deo pendet.

Creaturæ viventes omnes vitam a Deo habent (*§. 843. 870. 874. 876. 107 ſeq.*).

§. 1110.

Conſenſus S. S quoad immutabilitatem.

Juxta S. S. Deus prorſus immutabilis. Jac. I, 17. Cum Deum Patrem luminum vocet, facile colligitur, hoc ipſo nos moneri, ne, quæ de immutabilitate Dei dicuntur, ad ſolam voluntatem; verum etiam ad intellectum referamus. Et quia de datione boni ſermo eſt, ad potentiam quoque extendenda ſunt. Ne vero quis exiſtimet, ex accidente fieri poſſe, ut quædam mutatio accidat; emphatice admodum affirmat, ne umbram quidem viciſſitudinis penes Deum locum habere.

§. 1111.

§. 1111.

Deus juxta S. S. non eſt in tempore. Vid. *Jacobi* l. c. coll. §. 569. 574. *Ont.* Adde *Pſalm.* XC, 4. item 2 *Pet.* I, 3.

Quoad negationem exiſtentiæ in tempore.

§. 1112.

Deus juxta S. S. ſemper idem manet ab æterno in æternum. Pſalm. CII, 27.

Et quoad identitatem eorum, quæ Deo inſunt, conſtantem.

§. 1113.

Deo juxta S. S. tribuenda omnipræſentia, quæ locali per eminentiam reſpondet, ita ut in loco quidem non ſit proprie loquendo, ſit tamen ut in loco. Actor. XVII, 27. 28. 25. Adde *Jeremiam* c. XXIII, 23. *Pſalm.* CXXXIX, 7. Repete §. 1054. 1046. 1018. item §. 100-102. 1033. 1032. 1105. 1044.

Quoad omnipræſentiam Dei.

§. 1114.

Juxta S. S. actiones Dei omnes rectæ ſunt & ſanctus dicitur eodem ſenſu, quo actionum rectitudinem & ſanctitatem eidem vindicavimus in ſuperioribus. De rectitudine conf. *Pſalm.* XXV, 8. coll. §. 950. 1059. Superiorem enim Deus non habet, ad cujus voluntatem componendæ actiones eſſent. De ſanctitate vide *Jeſ.* VI, 3. *Lev.* XIX, 2. coll. 1 *Theſſ.* I, 4. & §. 1063 ſq.

Conſenſus S. S. quoad actionum rectitudinem & ſanctitatem.

§. 1115.

Deo juxta S. S. tribuenda ſanctitas abſolute ſumma. Cum Hebræi careant ſuperlativo; dicitur ſanctus κατ' ἐξοχὴν, ita ut adjectivum ſanctus ſumatur ſubſtantive tanquam ſynonymon Dei veri, *Jeſ.* XL, 25. *Jeſ.* XL, 21. *Jeſ.* XXIX, 23.

Qualis Dei ſanctitas juxta S. S.

§. 1116.

Juxta S. S. Deus juſtus eſt eodem ſenſu, quo ſupra eundem juſtum eſſe evicimus, & juſtitia etiam vindicativa eidem tribuenda. Pſ. CXLV, 17. Quia h. l. juſtitia ſanctitati contradiſtinguitur, neceſſe eſt, ut juſtitia ſpectetur in actionibus divinis, quatenus extra ipſum referentur ad entia alia ab ipſo diverſa, conſequenter ad creaturas. Et ſane ubi in ſacris homines Deo juſtitiæ laudem tribuunt; eum juſtum pronunciant, quatenus in rectitudine actionis divinæ nihil reprehendi poteſt quoad ipſos. Vide *Exod.* IX, 27. Pertinet igitur hæc actio ad ſapientiam divinam

Conſenſus S. S. quoad juſtitiam.

vinam (§. 678. *ration.*), Deo juxta S. S. ſenſu (§. 686.) tribuendam. Pharao etiam non accuſat bonitatem divinam, nec conqueritur de nimia Numinis ſeveritate, ſed factum Dei ad ſe referens & agnoſcens, quod ſit ad voluntatem ſuam flectendam neceſſarium, per ſapientiam divinam rectum agnoſcit, quod per bonitatem minus rectum dici poſſe videbatur, ac ideo Deum juſtum appellat. Jam conf. §. 1067. 1070. Juſtitiam vindicativam in S. S. tribui Deo, patet inter alia ex *Pſalm. VII, 12.* coll. *Exod. XX, 5.* & *Matth. XXV, 41.* & ſeqq.

§. 1117.

Conſenſus S.S. quoad beatitudinem Dei.

Deo juxta S. S. tribuenda eſt beatitudo eodem ſenſu, quo eam ipſi vindicavimus. *1 Tim. VI, 15.* coll. *Pſalm. I, 1 ſqq. §. 1085. 1110. 1089.*

§. 1118.

Conſenſus S. S. quoad unitatem.

Deus juxta S. S. nonniſi unus eſt, nec datur præter ipſum alius, qui ſit Deus. *Deut.* VI, 4. *Epheſ.* IV, 6. & 1 *Tim.* II, 5. *Deut.* IV, 35. *Jeſ.* XLIV, 6. & c. XLV, 21. 22. 1 *Corinth.* VIII, 4.

§. 1119.

Qualis ſubſtantia ſit Deus.

Deus eſt ſubſtantia prima (§. 1005. 92.) & *increata* (§. 79. *Th. nat.* 541. 690. *Ont.* 697. *rat.*).

§. 1120.

Qualis cauſa ſit Deus.

Deus omnium rerum cauſa prima eſt (§. 90. *Coſm.* 67. 71. *Th. nat.* 866. 881. *Ont.*); *creaturæ ſunt cauſæ ſecundæ* (§. 777. *Theol. natur.* 697. *ration.*), *dependenter a prima operantes* (§. 879.).

FINIS
PARTIS PRIMÆ THEOLOGIÆ NATURALIS.

THEO-

THEOLOGIA NATURALIS

METHODO SCIENTIFICA
PERTRACTATA.

PARS POSTERIOR,

QUA

EXISTENTIA ET ATTRIBUTA
DEI EX NOTIONE ENTIS
PERFECTISSIMI ET NATURA
ANIMÆ DEMONSTRANTUR,

ET

ATHEISMI, DEISMI, FATALISMI,
NATURALISMI, SPINOSISMI
ALIORUMQUE DE DEO ERRORUM FUNDAMENTA SUBVERTUNTUR.

THEOLOGIÆ NATURALIS PARS II.

SECTIO I. QUA EXISTENTIA ET ATTRIBUTA DIVINA A PRIORI DEMONSRTANTUR.

CAPUT I. DE NOTIONE ENTIS PERFECTISSIMI ET EJUS EXISTENTIA.

§. 1.

Compoſſibilia dicuntur, quæ una eidem ſubjecto ineſſe poſſunt. Compoſſibilium definitio.

§. 2.

Eſſentialia entis compoſſibilia ſunt (§. 143. 85. 142. *Ontol.*). Compoſſibilitas eſſentialium.

§. 3.

Item eſſentialium, attributorum & modorum.

Eſſentialia, attributa & modi cujuscunque entis (ſ. 300. 150. Ont.) in numero compoſſibilium ſunt (ſ. 1.).

§. 4.

Poſſibilitas abſoluta compoſſibilium.

Compoſſibilia in ſe ſpectata non ſunt impoſſibilia (§. 132. *Ont. 1. Th. nat. T. 2.*), adeoque *poſſibilia* (§. 85. *Ont.*).

§. 5.

Realitas quid dicatur.

Realitatis nomine hic nobis venit, quicquid enti alicui vere ineſſe intelligitur, non vero per perceptiones noſtras confuſas ineſſe videtur.

E. gr. Intellectum animæ noſtræ vere ineſſe intelligimus: eſt igitur quædam realitas. Aſt colores objectis tales non inſunt, quales per imagines nobis exhibentur, ſed tantummodo propter confuſas, quas de iis habemus, perceptiones ineſſe videntur. Realitates igitur non ſunt, etſi corporibus inſint realitates, quarum multiplici confuſione a percipiente finito facta accidit, ut ineſſe videantur. Realitas hic opponitur phænomeno (§. 225. *Coſm.* 98. 97. *rat.*).

§. 6.

Entis perfectiſſimi definitio.

Ens perfectiſſimum dicitur, cui inſunt omnes realitates compoſſibiles in gradu abſolute ſummo.

§. 7.

Illimitatum eſt.

Ens perfectiſſimum prorſus illimitatum eſt (§. 6. *Th. nat. T.* 2. 825. *Ont.*).

§. 8.

Limitum excluſio ex eo.

Omnis ergo *limitis expers eſt* (ſ. 7.).

§. 9.

Ejus immutabilitas.

Ens perfectiſſimum eſt prorſus immutabile (ſ. 8. *Theol. nat.* T. 2. 827. *Ont.*).

§. 10.

Infinitudo entis perfectiſſimi.

Ens perfectiſſimum eſt infinitum (ſ. 9. *Th. nat.* T. 2. 291. 838. *Ont.*).

Idem patet ex (§. 6. 1. *Th. nat.* T. 2. §. 838. *Ont.*).

§. 11.

§. 11.

Gradus abſolute ſummus realitatis excludit omnem defectum. Poſſet enim eadem concipi major, nimirum in quo adeſt, quod deficere ſupponitur. Tunc vero non adeſſet gradus abſolute ſummus, qui ſumebatur. Qualis ſit gradus abſolute ſummus realitatis.

§. 12.

Realitas in gradu abſolute ſummo poſſibilis eſt (§. 5. *Th. nat.* T. 2. 135 ſq. *Ont.*). Realitatem ergo omnem, præciſo gradu ſpectatam eſſe poſſibilem patet. Jam gradus ſummus realitatis omnem excludit defectum (§. 11.), adeoque nihil ad eandem quomodocunque pertinens de ea negari poteſt. Impoſſibile igitur eſt, ut de realitate in gradu abſolute ſummo idem & affirmari, & negari debeat. Jam vide §. 30. 85. *Ont.*). Poſſibilitas realitatis in gradu abſolute ſummo.

§. 13.

Ens perfectiſſimum poſſibile eſt (*§. 6. 1. Th. nat.* T. 2. 30. *Ont.* *6. 11. Th. nat.* T. 2. 30. *Ont.*). Quodſi notio entis perfectiſſimi contradictionem quandam involveret, aut eam involveret quoad realitates, quæ eidem tribuuntur, aut quoad gradum, qui de iſtis ſumitur (§. 6.). Neutro autem modo contradictionem involvit *per* §. §. *cit.* E. (§. 85. *Ontol.*). Poſſibilitas entis perfectiſſimi.

§. 14.

Deus eſt ens perfectiſſimum, ſcilicet abſolute tale. Dei definitio.

Definitio hæc Dei nominalis eſt.

§. 15.

Deus realitates omnes compoſſibiles in gradu abſolute ſummo continet (*§. 14. 6.*). Quænam Deo inſint.

§. 16.

Deus prorſus illimitatus eſt, nec ulli prorſus in eo dantur limites (*§. 7. 8. 14.*). Limitum a Deo remotio.

§. 17.

Deus prorſus immutabilis eſt (*§. 9. 14.*). Immutabilitas Dei.

§. 18.

Deus eſt infinitus (*§. 14. 10.*). InfinitudoDei.

§. 19.

Poſſibilitas Dei.

Deus quoque *poſſibilis eſt* (*ſ*. 13 *ſeq.*).

§. 20.

Exiſtentia quod & qualis ſit realitas.

Exiſtentia neceſſaria (§. 24. *Th. nat.* T. 1. §. 5. *Th. nat.* T. 2.) *& contingens* (§. 80. *Coſm.* 294. 309. *Ont.* 5. *Th. nat.* T. 2.) *realitas eſt, illaque gradus abſolute ſummi* (§. 311. 309. 310. 316. 452. 746. *Ont.*). In exiſtentia vero gradus concipi nequeunt, quam quoad neceſſitatem exiſtendi. Jam exiſtentia neceſſaria eſt, vi cujus impoſſibile ens non exiſtere (§. 279. *Ont.*); cum vi contingentis etiam non exiſtere poſſit (§. 294. *Ont.*). Major itaque exiſtentiæ gradus concipi nequit, quam qui exiſtentiæ neceſſariæ convenit, conſequenter ea gradus abſolute ſummi eſt. Enimvero eadem quoque realitas eſt *per num. I.* hujus §. Eſt igitur realitas gradus abſolute ſummi.

Sumimus hic, quod in parte prima demonſtravimus, ens neceſſarium exiſtere.

§. 21.

Exiſtentia Dei.

Deus neceſſario exiſtit (§. 15. 19. *Th. nat.* T. 2. 133. *Ont.* 20. 1. 20. *Th. nat.* T. 2.).

§. 22.

Quale ens ſit Deus.

Deus ens neceſſarium eſt (§. 21. *Th. nat.* T. 2. 309. *Ont.*). *Ens contingens Deus eſſe nequit* (§. 310. *Ont.*).

§. 23.

Cujus vi exiſtat.

Deus vi propria exiſtit, ſeu *ſibimetipſi ad exiſtendum ſufficit* (§. 22. *Th. nat.* T. 2. 26. *Th. nat.* T. 1.).

§. 24.

Aſeitas Dei.

Deus ens a ſe (§. 22. *Th. nat.* T. 2. 33. *Th. nat.* T. 1.).

§. 25.

Independentia Dei.

Deus eſt ens independens (§. 24. *Th. nat.* T. 2. 30. *Th. nat.* T. 1.).

§. 26.

Undenam ſit exiſtentia ipſius.

Deus rationem exiſtentiæ in eſſentia ſua habet (§. 24. *Th. nat.* T. 2. 31. *Th. nat.* T. 1.).

§. 27.

§. 27.

Deus per eſſentiam exiſtit, ſeu exiſtentia ipſi eſſentialis eſt (§. 26. *Th.nat.* T. 2. 118. *Ont.*). Eſſentialitas exiſtentiæ divinæ.

§. 28.

Deus ideo exiſtit, quia poſſibilis (*ſ*. 24. *Theol. natur.* T. 2. 34. *Th.nat.* T. 1.). Cur Deus exiſtat.

§. 29.

Deus nullum exiſtendi initium, nullum finem habet (§. 21. *Th.nat.* T. 2. §. 279. *Ont.*). Interminabilitas exiſtentiæ divinæ ab utraque parte.

§. 30.

Deus eſt æternus (§. 39. *Th.nat.* T. I. §. 29. *Th.nat.* T. 2.). Æternitas Dei.

§. 31.

Deus nec oriri (*ſ*. 541. *Ont.* 29. *Th.nat.* T. 2.), *nec interire poteſt* (*ſ*. 541. *Ont.* 29. *Th.nat.* T. 2.). Impoſſibilitas ortus & interitus Dei.

§. 32.

Deus annihilari nequit (*ſ*. 540. *Ontol.* 29. *Theol. natur.* T. 2.). Impoſſibilitas annihilationis Dei.

§. 33.

Deus eſt ens omnium primum & ultimum (*ſ*. 29. *Th. nat.* T. 2. *ſ*. 44. *Th.nat.* T. 1.). Primitas & ultimatio Dei.

§. 34.

Deus ſempiternus eſt (*ſ*. 29. h. l. 75. *Th.nat.* T. 1.). Sempiternitas Dei.

§. 35.

Deus non eſt ens compoſitum (*ſ*. 21. 27. h. l. 279. 541. 533. 542. *Ont.*), *ſed ſimplex* (*ſ*. 685. *Ont.*). Negatio compoſitionis de Deo ejusque ſimplicitas.

§. 36.

Deo tribui nequeunt, quæ compoſito, quatenus compoſitum eſt, ſeu vi definitionis tribuuntur (*ſ*. 35. h. l. 674. *Ont.*). Quænam Deo tribui repugnet.

§. 37.

Deo tribui nequeunt, quæ ullo modo defectum aliquem involvunt (§. 14. 6.). Idem ulterius expenditur.

§. 38.

Extenſio cur Deo repugnet.

Deus extenſus eſſe nequit (§. 35. h. l. 675. *Ont.*).

§. 39.

Immaterialitas Dei.

Deus corporeus ſeu materialis eſſe nequit (§. 38. h. l. 122. 141. *Coſm.*).

§. 40.

Organa corporea Deo non tribuenda.

Nec organa corporea eidem tribui poſſunt (§. 39.), conſequenter cum organa ſenſoria ſint corporea, *nec organa ſenſoria Deo tribui poſſunt.*

§. 41.

Indiviſibilitas Dei.

Deus eſt indiviſibilis (§. 35. h. l. 676. *Ont.*).

§. 42.

Figura cur careat Deus.

Deus nulla præditus eſt figura (§. 35. h. l. 677. *Ont.*).

§. 43.

Cur magnitudine.

Deus caret magnitudine (§. 35. h. l. 678. *Ont.*).

§. 44.

Spatium non implet.

Deus nullum ſpatium implere poteſt (§. 35. h. l. 679. *Ontol.*).

Qui Deo tribuunt extenſionem, aut extenſionem tribuere debent terminatam, aut interminatam. Si interminatam tribuunt, Deus per infinitum ſpatium diffunditur ipſumque implet: id quod propoſitioni præſenti repugnat. Si vero tribuunt terminatam, cum limes extenſi figura ſit (§. 621. *Ontol.*), Deus figura præditus eſt, quod contrariatur (§. 42.).

§. 45.

Differentia Dei a corporibus.

Deus prorſus differt a corporibus (§. 35. h. l. 683. *Ont.* 119. *Coſmol.*).

§. 46.

An Deus ſit modificabilis.

Deo nulli inſunt modi, per eminentiam tamen modificabilis eſt (§. 18. h. l. 840. 846. *Ont.*).

§. 47.

§. 47.

Deus eſt ſubſtantia per eminentiam. Vid. §. 1005. *Theol. nat.* T. 1. Subſtantialitas Dei.

§. 48.

In Deo nulla datur ſtatuum ſucceſſio (§. 18. h. l. 838. 569. *Ont.*). Idem claret ex §. 17. h. l. 705. *Ont.* Nulla ſtatuum ſucceſſio in Deo locum habet.

§. 49.

Deo ſolo exiſtente nullum datur tempus (§. 48. h. l. 574. *Ontol.*). Deo ſolo exiſtente tempus non datur.

§. 50.

Æternitas Dei non eſt tempus infinitum (§ 30. 49.). Aeternitas Dei num ſit tempus infinitum.

§. 51.

Æternitas Dei mundo incommunicabilis (§. 30. 48. h. l, 48 ſq. 52. 59. *Coſm.* 300. *Ont.*). Num mundo communicari poſſit.

§. 52.

Æternitas Dei enti nulli finito communicari poteſt (§. 30. 48. h. l. 834. *Ont.*). Num enti nulli finito.

§. 53.

Æternitas Dei animæ humanæ incommunicabilis (§. 264. *rat.* 52. h. l). Num animæ humanæ.

§. 54.

Æternitas animæ a parte poſt (§. 744. *rat.* 39. *Th. nat.* T. 1.) *diverſa eſt ab æternitate Dei* (§. 50. 48.). Aeternitas animæ a parte poſt.

§. 55.

Deus non eſt in loco (§. 1032. *Theol. natur.* T. 1. 44. h. l.). Illocalitas Dei.

§. 56.

Deus moveri nequit, nec ſucceſſive alio alioque in loco eſſe poteſt (§. 55. h. l. 642. *Ont.*). Motus Deo repugnat.

§. 57.

§. 57.

Localis præſentia Deo repugnans.

Deus localiter præſens eſſe nequit (*§.55.* h.l. *1037. Th. nat.* T. 1.).

§. 58.

Mundus non eſt Deus, nec quicquid in eo obſervatur.

Mundus adſpectabilis non eſt Deus, nec quicquam, quod in eodem obſervatur, eſſe Deus poteſt (*§.17.*). Idem patet ex §. 48. h.l. 52. 55. *Coſm.* item ex §. 35. h.l. 62. *Coſm.*

§. 59.

Corpus terminatum Deus eſſe non poteſt.

Nullum corpus terminatum Deus eſſe poteſt (§. 123. *Coſmol.* 42 ſq. h.l.).

§. 60.

Anima aliqua humana Deus eſſe nequit.

Deus non poteſt eſſe anima, qualis eſt hominum (§. 264 ſq. *rat.* 18. h. l.).

§. 61.

Deus non poteſt eſſe homo.

Deus homo aliquis eſſe non poteſt (§. 59 ſq.).

§. 62.

Elementa rerum materialium Deus non ſunt.

Elementa rerum materialium Deus eſſe non poſſunt (§. 197. *Coſm.* 17. h. l.). Idem patet ex §. 203. *Coſm.* 18. *h. l.*

§. 63.

Quænam entia pertineant ad mundum.

Præter corpora eorumque elementa (§. 119. 61. 182. 176. *Coſm.*) *& animas non datur ens aliud, quod ad hunc mundum adſpectabilem pertineat.*

Quoniam ens ſimplex ab elementis diverſum ad mundum pertinere debet *per hypoth.* neceſſe eſt, ut ideo exiſtat, quia hic mundus exiſtit, conſequenter vel in mundo integro, vel corpore aliquo, ejus parte (§. 119. *Coſmol.*) ineſſe debet quidpiam, per quod intelligitur, cur mundo exiſtente ipſum etiam exiſtat, adeoque vel in integro mundo, vel in aliqua ejus parte ſeu corpore aliquo continetur ratio, cur ipſum una cum elementis rerum, per quæ corpora aggregantur, exiſtat (§. 56. *Ontol.*), & hinc vel cum mundo toto, vel cum aliquo corpore in eodem connecti debet (§. 10. *Coſmol.*). Entia duo, quatenus coëxiſtunt, inter ſe con-

ſe connectuntur, ſi unum in ſe continet rationem ſufficientem modificationum alterius, aut mutationum quarumcunque in altero conſequentium (§. 38. *Coſmol.*). Quamobrem ſubſtantia aliqua ſimplex cum corpore, aut mundo integro connecti nequit, niſi quatenus per ea, quæ in corpore, aut mundo integro accidunt, reddi poteſt ratio ſufficiens eorum, quæ in ipſo contingunt. Enimvero ens iſtiusmodi, cujus mutationum ratio reddi poteſt per ea, quæ in corpore aliquo contingunt, anima a nobis dicitur (§. 539. 540. *ration.*). Quare quæ præter entia ſimplicia rerum materialium elementa (§. 182. *Coſmol.*) exiſtunt ſubſtantiæ ſimplices ad mundum pertinentes, animæ eſſe debent. E.

§. 64.

Deus diverſus eſt a mundo adſpectabili & omni, quod in eo datur (§. 58. 60. 62 ſq.). Diverſitas Dei ab univerſo & omni quicquid in eo eſt.

§. 65.

Vis motrix, qualis in corporibus obſervatur, Deo tribui nequit (§. 296. *Coſm.* 5. 14. 6 *h. l.*). Negatio vis motricis de Deo.

Cave ne hinc inferas, Deum movere non poſſe corpus: neque enim ex propoſitione præſente ſequitur, niſi quod motum in corpore producere nequeat eo modo, quo corpus unum movet alterum, in quod impingit.

§. 66.

Deus non eſt natura rerum (§. 506. *Coſm.* 65. *h. l.*). Dei a natura rerum diverſitas.

§. 67.

Natura rerum Deus eſſe nequit (§. 508. *Coſm.* 47. *h. l.*). Idem conſtat ex §. 507. *Coſm.* 507. 65. *h. l.* Natura rerum Deus eſſe nequit.

§. 68.

Natura rerum non eſt ens perfectiſſimum (§. 67. 14.). Natura rerum non eſt ens perfectiſſimum.

§. 69.

Quæ animæ inſunt realitates ſimplicitati compoſſibiles ſunt (§. 48. *rat.* 1. *h. l.*). Realitates ſimplicitati compoſſibiles.

§. 70.

Quænam realitates Deo tribuendæ.

Realitates, quæ inſunt animæ noſtræ, Deo tribuendæ in gradu abſolute ſummo (*§. 15. 35. 69.*).

§. 71.

Qualis vis Deo competat.

Deo competit vis repræſentativa omnium mundorum poſſibilium prorſus illimitata (*§. 63. rat. 570. u. h. l. 825. Ont. 101. Coſm. 468 826. Ont.*).

§. 72.

Qualis ſit vis iſta.

Vis repræſentativa in Deo eſt unicus immutabilis actus (*§. 71. h. l. 723. Ont. 18. h. l. 838. Ont. 17. h. l.*).

§. 73.

Quomodo Deo inſit vis.

Vis Deo ineſt per eminentiam (*§. 725. Ontol. 72. h. l.*). Quamobrem id, quod vim appellamus, proprie loquendo ipſi non ineſt. Quoniam tamen unicus quidam in ipſo datur actus repræſentationis omnium poſſibilium mundorum (§. *cit.*) & poſita vi ponitur actio (§. 723. *Ontol.*); in Deo quid ineſt, quod vicem illius vis ſupplet, quæ proprie loquendo ipſi tribui nequit. Jam conf. §. 845. *Ont.*).

In ente finito vis continuo tendit ad ſtatus mutationem, veluti vis repræſentativa mundi in anima continuo ad alias aliasque repræſentationes, ſeu perceptiones: aſt in ente infinito vis continuo tendit ad unum eundemque actum, ut ideo ſit in ſe immutabilis, veluti vis repræſentativa mundi in Deo ad repræſentationem eandem omnium mundorum poſſibilium ſimultaneam atque prorſus diſtinctam. Dici nimirum poteſt, Deum continere omnes mutationes poſſibiles ſimul & hujus ratio ſufficiens eſt vis Deo tributa, qua immutabilitas ejus omni ex parte limitis neſcia ab æterno in æternum ſubſiſtit.

§. 74.

Quomodo Deo tribuantur actiones.

Deo actiones tribuuntur per eminentiam (*§. 723. Ontol. 73. h. l.*).

§. 75.

Impaſſibilitas Dei.

Deus prorſus impaſſibilis eſt (*§. 714 ſeq. 851. Ont. 25. 15. 17. h. l.*).

§. 76.

Deus ſibimetipſi ſufficientiſſimus eſt (§. 23. 26. h.l. 118. *Ont.* 15. 17. 75. h.l. 714. *Ont.* 427. *Th. nat.* T. 1.). Omniſufficientia Dei.

§. 77.

Deus ergo *nec ente quodam alio, nec re quadam alia extra ſe indiget ad ſui conſervationem* (*§.* 76. *h. l.* 427. *Theol. natur.* T. 1.). Independentia Dei quoad conſervationem.

§. 78.

Quæ animæ inſunt per modum facultatum, ea Deo non poſſunt tribui niſi per modum actus (*§.* 29. *empir.* 716. 713. *Ont.* 18. *h. l.* 838. *Ont.* 70. *h. l.*). Quomodo facultates animæ Deo tribuantur.

CAPUT II.

DE

INTELLECTU DEI.

§. 79.

DEus *omnes mundos poſſibiles ſibi ſimul repræſentat* (*§.* 71 *ſeq.*). Simultanea omnium mundorum poſſibilium repræſentatio in Deo.

§. 80.

Deus omnia ſibi ſimul in eodem mundo repræſentat (*§.* 569. 290. 705. *Ont.* 48. *h. l.*). Simultanea omnium in eodem mundo repræſentatio.

§. 81.

Deus omnes mundos poſſibiles ſibi prorſus diſtincte repræſentat (§. 31 ſq. 38 ſq. *emp.* 71. 22. h. l. 825. *Ont.* 71. h. l.). Idem intelligitur ex §. 37. h. l. 24. 38. *emp.*). Diſtincta omnium mundorum poſſibilium repræſentatio in Deo.

Qui ex Pſychologia rationali didicit, quod per confuſas perceptiones plura a ſe invicem diſtincta repræſententur tanquam unum, quo ipſo realitates in phænomena convertuntur; ei non erit dubium, quin confuſio arguat defectum in repræſentando (§. 37.).

§. 82.

Qualis mundorum repræſentatio detur in Deo.

In Deo datur ſimultanea & prorſus diſtincta omnium poſſibilium mundorum repræſentatio (§. 79 ſq. 81. 71. 72.).

§. 83.

Iſtius neceſſitas abſoluta.

Repræſentatio omnium mundorum poſſibilium in Deo abſolute neceſſaria eſt (§. 302. 85. *Ont.* 71. 72. h. l.).

Redarguuntur hinc erroris ſui, qui cum *Poireto* ſentientes fingunt, Deum pro arbitrio ſuo ideas rerum ab ipſo diverſarum in ſe admittere poſſe, quoties viſum fuerit: quodſi vero videatur aliter, eas ab eodem abeſſe. Perperam nimirum voluntati liberæ ſubjiciunt, quod ab eadem minime pendet, & antecedenter ad voluntatem divinam in eodem ponendum.

§. 84.

Eſſentialis Deo eſt.

Repræſentatio omnium mundorum poſſibilium Deo eſſentialis eſt, ſeu, per eſſentiam in Deo ponitur (*§. 83. h. l. 315. 115. Ontol.*).

Equidem in nobis libertas voluntatis influit in determinationem actus repræſentationis mundi hujus adſpectabilis, eumque a decreto dependentem facit (§. 151. & ſqq. *rat.*). Sed inde non recte colligitur, actum repræſentationis totius mundi adſpectabilis & ceterorum omnium poſſibilium itidem a libero Dei decreto dependere, conſequenter Deum ſibi hunc mundum adſpectabilem, vel alium quemcunque, aut omnes ſimul ſibi repræſentare poſſe, ſi velit, non autem repræſentare, ſi nolit. Ratio enim diſparitatis in promptu eſt. Anima continuo (§. 190. *ration.*), etiam in ſomno (§. 191. *ration.*), producit ideam totius hujus univerſi per naturam ſuam (§. 67. *ration.*) & per eſſentiam (§. 66. *ration.*), & hactenus divinitatem imitatur (§. 71. 72.), eſtque idea ſeu repræſentatio totius mundi in eadem abſolute neceſſaria (§. 315. *Ontol.*), quemadmodum in Deo (§. 183.). Enimvero ideam integram univerſi ſimul intueri (§. 194. *rat.*), conſequenter non omnia, quæ eidem inſunt, clare percipere poteſt (§. 193. *rat.*); quoad claras tamen perceptiones certas obſervare tenetur leges (§. 217. *rat.*), in quarum executione cum libertati locus ſit (§. 151. & ſqq. *rat.*), non ideæ productio, ſed ejus intuitus a libertate pendet. Conſtat autem Deum ſimul omnia diſtincte ſibi repræſentare (§. 79. 80. 81.), conſequenter intuitum eſſe infinitum (§. 838. *Ontol.*) & prorſus illimitatum

(§. 825.

(§. 825. *Ontol.*). Per naturam igitur & eſſentiam entis infiniti ac prorſus illimitati fieri nequit, ut intuitus ideæ univerſi libertati ejus ſubjiciatur, quemadmodum natura & eſſentia entis finiti ac limitati admittit. Quod perceptiones claræ a libertate in nobis dependeant aliquo modo, id a defectu eſt, limitato nempe claritatis in percipiendo gradu, qualis Deo tribui nequit (§. 37.).

§. 85.

Poſſibilia derivativa ſunt, quæ aliorum combinatione reſultant: *primitiva* vero, quæ aliorum combinatione non reſultant. *Primitiva* vel *prima* ſunt, realitates ſcilicet, quæ alias non ſupponunt; vel *ſecunda*, ſive *a primis orta*, quæ alias ſupponunt.

Differentia poſſibilium primitivorum & derivativorum.

§. 86.

Deus omnium mundorum poſſibilium eorumque, quæ in ipſis ſunt, atque ſui ipſius conſcius eſt (§. 81. h. l. 11 ſq. *rat.* 70. h. l.).

Quorum Deus ſibi ſit conſcius.

Apperceptio Deo competit in gradu abſolute ſummo (§. 70.): quod ut intelligatur, explicandum nobis eſt, quomodo apperceptioni gradus tribui poſſit. Vi apperceptionis nobis conſcii ſumus perceptionum noſtrarum (§. 25. *empir.*), veluti ſenſationum (§. 65. *empir.*) & actuum imaginationis (§. 92. *empir.*). Nemo non novit, quoad apperceptionem eorum, quæ ſenſu percipimus & quæ imaginamur, magnam intercedere differentiam, ita ut nobis magis conſcii ſimus eorum, quæ ſenſu, quam illorum, quæ imaginatione percipiuntur. Pendet illa differentia a claritate in percipiendo (§. 93. 96. 99. *empir.*). In Deo igitur nulla eſt claritatis diverſitas quoad omnia, quæ ſibi ſimul repræſentat, ſed ſingula eadem ſibi repræſentat claritate. Atque ideo omnium ſibi æque conſcius eſt, nec ulla hic fingi poteſt diverſitas. Porro quilibet experitur, actum apperceptionis eodem modo ſeſe ad omnia ſimul clare non extendere. Unde manavit, quod vulgo dicitur: pluribus attentus minor eſt ad ſingula ſenſus. Enimvero Deus ſimul quemadmodum eadem claritate ſibi repræſentat omnia, ita etiam ſingulorum ſimul ſibi eodem modo conſcius eſt, conſequenter opus non habet ut ſucceſſive quemadmodum nos ad perceptiones partiales in totali contentas promoveat attentionem. Tantus igitur eſt in Deo apperceptionis actus, quo major concipi nequit.

§. 87.

Prima poſſibilia quænam ſint.

Realitates, quæ Deo inſunt, ſunt prima poſſibilia (§. 33. h. l. 44. Th. nat. T. 1. 85. h. l.).

§. 88.

Realitates illimitatæ prima poſſibilia ſunt.

Prima poſſibilia ſunt realitates illimitatæ (§. 87. 16.).

§. 89.

Cognitio ſui ipſius Deo competit.

Deus ſemetipſum cognoſcit quam diſtinctiſſime & omnia, quæ ipſi inſunt, unico actu ſive ſimul cognoſcit. Anima ſemetipſam cognoſcit, cumque realitas ſit, quicquid enti alicui vere ineſſe intelligitur, non vero per perceptiones noſtras confuſas ineſſe videtur (§. 5.), quin hæc ſui ipſius cognitio realitas ſit dubitari nequit. Jam vide §. 70. 11. Nemo non agnoſcit, cognitionem ſui ipſius, quæ datur in anima noſtra, in eo deficere, quod non omnia, quæ eidem inſunt, quæque in eadem contingunt, agnoſcere & a ſe invicem diſtinguere valeamus, conſequenter quod anima noſtra non diſtinctiſſime ſe ipſam cognoſcat (§. 38. *empir.*). Revolve §. 93. *empir.* 182 ſqq. 198. 202. 524. *rat.* 404 ſqq. 421 ſq. 593 ſq. *empir.* Neceſſe igitur eſt, ut Deus quam diſtinctiſſime cognoſcat ſeipſum & omnia, quæ ipſi inſunt. Nunc lege §. 48. h. l. 569. *Ontol.*

§. 90.

Primorum poſſibilium cognitio in Deo.

Deus prima poſſibilia quam diſtinctiſſime atque ſimul cognoſcit (§. 89. 15 87.).

§. 91.

Poſſibilia primitiva ſecunda a primis oriuntur.

Poſſibilia primitiva ſecunda ſive a primis orta naſcuntur realitatum, quæ Deo inſunt, diverſa limitatione (§. 85. 88.). Quamobrem ex primis alia naſci non poſſunt niſi harum realitatum limitatione. Sunt vero eædem realitates, quæ Deo inſunt (§. 87.). Ergo.

§. 92.

Omnium poſſibilium ſecundorum cognitio Deo vindicata.

Deus omnia poſſibilia primitiva ſecunda ſive a primis orta quam diſtinctisſime cognoſcit (§. 90 ſq. 87.). Enimvero anima noſtra interminatum ſeu illimitatum variis modis limitare valet, atque limitationes poſſibiles illimitati cognoſcit. Jam de Deo vide

vide §. 5. 70. 78. E. Poſſibilia primitiva prima omni poſſibili modo actu limitat & omnes eorundem poſſibiles limitationes quam diſtinctiſſime ac ſimul cognoſcit.

§. 93.

Deo inſunt omnes realitates in gradu abſolute ſummo, ſeu præter eas, quæ Deo inſunt, non dantur aliæ, quæ non inſunt (§. 88. 87. 91. 15.). Omnium realitatum illimitarum inexiſtentia Deo vindicata.

§. 94.

Si omnia poſſibilia primitiva ſecunda ſeu a primis orta juxta principium contradictionis combinentur; eſſentiæ entium limitatorum reſultant. Vi §. §. 91. 93. præter poſſibilia ſecunda ſeu a primis orta (§. 85.), non dantur alia, quæ enti limitato ineſſe poſſunt. Quodſi jam poſſibilia primitiva ſecunda ſecundum principium contradictionis combinentur, cum vi ejusdem impoſſibile ſit, idem ſimul eſſe & non eſſe (§. 28. *Ontol.*); hoc ipſo evidens eſt, ea ſimul eidem ſubjecto ineſſe poſſe, etſi ex uno non intelligatur, cur alterum ſimul inſit, quoniam vi ipſius principii tantummodo attenditur, num una eſſe poſſint. Prodeunt adeo hac combinatione ſubjecta, quibus inſunt, quæ ſibi mutuo non repugnant, & quorum uno poſito non ponendum quoque eſt alterum, quod una ineſt, conſequenter quæ per ſe invicem non determinantur (§. 113. *Ont.*). Jam vide §. 143. *Ont.* Eſſentiæ entium limitatorum quomodo reſultent.

§. 95.

Si poſſibilia primitiva ſecunda ſeu a primis orta ſecundum principium contradictionis combinentur; vi principii rationis ſufficientis attributa entium limitatorum neceſſario reſultant (§. 94. h. l. 157. 118. 304. Ont.), una cum modis quoad potentiam & modorum ordine (§. 160. 118. 215. 217. 472. 176. Ont.) atque dependentia entis limitati unius quoad modificationem ſuam ab aliis (§ 160. 851. 704. 830. Ont.). Quomodo attributa & modi quoad potentiam reſultent.

§. 96.

Si poſſibilia primitiva ſecunda ſecundum principium contradictionis combinentur; ideæ omnium ſubſtantiarum ſimplicium in ſingulari reſultant vi principii rationis ſufficientis (§. 94 ſq.). Quoniam determinationes intrinſecæ conſtantes eſſentialia & attributa, Quomodo reſultent ideæ ſubſtantiarum ſimplicium omnium in ſingulari.

tributa, variabiles autem modi ſunt (§. 763. Ont.), illud autem perdurabile eſt, quod determinationes intrinſecas conſtantes habet (§. 767 Ont.), & modificabile, cujus modi variari poſſunt (§. 764. Ontol.); ſi poſſibilia primitiva ſecunda ſecundum principium contradictionis combinentur; reſultant entia perdurabilia & modificabilia, conſequenter (§. 768. Ontol.) ſubſtantiæ, aut potius ſubſtantiarum ideæ. Quicquid enti ineſt, id vel inter eſſentialia, vel attributa, vel modos locum habet (§. 149. Ontol.). Quamobrem cum hoc modo reſultent ideæ ſubſtantiarum, in quibus omnia attributa eſſentiis compoſſibilia modique ſucceſſive inexiſtere valentes determinantur *per demonſtrata & ſ. 225. Ontol.*; ideæ, quæ reſultant, ſunt ſubſtantiarum omnimode determinatarum & (§. 227. Ont.), ſubſtantiarum ſingularium. Enimvero poſſibilia primitiva ſecunda naſcuntur limitatione realitatum Deo inexiſtentium (§. 91.), præter quas non dantur aliæ (§. 93.), conſequenter cum Deus ens ſimplex ſit (§. 35.), omnia ſimplicitati compoſſibilia ſunt (§. 1.). Ideæ igitur ſubſtantiarum ſingularium, quæ vi principii rationis ſufficientis ex combinatione poſſibilium primitivorum ſecundorum ſecundum principium rationis ſufficientis facta reſultant, ſunt ideæ ſubſtantiarum ſimplicium ſingularium. E. (§. 85. Ont.).

§. 97.

Ideæ animarum & elementorum quomodo prodeant.

Ideæ animarum omnium tam hominum, quam brutorum (ſ. 48. 753. rat.), & ſingulorum elementorum rerum materialium (ſ. 182. Coſm.) prodeunt, vi principii rationis ſufficientis, ſi poſſibilia primitiva ſecunda ſecundum principium contradictionis combinentur (ſ. 96.).

§. 98.

Cognitio eſſentiarum entium limitatorum & ſubſtantiarum ſimplicium Deo competit.

Deus omnes eſſentias entium limitatorum & omnes ſubſtantias ſimplices in ſingulari quoad eſſentiam, attributa & modificationes omnes posſibiles quam diſtinctisſime atque ſimul cognoſcit (§. 92. 48 *h. l.* 569. Ont. 94. 96. 95. *h. l.*). Quamobrem cum nobis inſit facultas poſſibilia primitiva ſecunda ſecundum principium contradictionis combinandi, quæ in realitatum animæ inexiſtentium numero eſt (§. 5.); Deo autem tribuendæ ſint realitates omnes, quæ animæ noſtræ inſunt, in gradu abſolute ſummo (§. 70.) &

70.) & quidem per modum actus, quæ animæ inſunt per modum facultatum (§. 78.); quin Deus omnia poſſibilia primitiva ſecunda ſive a primis orta actu combinet, dubitari nullo modo poteſt, conſequenter patet, quod volumus. Conf. §. 89.

§. 99.

Cognitio omnium animarum & elementorum Deo aſſerta.

Deus (§. 98.) omnes animas, tam hominum, quam brutorum (§. 48. 753. rat.), & elementa rerum materialium ſingula (§. 182. Coſmol.) quoad eſſentiam, attributa & modificationes omnes poſſibiles, quam diſtinctiſſime atque ſimul cognoſcit.

§. 100.

Quomodo ideæ corporum & mundorum poſſibilium ac in iis exiſtere valentium hominum atque brutorum oriantur.

Si elementa omnia juxta principium rationis ſufficientis combinentur, omnia non modo corpora poſſibilia (§. 182. 176. 194. 202. *Coſm.* 70. *Ont.*), *verum etiam omnes mundi poſſibiles* (§. 119. 61. 55. 205. *Coſm.* 851. *Ont.*) *reſultant. Quodſi porro corporibus in eadem ſerie exiſtentibus jungantur animæ vi ejusdem principii, in una qualibet etiam ſerie prodeunt homines ac bruta, quotquot in eadem naturaliter exiſtere poſſunt, quoad ſcilicet ideas* (§. 63. 754 ſqq. 62 ſq. *rat.*). Quamobrem ſi vi principii rationis ſufficientis jungendæ ſunt corporibus, iis corporibus utique jungendæ, quæ organis ſenſoriis inſtructa ſunt, ex quorum mutationibus reddi poteſt ratio perceptionum ipſarum. Tum vero homines prodeunt ac bruta, quæ in mundo dato exiſtere valent.

§. 101.

Quales ſint mundorum poſſibilium ideæ in Deo.

In Deo dantur ideæ omnium mundorum intelligibilium (§. 99 ſq. h. l. 203. *Th. nat.* T. 1.).

§. 102.

Quomodo Deus cognoſcat omnia a ſe diverſa.

Deus omnia a ſe diverſa cognoſcit per ſeipſum, ſeu quatenus ſeipſum cognoſcit (§ 89. 93. 91 ſq. 94. 98. 89. 96. 100.).

Ex modo, quo Deum omnia a ſe diverſa intelligere oſtendimus, clariſſime perſpicitur, quod docet D. *Thomas*, Deum cognoſcere alia a ſe non in ipſis, ſed in ſeipſo, videntem alia per eſſentiam ſuam & omnia in ſe continentem. Nimirum realitates divinæ prorſus illimitatæ ſunt. Eas cum Deus, qui infinita intellectus vi comprehendit (*Th. nat. contr.* T. II.).

omnia, perpetuo intueatur, nunquam non earundem ſibi optime conſcius, omnes quoque limitationes poſſibiles, & limitatorum combinationes omnes poſſibiles videt in ſeipſo & per ſeipſum, atque hoc pacto continet omnia præter ipſum poſſibilia in ſe & ea ſimul indefinenter non poteſt non intueri. Omnis igitur rerum omnium cognitio Deo eſt, etiamſi nihil extra ipſum exiſtat. Patet etiam Deum non cognoſcere imperfectum, quia ipſe imperfectus eſt, ſicuti nos imperfectum cognoſcimus, quatenus noſtræ imperfectionis nobis ſumus conſcii, aut, ſi mavis, eandem intuemur, ſed potius imperfectum omne cognoſcere, quia ſummam ſuam perfectionem penitus cognoſcit.

§. 103.

Neceſſaria omnium a Deo diverſorum cognitio in Deo.

Quicquid præter Deum poſſibile eſt, id omne Deus neceſſario cognoſcit (§. 102. 89. 5. 17. h. l. 291. 279. *Ont.*).

Nunc patet, quam abſonum ſit inferre, quod Deus ponatur dependens in creando a re, quæ ſit ab ipſo diverſa, ſi eſſentiæ rerum ſeu earum ideæ quoad Deum ſint neceſſariæ. Ideæ enim rerum inſunt Deo tanquam in ipſa eſſentia ejus contentæ, etſi diverſæ ab eſſentia ejus, & ab eadem pendent, non vero Deus pendet ab iis in cognoſcendo, adeoque nec in creando dependens efficitur a re alia, quæ non ſit Deus.

§. 104.

Intuitiva Dei cognitio.

Deus omnia cognoſcit intuitive (§. 89. h. l. 286. *empir.* 102 ſq. h. l.).

§. 105.

Singularium omnium cognitio Dei.

Deus omnia ſingularia in ſeipſo videt, quæ in qualibet rerum ſerie, ſeu mundo quolibet locum habere poſſunt (§. 100 ſeq. 96. 99.).

§. 106.

Omnium univerſalium cognitio Dei.

Deus omnia univerſalia quam diſtinctisſime atque ſimul cognoſcit. Nos univerſalia cognoſcere, nemo non novit (§. 634. *Log.*): nec in dubium revocare licet, hanc cognitionem in realitatum numero eſſe (§. 5.). Jam vide §. 70. h. l. 38. *empir.* 48. h. l.

§. 107.

§. 107.

Deus omnia univerſalia intuetur in omnibus ſingularibus vi principii rationis ſufficientis omni poſſibili modo inter ſe combinatis (§. 232-234. *Ont.* 427. 444. *rat.* 286. *emp.*). Intuitus univerſalium in ſingularibus ſimul repræſentatis animæ noſtræ realitas eſt (§. 5.). Nunc lege §. 70. 105. 82. Veritates univerſales connectuntur vi ſimilitudinis eſſentialis, dependentiæ rei a ſeipſa & mutuæ dependentiæ rerum a ſe invicem quoad modificationes (§. 445. *rat.*). Dependet autem res a ſeipſa, quatenus ratio ejus, quod ipſi ineſt, continetur in aliis, quæ ſimul inſunt, & ab alia dependet, quatenus ejus, quod ipſi ineſt, ratio continetur in alia, quæ cum ea ſimul exiſtit vel extitit (§. 851. *Ontol.*). Quare veritates omnes univerſales ſeu ea, quæ de entibus univerſalibus omnibus in univerſum prædicari poſſunt, in ſingularibus intueri datur, ſi hæc omni poſſibili modo vi principii rationis ſufficientis combinentur. E. Adde §. 275. *Th. nat.* T. 1.

Modus, quo Deus univerſalia cognoſcit.

§. 108.

Deo competit omnis cognitio hiſtorica & philoſophica, immo etiam mathematica (§. 2. 4. 10. *Diſc. præl.*). Nemo non ad cognitionem eorum attentus, quæ in ſcriptis hominum continentur, intelligit, homini convenire & hiſtoricam, & philoſophicam, & mathematicam rerum cognitionem, utut valde limitatam. Jam conf. §. 5. 70.

Cognitio omnis hiſtorica, philoſophica & mathematica Deo vindicata.

§. 109.

Deo competit acumen ſummum in genere, tum etiam acumen ſummum pervidendi abſtracta in concretis in ſpecie. Etenim nobis acumen competit, idque diverſos admittit gradus (§. 332. *empir.*), ac in ſpecie etiam acumen pervidendi abſtracta in concretis (§. 336. *empir.*), idque itidem pro diverſis gradibus abſtractorum diverſos admittit gradus (§. 335. *empir.*). Acumen vero eſt facultas in uno multa diſtinguendi (§. 332. *empir.*) & acumen pervidendi abſtracta in concretis facultas perſpiciendi univerſalia, præſertim in ſcala generum ſeu abſtractorum altiora, in ſingularibus (§. 336. *empir.*). Nunc evolve §. 5. 70.

Acumen Deo tribuendum.

§. 110.

Acumen ſummum quodnam ſit.

Acumen abſolute ſummum eſt, quo omnia, quæ diverſa in uno ſunt, a ſe invicem diſtinguuntur. Et in ſpecie acumen ſummum pervidendi abſtracta in concretis eſt, quo omnia univerſalia, quæ ſingularibus inſunt, perſpiciuntur (ſ. 332. 336. empir.).

Illuſtrationis ergo de noſtro acumine admodum limitato vide §. 99 - 102. 186. *rat.*

§. 111.

Acumen Dei ſummum a priori demonſtratur.

Acumen Dei abſolute ſummum eſt, tum in genere ſpectatum (§. 105. 81. h. l. 38. *empir.* 91 ſqq. 110. h. l.), *tum quoad pervidendum abſtracta in concretis in ſpecie* (§. 106 ſq. 110.).

§. 112.

Acumen quomodo inſit Deo.

Acumen divinum actus eſt, non facultas (§. 332. *empir.* 109. 78. h. l.).

§. 113.

Intellectus Deo vindicatus.

Deo competit intellectus in gradu abſolute ſummo (§. 82. h. l. 275. *empir.* 78. 5. 15. h. l.). Idem patet ex §. 275. *emp.* 5. 93. h. l.

§. 114.

Quomodo Deo inſit.

Intellectus divinus actus eſt, non facultas (§. 113. h. l. 275. *emp.* 78. h. l.).

§. 115.

Intellectus divinus quid ſit.

Intellectus divinus eſt omnium poſſibilium ſingularium & univerſalium diſtincta ac ſimultanea repræſentatio (§. 275. 278. *empir.* 113 ſq. 105 ſq. 99. 106. h. l.).

§. 116.

Summa perfectio ejus.

Intellectus Dei eſt omnium perfectiſſimus (§. 115. h. l. 647. *rat.*).

Idem conſtat ex §. 113. h. l. coll. §. 648. *rat.*

§. 117.

Negatio limitum de eo.

Intellectus divinus prorſus illimitatus eſt (§. 16. 113.).

§. 118.

Infinitudo intellectus divini.

Intellectus divinus infinitus eſt (§. 117. h. l. 173. *Th. nat.* T. I. 53. *Ont.*).

§. 119.

§. 119.

Intellectus divinus eſt omnium profundisſimus (§. 113. 115. h.l. 38. 340. *empir.*). Idem patet ex §. 340 ſeq. *Pſych. empir.* 5. 70. h.l. Ejus profunditas.

§. 120.

Intellectus illimitatus omnia ſimul repræſentat, quæcunque ejus vi repræſentari poſſunt (§. 827. *Ontol.* 275. *Pſychol. empir.*). Simultanea repræſentatio intellectui illimitato convenit.

§. 121.

Notio intellectus divini prodit, ſi intellectum humanum (§. 279. 275. *empir.* 468. *Ontol.* 120. 115. h.l.), *vel ejus facultatem cognoſcitivam inferiorem* (§. 54. 39. 32. 25. *empir.* 468. *Ontol.* 120. h.l.), *aut facultatem cognoſcitivam, quæ animantibus brutis competit* (§. 94. 98. 92. *rat.* 54. *empir.* 750. 754 ſq. *rat.* 120. h.l.), *ab omni prorſus limitatione liberes.* Notio intellectus divini quomodo prodeat.

§. 122.

Deo competit ratio in gradu abſolute ſummo. Ratio in eſſentia animæ (§. 66. *ration.*) rationem ſufficientem habet (§. 453. *ration.*), ac attributum animæ eſt (§. 157. *Ont.*), hominique abſoluta neceſſitate convenit (§. 304. *Ont.*). Jam conf. §. 483. *emp.* 5. 70. h.l. Ratio ſumma Deo vindicata.

§. 123.

Ratio divina actus eſt, non facultas (§. 483. *empir.* 78. 122. *h.l.*). Ratio divina qualis ſit.

§. 124.

Ratio divina eſt perſpicientia nexus omnium veritatum univerſalium (§. 122. *h.l.* 471. *rat.*), *aut intuitus totius mundi rationalis* (§. 258. 263. *Theol. natur.* T. 1. 483. *empir.* 122 *ſeq. h.l.*). Ratio divina quid ſit.

§. 125.

Deus intuetur omnem dependentiam univerſalium a ſeipſis & a ſe invicem (§. 124. h.l. 445. *rat.*). Univerſalium dependentia a ſe invicem Deo perſpecta.

 §. 126.

§. 126.

Theoriæ omnes Deo perſpectæ.

Omnes rerum omnium theoriæ Deo perſpectæ ſunt (§. 106. 124. h.l. 467. *rat.*).

§. 127.

Ingenium Deo vindicatum.

Deo competit ingenium in gradu abſolute ſummo (§. 66. 473. *rat.* 157. 304. *Ont.* 476. *emp.* 5. 70. h.l.).

§. 128.

Deus eſt ingenioſiſſimus.

Deus ingenioſiſſimus eſt (*ſ*. 476. *emp.* 127. *h. l.*).

§. 129.

Ingenium divinum quale.

Ingenium in Deo actus eſt, non facustas (*ſ*. 476. 29. *emp.* 716. *Ont.* 127. 78. *h. l.*).

§. 130.

Ingenium divinum quid ſit

Ingenium divinum conſiſtit in intuitu continuo omnis ſimilitudinis, quæ rebus omnibus poſſibilibus ineſt (*ſ*. 127. 129. *h. l.* 476. *emp.* 17. *h. l.*).

§. 131.

Quomodo ei tribui poſſint mentis operationes.

Deo prima (*ſ*. 107. *h. l.* 230 *ſq.* *Ont.* 106. *h. l.* 325 *ſeq.* 237. *emp.* 104. 115. *h. l.*) *&* *ſecunda* (§. 115. 86. *h. l.* 38. 325. *emp.* 201. *Log.* 343. 345 *ſeq.* *empir.*) *mentis operatio competit in gradu abſolute ſummo, tertia vero eidem tribui nequit* (*ſ*. 104. 107. 105. *h. l.* 366. 325. *empir.*), *niſi per eminentiam* (*ſ*. 274. 271. *Th. natur.* T. 1.). Vel poteſt erui ex *ſ*. 125. *h. l.* 851. *Ontol.* 370. *empir.* 109. acumen ſcilicet, quo Deus omnia ſubjecto cuicunque inexiſtentia diſtinguit, vicem ratiocinationis ſuſtinet (§. 845. *Ont.*).

Prima & ſecunda mentis operatio non ſupponunt niſi intuitum ideæ præſentis. Quamobrem cum Deus intueatur & ſeipſum, & mundos omnes poſſibiles ſimul in ſe (§. 104. & ſeqq.), prima & ſecunda mentis operatio nullum neceſſario involvunt defectum, & ad omnem cognitionem ſufficiunt, adeoque Deo tribuuntur ideæ in gradu abſolute ſummo. Quodſi nos ſucceſſive omnia cognoſcibilia cognitione intuitiva complecti poſſemus; nobis quoque prima & ſecunda mentis operatio ſatisfacere poterat: aſt quia ideæ rerum, quas ſucceſſive intuemur, multa involvunt, quæ intuitui noſtro ſeſe ſubducunt, immo

multorum

multorum ideas, nonniſi mediantibus aliis in nobis excitare valemus, ideo tertia mentis operatione nobis opus eſt, qua ex intuitive cognitis colligimus, quorum intuitiva cognitio nobis vel prorſus negatur, vel ſaltem dato in caſu. Involvit adeo tertia mentis operatio defectum primæ atque ſecundæ, atque ideo Deo tribui nequit (§. 37.). Ineſt tamen aliquid tertiæ mentis operationi, quod ab omni defectu liberum Deo non repugnat, ſcilicet quod per eam nobis manifeſtetur dependentia veritatum univerſalium, aut, ſi mavis, ipſorum entium univerſalium a ſe invicem, quatenus mundum conſtituunt rationalem. Hanc dependentiam Deus intuitive cognoſcit vi acuminis abſolute ſummi pervidendi abſtracta in concretis (§. 110. 111.), atque adeo ipſum ſupplet vicem ratiocinationis omnium perfectiſſimæ, conſequenter tertia mentis operatio Deo tribuitur per eminentiam (§. 845. *Ontol.*).

§. 132.

Dei judicia omnia intuitiva ſunt, nullum diſcurſivum eſt (*§. 131. h. l.* coll. *§. 52. Log. 111. 110. 104. h. l. 50. Log.*). Qualia ſint Dei judicia.

§. 133.

Omnia Dei judicia eidem certa ſunt (*§. 132. h. l. 197. 50. 538. Log.*). Idem patet ex §. 98. h. l. 157. 160. 118. 70. *Ont.* 476. 535. *Log.*). Certitudo judiciorum divinorum.

§. 134.

In cognitionem Dei nulla cadit incertitudo, ſeu, *ejus judicium nullum incertum eſt* (§. 133. h. l. 535. *Log.* 28. *Ont.*). Incertitudo in Deum non cadens.

§. 135.

Novit Deus, quænam enti cuicunque intellectus limitati cognitio incerta eſſe debeat. Nos non modo in genere cognoſcimus, judicium intuitivum entis intellectu limitato incertum eſſe, ſi prædicatum ſubjecto convenire obſervare nequit (§. 538. *Log.*), & judicium etiam diſcurſivum incertitudini obnoxium eſſe debere, ſi præmiſſæ vel unius ſyllogiſmos in demonſtratione concatenatos ingredientis veritatem ignorat, vel nullam demonſtrationis genuinæ formam animo comprehenſam habet, vel non perſpicit, num forma demonſtrationis præſentis ſit genuina (§. Incertitudinis circa cognitionem entium limitatorum obviæ cognitio Deo vindicata.

541.

541. *Log.*); verum etiam principiorum horum applicatione co- gnoſcere nobis datur, utrum nobis atque alteri certum eſſe de- beat judicium aliquod, nec ne (§. 343. *Log.*). Jam conf §. 5. 70.

Propoſitio hæc uſum non contemnendum habet in interpretandis o- raculis divinis, ut intelligatur, cur hiſce potius verbis, quam aliis uti voluerit Deus, ut alia taceamus. Exemplo eſſe poteſt, quod in Ho- ris Subſecivis A. 1729, Trim. Vern. n. V. de officio hominis circa in- jurias juxta mandatum Chriſti diximus.

§. 136.

Immunitas Dei ab errore.

Deus ab omni errore prorſus immunis eſt, ſeu Deus errare nequit (§. 133. h. l. 535. 593. *Log.*).

§. 137.

Quomodo in cognitione intuitiva error admitti poſſit.

In cognitione intuitiva admitti nequit error niſi diverſa pro iisdem habendo (§. 286. *emp.* 51.). Quando plura in ideis vel notionibus rerum comprehenſa intuemur, aut eadem habemus pro iisdem, aut diverſa pro diverſis, aut eadem pro diverſis, aut denique diverſa pro iisdem. Quamdiu eadem pro iisdem, aut diverſa pro diverſis habemus, fieri haud quaquam poteſt, ut ſubjecto alicui tribuamus, quod ipſi non convenit, vel ab eodem removeamus, quod convenit, cum eadem pro diverſis habentes ſubjecto tamen unicuique tribuatur, quod ipſi conve- nit, conſequenter fieri nequit, ut falſum pro vero habeamus (§. 476. *Log.*). Relinquitur itaque, ut id tantummodo fieri poſſit, quando diverſa pro iisdem habemus. Jam vid. §. 593 ſeq. *Log.*

§. 138.

Probabilis co- gnitio Deo non compe- tens.

Deus nihil probabiliter cognoſcit (§. 548. 549. *Log.* 133. h. l.)

§. 139.

Novit proba- bilem cogni- tionem enti- um limitato rum.

Novit Deus, quænam enti cuique intellectus limitati co- gnitio probabilis eſſe debeat. Nos novimus, quando judicium ſit probabile (§. 549. 551 ſqq. *Log.*) & utrum nobis atque alteri pro- babile eſſe debeat judicium aliquod, nec ne (§ 343. *Log.*). Jam conf. §. 5. 70. h. l.

§. 140.

§. 140.

Deo ratio ſufficiens omnium penitus perſpecta eſt (§. 130. *Ont.* 5. 70. h. l.). Sufficiens omnium ratio Deo perſpecta.

Idem conſtat ex §. 108. h. l. 4. *Diſc. præl.* 70. *Ont.*

§. 141.

Deus rationem ſufficientem omnium in ideis rerum intuetur (§. 140. 104. h. l. 286. *emp.*). Modus, quo Deus eam cognoſcit.

§. 142.

Deus omnia requiſita ad veritatem in caſu quocunque dato cognoſcit (§. 546. *Log.* 140. *h. l.*). Omnia requiſita ad veritatem cognoſcit.

§. 143.

Deus veritatem omnem certo cognoſcit (§. 142. *h. l.* 545. *Log.*). Veritatem certo cognoſcit.

§. 144.

Deus in omni caſu dabili determinabilitatem prædicati per notionem ſubjecti certo cognoſcit (§. 143. h. l. 484. *Log.*). Et determinabilitatem prædicati per notionem ſubjecti.

§. 145.

Deo non eſt criterium veritatis aliud, quam quod in Logica dedimus (§. 144. h. l. 113. *Ont.* 204. 494 ſq. *Log.*). Criterium veritatis divinum.

§. 146.

Deus in dato quocunque caſu certo cognoſcit repugnantiam prædicati cum ſubjecto (§. 144. *h. l.* 113. *Ontol.* 201. *Log.* 115. *Ont.* 307. *Log.*). Cognoſcit repugnantiam prædicati cum ſubjecto.

§. 147.

Criterium falſitatis Deo idem eſt, quod in Logica exhibuimus (§. 146. *h. l.* 485. 496 ſq. *Log.*). Criterium falſitatis divinum.

§. 148.

Criterium veritatis propoſitionis negativæ divinum itidem eſt, quod in Logica exhibuimus (§. 486. 485. *Log.* 146. h. l. 494. 40. 498. *Log.*). Criterium veritatis propoſitionis negativæ divinum.

Nulla eſt exceptio, etſi hoc criterium Deo ſufficiat ad veritatem agnoſcendam, non tamen ideo ſequi, non dari adhuc criterium aliud eodem præſtantius. Criterium enim hoc, non aliud, cognitioni Dei intuitivæ convenit & origini idearum omnium adæquatarum ex Deo ſupra demonſtratæ (§. 87. & ſeqq.) conſentit.

§. 149.

Cognoſcit impoſſibilia.

Deus cognoſcit omnia impoſſibilia (§. 81. *Ont.* 521. *Log.* 5. 70. h. l.). Idem patet ex §. 146. h. l. 490. *Log.*).

§. 150.

Opinio in Deum non cadit.

Cognitio divina ab omni opinione libera (§. 572. 569. *Log.* 134. h. l.).

Idem conſtat ex §. 572. *Log.* 37. h. l.

§. 151.

Opiniones entium limitatorum Deo notæ

Novit Deus omnium entium intellectu limitato præditorum opiniones (§. 572. 569. 541. *Log.* 135. h. l.).

Certo cognoſcere, quod alteri non ſit, niſi opinio, nullam in cognoſcente imperfectionem arguit; ſed quod hoc videat, intellectus potius perfectioni tribuendum.

§. 152.

Deo perſpectum, cur in dato caſu illis ſit opinio.

Novit etiam Deus, cur entis intellectu limitato præditi cognitio in dato caſu intra opinionum limites coarctetur. Cum nihil ſit ſine ratione ſufficiente (§. 70. *Ontol.*); talis quoque detur neceſſe eſt, cur enti cuidam intellectu limitato prædito in dato caſu non ſit niſi opinio. Jam vide §. 140. h. l. 56. *Ont.*

§. 153.

Scientia ſumma per eminentiam Deo competens.

Deo competit ſcientia in gradu abſolute ſummo per eminentiam (§. 569. *Log.* 126. *Ont.* 140. h. l.). Enimvero demonſtratio, per quam nobis innoteſcit, notionem ſubjecti eſſe rationem ſufficientem prædicati eidem tribuendi, ſyllogiſmis ſeu ratiociniis inter ſe concatenatis abſolvitur (§. 467. 469. *Log.*), conſequenter nulla nobis ſcientia eſt, ſine tertia mentis operatione (§. 52. *Log.*). Jam vid. §. 131. h. l.

§. 154.

Deo competit ſcientia omnium ſingularium & univerſalium per eminentiam (§.153.). Scientiæ divinæ objectum.

§. 155.

Novit Deus, quid ſub data conditione futurum & non futurum eſſet (§.144 146. h. l. 117. Ont. 305. Log.). Conditionata omnium cognitio Deo vindicata.

Idem intelligitur, ſi perpendimus, nobis quodammodo hanc cognitionem competere. Jam vid. §. 5. 70. 78.

§. 156.

Deo omnia ſunt præſcibilia, non modo quæ contingunt in mundo materiali, verum etiam quæ in animabus accidunt, ipſa earundem libera decreta, præſcitque omnia (§. 232. 234. 233. 231. *Th. nat.* T. 1. 154. h. l.). Præſcibilitas ac præſcientia omnium Deo vindicata.

Idem conſtat ex §. 70. *Ontol.* 140. h. l. 56. *Ontol.* 231. *Th. nat.* T. 1.

§. 157.

Deus omnia præſentia tanquam præſentia cognoſcit (§. 5. 70.). Præſentium qua talium cognitio Dei.

§. 158.

Senſus Deo non competunt (§. 67. *emp.* 127 ſq. 129. *rat.* 81. h. l.) *niſi per eminentiam* (§. 156. h. l. 845. *Ont.*). Senſu quatenus Deo tribui poſſint.

§. 159.

Senſus per eminentiam Deo tributi denotant actum intellectus divini, quo omnia præſentia tanquam præſentia cognoſcit (§. 158). Senſus per eminentiam tributi quid denotent.

§. 160.

Viſus etiam *& auditus* (§. 68. *emp.*) *Deo per eminentiam tribui poſſunt* (§. 158.). Viſus & auditus Deo tribuendi.

§. 161.

Viſus in Deo denotat actum intellectus divini, quo res actu exiſtentes quoad determinationes intrinſecas & mutuas ad ſe invi- Viſus & auditus quid ſignificet.

 cem

cem relationes præſentes dato quovis momento cognoſcit: Auditus vero donotat actum intellectus, quo dato quovis momento in mundo ſenſibili auditu perceptibilia cognoſcit (§. 159. h. l. 68. *emp.* 160. h. l. 228. *Th. nat.* T. 1. 70. h. l.).

Patet hinc viſum per eminentiam Deo tributum extendi etiam ad ea, quæ in ſe inviſibilia ſunt. E. gr. Omnis ſubſtantia ſimplex, veluti anima noſtra, inviſibilis eſt per eſſentiam & naturam ſuam. Unde nemo hominum viſu percipit cogitationes alterius, ſed eas demum ex actionibus externis viſu perceptis ratiocinando conjectat. Aſt Deus etiam videt omnes noſtras cogitationes. Etenim inter res actu exiſtentes ſunt etiam animæ noſtræ, quarum ideæ dantur in intellectu divino (§. 97.) & quas Deus quoad eſſentiam, attributa & modificationes omnes poſſibiles quam diſtinctiſſime atque ſimul cognoſcit (§. 99.). Quamobrem cum is præſentia omnia tanquam præſentia cognoſcat (§. 157.); animarum quoque cogitationes præſentes tanquam præſentes cognoſcere debet. Unde cum nos præſentia a nobis diverſa, quatenus enti exiſtenti actu inſunt, non aliter quam viſu percipere valeamus, Deo autem ſenſus per eminentiam tribuatur, quatenus actu intellectus præſentia tanquam præſentia cognoſcit (§. 159.), quin viſus per eminentiam ipſi tributus ad noſtras quoque cogitationes præſentes extendendus ſit dubitari nequit. Omnis ſenſus in ſe ſpectatus neceſſario defectum cognitionis involvit; ab eodem vero liberatus degenerat in actum intellectus ſenſu nobiliorem, qui ejus vicem in eo etiam caſu ſupplet, quo in nobis deficit.

§. 162.

Organa ſenſoria Deo per eminentiam tribui neque unt.

Organa ſenſoria ne per eminentiam quidem Deo tribui poſſunt. Senſus Deo per eminentiam tribuuntur, quatenus actu intellectus præſentia tanquam præſentia cognoſcit (§. 159.): qui cum rationem ſufficientem habeat in iis, quæ Deo inſunt (§. 70. *Ont.*), per hanc vero intelligitur, cur eidem conveniat (§. 56. *Ont.*); aliud quid præterea in Deo non requiritur, per quod intelligibili modo explicetur, cur actus ille inſit, & cur talis potius ſit, quam alius. Quoniam itaque in nobis actus ſenſuum præter rationes, quas in anima agnoſcunt (§. 63. *Pſych. rat.*), vi ipſius eſſentiæ ejusdem explicabiles ſunt per mutationes in organo ſenſorio contingentes, cur ſcilicet jam animæ inſint & cur tales præciſe ſint (§. 66. 85. *Pſych. emp.* & §. 78. *Pſych. rat.*): nihil in Deo

ſupponi

ſupponi neceſſe eſt, quod vicem organi ſenſorii, proprie loquendo eidem minime tribuendi (§. 40.), ſupplet. E. (§. 845. *Ontol.*).

§. 163.

Deo organa ſenſoria tribui nequeunt niſi metaphorice (§. 40. 162.), quatenus ſcilicet actus intellectus divini præſentia tanquam præſentia cognoſcendi poſſibilis (§. 85. empir. 537. rat.). Quo ſenſû tribuantur Deo.

Quamobrem cum per ea, quæ Deo inſunt, ſenſus per eminentiam in Deo poſſibilis ſit (§. 158.); eatenus ob ſimilitudinem quandam, ſive metaphorice Deo tribui poteſt organon aliquod ſenſorium, quatenus ſenſus per eminentiam in Deo poſſibilis. Conſiſtit autem ſenſus per eminentiam in actu intellectus, quo præſentia tanquam præſentia cognoſcit (§. 159.). Ergo.

Quodſi exiſtimes, id, per quod ſenſus per eminentiam in Deo concipitur poſſibilis, ſupplere vicem organi, adeoque repræſentare organum ſenſorium per eminentiam; multum falleris. Etenim mutatio in organo, per quam mechanice explicari poteſt actus quilibet ſenſationis, non eſt ratio ſufficiens ejusdem in ipſa anima, utpote quæ vi prædita eſſe intelligitur, qua rerum materialium ideas, adeoque & ſenſationes producit; ſed mutatio in organo tantummodo fundamentum limitationis continet (§. 547. *rat.*) & in ipſo ſyſtemate influxus phyſici nonniſi in limitationem influit (§. 569. *rat.*). In Deo (§. 16.) nulla re opus eſt, per quam limitatio determinetur, conſequenter nihil quoque in eodem datur, quod organo ſenſorio reſpondet.

§. 164.

Oculus Deo tribui nequit, niſi metaphorice (§. 69. 66. emp. 163. h. l.), ad denotandam poſſibilitatem actus illius intellectus divini, quo res actu exiſtentes quoad determinationes intrinſecas & mutuas ad ſe invicem relationes præſentes dato quovis momento cognoſcit (§. 163. 159. 161.). Vide *Th. nat.* T. I. §. 91. 103. Oculus quo ſenſu Deo tribuatur.

§. 165.

Auris Deo tribui nequit niſi metaphorice (§. 70. 66. emp. 163. h. l.), ad denotandam poſſibilitatem actus intellectus divini, quo dato quovis momento auditu perceptibilia cognoſcit (§. 163. 159. 160 ſq.). Auris quo ſenſu Deo tribuatur.

 §. 166.

§. 166.

Præteritorum recordatio Deo vindicata.

Deus omnium præteritorum recordatur (§. 91. *empir.* 5. 70. h. l.). Idem eruitur ex §. 183. *rat.* 71. 78. 86. 157. h. l.

Cum itaque ſimpliciter præſentia omnia tanquam præſentia cognoſcat (§. 157.); præterita quoque omnia tanquam præterita ſine ulla reſtrictione cognoſcere debet, conſequenter cum recordatio de Deo dicta denotet præteritorum cognitionem (§. 238. *T. 1. Th. nat.*); præteritorum omnium recordatur.

§. 167.

Imaginatio per eminentiam tribuenda.

Deo non competit imaginatio niſi per eminentiam (§. 98. 75. 125. 92. *emp.* 127 ſqq. *rat.*). Vi ergo imaginationis abſentia non prorſus diſtincte, ſed maxima ex parte confuſe atque obſcure repræſentantur. Nunc ex §. 81. claret, quod Deo imaginatio proprie ſic dicta convenire nequeat. Quod vero per eminentiam ipſi competat, elucet ex §. 92. *emp.* 228. *Th. nat.* T. 1. 115. h. l. coll. §. 845. *Ontol.* Intellectus ſcilicet imaginationis vicem ſupplet.

§. 168.

Immo tota facultas cognoſcitiva inferior.

Deo facultas cognoſcitiva inferior nonniſi per eminentiam tribui poteſt (*§§.* 121. *h. l.* 845. *Ont.*).

§. 169.

Et memoria.

Deo memoria nonniſi per eminentiam tribui poteſt (*§§.* 175. 173. *emp.* 80. 84. 86. *h. l.*). Memoria igitur proprie loquendo eidem tribui nequit; competit tamen per eminentiam (§. 166. 157. h. l. 228. *Th. nat.* T. 1. 86. h. l. 845. *Ont.*).

§. 170.

Oblivio in Deum non cadit.

Oblivio in Deum minime cadit §. 215. *emp.* 37. h. l.).

§. 171.

Reminiſcentia Deo repugnat.

Reminiſcentia Deo nullo modo tribui poteſt (*§§.* 230. 229. 92. 175. *emp.*). Ergo defectum quendam imaginationis atque memoriæ ſupponit. Jam per §. 48. 37. patet, quod reminiſcentia ſenſu proprio eidem convenire nequeat.

Et quia Deo competit imaginatio per eminentiam (§. 167.) eique tribui poteſt memoria per eminentiam (§. 169.), qua-

rum

mum illa reproductionis idearum omnium præteritarum, hæc re-cognitionis earundem vicem ſupplet (§. 845. *Ontol.*), nihil in Deo ne fingi quidem poteſt, quod vicem reminiſcentiæ ſuppleat. Quamobrem nec reminiſcentia per eminentiam eidem tribui poteſt (§. *cit.*). E. Nullo modo in eum cadit.

§. 172.

Quomodo notio facultatis cognoſcitivæ inferioris reſultet.

Si actus intellectus divini quoad repræſentationem ſingularium limitatur; facultas cognoſcitiva inferior prodit (§. 115. h. l. 826. *Ont.*). Si objectum limitetur, repræſentatio reſtringenda ad quædam tantummodo ſingularia: ſi vero modus repræſentandi objectum, repræſentatio diſtincta abire debet partim in confuſam, partim in obſcuram (§. 31. 32. 38. 39. *empir.*) & ſimultanea in ſucceſſivam (§. 569. *Ontol.*). Quare ſi ſingularia quædam præſentia ex parte diſtincte, maxima ex parte confuſe ac obſcure repræſentari ponantur; ſenſus prodeunt (§. 67. *empir.* & §. 125. *ac ſeqq. rat.*), utpote vi limitationis pauca admodum objecta ſimul ac diſtincte repræſentare valentes (§. 257. *ration.*). Si eodem modo ſingularia abſentia repræſentari ſumamus, & re-præſentata præterita recognoſci ſupponamus; imaginatio (§. 92. *empir.*) ac memoria reſultat (§. 175. *empir.*). Jam lege §. 54. *empir.* Vide etiam §. 121. *h. l.*

§. 173.

Principia idearum in intellectu divino.

Per principium contradictionis & rationis ſufficientis ideæ rerum omnium in intellectu divino determinantur. (§. 94 ſq. 97. 100. 87. 91. 89.)

§. 174.

Poſſibilitas rerum omnium a Deo.

Per Deum omnia poſſibilia ſunt; Nec eo ſublato quicquam poſſibile. De primo vide §. 85. 87. 91. 88. Jam poſſibilia primitiva ſecunda combinari poſſunt, quatenus non repugnat plura ſimul eidem ſubjecto ineſſe (§. 28. *Ontol.*), conſequenter vi principii contradictionis (§. 29. *Ontol.*). Quamobrem cum poſſibilium primitivorum ſecundorum juxta principium contradictionis facta combinatione eſſentiæ entium limitatorum reſultent (§. 94.), & per eſſentiam ens poſſibile ſit (§. 153. *Ontol.*); non alia entia limitata poſſibilia ſunt, quam quæ per limitationem realita-

tum.

tum Deo inexiſtentium reſultant, conſequenter nullum ens poſſibile intelligitur, niſi quia Deo hæ inſunt realitates. De attributis, modis quoad potentiam, modorum ordine, dependentia entis limitati unius quoad modificationem ſuam ab aliis vid. §. 95. Denique de animabus, elementis, corporibus, mundis poſſibilibus, hominibus & brutis conf. § 100.

Jam quoad *alterum* lege §. 93. 16. 88. 85.

Forſan non deerunt, qui mirabuntur, ſublato Deo nihil intelligi poſſibile, cum tamen in diſciplinis ea, quæ de rebus finitis demonſtrantur, non ſuppoſitis divinis attributis demonſtrentur. Sed hi erunt, qui prima demonſtrandi principia non ſatis perpendunt. Quodſi enim hoc facerent, utique conſtaret, ineſſe iis, quæ à poſteriori ſumuntur, ac ideo tanquam poſſibilia admittuntur, quia eadem actu dari obſervamus (§. 170. *Ontol.*). Sane de corpore humano ratiocinaturus ſumit, quæ de ejus ſtructura per anatomiam innoteſcunt. Nunquam igitur analyſin notionum perfectam inſtituimus, ſed ſemper acquieſcimus in nonnullis, quæ confuſe percepta vi experientiæ tanquam poſſibilia admittimus. Quodſi vero perfectam analyſin inſtituere daretur, ea ſemper in attributis divinis tanquam primis poſſibilibus terminaretur, quorum diſtincte intellectorum poſſibilitas pateret per principium contradictionis, quatenus ſcilicet nullam contradictionem in iis involvi videremus; quemadmodum intelligitur per ea, quæ de poſſibilitate realitatum in gradu abſolute ſummo ſupra diximus (§. 12.).

§. 175.

Idearum divinarum amplitudo.

In ideis divinis omnia poſſibilia continentur (§. 87. 92. 91. 94-97. 100. 93. 87. 85.).

§. 176.

Veritates omnes in ideis divinis continentur.

In ideis divinis veritates omnes ſingulares & univerſales continentur (§. 95. 100. h. l. 495. *Log.* 232. *Ont.*).

§. 177.

Veritatis omnis autor.

Veritas omnis a Deo eſt (§. 176. 115.).

Nimirum perfectioni intellectus divini tribuendum non modo, quod judiciis inſit veritas (§. 136. 133. 134.); verum etiam quod in ideis divinis omnia poſſibilia contineantur (§. 175.) ita ut præter ea, quæ ipſis inſunt, nihil

nihil poſſibile intelligatur, atque adeo judicia divina ad omnia ſingularia & univerſalia extendantur, nec fingi quidem aliquod poſſit, quod intellectui divino non inſit. Omnis adeo veritas, qualiscunque tandem ea ſit, originem ſuam ad Deum refert, & vi ortus divina dici meretur.

§. 178.

Ars inveniendi Deo aſſerta.

Deo competit ars inveniendi in gradu abſolute ſummo (§. 176. 87 ſqq. h. l. 454. empir. 33. h. l.).

Liberanda eſt notio artis inveniendi ab omni defectu, quem in nobis involvit, ne quid Deo vel tacite tribuatur, quod repugnat (§. 37.). Vide de hominibus §. 461. *empir.* adeſt ergo ſucceſſivus intellectus actus. Sed de Deo conf. §. 48. 114. 120. 131. Deinde nos a priori veritatem inventuri, eam, quam quærimus, nondum cognitam ac perſpectam habemus, dum eam, quam ſumimus, cognoſcimus. De Deo autem evolve §. 48.

§. 179.

Ars inveniendi combinatoria.

Ars inveniendi combinatoria eſt, qua veritates aliarum combinatione eruuntur.

Specimen hujus artis eſt (§. 684. 686. *Log.*). Inprimis huc ſpectat ars combinatoria characteriſtica (§. 297. *Pſychol. empir.*).

§. 180.

Ars inveniendi divina qualis ſit.

Ars inveniendi divina eſt ars combinatoria (§. 176. 94 ſqq. 179.).

§. 181.

Quænam ars inveniendi ad divinam propius accedat.

Ars characteriſtica combinatoria proxime ad artem inveniendi divinam accedit (§. 197. h. l. 297. *empir.*).

Non eſt quod objicias, Deum non combinando ſigna eruere veritatem, ſed ideas rerum in intellectu divino reſultare, ac veritates omnes in iis, poſſibilium ipſorum intuitive cognitorum combinatione (§. 94. & ſqq.). Etenim cum in nobis cognitio intuitiva arctis comprehendatur limitibus, ſymbolica opus habemus: unde intuitivæ, quæ Deo eſt, ſubſtituenda a nobis ſymbolica, ubi eum imitari voluerimus.

§. 182.

Principia heuriſtica divina. *Principia heuriſtica divina ſunt principium contradictionis & principium rationis ſufficientis* (§. 176. 94ſeqq. h. l. 469. *empir.*).

§. 183.

Deus totum univerſum videt in qualibet entis parte. *Deus in unoquolibet, quod eſt in hoc univerſo, videt totum univerſum* (§. 182. 184 ſq. *rat.* 109 ſq. 70. h. l.).

CAPUT III.

DE

VOLUNTATE DEI.

§. 184.

Voluntas Deo vindicata. DEO *competit voluntas in gradu abſolute ſummo* (§. 880. 904. *emp.* 5. 70. h. l.).

§. 185.

Ejusdem objectum. *Voluntas Dei ſemper fertur in optimum* (§. 184. h. l. 650. *rat.*).

§. 186.

Spiritualitas Dei. *Deus eſt ſpiritus perfectiſſimus* (§. 116. 184. h. l. 646. *ration.*).

§. 187.

Noluntas Deo vindicata. *Noluntas Deo competit in gradu abſolute ſummo; ſeu Deus nihil prorſus mali vult* (§. 881. 907. 884. *emp.* 5. 70. h. l.).

Idem conſtat ex §. 185.

§. 188.

Limitum a voluntate divina remotio. *Voluntas divina prorſus illimitata eſt* (§. 186. h. l. 653. *ration.*).

Idem diſcitur ex §. 184. 16.

§. 189.

§. 189.

Fieri non poteſt, ut Deus bonum apparens præferat bono vero, vel bonum minus majori (§ 557. *emp.* 185. h. l.). Bonum apparens non præfert vero, nec minus majori.

Idem patet ex §. 37.

Deum non præferre bonum apparens vero, facile admittunt omnes, quod manifeſtum hoc redarguat defectum ſive in intellectu, ſive in voluntate, quam hoc pacto per eſſentiam ad malum determinatam eſſe debere ſaltem particulariter perſpiciunt. Atqui eadem ratio adeſſe debet, ubi admiſeris, Deum præferre bonum minus majori. Aut enim in intellectu ponendus erit aliquis defectus, ut ſcilicet Deus bonum minus habeat pro eo, quo majus non detur; aut in voluntate, quæ tanquam ab intellectu independens ſpectatur, defectus aliquis admittendus. Quodſi hunc defectum voluntatis diſtincte reſolvere vellemus in ſua principia, in defectum intellectus tandem & ipſe recideret.

§. 190.

Deus omnia vult ſimul, unico voluntatis actu (§. 48.). Vide etiam §. 78. h. l. coll. §. 882. *emp.* Quod Deus omnia velit ſimul.

§. 191.

Deus omnia vult ab æterno, non demum quid in tempore (*§. 190.*). Voluntas Dei æterna.

§. 192.

Deus eſt ſpiritus neceſſarius (§. 186. 21. h. l. coll. §. 662. *ration.*). Qualis ſpiritus ſit Deus.

§. 193.

Motivum voluntatis divinæ eſt repræſentatio optimi (§. 185. h. l. 56. *Ont.* 887. *emp.*). Motivum voluntatis divinæ.

§. 194.

Motivum noluntatis divinæ eſt repræſentatio mali (§. 187. h. l. 56. *Ont.* 887. *emp.*). Motivum noluntatis divinæ.

Repræſentatio mali eſt etiam in nobis motivum nolitionis (§. 890. *Pſychol. empir.*), atque adeo quoad gradum perfectionis nulla differentia intercedere videtur inter noluntatem humanam atque divinam. Enimvero notandum eſt, noluntatem divinam extendi ad omne malum,

ita ut repugnet Deum umquam velle quid mali, cum ex adverſo haud raro contingat nos velle malum ſub ratione boni, conſequenter id non nolle. Quemadmodum perfectio voluntatis eſt velle optimum ſeu bonum maximum; ita ex adverſo perfectio noluntatis eſt nolle malum vel minimum. Actus nolitionis repugnare nequit actui volitionis.

§. 195.

Cur Deus omnia nolit ſimul.

Deus non vult ſeu averſatur omnia ſimul, quæ averſatur (§. 705. *Ont.* 48. h. l.).

§. 196.

Deus omne malum non vult ab æterno.

Deus malum omne averſatur ab æterno, nihil demum in tempore (§. 195.).

§. 197.

Appetitus ſenſitivus Deo non convenit.

Deo non convenit appetitus ſenſitivus (§. 580. 39. *empir.* 37. h. l.), *ne quidem per eminentiam.*

Quamprimum repræſentatio boni confuſa in diſtinctam abit, appetitus ſenſitivus degenerat in rationalem ſive voluntatem, etiam in nobis (§. 880. *Pſychol. empir.*). Quamobrem in Deo, cui competit voluntas perfectiſſima (§. 184.), nil præterea requiritur, quod vicem appetitus ſenſitivi ſuppleat. E. (§. 845. *Ontol.*).

Quidam mirabuntur, cur Deo per eminentiam tribuantur ſenſus (§. 158.) atque imaginatio (§. 167.), non vero per eminentiam tribuatur appetitus ſenſitivus, cum ſenſus & imaginatio a confuſione in percipiendo liberati reducantur ad intellectum (§. 121.), perinde ac appetitus ſenſitivus in rationalem ſeu voluntatem degenerat, ſi repræſentatio boni ex confuſa redditur diſtincta. Utrobique autem longe diſpar ratio eſt. Etenim appetitus ſenſitivus & voluntas nullam ſupponunt differentiam intrinſecam in objecto, qualem ſupponunt ſenſus & imaginatio, cum conſtet ſenſum ſupponere rei repræſentandæ præſentiam, imaginationem vero ejus abſentiam, ac inprimis vel præteritionem, vel futuritionem. Jam ſolus intellectus divinus non ſufficit ad dignoſcenda præſentia, quod diſtincte repræſentet, quæ vi ſenſus atque imaginationis repræſentantur confuſe; ſed præterea aliquid in eo ſupponendum, quod ad ea a ſe invicem ſeparanda ſufficit. Atque adeo in Deo quid inexiſtit, quod ſenſuum & imaginationis vicem ſupplet, conſequenter & ſenſus, & imaginatio eidem per eminentiam tribui debent.

Intelle-

Intellectus nimirum divinus ubi diſtincte repræſentat omnia, ea tantummodo exhibet tanquam poſſibilia: quæ cum Deus appercipit, eorum ſibi tanquam nude poſſibilium tantummodo conſcius eſt. Senſu autem per eminentiam tali præſentia tanquam præſentia & imaginatione per eminentiam tali præterita tanquam præterita & adhuc futura tanquam adhuc futura cognoſcit.

§. 198.

Averſatio ſenſitiva Deo non convenit (*§. 582. 39. empir. 37. h. l.*), *ne per eminentiam quidem* (*§. 882. empir. 187. h. l. 845. Ontol.*). Deo conveni-re nequit a-verſatio ſenſi-tiva.

§. 199.

Deus omnem perfectionem poſſibilem continuo intuetur (*§. 14. 86. 105. 107. 174ſq. 176. 81. 106. 79. 17.*). Intuititiva perfectionis omnis cogni-tio Dei.

§. 200.

Deo competit voluptas in gradu abſolute ſummo (*§. 512. 514. emp. 5. 70. h. l.*), *eaque prorſus immutabilis* (*§. 17.*). *Primum* etiam claret ex §. 199. h. l. 511. 516. *emp.*). Summa volu-ptas Deo vin-dicata.

§. 201.

Voluptas Dei vera eſt, non apparens (§. 199. 136. h. l. 51. 514. *emp.*). Qualis ſit vo-luptas Dei.

§. 202.

Voluptas Dei conſtans eſt cum in ſe ſpectata, tum reſpectu Dei (§. 201. h. l. 515. *emp.*). Conſtantia voluptatis di-vinæ.

§. 203.

Deus ſibimetipſi maxime placet, nec aliud quid placere magis poteſt (§. 14. 86. h. l. 511. 516. 542. *emp.*). Deus ſibimet-ipſi placet.

§. 204.

Non datur ens aliud, quod magis placere poſſit, quam Deus (*§. 14. h. l. 511. 516. 542. emp.*). Non datur ens aliud, quod nobis magis placere poſſit quam Deus.

§. 205.

In Deum nulla cadit moleſtia ſive tædium nullum (*§. 14. 37. 89. 104. h. l. 518. emp.*). Deus tædii ſeu moleſtiæ ex-pers.

Deus quidem omnem imperfectionem, quæ rebus a ſe diverſis ineſſe poteſt, intuetur (§. 105 ſq. 104.). Etſi vero ex intuitu imperfectionis tædium ſive moleſtia fit (§. 518. *emp.*), quoniam tamen Deo voluptas abſolute ſumma immutabiliter (§. 200.) ac conſtanter ineſt (§. 202.), voluptas ſumma obſtat, quo minus imperfectionem rerum aliarum ad ſummam ſuam perfectionem referenti tædium ineſſe queat (§. 28. *Ontol.*).

Quoniam itaque nec ſeipſum, nec res ceteras a ſe diverſas intuens tædio quodam, ſeu moleſtia afficitur; in ipſum nullam prorſus moleſtiam, ſeu tædium nullum cadere liquet.

§. 206.

Quo ſenſu Deo tædium tribuatur.

Deo tædium ſive moleſtia (animi ſcilicet) tribui nequit, niſi quatenus abſentia voluntatis connotat actum nolitionis ſive averſationis (§. 205. b. l. 511. 518. empir. 136. 133. 187. 194. b. l. 371. Th. nat. T. 1.).

§. 207.

Quatenus Deo quid placeat ab ipſo diverſum.

Nihil Deo placere poteſt, niſi quatenus perfectum eſt (§. 511. emp. 133. b. l. 542. emp.), quatenus vero imperfectum eſt, placere nequit (§. 518. emp. 206. 133. b. l. 542. emp.).

§. 208.

Quid Deo diſpliceat.

Deo diſplicet id, quod non modo tale eſt, ut ex eo voluptatem percipere non poſſit, ſed quod etiam actu poſitivo non vult, ſeu averſatur (§. 542. emp. 206. b. l.).

§. 209.

Notio voluntatis divinæ quomodo prodeat.

Si voluntas humana, vel appetitus ſenſitivus tam hominum, quam brutorum ab omni limitatione liberetur; voluntatis divinæ notio prodit (§. 580. 880. emp. 185. b. l.).

§. 210.

Item notio noluntatis divinæ.

Notio noluntatis divinæ prodit, ſi noluntas humana, vel averſatio ſenſitiva, tam hominum, quam brutorum, ab omni limitatione liberetur (§. 582. 881. emp. 196. b. l.).

§. 211.

Limitatio appetitus unde, & quando voluntas illimitata.

Limitatio appetitus a limitatione facultatis cognoſcitivæ pendet, & ſi intellectus illimitatus fuerit, voluntas etiam illimitata.

tata. Appetitus non limitatur, quam quatenus fieri poteſt, ut feratur in bonum apparens vel bonum minus. Enimvero cum bonum apparens videatur, quod non eſt (§. 557. *Pſych. emp.*), & bonum minus tale non cognoſcatur, vel quod majus videatur, quam revera eſt, vel majus prorſus ignoretur; nemo non videt, id tribuendum eſſe defectui facultatis cognoſcitivæ, quod appetitus feratur vel in bonum apparens, vel in minus (§. 589. *Pſychol. empir.*). E. Hoc non fieri poteſt, ſi intellectus fuerit illimitatus (§. 520. *Pſych. rat.*).

Lex appetitus jam inſinuat (§. 904. *emp.*) ipſum pendere a facultate cognoſcitiva. E.

§. 212.

Limitatio averſationis a limitatione facultatis cognoſcitivæ pendet, &, ſi intellectus fuerit illimitatus, noluntas etiam illimitata. Vid. §. 210. h. l. coll. §. 568. 590. *Pſychol. empir.* 520. *Pſychol. rat.* Limitatio averſationis unde & quando noluntas illimitata.

§. 213.

Affectus Deo tribui nequeunt, niſi quatenus diſtincta boni ac mali repræſentatio eſt ratio volitionis ac nolitionis, qualis confuſa in nobis excitat affectus (§. 603. *empir.* 197 ſq. h. l. 605. 586. *emp.*). Quatenus in Deo repræſentatio ſimilis boni & mali diſtincta eſt ratio volitionis ac nolitionis, eatenus datur aliquid in Deo, quod aliquam ſimilitudinem cum affectibus habet, etſi nonniſi generalem (§. 195. *Ontol.*). Volitiones ac nolitiones igitur iſtæ affectuum nomine indigitari poſſunt. Affectus quo ſenſu Deo tribuantur.

Doctrinæ hujus ſingularis quidam uſus in praxi morali eluceſcet, in ea enim doceri debet, quomodo affectus ex ratione in ordinem redigantur: ne exorbitantes noceant, ſed ad conſenſum cum appetitu rationali revocati ſalutarem ſui præbeant uſum. Id ipſum vero obtinetur, ſi eodem, quo Deo ſenſu, etiam nobis conveniant, dum ſenſu nobis proprio excitantur.

§. 214.

Voluntas dicitur *approbans*, qua volens id, quod eſſe vel fieri cognoſcit, eſſe vel fieri vult. Voluntas approbans.

§. 215.

§. 215.

Bonitas Dei eſſentialis.

Deus in ſe ſumme bonus eſt (*§.* 14. h. l. 370. *Theol. natur.* T. 1.).

Hæc *eſſentialis* bonitas non confundenda cum bonitate erga alios, quæ eſt propenſa voluntas in perfectionem alterius (§. 695. *Theol. natur.* T. 1.). Atque eodem ſenſu accipiendum in S. S. quando ſolus Deus dicitur eſſe bonus, quo hic ſumme bonum eſſe demonſtravimus.

§. 216.

Qualis ſit bonitas eſſentialis Dei & quanta.

Bonitas eſſentialis entium finitorum bonitati eſſentiali divinæ incomparabilis (§. 14. 16. 93. 91. 94. h. l. 528. 796. 798. 806. *Ont.* 173. *Theol nat.* T. 1.), *atque hæc immenſa eſt* (§. 175. *Theol. nat.* T. 1. 364. 441. *Ont.* 41. *Th. nat.* T. 1.).

§. 217.

Quomodo Deus velit ſeipſum.

Deus vult ſe eſſe in ſe ſummum bonum voluntate approbante (§. 215. 89. 185. 214.).

§. 218.

Gaudium qualem appetitum involvat.

Gaudium involvit appetitum approbantem (§. 616. 603. 880. *emp.* 214. h. l.).

§. 219.

Quo ſenſu Deo tribuatur.

Gaudium Deo tribuitur, quatenus ex bono præſente voluptatem percipit, & hæc cum voluntate approbante conjungitur (§. 157. h. l. 558. *Pſych. emp.* 185. 214. h. l. 614. 616. *Pſych. empir.* 218. 197. h. l.).

E. gr. Deus dicitur gaudere in S. S. de homine reſipiſcente ſeu ad meliorem frugem revertente. Ad meliorem frugem reverti bonum eſt. Unde Deus ex reſipiſcentia hominum voluptatem percipit (§. 558. *emp.*). Conſtat vero Deum velle, ut homo malus reſipiſcat, conſequenter id fieri voluntati ejus conformiter. Voluptati adeo jungitur voluntas approbans (§. 214.). Gaudere adeo dicitur de homine ad meliorem frugem revertente, quatenus ex reſipiſcentia voluptatem percipit, & eam voluntate approbante vult.

§ 220.

Deus ſumme gaudet aut, ſi mavis, lætatur de ſeipſo (§. 215. 89. h.l. 558. *emp.* 217. 219. h.l.). Lætitia Dei de ſeipſo.

§. 221.

Noluntas dicitur *reprobans*, qua nolens id, quod eſſe vel fieri, aut factum eſſe cognoſcit, eſſe, fieri aut factum eſſe non vult, ſeu idem averſatur. Facile patet, *averſationem* quoque in genere, & *ſenſitivam* in ſpecie eodem ſenſu dici poſſe reprobantem. Noluntas reprobans.

§. 222.

Noluntas reprobans involvit voluntatem contrarii (§. 221. h. l. 294. *Log.*). Qualem involvat voluntatem.

§. 223.

Triſtitia involvit averſationem reprobantem (§. 621. 590. *emp.* 221. h. l.). Triſtitia qualem averſationem involvat.

§. 224.

Triſtitia Deo tribui nequit, niſi quatenus abſentia voluptatis connotat noluntatem reprobantem mali præſentis cum voluntate contrarii (*§*. *620. Pſychol. emp. 223. 205 ſeq. h. l. 621. emp. 221 ſeq. h. l.*). Quo ſenſu Deo tribui poſſit.

§. 225.

Triſtitia in Deo non arcet gaudium. In nobis triſtitia gaudium arcet (§. 620. 615. *emp.*). Quando vero Deo triſtitia tribuitur, nullam ſaltem voluptatem percipit ex eo, ob quod contriſtari dicitur (§. 224.). Id igitur minime obſtat, quod ex bono præſente ſimul voluptatem percipiat, & id eſſe vel fieri velit, voluntate ſcilicet approbante (§. 214.). Quamobrem cum gaudium Deo tributum non denotet niſi voluptatem ex bono præſente perceptam cum voluntate approbante conjunctam (§. 219.); nil obſtat, quo minus eidem & gaudium, & triſtitia diverſo reſpectu una tribui poſſit. E. In Deo non arcet gaudium.

§. 226.

Deo competit felicitas abſolute ſumma (§. 636. *emp.*). Summa igitur eſt, Felicitas ſumma Deo vindicata.

(*Theol. nat. contr. T. I.*). Ppp pp

eſt, ſi voluptas fuerit ſumma, cumque ſtatus mutabilium determinatione conſtituatur (§. 705. *Ontol.*), ſi eadem voluptas ſumma eaque vera, immutabilis & conſtans. Jam de Dei voluptate vid. §. 200-202.

§. 227.

Independentia felicitatis divinæ.

Ens nullum ad felicitatem Dei conferre quicquam valet (*§.* 226.); atque adeo *ejus felicitas ab omni ente alio independens* (§. 56. 851. *Ont.*).

§. 228.

Quomodo Deus velit felicitatem ſuam.

Deus felicitatem ſuam vult voluntate approbante (§. 226. 89. h. l. 636. 511. *Pſychol. empir.* 199. h. l. 370. *Theol. natur.* T. 1. 217. h. l.).

§. 229.

Amor ſui ipſius in Deo.

Deus maxime amat ſeipſum; nec quicquam aliud tanto, quanto ſe, amore complecti poteſt (§. 203. h. l. 649. *Pſychol. empir.*).

§. 230.

Summa Dei amabilitas.

Deus ſumme amabilis eſt, ita ut non detur aliud, quod æque amabile ſit (§. 204. h. l. 649. *emp.*).

§. 231.

Bonitas ſumma Deo tribuenda.

Deo tribuenda bonitas in alia entia in gradu abſolute ſummo (§. 185. h. l. 370. 695. *Th. nat.* T. 1.).

§. 232.

Amor entium aliorum Dei.

Deus entia cetera a ſe diverſa amat (*§.* 231. h. l. 700. *Th. nat.* T. 1.).

§. 233.

Amor erga homines.

Quoniam *Deus* entia cetera a ſe diverſa amat (§. 232.); *quin* etiam *amet homines dubitari nequit.*

§. 234.

Voluptas Dei ex felicitate hominum.

Deus diſpoſitus eſt ad voluptatem ex felicitate hominum percipiendam (§. 233. h. l. 633. *emp.*).

§. 235.

§. 235.

Deus felicitatem hominum vult (§. 233. h. l. 650. 636. *Pſych. empir.*). Deus eam vult.

§. 236.

Deus infelicitatem hominum velle nequit (§. 233. h. l. 651. 637. *emp.*). Non vero infelicitatem.

§. 237.

Deo tribui nequit, quod homo ſit infelix (§. 235 ſq. h. l. 56. 881. *Ont.*). Infelicitas hominum Deo tribui nequit.

§. 238.

Amor Deo qua affectus tribuitur, quatenus voluptas ex felicitate entium a ſe diverſorum percipienda connotat voluntatem bujus felicitatis (§. 633. 650. *emp.* 234-236. h. l.). Affectus amoris quo ſenſu tribuatur Deo.

In philoſophia morali amorem tanquam officium diſtinguemus ab amore tanquam affectu ſpectato. Affectus degenerat in officium aut, ſi mavis, virtutem, ſi quod in appetitu ſenſitivo eſt, reducitur ad voluntatem, quo ipſo prodit volitio felicitatis alterius, unde porro pendent actus felicitatem alterius promovendi, infelicitatem avertendi. Cum in Deo non detur appetitus ſenſitivus (§. 197.), nec id, quod affectui reſpondet, proprie loquendo in Deo datur, quemadmodum affectus omnis in ſenſu proprio ab eodem removendus, nec tribui poteſt, niſi quatenus diſtincta boni ac mali repræſentatio eſt ratio voluntatis ac nolitionis, qualis confuſa in nobis excitat affectus (§. 213.). Unde conficitur, Deo proprie loquendo non convenire, niſi quod virtuti ab omni defectu purgatæ reſpondet, voluptas autem Deo tribui poteſt (§. 200.).

§. 239.

Odium Deo tribui nequit, niſi quatenus denotat noluntatem reprobantem ejus, quod ſibi diſplicet in ente alio (§. 661. *emp.* 234. h. l.). Odium igitur Deo prorſus repugnat, nec fingi poteſt quid analogum, quod eidem tribui poſſit. Enimvero oritur odium ex eo, quod quid in altero obſervamus, quod nobis diſplicet (§. 677. *Ontol.*). Nunc de Deo conf. §. 208. 221. & *Pſalm.* V, 7. Odium quo ſenſu Deo tribui poſſit.

§. 240.

Commiſeratio quo ſenſu tribuatur Deo.

Commiſeratio Deo tribuitur, quatenus infelicitatem aliorum non vult noluntate reprobante, vult autem felicitatem infelicium (§. 687. *emp.* 224. 236. 335. h. l.).

§. 241.

Commiſeratio unde ſit.

Deo tribuenda commiſeratio, quatenus eos amat, qui ſunt infelices (§. 688. *emp.* 232. h. l.).

§. 242.

Invidia Deo prorſus repugnat.

Invidia Deo prorſus repugnat (§. 705. *Pſych. emp.* 224. 236. 235. h. l.).

§. 243.

Irriſio quo ſenſu Deo tribuatur.

Irriſio Deo tribuitur, quatenus ex nexu mali moralis & phyſici voluptatem percipit & hæc ipſa mala phyſica voluntate approbante vult (*§.* 739. *emp.* 723. *Theol. nat.* T. 1. *100. 214. h. l. 559. Th. nat.* T. 1. *542. emp.*).

Non eſt quod excipias, Deum non poſſe velle malum (§. 196.), adeoque irriſionem non poſſe denotare voluntatem approbantem mali phyſici. Etenim mala phyſica in relatione ad mundum integrum non ſunt mala (§. 563. T. 1. *Theol. nat.*). Quamobrem cum Deus non velit niſi quod ſit optimum (§. 185.), quid vero ſit in ſe optimum, judicet in relatione ad totum univerſum (§. 393. T. 1. *Theol. nat.*), nec mala phyſica vult niſi in relatione ad totum univerſum. Et licet mala phyſica cenſeantur talia reſpectu atque in relatione partium, immo particularum univerſi ad ſe invicem (§. 565. T. 1. *Th. nat.*), veluti hominum, quibus obtingunt: Deus tamen voluntate ſua approbante dum eadem vult, ob convenientiam nexus metaphyſici atque moralis eadem velle dicendus eſt, adeoque non quatenus mala ſunt, ſed quatenus bona. Nimirum & pœnæ bonæ ſunt in relatione ad civitatem, cujus tranquillitati proſpicitur, etſi malæ ſint iis, qui iisdem afficiuntur. Unde judex pœnas vult, non quatenus ſunt mala phyſica, ſed quatenus cenſentur bonæ intuitu civitatis.

§. 244.

Qualis ſit ſumma actionum rectitudo.

Rectitudo actionum ſumma eſt, ſi nullus prorſus involuntate ac noluntate, atque in intellectu notatur defectus (§. 950. 567. *Th. nat.* T. 1. 887. 890. *emp.* 650. *rat.* 887. *emp.* 851. *Ont.*).

Ex

Ex hac propoſitione perſpicitur, cur ſumma rectitudo non cadat in hominem, & exinde manat omnis actionum defectus; ſive dolo tribuatur, ſive culpæ.

§. 245.

Rectitudo actionum divinarum ſumma eſt (§. 131. 136. 133. h. l.). Quod igitur Deus optimum judicat, vel malum; id non modo optimum eſt, vel malum (§. 594. 477. *Log.*), ſed novit etiam Deus, judicium ſuum eſſe verum (§. 535. *Log.*), ſeu eſſe optimum, vel malum, quod optimum, vel malum judicat. Quoniam itaque voluntas Dei ſemper fertur in optimum (§. 185.), nec fieri poteſt, ut quidpiam velit Deus, quod malum eſt (§. 187.); voluntas quoque atque noluntas ejus ſemper ſequitur judicium certum. Quamobrem nec quoad intellectum, nec quoad voluntatem ac noluntatem in actionibus divinis ullus notatur defectus. Jam vide §. 244. Rectitudo actionum divinarum.

§. 246.

Actiones Dei omnes rectæ ſunt (§. 245. 244.). Omnes actiones Dei rectæ ſunt.

§. 247.

Deus eſt ſanctiſſimus (§. 246. h. l. 1064. *Th. nat.* T. 1.) Summa Dei ſanctitas.

§. 248.

Acquieſcentia in ſeipſo Deo tributa denotat voluptatem ex ſanctitate perceptam conjunctam cum voluntate approbante ſanctitatis (§. 749. *emp.* 246. 245. 220. h. l. 1063. *Th. nat.* T. 1. 219. h. l.). Acquieſcentia in ſeipſo Deo tributa.

§. 249.

Deo tribuitur pœnitentia, quatenus ex malo morali actionibus hominum, vel entis alterius, inhærente nullam percipit voluptatem, idemque non vult noluntate reprobante, vult autem actiones eſſe bonas (§. 755. *emp.* 246. 136. 133. 224. *h. l.*). Pœnitentia quo ſenſu Deo tribuatur.

§. 250.

Pœnitentia Deo tributa libera eſt ab omni moleſtia (§. 205. 249.), *quæ huic affectui in nobis adhæret* (§. 758. *Pſych. emp.*). Qualis ſit pœnitentia Dei.

§. 251.

Gloria quo ſenſu Deo tribuatur.

Gloria Deo tribuitur, quatenus voluptatem percipit ex eo, quad novit vero judicio entium intelligentium ſibi non poſſe tribui niſi perfectionem & ſanctitatem abſolute ſummam, & judicium hoc voluntate approbante vult (§. 765. emp. 14. 247. 199. h. l. 511. emp. 219. 214. h. l.).

§. 252.

Pudor Deo repugnat.

Pudor Deo prorſus repugnat, nec ullo modo tribui poteſt. Ex §. 773. *emp.* 14. h. l. 371. *Th. nat.* T. 1. 246. 245. 244. h. l. elucet, in Deo nihil defectus dari, cujus cauſſa pudor oriri poſſet. Cumque ejus felicitas ab omni ente alio ſit independens (§. 227.), ipſeque prorſus impaſſibilis ſit (§. 75.), conſequenter quia paſſio rationem extra ſubjectum in ente alio agnoſcit (§. 714. *Ont.*), nihil in Deo ineſſe poſſit, cujus ratio detur extra ipſum in ente quodam alio ab ipſo diverſo; ex iniquis aliorum de Deo judiciis nullum eidem emergere poteſt malum, quemadmodum nobis accidit. Impoſſibile adeo eſt, ut ratio pudoris in Deo ponatur. E. (§. 118. 79. *Ont.*).

§. 253.

Gratitudo Deo repugnat.

Gratitudo Deo nullo modo tribui poteſt (§. 784. empir. 227. 76. h. l.).

§. 254.

Favor quo ſenſu Deo tribuatur.

Favor Deo tribuitur quatenus placet recte agendi ſtudium, & quatenus recte agentium felicitatem magis curæ habet, quam aliorum (§. 791. *emp.*). Quoniam Deus ex ſanctitate ſua, adeoque ex actionum propriarum rectitudine (§. 1063. T. 1. *Th. nat.*), voluptatem percipit (§. 248.); quin ex ſtudio recte agendi percipiat voluptatem dubitari nequit. Jam conf. §. 542. 649. *emp.* 232 ſq. 238. h. l.

§. 255.

Spes quo ſenſu Deo tribuatur.

Spes Deo tribui nequit, niſi quatenus bonum, quod futurum novit, vult (§. 799. 796. emp. 213. 156. h. l.).

§. 256.

Quænam a ſpe Dei removenda.

Deus dici nequit ea ſperare, quæ nunquam eventura ſunt (§. 799. *emp.* 255. h. l. 798. *emp.*). Vid. etiam §. 133. 37. h. l.

§. 257.

§. 257.

Metus Deo nullo prorſus modo tribui poteſt (§. 822. *empir.* 731. *Th. nat.* T. 1. 14. 9. h. l.). Metus Deo nullo modo tribui poteſt.

§. 258.

Timor Deo nullo modo tribui poteſt (§. 823. *emp.* coll. §. 257. notatis.). Item timor.

Timor metus quædam ſpecies eſt (§. 820. *empir.*). Ergo nec timor Deo tribui poteſt (§. 257.).

§. 259.

Deſperatio Deo nullo modo tribui poteſt (§. 825. *emp.* coll. §. 257. notatis.). Deſperatio Deo prorſus repugnat.

§. 260.

Terror Deo prorſus repugnat (§. 827. *empir.* coll. §. 257. 156. h. l. Item terror.

§. 261.

Deo nihil dici poteſt bonum, niſi quod facit ad patefactionem gloriæ ipſius. Ex §. 370. *Th. nat.* T. 1. §. 14. 17. 76. h. l. 427. *Th. nat.* T. 1. §. 75. h. l. 714. *Ont.* elucet, Deo nihil dici poſſe bonum, quia ad perfectionem ipſius quicquam confert. Quid bonum Deo dicatur.

Signum perfectionis entis alterius eſt, ſi ex eo, quod facit, colligere datur, quænam ipſi inſit perfectio (§. 952. *Ontol.*). Quamobrem cum actiones Dei omnes ſint rectæ (§. 246.), adeoque rationem ſufficientem in eſſentia & attributis ejus habeant (§. 950. T. 1. *Th. nat.*); ex ejus actionibus, adeoque iis, quæ facit, colligere datur, quænam ipſi inſit perfectio, conſequenter alia ab eo diverſa ſignum eſſe poſſunt perfectionis ejus ſummæ (§. 952. *Ont.*). Bonum igitur quid Deo dici poteſt, quatenus eſt ſignum perfectionis ejus ſummæ (§. 370. T. 1. *Th. nat.*). Enimvero gloria divina eſt complexus attributorum divinorum, quatenus a creatura rationali agnoſcitur (§. 610. T. 1. *Th. nat.*), adeoque per ea, quæ ſunt illorum ſigna, pateſit. E.

§. 262.

Quid Deo optimum.

In relatione ergo *ad ipſum optimum eſt, quod ad gloriam ejus patefaciendam omnium maxime facit* (*§*. 261.).

§. 263.

Cupiditas quo ſenſu Deo tribuatur.

Cupiditas Deo tribui poteſt, quatenus futurum eſſe vult, quod tendit ad patefactionem gloriæ ſuæ (§. 808. 589. *empir*. 261. 213. h. l.).

§. 264.

Malum quid quoad Deum.

Malum quoad Deum dici nequit, niſi quod, ſi in eum caderet, imperfectionem quandam in eodem argueret (§. 261. h. l. 952. *Ont*. 371. *Th. nat*. T. 1.).

Non quæritur hic, quid ſit malum Deo, neque enim tale quid datur; ſed tantummodo quid in relatione ad Deum malum dici poſſit, quoniam id ſuo non deſtituitur uſu. Nimirum vi notionis hujus intelligitur, quomodo præcaveri debeat, ne Deo tribuatur, quod a ſumma ejus perfectione abhorret.

§. 265.

Deo diſplicet quod malum quoad ipſum.

Deo diſplicet, quod malum quoad ipſum dici poteſt (§. 207. h. l. 542. *emp*. 264. h. l.).

§. 266.

Deus idem velle nequit.

Quod quoad Deum malum dici poteſt, ex eo non modo nullam voluptatem percipit, ſed idem quoque actu poſitivo non vult, ſeu averſatur (*§*. 208. 265.).

§. 267.

Fuga quo ſenſu Deo tribuatur.

Fuga mali Deo tribui nequit, niſi quatenus actu poſitivo non vult, quod foret ſignum imperfectionis, ſeu imperfectionem quandam in ipſo argueret, nec ex eo voluptatem percipere poteſt (§. 813. 818. *emp*. 264. 224. 266. h. l.).

§. 268.

Vacillatio Deo repugnat.

Vacillatio Deo nullo modo tribui poteſt (§. 832. *empir*. 37. h. l.).

§. 269.

§. 269.

Horror Deo tribui nullo modo poteſt (§. 837. *emp.* coll. §. 257. h. l. notatis.). Item horror.

§. 270.

Puſillanimitas Deo *nullo ſenſu tribui poteſt* (§. 844. *empir.* 37. h. l.). Item puſillanimitas.

§. 271.

Animoſitas Deo *tribuitur, quatenus ab omni metu liber voluntate approbante vult futurum, quod ad patefactionem gloriæ ſuæ facit* (§. 847. *emp.* 257. 263. 255. h. l.). Animoſitas quo ſenſu Deo tribuatur.

§. 272.

Deus animoſus eſt, dum quod cupit ad omnipotentiam ſuam refert (§ 850. *empir.* 263. h. l. 343. 347. *Theol. natur.* T. 1. 86. 271. h. l.). Cur Deo animoſitas tribui poſſit.

§. 273.

Deo tribuitur deſiderium, quatenus vult homines, quos actiones ſuas ad manifeſtationem gloriæ ſuæ directuros novit, id facere, & ex mora, quam nectunt, voluptatem nullam percipit, eamque non vult noluntate reprobante (§. 852. *emp.* 255. 261. 206. h. l. 918. *Th. nat.* T. 1. 221. h. l.). Deſiderium quo ſenſu Deo tribuatur.

§. 274.

Hilaritas Deo nullo ſenſu tribui poteſt (§. 855. *emp.* coll. §. 257. notatis.). Hilaritas Deo repugnat.

§. 275.

Faſtidium Deo nullo modo tribui poteſt (§. 859. *empir.* 37. h. l.). Item faſtidium.

§. 276.

Deo ira tribuitur, quatenus nullam ex actionibus voluntati ejus contrariis percipit voluptatem, ſed eas non vult, vult autem ob easdem punire hominem (§. 862. 872. *emp.* 986 ſq. *Th. nat.* T. 1.). Juri divino in ſe contrariatur, adeoque Deo injuriam facit, qui voluntati divinæ contrarias edit actiones. Jam de tædio Ira quo ſenſu Deo tribuatur.

dio & odio divino conf. §. 206.239.208. h.l. & adde de pœnis §. 1078. *Th. nat.* T. 1.

§. 277.

Libertas ſumma voluntatis divinæ.

Deo competit libertas ſumma in volendo & nolendo (§. 942. 941. *emp.* 5. 70. h.l.).

§. 278.

Libera optimi electio.

Deus libere eligit quod eſt optimum (§. 277. h.l. 941. *empir.* 185. h. l.).

§. 279.

Independentia poſſibilitatis a libera voluntate Dei.

Poſſibilitas rerum non dependet a voluntate Dei, nec ab ejus libertate (§. 929. 941. *empir.* 56. 851. *Ont.*). Quoniam enim voluntas non fertur in incognitum (§. 929. *Pſych. emp.*), & vi libertatis ex pluribus poſſibilibus eligitur quod placet (§. 941. *Pſych. emp.*); tam natura, quam libertas voluntatis poſſibile quid eſſe ſupponit. Nihil adeo ideo poſſibile, quia Deus libere vult id eſſe poſſibile.

§. 280.

Item eſſentiarum.

Eſſentiæ rerum a voluntate Dei minime dependent, nec ideo tales ſunt, quia Deus libere tales eſſe voluit (§. 153. *Ontol.* 279. h. l.).

§. 281.

Item idearum & veritatum univerſalium.

Libertas voluntatis divinæ non influit in ideas rerum (§. 173.), nec in veritates univerſales (§. 176.).

§. 282.

Mali metaphyſici origo.

Malum metaphyſicum ideis rerum in intellectu divino inhæret independenter a voluntate divina (§. 372. *Th. nat.* T. 1. 91. 94. 281 h. l.).

§. 283.

Mali metaphyſici neceſſitas.

Malum metaphyſicum eſt abſolute neceſſarium (§. 282. h. l. 279. Ont. 372. Th. nat. T. 1. 315. Ont.), nec a rebus auferri poteſt (§. 292. 291. Ont.).

§. 284.

In quolibet mundo.

Nullus mundus malo metaphyſico carere, nec ab eo, qui exiſtit,

exiſtit, malum metaphyſicum auferri poteſt (§. 100. 91. 97. h. l. 372. *Th. nat.* T. 1. 283. h. l.).

§. 285.

Mala phyſica ex limitationibus determinationum rebus intrinſecarum oriuntur. Sunt enim effectus naturales (§. 373. T. 1. *Th. nat.*), adeoque non ponuntur in univerſo, niſi poſita actione cauſæ efficientis (§ 898 *Ont.*), conſequenter non minus ipſi, quam actiones cauſæ efficientis (§ 713. *Ont.*), in mutationum numero ſunt (§. 290. *Ont.*). Atqui mutationes omnes in variatione modorum (§. 703 *Ont.*), ſeu modificatione rerum (§. 704. *Ontol.*), conſequenter in variatione limitum conſiſtunt (§. 830. *Ont.*). E. — Mala phyſica unde oriantur

Nimirum talia in mundo contingunt mala phyſica, quia determinationes rebus in eodem exiſtentibus intrinſecæ hoc limitantur modo & limitationes tam in ſubjecto agente, quam patiente hoc, non alio variantur modo.

§. 286.

Mala phyſica contingentia ſunt (*§. 373. Th. nat.* T. 1. *898. 569. Ont. 80. Coſm.*). — Contingentia malorum phyſicorum.

§. 287.

Mala phyſica hypothetice neceſſaria ſunt, nec ideo contingentia eſſe deſinunt (*§. 373. Th. nat.* T. 1. *898. Ont. 102 ſq. Coſm.*). — Hypothetica neceſſitas eorum.

E. gr. Si quis fulmine percuſſus necatur, neceſſario moritur, nempe quia ex hoc fulminis ictu neceſſario naturaliter ſequitur mors. Quoniam tamen contingens eſt, quod fulmine percutiatur, & mors inde ſequitur, quod effectus naturaliter ſecuturus non impediatur, (id quod per potentiam Dei miraculoſam fieri poſſe intelligitur); neceſſitas necis nonniſi hypothetica eſt, nec ideo ipſa contingens eſſe deſinit. Non jam ratio habetur poſſibilitatis evitandi fulminis percuſſionem, quatenus a libertate hominis pendet; ut ſit eo in loco, quo fulmen vibratur.

§. 288.

Mala phyſica ideæ mundi inſunt in intellectu divino independenter a voluntate libera Dei (§. 94. 97. 95. 100.). Idea igitur mundi — Eorum inexiſtentia in idea mundi.

mundi in intellectu divino continet omnia, quæ in eodem contingere poſſunt. Quoniam itaque mala phyſica tanquam effectus naturales (§. 373. T. 1. *Th. nat.*), cauſas efficientes in hac ipſa rerum ſerie, quæ mundum conſtituit (§. 55. *Coſm.*), habent (§. 898. *Ontol.*), earumque actione poſita ponuntur (§. 886. *Ontol.*), mala phyſica inſunt ideæ mundi in intellectu divino. Enimvero voluntatis divinæ libertas non influit in ideas rerum (§. 281.). E.

§. 289.

Poſſibilitas mali moralis.

Malum morale poſſibile ob intellectus humani limitationem (§. 374. Th. nat. T. 1. *894. 896. emp. 476. 593. 601. 599. 596. 608 ſqq. Log. 468. Ont..).*

Sicuti Deus ſemper actu vult, quod optimum eſt, nec ideo bonum apparens vero vel minus majori præfert (§. 189.), quemadmodum a nobis quotidie fieri experimur, quia errare nequit (§. 136.), & judicia omnia certa experitur (§. 133.), incertitudine nulla in cognitionem ipſius cadente (§. 134.), intellectu prorſus illimitato præditus (§. 117.); ita hominis voluntas deficit in eligendo vero bono, quod multiplici modo a vero aberrare valet intellectu valde limitato inſtructus. Quemadmodum itaque impoſſibile ob intellectum divinum illimitatum, ut velit, quod optimum non eſt, ſalva ſumma ejus libertate (§. 278.); ita etiam fieri poteſt, ut malo morali inficiantur actiones hominum liberæ ob intellectus limitationem. Mali moralis hic tantummodo evincimus poſſibilitatem; quomodo autem abuſu libertatis irrepat in actiones hominum liberas, exſtat §. 580. *Th. nat.* T. 1.

§. 290.

Mali moralis contingentia.

Malum morale contingens eſt (§. 374. *Th. nat.* T. 1. *942. 935. emp.*), *non abſolute neceſſarium* (§. 317. *Ont.*).

Ponamus jam, ſi fieri poteſt, malum morale eſſe abſolute neceſſarium. Quoniam quod abſolute neceſſarium contingens eſſe nequit (§. 317. *Ontol.*); malum morale contingens eſſe non poteſt: quod eſt abſurdum *per demonſtrata.*

§. 291.

Hypothetica mali moralis neceſſitas.

Malum morale hypothetice neceſſarium (§. 374. *Th. nat.* T. 1. *942. 589 ſq. 890. emp. 28. 118. 302. Ont.*).

§. 292.

§. 292.

Malum morale ideæ mundi ineſt in intellectu Dei (§. 100. 99. h. l. 524. *rat.* 234. 231. *Theol. natur.* T. 1. 880-882. *empir.* 374. *Theol. natur.* T. 1. §. 942. *empir.*) *independenter a voluntate ejus libera* (§. 281.). Malum morale quomodo inſit mundo.

§. 293.

Deo competit ſapientia in gradu abſolute ſummo, ſeu perfectiſſima (§. 678. 693. *rat.* 5. 186. 15. h. l.). Sapientia Dei ſumma.

§. 294.

Deus 1. *finem optimum ſibi conſtituit*, 2. *media eligit, quæ certo & via breviſſima ad eundem ducunt & quibus finem ex aſſe conſequitur*, 3. *fines omnes particulares ita ſibi invicem ſubordinat ut remotiorum media ſint propiores, tandemque omnes ſimul medium finis ultimi* (§. 293. h. l. 689. *rat.*). In quo conſiſtat.

§. 295.

Deus nihil vult facitque absque fine (§. 293. h. l. 678. *Pſych. ration.*). Deus agit propter finem.

§. 296.

Finis, quem Deus intendit, ipſum maxime decet (§. 294. h. l. 681. *rat.* 332. *Th. nat.* T. 1.). Quales ſint fines a Deo intenti.

§. 297.

Deus malum tanquam finem intendere nequit (§. 932. *Ont.* 187. h. l.). Malum non eſt finis a Deo intentus.

§. 298.

Deus nihil facit fruſtra (§. 295. 294. h. l. 662. *Theol. natur.* T. 1.). Nihil fruſtra facit.

§. 299.

Deus vi mediorum ad actum perducit ea omnia, quibus finis conſtituitur (§. 294. h. l. 684. *Th. nat.* T. 1.). Qualia ſint media divina.

§. 300.

Deus finis conſequendi gratia non facit, quod omitti poterat, Idem porro expenditur.

rat, ſeu nonniſi ea facit, quibus poſitis ponitur finis (§. 294. h. l. 685. *rat.*).

§. 301.

Sapientiæ divinæ imperſcrutabilitas.

Sapientia divina homini imperſcrutabilis (§. 690. *Th. nat.* T. I. 294. h. l. 689 691. *rat.* 468. *Ont.*).

§. 302.

Deus non vult ſimpliciter impoſſibilia.

Deus velle nequit quod ſimpliciter impoſſibile (§. 185.). Ergo id quod ſimpliciter impoſſibile ſibi tanquam optimum repræſentare debet, conſequenter judicare debet, quod nihil eſt, omnium poſſibilium optimum (§. 138. *Ontol.*). Jam conf. §. 594. *Log.* 136. h. l).

§. 303.

Et contradictoria.

Ut Deus velit contradictoria (§. 79. *Ontol.*), conſequenter *quæ ſimul eſſe nequeunt, fieri non poteſt* (§. 28. *Ontol.*).

§. 304.

Fini contraria Deus velle nequit.

Deus velle nequit, quæ fini a ſe intento contrariantur (§. 937. *Ont.* 294 *h. l.*).

§. 305.

Fines contrarii quinam.

Finis unus alteri contrarius dicitur, ſi obſtet, quo minus alterum conſequi, vel ſaltem quo minus eundem ex aſſe conſequi detur.

§. 306.

Deus fines contrarios velle nequit.

Deus fines contrarios velle nequit (§. 305. 294.).

§. 307.

Deus velle nequit fini ultimo contraria.

Deus velle nequit fini ultimo contraria (§. 305. 294.).

§. 308.

Immutabilis voluntas divina.

Voluntas Dei prorſus immutabilis (§. 17.).

CAPUT

CAPUT IV.

DE CREATIONE ET POTENTIA DEI.

§. 309.

SI *poſſibilia primitiva ſecunda ſecundum principium contradictionis combinentur, oriri nequeunt niſi ideæ ſubſtantiarum ſimplicium.* Dictum eſt §. 96. de actu; h. l. de eo, quod aliter nequeat fieri. Jam conf. §. 91. 33. h. l. 44. *Theol. natur.* T. 1. 87 ſq. 85. 35. h. l. Quales ſubſtantiæ prodeant poſſibilium ſecundorum combinatione.

§. 310.

Subſtantiam primariam appello finitam, quæ concipitur poſſibilis absque alia ſubſtantia limitata ſive finita: *ſecundariam* vero dico, quæ non concipitur poſſibilis niſi per alias ſubſtantias limitatas ſive finitas. Aſt *prima* eſt *ſubſtantia*, quæ per ſe poſſibilis: *ſecunda* vero *ſubſtantia* eſt, quæ poſſibilis non eſt niſi per primam. Subſtantiæ primariæ & ſecundariæ definitio item primæ ac ſecundæ.

§. 311.

Deus eſt ſubſtantia prima (§. 47. 19. 33. h. l. 44. *Th. natur.* T. 1. 310. h. l.). Subſtantia prima quænam.

§. 312.

Subſtantiæ limitatæ omnes non ſunt niſi ſubſtantiæ ſecundæ (§. 94. h. l. 153. *Ont.* 91. 310. h. l.). Subſtantiæ ſecundæ quænam.

§. 313.

Subſtantiæ primariæ nullæ poſſibiles ſunt niſi ſimplices (§. 310. 18. 47. 94. 91. 309.). Subſtantiæ primariæ quales ſint.

§. 314.

Elementa corporum non poſſunt eſſe niſi ſubſtantiæ ſimplices (§. 181. *Coſm.* 880. 874. 56. *Ont.* 181. 119. *Coſm.* 313. 310. h. l.). Elementa corporum ſunt ſubſtantiæ ſimplices.

§. 315.

§. 315.

Nexus coëxiſtentium & ſucceſſivorum in mundo.

In mundo omnia tam coëxiſtentia, ſeu *ſimultanea*, *quam ſucceſſiva inter ſe connexa ſunt* (*§. 100. h. l. 56. Ontol. 10. Coſmol.*).

Patet itaque rationem nexus in univerſo hanc eſſe, quod elementa corporum juxta principium rationis ſufficientis ita combinentur, ut non modo appareat, cur ea coëxiſtant, verum etiam ut in modificationibus ſuis conſtanter a ſe invicem dependeant. Nexus itaque rerum omnium in univerſo per ipſam idearum in intellectu divino originem a priori manifeſtus eſt.

§. 316.

Combinatio elementorum ad mundum conſtituendum neceſſaria.

Elementa aliter combinari nequeunt, ut prodeat idea mundi, niſi per principium rationis ſufficientis (§. 70. 328. 563. 544. 548. *Ont.* 122. 119. *Coſm.*).

§. 317.

Notio mundi demonſtratur.

Mundus eſt ſeries rerum finitarum, tam ſimultanearum ſive coëxiſtentium, quam ſucceſſivarum inter ſe connexarum (§. 97. 91. h. l. 173. *Th. nat.* T. 1. 315. 100. h. l.

§. 318.

Alterius mundi alia ſunt elementa.

Quilibet mundus poſſibilis propria ſibi habet elementa (§. 100. 316.).

Si cui dubium ex eo oriatur, quod vi principii rationis ſufficientis eadem elementa diverſis modis combinari poſſint, quemadmodum eædem literæ alphabeti diverſis modis combinantur: ſicque ex iisdem elementis reſultare diverſas mundi ideas, quemadmodum ex earundem literarum combinatione diverſa prodeunt vocabula; is vim principii rationis ſufficientis non percipit, quod omnium elementorum combinandorum diſſimilitudinem requirit (§. 195. *Coſmol.*). Simile a literis alphabeti petitum huc minime quadrat. In literis tantummodo reſpicitur ordo numericus, qui nullam in ipſis rationem ſufficientem agnoſcit, unde æque fieri poteſt, ut *a* ponatur ſecundo, *b* vero primo loco, quo oriatur ſyllaba *ba*, quam ut *a* primo, *b* vero ſecundo ponatur, ut prodeat ſyllaba *ab*: aſt in elementis per determinationes intrinſecas intelligitur, cur multa eo coëxiſtere poſſint modo ut fiant

unum,

unum, nec fert hoc principium, ut ſalva unitate fiat aliqua elementorum permutatio, alio in locum alterius ſurrogato. Non tamen nego, eadem elementa poſſe ingredi ideam plurium mundorum, quatenus non repugnat plures mundos diverſos quædam communia habere, ſicuti omnes partes horologii automati non aliter quam eo, quo combinantur, modo jungi poſſunt, ut machina quædam prodeat, etſi pars una vel altera etiam adhiberi poſſit in ſtructura machinæ alterius ab horologio iſto diverſæ. Perpendendum hic quoque erat, elementa omnia quædam communia habere, utpote quæ eidem generi ſubſtant, per quæ phænomena generalia, præſertim ea, quæ ſubſtantiata diximus (§. 299. 300. *Coſmol.*), in mundo ſenſibili determinantur. Vid. quoque §. 825. *Th. nat.* T. 1. §. 571. *Coſm.*

§. 319.

Si alius exiſtere deberet mundus, quam qui exiſtit, elementa quoque alia exiſtere deberent (§. 318.). Mundi ab elementis dependentia.

Facile autem apparet, id intelligi de toto elementorum aggregato, non vero de uno vel altero elemento.

§. 320.

Ordo mundi dicitur is, quo corpora, ex quibus componitur, in ſerie coëxiſtentium & ſucceſſivorum collocantur. Ordo mundi quinam dicatur.

§. 321.

Ordo mundi & naturæ ex elementorum combinatione juxta principium rationis ſufficientis facta per ſe reſultat (§. 100. 317. h. l. 191. *Coſm.*). Quamobrem per ea, quæ elementis inſunt, intelligitur, cur corpus unumquodque in ſerie tam coëxiſtentium, quam ſuceſſivorum, hunc potius teneat locum, quam alium, & cur natura has potius, quam alias in agendo obſervet leges (§. 56. *Ontol.*). Quoniam itaque ordo mundi is eſt, quo corpora, ex quibus componitur, in ſerie coëxiſtentium & ſucceſſivorum collocantur (§. 320.); naturæ autem ordo, quam natura in agendo obſervat (§. 557. *Coſmol.*) quique regulis, adeoque & legibus motus (§. 303. *Coſmol.*) continetur (§. 559. *Coſm.*); per ea, quæ elementis inſunt, intelligitur, cur hic ſit ordo mundi, hic naturæ ordo, non alius. Adde §. 316. (*Th. nat. contr. T. II.*). Ordo mundi & naturæ unde.

§. 322.

Ejus ab elementis dependentia.

Si alius eſſe debet mundi atque naturæ ordo, alia quoque eſſe debent elementa (§. 321. h. l. 56. 112. *Ont.*).

§. 323.

Nexus neceſſarius inter ordinem mundi atque naturæ.

Ordo naturæ alius eſſe nequit, manente eodem mundi ordine, nec ordo mundi poteſt eſſe alius eodem naturæ ordine manente (§. 321.).

§. 324.

Poſſibilia in ſe ſpectata inſunt intellectui divino.

Poſſibilia tanquam abſolute ſpectata inſunt intellectui divino, quatenus primitiva ſecunda juxta principium contradictionis combinantur ac una advertitur, quænam ex hac combinatione vi principii rationis ſufficientis vel neceſſario eidem ſubjecto ſimul inſunt, vel ſaltem ſimul ineſſe poſſunt (§. 96. 310. 94 ſq. 310. h. l. 142. *Th. nat.* T. 1.).

§. 325.

Poſſibilia in ſyſtemata redacta.

Poſſibilia tanquam in ſyſtemata redacta inſunt in intellectu divino, quatenus elementa omnia juxta principium rationis ſufficientis combinantur, & corporibus inde reſultantibus junguntur animæ ipſis convenientes (*§.* 100. 315. *h. l.* 142. *Theol. natur.* T. 1.).

§. 326.

Idea mundi in intellectu divino qualis.

Idea mundi in intellectu divino eſt idea mundi intelligibilis (*§.* 100. 321. *h. l.* 176. 557. *Coſmol.* 203. *Theol. natur.* T. 1.).

§. 327.

Quænam ſint poſſibilia.

Id omne poſſibile eſt, cujus idea datur in intellectu divino (§. 94 ſqq. 100. 173. h. l. 28-30. 85. 70. 118. 31. 85. *Ont.*).

Principium contradictionis, quod omnem contradictionem arcet (§. 28. 29. *Ontol.*), poſſibile efficit, quod aliorum poſſibilium combinatione prodit. Principium autem rationis ſufficientis, per quod intelligitur, cur quædam cum aliis ſimul ſint (§. 118. *Ontol.*), in ipſam poſſibilitatem non influit, niſi quatenus principium contradictionis ſupponit. Hinc & (§. 95.) ſupponitur, poſſibilia primitiva ſecunda combinari

nari per principium contradictionis, antequam per principium rationis ſufficientis intelligitur, quænam eidem ſubjecto cum aliis, quæ abeſſe nunquam poſſunt, una neceſſario inſunt, & quænam cum iisdem ines-ſe ſimul non repugnat, hoc eſt, ut attributa a modis, modi cum at-tributis ab eſſentialibus diſtinguantur, & ſubjectum determinationum conſtantium tanquam ſucceſſive varias determinationes mutabiles re-cipere aptum ſpectatur. Vis igitur utriusque principii probe perpen-denda, ut idearum in intellectu divino ratio penitus inſpiciatur.

§. 328.

Nihil poſſibile, cujus idea non datur in intellectu divino (§. 174 ſq.). Nihil poſſibi-le, cujus non datur idea in Deo.

§. 329.

Elementa rerum materialium & animæ tam hominum, quam brutorum, ac in genere ſubſtantiæ omnes ſimplices finitæ, immo omnia præter Deum poſſibilia ſunt entia contingentia (§. 97. 96. 94). Quamobrem in entium ipſorum eſſentia nil contine-tur præter realitates limitatas (§. 91.), quæ ſimul eidem ſubjecto ineſſe poſſunt (§. 27. 28. *Ontol.*). Enimvero per id, quod reali-tates limitatæ ſimul ineſſe poſſint eidem ſubjecto, nondum intelli-gitur, cur actu ſint, ſive exiſtant, conſequenter ratio ſufficiens exiſtentiæ in eſſentia eorundem nondum continetur (§. 56. *Ontol.*). Jam vid. §. 310. *Ont.* Contingentia omnium præ-ter Deum poſ-ſibilium.

§. 330.

Ens omne finitum contingens eſt. Quoniam ens omne finitam etiam limitatum eſt (§. 173. T. 1. *Theol. natur.*); ejus intrinſecæ determinationes limitatæ ſunt. Jam eſſentia entis conſtituitur per determinationes intrinſecas, quæ ſibi mutuo non repugnant, nec tamen per ſe invicem determinantur (*§. 143. Ontol.*), conſequenter quæ non modo ſimul ei-dem ſubjecto ineſſe poſſunt; verum etiam quorum una, ſi inſit, non neceſſario ſimul ineſt altera (*§. 115. Ontol.*). Per eſſentiam adeo entis finiti nondum intelligitur, cur exiſtere debeat, adeoque eſſentia ejus exiſtentiæ rationem Entium fini-torum con-tingentia in-dependenter a Deo demon-ſtrata.

ſufficientem in ſe minime continet (§. 56. *Ontol.*). Conf. §. 310. *Ontol.*

§. 331.

Idem probatur de elementis & animabus.

Elementa rerum materialium & animæ tam brutorum, quam hominum ſunt entia contingentia (§. 203. *Coſm.* 264. *ration.* 330. *h. l.*).

§. 332.

Mundi contingentia.

Mundus eſt ens contingens (§. 100. 329.).

§. 333.

Item corporum.

Compoſitum omne contingens eſt (§. 686. *Ontol.* 329. *h. l.*).

§. 334.

Totius mundi qualis ſit exiſtentia.

Elementa rerum materialium, animæ tam brutorum, quam hominum, immo totus mundus nonniſi contingenter exiſtit &, dum exiſtere incipiunt, exiſtentia eorum nonniſi hypothetice neceſſaria (§. 329. 331 ſq. *h. l.* 316. *Ont.*).

§. 335.

Elementorum & animarum ex nihilo productio.

Si elementa & animæ exiſtere debent, ex nihilo producenda ſunt (§. 331. 314. *h. l.* 48. 753. *rat.* 691. *Ont.*).

§. 336.

Item mundi.

Si quis mundus exiſtere debet, ex nihilo producendus (§. 316. 318. 335.).

§. 337.

Mundi ortus.

Mundus oriri nequit niſi per creationem (§. 336. *h. l.* 697. *ration.*).

§. 338.

Potentia creatrix Dei.

Animæ noſtræ a Deo creatæ ſunt, Deoque competit potentia creatrix (§. 21. *emp.* 335. 329. 22. 33. h. l. 697. *rat.*).

§. 339.

Ejus quantitas.

Potentia creatrix Deo competit in gradu abſolute ſummo (§. 338. 5. 15.).

§. 340.

§. 340.

Potentia creatrix divina omnibus ſubſtantiis ſimplicibus præter Deum poſſibilibus producendis ſufficit (§. 697. *rat.* 330. h. l. 691. *Ont.* 339. 11. h. l.). Ejus objectum.

§. 341.

Potentia Dei creatrix omni mundo poſſibili producendo ſufficit (*§.* 339. 337.). Idem ulterius expenditur.

§. 342.

Mundus a Deo creatur, dum elementa rerum materialium juxta principium rationis ſufficientis combinata & animas tam brutorum, quam hominum producit, juxta idem principium ſingulis hominum atque brutorum corporibus jungendas (*§.* 341. 100. 337.). Actus creationis in quo conſiſtat.

§. 343.

Eodem actu, quo Deus mundum creat, fit quoque mundi atque naturæ ordo (*§.* 342. 321.). Ordo mundi & naturæ quomodo factus.

Qui hypotheſin chaoticam amplectuntur, creationem primam ſeu proprie ſic dictam ultra chaos a Deo productum non extendunt. Dum ex rudi & indigeſta mole fecit corpora, ex quibus hunc mundum adſpectabilem compoſuit, & corpora in ordinem redegit, ea inter ſe combinando, mundi fecit ordinem. Et dum naturæ præſcripſit leges in agendo inviolabiles; naturæ conſtituit ordinem. Unde diverſi prodeunt actus, quibus mundus creatus, ordo ejus factus & naturæ ordo conſtitutus. Sed talia notionibus rerum adverſa fingi ab iis, qui humano more de Deo cogitant, perperam ad eum transferentes in hominibus obſervata, ex antecedentibus abunde intelligitur. Sumunt nempe poſſibilitatem rudis illius atque indigeſtæ molis, quam veteres chaos dixere: ſumunt ex qualibet materia quælibet fieri & facta inde corpora quovis ordine collocari poſſe: ſumunt corporibus quibuscunque vires quaslibet agendi communicari poſſe.

§. 344.

Mundus hic adſpectabilis a Deo creatus eſt (§. 337. 174. 33. h. l. 44. *Th. nat.* T. 1. 341. h. l.). Creatio mundi Deo competens.

§. 345.

Actus creationis explicatur.

Dum Deus aliquid creat, actualitatem ſuperaddit nudæ poſſibilitati (§. 697. *rat.* 690. 540. 132. 170. *Ont.*).

§. 346.

Potentia Dei illimitata.

Deo competit potentia prorſus illimitata (§. 345. h. l. 222. *Th. nat.* T. I. 16. h. l.).

§. 347.

Ejus objectum.

Deus ad actum perducere poteſt, quicquid intrinſece poſſibile (§. 346. h. l. 222. *Th. nat.* T. I. 825. *Ont.*).

§. 348.

Potentia miraculoſa Dei.

Deo competit potentia miraculoſa (§. 72. *rat.* 517. *Coſm.* 347. h. l.).

§. 349.

Intellectus & potentia divina nondum eſt ratio ſufficiens, cur quid ſit.

Intellectus & potentia divina non ſunt ratio ſufficiens, cur ens quoddam finitum exiſtat, nec in ſpecie creationis mundi (§ 175. 100. 327. h. l. 222. *Th. nat.* T. I. 341. h. l. 56. *Ont.*).

§. 350.

Ratio ſufficiens creationis & exiſtentiæ entis finiti.

Intellectus, potentia & voluntas Dei ſimul ſunt ratio ſufficiens creationis & exiſtentiæ entis finiti cujuscunque (§. 349.).

Atque hinc intelligitur, cur Moſes actum creationis deſcripturus hiſce uſus fuerit verbis: dixit Deus, fiat hoc, & factum eſt hoc. Nemo aderat, cui Deus loquebatur, conſequenter his ipſis verbis Moſes Deo tribuit actum eidem convenientem, quem nos exprimere ſolemus, quando dicimus: Fiat hoc. Nemo non novit, nos verbo *fiat* indicare actum voluntatis noſtræ, quod ſcilicet quid fieri velimus. Quamobrem nec Moſes aliud indigitavit, quam quod Deus voluit, ut hoc vel iſtud exiſtat. Dum vero addit: & factum eſt; hoc ipſo ſignificat, poſita voluntate divina ens, quod exiſtere voluit, in actu poſitum fuiſſe. Poſita voluntate in actu quid ponitur per potentiam (§. 222. T. I. *Theol. nat.*), nec per potentiam in actu ponitur niſi quod poſſibile intrinſece (§. *cit.*). Patet itaque Moſen rationem ſufficientem creationis inſinuaturum allegare actum voluntatis, omnipotentiæ ac intellectus Dei. Dum vero præmittit, creationem factam eſſe in principio, hoc eſt, antequam extra ipſum exiſteret aliud, eam declarat tan-

quam

quam productionem ex nihilo, ſeu non præexiſtente alio, atque adeo docet, creationem non pendere niſi ab intellectu, potentia & voluntate divina.

§. 351.

Deus ab æterno mundum creare decrevit (*§. 100. 327. 89. 349 ſq. 191. h. l. 497. Th. nat. T. 1.*). Decretum Dei æternum de mundo creando.

§. 352.

Poſito decreto creationis non neceſſe eſt cum eodem poni ipſam creationem. Nemo non ex ſeipſo experitur, differre decretum ab ejus executione, atque adeo decretum duos continere diverſos voluntatis actus, nimirum unum, quo decretum ipſum continetur, & alterum, quo executio decreti continetur, huncque referri ad ea, quæ agenti extrinſeca ſunt, veluti quod certo tempore quid agere velit. An mundus eſſe cœperit cum decreto creationis.

§. 353.

Deus eſt omnipotens (§. 347. h. l. 347. *Th. nat.* T. 1.). Omnipotentia Dei.

§. 354.

Deus libere creavit mundum (*§. 350. 277.*). Libertas Dei in creando.

Præſens demonſtratio ſubſiſtit, etiamſi ſupponas, nonniſi unicum, qui exiſtit, mundum eſſe poſſibilem. Tunc vero libertas voluntatis divinæ in creando tota huc redit, quod potuerit mundum creare & non creare, aſt non potuerit creare alium. Qui regerunt, Deum quidem non potuiſſe creare mundum alium, hunc tamen mundum potuiſſe creare aliter; ſine mente dant ſonos: mundus enim aliter ſi fuiſſet creatus, non foret hic, qui nunc exiſtit, ſed alius mundus, quemadmodum ex notionibus identitatis & diverſitatis manifeſtum (§. 181. 183. *Ontol.*). Tacite igitur ſupponunt plurium mundorum poſſibilitatem, dum aperte nonniſi unius poſſibilitatem defendunt contradictorii ingenii homines.

§. 355.

Deus mundum non creare potuit, ſeu ſimpliciter impoſſibile non fuit, ut non crearet, conſequenter liber fuit in creando ab omni coactione interna (§. 354. h. l. 941. *emp.*). Cur mundum nullum producere potuerit.

§. 356.

§. 356.

Electio hujus mundi ex pluribus poſſibilibus.

Deus hunc mundum adſpectabilem ex pluribus poſſibilibus elegit (§. 354. h. l. 101. *Coſm.* 941. *emp.*).

§. 357.

Mundus optimus a Deo creatus.

Deus creavit mundum optimum (§. 356. 350. 185.).

§. 358.

Dari finem creationis & qualis ſit.

Deus mundum creavit propter aliquem finem (§. 295. 344.): *hicque omnium optimus, quem per creationem intendere poterat* (§. 294.).

§. 359.

Mundus qualis per ſapientiam Dei.

Mundus eſt fini a Deo per ejus creationem intento convenientiſſimus; hoc eſt, talis eſt mundus, ut finem, quem intendit, per eum ex aſſe conſequatur (§. 358. *h. l.* 937. *Ont.* 294. *h. l.*).

§. 360.

Mundus optimus quinam.

Mundus optimus fini creationis convenientiſſimus (§. 359. 357.).

Si mundus optimus non eſt, detur neceſſe eſt alius, qui melius futurus erat medium, ſiquidem creatus fuiſſet, conſequendi finem creationis. Inſulſum eſt, ne quid gravius dicam, talia cogitare de Deo, ente ſapientiſſimo omnium (§. 293.). Et ſi quis unicum tantummodo admittit mundum poſſibilem, niſi Deo auferat in creando libertatem, fateri tenetur, mundum eſſe fini creationis convenientiſſimum: ſecus enim Deus mundum non creaſſet, cum ſapiens non facere potius velit, quam facere male.

§. 361.

Finis creationis in relatione ad Deum.

Finis creationis Deum maxime decet (§. 296. 358.).

§. 362.

Qualis finis creationis Deum deceat.

Finis creationis, quem ipſum decere conſtat (§. 361.), *rationem habet in eſſentia vel attributis ejus* (§. 332. *Th. nat.* T. 1.). Quamobrem *per eſſentiam, vel attributa Dei intelligitur, cur hunc intendat finem creationis* (§. 56. *Ont.*).

§. 363.

§. 363.

Mundus in ſe optimus eſt omnium poſſibilium perfectiſſimus (*§. 370. Th. nat. T. 1.*). Mundus optimus quinam ſit in ſe.

§. 364.

Mundus adſpectabilis, ſeu is, qui exiſtit, eſt omnium poſſibilium perfectiſſimus (§. 357. 344. 363.). Summa mundi adſpectabilis perfectio.

§. 365.

Mundus optimus in relatione ad Deum eſt, ex quo ſummam Dei perfectionem magis quam ex quocunque alio cognoſcere datur (§. 370. *Th. nat.* T. 1. 14. h. l. 952. *Ont.*). Mundus optimus in relatione ad Deum.

§. 366.

Ex iis, quæ inſunt mundo, colligere licet, quænam inſint Deo (*§. 100. 97. 91.*). Cur Deus ex mundo cognoſci poſſit.

§. 367.

Mundus quilibet eſt ſignum eorum, quæ Deo inſunt (*§. 952. Ont. 366. h. l.*). Cur ſit ſignum perfectionis divinæ.

§. 368.

Mundum in relatione ad Deum eſſe bonum patet (*§. 365.*). In relatione ad Deum poſſe eſſe bonum.

§. 369.

Non datur alius mundus præter eum, qui exiſtit, ex quo perfectionem Dei abſolute ſummam eodem, quo ex ipſo, modo cognoſcere daretur (*§. 357. 368. 14. 365.*). Prærogativa adſpectabilis præ ceteris.

§. 370.

Mundus, qui exiſtit, eſt medium optimum manifeſtandi gloriam Dei (§. 369. h. l. 610. *Theol. natur.* T. 1. 932. coll. 56. 937. *Ontol.*). Deus gloriam ſuam per hunc mundum manifeſtat.

§. 371.

Finis creationis eſt manifeſtatio gloriæ divinæ (§ 358. 360. 354. 370. 358. h. l. 370. *Th. nat.* T. 1. §. 14. h. l. 952. *Ont.* 610. *Th. natur. T. 1.*). Finis creationis quinam ſit.

§. 372.

Mundus in ſe optimus eſt etiam optimus in relatione ad Deum (§. 364. 363. 369. 365.). Mundi in ſe & in relatione ad Deum optimi identitas.

(*Th. nat. contr. T. II.*). Sss ss Eodem

Eodem prorſus modo ſeſe res habet in arte factis. Exempli loco eſt horologium. Hoc in ſe ſpectatum optimum cenſetur omnium judicio, quatenus vi ſtructuræ ſuæ tempus accuratiſſime metitur. Atque adeo in ſe ſpectatum optimum eſt, quatenus in ſuo genere perfectiſſimum (*not.* §. 503. *Ontol.*). Aſt idem in relatione ad artificem optimum eſt, quatenus eſt ſignum artis, qua pollet, ſummæ, ita ut, ſi alio modo conſtruxiſſet, artis non adeo peritum ſeſe probaſſet.

§. 373.

Cur dentur fines in univerſo.

Ea, quæ in mundo ex nexu rerum conſequuntur, a Deo intendi poſſunt tanquam fines (§. 317. h. l. 46 ſq. *Coſm.*).

§. 374.

Relatio ex nexu reſultantium ad finem creationis.

Quæcunque ex nexu rerum in mundo conſequuntur, manifeſtationi gloriæ divinæ per modum medii a Deo ſubordinantur (§. 371. 373. 370. 294.).

§. 375.

Idearum immutabilitas & neceſſitas.

Ideæ rerum omnium tam ſubſtantiarum ſimplicium, quam compoſitarum, mundorumque omnium poſſibilium neceſſariæ ſunt & immutabiles (§. 94 ſqq. 100. 91.). Quamobrem cum realitates Deo inexiſtentes ſint prorſus immutabiles (§. 17.), nec earum limitatione prodeuntes aliter quam juxta principium contradictionis combinari poſſint, ne oriantur ideæ contradictionem involventes (§. 28 ſq. *Ontol.*), conſequenter impoſſibilium (§. 79. *Ontol.*); cumque ſubſtantiæ ſimplices aliter combinari nequeant, quam per principium rationis ſufficientis, ut inter ſe connectantur (§. 70. *Ontol.* & §. 10 *Coſmol.*), nec elementa aliter combinari poſſint, ut prodeat idea mundi (§. 316); evidens, ideas rerum omnium aliter determinari non poſſe, quam quales vi intellectus divini producuntur. Jam vide §. 285. 292. *Ontol.*

§. 376.

Deus mundum hunc aliter facere nec potuit, nec voluit.

Deus mundum hunc non potuit facere aliter quam fecit (§. 345. 327 ſq. 375.), *nec voluit facere aliter quam fecit* (§. 357. 370 ſq. 185. 294.).

§. 377.

Actualitas eſt a voluntate Dei.

Actualitas rerum omnium a voluntate Dei dependet (§. 349 ſq. h. l. 851. *Ont.*).

§. 378.

§. 378.

Contingentia in mundo habere nequeunt rationem ſufficientem actualitatis ſuæ in ſerie ſucceſſivorum (§. 377.). Contingentia habere nequeunt rationem ſufficientem actualitatis in ipſo mundo

§. 379.

Quicquid præter Deum exiſtit, id omne a Deo creatum eſt (§. 174. 347. 33. h. l. 44. 350. *Th. nat.* T. 1. 118. 685. *Ont.* 119. *Coſm.* 793. *Ont.* 182. *Coſm.* 314. 329. h. l. 691. *Ont.* 697. *rat.*). Objectum creationis.

§. 380.

In Deo continetur ratio ſufficiens exiſtentiæ hujus univerſi (§. 350. 337. 379.). Ratio ſufficiens exiſtentiæ univerſi in quonam.

§. 381.

Deus creator mundi eſt, quia rationem ſufficientem actualitatis ejus continet (§. 118. *Ont.* 337. *h. l.* 56. *Ont.* 380. *h. l.*). CurDeus creator mundi.

§. 382.

Ratio ſufficiens creationis contineri nequit niſi in ente, cui competit intellectus, voluntas & potentia omnem prorſus limitationem reſpuens (§. 56. 132 ſq. *Ont.* 327 ſq. 85 ſqq. *h. l.* 697. *rat.* 347. *Th. nat.* T. 1. 349 ſq. 188. *h. l.*). Quale ens creationis ratio nem ſufficientem contineat.

§. 383.

Rationem ſufficientem creationis non poſſe contineri niſi in vero Deo, nemo non videt (§. 382.). Id vero eſt Deus.

§. 384.

Si Deus hunc mundum facere voluit, malis etiam phyſicis & moralibus in eodem locum facere debuit (§. 376.). An hunc mundum ſine malis facere potuerit.

Qui contendunt, Deum potuiſſe hunc mundum facere abſque malis phyſicis & moralibus, ſumunt 1. quod mundus hic aliter factus adhuc idem ſit, non vero diverſus mundus, 2. quod mundus aliquis poſſibilis ſit, in quo nullus eſt malis phyſicis atque moralibus locus. Prius falſum eſt (*not.* §. 354.): poſterius vero probare neſciunt. Quodſi enim provocent

ad omnipotentiam Dei, probatio nulla eſt, cum omnipotentia Dei ad actum non perducatur, niſi quod poſſibile (§. 222. T. 1. *Th. nat.*). Per eam igitur probari nequit, aliquid eſſe poſſibile. Vid. §. 328.

§. 385.

Malorum phyſicorum & moralium inexiſtentia in mundo ſapientiæ Dei convenit.

Sapientiæ divinæ conveniens, producere mundum, in quo malis phyſicis & moralibus locus (§. 371. *h. l.* 293. *Th. nat.* T. 1. 370. 384. *h. l.*).

§. 386.

Et bonitati divinæ non repugnat.

Bonitati divinæ non repugnat creatio mundi, in quibus malis phyſicis & moralibus locus eſt (§. 695. *Th. nat.* T. 1. 385. 376. 371. h. l. 610. *Th. nat.* T. 1. 231. h. l.).

§. 387.

Unitas decreti divini.

Decretum creationis eſt numero unicum (§ 60. 116. *Coſm.* 100. 351. 190. h. l.).

CAPUT V.
DE
PROVIDENTIA ET ALIIS NONNULLIS ATTRIBUTIS DIVINIS.

§. 388.

Creatura ſe ipſam conſervare nequit.

Creatura nulla ſeipſam conſervare poteſt (§. 842. *Th. nat.* T. 1. 23. h. l. 45. *rat.*).

§. 389.

Deus conſervat.

Deus creaturas omnes conſervat (§. 388. h. l. 842. *Th. nat.* T. 1.).

§. 390.

Creaturarum actualitas continuo dependet a potentia & voluntate Dei (§. 389. 388. h. l. 842. 222. *Theol. natur.* T. 1. 56. 851. *Ontol.*). Actualitatis continua dependentia a Deo.

§. 391.

Mundus conſervatur, dum elementa juxta principium rationis ſufficientis combinata & animæ corporibus humanis & brutorum junctæ conſervantur (§. 100. h. l. 842. *Th. nat.* T. 1.). Mundi conſervatio in quo conſiſtat.

§. 392.

Mundi atque naturæ ordo conſervatur, dum elementa rerum materialium juxta principium rationis ſufficientis combinata conſervantur (§. 842. *Th. nat.* T. 1. 321. h. l.). Mundi & naturæ ordo quomodo conſervetur.

§. 393.

Ordo naturæ atque mundi eodem actu, quo mundus ipſe conſervatur (§. 391 ſq.). Identitas actus conſervatorii divini.

§. 394.

Deus creaturas conſervando ad ſingulas earum actiones concurrit (§. 390 ſq. h. l. 180. *Coſm.* 110 53. 60. *rat.* 722. *Ont.*). E. In Dei voluntate atque potentia continetur ratio ultima, cur creaturæ agant. Jam conf. §. 873. *Th. nat.* T. 1. Concurſus Dei ad creaturarum actiones.

§. 395.

Concurſus Dei ordinarius dicitur, quo natura ſibi relicta nihil fit contra naturæ ordinem. Aſt *extraordinarius* ſive *miraculoſus* appellatur, quo quid fit contra naturæ ordinem. Concurſus ordinarius & miraculoſus.

§. 396.

Cum Deus conſervando creaturas ad earum actiones concurrat (§. 394.), non abſimili modo conſervationem quoque in ordinariam & extraordinariam, ſive miraculoſam diſtinguere licet. *Conſervationem ordinariam* dico, qua Deus naturam ſibi relinquit: *extraordinariam* vero ſive miraculoſam, qua quid in eadem immutat. Conſervatio ordinaria.

Deus creaturas ita conſervat, ac ſi nulla conſervatione indigæ actualitatem propria virtute continuarent. Quodſi igitur creaturæ eo agant modo, ut earum actiones per eſſentiam & naturam earum explicari poſſint; conſervatio erit ordinaria. Quodſi vero ſic agant, ut rationem ſufficientem in eſſentia & natura agentis non habeant, ſed ea quærenda ſit in omnipotentia Dei; conſervatio extraordinaria, ſeu miraculoſa eſt.

§. 397.

Limitationum differentia.

Limitationes naturales ſunt, quæ vel eſſentiis rerum inhærent, vel vi naturæ inſunt. *Limitationes* vero *ſupernaturales*, quæ per omnipotentiam Dei inſunt, naturaliter ineſſe nequeunt.

§. 398.

Differentia conſervationis ordinariæ & extraordinariæ.

In conſervatione ordinaria Deus rem conſervat cum limitationibus naturalibus; in extraordinaria vero ſupernaturales iisdem inducit (§. 395). Conſequenter quæ mutantur limitationes in rerum modificationibus (§. 830. *Ont.*), a natura mutantur (§. 145. *Coſmol.* & §. 68. *rat.*). Quamobrem cum eſſentiæ rerum ſint immutabiles (§. 300. *Ont.*); in conſervatione ordinaria nullæ deprehenduntur in rebus limitationes, niſi quæ vel eſſentiis rerum inhærent, vel vi naturæ inſunt. Jam vid. §. 397. indeque prodit *primum*. De *altero* vide §. 395. h. l. 510. 566. *Coſmol.* Ergo in conſervatione rerum extraordinaria mutatio rebus, quæ conſervantur, inducitur ſupernaturalis. Quoniam itaque mutatio omnis rerum intrinſeca in variatione limitum conſiſtit (§. 831. *Ont.*), in mutatione ſupernaturali per omnipotentiam Dei variantur limites, ut inſint, quæ naturaliter ineſſe nequeunt. Jam lege §. 397.

§. 399.

Annihilatio mundi poſſibilis.

Deus mundum annihilare poteſt (§. 390. h. l. 540. *Ontol.*).

Patet vero potentiam annihilatricem non eſſe poſitivam, ſed privativam; actus enim annihilationis conſiſtit in ceſſatione actus conſervatorii. Atque hinc porro liquidiſſime conſtat, potentiam annihilationis non poſſe com-

competere niſi ei, cui eſt potentia creatrix, cum conſervatrice eadem, hoc eſt, ſoli Deo.

§. 400.

Mundus deſinere nequit niſi per annihilationem (*§. 316. h. l. 182. Coſm. 698. Ont.*). Quomodo deſinere poſſit.

§. 401.

Chaos dicitur moles rudis & indigeſta, hoc eſt, in qua coëxiſtentia juxta principium rationis ſufficientis non ſunt ordinata, conſequenter nec ullæ juxta idem continuo ſeſe excipiunt mutationes. Chaos quid ſit.

Nimirum chaos ideo appellatur moles rudis, quia nihil in eodem diſtinguitur ab altero: ſed ob maſſæ uniformitatem abſunt, ut cum Scholaſticis loquamur, formæ omnes, quæ dant diſtingui. Id autem accidit, quando coëxiſtentia non coëxiſtunt ob rationem ſufficientem ipſis intrinſecam, ita ut per determinationes intrinſecas minime intelligatur, cur hoc potius modo, quam alio coëxiſtant (§. 56. *Ont.*). Idem chaos dicitur moles indigeſta, quatenus nullus eſt coëxiſtentium ordo: id quod denuo contingit, ſi rebus coëxiſtentibus nullæ inſunt determinationes intrinſecæ, per quas ſecundum principium rationis ſufficientis ordinari poſſint. Haud difficulter vero intelligitur, in iſtiusmodi rudi & indigeſta mole nec locum habere poſſe mutationes, per principium rationis ſufficientis explicabiles, cum non inſint, per quæ intelligatur, cur hæ potius mutationes accidant, quam aliæ. Immo nulla prorſus mutatio ex principio intrinſeco provenire poſſe intelligitur, ſi quidem communi more in eo non concipias niſi extenſionem. Qui chaos admittunt, vel idem per modum maſſæ continuæ ſibi repræſentant, quemadmodum id ipſum ſibi imaginatur *Carteſius*; vel ut atomorum congeriem interſperſo vacuo, quemadmodum olim fecit *Democritus* atque *Epicurus*, recentius *Gaſſendus* & qui cum eodem ſentientes Atomiſtarum nomine nuncupantur.

§. 402.

Mundus in chaos redigi nequit (§. 391. h. l. 842. *Th. nat. T.* 1. 390. h. l. 182. *Coſm.* 314. h. l. 698. *Ont.* 401. h. l.), *nec ex eodem produ-* Chaos exploſum.

productus eſt (§. 100. 316. h. l. 571. *Coſm.* 318. h. l. 202. *Coſm.* 401. h. l.). Idem patet ex §. 342. h. l. 202. *Coſm.* 401. h. l.

Quæſtio non de eo eſt, num Deus chaos creare poſſit; ſed num ex eodem, ſi ſumitur tanquam exiſtens, mundus fieri poſſit. Etſi adeo illud largiamur, hoc tamen negamus & pernegamus. Fac enim exiſtere iſtiusmodi elementa, quæ ſecundum rationis ſufficientis principium combinari nequeunt, deficientibus determinationibus intrinſecis, per quas intelligitur, cur hoc potius modo coëxiſtere debeant quam alio (§. 56. *Ontol.*). Nunc conf. §. 100. 327 ſq. h. l. 343 ſq. *Th. nat.* T. 1. 401. h. l. Quemadmodum vero inde produci non potuit, ita nec in idem redigi poteſt, neque enim fert iſtiusmodi coëxiſtentiam eſſentia atque natura elementorum (§. 571. *Coſm.*).

§. 403.

Gubernatio divina.

Deus gubernat hoc univerſum (§. 358 ſq. 373. 294. h. l. 899. *Th. nat.* T. 1.).

§. 404.

Providentia.

Datur providentia divina (§. 389. 403. 394. 191. h. l. 497. 922. *Th. nat.* T. 1.).

§. 405.

Unitas creatoris & conſervatoris mundi.

Unus tantum eſt mundi creator (§. 350. h. l. 118. *Ont.*), *conſervator & gubernator* (§. 344. 341. 389. 391. 403).

§. 406.

Unitas Dei evicta.

Non datur Deus niſi unus. Deo inſunt omnes realitates in gradu abſolute ſummo (§. 93.), adeoque etiam exiſtentia neceſſaria (§. 20.): ergo Deus unus ab altero non differt, conſequenter duo Dii non erunt niſi ens idem bis poſitum (§. 181. *Ont.*). Enimvero cum Deus unus ſit creator, conſervator & gubernator hujus univerſi (§. 405.) & potentia ejusdem omnibus ſubſtantiis ſimplicibus (§. 340.), omnique mundo poſſibili producendo ſufficiat (§. 341.); cur unus admittatur Deus ratio ſufficiens eſt (§. 56. *Ont.*), nullla vero cur plures admittantur, ſeu idem ens bis vel pluries ponatur. Jam vid. §. 70. *Ont.*

§. 407.

§. 407.

Creaturæ omnes tantam habent ſimilitudinem cum Deo, quantam admittit differentia realitatum limitatarum & illimitatarum (§. 96. h. l. 182. *Coſmol.* 100. 91. h. l. 191. *Coſm.* 195. *Ontol.*).

Creaturarum cum Deo quanta ſimilitudo.

Quoniam limitatio diverſos admodum gradus habet; minus autem limitatum propius accedit ad illimitatum, quam magis limitatum: ideo ſimilitudo creaturarum cum Deo eadem non eſt, ſed admodum variat. Unde majorem ſimilitudinem cum Deo habent animæ humanæ, quam brutorum; majorem animæ brutorum, quam elementa. Et quoniam in corporibus realitates, quæ inſunt, diſtincte non percipimus (§. 101. *ration.*); ſimilitudo animæ cum Deo obſervatu facilior, quam corporum.

§. 408.

Nomen proprium dicitur, quo utimur ad ſignificandum individuum.

Nomen proprium.

§. 409.

Vocabulum Deus eſt nomen proprium (§. 406. 408.).

Deus eſt ejus-modi.

Nimirum hoc vocabulum in eo, quo ſumitur ſignificatu (§. 14.), hoc eſt, in proprio, tribui nequit niſi enti ſingulari, & ad hoc ipſum ſignificandum eodem utimur. Etſi enim, qui plures per errorem admiſere Deos, eodem uſi fuerint tanquam appellativo; id tamen cum nonniſi per errorem factum fuerit, veritati nullum erat præjudicium. Probe autem notandum eſt, non requiri, ut nomina propria habeant ſignificatum eſſentialem, qui vi derivationis ſeu per etymologiam ipſi competit. Abſit itaque, ut quis ſibi perſuadeat, nos contendere vocabulum Deus eſſe nomen eſſentiale, dum ipſum proprium eſſe contendimus. Significat tamen eſſentiam Dei per impoſitionem.

§. 410.

Monitum generale.

Plura in præſenti non addimus, non quod ex notione entis perfectiſſimi demonſtrari non poſſint, ſed quod ex ſyſtemate retentis iisdem demonſtrationibus huc transferri poſſint, niſi quod principia eadem non ex ſyſtemate, ſed ex anterioribus petantur. Etſi enim alia definitione Dei nominali ſumta quædam immutandæ ſint demonſtrationes, non tamen ideo immutandæ ſunt omnes, quoniam non demonſtrationes omnes immediate in definitionem nominalem Dei reſolvuntur, ſed mediantibus principiis communibus ex diverſis definitionibus deductis: id quod methodi peritis ſatis cognitum atque perſpectum eſt.

PARTIS

PARTIS II.
THEOLOGIÆ NATURALIS
SECTIO II.
DE ATHEISMO ALIISQUE AGNATIS ERRORIBUS.
CAPUT I.
DE ATHEISMO.

§. 411.

Atheus dicitur, qui negat dari Deum, hoc eſt, ens a ſe, mundi autorem. Unde *Atheiſmus* conſiſtit in negatione exiſtentiæ Dei, mundi autoris. Athei & atheismi definitio.

§. 412.

Atheus intelligere debet, quid vocabulo Dei denotetur ſeu ipſi aliqua Dei notio eſſe debet (§. 411. h. l. 202. 197. *Log.*). Cur atheo notio aliqua Dei eſſe debeat.

§. 413.

Atheus notionem Dei non admittit poſſibilem (§. 412. 411. h. l. 34. *Th. nat.* T, 1. 28. h. l.). Notio Dei qualis reputetur atheo.

Si atheus admittere velit ens iſtiusmodi eſſe poſſibile, quale vocabulo Deus ſignificatur; neget tamen inde ſequi, quod exiſtat, propterea quod ab eſſe ad poſſe non valet conſequentia: facile redarguitur erroris ſui, ſive per demonſtrationem, quod ens a ſe ideo exiſtat, quia poſſibile (§. 34. T. 1. *Theol. nat.*), ſive quod Deus, ens perfectiſſimum (§. 14.), exiſtat, quia poſſibilis (§. 28.).

§. 414.

Qualis notio Dei in hypotheſi athei.

In hypotheſi Athei notio Dei contradictionem involvit (*§. 413. h. l. 85. 79. Ont.*).

§. 415.

Quid probare debeat.

Atheo probare incumbit notionem Dei contradictionem involvere (§. 414. 411. h. l. 111. *Diſc. præl.*).

Facilius probatu eſt, notionem aliquam involvere contradictionem, quam quod non involvat, conſequenter rectius ab atheo poſtulatur, ut probet, notionem Dei involvere contradictionem, quam is exigere valet, ut oſtendatur, notionem Dei a contradictione liberam eſſe. Atque hoc pacto onus probandi in atheum devolvitur. Abſit autem, ut quis hoc inter artificia ſophiſtica referat: neque enim id fit ideo, quod de bona cauſa deſperemus, ſed ut atheum confundamus. Etenim ubi atheus experitur, ſe probare minime poſſe, quod notio Dei ſit contradictoria, tu vero deinde ipſi oſtendis, eam eſſe a contradictione liberam; eo ipſo convincitur, ſe in prima principia peccaſſe, dum exiſtentiam Dei negavit: cum ex adverſo, qui Deum exiſtere affirmant, methodi leges accuratiſſime obſervent, nec ſumant, niſi quod per eas recte ſumi demonſtrari poteſt.

§. 416.

Quod vero probare nequit.

Impoſſibile eſt, ut atheus demonſtret notionem Dei involvere contradictionem (§. 411. 414. 14. 344. 338.). Atque adeo per demonſtrationes noſtras patet, ſi Deus ſit ens perfectiſſimum, eum eſſe mundi hujus adſpectabilis & animarum noſtrarum creatorem, adeoque autorem. Quoniam itaque poſſibilitatem entis perfectiſſimi evicimus (§. 13.); hoc ipſo quoque poſſibilitas autoris mundi evicta, cumque poſſibile ſit, quod contradictionem nullam involvit (§. 85. *Ontol.*), eo ipſo demonſtratum eſt, notionem Dei, quæ eundem refert tanquam univerſi autorem, nullam involvere contradictionem. Jam vide §. 28. *Ont.*

§. 417.

§. 417.

Dubitare idem eſt, ac velle aſſenſum præbere alteri contradictionis parti, ignorare tamen, utrum is affirmativæ, an negativæ præberi debeat. Unde *dubitatio* eſt actus animæ, quo quis vult determinare aſſenſum in alteram contradictionis partem, non tamen novit, in quam eundem determinare debeat, utrum ſcilicet in affirmativam, an vero in negativam. Dubitare quid ſit.

§. 418.

Qui dubitat, ei vel nullæ ſunt aſſentiendi rationes ex utraque parte contradictionis; vel ſunt rationes ex utraque, aſt non ſufficientes, & in hoc caſu aut ex una parte rationes ſunt probabiliores, ex altera minus probabiles, aut ex utraque æque probabiles; vel denique ex una parte ſunt quædam aſſentiendi rationes ſed non ſufficientes, ex altera nullæ (§. 70. 118. *Ont.* 417. h. l.). Diverſus dubitationis ſtatus.

Ita qui dubitat, utrum anima ſit immaterialis, nec ne, ei nec perſpectæ ſunt rationes, ob quas ea ſit dicenda immaterialis, nec ullæ cognitæ ſunt, cur negari debeat, quod ſit immaterialis. De eadem quoque immaterialitate animæ dubitat, cui proſtant rationes, ob quas anima videtur materialis, & proſtant etiam rationes, ob quas eadem videtur immaterialis, neutræ tamen ſufficiunt, ut aſſenſum potius uni, quam alteri contradictionis parti præbeat. Et ſi vel maxime rationes fuerint probabiliores, ob quas anima videtur immaterialis, quam quæ pro ejus materialitate militant; adhuc tamen dubius eſt, utrum immaterialitati tuto ſubſcribere poſſit nec ne, conſequenter dubitat, an verum ſit, animam eſſe immaterialem, an ex adverſo falſum ſit, eandem eſſe immaterialem. Immo ſi quas perſpicit rationes, ob quas anima videtur immaterialis, nullas autem prorſus videt, cur immaterialis eſſe nequeat; ubi tamen per eas nondum certum eſſe judicat, quod ſit immaterialis; adhuc dubitat, num affirmare debeat, animam eſſe immaterialem, an vero idem negare debeat. Diverſus hic dubitantium ſtatus probe perpendendus eſt: habet enim diverſitatis cognitio, ut in omni, ita etiam in præſenti caſu, quando de exiſtentia Dei dubitatur, ſuum uſum, ubi dubitantem ad certitudinem perducere volueris.

§. 419.

Quando aſſenſus dubitantis in neutram contradictionis partem propendeat.

Si dubitanti nullæ ſunt aſſentiendi rationes ex utraque contradictionis parte, vel ſi quæ ex utraque proſtant, videntur æque probabiles; aſſenſus in neutram propendet (§. 70. 28. Ont.).

§. 420.

Quando in alterutram contradictionis partem propendeat.

Si dubitanti fuerint rationes aſſentiendi ex parte utraque contradictionis inſufficientes, ex parte tamen una, quæ proſtant, videantur probabiliores alteris; aſſenſus in unam contradictionis partem magis propendet, quam in alteram, hoc eſt, pronior eſt dubitans ad affirmandum, quam negandum, vel contra, prout caſus tulerit (§. 118. Ont. 549. 197. Log.).

Definitur *Aſſenſus* per judicium mentis de veritate propoſitionis, veluti quod recte quid de ſubjecto affirmetur, vel negetur.

§. 421.

Caſus alter.

Si dubitanti ſint rationes aſſentiendi probabiles (ſaltem ex parte ſubjecti tales) *ex una contradictionis parte, nullæ vero ex altera; aſſenſus in illam propendet* (§. 118. *Ont.*). Vid. denuo §. 420. h. l.

Accidit ideo, ut in eo caſu, ubi aliquid ſtatuendum, ſumamus interea tanquam veram eam contradictionis partem, quæ rationibus probabilibus nititur, donec probetur contrarium.

§. 422.

Dubitanti aliqua Dei notio eſſe debet.

Qui de exiſtentia Dei dubitat, ei aliqua notio Dei eſſe debet (§. 471. h. l. 202. *Log.*).

§. 423.

Num dubitans de exiſtentia Dei atheus ſit.

Qui dubitat de exiſtentia Dei, atheus non eſt (§. 417. 421 ſq. 411.).

Inter affirmationem & negationem dubitatio intermedia eſt; quemadmodum itaque affirmatio diſtinguitur a negatione; ita & dubitatio diſtinguenda ab utraque.

§. 424.

Si dubitanti de exiſtentia Dei vel nullæ ſint aſſentiendi rationes ex utraque contradictionis parte, vel ſi quæ ex utraque proſtant, videantur æque probabiles: nec pronior eſt ad atheiſmum, quam ad veritatem amplectendum (§. 419. coll. §. 411. h. l. & 69. *Th. nat.* T. 1.). Dubitantis indifferentia ad atheismum & veritatem.

§. 425.

Si dubitanti de exiſtentia Dei fuerint rationes aſſentiendi ex utraque contradictionis parte inſufficientes; ex parte tamen una probabiliores videntur, quam ex altera; ubi probabiliores fuerint pro affirmativa, dubitans pronior eſt ad veritati ſubſcribendum, quam ad atheiſmum amplectendum; ubi vero probabiliores fuerint pro negativa, ad atheiſmum proclivior eſt (§ 420.). Quando inclinatio in atheiſmum, quando in veritatem pronior.

§. 426.

Si dubitanti de exiſtentia Dei ſint rationes aſſentiendi probabiles in partem affirmativam contradictionis & in negativam nullæ; dubitans pronior eſt ad veritatem, quam ad atheiſmum amplectendum (§. 421. h. l. 69. *Th. nat.* T. 1. 21. 411. h. l.). *Quodſi vero fuerint rationes probabiles ex parte negativa, ex parte affirmativa nullæ, in atheiſmum proclivior eſt* (§. 421. 411. h. l. 69. *Th. nat.* T. 1. 21. h. l.). Quando in veritatem, quando in atheiſmum major proclivitas.

§. 427.

Qui ſimpliciter ignorat dari Deum, is atheus non eſt (*§. 411.*). Ignorantia ſimplex Dei ab atheiſmo diverſa.

§. 428.

Qui ſimpliciter ignorat dari Deum, ei nulla Dei notio eſt, ſaltem nihil is de Deo diſtincte cognoſcit (§. 197. *Log.* 417. h. l.). Ignoranti Deum nulla ejus notio.

§. 429.

Poſſibile eſt homini cuidam nullam eſſe Dei notionem, ſaltem diſtinctam. Etenim Deum vel cognoſcimus ex contemplatione hujus univerſi, eum nobis repræſentantes tanquam ejus dem autorem; vel ex contemplatione animæ noſtræ, quatenus ei ſine Poſſibile eſt homini nullam eſſe Dei notionem diſtinctam.

ei ſine ulla limitatione tribuimus, quæ limitata animæ noſtræ ineſſe obſervamus, eundem nobis repræſentantes tanquam ens perfectiſſimum. Atqui non repugnat, ut quis per errorem mundum habeat pro ente neceſſario, quod adeo autorem nullum requirit, vel ut de ea quæſtione, utrum mundus ſit a ſeipſo, an ab alio, prorſus non cogitet, vel ut ſuper iis, quæ inſunt animæ noſtræ, non reflectat, adeoque de limitationibus eorum non cogitet. E. Nec ſibi repræſentabit autorem aliquem univerſi, nec ens aliquod perfectiſſimum, adeoque nulla ipſi erit, ſaltem diſtincta Dei notio (§. 87. *Log.*).

In Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum Pariſinæ A. 1705. recenſetur, ruſticum 24. circiter annorum a nativitate ſurdum & mutum, cum caſu auditum recuperans loqui inciperet, quamvis adhuc imperfecte, examinatum fuiſſe a Theologis, num aliquam Dei notionem haberet; ſed eos deprehendiſſe, quod nullam unquam ejus cognitionem habuerit, utut cum parentibus Miſſæ frequenter interfuiſſet, ſigno crucis ſe ſignaſſet, genua flexiſſet, alioſque orantium geſtus dextre imitatus fuiſſet. Vides igitur non eſſe impoſſibile, ut homini cuidam nulla ſit notio Dei, adeoque nunquam animum ejus ſubeat de Deo cogitatio. Cumque præterea annotetur, ruſticum illum non meminiſſe eorum, quæ cum ſurdus ac mutus eſſet, fecerat, haud obſcure colligitur, quod animum ad perceptiones ſuas non adverterit, adeoque defectu reflexionis defeciſſe ideam Dei, quemadmodum vult demonſtratio propoſitionis præſentis.

§. 430.

Poſſibile, hominem ſimpliciter ignorare Deum.

Poſſibile eſt hominem quendam ſimpliciter ignorare, quod detur Deus (§. 429.). Quamobrem cum is, cui nulla eſt notio Dei diſtincta, cogitare nunquam poſſit, utrum Deus exiſtat, an non, poſſibile quoque eſt, ut ea cogitatio, num Deus exiſtat, vel non, hominis animum nunquam ſubeat. E.

§. 431.

Simpliciter exiſtentiam Dei ignorans non dubitat.

Qui ſimpliciter ignorat dari Deum, de ejus exiſtentia dubitare nequit (§. 428. 417.).

§. 432.

§. 432.

Si quis atheum appellare velit eum, qui non affirmat dari Deum, conſequenter & eum, qui negat, & eum, qui dubitat, & eum, qui ignorat dari Deum, hoc nomine comprehendere velit; id quidem facere licet (§. 959. Ont.); tres tamen atheorum ſpecies diſtinguere (§. 423. 411. 427. 431. *h. l.* coll. §. 682. *Log.*) *& mediam in tres denuo ſubdiſtinguere tenetur* (§. 424 - 426. *h. l.* coll. § 682. *Log.*), *facitque hoc inutiliter* (§. 960. *Ont.*). An' athei vocabulum laxiori ſignificatu accipiendum ſit.

Etſi negantes exiſtentiam divinam *atheos craſſisſimos* vel *pesſimos*, dubitantes de eadem *atheos ſcepticos*, eandem ſimpliciter ignorantes *atheos idiotas* & Scepticorum alios *atheos indifferentiſtas*, alios *pesſimis propiores*, alios *a pesſimis remotiores* appellare velis; non tamen alia de atheis craſſiſſimis demonſtrare licet, quam quæ de atheis ſimpliciter dictis demonſtrantur, nec alia demonſtrare datur de atheis Scepticis eorumque diverſis ſpeciebus, atque atheis idiotis, quam in hypotheſibus dubitantium diverſis & in hypotheſi ignorantiæ ſimplicis demonſtrantur. Nulla igitur ex entium multiplicatione emergit quoad uſum theorematum in praxi utilitas, ad quam tamen theoria omnis referenda.

§. 433.

In hypotheſi athei notio Dei vel formata eſt per arbitrariam determinationem, occaſione notionis alterius (§. 414. h. l. 79. *Ont.* 686. 690. *Log.*); *vel ex falſa quadam propoſitione deducta* (§. 538 ſq. 486. 492. *Log.*); *vel utilitatis cujusdam cauſa conficta* (§. 70. *Ontol.*). Unde ſit notio Dei in hypotheſi athei.

Quicquid cognoſcimus, id nobis vel ratiocinando innoteſcit, vel absque ratiociniis. Quamobrem & in notiones falſas aut, ſi mavis, impoſſibiles incidere non licet, niſi vel ratiocinando, vel absque ratiocinatione. Ratiocinando notio falſa non infertur, ſi a vitio formæ diſceſſeris, quod hic non attendimus, niſi quatenus ex falſa quadam propoſitione infertur concluſio (§. 509 510. *Log.*). Absque ratiocinatione notiones formari nequeunt niſi per reflexionem ſuper iis, quæ percipiuntur, aut per abſtractionem, aut per arbitrariam determinationem occaſione notionis alterius (§. 686. *Log.*), aut per fictionem a ſciente ac volente factam. Quamobrem cum formationi notionis Dei non conveniant duo modi priores; neceſſe eſt, ut atheus contendat,

eam vel formatam eſſe per arbitrariam determinationem occaſione notionis cujusdam alterius, quæ eſt hominibus, vel a nonnullis utilitatis cujusdam gratia confictam eſſe. Qui Deum profitemur, aut exiſtentiam ejus probamus a poſteriori, aut a priori (§. 435. *empir.*). Si prius; neceſſe eſt, ut quid ſumamus inſtar principii, ex quo colligitur, dari Deum. Atheus igitur excipit, principium iſtud eſſe falſum, adeoque Dei notionem rejicit tanquam impoſſibilem, quod ex falſa quadam propoſitione fuerit deducta. Si poſterius; eſſe ens perfectiſſimum ſumimus, eidemque exiſtentiam tribuimus, quod in notione entis perfectiſſimi comprehendatur exiſtentia neceſſaria. Atheus itaque hic excipit, notionem Dei formatam eſſe per determinationem arbitrariam, occaſione notionis, quam de anima noſtra habemus. Alii vero atheorum per teſtimonia Hiſtoricorum probare nituntur, notionem Dei eſſe inventum Politicorum, ad coërcendam plebem indomitam in civitate in uſum receptum: quo inprimis opus fuerit illis temporibus, quibus major erat populis libertatis ſenſus. Quamobrem ſi quoad eos modos, quos recenſuimus, erroris convicerimus atheos; ſcopo noſtro nos abunde ſatisfeciſſe nobis videmur.

Circa notionem Dei per arbitrariam determinationem formatam quid liceat atheo.

§. 434.

Si notio Dei per arbitrariam determinationem fuit formata, occaſione notionis cujusdam alterius; non ideo rejici poteſt, ſed recte tantummodo urgetur, ut ejus probetur poſſibilitas (§. 111. Diſc. præl. 539. Log.).

Notio entis perfectiſſimi ab atheo admittenda.

§. 435.

Notionem entis perfectiſſimi admittere tenetur atheus (§. 70. h. l. 1095. *Th. nat.* T. 1. 434. 13. *h. l.*).

A Politicis non eſt conficta.

§. 436.

Notio Dei a Politicis conficta non eſt plebis indomitæ coërcendæ gratia (§. 1078. 1081. *Th. nat.* T. 1. 156 ſq. 166. h. l.). Ex his verum omnino eſt impunitatem in civitate non dare impunitatem coram Deo, ſed Deum vindicem metuere debere, qui non habet, quod ſibi metuat in civitate. Unde negari non poteſt notionem Dei plurimum valere ad extendendam & firmandam obligationem in civitate viventium, ſive in parentium, ſive in imperantium numero fuerint. Minime tamen hinc inferre licet,

notio-

notionem Dei a Politicis fuiſſe confictam, propterea quod utiliter ens iſtiusmodi, qualeDeus eſt, fingeretur, ſiquidem per impoſſibile ponatur non dari Deum (§. 140. *Ontol.*). Quamobrem cum tantummodo inde inferatur, non repugnare, quod notio Dei a Politicis conficta fuerit plebis indomitæ coërcendæ gratia; demonſtrandum eſt notionem Dei pro invento Politicorum haberi non poſſe, ſit ita, quod Politici eadem in rem ſuam uſi fuerint, vel etiam uſum in abuſum verterint.

Quodſi per definitionem Dei nominalem ſumamus, eum eſſe ens perfectiſſimum (§. 14.); certum eſt Deum neceſſario exiſtere (§. 21.). Si per eandem ſumamus, eum eſſe ens a ſe, in quo ratio ſufficiens exiſtentiæ mundi hujus adſpectabilis & animarum noſtrarum continetur (§. 67. T. 1. *Th. nat.*); non minus certum eſt, Deum exiſtere (§. 69. T. 1. *Th. nat.*), & mundum hunc adſpectabilem creaſſe (§. 760. T. 1. *Th. nat.*), conſervare (§. 847. T. 1. *Th. nat.*) & gubernare (§. 900. T. 1. *Th. nat.*). Immo ſi ſumas Deum eſſe malarum actionum ab hominibus perpetratarum vindicem; certum eſt, illud ipſum ens, quod eſt creator, conſervator & gubernator univerſi (§. 763. 847. 900. T. 1. *Th. nat.*), eſſe quoque malarum actionum hominis, etiam occulte patratarum (§. 233. 241. 939. & ſqq. T. 1. *Th. nat.*), vindicem (§. 1078. 1081. T. 1. *Th. nat.*). Patet itaque notionem Dei a Politicis plebis indomitæ coërcendæ gratia non fuiſſe confictam.

§. 437.

Atheus mundum habet pro ente a ſe (§. 411. h. l. 27. *Th. nat.* T. 1.). Aſeitas mundo ab atheo tributa.

§. 438.

Qui demonſtrat dari ens a ſe, non autem porro oſtendit, illud eſſe diverſum a mundo vel ejus elementis, & rationem ſufficientem exiſtentiæ mundi in ſe continere, is nondum demonſtravit dari Deum adverſus atheum (§. 437. 411.). Aſeitas alicujus entis ab atheo admiſſa.

Error athei non in eo conſiſtit, quod neget ens a ſe; ſed quod neget ens a ſe eſſe mundi autorem (§. 411.), & ipſum mundum hunc adſpectabilem pro ente a ſe habeat (§. 437.).

§. 439.

Independentia mundi ab atheo afferta.

Atheus mundum independentem facit ab ente alio, quod ab ipſo diverſum (§. 437. h. l. 30. *Th. nat.* T. 1.).

§. 440.

In mundo omnia juxta eum rationem in eodem habent.

Juxta atheum nihil datur in hoc mundo adſpectabili, quod rationem habet in ente alio ab ipſo diverſo, conſequenter omnia, quæ ſunt vel fiunt in eodem, rationem ſufficientem in eodem agnoſcunt (§. 439. h. l. 851. 70. *Ontol.*).

Per hanc propoſitionem facile abſurditatis redarguitur atheus, cum plurima afferri poſſint, quorum rationem ſufficientem non dabit, immo nec dari poſſe agnoſcet atheus ex iis, quæ mundo ipſi inſunt; ſed quæ omnia plana ſunt penitusque intelliguntur, quamprimum admiſeris Deum, ens abſolute perfectiſſimum, mundi hujus autorem.

§. 441.

Ratio exiſtentiæ mundi ubi juxta eum quærenda.

In hypotheſi athei mundus rationem ſufficientem exiſtentiæ ſuæ in eſſentia ſua habere debet, ac ideo exiſtere, quia poſſibile (§. 437. h. l. 31. 34. *Th. nat.* T. 1.).

§. 442.

Quale ens mundus, & qualis ejus exiſtentia juxta atheum.

In hypotheſi athei mundus eſt ens neceſſarium & exiſtentia ejus abſolute neceſſaria eſt (§. 441. h. l. 309. 308. *Ont.*).

§. 443.

Mundi ortus & interitus negandus atheo.

In hypotheſi athei mundus nec ortus eſt, nec interire poteſt (§. 437. h. l. 37. *Th. nat.* T. 1.).

§. 444.

Item exiſtendi initium de mundo negatum.

In hypotheſi athei mundus non incepit exiſtere, cum antea non exiſteret (§. 443. h. l. 541. *Ont.*).

§. 445.

Item exiſtendi finis negatur.

In hypotheſi athei mundus, qui exiſtit, ut exiſtere deſinat impoſſibile eſt (§. 443. h. l. 541. *Ont.*).

§. 446.

Mundus ipſi æternus.

In hypotheſi athei mundus eſt æternus (§. 444 ſq. h. l. 39. *Th. nat*, T. 1.).

§. 447.

§. 447.

Qui mundum æternum eſſe ſtatuit, vel æternitatem mundi poſſibilem defendit, is ideo atheus non eſt (§. 39. Th. nat. T. 1.). Enimvero ex eo, quod initium exiſtendi non habeat, ſeu aliquando non extiterit, non neceſſario ſequitur, quod ideo rationem exiſtentiæ ſufficientem habeat in ſeipſo; ſed hoc non obſtante rationem ſufficientem in alio habere poteſt, ſaltem qui æternitatem eidem tribuit, defendere poteſt, quod rationem exiſtentiæ ſuæ ſufficientem habeat in alio, nec hic attenditur, ſi vel maxime hoc ſtatuat per errorem, ſcilicet quod mundus æternus rationem exiſtentiæ ſufficientem habeat in ente alio ſe diverſo (§. 67. Th. nat. T. 1. 411. h. l.). Æternitas mundi non infert atheiſmum.

Multo magis idem patet, ubi tantummodo defendit æternitatem mundi poſſibilem eſſe, cum tum manifeſtum ſit, rationem poſſibilitatis non quæri in mundo, ſed in ente alio, in quo ratio ſufficiens reperitur, cur exiſtere posſit mundus, qua poſita ponitur quoque ipſa mundi exiſtentia (§. 118. Ontol.).

Etſi atheus defendere teneatur æternitatem mundi (§. 446.); atheiſmi tamen fundamentum non eſt mundi æternitas, ſed aſeitas, quæ exiſtentiam abſolute neceſſariam infert (§. 32. T. 1. Theol. natur.), eamque independentem (§. 30. T. 1. Theol. natur.), ita ut ratio exiſtentiæ ſufficiens in ipſo exiſtente contineatur (§. 31. T. 1. Theol. nat.). Fundamentum atheismi ſubvertis, ubi eum non eſſe ens a ſe oſtenderis, ſed hoc potius a mundo diverſum eſſe ac mundum in eodem rationem ſufficientem exiſtentiæ ſuæ habere debere demonſtraveris. Si mundus non eſt a ſeipſo, ſed ab alio, ſequitur dari Deum, ſive is æternus fuerit, ſive noviter productus. Potes largiri atheo mundum eſſe æternum, modo evincas, eum non eſſe a ſe; in ſalvo res eſt.

§. 448.

In hypotheſi athei mundus non indiget vi alterius ad exiſtendum, ſed ſibimetipſi ad id ſufficit (§. 437. 442. h. l. 27. 26. Th. nat. T. 1.). Quomodo mundus juxta atheum ſubſiſtat;

 §. 449.

§. 449.

Mundi conſervatio in hypotheſi athei. *In hypotheſi athei mundus ſeipſum conſervat, nec opus habet ut conſervetur ab alio (ſ. 842. Theol. natur. T. 1. ſ. 448. h. l.).*

§. 450.

Miracula ipſi impoſſibilia. *In hypotheſi athei miracula ſunt impoſſibilia (ſ. 524. Coſm. 439. h. l. 851. Ont.).*

§. 451.

Neceſſitas ordinis naturæ juxta eum. *Juxta atheum ordo naturæ neceſſarius eſt* (§. 442. h. l. 176. 119. 569. *Coſm. 279. Ont*).

Quoniam itaque in ſe contradictionem non involvit, ut detur ordo neceſſarius, cum tot exempla ordinis neceſſarii ſint, quot dantur ſeries infinitæ in Matheſi, quarum termini admirando ordine in infinitum progrediuntur; ab ordine naturæ ad autorem ejus Deum argumentari non licet adverſus atheum, niſi ante probaveris, ordinem naturæ eſſe contingentem, non neceſſarium.

§. 452.

An ex neceſſitate ordinis naturæ ſequatur non dari Deum. *Si quis ſtatuit ordinem naturæ eſſe neceſſarium, is ideo atheus non eſt.* Qui naturæ ordinem neceſſarium eſſe ſtatuit, is negat ordinem naturæ alium præter eum, qui datur, eſſe poſſibilem (§. 279. *Ontol.*). Hinc vero tantummodo ſequitur, ſi quis admittit, mundum a Deo eſſe creatum, quod Deus alium naturæ ordinem facere non potuerit, minime vero ex eo, quod naturæ ordo alius eſſe non potuerit, mundum ipſum neceſſario exiſtere, nec aliquem ejus eſſe autorem ſeu creatorem. Vide § 411.

Qui præter hunc mundum, qui exiſtit, alium nullum poſſibilem agnoſcunt, admittere quoque tenentur alium non poſſe eſſe naturæ ordinem (§. 343.).

§. 453.

Leges motus neceſſariæ ipſi ſunt. *In hypotheſi athei leges motus ſunt abſolute neceſſariæ* (§. 303. 559. *Coſm.* 451. h. l.).

§. 454.

In hypotheſi athei eventus rerum naturalium ſunt abſolute neceſſarii (§. 439. 450). Nihil in mundo evenire niſi naturaliter ſtatuit (§. 509. 510. *Coſmol.*). Quamobrem cum in mundo adſpectabili materiali naturale ſit, cujus ratio in eſſentia & natura corporum continetur (§. 509. *Coſmol.*) & quæ in eodem naturaliter fiunt, juxta naturæ ordinem fiant (§. 565. *Coſmol.*); in mundo adſpectabili juxta atheum nihil evenire poteſt, niſi cujus ratio ſufficiens in eſſentia & natura corporum continetur, quodque ſecundum naturæ ordinem evenire poteſt. Jam conf. §. 303. *Ont.* 119. *Coſm.* 442. 451. h. l. Item eventus naturales.

Sermo nobis hic tantummodo eſt de effectibus naturæ, præciſis actionibus humanis, quæ a voluntate ejus pendent, externis.

§. 455.

In hypotheſi athei nexus rerum eſt abſolute neceſſarius (*§ſ.* 204*ſq.* 210. 191. *Coſm.* 118. *Ont.* 571. 509. *Coſm.* 442. *h. l.*). Abſoluta nexus rerum neceſſitas in hypotheſi athei.

§. 456.

Atheus non negare tenetur libertatem animæ, ſeu ex eo, quod non datur Deus, non ſequitur, animam non eſſe liberam. Animam eſſe liberam, non ex eo demonſtratur, quod a Deo fuerit creata (§. 780. T. 1. *Theol. natur.* & §. 338. h. l.), ſed ex iis, quæ animum advertentibus ad ea, quæ de ipſa nobis conſcii ſumus, experientia ſuggerit (§. 942. *empir.*), & eam liberam eſſe agnoſcimus, quod ratione prædita (§. 528. *rat.*). Quamobrem etſi atheus neget, dari Deum animarum creatorem (§. 411.), atque adeo animas pro entibus a ſe ſive neceſſario exiſtentibus habeat, quemadmodum mundum (§. 437.); non tamen ideo negare tenetur ea, quæ de anima noſtra certa experientiæ fide conſtant & ideo ipſi tribuenda veniunt, quia rationalis eſt. E. An libertatem animæ negare teneatur atheus.

Agnovere hoc Theologi ac Philoſophi, dum defendunt, atheum negare non poſſe exiſtentiam juris naturalis, propterea quod negat dari Deum, obligatione naturali per errorem impium ad actiones ſuas legi naturali conformandas minime ſublata. Atheus igitur admittere poteſt, dari in hoc mundo materiali contingentia a voluntate hominis libera pendentia, nec ex hac contingentia ipſum erroris ſui convince-

re potue-

re potueris, quoniam ex eo, quod anima ſit libera, non demonſtrari poteſt dari Deum. Contingentia mundi hujus adſpectabilis, quatenus non dependet ab animæ libertate, ſcala eſt, per quam ad exiſtentiam Dei aſcendimus, non vero contingentia eorum, quæ ab actionibus humanis pendent. Pone enim ab homine plantari arborem & hanc proferre fructus, quibus comeſtis in dyſenteriam incidit Titius, juvenis alias vegetus, cum Sybilla matrimonium initurus, & matura morte extinguitur. Etſi per libertatem animæ inferas, exiſtere in mundo arborem, quæ non exiſtere poterat, exiſtere fructus, qui non dari poterant, morte abripi Titium, qui alias vitam protraxiſſet & cum Sybilla liberos genuiſſet, conſequenter ob libertatem voluntatis humanæ in mundo materiali ad actum deduci alias non deducenda, & actualitatem non conſequi alias extitura; nunquam tamen hiſce poſitis ac conceſſis demonſtrabis dari Deum, qui ſit mundi autor ſeu creator. Qualis enim hæc conſequentia eſt? Dantur in hoc mundo materiali per libertatem animæ in eodem non extitura, ſi anima libera non eſſet, & ex adverſo in eodem non dantur alias extitura, ſi animæ nulla competeret libertas. Ergo datur Deus, hoc eſt, ens a ſe, qui mundum creavit, ſeu ex nihilo produxit.

§. 457.

Atheus fines rerum naturalium negat.

In hypotheſi athei nullus datur finis mundi, nec dantur fines ulli in mundo (§. 442. 437. h. l. 27. Theol. natur. T. 1. 932. Ontol.).

Quod in mundo unum inſerviat uſibus alterius, nec atheus negare poteſt, cum experientia in dubium minime revocanda idem apertiſſime loquatur. Sed cum atheus nullum agnoſcat mundi autorem, nec uſus hoſce in numerum finium refert, cum nemo ſit, qui hoſce uſus intenderit & eorum conſequendorum gratia res tales fecerit. Equidem non nego, ſi fines in hoc univerſo obvios perpendat atheus, probabile quodammodo reddi poſſe, quod fines eſſe poſſint, qui dicuntur, ac ideo probabile poſſe videri, quod non omnino impoſſibile ſit dari hujus univerſi autorem; ſed ultra aliquem probabilitatis gradum nunquam aſcendere dabitur, nec certus ac immotus naſcetur aſſenſus. Id agnovere acutiores, qui argumento a finibus petito nonniſi certitudinem moralem tribuere.

§. 458.

§. 458.

In hypotheſi athei non admittendus neceſſario eſt caſus purus (*§. 411. 442. 454. 457.*). Poſitis his, non tamen negare tenetur, omnia fieri cum ratione ſufficiente, cum principium rationis ſufficientis cognoſcatur, etiamſi non ſupponas dari Deum, mundi autorem, eventus in mundo adſpectabili eſſe contingentes & dari fines rerum naturalium (§. 70. *Ontol.*), immo veritatem hujus principii agnoſcere teneatur atheus, antequam ex contingentia mundi exiſtentiæ Dei convinci poſſit (§. 69. T. 1. *Theol. natur.*), & ſi demonſtrationes contingentiæ mundi & elementorum ejus in ſyſtemate datas (§. 55. 56. T. 1. *Theol. nat.*), reſolvere volueris in ſua principia (§. 962. *Log.*), pateat, nec eam absque principio rationis ſufficientis demonſtrari poſſe, ut inde porro exiſtentiæ divinæ convincatur atheus. Jam vid. §. 94 ſeq. *Coſmol.* Caſum purum num ſtatuere debeat atheus.

§. 459.

E. *Nec atheus affirmare poteſt mundum exiſtere caſu puro, vel quicquam in eodem contingere caſu puro* (*§. 458.*), conſequenter *ſi alterutrum affirmet, per demonſtrationem impoſſibilitatis caſus puri ad abſurdum redigendus* (§. 96. *Coſm.*) An exiſtentiam & eventus in mundo caſui puro tribuere liceat.

§. 460.

Caſus ſimpliciter dictus eſt concurſus cauſarum ad effectum alterius gratia agentium. Effectus, qui eidem tanquam cauſæ tribuitur, *Effectus caſualis* appellatur. Nonnulli etiam effectum ab iſto cauſarum concurſu pendentem caſum appellant; ſed præſtat ambiguitatem in loquendo evitare. Caſus definitio.

Ponamus ædificium dirui & intra murum reperiri gemmas pretioſas: gemmæ caſu repertæ dicuntur. Etenim eas intra murum condidit dominus non eo fine, ut ædificium diruens easdem reperiret: nec qui ædificium diruit, id eo fine facit, ut gemmas reperiat. Concurrunt adeo ad hunc effectum, tum qui gemmas intra murum concluſit, ut eas certius aſſervaret; tum qui murum diruit, ut ædificium novum extrueret. Sed uterque egit propter effectum alium, quam qui ex illo concurſu reſultavit.

(*Theol. nat. contr. T. II.*).

§. 461.

An, quæ caſu fiunt, caſu puro fiant.

Quæ caſu fieri dicuntur, non fiunt caſu puro (§. 460. h. l. 56, Ont. 94. Coſm.).

§. 462.

Ex parte Dei non datur caſus, ſed ex parte cauſarum ſecundarum.

Ex parte Dei caſus nullus eſt, ſeu nihil fit caſu; ſed tantummodo ex parte cauſarum ſecundarum, aut, ſi mavis, naturalium (§. 524. 900. 899. Th. nat. T. 1. 937. Ont. 460. h. l.).

§. 463.

Nulla providentia Dei juxta atheum.

Atheus neceſſario negat providentiam divinam (§. 411. 454. 449. h. l. 922. Th. nat. T. 1.).

§. 464.

Quænam caſui tribuat.

Atheus caſui tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda ſunt (*§. 462. h. l. 900. 899. 922. Theol. natur.* T. 1. *460. 463. 462. h. l.*).

§. 465.

Quinam effectus caſuales fortunæ tribuantur.

Effectus caſuales homini vel boni, vel mali ad fortunam referendi §. 460. h. l. 540. Th. nat. T. 1.).

Effectus caſualis eſt, ſi quis murum diruens invenit gemmas pretioſas. Sed cum inventio bona dicatur inventori: fortunæ tribuitur ſecundæ. Hinc dudum obſervarunt Scholaſtici, omnem fortunam includere caſum, etſi caſus omnis non ſit fortuna, cum hæc ſupponat deſtinato conſilio agentem.

§. 466.

Fortuna juxta atheum caſui non providentiæ ſubeſt.

Juxta atheum fortuna non ſubeſt providentiæ divinæ (*§. 463.*); *ſed caſui* (*§. 464 ſq. h. l. 932. Th nat.* T. 1.).

Quodſi atheus non neget libertatem animæ, quam negare non tenetur (§. 456.); eatenus homo evitare poteſt in ipſius hypotheſi caſum, quatenus actionum libertas in eundem influit, vi cujus ea actio omitti poterat, qua ad effectum caſualem concurrit, veluti viator fulmine non ictus fuiſſet, niſi gradum acceleraſſet; quo ipſo contingit, ut eo temporis momento hæreret in loco, quem fulmen petit. Patet

tet autem caſum difficillime evitari poſſe, propterea quod eum præ-videre non liceat, veluti in exemplo dato ignorat viator, quod lo-cum iſtum, in quo perit, fulmen ſit petiturum. Unde eſt, quod atheus caſum ſimpliciter inevitabilem pronunciet. Quæ enim non cadunt ſub deliberationem noſtram, ea a nobis evitari nequeunt: ſit ita, quod contrarium fieri potuiſſet, ac hoc modo caſuale damnum e-vitatum fuiſſet.

§. 467.

Atheus admittere tenetur progreſſum in infinitum vel re-ctilineum, vel circularem (§. 444 ſq. h. l. 81. 91 ſq. *Coſm.*). Progreſſus in infinitum athei.

Progreſſus in infinitum rectilinei impoſſibilitas ſtatim illuceſcit in oculos (§. 93. *Coſmol.*), quoniam principio rationis ſufficientis manife-ſto contrariatur. Hinc qui æternitatem mundi defenderunt Philoſo-phi Gentiles, veluti Stoici, in progreſſum circularem illapſi ſunt: un-de enatæ ſunt continuæ revolutiones, quarum ope redeunt, quæ jam antea extiterunt, etſi nonniſi longiſſimo temporis tractu. Ita qui nunc eſt in toto mundo ſtatus aliquando in hypotheſi progreſſus circularis iterum rediturus. Vivent in terra homines, qui nunc vivunt, & ea-dem agent ſinguli, quæ nunc agunt.

§. 468.

In progreſſu rectilineo in infinitum ab effectu præſenti re-trogrediendo nunquam pervenitur ad cauſam primam, nec pro-grediendo ad effectum ultimum, qui denuo non fiat alterius effe-ctus cauſa (*§.* 92. 91. 55. 83. *Coſmol.* 44. *Theol. natur.* T. 1.). Progreſſus in infinitum re-ctilineus qua-lis ſit.
Similiter in ſerie mutationum, quæ in eodem ſubjecto contingunt, a ſtatu præſente retrogrediendo nunquam pervenitur ad ſtatum primum, & ab eodem progrediendo nunquam pervenitur ad ulti-mum (*§.* 92. 91. *Coſm.* 44. *Th. nat.* T. 1. 705. *Ont.*).

§. 469.

Progreſſus in infinitum rectilineus a parte ante dicitur, ſi in ſerie contingentium nunquam pervenitur ad primum a præ-ſente retrogrediendo, etſi progrediendo perveniatur ad finem. Et ex adverſo *Progreſſus in infinitum rectilineus ex parte poſt* appellatur, ſi in ſerie contingentium progrediendo nunquam perve- Progreſſus re-ctilinei ex par-te ante & ex parte poſt ac ab utraque differentia.

pervenitur ad finem ſive ultimum, etſi retrogrediendo perveniatur ad primum. Quamobrem cum progreſſus in infinitum ſimpliciter dictus nec primum, nec ultimum admittat in contingentium ſerie (§. 91. Coſm.); *progreſſus in infinitum rectilineus ſimpliciter dictus & ex parte ante, & ex parte poſt infinitus eſt.*

§. 470.

Poſſibilitas progreſſus in infinitum rectilinei a parte poſt.

Pregreſſus rectilineus in infinitum a parte ante impoſſibilis eſt (§. 93. Coſmol.), non vero progreſſus in infinitum a parte poſt.

Ponamus progreſſum rectilineum in infinitum a parte poſt eſſe impoſſibilem: neceſſe igitur eſt, ut ens ſimplex exiſtere deſinat, ideo quod non amplius ſit modificabile. Jam vide §. 698. *Ontol.*). Quamobrem neceſſe eſt ut ens ſimplex annihiletur, hoc eſt, ita exiſtere deſinat, ut nihil ejus amplius ſuperſit (§. 540. *Ontol.*). Aſt per hoc, quod ulterius modificabile non ſit, non intelligitur, quod ita exiſtere deſinat, ut nihil ejus amplius ſuperſit, ſed ut non amplius varientur ejus modi §. 704. *Ontol.*), conſequenter ut poſthac in eodem ſtatu perſeveret (§. 705. *Ontol.*), adeoque quod ulterius modificabile non ſit, non eſt ratio ſufficiens annihilationis (§. 56. *Ontol.*), nec ideo annihilari poteſt ens ſimplex (§. 118. *Ontol.*). Et cum determinationes in ſe mutabiles ſint, quibus ſtatus ultimus conſtituitur (§. 314. *Ontol.*), nec cur idem non amplius mutari queat, ratio nulla in eſſentia rei contineatur, quia modi per eſſentialia non determinantur (§. 148. *Ontol.*), quin potius vis enti ſimplici inexiſtens (§ 196. *Coſmol.* & §. 53. 48. *rat.*) continuo ad ſtatus mutationem tendat (§. 725. *Ontol.*); evidens eſt mutationes ſtatus continuo progredi debere, neque adeo progreſſum rectilineum in infinitum a parte poſt impoſſibilem eſſe.

Propoſitio hæc mirifice favet principiis Chriſtianiſmi. Etenim Chriſto Doctore novimus, dari vitam æternam poſt hanc vitam, in qua non modo animæ, quæ a corporis morte ſuperſunt, verum etiam corpora iterum ex mortuis reſuſcitata & iisdem denuo unita in æternum perennatura. Vitam adeo æternam, qui firma fide tenet, progreſſum quoque

quoque rectilineum in infinitum a parte poſt admittere tenetur; ecquis enim aſſeverare auſit, in animabus hominum vitæ æternæ participum nullam fore perceptionum ac appetitionum variationem, quam fert earundem natura finita, niſi eas in perpetuum ſtuporem conjicere velit? Nemo vero objiciat per hoc, quod oſtenderimus, mutationum in ente ſimplici progreſſum rectilineum in infinitum a parte poſt non eſſe impoſſibilem, nondum probatum eſſe, quod progreſſus quoque ſucceſſivorum in hoc mundo adſpectabili rectilineus in infinitum a parte poſt non ſit impoſſibilis. Cum enim rationes ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur, in elementis, adeoque ſubſtantiis ſimplicibus (§. 182. *Coſmol.*), contineantur (§. 191. *Coſmol.*); ſi mutationes in elementis admittunt progreſſum rectilineum in infinitum a parte poſt, nec is mutationibus, quæ in univerſo contingunt, ſeu ſeriei ſucceſſivorum in hoc mundo adſpectabili repugnare poteſt.

§. 471.

In progreſſu circulari in infinitum quæ nunc fiunt, infinities iterum reditura & olim jam ſæpius adfuere (§. 92. 91. Coſm. 446. b. l.). Reditus eorundem in hypotheſi circulari.

Impium hunc errorem optime ac citra ambages refutare datur, ubi mundi ac animarum aſeitatem & neceſſariam exiſtentiam tanquam ejus fundamentum ſubvertimus. Hoc enim ſubverſo corruit impia hypotheſis, cum eadem ſua ſponte corruunt, quæ ex eadem neceſſaria conſequentia deducuntur, ac ideo ab atheo defenduntur, non defendenda amplius, quam primum dari Deum agnoſcit.

§. 472.

Revolutio dicitur reſtitutio ſeriei cauſarum ad eundem terminum, a quo receditur. Revolutio quid dicatur.

§. 473.

In progreſſu circulari in infinitum innumeræ ſine fine dantur revolutiones (§. 92. Coſmol. 472. 445. b. l. 91. Coſmol.). In progreſſu in infinitum circulari datur revolutio.

§. 474.

In progreſſu circulari in infinitum admittendum eſt revolutionum aliquod principium, unde iſtæ incipiunt (§. 472. 471. 473.). Principium in revolutionibus admittendum.

Neque eſt quod excipias, iſtiusmodi principio opus non eſſe in revolutionibus innumeris, quas requirit progreſſus in infinitum. Revolutio enim finito tempore abſolvenda, cum alias non rediret, quod adfuerat (§. 471.), nec ſeries cauſarum ad eum terminum reſtitueretur, quemadmodum vult revolutio (§. 472.), per hoc non variatur, quo fine fine ponatur. Sive enim ſemel, ſive multoties, ſive infinities ponatur, eadem ſemper manet. Quamobrem cum unam revolutionem concipere non liceat ſine principio, unde incipit, nec in infinitum iterata ſine principio, unde initium capit, concipi poterit. Quemadmodum peripheria circuli vel alterius cujuscunque lineæ in ſe redeuntis in lineam rectam extenditur & in eadem extenſa principium habet, quod cum fine coincidit, ubi recta in lineam in ſe redeuntem incurvatur; ita ſeries rerum ſucceſſivarum inqualibet revolutione progreſſus circularis in infinitum æquivalet ſeriei in linea recta progredienti, quæ & principium habet, & finem: ſed quia iterum incipit, ubi finitur, a fine ſemper reditur ad principium & quidem continuo ab eodem ad idem. Cum in progreſſu circulari in infinitum neſcio quod præſidium ſibi reperiſſe viſi ſint veteres philoſophi ad tuendam mundi æternitatem & aſeitatem; neceſſe eſt clariſſime agnoſci, qualis ſit, ne per præcipitantiam de eo judices.

§. 475.

Progreſſus circularis in infinitum differentia.

Progreſſus circularis in infinitum independens dicitur, ſi ratio ejus in ipſa cauſarum ſerie ſufficiens continetur, cur continuo revolvatur. Aſt *dependentem* appellamus, ſi continuæ revolutionis ratio quærenda in ente alio extra cauſarum ſeriem conſtituto.

§. 476.

Status primi novæ revolutionis dependentia ab ultimo anterioris.

In qualibet revolutione progreſſus circularis independentis ſtatus ultimus continere debet rationem ſufficientem ſtatus primi novæ revolutionis (§. 472. 474. h. l. 70. *Ont.* 475. h. l.).

§. 477.

Revolutionum dependentia mutua in progreſſu circulari.

Si datur progreſſus circularis independens in rerum natura, effectus ultimus in una revolutione ſit cauſa cauſæ primæ in revolutione ſequente. Etenim in ſerie ſucceſſivorum, quæ ſunt contingentia (§. 80. *Coſmol.*), ea a ſe invicem dependent ut effectus a ſua cauſa (§. 83. *Coſmol.*). Jam conf. §. 476. h. l. 851. *Ont.*

Cave

Cave tamen ut hinc inferas contra atheum diſputaturus, quod ideo ultima fœmina iterum pariat primum hominem, adeoque filia parentem. Qui enim revolutiones admittunt, mutationes extraordinarias in corporibus mundi totalibus tuentur, quemadmodum ex Stoicorum veterum placitis conſtat, veluti ſi in hypotheſi Coſmogoniæ *Carteſianæ* planetæ in fixas, fixæ in planetas mutantur. Quamobrem etſi concedant, in præſente Telluris ſtatu homines & animalia non produci niſi per generationem; vi tamen ſuarum hypotheſium admittere tenentur, quod in transmutatione fixæ in planetam, ſeu reductionis ejus ſtatus, in quo nunc Tellus eſt, alius eſſe debeat modus, quo homines & animalia ex organico præexiſtente prodeant, quam qui jam obtinet, hoc eſt, a generatione diverſus.

§. 478.

In hypotheſi athei non habet locum niſi progreſſus circularis in infinitum independens (§. 439. h. l. 851. *Ont.* 55. *Coſm.* 473. h. l. 70. *Ont.* 475. h. l.).

Qualem progreſſum circularem admittere teneatur atheus.

§. 479.

Progreſſus circularis in infinitum independens eſt impoſſibilis. Etenim in progreſſu circulari ſive finito, ſive infinito admittendum eſt aliquod principium, unde revolutiones ſingulæ incipiunt (§. 474.). Ponamus jam in ſerie circulante ſucceſſiva eſſe A, B, C, D, E, F, G. Quoniam in ſerie ſucceſſivorum omnia connectuntur, hic *per hypotheſin*; in mundo adſpectabili per alibi demonſtrata (§. 54. *Coſmol.*), quæ autem connectuntur, eorum unum continet rationem ſufficientem ſucceſſionis alterius (§. 10. *Coſmol.*); in A contineri debet ratio, cur ſequatur B; in B, cur C; in C, cur D; in D, cur E; in E, cur F; in F, cur G; in G, cur A ſequatur. Perinde igitur eſt, ſive A ſumatur pro primo in ſerie, ſive B, ſive C, ſive quodcunque aliud in ea contentum. Principium itaque, unde revolutiones incipiunt, rationem ſufficientem in ipſa ſerie circulantium non habet. Quamobrem independens eſſe nequit (§. 475.). E. (§. 81. *Ontol.*).

Impoſſibilis progreſſus circularis independens in infinitum.

Non eſt, quod excipias, ineſſe quidpiam revolutionis ſtatui uni A, quo a ceteris omnibus differt, atque adeo eundem accipiendum eſſe pro principio revolutionis. Neque enim jam quæritur, quidnam

cum

cum ratione pro principio revolutionis ſumi poſſit, ubi earundem numerandarum gratia pro arbitrio tuo aliquod ſtatuere teneris; ſed quodnam id ſit, unde revera inceperint revolutiones & num hoc ipſum per ea, quæ inſunt ſeriei circulanti, ita determinetur, ut nonniſi eodem admiſſo circulationis continuatio concipi nequeat. Demus itaque ſtatum A differre a ceteris omnibus, atque adeo ſi pro arbitrio ſtatuendum ſit aliquod principium, eundem pro principio cum ratione ſumi: quoniam tamen hic ipſe ſtatus A rationem ſufficientem habet in ſtatu A, ut per eum in actu ponatur (§. 118. *Ontol.*), quemadmodum alius quicunque E in proxime antecedente D rationem ſufficientem habet ac per ipſum ponitur; circulatio non minus continuabitur, ſi a D inceperit, quam ſi ab A initium ſumſerit. Si igitur nonniſi circulationem per ſe ſpectes, ratio ſufficiens nulla eſt, cur ejus initium potius A, quam D eſſe debeat. Satis igitur intelligitur, progreſſum circularem in infinitum independentem involvere, quod rationem ſufficientem in ipſa ſerie circulantium minime habet, conſequenter cum nec in ente alio extra ſeriem conſtituto habere poſſit (§. 475.), principio rationis ſufficientis repugnare, atque adeo quoad actualitatem ſuam contradictionem involvere, & idcirco pro impoſſibili pronunciandum eſſe, ut detur.

§. 480.

Aſeitas finito repugnans.

Nullum ens finitum eſt ens a ſe (§. 834 *Ontol.*). Si ergo ens finitum exiſtit, datur in eodem ſucceſſivorum quædam ſeries. Ponamus itaque, ens finitum eſſe ens a ſe. Quoniam adeo nullum exiſtendi initium finem nullum habet (§. 35. 36. T. I. *Theol. natur.*); ſeries illa ſucceſſivorum nec initium, nec finem habere poteſt, adeoque utrinque interminata eſt. Series rerum contingentium interminata, in qua nec primum datur, nec ultimum, progreſſus in infinitum eſt (§. 91. *Coſmol.*). Datur itaque in ente finito a ſe progreſſus in infinitum. Quamobrem cum progreſſus in infinitum omnis vel rectilineus ſit, vel circularis (§. 92. *Coſmol.*); in ente finito a ſe, qui datur progreſſus, vel rectilineus eſſe debet, vel circularis. Enimvero progreſſus in infinitum rectilineus impoſſibilis eſt (§. 93. *Coſmol.*). E. Eſſe nequit. Jam cum ens a ſe ſit independens (§. 30. T. I. *Theol. nat.*); progreſſus in infinitum, qui datur in ente finito a ſe, independens

dens eſſe debet, cumque vel rectilineus eſſe debeat, vel circularis, rectilineus autem eſſe nequeat; erit progreſſus in infinitum circularis independens. Enimvero hic etiam impoſſibilis (§. 479.), E. dari nequit. E.

§. 481.

Elementa rerum materialium & animæ tam hominum, quam brutorum non ſunt entia a ſe (§. 203. Coſmol. 264. ration. 480. h. l.). Aſeitas elementis & animabus repugnans.

§. 482.

Mundus hic adſpectabilis ens a ſe eſſe nequit (§. 100. 316. 481.). Item mundo adſpectabili repugnans.

§. 483.

Si mundus cum ſuis elementis & animabus hominum atque brutorum eſt ens a ſe, nullus datur Deus, mundi & elementorum ejus autor atque animarum (§. 31. 67. 758. 780. 783. Th. nat. T. 1.). Atheiſmi fundamentum.

§. 484.

Ens a ſe contingens eſſe nequit (§. 31. Th. nat. T. 1. 310. Ont.) & nullum ens contingens eſt a ſe (§. 310. Ont. 31. Th. nat. T. 1.). Repugnantia aſeitatis & contingentiæ.

§. 485.

Atheiſmus contradictionem involvit. Ex §. 437. h. l. 50. *Th. nat.* T. 1. 332. 354. 482 h. l. 176. 182. 119. *Coſm.* 52. 736. *Th. nat.* T. 1. 331. 334. 481. h. l. diſcis nec mundum adſpectabilem, nec elementa rerum materialium eſſe ens a ſe: immo ſi concedatur, mundum oriri ex atomis materialibus, vel materia uniformi indiviſa, nec dici poteſt, illas, vel hanc eſſe ens a ſe (§. 53. 54. T. 1. *Th. nat.*). In hypotheſi adeo athei affirmandum, quod negari debebat (§. 202. *Log.*). Jam vide §. 31. 46. *Ont.* Atheiſmus contradictorius.

§. 486.

Impoſſibile eſt non dari Deum, mundi autorem (§. 411. 485. h. l. 79. Ont.). Impoſſibile non exiſtere Deum.

§. 487.

Impoſſibile eſt ut demonſtretur, non dari Deum, mundi autorem (§. 515. 528. 483. Log.). Enimvero demonſtrari poteſt (*Th. nat. contr. T. II.*). Impoſſibilitas demonſtrandi non exiſtentiam divinam.

dari Deum mundi autorem (§. 69. 67. T. 1. *Th. nat.* & §. 21. 350. h. l.) conſequenter propoſitio hæc: datur Deus, mundi autor, vera eſt (§. 515. *Log.*). Nunc vide §. 28. *Ontol.*

§. 488.

Qualia ſint atheorum argumenta.

Quodcunque argumentum contra exiſtentiam Dei, mundi autoris, profert atheus, id in formam artis reductum vel vitio formæ laboret, vel vitio materiæ neceſſe eſt, quatenus nimirum atheus falſa principia ſupponit. Neutrum enim ſi daretur; non dari Deum demonſtrari poſſet. Atqui lege §. 487. h. l. E.

§. 489.

Aſeitas mundi precario aſſerta ab atheo.

Atheus precario ſumit mundum eſſe ens a ſe. Etenim aut ex eo, quod non detur Deus, infert mundum eſſe ens a ſe (§. 437.), aut ex aſeitate mundi colligit non dari Deum, mundi autorem (§. 483.). Quoniam impoſſibile eſt, ut demonſtretur, non dari Deum (§. 487.); hoc ipſum ſumitur gratis (§. 68. 69. T. 1. *Theol. nat.*), conſequenter ex principio precario infertur, mundum eſſe ens a ſe, manifeſto errore (§. 596. *Log.*). Perinde igitur eſt, ac ſi ipſa mundi aſeitas precario ſumeretur. Quodſi ex aſeitate mundi infert non dari Deum, mundum eſſe ens a ſe ſumit, quia probare neſcit, eum a ſe non eſſe, etſi demonſtrari poſſit (§ 50 51. & ſqq. T. 1. *Theol. nat.* & §. 332. 484. *it.* § 482. h. l.). Mundi igitur aſeitatem denuo non niſi precario ſumit. E.

§. 490.

Quænam cum aſeitate mundi corruant.

Deſtructa aſeitate mundi corruunt ejus independentia, ortus ac interitus impoſſibilitas, exiſtentia per eſſentiam & ſubſiſtentia per vim propriam (*§. 439. 443. 441. 448.*).

§. 491.

Quomodo atheus dubius reddatur circa exiſtentiam miraculorum & abſolutam eventuum neceſſitatem.

Si atheus convincitur dependentiæ mundi ab ente alio, de miraculorum impoſſibilitate & eventuum in rerum natura abſoluta neceſſitate dubitare tenetur (*§. 450. 454.*). Quodſi ergo convincatur dependentiæ mundi ab ente alio a ſe diverſo, certus eſt ſuum antecedens poni non poſſe; conſequenter agnoſcere tenetur, nec poni poſſe conſequens (*§ 381. Log.*). Enimvero cum ſublato antecedente nondum tollatur conſequens (*not. §. cit.*); nondum

nondum certus eſt, utrum conſequens verum ſit, an falſum. Jam conf. §. 417. h. l.

Non enim videt, annon ex alia ratione miracula ſint impoſſibilia, eventusque in rerum natura abſolute neceſſarii. Neque enim miracula poſſibilia ſunt, quia mundus quoad exiſtentiam dependet ab ente alio a ſe diverſo, ſed quia ab ente omnipotente dependet, quod poſſibilia omnia ad actum perducere valet, miraculum vero in eo corpore, in quo contingit, poſſibile (§. 363. T. 1. *Th. nat.*). Similiter nexus rerum in univerſo, undependent eventus in natura rerum, abſoluta neceſſitate liber non eſt, quia mundus quoad exiſtentiam dependet ab ente alio a ſe diverſo, ſed quia quoad actualitatem dependet a liberrimo Dei decreto, aliique rerum nexus præter eum poſſibiles (§. 667. T. 1. *Theol. natur.*). Quamdiu igitur deſtructa aſeitate mundi ipſum non conviceris, niſi quod mundus dependeat quoad exiſtentiam ab ente alio ab ipſo diverſo (§. 490.), nondum vero eundem eo adduxeris, ut miraculorum & nexuum diverſorum poſſibilitatem ac entis illius, a quo dependet, omnipotentiam atque in decernendo libertatem agnoſcat; nec ipſi certum eſſe poteſt, utrum miracula ſint poſſibilia, an impoſſibilia; utrum eventus in rerum natura ſint abſolute neceſſarii an ab abſoluta neceſſitate liberi.

§. 492.

Si atheus convincitur, rationem ſufficientem exiſtentiæ in eſſentia mundi non contineri, nec exiſtentiam ejus neceſſariam admittere poteſt (*§. 310. 316. 294. Ont.*). Quomodo atheus cognoſcat exiſtentiam mundi non eſſe abſolute neceſſariam.

Probe notandum eſt, exiſtentiam neceſſariam entis hic tantummodo conſiderari ex parte ſui, non vero ex parte ejus, a quo ens in actualitate ſua dependet. Etſi enim atheus agnoſcat, mundo non convenire exiſtentiam abſolute neceſſariam ex parte ſui, & fateatur, ſi mundus in ſe ſpectetur, non repugnare, ut non exiſtat, per ſe quippe ad exiſtendum & non exiſtendum indifferens; nondum tamen ideo agnoſcit, actualitatem ejus ita dependere ab ente alio, ut ipſum non exiſtere poſſibile ſit. Conſtat nimirum, id tum demum eidem patere, ubi convictus fuerit, Deum libere creaſſe hunc mundum (§. 354.).

Quomodo atheus adducatur in dubitationem de æternitate mundi & abſoluta ordinis naturæ neceſſitate & ad agnitionem fi nium fine ratione rejectorum.

§. 493.

Si atheus convincitur, exiſtentiam abſolute neceſſariam mundo a ſe tribui non poſſe; de ejus æternitate & abſoluta ordinis naturæ neceſſitate dubitare tenetur, nec, quod ejus fines dentur in rerum natura, negare poteſt (§. 444. 446. 451 457.). Enimvero quoniam fieri poteſt, ut mundi æternitatem ſive actualem ſive poſſibilem (§. 447.) & neceſſitatem ordinis naturæ defendat, qui atheus non eſt (§. 452.); miſſa impia hypotheſi nondum negare tenetur, quod mundus ſit æternus & ordo naturæ abſolute neceſſarius. E. (§. 417.).

Errores athei.

§. 494.

Errat athens (§. 593. Log.), dum mundum habet pro ente a ſe, eumque independentem facit ab ente alio, quod ab ipſo diverſum; dum rationem exiſtentiæ ſufficientem in eſſentia ejus contentam eſſe pronunciat, eumque pro ente neceſſario habet; dum nec ortum eſſe, nec interire poſſe ſtatuit, eumque ſibimetipſi ad exiſtendum ſufficere tuetur; dum miracula in numerum impoſſibilium refert, ac naturæ ordinem neceſſarium facit; dum eventus rerum abſolutæ neceſſitati ſubjicit, nexum earum non agnoſcens niſi abſolute neceſſarium; dum finibus in mundo ſeu rerum natura nullum relinquit locum, & providentiam divinam tollit, caſui tribuens, quæ ad eam referuntur; dum denique progreſſum in infinitum rectilineum ab utraque parte, vel circularem independentem admittit.

Effectus aſeitatis ſublatæ.

§. 495.

Deſtructa mundi aſeitate (§. 411. 437 ſq. 439. 443. 441. 448. 450. 454 ſq. 442. 451. 457. 464.), in quorundam errorum agnitionem (§. 490. 442.) & de ceteris dubitationem (§. 493.) adducitur atheus.

Nullam hic mentionem fecimus progreſſus in infinitum vel rectilinei, vel circularis, quorum alteruter in hypotheſi athei neceſſario locum habere debet (§. 467.). Patet autem hanc neceſſitatem niti principio, quod mundus exiſtendi initium ac finem non habeat (§. 444. 445.). Cum igitur deſtructa aſeitate mundi, de ejus æternitate dubitare teneatur, quod de progreſſu circulari quoque dubitare debeat,

impoſ-

impoſſibilitatem aſeitatis mundi agnoſcens, extra omnem dubitationis aleam poſitum. Enimvero cum intricata ſit de progreſſu infinitum diſputatio (§. 468. & ſeqq.), hic ipſe tamen ſua ſponte cadat, quatenus atheiſmum involvit (§. 470. 478.), ubi veram de Deo cognitionem hauſeris; eam ſeponi præſtat, quoties cum atheo res eſt, cum minime obſtet error, quo minus ad veritatis agnitionem perducatur. Quodſi tamen urgeat progreſſum circularem vel rectilineum in infinitum; ſatisfacient ea, quæ de eodem in ſuperioribus demonſtrata ſunt (§. 468. & ſeqq.).

§. 496.

Si atheus agnoſcit mundum non eſſe ens' a ſe, ad certam Numinis cognitionem deducendus per demonſtrationes in ſyſtemate datas, vel in hac altera Theologiæ naturalis parte exhibitas (§. 495. h. l. 1005. 962. 968. 539. Log.). Quomodo atheus ad certam Dei cognitionem perducatur.

§. 497.

Ex eo, quod mala phyſica & moralia dantur in mundo, inferri nequit, quod ſit imperfectus (§. 550. 563. 569. 572. 683. 689. Th. nat. T. 1.), adeoque Deum, ens perfectiſſimum, autorem habere nequeat (§. 552 ſq. 556. Th. nat. T. 1.). An inexiſtentia mali repugnet dependentiæ in actu a Deo.

Jam olim athei malorum phyſicorum & moralium inexiſtentiam tanquam argumentum omnium fideliſſimum, utpote quod inſolubile viſum adverſus exiſtentiam Dei mundi autorem urferunt. Exiſtimant enim, ſi mundus factus ſit a Deo, hic autem ſit ens ſumme perfectum, cujus perfectione majorem concipi repugnat; eum eſſe debere opus perfectiſſimum, præſertim ſi demonſtrandæ ſummæ perfectionis gratia mundum condidiſſe dicatur Deus, conſequenter ab omni malo phyſico atque morali prorſus vacuum. Quoniam itaque mundus, in quo mala phyſica & moralia dantur, non loquatur talem artificem, qualis Deus eſſe debet, nec mundum hunc a Deo eſſe productum, conſequenter non dari ens perfectiſſimum, quod ſit mundi autor, quale Dei nomine indigitamus.

§. 498.

Ex eo, quod mala moralia dantur in mundo, inferri nequit, quod Deus ſit cauſa peccati, adeoque mundus Deum, ens omni- Mali moralis in mundo inexiſtentia ſanctitati Dei non adverſa.

 um

um ſanctiſſimum & juſtiſſimum, autorem habere nequeat (§. 897. *Th. nat.* T. 1. 289. h.l. 580 ſq. 582. 668. *Th. nat.* T. 1. 292 h.l. 585. 883. 885. *Th. nat.* T. 1.). Cur igitur malum morale ſit poſſibile, cur actu ſequatur, per ea intelligitur, quæ homini inſunt, nec quicquam ejus Deo tribuendum, conſequenter ratio ſufficiens mali moralis unice in homine continetur, nihil vero ejus in Deo (§. 56 *Ont.*). Jam vide §. 881. 874. *Ont.* Unde porro cadit, ob inexiſtentiam mali moralis mundum non poſſe habere autorem ſanctiſſimum & juſtiſſimum, præſertim cum nec permiſſio illius repugnet juſtitiæ divinæ, adeoque nec ſanctitati (§. 1076. 1063. T. 1. *Th. nat.*).

§. 499.

Mala phyſica & moralia non ſunt contra bonitatem & ſapientiam autoris mundi.

Ex eo, quod mala phyſica & moralia dantur in hoc mundo, inferri nequit, autorem ejus non poſſe eſſe ſapientiſſimum & ſumme bonum (*§. 676. 580. 714 ſeq. 722. 725. 734 ſeq. Theol. natur.* T. 1.).

Bonitati non convenire videtur, quod Deus tot malis locum fecerit in hoc mundo, quibus promiſcue obnoxii ſunt & pii, & impii. Unde negarunt alii providentiam tantummodo divinam, alii omnem dependentiam mundi a Deo, conſequenter nec Deum ullum mundi autorem admiſerunt athei facti (§. 411.). Quodſi vero quis reſolutionem demonſtrationis in ſua principia inſtituere voluerit, haud difficulter animadvertet, aſſenſum hic vel maxime pendere a notione neceſſitatis eſſentiarum, ita ut idea confuſa eſſentiarum arbitrariarum animo obverſans eidem obſtet, non advertentibus illis, qui, ubi aſſentiri voluerint, repugnantiam quandam in ſeipſis experiuntur. Quamdiu enim ſubſtantias fingis tanquam ſubjecta vacua ad quaslibet determinationes intrinſecas recipiendas indifferentia, quas Deus pro arbitrio indat (quæ eſt communis notio deceptrix); multa videntur ut bonitati, ſic ceteris attributis divinis repugnare, quæ minime repugnant. Quamobrem ad diſpellendas tenebras præſentes plurimum lucis afferunt, quæ de origine idearum in intellectu divino, tanta claritate expoſuimus in ſuperioribus (§. 87. & ſeqq.), quanta hactenus non factum ab aliis.

§. 500.

Atheus admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter ſpectantur (§. 574 ſq. 579. *Theol. nat.* T. 1. 554. *emp.* 914. *Th nat.* T. 1.). Quoniam hæc differentia inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter ſpectantur, demonſtratur, immo & a poſteriori agnoſcitur, independenter ab exiſtentia Dei ejusque attributis; quin eam admittere teneatur, qui negat dari Deum, nemo non videt.

Differentia moralis actionum in hypotheſi athei admittenda.

§. 501.

Atheus non neceſſario actionibus malis delectatur, & bonas omnes averſatur (§. 500. h. l. 589 ſq. *emp.*).

An neceſſario actionibus malis delectetur.

§. 502.

Atheus theoreticus dicitur, qui verbis (ſive mente conceptis, ſive ore prolatis) negat dari Deum. Aſt *atheus practicus* appellatur, qui factis Deum dari negat, quem verbis profitetur. *Negat* autem *factis dari Deum*, ſi actiones ex habitu profluentes fuerint contrariæ iis, quarum motiva neceſſario ſunt, vel eſſe poſſunt divina attributa.

Differentia athei theoretici & practici.

Non ob quasvis promiſcue actiones malas atheorum practicorum numero illas patrantem accenſere licet. Ad atheiſmum itaque practicum requirimus 1. ut actionum motiva eſſe nequeant attributa divina, ſed potius eorum negatio motivum præbete poſſit; 2. ut actiones iſtæ ex habitu proveniant, adeoque agendi conſuetudo contradicat agnitioni Numinis. Nos hic ab uſu loquendi minime recedere, haud difficulter perſpicitur. Atheus theoreticus verbis negat dari Deum. Supponitur autem, verba eſſe animi ſenſis conformia: ſecus enim ſe atheum ſimulat, qui non eſt. Atheus practicus cum theoreticus non ſit, concedere debet dari Deum. Nil igitur relinquitur, quam ut facta a verbis diſſentiant, quemadmodum in homine, qui Deum, quem agnoſcit, ſincera mente colit, verborum & factorum obſervatur conſenſus. Attributa divina per modum motivorum influere poſſe in actiones hominis liberas, nemo negaverit. Enimvero cum actiones, quarum motiva eſſe poſſunt, immo debent attributa divina (§. 990. T. 1. *Theol. nat.*), habeant etiam motiva alia, ab intrinſeca nimirum honeſtate ac turpitudine deſumta, nec ab atheo neganda (§. 500.);

non

non repugnat aliquem edere actiones, quarum motiva eſſe poſſunt attributa divina, ut tamen hiſce non utatur. Ex nuda igitur illorum omiſſione inferri neqnit, quod factis neget, quæ verbis affirmat, conſequenter quod praxis & theoria ſibi mutuo contradicant, utut ultro concedatur, praxin defectu applicationis maxima laborare imperfectione. Nihil igitur relinquitur niſi theoriæ & praxeos contrarietas, quæ atheiſmum practicum faciat. Contrariatur autem praxis theoriæ, ſi actiones fuerint tales, ut, ſi ad Deum referantur, motiva eſſe nequeant niſi eorum, quæ de Deo agnoſcuntur, negationes, conſequenter ut contrarientur actionibus, quarum motiva neceſſario ſunt, vel ſaltem eſſe poſſunt ac debent attributa divina, ſeu quæ de Deo agnoſcuntur. Quoniam nemo adeo bonus eſt, quin humani quid patiatur & per rationes extrinſecas ſingulares ad actionem quandam malam ſe adduci patiatur, quemadmodum Davides in adulterium & homicidium, Solomo in idololatriam ruerunt, nec ideo atheorum practicorum nomine diffamandi; neceſſe eſt ut is demum atheus practicus dicatur, cujus agendi conſuetudo iſtiusmodi actionibus conſtituitur, conſequenter ubi hæ actiones ex habitu proficiſcuntur. Immo cum facile fieri poſſit, ut quis vitio cuidam ſit deditus, a quo ſe liberum mallet, cui tamen non adeo facile mederi licet; ex una actione vitioſa, etſi habituali, non ſtatim inferendus atheiſmus practicus. Relinquitur itaque, quod ad atheiſmum practicum requirantur aliquot ſaltem, ſi non omnium, at plurimarum actionum complexus. Unde apparet, atheiſmum practicum admittere gradus.

§. 503.

Quinam in atheiſmum practicum incidant.

Si quis omittit actiones ſuas determinare per motiva ab attributis divinis deſumta, nec intrinſecam actionum honeſtatem ac turpitudinem certo cognoſcit; is facile incidit in atheiſmum practicum. Si prius; aliquis raro de Deo ſerio cogitat, ut adeo ejusdem facile obliviſcatur (§. 217. *Pſychol. empir.*), nec niſi e longinquo quaſi facta recordatio parum moveat. Si poſterius; motiva etiam ceſſant, quæ ab illa deſumuntur ad actiones bonas committendas, ab hac vero ad malas omittendas (§. 890. *empir.*). Quare cum ſine motivis nulla detur in anima volitio, nulla nolitio (§. 889. *empir.*), conſequenter appetitus rationalis ceſſet (§. 880. 889. *empir.*); ut

ſenſitivo

ſenſitivo locus ſit, confuſa opus eſt boni repræſentatione (§. 893. *empir.*). Enimvero nemo non experitur tum in ſeipſo, tum in aliis, ſi ſenſuum judicio ſtatur, quemadmodum accidere ſolet diſtincta boni & mali cognitione deſtitutis, bonum quid judicari ex eo, quod voluptas inde percipiatur: quod cum fieri non poſſit (§. 560. *empir*), malum quod eſt bonum apparere poteſt. Atque adeo contingit, hominem patrare actiones malas, earundemque iteratione, in qua exercitium conſiſtere conſtat (§. 195. *empir.*), habitum male agendi contrahere. Quoniam itaque Deus malum morale velle nequit (§. 581. T. 1. *Theol. nat.*), adeoque actionum, quibus id inhæret, motiva ab eo deſumi nequeunt; homo habitum acquirit patrandi actiones iis contrarias, quarum motiva ſunt, vel eſſe poſſunt attributa divina. Atqui hiſce actionibus negatur dari Deum (§. 502.); & atheus practicus eſt, qui factis negart dari Deum (§. *cit.*). E.

§. 504.

Atheus theoreticus argumentis ex Scriptura ſacra petitis refutari nequit. Quicquid enim Scriptura ſacra docet, id admittitur tanquam verum, quia Deum habet autorem, ut adeo Deus ea dicere cenſeatur, quæcunque dicit Scriptura ſacra. Jam vide §. 411. h. l. 539. 541. 1007. *Log.* An atheus ex S.S. refutari poſſit.

§. 505.

Atheus practicus, ſi Chriſtianus eſſe voluerit, argumentis ex Scriptura ſacra refutari poteſt; ſi a Chriſti ſacris ſit alienus, iisdem refutari nequit (§. 1007. *Log.*). Atheus practicus quando ex S. S. refutari poſſit.

§. 506.

Si atheiſmus practicus argumentis ex Scriptura ſacra deſumtis refutandus, neceſſe eſt ut atheus practicus convincatur, non alium eſſe ſenſum verborum S. S. ad quæ provocat, niſi quem ipſis tribuit (§. 1007. *Log.*). In refutando atheiſmo practico ex S. S. tenenda.

§. 507.

Qui ignorant dari Deum, admittere tenentur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter ſpectantur (§. 500.). Ignorantia Dei notitiam moralitatis non tollit.

§. 508.

Ignorans Deum actionibus bonis ſtudere poteſt.

Qui ignorat dari Deum, actionibus bonis ſtudere & a malis abhorrere poteſt (§. 507. h. l. 890 ſq. *emp.*).

Infimum vero virtutis gradum in eo conſtituo, quod actionum motiva non ſint, niſi quæ ab honeſtate ac turpitudine intrinſeca actionum deſumuntur.

§. 509.

Item dubitatio de exiſtentia Dei.

Qui dubitat de exiſtentia Dei, admittere tenetur differentiam inter actiones bonas & malas, quatenus moraliter ſpectantur (*§. 500. 411. 417. 424 ſeqq.*). Argumentatio fit a minori ad majus.

§. 510.

An ea tollat vitæ honeſtatem.

Hinc porro eodem, quo ante (§. 501. 508.), modo conſequitur: *Qui dubitat de exiſtentia Dei, eum non neceſſario actionibus malis delectari & bonas omnes averſari, ſed fieri utique poſſe, ut bonis ſtudeat, & a malis abhorreat.*

§. 511.

Cultus Dei quid dicatur.

Deum colere dicitur, qui certas edit actiones ſolius Dei gratia, ſeu quia Deum eſſe agnoſcit, eas non editurus, ſi eundem non agnoſceret. Unde *cultus divinus* ſunt actiones, quas ideo edit homo, quia pro certo habet dari Deum.

§. 512.

Religio quæ & qualis ſit.

Modus colendi Deum *Religio* dicitur. Quodſi hic ex iis, quæ in Theologia naturali de Deo docentur, definitur, *Religio* vocatur *Naturalis:* ſi vero ex principiis revelationis, *Revelata* audit.

§. 513.

Atheo & Deum ignoranti religio nulla.

Atheo & Deum ſimpliciter ignoranti religio nulla eſt (*§. 411. 511 ſq.*).

Quia

Quia oſtendimus, ignorantiam Numinis ſimplicem ab atheiſmo eſſe diſtiguendam (§. 427.); non ideo Numen ignorans religione caret, quia atheus nullam admittit, ſed quia de religione nulla mentem ejus ſubire poteſt cognitio. Tollit adeo ſimplex Numinis ignorantia religionem omnem per ſe, non quia cum atheiſmo unum idemque eſt, atque ideo non ſine differentia.

§. 514.

Irreligionarii dicuntur, qui religionem nullam habent. Irreligionarii quinam.

§. 515.

Athei & Deum ſimpliciter ignorantes irreligionarii ſunt (§. 513 ſq.). Quinam tales ſint.

§. 516.

Atheus negat veritatem omnis religionis, omnemque pro figmento habet (§. 411. 512.). Atheus religionem pro figmento habet.

§. 517.

Ignorans Deum religionem ſimpliciter ignorat (§. 428. 512.). Ignorans Deum religionem ſimpliciter ignorat.

§. 518.

Qui dubitat de exiſtentia Dei, de veritate religionis omnis dubitare tenetur (§ 417. 512.). Dubitans de exiſtentia Dei de veritate religionis dubitat.

De veritate hujus vel illius religionis dubitare certum indicium non eſt, dubitari etiam de exiſtentia Dei. Unde patet, quod per præcipitantiam judicent, qui atheum appellant de veritate religionis Chriſtianæ dubitantem, vel etiam eandem negantem.

§. 519.

De exiſtentia Dei dubitantium alius ad religionem aliquam admittendam, alius ad omnem rejiciendam pronior eſt; alius vero indifferens eſt ad aliquam religionem admittendam, vel ad omnem rejiciendam (§. 518. 425 ſq. 424. 512.). Diverſitas de religione omni dubitantium.

§. 520.

Si quis de veritate religionis omnis eam ſolum ob rationem dubitet, quod de exiſtentia Dei dubitet; religionem aliquam Quomodo dubitans de veritate religio-

 admit-

nis omnis ob dubiam exiſtentiam Dei a dubitatione liberetur. *admittere tenetur; ubi exiſtentiæ divinæ fuerit convictus* (§. 118. *Ont.* 952. 535. *Log.* 417. h.l. 70. *Ont.*).

§. 521.

Unde veritas religionis naturalis demonſtranda. *Veritas religionis naturalis, tum quod detur, tum qualis ſit, ex perfectionibus divinis & perfectione totius univerſi ſummaque rerum perfectione demonſtranda* (§. 512. h.l. 445. 443. *Th. nat.* T. I.).

§. 522.

Quomodo veritas religionis revelatæ. *Dari religionem revelatam demonſtratur, ſi libris, in quibus revelatio divina contineri dicitur, revelationis divinæ criteria convenire oſtenditur* (§. 448. *Th. nat.* T. I. 512. h.l. 449. 451 ſqq. *Th. nat.* T. I.).

§. 523.

Antiſcripturarii quinam dicantur. *Antiſcripturarii* dicuntur, qui Scripturam ſacram, quam vocamus, revelationem divinam continere negant. *Antiſcripturarius adeo non eſt, qui non novit, utrum Scriptura ſacra detur, nec ne.*

§. 524.

Atheus quando antiſcripturarius. *Atheus, qui novit, Chriſtianos affirmare, quod in Scriptura ſacra revelatio divina contineatur, antiſcripturarius eſt* (§. 411. 523).

§. 525.

An Antiſcripturarius omnis irreliginarius. *Antiſcripturarius non neceſſario irreligionarius eſt* (§. 523. 512.). Admittere ſcilicet poteſt religionem, quæ ex principiis rationis definitur, vel ex aliis libris, in quibus revelatio divina contineri dicitur, hauritur, conſequenter non modo religionem naturalem amplectitur, verum etiam aliquam revelatam dari agnoſcit (§. 512.). Adde §. 514.

§. 526.

Quinam irreligionarius ſit antiſcripturarius. *Si irreligionarius novit, Chriſtianos affirmare, quod in S. S. contineatur revelatio divina; antiſcripturarius eſt* (§. 514. 512. 523.).

§. 527.

An Antiſcripturarius omnis ſit atheus. *Antiſcripturarius non neceſſario atheus eſt* (§. 523. 512. 411.). Idem patet ex §. 525. 514. 512. 411.

CAPUT

CAPUT II.
DE
FATALISMO, DEISMO, ET NATURALISMO.

§. 528.

Fataliſtæ dicuntur, qui abſolutam rerum omnium in mundo neceſſitatem defendunt. *Fataliſmus univerſalis* eſt, qui abſolutam rerum omnium neceſſitatem ad ipſas actiones humanas extendit, negata libertate voluntatis humanæ. *Fataliſmus particularis* eſt, qui neceſſitatem rerum omnium abſolutam ultra mundum materialem non extendit, conceſſa voluntatis humanæ libertate. Qui fatalismum univerſalem amplectuntur, *Fataliſtas univerſaliſtas* dicemus: qui nonniſi fatalismum particularem defendunt, *Fataliſtas particulariſtas* appellabimus. Fataliſtæ, quinam, & Fataliſmi diviſio.

§. 529.

Deiſta a nobis dicitur, qui Deum exiſtere concedit, eum tamen res humanas curare negat. Unde *Deismus* in negatione providentiæ Numinis conſiſtit, cujus exiſtentia admittitur. Deiſta quinam dicatur.

§. 530.

Naturaliſta dicitur, qui religionem naturalem ſolam agnoſcit neceſſariam, revelatam autem vel rejicit tanquam falſam, vel ſaltem non neceſſariam agnoſcit. Naturaliſta quinam dicatur.

A philoſophis naturaliſta vocatur, qui nullam admittit religionem niſi naturalem: aſt in Scholis Theologorum Naturaliſtæ etiam appellantur, qui veritatem religionis revelatæ in dubium minime vocant; naturalem tamen homini ad ſalutem æternam conſequendam ſufficere arbitrantur.

§. 531.

Athei ſunt fataliſtæ, ſed particulariſtæ (§. 454. 456. 528.), nec repugnat ut atheus ſit univerſaliſta (§. 411. 454. 528.). Quales Fataliſtæ ſint athei.

Fataliſmum particularem atheus qua atheus defendit; aſt univerſalem nonniſi ex accidente, minime qua atheus, ſed quatenus atheiſmo admiſcet errorem alium cum eodem minime connexum.

§. 532.

Deiſta atheus & atheus Deiſta non eſt

Deiſta atheus non eſt (*§. 529. 411.*): *nec atheus Deiſta eſſe poteſt* (*§. 411. 529.*).

§. 533.

Repugnantia atheiſmi & naturaliſmi.

Naturaliſta non eſt atheus (*§. 530. 512. 411.*): *nec atheus Naturaliſta eſſe poteſt* (*§. 516. 530.*).

§. 534.

Item Deiſmi, Naturalismi, & ſimplicis ignorantiæ Divinitatis.

Qui ſimpliciter ignorat dari Deum, nec Deiſta, (*§. 428. 529.*), *nec Naturaliſta eſt* (*§. 512. 530.*).

§. 535.

Quænam Deiſta caſui tribuat.

Deiſta caſui tribuit, quæ providentiæ divinæ tribuenda ſunt (§. 529. h. l. 922. 899. *Th. nat.* T. 1. 460. h. l.).

In hoc Deiſta conſentit cum atheo, quod caſu eveniant, quæ providentiæ divinæ tribuuntur. Etenim atheus non minus negat dari providentiam (§. 463), quam Deiſta (§. 529.). Quamobrem quæ ſublata providentia divina tolluntur, vel ponuntur; eadem non minus Deiſta, quam atheus negare vel affirmare tenetur. Ex parte cauſarum naturalium admittendus omnino caſus eſt, non vero ex parte Dei (§. 462.), quamdiu providentia divina admittitur, cujus directioni ſubſunt, quæ ex parte cauſarum ſecundarum caſu fiunt. Quodſi ergo tollatur providentia divina, admittendum omnino eſt, caſu quædam fieri in univerſo, cum nulli eventus ſpectentur niſi ex parte cauſarum naturalium.

§. 536.

Fortuna juxta eum caſui ſubeſt.

Juxta Deiſtam fortuna non ſubeſt providentiæ divinæ (*§. 529.*), *ſed caſui* (*§. 465. 460. 462.*).

In hoc denuo cum atheo conſentit Deiſta (§. 466.), ob rationem modo adductam (*not.* §. 535.). Quicquid igitur homini vel boni, vel mali obtingit; id omne ad caſum refert Deiſta, ex cujus ſententia Deus parum

parum curat, utrum homo fortuna utatur ſecunda, an adverſa. Unde hac in parte non melior Deiſtæ, quam athei conditio.

§. 537.

Deiſmus non tollit moralitatem actionum.

Deiſta admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter ſpectantur, ſeu ex eo, quod negatur providentia, inferri nequit, in actionibus hominum liberis nullum dari boni ac mali diſcrimen (§. 529. 463. 500.). Idem patet ex §. 574 ſq. *Th. nat.* T. 1. 554. *empir.*

§. 538.

Vita honeſta cum Deiſmo conſiſtere poteſt.

Non repugnat, ut Deiſta actiones bonas appetat, neque neceſſario idem malis delectatur actionibus & bonas omnes averſatur (§. 537. *h. l.* 891. *empir.*).

§. 539.

Obligatio divina per atheiſmum & Deiſmum ſublata.

Atheus (§. 411.) *& Deiſta* (§. 529. *h. l.* 887. *emp.* 973. *Theol. nat. T.* 1.) *tollunt obligationem divinam.*

§. 540.

Ignorantia obligationis divinæ cum ignorantia ſimplici Dei connexa

Qui Deum ſimpliciter ignorat, obligationem divinam quoque ſimpliciter ignorat (§. 428.).

§. 541.

De obligatione divina dubitandi ratio.

Qui de exiſtentia Dei dubitat, de obligatione etiam divina dubitare tenetur (§. 417.).

§. 542.

Alia.

Qui de providentia divina dubitat, de obligatione etiam divina dubitare debet (§. 922. 899. 973. *Th. nat. T.* 1. 70. *Ont.*).

§. 543.

Cum libertate animæ tollitur obligatio divina.

Qui negat libertatem animæ, obligationem divinam admittere nequit. Qui libertatem animæ negat, is admittere nequit, quod homo pro lubitu actiones ſuas determinare poſſit, ſed potius pro certo habet, quod ſub datis circumſtantiis ſic, non aliter agere teneatur (§. 941. *empir.*). Fruſtranea igitur erit obligatio divina ad alias actiones committendas, alias vero omittendas. Jam conf. §. 663. *Th. nat.* T. 1.

§. 544.

§. 544.

Fataliſmus univerſalis tollit eamdem.

Fataliſtæ univerſaliſtæ tollunt obligationem divinam (§. 528. h. l. 941. *emp.* 294, 317. *Ontol.* 543. h. l.).

§. 545.

Non vero neceſſario fataliſmus particularis.

Fataliſta particulariſta non neceſſario tollit obligationem divinam (§. 528.).

Non obſtat, ut homo temperanter vivat, etiamſi omnes caſus funeſti abſolute neceſſarii ſint, nec ab eo evitari poſſint. Eodem modo quivis videt, non obſtare, quo minus Deus velit, ut temperanter vivat, ne noceat vitæ ac ſanitati, etiamſi nec ipſe caſus alios vitæ pariter ac ſanitati adverſos ab eodem avertere poſſe ponatur, quodque ideo ad temperantiam eundem obliget. Qui malum unum evitare nequit, non idcirco nullum evitare ſtudet. Et qui novit, alterum malum unum evitare non poſſe, non ea de cauſa vult, ut nullum evitare ſtudeat: quin potius, ne miſeria augeatur, mala evitabilia evitari ardentius vult, quod alia evitari non poſſe agnoſcit.

§. 546.

Fataliſmus nullus tollit differentiam inter actiones bonas & malas.

Fataliſta, ſive idem fuerit particulariſta, ſive univerſaliſta, admittere tenetur differentiam inter actiones bonas & malas moraliter ſpectatas (§. 528. h. l. 574 ſq. *Th. nat.* T. I. 555. *empir.*). Conſequenter hæc differentia ipſis actionibus per ſe ineſt, independenter ab eventibus in rerum natura, in quos nobis nulla poteſtas eſt, & libertate animæ. E.

Fataliſtæ univerſaliſtæ negant libertatem animæ (§. 528.). Mirum adeo videri poterat nonnullis, quo modo affirmari queat, eos differentiam inter actiones malas & bonas admittere, cum vulgo Fataliſtæ tollere dicantur omnem moralitatem. Enimvero actio humana in ſe minime variatur, ſive ex neceſſitate edatur, ſive ex libertate proficiſcatur. Temperans omnino ab intemperante differt, ſive quis neceſſario fuerit temperantiæ deditus, ita ut impoſſibile ſit ipſum eſſe intemperantem, ſive quis libere eandem colat, cum etiam intemperans eſſe poſſet. Ceſſat autem obligatio divina, non tamen civilis, quatenus ſcilicet metu pœnarum deterreri ab actionibus committendis, vel omittendis homo poteſt: id quod docemur in brutis, quorum actiones

eſſe

eſſe neceſſarias nemo non agnoſcit, quæ tamen metu plagarum inferendarum certis actionibus adſuefieri poſſe conſtat. Unde & Fataliſtæ non tollunt obligationem civilem, utut non agnoſcant obligationem divinam. Quod Fataliſta prætexat agendi neceſſitatem actiones malas, quas perpetravit, excuſaturus, facile largior, nec quempiam fore puto, qui id neget: ſed de eo jam nobis quæſtio non eſt. Male applicantur errores, quemadmodum veritates per abuſum.

§. 547.

Deiſta, ſi non certo agnoſcit differentiam inter actiones bonas & malas, facile incidit in atheiſmum practicum (§. 529. 539. 503.). Deiſta quando fiat atheus practicus.

Hinc contigiſſe puto, quod Deiſtas cum atheis in eundem cenſum retulerint, videntes eos atheos practicos eſſe, qui ex notionibus de rebus judicium ferre minime didicerunt.

§. 548.

Atheus theoreticus ſi non certo agnoſcit intrinſecam actionum honeſtatem ac turpitudinem, facile incidit in atheiſmum practicum (§. 502 ſq.). Quando atheus theoreticus fiat practicus.

§. 549.

Si qui de exiſtentia Dei dubitat intrinſecam actionum honeſtatem ac turpitudinem certo non agnoſcit, in atheiſmum practicum facile incidit (§. 503. 417.). Quando dubitans de exiſtentia Dei in atheiſmum practicum facile incidat.

§. 550.

Si quis Dei perfectionibus parum convenire exiſtimet, ut res humanas & quascunque res viles curet; in Deiſmum incidit (§. 529.). Primum Deiſmi fundamentum.

§. 551.

Deiſta rerum vilium & abjectarum curam Deo indignam judicans errat (§. 925. Th. nat. T. 1. 28. Ont. 593 Log.). Idemque everſum.

Adde §. 947. 161. 156. 207. *Th. nat.* T. 1.

§. 552.

Si quis exiſtimat bonitati ac ſapientiæ divinæ, quam in dubium non vocat, non convenire, quod quoad mala phyſica ea- Secundum fundamentum.

dem maneat malos & bonos ſors; in Deiſmum facile incidit (§. 529.).

Huc pertinet *Eccleſ.* VIII, 14. Non videntur hæc convenire ſapientiæ divinæ. Quoniam enim Deus mundo providens omnia dirigit ad certos fines (§. 922. 899. T. 1. *Theol. natur.*); mala malis immittere debebat in terrorem, bonos vero ex adverſo bonis cumulare, ut a malis actionibus homines revocaret, ad bonas vero eosdem incitaret. Id enim conveniens voluntati ejus, qui alterum ad actiones alias committendas, alias vero omittendas obligare intendit (§. 973. T. 1. *Theol. natur.*), quemadmodum, qui providentiam divinam defendunt, quod homines ad actiones honeſtas committendas, turpes vero fugiendas obligat, contendunt. Nec videtur convenire bonitati divinæ, quod bonis male, malis vero bene fit. Etenim qui bonus eſt in alios, eos amat (§. 700. T. 1. *Theol. natur.*), atque damna ab iis avertere, bona in eosdem conferre ſtudet (§. 696. ibid.). Quodſi ergo Deus curaret res humanas, bene agentibus ne male fit, curaret. Experientia itaque cum rationi adverſari videatur; ad negandam providentiam divinam haud difficulter ſeſe multi adduci patiuntur, adeoque in Deismum incidunt, ſi non in atheismum (*not.* §. 497. 499.).

§. 553.

Idque ſubverſum. *Errat Deiſta, ſi mala phyſica in hoc mundo ſapientiæ ac bonitati divinæ repugnare arbitratur* (§. 927. 676 - 678. 726. 725. 709. 722. 580. 723. 733 - 736. 992. 723. *Theol. natur.* T. 1. coll. §. 594. *Log.*).

§. 554.

Deiſtica hypotheſis. *Si quis mundum ſtatuit Deo coæternum, nec ipſi concedit niſi ideam ejus, Deiſta eſt.* Etenim qui mundum ſtatuit Deo coæternum eique non relinquit niſi ejus ideam: is Deo adimit omnem potentiam extra ſe agendi, conſequenter Deus non dat rebus creatis, ut in eſſe ſuo perſeverent, nec tribuit agendi vires, neque actiones earum ad certum finem dirigit. Jam vid. §. 842. 876. 899. 922. *Th. nat.* T. 1. coll. §. 529. h. l.

Pro rationum diverſitate, ob quam providentia divina negatur, diverſæ naſcuntur hypotheſes Deiſticæ: tot nimirum ſunt numero, quot dari poſſunt errores, quibus providentia divina tollitur. Non igitur

Deiſtæ

Deiſtæ omnes de mundi ad Deum relatione eadem ſentiunt. Veritati h. l. admiſcetur error, quatenus mundus ponitur coæternus Deo & ab ipſo prorſus independens, ſi a cognitione diſceſſeris. Ex eo igitur, quod Deus dicatur ſubſtantia repræſentativa omnium mundorum poſſibilium prorſus illimitata (§. 181. 939 ſq. *Theol. natur.* T. I.), perperam infertur Deismus, multo minus recte atheismus, cui Deum exiſtere ſibique hoc univerſum quam diſtinctiſſime repræſentare repugnat (§. 411.). Etenim diſtincta mundi hujus in intellectu divino repræſentatio nec creationi mundi, nec providentiæ divinæ repugnat. Ecqua enim de cauſa fieri poſſet, ut veritas una alteram tolleret? Nemo hoc dixerit, niſi male ſanus. Immo ſi quis ſumſerit, Deum eſſe ſubſtantiam, quæ omnes mundos poſſibiles ſibi quam diſtinctiſſime repræſentat; ex eo omnia deducere licet, quæ in ſyſtemate de Deo demonſtrantur. Neque enim idea mundi in intellectu divino eum aliter repræſentat, quam is eſt. Quamobrem ſi a poſteriori inquirimus, qualis ſit mundus, haud difficulter demonſtratur eſſe ens contingens; conſequenter cum per hoc non exiſtat, quod Deus eundem quam diſtinctiſſime cognoſcat, eidem porro tribuenda veniunt, unde ejus actualitas dependet. Immo cum Deus ponatur omnes mundos poſſibiles ſibi repræſentare, non tamen exiſtere intelligatur niſi unus (§. 177. T. I. *Theol. natur.*); in Deo admittenda ſunt præter ideam mundi adhuc alia, per quæ actualitas hujus, qui exiſtit, determinatur, non vero ceterorum. Quid quod ex natura appetitus, quem involvit perceptio, ſequitur mundi quoad actualitatem dependentia a Deo? Relegenda hic ſunt (*not.* §. 1094. T. I. *Theol. nat.*).

§. 555.

Si Deiſta mundum ſtatuit Deo coæternum, nec Deo concedit niſi nudam ejus cognitionem; mundum facit ens neceſſarium. Tunc enim in Deo non datur ratio ſufficiens actualitatis ſeu exiſtentiæ ejusdem (§. 56. *Ontol.*). Quoniam tamen ſine ratione ſufficiente nil eſſe poteſt (§. 70. *ib.*), adeoque ratio etiam detur neceſſe eſt ſufficiens, cur hic potius exiſtat mundus, quam non exiſtat; ea in ipſa mundi eſſentia contineri debet. Jam vid. §. 309. *Ontol.* Quando Deiſtæ mundus ens neceſſarium.

§. 556.

Et mundus vi propria exiſtat.

Si Deiſta Deo nudam cognitionem mundi ipſi coæterni tribuit; mundum vi propria exiſtere ſibique ad exiſtendum ipſummet ſufficere admittere tenetur (§. 555. h. l. 26. *Th. nat.* T. 1.).

§. 557.

Et ens a ſe.

Deiſta Deo mundi eidem coæterni nudam cognitionem tribuens mundum facit ens a ſe (§. 556. h. l. 33. *Th. nat.* T. 1.).

Unde hæc Deismi ſpecies atheismo proxima & quæ atheus de mundo tenet, eadem quoque Deiſta in hypotheſi præſente de eodem ſtatuere debet. Vid. 437. 439 ſqq.

§. 558.

Poſſibilitas hypotheſeos Deiſticæ, in qua mundus ens a ſe.

Non impoſſibile eſt, ut quis admittat Deum exiſtere, ei tamen non tribuat niſi nudam mundi ipſi coæterni cognitionem. Etenim ens perfectiſſimum eſſe poſſibile independenter a contingentia hujus mundi adſpectabilis demonſtratur (§. 13.). Nunc lege §. 515. *Log.* 14. 21. h. l. Jam mundus oriri nequit niſi per creationem (§. 337.), ex nihilo producendus, ſi exiſtere debet (§. 336.). Enimvero cum naturæ rerum nulla competat potentia creatrix, nec ulli enti a Deo communicari poſſit (§. 767. 775. T. 1. *Th. nat.*), a potentia naturæ & animarum noſtrarum ipſa ſpecie diverſa, ſeu alterius prorſus generis (§. 776. *Th. nat.*), adeoque nullam ideam ejus habeamus; & olim fuere plurimi, qui quid ex nihilo produci poſſe negarunt, & hodie in eundem errorem ut eadem de cauſa incidant aliqui, impoſſibile non eſt. Quodſi ergo mundus ex nihilo produci nequit, neceſſe eſt, ut vi propria exiſtat, adeoque ſit ens a ſe (§. 27. T. 1. *Th. nat.*). E.

Si quis exiſtimet, in hypotheſin Deiſticam incidere poſſe eum, qui cogitat, in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ animæ non tribui niſi ideam mundi hujus adſpectabilis, negata reali dependentia corporis & rerum in mundo materiali aliarum ab anima, & ad animæ imitationem ſibi fingit Deum; id non prorſus impoſſibile eſſe lubens concedo: Sed tum eum pueriliter errare pronuncio, niſi exiſtentiam Dei admittat vi notionis perfectisſimi entis. Deum enim exiſtere non alia de cauſa affirmare poteſt, quam quod mundi exiſtentiam absque eo concipere nequit, quod ubi facit, mundum pro ente a ſe habere minime poteſt, quemad-

quemadmodum requirit præſens hypotheſis (§. 557.). Etſi autem exiſtentiam entis perfectiſſimi agnoſcens Deum inſtar animæ illimitatæ fingat; non tamen id ideo facit, quod anima concipiatur ſubſtantia mundum limitato quodam modo ſibi repræſentans, cujus nullus eſt influxus phyſicus in res materiales extra ſe, ſed quod mundi realem a Deo dependentiam demonſtrare non poſſit, quemadmodum fert demonſtratio propoſitionis præſentis. Nullo igitur modo defendi poteſt, quod ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ ad Deiſmum, de quo jam nobis ſermo eſt, ducat. Per errorem eidem tribuitur, quod alii errori erat tribuendum, nimirum impoſſibilitati apparenti productionis ex nihilo. Poſito autem, ſed non conceſſo, ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ in Deiſmum trahi; abuſus, quem facit Deiſta, nulla ratio eſt, cur ipſum inter principia atheiſtica referas, præſertim cum nihil facilius ſit, quam abuſum oſtendi.

§. 559.

Errat Deiſta, ſi Deo, quem exiſtere cognoſcit, nonniſi mundi eidem coæterni ideam concedit (§. 557. 555. h. l. 50. 52. 756. *Th. nat.* T. 1. 332. 329. 331. h. l. 758. *Theol. natur.* T. 1. coll. §. 593. *Log.*). Falſitas hypotheſeos Deiſticæ tertiæ.

§. 560.

Deiſta Deo non tribuens niſi mundi eidem coæterni ideam, creationem mundi negat (§. 556. 337.). Quando Deiſta mundi creationem neget.

Deiſta in præſente caſu tanquam rationem ſaltem tacite ſupponit, mundum per creationem oriri non potuiſſe, ac ideo ortum ejus negans eum in actualitate ſua a Deo prorſus independentem facit.

§. 561.

Errat Deiſta Deo nonniſi nudam mundi ſibi coæterni ideam concedens, dum creationem mundi negat (§. 756 ſq. 67. *Th. nat.* T. 1. 337. h. l. coll. §. 593. *Log.*). Fundamentum tertium Deiſmi everſum.

§. 562.

Si Fataliſta Deum mundi autorem agnoſcit, ipſi tamen omnem in creando libertatem adimit; Deiſta eſt (§. 941. *empir.* 528. h. l. Quartum Deiſmi fundamentum.

h. l.). Nulla igitur relinquitur Deo eorum, quæ in mundo eveniunt, directio ad certos fines, conſequenter gubernatio divina tollitur (§. 899. T. 1. *Theol. nat.*), cumque effectus caſuales ſint, qui ex concurſu cauſarum alterius gratia agentium oriuntur (§. 460.), caſus admittitur etiam ex parte Dei. Gubernatio præcipua pars eſt providentiæ divinæ, præſertim quatenus curam rerum humanarum reſpicit (§. 922. T. 1. *Theol. nat.*). E. Fataliſta ſit Deiſta (§. 529.).

Non omnis Fataliſta Deiſta eſt: ſunt enim etiam athei Fataliſtæ (§. 531.), qui Deiſtæ non ſunt (§. 532.). Neque enim ex Fataliſmo hic deducitur Deiſmus; ſed ex negata libertate omni in creando.

§. 563.

Idemque everſum.

Errat Deiſta Deo omnem in creando libertatem adimens (§. 354. 350. 277.). Idem patet ex §. 101. 561. *Coſmol.* 430. 351. 331. 334. *Theol. natur.* T. 1. 941. *emp.*

§. 564.

Deiſtæ ſunt irreligionarii.

Deiſta omnis irreligionarius eſt (§. 529. 539. 511 ſeq. 514.).

§. 565.

Repugnantia Deiſmi & Naturaliſmi.

Deiſta Naturaliſta non eſt (§. 564. 514. 512. 530.), *nec Naturaliſta Deiſta eſſe poteſt* (§. 530. 514. 564.).

§. 566.

Quando Deiſta antiſcripturarius.

Si Deiſta novit dari S. S. antiſcripturarius eſt (§. 564. 514. 512. 523.).

§. 567.

An ex S. S. refutari poſſit.

Deiſta argumentis ex S. S. petitis refutari nequit (§. 566. 523. h. l. 987. 961. *Log.*).

§. 568.

An Naturaliſta ſit irreligionarius.

Naturaliſta irreligionarius non eſt (§. 530. 514.).

§. 569.

§. 569.

Si Naturaliſta novit dari S. S. & religionem revelatam rejicit: antiſcripturarius eſt (§. 512. 523.): ſi vero devinitatem S. S. admittit, religionem tamen revelatam homini neceſſariam non exiſtimat, etſi utilem eſſe concedat, antiſcripturarius non eſt (§. 523.).

Quandonam antiſcripturarius ſit.

§. 570.

Fataliſta ſi fuerit particulariſta, non neceſſario irreligionarius eſt, immo nec antiſcripturarius (§. 528. 546. 545.). Quamobrem etſi in mundo materiali abſoluta neceſſitate omnia evenire arbitretur (§. 528.); id tamen minime obſtat, quo minus Deum, ens perfectiſſimum (§. 14.), exiſtere agnoſcat (§. 21.); & ejus gratia certas edat actiones, quas editurus non erat, ſiquidem eundem non agnoſceret. Jam vide §. 511 ſq. 514.

Quando Fataliſta non fit irreligionarius nec antiſcripturarius.

Neque hypotheſi ejus repugnat, quod Deus homini certum colendi ſui modum præſcribat, eundemque ipſi revelet, conſequenter nec ea obſtat, quo minus pro certo habeat, in S. S. revelationem iſtam divinam contineri (§. 522.). Jam lege §. 523.

Non ignotum eſt dari nonnullos, qui Fataliſmum particularem ex ipſa Scriptura ſacra probare audent, cujus autoritatem divinam admittunt, in ea ſtabilitam religionem Chriſtianam pro vera habentes eandemque propugnantes. Unde non minus ratione, quam experientia convincimur, Fataliſtas, ſi particulariſtæ fuerint, nec irreligionarios, neque antiſcripturarios eſſe. Quodſi ergo Fataliſta, nexum licet rerum abſolute neceſſarium faciens, admittat tamen, Deum attendere actionibus hominum eosque obligare ad alias committendas, alias vero omittendas, immo agnoſcat eum, qui erit a morte corporis & ejusdem reſurrectione, ſtatum; a Deiſtæ errore procul abeſt, etſi de rerum nexu idem ſentiat.

§. 571.

Si Fataliſta fuerit univerſaliſta, irreligionarius eſt (§. 528. 543. 511 ſq. 514.), &, ubi novit Chriſtianos affirmare, quod in S. S. contineatur revelatio divina, antiſcripturarius (§. 526.).

Quando fit irreligionarius & antiſcripturarius.

§. 572.

§. 572.

Nexus non neceſſarius inter Fataliſmum particularem & atheismum atque Deismum.

Si Fataliſta fuerit particulariſta, neceſſe non eſt eum eſſe vel atheum, vel Deiſtam (§. 570. 515. 564.).

Ex eo, quod in mundo materiali abſoluta neceſſitate eveniant omnia, non ſequitur, non dari Deum, a quo mundus creatus ſit. Agnoſcere enim poteſt Fataliſta, mundum non neceſſario exiſtere ex parte ſui, ſeu rationem ſufficientem exiſtentiæ ſuæ non continere in ſeipſo, ſed a Deo eſſe productum, immo productum eſſe ex nihilo, adeoque ab ipſo creatum (§. 697. *rat.*), & hoc tamen non obſtante negare, quod Deus mundum alium producere potuerit, & quicquam in eodem per miraculum immutare poſſit. Immo concedere poteſt, mundum a Deo fuiſſe creatum, etſi ſtatuat, ipſum creatum fuiſſe neceſſario, actu creationis ad eſſentiam divinam eodem modo pertinente, quo ad eandem refertur actus intellectus divini ideam mundi producentis. Minime igitur negat, mundi autorem Deum, conſequenter atheus non eſt (§. 411.). Et quia animam in volendo & nolendo liberam eſſe non negat, nec omniſcientiam divinam in dubium vocat; neceſſe non eſt, ut defendat, Deum non curare, quid ab hominibus fiat, conſequenter nec Deiſta eſt (§. 529.).

§. 573.

Quando Deiſta ſit Fataliſta, quando non ſit.

Si Deiſta negat providentiam divinam, vel quod rerum vilium curam Deo indignam judicat, vel quod bonitati ac ſapientiæ divinæ non convenire exiſtimat bonorum & malorum æquam ſortem quoad mala phyſica; Fataliſta neceſſario non eſt (§. 529. 528.). Quodſi vero mundum ſtatuit ens a ſe Deo coæternum, eique nonniſi nudam cognitionem relinquit; neceſſario Fataliſta eſt, ſed Particulariſta (§. 30. *Th. nat.* T. I. 507. *Coſm.* 528. h. l.).

§. 574.

Quando Fataliſmus cum atheiſmo vel Deiſmo neceſſario connexus.

Si Fataliſta fuerit univerſaliſta; aut atheus eſt, aut Deiſta (§. 528.). Aut igitur hoc facit, quia Deum eſſe negat, aut quia Deo nulla eſt in mundum potentia, qua quidpiam in eodem immutare poſſit, ſed tam naturam univerſam, quam homines ſibi relinquere tenetur, ut eveniant, quæ per eſſentiam & naturam rerum evenire poſſunt. In priori caſu vide §. 411. in poſteriori §. 554.

Equidem

Equidem neceſſe non eſt, atheum eſſe Fataliſtam univerſaliſtam, ſed ſufficit ut ſit Particulariſta (§. 531.). Quodſi tamen alternative inferre volueris ex Fataliſmo vel atheiſmum, vel Deiſmum, neceſſe eſt ut univerſalis ponatur. Etenim ex Fataliſmo particulari inferre minime licet atheiſmum, cum non repugnet, ut etiam Deiſta ſit Fataliſta Particulariſta (§. 573.). Enimvero nec repugnat, ut atheus ſit Fataliſta univerſaliſta & neceſſario Particulariſta eſt (§. 531.).

§. 575.

Fataliſta, ſive fuerit Univerſaliſta, ſive Particulariſta errat (§. 528. 354. h. l. 55 ſq. *Theol. nat.* T. 1. 331 ſq. h. l. 667. *Th. nat.* T. 1. 561. *Coſm.* 761. *Th. nat.* T. 1. 941. *emp.*). Fataliſmus everſus.

§. 576.

Si naturaliſta religionem revelatam rejicit, erroris ſui convincitur, ubi oſtenderis, S. S. convenire criteria revelationis divinæ in Syſtemate tradita (*§. 522. 530. 521.* h. l. coll. *§. 961. 987. 593. 1006. Log.*); *ſi eam agnoſcit veram, ſed non ſimpliciter neceſſariam judicat, erroris redarguendus per ea, quæ de eadem tradit S. S.* Quomodo Naturaliſmus refutetur.

§. 577.

Religioni naturali revelata non contradicit (§. 512. h. l. 515. 528. *Log.* 28. *Ont.* 476. *Log.* 30. *Ont.*), *ſed ex principiis rationis non demonſtrabilia ſuperaddit* (§. 451. *Th. nat.* T. 1. 512. h. l.). Habitus religionis revelatæ ad naturalem.

§. 578.

Naturaliſta in eo minime errat, quod neceſſitatem religionis naturalis tueatur, ſed quod revelatam vel pro falſa, vel pro minus neceſſaria habeat (*§. 577. 530.*). Error Naturaliſtarum.

CAPUT III.

DE ANTHROPOMORPHISMO, MATERIALISMO ET IDEALISMO.

§. 579.

Anthropomorphitæ dicuntur, qui Deo tribuunt corpus humanum. *Anthropomorphiſmus* adeo eſt error, quo affirmatur (*Theol. nat. contr. T. II.*). Anthropomorphitæ qui nam.

Deum habere corpus iſtiusmodi organis inſtructum, quale eſt humanum. Et hunc errorem *Anthropomorphiſmum craſſum* appellare libet.

§. 580.

Anthropomorphiſtæ quinam.

Qui Deo corpus humanum non tribuunt, eum tamen ad ſimilitudinem animæ noſtræ concipientes tacite admittunt, quæ limitationes in ipſum inferunt, *Anthropomorphiſtas* appellare ſoleo. Ut adeo *Anthropomorphiſmus ſubtilis* ſit error, quo Deo per modum animæ repræſentato tacite tribuuntur limitationes.

§. 581.

Organa ſenſoria Deo proprie tributa.

Anthropomorphitæ Deo tribuunt organa ſenſoria in ſenſu proprio, veluti oculos, aures, nares (§. 579.).

§. 582.

Quomodo Deus in hac hypotheſi præſentia cognoſcat.

Anthropomorphitæ ſtatuunt Deum ea, quæ ſunt & fiunt in mundo, cognoſcere beneficio organorum ſenſoriorum corporis (§. 581.). Adde §. 948. *emp.*

§. 583.

Senſus proprie Deo tributi ab anthropomorphitis.

Anthropomorphitæ Deo tribuunt ſenſus in ſignificatu proprio (§. 581 ſq. h. l. 67. *empir.*).

§. 584.

Quomodo Deus præſentia cognoſcat in hac hypotheſi.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deus præſentia tanquam præſentia cognoſcit; quia in organa ſenſoria agunt (§. 581. 583. 582.).

Conſtat nos videre viſibilia, quatenus objecta viſibilia radios luminis in oculos immittunt, quibus in humore cryſtallino refractis delineatur viſibilis imago inverſa in retina. Quoniam anthropomorphitæ Deo tribuunt oculos in ſignificatu proprio (§. 581), quibus viſibilia videt (§. 582.); neceſſe eſt, ut admittant viſibilia luminis radios immittere in oculos Dei, quibus refractis imago eorum delineatur. Equidem cum non repugnet, oculi aciem eſſe majorem ea, qua pollet humanus, imagine magis diſtincta per ſtructuram ejus in fundo delineata; dubitandum non eſt, anthropomorphitas Deo tribuiſſe majorem oculo-

oculorum aciem, quam qua pollent humani, ita ut magis diſtincte videat viſibilia, quam homines: non tamen ideo negari poteſt, quod videat eodem modo Deus, quo vident homines, juxta hypotheſin anthropomorphitarum, conſequenter quod in oculo Dei eadem accidere debeat mutatio, quæ accidit in oculis hominum, quando vident, quoniam alias ad cognoſcendum viſibilia præſentia organo ſenſorio externo, oculis nempe, opus minime haberet. Facile apparet, idem prorſus eſſe ſtatuendum de ceteris ſenſibus.

§. 585.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deus eſt paſſibilis (§. 584. h. l. 56. 714. 720. *Ontol.*). Paſſibilitas divina in hac hypotheſi.

§. 586.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deo tribui debent nervi ſenſorii & cerebrum (§. 583. h. l. 111. *rat.*). Nervi ſenſorii & cerebrum in hypotheſi iſta.

§. 587.

In hypotheſi Anthropomorphitarum admittendæ ſunt in Deo ideæ materiales rerum ſenſibilium (§. 583. h. l. 113. *ration.* 586. h. l.). Item ideæ materiales ſenſibilium.

§. 588.

In hypotheſi Anthropomorphitarum objectum aliquod viſibile Deo tegi poteſt, ne illud videat (§. 584.). Quoniam viſibilia in oculos agunt, quatenus radios luminis in eosdem immittunt; nec Deus in iſta hypotheſi viſibile videt, niſi quatenus radios luminis in oculos ejus immittit. Enimvero ſi inter oculum & viſibile interponitur opacum, quod radios minime transmittit, hi quoque ab ipſo ad oculum propagari nequeunt, conſequenter viſibile tegi poteſt, quo minus videatur. E. Deo non omnia patent in hac hypotheſi.

Eodem modo patet, in hypotheſi Anthropomorphitarum Deum non poſſe videre, quæ ſunt in tenebris.

§. 589.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deo tribuenda imaginatio proprie ſic dicta (§. 93. *empir.* 206. *rat.* 586. 581 ſq. 586. h. l.). Imaginatio quo ſenſu Deo ab iis tribuenda.

Poteramus ex ipſa ſtatim hypotheſi, quod Deo tribuatur corpus, quale humanum eſt (§. 579.), inferre, *quod ad eas operationes Deus organis corporeis habeat opus, quæ absque organo corporeo non perfici-untur in homine.* Vi hujus principii facillime omnia deducuntur, quæ hypotheſis anthropomorphitica involvit, ut adeo in numerum principiorum heuriſticorum inferri debeat, qualia fuere in ſuperioribus ea, quorum beneficio ab anima noſtra ad Deum argumentati ſumus (§. 70. 78.). Dantur enim quoque principia heuriſtica errorum, per quæ deteguntur errores ceteri cum uno connexi.

§. 590.

Quomodo abſentia & in his præterita cognoſcat juxta eos.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deus abſentia ſibi repræſentat & præterita cognoſcit vi imaginationis (§. 589. h. l. 92. *empir.*).

§. 591.

Item manus & pedes Deo tribuendi.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deus habet manus atque pedes in ſenſu proprio (*§.* 579.).

§. 592.

Quomodo Deus extra ſe operetur in hac hypotheſi.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deus manibus facit, quicquid extra ſe operatur (*§.* 591.).

Nimirum quia vident, neminem quid facere poſſe absque manibus; non alium modum poſſibilem eſſe arbitrantur faciendi quidpiam extra ſe niſi ope manuum.

§. 593.

An corpus Dei pertineat ad mundum in hac hypotheſi.

In hypotheſi Anthropomorphitarum corpus divinum non eſt pars mundi (*§.* 582. 592.). Quamobrem cum in eodem contineatur ratio, cur Deus ea, quæ in mundo materiali ſunt ac fiunt, cognoſcere & quidpiam extra ſe facere queat (§. 56. *Ontol.*); ratio vero eorum, quæ enti alicui convenire poſſunt, in eſſentia ejus contineatur (§. 168. *Ontol.*); corpus divinum in hypotheſi Anthropomorphitarum ad eſſentiam Dei pertinet. Jam vide §. 67. 62. 30. *Theol. natur.* T. I. 119. *Coſmol.* 341. *Ontol.*

Alia

Alia longe ratio eſt corporum humanorum, quæ tanquam effectus continentur in hac ſerie rerum, cui mundi tribuitur nomen (§. 55. *Coſmol.*). Anthropomorphita vi hypotheſeos ſuæ negare non tenetur, mundum eſſe a Deo factum. Deum igitur, ad cujus eſſentiam pertinet corpus per ipſius hypotheſin, exiſtere poſſe agnoſcit, etiamſi mundus exiſtat nullus. Corpus adeo divinum a ceteris, quæ ad mundum pertinent, minime dependet in actualitate ſua, quemadmodum corpora noſtra. Anthropomorphitis itaque imputari nequit, quod Deum partem mundi faciant.

§. 594.

In hypotheſi Anthropomorphitarum mundus non eſt corpus Dei (*§. 579. 581 ſq. 591 ſq.*). Enimvero nemo non novit, mundum non eſſe corpus, quale humanum eſt, oculis manibusque inſtructum, prætereaque liquet, mundum, qui ſenſu percipitur a Deo, & in quo manibus ſuis is operatur, quod voluerit, diverſum eſſe debere ab eo corpore, cui tanquam partes inſunt oculi cernentes viſibilia in mundo hoc adſpectabili, & quod habet manus, quarum ope quædam fiunt in eodem. E.

Mundus corpus Dei eſſe nequit in hypotheſi iſta.

§. 595.

In hypotheſi Antropomorphitarum Deus non eſt anima mundi (*§. 594.*). Conſequenter dici nequit, quod eidem uniatur, quemadmodum anima unitur corpori noſtro. E.

An Deus ſit anima mundi in iſta hypotheſi.

§. 596.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deus præſens eſt in loco & localiter præſens rebus vel in rebus (*§. 579. h. l. 1040. Theol. natur. T. 1.*).

Præſentia Dei in hac hypotheſi.

§. 597.

In hypotheſi Anthropomorphitarum Deus certam quandam ſpatii partem implet (*§. 596. h. l. 1032. Theol. natur. T. 1.*) *& intra ejus terminos continetur, ac in rebus, quibus præſens, certum occupat locum* (§. 1037. 1039. *Th. nat. T. 1.*).

Deus certum locum occupat in hac hypotheſi.

§. 598.

Hypotheſis Anthropomorphitarum falſa eſt (§. 579.). Quodſi fuerint Materialiſtæ, adeoque præter corpora nil exiſte-

Falſitas hujus hypotheſeos.

re arbitrentur (§. 33. *Pſych. rat.*); Deum quoque præter corpus iſtud, quod ſibi imaginantur, nil eſſe exiſtimant. Quodſi vero Dualiſtæ fuerint, adeoque præter ſubſtantias materiales etiam immateriales exiſtere agnoſcant (§. 39. *Pſych. rat.*); corpori divino ſubſtantiam immaterialem unitam eſſe largiuntur. Jam conf. §. 83. 158. *Th. nat.* T. 1. 476. *Log.*

§. 599.

Fundamentum anthropomorphismi craſſi everſum.

Errat Anthropomorphita, dum Deum ſtatuit præſentia tanquam præſentia cognoſcere, quia in organa ſenſoria agunt (§. 939. Th. nat. T. 1.).

Fundamentum anthropomorphismi craſſi cum in eo conſiſtat, quod non alius modus agnoſcatur poſſibilis ea, quæ ſunt ac fiunt in mundo materiali, cognoſcendi niſi beneficio organorum ſenſoriorum, in quæ ſenſibilia agunt; patet ipſum in ſyſtemate fuiſſe everſum, ubi modum expoſuimus, quo Deus præſentia tanquam præſentia agnoſcit.

§. 600.

Idem ulterius evertitur.

Errat Anthropomorphita, dum Deum præterita vi imaginationis cognoſcere ſtatuit (§. 940. *Th. nat.* T. 1.).

§. 601.

Errores Anthropomorphitarum notati.

Errant Anthropomorphitæ, dum Deo tribuunt ſenſus in ſignificatu proprio & imaginationem proprie ſic dictam atque præſentiam localem (§ 157. 1096. *Th. nat.* T. 1. 158. h. l. 1098. *Th. nat.* T. 1. 167. h. l. 1042. 1049. *Th. nat.* T. 1.), *dumque affirmant eum manuum ope facere, quicquid extra ſe operatur* (§. 343. 776. *Theol. natur.* T. 1.).

§. 602.

Error circa providentiam quinam ſit anthropomorphiſmus ſubtilis.

Qui Deum prorſus incorporeum rebus in hoc univerſo providentem ad ea, quæ fiunt, attendere ac hodie demum quid fieri debeat, ſeu quid facere ac permittere velit, decernere ſtatuunt: Anthropomorphiſtæ ſunt. Tunc enim non ab æterno decrevit omnia ſimul, quæ in tempore fieri debent. Aut igitur non omnia præſcivit ab æterno, ut decernere ab æterno potuiſſet, quæ fieri velit; aut ab æterno omnia decernere noluit. Si prius; intellectus ejus limitatus eſt tum quoad objectum, tum quoad

modum

modum cognoſcendi, quatenus non cognoſcit omnia ſimul, ſed quædam ſaltem ſucceſſive. Si poſterius; neceſſe eſt, ut diſtincte omnia cognoſcere noluerit, adeoque idea mundi, quem producere decrevit, confuſe ac obſcure percepta involverit, quæ demum diſtincte percipiuntur, ubi fiunt, conſequenter intellectus ejus limitatus denuo eſt quoad modum cognoſcendi. Et in utroque caſu nec intellectus divinus, nec voluntas eſt purus ſeu unicus & immutabilis actus, verum tam ille, quam hæc Deo tribui debet tantummodo per modum facultatis. Id vero valet de noſtro intellectu §. 279. adeoque hi Deum ad ſimilitudinem animæ noſtræ concipiunt & tacite admittunt, quæ limitationes in eundem inferunt, etſi eidem non tribuant corpus, quale eſt humanum, ut organorum ope cognoſcat, quæ fiunt, & faciat, quod extra ſe operatur, quemadmodum ſentiunt Anthropomorphitæ (§. 582. 592.). Jam vide §. 580.

Vanus eſt illorum metus, qui ſibi perſuadent, ſuperfluas fore preces, ſi quidem decreto divino omnia futura in hoc univerſo jam ab æterno fuerint determinata. Etenim Deus ab æterno quoque præſcivit preces in tempore ad ipſum fundendas (§. 524. T. 1. *Theol. natur.*), & ſapientiſſime decernens omnia (§. 643. T. 1. *Theol. natur.*) earum in decernendo habuit rationem (§. 519. T. 1. *Theol. natur.*) rebusque providet per nexum rerum in hoc univerſo (§. 927. T. 1. *Theol. natur.*) ſapientia & bonitate ſua conſtitutum (§. 741. T. 1. *Theol. nat.*). Quando preces ab homine actu funduntur, Deus ad easdem concurrens (§. 874. T. 1. *Theol. natur.*) eas jam actu fundi cognoſcit (§. 939. T. 1. *Th. natur.*), præſcientiæ ſuæ infallibili convenienter (§. 532. T. 1. *Th. nat.*). Et dum creaturas conſervat (§. 843. T. 1. *Theol. natur.*) & ad actiones earum concurrens (§. 874. T. 1. *Theol. natur*) vires agendi largitur (§. 876. T. 1. *Theol. natur.*); quod precum intuitu ab æterno decrevit in tempore jam actu fit (§. 525. T. 1. *Theol. natur.*), decreto immutabili convenienter (§. 509. T. 1. *Theol. natur.*). Quoad precantem adeo eadem precum utilitas & neceſſitas, ſeu ad precandum obligatio eſt, quæ foret, ſi Deus ad preces attentus nunc demum decerneret, quid fieri debeat.

§. 603.

Admittunt decreta temporaria.

Anthropomorphiſtæ ſtatuunt, Deum attentum ad ea, quæ fiunt in mundo, demum decernere, quid facere aut permittere velit (§. 580.).

§. 604.

Gubernatio rerum qualis in hac hypotheſi.

Juxta Anthropomorphiſtas Deus vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinat, quam per eſſentiam & naturam earundem determinantur. Aut igitur tunc decernit, quod per naturam & eſſentiam creaturarum eventurum absque iſto decreto; aut quod decernit, minime conſequitur. Quoniam in utroque caſu decretum temporarium ſuperfluum eſt; neceſſe eſt juxta anthropomorphiſtas, ut Deus vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinet, quam per eſſentiam & naturam earundem determinantur.

Si e. gr. Deus globum ex tormento emiſſum a precante tum demum averti decerneret, dum precatur, neceſſarium eſſet, ut vel directionem globi absque cauſa naturali immutaret, vel motum in homine determinaret, quo eidem ſeſe ſubduceret. Anthropomorphiſtæ hoc modo ſibi imaginantur gubernationnm divinam; ſed quantum a veritate abſint, ex iis intelligitur, quæ ad propoſitionem præcedentem annotavimus.

§. 605.

Miraculorum in hac hypotheſi multiplicatio.

Anthropomorphiſtæ perpetua admittunt miracula in rerum natura (§. 603 ſq.). In eſſentia igitur & natura earundem non continetur ratio ſufficiens actionum earundem, ſed in decreto Dei temporario & huic conveniente actione divina in creaturas, cum non per eſſentiam & naturam creaturarum, ſed per decretum Dei temporarium & actionem in creaturas huic convenientem intelligatur, cur hanc nunc edant actionem (§. 56. *Ont.*). Jam vide §. 510. *Coſm.* 70 ſq. *rat.*

Si ponas, Deum ad preces Titii avertere globum, ne feriat caput ejus retinendo, directionem, juxta quam ex tormento exploſus fertur, in idem impacturus; mutatio directionis a Deo absque cauſa naturali facta miraculum utique erit.

§. 606.

§. 606.

Qui eſſentias rerum ex cauſarum finalium contemplatione a Deo erutas ſtatuunt; Anthropomorphiſtæ ſunt. Etenim quando nos ideam alicujus entis nondum exiſtentis & de quo antea nondum cogitavimus invenire volumus, finem quendam eidem præſcribimus, & ex ejus notione evoluta deducimus, quales eidem tribuendæ ſint determinationes intrinſecæ, ut illi conſequendo inſerviat. Qui igitur ſimiliter admittunt, Deum vi ſapientiæ ſuæ intendiſſe fines, ob quos res quasdam extra ſe producere decreverat, & illis convenienter his tribuiſſe determinationes eſſentiales, adeoque ſtatuunt eſſentias earundem ex cauſarum finalium contemplatione erutas fuiſſe; Deum ad ſimilitudinem animæ noſtræ concipiunt, quoad actum inveniendi eſſentias rerum nondum exiſtentium, quarum nulla adhuc nobis eſt idea. Quoniam vero nos ex fine eruimus eſſentiam rei, veluti ſtructuram alicujus machinæ, quia poſſibilia omnia non ſimul diſtincte nobis repræſentamus, adeoque unum ex altero demum colligere neceſſe habemus, quod intellectus noſter non abſolute ſummus eſt, ſed limitatus tum quoad objectum, tum quoad modum repræſentandi objectum (§. 278 ſq. *Pſych. emp.*); tacite Deo tribuunt limitationes intellectus, quales ſunt humano. Jam vide §. 580. Anthropo-morphiſmus ſubtilis circa ideas rerum.

Anthropomorphiſtæ creaturas ſibi imaginantur ante decretum divinum tanquam vacua ſubjecta. Per decretum determinatur finis, ob quem creatura aliqua exiſtere debet, & fini huic libere a Deo ſtatuto convenienter induntur determinationes eſſentiales. Atque hoc pacto inſunt ideæ creaturarum in Deo, quas producere decrevit, pendentes adeo a libero ejus decreto.

§. 607.

Anthropomorphiſtæ eſſentias rerum ex cauſarum finalium contemplatione a Deo erutas ſtatuunt (§. 580. 606.). Idearum ortus in Deo juxta eos.

§. 608.

Anthropomorphiſtæ non admittunt niſi unius mundi, qui exiſtit, ideam in intellectu divino (§. 607.). Adeoque nulla in intellectu (*Th. nat. contr. T. II.*). Unius mundi idea cur ſit in Deo juxta eos.

 ipſius

ipſius datur idea, niſi ejus entis; quod ob certum finem producere decrevit. E.

Ceterum propoſitio præſens inverti nequit, ita ut Anthropomorphiſta quis dicendus ſit ideo, quod nonniſi unius, qui exiſtit, mundi ideam in Deo dari affirmat. Etenim alia quoque de cauſa nonniſi unius mundi idea in Deo ſtatui poteſt, quemadmodum Fataliſtæ neceſſitatem abſolutam ad ipſum Deum extendentes nonniſi unicum hunc mundum poſſibilem agnoſcunt.

§. 609.

Affectus Deo quo ſenſu tribuant.

Anthropomorphiſtæ Deo tribuunt affectus in ſignificatu proprio (ſ. 580. h. l. 603. emp.).

§. 610.

Pœnitentia & ira quomodo Deo tribuantur.

Anthropomorphiſtæ etiam Deo pœnitentiam & iram in ſignificatu proprio tribuunt (ſ. 609. h. l. 759. 862. emp.).

§. 611.

Falſitas anthropomorphiſmi ſubtilis.

Anthropomorphiſmus ſubtilis falſa hypotheſis eſt (ſ. 580. 70. 37.).

§. 612.

Errores anthropomorphiſtarum notati.

Errant Anthropomorphiſtæ, dum Deum ad ea, quæ fiunt in univerſo, attentum nunc demum decernere ſtatuunt, quid facere ac permittere velit, & eum vi decretorum temporariorum actiones creaturarum aliter determinare arbitrantur, quam per eſſentiam & naturam earundem determinantur (§. 505. 927. 741. 645. 661. Th. nat. T. 1.).

§. 613.

Errores alii.

Errant Anthropomorphiſtæ, dum ſtatuunt Deum ex cauſarum finalium contemplatione eruiſſe eſſentias rerum (§. 188-190. Theol. natur. T. 1. *87. 91. 94 96-100. h. l.), Deoque in ſignificatu proprio tribuunt affectus, inprimis pœnitentiam atque iram* (§. 1103. *Th. nat.* T. 1. 213. 219 ſqq. h. l.).

§. 614.

§. 614.

Anthropomorphiſtæ athei non ſunt (§. 611. 580. 411.), nec Deiſtæ (§. 612. h. l. 922. Th. nat. T. 1. 529. h. l.), nec Antiſcripturarii (§. 580. 522ſq.). Anthropomorphiſtæ non ſunt athei nec Deiſtæ, nec Antiſcripturarii.

§. 615.

Anthropomorphitæ non ſunt athei (§ 579. 582. 592. 411.), nec Deiſtæ (§. 579. 529.), nec antiſcripturarii (§. 523.). Nec Anthropomorphitæ.

§. 616.

In hypotheſi Materialiſtarum Deus non eſt niſi corpus (§. 33. rat.). Qualis Deus juxta Materialiſtas.

§. 617.

Materialiſta non neceſſario Anthropomorphita eſt (§. 33.). An Materialiſtæ ſint Anthropomorphitæ. Defendit Materialiſta, facultatem intelligendi & volendi convenire poſſe materiæ. Quoniam tamen in ſeipſo experitur, non omnem materiam cogitare poſſe; ideo facultatem hanc nonniſi ſubtili cuidam materiæ tribuit. Non igitur neceſſe eſt, ut ens materiale hiſce facultatibus præditum eam præciſe ſubeat ſtructuram, quæ eſt corporis humani. Quamvis adeo Deum noniſi corpus eſſe ſtatuat (§. 616.), neceſſe tamen non eſt, ut ſit corpus, quale eſt humanum, cum alia eſſe poſſit materiæ ſubtilis, ex qua conſtat, forma. Jam vid. §. 579.

Si Materialiſta admittit Deum a mundo independentem, motus iſti materiæ ſubtilis, quibus abſolvuntur rerum perceptiones & quibus vis determinatrix motus corporum a ſe diverſorum cohæret, alio modo oriri debent, quam in nobis. Itaque probabilius ſaltem videtur in Materialiſmi hypotheſi, corpus divinum a corpore humano prorſus differre, quam eandem cum hoc ſtructuram habere, cum penes Deum ceſſet ratio hujus ſtructuræ, quæ eſt corporis humani.

§. 618.

Si Materialiſta S. S. autoritatem admittit, facile in anthropomorphiſmum craſſum incidit (§. 616.). Etenim in S. S. Deo organa, qualia habet corpus humanum, tribuuntur. Fieri ergo poteſt, Facilis Materialiſtæ in anthropomorphiſmum craſſum prolapſus.

poteſt, ut nulla ipſi videatur urgens ratio, cur a proprietate ſignificatus vocabulorum, ſeu ſenſu literali recedat. Jam vide §. 579.

§. 619.

Alius caſus.

Si Materialiſta alium modum percipiendi ea, quæ ſunt ac fiunt in mundo, & extra ſe quidpiam faciendi, poſſibilem non agnoſcit, quam quem in ſeipſo experitur, in anthropomorphiſmum craſſum incidit, etiamſi ignoret, dari S. S., vel ejus autoritatem non admittat (§. 616. 579.).

§. 620.

Cur materialiſta non ſit atheus.

Materialiſta non neceſſario atheus eſt, facile tamen in atheiſmum prolabitur (§. 33. *rat.*). Hinc neceſſe eſt, ut concedat dari entia materialia, quæ facultatibus cognoſcendi & appetendi, adeoque & intelligendi atque volendi ſunt prædita, conſequenter ſpiritus pro ſubſtantiis materialibus, ſeu corporibus habet (§. 643. *rat.*) Quoniam Deus ſpiritus eſt (§. 124. T. 1. *Th. nat.*), hypotheſis ejus minime obſtat, quo minus admittat dari Deum. Jam lege §. 411.

Quoniam Deus eſt ens a ſe (§. 67. T. 1. *Theol. natur.*), Materialiſta vero per hypotheſin ſuam admittere nequit niſi Deum, qui ſit ens materiale ſive corpus (§. 616.); in hypotheſi Materialiſmi non repugnat ens materiale ſive corpus eſſe ens a ſe. Quamobrem facile ſibi perſuadet ipſum mundum materialem eſſe ens a ſe. Atque adeo Materialiſta facillime in Atheiſmum prolabitur.

§. 621.

Materialiſmus ad Deum extenſus refellitur.

Errat Materialiſta, dum Deum nonniſi corporeum eſſe ſtatuit (§. 83. *Th. nat.* T. 1. 616.).

§. 622.

Qui Deum faciant extenſum.

Qui Deum & animam faciunt extenſum, Materialiſtæ ſunt (§. 619. *Ontol.* 119. *Coſmol.* 33. *Pſychol. ration.*), *& contra Materialiſtæ Deum & animam extenſum faciunt* (§. 33. *Pſych. rat.* 122. *Coſm.*).

Mate-

Materialiſtæ hoc potiſſimum utuntur argumento ad hypotheſin ſuam tuendam, quod ens nullum concipi poſſit absque extenſione. Nimirum in Materialiſmum incidunt, qui entia omnia, adeoque etiam Deum atque animas ſibi imaginari volunt. Unde cum vi imaginationis repræſentari nequeant niſi compoſita (§. 178. *Pſychol. rat.*), conſequenter extenſa (§. 619. *Ontol.*); ſe nullam entis ideam habere poſſe, adeoque nullam poſſibilem eſſe arbitrantur, conſequenter pro non ente habent; quod ſine extenſione concipiendum. Ceterum cum Materialiſtæ ultra imaginationem atque ſenſus ſapere nolint; non multum ipſis tribui poteſt acumen. Unde qui vel obtuſioris ſunt ingenii, vel in abſtractis & a ſenſu remotis concipiendis non multum verſati; iis ſeſe commendat Materialiſmus. Etſi autem neceſſe non ſit, ut Materialiſta ſit atheus (§. 620.); libertati tamen & incorruptibilitati animæ valde adverſus.

§. 623.

An omnis Anthropomorphita ſit Materialiſta.

Neceſſe non eſt, ut Anthropomorphita ſit Materialiſta (*§. 579.*). Enimvero quamvis admittamus hominem habere corpus; non tamen ideo negare tenemur, animam, qui ſpiritus eſt (§. 645. *rat.*), eſſe ſubſtantiam ſimplicem (§. 48. *rat.*), a corpore prorſus diverſam (§. 51. *rat.*) eidemque unitam (§. 963. *empir.*). Quamobrem nec neceſſe eſt, ut Anthropomorphita neget, Deum eſſe ſpiritum independentem (§. 125. T. 1. *Th. nat.*) atque abſolute perfectiſſimum (§. 387. T. 1. *Th. nat.*), unitum corpori, quod ipſi tribuit. Jam vid. §. 616.

§. 624.

Idealiſtarum de mundo materiali ſententia.

Idealiſtæ admittunt phænomena mundi materialis & eorum mutuam a ſe invicem dependentiam (§. 36. 192. *rat.*). Idealiſtæ igitur negare nequeunt ea, quæ ſunt ac fiunt in univerſo, eodem modo nobis apparere, ac ſi corpora extra ideam revera exiſterent, easque mutationes ſubirent. Quoad animæ igitur perceptiones & res perceptas, quatenus percipiuntur, perinde eſt, ſive mundus adſpectabilis revera exiſtat, ſive tantummodo ejus in animabus exiſtat idea. E. (§. 225. *Coſm.*).

V. gr. Negat idealiſta corpus ſuum revera exiſtere, & ſe revera cibo ac potu idem alere. Non tamen negat apparere ſibi, quod ha-

beat corpus, & quod cibo ac potu fruatur, neque in dubium vocat, perceptionem corporis iſtius perdurare non poſſe, niſi conſervetur mediantibus perceptionibus cibi ac potus aſſumti. Unde & corporis conſervandi gratia non minus cibo ac potu veſcuntur Idealiſtæ, quam qui realem corporis exiſtentiam extra animam agnoſcunt; propterea quod norunt, phænomena hæc ita a ſe invicem dependere, ut unum absque altero poni minime poſſit. Quemadmodum itaque in hypotheſi exiſtentiæ realis mundi ratio conſervationis corporis eſt alimentorum fruitio; ita idem obtinet in hypotheſi exiſtentiæ mundi idealis, niſi quod in hac ea tantummodo ſic appareat, in illa vero revera contingat. Juxta Idealiſtam phænomena eodem modo in anima percipiuntur, ac ſi mundus materialis revera exiſteret, & in eo corpora easdem mutationes ſubirent, quæ animæ apparent. Abſurdum itaque eſt, ſi qui Idealiſtas plagis refutandos exiſtimant, ut dolorem percipientes ſe verberari convincantur, conſequenter concedere cogantur, verberantem revera extra animam ipſorum exiſtere. Id enim demum valeret, ſi phænomena eorumque mutuam a ſe invicem dependentiam negarent.

§. 625.

Phyſica qualis in hypotheſi Idealiſtarum.

In hypotheſi Idealiſtarum Phyſica nihil patitur detrimenti (*§.* 624. h. l. 851. *Ont.* 52. *Diſc. præl.* 119. *Coſmol.* 25. *Diſc. præl.*).

V. gr. Obſervamus, quando pluit, Sole ex oppoſito lucente, iridem apparere, & Phyſici eſt rationem reddere, cur radii luminis ſolaris incidentes in guttas pluviales Soli oppoſitas producant iridem. Idealiſta non negat, quod anima ſibi repræſentet ea, quæ fiunt in mundo adſpectabili; non negat; nihil in iis, quæ percipit, ſi objective ſpectentur, eſſe absque ratione ſufficiente, nec negat, per rationem ſufficientem intelligi, cur poſito uno ponatur alterum. Ita in caſu dato non negat Idealiſta, quod, quando Sole ex oppoſito lucente pluit, iris appareat, etſi hæc ita revera extra animam contingere non largiatur; ſed in nudis animæ perceptionibus ſubſiſtat. Non negat, rationem ſufficientem adeſſe debere, cur radii Solis incidentes in guttas pluvialas oppoſitas producant ſpeciem iridis. Nec negat, per ea, quæ inſunt ideis guttarum pluvialium & radiis ſolaribus intelligibili modo explicari debere, cur in hoc ſitu gignantur colores ſub arcus ſpecie apparentes. Eodem igitur modo explicare debet, quomodo iris appareat,

reat, ſive mundo tribuat exiſtentiam realem, ſive nonniſi idealem in anima ſua admittat. Etenim ſumit omnia ita ab anima repræſentari, ac ſi revera extra eam exiſterent.

§. 626.

In hypotheſi Idealiſtarum Pſychologia nihil patitur detrimenti (*§. 36 ſq. rat. 1. emp. 4. rat.*).

Pſychologia qualis in hypotheſi Idealiſtarum.

Atque adeo patet, hypotheſin Idealiſtarum non obſtare, quo minus vera tradantur tam in Pſychologia empirica, quam rationali, niſi quod modum, quo Dualiſta in explicando commercio inter animam & corpus intercedente utitur, rejiciat, propterea quod exiſtentiam realem corporis non admittit, adeoque totum iſtud commercium in ejus hypotheſi nonniſi apparens eſt.

§. 627.

Stante hypotheſi Idealiſtarum exiſtentia & attributa divina demonſtrari poſſunt (§. 36. *rat.* 626. h. l.). Quamobrem cum anima ſit ens ab alio idemque contingens & ab eo diverſum ſit ens a ſe (§. 61. 62. T. 1. *Theol. nat.*); rationem ſufficientem exiſtentiæ ſuæ non habens niſi in ente a ſe (§. 64. T. 1. *Theol. nat.*); ideo admittere tenetur ens a ſe ab animabus, quæ exiſtunt, diverſum, in quo earundem exiſtentiæ ratio ſufficiens continetur. Jam conf. §. 67. *Th. nat.* T. 1. & ſic patet *primum*.

Exiſtentia & attributa Dei in hac hypotheſi ſalva.

De *ſecundo*, ſcilicet attributis divinis, conf. §. 115. *Theol. nat.* T. 1. 70. 78. h. l.

§. 628.

Stante hypotheſi Idealiſtarum Deo tribuenda eſt creatio (§. 36. *rat.* 627. 338. h. l.).

Creatio Deo tribuenda in illa hypotheſi.

Non eſt, quod excipias, quia Idealiſta negat realem exiſtentiam corporum (§. 36 *rat.*), creationem, quam admittit, non eſſe creationem veri nominis. Etenim creatio veri nominis eſt productio ex nihilo (§. 697. *rat.*). Quamobrem cum in hoc ſignificatu Deo vindicata fuerit creatio animarum noſtrarum & potentia creatrix (§. 338.), & hæc demonſtratio ſubſiſtat in hypotheſi Idealiſtarum; quin Idealiſtæ Deo tribuant creationem veri nominis dubitandum non eſt. Immo ex ſuperio-

ſuperioribus liquet, ex notione potentiæ creatricis, quam Deo vindicavimus vi creationis animarum (§. 338. & ſqq.), demonſtrari creationem mundi hujus adſpectabilis tanquam realiter extra animas noſtras exiſtentis (§. 342.). Nimirum eadem eſt potentia creatrix, quæ ex contingentia mundi hujus adſpectabilis, & quæ ex contingentia animarum noſtrarum concluditur. Neque enim exiſtentia realis mundi ab Idealiſtis negatur, quod Deo potentia creatrix denegetur; ſed potius potentia creatrix quoad mundum materialem de Deo negatur, quia ejus realis exiſtentia pro impoſſibili habetur, omnipotentia autem divina ad impoſſibilia non extendenda (§. 344. T. 1. *Theol. natur.*).

§. 629.

Item conſervatio creaturarum cum concurſu ad earum actiones.

Stante hypotheſi Idealiſtarum Deo tribuenda eſt conſervatio creaturarum (§. 777. 843. *Th. nat.* T. 1.) *una cum concurſu ad earum actiones* (§. 874. *Th. nat.* T. 1.).

§. 630.

Deus autor mundi in hac hypotheſi.

Stante hypotheſi Idealiſtarum Deus autor mundi eſt (§. 36. *rat.* 628. 94 ſqq.).

Nimirum niſi intellectus divinus produceret ideam animæ, in qua mundi hujus idea exiſtit continuas mutationes ſubiens (§. 192. *rat.*), nulla quoque poſſibilis eſſet anima, nec idea mundi hujus poſſibilis foret (§. 192. T. 1. *Theol. nat.*). Et niſi Deus omnipotentia ſua creaſſet animas, nec actu daretur idea mundi hujus adſpectabilis, qualis in animabus deprehenditur, adeoque mundus exiſtentiam idealem non haberet. Quoniam itaque Deo tribuendum, tum quod exiſtentia idealis mundi non ſit impoſſibilis, tum quod actu detur; nemo non agnoſcere tenetur, Deum eſſe autorem mundi idealiter exiſtentis in animabus. Quamvis adeo Idealiſta exiſtentiam realem ejus extra animam neget (§. 36. *rat.*); hoc tamen non obſtante fateri cogitur, Deum mundi etiam idealiter exiſtentis autorem eſſe.

§. 631.

Gubernatio divina in hac hypotheſi.

In hypotheſi Idealiſtarum gubernatio divina quoad animas eadem admittenda eſt, qualis eſt ſuppoſita mundi exiſtentia reali (§. 36. 192. *rat.* 55. *Coſmol.* 901. *Theol. nat.* T. 1.). Gubernatio hæc ad animam extenditur, quatenus ab hoc nexu rerum pendent

appeti-

appetitiones ac averſiones animæ, dum ſcilicet iis, quæ in mundo eveniunt, utimur tanquam motivis. Atqui a nexu rerum pendent appetitiones & averſiones, ſive mundo tantummodo idealis tribuatur in anima exiſtentia, ſive exiſtere realiter extra animam ſupponatur, cum in gratiam Idealiſtarum in Pſychologia nihil ſit immutandum (§. 626.). E.

Ea, quæ fiunt in hoc mundo adſpectabili, non influunt in appetitiones & averſiones animæ, niſi quatenus a nobis ſenſu percipiuntur. Quæ enim ſenſu non percipimus, ea ignoramus. Per ſe autem patet, quæ a nobis ignorantur, nec in appetitum & averſationem ullo influere poſſe modo. Idealiſta omnes ſenſationes animæ tales admittit, quales forent, ſi mundus realiter extra eam exiſteret. Quamobrem quæ inde quomodocunque pendent, eadem adhuc eſſe debent, ſive mundus realiter exiſtat, ſive tantummodo idealiter in animabus. Gubernatio divina animas potiſſimum reſpicit, cum omnia dirigantur ad finem ultimum, gloriæ divinæ manifeſtationem (§. 635. 611. T. 1. *Theol. nat.*), qui in gratiam animarum a Deo intenditur. Quicquid adeo quoad animam de gubernatione divina oſtendi poteſt, id omne admittere tenetur Idealiſta.

§. 632.

Stante hypotheſi Idealiſtarum admittenda eſt providentia divina (§. 629. 631. h. l. 922. *Theol. nat.* T. 1.). Item providentia divina.

§. 633.

Idealiſta non neceſſario atheus eſt (§. 627 - 629.). Idealiſta non neceſſario atheus.

§. 634.

Neceſſe non eſt Idealiſtam eſſe Deiſtam (§. 632. 529.). Deiſmus cum Idealiſmo non connexus.

§. 635.

Theologia naturalis in hypotheſi Idealiſtarum ſubſiſtit (§. 627 ſq. 632. h. l. 4. *Theol. nat.* T. 1.). Theologia naturalis qualis in hac hypotheſi.

§. 636.

Idealiſta admittere tenetur differentiam inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter ſpectantur (§. 568. 574. 575. 579. *Th. nat.* T. 1. 554. *empir.* 914. *Th. nat.* T. 1.). Atqui hæc differentia Differentia intrinſeca actionum admiſſa.

rentia inter actiones malas & bonas, quatenus moraliter ſpectantur, demonſtratur, immo a poſteriori agnoſcitur, ex ipſa animæ ac corporis notione, Idealiſta vero admittere tenetur, quicquid de anima docetur in Pſychologia (§. 626.), nec in dubium vocat, quæ in Phyſica de corpore humano traduntur (§. 625.), quatenus ea admittit tanquam phænomena a ſe invicem dependentia (§. 624.). E.

Circa actiones internas, de quibus potiſſimum agitur, nullum ſupereſſe poteſt dubium, cum animarum exiſtentiam defendat Idealiſta (§. 36. *rat.*): aſt externa negotium faceſſere poterant hebetioribus, ubi ad actiones ſpeciales animum advertunt. E. gr. Ea eſſe facienda, quæ ad corpus conſervandum conducunt, rectum agnoſcitur. Idealiſta negat exiſtere corpus humanum (§. *cit.*). Nil igitur facere poteſt, quod ad ipſum conſervandum conducat, neque enim conſervatione opus habet, quod non exiſtit. Enimvero hanc conſequentiam non admittit Idealiſta. In phænomenis enim admittit, quicquid ad conſervationem ideæ corporis facit. Quamobrem quod a voluntate hominis proficiſci poteſt, ejus non minus in hypotheſi Idealiſtarum, quam Dualiſtarum habenda ratio eſt. Etenim Idealiſta efficere tenetur, ut iſtis perceptionibus ſit locus in anima, quibus repræſentantur ad corporis conſervationem neceſſaria, cum absque hiſce perceptionibus fieri haud quaquam poſſit, ut corpus eo modo repræſentetur in anima, quale ea de cauſa in hypotheſi Dualiſtarum revera exiſtit.

§. 637.

Jus naturæ, Ethica & Politica in hypotheſi Idealiſtarum.

In hypotheſi Idealiſtarum Jus naturæ (§. 636. h. l. 61. *Diſc. præl.*). *& Philoſophia moralis atque Politica ſubſiſtit* (§ 57 ſq. 55. *Diſc. præl.* 626. 636. h. l.).

Si actiones externæ, præſertim in Politica, difficultatem faceſſant; repetenda ſunt, quæ modo ad propoſitionem præcedentem annotavimus. Etenim actiones externas in numerum phænomenorum refert, quorum mutuam a ſe invicem & a facultate appetitiva dependentiam admittit (§. 624. 626.). Quamobrem quicquid de actionibus externis præcipit Philoſophia practica, id omne admittit Idealiſta, & ad eum finem neceſſaria agnoſcit, cujus gratia inculcantur.

§. 638.

§. 638.

Logica (§. 54. 82. *Diſc. præl.* 626. h. l.) & *Ontologia* (§ 66. *Diſc. præl.* 626. h. l. 51 ſq. *Diſc. præl.* 625. h. l.) *integra ſubſiſtit in hypotheſi Idealiſtarum.*

Logica & Ontologia qualis in hypotheſi Idealiſtarum.

De Logica nemo dubitare poteſt, quin Idealiſmus eidem ne minimum quidem obſtet, cum animæ exiſtentiam realem admittat Idealiſta (§ 36. *rat.*), conſequenter nec ea in dubium vocet, quæ ad dirigendam facultatem cognoſcitivam in veritatis cognitione præcipit Logica. Circa Ontologiam theoria de ente compoſito difficultatem faceſſere videtur, quale nullum actu poſſibile agnoſcit Idealiſta, corporum, quæ entia compoſita ſunt (§. 119. *Coſmol.*), exiſtentiam realem negans. Enimvero ideam compoſiti pro impoſſibili minime habet, adeoque quæ de eodem tradit Ontologia, ſe ita habere admittit in ideis: ſit ita quod nullum agnoſcat idearum reale.

§. 639.

Idealiſmus philoſophiæ univerſæ nihil nocet, ſeu in dogmatis philoſophicis in gratiam Idealiſtarum nihil immutandum (§. 625 ſq. 635. 637 ſq. h. l. 50-52. 54. 57 ſq. 61. 66. *Diſc. præl.*).

Idealiſmus ſcientiæ philoſophicæ minime adverſus.

§. 640.

Neceſſe non eſt, Idealiſtam eſſe irreligionarium (§. 626. h. l. 942. *emp.* 636. 635. h. l. 974. *Th. nat.* T. 1. 511 ſq. 514. h. l.).

An Idealiſta ſit neceſſario irreligionarius.

Nec eſt, quod excipias, cum realem corporum exiſtentiam neget (§ 36 *rat.*), eum tollere cultum omnem Dei externum, qui cum ad religionem non minus ſpectet quam internus, hanc ſaltem ex parte tolli, nec omnem integram ſubſiſtere in Idealiſtarum hypotheſi. Etenim quemadmodum Idealiſta omnium eorum, quæ in mundo materiali fiunt, idealem in anima exiſtentiam non ſecus largitur, ac ſi is revera extra ipſam exiſteret, omniaque eodem modo revera fierent, quo in anima repræſentantur; omnem quoque cultum externum idealiter in anima requirit eodem modo, ac ſi omnia ad eum ſpectantia revera extra eandem fierent. Quemadmodum itaque Dualiſta defendit, hominem actiones quoque externas patrare debere, quæ ad cultum divinum externum requiruntur; ita quoque Idealiſta agnoſcere tenetur, curandum eſſe, ut in anima exiſtant omnes illæ perceptiones, quibus

iſtæ actiones repræſentantur, perinde ac ſi revera in corpore perficerentur. Cumque de phænomenis eodem modo loquatur, quo Dualiſta; de cultu quoque divino eadem cum ipſo profitetur. Agnoſcit itaque præter cultum internum requiri quoque externum, nec eum diverſum ab illo, quem Dualiſta neceſſarium eſſe contendit, ſit ita quod cultus omnis externus in ipſa anima abſolvatur, nec exiſtat niſi idealiter.

§. 641.

An Idealiſta neceſſario antiſcripturarius ſit.

Neceſſe non eſt, Idealiſtam eſſe antiſcripturarium (§. 635. h. l. 448 ſqq. 451 ſqq. *Theol. nat.* T. I. 522 h. l.). Quoniam itaque libris iſtis, quos Chriſtiani Scripturæ ſacræ nomine inſigniunt, idealem exiſtentiam in anima ſua eodem prorſus modo tribuit, ac ſi revera extra eam actu exiſterent (§. 624.); Idealiſmus minime obſtat, quo minus divinitatem eorundem agnoſcat. Jam vide §. 523.

Equidem non nego, vim inferri Scripturæ verbis, ſi quis hypotheſi Idealiſticæ convenienter explicare velit hiſtoriam creationis & alia, quæ de mundo docentur in S. S., non tamen repugnat, ut Idealiſta & veritatis hypotheſeos ſuæ, & divinitatis S. S. perſuaſus hoc faciat, quemadmodum faciunt alii, qui falſas hypotheſes amplexi verba S. S. in ſenſum iisdem conformem detorquent. Immo quis eſt, qui ignorat, nihil frequentius eſſe inter Chriſtianos ſectarios, ut ſectæ ſuæ ſervientes verba S. S. trahant in favorem errorum ſuorum. Neque etiam nego; fieri poſſe, ut Idealiſta agnoſcat, in S. S. realem corporum exiſtentiam doceri & tanquam certam atque extra omnem dubitationis aleam poſitam ſumi, conſequenter de veritate hypotheſeos ſuæ ſecurus inde inferat, falſa doceri in S. S. atque adeo divinitatem ejus neget: non tamen ideo dici poteſt, quod ex Idealismo neceſſario ſequatur; ut eidem deditus ſit antiſcripturarius. Etenim ea de cauſa rejicit autoritatem S. S., quod in ea contineantur errores ex ipſius mente, adeoque eadem Deum errare neſcium (§. 294. T. I. *Th. nat.*), autorem habere nequeat. Ob eandem vero rationem antiſcripturarii quoque fiunt, qui Idealiſtæ non ſunt. Immo ex accidente fieri poteſt, ut ipſa veritas hoc modo det anſam errori. Ceterum per ſe patet, Idealiſtam, qui realem corporum exiſtentiam negat (§. 36. *rat.*), neceſſario

incidere

incidere in errorem ab Eccleſia damnatum, quod Chriſtus non habuerit niſi corpus phantaſticum, ut adeo *Idealiſmus*, etſi philoſophiæ non noceat (§. 639.), *parum* tamen *faveat Chriſtianiſmo*, *& in erroribus veterum hæreticorum ab Eccleſia damnatus cenſeri debeat.*

§. 642.

Corpora non impoſſibilia ſunt (*ſ*. 310. 313. *h. l.* 221. *Coſm.* 794. *Ont.* 222. 122. *Coſmol.*) *& actu exiſtere poſſunt, ſeu eorum exiſtenia realis non impoſſibilis* (§ 340. h. l. 85. *Ont.*). Poſſibilitas intrinſeca & extrinſeca corporum.

Idealiſtæ corporum exiſtentiam realem pro impoſſibili habent, non quod de omnipotentia Dei dubitent; ſed quod corpora poſſibilia eſſe negent. Videntur autem ipſis corpora impoſſibilia, quod agnoſcant, ſi entia compoſita dentur, dari etiam debere ſimplicia, unde originem ſuam deducunt (§. 686. *Ontol.*). Perpendentes itaque ex punctis Zenonicis, hoc eſt, entibus ſimplicibus, quæ præter carentiam partium nullam aliam determinationem intrinſecam admittunt, minima in extenſo uniformi (§. 215. *Coſmol.*), extenſa oriri non poſſe (§. 218. *Coſm.*), qualia ſunt corpora (§. 122. *Coſmol.*); eadem pro impoſſibilibus habuere. Error hic profectus eſt ex ignorantia veræ elementorum theoriæ, quam in Cogmologia dedimus (§. 182. & ſeqq. *Coſmol.*) origini idearum in intellectu divino conſonam (§. 314.). Quodſi differentiam ſpecificam elementorum ab animabus diſtincte cognoſceremus, ut a priori clariſſime pateret, quomodo combinatione realitatum limitatarum, quæ relitatum divinarum limitatione prodeunt, reſultent (§. 91. & ſeqq.); poſſibilitas corporum intrinſeca in majore utique luce collocaretur. Poſita autem corporum poſſibilitate intrinſeca, ponitur per potentiam Dei creatricem extrinſeca, quoniam hanc illimitatam admittit, quicunque Deo omnes realitates in gradu abſolute ſummo competere agnoſcit (§. 15.). Cum in Pſychologia rationali (§. 103. 106. 108. 110.) docuerimus, quomodo ideæ ſenſuales extenſionis & continuitatis, ſpatii, nec non vis inertiæ atque vis motricis prodeant; relectis demonſtrationibus ibidem datis diſpelluntur nebulæ, quibus circa corporum poſſibilitatem ſenſus atque imaginatio mentem obfuſcare poterant.

§. 643.

Poſſibilitas commercii inter animam & corpus.

Commercium inter animam & corpus per utriusque naturam non impoſſibile (§. 620. 622. *rat.*).

Inter eas rationes, quæ Idealiſtas ad negandum realem exiſtentiam corporum permoverunt, referenda quoque eſt difficultas explicandi commercium inter animam atque corpus interveniens. Cum enim difficultates, quibus premitur ſyſtema influxus phyſici, percipetent, nec alio modo idem ſubſiſtere poſſe exiſtimarent, ſiquidem præter animas exiſterent quoque corpora; de ſolutione deſperantes nodum Gordium ſecare maluerunt, negata corporum reali exiſtentia. Sufficit itaque ad refellendam impoſſibilitatem commercii inter animam & corpus per utriusque naturam ſubſiſtentis a nobis concipi poſſe modum, quo per eandem ſubſiſtere queat.

§. 644.

Exiſtentia corporum realis.

Corpora realiter exiſtunt. Per §. 642. h. l. 623. 350. 610. 629. 625. *Theol. nat.* T. 1. dubitari nequit, quin præter animas, in quibus mundus idealiter exiſtit (§. 192. *rat.*), produxerit quoque corpora, ex quibus mundus adſpectabilis conſtat (§. 119. *Coſmol.*).

Quicquid exigit finis creationis a Deo intentus, illud quoque admittendum eſt, niſi in ſapientiam divinam injurius eſſe velis (§. 640. T. 1. *Theol. natur.* & § 689. *rat*). Exigit realem corporum exiſtentiam finis creationis, quatenus Deus per eandem omnipotentiam ſuam, abſolute ſummam, demonſtrare voluit. Quamobrem & admittendum, quod corpora creaverit, ut realiter extra ideas animarum exiſtant.

§. 645.

Idealiſmi falſitas.

Idealiſmus falſa hypotheſis eſt (§. 36. *Pſych. ration.* 644. h. l.).

Falluntur adeo, qui theoriam noſtram elementorum & animæ pro idealiſtica venditant, cum ſit unicum idque certiſſimum adverſus Idealiſmum Palladium, & Idealiſtæ hac ſola de cauſa in errorem ſuum incidant, quod non perſpecta ſenſibilis ac intelligibilis mundi differentia,

id,

id, quod apparet, cum eo, quod eſt, confundant, & ideo in contradictiones incidant, ob quas notio corporis impoſſibilis videtur, conſequenter corpus omnipotentiæ divinæ objectum eſſe negent, hoc nomine porro ſubducendum decreto divino, quoad realem ſcilicet exiſtentiam. Nemo autem deſideret demonſtrationem, qua nondum ſuppoſitis Dei attributis, independenter ab omnipotentia & decreto Dei realis corporum exiſtentia evincatur. Quicquid enim cognoſcimus, vel a priori vel a poſteriori cognoſcimus (§. 435. *emp.*). A poſteriori cognoſcitur, quod experiundo addiſcimus (§. 434. *emp.*), adeoque beneficio ſenſuum (§. 634. *Log.* & §. 65. *emp.*) nobis innoteſcit. Quæ ſenſu percipimus tanquam ad notionem corporis pertinentia, veluti extenſionem, vim inertiæ & vim motricem (§. 138 *Coſmol.*), phænomena ſunt (§. 225. 226. 296. 298. *Coſm.*) quæ tanquam phænomena admittit Idealiſta (§. 624.) Inde igitur nihil adverſus eum concluditur, niſi aperto fonte phænomenorum (§. 192. *Coſm.*). Ex iis adeo, quæ ſenſuum beneficio de corpore nobis innoteſcunt, ejus realis exiſtentia probari nequit. Quicquid a priori cognoſcitur, vi intellectus eruitur, adeoque ex notionibus diſtinctis colligitur (§. 438 275. *emp.*). Quodſi notionem corporis ab omni confuſione liberes, in elementa incidis (§. 191. *Coſm.*). Per hæc autem non demonſtratur niſi intrinſeca corporis poſſibilitas (§. 642.), qua ſola cognita nondum conſtat id exiſtere, ſed tantummodo exiſtere poſſe intelligitur (§. 131. 133. *Ontol.*). Quoniam in anima idea hujus univerſi ſeu mundi adſpectabilis exiſtit, quæ easdem prorſus mutationes ſubit, quas mundus adſpectabilis ſubit (§. 192. *rat.*); anima ſibi eodem prorſus, quo nunc, modo repræſentaret hoc univerſum, etiamſi mundus actu non exiſteret (§. 614. *rat*). Redit adeo res tota ad liberam Dei voluntatem, utrum voluerit, animas ſolas exiſtere, an vero etiam corporum exiſtentiam decreverit. Quod vero voluntati divinæ conveniens ſit, non aliunde quam ex notione ſapientiæ deduci poteſt (§. 445. 640. T. 1. *Theol. nat.*), quemadmodum a nobis factum.

CAPUT

CAPUT IV.

DE
PAGANISMO, MANICHÆISMO, SPINOSISMO ET EPICUREISMO.

§. 646.

Paganiſmus quid ſit.

PAganismus ſive *Gentiliſmus* eſt hypotheſis de mundi a pluribus Diis dependentia ſive quoad exiſtentiam, ſive quoad gubernationem.

§. 647.

Paganus quinam dicatur.

Paganus dicitur, qui Paganiſmum profitetur, hoc eſt, pro vera habet hypotheſin de dependentia mundi a pluribus Diis ſaltem quoad gubernationem (§. 446.).

§. 648.

Nomen appellativum quodnam.

Nomen appellativum vocatur, quo utimur ad ſignificandum ens quoddam in univerſali, veluti genus aliquod, vel ſpeciem aliquam.

§. 649.

Vocabulum Deus quale ſit in Gentiliſmo.

In Gentiliſmo vocabulum Deus nomen appellativum eſt (§. 647. h. l. 230. *Ont.* 648. h. l.).

Idem patet ex §. 408. 647.

§. 650.

Quid Deus Gentilibus ſignificet.

In Gentiliſmo Deus eſt ens intelligens, a quo mundus quoad actum vel quoad quosdam eventus particulariter dependet (*§. 646.*). Non igitur totus mundus dependet a Deo uno, adeoque ab uno non niſi quoad quandam partem. Quoniam itaque in Gentiliſmo vocabulum Deus appellativum eſt (§. 649.), adeoque ens in univerſali ſignificat (§. 648.), quod eſt ſubjectum determinationum omnibus Diis communium (§. 230. *Ontol.*); in eodem Deus definiendus per ens intelligens, a quo mundus quoad

quoad actum, vel quoad quosdam eventus nonniſi perticulariter dependet.

§. 651.

In Gentiliſmo Deo tribuuntur realitates limitatæ (§. 646. 650.). Realitates Dei inGentiliſmo.

Ita Jupiter ex Romanorum mente tonat & pluit, ſeu tempeſtates excitat. Sufficit itaque, ut tempeſtatum theoriam quandam calleat, & easdem excitandi potentia inſtructus ſit, utque hominum quorundam facta cognoſcat, ob quæ iisdem vel iraſcitur, vel propitius fit, neque ad gubernationem tempeſtatum omniſcentia & omnipotentia opus habet. Cum vero hoc pacto Divinitatem in formam humanam transmutarent Gentiles, haud ægre quoque in iisdem admiſerunt quodvis ſcelerum & flagitiorum genus.

§. 652.

Neceſſe non eſt, Gentiles eſſe anthropomorphitas (§. 647.). Sufficit igitur, ut ſingulis tribuantur iſtiusmodi realitates, per quas intelligi poteſt, cur hi eventus, qui directioni ipſorum ſubjiciuntur, ab iis pendere poſſint (§ 851. 56. *Ontol.*). Atqui neceſſe non eſt, ut ad hoc corpus habeant, quale eſt humanum, cum vero Deo tale ideo tribuendum non ſit, cujus directioni ſubſunt omnia (§. 158. T. 1. *Theol. natur.* E. (§. 579.). Anthropomorphiſmus craſſus num cum Gentiliſmo neceſſario connexus.

Nimirum Gentiles fingere poſſunt ſubſtantias inviſibiles, quæ corporeæ non ſunt, hominibus multo potentiores, a quibus ſibi metuunt & quorum gratiam ſibi conciliare ſtudent, ne noceant, vel ut benefaciant, & hos pro Diis habere, nec omnes, qui Deos corporeos fecerunt, anthropomorphitæ fuerunt. Etenim qui Solem atque planetas pro Diis habuere, a quibus pendent eventus in terra hominumque fata; Deo non tribuerunt corpora, qualia habent homines, anthropomorphitis minime annumerandi.

§. 653.

Idolum dicitur ens, quod fingitur eſſe Deus, cum non ſit. Idolum quid dicatur.

§. 654.

Quid ſint Dii Gentilium.

Gentiles verum Deum in idola convertunt (ſ. 14. h. l. 387. Theol. natur. T. 1. ſ. 652 ſeq. Pſychol. rat. 16. 651. h. l. 300. Ont. 653. h. l.).

§. 655.

Fundamentum Gentiliſmi ſubverſum.

Gentiliſmus falſo nititur fundamento (ſ. 646. h. l. 55. 182. 177. 204 ſeq. 210. Coſmol. 1106. Theol. natur. T. 1. 28. Ontol.).

Poſito rerum nexu in univerſo, quo mundus efficitur ens unum, corruit fundamentum Gentiliſmi, dependentia a Diis pluribus: eodem autem non admiſſo, dependentia a pluribus entibus nihil contradictionis videtur habere, adeoque ægre iſtud ſubvertitur.

§. 656.

An Gentiles ſint athei vel Deiſtæ.

Gentiles athei non ſunt (ſ. 646. 411.), nec Deiſtæ (§. 646. h. l. *899 ſeq. Theol. natur. T. 1. 529.* h. l.), *etſi verum non agnoſcant (ſ. 654. 653.).*

§. 657.

Gentiles non ſunt irreligionarii.

Gentiles irreligionari non ſunt (ſ. 647. h. l. coll. *ſ. 1106 ſq. Theol. natur. T. 1.).* Enimvero pluralitas Deorum minime obſtat, quo minus ſe obligatos eſſe agnoſcant ad certas actiones Dei gratia edendas, quibus non erat opus, ſi nullus eſſet Deus, conſequenter ad Deum colendum (§. 511.). Cum modus colendi Deum religio ſit (§. 512.); Gentiliſmus religoni minime obſtat. Jam vide §. 514.

Confirmatur idem a poſteriori exemplo Romanorum & Græcorum, aliorumque Gentilium, quibus omnibus fuiſſe religionem conſtat.

§. 658.

Actionum intrinſeca differentia a Gentilibus admittenda.

Gentiliſmus non obſtat, quo minus actionum bonarum & malarum moraliter ſpectatarum differentia agnoſcatur (ſ. 646.). Sive mundus a Deo uno, ſive a pluribus quoad actum & gubernationem dependere ponatur, in eo nil quicquam mutatur, quod

quod actiones quædam nos ſtatumque noſtrum perfectiores, quædam imperfectiores reddant, dependentia iſta mundi in actionum hanc differentiam minime influente, utpote absque illa demonſtrabili. Nunc lege §. 568. 574. 568. 575. 579. *Th.nat.* T. 1. 554. *emp.* 914. *Th.nat.* T. 1.

Confirmatur idem à poſteriori. Conſtat enim Græcos atque Romanos intrinſecam actionum humanarum differentiam agnovisſe. Unde *Cicero* pronunciat, ipſa natura conſtitutum eſſe jus. Natura autem humana rerumque, quibus indiget, per hoc non mutatur, quod mundus per errorem a pluribus Diis dependere ponatur, quemadmodum non mutatur per hoc, quod ejus dependentia a Deo prorſus negetur ab atheo (§. 411 500.).

§. 659.

Jus naturæ (ſ. 658. h. l. *61 Diſc. præl.), philoſophia moralis, ſive Ethica, atque Politica (ſ. 57 ſq. 55. Diſc. prælim. 647. 658.* h. l.) *in Gentilismo ſubſiſtit.* Jus naturæ, Ethica & Politica in hypotheſi Gentiliſmi.

Confirmatur hoc a poſteriori. In Scriptis enim Gentilium egregia reperiri morum præcepta & vitæ prudenter inſtituendæ regulas, nemo eſt qui in dubium vocat.

§. 660.

Manichæiſmus eſt hypotheſis de dependentia mundi a duobus principiis, altero quidem bono, unde ſunt quæ bona in hoc mundo, altero autem malo, unde ſunt mala phyſica & moralia. Manichæiſmus quid ſit.

§. 661.

Manichæos adeo appellamus, qui Manichæiſmo dediti ſunt, hoc eſt, qui mundum dependentem faciunt a duobus principiis, altero nimirum bono, ad quod referenda origo eorum omnium, quæ bona cenſentur in hoc univerſo; altero autem malo, a quo derivanda omnia mala tam phyſica, quam moralia in eodem (§. 660.). Manichæi qui nam nobis dicantur.

§. 662.

Fundamentum Manichæiſmi.

Ex hypotheſi Manichæorum mala phyſica & moralia ſummæ Dei perfectioni, inprimis bonitati divinæ, ac mali moralis permiſſio ſanctitati ejus repugnat. Alioqui nulla ratio eſſet, quod præter Deum, ſpiritum perfectiſſimum, eundemque ſumme bonum atque ſanctiſſimum (§. 387. 699. 1065. T. 1. *Theol. natur.*), ponatur ens aliud ab eo diverſum, a quo mundus dependeat quoad mala phyſica & moralia: quod vero hypotheſi Manichæiſmi, vi cujus mundus quoad mala phyſica & moralia a principio quodam malo a Deo diverſo dependet (§. 660.), repugnat. E.

Confirmatur etiam a poſteriori. Neque enim alia ratio a Manichæis allata, cur præter Deum admiſerint principium malum, a quo mundus quoad mala phyſica & moralia dependeat, quam quod cum ſumma Dei perfectione, ejus inprimis bonitate & ſanctitate, ea conciliari non poſſe exiſtimarent. Nobis hic perinde eſt, qualecunque tandem iſtud mali principium ſit, modo ponatur a Deo diverſum. Quodſi enim in genere demonſtretur, præter Deum unum, ens ſumme perfectum, non dari aliud, a quo quomodocunque dependeat mundus; omnis corruit Manichæiſmus, neque opus eſt, ut ad refutandas opiniones diverſas de principio iſto mali animum appellamus.

§. 663.

Principium mali a Deo independens in hac hypotheſi.

In hypotheſi Manichæiſmi principium malium independens eſſe debet a principio bono, ſive Deo, ente ſumme perfecto. Si negas: Aut igitur a Deo bono dependet in actu ſuo, aut in operatione. Ratio igitur, cur exiſtat, aut operetur, quærenda in Deo (§. 851. *Ontol.*). Nimirum aut ideo exiſtit, vel operatur, quia Deus idem exiſtere & operari vult, aut ſaltem operationem ejus, cum poſſet, impedire non vult. Quoniam ex hypotheſi Manichæorum repugnat ſummæ Dei perfectioni, inprimis bonitati divinæ, quod mala phyſica & moralia inſint huic rerum ſeriei, & ſanctitati ejus adverſetur mali moralis permiſſio (§. 662.); adhuc ſummæ ejus perfectioni, ac inprimis bonitati & ſanctitati repugnabit, quod velit exiſtere ac operari principium mali, vel quod operationem ejus, cum poſſit, non impediat. E. (§. 53. *Ontol.*).

§. 664.

§. 664.

Errant Manichæi, dum mala phyſica & moralia in hac rerum ſerie contenta ſummæ Dei perfectioni (§. 372. *Theol. natur.* T. 1. 91. 94 ſqq. 375. 377. 380 ſq. 897. 372. 894. 552. 556. 333. 580. 717. 332. *Theol. natur.* T. 1.), *inprimis bonitati* (§. 553. h. l. 722. *Theol. natur.* T. 1.) *divinæ, ac mali moralis permiſſionem ſancti-tati* (§. 586. 332. 950. 1063. *Theol. natur.* T. 1.) *ejus repugnare ſta-tuunt.* Fundamen-tum Manichæ-iſmi ſubver-ſum.

Quodſi penitus inquiſiveris in fontem erroris, haud difficulter animadvertes, mala phyſica & moralia in hac rerum ſerie contenta re-pugnare videri ſummæ Dei perfectioni, quod eſſentiæ rerum ſuppo-nantur arbitrariæ & res in univerſo minime inter ſe connexæ, conſe-quenter quod eſſentiarum neceſſitas & rerum omnium inter ſe nexus minime agnoſcatur. Etenim ſi ſubſtantiæ finitæ fingantur ſubjecta va-cua, quibus Deus pro arbitrio indere poteſt determinationes, quas-cunque voluerit; ſummæ ipſius perfectioni non convenire videtur, quod hominem fecerit labilem & res produxerit ipſi nocuas. Et quia res in univerſo inter ſe minime connexæ, in arbitrio Dei poſitum vi-detur, quas huic ſeriei rerum inſerere, quas ex eadem eximere volue-rit. Unde denuo perfectioni ejus ſummæ haud convenire videtur, quod rebus homini nocuis, malorum phyſicorum cauſis, in eadem fe-cerit locum. Difficultates itaque, quibus angitur animus, circa mala phyſica & moralia huic ſeriei rerum innexa, non ſuperantur, niſi eſſen-tiarum neceſſitatis & rerum nexus pleniſſime convincaris.

§. 665.

Manichæiſmus falſa hypotheſis eſt (*§. 662 ſeq. 661. 664.*). Falſitas Mani-chæiſmi.

§. 666.

Materia non exiſtit vi propria independenter ab ente alio (*§. 141. Coſm. 48. 28. Th. nat. T. 1.*). Independen-tia materiæ in exiſtendo de-ſtructa.

Manichæi admiſere, Deum eſſe ens a ſe & independenter ab omni ente alio exiſtere, ideoque æternum eſſe. Præter Deum vero non a-gnovere ens aliud a ſe, quod itidem independenter ab omni ente alio exiſtat,

exiſtat, adeoque æternum ſit, quam materiam. Quamobrem ſi materia non exiſtit independenter ab ente alio, quemadmodum oſtendimus; quod a Deo in actualitate ſua dependere debeat, facile patet.

§. 667.

Quænam ex hypotheſi materiæ prorſus independentis conſequantur.

Si materia in exiſtentia & modificationibus ſuis ab ente alio prorſus independens; elementa rerum materialium ſunt entia a ſe, mundus æternus, omnia in eodem abſoluta neceſſitate fiunt, neque Deo relinquitur, niſi nuda ejus idea (§. 300. 299. 177. 182. 221. 141. *Coſm.*). Materia ergo non exiſtit, niſi quatenus elementa corporum ſeu rerum materialium exiſtunt. Quodſi ergo materia in exiſtentia ſua ab ente alio non dependet, nec elementa rerum materialium in eadem ab alio ente dependent. Jam vide §. 28. *Th. nat.* T. 1. & ſic prodit *primum.*

De *ſecundo* vide §. 36. 39. *Th. nat.* T. 1. Sic vero intelliges, elementa rerum materialium æterna eſſe. Per elementa autem conſtituitur mundus materialis (§. 176. 182. 119 *Coſmol.*). E.

Si materia in ſuis modificationibus ab omni ente alio independens; non datur extra eam in ente quodam alio ratio, cur hoc potius modo modificetur, quam alio (§. 851. *Ontol.*), conſequenter ea unice continetur in ipſa materia (§. 70 *Ontol.*). Quamobrem cum poſita ratione ſufficiente ponatur id, quod per eam potius eſt quam non eſt (§. 118. *Ontol.*); impoſſibile eſt, ut materia aliter modificetur, quam modificatur, conſequenter (§. 302 *Ontol.*), modificationes materiæ omnes abſolute neceſſariæ ſunt. Enimvero modificationes omnes in ſucceſſione modi unius in locum alterius a ſe diverſi conſiſtunt (§. 704. *Ontol.*), & in modorum numero ſunt, quæ enti modo inſunt, modo non inſunt (§. 151. *Ontol.*). Quamobrem quicquid in mundo materiali evenit, in hypotheſi materiæ ab omni ente alio independentis abſoluta neceſſitate fit. *Quod erat tertium.*

Denique ſi materia in modificationibus ſuis ab omni ente alio independens, nec a Deo in iisdem dependere poteſt, conſequenter in Deo nihil datur rationis, cur materia hoc potius

modo

modo modificetur, quam alio (§. 851. *Ontol.*). Ipſi adeo nihil relinqui poteſt, quam quod mundum hunc cognoſcat, conſequenter in hypotheſi materiæ ab omni ente alio independentis, Deo intellectu perfectiſſimo prædito (§. 113.), non relinquitur niſi nuda mundi idea. *Quod erat quartum.*

§. 668.

Si in hypotheſi Manichæorum principium malum explicatur per materiam ab omni ente alio in exiſtentia & modificationibus ſuis independentem; cum Manichæiſmo Fataliſmus connectitur ſeu Manichæus Fataliſta eſt (§. 667. 661. 528.). Quando Fataliſmus cum Manichæiſmo connectatur.

§. 669.

Si in hypotheſi Manichæiſmi principium malum explicatur per materiam ab omni ente alio in exiſtentia & modificationibus independentem; Deiſmus cum Manichæiſmo connectitur (§. 667. 554.). Deiſmus cum Manichæiſmo connexus.

§. 670.

Si in hypotheſi Manichæiſmi principium malum explicatur per ens a ſe intelligens, ſeu Deum malum; in mundo omnia fiunt abſoluta neceſſitate neceſſe non eſt. Etenim ſi principium malum perinde fuerit ens intelligens, quemadmodum bonum; utrumque operari poteſt ex libera voluntate. Quæ igitur bona ſunt in mundo materiali, fiunt libera voluntate boni Dei; quæ vero mala ſunt, liberæ voluntati Dei mali tribuenda ſunt. Jam vid. §. 941. Nec implicat, ut, quæ fiunt, ſive bona, ſive mala, non fiant, & ut eorum loco fiant alia. Quoniam itaque neceſſarium non eſt, quod non unico, ſed diverſis modis determinabile (§. 285. *Ontol.*); nec ea, quæ fiunt in mundo, ſive bona, ſive mala, neceſſaria ſunt. E. (§. 302. *Ontol.*). Quando Manichæiſmus Fataliſmo non connectatur.

§. 671.

Spinoſiſmus eſt hypotheſis, qua non admittitur niſi unica ſubſtantia, infinitis attributis prædita, quorum duo ſunt cogita- Spinoſiſmus quid ſit.

tio & extenſio infinita, & quorum unumquodque æternam & infinitam eſſentiam exprimit, entia vero finita oriri ſupponitur neceſſaria modificatione attributorum iſtius ſubſtantiæ, veluti animas modificatione infinitæ cogitationis, & corpora modificatione extenſionis infinitæ.

Vulgo *Spinoſiſmus* dicitur conſiſtere in confuſione Dei atque naturæ, ſeu, quemadmodum Scholaſtici loquuntur, Naturæ naturantis, qui Deus eſt, & Naturæ naturatæ, quæ natura ſimpliciter dici ſuevit: ſed ea per conſequentiam imputatur. Etenim *in Schol. prop. 29 part. 1. Ethicæ*, Naturam naturantem a Natura naturata diſtinctam eſſe debere & agnoſcit, & quomodo in hypotheſi ſua diſtinguantur, explicat. Ceterum quod *Spinoſiſmum* menti autoris conformiter definiverimus, ex ejus Ethica facile oſtenditur. Vid. *ibid Corol.* 1. *prop.* 14. *part.* 1. *it.* Defin. 6. porro. *Corol. prop.* 5. *it. Corol.* 2. *part.* 14. *it. prop.* 1. 2. *part.* 2. it. def. 1. *part.* 2. it. *prop.* 2. *part.* 2. it. *Schol. prop.* 7. *part.* 2. it. *Schol, prop.* 21. *part.* 2.

§. 672.

Definitio Dei in hypotheſi Spinoſæ.

In Spinoſiſmo *Deus* eſt ſubſtantia conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque æternam & infinitam eſſentiam exprimit. *Vid. def. 6. part. I. Eth.*

Dum Deum infinitis attributis conſtare ait, cum tamen eidem non vindicet in tractatione niſi duo, extenſionem atque cognitionem, & utrumque faciat infinitum, (*not.* §. 671.); dubium videri poterat, num vi definitionis præſentis Deo tribuenda ſint attributa numero infinita, an vero duo tantummodo aut ſaltem numero finita attributa, quorum unumquodque in ſe infinitum eſt. Enimvero quoniam in explicatione diſtinguit inter ens in ſuo genere infinitum & abſolute infinitum, & de illo infinita attributa negari poſſe, hoc vero nullam negationem involvere affirmat; intelligenda utique videntur numero infinita. Conf. *Schol. prop.* 3. *part.* 2. & *prop.* 9. *part.* 1. *Ethicæ.* Deinde obſcurum eſt, quod attributum unumquodque æternam & infinitam eſſentiam exprimat. Neque enim *Spinoſa* definit, quid per eſſentiam intelligi velit, ſed in notione confuſa acquieſcit. Porro non ſatis intelligitur, quid ſit expreſſio eſſentiæ, præſertim cum ex toto opere appareat, quod ſingula attributa exprimant unam eandemque rem diverſo modo,

ita

ita ut una eademque res ſit, quæ exprimitur per cogitationem & extenſionem, modus autem exprimendi tantummodo diverſus ſit.

§. 673.

Per *attributum* intelligit *Spinoſa* id, quod intellectus de ſubſtantia percipit, tanquam ejusdem eſſentiam conſtituens. *Vid. def. 4. part. 1.* Definitio attributi juxta Spinoſam.

§. 674.

Per *ſubſtantiam* intelligit *Spinoſa* id, quod in ſe eſt, & per ſe concipitur, hoc eſt, id, cujus conceptus non indiget conceptu rei alterius, a quo formari debeat. *Vid. def. 3. part. 1.* Item ſubſtantiæ.

Conſtat ex ejus opere, quod per conceptum intelligat repræſentationem rei in intellectu, quam nos notionem diximus (§. 33. *Log.*). Unde intelligitur, id juxta *Spinoſam* eſſe in ſe & per ſe concipi, cujus notionem habemus, etſi rei alterius notionem non ſupponamus, ſeu cujus notio in alias non reſolubilis. Ita juxta ipſum notio extenſionis non eſt reſolubilis in alias, atque adeo intellectus per extenſionem ſibi quid repræſentat, quod in ſe eſt, ſive ſubſtantiam. Etſi enim extenſionem faciat attributum Dei; conſtat tamen *per prop.* 10. *part.* 1. unumquodque unius ſubſtantiæ attributum per ſe concipi debere ex ipſius mente, nec ſubſtantiam aliter concipi poſſe niſi per attributum vi intellectus (§. 673.). Attributum adeo nihil ex ejus mente in re ſupponit, cur eidem inſit, ac ideo eſſentia ſubſtantiæ per ipſum repræſentatur in intellectu & quod ideæ reſpondet, tanquam ideatum ſubſtantiæ ipſi ineſt.

§. 675.

Per *Cauſam ſui* ſive *Ens a ſe* intelligit *Spinoſa* id, cujus eſſentia involvit exiſtentiam, ſive id, cujus natura non poteſt concipi niſi exiſtens. *Vid. def. 1. part. 1.* Cauſa ſui quid ſit Spinoſæ.

§. 676.

Per *Modum* intelligit *Spinoſa* id, quod in alio eſt, per quod etiam concipitur. *Vid. def. 5. part. 1.* Item modus.

Modus itaque ſupponit aliquid, per quod intelligitur, cur inſit, adeoque rationem in alio, quod ineſt, agnoſcit, cur inſit.

§. 677.

Finitum quid ſit in hypotheſi Spinoſæ.

Rem in ſuo genere finitam dicit *Spinoſa*, quæ alia ejusdem naturæ terminari poteſt. E. gr. Corpus dicit finitum, quia aliud ſemper majus concipitur. *Vid. def 2. part. 1.*

Facile apparet, finitum *Spinoſæ* hic idem eſſe, quod limitatum; conſequenter cum limes notet defectum realitatis, quæ in alio ejusdem generis adeſſe intelligitur, veluti defectum ulterioris extenſionis in corpore; rectius rem finitam definiviſſet per eam, qua major concipi poteſt, quemadmodum & habet exemplum, quod affert. Definitio vero ejus captioſa & fallax eſt, dum requirit, ut alia ejusdem generis terminari poſſit, qua facile abuti datur: tacite nimirum ſupponitur, limitationis omnis aliquam dari debere rationem ſive, ut ipſe loquitur, cauſam.

§. 678.

Spinoſiſta quinam dicatur.

Spinoſiſta dicitur, qui Spinoſiſmum amplectitur tanquam verum, ſeu qui hypotheſin *Spinoſæ* pro vera habet.

In quo conſiſtat Spinoſiſmus, diximus (§. 671.). Quoniam *Spinoſa* fatalem omnium rerum neceſſitatem adſtruxit, & libertatem animæ negavit; ideo Spinoſiſta dici haud raro ſolet, qui rerum omnium fatalem neceſſitatem defendit, eamque ad ipſas hominum actiones extendit. Enimvero cum hic error non ſit *Spinoſæ* proprius, ſed multis familiaris deprehendatur (§. 528.); hunc ſignificatum admittere nec poſſumus, nec debemus, ne, qui Fataliſmum univerſalem agnoſcit, eadem de Deo ac rerum natura cum *Spinoſa* ſentire videatur.

§. 679.

Lapſus Spinoſæ in definiendo attributo.

Spinoſa *attributum cum determinationibus eſſentialibus confundit* (§. 673.). Quamobrem cum ex ipſius mente ſubſtantia per ſe concipiatur (§. 674.), inde infert *prop. 10. part. 1. Ethic.* unumquodque ſubſtantiæ attributum per ſe concipi debere. Per ſe autem concipitur id, cujus cognitio non indiget cognitione rei alterius, quemadmodum explicat *in Schol. prop. 8. part. 1.*

part. 1 *Ethic.* hoc eſt, noſtra phraſi, cujus nulla datur ratio, cur inſit, ſed primum eſt, quod de re concipitur. Jam vide §. 144. 143. 156. *Ont.*

§. 680.

Notio ſubſtantiæ minus recte ingreditur notionem attributi in definitione Spinoſæ. Etenim *Spinoſa* attributum cum determinationibus eſſentialibus, quæ eſſentiam entis conſtituunt (§. 143. *Ontol.*), confundit (§. 679.), ut adeo attributum ipſi ſit, quod alias eſſentia entis appellatur, adeoque primum, quod de ente concipitur (§ 144. *Ontol.*). Enimvero quæ ad notionem entis pertinent, absque notione ſubſtantiæ intelliguntur (*Ont.* c. 3. *P.* 1. *Sect.* 2.); & notio ſubſtantiæ uſui loquendi conformis (§. 771. *Ontol.*), notionem potius entis ſupponit §. 768. *Ont.*). E. Lapſus alter.

§. 681.

Modos Spinoſa *ab attributis proprie ſic dictis non diſtinguit.* Definit modum per id, quod in alio eſt, per quod etiam concipitur (§. 676.). Quoniam juxta ipſum omnia, quæ ſunt, vel in ſe, vel in alio ſunt, *per ax.* 1. *part.* 1. *Ethic.* eſſe in ſe & eſſe in alio ſibi mutuo opponit. Quamobrem cum in ſe eſſe & per ſe concipi dicat id, cujus cognitio non indiget cognitione alterius, *per Schol. prop.* 8. *part.* 1. in alio eſſe & per aliud concipi dicendum eſt illud, cujus cognitio indiget cognitione alterius, adeoque intelligitur per aliud, quod enti ineſſe concipitur, conſequenter in alio, quod enti ineſt, rationem ſufficientem habet, cur inſit, vel ſaltem ineſſe poſſit (§. 156. *Ontol.*). Jam vid. §. 149. 157. 118. 160. *Ontol.* Lapſus Spinoſæ circa definitionem modi.

§. 682.

Spinoſa modum ſubſtantiæ opponit, & cum ente ab alio confundit (§. 676. 674.). Ergo modus in ſe non eſt, nec per ſe concipitur. De modo igitur negat *Spinoſa*, quod de ſubſtantia affirmat. Quamobrem cum propoſitiones oppoſitæ ſint, quarum una negatur, quod altera affirmatur (§. 285. *Log.*); hæ duæ propoſitiones: A eſt in ſe & per ſe concipitur, & A non eſt in Lapſus alter.

 ſe, &

ſe, & in ſe non concipitur, ſibi mutuo opponuntur. E. *Quod erat primum.*

Eſſe in alio & per aliud concipi, cum modus definiatur per id, quod in alio eſt, per quod etiam concipitur (§. 676.); non prorſus idem ſignificant; alias enim de eo, quod eſt in alio, prædicari non poſſet, quod per aliud concipiatur (§. 195. 222. *Log.*). Per aliud concipitur, quod cognoſci nequit, niſi præſuppoſita cognitione alius *per Schol. prop. 8. part. 1. Ethic.*; hoc eſt, noſtra phraſi, quod rationem, cur ſit, in alio habet. Quoniam itaque poſita ratione ſufficiente ponitur id, quod per eam potius eſt, quam non eſt (§. 118. *Ontol.*), ſi illa actu ponatur, etiam hoc actu ponetur, ſi vero illa tantummodo ſpectetur, tanquam quæ poni poſſit, hoc etiam ſpectari nequit, niſi quatenus poni poteſt, conſequenter quoad poſſibilitatem. Quamobrem, cum quid dicitur concipi per aliud, hoc ipſo ſatis intelligitur, quod non intelligatur poſſibile niſi per aliud, cujus jam nobis perſpecta poſſibilitas, adeoque eſſe in alio non nudam poſſibilitatem, ſed quid amplius exprimere debet, conſequenter ad exiſtentiam ſimul refertur. Unde in alio eſſe ſimul connotat, rationem exiſtentiæ ſufficientem quærendam eſſe in alio, conſequenter quod in alio eſt, ut exiſtat, vi alterius indigere. Enimvero ens ab alio eſt, quod vi alterius indiget, ut exiſtat (§. 27. T. 1. *Theol. natur.*). E. *Quod erat alterum.*

Subſtantiæ opponitur accidens (§. 768. *Ontol.*), enti autem a ſe ens ab alio (§. 27. T. 1. *Theol. nat.*). Quamdiu adeo demonſtratum non eſt, ſubſtantiam omnem eſſe ens a ſe, ita ut ens a ſe & ſubſtantia pro Synonymis haberi poſſint (§. 325. *Log.*); nec eidem opponi poteſt modus, quatenus ſpectatur tanquam ens ab alio. Cumque tam attributa, quam modi ſint accidentia (§. 779. *Ontol.*), & *Spinoſa* perperam attributa cum determinationibus eſſentialibus, quæ eſſentiam conſtituunt (§. 143. *Ontol.*), confundat (§. 679.), nec modos ab attributis proprie ſic dictis diſtinguat (§. 681.), modi quoque ſoli minus recte ſubſtantiæ opponuntur, quaſi nil concipiatur ab intellectu, niſi quod vel ſubſtantia ſit, vel ejus modus.

§. 683.

§. 683.

Spinoſa *ſubſtantiam non ſumit in ſignificatu recepto.* Vid. §. 769. 771. 770. *Ontol.* Enimvero *Spinoſæ* ſubſtantia eſt id, quod in ſe eſt & per ſe concipitur (§. 674.), hoc eſt, cujus cognitio non indiget cognitione alterius, adeoque quod ſubjecto inhærere intelligatur, etiamſi nihil in eodem ſupponatur, per quod intelligatur, cur inſit, quemadmodum eſſentialia concipiuntur (§. 156. 56. *Ontol.*). Patet itaque *Spinoſam* in notione ſubſtantiæ tantummodo animum advertere ad determinationes eſſentiales inſuper habitis attributis atque modis, quorum tamen ſimul in ſenſu recepto habenda ratio eſt. Lapſus Spinoſæ circa definitionem ſubſtantiæ.

Non igitur mirum eſt, quod de ſubſtantia prædicet, quæ in ſignificatu recepto de eadem demonſtrari non poſſunt, veluti quod ſit numero unica, quodque neceſſario exiſtat, ſeu ut non exiſtens concipi nequeat. Vid. prop. 5. & 7. T. 1. Eth.

§. 684.

Spinoſa *ſubſtantiam confundit cum ente a ſe.* Ad ſubſtantiam duo requirit *Spinoſa*, nimirum ut quid ſit in ſe & ut concipiatur per ſe (§. 674.), conſequenter eſſe in ſe & concipi per ſe non prorſus idem ſignificant (§. 682.). Quamobrem cum eſſe in ſe & eſſe in alio ſibi mutuo opponat, *per ax. 1. part. 1. Ethic.* eſſe autem in alio connotet id, quod in alio eſt, vi alterius indigere ut exiſtat (§. 682.); eſſe in ſe connotare debet, quod id, quod in ſe eſt, vi alterius non indigeat, quod exiſtat, conſequenter quod vi propria exiſtat. Enimvero quod vi propria exiſtit, ens a ſe eſt (§. 27. T. 1. *Th. nat.*). E. Lapſus alius Spinoſæ circa definitionem ſubſtantiæ.

§. 685.

Spinoſa *non recte atque ambigue definit finitum, ſeu limitatum* vid. §. 677. Enimvero finitum in Matheſi dicitur, cui aſſignari poſſunt termini, unde incipit & ubi deſinit, ſeu ultra quos augeri poteſt (§. 798. *Ontol.*). Atque adeo res aliqua appellatur finita, ſeu limitata, quatenus determinationibus intrinſecis, per quas concipitur (§. 142. *Ontol.*), inhærent termini, Defectus definitionis finiti Spinoſianæ.

 ſeu

ſeu limites, ultra quos realitas earundem minime extenditur (§. 468. *Ontol.*). Quemadmodum itaque linea non ideo dicitur finita, quod linea quadam alia terminari poſſit, ſed quod utrinque concipiantur limites, ultra quos non extenditur; ita quoque res quæcunque alia dici nequit finita, quod alia ejusdem naturæ terminetur, ſeu terminari poſſe concipiatur, ſed quod ipſi inhærеant limites, ultra quos realitates, quæ ipſi ineſſe intelliguntur, augeri nequeunt. *Quod erat primum.*

Verba, quod res quædam terminetur alia ejusdem naturæ, non ſatis perſpicua ſunt. Unde *Spinoſa* ſubnectit, corpus dici finitum, quia aliud ſemper majus concipimus: quod etſi verum ſit (§. 825. *Ontol.*), non tamen facit, ut verba minime perſpicua, quibus definitio effertur, intelligantur. Neque enim per hoc quod corpore dato aliud majus concipi poteſt, intelligitur, cur inſint magnitudini ipſius limites, ſed potius aliud majus concipi poteſt, quia hoſce magnitudo recipit limites, qui ineſſe intelliguntur, etiamſi de alio majore minime cogites. Terminari igitur re alia ejusdem naturæ ſignificare idem nequit, ac rationem continere limitum alteri inexiſtentium. Sed nec per hoc, quod concipiatur corpus dato majus, liquet, eidem coexiſtere poſſe corpus, quod obſtat, quo minus ipſum ſit majus, utpote in terminis ejus exiſtens, quemadmodum verba explicanda eſſe videbantur vi eorum, quæ in evincendo primo dicta ſunt. Atqui *ambigua* dicuntur *verba*, quorum ſignificatus certo determinari nequit. E. *Quod erat alterum.*

§. 686.

Error Spinoſæ in definiendo finito ſeu limitato.

Errat Spinoſa, *dum ſumit rem in ſuo genere finitam ſemper alia ejusdem naturæ terminari poſſe.* Definitionem ſuam illuſtraturus ait, cogitationem terminari cogitatione, aſt corpus non terminari cogitatione, nec cogitationem corpore. Verba hæc ambigua (§. 685.), vi applicationis in demonſtratione *prop. 8. part. 1. Ethic.* factæ, intelligi aliter non poſſunt, quam quod ens finitum nec concipi, nec exiſtere poſſit, niſi concipiatur & exiſtat res alia finita ejusdem naturæ, cui ea inſunt, per quæ intelligitur, cur illi hi potius inſint limites, quam alii, conſequenter quod rationem ſufficientem li-

mitum

mitum alterius in ſe continet (§. 56. Ontol.); adeoque cum limites alterius ponantur poſito ipſo in actu (§. 118. Ontol.), limites vero defectum realitatis ulterioris denotent (§. 468. Ontol.), nil obſtat, quo minus major realitas in ente altero eſſe poſſit. Anima phraſi Spinoſæ eſt res cogitans, ſive cogitatio, adeoque terminari debet tanquam finita alia anima, hoc eſt, nec concipi, nec exiſtere poteſt absque alia anima, quæ obſtat, quo minus eidem inſint limites ampliores, conſequenter in alia anima ineſſe debet ratio ſufficiens limitationum originariarum, quæ determinationibus eſſentialibus illius inhærent. Enimvero vis animæ, in qua eſſentia & natura ejus conſiſtit (§. 66 ſq. rat.), limitatur materialiter ſitu corporis organici in univerſo, nimirum ut percipere clare nequeat, niſi quæ in corpus iſtud agunt, ac formaliter conſtitutione organorum ſenſoriorum, quatenus ſcilicet tales inducuntur organis iſtis mutationes (§. 63. rat.). Ecquis vero dixerit, haſce limitationes in anima concipi non poſſe, neque actu eidem ineſſe poſſe, niſi concipiatur atque actu ſit anima alia, quæ obſtat, quo minus anima noſtra plura percipere poſſit objecta, quam quæ in organa ſenſoria agunt, eaque clarius atque diſtinctius, quam fert organorum ſenſoriorum conſtitutio? Quin potius cum nulla requiratur ratio, cur eſſentialia inſint (§. 159. Ontol.); limitationes iſtæ per ſe vi animæ inhærere intelliguntur. E. (§. 197. 594 Log.).

§. 687.

Spinoſismus nititur principiis precariis, confuſis atque ambiguis. Spinoſa enim hypotheſin ſuam de ſubſtantia unica infinita, cujus attributorum modificationibus neceſſariis prodeunt res ceteræ omnes (§ 671.), demonſtrare nititur ex ſuis definitionibus atque axiomatis. Enimvero ea, quæ in definitionibus ſuis ſumit, non demonſtrat. Jam vid. 533. 813. Log. *Quod erat primum.* Principia Spinoſismi.

De *ſecundo* vid. §. 679. 681 ſeq. 684. h. l. coll. §. 39. *emp.* 87. 149. Log.

De *tertio* lege §. 685.

§. 688.

§. 688.

Notio extenſionis in Spinoſa.

Spinoſæ *nonniſi confuſa fuit extenſionis notio.* Etenim acquievit in idea extenſionis, qualem ſenſu percipimus, nec ideo ejus dedit definitionem. Enimvero extenſionem in corpore nonniſi confuſe percipimus (§. 224. *Coſmol.*). E.

§. 689.

Error Spinoſæ circa notionem extenſionis.

Spinoſa *perperam extenſionem pro realitate habet* (§. 671. h. l. coll. §. 225. *Coſm.*).

Qui agnoſcit extenſionem non eſſe realitatem, quæ enti cuidam ineſt, ſed ſupponere realitatem aliam, vi cujus confuſe perceptæ ineſſe apparet, atque ſatis perſpexit, quomodo idea extenſionis in anima naſcatur (§. 103. *Pſychol. ration.*); ex hoc uno abſurditatem *Spinoſiſmi* agnoſcit.

§. 690.

Notionis extenſionis reſolubilitas.

Extenſio in ſenſu Spinoſæ *per ſe non concipitur.* Ex §. 548. 557 ſq. *Ontol.* 176. 223. 221. *Coſmol.* diſcis, quomodo extenſio naſcatur. Eam vero non percipimus, niſi quatenus plura extra ſe invicem exiſtentia tanquam in uno nobis repræſentamus (§. 548. *Ontol.*), adeoque percipimus (§. 24. *empir.*), idea nimirum extenſionis corporum in anima naſcente, dum ea ſtatus elementorum internos in unum confundit (§. 103. *rat.*). Quodſi ergo extenſionem, ſine qua corpora percipi, aut *Spinoſæ* ſtylo concipi nequeunt (§. 122. *Coſmol.*), diſtincte percipere aut cognoſcere volueris, neceſſe eſt, ut cognoſcas elementa, quorum aggregata ſunt corpora, eorumque ſtatus internos, & quomodo per eos multa repræſententur tanquam in uno. Præſupponit adeo cognitio extenſionis cognitionem multorum extra ſe invicem exiſtentium eorumque unionem. Quoniam itaque juxta *Spinoſam* per ſe concipitur, cujus cognitio non ſupponit cognitionem alterius *vi Schol. prop. 8. part. 1. Ethic.* evidens eſt, extenſionem in ſenſu *Spinoſæ* per ſe minime concipi.

§. 691.

§. 691.

Extenſio in ſenſu Spinoſæ *attributum Dei eſſe nequit* (*§.* 690. 673 *ſq.* 672.). Extenſio Spinoſæ attributum Dei eſſe non poteſt.

§. 692.

Spinoſa *errat, dum extenſionem Dei eſſe attributum ſive Deum eſſe rem extenſam contendit* prop. 2. part. 2. Ethic. (*§.* 691.). Errat extenſionem Deo tribuens.

Sufficit abunde, quod oſtenderimus, ne in ſenſu quidem *Spinoſæ*, hoc eſt, per ipſius definitiones extenſionem attributum Dei eſſe poſſe.

§ 693.

Spinoſa *non probavit extenſionem infinitam eſſe poſſibilem.* Etenim ex eo, quod ab extenſione vi imaginationis confuſe percepta removet pro arbitrio limites, non ſequitur extenſum absque limitibus eſſe poſſibile, ſed notionis hujus per arbitrariam determinationem formatæ demonſtranda poſſibilitas eſt (§. 690. & ſeqq. *Log.*): id quod nullibi fecit *Spinoſa* extenſionem perperam pro realitate habens (§. 689.); eamque absque limitibus eſſe poſſe ſumens. Infinitudo extenſionis a Spinoſa non probata.

Et quamvis extenſionem attributum Dei faciat (§. 671.), attributa autem divina infinita ſint (§. 672.); nec tamen hinc intelligitur, extenſionem infinitam dari, adeoque poſſibilem eſſe (§. 170. *Ontol.*). Eenim extenſio ne quidem in ſenſu *Spinoſæ* attributum Dei eſſe poteſt (§. 691.).

Poſſibilitas extenſionis infinitæ, ſiquidem veritati non repugnat; non adeo facile probari poteſt. Cum enim extenſum oriatur ex eo, quod extenſum non eſt (§. 223. *Coſmol.*), nempe dum elementa rerum materialium, ſubſtantiæ ſimplices (§. 182. *Coſmol.*) aggregantur (§. 221. *Coſmol.*); extenſionis infinitæ ſeu illimitatæ poſſibilitatem demonſtraturus, evincere teneretur, poſſibiles eſſe ſubſtantias ſimplices, quibus aggregatis oriatur in phænomenis extenſio infinita. Ecquis vero non videt, niſi in theoria elementorum prorſus alienus ac ho-

(*Th. nat. contr. T. II.*) Ggg ggg ſpes

ſpes fit, hanc probationem eam eſſe, quam non facile quis in ſe recipiet?

§. 694.

Error Spinoſæ de ortu corporum.

Corpora oriri nequeunt per modificationem attributi alicujus divini, infinitæ ſcilicet extenſionis, nec in ſenſu Spinoſæ *dici poſſunt modus, qui Dei eſſentiam, quatenus ut res extenſa conſideratur, certo & determinato modo exprimit.* Si vel maxime orirentur per modificationem extenſionis infinitæ; dici tamen non poſſet, quod oriantur per modificationem alicujus attributi divini (§. 691.). Enimvero extenſio nonniſi phænomenon eſt (§. 226. *Coſmol.*), nec pro realitate haberi poteſt (§. 689.), & omne corpus oritur ex eo, quod non eſt extenſum (§. 223. *Coſmol.*). Quamobrem ſi vel maxime extenſio eſſet attributum Dei, dici tamen non poſſet, corpora oriri per modificationem alicujus attributi divini. E. Patet, *quod erat primum.*

De *ſecundo* vide §. 85. *Theol. natur.* T. 1. 38. 691. h. l.

Extenſio uniformis absque omnibus limitibus, hoc eſt, figuris ſpectata (§. 621. *Ontol.*), notio imaginaria eſt. Inter abortus itaque imaginationis referri debet ortus corporum per modificationem extenſionis, quatenus nimirum per potentiam Dei extenſioni inducuntur uniformi limites varii, ſive figuræ diverſæ.

§. 695.

Potentia corporum productrix juxta Spinoſam.

Potentia Dei, per quam producuntur corpora juxta Spinoſam; *non eſt niſi potentia modificatrix* (§. 671.).

Cum ſcilicet potentiam creatricem tanquam gratis confictam rejiceret; Deo non reliquit niſi potentiam modificatricem, & hanc ſufficere arbitratus ad explicandum omnia, quæ ſunt atque fiunt in mundo materiali, ſeu univerſo corporeo. Et ſane ea de cauſa extenſionem fecit attributum Dei, ut ortus corporum absque potentia creatrice per ſolam modificatricem explicari poſſet.

§. 696.

§. 696.

Spinoſa *potentiam naturæ facit potentiam Dei (§. 853. Theol. natur. T. 1. 695. b. l.) & naturam omnem proprie ſic dictam a corporibus, ex quibus mundus conſtat, removet, ſeu naturam proprie ſic dictam non ens facit (§. 507. 505. Coſm.* coll. *§. 671. 695. b. l. 119. Coſm. 137. Ont.).* Spinoſæ error circa naturam.

Habet ea in re præeuntem *Carteſium*, qui cum ex notione extenſionis non ſequi animadverteret vim corporibus inſitam, tanquam mutationum principium (§. 136. *Coſmol.*), utpote inſtar ſubſtantiæ a materia ſive eo, quod eſt extenſum (§. 141. *Coſmol.*) diverſæ concipiendam (§. 301. *Coſmol.*); vim activam omnem corporibus abſtulit & eam ſoli Deo tribuit. Equidem *Spinoſa in Schol. prop. 29. part. 1. Ethic.* naturam naturantem a natura naturata diſtinguit; ſed eſſentiam & naturam cum *Carteſio* pro Synonymis habet. Hinc liquet, differentiam inter naturam naturantem & naturam naturatam non conſtitui in diverſitate vis activæ rerum particularium atque Dei, ſed in diverſitate eſſentiæ rerum particularium & Dei.

§. 697.

Spinoſa *non probavit in rerum natura non poſſe dari duas, aut plures ſubſtantias ejusdem naturæ, ſive attributi*, prop. 5. part. 1. Ethic. Etenim omne robur argumentationis huc redit, quod eadem a ſe invicem non diſtinguerentur, adeoque ens unum idemque forent. Quoniam attributum cum determinationibus eſſentialibus confundit (§. 679.); perinde eſt ac ſi affirmaret, duas ſubſtantias eandem eſſentiam communem habentes non poſſe per eſſentiam diſtingui. Enimvero id quidem inde eſt, quod attributum, per quod ex ipſius mente exprimitur eſſentia ſubſtantiæ, aut, rectius loquendo, entis (§. 673.), ſupponat tanquam quid illimitatum, aut depoſitis limitationibus originariis ſpectet, adeoque quatenus ſuperius aliquod genus, veluti corpus in genere, conſtituit, conſequenter ens quoddam in univerſali repræſentat (§. 230. *Ontol.*). Quoniam itaque univerſalia non exiſtunt (§. 235. *Ontol.*), ſed tantummodo ſingularia, quæ omnimode determinata ſunt (§. 226. 227. *Ontol.*), limita- Impoſſibilitas exiſtentiæ duarum ſubſtantiarum ejusdem eſſentiæ a Spinoſa non demonſtrata.

Ggg ggg 2

mitationes vero originariæ, quæ ſunt determinationum eſſentialium & per quas eſſentiæ rerum differunt, ipſi ita inhærent, ut ab iis inſeparabiles ſint (§. 894. 895. *part. 1. Theol. natur.*); evidens omnino eſt, quod diximus.

§. 698.

Contrarium oſtenditur.

In recepto ſignificatu notioni ſubſtantiæ non repugnat, ut dentur plures ejusdem generis vel ſpeciei (*§. 770. 233 ſeq. 247. 268 ſeq. Ontol.*): *immo actu dantur.* Vide §. 48. *ration.* 21. *emp.* 66. *rat.* 254. *Ont.* de pluribus animabus; & §. 176. 182. *Coſm.* de elementis, tanquam pluribus ſubſtantiis.

Non eſt, quod excipias, animas & elementa rerum materialium non eſſe ſubſtantias in ſignificatu *ſpinoſiano.* Etenim *Spinoſa* ſubſtantiam non ſumit in ſignificatu recepto & ejus notioni tacite infert aſeitatem (§. 684.). Debebat vero vocabulum ſubſtantiæ ſumere in ſignificatu recepto & demonſtrare, ſi poſſet, in eodem ſubſtantiam omnem eſſe debere ens a ſe: quod nec probavit, nec probare potuit.

§. 699.

Impoſſibilitas creationis a Spinoſa non demonſtrata.

Spinoſa *non demonſtravit, ſubſtantiam unam ab alia ſubſtantia produci non poſſe, immo abſolute ab alio produci non poſſe.* Demonſtraturus enim *prop. 6. part. 1. Ethic.* ſubſtantiam unam non poſſe produci ab alia ſubſtantia ac inde *in ej. Coroll.* illaturus eam abſolute ab alio produci non poſſe, ſupponit tanquam demonſtratum, in rerum natura non poſſe dari duas ſubſtantias ejusdem attributi, ſeu ejusdem eſſentiæ, ſive generis vel ſpeciei. Jam vide §. 697 ſq. h. l. 469 *Log.*

§. 700.

Item aſeitas ſubſtantiæ non demonſtrata.

Spinoſa *non demonſtravit, ſubſtantiam neceſſario exiſtere.* Etenim *prop. 7. part. 1. Ethic.* demonſtraturus ad naturam ſubſtantiæ pertinere, quod exiſtat, ſuppònit eam non poſſe produci ab alio. Atqui vid. §. 699.

§. 701.

§. 701.

Non omnis ſubſtantia neceſſario exiſtit, ſeu eſſentia ſubſtantiæ exiſtentiam neceſſariam minime involvit (§. 331. b. l. 310. 118. Ontol. 182. Coſmol. 48. ration.). Contrarium demonſtratur.

§. 702.

Spinoſa *non demonſtravit ſubſtantiam omnem neceſſario eſſe infinitam.* Etenim ſupponit, nonniſi unicam ſubſtantiam ejusdem attributi ſive generis exiſtere, eamque neceſſario exiſtere, ac terminari debere ab alia ejusdem naturæ, ſive eſſentiæ, ſi fuerit finita. Jam vide §. 697. 700. 698. 701. adde §. 685 ſq. Infinitudo ſubſtantiæ omnis a Spinoſa non demonſtrata.

§. 703.

Subſtantia omnis non neceſſario infinita ſeu illimitata eſt. Vide §. 48. 264 ſq. *rat.* de animabus; & §. 182. 203. *Coſm.* de elementis. Adde §. 173. *Theol. nat.* T. I. Contrarium evincitur.

§. 704.

Spinoſa *non demonſtravit præter Deum nullam dari, neque concipi poſſe ſubſtantiam*, ſeu *non dari ſubſtantiam niſi unam, eamque infinitam.* Etenim ſupponit, duas ſubſtantias ejusdem attributi, ſeu eſſentiæ, dari non poſſe, & ſubſtantiam omnem eſſe infinitam, Deumque ex infinitis conſtare attributis. Atqui lege §. 697. 702. 698. 703. 672. Unicitas ſubſtantiæ a Spinoſa non demonſtrata.

§. 705.

Falſum omnino eſt, præter Deum nullam dari, neque concipi poſſe ſubſtantiam, ſeu non dari ſubſtantiam niſi unam, eamque infinitam (§. 698. 703. b. l. 476. Log.). Contrarii veritas afferta.

§. 706.

Realitas omnis infinita ac in ſpecie cogitatio infinita non componitur ex realitatibus finitis, quæ numero infinitæ ſunt. Intellectus humanus, qui eſt realitas (§. 5.), limitatus eſt quoad modum repræſentandi objecta (§. 279. *empir.*). Atque adeo intellectus illimitatus eſt, qui in quolibet objecto diſcernibilia diſtinguere Spuria realitatis infinitæ notio exploſa.

 guere

guere valet (§. 468. *Ontol.*). Enimvero quotiescunque ſumas intellectum, qui non omnia diſcernibilia diſtinguere valet, non tamen inde prodibit intellectus, qui omnia in quocunque objecto diſcernibilia actu diſtinguit, ſed ſaltem multitudo intellectuum, quorum unusquisque omnia diſcernibilia in objecto diſtinguere minime valet, conſequenter intellectus finitus infinito prorſus heterogeneus eſt (§. 364. *Ontol.*). Patet itaque realitatem omnem infinitam non componi ex realitatibus finitis, quæ numero infinitæ ſunt. Idem valet de cogitatione, tanquam actu mentis (§. 26. 24. *empir.*).

Ad ſimilitudinem extenſionis infinitæ (de qua vero vide §. 689. 688. h. l. 804. *Ontol.*) ſibi quoque imaginatus eſt cogitationem infinitam, quaſi ea continuata in infinitum additione cogitationis finitæ naſcatur. Unde extenſio infinita ex rebus extenſis numero infinitis, & cogitatio infinita ex rebus cogitantibus numero infinitis componi ipſi viſa fuit, contra ea, quæ in præſente propoſitione demonſtravimus. Quodſi vero perpendiſſet, finitam rem concipi per limites eidem neceſſario inhærentes; notionem infinitæ prodire obſervaſſet limitis omnis remotione.

§. 707.

Falſa, quæ Spinoſæ eſt, notio rerum cogitantium deſtructa.

Res cogitantes finitæ non oriuntur modificatione cogitationis infinitæ; tanquam attributi divini, nec dici poſſunt modi attributi divini, infinitæ ſcilicet cogitationis. Quoniam enim ens oritur, dum exiſtere incipit (§. 541. *Ontol.*); cogitans exiſtit, dum cogitatio infinita modificatur, quæ tanquam attributum divinum Dei eſſentiam conſtituens ſpectatur, & res cogitantes finitæ exiſtere debent, quatenus cogitatio iſta infinitis modis modificatur. Res igitur cogitantes numero infinitæ ſimul ſumtæ conſtituunt cogitationem infinitam, quæ Dei eſſentiam abſolvunt, ſeu ea ex illis componitur. Quod abſurdum (§. 706.). E. *Quod erat primum.*

Nunc per ſe patet, quod dici nequeant modus attributi divini, infinitæ ſcilicet cogitationis. *Quod erat alterum.*

Idea animæ, quatenus ſibi conſcia ſui eſt, animæ eſſentialis, quæ cum limitata ſit (§. 63. *Pſychol. rat.*), ideam cogitationis limitatæ habemus, ut phraſi *Spinoſæ* utar, etiamſi nulla de Deo animum ſubeat cogitatio. Idea autem cogitationis infinitæ oritur, remotis limitationibus, quæ eidem inſunt (§. 1095. *part. 1. Theol. natur.*), & ejus realitas demonſtratur ex eo, quod realitas omnis in gradu abſolute ſummo poſſibilis ſit (§. 12.).

§. 708.

Error Spinoſæ circa notionem corporum & animarum.

Corpora & animæ non ſunt in Deo tanquam partes in toto, nec dici poſſunt particulæ Dei. Quoniam enim partes omnes ſimul ſumtæ idem ſunt cum toto (§. 341. *Ontol.*); corpora omnia ſimul ſumta & animæ omnes ſimul ſumtæ idem ſunt cum Deo, ſeu ſaltem cum aliquo, quod Deo neceſſario inexiſtit, & ſine quo Deus eſſe ac concipi nequit. Deus adeo corpora omnia animasque omnes actu in ſe continet tanquam ad eſſentiam ſuam pertinentes. Unde aliter id, quod Deo tanquam infinitum tribuitur, concipi nequit, quam quod actu in ſe contineat omnes modificationes, quæ non conſiſtunt niſi in limitum variatione (§. 830. *Ontol.*), poſſibiles, conſequenter tam corpora, quam animæ oriuntur in ipſo Deo per modificationem attributi divini. Jam ex §. 694 707. patet *primum.*

Sua ſponte hinc fluit *alterum.*

§. 709.

Fataliſmus univerſalis Spinoſæ.

Spinoſa *fataliſta univerſaliſta eſt.* Etenim juxta eum in rerum natura nullum datur contingens, ſed omnia ex neceſſitate divinæ naturæ determinata ſunt ad certo modo exiſtendum & operandum *per prop. 29 part. 1. Ethic.* & quicquid ex aliquo Dei attributo neceſſario ſequitur, id neceſſario exiſtit, *per prop. 12. part. 1. Ethic.* nec voluntas vocari poteſt cauſa libera, ſed tantum neceſſaria *per prop. 32. part. cit.* adeoque nec Deus operatur, ex libera voluntate, *per Cor. 1. prop. cit.* ut res nullo alio modo neque alio ordine a Deo produci potuerint, quam productæ ſunt, *per prop. 32. part. 1 Ethic.* Nec in mente eſt libera voluntas, ſed ea ad hoc vel illud volendum determinatur a cauſa, quæ et-

iam

iam ab alia determinata eſt, & hæc iterum ab alia, & ſic in infinitum, *per prop. 48. part. 2. Ethic.* & homines tantummodo ſe liberos eſſe opinantur, quatenus ſuarum volitionum ſibi ſunt conſcii, & de cauſis, a quibus diſponuntur ad volendum, ne per ſomnium quidem cogitant, *per Schol. prop. 36. part. 1. Ethic.* Jam vide §. 528.

§. 710.

Fatalismus univerſalis a Spinoſa falſo aſſertus.

Spinoſa *Fatalem rerum omnium neceſſitatem nec demonſtravit, nec demonſtrare potuit.* Etenim *Spinoſa* eam demonſtraturus *prop. 16. part. 1. Ethic.* tuetur, ex neceſſitate divinæ naturæ ſequi omnia, quæ ſub intellectum infinitum cadere poſſunt; & hinc *prop. 17.* infert, quod ex ſola ſuæ naturæ neceſſitate agat, quia præter eum non exiſtit aliquid, a quo ad agendum determinetur. Enimvero omnia ex divinæ naturæ neceſſitate ſequi probat, quod ex data cujuscunque rei definitione intellectus concludat, quæ revera ex eadem, hoc eſt, ipſa rei eſſentia, neceſſario ſequuntur. Hinc autem minime ſequitur, quod infert. Etenim ſi cogitationis infinitæ (§. 707.) & extenſionis notionem imaginariam non ſumſiſſet, tanquam realem (§. 689.), & utramque Deo attribuiſſet tanquam attributum, quod infinitam ejus eſſentiam exprimit (§. 671.); minime hinc intuliſſet, quod omnia neceſſario inde ſequantur. Sed ſi, quæ animæ inſunt, realitates limitatas diſtincte cognoviſſet, easque Deo in gradu abſolute ſummo tribuiſſet (§. 70.), Deo competere intellectum infinitum agnoviſſet (§. 117. 118.), & ex eo tantummodo neceſſario ſequi eſſentias rerum (§. 94.), ſeu quicquid poſſibile perſpexiſſet (§. 327.); vidiſſetque intellectum & potentiam divinam non eſſe rationem ſufficientem, cur ens quoddam finitum exiſtat (§. 349.), neque adeo poſito intellectu divino & poſita potentia divina poni res finitas in actu (§. 118. *Ontol.*), ſed ſimul requiri voluntatem Dei (§. 350.), eamque liberrimam (§. 277.). Patet itaque abſolutam rerum omnium neceſſitatem a *Spinoſa* non eſſe demonſtratam. Quod vero neque demonſtrare potuerit, intelligitur ex §. 338. 354-356. 330-332. 334. h. l. 561. *Coſmol.* 761. *Theol. natur.* T. 1.

§. 711.

Spinoſiſmus falſa hypotheſis eſt (§. 671 ſq. coll. §. 704 ſq. 691 ſq. 694. 707. 710.). Falſitas hypotheſeos Spinoſæ.

§. 712.

Errat Spinoſa, *dum nullos dari in rerum natura fines contendit, ſeu cauſas finales nihil eſſe pronunciat* in Appendice ad part. I. p. 36. *niſi humana figmenta.* Etenim id infert ex eo, quod omnia naturæ æterna quadam neceſſitate procedant. Vide vero §. 712. h. l. coll. §. 378. *Log.* Adde §. 608. 645. 648 ſqq. *Th. natur.* T. I. coll. §. 202. 594. *Log.* Fines ex univerſo a Spinoſa perperam relegati.

Cum finibus *Spinoſa* ſapientiam Dei tollit (§. 678. *rat.*), quam nullam eſſe agnoſcit, ſed inter humana figmenta refert: qui quam pietati noxius ſit error, ſuo tempore abunde conſtabit, quando praxin officiorum erga Deum demonſtraturi ſumus.

§. 713.

Errat Spinoſa, *dum miracula in numerum impoſſibilium refert.* Quoniam *Spinoſa* Fataliſta eſt & quidem univerſaliſta, fatalem rerum omnium neceſſitatem, ſublata omni rerum contingentia & libertate agendi, ex ipſo Deo deducens (§. 709.); nil quicquam aliter fieri poteſt, quam quod fit: unde & *prop.* 33. *part.* 1. *Ethic.* tuetur, res nullo alio modo, neque alio ordine a Deo produci potuiſſe, quam productæ ſunt, & *in Cor.* 1. *prop. præced.* negat, Deum operari ex libera voluntate. Impoſſibile igitur juxta ipſum eſt, ut in rerum natura exiſtat effectus, cujus cauſa naturalis ſufficiens minime exiſtat. Quamobrem cum miraculum non contingat, niſi quando naturales deficiunt cauſæ actum ejus, quod poſſibile eſt, determinantes (§. 518. *Coſmol.*); juxta *Spinoſam* impoſſibile eſt, ut unquam miraculum aliquod contingat, adeoque miracula in numerum impoſſibilium refert. Jam lege §. 363. *Th. nat.* T. I. Miraculorum impoſſibilitas falſo a Spinoſa aſſerta.

§. 714.

Spinoſiſtæ irreligionarii ſunt, ſeu nulla ipſis eſt religio (§. 709. 571.). Religionis per Spinoſiſmum ſublatio.

Juxta *Spinoſam* Deo nulla relinquitur in agendo libertas, cumque nulla concedatur ſapientia (*not.* §. 712.), nulli admittantur in rerum (*Theol. nat. contr. T. II.*). Hhh hhh natura

natura fines (§. *cit.*); nec Deo competit directio eorum, quæ in univerſo contingunt, ad certos fines. Quamobrem cum iſta directio ſit gubernatio divina (§. 899. T. 1. *Theol. nat.*); Deus univerſum juxta *Spinoſam* minime gubernat, atque adeo *Spinoſa* tollit, quod præcipuum in providentia divina (§. 922. T. 1. *Theol. nat.*). Qui hæc perpendit, facile perſpiciet, quod in Spinoſiſmo religio non ſubſiſtat. Cognitionem quidem Dei *in prop. 28. part. 4. Ethic.* plurimum commendat; in hac vero cognitione non magis cultus quidam conſiſtit, quam in cognitione naturæ, cui ſedulam navamus operam, qui eadem delectamur. Et ſane conſtat, *Spinoſam* ſummum hominis bonum in cognitione veritatis theoretica quæſiviſſe, & ex ejus hypotheſi Deum cognoſcere idem eſſe, ac res naturales per cauſas ſuas cognoſcere.

§. 715.

Obligatio divina ad actiones certas ſublata

Spinoſiſta tollit omnem obligationem divinam ad honeſtas actiones committendas, malas vero omittendas (§. 709. 544.).

§. 716.

Spinoſiſmi cum atheismo comparatio.

Spinoſismus ab atheismo parum diſtat, & æque noxius eſt, immo certo reſpectu magis nocet, quam atheismus. Etſi enim *Spinoſa* admittat Deum, omnium rerum cauſam primam & unicam (§. 672.); Deum tamen fingit a vero Deo, qui ſapientia ſumma & voluntate liberrima præditus, qui univerſum hoc ſapientia ſua gubernat, & in quo animæ ac corpora, &, ſi quæ præterea dantur, res cogitantes, non exiſtunt, quemadmodum partes in toto, prorſus diverſum (§. 640. 431. 902. *Th. nat.* T. 1. 708. h. l.). Perinde igitur eſt, ac ſi Deum verum exiſtere negaret. Jam vide §. 411. & ſic prodibit *primum.*

Porro Spinoſismus tollit omnem religionem atque obligationem divinam ad certas actiones committendas, alias vero omittendas (§. 714 ſq.), perinde ac atheismus (§. 516. 539.). Atqui atheismus noxius eſt, quatenus per eum religio omnis atque obligatio divina ad certas actiones committendas, alias vero omittendas tollitur. E. Apparet quoque *ſecundum.*

Cum Spinoſiſmo indivulſo nexu cohæret fatalismus univerſalis (§. 709.). Quamobrem cum per hunc fatalis neceſſitas ad omnes omnino hominum actiones extendatur (§. 528), cum

atheismo

atheismo autem fatalismus univerſalis non neceſſario conectatur (§ 531.); praxi morali magis obſtat Spinoſismus, quam Atheismus in ſe ſpectatus, cui quippe nonniſi per accidens fatalismus univerſalis accedit. E. Intelligitur *tertium.*

§. 717.

Epicureismus eſt opinio, qua negatur intrinſeca actionum honeſtas & turpitudo atque obligatio divina ad alias actiones committendas, alias vero omittendas. Unde *Epicurei* dicuntur, qui hanc opinionem fovent. Epicureismi definitio.

Nos citra infamiam philoſophi nomen retinuimus, tanquam terminum receptum, de ipſa *Epicuri* mente parum ſolliciti. Neque vero eſt, quod verearis confundi Epicureismum cum atheiſmo practico. Etenim atheus practicus non negat obligationem divinam; ſed ejus parum memor agit, quæ eidem contrariantur (§. 502.); unde error ejus non in theoria, ſed in praxi conſiſtit. Atheus practicus novit, ſe agere quæ Deo diſplicent; hoc tamen parum curat: aſt Epicureus negat, diſplicere Deo, quod agat, ſed ipſi perinde eſſe, quomodocunque vivat homo.

§. 718.

Epicurei exiſtimant licere homini actiones ſuas determinare ex ſuo arbitratu, niſi quatenus lege civili probibentur (*ſ.* 717. h. l. coll. *984 ſq. Theol. natur. T. 1.*). In ſe itaque & quoad Deum actiones omnes indifferentes ſtatuunt, easque demum cenſeri bonas vel malas, prout lege humana, ſeu civili præcipiuntur aut prohibentur. Quomodo Epicurei actiones ſuas determinent.

Suprema lex Epicureorum eſt: Quod lubet, licet. Unde lex civilis, quando libidini propriæ obſtat, videtur jugum, quod excutere mallent, ſi poſſent.

§. 719.

Epicurei exiſtimantes licere homini actiones ſuas ex ſuo arbitratu determinare niſi quatenus lege civili probibentur, errant (*ſ.* 974. *Th. nat. T. 1.* 593. *Log.*). Error Epicureorum de vivendi licentia notatus.

§. 720.

Epicurei Deum faciunt dominum indulgentiſſimum, non vero dominium Dei negant. Non jus Dei aliquid præcipiendi, vel Epicureorum de dominio Dei ſententia.

vel prohibendi in dubium vocant, ſed Deum nihil eorum, quæ in ſe indifferentia ſunt, præcipere vel prohibere præter omnem neceſſitatem jugum impoſiturum hominibus, aſſerunt (§. 717.). Nunc vide §. 959. *Th. nat.* T. 1. & ſic conſtabit de eo, quod dominium Dei non in dubium vocent.

Ex tenore §. 699. 698. 700. *Th. nat.* T. 1. 717. h. l. inferunt Deum eſſe dominum indulgentiſſimum.

Ex hypotheſi actionum indifferentiæ de Deo argumentantur Epicurei humano more, propterea quod vident dominum permittere ſervo, quem amat, ut faciat, quod vult, ne ipſum privare videatur voluptate, qua frui poterat.

§. 721.

Error Epicureorum circa indulgentiam Dei.

Errat Epicureus, dum ſibi perſuadet bonitati divinæ non repugnare, ut homines actiones ſuas pro arbitratu determinare permittat, non vero ad quasdam committendas, ad alias vero omittendas obliget (§. 992 975. 991. 997. Th. nat. T. 1. 28. Ont.).

Argumentatio, quæ a bonitate divina deducitur, ſpeciem omnem ſtatim amittit, ubi ad moralitatem intrinſecam animum adverteris.

§. 722.

Falſitas Epicureiſmi.

Epicureiſmus falſa opinio eſt (§. 717. 500. h. l. 987. Theol. natur. T. 1.).

F I N I S
PARTIS II. THEOLOGIÆ NATURALIS.

INDEX

INDEX
IN OMNES PHILOSOPHIÆ PARTES TOMI I. II.

Ne in evolvendo error committatur, ſequentes literæ hic appoſitæ probe ſunt obſervandæ, quarum D. *Diſcurſum præliminarem*, L. *Logicam*, O. *Ontologiam*, C. *Coſmologiam*, PE. *Pſychologiam empiricam*, PR. *Pſychologiam rationalem*, TN. T. 1. *Theologiam naturalem Tom. 1.* TN. T. 2. *Theologiam naturalem Tom. 2.* numerus vero paragraphum ejusdem denotat.

A.

Abſentia corporis in dato loco, PE. 64
Abſens quid dicatur, PE. 63
Abſentia quomodo Deus cognoſcat in hypotheſi Anthropomorphitarum, TN. T. 2. 590
Abſoluta neceſſitas unde oriatur, O. 315 cur contingentiæ repugnet, ib. 317
Abſolute quæ de rebus enuncianda, L. 60
Abſtractiones quomodo fiant claræ ac diſtinctæ, L. 120. PE. 284
Abſtractorum ſcala, PE. 334. mechanica repræſentatio in corpore, PR. 396
Abſtrahendi facultas. Definitio, PE. 282 exercitium, 283. & ſeqq.
Abuſus. Definitio, TN. T. 1. 646
Abuſus libertatis cauſa mali moralis, TN. T. 1. 580. in ſe præſcibilis & ab æterno præſcitus a Deo, ib. 713. cur a Deo permittatur, ib. 714. cur non obſtet perfectioni mundi, ib. 715. num a Deo impediri potuerit, ib. 715. quomodo impediri poſſit, ib. 716. an eum impedire Deum deceat, ib. 717. an ſit neceſſarius, ib. 720
Abuſus libertatis permiſſio num voluntati divinæ repugnet, TN. T. 1. 722
Abutendi libertate potentia num ab homine tolli poſſit, TN. T. 1. 718
Acceſſus corporum ad ſe invicem, C. 467. 468
Accidens. Definitio, O. 785. proprium, ib. 785
Accidens ſeparabile & prædicabile, L. 66
Accidentia cur ſine ſubſtantia exiſtere nequeant, O. 791
Accidentia extrinſeca. Definitio, O. 783
intrinſeca. Definitio, ib. 783
Accidentia a natura ad actum perducuntur, TN. T. 1. 854
Acquieſcentia in ſeipſo. Definitio nominalis, PE. 749. realis, ib. 751. exiſtentia evicta, ib. 750. qualis ſit affectus, ib. 753. 763. effectus ib. 764 vocabuli ſignificatus receptus, ib. 754. quo ſenſu Deo tribuenda, TN. T. 2. 248

Actio. Definitio, O.713. unde oriatur, ib.717.721. cur in tempore naſcatur, ib.730.732. quo ſenſu Deo tribuatur, ib.*not.*730. TN.T.1.1008. qualis competat enti infinito, O.848. quænam nobis in mentem revocet, PE.112. infert præſentiam reſpectu patientis, TN.T.1.1020
Actio cauſæ efficientis principalis & inſtrumentalis, O.914
Actio compoſita. Definitio, O.731
ſimplex Definitio, O.731
Actio contraria quæ dicatur, C.317
corporis, C.133.134
in diſtans quæ dicatur, C.322. num impoſſibilis, C.323
moventis in corpus, quod vehitur, C.372
Actio animæ in corpus, num obſervetur, PE.955. num ideo rejicienda, quod non obſervetur, PE.956
Actio corporis in mentem num obſervetur, PE.950. num ideo rejicienda, quod non obſervetur, PE.950
Actio Dei in creaturas num tollatur negato influxu phyſico, ſeu actione animæ in corpus, PR.609
Actio recta & minus recta quænam dicatur, TN.T.1.950
Actionis & reactionis æqualitas, C.346 contrarietas, ib.318. nexus neceſſarius, ib.315
Actiones quomodo per lineas exponantur, O.738. quando media fiant, O.938 elementorum, C.293. ad quas homo obligatur, TN.T.1.975.& ſeqq. quatenus Deo tribuendæ, TN.T.2.74
Actiones diverſæ. Definitio, O.735
eædem. Definitio, O.735
Actiones appetibiles quænam, PE.930
averſabiles quænam, PE.930
præteritæ quando mentem ſubeant, PE.111
ſpontaneæ quænam, PE.933
Actiones creaturarum quantum a Deo dependeant, TN.T.1.881
Actiones Dei rectæ, TN.T.1.1059
juſtæ, ib.1071
Actiones externæ quænam dicantur, TN.T.1.567. quomodo phyſice & moraliter ſpectentur, ib.568
Actiones humanæ. Diviſio in externas & internas, TN.T.1.567. dependentia a Deo, ib.882. directio voluntati divinæ conformis, ib.905.906.910. eidem contraria, ib.921. directio ad imperfectionem univerſi, cur non impediat ſummam mundi perfectionem, ib.921. reſpectus ad alios directus & indirectus, TN.T.1.1068
Actiones internæ quænam dicantur, TN.T.1.567. quomodo phyſice & moraliter ſpectentur, ib.568. ordo earum naturalis, ib.570
Actiones liberæ quænam dicantur, TN.T.1.913. quo modo inficiantur malo morali, ib.580. cur ſecundum voluntatem Dei determinandæ, ib.970
Actiones malæ num turbent ordinem naturalem modificationum animæ, TN.T.1.571
Actiones malæ externæ quomodo actuentur, quatenus phyſice ſpectantur, TN.T.1.572. quomodo ſeſe habeant in conſuetis ſyſtematis explicandi commercium animæ ac corporis, ib.573 quomodo ſe habeant ad corpus & ſtatum externum, ib.575
Actiones malæ internæ quomodo actuentur, quatenus phyſice ſpectantur, TN.T.1.569. quales ſunt quoad animam, ib.574
Actiones naturales quænam dicantur, TN.T.1.913. cur liberæ cum iisdem eodem modo determinandæ, ib.914.915. non diverſo, ib.916
Actionum identitas, O.733. diverſitas, ib.734. quantitas, ib.737. menſurabili-

bilitas, ib. 741. cognitio mathematica, ib. 742. metiendarum modus, ib. 743. phantasmata quomodo producantur, PE. 111
Actionum ſpecificatio undenam ſit, TN. T. 1. 878
Actionum divinarum rectitudo, TN. T. 2. 245
Actionum intrinſeca moralitas ab atheo admittenda, TN. T. 2. 500
Actionum rectitudo humana quænam ſit, TN. T. 2. 744
Actualia quænam in mundo fiant, C. 97. 98
Actualitas. Definitio, O. 174. rerum unde pendeat, TN. T. 1. 433. & TN. T. 2. 377
Actualitatis contingentium ratio ultima, TN. T. 1. 438. juxta S.S. ib. 440. ratio ſufficiens in mundo, TN. T. 2. 378
Actualitatis creaturarum continua dependentia a Deo, TN. T. 2. 390
Actuoſitas quid ſit, TN. T. 1. 108
Actus reflexi quinam dicantur, PE. 262
Acumen. Definitio, PE. 332. gradus, ib. 335. medium, ib. 333. 342. pervidendi abſtracta in concretis, O. 7. 450. quando majus, ib. *not.* 490
Acumen pervidendi abſtracta in concretis in quo conſiſtat, PE. 336. quomodo juvetur, ib. 337. 338
Acumen mathematicum cur per ſe nil juvet in Metaphyſica, PR. 556
Acumen ſenſuum intrinſecum quomodo comparetur, PR. 276
Acumen viſus intrinſecum quomodo acquiratur, PR. 275
Acumen divinum, TN. T. 2. 109. quale ſit, ib. 110. 111. 112
Adjunctum. Definitio, O. 711
Adverſarii autoris vociferationes abſurdas continuant, TN. T. 1. 68. confunduntur, ib. 993
Aedificii novi idea quomodo vi imaginationis producatur, PE. 149
Aequalia. Definitio, O. 349
Aequalium compoſitio, O. 371
minorum relatio ad majus, ib. 370
Aequalitas. Definitio, O. 350. unde colligatur, ib. 366. & ſq.
Aequalitas numero ejusdem, O. 351
eorum, quorum idem æquemultiplex, O. 384
reſiduorum, ib. 374
Aequemultiplex. Definitio, O. 380
Aequemultiplicia quando æqualia, O. 382
quando inæqualia, O. 383
Aequeſubmultiplicia. Definitio, O. 388. æqualitas, ib. 389. quomodo æqualitas inde colligatur, ib. 390. quomodo inæqualitas, ib. 391
Aequitas in interpretando. Definitio, L. 892. regulæ, ib. 891
Aequivocatio. Definitio, L. 321. quando non moleſta, ib. 322
Aeternitas. Definitio, TN. T. 1. 39. quomodo Scholaſticorum definitio intelligenda, ib. 39. quomodo differat a tempore infinito, ib. 42 1016. cur tempori incommenſurabilis, ib. 40. immenſitas evicta, ib. 42. & imaginabilis effecta, ib. 43
Aeternitas Dei, TN. T. 2. 30. evicta, TN. T. 1. 74. conſenſus S.S. ib. 76. ejus incommunicabilitas, ib. 1017. cur mundo TN. T. 2. 51. enti finito cuicunque, ib. 52. & animæ incommunicabilis, ib. 53. num ſit temtus infinitum, ib. 50
Aeternitas mundi in hypotheſi athei, TN. T. 2. 444. & ſeqq. num atheiſmum inferat, ib. 447. quomodo atheo ſuſpecta reddatur, ib. 495

Aeternitas cognitionis divinæ, TN. T. 1. 319
volitionis ac nolitionis divinæ, TN. T. 1. 319
decretorum divinorum, TN. T. 1. 504
juxta S. S. TN. T. 1. 591
eſſentiarum, TN. T. 1, 195
voluntatis divinæ, TN. T. 2. 191

Æternitas animæ a parte poſt quænam ſit, TN. T. 2. 54

Aeternum quid dicatur, TN. T. 1. 39

Affectus. Definitio, PE. 603. quinam ſignificatus uſui loquendi conformis, ib. 604. unde oriantur, ib. 605. quales ſint, ib. 606. quid in corpore im-portent, ib. 611. quando evaneſcant, ib. 628. cur nunc in eodem ſubjecto excitentur, ib. 629. cur ab objecto eodem in uno producantur, in alio non producantur, ib. 630. in quonam con-ſiſtant, PR. 504. an vim repræſenta-tivam univerſi excedant, PR. 506. differentia eorum intrinſeca PR. 505. quales ipſis motus in corpore reſpon-deant, ib. 513. 514. cur in Deum proprie non cadant, TN. T. 1. 1103. quomodo inſint per eminentiam, TN. T. 1. 1104. in quos errores hic facilis eſt prolapſus, TN. T. 1. 1104. in ſenſu proprio Deo tributi ab An-thropomorphitis, TN. T. 2. 609. quo ſenſu Deo tribuantur, TN. T. 2. 213

Affectus jucundi quinam ſint, PE. 608
moleſti quinam ſint, ib. 609. quomodo in jucundos mutentur, ib. 631
mixti quinam ſint, ib. 610
oppoſiti quando eadem re in di-verſis ſubjectis exciten-tur, ib. 632

Affectibus jucundis unde ſit vehementia appetitus, PR. 507
moleſtis unde ſit vehementia averſionis PR. 509

Affirmatio. Definitio, L. 202. ſignum. L. 203

Agens. Definitio, O. 720

Aliquid. Definitio. O. 59

Amans quando gaudeat, PE. 335

Amor. Definitio nominalis, PE. 630. realis, ib. 647. quinam ſignificatus vocabuli uſui loquendi conformis, ib. 653. qualis ſit amor, ib. 634. quo-modo oriatur, ib. 645. 646. 647. quando oriatur, ib. 648. cur uniat homines, ib. 659. quando odio re-pugnet, ib. 683. quando in odium mutetur, ib. 684. quando cum odio ſimul oritur, ib. 685. quando odi-um extinguit, vel ab ipſo extingui-tur, ib. 686. ejus effectus, ib. 640. 642. 652. effectus quidam ſingula-ris, ib. 659. ſigna, ib. 641. 643. 692. 710. 721. quo ſenſu Deo tribuatur tanquam effectus, TN. T. 2. 238

Amor animalium num datur, PE. 654. in quo conſiſtat, ib. 657. qui-nam ſit ejus effectus, ibid. 656

Amor rerum inanimatarum num detur, PE. 654. in quonam conſiſtat, ib. 657. quinam ſit ejus effectus, ib. 655

Amor creaturarum Deo tributus, TN. T. 2. 232

Amor Dei erga homines, TN. T. 2. 233

Amor ſui ipſius Deo tribuendus, TN. T. 2. 229

Amoris Dei univerſalitas, TN. T. 1. 746. objectum, TN. T. 1. 704

Amoris rerum inanimatarum & bruto-rum ſignum, TN. T. 1. 703

Anacardinæ confectionis uſus in roboran-da

da memoria, PR. 319. uſus nimius furoris cauſa, PR. 319

Analogia fidei, per quod conſtituatur, L. *not.* 946

Analogia inter vim animæ & vim motricem corporis, PR 77

Analyſis notionum quid ſit, PE. 339

Analyſeos perfectæ exemplum, O. 51. 357

Anatomia. Definitio, L. 716

Angulus rectilineus quomodo tactu dignoſcatur, PR. 168

Angulorum ſpecies & numerus quomodo tactu dignoſcantur, PR. 169. 170

Anima, L. *not.* 146. quando rerum perceptarum ſibi conſcia, PR. 10. quando ſui ipſius conſcia, ib. 12. cur materialis eſſe nequeat, ib. 47. cur ſit ſubſtantia ſimplex, ib. 48. cur corporis attributa habere nequeat, ib. 49. cur alia attributa quam corpus habeat, ib. 52. quomodo ſibi mundum repræſentet, ib. 62. cur ſibi conſcia ſit dependentiæ actionis ſenſibilium in organa a ſitu corporis, ib. 444. cur ſit corporis interpres, ib. 540. quomodo a Deo modificetur in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, ib. 591. qualis ſit cauſa in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, ib. 592. quomodo in corpus agat in eodem ſyſtemate, ib. 597. cur a parentibus propagari non poſſit, ib. 700. num per traducem propagetur, ib. 703. ubi præexiſtat, ib. 704. quomodo in fœtum immittatur, ib. 705. quam patiatur mutationem, dum fœtus in utero formatur, ib. 710. 711. quomodo ſeſe habeat ad corpus unienda pro diverſitate ſyſtematum, ib. 719. cuinam corpori uniri poſſit in hac ſerie rerum pro diverſitate ſyſtematum, ib. 720. cur cum corpore interire nequeat, ib. 730. 731. quomodo interire deberet, ib. 732. num poſt mortem corporis memoriam ſui conſervet, ib. 746. quo ſenſu mortalis foret, ib. 736. num ſit a morte corporis ſuperſtes, ib. 744

Anima humana. Definitio, PE. 20. exiſtentia, ib. 21. 22. prædicata eidem tribuenda, ib. 27. quomodo cognoſcatur, ib. 28. diverſi ejus ſtatus, ib. 45. 47. poteſtas in claritatem perceptionum, ib. 236. actio in corpus num obſervabilis, ib. 955. an eadem rejicienda, quod non obſervetur, ib. 956. quæ ipſi inexiſtentia rationem in corpore agnoſcant, ib. 959. quænam ejus mutationes a mutatione corporis pendeant, ib. 948. 961. quod ſit ſui ipſius determinatrix, ib. 932. qualis ſit ſpiritus, TN. T. 1. 139. in quo ente exiſtentiæ ſuæ rationem ſufficientem habeat, TN. T. 1. 64. a Deo conſervatur, TN. T. 1. 851. ſine concurſu Dei agere non poteſt, TN. T. 1. 871. ſeipſum annihilare, ib. 865. & deſtruere nequit, TN. T. 1. 866. ſimilitudo cum Deo, ib. 182

Anima humana aliqua cur Deus eſſe non poſſit, TN. T. 2. 60

Anima mundi cur non ſit Deus, TN. T. 1. 159. error unde profluxerit, TN. T. 1. 159. num in Anthropomorphiſmo ſit Deus, TN. T. 2. 595

Animæ duplex facultas, 53. D.
eſſentia, PR. 66. 68
diverſitas a corpore, PR. 51. 80
plenitudo, ib. 264
materialitas a quibus aſſerta, ib. 35
modificationes harmonicæ cum corpore unde pendeant in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, ib. 593

Animæ imperfectio, PR. 656
influxus in corpus phyſicus, ib. 559. 567
intuitus ideæ univerſi cur limitetur, ib. 194
natura, ib. 67. 68
ortus, ib. 698
ſpiritualitas, ib. 645
ſtatus in ſomnio ib. 250
dum vigilamus, ib. 251
in ſomno ib. 59
tendentia ad ſtatus mutationem ib. 56
translatio e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum, ibid. 710. 711. 714
Animæ natura per naturam Dei illuſtratur, TN. T. 1. 184
Animæ cur non ſint entia a ſe TN. T. 1. 59. quale ſint ens, ib. 159. quid ſint reſpectu Dei, ib. 786. quando a Deo creatæ, ib. 780. 783. exiſtentia non in loco, ib. 1043. ſed ut in loco, ib. 1045. illocalitas, ib. 1034. præſentia mediata & immediata in corpore, TN. T. 1. 1029. præſentia illocalis, ib. 1042. quomodo ſint præſentes ſuis corporibus & partibus quibuslibet, ib. 1028. vita qualis ſit, ib. 109. cur ex nihilo producendæ, TN. T. 2. 335
Animæ brutorum quales ſint, PR. 749. 752. num ſint ſpiritus, PR. 764. quomodo oriri & interire debeant, ib. 768. num ſint immortales, ib. 770. a Deo conſervantur, TN. T. 2. 852
Animarum differentiæ intrinſecæ, PR. 523. 524
aſeitas deſtructa, TN. T. 2. 481
creatio demonſtrata, ib. 338
Animarum contingentia evicta, TN. T. 2. 329. 331
exiſtentia qualis ſit, ibid. 334
ideæ quomodo oriantur, ib. 97
notio Spinoſiana refutata, 708
cognitio Deo vindicata, ib. 99
Animalium quando commiſeremur, PE. 701
dominus quinam ſit, TN. T. 1. 966
Animoſitas. Definitio nominalis, PE. 847. ortus ib. 848. ratio, ib. 849
Definitio realis, PE. 850. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 851. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 271. cur tribui poſſit, TN. T. 2. 272
Annihilatio. Definitio, O. 540. cur in mundo non detur, TN. T. 1. 836. cur ſit miraculum, ib. 869. quomodo fieret, ib. 859. cur actionem poſitivam non requirat, ib. 860. cuinam poſſibilis, ib. 861. unde pendeat, ib. 862
Annihilatio entis a ſe cur impoſſibilis, TN. T. 1. 38
Annihilationis Dei impoſſibilitas, TN. T. 2. 31
Annihilationis mundi poſſibilitas, TN. T. 2. 399
Antecedens. Definitio, L. 379. quando negandum, L. 1084
Anthropomorphiſmus. Definitio, TN. T. 2. 579
Anthropomorphiſmus craſſus quid ſit, TN. T. 2. 579. defenſus a Rabbinis, TN. T. 2. 581. 591. 597. num cum Gentiliſmo neceſſario connexus, ib. 652

652. refutatus, TN. T. 2. 598. 599. 600. 601
Anthropomorphiſmus ſubtilis quid ſit, TN. T. 2. 580. everſus, ibid. 611. 612
Anthropomorphiſtæ quinam dicantur, TN. T. 2. 580. num ſint athei, Deiſtæ, antiſcripturarii, ib. 615. quinam ſint, ib. 602. refutati, ib. 612. 613
Anthropomorphitæ quinam dicantur TN. T. 2. 579. num ſint athei, Deiſtæ, antiſcripturarii, ib. 614. an Materialiſtæ, ibid. 623. refutati, ibid. 601
Antiquum. Definitio, O. 862
Antiſcripturarius quinam dicatur, TN. T. 2. 523. num neceſſario ſit irreligionarius, ib. 525. num atheus, ib. 527
Apertum quid dicatur, TN. T. 1. 179
Apoplexia qualis ſit ſtatus animæ, PR. 15
Apperceptio. Definitio, PE. 25. ejus ab arbitrio noſtro dependentia, PE. 234. unde naſcatur, PR. 20. quosnam actus involvat, PR. 22. & ſeqq. quando locum non habeat, PR. 16. 708. quando locum habeat, ibid. 10. 13. quando tollatur, ib. 19. 20. cur brutis tribuenda, ib. 751. continua in Deo, TN. T. 1. 187
Apperceptio ſui ipſius quatenus in animam cadit, PR. 12
Appetitio ſub ratione boni quænam dicatur, PE. 895. quando locum habeat, PE. 896
Appetitionis geneſis quomodo innoteſcat, PE. 924
Appetitiones quomodo producantur in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, PR. 613. num ſint præſtabilitæ, ib. 630. quid iis in corpore reſpondeat, ib. 501. 503. eorum ſigna, ib. 503. quod eodem modo dependeant a perceptionibus in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ & influxus phyſici, ib 631. unde ſit earum vehementia in affectibus jucundis, ib. 507
Appetitiva facultas. Pars inferior. PE. 584
Pars ſuperior, PE. 880. 881. quomodo vi priſtinorum motivorum determinetur, ib. 922
Appetitus. Definitio, PE. 579. lex, PE. 904. objectum, ib. 929. ratio ſufficiens, ib. 586. quomodo a Scholaſticis dividatur, ib. 583. quo ſimili convenienter illuſtretur, ib. 925. quomodo noſcatur, ib. 589. quod ſit, PR. 495. quo ſenſu dicatur inclinatio animæ, PR. 495. num cadat in bruta, PR. 757. quod non dependeat a modo, quo ſenſationes a corpore dependent, ib. 525
Appetitus lex quænam dicatur, PE. 903
Appetitus limitatio unde pendeat, TN. T. 2. 211
Appetitus regulæ quænam dicantur, PE. 902
Appetitus iraſcibilis quid ſit, PE. 583
concupiſcibilis quid ſit, ibid. 583
fortis quinam ſit, ibid. 911
confuſus in affectibus jucundis, PR 508 in mixtis, PR 512
rationalis. Definitio, PE. 880. Definitio realis, PR. 517. quando cum ſenſitivo conſentiat, ib. 908. 909. quando per ſenſitivum fortior fiat, ib. 912. num ex vi repræſentiva univerſi fluat, PR 519
ſenſitivus. Definitio, PE. 580. PR. 515. objectum, PE. 591. 893. gradus, PE. 599. quando fortior evadat, PE. 595. quomodo rationalem fortiorem efficiat, ib. 912. quando cum

cum rationali conſentiat, BE. 908. 909. quando mutetur quoad gradum, ib. 600. quando in contrarium, ib. 601. 602. quomodo rationali permiſceatur, ib. 910. num ex vi repræſentativa univerſi fluat, PR. 497. cur Deo nullo modo convenire queat, TN. T. 1. 1101. TN. T. 2. 197

Applicatio definitionum in praxi vitæ, L. 1183

Applicatio probabilis definitionum, L. 552

Applicatio probabilis propoſitionum certarum, L. 561

Applicatio propoſitionum in praxi vitæ, L. 1185

Apprehenſio ſimplex. Definitio, L. 32

A priori quid cognoſcatur, PE. 491

Aptitudo organorum ad certas actiones, C. 278

Arenarius Archimedis quid ſibi velit, TN. T. 1. 43

Argumentatio, L. *not.* 49. a ſpecie ad genus, L. 611

Argumentatio illegitima a dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter, L. 617. a dicto ſimpliciter ad dictum ſecundum quid, ib. 618. ex contradictione ſpuria, ib. 626

Argumentationes vitioſæ, L. 608 ſeqq. 612 ſqq.

Argumentum. Definitio, L. 1069

Argumentum ab invidia ductum. Definitio, L. 1019. 1020. quinam idem in poteſtate habeat, L. 1172

Ars characteriſtica. Definitio, PE. 294 objectum, ib. 295. uſus in æſtimanda probabilitate, ib. 309. uſus in rebus memoriæ mandandis, ib. 310. & ſqq. ejus fundamentum, O. 965. 966

Ars characteriſtica combinatoria. Definitio, PE. 297. quomodo per eam veritates inveniantur, ib. 299. quænam tanquam cognita præſupponant, PE. 300. cur difficilis inventu, ib. 301. cur ſit lingua & ſcriptura univerſalis, ib. 305. cur ſit lingua philoſophica, ib. 305

Artis characteriſticæ combinatoriæ præſtantia, TN. T. 2. 181

Ars experimentandi, PE. 458

Ars inveniendi. Fundamentum & definitio, 67. D. & PE. 454. quomodo ex hiſtoria litteria locupletetur, L. 755. 914. diviſio, PE. 455. unde regulas ſpeciales derivet, PE. 474. unde augmentum capiat, PE. 475. num a vi repræſentativa univerſi pendeat, PR. 478. quid eidem in corpore reſpondeat, PR. 479. quænam ad divinam propius accedat, TN. T. 2. 181

Ars inveniendi artificum ab imaginatione pendens quando non fallat, PE. 150

Ars inveniendi combinatoria. Definitio, TN. T. 2. 179

Ars inveniendi divina quanta, TN. T. 2. 178. quomodo in Deo concipienda, ib. 178. qualis ſit, ib. 180

Ars inveniendi generalis, PE. 473
ſpecialis, ib. 473
a priori. Definitio, PE. 461. quænam præſupponat, PE. 462 & ſqq.
a poſteriori quid & quotuplex ſit, PE. 457

Ars mnemonica quid ſit, PE. 104

Ars obſervandi quid ſit, PE. 458

Artis opera ad Philoſophiam pertinent, 33. D.

Artis periti cur ex opere artis majorem voluptatem percipiant, PE. 531

Artium philoſophia, 32. D.

Artium liberalium philoſophia, 65. D.

Articuli fidei quinam dicuntur mixti, L. *not.* 949. quinam puri, L. *not.* 950

Artificia heuriſtica. Definitio, PE. 469
neceſſitas, PE. 470
Artificium memoriæ. Definitio, PE. 202
realitas, ib. 201. uſus, ib. 203
Artificis cœci rarum exemplum, PR. 162
Aſeitas quid ſit, TN. T. 1. 29. cur animæ repugnet, ib. 59. cur mundo repugnet, ib. 50. cur elementis rerum materialium competere nequeat, ib. 52. cur atomis materialibus repugnet, ib. 53. cur materiæ uniformi ac indiviſæ, & ſpatio imaginario contradicat, ib. 54. non fluit ex ſimplicitate, ib. 60 Deo competit, TN. T. 2. 24. enti finito cuicunque, TN. T. 2. 480. & mundo repugnat, ib. 482
Aſeitas animarum TN. T. 2. 481. elementorum, ib. 481. ſubſtantiæ in genere deſtructa, ib. 701. a Spinoſa non demonſtrata, ib. 700.
Aſeitas entis alicujus ab atheo admiſſa, TN. T. 2. 438
Aſeitas mundi ab atheo precario aſſerta, TN. T. 2. 489. quando in Deiſmo locum habeat, ib. 556. 557. quænam cum ea ſua ſponte cadant, ib. 490. 495
Aſeitas mundi, elementorum & animarum fundamentum atheiſmi, TN. T. 2. 483
Aſeitatis & contingentiæ entis repugnantia, TN. T. 2. 484
Aſcenſus. Definitio, C. 352
Aſſenſus. Definitio, TN. T. 2. 420. per demonſtrationes extortus, PE. 19
Aſſenſus ſucceſſiva generatio, L. 963. O. 177. quando rationibus extrinſecis extorqueatur, L. 977. 978. vi demonſtrationis extorti rationes quænam, L. 976. qualis ſit convicti, L. 970
Aſſumenda in demonſtrationibus, PE. 11
Aſſumere quid dicatur, L. 1069
Aſſumtio. Definitio, L. 358
Aſtronomorum ſtudium circa hypotheſes philoſophicas, O. 83. 84
Atheiſmus tollit obligationem divinam, TN. T. 2. 539. cum Idealiſmo non neceſſario connexus, ib. 633. nec cum Deiſmo, ib. 634. contradictionem involvit, ib. 485. cum Fataliſmo particulari connexus, ib. 531
Atheiſmi fundamentum, TN. T. 2. 483.
Atheiſmus practicus quomodo ex S. S. refutandus, TN. T. 2. 506
Atheiſmo practico quinam ſint propinqui, TN. T. 2. 503.
Atheus. Definitio, TN. T. 2. 411. num vocabulum laxiori ſignificatu accipiendum ſit, ib. 432. notionem aliquam Dei habeat, ib. 412. eam pro impoſſibili, ib. 413. & contradictoria habeat, ib. 414. num ex S. S. refutari poſſit, ib. 504. probare tenetur notionem Dei eſſe contradictoriam, ib. 415. quomodo dubius reddatur circa exiſtentiam miraculorum & abſolutam neceſſitatem, ib. 491. quomodo agnoſcat exiſtentiam mundi non eſſe abſolute neceſſariam, ib. 492. quomodo in dubitationem adducatur de æternitate mundi, ib. 493. quomodo ad cognitionem Dei certam perducatur, ib. 496. num actionibus malis neceſſario delectetur ib. 501. cur irreligionarius ſit, ib. 515. cur religionem omnem pro figmento habeat, ib. 513 516. quando antiſcripturarius, ib. 524. qualis ſit Fataliſta, ib. 531. num ſit Deiſta, ib. 532. num Naturaliſta, ib. 533. cur harmoniſta eſſe nequeat, PR. 628. cur occaſionaliſta eſſe nequeat, PR. 596
Athei errores, TN. T. 2. 494
Athei quomodo optime refutentur, TN. T. 1. 12. qui non ſint, TN. T. 2. 656
Atheorum argumenta qualia ſint, TN. T. 2. 488

Atheus practicus quando ex S.S. refutari poſſit, TN. T.2. 505
Atheus theoreticus quando ſimul practicus, TN. T.2. 548
Athei theoretici & practici differentia, TN. T.2. 502
Atomi num in philoſophia corpuſculari utiles, C. 242. quales dentur, ib. 187. qualis qualitas ipſarum figura, ibid. 190
Atomi materiales qualia ſint corpuſcula, C. 232. cur non ſint entia a ſe, TN. T. 1. 53
Atomus molis. Definitio, C. 186. qualitates, C. 188
Atomus naturæ. Definitio, C. 186
Attentio. Definitio, PE. 237. impedimenta, ib. 241. 238. remedia, ib. 239 240. gradus, ib. 243. & ſqq. quomodo gradus comparentur, ib. 248. quomodo conſerventur & amittantur, ib. 254. quomodo perficiantur & conſerventur, ib. 255. quomodo ipſa attentio conſervetur, ib. 240. 249. quomodo inter plura dividatur, ib. 251. cur ad perceptionem requiratur, PR. 25. quas habeat cauſas PR. 361. & ſqq. qua ratione nitatur, ib. 367. 368. 369. 370. 371. cur arctos habeat limites, ib. 359. 360. cur ad unum a ceteris revocetur, ib. 372. 377. quid eidem in corpore reſpondeat, 357. & ſeqq. 374. ſqq. quomodo conſervetur, ib. 373
Attentionis directio num ſit arbitrii noſtri, PE. 256
indifferentia quomodo acquiratur, PE. 250
Attentio diuturna quomodo acquiratur, PE. 250
Attentio ad viſibile quomodo a libertate pendeat, PR. 363. quid eidem in corpore reſpondeat, ib. 358. 362. 365. 366. 379
Attentio convincendi, L. 968. ejus medium, L. 969
Attributum. Definitio, L. 64. O. 146. ratio, O. 157. cur conſtanter inſit, O. 150. unde agnoſcatur, O. 152. quomodo ab eſſentialibus diſtinguatur, ib. 152. quænam eadem habeant, ib. 268. quænam ejus ſint neceſſitas, ib. 304. cur immutabile, ib. 313. quale ſit, ib. 457. cur ſit accidens, ib. 779. ſpecies, L. 65. quomodo attributa de ente prædicentur, L. 68. quot definitionem ingredi debeant, L. 172. quomodo ex iis definitiones condantur, ib. 178. eorum obſervatio, ib. 643. 644. 645. ejus definitio in Spinoſiſmo, TN. T. 2. 673. cum eſſentialibus confuſio in eodem, TN. T. 2. 679. quibusnam ſint compoſſibilia, ib. 3. quomodo reſultent, ib. 95. eorum incommunicabilitas, PR. 45.
Attributum commune. Definitio, L. 65. O. 146. quomodo prædicetur, L. 218. quomodo determinetur, L. 703. ejus ratio, O. 158. quænam eadem habeant, O. 269
Attributum proprium. Definitio, L. 65. O. 146. quomodo prædicetur, L. 217. quomodo determinetur, L. 702. ejus ratio, O. 159
Attributa Dei unde in Theologia naturali deducenda, TN. T. 1. 6. unde fluant, ib. 69. quo ſenſu indigitentur in S. S. ib. 16. qualia Deo tribuenda, ib. 115. quomodo caute demonſtrentur, ib. 135. 137. quomodo eorum notiones acquirantur, ib. 1095
Attributorum per modum quæ inſunt, quomodo prædicentur, L. 219
Audiendi facultas quænam dicatur, PE. 70
Auditus. Definitio, PE. 20. quomodo acuatur, PR. 273. 274. Deo per eminentiam

nentiam tribuitur, TN. T. 1. 1097. quo ſenſu ei tribuatur, TN. T. 2. 160
Averſatio. Definitio, PE. 581. lex, ib. 906. objectum, ib. 929. ratio ſufficiens, ib. 586. quomodo naſcatur, ib. 590. quo ſimili illuſtretur, ib. 925 quid ſit, PR. 496. quando illimitata, TN. T. 2. 212
Averſationis limitatio unde pendeat, TN. T. 2. 212
lex quænam dicatur, PE. 906
regulæ quænam dicantur, PE. 905
Averſatio fortis quænam ſit, PE. 905
rationalis. Definitio, PE. 881. Definitio realis, PR. 518. quando fortior fiat, PE. 914. num a vi univerſi oriatur, PR. 519
ſenſitiva. Definitio, PE. 582. Definitio realis, PR. 516. objecta, PE. 592. 893. gradus, ib. 599. quando fortior evadat, ib. 596. quomodo rationali permiſceatur, ib. 911. quando quoad gradum mutetur, ib. 600. quando in contrarium mutetur, ib. 601. 602. quando cum rationali conſentiat, ib. 915. 916. num a vi repræſentativa univerſi derivetur, PR. 498. cur Deo competere nequeat, TN. T. 2. 1102. & T. 2. 198
ſub rationale mali. Definitio, PE. 895. quando locum habeat, ib. 896
reprobans quænam dicatur, TN. T. 2. 221
Averſio qualia habeat ſigna, PR. 503. quidnam eidem in corpore reſpondeat, ib. 502. 503. unde nanciſcatur vehementiam in affectibus moleſtis, ib. 509
Averſionis geneſis quomodo innoteſcat, PE. 924
Averſio confuſa in affectibus moleſtis, PR. 510
Augeri quid dicatur, O. 426
Auris quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2 165
Autor quomodo ſuis utatur ad aliena intelligenda, O. *not.* 169. qua æquitate in aliorum ſententia interpretanda utatur, *ib. eod.* quomodo ejus methodus philoſophandi differat a methodo aliorum, ib. 169
Autoris æquitas erga infirmos, PR. 185
Autor ordinis naturæ quinam dicatur, TN. T. 1. 762. quinam ſit, ib. 763
Autoritas, quando ad eam provocandum, L. 958
Axioma. Definitio, L. 264. quænam propoſitiones huc referendæ, ib. 265. 267 & ſeqq. negativa, ib. 268. cur ſint certa, ib. 543. quinam ea dijudicare valeat, ib. 1126. 1127

B.

Beatiſſimus quinam ſit, TN. T. 1. 1088
Beatitudo. Definitio, TN. T. 1. 1085. gradus, ib. 1086
Beatitudo ſumma in quo conſiſtat TN. T. 1. 1087. Deo vindicata, ib. 1089
Beatitudo Dei juxta S. S. TN. T. 1. 11. cur incommunicabilis, ib. 1090. 1091
Beneficia hominum quantum tribuenda bonitati divinæ, TN. T. 1. 742. etiam juxt S. S. ib. 751
Biographia, L. 719
Bonitas. Definitio, TN. T. 1. 695. fons, ib. 701. erga bruta & res inanimitas, ib. 702
Bonitas ſumma Deo vindicata, TN. T. 1. 699. TN. T. 2. 231. etiam juxta S. S. TN. T. 1. 744. defenſa, ib 709. quomodo dijudicanda, ib. 727. 728. cur homini dijudi-

dijudicatu impoſſibilis, TN. T. 1. 729. quinam eam agnoſcant, ib. 908. ejus effectus, ib. 733. & ſqq. inperſcrutabilitas, ib. 731. 732. incomprehenſibilitas ib. 730. immutabilitas, ib. 1010. extenſio, ib. 738 juxta S. S. ib. 753

Bonitas Dei circa mala moralia, TN. T. 1. 727. in permiſſione abuſus libertatis, TN. T. 1. 722 in directione malorum, ib 733. quoad rerum uſum, ib. 739. in directione actionum humanarum præſcribenda, ib 907. in præceptis & prohibitionibus, ib. 992. in gubernatione univerſi, ib. 903. in providentia divina, ib. 928. in beneficiis hominum ſpectanda, ib. 742

Bonitas Dei eſſentialis, TN. T. 2. 215. qualis & quanta ſit, ib. 216

Bonitatis divinæ immenſitas & incomparabilitas, TN. T. 2. 216

Bonum. Definitio, PE. 554. notio confuſa qualis, ib. 593. 612. notio erronea, ib. 561. criterium fallax, ib. 560. quando majus appareat, ib. 597. quando appetamus, ib. 891. quando averſemur, ib. 894. 896 num per eſſentiam & naturam animæ appetatur, PR. 520. in relatione ad aliud, TN. T. 1. 370. in relatione ad Deum quid dicatur, TN. T. 1. 394. quantum Deus conferat in creaturas, ib. 698. quid Deo dicatur, TN. T. 1. 370. & T. 2. 261

Bonum apparens. Definitio, PE. 558. qualis inde voluptas percipiatur, ib. 564. cur a Deo præferri nequeat vero, nec minus majori, TN. T 2. 189

— *animi*, PE. 556

— *corporis*, ib. 556

— *externum*, ib. 555

— *fortunæ*, ib. 556

— *internum*, ib. 555

— *verum*. Definitio, PE. 557. qualis inde percipiatur voluptas, ib. 564

Boni alieni a proprio inſeparabilitas ex voluntate Dei, TN. T. 1. 911

Bona in mundo quomodo pendeant a malo, TN. T. 1. 689. omnia Deo accepta ferenda juxta S. S. ib. 752

Bona phyſica & moralia quomodo bonitati Dei adſcribenda, TN. T. 1. 737

Bonus erga alios quis ſit, TN. T. 1. 696. quænam faciat, ib. 696. ejus character, ib. 697. ſignum, ib. 700

Botanica, L. 716

Botanologia, not. 76. D.

Brachylogiæ uſus, O. 191

Breviſſima via a Deo electa cur in caſu particulari cognita difficillima, TN. T. 1. 637

Bruta num legem ſenſationis obſervent, PR 750. num imaginationis obſervent, ib. 756. num habeant appetitum, ib 757. num memoriam, ib. 766. num ſint perſonæ, ib. 767

Bruta perfectiora quænam dicantur, PR. 750

— *imperfectiora* quænam dicantur, ib. 750

C.

Calculus in genere quid ſit, PE. 298

Calor, num diſtincte deſcribi poſſit, L. 736

Carteſius notatus circa notionem poſſibilitatis, TN. T 2. 327. circa originem idearum, ib. 281

Caſus ſimpliciter dicti. Definitio, TN. T. 2. 460. num detur ex parte Dei, num ex parte cauſarum ſecundarum, ib. 462. a Deiſta admiſſus, ib. 535

Caſui quænam tribuat atheus, TN. T. 2. 464

Caſui tributa num fiant caſu puro, TN. T. 2. 461

Caſuum æquipollentiam cur no debeamus, Offe nt. 394

Caſus purus. Definitio, C. 94. an poſſibilis, ib. 95. ex mundo proſcriptus, ib. 96. ab atheo non neceſſario admittendus, TN. T. 2. 458 459
Catalepſis quid ſit, TN. T. 1. 475
Cauſa. Definitio, L. 666. O. 881. a poſteriori quomodo inveſtigetur, L. 667. 668. a priori quomodo detegatur, 697 698 quomodo probabiliter detegatur, ib. 697. 698. prioritas reſpectu cauſati, O. 906. quænam notio recepta, ib. 951
Cauſa mali moralis, TN. T. 1. 580
Cauſa rerum qualis ſit Deus, qualis creatura, TN. T. 1. 1120
Cauſa cauſæ qualis, O. 928
Cauſa adminiſtra, O. 917
auxiliaris, ib 921
Cauſa efficiens. Definitio, O. 886. qualitas, ib. 887. prioritas reſpectu effectus, ib. 907. cum effectu nexus, ib. 898. quale ſit ſignum, ib. 961
Cauſa efficiens ſufficiens, O. 897
inſufficiens, ib. 897
Cauſæ efficientes ejusdem ordinis, O. 918
Cauſa efficiens proxima, O. 889. qualis, ib. 912
remota, ib. 889. qualis, ib. 913
Cauſa interna, O. 882
externa, ib. 882
finalis, ib. 932
formalis, ib. 944
mediata, ib. 911
immediata, ib. 911
impulſiva, ib. 940
principalis, ib. 890
inſtrumentalis, ib. 890
ſocia, ib. 919
ſolitaria, ib. 888
Cauſæ occaſionales quænam dicantur, PR. 598
Cauſæ ſubordinatæ quænam, O. 895. quænam ſufficiens, ib. 903. quænam inſufficiens, ib. 904. dependentia earum a ſe invicem, O. 905. relatio ad effectum ultimæ, ib. 930
Cauſalitas. Definitio, O. 884
Cauſalitas cauſæ efficientis infinitæ, O. 909
Cauſatum. Definitio, O. 881. ratio exiſtentiæ, ib. 883. quale ſit ſignum, ib. 962
Celeritas. Definitio, O. 653. qualis in motu æquabili, ib. 657. qualis in inæquabili, ib. 659. quænam major, quænam minor, ib. 669. modus eam metiendi, ib. 663. magnitudo, ib. 664. quomodo exponatur, ib. 665. qualis ſit celerius & tardius moti, ib. 670. quid ſit, C. 155. cur per ſe non intelligibilis, C. 159. quomodo detur, C. 160. quando extinguatur, C. 391. poſt conflictum qualis, C. 455. & ſeqq. quando ante & poſt conflictum eadem, ib. 493. vi percuſſionis amiſſa, ib. 436. 437. & acquiſita, ib. 435. 457
Celeritas corporis vecti, C. 367.
tracti vel truſi, ib. 368
Celeritatis diffuſio in motu rectilineo, C. 366. intenſio & remiſſio, ib. 158 mutatio, ib. 157. mutatio unde, ib. 307. mutatio in corporibus duris in incurſu, ib. 386. 387. in occurſu, ib. 392, 393. mutatio per vim elaſticam in conflictu, ib. 447. & ſeqq. 451. 452
Celeritatis multiplicis & ſubmultiplicis definitio, O 662
Celeritatis reſpectivæ conſervatio, C 470
Celeritatum æqualitas, O. 668. differentia, C, 156. in conflictu permutatio, C. 492
Centrum gravitatis duorum corporum. Definitio, C. 491. ante & poſt conflictum quieſcens, ib. 494. ejus motus in motu corporum, ib. 495. & ſeqq. via, ib. 500. directio, ib. 501. & ſeqq.
Cerebrum a quibusnam Deo tribuatur, TN. T. 2. 586

Cerebri læſio. cur noceat memoriæ, cur uſui rationis, PR. 466. cur ingenio; ib. 475.
Cerebri ſtatus in ſomno, PR. 248. in ſomnio naturali, ib. 246. in ſomnio ſupernaturali, ib. 330
Certitudo. Quomodo in philoſophia obtineatur; 28. D. quomodo eidem in libris conſulatur, L. 816. executionis decretorum divinorum juxta S. S. TN. T. 1. 597. judiciorum divinorum, TN. T. 2. 133.
Certitudinis principium, O. 55.
Certitudo fidei, L. 584.
Certitudo propoſitionum: a poſteriori, L. 538. a priori, ib. 539. 542. quomodo obtineatur, ib. 540. 541.
Certum. Definitio, L. 535. notio relativa, ib. 536. quando cum incerto confundatur, ib. 819. ſeqq.
Certorum cum incertis confuſio, L. 819. & ſeqq.
Chaos quid ſit, TN. T. 2. 401. num mundus ex eo produci potuerit; TN. T. 2. 402. num in id redigi poſſit, ib. 402.
Chriſtianæ religionis hoſtes in quo eam impugnando peccent, TN. T. 1. 457.
Circulorum ſe intus tangentium eccentricitas directe demonſtrata, O. 126.
Circulus in definiendo. Definitio, L. 167. cur vitandus, ib. 166.
Circulus in demonſtrando. Definitio, L. 853. cur vitandus, ib. 854.
Citationum neceſſitas in ſcriptis ſcientificis, L. 764. uſus, ib. 766. 767. 962.
Clare percipiendi potentia quomodo acquiratur animæ, PR. 713.
Clara notio quomodo fiat obſcura, L. 84. Vide etiam *notio clara.*
Claritatis cura, L. 161.
Claritatis diverſitas in ſimul perceptis, PE. 235.
Claritatis in repræſentando diverſitas cur in Deo nulla, TN. T. 2. 86.
Claritas idearum ſenſualium unde ſit, PR. 125. quomodo ab ideis materialibus pendeat, ib. 126.
Claritas viſionis unde ſit, PR. 132.
Coactio voluntatis cur impoſſibilis, TN. T. 1. 321.
Cæcus, cur nullam habeat ideam viſibilis, PR 145.
Cœli beatorum notio, TN. T. 2. 325.
Coëxiſtendi modus quomodo intelligatur, O. 606.
Coëxiſtentiæ mutationum in organo & ſenſationum in mente neceſſitas, PE. 79.
Coëxiſtentia quomodo connectantur ut ſucceſſiva, C. 27. quando prorſus non connectantur, ib. 28.
Coëxiſtentium in mundo adſpectabili nexus, C. 53. quando unum cauſa eſſe nequeat alterius, ib. 26. unum quomodo ex altero innoteſcat, PR. 436.
Cogitandi facultas num materiæ communicari poſſit, PR. 46.
Cogitatio quid ſit, PE. 23. qualis ſit, ib. 26. requiſita eſſentialia, PR. 26. duratio, PR. 27. celeritas, ib. 30. cur mechanice perfici nequeat, ib. 44.
Cogitationum coëxiſtentia, PR. 28. diverſitas quoad durationem, ib. 29. præſcibilitas, TN. T. 1. 235. præſcientia, TN. T. 1. 527. recordabilitas, ib. 243. recordatio, ib. 941. e longinquo prævißo juxta S. S. ib. 598.
Cognita; quænam ſint? detegere, L. 707.
Cognitio. Definitio, PE. 51. 52. ad uſum vitæ faciens, 44. D. omnium ex uno elementi ſtatu dato, C. 214. quando ejusdem evidentiæ, quæ eſt cognitioni exiſtentiæ noſtræ, PE. 16. Deo quo ſenſu tribuenda, TN. T. 1. 141. quænam juxta S. S. eidem tribuenda, TN. T. 1. 295.

Cognitionis gradus infimus, 17. D. gradus medius inter philoſophicam & hiſtoricam, 47. D. uſus in negotiis vitæ unde pendeat, L. 1182. eorum omnium, quæ rebus actu ineſſe poſſunt, poſſibilitas, TN. T. 1. 145
Cognitio certa cui conveniat, L. 565. quando non obtineatur, ib. 832
a priori. Definitio, PE. 434. unde perficiatur, ib. 438. quando facultates omnes in uſus trahat, ib. 430
a poſteriori. Definitio, PE. 434. quomodo acquiratur, ib. 436
mixta, PE. 434
intuitiva. Definitio, PE. 286. quando confuſa & diſtincta, ib. 287. 288. quomodo in judicando ſe habeat, ib. 349. & ſqq. quomodo in rationando, ib. 354. & ſeqq. Deo vindicata, TN. T. 1. 207
mentis quomodo acquiratur, PE. 28
particularis quænam ſit, PE. 321
philoſophica. Fundamentum, 3. 7. D. definitio, 4. D differentia ab hiſtorica, 5. D. cognitio ejusdem hiſtorica, 6. D. uſus in mathematica, 13. D. unde confirmetur, 20 D. unde certitudinem conſequatur, 21. D. ejus extenſio, 35. 36. D. prærogativa, 35. 36. 37. D. unde ſit, PE. 499. cur ſit ſpirituum, PR. 674. Deo univerſaliter aſſerta, TN. T. 1. 266
ſingularis. Definitio, PE. 319. objectum, ib. 320
ſymbolica. Definitio, PE. 289. uſus, ib. 342 363. 368. cur in judicando & rationando intuitivæ præferatur, ib. 351. 353. cur in ratiocinando, ib. 369. ejus dependentia ab intuitiva quoad primam mentis operationem, PE. 329. reductio ad intuitivam, ib. 312
Cognitio univerſalis. Definitio, PE. 317. objectum, ib. 318. fundamentum, PR. 444. unde derivetur, L. 56. quomodo a poſteriori comparetur, L. 678
Cognitio conditionata Deo aſſerta, TN. T. 1. 304. T. 2. 155. etiam juxta S. S. TN. T. 1. 305. quando ad ſimplicem intelligentiam referatur, TN. T. 1. 306
Cognitio Dei qualis ſit, TN. T. 2. 89. quod ſit intuitiva, ib. 104. ab omni op:nione libera, ib. 150
Cognitionis divinæ neceſſitas, TN. T. 1. 311. univerſalitas, ib. 154. etiam juxta S. S. ib. 209. objectum, ib. 141
Cognitio diſtincta poſſibilium Deo vindicata, TN. T. 1. 156
Cognitio eſſentiarum rerum omnium finitarum Deo vindicata, TN T. 2 98
Cognitio finita incerta quomodo Deo perſpecta, TN. T. 2. 135
Cognitio hiſtorica. Fundamentum, 1. D. Definitio, 2. D. 252. TN. T. 1. differentia a philoſophica, 5. D. quando fundamentum præbeat philoſophicæ, 7. D. cur excolenda, 8. D. uſus, 8. D. uſus in mathematica, 13. D. veritatum mathematicarum, 14. D. diviſio, 16 D. philoſophicam confirmat, 20. D. limites in philoſophia, 29. D. quando nexum in philoſophia non turbet 29 D. Deo univerſaliter vindicata, TN. T. 1. 253. etiam juxta S. S. TN. T. 1. 256
Cognitio hiſtorica arcana. Fundamentum, 15. D. Definitio, 16. D. reductio ad communem, 18 D.
Cognitio imperfecta qua culpa ex diſciplinis hauriatur, PR. 434
Cognitio mathematica. Fundamentum, 9. 13. D. Definitio, 10. D. cognitio ejusdem hiſtorica, 11. 14. D. cum altero

altero communis, 11. D. differentia a philoſophica & hiſtorica, 12. D. uſus in philoſophica, 21. D. eſt cum philoſophica conjungenda, 21. D. in philoſophia limites, 29. D. quando nexum in philoſophia non turbet, 29. D. quomodo ad eam perveniatur, O. 444. ejus vaſti limites, O. 756

Cognitio philoſophica operum artis, 33. D. voluptas inde profecta, 37. D.

Cognitio philoſophiæ hiſtorica eſt ad uſum vitæ applicabilis, 44. D.

Cognitionis philoſophicæ certior ad uſum vitæ applicatio, 34. D. extenſio, 35. D. objectum, TN. T. 1 265

Cognitionis philoſophicæ & mathematicæ connubium, 22. D.

Cognitio Numinis qualis ex Theologia naturali hauriatur, TN. T. 1. 3

Cognitionis intuitivæ mundi rationalis umbra in homine, TN. T. 1. 269

Cognitio rerum abjectarum Deo tribuenda, etiam juxta S. S. TN. T. 1. 209

Cognitio ſimultanea Deo vindicata, TN. T. 1. 160. etiam juxta S. S. ib. 216

Cognitio ſingularium qualis in Deo, TN. T. 2. 105

Cognitio ſingulorum cum cognitione omnium in Deo connexa, TN. T. 1. 161

Cognitio ſui ipſius cur Deo tribuenda, TN. T. 2. 89

Cognitio ſui intuitiva Deo juxta S. S. tribuenda, TN. T. 1. 220

Cognitio ſymbolica omnis quod & quomodo Deo perſpecta ſit, TN. T. 1. 271. 277. 299. etiam juxta S. S. ib. 299

Cognitio univerſalium num cadat in bruta, PR. 760. Deo vindicata, TN. T. 1. 264. quomodo ex cognitione ſingularium reſultet, TN. T. 1. 147. qualis ſit in Deo, ib. 270. qualis in homine, ib. 276

Cognitio vulgaris qualis 17. D.

Cognoſcibilia omnia in quonam continentur, TN. T. 1. 153. quod Deo perſpecta, ib. 154

Cohæſio. Definitio, C. 282. ratio, 285. 286. 289. 291. 292.

Cohæſio firmior. Definitio, C. 287. ratio, ib. 288. 290.

Cohæſio plurium. Definitio, O. 564. differentia ab unione, ib. 564

Coloris idea cæci num eadem cum idea coloris viſu pollentium, PR. 145

Colores an diſtincte deſcribi poſſint, L. 735. cur non ſint realitates, TN. T. 2. 5

Commercium animæ & corporis num per ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ intelligibili modo explicari poſſit, PR. 620

Commercium mentis cum corpore in quo conſiſtat, PE. 962

Commercii inter animam & corpus per utriusque naturam poſſibile evincitur, TN. T. 2. 643

Commiſeratio. Definitio, PE. 687. fons, ib. 688. defectus, ib. 689. 690. effectus, ib. 693. 697. & ſeqq. cauſa, ib. 694. Definitio realis, ib. 695. ſignum, ib. 700. quinam ſit ſignificatus vocabuli receptus, ib. 696. quo ſenſu tribuatur Deo, TN. T. 2. 240. unde ſit, TN. T. 1. 241

Commiſeratio erga bruta, in quo conſiſtat, PE. 704

in res inanimatas, in quo conſiſtat, PE. 702. 703

Compendia. Quomodo dijudicentur, L. 864. quales iis conveniant demonſtrationes, ib. 865. quænam demonſtrationes non conveniant, ib. 866. quinam rigor in definiendo iisdem conveniat, ib. 867

Compilator. Definitio, L. 859. quando plagiarius, ib. 861. quando judicio careat, ib. 862. quando ejus propoſitiones per definitionem non explicandæ, ib. 896
Completum opus. Definitio, L. 785. regulæ idem dijudicandi, ib. 786. & ſeqq.
Compoſitum. Definitio, O. 531. diviſibilitas, ib. 637. extenſio, ib. 619 figura, ib. 622. eſſentia, ib. 533. magnitudo, ib. 624. 625. quomodo hæc augeatur, ib. 629. 633. & minuatur, ib. 630. 632. interitus, ib. 700. & ſeqq. menſurabilitas, ibid. 628. mutationes, ibid. 640. mutatio per motum, ib. 667. notio diſtincta qualis, ib. 639. ſubſtantiale, ib. 792. theoriæ ejus utilitas, ibid. 641
Compoſiti eſſentia quale ens, O. 789. quid cum ea pereat, O. 790
Compoſita num ſint machinæ, C. 74. quando eadem, ib. 193. quando diverſa, ib. 194
Compoſitorum ſimilitudo, O. 536. diſſimilitudo, ib. 537. identitas, ib. 538. determinatio generum & ſpecierum eorum, ib. 539. ortus ac interitus, ib. 542. dependentia quoad modificationem, C. 85
Compoſitorum ſtatus dependentia, C. 86
Compoſſibilia. Definitio, TN. T. 2. 1. unde cognoſcatur, ib. 1. quænam ſint, ib. 2. 3. poſſibilitas abſoluta, ib. 4. cur in ſe ſpectata poſſibilia, ibid. 4
Compoſſibilitas realitatum animæ, TN. T. 1. 69
Comprehenſibile quid dicatur, TN. T. 1. 171
Conatus quid involvat, C. 166
Conatus mutandi perceptionem cur inſit omni perceptioni, PR. 480
Concatenatio ſyllogiſmorum. Definitio, L. 463. exempla, L. not. 522. & ſeqq.
Concavitatis differentia quomodo tactu diſcernatur, PR. 167
Concavum a convexo quomodo tactu diſtinguatur, PR. 165
Concauſæ, O. 885
Conceptibilis. Definitio, L. 493. quænam propoſitio talis ſit, ib. 499
Concluſio. Definitio, L. 330. quando vera, ib. 508. quando particularis, ib. 351. quando negativa, ib. 353. 513. 514. quando falſa, 509. 510. quando vera ex præmiſſis non ſequatur, ib. 511. quando in conſequentia immediata vera, ib. 513. quando probabilis. ib. 556. 557. ex definitionibus, ib. 694
Concluſio incognita an per ſyllogiſmum inferri poſſit, PE. 403
Concurſus. Definitio, TN. T. 1. 872
Concurſus Dei ad actiones creaturarum ſtabilitus, TN. T. 1. 873. T. 2. 394. juxta S. S. TN. T. 1. 944 ad quasnam extendatur, TN. T. 875. quo non extendendus, ib. 889. quomodo fiat, ib. 874. in quo conſiſtat, ib. 876. ad actiones bonas qua tales, ib. 994. ad actiones malas, ib. 883. 884. 893. juxta S. S. ib. 945. ad abuſum libertatis, ib. 885. ad imperfectionem hominis num detur, ib. 886. num Idealiſmo repugnet, TN. T. 2. 629
Concurſus divini effectus in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, PR. 598
Concurſus divini ad malum an majoribus difficultatibus obnoxius in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quam influxus phyſici, PR. 636
Concurſus ordinarius. Definitio, TN. T. 2. 395

Concurſus miraculoſus. Definitio, TN. T. 2. 395
Conditionata ratiocinatio qualis, PE. 385. 386. 387
Conditor ſyſtematis. Definitio, L. 859
Conflictus corporum. Definitio, C. 324. quando fiat, ib. 327. qualis ſit, ibid. 392. 393. 386. 387. cauſæ, ib. 334. effectus immediatus, ib. 347. quidnam in eo conſervetur. ib. 475
Confucius laudatur, TN. T. 2. 508
Confuſarum idearum interior ratio, PR. 187
Confuſio rerum & verborum, L. 804. 805
Confuſio. Definitio, O. 485. quomodo in eadem loca determinentur, ib. 486. cur regulis careat, ib. 487. cur ſit in ſomnio, ib. 494
Confuſio idearum ſenſualium unde ſit, PR. 128
Confuſio viſibilis unde ſit, PR. 135
Congelatio quid dicatur Medicis, TN. T. 1. 475
Congruentia. Definitio, O. 465. quænam notio ſit Matheſi & uſui loquendi conformis, ib. 471. an ſit principium demonſtrandi, ib. 471
Congruentium identitas, O. 467
Conjuncta quod quædam conſtanter ſint, quid ex eo ſequatur L. 672
Connexio veritatum. Definitio, L. 847. ubi locum habeat, ib. 848. 849
Connexa qualia ſint, C. 11. mutua dependentia a ſe invicem, ib. 14
Connexorum in integra ſerie dependentia mutua a ſe invicem, C. 15
Connubium rationis & experientiæ, PE. 497
Connubii S. S. & rationis utilitas, TN. T. 1. 218
Conſectaria. Definitio, L. 274
Conſenſus averſationis rationalis & ſenſitivæ, PE. 915. 916. S. S. cum philoſophia quomodo evincatur, TN. T. 1. 99
Conſequens. Definitio, L. 379. quando concedendum, ib. 1085
Conſequentia. Definitio, L. 1013. quando cumulantur, ib. 1012. imputatio quando fiat, ib. 1014. 1048. quando neganda, ib. 1082. 1083
Conſequentiæ immediatæ. Definitio, L. 430. quid ſint, ib. 431. a nonnullis neglectæ & non, ib. 432. modi, ib. 433. praxis, ib. 434. fundamentum, ib. 435. ſpecies, ib. 436. quam rationem agnoſcant, PE. 410. quodnam habeant fundamentum, PE. 411. num vim repræſentativam univerſi excedant, PR. 409
Conſequentiæ immediatæ ex oppoſitione, PE. 411
ex univerſali negante, ib. 413
in caſu æquipollentiæ, ib. 414
in caſu converſionis ſimplicis, ib. 415. 416
a diviſis ad compoſita, ib. 417
a compoſito ad diviſa, ib. 418
a rectis ad obliqua, ib. 419. 420
Conſequentiarum cumulatarum rationes, L. 1012
Conſequentiarius. Definitio, L. 1016. praxis, ib. 1017. 1018. quando perſecutor, ib. 1022. quibus verbis utatur, ib. 1027. cur in interpretando iniquus, ib. 1037. qua defenſione adverſus ipſum opus, ib. 1046. quinam talem agere poſſit, ib. 1168. & ſqq. 1171
Conſequentiarii præ ipitantiæ ſuæ admonentur, TN. T. 1. 570
Conſequentiariorum praxin a refutatione indirecta quinam diſtinguere poſſit, L. 1174. mos pervertendi dicta autorum notatur, TN. T. 1. 549

Conſervatio quid ſit, *TN. T.* 1. 842. 845. Deo vindicata, ib. 843. etiam juxta S. S. ib. 943. circa quid verſetur, ib. 448. quomodo fiat, ibid. 449. 844. num mutationem in Deo inferat, ib. 1009. cur ſit miraculum, ibid. 868. cur ad actiones animarum neceſſaria, ibid. 871
Conſervatio creaturarum cui competat, *TN. T.* 2. 388. 389. num Idealiſmo repugnet, ibid. 629.
Conſervatio mundi in quo conſiſtat, *TN. T.* 2. 391. qualis ſit in hypotheſi a-thei, ib. 449
Conſervatio ordinis naturæ, *TN. T.* 2. 393.
Conſervatio ordinaria & extraordinaria. Definitio, *TN. T.* 2. 396. differentia uberius explicata, ib. 398
Conſervatio per cauſas ſecundas cur ſit providentiæ divinæ, *TN. T.* 1. 936
Conſervationis diuturnæ idearum cum frequente reproductione æquipollentia, PR. 242. 243.
Conſilium quid ſit, *TN. T.* 1. 983.
Conſilium, quo ſenſu juxta S. S. Deo tribuatur, *TN. T.* 1. 590
Conſtantia voluntatis. Definitio, *TN. T.* 1. 1062
Conſtantiæ loquendi neceſſitas, 136 D.
Conſtantium diſcrimen, L. 62.
Conſuetudo agendi, PE. 923.
Conſultatio. Definitio, *TN. T.* 1. 498. cur decretum præcedat, ibid. 499. quando neceſſaria, ib. 500. quomodo Deo tribuenda, ib. 501. cur ea non habeat opus, ibid. 501
Conſultatio Dei quid ſit, *TN. T.* 1. 502. etiam juxta S. S. ibid. 590
Contactus ad conflictum neceſſarius, C. 327
Contiguum. Definitio, O. 556. an inter contigua tertium extenſum interponi poſſit, O. 557. cur non ſit continuum, ib. 558
Contingentia. Quænam neceſſitas eam tollat, O. 319. quænam notio uſui loquendi, ib. 326. & menti philoſophorum conformis, ib. 327. ordinis naturæ, C. 561. mundi, C. 90. 191. legum motus, C. 527. naturæ univerſæ, C. 529. ſucceſſivorum, C. 80. ab exiſtentia ſeparanda, TN. T. 1. 800. malorum phyſicorum TN. T. 2. 286. mali moralis TN. T. 2. 290
Contingentia animæ, TN. T. 1. 61
elementorum materialium, ib. 56
mundi adſpectabilis, ibid. 55
Contingens. Definitio, O. 294. mutabilitas, ibid. 295
Contingentium nexus qualis eſſe poſſit, C. 35. ratio ſufficiens, ibid. 90. veritas determinata, ibid. 107. actus quomodo determinetur, ibid. 83. 87. 89. dependentia in actu a coëxiſtentibus, ibid. 84. mutatio præternaturalis, quem effectum habeat, ibid. 116
Contingentium actus ratio ultima, TN. T. 1. 438. juxta S. S. ibid. 440
Contingentium actualitatis ratio ſufficiens in mundo num detur, TN. T. 2. 378.
Contingentium ſeries in mundo, C. 81. qualis ſit, ibid. 82
Contingentium veritas quomodo ante & poſt decretum ſpectetur, TN. T. 1. 538
Contingentium veritas determinata quomodo ſeſe habeat ad præſcientiam, TN. T. 1. 539. quomodo ſpectetur ante & poſt decretum, ibid. 538
Continuitas unde, C. 222. an ſit phænome-

nomenon, C. 226. qualis percipiatur, ibid. 224
Continuitatis idea quomodo naſcatur, PR. 103
Continuum. Definitio, O. 554. partes, ibid. 560. diviſibilitas, ibid. 638. differentia a contiguo, ibid *not.* 638. quænam notio uſui loquendi conformis, ibid. 567. 568
Contradictio. Definitio, O. 30. quibusnam propoſitionibus contineatur, ibid. 31. 33
Contradictio philoſophiæ & theologiæ eſt demonſtranda non obtrudenda, 161 D. in ſubalternis latens, L. 298. in indefinitis latens, L. 300 in contraria defendentium, ibid. 301. in affirmativis, ibid. 302. in propoſitionibus negativis, ib. 303. quando pariat errorem, ib. 627. propoſitionum univerſalium quomodo eruatur, O. 34. 35. 38. & ſeqq.
Contradictiones cur non habeant locum in revelatione divina, TN. T. 1. 453
Contradictio apparens quomodo in revelatione divina locum habeat, TN. T. 1. 466
Contradictoria cur Deus velle & facere nequeat, TN. T. 1. 345. T. 2. 303
Contradictoriarum propoſitionum veritas & falſitas, L. 503
Contra rationem quid ſit, TN. T. 1. 455
Contrarietas finium in quo conſiſtat, TN. T. 2. 305
Converſæ unius ex altera illatio, L. 427
Converſio illegitima quando errorem pariat, L. 619. 620. & ſeqq.
Convexitatis diverſitas quomodo tactu diſcernatur, PR. 166
Convexum a concavo quomodo tactu diſtinguatur, PR. 165
Convictio. Definitio, L. 952. modi, ib. 955. & ſeqq. 960. quinam ejus capax, ib. 964. 967. quomodo ad eam diſponatur animus, ib. 965. 982
Convincere, L. 952. quinam ad convincendum idoneus, L. 964. attentio convincendi qualis ib. 968. convicti aſſenſus, ib. 970. alterum quinam poſſit, ib. 1157. hypotheſeos philoſophicæ, 1158. 1159. a priori, ib. 1161
Copula. Definitio, L. 198. cautio circa eandem, ib. 199. quomodo ingrediatur enunciationem, ib. 200
Corollaria. Definitio, ib. 274
Corpus. Definitio, C 119. an ſit machina, ib. 120. proprietates, ib. 122. & ſeqq. quid ſit, ib. 176. eſſentia, ib. 140. poſſibilitas agendi, ib. 142. ortus & interitus, ib. 125. 126. mutatio qualis, ib. 127. quomodo fiat, ib. 128. reſiſtibilitas, ib. 129. cur non continuo locum mutet, ib. 171. ſubſtantialitas, ib. 177. 179. mutatio quænam naturalis, ib. 511. quando agat in alterum, ib. 320. cur cogitare non poſſit, PR. 44. 46. quot modis ſitum ad ſenſibile mutare queat, PR. 485. cur ſit animæ interpres, ib. 540. quomodo in animam influat, ib. 559. 568. quomodo a Deo modificetur, in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, ib. 591. qualis ſit cauſa in eodem ſyſtemate, ib. 592. quomodo ab anima pendeat quoad motus voluntarios, ib. 616. quale ſupponatur in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, ib. 617. cur poſt mortem corrumpatur, ib. 374
Corporis in loco præſentia, PE. 61. in loco dato abſentia, ib. 64
Corporis Deo per modum animæ unienди impoſſibilitas, TN. T. 1. 158

Cor-

Corporis cujusvis idea in Deo qual's, TN. T. 1. 200

Corpus divinum num ſit pars mundi iuxta Anthropomorphitas, TN. T. 2. 593

Corpus mortuum an animæ præſens eſſe poſſit, TN. T. 1 1025

Corpus noſtrum quatenus perc'piamus, PR 403

Corpus omne cur ſit in loco, TN. T. 1. 1033

Corpus ſuum unde agnoſcatur, PE. 56. 58. ejus dependentia ab anima, ib. 960. 961. ejus in mentem actio an obſervetur, ib. 950

Corpus terminatum cur Deus eſſe nequeat, TN. T. 2. 59

Corpus perfecte durum. Definitio, C. 383. principia motus, ib. 385

Corpus elaſticum. Definitio, C. 380

mixtum. Definitio, C. 253. eſſentia, ibid. 257. mutatio, ib. 512. 515

molle. Definitio, C. 384. principium motus, ib. 385

organicum. Definitio & diviſio, C. 274. eſſentia, ib. 276. interitus, ib. 280. 281. perfectio, ib 535. quomodo ejusdem definitio realis inveniatur, L. 656

quieſcens quomodo ad motum concitetur, C. 304. 305

Corpora in conflictu quando reſiſtant, C. 449. 453. 454. quænam nobis præſentia, PE. 59. 60. quænam abſentia, ib. 63. quid ſint reſpectu Dei, TN T. 1. 786. per eſſentiam exiſtunt in loco, ib. 1043. quomodo voluntatem Dei exequantur, ib. 969. hodie genita cur ſint creaturæ, ib. 779. etiam juxta S. S. ib. 790. quatenus conſervatione indigeant, ibid. 844. quomodo agant propter finem, ibid. 661

Corpora reſilientia qualia ſint, C. 488

Corporum diſſimilitudo, C. 246. in ſe invicem agentium contactus, ib. 321. 325. 327. poſſibilitas intrinſeca, TN. T. 2. 642. realis exiſtentia demonſtrata, TN. T. 2. 644. notio Spinoſiana refutata, ib. 708. ortus erroneus juxta Spinoſam, ib. 694

in *Corporum* ortu quid conſervetur, TN. T. 1. 831. in interitu quid conſervetur, ib. 831. in corruptione num quid annihiletur, ib. 830

Corpuſculum derivativum. Definitio, C. 229. qualitates, ib. 240. num ſit atomus, ib. 232. compoſitio, ibid. 244

Corpuſculum primitivum. Definitio, C. 229. compoſitio, ib. 244

Corpuſcula. Definitio, C. 227. exiſtentia, ib. 228. qualia ſint corporum obſervabilium, ib. 231. diſſimilitudo, ib. 245

Corpuſcula derivativa num ſenſui obvia, PR. 99

Corpuſcula primitiva num ſenſui obvia, PR. 100

Corpuſcula mixti quænam, C. 253. qualia, ib. 254. eorum eſſentia, ibid. 257

Corpuſculorum cum corporibus ſimilitudo, PR. 101

Corruptibile quid dicatur, PR. 666

Corruptibilitas corporum, PR. 667

Corruptio quid ſit, PR. 666

Coſmologia. Definitio, 70. D. ſuppeditat principia pſychologiæ rationali, PR. 3

Coſmologiæ num ſit uſus in theologia naturali, TN. T. 1. 11

Coſmologia generalis vel *transcendentalis.* Definitio, 71. D. principia ontologica, 90. D.

Coſmologia generalis. Definitio, C. 1. objectum, ib. 2. principia, ib. 2. uſus

 in

in theologia naturali, C. 6. quænam eidem præmittenda, ib. 9
Coſmologia generalis ſcientifica, C. 4. 5 *experimentalis*, ib. 4. 5
Creatio quid dicatur, PR. 697. num Idealiſmo repugnet, TN. T. 2. 628. quod Spinoſa fruſtra impoſſibilitatem demonſtrare conatus fuerit, TN. T. 2. 699
Creationis actus in quo conſiſtat, TN. T. 2. 342. explicatus, ib 345. quomodo a Moſe explicetur, ib. 350
Creationis finis, TN. T. 2. 371. objectum, ib. 379
Creatio mundi demonſtrata, TN. T. 1. 760. etiam juxta S. S. ib. 782. quo ſenſu locum habeat in ſyſtemate autoris contra obtrectatores, ib. 760. in quo conſiſtat, ib. 766. cur ſit unicus actus, ib. 765. cur ſit miraculum, ib. 768. quale ſit miraculum, ib. 773. quod in conſervatione contineatur, ib. 844. cur non inferat mutationem in Deo, ib. 1009. an hodienum obtineat, ib. 834. non abſolute neceſſaria, TN. T. 2. 355. demonſtrata, ib. 344. quando per Deiſmum tollatur, ib. 560.
Creator mundi. Definitio, TN. T. 1. 762. quinam ſit, ib. 763. quinam juxta S. S. ib. 788
Creatoris, conſervatoris & gubernatoris univerſi unitas, TN T. 2 405
Creatura num ſeipſam conſervare poſſit, TN. T. 2. 388
Creatura quæ dicantur, TN. T. 1. 777. juxta S. S. ib 789. 790. quænam ſint, ib 778. & ſeqq. 781. & ſeqq quid ſint reſpectu Dei, ib. 785 juxta S. S. ib. 791. cur malo metaphyſico carere nequeant, ib. 386. cur ſine conſervatione divina agere non poſſint, ib. 870. quomodo ſint ſpectacula perfectionum divinarum, TN. T. 1. 799. quomodo annihilari poſſint, ib. 833. num propria virtute exiſtentiam continuare poſſint, ib. 841. num exiſtant virtute Dei, ib. 841. cur nulla ſe ipſam conſervare poſſit, ib. 843. cur in agendo dependeant a Deo, ib. 879. quales ſint cauſæ, ibid. 1120. quales cauſæ miraculorum, ibid. 473
Creaturarum a Deo dependentia qualis ſit, TN. T. 1. 881. cur accurate cognoſcenda, ib. 800
Creaturarum actualitas a potentia & voluntate Dei continuo dependens, TN. T. 2. 390. ſimilitudo cum Deo quanta, ib. 407
Creatiani quinam dicantur, PR. 699
Criteria recolationis divinæ, TN. T. 1. 451. & ſeqq.
Criterium falſitatis. Definitio, L. 496. in quo conſiſtat, ib 497
Criterium veritatis. Definitio, L. 494. quodnam ſit, ib. 495. 498
Criterium divinum falſitatis, TN. T. 2. 147 veritatis, ib. 145
Cryptis propoſitionum unde oriatur & dijudicetur, L. 310
ſyllogiſmorum. Principium generale, L. 403. 412. variæ ſpecies, ib. 404. & ſeqq. quomodo tollenda, ib 415
Cultus Dei. Definitio, TN. T. 2. 511
Cupiditas. Definitio nominalis, PE. 805. realis, ib. 810. ortus, ib. 806. mater, ib. 807. objectum, ib. 808. 909. 812. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 811. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 263
Cupiditas vindictæ quid ſit, PE 871. cur cum ira conjungatur, ib. 872
Curſus naturæ. Definitio, C. 567 quidnam eidem conforme, ib. 568. conſtantia, TN. T. 1. 828

Curva

Curva ſuperficies quomodo a plana tactu diſtinguitur, PR. 164

D.

Decere ens liberum quid dicatur, TN. T. 1. 332

Decretum. Definitio, TN. T. 1. 497. quod Deo tribuendum, etiam juxta S.S. ib. 590

Decretum Dei æternum, TN. T. 1. 504. juxta S.S. ib. 591. liberrimum, ib. 506. juxta S.S. ib. 593. immutabile, ib 509. juxta S. S. ib. 594. incomprehenſibile, ib. 512. imperſcrutabile, ib. 513. juxta S. S. ibid. 592. Deo dignum, ib. 517. juxta S.S. ib. 596. unicum, ib. 520. in ſe intelligibile, ib. 508. Deo penitus perſpectum, ib. 511. Deum decens, ib. 516. captum hominum transcendens, ib. 514. ſapiens, ibid. 641. 642. univerſale, ibid. 926. cur non ſit caſus purus, ib. 507. quale habeat objectum, ib. 515. quales effectus, ib. 522. ad quæ non extendendum, ib. 518. quomodo tanquam multiplex ſpectetur, ib. 521. quomodo influat in præſcientiam, ib. 523. an contingentiam & libertatem tollat, ib. 527. an in re decreta quid mutet, ib. 526. quomodo verſetur circa fortunam, ib. 545. quomodo quoad malum metaphyſicum, ib 546. 547. & phyſicum, ib. 566. atque morale, ib. 585. quomodo ſe habeat quoad melius, ib. 551. quomodo influat in determinationem veritatis contingentium ab æterno, ib. 538. quomodo referatur ad potentiam Dei, ib. 525. cur ejus executio certa, ib. 525. juxta S.S. ib. 597

Decreti divini æternitas, TN. T. 2. 351. unitas, ib. 387

Decreta temporaria Dei nulla, TN. T. 1. 505. ab Anthropomorphiſtis admiſſa, TN. T. 2. 603

Decretorum liberorum animæ præſcibilitas, TN. T. 1. 233. recordabilitas, ib. 241

Defectus, Definitio, O. 477. qualis in exceptione oriatur, ib 513

Defectus apparens. Definitio, O. 512 *verus.* Definitio, O. 512. cur imperfectionem gignat, ib. 524

Defenſio. Definitio, L. 1028. tentamen, ib. 1029. 1030. quando non habeat locum, ib. 1031. regulæ, ib. 1032. & ſeqq. varii modi, ib. 1036. & ſeqq. quando non opus, ibid. 1044

Definitio quid ſit, L. 149. quænam eam ingredi poſſint, ib. 151. 152. notitia huc requiſita, ib 156. cui notio deceptrix reſpondet, ib. 168, diverſi modi, ib. 169. & ſeqq. quot attributa eandem ingrediantur, ibid. 172. quot modorum & relationum poſſibilitates, ib. 173. cur modi eam ingredi nequeant, ib. 174. quando poſſibilitates, ib. 175. 179. uſus, ibid. 176. quando conſtat ex eſſentialibus, ib. 177. quando ex attributis, ib. 178. quænam ſufficiant, ib. 183. cur genus proximum poſtulet, ib. 187. differentia, ib. 188. quem locum inter propoſitiones tueatur, ib. 211. propoſitioni univerſali æquivalet, ib. 249. cui competit, ib. 250. *not.* 274. quando in axioma abeat, ib. 269 ſeqq. quomodo a notis ſuperfluis liberetur, ib. 650. uſus in propoſitionibus, ib. 317. requiſita earum, ib. 551 applicatio ejus probabilis, ib. 552 quomodo ſuperflua ex eadem arceantur, ib. 650. modus deducendi inde concluſiones, ib. 694. ordo definitionum, ib. 850. quando de iis judicandum, ib. 923.

uſus in interpretando, L. 874. 875. 880. 997. & ſqq. quando in interpretando nullum habeat uſum, ib. 885. 886. & ſeqq. 896. in dato caſu applicatio, ib. 1188. 1189. quinam eam applicare poſſit, ib. 1190. quomodo a poſteriori detegantur, ibid. 649. quando nimiæ, ib. 793. 794. quando ſuperflua continere non debeant, ib. 808. dijudicatio antecedens applicationem, ib. 1183. 1186. 1187. ſeqq. cur condantur in diſciplinis, O. 103. generalia de iis notanda, O. *not.* 716. quando rei conveniat, PE. 371. quando denegetur, PE. 377. quomodo hieroglyphice repræſentetur, PE. 155. cur habeat formam enunciationis, PR. 399. quando penitus intelligatur, PR. 430

Definitio accidentalis, L. 189

deceptrix, L. 163. 168

eſſentialis, L. 189

genetica. Definitio, L. 192. quænam notitia huc requiratur, ib. 193. reſolutio, ib. 1096. explicatio & illuſtratio, ib. 1097. cur geneticæ a Tſchirnhuſio commendatæ, O. 264. prærogativa earum præ nominalibus, O. 265

inverſa æquivalet propoſitioni univerſali, L. 252. eſt axioma, ib. 271

manca cur in interpretando errorem pariat, L. 888. quomodo eum pariat, ib. 603. quando talis ſit, ib. 809. 810. quomodo evitetur, ib. 922

negativa quando habeat locum, O. 85. 673

Definitio quando *manila*, L. 809. 810

Definitio nominalis. Definitio, L. 188. 194. quænam tales ſint, L. 190. quomodo inveſtigetur, *ib.* 700. quomodo condi poſſit, *ib.* 701. reſolutio, *ib.* 917. 1093. illuſtratio, *ib.* 918. examen, *ib.* 919. ſuperfluorum eliminatio, *ib.* 920. quomodo ſuperflua in illis detegantur, *ib.* 921. quando judicium de ea differendum, *ib.* 923. in cujusnam ſit poteſtate, *ib.* 1111. quomodo docens eam reſolvere, *ib.* 1093. explicare, *ib.* 1094. & illuſtrare debeat, *ib.* 1095. quinam eam dijudicare poſſit, *ib.* 1122. 1123. quando poſſibilis, O. 86. quando impoſſibilis, O. 84. quando contradictoria, ib. 43. quando a contradictione libera, *ib.* 45. quænam inde deducantur, *ib.* 265. erronea applicatio, *ib.* 504

Definitio realis. Definitio, L. 188. 194. quænam talis ſit, *ib.* 191. modus eam inveſtigandi, *ib.* 656. 657. 704. 705. 706. uſus in interpretando, *ib.* 908

Definitio corporis organici quomodo inveniatur, L. 656. modi eam inveſtigandi, *ib.* 657

Definitiones abundantes. Incommoda in interpretando, L. 889. incommoda in cognitione veritatis & applicatione ejus, *ib.* 806. 807. ſqq.

Definitiones reducunt res ad ſua genera & ſpecies, L. 176

Definitionum in libris ordo, 112. D. in propoſitionibus uſus, L. 317

Definitionum a poſteriori inventio, L. 649. examen, *ib.* 651

Definitum. Definitio, L. 149. num ingredi poſſit, aut ingrediatur definitionem, ib. 164. 165. cui competat, *ib.* 253. & *not.* 274

Deforme quid ſit, PE. 543

Deformitas. Definitio, PE. 548. in quo conſiſtat, *ib.* 547

Deformitas vera, PE. 549

apparens, *ib.* 549

Deiſmus. Definitio, TN. T. 2. 529. cur obligationem divinam tollat, *ib.* 539. cur non tollat moralitatem actionum, *ib.* 537. num ferat vitam honeſtam, *ib.* 538. cur Naturaliſmo repugnet, ib. 565. num cum Manichæiſmo connectatur, *ib.* 669
Deiſmi fundamenta quænam ſint, TN. T. 2. 550. 552. 554. 562. everſa, *ib.* 551. 553. 559. 561. 563
Deiſta. Definitio, TN. T. 2. 529. num ſit atheus, *ib.* 532. quando fiat atheus practicus, *ib.* 547. quænam caſui tribuat, *ib.* 535. per errorem rerum vilium curam Deo indignam judicat, *ib.* 550. 551. quando mundum habeat pro ente neceſſario, *ib.* 555. & faciat ens a ſe, *ib.* 556. 557. quando creationem neget, *ib.* 560. cur ſit irreligionarius, *ib.* 564. quando antiſcripturarius, *ib.* 566. quando ex S. S. refutari nequeat, *ib.* 567. quando ſit Fataliſta, *ib.* 573
Deiſtæ quinam non ſint, TN. T. 2. 656
Deliquium animi qualis ſit ſtatus animæ, PR. 15
Demonſtrandi habitu quinam polleat, PE. 443
Demonſtrare propoſitionem more geometrico, modus, L. 771
Demonſtrare independenter, L. *not.* 852
Demonſtratio. Definitio, L. 469. materia, 116. D. ordo in ea obſervandus, 117. D. modi argumentandi ei convenientes, L. 526. principia, L. 533. 534. differentia a probatione probabili, *ib.* 559. qui ejus vim non percipiant, *ib* 541. quænam refutationi conveniat, *ib* 992. quinam eam dijudicare poſſit, *ib.* 1119. 1120. cur ejus formam ignorans convinci nequeat, *ib.* 1163. quomodo extra Matheſin ad eam perveniatur, L. 699. cur memoriæ non mandanda, *ib.* 930. quinam eam facillime intelligat, *ib.* 1152. quomodo abbrevietur, *ib.* 768. analyſis, *ib.* 928 1100 quænam reſolutu facilis, *ib.* 929. reſolutio a docente inſtituenda, *ib.* 1100. quid ſit, O. 354. cur ad exempla applicata exhibenda, O. 70. an in claris locum habeat, *ib.* 51. an locum habeat in pſychologia rationali, PR. 2. quomodo rite perpendatur, TN. T. 1. 698
Demonſtrationis uſus ſingularis, PR. 447
Demonſtratio apogogica ſive *indirecta*, L. 521. forma, ib. 524. modus, ib. 530 analyſis logica, ib. 524. 530. fundamentum, ib. 527. 529. cur vera, ib. 528
Demonſtratio completa. Definitio, L. 824. cur facile intelligatur, ib. 827
Demonſtratio conſummata. Definitio, L. 825. prærogativa, ib. 829. criterium, ib. 826. in cujusnam poteſtate ſit, PE. 444
Demonſtratio directa. Definitio, L. 520
— *incompleta.* Definitio, L. 824. cur difficulter intelligatur, ib. 827
— *inconſummata.* Definitio, L. 825
— *indirecta.* Definitio, L. 521. principium, O. 97
Demonſtratio inordinata. Definitio, L. 769
Demonſtratio ordinata. Definitio, L. 769. quomodo condenda, ib. 770. prærogativa, ib. 828
Demonſtratio oſtenſiva ſ. *directa.* Definitio, L. 520. forma, ib. 522. 523. analyſis logica, ib. 522. 523
Demonſtratio & probatio ejusdem formæ num diſciplinis omnibus conveniat, PE. 399
Demonſtrationes extra Matheſin quomodo ad eas perveniatur, L. 699. cur lo-

eum habere debeant in theologia naturali, TN. T. 1. 2
Demonſtrationum qualis certitudo, PE. 17
Demonſtrationes univerſales, cur ad caſum ſpecialem vel ſingularem applicari poſſint, O. 194
Dendrologia, not. 76. D.
Dependentia. Definitio, O. 851. qualis ſit in patiendo, ib. 853. rerum in mundo a ſe invicem quoad exiſtentiam, C. 58. perceptionum reproducendarum a præſente, PE 109. actiones creaturarum a Deo, TN. T. 1. 881. actionum humanarum a Deo, ib. 882. creaturarum a Deo cur accurate cognoſcenda, ib. 800
Dependentia a cauſis communis quale ſit ſignificandi fundamentum, O. 963
Dependentia contingentium in actu a coëxiſtentibus, C. 84
Dependentia compoſitorum quoad modificationem, C. 85. 86
Deſcenſus. Definitio, C. 351
Deſiderium. Definitio nominalis, PE, 852. realis, ib 853. ſignificatus vocabuli receptus, ib. 854. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 273
Deſperatio. Definitio nominalis, PE. 820. ratio, ib. 824. definitio realis, ib 825. quando eidem locus, ib. 824. quando iræ permiſceatur, ib. 866. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 826. cur Deo nullo modo tribui queat, TN. T. 2. 259
Determinabile. Definitio, O. 105. cur ejus notio prior notione indeterminati, ib. 107
Determinans. Definitio, O. 114. nexus cum determinato, ib. 115. 297. confuſio cum neceſſitante, ib. 117. quando colligatur ex determinato, ib. 120
Determinantia quando eadem, O. 193
cur genuina ſubinde difficulter intelligantur, O. 194
Determinare. Quæ per ſe invicem determinentur, L. 507
Determinatio. Definitio, O. 122
Determinatio ſubjecti. Definitio, L. 226. unde ſumatur, ib. 226
Determinatio ſufficiens propoſitionis unde agnoſcenda, L. 1128
Determinationes communes. Definitio, O. 238
Determinationes conſtantes. Definitio, O. 762. quænam ſint, ib. 763. quomodo a variabilibus differant, ib. 762
Determinationes entis quomodo a priori cognoſcantur, O. 546. quomodo a poſteriori, ib. 547
Determinationes genericæ. Definitio, O. 236. quales ſint, ib. 248. 251. quomodo a priori dignoſcantur, ib. 261
Determinationes propriæ. Definitio, O. 238
Determinationes ſingulares. Definitio, O. 236. quomodo ſeſe ad ſe invicem habeant, ib. 237. quænam ſint, ib. 261
Determinationes ſpecificæ. Definitio, O. 236. quales ſint, ib. 248. 251. quænam ſint, ib. 261. quomodo a priori dignoſcantur, ib. 261
Determinationes ſubjecti æquivalentes. Definitio, L. 227. quænam tales ſint, ib. 228
Determinationes univerſales. Definitio, O. 236. quales ſint, ib. 248. 251
Determinationes variabiles. Definitio, O. 762
Determinationum intrinſecarum genera, O. 454
Determinatum. Definitio, O. 112. 114. quando unum per alterum determinetur, ib. 113. unde colligatur, ib. 119. quænam notio ſit praxi mathematico-

maticorum, O. 124. quænam uſui loquendi conformis, ib. 125
Determinata. Quænam eodem modo determinentur, O. 215. 216. quænam ſint ſimul, ib. 121. quando eadem, ib. 192
Determinata per ſe invicem quomodo a priori innoteſcant, O. 126. cur ea noſſe expediat, ib. 126. iis contraria quomodo innoteſcant, ib. 127. 128
Deus. Definitiones, *TN. T.* 1. 125. 1093 *T.* 2. 14. num cum natura confundatur in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, PR. 605. num negato influxu phyſico animæ in corpus, ſeu actione animæ in corpus ipſi adimatur potentia agendi in creaturas, PR. 609. num concurſus ejus ad malum majoribus difficultatibus obnoxius in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quam in ſyſtemate influxus, ib. 630. definitio nominalis in uſum ſyſtematis, *TN. T.* 1. 67. ejus conſenſus cum S. S. & criminationes inanes, ib. 68. falſa notio, ib. 73. definitio nominalis cur in theologia naturali neceſſaria, ib. 5. qualis eligenda, ib. 5. 7. quænam eidem inferenda, ib. 7. quod illimitatus, *TN. T.* 2. 16. immutabilis, ib. 17. infinitus, ib. 18. poſſibilis, ib. 19. æternus, ib. 30. eſſentialiter bonus, ib. 215. ſumme bonus in alios, ib. 231. ſumme ſapiens, ib. 293. ab errore immunis, ib. 136. omnipotens, ib. 353. unus, ib. 406. creator mundi & omnium quæ ſunt, ib. 379. 381. conſervator, ib. 389. & gubernator univerſi, ib. 403. ſpiritus perfectiſſimus, ib. 186. & neceſſarius, ib. 192. autor omnis veritatis, ib. 177. ſumme amabilis, ib. 230. quale ſit ens, ib. 22. 23. 33. 35. qualis ſubſtantia, ib. 47. quomodo exiſtat, ib. 23. 26. 27. cur exiſtat, ib. 28. cur oriri & interire nequeat, ib. 31. cur annihilari nequeat, ib. 32. an ſit modificabilis, ib. 46. quidnam eſſe non poſſit, ib. 58. & ſeqq. quomodo ſibi omnes mundos poſſibiles repræſentet, ib. 79. & ſeqq. quomodo ſe & omnia cognoſcat, ib. 89. quomodo a ſe diverſa cognoſcat, ib. 102. quomodo omnia cognoſcat, ib. 104. cur omnia certo cognoſcat, ib. 133. & ſqq. quod & cur rationem omnium ſufficientem perſpiciat, ib. 140. 141. quod veritatem omnem certo cognoſcat, ib. 143. omnia item impoſſibilia, ib. 149. quomodo poſſibilia cognoſcat, ib. 174. cur ſibimetipſi maxime placeat, ib. 204. cur aliud magis placere nequeat, ib. 204. quatenus quid placere debeat, ib. 207. quid diſpliceat, ib 208. quomodo ſe ipſum velit, ib. 217. quomodo gaudeat de homine ad meliorem frugem revertente, ib. 219. quomodo triſtitia afficiatur ob hominum peccata, ib. 224. cur non arceat gaudium, ib. 225. quomodo velit felicitatem ſuam, ib. 228. quod velit felicitatem hominum, ib. 235. quod libere eligat optimum, ib. 278. cur agat propter finem, ib. 295. cur non velit ſimpliciter impoſſibile, ſeu contradictoria, ib. 302. 303. qualis ſit ſubſtantia, ib. 311. cur ex mundo cognoſci poſſit, ib. 366. num mundum hunc facere potuerit aliter, ib. 376. cur ipſi non omnia pateant in hypotheſi anthropomorphitarum, ib. 588. quomodo extra ſe operetur in eadem, ib. 582. quomodo a Spinoſa definiatur, ib. 672. num ſit anima mundi juxta anthropomorphitas, ib. 595. quod corporeus in hypotheſi Materialiſtarum, ib. 616. quod auctor mundi in hypotheſi Idealiſtarum, ib. 630 cur ſemper vigilet, nunquam dormiat, TN. T. 1. 185. juxta

ta S.S. TN. T. I. 211. hieroglyphi-ce repræſentari poteſt, TN. T. I. 91. qua in re a rebus materialibus diſtinguatur, ib. 98. cur tanquam anima corpori uniri nequeat, ib. 158. mundum facere nequit abſque malo metaphyſico, ib. 377. quomodo mundum gubernet, ib. 902. 903. quod non indigeat aliena informatione, nec alieno auxilio, ib. 425. cur fortunæ non ſubſit, ib. 542. quomodo verſetur circa actiones malas, qua tales, ib. 890. cur non ſeneſcat, ib. 1013

Deus non exiſtit in tempore, TN. T. I. 1014 juxta S. S. ib. 1111. non exiſtit in loco, ib. 1043. ſed ut in loco, ib. 1052

Deus vocabulum quod ſit nomen proprium, TN. T. 2. 409. quod appellativum in Gentiliſmo, ib. 649

Dei attributa. Eſt a ſe, TN. T. I. 67. æternus, ib. 74. juxta S. S. ib. 76. ſempiternus, ib. 75. juxta S. S. ib. 77. incorporeus, juxta S. S. ib. 102. 133. 134. inviſibilis, ib. 89. juxta S. S. ib. 96. inſenſibilis, ib. 88. non imaginabilis, ib. 88. incorruptibilis, ib. 93. juxta S. S. ib. 95. interitus expers, ib. 94. non extenſus, ib. 85. juxta S. S. ib. 101. actuoſus, ib. 105. juxta S. S. ib. 106. ratione præditus, ib. 140. ſenſu & imaginatione, ib. 157. atque affectibus carens, ib. 1103. vivus, ib. 111. juxta S S. ib. 112. omniſcius, ib. 302. ab errore immunis, ib. 294. omnium eorum, quæ ſibi repræſentat, conſcius, ib. 187. autor omnis veritatis, ib. 190. ſolus inventor, ib. 293. ſapientiſſimus, ib. 640. juxta S. S. ib. 686. hiſtoricus abſolute ſummus, ib. 255. itemque philoſophus, ib. 268. omnipotens, ib. 349. juxta S. S. ib. 415. non niſi optimum volens, ib. 407. juxta S. S. ib. 406. ſumme bonus, ib. 699. juxta S. S. 744. juſtiſſimus, ib. 1070. juxta S. S. ib. 1071. omnipræſens, ib. 1055. juxta S. S. ib 1113. ſibi ſufficientiſſimus, ib. 428. juxta S. S. ib. 429. voluptatis percipiendæ gratia nulla re indigens, ib. 426. non alia re indigens ad ſui conſervationem, ib. 424. omnium creator, ib. 763. conſervator, ib. 843. & gubernator, ib. 900. ac Dominus, ib. 997. ſemper idem ab æterno in æternum, ib. 1013. juxta S. S. ib 912

Dei eſſentia TN. T. I. 5. eſt ſpiritus, *ib.* 124. independens, *ib.* 125. & perfectiſſimus, *ib.* 307. atque infinitus, *ib.* 1007. intellectu, *ib.* 122. etiam juxta S. S. *ib.* 130. & voluntate libera, ib. 123. etiam juxta S. S. ib. 131 præditus. Naturæ ejus & animæ differentia, *ib.* 186

Dei exiſtentia demonſtratur, TN. T. I. 69. quomodo ex creatione mundi demonſtretur, *ib.* 757. quando inſufficienter probetur, *ib.* 8. cur in theologia naturali non pluribus argumentis evincenda, *ib.* 10. qualis ſit, *ib.* 70 & ſeqq.

Dei actiones. Omnes mundos poſſibiles ſibi repræſentat, TN. T. I. 121. quænam cognoſcat, *ib.* 141. 154. 155. 307. quomodo cognoſcat, modum per ratiocinia perveniendi ad veritates univerſales ab intuitu remotas, *ib.* 274. cur aliter judicet quam nos de perfectione rerum, *ib.* 396. & de uſu earum, *ib.* 447. quænam velit, *ib.* 411. 385. juxta S. S. *ib.* 412. quid velit reſpectu ſui, *ib.* 335. quomodo omnia velit, *ib.* 355. quod malum morale velle nequeat, *ib.* 581. quod velit felicitatem creaturarum, *ib.* 706. 707. quomodo ſe gerat in electione mun-

mundi, TN. T.1. 334. mundum & elementa rerum materialium creavit, ib. 758.760. nec non animas hominum, ib. 780. & brutorum, ib. 783. omnia conſervat, ib. 843. & gubernat, ib. 900. ad actiones creaturarum concurrit, ib. 874. ſervos ſuos amat, ib. 998. malos punit, ib. 1078. nihil facit fruſtra, ib. 663. ſolus quid annihilare poteſt, ib. 861

Dei animus erga homines, TN. T. 1. 705. cogitatio qualis ſit, ib. 156

Dei diverſitas a mundo & iis, quæ in eo ſunt, TN. T. 2. 64. a natura rerum, ib. 66. a corporibus, ib. 45. exiſtentia & attributa num in hypotheſi Idealiſtarum demonſtrari poſſint, ib. 627. felicitas quanta ſit, ib. 226. illocalitas, ib. 55. immaterialitas, ib. 39. impaſſibilitas, ib. 75. indiviſibilitas, ib. 41. ingenium, ib. 127. 129. 130. notio in Gentiliſmo, ib. 650. ab atheo pro impoſſibili habetur, ib. 413. primitas, ib. 33. ultimatio, ib. 33. ſempiternitas, ib. 34. omniſufficientia, ib. 76. ratio qualis, ib. 122. & ſqq. & quid ſit, ib. 124. ſimplicitas, ib. 35. ſpiritualitas, ib. 186

Deo quænam tribui nequeant, TN. T. 1. 136. 137. T. 2. 36. 37. cur omnia aperta, TN. T. 1. 180. quid maxime placeat, ib. 330

Deum quinam imaginari velint, TN. T. 1. 89. quid deceat, ib. 382. quinam in idola convertant, TN. T. 2. 654

Deum non exiſtere demonſtratu impoſſibile, TN. T. 2. 487

Deorum Gentilium notiones num a Politicis confictæ, TN. T. 2. 436

Dianoëa, L. not. 49

Dianoëticum judicium, L. 50

Dictum S. S. quomodo extra ſcopum primarium ad probandum veritates alias transferatur, TN. T. 1. 210. num extra ſcopum primarium claſſicum eſſe poſſit, ib. 210.

Dictum S. S. claſſicum in quo a ceteris differat, TN. T. 1. 96 ejus uſus, ib. 96

Dictum de Omni & Nullo, L. 343. & ſqq. extenſio ejusdem ad definitiones, ib. 344. ad prædicationes proprias, ib. 345

Dicta ab aliis, quando majore luce illuſtrentur, 154. D.

Dicta claſſica quænam dicantur, L. not. 946

Dicta incommoda num refutanda, L. 1002

Differentia formalis notionum, L. 76

Differentia materialis notionum, L. 102

Differentia numerica. Definitio, O. 239. qualis, ib. 257. L. 74

Differentia ſpecifica. Definitio, O. 239. qualis ſit, ib. 252. 256. a proprio diverſa, L. 75

Difficultas agendi in quonam conſiſtat, PE. 427.

Dilemma. Definitio, L. 453. quam pariat concluſionem, ib. 454

Dimenſionum ratio quomodo determinanda, L. 744

Dimidium. Definitio, O. 385

Directio. Definitio, C. 150. in quo conſiſtat, ib. 162. unde mutetur, ib. 307

Directio actionum quænam voluntati divinæ conformis, TN. T. 1. 605. 909. 910. quænam a Deo præcepta juxta S. S. ib. 1000

Directio actionum ad alienam perfectionem cur Deus velit, TN. T. 1. 991

Directio actionum ad gloriam Dei quomodo contineatur ſub directione ad ſui perfectionem, TN. T. 1. 977. cur voluntati divinæ conformis, ib. 918

Directio mali ad bonum finem quomodo faciat ad perfectionem, eamque majorem univerſi, TN. T. 1. 682. 683. quod ſit bonitatis, ib. 733. juxta S. S.

TN. T. 1. 749. & juſtitiæ divinæ, *ib.* 1074. quod pertineat ad gubernationem univerſi, *ib.* 904
Directio vis activæ qualis ſit, C. 163
Directioni attentionis quid jungatur, PR. 378. quid eidem in corpore reſpondeat, *ib.* 379
Diſciplinæ cur per figuras hieroglyphicas tradi poſſint, PE. 158
Diſciplinarum fundamentum, O. 500. principia ultima, *ib.* 501
Diſciplinæ generales quando condentur, O. 194
Diſcrimen eorum, quæ rebus inſunt, L. 59
Diſcurſus, L. *not.* 49
Disjunctiva ratiocinatio qualis, PE. 389
Diſplicere quid dicatur, PE. 542
Diſpoſitio ad agendum vel patiendum quid ſit, PE. 426
Diſpoſitio acquiſita, PE. 429
naturalis, PE. 429
Diſpoſitiones animæ ad claras & diſtinctas perceptiones in ſtatu præexiſtentiæ animæ, PR. 712
Diſputatio. Definitio, L. 1053. leges, ib. 1054. & ſeqq. an ea veritas eruatur, ib. 1086. quomodo per quæſtiones inſtituatur, ib. 1087
Diſſenſus de commercio animæ & corporis apparens, PR. 557
Diſſenſus in verbis non repugnans conſenſui in re, 151. D.
Diſſimilia. Definitio, O. 211. 212. cur eandem habere poſſint eſſentiam, ib. 213. quomodo determinentur, ib. 221. quomodo tactu diſcernantur, PR. 172
Diſſimilitudo. Definitio, O. 211. unde oriatur, ib. 218.
Diſſuaſio quid ſit, TN. T. 1. 985
Diſtantia. Definitio, O. 561
Diſtinctio. Definitio, L. 1077. quomodo inveniatur, ib. 1079
Diſtinctio idearum ſenſualium unde ſit, PR. 127
Diſtincta ratiocinatio quænam, PE. 441
Diſtincta viſio unde reddatur, PR. 133
Diſtincte percepta cur memoriæ facile mandentur & diu retineantur, PE. 200
Diverſa numero quænam, O. 184. quando eadem appareant, PE. 87
Diverſitas. Definitio, O. 183. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 185
Divinitas in quo conſiſtat juxta S. S. TN. T. 1. 422
Diviſibilitas. Definitio, O. 636
Docere. Definitio, L. 1088 regulæ docendi, ib. 1089. & ſeqq.
Docentis munere quinam fungi queat, L. 1180 requiſita, ib. 1089. 1104. regulæ ei obſervandæ, ib. 1101
Dogmata quid ſint, PR. 40
Dogmata coſmologica quomodo confirmanda, C. 3. quænam ſint, ib. 7. 8
Dogmata theologiæ naturalis quænam ſint, TN. T. 1. 4
Dogmatum philoſophicorum cum S. S. conſenſus & diſſenſus cur ſubinde æſtimatu difficilis, TN. T. 1. 422
Dogmatici quinam dicantur, PR. 40. quinam ſint, ib. 43. cur in plures ſectas abeant, ib. 43
Dolor. Definitio, PE. 539. num tædii ſpecies, ib. 541. quinam ſignificatus vocabuli uſui loquendi conformis, ib. 540
Dolorum perceptio, PE. 951
Dominium quid ſit, TN. T. 1. 959. quænam jura complectatur, ib. 968. in quonam ejus uſus & abuſus conſiſtat. ib. 976

Dominium plenum quodnam dicatur, TN. T. 1. 961
minus plenum quodnam dicatur, TN. T. 1. 962
Dominium plenum mundi ac naturæ Deo vindicatum, TN. T. 1. 963
Dominium in creaturas Deo competens juxta S. S. TN. T. 1. 999
Dominium rerum hominis Deo conceſſum, TN. T. 1. 995. juxta S. S. ib. 1003
Dominium generi humano toti competens quale ſit, TN. T. 1. 995
Dominus quinam dicatur, TN. T. 1. 964
Dominus creaturarum quinam ſit, TN. T. 1. 965. 966
Dominii divini notio in Epicuræiſmo, TN. T. 2. 720
Doni miraculoſi collatio in quo conſiſtat, TN. T. 1. 472. juxta S. S. ib. 474
Dualiſtæ quinam dicantur, PR. 39. cur ſint dogmatici, ib. 43
Dubitatio. Definitio, TN. T. 2. 417
Dubitatio de religione ob dubitationem de exiſtentia Dei quomodo tollatur, TN. T. 2. 520
Dubitans de Deo quando in atheiſmum, quando in veritatem proclivior, TN. T. 2. 425. 426. cur aliquam Dei notionem habere debeat, ib. 422. quando ad atheiſmum & veritatem indifferens, ib. 424
Dubitans de exiſtentia Dei num tollat notitiam moralitatis, TN. T. 2. 509. & vitæ honeſtatem, ib 510. quod de veritate religionis dubitet, ib. 518. num ſit atheus, ib. 423. quando in atheiſmum practicum facile incidat, ib 549
Dubitantium aſſenſus quando in neutram contradictionis partem propendeat, TN. T. 2. 419. quando in alterutram, ib. 420. 421
Dubitantium de religione diverſitas, TN. T. 2 519
Duplex. Definitio, O. 379. cur ejusdem duplicia æqualia, ib. 381
Duratio. Definitio, O. 578. quomodo intelligibilis, ib. 579. cur menſurabilis, ib. 580. quale ſit ens, ib. 788

E.

E*adem.* Definitio, O. 181. quod notionem habeant, ib. 186. unde agnoſcantur, ib. 223
Ecſtaſis. Definitio, TN. T. 1. 475. exemplum ſingulare, ib. 475
Effectus. Definitio, O. 886. cum cauſa efficiente nexus, ib. 898. cognitio adæquata, ib. 896. productio, ib. 899. dependentia a cauſis ſubordinatis, ib. 900. & ſociis, ib 920. modus eum explicandi, ib. 901. 902. ejus ad vim relatio, ib. 925. quinam cauſæ æqualis, vel eadem major, aut minor, ib. 926. ejus ad cauſam relatio, ib. 927. quando finis, ib. 934. quale ſit ſignum, ib. 961
Effectus in conflictu corporum, C. 477
Effectus determinatio per cauſam efficientem, C. 88
Effectus ab inſtrumento pendens, cui tribuendus, O. 893 quomodo explicetur, ib. 894
Effectus innocuus. Definitio, C. 471.
nocuus. Definitio, C. 471. quomodo æſtimandus, ib. 474. ad alium ſui generis ratio, ib. 473
partialis, O. 922
plenus, O. 922
proximus, O. 931
remotus, O. 931
Effectus caſuales. Definitio, TN. T. 2. 460.

460. quinam fortunæ tribuantur, TN. T. 2. 465

Effectus fortunæ finibus particularibus ſubordinati, TN. T. 1. 654

Effectus naturæ quomodo ſint præſcibiles, TN. T. 1. 232. quomodo fines a Deo intenti, ib. 645. quomodo a miraculo pendeant, ib. 774

Effectuum identitas, O. 923. 924

Efficiens efficientis qualis, O. 929

Egoiſtæ quinam dicantur, PR. 38. cur ſint dogmatici, ib. 43

Elaſticitas. Definitio, C. 380. effectus, ib. 489. univerſalitas, ib. 490

Electionis rationes extrinſece, PE. 899. & ſeqq.

Electio mundi libera a coactione interna, TN. T. 1. 351. quamnam habeat rationem objectivam, ib. 325. quamnam ſubjectivam, ib. 337

Electio mundi perfectiſſimi qualis intellectus ſit ſignum, TN. T. 1. 328. qualis voluntatis ſignum, ib. 400

Electio mundi non perfectiſſimi cur ſignum intellectus perfectiſſimi eſſe nequeat, TN. T. 1. 329

Elementa Definitio, C. 181. quænam ſint, ib. 182. qualitates, ib. 183. attributa ſpuria, ib. 184. indviſibilitas, ib. 185. coëxiſtentiæ modus, ib. 219. 571. unius ad alterum relatio, ib. 211. relatio ad integrum mundum, ib. 213. diſſimilitudo, ib. 195. unio, ib. 220. actiones, ib. 293. paſſiones, ib. 207. 208. 293. principium activum, ib. 294. principium paſſivum, ib. 294. interior ratio, ib. 198. 199. mutationis ratio, ib. 209. ſtatus, ib. 206. ſtatus mutatio, ib. 197. ſtatus relatio ad elementa alia & corpora, ib. 212. ſtatus quales ſint, ib. 200. perpetua differentia quoad ſtatum, ib. 201. coëxiſtentiæ ratio, ib. 202. vis, ib. 196. nexus, ib. 204. mutatio miraculoſa, ib. 574. qualia ſint entia, ib. 203. num in philoſophia corpuſculari habeant utilitatem, ib. 242. quomodo ex uno elementi ſtatu omnia de univerſo cognoſci poſſint, ib. 214

Elementa eadem quamdiu ſubſiſtant, TN. T. 1. 835

Elementa ſpuria quænam, C. 217

Elementa rerum materialium num ordine coëxiſtant, PR. 105. num ſint ſenſui obvia, ib. 101. num ſint ſpiritus, ib. 644. cur non exiſtere potuerint, TN. T. 1. 57. cur non ſint a ſe, TN. T. 1. 52. ſed ab alio, ib. 58. 756. facta a Deo, ib. 758. in quonam rationem ſufficientem exiſtentiæ habeant, ib 64. quænam producenda, ut hic exiſtat mundus, ib. 755. cur nullum in ortu corporum oriatur, ib. 832. nullum in corporum interitu intereat, ib. 830. cur in theologiam naturalem ab Aûtore introducta, ib. 244. cur Deus eſſe nequeant, TN. T. 2. 62. quales ſint ſubſtantiæ, TN. T. 2. 314. quod cuique mundo propria ſint, ib. 318. cur ex nihilo producenda, ib. 335

Elementorum rerum materialium non exiſtentia in loco, TN. T. 1. 1043. illocalitas, ib. 1035. præſentia, ib. 1030. præſentia illocalis, ib. 1041. vita, ib. 110

Elementorum aſeitas deſtructa, TN. T. 2. 481 cognitio Deo vindicata, ib. 99. combinatio neceſſaria ad mundum conſtituendum, ib. 316 contingentia, ib. 329. 331. exiſtentia qualis ſit, ib. 334

Elementorum ſtatus præſcibilitas, TN. T. 1. 236. recordabilitas, ib. 244. veritas determinata ab æterno, ib. 531

Elenchi

Elenchi ignoratio, Definitio, L. 628. quomodo evitetur, ib. 629
per *Eminentiam* quomodo Deo competat ſcientia ſingularium & univerſalium, TN. T. 1. 300. quænam præterea per eminentiam ipſi competant, ib. 1005. 1006. 1008. 1099. 1104. 1105
per *Eminentiam ineſſe* quid denotet, O. 845
Empirici in actionibus quinam ſint, PE. 502
Ens. Definitio, O. 134. quodnam primum in eo concipiendum, ib. 142. quænam præter eſſentialia eidem ineſſe poſſint, ib. 147. 149. unde ejus poſſibilitas, ib. 153. affectiones, ib. 179. quodnam ſibi omnimode determinatum, ib. 225. cur omne ſit unum, ib. 329. quando unum ponatur, ib. 330. unde agnoſcatur, ib. 333. diviſio generalis, ib. 685. dependentia unius ab altero quoad modum, ib. 854. quando unum referatur ad alterum, ib. 855. quid formæ debeat, ib. 945. 946. relationes in genere, 859. ſecundum qualitatem & quantitatem, ib. 860. coëxiſtentiam, ib. 861. exiſtentiam ſucceſſivam, ib. 863. quodnam ſit ſubſtantia, ib. 872. cur ſit verum, ib. 497
Ens, quæ abſolute, L. 60. quæ hypothetice de eodem enuncianda, ibid. 61
Entis cognitio generalis, L. 59. & ſqq. eſſentialia, ib. 63. attributa, ibid. 64
Entia quomodo inter ſe differant quoad exiſtentiam, O. 311. quo reſpectu in genera & ſpecies dividantur, ib. 244. in mundo qualia ſint, TN. T. 1. 248. quænam ad hunc mundum adſpectabilem pertineant, TN. T. 2. 63
Ens activum quando ſe habeat ut inſtrumentum, O. 916
Ens actuale. Definitio, O. 175. quale ſit, ib. 226
Ens a ſe. Definitio, TN. T. 1. 27. a quibus ſit diverſum, ib. 62. ubi rationem exiſtentiæ habeat, ib. 31. quomodo diſtinguatur ab entibus, quæ ſunt ab alio, ib. 31. cur exiſtat, ib. 34. an oriri & interire poſſit, ib. 37. 46. cur annihilari nequeat, ib. 38. cur compoſitum eſſe nequeat, ib. 47. cur non ſit extenſum, ib. 48. qualia habeat prædicata, ib. 65. quas proprietates, ib. 30. & ſeqq. quando non niſi unum admittendum, ib. 66
Entis a ſe. Definitio in Spinoſiſmo, TN. T. 2. 675
Entis a ſe exiſtentia, TN. T. 1. 29. qualis ea ſit, ib. 32. 35. 36. privilegium in exiſtendo, ib. 34. ſimplicitas, ib. 49
Ens ab alio. Definitio, TN. T. 1. 28. in quonam rationem exiſtentiæ ſuæ habeat, ib. 63
Entia ab alio quænam ſint, TN. T. 1. 58. 61
Ens compoſitum. Definitio, O. 531. cur ſit totum aliquod, ib. 532. ejus eſſentia, ib. 533. 534. ratio eorum, quæ eidem conveniunt, ib. 535. ortus, ib. 696. qualis ſit ſubſtantia, ib. 793. cur non ſit a ſe, TN. T. 1. 47
Entis compoſiti contingentia, TN. T. 2. 333
Ens continens rationem ſufficientem exiſtentiæ univerſi quale eſſe debeat, TN. T. 2. 382
Ens contingens. Definitio, O. 310. qualis ſit ejus exiſtentia, ib. 316. ortus, ib. 908. ortus ab ente infinito qualis, ib. 910
Ens externum. Definitio, O. 161

Ens fictum. Definitio, O. 140. quomodo ab imaginatione producatur, PE. 146. quomodo cum reali non confundatur, ib. 147
Ens finitum. Definitio, O. 837. quale ſit, ib. 834. notio ejus quænam genuina, ib. 835. cur in ipſum cadat contrarietas, ib. 836. ejus natura, ib. 849. nullas mutationes ſubiens num ſit poſſibile, TN. T. 1. 1015. cur a ſe eſſe non poſſit, TN. T. 2. 480
Ens finiti contingentia independenter a Deo demonſtrata, TN. T. 2. 330
Entia finita cur connect. poſſint, C. 44. quomodo connectantur, ib. 46
Ens infinitum. Definitio, O. 838. immutabilitas, ib. 839. cur ſit modorum expers, ib. 840. cur tantum eſſentiam & attributa habeat, ib 841. ejus perdurabilitas, ib. 844. modificabilitas qualis, ib. 846. natura, ib. 850. quale ens ſit, ib 873. qua cautione de eo loquendum, ib. 315
Ens imaginarium. Definitio, O. 141. differentia a ficto, ib. *not.* 141. utilitas in inveniendo & demonſtrando, ib. 141
Ens in potentia proxima. Definitio, O. 176. cur conſideretur, ib. 176
Ens in potentia remota quomodo ſucceſſive ad actum deducatur, O. 178
Ens limitatum cur ſit finitum, TN. T. 1. 173
Ens neceſſarium, O. 309. quale ſit ens, TN. T. 1. 33. cur vi propria exiſtat, ibid. 26. nec aliena indigeat, ib. 26
Entis neceſſarii exiſtentia, TN. T. 1. 24. cur in ea demonſtranda caute ſit procedendum, ib. 24
Ens omne quomodo Deum repræſentet, TN. T. 1. 818. quomodo eum repræſentet in ſyſtemate cum aliis, ib. 819. quomodo a Deo dependeat, ib. 817
Ens perfectiſſimum. Definitio, TN. T. 2. 6. cur ſit illimitatum, ib. 7. 8. immutabile, ib 9. infinitum, ibid. 10
Entis perfectiſſimi poſſibilitas, TN. T. 2. 13. notio ab atheo admittenda, ib. 435
Ens permanens, O. 570
poſitivum, O. 274
primum. Definitio, TN. T. 1. 44. quale ſit, ib. 45
privativum. Definitio, O. 275. qualia ſint ejus prædicata, ib. 276. & ſqq.
Ens potentiale. Definitio, O. 175. quomodo differat ab ente in genere, ib. 175
Ens ſimplex. Definitio, O. 673. cur non ſit a ſe, TN. T. 1. 60. vide infra voce *ſimplex*.
Ens ſingulare, O. 227
ſucceſſivum, O. 570
verum, O. 496
Ens ultimum. Definitio, TN. T. 1. 44. quale ſit, ib. 45
Ens univerſale. Definitio, O. 230. quomodo conſtituantur entia univerſalia, ib. 232. num exiſtat, ib. 235
Entia univerſalia in ſyſtema referri posſunt, TN. T. 1. 257
Entium univerſalium nexus expenditur, TN. T. 1. 257
Ens univerſalius. Definitio, O. 231
Enthymema. Definitio, L. 396. ratio, ib. 395. eſt ſpecies ſyllogiſmi, ib. 397. criterium, ib. 398 ſpecies, ib. 399. & ſeqq. uſus in diſputando, ib. 1081
Enunciabile quid dicatur, PE. 280. quodnam ſit, ib. 281
Enunciatio. Definitio, L. 40. ejus differentia a judicio, ib. 41. partes, ib. 196. ſpecies, ib. 201

Enun-

Enunciatio affirmativa, L. 201
negativa, L. 201
Epheſ. III, 10. L. *not.* 950
Epicuræi quomodo actiones ſuas determinent, TN. T. 2. 718
Epicuræiſmus. Definitio, TN. T. 2. 717. refutatus, ib. 722
Epiſyllogiſmus, L. 464
Epitomator. Definitio, L. 863. quænam tenere debeat in demonſtrando, ib. 865. 866. in definiendo, ib. 867
Errare. Medium evitandi periculum errandi, L. 631
Error. Definitio, L. 593. quomodo detegatur, ib. 595. quando committatur, ib. 596. & ſeqq. ex uno ſequuntur plures, ib. 597. 598. ex notione deceptrice ortus, ib. 599. circa judicium intuitivum commiſſus, ib. 601. ex defectu definitionis, ib. 603. ex lapſu memoriæ, ib. 604. a ſpecie ad genus, ib. 610 varii ortus, ib. 620. & ſqq. 627. 630. 888. ex neglectu in ſcrutandis cauſis ortus, ib. 669. 670. quomodo hic evitetur, ib. 671. ex apparentia objectorum viſibilium ortus, ib. 673. quomodo hic evitetur, ib. 674. num a ratione proficiſcatur, PE. 500. cur non cadat in Deum, TN. T. 1. 294. T. 2. 136. quomodo in cognitione intuitiva admittatur, TN. T. 2. 137
Erroris intrinſeca & extrinſeca poſſibilitas, TN. T. 1. 309
Error circa mali metaphyſici inexiſtentiam notatur, TN. T. 1. 546
Error circa principia, L. 602
Error infinite parvus qualis, O. 807
Error notarum, medium evitandi, L. 671
Errores quomodo a lapſu memoriæ dependeant, PR. 321. 322
Errorum cognitio cur non dedeceat Deum, TN. T. 1. 310. falſa imputatio qua culpa inficiatur, TN. T. 1. 155
Errores ab hominibus committendos quomodo cognoſcat Deus, TN. T. 1. 310
Errores a lapſu memoriæ pendentes quomodo ulterius ſerpant, PR. 323
Errores in Pſychologia rationali commiſſi num in theologiam naturalem, Logicam & Philoſophiam practicam ſerpant, PR. 6
Errores ex ſyſtemate explicandi commercium animæ cum corpore fluentes num autori ejus imputari poſſint, PR. 534
Eſſe ut in loco quid ſignificet, TN. T. 1. 1044
Eſſentia. Definitio, O. 143. 168. cur ſit primum de re conceptibile, ib. 144. qualia ſint, quæ per eam determinantur, ib. 145. quomodo agnoſcatur, ib. 154. 155. quorum ratio in eadem contineatur, ib. 167. quando eadem, ib. 204. 209. 214. quando ſimilis, ib. 209. quando diſſimilis, ib. 209. cur ſit neceſſaria, ibid. 299. & quidem abſolute, ib. 303. atque immutabilis, ibid. 300. quænam notio menti philoſophorum conformis, ib. 169
Eſſentiæ ejus entium prædicata, O. 190. 191
Eſſentia animæ intime explicata, PR. 191. in quo conſiſtat, ib. 66
Eſſentia diverſa quibus competat, O. 214
Eſſentia divina in quo conſiſtat, TN. T. 1. 1094
Eſſentiæ divinæ infinitudo, TN. T. 1. 1004

Eſſentiæ

Eſſentiæ quo ſenſu ſint ut numeri, O. 345
Eſſentiæ rerum quomodo ſint media Dei, TN. T. 1. 645
Eſſentiarum æternitas aſſerta, TN. T. 1. 195. unde ſit, ib. 195. neceſſitas unde, ib 194. independentia a volun-tate Dei, TN. T. 2. 280. ortus, ib. 94
Eſſentiarum conſecutiones neceſſariæ, quomodo ſint fines, TN. T. 1. 645. quomodo ſubordinentur ſibi invicem & fini ultimo, ib. 658
Eſſentiarum neceſſitas non temerarie olim in philoſophiam & theologiam introducta, TN. T. 1. 678
Eſſentialia. Definitio, L. 63. O. 143. differentia, L. 67. quomodo de ente prædicentur, ib. 68. quando definitio ex iis contexenda, ib. 177. quomodo determinentur, ib. 702. 703. obſervatio, ib. 644. 645. 647. cur inſint enti, O. 156. unde agnoſcantur, O. 152. quomodo ab attributis diſtinguantur, ib. 152. quando ſimilia, ib. 205. 206. qualia ſint, ib. 456. quænam communia, ib. 254. quod ſint compoſſibilia, TN. T. 2. 2
Eſſentialium prædicatio quando propoſitionem identicam pariat, L. 220. 221
Ethica. Fundamentum, 56. D. definitio, 57. D. quo loco tractanda, 97. D. qualis in hypotheſi Idealiſtarum, TN. T. 2. 637. in Gentiliſmo ſubſiſtit, ib. 659
Etymologia num interpretationi ſerviat, L. 884. num præbeat argumenta realia, TN. T. 1. 268
Eventus in mundo neceſſarii in hypotheſi athei, TN. T. 2. 454
Eventuum certitudo unde, O. 298. C. 108. neceſſitas hypothetica, C. 102
Eventus in mundo materiali cur veritatem determinatam habeant ab æterno, TN. T. 1. 537. cur ſint præſcibiles, ib. 237. cur recordabiles, ib. 239
Evidentia unde naſcatur, TN. T. 1. 247
Evidentiæ ratio, quæ exemplis ineſt, O. 354
Evidentia abſtractorum quænam ſumma, O. 353
Evidentia propoſitionis quomodo ad intuitum reducatur, O. 353
Evigilare quid ſit reſpectu animæ, PE. 119
Exceptio. Definitio, O. 510. in qua perfectione locum habeat, ib. 511. an pariat imperfectionem, ib. 514. quænam regula in ea alteri præferenda, ib. 515. principium, ib. 517. quomodo fiat ſalva perfectione, ib. 518
Exceſſus quid dicatur, TN. T. 1. 475
Excluſio medii inter contradictoria, O. 52. 53. an ſub principio contradictionis contineatur, ib. 54
Exempla mathematica cur & quando ceteris præferantur, O. 146
Exercitium quid ſit, PE. 195
Exiſtentia. Definitio, O. 174. quando abſolute neceſſaria, ib. 308. ratio ejus in ſerie contingentium, ibid. 322
Exiſtentiæ cur detur ratio, TN. T. 1. 31
Exiſtentia contingens num ſit realitas, TN. T. 2. 20
Exiſtentia Dei num ex hypotheſibus probanda, *not.* 123. D. cur firmiter non concludatur niſi a contingentia rerum, TN. T. 1. 799. demonſtrata, TN. T. 2. 21. qualis ſit, ib. 29. quod eidem eſſentialis, ib. 27. Deo eſſentialis, TN. T. 1. 172. etiam juxta S. S. ib 78

Exiſtentia hominis quidnam involvat, TN. T. 1. 92
Exiſtentia in loco cuinam conveniat, TN. T. 1. 1043. cui repugnet, ib. 1043
Exiſtentia in ubi quid ſignificet, TN. T. 1. 1044
Exiſtentia neceſſaria num ſit gradus abſolute ſummi, TN. T. 2. 20. num ſit realitas, ib. 20
Exiſtentia neceſſaria Dei quomodo repræſentetur per mundum, TN. T. 1. 799
Exiſtentiæ noſtræ cognitio quo fundamento nitatur, PE. 11. quodnam principium agnoſcendi habeat, ib. 12. qua certitudine & evidentia nitatur, ib. 14. 15. 16
Exiſtentiæ rerum ratio ſufficiens, TN. T. 2. 349. 350
Exiſtentiæ univerſi hujus ratio ſufficiens in Deo, TN. T. 2. 380
Exiſtere vi propria quid ſit, TN. T. 1. 26
Exiſtibile quomodo Deus cognoſcat, TN. T. 1. 225
Exiſtibilitatis principium, TN. T. 1. 223. 224
Expectatio caſuum ſimilium quid ſit, PE. 503. cur rationi ſimilis, ib 504. 505. quando eidem æquipolleat, ib. 507. 508
Experientia. Definitio, L. 634. objectum, ib. 635. probatio, ib. 636. vitium in experiundo, ib. 637. propria quomodo comparetur utilis, ib. 1196
Experientiæ & rationis connubium, L. 1202. PE. 497
Experimentum. Definitio, PE. 456
Experimenti veritatis quomodo alterum convincere valeas, L. 959
Experimenta, L. 717. quomodo deſcribenda, ib. 742. eorum ordo, 103. D. uſus ad hiſtoriam naturalem, L. 739
Experiri. Definitio, L. 634
Explicatio propoſitionis per etymologiam fallax, L. 984. quomodo demonſtretur, ib. 998
Extenſio. Definitio, O. 548. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 567. 568. unde, C. 221. 223. quomodo percipiatur, ib. 224. an ſit phænomenon, ib. 226. cur Deo repugnet, TN. T. 2. 38. cur eidem tributa Materialiſmum invehat, ib. 622. num attributum Dei eſſe poſſit in ſenſu Spinoſæ, ib. 691. quod ab eo perperam pro realitate habeatur, ib. 689. Deoque tribuatur, ibid. 692
Extenſionis notio qualis fuerit Spinoſæ, TN. T. 2. 688. 690. infinitudo ab eodem probata, ib 693
Extenſionis idea quomodo naſcatur, PR. 103
Extenſio imaginationis quomodo ab intenſitate differat, PR. 211
Extenſio imaginationis & memoriæ in quo conſiſtat, PE. 198. quodnam ſit ejus principium, quinam progreſſus, ib. 199
Extenſio compoſiti, O 619
— *ſpatii*, O. 594
— *uniformis & difformis*, O. 596
Extenſum quidnam ſit, O. 550. ejus partes, ib. 551. uniformitas, ib. 552. 597. quomodo dicatur ſpatium implere, ib. 609. ejus continuitas, ib. 566. num oriri poſſit ex punctis Zenonicis, C. 218
Extenſum ens cur a ſe eſſe nequeat, TN. T. 1. 48
Extrinſeca poſſibilitas quid ſit, C. 111. quam neceſſitatem rebus afferat, ibid. 114. an tollat contingentiam, ib. 115
Extrinſeci notio, O. 544

F.

Facilitas reproducendi ideas num ſit quid actuale, PR. 245
Facta quænam dicantur, TN. T. 1. 249
Factorum omnium cognitio Deo vindicata, TN. T. 1. 251
Factibile quid dicatur, TN. T. 1. 546
Facultas, O. 716. quomodo a vi differat, PR. 54
Facultas agendi moralis quid ſit, TN. T. 1. 953
phyſica quid ſit, TN. T. 1. 953
Facultas animæ quid ſit, PE. 29
Facultas appetitiva generaliter determinata, PR. 520
Facultas cognoſcitiva, ejus diſpoſitio naturalis, L. 4
Facultas abſtrahendi. Definitio, PE. 282. exercitium, ib. 283. & ſqq.
appetendi, PE. 584
audiendi, ib. 70
cognoſcendi. Definitio, ib. 53.
pars ſuperior, ib. 55
inferior, ib 55
fingendi, PE. 144. 145
guſtandi, ib. 72
imaginandi, ib. 92
olfaciendi, ib. 71
ſentiendi, ib. 73
videndi, ib. 69
Facultas cognoſcendi inferior quomodo prodeat, TN. T. 2. 172. quatenus Deo tribuenda, ib. 168
Facultates quomodo animæ inexiſtant, PR. 81
Facultates animæ quatenus Deo tribuendæ, TN. T. 2. 78
Facultatum animæ notio ſpuria, PR. 82
Facultates ſuperiores cur per commercium cum hominibus excitentur, PR. 461
Fallacia æquivocationis ſeu homonymiæ, L. not. 608. compoſitionis, ib. not. 609. diviſionis, ib. 609. ad dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter, ib. not. 617. a dicto ſimpliciter ad dictum ſecundum quid, ibid. not. 618
Falſa idea quænam, L. 518
Falſa narratio, L. 591. criterium intrinſecum, ib. 592
Falſa reſolutio problematis, L. 843
Falſæ interpretationis S. S. criterium, L. 946
Falſi a vero diſcernendi regulæ, L. 516
Falſitas. Definitio, L. 476. criterium, ib 496. & ſq.
Falſitas hypotheſeos philoſophicæ, L. 579
propoſitionis, L. 537
notionis, L. 518
Falſitatis criterium divinum, TN. T. 2. 147
Fanaticorum ſomnia quomodo detegantur, TN. T. 1. 450
Faſtidium. Definitio nominalis, PE. 858. ortus, ib. 859. objectum, ib. 860. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 861. cur Deo tribui non poſſit, TN. T. 2. 275
Fataliſmus everſus, TN. T 2. 575. cur non tollat moralitatem actionum, ib. 546. quando cum Deiſmo connexus, ib. 562. quando cum Manichæiſmo, ib. 668. 670
Fataliſmus particularis. Definitio, TN. T. 2. 528. quod cum atheiſmo connectatur, ib. 531. quod obligationem divinam per ſe non tollat, ib. 545

Fataliſmus univerſalis. Definitio, TN. T. 2. 528. quod obligationem divinam tollat, ib. 544. quod a Spinoſa non fuerit demonſtratus, nec demonſtrari potuerit, ib. 710. quomodo cum atheiſmo & Deismo connectatur, ib. 574
Fataliſta. Definitio, TN. T. 2. 528
Fataliſta particulariſta num ſit atheus, vel Deiſta, TN. T. 2. 572 num irreligionarius & antiſcripturarius, ib. 570
Fataliſta univerſaliſta num ſit irreligionarius & quando antiſcripturarius, TN. T. 2. 571. num ſit atheus, vel Deiſta, ib. 574
Fatum Chriſtianum ſ. *hypotheticum*, quid theologi appellant, L. *not.* 1002
Fatum Stoicum quid a nonnullis dicatur, TN. T. 2. 528
Fata ſiniſtra hominum quod ſubſint providentiæ divinæ, TN. T. 1. 911
Favor quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 254
Felicitas. Definitio, PE. 636. quænam ad eam referuntur, ib. 637
Felicitas creaturarum a Deo intentata, TN. T. 1. 706. juxta S. S. ib. 747
Felicitas hominum objectum voluntatis divinæ, TN. T. 2. 235
Felicitas ſumma. Deo vindicata, TN. T. 2. 226
Felicitatis divinæ independentia, TN. T. 2. 227
Felicitatem ſuam quomodo Deus velit, TN. T. 2. 228
Fibrillæ nerveæ quando variari debeant, PR. 310. 311
Fibrillarum nervearum diverſitas in diverſis ſubjectis quod detur, PR. 307. in quo conſiſtat, ib. 308
Fibrillarum nervearum ſtatus unde varietur, PR. 252
Fictionum utilitas, O. *not.* 404
Fides. Definitio, L. 581. objectum, ib. 582. certitudo, ib. 584. probabilitas, ib. 584
Fide quinam dignus, L. 583. ejus requiſita, ib. 583. & ſeqq.
Fiducia. Definitio nominalis, PE. 796. realis, ib. 802. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 803
Figmentum quid ſit, PE. 170. quo reſpectu ſit ens verum, ib. 171
Figura. Definitio, O. 621. quale ſit ens, ib. 782. mutatio, ib. 634. quando non mutetur, ib. 635. cur Deus careat, TN. T. 2. 42
Figura compoſiti, O. 622
partium ſpatii imaginarii, O 623
Figura atomi qualis ſit qualitas, C. 190
Figuræ quomodo tactu dignoſcantur, PR. 176
Figuræ hieroglyphicæ. Definitio, PE. 158. inventio, ib. 152. perfectio, ib. 153. 154. vis ſignificandi, ib. 159. uſus in repræſentandis definitionibus, ib. 155. & propoſitionibus, ib. 156. atque in tradendis diſciplinis, ibid. 157
Figuræ hieroglyphicæ primitivæ, PE. 160. 161. 163
derivativæ, ib. 160. 164. 165
vicariæ, ib. 168. 169
Figura prima ſyllogiſmorum. Definitio, L. 339. regulæ, ib. 361.-366. modi, ib. 367. perfectio, ib. 373. ſufficientia, ib. 374. præſtantia, ib. 375
Figura ſecunda ſyllogiſmorum. Definitio, L. 339
Figura tertia ſyllogiſmorum. Definitio, L. 339

Figuræ ſecundæ & tertiæ ſyllogiſmorum origo, PE. 401
Figuræ ſyllogiſmorum. Fundamentum, L. 338. definitio. ib. 339
Fingendi facultas unde juvetur, PR. 342
Finis. Definitio, O. 932. cur cauſa, ib. 933. cui efficienti ſit cauſa, ib. 936. ad cauſam efficientem relatio, ibid. 935. cum medio nexus, ibid. 941
Finis creationis qualis ſit, *TN. T.* 1. 618. *T.* 2. 358. quod detur, TN. T. 1. 603. aſſertus, *TN. T.* 2. 371. quod Deum deceat, ib. 361. 262
Finis creationis ultimus quod detur, *TN. T.* 1. 628. qualis ſit, ib. 629. juxta S. S. ib. 687
Finis exiſtendi in Deo nullus *TN. T.* 2. 29
Finis optimus quinam ſit, PR. 681
Finis primarius & ſecundarius, O. 942 *proximus, remotus & ultimus*, O. 943
Finis univerſi quinam ſit, *TN. T.* 1. 608
Finus unus quando alteri contrarius, *TN. T.* 2. 305
Finis decreti divini exiſtentia, *TN. T.* 1. 604
Finis electio Deo liberrima, *TN. T.* 1. 620
Fini contraria cur Deus velle nequeat, *TN. T.* 2. 304. 307
Finem ex aſſe quando conſequamur, PR. 684
Fines quales Deus ſibi conſtituat, *TN. T.* 1. 618. cur a Carteſio ex Phyſica eliminati, ib. 691. cur negentur a Spinoſa, ib. 665. quomodo Deus eos conſequatur, ib. 621. in univerſo cur dentur, *TN. T.* 2. 373. falſo negati ab atheis, ib. 457. & Spinoſa, ib. 712. quales a Deo intendantur, TN. T. 2. 296. quomodo atheo perſuadeantur, ib. 493
Finium in univerſo multitudo, *TN. T.* 1. 658. in eorum numero quænam ſint, ib. 645. 648. & ſqq.
Finium ſubordinatio definitur, *TN. T.* 1. 630. Deo vindicatur, ib. 631 632. 633. quomodo fiat, ib. 634. quomodo a Deo facta, ib. 635
Finitudo mutabilis, C. 45
Finitudo animæ, PR. 264. num ſit eſſentialis, ib. 265
Finitum. Definitio, O. 798. quid ſit, ib. 825
Finitorum per fines connexio, C. 47
Finitum ens cur ſit in tempore, *TN. T.* 1. 1015
Finitæ rei definitio in Spinoſiſmo, *TN. T.* 2. 677. quo defectu laboret, ib. 685. 686
Fluctuatio animi. Definitio nominalis, PE. 831. realis, ib. 835. ortus, ib. 832. cauſa, ib. 833. 834. quinam vocabuli ſignificatus ſit receptus, ib. 836. cur Deo tribui nequeat, *TN. T.* 2. 268
Forma. Definitio, O. 944. cur inter cauſas referatur, ib. 947
Formam ignorans cur convinci nequeat, L. 1163
Fortuna. Definitio, TN. T. 1 540. diviſio in ſecundam & adverſam, ib. 540. ſignificatus receptus vocabuli, ib. 541. quomodo in cauſa particulari detegatur, ib 541. cur ex parte Dei nulla, ſed tantum hominum, ib. 542. cur præſcripta ab æterno, ib. 543. quod ſubſit providentiæ divinæ, ib. 932. quod gloriam divinam manifeſtet, ib. 653. quomodo a Deo decreta, ib. 554. & quod Deum deceat, ib. 638. 639. cui ſubſit: juxta

Deiſtam

Deiſtam, TN. T. 2. 536. & juxta atheum, ib. 466
Fortunæ præſcibilitas, TN. T. 1. 544. futuritio, ib. 544
Fortunæ effectus ſunt fines Dei, TN. T. 1. 651. ſubordinantur fini ultimo, ib. 652. conſequenter gloriæ divinæ, ib. 653
Fractio minima num detur, O. 418
Fractionum officium quousque extendatur, O. 404
Fractionum ſpuriarum officium, O. 403
Fructus quid ſit, TN. T. 1. 950
Fruſtra quid facere quid ſignificet, TN. T. 1. 662. num Deus faciat, ib. 663. num natura faciat, ib. 664
Fuga quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 267
Fuga mali. Definitio nominalis, PE. 813. realis, ib. 818. objectum, ib. 816. 414. mater, ib. 815. ortus, ib. 817. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 819
Fundamentum cognitionis exiſtentiæ noſtræ quale ſit, PE. 11. 12
Juris naturæ, PE. 945
philoſophiæ civilis, PE. 945
moralis, ib. 945
Furioſi cur ſibi videantur videre, quæ non ſunt, PR. 209
Futura perceptio quomodo prævideatur, PR 486
Futuritionis cognitio qualis in ſpe & fiducia, PE. 804
Futuritio rerum unde pendeat, TN. T. 1. 522. juxta S. S. ib. 595
Futurum. Definitio, TN T 1. 228
Futurum adhuc qua tale quomodo Deus agnoſcat, TN. T. 1. 940
Futura cur ex præſentibus colligi poſſint, PR. 437. 438
Futurorum cognitio cur quoad nos arctis limitibus contineatur, TN. T. 1. 240
Futurorum præſcientia unde pendeat, TN. T. 1. 523

G.

Gaudium. Definitio nominalis, PE. 614. realis, ib. 614. effectus, ib. 615. cauſa, ib. 720. 722. ortus, ib. 616. ſignificatio, ib. 617. mutabilitas in eodem ſubjecto, ib. 627. cur non in omnibus idem eadem re excitetur, ib. 626. quinam ſignificatus uſui loquendi conformis, ib. 618. qualem appetitum involvat, TN. T. 2. 218. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 219
Gaudium amantis, PE. 635
odentis, ib. 663
de re inanimata quomodo ab amore ejus differat, PE. 658
ex benefactis abaltero perceptum, ib. 752
Geneſis rerum. Quænam inde deducantur, O. 264. quibus dignoſcendis inſerviat, ib. 263
Geneſis actualis ſ. ſingularis. Definitio, O. 262 qualis ſit, ib. 260
communis quænam, O. 262
univerſalis quænam, O. 262
Geneſeos VI, 6. L. not 946
Gentiles. Definitio, TN. T. 2. 647. num ſint anthropomorphitæ, ib. 652. num irreligionarii, ib. 657. num athei, vel Deiſtæ, ib 656
Gentiliſmus. Definitio, TN. T. 2 646. everſus, ib. 655
Genus. Definitio, L. 44. O. 234. quomodo definitionem ingrediatur, L. 184. quomodo agnoſcatur, ib. 176. 553. quænam notio praxi communi reſpondeat, O. 245. quænam praxi Mathematicorum conveniat, ib. 246. quænam idem habeant, ib. 271. quando rei conveniat, PE. 371

Generis notio quomodo reperiatur, L. 680. 681. 683. 685
Generis & differentiæ ſpecificæ notas quando permiſcere liceat, L. 185. quando non liceat, ib. 186
Genus inferius ejus notio quid involvat, L. 181. qualis, O. 242
Genus intermedium, L. 46
ſubalternum, L. 46
ſuperius, L. 45
Genus proximum poſtulat definitio, L. 187
Genera, ubi exiſtant, L. 55. quomodo determinentur, ib. 69. quomodo diſtinguantur, ib. 70. differentia, ib. 71. quomodo definiantur, ib. 169. 170. 171. an in diſciplinis omnia enumeranda, O. *not.* 246. per quænam determinentur, ib. 247. unde agnoſcantur, ib. 247
Genera compoſitorum quomodo determinentur, O. 539
Genera inferiora quatenus eodem modo determinentur, O. 253. quinam fons diverſitatis, ib. 255
Genera rerum num tactu diſcerni poſſint, PR. 173. quomodo in corpore repræſententur, *ib.* 395. quomodo cognoſcantur, TN. T. 1. 147
Generum notiones quomodo abſtrahantur, PE. 286
ſigna, PE. 269. 270
Generum prædicata ad ſpecies applicanda, L. 232. & ſqq.
Generum poſſibilitas unde cognoſcatur, O. 263
Geometrarum mos, an in ſcriptis ſcientificis obſervandus, L. 763. qui illo more ſcribere poteſt, *ib.* 1144
Geometria in extenſione confuſe percepta acquieſcit, PR. 102
Geometriæ objectum imaginarium, O. 110
Gloria. Definitio nominalis, PE. 765. 766. realis, ib. 769. ortus, ib. 767. 768. effectus, ib. 771. ſignum, ib. 773. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 770. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 251
Gloria doctis quænam placeat, PE. 772
Gloria Dei quid ſit, TN. T. 1. 610. quomodo per actionum liberarum determinationem manifeſtur, ib. 919. quomodo per uſus rerum, ib. 656. quomodo per rerum naturam, ib. 657. quomodo per hunc mundum patefacta, TN. T. 2. 370
Gloriæ divinæ manifeſtatio finis decreti, TN. T. 1. 611
Gradus. Definitio, O. 746. cur per ſe non intelligibilis, ib. 748. relatio unius ad alterum, ib. 749. quales habeant partes, ib. 752. quænam notio menti philoſophorum conformis, ib. 760
Gradus attentionis quales ſint, PE. 243 & ſeqq. quomodo comparentur, ib. 248. & amittantur, ib. 254. perficiantur & conſerventur, ib. 255
Graduum compoſitio, O. 750. magnitudo, ib. 751. 753. exacta & diſtincta cognitio, ib. 754
Grammatica philoſophica, 65. D.
Grammaticæ univerſalis uſus præclarus, TN. T. 1. 495
Grammatici a philoſophia arcendi, TN. T. 1. 268
Gratitudo. Definitio nominalis, PE. 784. realis, ib. 789. cauſa, ib. 785. effectus, ib. 783. & ſeqq. cum pudore cognatio, ib. 781. ſignum, ib. 782. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 790. cur Deo repugnet, TN. T. 2. 253

Guber-

Gubernatio divina aſſerta, TN. T. 2. 403. qualis ſit in hypotheſi Idealiſtarum, ib 631. qualis in hypotheſi anthropomorphiſtarum, ib. 604
Gubernatio univerſi definitur, TN. T. I. 899. Deo vindicatur, ib. 900. ex S. S. ib. 948. in quo conſiſtat, ib. 901. quomodo poſſibilis, ib. 901. quænam ad eam referenda, ib. 904
Gubernationis univerſi dependentia a ſapientia Dei, TN. T. I. 902. a bonitate Dei, ib. 903
Guſtus. Definitio, PE. 72
Gyratio. Definitio, C. 353

H.

Habitus. Definitio, PE. 428. quomodo acquiratur, ib. 430. conſervetur & perficiatur, ib. 431. amittatur, ib. 432. quando cum contrario ſimul acquiratur, ib. 433
Habitus applicandi notiones quomodo comparetur, O. 35
Hæſitatio animæ in re cognoſcenda quando locum habeat, PE. 232. & ſqq. ejus gradus, ib. 225
Harmonia præſtabilita. Definitio, PR. 612. nexus neceſſarius cum exiſtentia Dei, ib. 626. ſpuria notio, ib. 625. quo ſenſu miraculum dicatur, ib. 629
Harmoniæ præſtabilitæ utilitas in demonſtranda aſeitatis animæ impoſſibilitate, TN. T. I. 59
Harmoniæ mentis & corporis. Definitio, PR. 539. exiſtentia, ib. 540. num ſit hypotheſis, ib. 541. quod in omni ſyſtemate explicandi commercium animæ cum corpore ſupponatur, ib. 542. unde ejus ratio reddenda, ib. 543. quomodo fuerit præſtabilita, ib. 624. quomodo vi præſtabilitionis ſubſiſtat, ib. 618. 619
Harmoniæ animæ & corporis præſtabilitio qualis ſit, PR. 629
Harmoniſta quinam dicatur, PR. 627
Hebetiores infirmitatis ſuæ admoniti, TN. T. I. 550. 624. 683. 924
Hebetioribus quid permittendum circa ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ, PR. 640
Hieroglyphica repræſentatio Dei cur poſſibilis, TN. T. I. 91. S S. conformis, ib. 98. exemplo illuſtratur, ib. 91. quomodo ab imaginibus differat, ib. 71
Hilaritas. Definitio, PE. 855. ortus, ib. 856. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 857. quod Deo tribui nequeat, TN. T. 2. 274
Hiſtoria, L. 715. per eminentiam ſic dicta ſpecies, ib. 719. finis generalis, ib. 729. ordo, ib. 779. quinam eam rectius intelligat, ib. 904. modus eam condendi, ib. 730. applicatio ad uſum, ib. 912. 1137. 1138. unde oriatur PE. 498
Hiſtoria animalium ut avium, inſectorum, piſcium, L. 716
Hiſtoria artis quomodo condenda, L. 743. & ſeqq. ſpecies, ib. 718. finis, ib. 724. quinam eam condere poſſit, ib. 1136
Hiſtoria civilis. Definitio, L. 719. finis, ib. 725. ordo, ib. 779. quomodo condenda, ib. 749. 750. 703. quinam eam condere poſſit, ib. 1137. 1138
Hiſtoria cœleſtis, L. 716
Hiſtoria eccleſiaſtica. Definitio, L. 719. finis, ib. 726. ordo, ib. 779. quomodo condenda, ib. 751. 753
Hiſtoria literaria. Definitio, L. 719. finis, ib. 728. quomodo condenda, ib. 754. 755. quinam eam condere poſſit, ib. 1139. 1140

Hiſto-

Hiſtoria meteororum, L. 716
morborum, L. 716
Hiſtoria naturalis. Definitio L. 715. ſpecies variæ, ib. 716. finis, ib. 723. quomodo condenda, ib. 731 & ſqq. 741. quinam eam condere aptus, ib. 732. & ſqq. 1136. quinam eam rectius interpretetur, ib. 902. quomodo veritas ejus examinetur, ib. 775. & ſqq. ordo in ea obſervandus, ibid. 778
Hiſtoria privata. Definitio, L. 719. finis, ib. 727. ordo in ea tenendus, ib. 779. quomodo condenda, ib. 752. 753
Hiſtorica cognitio omnis Deo vindicata, TN. T. 2. 108
Hiſtoricus. Definitio, TN. T. 1. 254. cur Deus ſit ſummus, ib. 255
Hiſtorici nomen num Deum dedeceat, TN. T. 1. 255
Hobbeſius fuit Fataliſta, TN. T. 2. 528
Homo cur in omnibus ſapiens eſſe non poſſit, PR. 692. cur ſit perſona, ib. 743. num illabilis creari potuerit, TN. T. 1. 718. 898. quomodo in agendo a Deo dependeat, ib. 880. cur Dei potentiam metiri nequeat, ib. 361. cur fortunæ ſubſit, ib. 542. ſervus Dei, ib. 968. aliquis cur eſſe nequeat Deus, TN. T. 2. 269
Homines quales ſint in actionibus ſuis, PE. 501
Hominum Dominus quinam ſit, TN. T. 1. 966
Homonymia. Definitio, L. 321. quomodo vitioſam reddat formam ſyllogiſmi, L. 608
Horror. Definitio nominalis, PE. 837. quando erroris ſocius, ib. 839. quando deſperationis, ib. 840. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 838. cur Deo tribui nequeat, TN. T. 2. 269
Hydrologia, 75. D.
Hypotheſibus quinam locus in philoſophia aſſignetur, not. 157. D.
Hypotheſis philoſophica. Definitio, 119. D. quatenus in philoſophia admittatur, 120. 122. D. abuſus, 121. D. cur ſit opinio, L. 576. quando vera, L. 577. quando probabilis, ibid. 578. falſa, ib. 579. improbabilis, ib. 580. quando impoſſibilis, O. 84. quando contradictoria, O. 44
Hypotheſeos philoſophicæ probabilitatem quinam dijudicare poſſit, L. 1132. 1133
Hypotheſes philoſophicæ cur ad interpretationem S. S. non adhibendæ, TN. T. 1. 787
Hypotheſis poſſibilis ab hypotheſi naturæ diſtinguenda, O. 9
Hypothetice demonſtranda, 122. D.
ab *Hypothetico ad abſolutum* vitioſa argumentatio, L. 615. 616

I.

Idea. Definitio, PE. 48. artificioſa reproductio & recognitio, ib. 201. quando in confuſione prævalere dicatur, PR. 138. quænam prævaleat, PR. 139. quando in confuſione parum mutetur, ib. 141
Idea rei perceptæ *ſocia,* PE. 221
Ideæ reproductæ recognitio. Definitio, PE. 173. lex, ib. 174. obſcuritas, ib. 220
Ideæ veræ & falſæ diſcrimen, L. 518
Ideæ mutationibus organorum ſenſoriorum reſpondentes, PE. 90. omnes per principia contradictionis & rationis ſufficientis explicantur, TN. T. 2.
Idearum reproducendarum & recognoſcendarum difficultas, PE. 229. impotentia, ib. 211. noſtrarum finitudo, PR. 186. conditio in cerebro, TN.

TN. T. 1. 478. diverſitas, *ib.* 189. immutabilitas & neceſſitas, TN. T. 2. 375. independentia a libertate voluntatis divinæ, *ib.* 281. ortus in Deo juxta Anthropomorphiſtas, *ib.* 607. rerum omnium ortus, *ib.* 94. & ſqq.

Idea corporis cujusvis in Deo qualis ſit, TN. T. 1. 2

Ideæ corporum quomodo oriantur, TN. T. 2. 100

Idea materialis. Definitio, PR. 112. quomodo debilitetur, *ib.* 230. cur per ſpecies impreſſas explicabilis, *ib.* 131. quando prorſus ceſſet, *ib.* 143. quando reproducatur, *ib.* 226. numerus, *ib.* 114. ſpecificatio, *ib.* 115. identitas unde, *ib.* 116. diverſitas, *ib.* 117. coëxiſtentia cum ſenſualibus, *ib.* 113

Idea materialis ejusdem objecti quando eadem, PR. 122

Idea materialis ideis ſenſualibus & phantasmatis ejusdem objecti reſpondens quomodo differat, PR. 208

Ideæ materialis phantaſticæ interitus, PR. 239

Ideæ materiales quales ſint in confuſis phantasmatis & ideis ſenſualibus, PR. 210. rerum ſenſibilium a quibusnam Deo tribuantur, TN. T. 2. 587

Ideæ materiales rerum cognitarum quomodo in cerebro exiſtant, PR. 244

Idea mundi qualis ſit in Deo, TN. T. 1. 200. mutabilis in anima, *ib.* 183. quomodo a Deo producatur, *ib.* 201. quomodo divina differat a noſtra, *ib.* 205

Idea mundorum omnium in Deo continuo exiſtens, TN. T. 1. 181. immutabilis, *ib.* 183

Ideæ omnium mundorum poſſibilium quomodo dentur in Deo, TN. T. 2. 100

Idea mundi rationalis quomodo detur in Deo, TN. T. 1. 261

Idea mundi ſenſibilis quomodo cognoſcatur a Deo, TN. T. 1. 206. unde oriatur, TN. T. 2. 101

Ideæ ſenſibilium quomodo reproducantur, PR. 91. quales ſint in Deo, TN. T. 1. 196. quomodo differant a noſtris, *ib.* 196. quomodo noſtræ manifeſtæ Deo, *ib.* 198. 199

Idearum ejusdem ſenſibilis diverſitas pro diverſitate organorum, PR. 149

Idea viſibilis cur per imaginem in oculo explicabilis, PR. 131. quænam in confuſione prævaleat, ib. 140. quando per confuſionem parum mutetur, ib. 142. quando conſervetur, ib. 233. 234

Idea viſibilis diſtincta cur ſimul eſſe debeat clara, PR. 133

Idearum viſibilium rationes unde petantur, PR. 131

Ideæ arbitrariæ evertuntur, TN. T. 1. 191. detecto erroris fonte, ib. 191

Ideæ diſtinctæ cur confuſis perfectiores, PR. 160

— *divinæ* quomodo ex noſtris deducantur, PR. 185

Ideæ rerum Deo eſſentiales, TN. T. 1. 188. juxta S. S. ib. 219. neceſſariæ, ib. 189. immutabiles, ib. 190. cur per errorem a potentia Dei deriventur, ib. 224

Ideæ ſenſuales, PE. 95. quid proprie ſint, PR. 98. quales ſint perceptiones, PR. 204. quid repræſentent, ib. 92. num ſint imagines, ib. 86. num ſint idearum materialium ſociæ arbitrariæ, ib. 594 cur vitio organi varientur, ib. 147. quando prorſus ceſſent, ib. 144. quando reſtituantur, ib. 148. quot diverſis modis alia ipſis inexiſtant, ib. 187

Ideæ ſenſuales ejusdem objecti quando eædem, PR. 122. quando diverſæ, ib. 123
Idearum ſenſualium claritas unde ſit, PR. 125. & quomodo ab ideis materialibus pendeat, ib. 126
diſtinctio unde ſit, ib. 127
diverſitas ab iis ideis, quæ confunduntur, ib. 128
mutatio in phantasmata, ib. 231
perfectio in quo conſiſtat, ib. 155
num detur, ib. 156
ratio inferior, ib. 182. 184. 185
ſimilitudo cum objecto repræſentato, ib. 91
Idearum abſentia quando a libertate pendeat, PR. 353
Idearum confuſarum interior ratio, PR. 187
divinarum amplitudo, TN. T. 2. 175
partialium involutio in una confuſa, PR. 187
Idealiſmus everſus, TN. T. 2. 645. num noceat philoſophiæ, ib 639
Idealiſtæ quinam dicantur, PR. 36. quamnam hypotheſin tueantur, ib. 36 37. num ſint ſceptici, ib. 42. num propius accedant ad veritatem, quam Materialiſtæ in Pſychologia, ib. 550. cur nullo opus habeant ſyſtemate explicandi commercium animæ & corporis, ib. 551. cur negaverint realem mundi exiſtentiam, ib. 614. phænomena & eorum a ſe invicem dependentiam admittunt, TN T. 2. 624. num neceſſario ſint athei, TN. T 2. 633. vel Deiſtæ, ib. 634. num irreligionarii, ib. 640. num antiſcripturarii, ib. 641
Idem. Definitio, O. 181. relatio ad æqualia ipſo majora, ib 369. quo reſpectu & parvum, & magnum dicatur, ib. 433. quando appareat diverſum, PE. 89. cur ſemper ſit Deus, TN. T. 1013
Idem numero quid ſit, O. 182
Identitas. Definitio, O. 181. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 185. unde colligatur, ib. 187. ejus termini, ib. 188
Idiota quid poteſt, L. 1168
Idolum. Definitio, TN. T. 2. 653
Ignorans ſimpliciter Deum num ſit atheus, TN. T. 2. 427. num actionibus bonis ſtudere & a malis abhorrere poſſit, ib. 508. num ſit irreligionarius, ib. 515. religionem ſimpliciter ignorat, ib. 517. num de exiſtentia Dei dubitare poſſit, ib. 431. num ſit Deiſta vel Naturaliſta, ib. 534. obligationem divinam ſimpliciter ignorat, ib. 540 quod nullam Dei notionem habeat, ib. 428
Ignorantia animæ circa motum corporis, PE. 957
Ignorantia ſimplex Dei cur notitiam moralitatis non tollat, TN. T. 2. 507. num ſit atheiſmus, ib. 427. num poſſibilis, ib. 429
Ignoratio elenchi. Definitio, L. 628. quomodo evitetur, ib. 629
Ignoti cur nulla cupido, PE. 588
Illatio. Definitio, PE. 365. L. 330
Illocalitas animarum, TN. T. 1. 1034. Dei, TN. T. 1. 1036. T. 2. 55. unde fluat, TN. T. 1 1036. præſentiæ divinæ, TN. T. 2. 57
Illuminatio. Definitio, PE. 35
Imaginabile quid dicatur, TN. T. 1 87
Imaginabilia cur pingi & ſculpi poſſint, PR. 333
Imaginandi facilitas, PE. 94
Imaginatio. Definitio, PE. 92. gradus, ib. 193. lex, ib. 117. quando ſenſui æqui-

æquipolleat, PE. 98. quando a ſenſu obſcuretur, ib. 99. quando majorem claritatem habet, ib. 101. 102. quorum ideas clariores producat, ib. 103. quorumnam ideas reproducat, ib. 104. & ſqq. quomodo ſeriem perceptionum continuet, ib. 110. quomodo entia ficta producat, ib. 146. quomodo ſeſe arbitrio noſtro ſubducat, ib. 172. quomodo vires ejus extendantur, ib. 197. 198. quænam ejus vi cognoſcantur, ib. 407. quomodo attentionem impediat, ib. 241. 242. quod extendi poſſit, PR. 211. cur operetur, idea ſenſuali conſervata, ib. 236. cur ſit admodum limitata, ib. 258. num cadat in animam brutorum, ib. 755. Deo non competens, TN. T. 1. 157. juxta S. S. ib. 217. niſi per eminentiam, ib. 1098. quo ſenſu Deo tribuenda, TN. T. 2. 167. a quibusnam proprie ſic dicta eidem tribuatur, ib. 589

Imaginationis extenſio quomoda ab intenſitate differat, PR. 211

— *intenſitas* quid ſit, PR. 212. quomodo acquiratur, ib. 213. quomodo facilitetur, ib. 214. quodnam tempus ei acquirendæ commodum, ib. 215. 216

— *regulæ*. Definitio, PE. 115

— *lex*. Definitio, PE. 116. ejus uſus, L. 31

— *operationes* num a ſomnio differant, O. *not.* 493

Imaginatio corporea ſ. materialis. Definitio, PR. 227. exiſtentia, ib. 205. ſedes, ib. 228. quomodo combinare valeat ideas ſeparatas, ib. 340

Imaginatio viva, PE. 478

Imaginatio ingenioſi, PE. 479

Imago. Definitio, PR. 85. perfectio, in quo conſiſtat, ib. 154

Imago Dei cur pingi & ſculpi nequeat, TN. T. 1. 90. juxta S. S. ib. 97

Imaginis in oculo delineatæ finis, PR. 130

Imagines materiales quomodo res repræſentent, RR. 90. quomodo ab immaterialibus differant, ib. 87

Immaterialitas animæ brutorum, PR. 752. Dei evicta, TN. T. 1. 83. T. 2. 39. non ſufficit probandæ carentiæ ſenſuum & imaginationis, TN. T. 1. 657

Immenſitas definitur, TN. T. 1. 48

Immenſitas intellectus divini, TN. T. 1. 176. juxta S. S. ib. 213. ſapientiæ divinæ, ib. 693. juxta S. S. ib. 694. rationis divinæ, ib. 285

Immenſum quid dicatur, TN. T. 1. 41

Imminui quid dicatur, O. 426

Immortalitas quid ſit, PR. 737. cur incorruptibilitatem præſupponat, ib. 738. quomodo probetur, ib. 739. quænam ejus notio ſcripturæ ſacræ conformis, ib. 740

Immortalitas animæ demonſtrata, PR. 747

Immutabile. Definitio, O. 290. ejus neceſſitas, ib. 293

Immutabilitas. Definitio, O. 291

Immutabilitas bonitatis eſſentialis divinæ, TN. T. 2. 216

— Dei, TN. T. 1. 1009. T. 2. 17. juxta S. S. TN. T. 1. 1110

— bonitatis divinæ, TN. T. 1. 1010

— entis perfectiſſimi, TN. T. 2. 9

— ideæ mundi in Deo, TN. T. 1. 183

Immutabilitas idearum, TN. T. 2. 375
idearum in Deo, TN. T. 1. 190
naturæ rerum, TN. T. 1. 837
voluntatis divinæ, TN. T. 2. 308
Immutabilitas neceſſitatis abſolutæ & hypotheticæ quomodo differat, O. 325
Impactus. Definitio, C. 330. 331
Impedimentum. Definitio, O. 726
Imperfecte mixtum. Definitio, C. 256
Imperfectio in parte unde fluat, C. 553. quomodo cum perfectione totius conſiſtat, ib. 547. quando admittenda, ib. 548. qualis ſit malum morale, TN. T. 1. 577
Imperfectio abſoluta num ſit reſpectiva, C. 542
accidentalis hominis undenam ſit, TN. T. 1. 887
quantum a Deo pendeat, TN. T. 1. 888
apparens. Definitio, C. 543. fons, ib. 544
vera. Definitio, C. 543
Imperfectio animæ humanæ, PR. 656
Imperfectorum quodnam perfectius, O. 525
Imperſcrutabilitas bonitatis divinæ, TN. T. 1. 731. 732. decreti divini, ib. 518. ſapientiæ divinæ, ib. 690. 691. T. 2. 301
Impetus. Definitio, C. 394. menſura, ib. 395. 399. æqualitas in corporibus inæqualibus, ib. 396. 397. in æqualibus, ib. 379. mutatio in conflictu, ib. 400. 401. 405. & ſqq. poſt conflictum qualis, ib. 459. & ſqq. in conflictu acquiſitus, ib. 433. & ſeqq. in conflictu amiſſus, ib. 429. & ſqq. 439. 440. 442
Impoſſibile. Definitio, O. 79. neceſſitas, O. 287. quid inde colligatur, ib. 96. quomodo ex eo poſſibile colligatur, ib. 98. cur ſit nihilum, ib. 101. cur non ens, ib. 136. 138. cur exiſtere nequeat, ib. 132
Impoſſibile ſimpliciter cur velle nequeat Deus, TN. T. 2. 302
Impoſſibilia quomodo cognoſcat Deus, TN. T. 1. 308. num velle poſſit, ib. 313. cur facere nequeat, ib. 344. quænam homo pro poſſibilibus habeat, quomodo cognoſcat Deus, ib. 309
Impoſſibilium cognitio Deo vindicata, TN. T. 2. 149
Impoſſibilium abſolutorum & hypotheticorum cognitio cur Deo tribuenda, TN. T. 1. 307
Impoſſibilis definitio, L. 489. notio ib. 490
Impoſſibilitas. Quomodo probetur, O. 81. & ſeqq.
Impoſſibilitas atheiſticæ hypotheſeos, TN. T. 2. 480
Dei, TN. T. 2. 75
Impoſſibilitas faciendi quænam defectum potentiæ arguat, TN. T. 1. 547
Impoſſibilitas faciendi mundum absque malo metaphyſico cur non ſit defectus potentiæ, TN. T. 1. 378
Impoſſibilitas faciendi impoſſibilia num ſit defectus potentiæ, TN T. 1. 346
Impoſſibilitas phyſica & moralis quomodo differant, TN. T. 1. 952
Improbabile cur poſſit eſſe verum, L. 563
Improbabilitas hypotheſeos philoſophicæ, L. 580
Impugnatio. Definitio, L. 988. ſpecies, ib. 995. 996. quorum verborum expers ſit, ib. 1026. quando contemnenda, ib. 1034. qui a perverſa abhorreat, ib. 1170. 1173
Impulſus. Definitio, C. 335

Imputatio num locum habeat in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ; PR. 635
Inæqualia. Definitio, O. 349. qualia ſint, ib. 354
Inæqualitas. Definitio, O. 350. quomodo colligatur, ib. 392
Incertitudo cur in Deum non cadat, TN. T. 2. 134
Incertum. Definitio, L. 535. quod ſit notio relativa, ib. 536
Incommunicabilitas æternitatis divinæ, TN. T. 1. 1017. T. 2. 51. & ſqq.
Incomparabilitas bonitatis eſſentialis divinæ, TN. T. 2. 216
Incompatibilitas implendi idem ſpatium, O. 610
Incompletum opus. Definitio, L. 785. unde agnoſcatur, ib. 786. & ſqq.
Incomprehenſibile quid dicatur, TN. T. 1. 170
Incomprehenſibilitas intellectus divini, TN. T. 1. 172. 174. decreti divini, ib. 512. bonitatis divinæ, ib. 740. magnitudinis bonitatis divinæ, ib. 743. rationis divinæ, ib. 282. 283
Inconceptibilis. Definitio, L. 493. quænam talia ſint, ib. 499
Incorruptibile quid dicatur, PR. 667
Incorruptibilitas animæ humanæ, PR. 729
brutorum, ibid. 769
Incurrentis corporis effectus in alterum, C. 381
Incurſus corporis. Definitio, C. 328. differentia, ib. 332
Independenter propoſitionem ab altera demonſtrare, L. not. 852
Independentia agentis in agendo, O. 852
Dei, TN. T. 1. 70. T. 2. 25
entis a ſe, TN. T. 1. 30
quoad conſervationem, TN. T. 2. 77
Indeterminatum. Definitio, O. 105. qualis ſit ejus notio, ib. 111. determinabilitas ejus, ib. 106. quomodo indeterminabilitas probetur, ib. 108
Indignatio. Definitio realis, PE. 873. differentia ab ira, ib. 873. ortus, ib. 877
Indifferentia exercitii, PE. 946
Indifferentia ad voluptatem vel tædium, PE. 533
Indifferentiae ſtatus in anima, PE. 585 587
Indiſcernibilium identitas, C. 248
Individuationis principium, L. 74
Individuum. Definitio, L. 42. 73. O. 227. qualis ejus notio, O. 240. quænam notio praxi communi conformis, O. 245. quænam praxi Mathematicorum, ib. 246. quænam ejusdem ſpeciei, ib. 258. quatenus eodem modo determinantur, ib. 253. quomodo ad ſuam ſpeciem ſuumque opus reducatur, PE. 359
Individua num ſolo numero differant, C. 247
Individua ejusdem ſpeciei qualia ſint, O. 259
Individuorum differentia unde, L. 72
Individuorum praedicata quomodo ad ſpeciem transferenda, L. 231
ab *Individuis ad ſpeciem* argumentatio vitioſa, L. 614
Indiviſibilitas Dei, TN. T. 2. 41
Inductio. Fundamentum, L. 448. definitio, ib. 449. reductio ad ſyllogiſmos categoricos, ib. 450. cur peculiarem argumentandi modum conſtituat, ib. 451. ad ſyllogiſmos hypotheticos reductio, ib. 452
Indulgentia Dei falſo ab Epicuræis aſſerta, TN. T. 2. 721
Inexiſtentia eorum, quæ de Deo prædicantur, diverſitas, TN. T. 1. 1012.

cur ea perſpecta eſſe debeat, TN. T. I. 1012
Infantes cur careant uſu rationis, PR. 459
Infelicitas. Definitio, PE. 637. quænam ad eam referantur, ib. 639. hominum unde ſit, TN. T. I. 708. juxta S. S. ib. 748. objectum noluntatis divinæ, TN. T. 2. 236. cur Deo tribui nequeat, ib. 237
Infelicitatem creaturarum cur Deus velle nequeat, TN. T. I. 707
Inferiorum definitio, L. 447
Inferni notio, TN. T. 2. 325
Infinitudo Dei, TN. T. 2. 18
entis perfectiſſimi, TN. T. 2. 10
eſſentiæ divinæ, TN. T. I. 1004
idearum noſtrarum, PR. 186
intellectus divini, TN. T. I. 167. T. 2. 118
juxta S. S. TN. T. I. 215
rationis divinæ, TN. T. I. 281
ſubſtantiæ omnis a Spinoſa non demonſtrata, TN. T. 2. 702. deſtructa, TN. T. 2. 703
Infinite parvum. Definitio, O. 802. quale ſit, ib. 803. an ſit vera quantitas, ib. 804. qualis ſit modus loquendi, ib. 823. cur calculus infinite parvorum genuinus, ibid. 823. quando nulleſcat, ib. 815
Infinite parvorum ordines, O. 812. & ſeqq.
Infinitum. Definitio, O. 796. an unum altero majus, ib. 801. quando nulleſcat, ib. 816
Infinitorum ordines, O. 812. & ſqq.
Infinitum mathematicum quid ſit, O. 805. num habeat ad infinitum aliud rationem aſſignabilem, ib. 806. qualis ſit modus loquendi, O. 824
Infirmis quid permittendum circa ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ, PR. 640
Infirmitatum corporis perceptio, PE. 957
Influxioniſta quinam dicatur, PR. 561. quinam cum eo non confundendus, ib. 562
Influxus phyſicus quid ſit, PR. 558. cur ordini naturæ, ib. 579. & notioni virium adverſus, ib. 581. animæ in corpus qualitas occulta, TN. T. I. 436. cur ſit qualitas occulta, PR. 582. cur terminus inanis, PR. 583. cur in Pſychologia rationali inutilis, ib. 584. itemque in philoſophia practica & theologia, ib. 585. num experimento ſubjici queat, ib. 587. num probabilitatem aliquam habeat, ib. 588. cur videri poſſit neceſſarius, ib. 570. 572. an intelligibili modo explicari poſſit, ib. 574. num ejus aliquam notionem habeamus, ib. 573. cur pugnet cum conſervatione virium, ib. 578. unde ejus incertitudo pateat, ib. 575
Ingenioſi imaginatio qualis, PE. 479
memoria qualis, PE. 480
Ingenium. Definitio, PE. 467. quando ſignificatus vocabuli uſui loquendi conformis, ib. 477. num excedat vim repræſentativam univerſi, PR. 473. quale Deo competat, TN. T. 2. 127
Ingenii dependentia a ſtatu cerebri, PR. 474
læſio ex memoriæ, PE. 476. & cerebri læſione, ib. 475
Iniquitas in interpretando. Definitio, L. 892. gradus, ib. 893. 894. 895
Initium exiſtendi in Deo nullum, TN. T. 2. 29

In loco eſſe quid ſignificet, TN. T. 1. 1034. quænam poſſint & non poſſint, ib. 1033. & ſqq.
Inobſervabilia quænam dicantur, C. 67
Inordinatio, O. 485
Inſtans, O. 693
Inſtrumentum. Definitio, O. 891. quomodo agat, ib. 892. cui effectus ab eo pendens tribuendus, ib. 893
Inſulſa quinam autoribus imputent, O. 450
Intellecta non plene quando ſatisfaciant in diſciplinis, PR. 433
Intellecta non plene vocabula quomodo poſthac plene intelligantur, PR. 432
Intellectus. Definitio, PE 275. gradus objectivus, ib. 276. formalis, ibid. 277. omnium maximus, ibid. 278. limitatio, ib. 279. quænam ejus notio uſui loquendi conformis, ib. 316. num rationem ſufficientem in vi repræſentativa univerſi habeat, PR. 387. quid proprie ſit, PR. 388. cur animæ humanæ neceſſario competat, ib. 389. qualis ſit, ib. 390. 654. quosnam habeat gradus, ib. 391. an in ſomnio operari poſſit, ib. 419. num cadat in bruta, ib. 761. num in viſionibus operari poſſit, TN. T. 1. 486. Deo vindicatus, ibid. 122. juxta S.S. ib. 130
Intellectus reductio ad conſenſum cum ſenſu & imaginatione, O. 111
Intellectus finiti & infiniti differentia quomodo intimius perſpiciatur, TN. T. 1. 206
Intellectus divinus definitur, TN. T. 1. 164 num ſit actus, an facultas, ib. 163. quomodo differat ab humano, ib. 165. T. 2. 105. unde agnoſcatur differentia, PR. 186. quod careat limitibus, TN. T. 1. 166 juxta S. S. ib. 215. ejus infinitudo, ib. 167. perfectio ſumma, ib. 168. juxta S. S. ib. 218. magnitudo, ib. 169. incomprehenſibilitas, ib. 171. 174. immenſitas, ibid. 176. puritas, ibid. 179. juxta S. S. ib. 214. magnitudo, ibid. 169. fons omnis poſſibilitatis, ibid. 192
Intellectus divini notio quomodo prodeat, TN. T. 2. 121. infinitudo, ib. 118 profunditas, ib. 119. independentia a voluntate, ib. 281
Intellectus divini incomprehenſibilitas quomodo intelligibilis fiat, TN. T. 1 177
immenſitas quomodo inſufficienter probetur, TN. T. 1. 176
magnitudo quomodo intelligibilis fiat, TN. T. 1. 177
Intellectus humani diſſimilitudo a divino, TN. T. 2. 105
Intellectus illimitatus qualis ſit, TN. T. 2. 120
Intellectus perfectiſſimus quid ſit, PR. 647. quantus ſit, ib. 648
Intellectus perfectiſſimi ſignum naturale, TN. T. 1. 328
Intellectus ſpiritus perfectiſſimi quantus, PR. 649. qualis, ib. 652
Intellectus purus. Definitio, PE. 343. quando purus, ibid. 314. cur nunquam prorſus purus, ib. 315
non purus. Definitio, PE. 343
Intellectus ſummus. Deo vindicatus, TN.

TN. T. 2. 113. qualis ſit, ibid. 114. quid ſit, ib. 115. cur ſumme perfectus, ib. 116
Intelligentia eorum, quæ Deus vult. TN. T. 1. 316
Intelligere. Quando autorem intelligamus, L. 873
Intenſio, O. 758. 759
Interitus. Definitio, O. 541. cur enti a ſe repugnet, TN. T. 1. 46
Interitus Dei impoſſibilitas, TN. T. 2. 31
Interitus compoſiti qualis, O. 542. an ejus notio diſtincta formari poſſit, ib. 543
Interitus ſpiritus qualis eſſe poſſit, PR. 671. 672
Interminabilitas quid ſit, TN. T. 1. 39
Interpretandi regulæ, L. 873. & ſeqq. 897. ſqq.
Interpretatio fallax, L. 884. falſa, criterium ejusdem, ib. 946. dubia, ibid. 1149
Interpretatio S. S. ex contextu, TN. T. 1. 106
Interpretatio extenſiva S. S. TN. T. 1. 296
Interpretationis S. S. regulæ logicæ, L. 940. & ſeqq. utilitas, ib. 951
Interpretum S. S *officium* quoad ſtylum, TN. T. 1. 496
Interruptum, O. 555
Intrinſeci notio, O. 545
Intuitus ideæ mundi in Deo qualis, TN. T. 1. 184. in anima qualis, ibid. 184
Intuitus ideæ univerſi quid ſit, PR. 193. cur limitetur, ib. 194. 443. cur certis legibus adſtringatur, ib. 217. 219. quænam ideæ ad eum pertineant, ib. 218. quod a libertate animæ pendeat, ib. 314
Intuitus ideæ integræ univerſi cur impoſſibilis, PR. 442
Inveniendi habitus quomodo comparetur, L. 696. 1108
Inventoris requiſita, PE. 462. & ſeqq.
Inventorem cur quis in omnibus agere nequeat, L. 711
Inventores cur ingenio opus habeant, PE. 481. cum quibusnam comparari poſſint, TN. T. 1. 292
Inventoribus quid tribuendum circa veritatem, TN. T. 1. 292
Inventores primi quibus principiis uſi, PE. 464
Invidia. Definitio, PE. 705. fons, ib. 706. 707. abſentia, ib. 708. 709. objectum, ib. 733. effectus, ib. 712. cauſa, ib. 713. definitio realis, ibid. 714. ſignum, ibid. 717. 718. cur odium comitetur, ib. 724. quando vocabuli ſignificatus uſui loquendi conformis, ibid. 715. cur Deo repugnet, TN. T. 2. 242
Quaſi *Invidia* erga rem inanimatam, PE. 727. 728
Invidia adverſus animalia bruta. Definitio, PE. 725. cauſa, ib. 726. 729
Inviſibile quid dicatur, TN. T. 1. 87
Involutio idearum qualis ſit, PR. 182. 184 185. quomodo ad ſenſum reducatur, ib. 186. a quibusnam ſit admittenda, ib. 188
Inutile ſcriptum. Definitio, L. 795. quando tale, ib. 796
Ira. Definitio nominalis, PE. 862. realis, ib. 868. affectus eidem permixti, ib. 863. & ſeqq. quinam vocabuli ſignificatus uſui loquendi conformis, ib. 780. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 276. in ſenſu proprio tributa ab anthropomorphiſtis, TN. T. 2. 610

Ira

Ira ob injuriam alteri factam, PE. 874. 875. 876
Iræ vehementia unde, PE. 867. quando vehemens ex levi cauſa, ib. 869
Ironia, L. not. 144
Irrationalitas animarum brutorum, PR. 762
Irreligionarii. Definitio, TN. T. 2. 514. quando antiſcripturarii, ib. 526. quinam ſint, ib. 515. 564
Irriſio. Definitio nominalis, PE. 730. objectum, ib. 731. 732. effectus, ib. 736. 737. ſignum, ib. 738. ortus, ib. 740. 735. ratio, ib. 739. definitio realis, ib. 741. quando præter rationem detur, ib. 747. 748. gradus ſummus, ib. 746. quinam ad eam pronus, ib. 734. quinam vocabuli ſignificatus uſui loquendi conformis, ib. 742. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 243
Iudex conſequentiarius. Definitio, L. 1016
Iudex controverſiarum philoſophicarum competens, 45. 46 D.
Iudicium. Definitio, L. 38. in quo conſiſtat, ib. 39. differentia ab enunciatione, ib. 41. partes, ib. 195. ſpecies, ib. 201. ab objecto diſſenſus, ib. 479. cum objecto conſenſus, ib. 479. quale in cognitione ſymbolica, PE. 350. num a vi repræſentativa univerſi proficiſci poſſit, PR. 412. quomodo ſymbolice repræſentetur, ib. 286. quomodo & quando in cerebro repræſentetur, ib. 403. 404
Iudicii imbecillitas. Definitio, PR. 423. cur a læſione memoriæ pendeat, ib. 434. cur a ſenectute & cauſis materialibus lædatur, ib. 425. cur cerebro læſo lædatur, ib. 426
Iudicia de facto cum facto non confundenda, L. 748
Iudicia æquipollentia, L. 275
Iudicia Dei qualia ſint, TN. T. 2. 132. 133
Iudicia ad concatenationem ratiociniorum neceſſaria num excedant vim repræſentativam univerſi, PR. 411
Iudicia diſcurſiva num excedant vim repræſentativam univerſi, PR. 410
Iudicia intuitiva num excedant vim repræſentativam univerſi, PR. 402
Iudiciorum falſorum caſus, L. 478
verorum caſus, L. 477
categoricorum applicatio, PE. 360
hypotheticorum applicatio, PE. 361
Iudicium affirmativum. Definitio, L. 201. qualis notio eidem reſpondeat, ubi verum, L. 491
Iudicii affirmativi actus in cognitione intuitiva, PE. 343
Iudicium contingens quale in cognitione intuitiva, PE. 347. 349
Iudicium determinatum, L. 315. in cognitione intuitiva, PE. 348
Iudicium diſcurſivum, L. 50
Iudicium intuitivum. Definitio, L. 50. quomodo formetur, ib. 639. 640. quando præbeat rationem diſtinctam, ib. 641. quomodo univerſale a poſteriori eruendum, ib. 675. 676
Iudicium negativum. Definitio, L. 201. quænam eidem notio reſpondeat, ib. 492
Iudicii negativi actus in cognitione intuitiva, PE. 345. 346. 347
Iudicium particulare, L. 240
ſingulare, L. 238
vagum, L. 315
univerſale L. 239
Iudicium probabile de genere & ſpecie, L. 553
Ius quid ſit, TN. T. 1. 954
fruendi quid ſit, TN. T. 1. 958

Ius obligandi Deo competens, TN. T.1. 986
utendi quid ſit, TN. T. 1. 957
Iuris philoſophia, 32. D.
Ius naturae. Definitio, 61. D. quo loco tractandum, *not.* 97. D. unde principia hauriat, PE. 16. quo fundamento nitatur, ib. 945. cur ad certitudinem evehendum, TN. T. 1. 467. quantum dependeat a theologia naturali, TN. T. 1. 21. cum Idealiſmo, TN. T. 2 637. & Gentiliſmo ſubſiſtit, TN. T. 2. 659
Iuſſus quid ſit, TN T. 1. 983
Iuſtitia. Definitio, TN. T. 1. 1067
Iuſtitia Dei in omnibus, quæ facit, TN. T. 1. 1070. 1072. 1073. juxta S. S. ib. 1116. in puniendo, ib 1079
Iuſtitia vindicativa definitur, TN. T. 1. 1080. Deo vindicatur, ib. 1081. ex S. S. ib. 1116. an Deum deceat, ib. 1082. an ſanctitati conveniat, ibid. 1083
Iuſtus quinam dicatur, TN. T. 1. 1067

L.

L*abilitas* homini eſſentialis, TN. T. 1. 898
Labilitas memoriæ, PE. 209
Lætitia Dei de ſeipſo, TN. T. 2. 220
Lapides Lydii Logicæ, L. 25. & ſeqq. applicatio eorum, ib. *not.* 57
Lapſus memoriæ quando facilis, PR. 324
Laſſitudinis corporis perceptio, PE. 951
Lectio ſpuria ſcriptorum ſcientificorum, L. 937
Lectio ſcripti ſcientifici a quonam celeriter abſolvatur, L. 1153 1154
Lectoris officium, L. 872
Legitima ratiocinatio quænam dicatur, PE. 372
Leibnitius quem in notionibus explicandis ſecutus, PE. 76
Lex appetitus. Definitio, PE. 903. qualis ſit, ib. 904
averſationis. Definitio, PE. 906. qualis ſit, ib. 907
appetitus & averſationis num vim repræſentativam univerſi excedat, PR. 522
imaginationis. Definitio, PE. 116. qualis ſit, ib. 117. ejus utilitas, L. *not.* 31. qua ratione nitatur, PR. 223. ejus demonſtratio, PR. 224. complementum, ib. 225. ratio mechanica, ib. 232. num libertatem tollat, ib. 355. num eam reſtringat, ib. 356. num a brutis obſervetur, ibid. 250. 253
perceptionum. Definitio, PE. 84. in ſtatu præexiſtentiæ animæ, PR 715
phantaſmatum. Definitio, PE. 116. qualis ſit, ib. 117
ratiocinandi. Definitio, PE. 373. qualis ſit pro ratiociniis affirmativis, ib. 374. qualis pro negativis, ib. 384
ratiociniorum disjunctivorum, PE. 390
ratiociniorum hypotheticorum, PE. 388
ſenſationum. Definitio, PE. 84. qualis ſit, ib. 85. PR. 78. cur prima ſit lex perceptionum, PR. 220. num libertatem tollat, ib. 221. num eam reſtringat, ibid. 222. num a brutis obſervetur, ib. 758
Legi naturæ adverſa revelatio divina num præcipere poſſit, TN. T. 1. 477

Leges

Leges motus. Definitio, C. 303. quales ſint, ib. 527. quænam ſint, ib. 309. 346. 350 455. ſeqq. 470. 475. & ſeqq. 494. 499. 502. neceſſariæ in hypotheſi athei, TN. T. 2. 453

Legum providentiæ divinæ ſcrutatio, L. 913

Legum demonſtrationis & ſeriei perceptionum continuationis identitas, PE. 395

Liber dogmaticus. Definitio, L. 720. diviſio, ib. 721. principia dijudicandi tales, ib 785. & ſeqq. quinam utilis & inutilis, ib. 796. quid de eo obſervandum, ib. 915. qui lectu facilis, ib. 916. quinam eos dijudicare poſſit, ib. 1145

Liber dogmaticus hiſtoricus. Definitio, L. 721. finis, ib. 757. quomodo condendus, ib. 758. objectum, ib. 759. quando ordine conſcriptus, ib. 797. propoſitiones ei inferendæ, ib. 817. 818. 833. & ſeqq. utilitas, ib. 934. quinam condere valeat, ibid. 1141

Liber dogmaticus ſcientificus. Definitio, L. 721. quomodo condendus, ib. 760. ſeqq. quando ordine conſcriptus, ib. 798. quænam eidem inſerenda, ib. 836. ſeqq. regulæ lectori obſervandæ, ib. 931. & ſeqq. quænam lectio rejicienda, ib. 937. a quonam accurate legi poſſit, ib. 931. 1153. utilitas, ib. 1001. a quo condendus, ib. 1143. quinam curſoria lectione inde proficiant, ib. 1154

Liber hiſtoricus. Definitio, L. 714. differentia, ib. 715. qua attentione legendus, ib. 909. quinam eundem condere poſſit, ib. 1134. 1135

Liber obſcurus, L. 790. cur non intelligatur, ib. 791. 883

Liber perſpicuus, L. 790. cur intelligi poſſit, ib. 791. & ſeqq.

Liber ſolide conſcriptus qualis, L. 871

ſuperficiarie conſcriptus qualis, L. 871

Librum more geometrico quinam ſcribere poſſit, L. 1134

Libri quinam intelligi poſſint, L. 791. 792. ex quibus parum proficere detur, ib. 927. quinam accurate legi nequeant niſi ab artis inveniendi perito, ib. 932

Librorum differentia, L. 713

lectio quomodo inſtituenda, L. 872. & ſqq.

Libertas cur animæ competat, PR. 528. cur defendi & negari poſſit ſalvo quocunque ſyſtemate de commercio mentis cum corpore, ib. 536. num tollatur per ſyſtema cauſarum occaſionalium, ib. 610. num ſit ſalva in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, ib. 632. 633. cur in hominibus influat in cognitionem, TN. T. 1. 311

Libertatis independentia a dependentia ſenſationum a corpore, PR. 526

Libertatis influxus in abſentiam idearum, PR. 353. attentionem, ib. 363. intuitum ideæ univerſi, ib. 354. oblivionem, ib. 351. 352. phantaſmata, ib. 344. & ſeqq. 364. ſenſationem, ib. 151. 152. 153. ſeriem perceptionum, ib. 527

Libertas animæ. Definitio, PE. 941. evictio, ib. 942. notio ſpuria, ibid. 944. quinam ſignificatus uſui recepto conformis, ib. 943. cum atheiſmo ſubſiſtere poteſt, TN. T. 2. 456. ſublata tollit obligationem divinam, ib. 543

Libertas Dei in eligendo fine, TN. T. 1. 620. in creando, TN. T. 2. 354. non influit in ideas rerum & veritates univerſales, ib. 281

Libertas philoſophandi. Definitio, 144. D. cui concedenda, 159. D. exemplum ſingulare, *not.* 159. D. quando nullum inde periculum naſcatur, 160. D. num progreſſui ſcientiarum utilis, 162. D. damna inde ſequentia, *not.* 162 D.
Libertas voluntatis divinæ ſumma, TN. T. 1. 431. T. 2. 277
a coactione interna, TN. T. 1. 351
Licentia vivendi Epicuræorum refutata, TN. T. 2. 719
Limes. Definitio, O. 468
Limites rerum num creentur & conſerventur, *TN. T* 1. 851. quod a natura mutentur, ib. 852
Limitum abſentia ab intellectu divino, *TN. T.* 1. 166. juxta S. S. ib. 215
Limitum remotio a Deo, *TN T.* 2. 16. ab ente perfectiſſimo, ib. 8. ab intellectu divino, ib. 117. a potentia divina, ib. 346. a voluntate divina, ib. 188
Limitata propoſitio. Definitio, L. 1076
Limitatio appetitus unde pendeat, *TN. T.* 2. 211
averſationis unde pendeat, *TN T.* 2. 212
Limitationum differentia, *TN. T.* 2. 397
Limitationes originariæ quænam dicantur, *TN. T.* 1. 894. num a Deo auferri poſſint, ib. 379. 896. num ſint ſeparabiles a ſubjecto, ib. 895
Limitatum quale, O. 825
Linearum ideæ quomodo tactu acquirantur, PR. 163
Lingua philoſophica. Definitio, PE. 303. unde pendeat, ib. 305
vernacula quomodo addiſcatur, PE. 274
univerſalis. Definitio, PE. 302. quænam præſtantiſſima, ib. 307. quando absque Lexico addiſci poſſit, PE. 308. unde pendeat, ib. 305
Linguæ exoticæ quomodo addiſcantur, PE. 274
Linguarum autheuticarum in S. S. interpretanda uſus, L. 948
Litteræ an figuris geometricis utiliter adjiciantur, O. 70
Localis præſentia quænam, TN. T. 1. 1037. cuinam conveniat, ib. 1048
Localis præſentia in re quænam, TN. T. 1. 1038
Locus. Definitio, O. 602. definitio Ariſtotelica, ib. 623. ejus determinatio, ib. 607. a re differentia, ib. 608. quale ſit ens, ib. 787. quando aliquid in locum alterius ſuccedat, ib. 614. ejus mutatio & permanentia in eodem, ib. 615. undi loci mutatio intelligatur, ib. 616. 617. 618. quomodo diſtincte cognoſcatur, TN. T. 1. 146
Loci claſſici S. S. notio fructuoſa, TN. T. 1. 95. 96
Loca rerum ordinatarum quando permutari poſſint, O. 491
Logica. Fundamentum, 53. D. definitio, 54. D. 1. L. num ſit demonſtranda, L. 2. diſtincta applicatio, ib. 23. quando primo loco & quomodo pertractanda, 81. 83. 84. D. principia, 82. D. quando poſtponenda, 83. D. uſus in condenda hiſtoria, L. 756. uſus in vero a falſo diſcernendo, ib. 516. cur Autor eam primo loco tractet, 84. D. num præbeat criterium veritatis ſufficiens, L. 517. in condenda hiſtoria, L. 756. quænam illius præcepta ad praxin vitæ ſerviant, ib. 1185. unde principia hauriat, PE. 9. cum Idealiſmo ſubſiſtit, TN. T. 2. 638

Logicæ num periculum imminere poſ- ſit a pſychologia rationali, PR. 6.
Logica ejus lectio præparatoria, L. 1197. 1198
cognitio ſcientifica quomodo com- paretur, L. 1199
ſtudium cur philoſophico præ- mittendum, 81. D.
Logica artificialis. Neceſſitas, L. 19. quando nulli uſui; ib. 20. & ſeqq. quinam de ejus inutilitate conque- runtur, ib. 24. & ſqq.
Logica artificialis docens. Definitio, L. 9. differentia a naturali, ib. 10. quan- do nulli uſui, ib. 20. & ſqq. lapis Ly- dius, ib. 25. & ſeqq. quomodo perfi- ciatur, ib. 1203. quo ſtudio compare- tur, ib. 1204
Logica artificialis utens. Definitio, L. 11. quomodo comparetur, ib. 1200. 1204. quomodo perficiatur, ibid. 1203
Logica naturalis. Fundamentum, L. 4. definitio, & diviſio, ib. 5. inſufficien- tia, ib. 18. compendium, ib. 57. quo- modo clarior & ejus uſus expeditior fiat, ib. 1201
Logica naturalis connata, L. 5. diverſi gradus, ib. 12
acquiſita, L. 5. diverſi gradus, ib. 13. & ſqq.
Logica naturalis docens. Fundamentum, L. 6. definitio, ib. 7. perverſa quæ- nam, ib. 16
Logica naturalis utens. Definitio, L. 8. perverſa quænam, ib. 17
Logomachia. Definitio, L. 999. medium eam evitandi, ib. 1000. 1001
Lubentia, PE. 938. voluntatis divinæ, TN. T. 1. 341
Lumen animæ quid ſignificet, PE. 35
Luminare quid dicatur in ſacris, L. *not.* 628. 629.
Lux. Definitio, L. *not.* 149. unde na- ſcatur in cognitione humana, O. 167

M.

Machina. Definitio, C. 65
Magnitudo. Definitio, O. 430. quo re- ſpectu numeris tribuatur, ib. 431. qui- bus rebus tribuatur, ib. 434. diſtin- cta explicatio, ib. 435. mutationes, ib. 436. genus, ib. 437. quale ſit ens, ib. 781. quomodo in abſtracto con- cipienda, ib. 626. ejus partes, ib. 627. quomodo tactu dignoſcatur, PR. 175. quænam detur, TN. T. 1. 150. quo- modo cognoſcatur, ib. 191. intelle- ctus divini, ib. 169. bonitatis divi- næ, ib. 743. juxta S. S. ib. 416
Magnitudine cur careat Deus, TN. T. 2. 43
Magnitudo infinita num detur, O. 797
infinities infinita qualis, O. 800
Magnitudines reales quales, O. 799
Magnum quid dicatur, O. 432
Major propoſitio, L. 335. in prima figu- ra ſit univerſalis, ib. 361
Majus. Definitio, O. 352. quomodo agnoſcatur, ib. 376. 378. 293. & ſqq. 440. 441
Malum. Definitio, PE. 565. notio con- fuſa qualis, ib. 594 quando appeta- mus, ib. 894. quando non appeta- mus, ib. 896. quodnam majus vi- deatur, ib. 613. criterium fallax, ib. 572. notio erronea, ib. 573. quomo- do averſemur, PR. 520. cur diſpliceat Deo quoad ipſum, TN. T. 2. 265. quod velle nequeat, ib. 266. cur non ſit finis a Deo intentus, ib. 297. quid quoad Deum dici poſſit, ib. 264
Mali inexiſtentia in mundo num pugnet cum ejus dependentia a Deo in actu, TN. T. 2. 497

Mali principium a Deo independens in Manichæiſmo, TN. T. 2. 663

Mala quomodo implicentur bonis, TN. T. 1. 675. quomodo dirigantur ad gloriam Dei, ib. 681

Malorum averſio quomodo pendeat a bonitate divina, TN. T. 1. 736

Malorum in bonum finem directio definitur, TN. T. 1. 679. Deo vindicatur, ib. 680. ex S. S. ib. 688. quomodo fiat, ib. 688

Malum apparens, PE. 568. quale tædium inde percipiatur, ib. 569

animi, PE. 567

corporis, ib. 567

fortunæ, ib. 567

externum, ib. 566

internum, ib. 566

in ſe quid ſit, TN. T. 1. 371

in relatione ad aliud quid dicatur, TN. T. 1. 371

Malum metaphyſicum, O. 504. definitur, TN. T. 1. 372. neceſſario ingreditur omnem mundum, ib. 376. num per miraculum ab ente tolli poſſit, ib. 381. num a decreto dependeat, ib. 546. num in decretum influat, ib. 547. quamnam perfectionem ex ente excludat, ib. 548. an ſit verum malum, ib. 548. num tanquam finis intendatur, ib. 669

Mali metaphyſici origo, TN. T. 2. 282. abſoluta neceſſitas, ib. 283. neceſſitas in quolibet mundo, ib. 284

Malum morale. Definitio, TN. T. 1. 374. ratio determinans, ib. 579. dependentia a ſapientia Dei, ib. 676. præſcientia æterna, ib. 587. juxta S. S. ib. 600. poſſibilitas, ib. 897. in quo conſiſtat, ib. 577. cui perfectioni contrarietur, ib. 578. cur ſapientiæ Dei non repugnet, ib. 677. cur nexum rerum eidem non ſubducat, ib. 678. mundo optimo inexiſtit, ib. 549. quomodo ſeriei rerum implicetur, ib. 552. 556. juxta S. S. ib. 601. num tolli poſſit per miracula, ib. 553. num ſit verum malum, ib. 576. cur non obſtiterit decreto creationis, ib. 583. num in decretum per ſe influat, ib. 582. cur Deo placere nequeat, ib. 588. juxta S. S. ib. 599. cur Deus id velle nequeat, ib. 581. quomodo irrepat in actiones liberas, ib. 580. quomodo ſeſe habeat ad finem mundi, ib. 617. quomodo finibus a Deo intentis implicetur, ib. 674. num per ſe a Deo intendatur, ib. 668. quænam ſit ejus cauſa, ib. 883. quomodo ex nexu rerum reſultet, ib. 554. quomodo in caſu particulari auferri poſſit, ib. 555. cur non repugnet providentiæ divinæ, ib. 935. quomodo inſit mundi ideæ, TN. T. 2. 292

Mali moralis permiſſio quem habeat finem, TN. T. 1. 608. quod faciat ad manifeſtationem gloriæ divinæ, ib. 613. juxta S. S. ib. 614. quod Deum non dedeceat, ib. 568. juxta S. S. ib. 602. num ſanctitati Dei repugnet, TN. T. 2. 664. poſſibilitas unde, TN. T. 2. 289. contingentia, ib. 290. hypothetica neceſſitas, ib. 291. inexiſtentia in mundo ſanctitati Dei num adverſa, ibid. 498

Malum phyſicum. Definitio, TN. T. 1. 373. dependentia a ſapientia Dei, ib. 676. neceſſitas, ib. 357. 554. præſcientia æterna, ib. 562. mundo optimo inexiſtit, ib. 549. ex nexu rerum reſultat, ib. 554. quomodo ex morali conſequatur, ib. 723. quomodo ſeriei rerum implicetur, ib. 552. 556. quomodo tolli poſſit, ib. 553. 555. quomodo eveniat, ib. 558. an ſit contra naturæ ordinem, ib. 559. num tollatur contra naturæ ordinem,

nem, ib. 561. cur non repugnet majori perfectioni univerſi, ib. 550. cur non repugnet ſapientiæ Dei, ib. 677. cur nexum rerum eidem non ſubducat, ib. 678. quo reſpectu a Deo decreta, ib. 566. quo reſpectu non ſit malum, ib. 563. cur non repugnet perfectioni mundi, ib. 564. quo reſpectu ſit malum, ib. 565. quomodo ſeſe habeat ad finem mundi, ib. 617. num a Deo intendatur tanquam finis, ib. 670. quomodo finibus a Deo intentis implicetur, ib. 674. quomodo pendeat a bonitate Dei, ib. 734. 735

Mala phyſica unde oriantur, TN. T. 2. 285. cur ſint contingentia, ib. 286. hypothetice neceſſaria, ib. 287

Mala phyſica & moralia in hoc mundo num repugnent ſapientiæ divinæ, TN. T. 2. 385. num bonitati, ib. 386. num ab hoc mundo abeſſe potuerint, ib. 384. num pugnent cum ſapientia & bonitate Dei ſumma, ib. 499. num cum perfectione Dei ſumma, ib. 664

Manichæi quinam dicantur, TN. T. 2. 661

Manichæiſmus. Definitio, TN. T. 2. 660. everſus, ib. 665

Manichæiſmi fundamentum, TN. T. 2. 662. fundamentum ſubverſum, ib. 664. nexus cum Deiſmo, ib. 669. nexus cum Fataliſmo, ib. 670

Manifeſta per ſe quando inculcanda, PR. 534

Manifeſtatio gloriæ quid ſit, TN. T. 1. 610

Maſſa diſſimilaris. Definitio, C. 249

ſimilaris. Definitio, C. 249. num detur in natura, ib. 250

Maſſæ apparenter ſimilares quænam ſint, O. 260

Matæologi conſequentiarii notantur, TN. T. 1. 156

Materia. Definitio, C. 141. ſubſtantialitas, ib. 168. 178. 192. motus continuus, ib. 170. modificatio, ib. 146. num ſit phænomenon, ib. 192. 199. & quale, ib. 300

Materiæ in exiſtendo independentia deſtructa, TN. T. 2. 666. quinam errores ex ea ſequantur, ib. 667

Materiæ an communicari poſſit facultas cogitandi, PR. 46

Materia ex qua, in qua & circa quam, O. 949

Materia indiviſa & uniformis cur a ſe eſſe nequeat, TN. T. 1. 54

Materialitas animæ a quibus defenſa, PR. 35. num ſit poſſibilis, ib. 47. num ex celeritate cogitationum inferri poſſit, ib. 31

Materialiſmus ad Deum extenſus exploditur, TN. T. 2. 621

Materialiſmi impoſſibilitas, PR. 50

Materialiſta num ſit atheus, TN. T. 2. 620. num anthropomorphita, ibid. 617. quando in anthropomorphiſmum craſſum incidat, ib. 618. 619

Materialiſtæ quinam dicantur, PR. 33. num ſint Moniſtæ, ib. 34. quam ſoveant hypotheſin, ib. 35. qualibus utantur principiis, ib. 79. cur animæ exiſtentiam negent, ib. 616. quid eos ſeduxerit, ib. 462. quid de animæ propagatione ſentiant, ib. 701. cur nullo opus habeant ſyſtemate explicandi commercium animæ & corporis, ib. 551. quid de harmonia animæ & corporis ſentiant, ib. 548. 549

Mathematica cognitio Deo vindicata, TN. T. 2. 108

Matheſis quomodo ab Euclide ad ſenſum communem reducta, O. 125

Matheſeos uſus in intendanda imaginatione,

tione, PR. 213. in Metaphyſicis commendatur, TN. T. 1. 275
Matheſeos univerſalis notio, O. 755
Matrimonium. Definitio, L. *not.* 917
Mechanica in vi motrice confuſe percepta acquieſcit, PR. 102
Mechanica animalium, 77. D.
Mechanica philoſophia qualis ſit, C. 75
Mechanica repræſentatio rerum per ideas materiales ſignorum, PR. 418
Mechaniſmus compoſitorum, C. 74. corporis, ib. 120. mundi, ib. 73
Mechaniſmus corporis humani qualis juxta ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ, PR. 637
Medicinæ philoſophia, 32. D.
Medium. Definitio, O. 937
Media quibus Deus utitur, TN. T. 1. 607. 624. 625. 636. 645
Media breviſſima quænam ſint, PR. 685
Media divina qualia ſint, TN. T. 2. 299. 300
Media per ambages ducentia quænam ſint, PR. 685
Melius cur alteri præferatur, PE. 898. quomodo ſpectetur in decreto divino, TN. T. 1. 551
Membra corporis humani quo ſenſu tribuantur Deo in S. S. TN. T. 1. 103
Memoria. Definitio, PE. 175. notio imaginaria, ib. 177. gradus, ib. 193. differentia in diverſis ſubjectis, ibid. 182. & ſeqq. velocitas & tarditas, ib. 186. adminicula ab arte characteriſtica combinatoria expectanda, ib. 310. & ſqq. an ideas reproducat, ib. 176. quando non ſatis fida, ib. 232. & ſeqq. quando fallat, ib. 207. quando labatur, ib. 207. quomodo extendatur, ib. 197. 198. qualis ingenioſo, PE. 780. cur ad perceptionem requiratur, PR. 25. quas habeat ſpecies, ib. 278. 279. cur vi morborum & ſenectute lædatur, ib. 299. an medicamentis roborari poſſit, ib. 319. quando labatur, ib. 320. 324. quid conferat ad uſum rationis, ib. 463. 464. num & cur ſpiritibus conveniat, ib. 675. & ſeqq. cur deſit in ſtatu præexiſtentiæ, ib. 708. num brutis conveniat, ib. 755. quomodo per eminentiam Deo tribuatur, TN. T. 1. 1099. atque eidem tribuenda, TN. T. 2. 169
Memoriæ actualis ratio unde petenda, PR. 314
Memoria artificiam. Definitio, PE. 202. uſus, 203.
Memoriæ bonitas cur mutetur, PR. 309. quomodo mutetur, ib. 310
Memoriæ labilitas, PE. 209
Memoriæ læſio quid ſit, PR. 297. quas cauſas habeat, ib. 298. cur a læſione cerebri pendeat, ib. 422
Memoriæ lapſus. Definitio, PE. 207. poſſibilitas, ib. 208. cauſa, ib. 210. quomodo errorem pariat, L. 604
Memoriæ ſubſidium in retinendis abſtractis, PE. 285
Memoriæ mandare quid ſit, PE. 178. quomodo quid mandetur, ib. 179. mandandi ſubſidium, ib. 310. mandandi facilitas & difficultas, ib. 187. medium, ib. 196. objectum, ib. 200
Memoriæ magnæ quid in corpore reſpondeat, PR. 317
in *Memoriam revocare* quid ſit, PE. 228
Memoria retinere quid ſit, PE. 180. quando quid retineamus, ib. 181. diu quid retineatur, ibid. 188. medium diu retinendi, ib. 190. objectum, ib. 200
Memoria bona. Definitio, PE. 189. gradus, ib. 190. menſura, ib. 191
Memoriæ bonæ ratio, PR. 306. differentia

tia a magna, ib. 315. nexus cum ma-gna, ib. 316
Memoria intellectualis quid ſit, PR. 279. in quo conſiſtat, ib. 281. quomodo a ſenſitiva dependeat, ib. 292. quando ejus actus ex ſenſitiva ſequatur, ib. 283. quando non ſequatur, ib. 284. quid in corpore ſit, ib. 295. 296. quænam habeat adminicula, ib. 285
Memoria magna. Definitio, PE. 192. menſura, ib. 194
Memoria naturalis unde pendeat, PR. 313. quid in corpore eidem reſpondeat, ib. 312
Memoria naturalis & artificialis, PE. 205. 206
Memoria ſenſitiva quid ſit, PR 279. in quo conſiſtat, ib. 280. quid eidem in corpore reſpondeat, ib. 294
Memoria rerum in ſomnio, PR. 325
Mens ſenſu percipit externo, L. 29. ſe ipſam percipit ſenſu interno, ibid. 30 imaginatur abſentia, ib. 31
Mens alterius quando intelligatur, L. 115. 116. quando non, ib. 117. quando pervertatur, ib. 118. quando difficulter intelligatur, ib. 132
Mens humana. Definitio, PE. 20
Menſura. Definitio, O. 438. qualis fit, ib. 441. 443. quomodo vicaria applicetur, ib. 451
Menſurabile quid ſit, O. 440
Metaphyſica. Definitio, 72. D. partium ordo, 92. D. cur philoſophiæ practicæ præmittenda, 85. D. cur Phyſicæ præmittenda, 87. D
Metaphyſicus quænam demonſtret, O. 408
Meteorographia, L. not. 716
Meteorologia, 73. D.
Methodus. Definitio & diviſio, L. 855. quanam Autor utatur, ib. 856. quinam accuratam dijudicare poſſit, ib. 1146
Methodus analytica. Definitio, L. 855. regulæ, L. 857. unde lucem mutuetur, ib. 858
Methodus convincendi docenti utilis, L. 1102
Methodus eromatica, L. 1087
Methodus geometrica ſeu *mathematica* eadem cum philoſophica, 132. D. 763. L.
Methodus mixta, L. 855
Methodus philoſophandi autoris quomodo ſtudii mathematici utilitatem loquatur, O. 51
Methodus philoſophica. Definitio, 108. D. leges, 109. & ſeqq. D. lex ſuprema, 126. 127. D. ejus praxis unde pendeat, 128. D. damnum ex neglectu ortum, 129. & ſeqq. D. identitas cum mathematica, 132. D. num ferat veritati revelatæ contraria, 156. D. num virtuti contraria, 157. D. num ſtatui publico contraria, 158. D. ab objectionibus liberatur, not. 162. D.
Methodus refutandi docenti utilis, L. 1103
Methodus ſcientifica, L. 762
Methodi ſcientificæ neceſſitas in condendis diſciplinis, O. 167
Methodus ſynthetica. Definitio, L. 855. regulæ, ib. 857
Metiri quid ſit, O. 438. quem habeat uſum, ib. 439
Metus Definitio, L. not. 147. nominalis, PE. 820. realis, ib. 822. objectum, ib. 821. quando iræ permiſceatur, ib. 865. quinam ſignificatus uſui loquendi conformis, ibid. 826. cur Deo repugnet, TN. T. 2. 257
Microſcopiorum uſus in formandis notionibus diſtinctis, L. 654. defectus naturalis, PR. 133
Minor propoſitio, L. 335. quando infinita, ib. 372. quid ex falſa concludatur, ib. 512

Minus. Definitio, O. 352. quomodo agnoſcatur, ib. 377. 393. 394. 395. 310. 412.
Minus malum quando appetamus, PE. 897
Miraculoſum quod ſit in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, PR. 629.
Miraculum. Definitio, C. 510. criterium, ib. 520. poſſibilitas intrinſeca, ib. 517. quando contingat, ibid. 518. in quo conſiſtat, ib. 514. effectus, ib. 531. 532. illuſtratio, ibid. 554. quando inobſervabile, ib. 521. cur vim naturæ univerſæ excedat, ib. 522. 523. cauſa efficiens, ibid. 524. multiplicitas in uno, ib. 573. quando non influat in futura, ib. 531. quando in mixto, ib. 515. & organico contingat, ib. 516. quid in elementis immutet, ib. 572. 574. quid ſit in anima, PR. 71. num per eſſentiam animæ poſſibile, quando contingit, PR. 73. qualem præſupponat cauſam efficientem, ib. 75.
Miracula Deo poſſibilia, TN. T. 1. 363. juxta S. S. ib. 418. cur ſint opus ſolius Dei, ib. 470. quodnam rationi cognitum, ib. 768. quale detur in mundo rationali, ib. 455. quænam tollendis malis, phyſicis & moralibus ſufficiant, ib. 553. cur Deus non patret ſuperflua. ib. 489.
Miraculorum impoſſibilitas in hypotheſi athei, TN. T. 2. 450. quomodo atheus de ea dubius reddatur, ibid. 491. a Spinoſa falſo aſſerta, ibid. 713
Miracula perpetua num fiant in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, PR. 603. num tanquam difficultas adverſus idem urgeri poſſint, ib. 604.
Miraculum primigenium. Definitio, TN. T. 1. 772. cur ab aliis diſtinguendum, ib. 773.
Miraculi primigenii effectus quomodo differant a miraculoſo, TN. T. 1. 773.
Miraculum reſtitutionis quale ſit, C. 575. 576. theologis probatur, ibid. 533
Miſcibilia. Definitio, C. 253. differentia, ib. 269.
Mixtio. Definitio, C. 252. quomodo determinetur, ib. 255.
Mixtum proximum. Definitio, C. 269.
remotum. Definitio, C. 269.
Mixti geneſes variæ, C. 271. & ſeqq. ortus, ib. 262. interitus, ib. 268. mutatio naturalis, ib. 512. miraculoſa, ib. 515.
Mixta quomodo deſcribenda, L. 745.
Mnemonica qualis ſit ars, PE. 104.
Mobile. Definitio, O. 648. mutatio per motum, ib. 666.
Modificabile. Definitio, O. 764. unde agnoſcatur, ib. 765.
Modificatio. Definitio, O. 704. quid ſit, ib. 850. cur creationis & annihilationis expers, ib. 830.
Modificationes harmonicæ animæ & corporis unde pendeant in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, PR. 593. quas ſequantur leges, ib. 599. 600. 601.
Modificationum animæ præſcibilitas, TN. T. 1. 234. recordabilitas, ibid. 242.
Modus. Definitio, L. 66. O. 148. quomodo de ente prædicetur, L. 169. cur definitionem ingredi nequeat, ib. 174. obſervatio, ib. 642. 643. 645. 646. quid ſit, O. 828. ratio ejus, ibid. 160. qualis ſit, ibid. 457. cur non conſtanter inſit, ibid. 150. unde agnoſcatur, ibid. 151. quomodo unius poſſibilitas per alterum determinetur, ib. 162. 163. cur infinito enti non inſit, ib. 840.

qua-

qualis ſit ejus neceſſitas, O. 306 ejus mutabilitas, ib. 314. exiſtentia, ib. 312 cur ſit accidens, ib. 779. ejus principia, ib. 875. a Spinoſa male definitur, TN. T. 2. 681. a quibusnam Deo in ſenſu proprio tribuatur, TN. T. 2. 591
Modi analogum. Definitio, O. 842. qualis ejus neceſſitas, ib. 843
Modi poſſibilitas proxima. Definitio, O. 249. qualis ſit, ib. 250. qualis ſit ejus neceſſitas, ib. 305. & immutabilitas, ib. 313
Modi poſſibilitas remota. Definitio, O. 249. qualis ſit, ib. 250. qualis ſit ejus neceſſitas, ib. 307. ejus exiſtentia, ib. 308 ſqq.
Modus compoſitus, O. 829
ſimplex, O. 829
Modi non ingrediuntur definitionem, L. 174. quomodo Deo tribuantur, TN. T. 1. 1006. quibusnam compoſſibiles, TN. T. 2. 3. quomodo quoad potentiam reſultent, ib. 95
Modi argumentandi in demonſtratione, L. 526
Modi cognoſcendi quotuplices, PE. 435
Modi ſyllogiſmorum. Definitio, L. 340. nomina in prima figura, ib. 368
Modi ſyllogiſmorum hypotheticorum, L. 384. nomina, ib. 384. compendium loquendi in iis, ib. 385
Modorum in ente compoſito ratio ſufficiens, C. 70. differentia, ib. 261
Modorum poſſibilitates, L. 153. quot definitionem conſtituant, ib. 173. quænam definitionem ingredi posſint, ib 174. quales, O. 458. quando attributum, ib. 164. 165. quando modus, ib. 166
Modus prædicandi. Fundamentum, L. 216. diverſitas, ib. 217. & ſeqq.
Modi prædicandi univerſaliter, L. 246. & ſeqq. 257. & ſeqq.
Moleſtia quo ſenſu Deo tribuenda, TN. T. 2. 206. cur in Deum non cadat, ib. 205
Moleſtiæ quænam in corpore reſpondeant, PR. 500
Moniſtæ quinam dicantur, PR. 32. quinam ſint, ib. 34. 37
Moralitas actionum quid ſit, TN. T. 1. 951
Moralitas actionum intrinſeca ab atheis TN. T. 2. 500. Deiſtis, ib. 537. Idealiſtis admittenda, ib. 636. num per Gentiliſmum tollatur, ib. 658.
Moraliter impoſſibile quid ſit, TN. T. 1. 952. quo ſenſu infactibile dicatur, ib. 722
Moraliter poſſibile quid ſit, TN. T. 1. 952
Moraliter impoſſibilis reſolutio, L. not. 845
Morbi cur lædant memoriam, PR. 299. cur uſum rationis, ib. 465
Mors quid ſit, PR. 733. quid eam conſequatur, ib. 735
Motionis quantitas, C. 398
Motivum. Definitio, PE. 887. uſus, ib. 888. neceſſitas, ib. 889. in quo conſiſtat, ib. 890. num cogat appetitum vel averſationem, ib. 931
*Motivum nolunt*atis divinæ, TN. T. 2. 194
voluntatis divinæ, TN. T. 2. 193. unde deſumtum, TN. T. 1. 340. juxta S. S. ib. 408
Motiva completa, PE. 919
incompleta, PE. 919
Motiva ab attributis divinis deſumta cur homo in determinandis actionibus omittere non debeat, TN. T. 1. 981
Motus. Definitio, O. 642. quando quid moveatur, ib. 643. quale ſit ens, ib. 671. qualis ejus notio communis, ibid. 672. cur in tempore fiat, ibid. 649.

649. quidnam celerius moveatur, quid. tardius, ib. 652. unde factus colligatur, ib. 644. & ſeqq. cur Deo repugnet, TN. T. 2. 56.
Motus. Actualitas unde, C. 148. mutatio in corporibus non elaſticis, ib. 382. determinatio, ib. 172. realitas, ib. 173. exiſtentia qualis, ib. 174. quale ſit ens, ib. 175. quando in conflictu extinguatur, ib. 388. 389. 392. quando mutetur, ib. 335. quot habeat regulas, ib. 72. 302. quomodo per elaterem modificetur, ib. 416. & ſqq. qualis in vacuo, ib. 311
Motus quantitas. Definitio, C. 398. quando conſervetur, ib. 403. 463. augeatur, ib. 464. minuatur, ib 402. 465.
Motus tranſcreatio Carteſiana qualitas occulta, TN. T. 1. 436.
Motus actualis quomodo in imaginibus exhibeatur, PR. 189
æquabilis, O. 654.
inæquabilis, O. 655.
curvilineus, C 312
rectilineus, C. 310
Motus inteſtinus. Definitio, O. 680. cur in compoſito locum habeat, ib. 681. cur ſimplici repugnet, ib. 682.
Motus localis cur Deo repugnet, TN. T. 1. 1058.
Motus miraculoſus quinam ſit, C. 525. an legibus naturæ contrarius, ib. 526. poſſibilitas, ib. 528.
Motus organo ſenſorio impreſſus num ad cerebrum propagetur, PR. 111.
Motus quinam affectibus reſpondeant in corpore, PR 513. 514.
Motus voluntarii. Definitio, PE. 936. quod dentur, ib. 953. 954. quibus volitiones obſervabiles non reſpondeant, ib. 958.
Motuum voluntariorum mechanica productio in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, PR. 615.
Motus legibus motus adverſi a Deo produci poſſunt, TN. T. 1. 365.
Motuum contrariorum effectus, C. 309.
Multiplex quid dicatur, O. 379.
Multum. Definitio, O. 331.
Mundus. Definitio, C. 48. eſſentia, ib. 59. unitas, ib. 60. totalitas, ibid. 61. quale ſit ens, ib. 62. ſimilitudo cum horologio, ib. 117. 118. num ſit machina, ib. 73. quænam complectatur, ib. 110. contingentia, ib. 90. veritas transcendentalis, ib. 78. ab elementis dependentia, ibid. 570. quinam perfectior altero, ibid. 549. quomodo in anima repræſentetur, PR. 62. quomodo Hebræis dicatur, TN. T. 1. 406. qualium entium ſit complexus, ib. 248. quod non niſi facta contineat, ib 250. quomodo unus ab altero differat, ib. 324. cur non ſit ens a ſe, ib. 57. cur non exiſtere potuerit, ib. 50. cur ſit ens contingens, ib. 55. cur ſit ab alio, ib. 51. cur nullus a malo metaphyſico liber eſſe poſſit, ib. 376. cur absque malo metaphyſico a Deo fieri nequeat, ib. 337. TN. T. 2. 284. cur non ſit ens a ſe, ſed ab alio, TN. T. 1. 58. quod ſine poſſibilium nexu non conceptibilis, ib. 252. quod omnis in Deo repræſentetur, ib. 121. juxta S.S. ib. 208. quinam fini a Deo intento maxime conveniat, ib. 615. 616. quinam ad manifeſtandam gloriam divinam maxime faciat, ib. 622. quomodo immutatio ejus Deo poſſibilis, ib. 367. cujusnam electio Deum deceat, ib. 333. an majus ſpatium occupare potuerit, ib. 794. cur Deus eſſe nequeat, TN. T. 2. 58. cur corpus Dei eſſe nequeat in hypotheſi anthropomorphitarum, ib. 594. cur malo metaphyſico carere nequeat, ib. 284. cur qulibet

quilibet propria habeat elementa, ib. 318. cur ex nihilo producendus, ib. 336. cur a Deo nullus produci potuerit, ib. 355. a Deo creatus, ibid. 344. an cum decreto creationis cœperit, ib. 352. quomodo deſinere poſſit, ib. 400. num in chaos redigi poſſit, ib. 402. cur ſit ſignum perfectionis divinæ, ib. 367. qualis ſit per ſapientiam Dei, ib. 359. num in relatione ad Deum ſit bonus, ib. 368. an a Deo aliter fieri potuerit, ib. 376. an ſine malis fieri potuerit, ib. 384. quale ſit ens in hypotheſi athei, ib. 437. 442. quomodo in ea ſubſiſtat, ibid. 448.

Mundi *æternitas* in hypotheſi athei, TN. T. 2. 444. & ſeqq.

aſeitas deſtructa, TN. T. 2. 482. quem habeat effectum quoad atheum, ib. 495.

conſervatio in quo conſiſtat, TN. T. 2. 391. qualis in hypotheſi athei, ib. 449.

contingentia demonſtrata, TN. T. 2. 332.

creatio a creatione elementorum pendens, TN. T. 1. 754.

dependentia ab elementis, TN. T. 2. 319.

dominus quinam ſit, TN. T. 1. 965.

exiſtentia qualis ſit, TN. T. 2. 334. qualem defendat atheus, ib. 459. cur rationem ſufficientem in ſolo Deo vero habeat, ib. 383.

unius exiſtentia probatur, TN. T. 1. 117. quoad Deum non neceſſaria, ib. 430. ſed libere decreta, ib. 351. & ſapientiſſime, ib. 641. 642. cur Deus eam decreverit, ib. 611. 623. juxta S. S. TN. T. 1. 612. num detur ratio ejus objectiva, ib. 119. quænam ſit ratio, ib. 615. quod in tempore exiſtat, ib. 1015. quomodo interire poſſit, ib. 829. quod ejus annihilatio Deo poſſibilis, ib. 863.

exiſtentia realis num ad ejus repræſentationem in anima ſit neceſſaria, PR. 614.

idea in intellectu divino qualis ſit, TN. T. 2. 326.

ideam nudam Deo relinquens cur ſit Deiſta, TN. T. 2. 554.

independentia ab atheo defenſa, TN. T. 2. 439.

materialis notio quænam ſit Idealiſtis, TN. T. 2. 624.

notio a priori demonſtrata, TN. T. 2. 317.

ordo. Definitio, TN. T. 2. 320. unde ſit, ib. 321. quod ab elementis dependeat, ibid. 322. quomodo factus, ibid. 343.

ortus, TN. T. 2. 337.

ortus & interitus impoſſibilitas in hypotheſi athei, TN. T. 2. 443.

productio ex nihilo, TN. T. 1. 759. quomodo demonſtretur, O. 691. quod is factus ſit ab alio, TN. T. 1. 757. nempe Deo, ib. 758. quomodo Deus eum produxerit, ib. 764. an citius eum creare potuerit, ib. 793. quod Deus quemcunque alium producere potuerit, ib. 342. quomodo a Deo conſervetur, ib. 847.

ſtatus primus qualis ſit, TN. T. 1. 769. cur per eſſentiam & naturam rerum inexplicabilis, ib. 771.

Mundus adſpectabilis. Definitio, C. 49. qualis, ib. 50. & ſqq. in quo rationem ſufficientem exiſtentiæ habeat, TN. T. 1. 64. quantæ ſit perfectionis, ibid. 326. quod omnium optimus, ibid. 382. totus bonitatis divinæ plenus, ibid. 738. juxta S. S. ibid. 753. num absque hiſce hominibus condi potuerit, ib. 721. num Deo magis placeat ceteris, ib. 331. num placeat ob malum morale, ib. 589. an ob idem præ ceteris electus, ibid. 582. quomodo *repræſentet Deum*, ibid. 820. quomodo exiſtentiam neceſſariam, ibid. 799. æternitatem, ibid. 815. 816. intellectum, ibid. 802. & liberrimam voluntatem, ib. 804. omniſcientiam, ib. 811. ſapientiam, ib. 806. bonitatem, ib. 809. & potentiam Dei, ib. 804

Mundi adſpectabilis dependentia ab uno Deo, TN. T. 1. 1106. ab exiſtentia Dei neceſſaria, ib. 800. ab æternitate, ib. 814. ab intellectu, ib. 801. & omniſcientia, ib. 810 a libera voluntate Dei, ib. 803 a ratione divina, ib. 812. a ſapientia, ib. 805. a bonitate, ib. 807. 808. a potentia, ib. 803. electio ex pluribus poſſibilibus TN. T. 2. 356 ſumma perfectio, quæ in mundum cadit, ib. 364. prærogativa præ ceteris, ib. 369

Mundus alius quænam requirat, ut exiſtere poſſit, C. 99. 100

Mundus fabuloſus qualis, O. 77. ejus ſingularis uſus, ib. 77. cur ſit ſomnium, ib. 493

Mundus idealis quod ab anima producatur, PR. 190. etiam in ſomno, ib. 191

Mundi idealis in anima exiſtentia, PR. 192

Mundus intelligibilis quinam dicatur, TN. T. 1. 202. qualis ſit, ib. 203. quomodo a ſenſibili differat, ib. 204

Mundus optimus quod exiſtat, TN. T. 1. 382. juxta S. S. ib. 406. quinam ejus exiſtentiam docuerint, ib. 406. quales ſint adverſarii ejus, ib. 616. quod ejus electio non pugnet cum libertate, ib. 622. quod hæc ſit ſignum ſpiritus perfectiſſimi, ib. 402. quoad intellectum, ib. 328. voluntatem, ib. 400. & potentiam, ib. 403. 404. & ſignum Dei veri & omnipotentis juxta S. S. ib. 420. 423. quomodo gloriam Dei manifeſtet, ib. 622. a Deo creatur, TN. T. 2. 357. quinam optimus in ſe, TN. T. 2. 363. quinam in relatione ad Deum, ib 365

Mundi optimi in ſe & in relatione ad Deum identitas, TN. T. 2. 372

Mundus perfectus qualis, C. 551. 552

Mundus perfectiſſimus cur non ſit ens omnium perfectiſſimum, TN. T. 1. 327. cur Deum deceat, ib. 333. cujusnam intellectus, ib. 328. potentiæ ſignum, ib. 403. 404

Mundus poſſibilis omnis a Deo creari poteſt, TN. T. 2. 341. in Deo quomodo repræſentetur, ib. 79. & ſeqq.

Mundus rationalis. Definitio, TN. T. 1. 288. differentia ab intelligibili, ib. 258. amplitudo, ib. 263. quomodo ſenſibili & intelligibili immergatur, ib. 260. cur non contineat, quæ ſunt ſupra rationem, ib. 455. cur Deo cognitus, ib. 262. qualis ejus ſit in Deo cognitio, ib. 269

Mundus ſenſibilis quinam dicatur, TN. T. 1. 202. qualis ſit, ib. 203. differentia ab intelligibili, ib. 204. quomodo conſervetur, ib. 450

Mundus verus cur a fabuloſo differat, O. 77.

Mutabile. Definitio, O. 290. quid in re ſit, ib. 827. ejus contingentia, ib. 296
Mutabilia in ente, C. 151
Mutabilitas. Definitio, O. 290. finiti, C. 45
Mutatio corporis qualis, C. 127. quomodo fiat, ib. 128
Mutatio rei in quo conſiſtat, O. 831
rei durantis qualis, O. 703
Mutationis cauſa, C. 139
Mutationes in mundo adſpectabili obſervabiles, C. 69. 71
Mutationes animæ unde initium ſumant, PR. 64
Mutationum in elementis nexus, C. 210
Myopia adverſariorum nexus rerum, TN. T. 1. 665
Myſterium, Definitio, TN. T. 1. 458. quod ex principiis rationis non ſit demonſtrabile, ib. 459. quod ſit poſſibile, ib. 460. quod non contradicat rationi, ib. 462. quod ſit miraculum in mundo rationali, ib. 458. quod in revelatione divina locum habeat, ib. 463
Mythologia quid ſit, TN. T. 1. 1

N.

Narrare, quid ad id requiratur, L. 585
Narrationis falſæ rationes quomodo detegantur, L. 782
Natura num ſit diverſa ab omnipotentia Dei, TN. T. 1. 824. an ſit a Deo creata, ib. 822. quomodo in creatione facta, ib. 823. quomodo ſe habeat ad ſubſtantiale corporum, ib. 869. quomodo agat, ib. 664. an ſine conſervatione divina agere poſſit, ib. 869. quænam producat, ibid. 854. num fruſtra quid faciat, ibid. 664. quomodo agat propter finem, ib. 661. quomodo ſecundum leges a Deo præſcriptas, ib. 825. cur haſce obſervare teneatur, ib. 827. quod voluntatem Dei exequatur, ib. 969. quod mundum annihilare nequeat, ib. 864. cur Deus non ſit, TN. T. 2. 67. quale ens non ſit, ib. 68
Natura corporis, C. 145
Natura rerum cur vulgo non agnoſcatur, PR. 101. cur ſenſui inperveſtigabilis, ib. 102
Naturæ dominus quinam ſit, TN. T. 1. 965
Naturæ leges quomodo a Deo præſcribi potuerint, TN. T. 1. 761. 825. 826
Naturæ ordo unde ſit, TN. T. 2. 321. quod pendeat ab elementis, ib. 322. quomodo factus a Deo, ib. 343. cur in hypotheſi athei neceſſarius, ibid. 451
Naturæ ordine quid fiat, C. 565. 566. contra eum quid fiat, ib. 565. 566
Naturæ potentia qualis ſit, TN. T. 1. 853. 855
Naturæ vires an Deus reficere teneatur, TN. T. 1. 839. an natura ſenio lanqueſcat, ib. 838
Naturæ animæ repugnantia num revelatio præcipere poſſit, TN. T. 1. 477
Natura meſſe quid dicatur, PE. 425
Natura naturans. Definitio, TN. T. 1. 822
naturata. Definitio, TN. T. 1. 822
Natura univerſa. Definitio, C. 503. num a mundo diſtincta, ib. 504. quid ſit, ib. 506. unde reſultet, ib. 507. num ſit ſubſtantia, ib. 508. contingentia, ib. 529
Naturale. Definitio, C. 509. quid ſit in anima, PR. 69. num inter ipſum & ſupernaturale detur medium, PR. 71

Naturalia cur fiant ſecundum providentiam, TN. T. 1. 930
Naturalis effectus quando abeat in miraculum, C. 519. PR. 74
Naturaliſmus cur Deiſmo repugnet, TN. T. 2. 565. quomodo refutandus, ib. 576
Naturaliſta. Definitio, TN. T. 2. 530. num ſit atheus, ib. 533. num irreligionarius, ib. 568. quando antiſcripturarius, ib. 569. quem errorem foveat, TN. T. 2. 578
Naturaliſtæ quomodo confutandi, TN. T. 1. 20
Neceſſarium. Definitio, O. 279. fons, 284. 285. immutabilitas, ib. 292
Neceſſitas. Quænam notio uſui loquendi, O. 326. & menti philoſophorum conformis, ib. 327
Neceſſitas agendi ſecundum voluntatem Dei qualis ſit, TN. T. 1. 972
cognitionis divinæ, TN. T. 1. 311
in veritatibus numerorum & figurarum, O. 280
mali phyſici & moralis, TN. T. 1. 554. 375
Neceſſitas abſoluta. Definitio, O. 302. unde oriatur, ib. 315. cur contingentiæ repugnet, ib. 317. legum motus in hypotheſi athei, TN. T. 2. 453. eventuum in mundo eadem, ib. 454. repræſentationis omnium in Deo, ib. 83. 84. quomodo atheo dubia reddatur, ib. 491
Neceſſitas hypothetica. Definitio, O 302. unde oriatur, ib. 315. cur contingentiæ non repugnet, ib. 318. eventuum, C. 102. cur contingentiam non tollat, C. 103. mali metaphyſici, TN. T. 2. 287. mali moralis, ib. 291
Neceſſitas idearum, TN. T. 2. 375
Neceſſitas moralis Scholaſticorum quid ſit, TN. T. 2. 291
Neceſſitas phyſica. Definitio, C. 109
Negatio. Definitio, L. 202. ſignum, ib. 204. 207
Negativa ex meris nil ſequitur, L. 352
Nervi ſenſorii a quibusnam Deo tribuantur, TN. T. 2. 586
Nexus. Definitio, C. 10. exempla, ib. 10. coëxiſtentium & ſucceſſivorum, ib. 13. coëxiſtentium & ſucceſſivorum in mundo, TN. T. 2. 315. contingentium, C. 35. cauſati cum cauſa, ib. 16. 32. cauſarum plurium ad idem cauſatum concurrentium, ib. 36. effectus cum cauſa efficiente, ib. 17. 33. eſſentiæ, attributorum & modorum, ib. 21. prædicati & ſubjecti, ib. 19. 20. ſigni & ſignati, ib. 22. ſucceſſivorum, ib. 23. 64. elementorum, ib. 205. mutationum in elemento, ib. 210. rerum materialium, ib. 205. rerum in mundo adſpectabili, ib. 56. 57. rerum a communi cauſa productarum, ib. 29. 30. variæ ſpecies, ib. 31. 38. & ſqq. in ſerie rerum contingentium qualis ſit, ib. 35
Nexus recognitionis & reproductionis idearum, PE. 212
Nexus neceſſarius inter ordinem naturæ & mundi, TN. T. 2. 323
Nexus entium univerſalium expenditur, TN. T. 1. 257
Nexus perceptionum unde ſit, PE. 113
Nexus plurium principiorum, C. 12
Nexus rerum an neceſſitatem abſolutam afferat, C. 105. a nexu perceptionum independens, PE. 114. in univerſo in quonam conſiſtat, TN. T. 1. 665. ab abſoluta neceſſitate immunis, ib. 667. ſapientia & bonitate Dei conſtitutus,

tutus, TN. T. 1. 666. 740. 741. quomodo ſit fundamentum præſcibilitatis, ib. 232. quod ſine eo gubernatio divina non ſubſiſtat, ib. 901. qualem defenderit Spinoſa, ib. 665. quomodo in Deum injurii ejus adverſarii, ib. 805. ſtabilit fines in univerſo, TN. T. 2. 373. relatio inde reſultans ad univerſi finem, TN. T. 2. 374

Nexus rerum neceſſitas abſoluta in hypotheſi athei, TN. T. 2. 455

Nexus ſucceſſivorum a nexu ſimultaneorum in mundo dependentia, C. 64

Nihilum. Definitio, O. 57. quando mentiatur ens, ib. 58. relatio ad aliquid, ib. 60. an aliquoties poſitum fiat aliquid, ib. 61. an infinities poſitum ſit dimidium, ib. 61. num contineat rationem, cur aliquid ſit, ib. 66. principia varia, ib. 66. & ſeqq. an ea ſint utilia, ib. 66. cur præcipitanter de eodem judicetur, ib. 62

Niſus in motum impenſus, C. 344

Nolitio. Definitio, PE. 882. quid non ſit, ib. 884. in quo conſiſtat, ib. 885. ratio, ib. 937. ſpontaneitas, ib. 934. num per eſſentiam animæ determinatæ, ib. 943

Nolitionis actus quomodo oriatur, TN. T. 1. 318

Nolitionis mutatæ cauſa, PE. 928

Nolitionum contingentia, PE. 935

Noluntas. Definitio, PE. 881. objectum, ib. 892. quando cogi dicatur, ib. 920. num poſſit cogi, ib. 927. quinam ſignificatus uſui loquendi conformis, ib. 886. num ex vi repræſentativa univerſi reſultet, PR. 519

Noluntas divina cur unicus actus, TN. T. 2. 195

Noluntatis divinæ æternitas, TN. T. 2. 196. motivum, ib. 194. notio quomodo prodeat, ib. 218

Noluntas reprobans. Definitio, TN. T. 2. 221. qualem voluntatem involvat, ib. 222

Nomen quando rei vindicetur, PE. 362. 354. & ſeqq. quando denegetur, ib. 375. 376

Nomen proprium. Definitio, TN. T. 2. 408

Nomina modorum, L. 368. ſignificatus eorum eſſentialis, ib. 370. eorum uſus, ib. 370. monitum de iis, ib. 376

Nominibus diſcernenda quæ ſint, 138. D.

Non ens. Definitio, O. 137. quænam notio uſui loquendi conformis, ibid. 139

Notæ. Definitio, L. 78. unde deſumendæ, ib. 99. ſufficientia unde demonſtretur, ib. 101. generis & differentiæ ſpecificæ, quando eas permiſceri liceat, ib. 185. quando non, ib. 186. quomodo ſuperfluæ ex definitione arceantur, ib. 650

Notæ reſolubililes. Definitio, PE. 162. hieroglyphica repræſentatio, ib. 166

irreſolubiles. Definitio, PE. 162. hieroglyphica repræſentatio, ib. 164

Notio. Definitio, L. 33. PE. 49. differentia, PE. 50. differentia formalis, L. 76. materialis, ib. 102. quando in memoriam revocatur, ib. 114. reſpondens judicio affirmativo vero, ib. 491. judicio negativo, ib. 492. quænam falſa, ib. 518. quænam vera, ib. 518. per reflexionem, ibid. 687. a poſſibilibus, ibid. 688. & reliquæ ejusdem poſſibilitates, ib. 689. ſeqq. ex praxi, ib. 900. quomodo ex ratiociniis oriatur, PE. 391. quomodo a judicio differat in cognitione ſymbolica, PR. 400

Notio Dei num nulla homini eſſe poſſit; TN.T. 2. 429. quomodo formata juxta atheos, ib. 433. quod atheus eam eſſe contradictoriam demonſtrare nequeat, ib. 416. quod rejici nequeat, quia per determinationem arbitrariam formata, ib. 434. num ſit conficta a Politicis, ib. 436.
Notio entis perfectiſſimi ab atheo admittenda, TN. T. 2. 435.
Notio generis & ſpeciei quomodo nobis fit, PR. 427. quomodo in corpore repræſentetur, ib. 395.
Notionis genuinæ in deceptricem degeneratio, L. 135.
Notiones quomodo fiant familiares, O. 352. quales ſint, quæ ex praxi deſumuntur, ib. 349. quales Theologiæ naturali conveniant, TN. T. 1. 13. quænam in revelatione divina præſupponantur, ib. 494. quomodo ad eas perveniatur, ib. 495.
Notionum analyſis, PE. 339.
generalium uſus, PE. 338.
Notio abſtracta, Fundamentum, L. 108. definitio, ib. 109.
Notiones abſtractæ quomodo ad intuitum reducantur, O. 111. quomodo fiant claræ, ib. 352.
Notio abundans, L. 92.
Notio adæquata. Fundamentum, L. 93. definitio, ib. 94. gradus, ib. 95. mutatio in inadæquatam, ib 98. quomodo obtineatur, ib. 653.
Notiones adæquatæ quomodo hieroglyphice repræſententur, PE. 167.
Notio clara. Fundamentum, L. 77. definitio, ib. 79. quomodo obſcura fiat, ib. 84.
Notiones communes quomodo in philoſophia perficiendæ, O. 376. cur a confuſis ad diſtinctas reducendæ, ib. 393. 203. quomodo amplioris reddantur uſus, ib. 268.
Notionum communium fundamentum, L. 111. definitio, ib. 112.
Notio communicabilis, quomodo fiat, L. 122. 123.
Notio completa. Fundamentum, L. 90. definitio, ib. 91. quando incompleta fiat, ib. 96. quænam ei ſufficiant; ib. 182.
Notio complexa. Fundamentum, L. 103. definitio, ib. 104. objectum, ib. 105.
Notiones complexæ quomodo a judiciis differant, PE. 352.
Notio concreta. Fundamentum, L. 108. definitio, ib. 109.
Notio confuſa. Fundamentum, L. 86. definitio, ib. 87. num ſit determinata, ib. 124. quomodo obtineatur, ib. 658. & ſeqq. communicatio, ib. 737. 738. 1090.
Notiones confuſæ quomodo rei denegentur, PE. 575.
Notio deceptrix. Num vera notio, L. 37. ſpecies diverſæ, L. 132. 134. quomodo errorem pariat, ib. 599. uſus in interpretando, ib. 906. quinam eas dijudicare poſſit; ib. 1121.
Notio determinata. Definitio, L. 121. quomodo fiant determinatæ & communicabiles, ib. 122. 123.
Notio diſtincta. Fundamentum, L. 86. definitio, ib. 87. ſignum, ib. 88. 89. quando in confuſam abeat, ib. 97. uſus, ib. 99. cuinam communicari poſſit, ib. 119. 1091. 1092. quis eam conſequi valeat, ib 1110. quomodo formetur, ib. 641. 642. 652. pro confuſa in interpretando ſubſtituenda, ibid. 899.
Notionis diſtinctæ & confuſæ differentiam quinam primus diſtincte expoſuerit, O. 485.
Notiones diſtinctæ cur a confuſis iisdem diverſæ:

diverſæ appareant, O. 125. 367. cur autor ſuas ad communes reducat, *ib.* 186. quomodo hieroglyphice repræſententur, PE. 164
Notiones fœcundæ quomodo ex quotidie obviis colligantur, O. 189
Notio imaginaria. Definitio, O. 110. uſus, *ib.* 110. 111
Notionum imaginariarum in interpretando uſus, L. 907
Notionum imaginariarum confuſio cum realibus quantum noceat pſychologiæ, PR. 82
Notio inadæquata. Fundamentum, L. 93. definitio, *ib.* 94. quomodo obtineatur, *ib.* 95
Notio incompleta Fundamentum, L. 90. definitio, *ib.* 91
Notiones in hiſtoria naturæ interpretanda unde hauriendæ, L. 901. & ſeqq.
Notiones in Scriptura S. quomodo eruuntur, L. 942. & ſeqq.
Notio negativa, L. 208
Notio obſcura. Fundamentum, L. 77. definitio, *ib.* 79. gradus, *ib.* 82. quando obtineatur, *ib.* 662 & ſqq. cur non ſit determinata, *ib.* 124
Notiones ontologicæ quomodo eruantur, O. 20. cur earum cum communi ſcholæ uſu loquendi conſenſus demonſtretur, *ib.* 125
Notionum mathematicarum, ontologicarum & communium quomodo appareat conſenſus, O. 370
Notionum ontologicarum uſus, PE. 337
Notiones particulares. Definitio, PE. 321. objectum, *ib.* 322
Notio poſitiva, L. 208
Notio poſſibilis & impoſſibilis, L. 490
Notiones pſychologicas quinam inveſtigare poſſit, PE. 9
Notio realis quænam ſit, O. 180
Notio ſimplex. Fundamentum, L. 103. definitio, *ib.* 104. objectum, *ib.* 106
Notio ſingularis. Fundamentum, L. 111. definitio, *ib.* 112
Notiones variæ, L. 490. ſeqq. quomodo formentur, *ib.* 686. quando ex autorum exemplis & probationibus derivandæ, *ib.* 890. quomodo realitas adſtruatur, *ib.* 687. & ſeqq. quænam a praxi ſuggerantur, *ib.* 990. & ſeqq. quænam in S. S. ſupponantur, *ibid.* 941. 942
Notio vera qui eam a deceptrice diſcernere valet, L. 1121
Notio univerſalis. Definitio, L. 53. quomodo formetur, *ib.* 54. quomodo ſenſu duce acquiratur, *ib.* 648
Notiones univerſales quomodo acquirantur, PR. 429. quænam iis inſint, *ib.* 429. quænam ideæ materiales iis reſpondeant, *ib.* 394. num vim repræſentativam univerſi excedant, *ib.* 392. quando completæ conſtitui nequeant, *ib.* 401
Novum quid dicatur, O. 862
Nullibi eſſe num dici poſſit Deus, TN. T. 1. 1036. vel alia ſubſtantia ſimplex, *ib.* 1042
Numerare quomodo tactus beneficio liceat, PR. 174
Numerus in genere. Definitio, O. 406. 407. 415. cur omnis unus, *ib.* 346. cur inſtar unitatis aſſumi poſſit, *ib.* 347
Numeri quomodo cognoſcantur, TN. T. 1. 143
Numerorum mutationes, O. 427. ſpecies, *ib.* 416
notiones quam afferant utilitatem, O. 345
Numerus determinatus. Definitio, O. 422
indeterminatus, Definitio, O. 422

Numerus fractus rationalis qualis, O. 398. quomodo ad integrum reducatur, ib. 399. cur eum veteres pro numero peculiari non habuerint, ib. 399. 417. cur pro tali habendus, ib. 399. 417. ſpecies, ibid. 400. quot iſtiusmodi numeri dentur, ib. 400. officium, ib. 402. qualis ſit, ib. 413
Numerus infinitus num detur, O. 797
infinities infinitus qualis, O. 800
Numeri irrationales quales ſint, O. 405. 414. num veri numeri, ib 417
Numerus maximus num detur, O. 397
Numeri reales quales, O. 799
Numerus verus quinam ſit, O. 714
Numerus vulgaris. Notiones eorum, O. 339. partes, ib. 344. reſpectus ad unitatem, ib. 365. officium, ib. 362. quales ſint, ib. 363

O.

Objectiones quales condemnendæ, TN. T. 1. 1035
Objectum. Definitio, O. 949. cui inſerviat, ib. 950
Objectum ſenſibile. Definitio, PE. 77. ſpecies, ib. 77
Obligandi jus Deo competens, TN. T. 1. 986
Obligatio activa quid ſit, TN. T. 1. 973
paſſiva quid ſit, TN. T. 1. 973
negativa quænam ſit, TN. T. 1. 979. ejus principia, ib. 979. 980. 981. 982
Obligatio divina adſtructa, TN. T. 1. 987. juxta S. S. ib. 1002. cur non exactius exponatur, ib. 987. quo tendat, ib. 988. per Atheiſmum & Deiſmum ſublata, TN. T. 2. 539. item per Spinoſiſmum, ib. 715. a quibus ignoretur, ib. 540. a quibusnam in dubitationem adducatur, ib. 541. 542. a quibus negetur, TN. T. 1. 539. 543. 544
Obligatio Chriſtianorum peculiaris, TN. T. 1. 981
Obligatio hominis ad agendum ſecundum voluntatem Dei, TN. T. 1. 974. & ſeqq. ad actiones liberas naturalibus conformiter determinandas, ib. 976. ad actiones omittendas, ib. 978. ad non committendas & non omittendas, ad manifeſtationem gloriæ divinæ, ib. 977
Oblivio Definitio, PE. 215. objectum, ib. 217. limites accurati, ib. 216. dependentia ab arbitrio noſtro quanta ſit, ib. 218. quænam non noceat habitui acquiſita, ib. 453. quid ſit in corpore, PR. 303. quomodo a libertate pendeat, PR. 351. 352. cur in Deum non cadat, TN. T. 1. 941. 1100. T. 2. 170
Oblivioni traditorum recognitio, PE. 232
Obſcura aliorum dicta quomodo per notiones autoris intelligantur, O. 760
Obſcuritatis gradus infiniti, PR. 202
Obſcuritas idearum ſenſualium unde pendeat, PR. 129
Obſcuritas totalis perceptionum quid ſit, PR. 18. unde naſcatur, ib. 18. quid efficiat, ib. 19
Obſcuritas viſibilis unde ſit, PR. 134
Obſcurus liber. Definitio, L. 790. cuinam talis videatur, ib. 883
Obſervabilia in mundo adſpectabili, C. 66. 68. quænam dicantur, ib. 67
Obſervandi modus quando deſcribendus, L. 740
Obſervatio. Definitio, PE. 456
Obſervationes cur literis conſignandæ, L. 679
Occaſionaliſta quinam dicatur, PR. 595. quinam eſſe nequeat, ib. 596

Occurſus corporum. Definitio, C. 329. differentia, ib. 333
Oculus cur dirigatur in viſibile in attentione, PR. 358. quamnam præ tactu prærogativam habeat, ib. 177. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 1. 91. T. 2. 164
Oculis clauſis cur in lecto decumbendum, PR. 254
Odium. Definitio nominalis, PE. 661. realis, ib. 677. ortus, ib. 662. 673. 674. effectus, ib. 664. 670. ſignum, ib. 665. 668. 711. 717. 719. 723. deficientis ſignum, ib. 710. 691. in amorem mutatio, ib. 684 cur amori repugnet, ib. 683. cur invidiam comitetur, ib. 724. quomodo in indignatione ſeſe habeat, ib. 878. quando in eadem prædominetur, ib. 879. quinam ſignificatus vocabuli uſui loquendi conformis, ib. 678. quando cum amore ſimul oriatur, ib. 685. quando amorem extinguat & ab eodem extinguatur, ib. 686. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 239
Odium iniquitatis quo ſenſu in ſacris de Deo prædicetur, TN. T. 2. 239
Odium rerum inanimatarum & animalium. Definitio, PE. 682. in quo conſiſtat, ib. 679. effectus, ib. 680. 681
Oeconomia animalis, 77. D.
Oeconomia gratiæ num faciat ad majorem perfectionem univerſi, TN. T. 1. 556
Oeconomica. Fundamentum, 59. D. definitio, 60. D. quo loco tractanda, 97. D.
Officia erga Deum unde demonſtrentur, TN. T. 1. 77
Olfactus. Definitio, PE. 71
Omnipotentia. Definitio, TN. T. 1. 347. qualis ſit, ib. 348. Deo vindicata, ib. 349. ex S. S. ib. 415. quanta, ibid. 350. juxta S. S. ib. 416. ſignum ejus naturale, ib. 403. 404. juxta S. S. ib. 423. Dei demonſtrata, TN. T. 2. 353
Omnipræſentia. Definitio, TN. T. 1. 1054. Deo aſſerta, ib. 1055. ex S. S. ib. 1113
Omniſcientia. Definitio, TN. T. 1. 301. explicata uberius, ib. 301. Deo vindicata, ib. 302. juxta S. S. ib. 303
Omniſufficientia Dei, TN. T. 1. 428. demonſtrata, TN. T. 2. 76
Ontologia. Fundamentum, & definitio, 66. D. 1. O. ratio denominandi, O. 1. methodus ei conveniens, ib. 4. 6. an ſit ſcientia, ib. 5. cur autor eam excoluerit, ib. 6. an ſit Lexicon philoſophicum, ib. 25. 26. elogia, ib. 25. quam attentionem requirat, ib. 159. quod omnis humanæ cognitionis fontes recludat, ib. 219 ſuppeditat principia Pſychologiæ rationali, PR. 3. in hypotheſi Idealiſtarum ſubſiſtit, TN. T. 2. 638
Ontologiæ uſus in theologia naturali, TN. T. 1, 11. in S. S. interpretanda, ib. 219
Ontologia artificialis. Definitio, O. 23. utilitas & prærogativæ, ib. 24
Ontologia naturalis quænam ſit, O. 21. quid in ea præſtiterint Scholaſtici, ib. 22
Ontologia ſcholaſtica quomodo emendetur, O. 7. ejus objectum, ib. 8 uſus, ib. 9. cur rideatur, ib. 25
Ontologicæ notiones. Earum neceſſitas, O. 133
Opera artis ad philoſophiam ſpectant, 33. D. Deo rectius quam artificibus perſpecta, TN. T. 1. 650
Operationes gratiæ quales ſint in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, PR. 642

Operatio intellectus prima cur in cognitione ſymbolica cum ſecunda confundatur, PR. 398
Operationis intellectus primæ uſus in cognitione intuitiva, PE. 326
Operationes intellectus num a vi repræſentativa univerſi omnes fluant, PR. 413. quomodo mechanice in corpore repræſententur, ib. 416. cur deſint animæ in ſtatu præexiſtentiæ, ibid. 709
Operationum intellectus numerus, PE. 325
Operatio mentis prima & ſecunda cur Deo tribuenda, TN. T. 2. 131. tertia cur tribui nequeat, ib. 131
Operationum mentis regulæ num dentur, L. 3. an eas mens intelligat, dum ſequitur, ib. 3. numerus, ib. 51. ordo, ib. 52
Opinio. Definitio, L. 572. notio relativa, ib. 573. mutabilitas, ibid. 574. cur probabilis falſa eſſe poſſit, ib. 575. a cognitione Dei remota, TN. T. 2. 150
Opiniones entium finitorum Deo perſpectæ, TN. T. 2. 151. 152
Opponens. Definitio, L. 1054. officium, ib. 1057. 1059. & ſeqq. 1080. quinam ejus perſonam tueri poſſit, ib. 1178
Oppoſita. Definitio, O. 272
Oppoſitio quando locum non habeat, L. 1064 unde ejus initium faciendum, ib 1066
Oppoſitionis modus in diſputando quomodo innoteſcat, L. 1067
Optimum quid Deo dici poſſit, TN. T. 2 262. cur Deus velit, nos non ſemper velimus, ib. 185
Optimi electio num Deum deceat, TN. T. 1. 384. 385. in Deo libera, TN. T. 2. 278
Optimum in ſe quid Deus judicet, TN. T. 1. 393. cur homo eodem modo æſtimare nequeat, ib. 396. num ſit optimum in relatione ad Deum, ib. 405
Optimum in relatione ad Deum quid Deus judicet, TN. T. 1. 395. cur homo eodem modo æſtimare nequeat, ib. 396
Opus completum & incompletum, L. 785
Ordo. Definitio, O. 472. qualis, ib. 473. ratio, ib. 474. defectus, ibid. 483. 484. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 488. quando intelligatur, ib. 488. quo modo cognoſcatur, ib. 489. quando ſuis numeris abſolutus, ib. 490. cur ſit in veritate, ib. 494. per omnem philoſophiam, 125. D. aliis quomodo hiſce rebus imponi potuerit, TN. T. 1. 825
Ordo cogitandi in demonſtrationibus, PE. 396
in probatione probabili, ib. 397
in probatione omni, ib 398
Ordo contingens quinam, O. 481. regulæ ejusdem quales, ib. 482
Ordo definitionum, 112. D. 850. L.
partium philoſophiæ, 80. D.
hiſtoriæ naturalis, L. 778
partium Metaphyſicæ, 92. D.
problematum, L. 846
propoſitionum, 113. D.
ſcripti dogmatici quomodo agnoſcatur, L. 797. 798
Ordo mixtus. Definitio, L. 800. uſus, ib. 803. monitum de eodem, ibid. 852
Ordo mundi. Definitio, TN. T. 2. 320. unde ſit, ib. 321. ab elementis dependens, 322. quomodo factus, ib. 343
Ordo mundi ſ. univerſi, C. 76. 77. 554. quot habeat regulas, ib. 556

Ordo

Ordo naturalis. Definitio, L. 799. uſus, ib. 802: actionum internarum, TN. T. 1. 570. modificationum animæ qualis, ib. 571. num per malas actiones turbetur, ib. 571

Ordo naturæ. Definitio, C. 557: qualis ſit, ib. 558. regulæ, ib. 559. exiſtentia, ib. 560. contingentia, ib. 561. dependentia ab elementis, ib. 569. perfectio, ib. 562. a perfectione mundi, ib. 564. & ordine mundi differentia, ib. 563. quomodo a Deo conſtitutus, TN. T. 1. 761. quomodo ab eo conſervetur, ib. 847. qualis conſervetur, ib. 893. qualis ſit in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, ib. 573. quod ſit contingens, ib. 761. quod conſtans, ib. 818. quod pertineat ad gubernationem univerſi, ib. 904. quod ad providentiam divinam, ib. 929. quod a Deo turbari poſſit, ib. 366. num turbetur per mala phyſica, ib. 559. 561. num his ſublatis ſubſiſtere poſſit, ibid. 560. und ſit, TN. T. 2. 321. quomodo ab elementis dependeat, ib. 322. quomodo factus, ib. 343. quomodo conſervetur. ib. 392.

Ordinis naturæ conſtitutio cur ſit miraculum, TN. T. 1. 770. quale ſit, ib. 773.

Ordinis naturæ neceſſitas in hypotheſi athei, TN. T. 2. 451. num aſſerta atheiſmum inferat, ibid. 452. quomodo atheo ſuſpecta reddatur, ibid. 493.

Ordine naturæ quid fiat, quid non fiat, C. 565. 566.

Ordo neceſſarius quinam, O. 481. regulæ ejusdem quales, ib. 482.

Ordo rerum quando rationes extrinſecas admittat, O. 492.

Ordo ſcholæ. Definitio, L. 799. uſus, ib. 801.

Organici mutatio naturalis, C. 513. miracula, ib. 516. Vide *corpus organicum*.

Organorum ad certas actiones aptitudo, C. 278.

Organa corporea Deo non tribuenda, TN. T. 2. 40.

Organum ſenſorium. Definitio, PE. 66.

Organa ſenſoria quo ſenſu Deo tribuantur, TN. T. 1. 1097. quomodo eidem tribuenda, TN. T. 2. 162. 163. a quibusnam Deo in ſenſu proprio tribuantur, ib. 581.

Organorum ſenſoriorum ſtatus in ſomnio, PR. 247.

Origo errorum, L. 596. & ſeqq.
idearum ſ. eſſentiarum in anthropomorphiſmo ſubtili, TN. T. 2. 606.

Ortus. Definitio, O. 541. animæ humanæ qualis eſſe poſſit, PR. 698. cur enti a ſe repugnet, TN. T. 1. 46.

Ortus Dei impoſſibilitas, TN. T. 2. 31.

Ortus compoſitorum qualis, O. 539. qualis ſit ejus notio, ib. 543.

Ortus ex nihilo. Definitio, O. 540.

Ortus inſtantaneus. Definitio, O. 692.

Oryctologia, 74. D.

P.

Pædagogia Theologiæ naturalis ad revelatam, TN. T. 1. 19.

Paganiſmus. Definitio, TN. T. 2. 646

Paganus. Definitio, TN. T. 2. 647

Paralogiſmus. Definitio, L. 606. quomodo detegatur, ib. 607.

Pars. Definitio, O. 341. quo ſenſu idem & pars,

& pars, & totum eſſe poſſit, ibid. 344. cur minor toto, ib. 357

Pars actualis. Definitio, O. 559
aliquanta, ib. 360
aliquota, ib. 360
numeri majoris qualis, ib. 359
partis qualis, ib. 408
poſſibilis. Definitio, O. 559. cur ab actuali diſtinguenda, ibid. 355

Partes æquales totorum æqualium, O. 383

Partium totorum æqualium relatio, O. 372
contigui & continui ſitus, O. 562
continui unio, ib. 565
extenſi differentia, ib. 551

Pars debilior ſyllogiſmi. Definitio, L. 354. cur concluſio eandem ſequatur, ib. 355

Particulæ corporis, C. 233. 234
mixti num qualitates retineat in mixtione, C. 263

Particula aſſignabilis in caſibus ſimilibus qualis, O. 819. ejus variabilitas, ib. 820. ratio ad ſuum totum, ib. 821. lineæ irrationalis qualis, ib. 822

Particula negandi quomodo propoſitionem ingrediatur, L. 207

Particulares fines quomodo Deus conſtituerit, TN. T. 1. 626. quales ſint, ib. 627

Particularia, ex meris nihil ſequitur, L. 349. quomodo Deus velit, TN. T. 1. 441. quomodo decernat, ibid. 519. cur decreta fuerint, ib. 606

Parvum. Definitio, O. 432

Paſſio. Definitio, O. 714. ratio ubi quærenda, ib. 715. unde oriatur, ib. 719. cur actionem ſupponat, ibid. 775. corporis, C. 133. 134

Pathologia phyſica, 77. D.

Patiens. Definitio, O. 720

Pedes quinam in ſenſu proprio tribuant Deo, TN. T. 2. 591

Per accidens quid ex altero ſequatur, PE. 575

Perceptio. Definitio, PE. 24

Perceptiones quænam ab imaginatione producantur, PE. 107. quomodo producantur in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, PR. 613. quousque diſtinctæ eſſe poſſint, ib. 99. quales ſint imagines, ib. 189. quænam totaliter obſcuræ, ib. 200. quænam particulariter obſcuræ, ib. 200. cur iisdem inſit conatus mutandi perceptionem, ib. 480. quænam prævideri poſſint, ib. 490

Perceptionum campus, PR. 259. & ſqq.
continuatio, PE. 110. 393. 394
differentia quomodo a naturæ animæ pendeat, PR. 135
evolutio, PR. 440. 441
forma ab arbitrio animæ independens, PE. 78
nexus unde ſit, PE. 113
prima lex, PR. 220
regulæ, PE. 83
reproductio quomodo facilitetur, PE. 107. 108
reproducendarum dependentia a præſente, PE. 109

Perceptiones animæ in ſtatu præexiſtentiæ, PR. 707. 716.

Perceptiones rerum materialium unde pendeant, PE. 57

Perceptionum confuſarum ortus, PR. 97. uſus in moralibus, ib. 97
immediatarum campus, PR. 262

262. varietas, PR. 198. qualitas, ib. 199
Perceptio *clara.* Fundamentum, PE. 30. definitio, ib. 31. cur immediata, PR. 196
compoſita. Definitio, PE. 40. quando diſtincta, ib. 41
confuſa. Fundamentum, PE. 37. definitio, ib. 39
diſtincta. Fundamentum, PE. 37. definitio, ib. 38. gradus, ib. 42. quando locum habeat, ib. 266. quomodo acquiratur, ib. 267. cur immediata, PR. 197
per ſe diſtincta quænam ſit, PR. 287
inordinata quænam ſit, PR. 249. quando detur, ibid. 250
ordinata quænam ſit, PR. 249. quando detur, ibid. 251
mediata cur non appercipiatur, PR. 203
obſcura. Fundamentum, PE. 30. definitio, ib 32. num eidem inſint clare percepta, ib. 33. num ipſa percipiatur clare, ib. 34
totaliter obſcura quænam ſit, PR. 201
partialis. Definitio, PE. 40
prævisa quomodo producatur, PR 491. quod a ſtatu corporis dependeat, ib. 492
totalis. Definitio, PE. 43. quando diſtincta, ib. 44. PR. 96. quando obſcura, PE. 46. qualis ſit in apperceptione PR. 11
univerſalis quomdodo acquiratur, PE. 268
Perceptionis prævisio quid ſit, PR. 488
Percepturitio. Definitio, PR. 481. cur inſit ſenſationibus. ib. 482
Percepturitionis directio quam habeat rationem, PR. 489
averſio quam habeat rationem, ib. 489
Percuſſio quando eadem, C. 438. a quonam corpore in conflictu fiat, ib. 483. qualis ſit, ib. 445. effectus qualis, ib. 472
Perdurabile. Definitio, O. 766. unde agnoſcatur, ib. 767
Perfectio. Definitio, O. 503. PE. 510. diviſio, PE. 510. ratio, O. 505. regularum in ea neceſſitas, ibid. 509. quænam major, ib. 521. 522. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 526. 527. quatenus rebus tribuatur, ib. 530. ad quam dirigendæ actiones humanæ, qualis ſit, TN. T. 1. 912
Perfectionis magnitudo quid ſit, O. 519
omnis cognitio intuitiva Deo aſſerta, TN. T. 2. 199
totius ratio, O. 516
Perfectio accidentalis. Definitio, O. 528. ratio determinans, ib. 529
Perfectio compoſita. Definitio, O 507
Perfectio corporis in genere, C. 536. 537
corporum quomodo cognoſcatur, C. 539
Perfectio Dei abſolute ſumma quoad intellectum, TN. T. 1. 168. quoad voluntatem, ib. 386. juxta S. S. ib. 421. quod ejus patefactio ſit finis univerſi, ib. 608. juxta S. S. ib. 609. cur eidem convenientia Deus velit, ib. 445
Perfectio eſſentialis. Definitio, O. 528. cum malo morali pugnat, TN. T. 1. 578
Perfectio hominis accidentalis in quo conſiſtat, TN. T. 1. 917. quomodo ſe habeat

habeat ad ſummam perfectionem mundi & finem a Deo intentum, ib. 892
Perfectio mixti, C. 538. 256
Perfectio mundi in quo conſiſtat, C. 540. an poſſit comprehendi, ib. 541. quomodo dijudicanda, ib. 550. regulæ, ib. 545. 546. unde enaſcatur, TN. T. 1671. in quo conſiſtat; ibid. 672. 673. num ſubſiſtat malo phyſico & morali omni ſublato, ib. 556. quod ſit medium, quo Deus finem ſuum conſequitur, ib. 607. cur mala phyſica eidem non repugnent, ib. 564
Perfectio oculi quænam cognita præſupponat, O. 509
Perfectio rerum quomodo a Deo æſtimetur, TN. T. 1. 391. cur hominibus divino more æſtimari nequeat, ib. 396. cur eidem convenientia Deus velit, cur repugnantia nolit, ib. 443
Perfectio ſimplex. Definitio, O. 507
Perfectio ſumma intellectus divini, TN. T. 2. 116
Perfectius quale, O. 520. quidnam reſpective tale, ib. 523
Perfectiſſimum in ſuo genere quid judicet Deus, TN. T. 1. 392. cur eidem maxime placeat, ib. 330
Periculum errandi unde oriatur, L. 620. 623. 625. 630. quomodo evitetur, ib. 631
Permiſſio. Definitio, TN. T. 1. 584. diviſio in voluntariam & involuntariam, ib. 584. ut homo ruat in mala, juſta, ib. 1075
Permiſſio abuſus libertatis quomodo facta, TN. T. 1. 714
Permiſſio mali a Deo ſapienter decreta, TN. T. 1. 644. pertinet ad providentiam Dei, ib. 929
Permiſſio mali moralis a Deo decreta, TN. T. 1. 585. juxta S. S. ib. 600. quod ſit juſta, ib. 1076
Perpetua miracula ab anthropomorphiſtis admiſſa in rerum natura, TN. T. 2. 605
Perpetuitas voluntatis quid ſit, TN. T. 1. 1062
Per ſe quid ex altero ſequatur, PE. 574
Perſecutor. Definitio, L. 1021. cur in interpretando iniquus, ib. 1037. defenſio contra eum, ib. 1047. 1048
Perſona. Definitio, PR. 741
Perſpicuus liber, L. 790
Perſuaſio. Definitio, L. 971. rationes, ib. 972
Phantaſma. Definitio, PE. 93. claritas qualis, ib. 96. an oriatur ſine prævia ſenſatione, ib. 106. lex, ib. 116
Phantaſmata cur arte repræſentari posſint, PE. 148. cur diverſa in eodem ſubjecto ex eadem ſenſatione propagantur, ib. 131. quando ab ideis ſenſualibus diſtinguantur, ib. 97. cur diverſa in diverſis ſubjectis ex eadem ſenſatione naſcantur, ib. 130. quid ſint, PR. 178. 179. num ſint imagines, ib. 180. cur dependeant a ſenſatione, ib. 229. quomodo inde dependeant, ib. 231. quomodo ideis ſenſualibus ſocientur, ib. 240. quando a libertate animæ pendeant; ib. 344. & ſeqq. cur prævideri poſſint, ib. 490. quales ſint perceptiones, ib. 207. quod ideis materialibus coëxiſtant, ib. 206
Phantaſmata actionum quomodo producantur, PE. 111
Phantaſmata rerum præteritarum quid repræſentent, PR. 181
Phantasmatum apperceptio, PR. 237. 238

Phantasmatum compoſitio, PE. 142. 143
compoſitio & diviſio num imaginationi materiali repugnet, PR. 341. quomodo facilitetur, ib. 343
confuſio cum ideis ſenſualibus, ib. 209
dependentia a libertate animæ, PR. 364
diviſio, PE. 134 139. 140
lex, PE. 117
ratio interior, PR. 182. 184. 185
regulæ, PE. 115
ſucceſſio, PE. 110
Phænomenon. Definitio, *L. not.* 580. C. 225. ratio, C. 235. 258
Phænomeni a realitate differentia, TN. T. 2. 5. cur non ſemper adeo facile pateat, ib. 5
Phænomenon ſubſtantiatum. Definitio, C. 299. exempla, ib. 300
Phænomenorum artis utilitas. 19. D.
Philoſophia. Definitio, 23. D. officium 25. 26. 27. D. an detur, 30. D. eſt in noſtra poteſtate, 31. D. non eſt contemnenda, 38. D. cur notio ejus a faſtu revocet, 42. D. objectum, 48. D. partes primariæ, 49. D. cognitio hiſtorica, 43. 44. D. partes latentes, 79. D. tractatio accurata, 109. & ſqq. D. termini, 109. D. principia, 110. D. ordo in ea adhibendus, 125. D. num methodum ſuam a Matheſi mutuetur, *not.* 132. D. quomodo ad ſenſum communem reducatur, O. 125. num S. S. interpres, TN. T. 1. 22. quem habeat uſum in probandis veritatibus ex S. S. ib. 944. num damnetur in S. S. ib. 268. per Idealismum minime immutata, TN. T. 2. 639
Philoſophiæ an compotes fieri queamus, 31. D.
Philoſophiæ partes, 49. D. num plures recenſitis, 79. D. illarum ordo, 80. D.
Philoſophia artium liberalium, 65. D.
Philoſophia civilis unde notiones ſuas derivet, 8. D.
Philoſophiæ civilis fundamentum, PE. 945
Philoſophia corpuſcularis. Definitio, C. 230. veritas, ib. 236
Philoſoph a mechanica qualis, C. 75
moralis. Fundamentum, PE. 945. unde notiones ſuas derivet, 8. D.
Philoſophia practica. Fundamentum, 53. D. definitio, 55. D. principia metaphyſica, 85. D. cur poſt Metaphyſicam tractanda, 86. 98. D. unde principia hauriat, PE. 8
Philoſophiæ practicæ num periculum imminere poſſit a Phychologia rationali, PR. 6
Philoſophia practica univerſalis. Fundamentum, 62. D. definitio, 63. D. cur Ethicæ, Oeconomicæ & Politicæ præmittenda, 96. D
Philoſophia prima. Definitio, 66. D. qua circumſpectione in eadem ſit opus, O. 54. quam accuratam diſcuſſionem requirat, ib. 97. cur tenebris fuerit ſepulta, ib. 139. quomodo autor eidem lucem affuderit, ib. 51. cur ipſa lucem Matheſi affundat, ib. 340. Vide *Ontologia.*
Philoſophiæ primæ notiones unde derivandæ, 8. D. in Coſmologia uſus, C. 2
Philoſophiæ primæ ſtudii utilitas, O. 401
Philoſophiæ & Theologiæ contradictio cur demonſtranda, non obtrudenda, 161. D.

Philoſophica cognitio omnis Deo vindicata, TN. T. 2. 108
Philoſophicas controverſias quinam diju- dicare nequeat, 45. 46 D.
Philoſophus. Definitio, 39. D. 267. TN. T. 1. gradus, 40. 41. D. ejus circa terminos receptos officium, 140. D. cur ſuo ſtare debeat judicio, 149. D. quatenus ab aliis tradita admittat, 150. D. cur a refutandis aliis abhor- reat, 155. D. cur Deus ſit ſummus, TN. T. 1. 268. an ejus nomen Deum dedeceat, ib. 268
Philoſophi officium præcipuum, O. 176. 194
Philoſophorum diviſio generalis, PR. 43
officium hebetioribus & infirmis debitum cir- ca harmoniam præſta- bilitam, PR. 640
Phyſica. Definitio, 52. D. fundamen- tum partium, 68. D. principia, 87. D. cur Teleologiæ præmittenda, 93. D. cur poſt Metaphyſicam tractanda, 88. 99. D. qualis in hypotheſi Idealiſta- rum, TN. T. 2. 625
Phyſicæ fundamentum, C. 79
Phyſica dogmatica quænam dicatur, 101. D.
Phyſica experimentalis. Definitio, 100. D. cur dogmaticæ præmittenda, 102. D.
Phyſica generalis. Definitio, 69. D.
Phyſice poſſibile quid ſit, TN. T. 1. 952
impoſſibile quid ſit, TN. T. 1. 952.
Phyſico an cognitio elementorum & atomorum neceſſaria, C. 243
Phyſici cur in fictiones inciderint, TN. T. 2. 101
Phyſiologia, 77. D.
Phytologia, 76. D.
Pictura. Definitio, PR. 88
Placere quid dicatur, PE. 542
Plagiarius, L. 860
Plana ſuperficies quomodo a curva tactu diſtinguatur, PR. 164
Pneumatica, 72. D.
Pœna. Definitio, *TN. T.* 1. 1077. quod ea Deus juſte homines afficiat, ibid. 1079
Pœnitentia. Definito nominalis, PE. 755. realis, ib. 759. in quo conſiſtat, ib. 756. effectus, ib. 758 762. quan- do ex facto alieno enaſcitur, ib. 757. quando iræ permiſceatur, ibid. 864. quinam vocabuli ſignificatus uſui lo- quendi conformis, ib. 760. quo ſen- ſu Deo tribuatur, *TN. T.* 2. 249. qualis ſit, ib. 250. a quibusnam Deo in ſenſu proprio tribuatur, ib. 249
Pœnitentia decreti in Deum non cadit, *TN. T.* 1. 510
facti in Deum non cadit, *TN. T.* 1. 369. juxta S. S. ib. 414
Pœnitere quid ſit in Deo *L not.* 946
Poëtica philoſophia, 65. D
Poiretus notatur, *TN. T.* 2. 92
Politica. Fundamentum, 56. D. defi- nitio, 58. D. quo loco tractanda, 97. D. qualis in hypotheſi Idealiſta- rum, *TN T.* 2. 637. in Gentiliſmo ſubſiſtit, ib. 659
Poni quid dicatur, L. 380
Poſſibile. Definitio, O. 85. definitio Carteſiana & Tſchirnhuſiana, ibid. 103. Claubergiana, ib. 103. dece- ptrix, ib. 98. unde colligatur, ibid. 87. & ſeqq. quid ex eo colligatur, ib. 94. 95. cur ſemper ſit aliquid, ib. 102. cur ei ſemper reſpondeat no- tio, ib. 103. cur exiſtere poſſit, ibid. 133. cur ſit ens, ibid. 135. ejus ne- ceſſitas, ibid. 286. quænam no- tio ſit menti Mathematicorum con- formis, ib. 100. quidnam falſo aſſu- matur, *TN. T.* 1. 435. quod ſit ob- jectum

jectum generale voluntatis divinæ, *TN. T.* 1. 314. quidnam ſit, *TN. T.* 2. 327. quod non ſit, ibid. 328. cur omne a Deo neceſſario cognoſcatur, ib. 103

Poſſibile extrinſece & intrinſece. Definitio, C. 111. veritas determinata, ib. 113

Poſſibilia hujus mundi, C. 111. 112

Poſſibilia omnia in quonam contineantur, *TN. T.* 1. 152. quod a Deo cognoſcantur, ib. 155. quomodo ſeſe habeant ante & poſt decretum ad intellectum divinum, ib. 528. quomodo in ſe ſpectentur, ib. 142 quomodo ut in ſyſtemata redacta ſpectentur, ib. 142. quænam ex ſpectatis in ſe cognoſcantur, ib. 143. quæ cognoſcantur, ſi ſpectantur ut in ſyſtemata redacta, ib. 144

Poſſibilia abſolute talia quomodo Deus cognoſcat, *TN. T.* 1. 225

Poſſibilium differentia, *TN. T.* 2. 85. cur Deus omnium ſibi ſit conſcius, ib. 86

Poſſibilia derivativa quænam ſint, *TN. T.* 2. 85

Poſſibilia in ſe ſpectata quomodo inſint intellectui divino, *TN. T.* 2. 324

Poſſibilia in ſyſtemata redacta quomodo inſint intellectui divino, *TN. T.* 2. 325

Poſſibilia prima quænam ſint, *TN T.* 2. 87. qualia ſint, ib. 88. quomodo a Deo cognoſcantur, ib. 90

Poſſibilia primitiva. Definitio, *TN. T.* 2. 85

Poſſibilia primitiva prima. Definitio, *TN. T.* 2. 85

Poſſibilia primitiva ſecunda ſeu *a primis orta.* Definitio, *TN. T.* 2. 85. quænam ſint, ib. 91. quomodo a Deo cognoſcantur, ib. 92

Poſſibilis. Definitio, L. 489. notio, ib. 490

Poſſibilitas quomodo a poſteriori intelligatur, O. 170. cur ad exiſtendum inſufficiens, ib. 171. 172. cuinam enti ad exiſtendum ſufficiat, TN. T. 1. 34. cur non ſit ſufficiens ratio voluntatis divinæ, ib. 315. eorum, quæ ſunt ſupra rationem, ib. 456. 457. omnium a Deo, TN. T. 2. 174

Poſſibilitas Dei, TN. T. 2. 19. in hypotheſi anthropomorphitarum, ib. 585

Poſſibilitatis independentia a libera voluntate Dei, TN. T. 2. 279

Poſſibilitas agendi proxima cur inferat præſentiam, TN. T. 1. 1020

Poſſibilitas intrinſeca a quonam agnoſcatur, O. 154

Poſſibilitas intrinſeca & extrinſeca corporum demonſtrata, TN. T. 2. 642

Poſſibilitas phyſica & moralis quomodo differat, TN. T. 1. 952

Poſſibilitas rei non confundenda cum poſſibilitate exiſtentiæ, O. 99

Poſſibilitas rerum unde ſit, TN. T. 1. 192. a voluntate Dei independens, ib. 434. cur in diſciplinis independenter a Deo demonſtretur, TN. T. 2. 174

Poſſibilitates rei intrinſecæ, L. 152. quando inter attributa referenda, ib. 154. quando inter modos, ib. 155. quando definitionem ingrediantur, ib. 179. quando non, ib. 175

Poſſibilitates modorum & relationum, L. 153. quot definitionem ingredi debeant, ib. 173

Poſterorum progreſſus in ſcientiis modulo noſtro non æſtimandi, TN. T. 1. 444

Poſtulata. Definitio, L. 266. cur certa, ib. 543. qui ea dijudicare valeat, ib. 1126

Potentia perceptiones combinandi, PE. 141
dividendi, PE. 141
Potentia abutendi libertate quale ſit malum, TN. T. 1. 710. an tolli poſſit, ib. 711. 718. quomodo ſpectetur in decreto divino, ib. 712. non infert actum abuſus, ib. 719. eſt abſolute neceſſaria, ib. 720. num bonitati Dei repugnet, ib. 722
Potentia activa. Definitio, O. 716. ejus neceſſitas ad actionem, ib. 719
Potentia activa corporis, C. 143
Potentia conſervatrix Deo propria & creaturæ incommunicabilis, TN. T. 1. 846. directa & indirecta quomodo differat, ib. 855
Potentia creatrix Deo propria, TN. T. 1. 767. & vindicata, TN. T. 2. 338. incommunicabilis, TN. T. 1. 767. 775. cur Deo tribuatur, ib. 767. quanta ſit, TN. T. 2. 339. quodnam ejus objectum, ib. 340. 341
Potentia Dei. Definitio, TN. T. 1. 222. objectum, ib. 224. 341. TN. T. 2. 347. ad voluntatem relatio, TN. T. 1. 352. juxta S. S. ib. 413. cur latius pateat voluntate, ib. 353. quomodo differat a potentia creaturarum, ib. 776. cur ad eam ab hac non valeat argumentatio, ib. 776. quod ſit illimitata, ib. 314. & immenſa, ib. 360. quod captum humanum tranſcendat, ib. 362. juxta S. S. ib. 417. quod vim naturæ ſuperet, ib. 364
Potentiæ exiſtendi gradus, O. 177
Potentia miraculoſa enti finito incommunicabilis, TN. T. 1. 471. Deo vindicata, TN. T. 2. 348
Potentia naturæ cur corpora oriantur & conſerventur, TN. T. 1. 856
Potentia paſſiva. Definitio, O. 716. ejus neceſſitas ad paſſionem, ib. 719
Potentia paſſiva corporis, C. 144
Potentia productrix Deo competens juxta Spinoſam, TN. T. 2. 695
Præceptum quid ſit, TN. T. 1. 984
Præcepta Dei num ſint conſilia, TN. T. 1. 993
Præceptorum divinorum fons, TN. T. 1. 992
- ſumma, TN. T. 1. 989
Præcipitantia in judicando. Definitio, L. 973. quomodo vitetur, ib. 979. 980. cur periculo errandi obnoxia, ib. 630. quomodo in judiciis de cauſis effectuum vitanda, ib. 677. quinam eam in judicando evitare queat, ib. 1165. in philoſophia evitatu difficilis, TN. T. 1. 262
Prædicanda de Deo quomodo ipſi inſint, TN. T. 1. 1011
Prædicatum. Definitio, L. 197. determinatio in propoſitionibus philoſophicis, 123. D. determinatio in oppoſitis, L. 289. quando apparenter idem, ib. 319. quando apparenter diverſum, ib. 324. cur conveniat ſubjecto, ib. 546. qui hoc cognoſcat, ib. 547
Prædicati cum ſubjecto repugnantia cur Deo perſpecta, TN. T. 2. 146
Prædicati per notionem ſubjecti determinabilitas cur Deo in caſu omni perſpecta, TN. T. 2. 144
Prædicata quænam ſint neceſſaria, O. 282. quænam ſit ratio, cur ſubjecto conveniant, ib. 194. quomodo rebus vindicentur, PE. 362
Prædicata abſoluta quænam ſint, O. 191. quando rei denegentur, PE. 379
hypothetica quænam ſint, O. 191. quan-

quando rei denegentur, PE. 380. 381
Prædicata abſoluta & hypothetica generum & ſpecierum quomodo cognoſcantur, TN. T. 1. 147
Prædicata entis abſoluta, L. 60. conditionata, ib. 61. univerſalia abſoluta, ib. 254. univerſalia hypothetica, ib. 255
Prædicata rei ex quo fonte manent, O. 151
Prædicata univerſalia quomodo particulariter prædicentur, L. 245
Prædicatorum conſtantium diſcrimen, L. 62
Prædominium voluptatis, PE. 529
tædii, PE. 529
Præjudicium. Definitio, L. 981. quomodo evitetur, ib. 981. quinam id evitare queat, ib. 1166
Præjudicium autoritatis. Definitio, L. 983. quomodo evitetur, ib. 984
Præjudicium nimiæ confidentiæ. Definitio, L. 985. quomodo evitetur, ib. 986
Præmiſſæ ſyllogiſmorum, L. 330
Præparatio ad demonſtrationem, L. 534
Præparatio ad lectionem ſcriptorum ſcientificorum, L. 934. 935. 936
Præſcibile. Definitio, TN. T. 1. 231
Præſcibilitas clariſſime explicatur, TN. T. 1. 242. quo fundamento nitatur, ib. 231. per omnes mundos poſſibiles diffunditur, ib. 232. a nexu rerum pendet, ib. 232. ad ſcientiam viſionis ſpectat, ib. 246. omnium Deo vindicata, TN. T. 2. 156
Præſcibilitas abuſus libertatis, TN. T. 1. 713. cogitationum, ib. 235. ſtatus elementorum, ib. 236. & dependentiæ ſtatuum a ſe invicem in omnibus, ib. 237. ſtatuum mundi, ib. 236. metaphyſici, ib. 562
Præſcientia. Definitio, TN. T. 1. 231. omnium Deo vindicata, TN. T. 2. 156
Præſcientia divina demonſtratur, TN. T. 1. 524. ex S. S. ib. 598. æterna, ib. 534. infallibilis, ib. 532. quodnam habeat objectum, ib. 535. dependet a decreto, ib. 528. an contingentiam & libertatem tollat, ib. 530. præſupponit præſcibilitatem, ib. 528. concipitur per determinatam veritatem contingentium, ibid. 529. cur præſcibilitas non ſit ſufficiens ejus ratio, ib. 234
Præſcientiam divinam negans cur Harmoniſta eſſe nequeat, PR. 628
Præſens. Definitio, TN. T. 1. 228. quomodo Deus a præteritis & futuris diſtinguat, ib. 939. unum cur ex alio præſente colligatur PR. 437. 438
Præſentia ſenſui quænam ſint, TN. T. 1. 1021. 1022
Præſentia in mundo quomodo Deus cognoſcat juxta anthropomorphitas, TN. T. 2. 582. 584
Præſentium omnium cognitio Deo vindicata, TN. T. 2. 157
Præſens intime quid dicatur, TN. T. 1. 1050
Præſentia quid ſit, TN. T. 1. 1018
Præſentia Dei qualis non ſit, TN. T. 2. 57. qualis ſit juxta anthropomorphitas, ib. 596. 597. cur localis Deo repugnet, ib. 57
Præſentia Dei intima, TN. T. 1. 1051. ſucceſſionis expers, ib. 1057. illocalis, ib. 1042. per eminentiam localis, ib. 1105. quouſque extendenda, ib. 1046. 1047
Præſentiæ divinæ modus, TN. T. 1. 1048, 1049. magnitudo, ib. 1056

Præſentia in loco quid ſignificet, TN. T. 1. 1039. cuinam conveniat, ib. 1040

Præſentia agentis & patientis, TN. T. 1. 1019

animi quomodo acquiratur, PE. 253

corporis in loco, PE. 61

corporis noſtri, PE. 62

elementorum, TN.T.1. 1030. quod ſit illocalis, ib. 1041

Præſentia animarum illocalis, TN T. 1. 1041

animæ & corporis mutua, ib. 1023. quamdiu duret, ib. 1024

animæ in corpore mediata & immediata, TN.T.1. 1029. quomodo ſe habeat in corpore toto, ib. 1028. quomodo in qualibet parte, ib. 1028

Præteritum. Definitio, TN. T. 1. 28. cur ex præſente colligatur, PR. 437. 438

Præterita qua talia quomodo Deus agnoſcat, TN. T. 1. 940. quomodo in hypotheſi anthropomorphitarum, TN. T. 2. 590

Præteritorum cognitio humana arctis limitibus conſtringitur, TN. T. 1. 240. recordatio Deo tributa, TN. T. 2. 166

Praeviſio cogitationum e longinquo juxta S. S. TN. T. 1. 598

perceptionis quid ſit, PR. 488

Prima mentis operatio qualis in cognitione ſymbolica, PE. 328. in quonam conſiſtat, ib. 330 ejus limites, ib. 331

Primitas Dei, TN. T. 1. 92. T. 2. 33. juxta S. S. TN. T. 1. 99

Primitas entis quid excludat, TN. T. 1. 45

Principiatum. Definitio, O. 866. dependentia a principio, ib. 868. nexus cum eodem, ib. 877. 878

Principium. Definitio, O. 866. prioritas reſpectu principiati, ib. 867. quænam notio Ariſtotelicæ conformis, ib. 879

Principii indiſcernibilium univerſalitas evicta, TN. T. 1. 1107

Principium actualitatis, TN. T. 1. 433. in anima, PR. 55

certitudinis novo robore ſuffultum, O. 288

cognoſcendi. Definitio, O. 876

contradictionis. Fundamentum, O. 27. tenor, ib. 28. nomen & hiſtoria, ib. 29. an ſub eo contineatur excluſio medii inter contradictoria, ib. 54. cur ſit fons omnis certitudinis, ib. 55

eſſendi, O. 874

externum, O. 880

fiendi, O. 874

individuationis, L. 74. O. 228. 229

internum, O 882

moderandi actiones humanas, PE. 501

poſſibilitatis, TN. T. 1. 193

præſentiam colligendi, TN. T. 1. 1020

reductionis, PE. 472

Principium rationis ſufficientis. Definitio & hiſtoria, O. 71. quomodo a priori probetur, ib. 70. quomodo probetur a poſteriori, ib. 72. 73. num experientia conforme, ib. 72. num menti noſtræ naturale, ib. 74. an abſque probatione ſumi poſſit, ibid. 75. quomodo ſine probatione ſumtum certius evadat, ib. 76. ejus utilitas, O. 75.

O. 75. uſus quidam peculiaris, ib. 289
Principiorum contradictionis & rationis ſufficientis ſufficientia, TN. T. 2. 173. cur naturæ intellectus utrumque conveniens, ib. 173. eorum præſtantia, ib. 182
Principia quando incerta, L. 811. quænam in philoſophia adhibenda, 110. D. quænam convincendo nota ſupponenda, L. 961. 962. quænam aliunde in diſciplinis ſumenda, O. 382. explicandi mutationes corporum, C. 136. 138. philoſophandi de corporibus, ib. 121. mechanica quænam ſint, ib. 237
Principiorum ignorantia quomodo tollatur, L. 1109
ignarus cur convinci nequeat, L. 1162
Logicæ utilitas in S. S. interpretanda, TN. T. 1. 219
philoſophiæ utilitas in conſequentiis ex S. S inferendis, TN. T. 1. 212
Principia demonſtrandi, L. 532 533
heuriſtica Dei, TN. T. 2. 182. cur ea nobis non ſufficiant, ib. 182
heuriſtica theologiæ naturalis, TN. T. 2. 37 70. 78
idearum in intellectu divino, TN. T. 2. 175
precaria. Definitio, L. 570. notio relativa, ib. 570. 813. quinam iisdem utantur, ib. 814. quando ſumantur, ib. 830. & ſeqq.
prima omnium diſciplinarum ubi reperiantur, O. 9
Pſychologiæ naturalis unde petenda, PR. 3
Principia ſcientiarum ex hiſtoria derivanda, L. 741
ſine probatione ſumta quomodo iisdem caute utamur, O. 76
Spinoſiſmi qualia ſint, TN. T. 2. 687
in *Principiis* quinam erret, L. 602
a *Priori* quid cognoſcatur, PE. 491
Priſtinorum motivorum effectus, PE. 922
Privatio, O. 279
Probabile judicium de genere & ſpecie, L. 553
Probabilis applicatio definitionis, L. 552 propoſitionum certarum, ib. 561
Probabilis cognitio cur a Deo removenda, TN. T. 2. 138. quomodo ea, quæ entibus finitis eſt, eidem perſpecta, ib. 139
Probabilis probatio. Definitio, L. 558. differentia a demonſtratione, ib. 559
Probabilis propoſitio cur falſa eſſe poſſit, L. 562
Probabilitas. Definitio, L. 549. quando ejusdem convincamur, ib. 954. quinam eam dijudicare valeat, ib. 1130. 1131
Probabilitatis æſtimandæ medium, PE. 309
Probabilitas concluſionis ſyllogiſmorum, L. 556. 557
fidei, L. 584
hypotheſeos philoſophicæ, L. 578. qui de iis judicare valet, ib. 1132. 1133
propoſitionis a ſubjecto derivata, L. 560
Probabilius quidnam, L. 550. cur a certo diſtinguendum, 118. D.
Probatio. Definitio, L. 467. diviſio, ib. 468. inſufficiens, ib. 569. quando ſine probatione ſumatur, ib. 830. ſqq. analyſis, ib. 928. 929

Probationis & explicationis ſufficientis nexus, PE. 447
Probatio per conſequentiam ex S. S quando habeat locum, TN. T. 1. 132
Problema. Definitio, L. 273. reſolutio quando completa, ib. 839. ſuperflua contineat, ib. 840. quando vera, ib. 841. 842. falſa, ib. 843. impoſſibilis, ib. 844. a praxi aliena. ib. 845. ordo eorum, ib. 846
Productio, O. 690. creaturæ absque malo metaphyſico impoſſibilis, TN. T. 1. 380
Productio ex nihilo, O. 690
Profunditas intellectus. Definitio, PE. 340. gradus, ib. 340. medium, ib. 341. quomodo gradus æſtimentur, ib. 341. intellectus divini, TN. T. 2. 119
Progreſſus. Definitio, C. 336
Progreſſus ſcientiarum unde pendeat, 162. 163. D.
Progreſſus in infinitum. Definitio, C. 91. ab atheo admittendus, TN. T. 2. 467
Progreſſus circularis in infinitum Definitio, C. 92. habere debet aliquod revolutionum principium, TN. T. 2. 474
Progreſſus circularis in infinitum dependens & independens quomodo differat, TN. T. 2. 475
Progreſſus circularis in infinitum independens hypotheſi athei conformis, TN. T. 2. 478. qualem agnoſcat ſtatum ultimum, ib. 476. quod ſit impoſſibilis, ib. 479
Progreſſus in infinitum rectilineus. Definitio, C. 92. impoſſibilitas, ib. 93. qualis ſit, TN. T. 2. 468
Progreſſus in infinitum rectilineus a parte ante & a parte poſt quomodo differat, TN. T. 2. 469
Progreſſus in infinitum rectilinei a parte poſt poſſibilitas, TN. T. 2. 470
Prohibitio quid ſit, TN. T. 1. 985
Prohibitiones Dei num ſint nuda conſilia, TN. T. 1. 993
Prohibitionum divinarum fons, TN. T. 1. 992. ſumma, ib. 991. juxta S. S. ib. 900
Prolixum ſcriptum, L. 789
Promotio gloriæ divinæ quid ſit, TN. T. 1. 610
Promptitudo agendi, PE. 428
Propioris definitio, O. 631
Propoſitio Definitio, L. 40. quot voces ad eandem requirantur, ib. 314. quales requirat terminos, ib. 316. quænam conceptibilis, ib 499. quænam inconceptibilis, ib. 499. quando hypothetice vera, ib. 505. omnis vel vera vel falſa, ib. 537. quænam falſa, ib. 542. quomodo more geometrico demonſtretur, ib. 771. quando non ſatis intelligatur, ib. 815. quando convincendo explicanda, ibid. 967. quænam refutari & impugnari poſſit, ib. 989. ſeq. cur explicanda, antequam refutetur, ib. 997. quænam in philoſophiam recipienda, in. D. quando vera, L. 515. 480. & ſeqq. 487. 500. & ſeqq. quomodo a priori inveſtigetur, ib. 694. 695. a quonam defendi poſſit, ib. 1176. a quonam in ſcripto ſcientifico intelligi queat, ib. 1147. a quonam impugnari & refutari non poteſt, ib. 1169. quando dijudicanda, antequam in vita applicetur, ib. 1184. 1186. 1187. quænam definitionis loco eſſe poſſit, ib. 1191. reſolutio, ib. 1098. explicatio & illuſtratio, ib. 1099. unde determinationis ſufficientia agnoſcatur, ib. 1128. quando penitus intelligatur, PR. 430
Propoſitionis veritas, quando agnoſcatur, L. 487. 488

Propoſitionis incognitae ex cognitis formatio, PE. 364

Propoſitio affirmativa, L. 201. quando falſa, ib. 485. 487. 488

categorica Fundamentum, L. 212. definitio, ib. 213. quæ conditio tacite in iis ſupponatur, ib. 222. reductio ad hypotheticam, ib. 223. requiſita ad ejusdem veritatem, ib. 554. applicatio ad vitam, ib. 1193

compoſita, L. 311

conceptibilis, L. 493. quænam ſit, ib. 499

contraria, L. 294. in contradictoriam abiens, ib. 299. repugnantia, ib. 420. cur duæ non poſſint eſſe veræ, ib. 500. 503. illarum falſitas unde innoteſcat, ib. 501. quando duæ ſimul falſæ, ib. 502

converſa. Definitio, L. 279. quando convertibilis, ib. 280. & ſeqq. unius ex altera illatio, ib. 427

copulativa, L. 312

cryptica. Definitio, L. 309. unde oriatur, ib. 310

definita, L. 241

demonſtranda, quando demonſtrationem ingredi queat, L. 851

demonſtrata cur vera, L. 515. 528

demonſtrativa, L. 258. 259

determinata. Definitio, L. 315. unde agnoſcatur, ib. 925. 926

disjunctiva, L. 313

hypothetica. Fundamentum, ib. 214. definitio, ib. 215. reductio ad categoricam, ib. 224. quando vera, ib. 505. 555. applicatio ad vitam, ib. 1194

identica. Definitio, L. 110. quænam tales ſint, ib. 211. 220. ſunt axiomata, ib. 267. uſus in ſyllogiſmis, ib. 359

inconceptibilis, L. 493

indefinita, L. 241. quando contradictoria, ibid. 305. 306

indemonſtrabilis Fundamentum, L. 258. definitio, ib. 259. quomodo agnoſcatur, ib. 260. & ſeqq.

infinita. Fundamentum, L. 205. definitio, ib. 206

i-reſtricta, L. 1075

limitata, L. 1076

major & minor, L. 335

negativa, L. 201. earum nexus, ib. 425. quando vera, ib. 486. criterium, ib. 498

negativae verae conſequens, L. 483. notio ſubjecti, ibid. 504. 519

particularis, L. 240. cur illarum nulla contradictio, ib. 295. earum nexus. ib. 426

particulares quando condendæ, PE. 323. earum uſus in probabilibus, ib. 324

oblique particularis, L. 244

particulariter affirmans, quando vera, L. 481

probabilis, L. 549

reſtringenda, L. 1075

ſimplex, L. 311

ſingularis, L. 238. quando vera, ib. 482

ſui alternans, L. 296. ejusdem

 cum

cum univerſali nexus, L. 422
Propoſitio ſubcontraria, L. 296
theoretica. Fundamentum, L. 262. definitio, ib. 263
univerſalis, L. 239. cur duæ non ſint contradictoriæ, ib. 293
univerſalium analyſis nova, O. 34. 35. 38 51. ejus utilitas, ib. 51
univerſalis apparens, L. 242
univerſaliter affirmans quando vera, L. 480
vaga, L 315
vera quando univerſaliter affirmans, L. 480
Propoſitiones in philoſophia admittendæ, 111. D. quæ memoriæ mandandæ, L. 914. apparenter eædem, ib. 320. apparenter diverſæ, ib. 326. in ſcripto ſcientifico quinam intelligere poſſit, ib. 1147. in caſu dubio, quinam eas interpretari poſſit, ib. 1149. quænam definitionum loco ſerviant, ib. 1191. S. S. quatenus demonſtrabiles, ib. 949. 950. quænam a contradictione liberæ, O. 36. 37
Propoſitionum applicatio probabilis, L. 561
diverſitas, L. 256
diviſio in Mathesi uſitata, L. 257. ſqq.
examen, L. 924
hieroglyphica repræſentatio, PE. 156
mathematicarum veritas qualis, O. 292
ordo, 113. D.
Propoſitionum converſionis uſus ſingularis, L. 1192
Propoſitiones æquipollentes. Definitio, L. 275. quænam tales ſint, L. 276. ſeqq. illarum nexus, ib. 416
certæ a poſteriori, L. 538. a priori, ib. 539. quænam illarum certitudo, ib. 540. applicatio probabilis, ib. 561
contradictoriae. Definitio, L. 285. quænam tales ſint, ib. 291. & ſeqq. 295. 298. 300. & ſeqq. earum nexus, ib. 418. quænam ſint, O. 32. earum quantitas & qualitas, O. 32
contrariae. Definitio, L. 294. cur non ſint ſimul veræ, ib. 500. 501. quando ſimul falſæ, ib. 502. earum repugnantia, ib. 420
falſae quando impoſſibiles, O. 80
incertae quando non intelliguntur. L. 815
oppoſitae. Definitio, L. 285. ſignificatio vulgaris, ib. 297. ratio, ib. 286. ſqq. quomodo dijudicentur, ib. 290
philoſophicae. Forma, 114. 115. D. quomodo prædicatum in iis determinetur, 123. D.
practicae. Fundamentum, L. 262. definitio, ib. 263
propriae, L. 346
pure revelatae quatenus demonſtrabiles, L. 950
Propoſitum quid ſit, TN. T. 2. 503. Deo tribuitur in S. S. TN. T. 1. 590
Proprietarius quid ſit, TN. T. 1. 955

Proprietas quid ſit, TN. T. 1. 955
Proprietates communes & eſſentiales. Definitio, L. 65
Proſ llogiſmus, L. 464
Providentia divina. Definitio, TN. T. 1. 922. exiſtentia ib. 923. juxta S. S. ib. 949 æternitas & immutabilitas, ib. 924. quomodo executioni detur, ib. 927. quomodo ſeſe habeat, ib. 928. quænam ad eam pertineant, ib. 929. & ſeq. quousque ſeſe extendat, ibid. 925. juxta S. S. ib. 946. quomodo creaturis conſulat, ib. 933. 934. cur captu difficilis, ib. 938. demonſtrata, TN. T. 2. 404. ab atheo neganda, ib. 463. ab Idealiſtis non neganda, ib. 632. qualis ſit in anthropomorphiſmo ſubtili, ib. 602. ex hiſtoria, L. 913
Providentiæ divinæ modus, TN. T. 1. 938.
leges quomodo ex obſervationibus deriventur, TN. T. 1. 447
Pſeudopropbetæ noſtri temporis, TN. T. 1. 468
Pſychologia. Definitio, 51. D. principia, 91. D. qualis in hypotheſi Idealiſtarum, TN. T. 2. 626
Pſychologiæ impedimentum, PR. 82. quodnam per eam complementum addatur Coſmologiæ, PR. 102. uſus in theologia naturali, TN. T. 1. 11
Pſycho'ogia empirica. Fundamentum & definitio, 104. D. 716. L. 1. PE. quomodo cognoſcatur, PE. 2. uſus varii, ib. 4. & ſeqq. ſuppeditat principia rationali, PR. 3
Pſychologia rationalis, 105. D. Definitio, PR. 1. an demonſtrationes admittat, ib. 2. unde hauriat principia, ib. 3. PE. 4. quem habeat uſum in empirica, PR. 7. in obſervationibus pſychologicis, ib. 8. in detegendis iis, quæ obſervari nequeunt, ib. 9. quomodo pertractanda, ib. 5. num detur, ib. 5. ejus officium, ib. 4. quomodo empiricam perficiat, PE. 5
Pſychologici ſtudii, PE. 10
Pudor. Definitio nominalis, PE. 774. 775. definitio realis, ib. 779. effectus, ib. 776. 778. quinam ad eum pronus, ib. 777. quando iræ permiſceatur, ib. 863. quinam ſignificatus recepto conformis, ib. 780. cur Deo repugnet, TN. T. 2 252
Pugna partis ſuperioris ac inferioris facultatis appetendi, PE. 917. 918
Pulchritudo. Definitio, PE. 544. in quo conſiſtat, ib. 545
Pulchritudo vera, PE. 546
apparens, PE. 546
Pulchrum quid ſit, PE. 543
Punctum Zenonicum. Definitio, C. 215. omnium ſimilitudo, ib. 216. impoſſibilitas ortus extenſi ex iis, ib. 218
Puritas intellectus divini, TN. T. 1. 288
rationis divinæ, TN. T. 1. 288
Puritas cur rationi limitatæ repugnet, TN. T. 1 178
Puſillanimitas. Definitio nominalis, PE. 841. realis, ib. 844. ortus, ib. 842. caſus ſpecialis, ib. 845. quinam ſignificatus recepto conformis, ib. 846. cur Deo tribui nequeat, TN. T. 2. 270

Q

Qualitas. Definitio, O. 452. limites, ib. 455. diviſio unde maneat, ib. 459. quantitas, ib. 747. menſurabi-

rabilitas, O. 757. cognitio mathematica, ib. 755. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 470
Qualitatum corpuſculorum mixti ratio, C 259
identitas in ſimilibus, O. 464
ſpecies, O. 461
uſus, O. 462
Qualitas occulta. Definitio, C. 189
occultæ quænam ſint, TN. T. 1. 436
Qualitates contingentes, O. 460
derivativæ, O. 460
mechanicæ, C. 238
mixtæ, C. 239
neceſſariæ, O. 460
phyſicæ, C. 238
primitivæ, O. 460
Quantitas. Definitio, O. 348. 453. 437. quale ſit ens, ib. 780. cur ejus determinatio ex notione entis univerſalis exulet, ib. 267. ejus mutationes, ib. 427. quomodo augeatur, ib. 428. quomodo minuatur, ib. 429. quænam in praxi communi nulleſcant, ib. 817. quænam in praxi Mathematicorum nulleſcant, ib. 818. cur eadem per numeros diverſos explicabilis, ib. 421. ejus cognitio diſtincta unde pendeat, ib. 420 cur per lineam rectam explicabilis, ibid. 425
Quantitates quales ſint numeri, O. 423. 424. cur in congruentibus eædem, ib. 466
Quantitas continua, O. 437. 626
diſcreta, O. 437
Quantitates finitæ quando nihilo æquales, O. 810
infinitæ an ſint veræ quantitates, O. 804. quando earum differentia finita nulleſcat, O. 811. earum characteriſtica, ib. 811
finitæ & infinitæ heterogenitas, TN. T. 1. 175
infinite parvæ an ſint veræ quantitates, O. 804. num habeant inter ſe rationem aſſignabilem, ib. 806. quando nihilo æquales, ib. 808. 809. earum characteriſtica, ib. 810
heterogeneæ. Definitio, O. 364
Quaſi invidia erga rem inanimatam, PE. 727. 728
Quidditas, O. 243
Quies, O. 642

R.

Ratio Definitio, PE 483. gradus, ib. 488. 489. differentia ab experientia, ib. 490. connubium cum experientia, ibid. 497. L. 1202. quomodo a cauſa differat, O. 71. quomodo eam falſo interpretemur, O. 157. num vim repræſentativam univerſi excedat, PE. 453. quando ſit pura, TN. T. 1. 286. Deo vindicata, ib. 140. ex S. S. ib. 296
Ratio actualitatis mutationum in mundo, C. 505. eorum, quæ mundo conveniunt, ib. 63. eorum, quæ mixto conveniunt, ib. 258. eorum, quæ corporibus obſervabilibus competunt, ib. 233. 234. corpuſculorum mixti, ib. 259. mutationum in elementis, ib. 209. cur Deus hunc mundum elegerit, TN. T. 1. 615
Rationis analogum quid ſit, PE. 506
beneficio quomodo quid agnoſcatur, PE. 494
defectus unde agnoſcatur, PE. 493
ac *fidei* connubium quid ſit, TN. T. 1. 455

Rationis

Rationis ſphæram tranſcendere quid dicatur, TN. T. 1. 455
Rationis uſus in quo conſiſtat, PR. 452. quid ei in corpore reſpondeat, ibid. 462. quasnam notiones ſupponat, ib. 457, cur non connaſcatur, ibid. 458. cur infantes eodem deſtituantur, ib. 459. cur adulti deſtituantur, ib. 460 quomodo imminuatur & amittatur, ib. 464. 465. cur in quibusdam denetur, ib. 469
Rationis uſus dependentia a ratiocinando, PR. 455
a ceteris mentis operationibus, ib. 456
a memoria, ib. 463
a theoria, ib. 468
Rationi conforme quid ſit, PE. 485. 486
contrarium quid ſit, PE 485. 487
contra *Rationem* quid ſit, TN. T. 1. 455
ſupra *Rationem* quid ſit, TN. T. 1. 455. cur quæ ſunt ſupra rationem non ſunt impoſſibilia, ib. 456. 457. cur non contra rationem, ib. 461
Ratione cur bruta melius homine uti videantur, TN. T. 1. 661
Rationes cur prædicatum ſubjecto conveniat, quænam ſint, L 546. quinam eas cognoſcat, ib. 547
Rationes in philoſophia corpuſculari attendendæ, C. 241
Ratio determinans perfectionis. Definitio, O. 506. diviſio, ib. 508
Ratio divina num ſit actus an facultas, TN. T. 1. 284. limitum expers, ib. 280. juxta S. S. ib 298. abſolute ſumma, ib. 279. infinita, ib. 281. juxta S. S. ib. 298. incomprehenſibilis, ib. 282. 283. immenſa, ib 285. pura, ib. 288
Rationis divinæ magnitudo juxta S. S. TN. T. 1. 297
Ratio extrinſeca. Definitio, L. 974. quando non attendenda, 148. D. ejus in impugnando uſus, L. 1025
Ratio intrinſeca. Definitio, L. 974. quales ſint, ib. 975
Ratio limitata cur pura eſſe nequeat, TN. T. 1. 287
Ratio modificationum animæ unde reddenda, PR. 77
Ratio objectiva quænam dicatur, TN. T. 1. 118
exiſtentiæ mundi unde deſumenda, TN. T. 1. 1120
Ratio proxima & remota, quænam dicatur, TN. T. 1. 437
Ratio pura, PE. 495. 496
non pura, PE. 495
Ratio quantitatum num ſit qualitas, O. 463
Ratio ſubjectiva quænam dicatur, TN. T. 1. 336
Ratio ſufficiens. Definitio, O. 56. unde ejus claritas pendeat, ib. 56. cur ſit determinans, ib. 116. an ita dicenda, ib. 117. per quænam conſtituatur, ib. 117. ejus nexus cum eo, cujus eſt ratio, ib. 118. unde agnoſcatur, ib. 129. quando ſit definitio, quando quid ab ea diverſi, ib. 130. quando intelligatur, ib. 157 quid ex ejus identitate in duobus caſibus colligatur, ib. 189. ejus nexus cum eo, quod propter eam eſt, ib. 298. quænam neceſſitas ei jungatur, ib. 320. quid rei afferat, ib. 321. differentia a ratione determinante, ibid. 321. hiſtoria, ib. 321. num neceſſitatem abſolutam afferat, C. 104. voluntatis divinæ quænam ſit, TN. T. 1. 339. omnium cur Deo perſpecta, TN. T. 2. 140. eorum, quæ fiunt in mundo

do juxta atheum, TN. T. 1. 440. exiſtentiæ mundi juxta eundem, ibid. 241
Ratio inſufficiens quando ſit, L. 548
Ratio ſumma quænam ſit, PR. 471 cur in hominem non cadat, ib. 472. Deo vindicata, TN. T. 2. 122. qualis ſit, ib. 123. quid ſit, ib. 124
Ratio ultima quænam dicatur, TN. T. 1. 437
Rationes diverſae ejusdem ſententiæ, 152. D.
Rationes falſae narrationis quomodo detegantur, L. 782
Ratiocinandi facultas cur debilitetur memoria læſa, PR. 420. a cauſis materialibus & ſenectute, ib. 420. læſo cerebro, ib. 421
Ratiocinatio. Definitio, L. 49 PE 366. genera, L. 47. 48. in quo conſiſtat, PE. 367. quando fiat, ib. 383. cur non cadat in Deum, TN. T. 1. 274
Ratiocinatio conditionata: qualis, PE. 385. 386. 387
disjunctiva qualis, PE. 389
diſtincta qualis, PE. 441
legitima quænam, PE 372
mixtim compoſita. Definitio, L. 466
polyſyllogiſtica. Definitio, L. 465
Ratiocinia num vi repræſentativa univerſi ſuperiora, PR. 405. quomodo in corpore repræſententur, ib. 414. 415
Ratiocinia naſcentia, PE. 354. & ſeqq.
diſtincta, PE. 356
primitiva, PR. 406
derivativa, PR. 406
Ratiociniorum ſymbolica expreſſio, PE. 368. effectus, ib. 370. 382. uſus in explicanda ſucceſſione idearum, ib.
Rationale quodnam ens ſit, PR 451
Rationalis cur nemo ſit in omnibus, PR. 451
Rationales in actionibus quinam ſint, PE. 502
Rationalitas cur homini eſſentialis, PR. 454. cur ſpiritui, ib. 673
Reactio. Definitio, C. 313. an derur, ib. 314. qua vi fiat, ib. 316.
Realitas. Definitio, TN. T. 2. 5 cui opponatur, ib. 5. quomodo a phænomeno differat, ib. 5. vid. & O. 243
Realitatis infinitae notio Spinoſiana exploſa, TN. T. 2. 706
Realitates quales inſint Deo, TN. T. 2. 15. quales Deo tribuantur in Gentiliſmo, ib. 651
Realitas abſolute ſumma num poſſibilis, TN. T. 2. 12
Realitatis gradus abſolute ſummus qualis, TN. T. 2. 11
Realitates animae quales, TN. T. 2. 69. quatenus Deo tribuantur, ib 70
Realitatum omnium inexiſtentia Deo vindicata, TN. T. 2. 93
Recens, O. 862
Receptus ſignificatus, L. 138
Receſſus corporum a ſe invicem, O. 466. 469
Recognitio idearum. Definitio, PE. 173. lex, ib. 174. quando dubia, ib. 219. 222 & ſeqq.
Recognitio confuſa, PR. 277
diſtincta, PR. 277
Recognitionis iteratae ratio, PE. 213. 214
Recordabile quid dicatur, TN. T. 1. 238.
Recordabilitas clarius explicatur, TN. T. 1. 239. 242. ſpectat ad ſcientiam viſionis, ib. 246

Recor-

Recordabilitas cogitationum, TN. T. 1. 243
præteritorum in anima per libera decreta, ib. 240
eventuum in mundo materiali, ib. 239
Recordatio quomodo de Deo intelligatur, TN. T. 1 238
præteritorum quomodo Deo tribuenda, TN. T. 1. 941
Rectitudo actionum definitur, TN. T. 1. 950
ſumma quænam ſit, TN. T. 2. 244
divinarum, TN. T. 2. 245. demonſtrata, TN. T. 1. 1059. ex S. S. ib. 1114. unde naſcatur, ib. 1059. quomodo æſtimanda, ib. 1060 cur judicium de ea difficile, ib. 1061. univerſalitas, TN. T. 2. 246
Reditus eorundem in progreſſu circulari, TN. T. 2. 471
Reductio ad abſurdum quo nitatur principio in Pſychologia, PR. 266
Reductio heuriſtica quo fundamento nitatur, PE. 471
Reflexio. Definitio, PE. 257. uſus, ib. 258. ambitus, ib. 266. impedimenta, ib. 264. medium, ib. 265. quod inſit apperceptioni, PR. 23. quid in corpore eidem reſpondeat, ib. 380. & ſeqq.
Reflexionis adjumentum, PR. 383. facilitandæ medium, ib. 384
Reflexionis objectum cur præſens eſſe debeat, PR. 386
Reflexionis ſuper ſucceſſivis principium, PR. 385
Reflexio animæ ſuper ſe ipſa, PE. 261
promiſcua quomodo acquiratur, PE. 263
Refutandi modus præſtantiſſimus, L. 1003. 1004. a poſteriori, ib. 1023. ſeqq.
Refutando philoſophus operam perdit, 155. D.
Refutare alterum quinam poſſit, L. 1167. 1175
Refutatio. Definitio, L. 987. ſpecies ib. 993. 994. quando inſtituenda, ib. 997. 998. ubi non, ib. 1002. modi, ib. 1003. & ſeqq. 1009. 1023. 1024. requiſita ad refutandum, ib. 1007. quando obtineat ob incommodam dictionem, ib. 1002. quando ſine ſucceſſu tentetur, ib. 1008
Refutatio indirecta. Definitio, L. 993. quando ſpuria, ib. 1010. multiplex, ib. 1014. quando abſoluta, ib. 1011
Refutatus quando errorem agnoſcat, L. 991
Regimen corporis quale animæ tribuendum, PE. 964
Regula. Definitio, O. 475. unde plures naſcantur, ib. 475. plurium ordo, ib. 476. quales ſint, quæ ſimul obſervanda, ib. 479
Regulæ operationum mentis dantur, L. 3. num mens eas ſequatur, ib. 3. logicæ, quis eas diſtincte applicare poteſt, ib. 23
Regulæ logicæ, illarum uſus, L. 516. ſufficientia, ib. 517
Regulæ appetitus, PE. 902
imaginationis, PE. 115
motus. Definitio, C. 302
ordinis quales, O. 480. earum neceſſitas, ib. 478
perceptionum, PE. 83
ratiocinandi, PE. 372
ſenſationum, PE. 83

Regularitas actionum malarum quatenus a Deo pendeat, TN. T. 1. 570
Relata. Definitio, O. 858
Relatio. Definitio, O. 855. 856. in quonam conſiſtat, ib. 857. ejus fundamentum, ib. 854. ſubjectum & termini, ib. 864. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 865
Relationes rerum quomodo cognoſcantur, TN. T. 1. 149
Relationum poſſibilitates, L. 153. quot ſimul ſumtæ definitionem conſtituant, ib. 173
Relatio cauſæ inſtrumentalis ad principalem qualis, O. 915
Religio. Definitio, TN. T. 2. 512
Religionis chriſtianæ defendendæ principia, TN. T. 1. 456. 463
Religio naturalis. Definitio, TN. T. 2. 512. ejus habitus ad revelatam, ib. 577
Religio revelata. Definitio, TN. T. 2. 512
Reminiſcentia. Definitio, PE. 230. medium, ib. 231. cur Deo repugnet, TN. T. 2. 171
Reminiſcentiæ adjumentum, PR. 300. 301. quid ei in corpore reſpondeat, ib. 302
Remiſſio. Definitio, O. 758
Remotus, O. 631
Removeri quid dicatur, L. 380
Repraeſentationis in ſe & extra ſe factae differentia ſimili illuſtrata, PR. 90
Reproductionis idearum materialium facilitas quomodo cerebro concilietur, PR. 241
Repugnare quænam dicantur, L. 307. quænam ſibi repugnent, ib. 308. quæ non repugnent, ib. 506
Requiſita ad veritatem, L. 544. Deo perſpecta, TN. T. 2. 142
definitionum, L. 551
hypotheſium philoſophicarum, L. 577
propoſitionis hypotheticæ, L. 555
categoricæ, L. 559
ad docendum, L. 1089
ad refutandum alterum, L. 1007
extrinſeca ad inveniendum, L. 1115
Res. Definitio, O. 243. quænam menſurari poſſit, ib. 442. quando abſolute ſpectetur, ib. 301. quando in hypotheſi, ib. 301
Rei meminiſſe quando dicamur, PE. 126
non meminiſſe quando dicamur, PE. 127
Res in ſucceſſivarum ſerie quo reſpectu collocentur, C. 24. quomodo iterato in eadem collocari poſſint, ib. 25
Rerum immutabilitas per decretum, TN. T. 1. 526. per præſcientiam, ib. 529
Res quando extra ſe percipiat anima, PR. 21
Res aliter eſſentialiter, quam ſunt, num facere potuerit Deus, TN. T. 1. 557
Res immateriales quomodo in corpore repræſententur, PR. 397
Res materiales cur ſenſu diſtincte non percipiantur, PR. 102
Rerum materialium rationes ultimæ, C. 191
Res omnes in univerſo ſapienter decretæ, TN. T. 1. 643. quomodo Deo præſentes, ib. 1053
Rerum cogitantium notio Spinoſiana refutata, TN. T. 2. 707
contingentium relatio in ſerie cauſarum, O. 939
notitia ad praxin vitæ utilis quomodo

modo experientia comparetur, L. 1196
perceptarum collatio. Definitio, PE. 259
vilium cura cur Deo non indigna, TN. T. 2. 551
Reſilitio corporum in conflictu, C. 449. 453. 454
Reſiſtentia. Definitio, O. 726
Reſiſtentia corporis, C. 129. unde ſit, ib. 132. quando invincibilis, ib. 345. quando vehitur, ib. 370
Reſolutio moraliter impoſſibilis, L. *not.* 845
Reſpectus actionum ad alios *directus* & *indirectus* quid ſit, TN. T. 1. 1068
Reſpondens. Definitio, L. 1054. officium, ib. 1058. 1069. & ſeqq. 1078. 1082. & ſeqq. quinam ejus perſonam tueri poſſit, ib. 1179
Reſpondere de argumentum, L. 1069
Reſtrictio, L. 1075
Retrogradatio. Definitio, C. 337
Revelatio divina quod ſit poſſibilis, TN. T. 1. 489. quod ſit miraculoſa, ib. 450. quod rationi & experientiæ contradicere nequeat, ib. 464. quomodo per ſomnium facta dignoſcatur, ib. 469
Revelationis divinae criteria, TN. T. 1. 451. & ſeqq.
criterium deſumtum ab objecto, ib. 451
a Deo revelante, ib. 452
a modo perveniendi ad cognitionem, ib. 468
a veritatibus, ib. 464
ab agendis, ib. 477
a ſtylo, ib. 491
Revelationis divinæ criteriis cur ſit opus, TN. T. 1. 448
Revelationis modus quando actus mixtus, TN. T. 1. 490
Revolutionum dependentia mutua in progreſſu circulari independente in infinitum, TN. T. 2. 477
Revolutionum neceſſitas in progreſſu circulari in infinitum, TN. T. 2. 473
Rhetorica philoſophica, 65. D.
Rhetoricæ rationalis uſus præclarus, TN. T. 1. 495
Riſus quando naſcatur, PE. 743. quando cum irriſione conjungatur, ibid. 744. quando alios rideamus, ib. 745
Rotationis motus. Definitio, C. 353
Ruere in mala quando dicatur homo, TN. T. 1. 724. an Deus id permittere poſſit, ib. 725. 726

S.

1 *Samuelis* I, 29. L. *not.* 946
Sanctitas Dei quid ſit, TN. T. 1. 1063. demonſtrata, ib. 1065. juxta S. S. ib. 1114. quanta juxta S. S. ibid. 1115. ſumma, TN. T. 2. 247
Sanctus qualis ſit, TN. T. 1. 1064
Sanctus Deus in omnibus actionibus, TN. T. 1. 1066
Sanguinis motus extraordinarii perceptio, PE. 952
Sapientia. Definitio, PR. 678. gradus, ib. 679. 680. 682. 683. 686. 688. limitatio, ib. 601
Sapientia Dei. Quomodo in ea demonſtranda ſit procedendum, TN. T. 1. 603. demonſtrata, ib. 640. ex S. S. ib. 686. ſumma, ib. 640. immenſa, ib. 693. juxta S. S. ib. 694. immutabilis, ib. 1010. imperſcrutabilis, ib. 691. juxta S. S ib. 692. quomodo verſetur circa malum phyſicum & morale, ib. 726. 676. & ſeqq. ſpectetur in directione mali phyſici & moralis, ib. 684. in permiſſione abuſus libertatis,

TN. T. 1. 714 715. in gubernatione mundi, ib. 902. in providentia divina, ib. 918. quomodo manifeſtetur per mala phyſica & moralia, ib. 685. quanta, TN. T. 2. 293. in quo conſiſtat, ib. 294. cur imperſcrutabilis, ib. 301

Sapientia ſumma quænam ſit, PR. 689. num in hominem cadat, ib. 690

Sceptici quinam dicantur, PR. 41. quodnam ſtatuerint, ib. 41. quid negarint, O. 27. cur non in plures ſcindantur ſectas, PR. 43

Scepticiſmi differentia ab Idealiſmo, PR. 42

Schaden-frohe quinam dicantur, PE. 746

Scholaſtici num ſint Influxioniſtæ, PR. 563

Scientia. Definitio, 24. D. 564. L. cur certam pariat cognitionem, L. 565. quomodo comparetur, ib. 566. & ſqq. progreſſus ejus unde pendeat, 162. 163. D. incrementa unde, 163. D. quanta nobis ſit, PE. 451. quarum nullam habemus, ib. 452. unde ſit, ib. 498. quænam & quanta Deo competat, TN. T. 2. 153

Scientiæ naturalis immutabilitas unde pendeat, TN. T. 1. 827

Scientia ſimplicis intelligentiæ quænam dicatur, TN. T. 1. 221. Deo vindicata, ib. 226. quid per eam cognoſcatur, ib. 227. quomodo res in eadem ſpectentur, ib. 229. objectum, ib. 221

Scientia ſingularium & univerſalium quomodo Deo competat, TN. T. 2. 154

Scientia viſionis. Definitio, TN. T. 1. 230. intrinſeca poſſibilitas, ib. 246. Deo vindicata, ib. 942

Scire, quantum ſciamus, L. 568. 573

Scriptum, unde dijudicandum ejus genus, L. 783. num ſit completum ſeu incompletum, ib. 786. ſqq.

Scriptum apologeticum. Definitio, L. 1094 regulæ, ib. 1050. quando neceſſarium, ib. 1052. quinam id condere poſſit, ib. 1177

Scriptum completum quando incompletum evadat, L. 788

Scriptum dogmaticum quomodo dijudicetur, L. 783. & ſeqq. quando lectu facile, ib. 916. vid. *liber dogmaticus.*

Scripti dogmatici continuæ orationis analyſis logica, L. 915

Scriptum dogmaticum hiſtoricum quinam condere poſſit, L. 1141. 1142. propoſitiones in eo collocandæ, ib. 817. 833. & ſeqq. quis legere & intelligere poſſit, ib. 1150. vid. *liber dogmaticus hiſtoricus.*

Scriptum eriſticum cur intelligentibus exoſum, L. 1051

Scriptum hiſtoricum, quænam in eodem obſervanda, L. 730. quomodo legendum, ib. 882. 909. quando completum, ib. 780. 781. quomodo dijudicetur, ib. 772. & ſeqq. quinam id condere poſſit, ib. 1134. 1135

Scriptum inutile, L. 795

Scriptum polemicum. Definitio, L. 1049. regulæ, ib. 1050. quinam tale condere poſſit, ib. 1177

Scriptum prolixum. Definitio, L. 789

Scriptum ſcientificum, quænam propoſitiones eidem inferendæ, L. 836. & ſeqq. quomodo condatur, ib. 760. & ſeqq. illorum interpretatio, ib. 880. 881. uſus in præcavendis logomachiis, ib. 1001. quinam condere poſſit, ib. 1143. & ſeqq. vid. *liber ſcientificus.*

Scriptum ſuperfluum, L. 789

Scriptum utile & inutile. Definitio, L. 795. quando tale ſit, ib. 796
Scriptura ſacra, quænam ejus propoſitiones demonſtrari poſſunt, L. 949. quomodo juvet theologiam naturalem, TN. T. 1. 22
Scripturæ S. interpretatio non confundenda cum veritate revelata, *not.* 156. D. quatenus a regulis Logicæ pendeat, L. 938. & ſeqq. quinam ei ſufficiat, ib. 1155
Scripturæ S. per ſcripturam interpretatio, TN. T. 1. 96
verſio quoad ſenſum litteralem cur accurata eſſe debeat, TN. T. 1. 95
Scripturam ſacram quinam intelligat, L. 939. quinam eandem explicare queat, ib. 1156
Scriptura univerſalis. Definitio, PE. 302. unde pendeat, ib. 305
Sculptura. Definitio, PR. 89
Sempiternitas cur peculiari nomine indigitanda, TN. T. 1. 77. quid ſit, ib. 75. Deo vindicata, ib. 75. juxta S. S. ib. 77. Dei, TN. T. 2. 34
Senectus cur lædat memoriam, PR. 299. cur uſum rationis, ib. 465
Senſatio. Definitio, PE. 65. originem præbet omnibus mutationibus animæ, PR. 64. mutatur ob mutatum ſitum corporis, ib. 485
Senſationes quid ſint, PR. 83. 84. quales ſint, ib. 95. quatenus ſint confuſæ, ib. 94. quatenus diſtinctæ, ibid. 94. quando ex confuſis & diſtinctis componantur, ib. 95. quomodo fortiores vel debiliores eſſe poſſint, ib. 136. quando a libertate dependeant, ib. 151. 152. 153. cur prævideri poſſint, ib. 490 quando eædem, PE. 86. quando diverſæ, PE. 88. quomodo impediantur, ib. 80. 81. quomodo debilitentur, ib. 82. regulæ, ib. 83. lex, PE. 84. 85. quando ideas imaginationis obſcurent, ib. 99. quando clariores ſint, ib. 100. quando voluptatem pariant, ib. 550. quando tædium, ib. 551. quod cum mutationibus in organo neceſſario coëxiſtant, ib. 79. cur attentionem impediant, ib. 238
Senſatio fortior. Definitio, PE. 74. effectus, ib. 76
debilior. Definitio, PE. 75. quomodo obſcuretur, ibid. 76
Senſationis debilitatæ effectus, PE. 132. 133
Senſationis prævíſæ gratia qualis motus corporis intendatur, PR. 486
Senſationis prævíſæ productio quantum a corpore pendeat, PR. 493. quantum a perceptione ejusdem, ibid. 494
Senſibilis partem unam absque altera imaginari cur poſſimus, PR. 334. quando id difficile, ib. 336. quomodo id fiat, ib. 335. quomodo facilitas imaginandi contrahatur, ib. 737. 738. 739
Senſibilia quænam clarius imaginemur, PE. 103
Senſibile fortius cur in ſe trahat attentionem, PR. 370
Senſuales ideæ quando eædem, PR. 118. 119. quando diverſæ, ib. 120. 121
Senſus. Definitio, PE. 67. numerus, ib. 68. cur ſit valde limitatus, PR. 257. quinam perfectior ceteris, ib. 161. quomodo acuatur, ibid. 268. quomodo eruatur in ſcriptis ſcientificis, L. 880. ſeqq.
Senſui quænam præſentia, TN. T. 1. 1020

Senſus Deo denegantur, TN. T. 1. 157. juxta S. S. ib. 217. per eminentiam tribuendi, ib. 1096. quatenus eidem tribui poſſunt, TN. T. 2. 158. 159. a quibusnam in ſignificatu proprio tribuantur, ib. 583
Senſuum acumen intrinſecum. Definitio, PR. 269 quomodo comparetur. ib. 276
extrinſecum. Definitio, PR. 269
fallacia quomodo vitanda, PR. 124
perfectio unde æſtimetur, PR. 164. quamnam pariat differentiam, ib. 162
uſus, 1. D. 29 30. L.
vicarius uſus, PR. 150
Senſibus grata quando faſtidiamur, PE. 860
Senſus communis. Quomodo philoſophia ad eum reducatur, O. 125
Senſus erroneus dubius autori non tribuendus, L. 891
Sententia quænam eligenda, 147. 148. D. diverſæ ratio, 152. D. num pars adoptari poſſit integra miſſa, 153. D.
Series contingentium cur ſit ens contingens, O. 323. ratio exiſtentiæ quænam, ib. 324
Sermo quid conferat ad uſum rationis, PR. 467
Servitus philoſophandi. Definitio, 145. D. cur methodo philoſophicæ diverſa, 146. D.
Servus quinam dicatur, TN. T. 1. 967. quinam ſit Paulus, L. not 941
Servus Dei cur ſit homo, TN. T. 1. 968
Signatum. Definitio, O. 953
Significatus hieroglyphicus, PE. 151
Significatus idem cum diverſitate notionum conſiſtens, L. 139. 140. & ſqq.
Significatus termini quando diverſus, L. 142. quando fixus, ib. 125. 128. quando mutetur, ib. 145
Significatus improprius, L. 144
proprius, L. 136. quomodo detegatur. ib. 148
Significatus vagus termini, L. 129. quando ad fixum reducitur, 137. D.
Significatus verborum receptus, 135. 140. D. 138. L. cur non mutandus, 140. D.
Significatus vocum eſſentialis unde pendeat, O. 966
Signum. Definitio, O. 952
Signa ad res occultandas apta, PE. 291
ad inveniendum apta, PE. 293. 296
ad diſtincte exprimendas notiones rerum apta, PE. 292
ad compendioſam ſcriptionem apta, PE. 290
Signorum idea materialis, PR. 417
Signum artificiale. Definitio, O. 958. quale ſit, ib. 959. ejus uſus, ibid. 960
Signum demonſtrativum, O. 954
memoriale, O 954
mixtum, O. 967
Signum derivativum. Definitio, O. 964. quando definitioni æquipolleat, ib. 965. quando propoſitioni æquipolleat, ib. 966
Signa derivativa qualem ſignificatum habeant in arte combinatoria characteriſta, PE. 304. qualem uſum habeant in eadem, ib. 305. 506. 309
Signum naturale. Fundamentum, O. 956. definitio, ib. 956. neceſſitas in ſignificando, ib 957

Signum

Signum primitivum, O. 664
prognoſticum, O. 954
Similia. Definitio, O. 195. diſcrimen intrinſecum, ib. 196. quomodo diſtinguantur a ſe invicem, ib. 197. & ſeqq. quænam talia appareant, ib. 262. quænam ſint, ib. 217. quomodo determinentur, ib. 220. qualem eſſentiam habeant, ib. 204. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 203. quomodo tactu diſcernantur, PR. 172
Similitudo. Definitio, O. 195. 465. cur autor Leibnitianam non retinuerit, ib. 201. quænam notio praxi Mathematicorum conformis, ib. 222. quomodo in ſimilium combinatione tollatur, ib. 207. quænam hinc prodeat diverſitas, ib. 208. unde oriatur, ib. 217. quando partialis ſit, ib. 219. quem uſum ejus principia habeant in Matheſi, ib. 222. 224. unde colligatur, ib. 224. animæ cum Deo, TN. T. 1. 182. 1092. cur cognitu utilis, ib. 1092. creaturarum cum Deo quanta, TN. T. 2. 407
Similitudo accidentalis, O. 210
coëxiſtentium in ſpatio abſtracto, O. 595
eſſentialis, O. 210
eſſentiæ inter quænam ſubſiſtat, O. 204
numero differentium in extenſo, O. 553
Similitudo idearum latens & patens quid ſit, PR. 157. quando detur, ib. 158. 159
Simplex. Definitio, O. 673. differentia a compoſito, ib. 633. quænam ſit notio ejus recepta, ib. 683. ejus exiſtentia, ib. 686. ortus qualis impoſſibilis, ib. 687. 688. qualis ſit, O. 689. 694. interitus qualis, ibid. 697. 698. 699. notio qualis, ibid. 695
Simplex apprehenſio. Definitio, L. 32. an abſque notione eſſe queat, ib. 34. & notio cur pro ſynonymis habeantur, ib. *not* 34
Simplicitas animæ humanæ, PR. 48
animæ brutorum, PR. 782
entis a ſe, TN. T. 1. 49
Dei, TN. T. 1. 83. T. 2. 35.
juxta S. S. TN. T. 1. 100
ſubſtantiarum primariarum omnium a priori demonſtrata, TN. T. 2. 313
Simplicium contingentium productio ex nihilo, O. 691
Simultanea, O. 569
Singularia, ex meris aliquid ſequi poteſt, L. 350
Singularium cognitio univerſalis Deo vindicata, TN. T. 1. 247. T. 2. 105
ſcientia quomodo Deo inſit, TN. T. 1. 300
Situs. Definitio, O. 603. quibusnam conveniat, ib. 404. identitas & diverſitas, ib. 605. quale ſit ens, ibid. 786. quomodo diſtincte cognoſcatur, TN. T. 1. 146
Situs corporis in gratiam perceptionis prævifæ mutatio quomodo innoteſcat, PR. 487
Situs lineæ ad alteram quomodo tactu dignoſcatur, PR. 171
Situs partium in compoſito, O. 620
Sociniani cur harmoniam præſtabilitam admittere nequeant, PR. 628. quomodo præſcibilitatem futurorum tollant, TN. T. 1. 233
Sol ſtare dicitur, & quid ſignificet, L. *not.* 942

Solida doctrina. Definitio, PE. 448. methodus eidem conveniens, ibid. 449. ejus poſſeſſor, ib. 450

Solida tractatio. Definito, L. 868. cur fallant de ea judicia, ib. 869. diſcrimen à ſuperficiaria, ib. 870

Soliditas. Definitio, PE. 440. gradus, ib. 442. effectus, ib. 444. 445

Solidus quinam ſit, PE. 446

Solutio mixti. Definitio, C. 264. qualis, ib. 265. modi, ib. 266. & ſqq. ſpecies, ibid, 267. effectus, ibid. 270

Somnium quid ſit, PE. 120. 121. a qua facultate mentis proficiſcatur, ibid. 122. quomodo incipiat & continuetur, ib. 123. 126. quomodo res in eadem appareant, ib. 127. quale ſit, ib. 128. unde ſit diverſitas ſomniorum ejusdem initii, ib. 129. 133. quomodo extinguatur, ib. 134. 135. quando ſit obſcurum, ib. 136

Somnii differentia a veritate, O. 493

Somnio qualis reſpondeat ſtatus in cerebro; PR. 246. qualis in organis ſenſoriis, ib. 248. qualis in anima, ib. 250

Somniorum diverſitas, PE. 124. 129. 133

Somnium clarum, PE. 137
- *compoſitum,* ib. 125
- *obſcurum,* ib. 137
- *ſimplex,* ib. 125
- *naturale* quodnam ſit, PR. 326. 327
- *ſupernaturale* quodnam ſit, PR. 328. 329. quale ſit, TN. T. 1. 482. num ſit miraculum, PR. 331. quænam naturaliter inde naſcantur, ib. 312. qualis ei conveniat ſtatus in cerebro; ibid. 330

Somnus quid ſit reſpectu animæ, PE. 118. 119

Somni finis & neceſſitas, PR. 253

Somno qualis conveniat ſtatus in anima, PR. 14. qualis in organis ſenſoriis, ibid. 247. qualis in cerebro, ibid. 248

Somnus profundus quomodo differat a communi, PE. 119

Sophiſma, L. 606. ortus, ib. 619

Sorites. Definitio generalis, L. 445. quando demonſtratio, ib. 525

Sorites categoricus. Fundamentum, L. 437. definitio, ib. 438. reſolutio in categoricos, ibid. 439. uſus, ib. 440
- *crypticus,* L. 446
- *demonſtrativus,* L. 425
- *hypotheticus.* Fundamentum, L. 441. definitio, ib. 442. reſolutio, ib. 443. uſus, ib. 444.

Sors æqua bonorum & malorum quoad mala phyſica num repugnet ſapientiæ & bonitati divinæ, TN. T. 2. 552. 553

Spatium. Definitio, O. 589. quid ſit, PR. 106. modus ad ejus notiones perveniendi, O. 588. 590. unde oriatur, ib. 591. ejus continuitas, ib. 592. in abſtracto quale, ib. 593. ejus extenſio, ib. 594. notio imaginaria, ib. 599. quando detur, ib. 600. ejus notio communis qualis, ib. 611. diverſitas a rebus & earum exiſtentia, ib. 601. partes actuales, ib. 612. analogia inter ipſum & numerum, ib. 613. quale ſit ens, ib. 787. quomodo diſtincte cognoſcatur, TN. T. 1. 146. unde notioni ejus lux affulgeat, ib. 146. 148. quando cœperit, ib. 792. quomodo a Deo factum, ibid. 796. num creatum fuerit, ib 796. an extra mundum detur, ib. 795. cur orga-

organum ſenſorium Dei eſſe nequeat, ib. 159. cur Deus non impleat, TN. T. 2. 44
Spatium in abſtracto an ſit ens reale, O. 599. ejus uniformitas, ib. 598
Spatium mobilis. Definitio, O. 651. quid ſit, ib. 650
Spatiorum a mobili deſcriptorum æqualitas unde, O. 656. 660. inæqualitas unde, ib. 658. 661
Spatium imaginarium cur a ſe concipi nequeat, TN. T. 1. 54
Spatii imaginarii idea quomodo naſcatur, PR. 104. 106
Species. Definitio, L. 43. O. 233. diviſio, L. 46. notio qualis, ib. 180. O. 241. ubi ex exiſtant, L. 55. quomodo determinentur, ibid. 69. quomodo diſtinguantur, ib. 70. differentia, ib. 71. quomodo definiantur, ib. 169. & ſeqq. quomodo agnoſcantur, ib. 176. quando probationem ingrediatur inſtar conditionis, ib. 236. quando probabiliter cognoſcatur, ib. 553. prædicata conditionata, ib. 230. quænam notio praxi communi reſpondeat, O. 245. quænam praxi Mathematicorum, O. 246. unde poſſibilitas ejus cognoſcatur, ib. 263. an omnes in diſciplinis enumerandæ, ib. 264 quatenus eodem modo determinentur, ib. 253. quando rei conveniant, PE. 371
Speciei ejusdem quænam ſint, O. 270
in corpore repræſentatio, PR. 395
notio quid involvat, L. 180. quomodo reperiatur, ibid. 682. 684
prædicata ſingulis individuis communia, L. 229. 232
conditionata quomodo individuis applicanda, L. 230
a Specie ad genus argumentatio erronea, L. 610. 611
a Specie una ad alteram argumentatio erronea, L. 612
Species impreſſa. Definitio, PR. 112
infima, L. 46
Species compoſitorum quomodo determinentur, O. 539
Species rerum num tactu diſcerni posſint, PR. 173. quomodo cognoſcantur, TN. T. 1. 147
Specierum diverſarum fons, O. 251
notiones quomodo abſtrahantur, O. 283
ſigna, O. 269. 270
Specificatio actionum undenam ſit, TN. T. 1. 878
Specioſa generalis quid ſit, PE. 297
Speculum rei alterius quomodo ſit ens unum, TN. T. 1. 784
perfectionum divinarum creatura, TN. T. 1. 785
Spes. Definitio nominalis, PE. 796. realis, ib. 800. objectum, ib. 797. 798. ortus, ib. 799. gradus, ib. 801. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 803. quo ſenſu Deo tribuatur, TN. T. 2. 255. quænam ſperare dici nequeat, ib. 256
Spinoſa fuit Fataliſta, TN. T. 2. 528. ejus vita, ib. 671
Spinoſiſmus. Definitio, TN. T. 2. 671. quibus principiis nitatur, ib. 687. cum atheiſmo confertur, ibid. 716. evertitur, ib. 711
Spinoſiſta quinam dicendus, TN. T. 2. 678. cur ſit irreligionarius, ib. 714
Spiritualitas animæ humanæ, PR. 645
Dei aſſerta, TN. T. 1. 124. juxta S. S. ib. 132. demonſtrata, TN. T. 2. 186. qualis ſit, TN. T. 1. 1007
Spiritus. Definitio, PR. 643. incorruptibilitas, ib. 669. rationalitas, ib. 673. ſimplicitas, ib. 658. num a ſpi-

ritu generari queat, PR. 660. quomodo oriri poſſit, ib. 661. quomodo interire poſſit, ib. 670. cur eo, quo corpus, modo interire nequeat, ib. 668. cur ſapientiæ ſit capax, ib 693. qualis ſit Deus, TN. T. 1. 125. 138. 387

Spiritus perfectiores anima humana num dentur, PR. 657

Spiritus contingens. Definitio, PR. 662. qualis ſit ortus ejus, ib. 664. 665. quod a neceſſario creandus, ib. 663. poſſibilis, TN. T. 1. 139

Spiritus independens quale ſit ens, TN. T. 1. 126. quænam ejus attributa, ib. 127. & ſeqq.

Spiritus limitatus cur ſit finitus, PR. 645. cur non ſit perfectus, ib. 694

Spiritus neceſſarius. Definitio, PR. 662

Spiritus perfectiſſimus. Definitio, PR. 646. ſimplicitas, ib. 659. Deus eſt, TN. T. 1. 387. juxta S. S. ib. 422. ejus ſignum naturale, ib. 402 quinam ſit, TN. T. 2. 186

Spontaneæ actiones quando ſint, PE. 933

Spontaneitas. Definitio, PE. 933

Stare ſolem quid ſignificet, L. *not.* 942

Statua. Definitio, PR. 89

Status. Definitio, O. 705. diviſio, ib. 706. identitas, ib. 707. diverſitas, ib. 708. mutatio, ib. 709. 710

Status mutatio unde, O. 725. cur continua, ib. 729

Status externi vis activæ mutatio, C. 165

Statuum alternatio in Deo non datur, TN. T. 1. 212

ſucceſſio cur in Deo non detur, TN. T. 2. 48

Status animæ cur continuo mutetur, PR. 58. qualis in ſomno quieto, ib. 59. qualis in ſomno, apoplexia & deliquio, ib. 15. quomodo alternent, ib. 256. qualis ſit poſt mortem, ib. 745. 748

Status futurus quomodo ex præſente colligatur, PR. 435

Status mentis ex aliis naſcens per imaginationem, PE. 422. per ſyllogiſmos categoricos, ib. 404. 405. hypotheticos, ib. 406. disjunctivos, ib. 407. per conſequentiam immediatam, ib. 421

Status præſens mentis quomodo ex aliis enaſcatur, PE. 405. quomodo gravidus futuri, ib. 408. 409. 423. 424. quomodo impregnetur, ib. 408

Status perceptionum diſtinctarum quinam ſit, PE. 45. quando in anima detur, PR. 13

Status perceptionum obſcurarum quinam ſit, PE. 47

Status præexiſtentiæ animæ qualis ſit, PR. 706. & ſeqq.

Status præteritus quomodo ex præſente colligatur, PR. 435

Structura. Definitio, C. 275. ratio, ib. 279

Studii logici initium, L. 1197

Stylus qualis conveniat revelationi divinæ, TN. T. 1. 491 & ſeqq. 496

Stylus oratorius cur ex philoſophia proſcribendus, 143. D.

Stylus philoſophicus. Definitio, 133. D. ſuprema lex, 134. D. ſimplicitas, 142. D.

Suaſio quid ſit, TN. T. 1. 983

Subjectum. Definitio, L. 197. O. 711. quotuplex, L. 237. quando apparenter idem, ib. 318. quando apparenter diverſum, ib. 323. quando propoſitionem probabilem reddat, ib. 560. notio communis qualis, O. 712

Subjecti determinatio. Definitio, L. 225. in oppoſitis, ib. 288
notio in propoſitione vera, L. 504. 519
Sublationis mali phyſici & moralis effectus, TN. T. 1. 555. 556
Submultiplex. Definitio, O. 385. qualis pars, ib. 386
Subreptionis vitium in experiundo, L. 638
Subſtantia. Definitio, O. 768. qualis ſit, ib. 769. 873. quænam notio uſui loquendi conformis, ib. 77. qualis fuerit Carteſio, ib. 772 & Leibnitio, ib. 771. 794. qualis ſit notio communis, ibid. 773. qualem definiverint Scholaſtici & Carteſius, ib. 772. ejus mutabilitas, ibid. 774. vis, ib. 776. continuus agendi conatus, ib. 777. mutatio qualis, ib. 778. quænam entia ſubſtantiæ ſint, ib. 793. qualis ſit ens infinitum, ib. 847. qualis ſit Deus, TN. T. 1. 1119
Subſtantiæ definitio in Spinoſiſmo, TN. T. 2. 674 682. 683. 684. aſeitas a Spinoſa non demonſtrata, ib. 700. infinitudo in genere a Spinoſa non demonſtrata, ib. 702. eadem deſtructa, ib. 703. unicitas a Spinoſa non demonſtrata, ib. 704. eadem deſtructa, ib. 705
Subſtantia agentis a Deo conſervatur, TN. T. 1. 876
compoſita. Definitio, O. 794
prima. Definitio, TN. T. 2. 310. quænam ſit, ib. 311
primaria. Definitio, TN. T. 2. 310. quænam primariæ ſint, ib. 313
ſecunda. Definitio, TN. T. 2. 310
ſecundaria. Definitio, TN. T. 2. 310. quænam ſint, ib. 312
ſimplex. Definitio, O. 794. in loco eſſe nequit, TN. T. 1. 1033. tota præſens enti alteri, ib. 1027
ſimplices quomodo a Deo cognoſcantur, TN. T. 2. 98
ſimplicium ideæ quomodo oriantur, TN. T. 2. 309. in ſingulari quomodo reſultent, ib. 96. præſentia inter ſe, TN. T. 1. 1031
ſimplicium finitarum contingentia, TN. T. 2. 329
Subſtantiæ limitatæ quænam ſint, TN. T. 2. 312
Subſtantiarum plurium poſſibilitas demonſtrata, TN. T. 2. 698
impoſſibilitas a Spinoſa demonſtrata, ib. 697
Subſtantiale in corporum ortu & interitu conſervatur, TN. T. 1. 831. 833
Subſtantiale in compoſito quidnam, O. 792
Subſtantialis immutabilitas in modificationibus, O. 832
Subſtantialitas Dei qualis, TN. T. 1. 1005. T. 2. 47
Subſumtio, L. 357
Subtilitas nimia quando non accuſanda, TN. T. 1. 46
Succeſſiva. Definitio, O 569
Succeſſivorum nexus qualis, C. 23. 24. quod detur in mundo adſpectabili, ib. 54
Succeſſivorum ſeries plures connectendi modus, C. 37
Sufficientiſſimus ſibi ipſi quinam dicatur, TN. T. 1. 427

Sumtio quando contradictoria, O. 41.42. quando a contradictione libera, ibid. 45. quomodo id detegatur a priori, ib. 46 a poſteriori, ib. 47. quomodo idem demonſtretur, ib. 49. 50. quando poſſibilis, ib. 86

Sumtiones ſyllogiſmorum, L. 330

Superficiaria tractatio. Definitio, L. 868. cur falſa de ea judicia, ib. 869. diſcrimen a ſolida, ib. 870

Superflui. Definitio, L. 789

Superiorum. Definitio, L. 447

Supernaturale. Definitio, C. 510. vide *miraculum.* quid ſit in anima, PR. 70. num per eſſentiam ejus poſſibile, ib. 70

Supra rationem quid ſit, T N. T. 1. 454. num quod ſupra rationem, ſit contra eandem, ib. 461

Surdus cur nullas habeat ideas audibiles, PR. 146

Syllogiſmus. Fundamentum, L. 348. definitio, ib. 327. partes, ibid. 328. regulæ, ib. 329. 332. 333. 349. & ſeqq. 355. quomodo a crypſi liberandus, ib. 313. concatenatio, ib. 463. quando concluſio vera, ib. 508. quando falſa, ib. 509. 510. quando ex præmiſſis non ſequatur, ib. 511. 512. uſus indiſpenſabilis in demonſtrando, ib. 531. uſus in diſputando, ib. 1065.

affirmans, L. 336

biformis. Fundamentum, L. 458. definitio, ib 460. modus, ib. 459. in ſimplices reſulutio, ib. 461. cur ſit compendium argumentandi, ib. 462

categoricus, L. 356

multiplex. Definitio, L. 455

varietas, ib. 456. reſolutio in plures, ib. 457

compoſitus, L. 377

crypticus. Definitio, L. 360. quomodo a crypſi liberetur, ib. 413. & ſeqq.

cryptici ortus, PE. 401

compoſitus, L. 438. quomodo a crypſi liberandus, ib. 415

di junctivus. Fundamentum, L. 391. 392. definitio, ib. 390. modi, ib. 393. ad primam reductio, ib. 394

hypotheticus ſ. *conditionalis.* Fundamentum, L. 381. 382. definitio, ibid. 378. modi, ib. 383. 384 ad primam figuram reductio, ib. 386. æquipollentia cum categoricis, ib. 387. evidentia, ib. 388. quando reductio ad primam figuram difficilis, ib. 389. principium generale, ib. 429. ortus varius, ib. 417. 419. 421. 424. 428

negans, L. 336

particularis, L. 337

proprius, L. 347. in prima figura, ib. 371

ſimplex, L. 356

univerſalis, L. 337

Syllogiſmi primitivi quotnam dentur, PR. 407

Syllogiſmorum forma cur in demonſtrationibus lateat, PE. 400. uſus in ortu ſtatuum mentis explicando, ib. 405 & ſeqq. uſus in inveniendo, ib. 465. & ſeqq.

Synec-

Synecdoche, L. *not.* 144
Synonymia. Definitio, L.325
Syſtema, L. 859
Syſtema cauſarum occaſionalium. Definitio, PR. 589. inventor & defenſores, ib. 589. æquipollentia cum ſyſtemate influxus, ib. 602 cur pugnet cum principio rationis ſufficientis, ib. 606. cur ordini naturæ adverſum, ib. 607. cur non ſit probabile, ib. 608
Syſtematis cauſarum occaſionalium uſus ſingularis, TN. T. 1. 472
Syſtematis coſmologici auctoris prærogativa inſignis, TN. T. 1. 760
Syſtema explicandi commercium animæ & corporis. Definitio, PR. 530. uſus, ib. 531. poſſibilitas afferta, ib. 555. falſitas unde concludatur, ib. 532. 533. ſuppoſitum generale, ib. 537. 542. inutilitas in theologia & philoſophia practica, ibid. 586. num in philoſophiam practicam influat, ibid. 538. num ſcripturæ ſacræ contradicere poſſit, ib. 545. num libertati inimica eidem admiſceri poſſint, ib. 544. 548. cur philoſophus in id inquirere debeat, ib. 552
Syſtema fallax de commercio animæ & corporis, PR. 556
Syſtema ignorantiæ de commercio animæ & corporis num detur, PR. 554
Syſtema influxus phyſici. Definitio, PR. 560. quod ſit hypotheſis philoſophica, ib. 564. vid. *influxus phyſicus.*
Syſtema harmoniæ præſtabilitæ. Definitio, PR. 612. æquipollentia cum ſyſtemate influxus phyſici, ib. 621. prærogativa præ ceteris, ibid. 620. 639. probabilitas ingens, ib. 638. an exigat miracula perpetua, ib. 622. 632. cur tanquam impium non recte traducatur, ib. 628. cur objectionibus Socinianorum adverſus præſcientiam Dei oneretur, ib. 634. cur ad operationes gratiæ non ſit extendendum, ib. 641

T.

Tactus. Definitio, PE. 73. viſus vicarius, PR. 162. & ſeqq. uſus in ſimilibus & diſſimilibus, generibus & ſpeciebus rerum dignoſcendis, ib. 172. 173. in numerando, ib. 174. in magnitudinibus & figuris diſcernendis, ib. 175. 176. in ideis linearum & figurarum geometricarum comparandis, ib. 163. & ſeqq.
Tædium. Definitio, PE. 518. conſtantia, ib. 520. gradus, ib. 521. 522. mutabilitas, ib. 571. 627. mutatio, ib. 534. quale ſit ens, ib. 535. quando cum voluptate coëxiſtat, ib. 526. in qua perceptione conſiſtat, ibid. 536. quando adverſus voluptatem prævaleat, ib. 527. quando non percipiatur, ib. 528. cur ex mali cognitione percipiatur, ib. 560. quando ab eo ad voluptatem valeat argumentatio, ib. 666. quando ex malo apparente ſequatur, ib. 576. quomodo ex bono ſequatur, ib. 577. 578. quando majus appareat, ib. 598. num affectus ſpecies ſit, ib. 617. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 519. cur avertat attentionem ab objecto, PR. 372. cur in Deum non cadat, TN. T. 2. 205. quo ſenſu Deo tribuendum, ib. 206
Tædio quænam in corpore reſpondeant, PR. 500
Tædia ſenſuum quænam ſint, PE. 553
Tædium mixtum quale ſit, PE. 525
Technologia. Definitio, 46. D. principia, 106. D. cur phyſicæ poſtponenda, 107. D.

Tectum quid dicatur reſpectu intellectus, TN. T. 1. 179

Teleologia. Definitio, 78. D. uſus in cognitione Dei, 94 D. an poſt theologiam naturalem tradenda, 95. D.

Teleſcopiorum uſus in notionibus diſtinctis formandis, L. 655

Tempus. Definitio, O. 572. 573. modus ad notionem ejus perveniendi, ib. 571. exiſtentia, ib. 574. diverſitas a rebus ad earum exiſtentia, ib. 575. poſſibilitas, ib. 576. ejus notio imaginaria, ibid. 581. 577. partes actuales, ib. 583. cur per lineam rectam repræſentari poſſit, ibid. 582. quemodo menſuretur, ib. 585. notio ejus communis qualis ſit, ib. 586. ejus analogia cum numero, ib. 587. quale ſit ens, ib. 788. quomodo diſtincte cognoſcatur, TN. T. 1. 146. unde notioni ejus lux affulgeat, ib. 146. 148. quando cœperit, ib. 792. quomodo fecerit Deus, ib. 797. cur non exiſtat Deo ſolo exiſtente, TN. T. 2. 49

Tempus futurum, O. 584
- *præſens,* O. 584
- *præteritum,* O. 584

Tenebræ animæ quid ſignificent, PE. 36

Tentamen defenſionis. Definitio, L. 1030

Terminus. Definitio, L. 35. O. 468. ſignificatus, L. 36. quando vagus, ib. 129. quando eum intelligere nobis videamur, ib. 130 quando ſignificatus diverſus, ib. 142. 143. quando mutetur ſignificatus, ib. 145. quando duo ſunt proprii ſignificatus, ib. 146. quando notionem in memoriam revocet, ib. 114
- *abſtractus,* L. 110
- *æquivocus,* L. 321
- *clarus.* Definitio, L. 80. cur ſit reſpectivus, ib. 81. 83. quando fiat obſcurus, ibid. 85. quando inanis, ib. 147
- *communis,* L 113
- *complexus,* L. 107
- *concretus,* L. 110
- *extremus,* L. 331
- *familiaris,* L. 131. 132
- *fixus.* Definitio, L. 127. neceſſitas in applicatione definitionum, ib. 1195
- *homonymus,* L. 321
- *improprius,* L. 144
- *inanis,* L. 37. quid denotet, O. 63. 64. num per eum reddi poſſit ratio, ib. 65
- *major,* L. 334
- *minor,* L. 334
- *medius,* L. 331
- *negativus* Definitio, L. 208. quando propoſitionem negativam efficiat, ib. 209
- *obſcurus.* Definitio, L. 80. quod ſit relativus, ibid. 81. 83
- *philoſophicus.* Definitio, 139. D. uſus, 141. D.
- *poſitivus,* L. 208
- *proprius,* L. 136
- *ſimplex,* L. 107
- *ſingularis,* L. 113
- *vagus,* L. 127

Terminus a quo & ad quem. Definitio, C. 161

Termini ad definitionem requiſiti, L. 157. cur debeant eſſe clari, ib. 160. 161. 162
- ad propoſitionem requiſiti, L. 316
- in philoſophia admittendi, 109. D.

Ter-

Termini ubi definiendi, O. 379. cur minus latini tolerandi, ib. 124. eorum identitas, ib. 469
ἄγραφοι ſeu in S. S. non extantes, num de Deo uſurpandi, TN. T. 1. 77
ontologici quales ſint, O. 13. 14. 16. cur obſcuri videantur, ib. 15. & ſeqq.
Terminorum uſus in abſtractionibus, L. 120
in notionibus determinatis, L. 122
Terror. Definitio nominalis, PE. 827. realis, ib. 829. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 830. quando iræ permiſceatur, ib. 865. cur Deo tribui nequeat, TN. T. 2. 260
Terror deſinens qualis, PE. 828.
Tertia mentis operatio, PE. 366.
Teſtis auritus. Definitio, L. 586. quando oculato æquivaleat, ib. 587. quando obliviſcatur, ib. 588. quando veritatem facti non aſſequatur, ib. 589. 590
Teſtis oculatus, L. 586.
Theatrum machinarum, L. 718
Theologi officium circa ſyſtemata explicandi commercium animæ & corporis, PR. 546
Theologi quinam dicantur Gentilibus, TN. T. 1. 1
Theologiæ diviſio apud Gentiles, TN. T. 1. 1
Theologia civilis, quænam olim dicta, TN. T. 1. 1
Theologia fabuloſa, quænam olim dicta, TN. T. 1. 1
Theologia naturalis. Definitio, 50. D. TN. T. 1. 1. principia, 89. D. unde hauriat principia, PE. 7. cur naturalis appellatur, TN. T. 1. 1. qua methodo tractanda, ib. 2. & ſeqq. quodnam habeat objectum, ib. 4. quibus utatur principiis, ib. 8. num detur, ib. 23. quorum cauſa tradatur, ib. 3. cur per ſcientiam definiatur, ib. 5. cur ſatiet animum ſciendi cupidum, ib. 17. cur non negligenda Chriſtianis, ib. 18. quasnam philoſophiæ partes præſupponat, ib. 11. an cedat in præjudicium revelatæ, ib. 20. unde auxilium expectet, ib. 22. qualis cum Idealiſmo conſiſtat, TN. T. 2. 635
Theologiæ naturalis uſus in jure naturæ, TN. T. 1. 21. in refutandis atheis, ib. 12. in confutandis Naturaliſtis, ib. 20. interpretanda S. S. quoad articulos mixtos ib. 600
Theologiæ naturalis ſyſtemata communia qua laborent imperfectione, TN. T. 1. 6
Theologiæ naturali num periculum immiuere poſſit a Pſychologia rationali, PR. 6
Theologia revelata, cur non indigeat definitione nominali Dei, TN. T. 1. 9
Theologiæ revelatæ & naturalis quoad modum tractandi differentia, TN. T. 1. 9
Theorema. Definitio, L. 272. eadem inveſtigandi habitus, quomodo comparetur ib. 696
Theorema generale quem habeat uſum, O. 368
Theoria. Definitio, PR. 467. quando completa, quando incompleta, ib. 467
Theoriæ omnes Deo perſpectæ, TN. T. 2. 126
Theſis. Definitio, L. 1054
D. *Thomas* laudatur, TN. T. 1. 546. 683. 799. non omnia argumenta pro exiſtentia Dei allata tanquam genuina admiſit, TN. T. 1. 799. quibus armis cauſam Dei defendat, TN. T. 2. 497

Timor.

Timor. Definitio, PE. 823. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 826. cur Deo nullo modo tribui queat, TN. T. 2. 258
Totum. Definitio, O. 341. cur parte majus, ib. 358. quænam ejus partes, ib. 419
Totorum æqualium compoſitio ex partibus æqualibus, O. 373
Totorum inæqualitas partis acceſſione non mutata O. 375
Tractatio ſolida & ſuperficiaria, L. 868. ſqq.
Tractio. Definitio, C. 339. qualis ſit, ib. 340
Tracti vis, C. 374. 376
Traduciani quinam dicantur, PR. 702
Tranſitus animæ ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum, cur poſſibilis, PR. 717. quomodo fiat, ib. 718
Triſtitia. Definitio nominalis, PE. 619. realis, ib. 623. qualis ſit, ib. 620. unde oriatur, ib. 621. cujusnam ſit ſignum, ib. 622. quinam vocabuli ſignificatus uſui loquendi conformis, ib. 625. qualem averſionem involvat, TN. T. 2. 223. quo ſenſu Deo tribuatur, ib. 224. cur in Deo non arceat gaudium, ib.
Truſio. Definitio, C. 338. qualis ſit, ib. 340
Truſi vis, C. 374. 376
Tyro, officium ejus in inveſtiganda veritate, L. 712

V.

Vacillatio animi, PE. 831. cur Deo tribui nequeat, TN. T. 2. 268
Vectio. Definitio, C. 355. quomodo fiat, ib. 370. ſeqq. quando ceſſet, ib. 373
Vecti vis, C. 375
Vehementia in affectibus unde, PR. 507. 509. 511
Ventus impetuoſus quo ſenſu dicatur malus, TN. T. 1. 565
Vera reſolutio problematis, L. 841. 842
Verba, quomodo ſeſe habeant in revelatione divina quoad numerum, TN. T. 1. 492. quoad qualitatem, ib. 493
Verba alterius, quomodo intelligantur, L. 873
a rebus, quinam diſcernere valeat, ib. 1124. 1125
in refutatione vitanda, L. 1026
Verborum & rerum confuſio, L. 804. 805
Verborum ſenſus verus, quomodo vindicetur, L. 1035
uſus circumſpectus, ib. 148
Verbis in alterum injuriis quinam utatur in impugnatione, L. 1173
Veri Dei ſignum naturale, TN. T. 1. 402. juxta S. S. ib. 423
Veritas. Definitio nominalis, L. 476. O. 495. realis, L. 484. requiſita ejus, ib. 544. quando certo cognoſcatur, ib. 545. quot modis inveſtigetur, ib. 633. quinam inveſtigandæ par ſit, ib. 712. modi varii a priori eam inveſtigandi, ib. 694. & ſeqq. quinam eam a poſteriori dijudicare valeat, ib. 1129. latens cur non niſi ex cognitis eruatur, ib. 708. quinam eam eruere valeat, ib. 709. 710. an diſputando eruatur, ib. 1086. ejus in rebus fons, O. 498. quænam notio ſit ſignificatui recepto conformis, ib. 502. differentia a ſomnio, ib. 493. quomodo a priori eruatur, PE. 460. 466. & ſeqq. omnis unde, TN. T. 1. 190. T. 2. 177. quando ei pretium recte ſtatuatur ex utilitate, TN. T. 1. 292. quomodo dependeat ab inventore, ib. 292. quænam neceſſaria,

ceſſaria, quænam arbitraria, ib. 536. a Deo certo cognita, TN. T. 2. 143
Veritatis criterium. Definitio, L. 494. in quo conſiſtat, ib. 495
divinum, TN. T. 2. 145
definitionum examen, L. 919
omnis autor Deus, TN. T. 2. 177
Veritatem facti quinam nor't, L. 585. quomodo ea in animo obliteretur, ib. 588
in *Veritate inveſtiganda* quænam tolerentur, O. 50
Veritates omnes in ideis divinis contentæ, TN. T. 2. 176
Veritatum nexus quomodo detegatur, PR. 447
Veritas determinata quorumnam ſit, C. 106. contingentium in mundo, ib. 107. futurorum undenam ſit, TN. T. 1. 536
hiſtoriæ naturalis quomodo cognoſcatur, L. 911. quomodo inveſtigetur, ib. 775. 776. 777
hypotheſium philoſophicarum, L. 577
hypothetica propoſitionis veræ, L. 505
logica. Definitio, L. 476. 484. quomodo a tranſcendentali dependeat, O. 499
narrationis, L. 545. 591. quomodo dijudicetur, ib. 774. 910
propoſitionis quomodo agnoſcatur, L. 487. 488. in quo conſiſtat, ib. 537. unde a priori innoteſcat, ib. 515. 528. 925. quando alterum ejus convincas, ib. 955. quomodo perſpiciatur, PR. 446
propoſitionis negativæ criterium, L. 498. divinum, TN. T. 2. 148
religionis naturalis unde demonſtretur, TN. T. 2. 521
revelatæ unde demonſtretur, TN. T. 2. 522
rerum a quibus principiis pendeat, O. 76
ſcripti hiſtorici quomodo examinetur, L. 773
Veritates connexæ, L. 847
contingentes. Definitio, TN. T. 1. 465. quomodo in earum determinationem ab æterno influat decretum, ib. 538. cur iis revelatio contradicere poſſit, ib. 466
neceſſariæ. Definitio, TN. T. 1. 465. cur revelatio iis contradicere nequeat, ib. 466
ontologicæ cur plurimis exemplis illuſtrandæ & quomodo, O. *not.* 490
univerſales cur ab imaginibus non ſeparandæ, O. 377. quod a Deo cognoſcantur, TN. T. 1. 162. quomodo cognoſcantur, ib. 270. quod cognoſcantur ab æterno, ib. 291
univerſalium nexus, PE. 482. unde pendeat, PR. 445. 448. in quo conſiſtat, TN. T. 1. 271. quomodo a Deo cognoſcatur, ib. 272. 273. independentia a libertate voluntatis divinæ, TN. T. 2. 281
Veritatum geometricarum evidentia, PE. 18

 Veri-

Veritatum levium & ſterilium inventio an Deum dedeceat, TN. T. 1. 293
mathematicarum cognitio hiſtorica, 14. D.
Verum a falſo qui diſcernere poſſit, L. 1116. & ſeqq. cur quis narrare nolit, L. 591
Vetatio quid ſit, TN. T. 1. 985
Vetus. Definitio, O. 862
Via lactea eſt ſtellularum innumerarum congeries, L. *not.* 655
Vigilantibus qualis ſit ſtatus animæ, PR. 14. 251
Vis quomodo intendatur & remittatur, C. 424. quænam in actionem impendenda, ib. 343. qualis in conflictu gignatur, ib. 379. quomodo a facultate differat, PR. 54. qualis Deo tribuenda, TN. T. 1. 116. quomodo eidem inſit, TN. T. 2. 73
Vires. Definitio, O. 722. neceſſarius cum actione nexus, ib. 723. in quo ille conſiſtat, ib. 724. qualis notio fuerit philoſophis, ib. 761. quale ſit principium, ib. 869. 870. quando ex iis non ſequatur actio, ib. 728. quomodo per lineas exponantur, ib. 740. cognitio mathematica, ib. 742. modus eas metiendi, ib. 743. diffuſio in compoſito, ib. 744. in partes æquales diviſio, ib. 745. identitas, ib. 736. quantitas, ib. 739. diverſitas, ib. 736. menſurabilitas, ib. 741
Vires veritatis inveniendæ, L. 1105. & ſeqq. earum æſtimatio quando probabilis, ib. 1106. unde dijudicatio ſpecialis pendeat, ib. 1112. & ſeqq.
Virium æqualitas in corporibus inæqualibus, C. 428. inæqualitas in æqualibus, ib. 425. & inæqualibus, ib. 426. 427. identitas, ib. 420. modificatio per vim elaſticam in conflictu, ib. 448. 452. ratio in corporibus eadem celeritate latis, ib. 421. in percuſſione amiſſarum conſervatio, ib. 486
Vis activa corporis, C. 135. unde ſit, ib. 141. modus, ib. 152. ſubſtantialitas, ib. 169. 178. cur ſubſtantia appareat, ib. 192. quomodo concipienda, ib. 167. ſtatus extrinſecus, ib. 164. vid. *vis motrix*. Dei, TN. T. 1. 104. iuxta S. S. ib. 106
Vis paſſiva. Definitio, C. 130
Vis animæ quod detur, PR. 53. cur ſit unica, ib. 57. ejus effectus, ib. 60. 61. qualis ſit, ib. 63. quodnam primo loco producat, ib. 65 cur certis legibus adſtringatur, ib. 76. quo tendat, ib. 183. qualis ſit in ſyſtemate influxus phyſici, ib. 565
Vis animæ in corpus tranſiens, PR. 567. effectus, ib. 571
Vis corporis in ſyſtemate influxus phyſici, PR. 565. in animam tranſiens, ib. 505. hujus effectus, ib. 569
Vis derivativa. Definitio, C. 362. unde derivetur, ib. 363. quomodo determinetur, ib. 364. quomodo explicetur, ib. 365. qualis ſit effectus, ib. 478
Vis elaſticæ menſura, C. 412. 413. quantitas unde pendeat, ib. 409. 411. quantitas per conflictum acquiſitæ, ib. 414. 416. 419. ex percuſſione, ib. 444. actio in conflictu, ib. 446. 450
Vis in compoſito unde ſit, O. 795
Vis inertiæ. Definitio, C. 130. unde ſit, ib. 131. in quo conſiſtat, ib. 319. quomodo percipiatur, ib. 297. cur ſit phænomenon, ib. 298. quando percipiatur, PR. 107. quomodo ejus idea in anima naſcatur, ib. 108
Vis mortua. Definitio, C. 356

Vis motrix. Definitio, C. 137. in quo conſiſtat, ib. 149. modificatio, ib. 153. undenam ſit, ib. 180. ſtatus intrinſecus, ib. 154. modificationis ratio, ib. 306. quale ſit phænomenon, ib. 300. quomodo apparere debeat, ib. 301. cur ſit phænomenon, ib. 296. quali modo percipiatur, ib. 295. quomodo percipiatur, PR. 109. quomodo idea ejus naſcatur, ib. 110. quod per influxum phyſicum extinguatur, ib. 576. & de novo oriatur, ib. 577. qualis in corporibus, cur Deo repugnet, TN. T. 2. 65

Vis paſſiva vid. *vis activa*

Vis primitiva. Definitio, C. 358. quid ſit, ib 360. quid inde pendeat, ib. 361. unde cognoſcatur, ib. 359

Vires primitivæ Scholaſticorum qualitates occultæ, TN. T. 1. 436

Vis repræſentativa univerſi num conveniat omni ſyſtemati explicandi commercium animæ & corporis, PR. 547. num ſit ſufficiens principium Pſychologiæ rationalis, ib. 529. num ex ea ratio reddi poſſit notionum, ib. 392. judiciorum, ib. 402. 410. 411. ratiociniorum, ib. 405. conſequentiarum immediatarum, ib. 408. 409. rationis, ib. 453. ingenii, ib. 473. appetitus ſenſitivi, ib. 497. averſationis ſenſitivæ, ib. 498. affectuum, ib. 506. appetitus rationalis, ib. 519. averſationis rationalis, ib. 519. qualis ſit in Deo, TN. T. 2. 71. qualis actus, ib. 72

Vis viva. Definitio, C. 357. geneſis, ib. 378. ortus & interitus, ib. 484. variatio, ib. 484

Virium vivarum menſura, C. 481. & ſeqq. in conflictu conſervatio, ib. 476. 480. 485. in tota natura conſervatio, ib. 487

Virium contrariarum definitio, C. 283. effectus, ib. 284. 341. 342

Virium productricium & productarum æqualitas, C. 479

Vires agendi Deus largitur, TN. T. 1. 876. quomodo largiatur, ib. 877

Viſibilium quodnam attentionem in ſe trahat, PR. 361

Viſio, Viſum. Definitio, TN. T. 1. 476. ſtatus cerebri in eadem, ib. 478. 485. cur in ecſtaſi vel quaſi ecſtaſi contingat, ib. 479. quando apparitio habeatur, ib. 488. num intellectus in ea operari poſſit, ib. 486. quantum cum ſomnio conveniat & diſconveniat, ib. 481. quomodo olim diviſa, PE. 76. quando fortior, quando debilior, PR. 137

Viſionis campus an extendi poſſit, PR. 263. 267

Viſio clara unde pendeat, PR. 132

diſtincta unde ſit, PR. 132

naturalis. Definitio, TN. T. 1. 480. quænam ſit, ib. 483

ſupernaturalis. Definitio, TN. T. 1. 480. quænam ſit, ib. 484

Viſionarii cur ſibi videre videantur, quæ imaginantur, PR. 210

Viſus. Definitio, PE. 69. quomodo acuatur, PR. 270. & ſeqq. Deo per eminentiam tribuendus, TN. T. 1. 1097. quid denotet in Deo, TN. T. 2. 261. quomodo eidem tribuatur, ib. 160

Vita quid ſit, TN. T. 1. 107. 108. quomodo Deo conveniat, ib. 113. juxta S. S. ib. 114

Vita creaturarum a Deo dependet, TN. T. 1. 1109

Vita Dei in quo conſiſtat, TN. T. 1. 1108

Vita elementorum rerum materialium, TN. T. 1. 1100

Vitium formæ in ſyllogiſmis. Defini-tio, L. 605. ſpecies, ib. 608. & ſeqq. 613. ſeqq
Vitium materiæ in ſyllogiſmis, L. 600
Vitium ſubreptionis in experiundo, L. 638
Vivum quid dicatur, TN. T. 1. 107
Ultimatio Dei, TN. T. 1. 92. T. 2. 33. juxta S. S. TN. T. 1. 99
Ultimatio entis quid excludat, TN. T. 1. 45
Unicum. Definitio, O. 283
Uniformitatis in ſtudio litterario regula quædam, O. *not.* 762
Unio animæ cum corpore, PE. 963. in quonam ſyſtemate habeat rationem ſufficientem, PR. 721. in quonam ſit naturalis, ib. 722. in quo conſi-ſtat, ib. 723. qualis detur in ſyſte-mate harmoniæ præſtabilitæ, ib. 724. in ſyſtemate influxus phyſici, ib. 725. in ſyſtemate cauſarum occaſionalium, ib. 726. quando incipiat, ib. 727. 728
Unio animantium ſe mutuo, PE. 660
Uniri quid ſit, O. 563
Unitas. Definitio, O. 328. 332. qua-lis ſit pars numeri vulgaris, ib. 361
Dei evicta, TN. T. 1. 1106. 1107. T. 2. 406. juxta S. S. TN. T. 1. 1108
creationis, conſervationis uni-verſi, TN. T. 2. 405
decreti divini, TN. T. 2. 387
Unitates diverſæ quænam, O. 338
eædem quænam, O. 336
Univerſalia prædicata quomodo particu-lariter prædicentur, L. 245
Univerſalium cognitio Deo vindicata, TN. T. 1. 289. T. 2. 106 107. quo-modo in eodem habeat locum, ib. 275. cur non ſit ſymbolica, ib. 276
Univerſalium cognitio intuitiva, PE. 327. explicata & illuſtrata, TN. T. 1. 275
Univerſalium dependentia mediata & im-mediata a ſe invicem, TN. T. 1. 257. a ſe invicem Deo perſpecta, TN. T. 2. 225
Univerſalium ſcientia Deo quomodo inſit, TN. T. 1. 303
Univerſalitas propoſitionum ex S. S. de-ductarum quomodo cuſtodienda, TN. T. 1. 600
Univerſum totum cur Deus videat in qua-libet parte, TN. T. 2. 183
Unum quo ſenſu quid ſimpliciter dica-tur, O. 334. quando entia, quate-nus una, ſimilia, ib. 335. quando diſſimilia, ib. 337
Unius mundi idea in Deo a quibusnam ponatur, TN. T. 2. 608
Vocabulum. Definitio, PE. 271. vis ſi-gnificandi, ib. 272. 273
Vocabula quando imperfecte intelligan-tur, PR. 438. quomodo intelligan-tur, ib. 428. cur juvent memoriam intellectualem, ib. 285. cur ea fa-cilius imaginemur viſibilibus, ib. 288. & aliis ſenſibilibus, ib. 289. quo ſenſu accipienda in theologia na-turali, TN. T. 1. 14. 15
Vocabulorum ideæ materiales, PR. 290. 291. uſus in juvanda reminiſcentia, ib. 300. in exercitio facultatis fin-gendi, ib. 342. in conſervanda re-flexione, ib. 384. cur facile memo-riæ mandentur, ib. 292. retinean-tur, ib. 293
Vocabulum eſſentialiter ſignificans. Defi-nitio, PE 303
Volitio. Definitio nominalis, PE 882. realis, PR. 527. quomodo naſcatur, PE. 891. num ſit ſpontanea, ib. 934. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 886

Volitionis actus quomodo oriatur, TN. T. 1. 318
mutatæ cauſa, PE. 928
omiſſio quid denotet, PE. 883
Volitiones num ſint per eſſentiam animæ determinatæ, PE. 940
Volitionum contingentia, PE. 935
lubentia, ib. 938
ſpontaneitas, ib. 934
Volitio temporaria cur non cadat in Deum, TN. T. 1. 320
Voluntas. Definitio, PE. 880. objectum, ib. 892. quomodo cogi dicatur, ib. 926. num cogi poſſit, ib. 927. quinam vocabuli ſignificatus receptus, ib. 886. quando illimitata, TN. T. 2. 211. quænam Deo competat, ib 184. in quodnam tendat, ib. 185
Voluntas antecedens. Definitio, PE. 920. quando conſequenti contraria, ib. 921
conſequens. Definitio, PE. 920. quando antecedenti contraria, ib. 921
approbans. Definitio, TN. T. 2. 214
Voluntas divina num ſit actus an facultas, TN. T. 1. 356. quod ſit actus unicus, ib. 355. quod non ſit caſus purus, ib. 432. an admittat rationem ſubjectivam, ibid. 338. num habeat motiva, ib. 312. quo tendat, ib. 383. in quod feratur juxta S. S. ib. 411. cur nullo modo feratur in incognitum, ibid. 317. quando tanquam ratio ultima allegari poſſit, ib. 439. qualis ſit, nimirum libera a coactione externa, TN. T 1. 321. juxta S. S. ib. 410. & interna; ib. 430. cogi neſcia, ib. 321. independens a rebus volitis, ib. 340. juxta S. S. ib. 410. æterna, ib. 319. juxta S. S. 409. illimitata, ib. 388. infinita, ib. 357. incomprehenſibilis, ib. 358. 359. captum hominis tranſcendens, ib. 391. immutabilis, ib 368. imperſcrutabilis, ib. 398. 442. juxta S. S. ib. 419. perfectiſſima, ib. 386. ſpontanea, ib. 322. 323. qualis ſit in particulari, ib. 441. de actionum humanarum directione, ib. 905. 906. 909. 910. 914. 915. 916. 921. cur illimitata, TN. T. 2. 188. cur unicus actus, ib. 190
Voluntatis divinæ æternitas, TN. T 2. 191
immutabilitas, ib. 308
lex, TN. T. 1. 390
libertas ſumma, TN. T. 2. 277
motivum, TN. T. 1. 389. T. 2. 193. juxta S. S. TN. T. 1. 407
notio quomodo prodeat, TN. T. 2. 209
Voluntatis divinæ cognoſcendæ modus a priori, TN. T. 1. 443. 445. cur difficilis, ib. 444. 446. quomodo utilis, ib. 446. quando tutior, ib. 444. quando probabilis, ib. 446
Voluntatis divinæ cognoſcendæ modus a poſteriori, TN. T. 1. 447
Voluntatis divinæ cognoſcendæ modus per revelationem, TN T. 1. 448
Voluntatis divinæ explicandæ principium, TN. T. 1. 446
Voluntas hominis qualis, PR 655. determinatio generalis, ib. 521. num vim repræſentativam univerſi excedat, ib. 519
Voluntas humana cur feratur in incognitum, dum fertur in cognitum, TN. T. 1. 317. cur mutabilis, ib. 368
Voluntas imperſcrutabilis quando dicatur, TN. T. 1. 397
Voluntas libera num cadat in bruta, PR. 763. Deo vindicata, TN. T. 1. 431. juxta S. S ib 123

Voluntas perfectiſſima. Definitio, PR.650
Voluntatis perfectiſſimæ ſignum naturale, TN. T. 1. 400. 401
Voluntas ſpiritus perfectiſſimi qualis ſit, PR. 651. 653
Voluntatis propriæ abnegatio, TN. T. 1. 971
Voluptas. Definitio, PE. 511. conſtantia, ib. 513. gradus, ib. 516. 517. mutatio, ibid 534. quando adverſus tædium prævaleat, ib. 527. in qua perceptione conſiſtat, ib. 536. quando non percipiatur, ib. 528. cur ex eadem re ab omnibus non eadem percipiatur, ib. 530. num ſit affectuum ſpecies, ib. 607. quomodo ab ea ad tædium valeat argumentatio, ib. 644. 666. quænam ex cognitione & inventione veritatis percipiatur, ib. 532. quænam ex cognitione boni, ib. 558. 559. 612. quinam vocabuli ſignificatus uſui loquendi conformis, ib. 512. cur conſervet attentionem, PR. 371. quid ei in corpore reſpondeat, ib. 499. Dei ex felicitate hominum, TN. T. 2. 234. ex cognitione philoſophica profecta, 37. D.
Voluptatis divinæ conſtantia, TN. T. 2. 202
Voluptate quanta fruatur Deus, TN. T. 1. 1084
Voluptates ſenſuum quænam ſint, PE.552
Voluptas apparens. Definitio, PE. 514
  mutabilitas, ib. 562. mutatio, ib. 563. cum vera confuſio, ib. 537. 538
  mixta. Definitio, PE. 523.
  ortus, ib. 524
  ſimplex, PE. 523
  ſumma Deo vindicata, TN. T. 2. 200. qualis ſit, ib. 201
  vera. Definitio, PE. 514.
  qualis ſit, ib. 515
Volutatio. Definitio, C. 354
Vox. Definitio, L. 35. quot voces ad propoſitionem requirantur, ib. 314. uſus indiſpenſabilis in ratiocinando, ib. 475. in applicatione propoſitionum, ib. 471. & definitionum, ibid. 474
Voces quænam in S. S. non pro inanibus habendæ, L. 943
Vocum compoſitio & diviſio quando vitium formæ pariat, L. 609
Voces non definitas autorum quinam intelligere poſſit, L. 1148
Uſus loquendi Definitio, L. 137
  rationis cur ab uſu loquelæ dependeat, PR. 461. cur deſit in ſtatu præexiſtentiæ, ib. 709
  vocum, L. 470. ſeqq. cognitionis unde pendeat, ib. 1182
Uſus rei quid ſit, TN. T. 1. 646. quod ſini ultimo ſubordinetur, ibid. 655. quomodo ſubordinetur, ib. 656. quando in finem abeat, ib. 647. quando optimo comprehendatur, ib. 21
Uſus rerum artificialium cur ſint fines Dei, TN. T. 1. 649
  naturalium quod ſint fines Dei, TN. T. 1. 648. quod aliis finibus ſubordinentur, ibid. 657. quantum tribuendi bonitati divinæ, ib. 799. juxta S. S. ib. 751
  naturalium mutui ſunt providentiæ divinæ, TN. T. 1. 937
Uſus dominii in quo conſiſtat, TN. T. 1. 996
Uſus exigui noſtro judicio cur non ſint tales judicio Dei, TN. T. 1. 447

SIT LAUS ET GLORIA DEO.